

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET
ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE

1905

I. ÉVFOLYAM

FŐSZERKESZTŐ: RADÁCSI GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ DR. ZSINDELY ISTVÁN, TÁRSSZERKESZTŐ DR. RÁCZ LAJOS

FŐMUNKATÁRSÁK: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN

SÁROSPATAK 1905

NYOMTATTA RADIL KÁROLY A SÁROSPATAKI EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Vezércikkek és hasonló irányúak.

Lapunk t. olvasóközönségéhez. <i>A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősége</i> ...	1
Visszatekintés a zsinatra. <i>Radácsi György</i> I—V. 25, 37, 49, 61	13
Az egyházalkotmányi törvényjavaslat. <i>Révész Kálmán</i> I—IV. ...	26
75, 131, 225	
Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban. <i>Dr. Zsindely István</i> I—VIII. 83, 93, 105, 117, 129, 141, 153	73
Liturgiai hullámok. <i>Novák Lajos</i> ...	85
Mozduljunk? Maradjunk? <i>Hézsér Emil</i> I—II. ...	96
109	
Néhány szó a liturgia kérdéséhez. <i>Csik Dániel</i> ...	98
A Próbá-énekeskönyv. <i>Radácsi György</i> I—II. ...	165
177	
Szász Károly. <i>Radácsi György</i> ...	189
Knox János. <i>Demeter Bertalan</i> I—IV. ...	190
201, 238, 261	
Október 31. <i>Marton János</i> ...	213
Bernáth Elemér. <i>Zsindely István</i> ...	237
Liturgiánk hamupipőkéje. <i>Andrássy Kálmán</i> ...	249
Az egyházjog feladata és protestáns szempontból való jelentősége. <i>Dr. Zsindely István</i> I—II. ...	273
285	
Jézusról. <i>Harsányi István</i> ...	297
Meczner Béla zsinati képviselő beszéde a ref. tanítók zsinati tagsága kérdésében ...	313

II. Iskolaügy.

Részlet dr. Székely György akadémiai és közigazgató 1904—5. évi közigazgatói jelentéséből ...	4
Gimnáziumi Széki előterjesztések a főiskolai igazgatótanácsához a gyakorlati tanárképzés ügyében I—II. ...	15
27	
Reflexiók a felállítandó internátus alkalmából. <i>Kovácsy Sándor</i> ...	29
Egy hang a sárospataki főiskolai tápintézet fejlesztése érdekében. <i>Vidéki</i> ...	39
A lelkészképzésről. <i>H. I.</i> ...	55
Parallel-osztályok főgimnáziumunkban. <i>Fejes István</i> I—II. ...	95
107	
Vád önvád helyett. <i>Maklár Pap Miklós</i> I—II. ...	132
143	
Dr. Meczner Sándor akad. és közigazgató tanévnyitó beszéde ...	134
Vélemény az érettségi vizsga reformjához. <i>Rácz Lajos, Ellend József</i> ...	167

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904—5. évi érte-sítőiből. <i>Buza János</i> I—V. ...	179
202, 215, 230, 252	
Előterjesztés a tiszántúli ref. egyházkerület közgyű-léséhez. <i>Sass Béla</i> ...	191

III. Tárca.

A vallásosság hanyatlásának főoka. Az élő, személyes meggyőződésen alapuló hit és a holt hit. <i>Harsányi István</i> ...	5
Imádság (Ruszkay Zoltán hh. koporsójánál). <i>Czinke István</i> ...	18
Imádság (Nagy Sándor sírkövénél). <i>Szuhay Benedek</i> ...	28
Harangmegáldási beszéd és ima. <i>Réz László</i> ...	40
Ref. istentiszteleti rendtartási tervezetek ...	51
64	
Emlékezés Toldy Ferencre. <i>Zsoldos Benő</i> ...	76
Előadói vélemény az istentiszteleti rendtartási javas-latokról. <i>Péter Mihály</i> ...	110
Néhány szó a történeti kritikai theol. irányról. <i>Harsányi István</i> I—III. ...	171
182, 196	
Szász Károly élete és működése. <i>Novák Sándor</i> ...	194
Gondolatok az egyházi élet fellendítéséről. <i>Szentmár-toni Dániel</i> ...	216
Istentiszteleti rendtartás a magyar ref. ker. egyház-ban. (Javaslat). I—III. ...	229
251, 262	
Magány. Költemény. <i>Szuhay Benedek</i> ...	266
Karácsony ünnepén. Költemény. <i>Szuhay Benedek</i> ...	297
A főiskolai nyomdáról. <i>Szinyei Gerzson</i> ...	299
<i>Kun Bertalan</i> püspök zsinatbezáró imája ...	313

IV. Közéletünk.

A Sárospataki Református Lapok megindítása ügyében tartott értekezlet jegyzőkönyve ...	3
Évzáró napok a sárospataki főiskolában. I—II. <i>Dr. Rácz Lajos</i> ...	7
19	
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület f. évi tavaszi közgyűlése. <i>f. f.</i> ...	8
A főiskolai igazgató-tanács júniusi ülése. <i>e. j.</i> ...	17
40 éves találkozó Sárospatakon. <i>h. i.</i> ...	20
A rozsnói egyház örömnapja. <i>x. y.</i> ...	42
A felső-borsodi ev. ref. tanító-egylet közgyűlése. <i>Papp Mihály</i> ...	42
Elnöki megnyitó. <i>Péter Mihály</i> ...	78
<i>Vadász Pál</i> elnöki megnyitóbeszéde ...	88
A felső-borsodi ev. ref. lelkeszi értekezletről. <i>Szent-mártoni Dániel</i> ...	89

Lelkészi értekezlet (Torna). <i>r. gy.</i> ...	112
A rozsnói templomszentelés. <i>x. y.</i> ...	119
Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Ujj József</i> ...	121
Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>H.</i> ...	122
A hegylja-harangodi lelkesi kör értekezlete ...	123
A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Szuhay Benedek</i> ...	123
Évmegnyitó ünnepély a sárospataki főiskolában ...	135
A főiskolai igazgató-tanács szeptemberi ülése. <i>e. j.</i> ...	136
A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Sütő Kálmán</i> ...	137
Az abauji ev. ref. egyházmegye lelkesi értekezlete. <i>Kovács István</i> ...	138
A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>r. gy.</i> ...	145
A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>s. s.</i> ...	146
A kerületi felsőbb leányiskola új esztendeje. <i>Szombathy Kálmán</i> ...	147
A tiszáninneri egyházkerület őszi közgyűlése Sárospatakon ...	155
10 éves találkozó Sárospatakon. <i>H. I.</i> ...	157
A sárospataki ev. ref. nőegylet felolvasó-ünnepélye	158
A magyar Prot. Irod. Társaság IX. vándorgyűlése Sopronban. — <i>s.</i> — <i>n.</i> I—II. ...	169
	181
A gömöri lelkesi értekezlet közgyűlése. <i>r. l.</i> ...	195
Toronygomb föltétel Döghében. <i>Rácz Gyula</i> ...	205
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. <i>Rácz Gyula</i> ...	218
Templomszentelés Bodzásújlakon. — <i>y.</i> — <i>n.</i> ...	221
Az ev. ref. konventről. <i>Radácsi György.</i> I—II. ...	226
	239
Új orgonák az ev. ref. egyházakban. <i>Hodossy Béla</i> ...	241
Két ref. nőegylet életéből. <i>Sz. K., B. J.</i> ...	243
Az ev. ref. zsinat harmadik ülészaka. I—VI. ...	254
	263, 274, 286, 301, 315
Az ózdi ref. templomszentelés. <i>Szuhay Benedek.</i> ...	254
Templomszentelés Bejében. <i>r. l.</i> ...	256
Orgonaszentelés Edelényben. <i>Szentmártoni Dániel</i> ...	257

V. Könyvismertetés.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve ...	
— <i>y.</i> — <i>n.</i> ...	31
Kovácsy Sándor: Keresztyén Hittan és Egyházi Szer-tartástan. <i>H.</i> ...	43

I. Jászi Oszkár: Művészet és Erkölcs. II. Dr. Székely György: Művészet és Erkölcs. <i>R. L.</i> ...	172
Erőss Lajos: Apologetika. <i>Révész Kálmán</i> ...	258
Kelemen Béla: Magyar és Német Kézi Szótár <i>R. L.</i> ...	280
Réz Mihály: Magyar fajpolitika. — <i>n.</i> ...	293
Dr. Keeskeméthy István: Kezdetben. <i>Szalóczy Pál.</i> ...	306
Harnack Adolf: A keresztyénség lényege. <i>Rácz Lajos</i> ...	320

VI. Külföld.

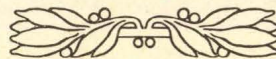
Külföld. <i>Harsányi István</i> ...	33
Dr. Fischer ügye. A tudományos theologia pozitív eredményeit népszerűsítő német vállalatok. <i>Harsányi István</i> ...	79
I. A theol. irányok viszálya. II. A brémai misszió gyűlés nyilatkozata a modern theologia ellen. <i>Harsányi István</i> ...	159
A szabadgondolkodók kongresszusa. <i>R. L.</i> ...	184
A prot. egyház Spanyolországban I—II. <i>R. L.</i> ...	206
	268

VII. Jogi Szemle.

Jogi szemle. <i>ff.</i> ...	100
I. Nemzetközi börtönügyi kongresszus Budapesten. II. Alkoholizmus elleni nemzetközi kongresszus Budapesten. <i>ff.</i> ...	112
Angol törvény a gyermekvédelemről. <i>Ifj. Zsoldos Benő</i> ...	203
I. A bpesti börtönügyi kongresszus eredménye. II. A bpesti ügyvédi kör gyermek-védelmi bizottsága. III. Magánjogi törvénykönyv előkészítése. IV. A büntető törvénykönyv 25 éves jubileuma. <i>ff.</i> ...	266

VIII.

<i>Irodalom</i> ...	44
57, 67, 102, 113, 149, 207, 231, 269, 308, 322	
<i>Vegyes közlemények</i> minden számban. Szerkesztői üzenetek. Pályázatok. Hirdetések.	

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DÍJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
Negyed évre	2 "	Főmunkatársak:		Negyed "	6 "
		DR. FINKEY FERENCZ,	HARSÁNYI ISTVÁN	Nyolcad "	3 "

Lapunk t. olvasó közönségéhez.

„Sárospataki Református Lapok“ cím alatt új lappal fordulunk a protestans ügyek iránt érdeklődő közönséghez.

Hosszú idő, immár csaknem egy negyedszázad tapasztalata bizonyítja, hogy a tiszánin-neni ev. ref. egyházkerületnek s becses hagyományokra támaszkodó ősi tanintézetének, a sárospataki főiskolának nagy szüksége van oly egyházi és tanügyi közlönyre, mely hűséggel és buzgósággal szolgálja a hazai protestantismus, közelebbről ev. ref. anyaszentegyházunk ügyét, nagy céljait és érdekeit, bemutatja a nagy nyit-vánosság előtt egyházkerületünk és főiskolánk életműködéseinek jelenségeit, folytonos munkás-ságának eredményét s lehetőleg híven tükrözi vissza e két tényező szellemi életét, irányát, mozgalmait és fokozatos előhaladását. E szükség érzete indította egyházkerületünk és főiskolánk vezetőségét, hogy miután a múlt hó folyamán a már több mint 22 éven át fennálló „Sárospataki Lapok“ című hetilap — egyelőre legalább — megszűnt, a mindenünnen felhangzó kívánalmaknak és köz-óhajnak engedve, egy új lap alapításáról gondoskodjék. Úgy éreztük, hogy a reánk nézve ki-tüntető bizalom előtt, mely az újonnan megin-dítandó lap sorsát s annak a legteljesebb sza-badsággal való intézését kezünkbe tette le, a leghálásabb köszönettel kell meghajolnunk s mi-dön a szerkesztés nehéz és nagy felelősséggel járó feladatára vállalkoztunk, lelkünkre a sok-szoros aggodalom mellett is bátorítólag hatott a protestantismus nagy eszméinek szolgálata, az új lap iránt széles körben megnyilatkozó közér-deklődés, valamint annak tudata, hogy egyház-kerületünk legkiválóbb egyházi és tanügyi vezér-férfia már jóelőre kilátásba helyezték szíves támogatásukat.

Feladataink és vezérelveink között, — me-lyeket már ez alkalommal legalább nagy voná-sokban körvonaloznunk kell, legelső helyen áll a hazai protestantismus ügyének legjobb tudá-sunk és tehetségünk szerint való hű szolgálata.

Míg a katolicismus a legutóbbi időkben sokat nyert erejében s szigorúan fegyelmezett hierar-chicus szervezete segítségével egyre újabb tereket hódított meg, a protestans közszellemben, a va-lódi egyházas gondolkozásban némi hanyatlás tüneteit lehetett konstatálni, amelyek azonban szerencsére csakis mulólagos természetűek. De e körülmény már maga a legteljesebb erő kifej-tést teszi szükségessé, maga után vonja, hogy a protestans közszellem ápolásában egyházunk minden lelkes hívének kell egyesülnie s valóban nagy szükség van arra, hogy a netalán szét-szórtan levő erők — természetesen ameddig az autonomikus szervezet keretei engedik, — minél jobban összefoglaltassanak, minél gyümölcsö-zőbben használtassanak a nagy célok elérésére, a protestantismus éltető eszméjét és alapelvét képező szabadelvű szellem ápolására és fen-tartására.

Főtörekvésünk a testvér protestans egyházak iránti figyelem és kölcsönös együttműködés mel-lett első sorban természetesen saját ref. anya-szentegyházunk ügyének, érdekeinek minden irányban való előmozdítása. Ev. ref. egyházunk szervezetében a legközelebbi zsinat nem egy igen fontos és nevezetes újítást hozott létre. Ez újítások egynémelyike már a megalkotás idején sokakban némi nyugtalanságot keltett; a legkö-zelebbi idő, midőn e reformok majd az életbe átmennek, fogja megmutatni, minők lesznek az általuk létrehozott eredmények, mennyiben fog-nak azok jótékonyan hatni az egyház megerő-södésére, jólétére, jövő fejlődésére, a protestans hithűség és áldozatkészség élesztésére. Ezek fej-tegetése, a beállott változások folytán előállott helyzet ismertetése ref. anyaszentegyházunk nagy, alapvető kérdései közé fog majd tartozni s ugyan-ezen kérdések közé kell sorolnunk az 1848. XX. t.-c. megvalósításának nagyjelentőségű ügyét, mely ev. ref. konventünk s a közös prot. bizott-ság munkássága folytán útban van a megoldás felé s amely, ha a protestantismus érdekeinek és óhajításainak megfelelőleg — reméljük, talán nem sok idő múlva — keresztülvitetik, a pro-

testans egyházak boldogabb és virágzóbb korszakának hajnalhasadását fogja jelenteni.

Ily s ezekhez hasonló egyházpolitikai és egyháztársadalmi nagy kérdések feltétlenül megkövetelik, hogy azok állandóan napirenden tartassanak s időnként a nagy nyilvánosság előtt részletes fejtegetés és ismertetés tárgyát képezzék; lapunk feladata tehát első sorban épen oda irányul, hogy ezeknek a legkülönbözőbb szempontokból való megvilágítását lehetővé tegyük, teljes elismerésével és tiszteletbentartásával a protestantismus lényegét képező egyéni szabadságnak és véleménynyilvánításnak, mert csak ez adja meg lehetőségét az eszmék harcainak, amelyekből, — mint az acél a kohóból — végül győzedelmesen kerül majd ki az igazság hatalmas ereje. Gyakran tapasztaljuk, hogy egyházunk jogai és érdekei — ha nem is úgy, mint a múlt időkben, — de nem egyszer vannak fenyegetve és veszélyeztetve ma is, ezek megvédése az esetleges veszélyekkel való védekezésekre, a közfigyelemnek ily esetekben nagyobb mértékben való felköltésére egyenesen saját jól felfogott érdekeink utalnak bennünket. Örei kívánunk lenni egyházunk történeti alapon létrejött hosszú és nagy szenvedések árán kivívott jogállásának, széleskörű autonómián nyugvó szervezetének, ápolói sajátos gondolatvilágában megnyilatkozó egyéniségének, egészséges közszellemének.

Feladatunk továbbá, hogy egyetemes egyházunk nagy céljai mellett szűkebb körben a tiszáninneri egyházkerület hű szolgálatára szenteljük erőnket és munkásságunkat. Míg egyrészt lépésről-lépésre figyelemmel óhajtjuk kísérni zsinatunkon, konventünkben, a többi egyházkerületekben előforduló fontosabb kérdéseket és eseményeket, másrészt különösen tájékoztatni kívánjuk a közvéleményt saját egyházkerületünk életének minden nevezetesebb mozzanatáról, bemutatni ennek munkásságát, megvitatni az ennek körében felmerülő közérdekű kérdéseket. Egyházkerületünk alkotó elemeinek, az egyházmegyéknak beléletében végbement fontosabb események, nevezetesebb újítások és változtatások hű előadása épúgy feladatunkat fogja képezni, mint egyháztársadalmunk intézményeinek lelkészi és tanítói köreinek és értekezleteinek s az itt előfordult eseményeknek időnként való bemutatása.

A történeti alap megóvása, de másrészt ez alapon a folytonos fejlesztés és haladás lesz vezérelvünk úgy az egyházi ügyek, mint másrészt a közművelődés hatalmas tényezőinek, az iskolák ügyeinek tárgyalásánál, mely lapunknak nem kevésbé fontos feladatát fogja képezni. Az az összeköttetés és kölcsönhatás, mely az egyházi és iskolai szervezet között konstatalható, sehol

nem volt intenzívebb, mint épen a protestans egyház iskoláinál, az egyház eme veteményes kertjeinél. Iskoláink mindenkor magukon viselték egyházunk szellemének legsajátosabb vonásait; azokat bizonyos önállóság, hithűség és nemzeti irány jellemezte és jellemzi ma is. A történelmi fejlődés bizonyítja, hogy egyházunk tanügyi autonómiájára a legutóbbi időkig mindig éppoly feltékeny volt, mint saját függetlenségére s bár ebből igen sokat engedett, ma is igen tiszteletre méltó az az álláspont, hogy maradjon meg legalább egy-két olyan intézetünk, mely önerejéből s a protestans egyház áldozatkészségéből legyen képes magát fenntartani. Egyházkerületünk dacára a nehéz idők s a folytonosan jelentkező tanügyi kíváncsalmaknak, legnagyobb tanintézetére a sárospataki főiskolára fenn tudja tartani ezt az állapotot s annak megőrzése egyik legfontosabb feladata ma is. Közoktatási és művelődési intézményeink szervezeti kérdései, az e téren mutatkozó haladás, felső, közép és népiskoláink fejlődése, ez intézetekben a tanítás és nevelés terén elért eredmények épúgy foglalkoztatni fognak bennünket, mint ahogy figyelemmel leszünk az országos közoktatás terén időnként felmerült fontosabb kérdésekre és eseményekre, oktatásügyünknek az országos közoktatással való kapcsolatára. Mint a sárospataki főiskola közlönye főiskoláink között első sorban természetesen saját alma materünk helyzetével és viszonyaival fogunk foglalkozni. Be fogjuk mutatni annak szellemét, irányait, az iskola intézeti ágainak haladását, beszámolunk tanári karunk munkásságáról. *Oda fogunk törekedni, hogy a nagy közönségnek főiskolánk iránti érdeklődését állandóan ébren tartsuk, hogy a hívek áldozatkészsége s a múltban számtalanszor megnyilatkozó ragaszkodása napról-napra növekedjék, hogy minél előbb legyen az ő szeretetük, melynek tüztét élesíteni kell, hogy soha ki ne aludjon. A velünk szemben esetleg fennálló előítéleteket megdönteni, az aggodalmaskodókat meggyőzni, főiskolánk egészséges közszelleméről tanúbizonyságot tenni, minél szélesebb körben nyerni meg magunknak a szíveket s tenni érdeklődésüket főiskolánkra minél áldásosabbá és gyümölcsözőbbé, oly nagy és magasztos feladatot képez, hogy boldogoknak fogjuk magunkat vallani, ha e tekintetben bármit is képesek lehettünk elérni.*

Amennyire lapunk tere meg fogja engedni, az egyházi és iskolai közérdekű kérdéseken kívül közölni fogunk tudományos jellegű dolgokat: theológiai, jogi, philosophiai, paedagogiai és egyéb tárgyú általánosabb érdekű értekezéseket és különösen egyházkerületünk és főiskolánk gazdag múltjából egyes történelmi részleteket, hogy megvilágítsuk s felidézzük emlékezetünkben a múlt idők szenvedéseiben és küzdelmekben le-

folyt s nagy tanúságokat mutató emlékeit, az egyházkerület és főiskola vezető embereinek e két intézmény haladásáért folytatott áldásos és buzgó munkásságát, az iskola alapítóinak, jótévőinek kegyes cselekedeteit. Külföldi könyvszemlékben regisztrálni fogjuk a fontosabb egyházi és iskolai érdekű kérdésekkel foglalkozó műveket, bemutatjuk a tudomány újabb vívmányait, hazai könyvismertetéseinkben és bírálatainkban megismertetjük olvasóink előtt a hazai egyházi és tudományos irodalom fontosabb termékeit, az írók által elért vagy elérni szándékolt eredményeket. A valódi igazság megismerésére törekedni, a félreértéseket eloszlatni, a tévedéseket kimutatni, az igazi munkakedvet és tudományos kutatás iránti vágyat élesztetni, az egyházi szellem terjedését előmozdítani, ez lesz célunk, ez lesz legfőbb vágyunk. Teljes tárgyilagosságra törekvés a megítélésben, az egyház és iskola közhasznát célzó munkásság fognak vezetni minden tetteinkben, tiszteletben tartva a meggyőződés szabadságát, szívesen nyitunk tért a nemes értelemben vett eszmeharcra, de kerülni fogjuk a személyes momentumokat, odatörekedve, hogy az írás szavai szerint is „kövessük a békességre való dolgokat és egymásnak épületére valókat.”

Ily célok szolgálatára kötelezzük magunkat, ily feladatok megoldására indulunk meg, kitarással, lelkesedéssel, komoly munkaszeretettel. Ha ezek megvalósításáért bármi keveset tehetünk, ha híven teljesített munkánk által egyházi és iskolai ügyeink előbbvitelében bármi csekély eredményeket tudunk elérni, boldogok leszünk a kötelességteljesítés jóleső tudatában.

E célok elérésére kérjük lapunk olvasóinak s az annak sorsa iránt érdeklődő köröknek jóindulatát és szíves támogatását.

Sárospatak, 1905. július 1.

A „Sárospataki Református Lapok”
szerkesztősége.

A „Sárospataki Református Lapok” megindítása ügyében tartott értekezlet jegyzőkönyve.

Felvétetett Sárospatakon, 1905. évi június hó 26-án, Kun Bertalan, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület püspöke elnöklete alatt, a folyó évi őszi egyházkerületi közgyűlés 29. sz. jkvi határozata következtében a Sárospataki Lapok ügyében teendő intézkedések megvitatása, megállapítása érdekében tartott értekezleten.

Jelen vannak: Fejes István főiskolai egyházi al-gondnok, Nagy Pál gömöri esperes, Szabó Endre ungi esperes, Radácsi György egyházkerületi egyházi fő-jegyző, főiskolai tanár, Meczner Béla, a felső-zempléni egyházmegye gondnoka, Révész Kálmán abauji espe-

res, dr. Rácz Lajos főgimn. igazgató, Szalóczy Pál tiszavalki, Csabay Pál balogi, Horváth János tokaji, Bálint Dezső sárospataki, Kérészy Barna tiszánánai, Szuhay Benedek kápolnai, Komjáthy Gábor ungvári, Kovács Béla szepsii lelkészek, Buza János, Zsoldos Benő, dr. Szánthó Gyula, Kovácsy Sándor, dr. Finkey Ferenc, Novák Lajos, dr. Illyefalvi Géza, Csontos József, Kiss Elek, Novák Sándor, Maller Sándor, Harsányi István főiskolai tanárok, Szinyei Gerzson és Maklár Pap Miklós nyugalmazott főiskolai tanárok és Ellend József, az utóbbi úgy is, mint jegyző.

1. Elnöklő püspök, mint a tiszáninneni egyházkerület képviselője előterjeszti, hogy a mai értekezletet a sárospataki előjárósága és tanárai körében megnyilvánult közóhajtság folytán hívta egybe abból a célból, hogy egy igen fontos, a tiszáninneni egyházkerületet s a sárospataki főiskolát közlelő érdeklő kérdésben: a Sárospataki Lapok ügyében tanácskozzék s ide vonatkozó megállapodását, mint az értekezlet óhajtatását és közvéleményét tájékoztatás és irányadás céljából a főiskolai igazgató tanácsnak a Sárospataki Lapok ügyét tárgyaló legközelebbi tanácskozásai elé terjessze. Sajnálattal tapasztalja u. i. és tapasztalja mindenki, aki a főiskola nyugalmát és belső békéjét szíven viseli, hogy a Sárospataki Lapok, mint azt a Sárospataki Irodalmi Kör legutóbbi közgyűlése és a Sárospataki Lapok utolsó száma is igazolja, azt a modort és irányzatot, mely e lapokban az utóbbi időben lábra kapott, a múlt évi őszi egyházkerületi közgyűlésnek elítélő határozata után sem változtatta meg s ily irányváltoztatást jövőre célul maga elé se tűzött. Felhívja ennek folytán elnöklő püspökünk az értekezletet, hogy a Sárospataki Lapoknak ezt az ügyét vegye beható tárgyalás alá, jelölje ki s állapítsa meg a teendőket abban az irányban, hogy az az áldatlan állapot, mely főiskolánk békés nyugalmát s fejlődését komolyan veszélyezteti, végrevalahára megszüntetessék.

Értekezlet maga is mély sajnálkozását fejezi ki a felett, hogy a Sárospataki Lapokban az egyházkerületi közgyűlés által is általánosan óhajtott irányváltozás be nem következett. Egyrészt ebből a szomorú indokból, másfelől pedig azért, mert egyházkerületünk fentebb említett határozatával utasította az igazgató-tanácsot, hogy abban az esetben, ha a Sárospataki Lapok irányát nem változtatná meg, gondoskodjék egy más egyházi lap megindításáról és végre, mert az irodalmi kör közgyűlése ezt a lapot egyelőre bizonytalan időre amúgy is megszüntette: értekezlet elérkezettnek látja az időt arra, hogy Sárospatakon, a főiskola körében egy egyházi közlöny indíttassék meg, amely — miként a Sárospataki Lapok az ő fénykorában — összekötő kapocs legyen az egyházkerület és a főiskola között s az egyház és az iskola szolgálatában állva, elébb vinni segítse mindezek nagy érdekeit. Értekezletünk egy ilyen irányú és célú egyházi és iskolai lapnak mielőbbi,

lehetőleg már a jövő hó elsejével való megindítására felkéri a főiskolai igazgató-tanácsot.

2. Tárgyalás alá vétetvén a megindítandó egyházi közlöny megnevezésének és címének kérdése, értekezlet ennek a közlönynek címét a következőképen állapítja meg: *Sárospataki Református Lapok*, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola közlönye.

3. Elnöklő püspök felhívja ezek után az értekezletet, hogy állapotdjék meg azoknak az egyéneknek személyében, kikre a szerkesztés munkáját és feladatát óhajtja bízni.

Értekezlet a ma adott körülmények között olyan kipróbált férfiakra óhajtja bízni az új lap szerkesztési ügyeit, kiknek a közügyek terén eddigi működése, írói munkássága, a szerkesztésben való gyakorlata s neve már eleve is biztosíték arra nézve, hogy a meginduló közlöny hivatását a maga fontos rendeltetése szerint fogja betölteni. Miért is főszerkesztőnek *Radácsi György* theol. tanárt, kiadó, — felelős-szerkesztőnek *dr. Zsindely István* jogtanárt, társszerkesztőnek *dr. Rácz Lajos* főgimn. igazgatót, főmunkatársaknak *dr. Finkey Ferencz* jogtanárt és *Harsányi István* főgimn. tanárt kéri fel, kik a beléjük helyezett bizalom előtt meghajolva, az értekezlet előtt kijelentik, hogy a megjelölt munkakör betöltésére készséggel vállalkoznak.

4. Mindeme megállapodásait értekezletünk azzal a kéréssel teszi át a főiskolai igazgató-tanácsához, hogy a megindítandó lap szerkesztőségének díjazásáról, nyomtatásáról s általában értekezletünk megállapodásainak végrehajtásáról akképpen intézkedni és határozni szíveskedjék, hogy a Sárospataki Ref. Lapok első száma a jövő hó elején megjelenhessék.

5. E jegyzőkönyv hitelesítésére értekezletünk *Bálint Dezső* és *Zsoldos Benő* értekezleti tagokat kéri fel.

Jegyezte:
Ellend József,
főgimn. tanár.

Hitelesítették Sárospatakon, 1905. évi jún. 26-án:

Bálint Dezső.

Zsoldos Benő.

Részlet Dr. Székely György akadémiai és közigazgatónak a sárospataki ev. ref. főiskola 1904—1905. évi életéről. szóló jelentéséből.

Főtiszteletű előljáróság!
Mélyen tisztelt közönség!

Ebben az ünnepélyes pillanatban, mikor egy immár elmulandó iskolai esztendőről kell akaratlanul is búcsút vennünk, — egy híres kortársunknak, Klinger Miksa lipcei képirónak azon rajza jut eszembe, melyen ő az időt egy szárnyas hatalmas izomzatu óriási, szinte végtelen erejű madárnak rajzolva, *ez a megtestesített idő*, karjainál fogva egy minden erejét a megállásra irányító erős férfit ragad magával; nyugtot, megállást, pihenést nem engedve

neki, bármennyire iparkodik is az összes erejének megfeszítésével a kimért pályán való haladást legalább meglassítani, ha már azon megállapodni úgy sem képes. A kép alapeszméje az, hogy az idő az egyéneket, személyeket ragadja magával; földi létünk kimért, véges, csak egy arasznyi; s földi létünknek ezt a parányi idejét sem áll módunkban lassítani, az idő kerekét megállítani s mi feltartóztatlanul rohanunk a pályán a vég felé, amelynek a neve a *halál*. Személyes létünk szűk korlátai között ránk nézve egy esztendő nagy, a végtelen időre nézve majdnem semmi, a sárospataki főiskolára nézve egy év már többet jelent; de a sárospataki főiskola múlt és jövőbeli pályafutásához képest is ami személyes életünket végtelenül csekélynek kell felfognunk. Azt biztosan tudjuk, hogy ami éveink csak kevés számot tesznek, tehetnek ki, de azt reméljük és hisszük, hogy ha a sárospataki főiskola életében a régi rövid életű nemzedéket újabb szintén véges létű nemzedék váltja is fel, — maga a főiskola, az alma mater az idők végtelenségéig fenn fog maradni, mert sokkal *biztosabb alapokon nyugszik, semhogy a szárnyas idő azt oly könnyen magával ragadhatná a megsemmisülés, a végenyészet örvényébe.*

Mi képezi a sárospataki főiskolának, mint intézménynek örök életre szóló fundamentumát?! Azokat a talpköveket, alapokat, amelyek az idők és személyek változása esetleges alakulásai és tévedései mellett is biztosítják ezutánra is annak századokra kiható életét és fennmaradását? Ezek: a józan vallás, az igazi hamisítatlan tudomány és a tiszta erkölcsiség. — Mig a képmutatástól ment józan vallás — melyet protestantizmusnak nevezünk — suggestív és vonzó erővel hat az emberi lélekre; mig az ember korcsná nem válik, le nem süllyed arra az alacsony állati színvonalra, amikor már a maga bambaságában lenézi vagy megveti a hamisítatlan tudományt és többé az erkölcsi eszményekért sem lelkesedik, — mondom eddig a szerintem be sem következhető állapotig élni fog a sárospataki főiskola is, mert alapjai rendíthetetlenek. Viszont meg vagyok győződve, hogy bármely véges személy, nagy vagy kicsiny, a hatalommal bíró, vagy ezen kívül álló, erős vagy gyöngy határozna el magát azon merész vállalatra, hogy e főiskolának szellemét meghamisítsa, annak fundamentumait megingassa, az ilyen egyént menten elseperné e főiskolának gondviselő szelleme; menten lesújtaná az a szárnyas angyal, amely a globuson állva a sárospataki főiskola címerében jelképezi egyrészt az ég felé való röpködést, másrészt azt, hogy az égiek felé való eszményi felemelkedésünknek közepette se feledkezzünk meg a földiekről és ne veszítsük el a talajt lábaink alól.

De a sárospataki főiskola a maga fennmaradását másrészt annak is köszönhetette, hogy mindig megérezte az idők járását s erejéhez képest mindig törekedett azon kívánalmakhoz, szükségletekhez alkalmazkodni, melyek a művelt emberi társadalom fejlődésével, haladásával karöltve járnak. Így előljáróságunk észrevette, hogy főiskolánk egyik szaka, jogakadémiánk népesebb is lehetne s jelenben az intelligensebb és módosabb szülők gyermekeire már nem bír annyi vonzó erővel, mint régebben. Bár általában véve azt tapasztaltuk s tapasztalataim alapján nekem is az a meggyőződés, hogy egy-egy intézetnek a legnagyobb vonzó erőt az kölcsönzi, ha annak kebelén kiváló, a tudomány teljes szívonán álló, tanítási kitűnően tudó tanáregyeniségek állanak, kiknek tudományos és paedagogiai hírneve messze túlterjed az iskola falain. — mint a hogy iskolánk történetében is tapasztaljuk, hogy a híres jogtanár Kövy Sándornak egyénisége százakat vonzott jogakadémiánk körébe, mégis a külső fizikai, illetőleg anyagi feltételekkel is

mindig számot kell vetnünk s gondoskodnunk, hogy a physikai szükségletek is kielégítenek. Sárospatak igaz, kis város, egy ilyen nagy főiskola keretűl nagyobb is lehetne — s éppen ezért a jobb módú szülék kényelmesebben, megnyugtatóbban alig képesek gyermekeiket elhelyezni. A kis város által teremtett ezen hiány vetette fel már több mint egy félszázaddal ezelőtt egy jobb módú növendékek számára alkotandó internátusnak eszméjét, amely még b. e. gróf Beleznay Miklós tábornoktól eredt s amelylyel főiskolánk lánglelkű, volt felejtethetlen főgondnokának báró Vay Miklósnak sürgetéseire egyházkerületünk is több ízben foglalkozott. Az 1862-iki tavaszi egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvében is olvassuk (41. pont): „Főgondnok úr ő kegyelmessége egy főiskolánkra nézve igen fontos tárgyra hívta fel meleg szavakban a közgyűlés figyelmét, hogy az érett megfontolás után, gondolkodjék egy, a főiskolával szoros viszonyban leendő s a jobb módú szülék gyermekeinek biztos szállást, ellátást biztosító növelde felállításáról, melyben az ifjak kellő tudományos és erkölcsi felügyelet alá helyezettven, út és mód nyíttassék a most kellő szállás, alkalmas ellátás és felügyelet hiánya miatt Sárospatakot idegenkedő szüléknek arra, miszerint kedvet nyerjenek gyermekeiket főiskolánkba, a tudományok és a protestantismus ezen legrégibb és virágzó ősi tűzhelyén neveltetni. Az eszme azonban évtizedeken át várt megvalósulásra, míg végül főiskolánk lelkes világi algondnoka részben a Mudrány András alapítványában rejlő sikernek reményével, az építendő új konviktussal kapcsolatban ennek az internátusnak az eszméjét is feltámasztotta hamvaiból. Egyházkerületünk közönsége és főiskolánk tanári kara egyaránt meglevén győződve arról, hogy protestáns egyházi szervezetünkél fogva nemcsak a sárospataki főiskolának, hanem az egyetemes protestáns egyháznak is egyik legfőbb érdeke az, hogy ne csak a leendő lelkészek, hanem leendő világi oszlopembereink is a protestantismus ősi tűzhelyein erős, vallásos-erkölcsi szellemben, az egyház ügyei és a hit kérdései iránt való érdeklődésben neveltessenek — egyhangúlag és készséggel hozzájárult világi algondnokunk nemes törekvéseihöz, nemcsak az építkezésre adta meg az engedélyt, hanem egyúttal gondoskodott arról is, hogy erre legilletékesebb testület a tanárikar az internátus belső szervezetét is megállapítsa és kidolgozza.

Lehet, hogy néhányan talán optimiztikusan túlságos sokat is várunk és remélünk ez internátustól az iskola jövőbeli fellendülésére nézve. Megengedem azt is, hogy az eszme maga így vonzóbb, szebb s megvalósítva az intézménybe esetleges hiányok és fogyatkozások is csúszhatnak be általános emberi gyarlóságunknál fogva. A sárospataki főiskolának mint a szegények iskolájának nagy socialis hivatását mélyen érzem és lelkesen tudom méltányolni, de engedelmet kérek — azt nem tudom megérteni, hogy miért kellene Sárospataknak éppen csak a szegények iskolájának lennie és miért nem lehetne Cambridge, Heidelberg vagy Jéna. Nagy pedagógiai igazság az, hogy a mai korban, mikor az idegesség réme veszélyezteteti társadalmunkat, a gyenge és serdülő ifjúra nézve úgy az ép lélek, mint az ép test szempontjából sokkal előnyösebb az, ha egy kisebb város környezetében nő fel és csak a későbbi korban ismerkedik meg a nagy város hullámozó és bonyolult társadalmi és kulturális életével. Egy kellő ellenállással bíró, kifejtett erkölcsű és erős lelkiismeretű, kiforrott fiatal embernek a tanulásra és művelődésre több alkalmat nyújt a nagyváros a maga intézményeivel, de a nagy tömegre az átlagra nézve határozottan kedvezőtlen. Németországban az vált szokássá, hogy a fiatal akadémiai és egyetemi hallgatók

— ha a téli félévet nagy városban töltötték, a nyári félévre rendszeren olyan kisebb egyetemi városokba vonulnak, ahol a természet szépségeit is élvezhetik, hol a sport és athlétikai játékok különböző nemeit űzhetik, hol a magabaszállásra, az elmélyedésre, a talentomot fejlesztő *magányra* csendes berkek és árnyas ligetes helyek kínálkoznak és ahol emellett a tudománynak egy-egy felkent bajnokával is megismerkedhetnek. Azt hiszem e jó szokás meghonosításának nálunk sincsenek legyőzhetetlen akadályai.

Azonban miként a háborúhoz, a kultúra vagy kulturális intézmények fejlesztéséhez is anyagi erő szükségeltetik. Az iskolának lelke a jó tanár s ha ilyeneket megnyerni szerencsés volt egy-egy intézet, olyan szellemi és anyagi körülményeket kell azok számára biztosítani, hogy azok semmi oknál fogva ne kíváncsozzanak más intézetekhez. A tanárok fizetésének ügye is tehát nemcsak specialis, személyi érdek, hanem az iskola legfőbb érdeke is egyúttal. Az erre irányuló mozgalomról azomban tavaly már megemlékeztem, itt csak azt említem fel, hogy egyházkerületünk a főiskolai egyházi algondnok úr indítványára legutóbbi közgyűlésében kimondotta, hogy a felemelt államsegélyből első sorban a vallástannál felmerült szükségleteket, aztán a sárospataki főiskola szükségleteit kell kielégíteni.

Ami a személyi változásokat illeti, e tekintetben azon örvendetes körülményt jelenthetem, hogy ez iskolai évben főiskolánk köréből senki sem távozott el. A tavaly tanári állásáról lemondott Dr. Tüdös István dogmatikai professzor tanszékére Nagy Béla egri lelkész választott meg, a Dr. Mitrovics Gyula helyére választott gimnáziumi segédtanár Elekes Imre pedig az 1905/6-ik iskolai évre mint rendes tanár állandósított, a meny-nyiségtani és physikai tanszékre helyettes tanárul Maller Sándor alkalmaztatott. A néhai Pásztor Sámuel tanszékére pedig H. Bathó János választott meg, ki eddig is bizonyosságát adta az ének és zeneág terén való hivatottságának. Az újjá szervezett theologiai segédtanári és szeniori állást Sinka Gyula, az alkönyvtárnoki állást Keresztessy Lajos töltötték be kellő hivatottsággal, Gyulay Károly gazdasági tanárt azonban a helybeli állami képezdétől a földművelésügyi miniszter Breznóbányára igazgatónak nevezvén ki, sajnálattal kell tudomásul venni az ő távozását.

Ezeket tartottam kiemelendőnek az 1904/5-ik iskolai év történetéből. Egyébként folytattuk azon terveket, eszméket érlelő munkáját, melyekről már tavaly is megemlékeztem.

A vallásosság hanyatlásának fő oka. Az élő, személyes meggyőződésen alapuló hit és a holt hit.

Hit és tudomány.

Tapasztalataim folyamán arra a meggyőződésre jutottam, hogy a vallásosság hanyatlásának legfőbb oka nem más, mint az élő, önálló, személyes meggyőződésen alapuló, öntudatos hitnek a hiánya. Mielőtt azonban kifejteném, hogy mit értek én ez alatt az élő, önálló hit alatt, őszintén bevallom, hogy engem sokszor csodálkozással tölt el, valóban lehangol s mindig gondolkozóba ejt az, hogy ha a társadalom egyik vagy másik osztályában, valamely alkalommal a vallás terén időnként fölmerülő kérdésekről kezdenek tárgyalni, — mindig akadnak a társaság tagjai között olyanok, akik vonakodnak s szinte félnek a vallásos tárgyú kérdések őszinte tárgyalásától s ha élő, önálló hitről s vallásos meggyőződésről van szó, — rendszeren vagy kitérő választ adnak

a szőnyegen levő kérdést illetőleg, vagy más témára igyekeznek terelni a figyelmet. Pedig a vallásos kérdések tárgyalásától nem volna szabad senkinek sem idegenkedni, mert ha szabad és üdvös egy társaságban tudományos, pl. irodalmi, művészeti, politikai stb. kérdések felett tárgyalni, eszmét cserélni, véleményt nyilvánítani, — miért ne lenne szabad és üdvös a vallás terén időnként felmerülő kérdéseket is megbeszélés tárgyává tenni? Hiszen a vallási kérdések épp oly joggal igényt tarthatnak a véleménynyilvánításra, mint bármely más tudományos kérdés. És én úgy vagyok meggyőződve, hogy rendszeren azok húzódoznak a vallás, a hit körébe tartozó dolgok tárgyalásától s az őszinte véleménynyilvánítástól, akiknek *nincs élő, személyes meggyőződés s benső élet-tapasztalaton nyugvó, öntudatos hitük*; akik nyilván attól félnek, hogy, ha valamely vallásos kérdéstről a mások, talán az övéknél helyesebb nézetét, felfogását s meggyőződését hallják: az ő hitük, miután az nem élő, személyes meggyőződésen nyugvó hit, nyomban meginog, megrendül. Ezek azok, akik nem tudják, hogy mit miért hisznek; ezek azok, akik a mások szemével látnak s a mások fejével gondolkoznak. Ez aztán az oka, hogy az ő hitők nem olyan, mint a szikla, hanem csak olyan, mint a gyermek kártyavára, mely az első szellőlebbenésre összedől. Ezek azok, akik a vallás tárgyai s az egyház ügyei iránt teljesen közönyösek, — (pedig éppen a vallási közönyből származik az erkölcsi romlás); — ezek azok, akik az egyháztársadalmi életben, hitben szeretetben aluszékonyak; akik a magasabb, szentebb, felemelőbb, megnemesítő eszmények iránt fogékonysággal nem bírnak s magaviseletükkel másokat is rossz útra csábítanak!

És fájdalom! az ilyen emberek száma napjainkban igen nagy!

De lássuk most már: mit kell érteni az élő, önálló, személyes meggyőződésen alapuló hit alatt!

Különbséget kell tenni általában élő hit (fides salifica) és holt hit között, (fides mortua). Az *élő hit* személyes meggyőződésen alapul; vagyis más szavakkal: az *élő hitű* embernek arról, amit hisz s annak igazságáról, amit hisz, — személyes meggyőződése, személyes tapasztalata van. Hisz, mert tudja mit hisz: hiszi azt, amiről tudásszerűleg, személyes tapasztalata folytán, megvan győződve. Ezzel szemben a *holt hit* nem nyugszik személyes meggyőződésen, nem alapul személyes tapasztalaton. *Holt hitű* embernek nevezem én ezt, aki arról, amit hisz s annak igazságáról, amit hisz, nincs meggyőződve; nincs személyes tapasztalata. Hisz valamit, de nem tudja miért, — hiszi értelem nélkül.

Ezért van, hogy a hit dolgában elsőrangú kérdés az, mire építem, mire alapítom hitemet s ennek tételeit? Mert ugyebár, egészen természetes, hogy ha valaki egy szilárd épületet akar emelni, *alapra, fundamentomra* van szüksége. Az égbe nyúló piramisnak, a fényes palotának s az egyszerű viskónak egyaránt alapra, fundamentomra; a terebélyes fának ott a hegytetőn s a kicsiny virágnak ott a völgy ölén *talajra* van szüksége. Különben egyik sem állhat fenn, különben egyik sem élhet. Épp így az én hitemnek is okvetlenül *alapra, talajra* van szüksége, ha azt akarom, hogy szilárdul álljon, hogy *éljen*. És mi az, ami *alapul, talajul* szolgálhat az én hitemnek? mi az, amire bizvást építhetek? mi az, amibe hitem fája le-bocsáthatja életszívó gyökereit? mi az általán, ami az én hitem forrását, kiinduló pontját, alapját, fundamentomát képezheti?

Ez nem lehet más, mint a meggyőződés!

Egyedül ez az a szilárd alap, amelyre nyugodtan, minden félelem és kételkedés nélkül építhetek; ez az a *biztos fundamentom*, amelyről aztán az élet zivatarai,

jégesője és árvize le nem döntheti hitemnek épületét; ez az a *szilárd és termékeny talaj*, amelyben aztán pompásan diszlik hitem fája. Ezzel ellentétben, a holt hitnek nincs szilárd alapja; nincs biztos fundamentoma; nincs termékeny talaja. „A holt hitnek ennél fogva nincs, nem lehet ereje; nincs, nem lehet elevenítő ifjító hatása, bátorító, lelkesítő, nemesítő ereje. Csak az élő, személyes meggyőződésen alapuló hitnek van ereje. Aki nem tudja mit miért hiszen, annak hite nem állja ki a próbát; a legelső megrázkódtatáskor megrendül s elcsügged. Ellenben a meggyőződésen és tapasztaláson alapuló hit rendületlenül megáll, mint a szikla a tenger közepén, az életnek minden viharai dacára“ (Ince-Herepei).

Az élő hit alapja tehát: a meggyőződés; a meggyőződés pedig az értelem munkája, következésképpen az élő hit nem független az észről, az értelemről, hanem éppen attól függ, annak productuma. *Meggyőződés szüli tehát az élő hitet; a hit szüli az érzelmet s az értelem a cselekedetet! Vagy más szóval, képpen kifejezve: a hit egy fa, melynek életszívó gyökereit a meggyőződés; virágait az érzelmek; gyümölcseit a jócselekedetek képezik.*

Az *élő hitű* embernél a hit tételei sohasem ellenkeznek a tudomány igazságaival, — aminthogy a protestantismus szelleme szerint ennek nem is szabad megtörténni, — míg a *holt hitű* embernél ez lépten-nyomon előfordul. Ha az értelem a forrása a tudományos ismeretnek, a tudományos meggyőződésnek; az, a vallásos ismeretnek, a vallásos meggyőződésnek is. Mert valóban furcsa lenne, ha egy hang azt mondaná a léleknek: Te lélek! neked csak a természettudományok terén lehet szabadon vizsgálódnod s csak ezek terén szerezhetsz magadnak önállóan, személyesen meggyőződést, de a vallás terén? . . . Óh, ott már nem! A vallásos kérdések tanácskozó termének ajtaja fölé, rád nézve, tájékoztatásul, már megszűröl leolvasható betűkkel ez van odairva: Tilos a bemenet! Nem tehetsz tehát egyebet, minthogy a vallás terén hűnyd be különben éles látású szemeidet és menj, tipeg arra, amerre majd vezetnek. — Csakhogy ez a protestantismus szellemének arcúlsapása nélkül nem történhetik ám meg! A lélekkel szemben ilyen merész jogfosztást elkövetni nem lehet, nem szabad! Ez ellen tiltakozik az igazság lelke minden erejével, minden tehetségével! És jogosan! Mert ha annak az emberi léleknek joga van ahhoz, hogy az írás szerint, még az istenség mélységeit is vizsgálja: akkor százszor inkább joga van ahhoz, hogy a vallás fejlődésének egyes fokain, az egyes korok vallásos nézeteit magukban foglaló hittételeket, alapos vizsgálatnak vesse alá!

A léleknek minden tudomány mezején, minden irányú vizsgálódásában tökéletes szabadsággal kell bírnia; és e jogát nem rabolhatja el senki sem! Az értelem jogkörébe tartozik kimagyarázni minden érzélem eredetét, fejlődését és hatását s mint minden érzélem (barátság, szeretet stb.), úgy a vallásos érzélem is az értelmes felfogás tárgya; vagyis minden érzélem értelmi alapon nyugszik. Az értelem a hitnek, a vallásos meggyőződésnek nem megrontója, hanem ellenkezőleg, megteremtője.

* * *

Sokan azt állítják, hogy a tudomány a hitnek ellensége. Pedig ez nem helyes felfogás. Az *élő hitnek a tudománnyal nem szabad hadi lábon állania*. Miért? Azért, mert a hit sem tárgyára, sem forrására nézve nem különbözik a tudástól. Csak viszonylagos, relatív értelemben van közöttük különbség. A hitnek is, tudásnak is alapja, forrása az értelem, a személyes meggyőződés. A „hit“ kifejezés rendszerint a bizonyosság, a meggyőződés milyenségét, minéműségét jelzi:

ha közvetlen valamiről való megbizonyosodásom,

meggyőződés, ez = tudás; ha közvetett, ez = hit. (Igy pl.: Isten létéről való megbizonyosodásom, meggyőződés-közvetett, mert a természetben s az erkölcsi világban nyilvánuló örök törvényszerűség megfigyelése alapján szerezhetek magamnak róla megbizonyosodást, meggyőződést). A vallásos meggyőződést nevezem: *hitnek*, a nem vallásos meggyőződést nevezem: *tudásnak*. *Hit és tudás tehát végeredményében, voltaképpen egy, mert mindkettő öntudatos meggyőződés; csak a tudományos elnevezésben van közöttük különbség.* Az élő hitet tehát én hajlandó vagyok a tudás körébe sorozni, vagyis azt mondani, hogy *az élő, személyes meggyőződésen s élettapasztalaton nyugvó öntudatos hit, végeredményében nem egyéb, mint tudás.*

Igen! mert hit és tudás egy és ugyanazon lélek funkciójának az eredményei. Hit és tudás nem tartoznak a lelki élet egymástól merőben elütő régióba, hanem ugyanabba. Csak akkor lehetne azt állítani, hogy a hit végeredményében különbözik a tudástól, ha volna a léleknek egy önálló, külön hittehetsége. Ilyet azonban a lélektan nem ismer. De ha feltennők is, hogy volna ilyen: még akkor is azt követelné a lélek egysége, hogy a lélek minden funkciójában *összhang* legyen, mert lehetetlen, hogy mint önálló tehetség is ellentétben legyen a lélekkel s annak egyéb tehetségeivel.

Tévednek tehát azok, akik azt állítják, hogy a tudás ellensége a hitnek. Mert ha az így gondolkozóknak volna igazuk, akkor minél több ismerete, minél szélesebb körű tudása volna valakinek, annál hitlenebb lenne. Ennek pedig leghatározottabban ellentmond a történelem és a tapasztalás, amelyek szerint a legnagyobb természettudósok mind vallásos hitű emberek voltak (Kopernikus, Galilei, Kepler, Newton, Faraday). Ha meg a mi részünkön vnn az igazság, — már pedig itt van! — akkor éppen megfordítva áll a dolog, nevezetesen: minél több ismerete, minél szélesebb körű s minél tisztább s tökéletesebb tudása van valakinek: *annál előbb, annál szilárdabb, erősebb lesz a hit, a vallásos meggyőződése!* (Részlet székfoglaló értekezésemből.)

Harsányi István.

Évzáró napok a sárospataki főiskolában.

Junius 18-tól junius 28-ig az évi termés leartatásának: az évzáró vizsgálatoknak napjai folytak le a sárospataki főiskolában. Sorban végignéztük egy év hűségét, egy év szorgalmát, fáradságos munkáját, — s ítéletet tartottunk fölötte. Biz' itt is úgy volt, mint künn a mezőn: a jó földbe hullott s dús termést hozó mag mellett olyan is volt, amely a tövis vagy a kövek közé hullott! a jók és erősek mellett voltak gyöngék és kevésbé hűségesek is!

Azonban, mielőtt a vizsgálatok sorát ismertetném, legyen szabad *négy*, pár héttel korábban történt eseményről megemlékezni, amelyek mind kiemelkedő mozzanatai főiskolánk életének.

Május 26-án főgymnasiumunk felső osztályainak 51 növendéke az igazgató, Kiss Elek tornatanár, Szilágyi Benő s Maller Sándor tanárok vezetése alatt Budapestre indult, hogy a május 27—28-án tartandó országos tornaversenyen részt vegyen, s ha lehet, e verseny fődíját: a vall. és közokt. miniszter ajándékát, a nemzeti zászlót, amelyet a 4 év előtt tartott versenyen a szabadkai diákok vittek haza, elragadják. A versenyben mintegy 130 középiskola tornászesapata vett részt, köztük a

legtöbb ref. főgymnasium is. Beláthatatlan hosszú sorban történt az Andrássy- és Stefánia-úton át kibontott zászlókkal, trombitaszó és dobpergés közt a versenytérre való felvonulás; a mi szép testtartással vonuló ifjaink úgy az utcákon, mint a zsúfolt tribünök közönsége részéről kiválóan rokonszenves fogadtatásban részesültek. Fejedelmi látvány és fölemelő érzés volt, midőn az 5000 tornász 31 oszlopban elhelyezkedve — köröskörül 100,000 főnyi közönség — vezényszóra elkezdte énekelni a Hymnuszt. Előbb mindkét napon szabad gyakorlatok voltak fabottal, amelyeket kiváló szabatság jellemzett. azután jöttek minden intézet 20-as csapatának szer- és ugró versenyei, lapdázás (legtöbbször füles-lapda) s az egyes intézetek szabadon választott gyakorlatai, mutatványai, szinte elképzelhetetlen változatosságban. Ifjaink ez utóbbival: rúdugrással. általános elismerést arattak és érette elismerő oklevelet is kaptak; kevésbé szerencsések voltak az ugrásban és szereken, valamint a füles-lapdázásban. Ilyenformán, minthogy a legelső kitérítések ez utóbbiakért jártak, egy diadalérmet sem nyertek; kapott intézetünk, a főntebb említett kivül, 3 oklevelet s 10 jutalom-könyvet a mintacsapat tagjai közt való szétoztásra. A zászlót, a jelenlevők közmegnyugvására, a sepsiszentgyörgyi Mikó-kolégium diákjai nyerték s vitték haza nagy örömmel; most már 4 évig ők lesznek az ország legelső tornásza. Testvér-intézetünk: a s.-pataki áll. tanítóképző-intézet növendékei 31 bronz-érmet nyertek. Május 29-ikét, hétfőt, a főváros nevezetességeinek megtekintésére fordítottuk; jártunk a Nemzeti Muzeumban, hol az igazgatóság nagy előzékenységgel mindenik tárt felnyitatta előttünk; ifjaink, úgy láttam, legnagyobb gyönyörűséggel a képtárban időztek; voltunk a Margit-szigeten, az országházban, ahol Kossuth Ferenc beszédét is hallhattuk s Zemplénmegye 3 képviselőjét is üdvözölhettük, — továbbá a városligetben stb. 27-én este a Nemzeti Színházban rendkívül mérsékelt árak mellett, az *Arany ember* előadását néztük meg. Hétfőn este sok édes emlékek, benyomással és tapasztalattal megrakodva, harsogó trombitaszóval vonultunk ki a keleti pályaudvarra, hogy visszatérjünk s félbeszakított iskolai munkálkodásunkat folytassuk. A főiskola 247-72 koronával járult a szegényebb tanulók költségeinek fedezéséhez; a kísérő tanárok költségét az állam nyújtja; koszt és ellátás kielégítő volt.

Május 31-én délután az imateremben folyt le a főgym. tanuló ifjak *confirmatioja* s mind, akik jelen voltak — csaknem az egész tanári kar s több szüle — egy lélekemelő ünnepély benyomásával távoztak onnan. A III—IV. gymn. osztályból, alsóbb osztálybeli nem fogadtunk el, 42 tanuló jelentkezett a confirmatióra, s szabatos, világos, nemcsak a kis könyvre szorítkozó, hanem az újszövetségben meglepő otthonosságról tanuskodó szép feleleteiket mindnyájan örömmel hallgattuk, s megtelénk mindnyájan szent lélekkel! A szép ünnepélyt a főiskolai énekkar énekei tették még emelkedettebbé. A szorgalmas tanításért, a jeles eredményért s az egész ünnepély harmonikus lefolyásáért — amely jótékony nevelő hatását a fogékony ifjú szívekre bizonyára nem tévesztette el — a tanári kar jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet Harsányi István vallástanárnak. A confirmandusok közt, egy régi jó szokást fölevenítve, gyűjtést rendeztünk az *ország. prot. Árvaház* javára; a gyűjtés eredménye a következő: IV. A. oszt. 8'66 kor., IV. B. oszt. 2'34 kor., III. A. oszt. 5'80 kor., III. B. oszt. 6'60 kor., összesen 23'40 kor.; ehhez járult a VI—VIII. osztály növendékei részéről mint a széphalmi kirándulás költségeiből felmaradt összeg, 10 kor.,

együtt 33:40 kor. Ezt az összeget (a postadíj levonásával) rendeltetési helyére elküldöttük.

Junius 1-én d. e. a nagy nyelvújító, *Kazinczy Ferencz* szellemének hódoltunk s a m. tud. Akadémia jutalomdíját osztottuk ki Széphalmon. A reggeli vonattal indult mintegy 150—160 diák (a VI—VIII. osztály tagjaira a megjelenés kötelező volt) S. A. Ujhelybe s onnan gyalogszerrel ki Széphalomba, a hol már vártak bennünket *Kazinczy Gyula* kassai kir. közjegyző, családijával, s *Becké Bálint* nyug. pénzügyigazgató, a nagy-író rokonai. A Hymusz elhangzása után dr. Székely György akad. igazgató nyitotta meg az ünnepélyt, utána Nagy Lajos főgymn. tanár tartott magvas, tartalmas beszédet *Kazinczy* működéséről és jelentőségéről, majd a főgymn. igazgató nyújtotta át *Trenko György* VIII. oszt. tanulóknak, aki a főgymnásium tanulói közül — a tanári kar ítélete szerint — ez iskolai évben a magyar nyelv és irodalom tanulmányozásában a legszebb eredményt mutatta fel, a m. tud. Akadémia jutalomdíját (5 arany) s intézett egy pár buzdító szót a tanuló ifjúsághoz. Az ünnepély a Szózat hangjaival ért véget. *Kazinczy Gyula* úr most is, mint tavaly, szíves vendégszeretettel nyújtott az ifjaknak egy kis frissítőt, akik aztán Ujhelyben is kaptak, a kirándulásra tőlük előre beszédett költségekből, villásreggelit.

Ugyan e nap délután az akadémiai ifjúsági *tornaegylet* tartotta meg az iskolakertben szokásos évi *versenyét*, amelyre a szomszéd Ujhelyből is szép számú közönség jelent meg. A verseny vezetője s a legszebb mutatóványok végezője *Komjáthy Lajos* III. éves jogh. volt. A közönség elismeréssel honorálta a kiváló gyakorlati ügyességről tanúskodó mutatóványokat; köztük egyiket-másikat zenekísérettel mutatták be. A kiválóbb szereplők díjakban is részesültek. Este vidám tánczra perdültek a fáradhatatlan atleták.

*

Az évről vizsgálatok jun. 18-án reggel 8 órakor a *rajz- és szépírási dolgozatok* megvizsgálásával kezdődtek. A kiküldött bizottság (*Bálint Dezső* elnöklete alatt *Buza János*, *Ellend József* ig. tanácsosok és a főgymn. igazgató) örömlüknek és elismerésüknek adtak kifejezést a sok, szép kivitelű rajz fölött; különösen kiemelkedett a többiek közül *Kiss Árpád* VI. o. tanuló nagyszámú, természet után készített, csinos kidolgozású vízfestménye, amelyek határozott művészi tehetséget árulnak el, mellette még *Tóth József* és *Finkey József* VI. o. tanulók rajzai és festményei érdemeltek elismerést. A bizottság a jutalomdíjakat következőleg ítélte oda: *Kiss Árpád* kapott 12 kor., *Finkey József* 6 kor., *Kiss Elek* IV. A. o. 5 kor., *Kovács Vincze* I. A. o. 4 kor., *Guttmann László* II. és *Hutka Dezső* IV. B. o. 3—3 kor., *Bazsó Dániel* IV. B., *Bacska János* II. és *Pekáry István* IV. A. o. 2—2 kor.; dicséretben részesültek *Katona György* V. o. *Deák József* és *Vitányi Iván* VI. o. tanulók rajzai. A *szépírásból* díjat nyert: magyar szépírást *Kovács Vincze* I. A. és *Erőss József* I. B. 2—2. kor, német szépírást *Alexander Béla* II. o. 2 kor.

Az *érettségi vizsgálatok*, a gymnasium legfontosabb vizsgálatai jun. 19, 20 és 21 napjain folytak le *Kérészy Barna* ig. tanácsos elnöklete alatt, dr. *Csánki Dezső* kormányképviselő, a kitűnő történetíró jelenlétében. Vizsgálatra jelentkezett 32 tanuló, közülök 2 csupán a görög nyelvből; betegség alapján visszalépett 1. az írásbeli alapján visszavetett 1. s így szóbeli vizsgálatra bocsátott 30 ifjú; ezek közül jelesen érett lett 3, névszerint: *Hézszer Aurél*, *Nagy Lajos* és *Trenko György*; jól érett 4. egyszerűen érett 16, egy évre visszavette-

tett 1, két hónapra 6. A kormányképviselő, aki mint jó kálvinista szívbeli gyönyörűséggel volt jelen 21-én d. u. az énekvizsgálaton, s aki mint történetíró nem győzött betelni a *Rákóczy-vár* és kastély történeti nevezetességű emlékeivel, a legjobb benyomásokkal távozott el körünkől. A vizsgázott ifjak este, tanáraikkal együtt, búcsúlakomára gyűltek össze, amelyen szívesen ígérték magokat továbbra is, főiskolánk hű fiainak.

Jún. 21-én délután következett a felgimn. tanulók énekvizsgálata. Ez volt *Bathó János*nak, az új énektanárnak első vizsgája Patakon. Bár az énekkar alkalmi szerepléseiből már jól ismerte őt a tanárikar s Patak közönsége, mégis mindenkit meglepett a 4 felsőosztály ifjaival felmutatott kiváló eredmény s édesen nyugodtunk meg mindnyájan abban a gondolatban, hogy ime, a *Pásztor Sámuel* halálával minket ért veszteség ki van pótolva, az énekvezéri pálcá teljesen méltó kezébe került! Hogy a hatást emelje, vegyes kart is létesített és szerepeltetett az új tanár, az alsó osztályok jobb hangú növendékeinek bevonásával, amely méltán keltette a legnagyobb tetszést a hallgatóságnál. *Bálint Dezső* elnök a legmélyebb szavakban fejezte ki az énektanár iránt elismerését növendékeink szakavatott, szeretetteljes vezetéséért, az ének- és zeneművészet sikeres ápolásáért, fejlesztéséért s mindnyájunk nevében kívánt áldást reá és családjára!

(Vége köv.)

Dr. Rác Lajos.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület f. évi tavaszi közgyűlése.

A f. évi május 23—25. napjain Miskolcon tartott tavaszi egyházkerületi közgyűlésünk jegyzőkönyve már a múlt hét elején nyomtatásban megjelent, ami egy új bizonyíték főiskolai nyomdánk modern berendezéséről és versenyképességéről.

Magáról a nyomtatott jegyzőkönyvről, mely a szokott gondos szerkesztés mellett számol be részletesen az egyházkerületi közgyűlésen történekről, nem akarunk szólni, de ez alkalomból — miután annakidején a gyűlés eseményeiről egyházkerületünk közönsége tudósítva nem lett — e mulasztás helyrehozásául a nyomtatott jegyzőkönyv alapján röviden felsoroljuk a gyűlés nevezetesebb eseményeit.

Sajnálattal vette tudomásul a közgyűlés br. Vay Béla főgondnoknak és *Bernáth Elemér* egyházmegyei gondnoknak gyengélkedés, — *Meczner Béla* egyházmegyei gondnoknak másnemű elfoglaltsága miatti elmaradását. A világi elnöki széket így *Ragályi Béla* felsőborsodi gondnok foglalta el és töltötte be nagy buzgalommal és ügyességgel.

A legteljesebb elismeréssel igtatta jegyzőkönyvbe főt. *Kun Bertalan* püspök úrnak immár 39-ik püspöki jelentését s kérte reá és további működésére Isten segítő kegyelmét.

Lévay József egyházkerületi tanácsbíró előhaladott korára való hivatkozással, tanácsbírói állásáról való lemondását jelentette be. A közgyűlés amily meghatottan hallgatta meg a szép lemondó levelet, époly szeretettel és bizalommal kérte a kipróbált férfit, akinek „országosan tisztelt neve a mi egyházkerületi tanácsbíráink névsorának egyik kiváló ékessége”, lemondása visszavételére és tanácsbírói állása megtartására. Úgy tudjuk, *Lévay József* meg is hajolt a kerület közóhaja előtt s lemondását visszavette (l. a vegyes rovatunkat).

Sajnálattal vette tudomásul a közgyűlés *Farkas*

Ábrahám gömőri egyházmegyei gondnoknak ezen állásáról való lemondását s 33 éven át kifejtett buzgó egyházi szolgálatát hálásan örökitette meg jegyzőkönyvében.

A scontró ügyek közül legjelentékenyebb, hogy a sárospataki főgimnáziumban — a református tanárképzés ügyének előmozdítása végett — végzett tanárjelöltek gyakorlati kiképzésére egy ösztöndíjas állás létesített (400 kor. ösztöndíj, a főiskolában ingyen lakás, fűtés, világítás és tápintézeti étkezés mellett) s ennek betöltésével már a jövő iskolai év elejétől kezdve, a főiskolai igazgató-tanács bizatott meg. Az Országos Református Tanáregylet régi óhaja nyer ezzel az intézkedéssel megvalósulást, melynek egyházunkra és főiskolánkra csak áldásos eredménye lehet.

Elfogadta a közgyűlés a kerületi pénzügyi választmánynak a felemelt államsegély hovatfordítása iránt tett javaslatait. A 18,867 kor. 40 fillér emelkedésből a kerület legelső sorban a kerületi felsőbb leányiskolának szavazott meg évi 6000 koronát, miáltal a tervbe vett építkezése, modern berendezése nyert megvalósulást. A többi összeg az egyházmegyék járulékának a püspök, az esperesek, egyházkerületi jegyzők tiszteletdíjának javítására fordítatik. Az államsegély jövőben várható emelkedése esetére a vallásoktatás és a sárospataki főiskola jelöltettek ki a segélyezésre.

A sárospataki theologiai akadémián megüresedett dogmatikai tanszékre három pályázó közül szavazattöbbséggel Nagy Béla egri lelkész választatott meg, akinek ifjúi tetterejétől s szép előképzettségétől reméli a kerület, hogy méltóan fogja betölteni e fontos tanszékot.

A tűzkárbiztosítási szerződésnek a f. évben szükségessé vált megújítása alkalmából a múlt őszi egyházkerületi gyűlésen felvetett önbiztosítás eszméjét a közgyűlés ezúttal, az egyházmegyék véleményei alapján elvetette, az épületfentartási alap eszméjét azonban napirenden tartandónak és megvalósítandónak jelentette ki s a tűzkárbiztosítási szerződés megkötésének előkészítésével (ajánlati verseny határideje f. évi aug. 15.) és javaslattétellel egy e célra alakítandó bizottság és a pénzügyi választmány bizatott meg. A szerződés megkötése felett az őszi közgyűlés fog dönteni.

Özv. Tóth Pálnénak, férje kiváló érdemeire való tekintettel évi 200 kor. kegydíj állapított meg.

Az országos ref. lelkészi nyugdíjintézet tervezetere az egyházmegyék beérkezett véleményei alapján kimondta az egyházkerület, hogy a nyugdíjintézet felállítását szükségesnek tartja, de nem a konventi jelentésben tervezett rokkantsági alapon, hanem oly módon, hogy 40 évi szolgálat után minden tagnak joga legyen a teljes fizetésével egyenlő nyugdíjra.

A sárospataki főiskola ügyei közül a már említeteken s a főiskola régebbi számadásaira és a Sárospataki Lapokra vonatkozó általánosan ismert határozatokon kívül nevezetesebbek még:

A főiskola györgytarlói birtoka 15 évre Feiler Józsefnek adatott haszonbérbe.

Debreczeni Bertalan jogigazgatónak évi 600 kor. személyi pótlék állapított meg.

Elekes Imre gimnáziumi helyettes-tanár rendes tanárrá megválasztatott.

Szeremley Gábor gazdasági választmányi tag helyére, ki nagymérvű hivatali elfoglaltsága miatt ezen állásáról lemondott, Meczner András sárospataki földbirtokos a.-zempléni egyházmegyei tanácsbíró választott meg.

A miskolci felsőbb leányiskolára vonatkozólag nagyjelentőségű a kerület ama fentebb említett határozata,

mellyel az intézet részére évi 6000 kor. újabb segélyt folyósított. Az intézet igazgatósága betérjesztette az intézet tervbe vett újjáépítésének tervezetét és költség-előirányzatát, amiket a kerület magáévá tett s a felügyelő-bizottságot az építkezés keresztülvitelére felhatalmazta.

Ugyancsak örömmel járult hozzá a kerület ahhoz, hogy a leányiskolában a jövő iskolai év elejétől a hatodik felső osztály is megnyitassék s e végből egy természettudomány-vegytani tanszék betöltésére pályázat hirdettessék. A jövő iskolai évtől kezdve tehát a felsőbb leányiskola, mint teljesen kiegészített hat osztályú intézet fog működni.

Knox János, a nagy skót reformátor 400 éves születési évfordulója alkalmából a kerület úgy intézkedett, hogy a kiváló reformátor emléke a folyó évi reformációi emlékünnepeken eleveníttessék fel.

A konvent átiratát a bécsi béke 300-os évfordulójának s Bocskay István emlékének a jövő évben leendő megünneplése iránt a kerület örömmel vette tudomásul s az ünnepély jelentőségének emelése végett felkérte a konventet, hogy az emlékünnepe napját is állapítsa meg, hogy az az egész országban egyszerre tartassék meg.

Ezenkívül az egyházmegyéktől felterjesztett nagyszámú apróbb ügyek intéztettek el, valamint nyolcrendbeli bírósági ügy.

ff.

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Református Lapok“

első évfolyamára.

A „Sárospataki Református Lapok“ folyó 1905. év július havában kezdi meg első évi pályafutását. Mint lapunk elején körvonaloztuk, főcélja híven szolgálni a hazai protestantizmus, az ev. ref. egyház, a tiszáninnen ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola ügyeit, napirendtartani és megvitatni a nevezetesebb egyházpolitikai, egyháztársadalmi és tanügyi kérdéseket, tájékoztatni a nagy közönséget az egyházkerületünkben, egyházmegyénkben, általában egész egyházi és iskolai életünkben előfordult főbb mozzanatokról és eseményekről. Foglalkozni kívánunk mindazon eszmékkel, irányokkal és törekvésekkel, melyek az egyház szolgálatában álló intézmények és társadalmi körök, a lelkészi, tanári és tanítói karnak életében felmerülnek, azok ismertetése által a rokon gondolkodásúak között bizonyos szellemi közösséget, kapcsolatot teremteni egyik legfőbb törekvésünk. Kimutatni törekszünk a netalán itt-ott előforduló fogatkozásokat, elhárítani a kívülről jövő s netalán egyházi és iskolai autonómiánkat fenyegető veszélyeket, ismertetéseinkben, bírálatainkban is egyedül a közjót, az egyház közhasznát s azzal egybekötött

magasabb szempontokat tartra mindenkor szemeink előtt. Közölni fogunk általánosabb érdekű, a hit, vallás és erkölcsi élettel összeköttetésben álló, egyházas vonatkozású vagy a hazai közművelődés érdekeit érintő tudományos értekezéseket, hazai és külföldi könyvismertetésekben, bírálatainkban a tudomány haladására, az új eszmék és irányokra hívjuk fel olvasóink szíves figyelmet. Vegyes rovatunkban összegyűjtjük a legkülönbözőbb természetű apró közleményeket, az örömmel és gyászunk eseményeit, kegyes adományokat, intézményeinkben előállott fontosabb személyváltozásokat, a közművelődés és közjótékonyosság szolgálatában álló egyletek munkássága által elért eredményeket, anyagi és erkölcsi sikereket.

Sokoldalú feladataink minél tökéletesebb megoldása céljából állandó összeköttetést óhajtunk létesíteni az egyházi és iskolai ügyek intézésére hivatott körökkel és egyénekkal s e célból — addig is, míg őket erre külön is felkérjük — ama tiszteletteljes kérelemmel fordulunk lapunk jóakaróihoz és barátaihoz, szíveskedjenek bennünket a körükben végbement egyházi és iskolai eseményekről, az általuk tapasztalt fontosabb dolgokról soraikkal felkeresni. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyházkerületünk egyházi és világi egyénei közül lapunk ügyének eddig is sokakat sikerült megnyernünk s reméljük, hogy munkatársaink díszes névsora lapunk tartalmának gazdagodásával és szélesebb körben való elterjedésével számos jelesünk nevével fog még gyarapodni.

Mint munkatársak szíves támogatásukat eddig elé megígérték; Kun Bertalan püspök, Fejes István a sárospataki főiskola egyházi algondnoka, Révész Kálmán, Kérészy Barna, Nagy Pál, Komjáthy Gábor, Csabay Pál, Szabó Endre, Bálint Dezső, Szuhay Benedek, Kovács Béla, Horváth János, Szalóczy Pál egyházi részről; világi részről: Dókus Gyula a sárospataki főiskola világi algondnoka, Dókus Ernő, Meczner Béla, Ragályi Béla, Szentimrey Gyula, Csoma József, Bernát Zoltán; a sárospataki főiskola tanári kara és a hozzátartozók részéről: Dr. Szánthó Gyula, Debreczeni Bertalan, Dr. Székely György, Dr. Illyefalvy V. Géza, Novák Lajos, Buza János, Zsoldos Benő, Szinyei Gerzson, Kovácsy Sándor, Maklár Pap Miklós, Csontos József, Ellend József, Kiss Elek, Maller Sándor.

Kérjük egyszersmind a „Sárospataki Refor-

mátus Lapok“ barátait, hogy lapunkat minél szélesebb körben megismertetni szíveskedjenek.

A „Sárospataki Református Lapok“ előfizetési díja:

Egész évre . . . 10 korona.

Félévre . . . 5 „

Negyed évre . . . 2 „

Az előfizetési díjak Harsányi István főiskolai tanár címen Sárospatakra küldendők be.

A szerkesztőség.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Örömhír.** Lévay József, az országosan tisztelt költő, a tiszáninneni egyházkerület legközelebbi közgyűlésén elbúcsúzott a kerületől, mint tanácsbíró. A kerület azonban nem volt hajlandó a kiváló férfiútól megválni és szíves marasztalással kérte őt tanácsbírói állásának megtartására. Örömmel hirdetjük, hogy nem hiában. A kerület főjegyzőjéhez intézett levelében, — a kerület bizodalmanak hálás említésével jelzi, hogy kész a küzdők sorában megmaradni. Isten úgy adja, hogy sokáig lehessen a tanácsbírói kar díszes koronája.

— **Gyász hírek.** Néhai Wargha Lajos sárospataki theol. tanár özvegye szül. Rajka Róza asszony f. hó 27-én, életének 54-ik, özvegyiségének 6-ik évében öt napi szenvedés után elhunyt. Az a szép sorsa volt, hogy édes nővére — Rajka Teréz — után ő lehetett 19 éven át a Wargha Lajos közhasznú életének istápolója, munkaszünetedélyének élesztője s majd erőtelenségének támasza, szenvedésének, földi vergődésének enyhítője, csilapítója s temetőben nyugvó porainak is példás megbecsülője. A hű feleség szeretetével s a jó gyermek tiszteletével csüggött a Wargha Lajos emlékére s mikor a tiszáninneni egyházkerület elhatározta, hogy az általa felállítandó lelkészi könyvtárban a Wargha L. ker. egyháztörténelmes az alapvető mű, együtt örvendezett a munkában már megfáradt férjével. Mikor a kiadandó műre egyezséget kellett kötni, — bizony már Wargha Lajos nélkül — ő volt az, aki a „lelkem-uram“ emlékének biztosításáért készséggel bocsátotta a férje nagy művét a tiszáninneni egyházkerület rendelkezésére és boldog reménységgel várta annak megjelenését. Várta azért is, mert nagy bizodalma volt ahhoz, hogy az esetleges jövedelemből fog jutni valamelyes összeg, amellyel ő a Wargha Lajos emléket alapítvánnyal is megörökítheti. A lelkészi könyvtár országossá válásakor sokszorosan fokozódott az öröme és reménysége s ünnepi érzések között nézett ama nap elé, amelyen férje művének új kiadását kezébe veheti. Ezt a boldog napot már nem érte meg, de tudta, hogy az ő szerető lelkének ez a szép karácsonya már közel van. Egy minden ízében nemes, színarany kedélyű, a szép és szent dolgokért érezni és hevülni, a valót az eszménnyel kibékíteni tudó, övéit, vér- és lélekszerinti rokonait édes szeretettel szerető nő hűnt el benne, egy példányszerű gyámanya és nagymama, egy áldozatokra mindenkor kész keresztyén asszony, aki dűsgazdag volt a maga kevesével arra, hogy másokat lélek szerint boldogítsa. F. hó 29-én megható köztisztelet kísérte ki földi részeit a sárospataki temetőbe s azóta ott pihen drága emlékü férjének és szeretett nőtestvérének hamvai mellett a

maga által készített s hő kegyeletével ápolt sirkertben, a boldog feltámadás reménységében. Koporsójánál a főiskolai énekkar megható gyászdalai mellett *Bálint Dezső* lelkész méltatta a váratlanul elhunyt nő erényeit és mondott szívbéli imát örök nyugalmaért. Áldott legyen köztünk emlékezete s reménysége keljen ki sirjából diadalomra!

Még a múlt hó elején történt, hogy *Ruszkay Zoltán* a sárospataki főiskolának egyik méltán szép reményű növendéke, a theol. ifjúságnak s a főiskolai énekkarnak egyik közkedveltségű tagja — hosszabb szenvedés után — édes szülőinek ápoló karjai között elhunyt. A húsvéti szünidőre már hervadtan tért vissza szülőföldjére, de így is, fokozódó betegsége mellett is, hiven elvégezte legatusi köteleseit. Szerette a papi kathedrát s szép bariton hangját s hangjának bensőségét pedig szerette a hallgató közönség s ő boldog volt a sok boldog felett, mikor legatusként forgolódhatott. — Ünnepe után elfogta izmos, erős testét a pusztító láz s egyelőre orvosai sem ismervén fel baját, emésztődött mint a fű az égő nap hevében s bár ifjú lelke édesen számított a Sárospatakra való visszatérésre, a colloquiumok idejében való elvégzésére: ez már nem adatott meg neki. 19 évvel elsovadt a halál karjai között, mélységes bánatot hagyván a *Ruszkay Gyula* jánosi lelkész ároni házában, e ház sok igaz tisztelőjének szívén s bánatot magán a jánosi és pálfalvai jó népen is, amely rajongott az ő szeretett papjának pap fiáért és gyönyörűséggel ült az ifjú *Timotheus* lábai mellett. Június hó 7-dikén a közel s távoli vidék értelmességének s a szomszéd községek kalvinista népének szinte ünnepi nagy részvéte kísérté korai sirjába. Koporsója felett *Czinke István* rimaszombati lelkész ihletes imában csepegtette a hitnek balzsamát a megkeseredett szívekre, a sirnál *Simon József* rimaszombati s.-lelkész és *Papp Dezső* sárospataki I. éves theol. ifjú, a boldogútnak osztálytársa búcsúztak el a kedves halottól, a kinek korai kidőlte a sárospataki főiskolai ifjúságnak is fájdalmas veszteség. Szeretteinek mélységes gyászán nyugodjék meg a végére mehetetlen bölcsességű Istennek kegyelme, s a félbeszakadt szép életnek legyen jutalmazó folytatása Istennél.

— **Új alapítvány.** Néhai Mizsák István zenplérvármegyei egykori tisztii főügyész végrendeletének végrehajtója *Vitányi-Bertalan* szerencsi ügyvéd következő alapítványt terjesztette elfogadás végett főiskolánk előjáróságához: Nagytiszteletű és Tekintetes Igazgató-Tanács! Néhai Mizsák Istvántól életében nyert megbízatás folytán „Mizsák István Zenplérvármegye volt tisztii főügyészének alapítványa” ként 1000 K. azaz Egyezer koronát mellékelve ezennel betérjeszték, tisztelettel kérvén, hogy azt a fennebbi címen kezelés alá vétetni méltóztassék, — és pedig a hagyományozó kívánságához képest oly módon, hogy a kamat $\frac{1}{5}$ része, addig míg az alapítvány a 2000 koronát el nem éri, azután pedig $\frac{1}{10}$ része évenként a tőkéhez csatoltatván, tőkésítettessék. A további $\frac{4}{5}$, illetve $\frac{9}{10}$ rész pedig szintén évenként a *vilyi* és *vitányi* ref. egyesült anyaegyházból származott tanulók részére adassék ki és pedig feltétlenül s ha több nincs — egy tanuló részére egészben, ha többen vannak, egyformán, ha még gyengébb tanulók lennének is; ha pedig valamely évben a jelzett egyházakból a főiskolában tanuló nem lenne, — úgy az előbb említett kamatrész egy, — illetve a későbbi időkben 50 koronánként több, gimnáziumi jó tanuló jutalmazására fordítottassék. Szerencs, 1905. június 12. tisztelettel *Vitányi Bertalan* ügyvéd. A főiskola igazgató-tanácsa az alapítványt a kamatozásra vonatkozó némi módosítás mellett halás köszönettel fogadta, mint amely örökké élő emléke marad a boldog

emlékezetű alapító főiskolánk iránt érzett hálájának és szeretetének.

— **Új egyetemi magántanár.** Dr. Székely György akadémiai tanárt, főiskolánk most lelépett akad. és közgazgatóját a múlt június hó folyamán a budapesti m. kir. tudomány egyetem bölcsészeti facultása a szóbeli colloquium elengedése alapján a pszológiából magántanárrá képesítette. A szép eredményhez és kitüntetéshez igaz szívből gratulálunk.

— **Hangverseny Szikszón.** Abaujmegye lelkes ev. ref. papi és tanítói testülete néhány évvel ezelőtt egy nemes emberbaráti célt tűzött ki maga elé, melynek megvalósítása érdekében minden évben megújuló fiatalos lelkesedéssel munkálnak közre. A lelkes papi és tanítói testület minden évben összehoz Abaujmegye nevezetesebb helyein egy-egy táncmulatságot, egy-egy hangversenyt, melyeknek jövedelméből nemsokára a sárospataki főiskolai tápintézetben alapítvány fog tétetni abaujmegyei jótanuló s szegénysorsú gyermekek részére. Ez évben jún. 26-án Szikszón rendeztek a nemes cél érdekében egy kitűnően sikerült táncmulatsággal egybekötött hangversenyt, az előbbi évekhez képest szélesebb mederben, amennyiben a hangversenyen való közreműködésre meghívták a 30 tagú pataki chorust, ami kétségtelűen főtényezője volt a hangverseny s a táncmulatság kitűnő sikerének. Az énekkart oly páratlan szívességgel fogadták, a hogy csak volt pataki diákok fogadhatnak mostani ifjú pataki diákokat. Az énekkar mint mindenütt, úgy itt is derakasan megfelelt hivatásának; énekszámait a legkényesebb műzlést is kielégítő precizitással adta elő. A hangverseny többi közreműködői is teljes elismerést érdemlőleg szerepeltek; különösen ki kell emelni *Recht Sándor* zeneakadémiai tanár művészi hegedűjátékát. A hangverseny és a táncmulatság kellemes lefolyását csak az esti 8 óra tájban kerekedett zivatar zavarta meg, de ennek dacára a vidám jókedv egész éjjel ébren volt, s a fiatalok késő reggelig járták a jó hosszú csárdást.

— **Collegiumi internátus előkészítése.** A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa és gazdasági választmánya tapasztalván, hogy némely szülők kis városi viszonyaink miatt nehezen tudnak fiaiknak megfelelő lakást szerezni, a jövő 1905/6 iskolai évben két collegiumi épületét fog tanulási lakás céljára fordítani. A Zsindely örökösöktől megvett u. n. régi Bükky féle ház emeletén 10—14 joghallgató részére hat, többnyire különbejáratú bíró szobát fog kényelmes és célszerű bútorokkal ellátva berendezni. Az ifjak a jog- és államtudományi kar dékánjának felügyelete alatt lesznek, ki őket időnként meglátogatja. Kiszolgáltatokról mindenesetre, kívánatra pedig élelmezésükről is mérsékelt áron gondoskodva lesz. Hasonlóképp az egyházkerületen több évben megnyilatkozó óhajtsáknak megfelelőleg az eddig tanári lakásul szolgált u. n. Vay kastély helyiségei is akadémiai és gimnáziumi ifjak részére fognak berendeztetni. Az ezekre vonatkozó részletes felvilágosításokat, a lakás, kiszolgáltat stb. költségeit, a jelentkezés határidejét lapunk jövő számában közöljük.

— **A lelkészihivatalra képesítő vizsgálatok** június 22—24 és 26—28 napjain tolytak le a sárospataki főiskola imatermében *Kun Bertalan* püspök és *Meczner Béla* h. főgondnok elnöklete alatt. Az első vizsgálatra — véletlen betegség és egyéb okok miatt — csak 12-en jelentkeztek, a másodikra 20-an. Írásbeli dolgozataik alapján valamenyien szóbeli vizsgálatra bocsáttattak s az első vizsgások közül 2-en, a második vizsgások köréből 6-an érdemelték *jeles* osztályzatot. — Az első vizsgások közül 10 azonnal ki is bocsáttatott a vizsgálatra a szokásos formásokkal. Amazok közül 2 egy évre, emezek közül 2 két hónapra visszavettettek.

— Hárman u. m. *Komjáthy István* ungvári, *Keresztessy Sándor* s.-pataki s. lelkészek és *Kun József* végzett theol. ifjú betegeskedésük miatt engedélyt kaptak arra, hogy elmaradt vizsgájukat az őszi egyházkerületi gyűlés alatt tehessék le.

Vizsgálatok a sárospataki jogakadémián. *Jogakadémiánkon* az alap és államvizsgák június 26—29. napjain tartattak meg. I. alapvizsgára jelentkeztek 15-en akik közül kitüntetéssel képesített *Osváth Gyula*, egyhangúlag 5, szótöbbséggel 3, egy tárgyból visszavetített 3, vizsgaismétlésre útasított 3. II. alapvizsgát tett 11 ifjú, közülük kettő u. m. *Buza László* és *Herczegh Károly* kitüntetéssel, 3 egyhangúlag, 6 szavazattöbbséggel képesített. Államtudományi államvizsgát tett 2, jogtudományi államvizsgát 1 ifjú.

— **Főiskolai széniorra és theol. segédtanárra** a jövő iskolai évre a köziskolai szék június 28-iki gyűlése *Magda Sándor* végzett hittanhallgatót; alkönyvtárnokká pedig *Mikola Gyula* végzett joghallgatót választotta meg. Az új hivatalnokok az igazgató-tanács és tanári kar közös gyűlése előtt aznap le is tették az esküt. — A múlt évi szénior: *Sinka Gyula* és a múlt évi alkönyvtárnok: *Keresztessy Lajos* külföldi egyetemeken öhajtják tanulmányaikat tovább folytatni s az egyházkerület múlt évi (tavaszi jkv. 22. p.) határozata alapján 800—800 korona ösztöndíjban fognak részesülni. — Az igazgató-tanács *Trenko György* jelesen érettségizett ifjú folyamodására, aki a vizsgálaton adott szép feleleteivel a kormányképviselő figyelmét is magára vonta s aki a tanári pályára lép, a jövő iskolai évre 400 kor. segélyt szavazott meg.

— **Az 1905/6. iskolai évre felvett tápintézeti jótéteményes tagok névsora.** I. *Alapítványokra*; *Gróf Pallaviczini* alapítványra: *Szabó József* III. th., *Prinsterer* alapítványra: *E. Tóth József* III. th., *Dr. Szabó János* alapítványra: *Hézszer Zoltán* II. o., *Bártfai Szabó Károly* alapítványra:

Kóczán alapítványra: *Bodolay Miklós* III. o., *Ragályi-Kubinyi* alapítványra: *Deme László* VI. o., *Vecsei Oláh Károly* alapítványra: *Hubay Géza* IV. o., *Horváth Mária* alapítványra: *Bálint János* I. th., *Barth Ernő* IV. o., *Bódi Dénes* III. th., *Doktor Dezső* VI. o., *Horváth Endre* VIII. o., *Komár János* III. o., *Kóródi Andor* VII. o., *Kovács Bertalan* VI. o., *Kukri Ferenc* VII. o., *Lengyel István* II. th., *Lenkey Lajos* III. th., *Litkey József* I. th., *Mizsák András* III. th., *Molnár Gyula* II. th., *Nagy Ferenc* VI. o., *Nagy Sándor* VII. o., *Nemes Zoltán* II. th., *Pozsga József* II. th., *Szombathi Antal* IV. o., *Varga Imre* II. th., *Zsarnay emlék* alapítványra: *Urbán Gyula* III. th., *Ferenczi* alapítványra: *Tatár József* I. o., *Bíró Dániel* I. o., *Pelsüci magtár* alapítványra: *Simon Ernő* II. jh., *Lónyay Gábor* alapítványra: *Tudja Géza* IV. o., *Pogány Istvánné* alapítványra: *Magyar Miklós* V. o., *Rozgonyi Sándor* VI. o., *Ragályi György* alapítványra: *Enyedi Andor* VII. o., *Vay-Geymüller* alapítványra: *Réthy László* VII. o., *Horváth Miklós* II. o., *Kovács Károly* alapítványra: *Kovács Béla* II. th., *Rácz Ádám* alapítványra: *Mikola László* V. o., *Gyulai* alapítványra: *Bodnár Jenő* VI. o., *Gombos Imre* I. th., *Kulesár István* II. o., *Nagy Lajos* VIII. o., *Séra Lajos* VII. o., *Topa József* VIII. o., *Jóny Tivadar* alapítványra: *Lantos Pál* I. jh.,

Sárkány alapítványra: *Lengyel József* IV. elemi, *Jászai* alapítványra: *Simon József* III. th., *Bernáth Zsigmond* alapítványra: *Csontos József* IV. o., *Kun püspök jubileumi* alapítványra:

Br. Vay Béla alapítványra: *Futó Béla* II. jh., *Comenius* alapítványra:

Balla Athanázius alapítványra: *Alsó-borsodi egyházmegye* alapítványra: *Szalóczi Pál* I. o., *Kassai egyház* alapítványra: *Kerék Márton* I. o., *Vay-Szathmári-Szilassi* alapítványra: *Pálóczi Barna* IV. o., *Töltési-Magyar-Darvas* alapítványra: *Matusz István* VII. o., *Pap József* II. th., *Sándor-Andor-Bolyos* alapítványra: *Tóth János* VIII. o., *Beleznay* alapítványra: *Bakay Árpád* III. o., *Györke Endre* I. o., *Hegedüs József* V. o., *megner Lajos* I. o., *Klobusiczky-Szepessi* alapítványra: *Göcz Lajos* VI. o., *Pápai István* III. o., *Katona-Babocsay-Mocsáry-Csemniczky* alapítványra: *Ladányi Mihály* III. o., *Szepessy-Kapuváry* alapítványra: *Keresztessy László* VII. o., *Vízolyi-Kocsándy-Onody* alapítványra: *Csillik Bertalan* V. o., *Czelder Béla* III. th., *Farkas Elek* I. jh., *Kovács Dezső* III. o., *Máthé Miklós* II. th., *Radó József* I. th., *Szabó András* I. o., *Szabó Károly* VII. o. — II. 40 koronát fizetők osztályába: *Ablonezi László* II. th., *Arokháti Béla* IV. o., *Balogh Sándor* III. o., *Barcsa Endre* III. th., *Beregszászi József* II. o., *Budai István* VI. o., *Csillik Balázs* I. th., *Dobos Sándor* II. o., *Eles István* II. th., *Fodor Károly* II. o., *Foris Béla* I. th., *Foris János* II. th., *Gergely Béla* I. th., *Gombos Pál* II. th., *Háda Sándor* II. th., *Horkay Béla* I. o., *Kádár Albert* II. th., *Kánya Gyula* III. th., *Keresztessy Ferenc* II. jh., *Kiss Géza* I. o., *Kocsis Kálmán* V. o., *Kőrössi István* III. o., *D. Kőrössi József* II. o., *Kövér Péter* IV. o., *Kürthi László* VI. o., *Lányi Kálmán* III. th., *László Gyula* II. o., *Laczko József* III. o., *Lenkey Gyula* I. th., *Medgyaszay András* II. th., *Móricz István* III. th., *Nagy Béla* V. o., *Nagy László* II. o., *Nagy László* III. o., *Páhi József* VII. o., *Póli József* II. o., *Radácsi Béla* V. o., *Riedl Miklós* I. o., *Ruszkay István* III. jh., *Sallai István* VI. o., *Sáfrán Jenő* I. th., *Soltész Andor* II. th., *Soltész Tamás* VI. o., *Szell Miklós* III. o., *Szepessi Gyula* II. o., *Szepesi Pál* V. o., *Szilva Ferenc* V. o., *Szinyéri György* VI. o., *Tariska Gábor* V. o., *Takács Mihály* I. th., *Tóth József* VI. o., *Tóth Lajos* IV. o., *Tóth Sándor* I. th., *Ujj György* IV. o., *Zitás Bertalan* III. o., *Varga József* II. o., *Vass Lajos* V. osztály, *Veres Károly* III. th. — III. 80 koronát fizetők osztályába: *Bakó Endre* IV. o., *Bakó Ödön* I. o., *Bakó Péter* V. o., *Balogh Endre* I. o., *Bacska Jenő* II. o., *Barcsa Mihály* III. th., *Berecz Antal* VIII. o., *Béres Béni* III. o., *Biró Béla* I. th., *Bóna Aladár* VI. o., *Borne-missza József* VII. o., *Bors Kálmán* V. o., *Bozsik Lajos* II. o., *Csontos József* V. o., *Czelder Orbán* I. jh., *Deák József* VI. o., *Fekesházi Zoltán* II. o., *Fodor Gábor* II. o., *Füri Gyula* II. o., *Gombos Ferenc* VII. o., *Hegedüs László* II. th., *Hézszer Gyula* VI. o., *Joo Miklós* II. th., *Juhász Béla* VI. o., *Juhász Lajos* II. o., *Kassai Jenő* I. o., *Kerekes Kálmán* I. th., *Kiss Béla* I. o., *Kiss Ernő* IV. o., *Kiss József* IV. o., *Kőrössi József* II. o., *Kőrössi György* II. th., *Kőrössi Sámuel* I. th., *Lányi Elemér* I. th., *Magyar Lajos* II. o., *Molnár Ferenc* II. o., *Moravec Imre* V. o., *Nagy Lajos* II. th., *Nagy Béla* III. o., *Nyiri Elemér* II. o., *Osváth Béla* VI. o., *Osváth József* II. o., *Pap Ferenc* I. th., *Pataki Sándor* VII. o., *Pirigyi József* VIII. o., *Révész Menyhért* II. o., *Rozgonyi Kálmán* I. o., *Semsey József* I. o., *Seres István* II. jh., *Stunda István* I. o., *Sutka István* III. jh., *Szabados József* I. th., *Szabó Imre* II. o., *Szász Imre* V. o., *Szücs Lajos* II. o., *Tarr Jenő* IV. o., *Ugray István* IV. o., *Ujlaki Ferenc* V. o., *Végh Zoltán* III. o., *Veres Bertalan* IV. o. — *Csontos József*, tápintézeti felügyelő.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő:	HIRDETÉSEK DIJA:	
		RADÁCSI GYÖRGY		
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	Fél "	10 "
		Társzerkesztő:	Negyed "	6 "
		DR. RÁCZ LAJOS	Nyolcad "	3 "
		Főmunkatársak:		
		DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN		

Visszatekintés a zsinatra.

I.

Túl vagyunk már két ülésszakán, de mikor a képét szeretnők a lelkünkbe, vagy az egyházunk történetébe belevén, nem találunk kielégítő szót a jellemzésére.

Bizonytalanság jegyében fogantatott s a fejlődése körül is mindig mutatkozott valami szürkesség, valami tétovázás-féle. Legyen-e, ne legyen s mikor legyen, ha már lennie kell? — e kérdésekkel nyugtalanították egymást a vezérlésre hívatottak s e kérdések némelyikét ugyanám forgatta az elméjében s majd az ajkain a most már néhai Tisza Kálmán is, a konvent világi elnöke.

Aztán a legyenre nézve is, az időre is megálapodtunk, kitolva az utóbbit az 1904. év novemberére, hogy a zsinatnak a Krisztus születése napjára már valami gyümölcse is legyen.

A konvent, mint zsinatelőkészítő testület a törvénykönyv átnézésébe kezdve, először is a módosítás, javítás arányaival igyekezett tisztára jutni s küzdött magával afelett: elég-e a 10 év óta igazolt hiányok pótlása, az új viszonyok által követelt törvénytörvény pontok betoldása vagy kívánatosabb, hasznosabb lesz az egész törvénykönyv gondos átnézése, tartalomban és formában való újjászülése? Megkérdezte — amint kellett is — az egyházkerületeket, ezek az egyházmegyéket s megválasztotta a maga szakbizottságait, ezek elnökeit és előadóit, meg a sokféle őt és újat összegező jegyzőt s úgy hitte — hihette is — hogy a leghelyesebben s a legbölcsebben cselekedett.

És kezdődött a nagy porolás, a rostálás munkája mindenfelé. Az egyházmegyéket, egyházkerületeket sorba szedték kívánságaikat s rámutogattak a törvénykönyv hiányos részleteire s a hiányok pótlásának módozataira, összes nagy és apró óhajtaikat is füzérbe gyűjtötték és bőséges anyagot és gondot adtak a konvent szakbizottságainak. A sajtó segített is jóakarattal!

A bizottságok pedig összegezték, formába öntötték a különböző véleményekből az elfogad-

hatókat s adtak egyet-mást azokhoz a saját éléstárakból és lassanként, sok alkuvás, egyeztetés után létrejöttek a szakbizottsági munkálatok, majd ezekből az egész törvénytervezet.

Amint így egészben — mint kísérlet — világ elé került: az egyházkerületeknek s a sajtónak újra módjukban állott pattogtatniok a kritika ostarát s nem is egészen hiába, mert különösen a tervezet alapvető része, az u. n. *egyházalkotmányi rész* (amelyen leginkább látszottak a a mohó reformnak ága-bogai s a nagy jóakarathatnak fattyúhajtásai) a közkíváncsi útján olyan lényeges visszafejlődésen ment keresztül, hogy a szülője is alig bírta megismerni benne a maga képének vonásait.

Ez az alkotmányi rész vált különösen sok további költség és munka alapjává s ennek az alapnak az ingatagsága némely további bizonytalanságok okozójává. Akiknek az a különben szép feladat jutott, hogy ott dolgozhattak a konvent 10-es bizottságában, azok lehetnek igazi bizonyosságok arra nézve, hogy az egyházi törvénytervezetből leginkább az alkotmányi rész körül folyt a vita, az alku, a sokféle kihúzás, betoldás s itt veszett el a legtöbb idő és vele együtt a pénz. Nagyon drága részsze vált ez a törvénytervezetben és pedig anélkül, hogy meg tudta volna hódítani — sok fésülés és csiszolgatás után is — a közvéleményt.

Már az előkészítő munka közben, még inkább pedig a törvénytervezet egybeállításakor felhangzott és újra csak az hangzott, hogy az 1904—1905-ik évi zsinat főfeladata az egyház körében mind ijesztőbb alakban mutatkozó földi nyomorúság elviselhetővé tétele, vagyis az *egyházi adóügy* rendezése és az egyházvezetők anyagi sorsának vigasztalóbbra fordítása, — esetleg a fizetésrendezés által is — de minden bizonnyal a *lelkész nyugdíjintézet* felállításával. A törvénytervezet egyházalkotmányi részéről, annak gyöngeségeiről az *egyházi adóra* terelődött tehát a közfigyelem és azzal együtt az 1848: XX. t.-cikk nagy kijelentéseire.

A politikai viszonyok úgy alakultak, hogy

legalább egy ideig sokan nagy várakozással néztek közülünk egyházi adóügyünk szerencsés fejlődése elé s egyéb bajainkra is hathatós orvosszert véltek feltalálni a kormány jóakaratában, leginkább pedig az 1848: XX. t.-cikknek a kormányprogrammba való felvételében. Hogy a temérdek hívó között nem kevés lehetett a hitetlenkedők száma is, ez bizonyos. Az egyházi adózás rendszere, az adókulcs, stb. erős bírálatokban részesült s a konventen és konventen kívül sokan aggodalommal gondoltak arra az időpontra, amelyen az egyházi adózás kérdése a szakbizottság elvei szerint megoldásra jut. Abban, hogy a tervezett adókulcs csak azokra kötelező, akik állami segítséggel akarnak sorsukon könnyíteni, van kétségtelenül bizonyos büvös autonómikus elem; de hol van a némelyek által olyan erősen hangoztatott egység s hol van a reform gyökeressége, hol az 1848: XX. t.-c. érvényesülése?!

A *lelkészi nyugdíjintézet* körül is ott borongott a nagy bizonytalanság. Hol kezdődik a nyugdíjbalépés határa? Kötelezett-e az vagy nem? Miféle terhekkel jár az előnyeinek megszerzése? Rokkantsági intézet-e az, vagy eloldalozhat az Úr oltára mellől a még teljes erejében levő, a tapasztalatok iskolájában és tűzéiben megedzett bölcs pásztor is, ha egyszer a törvényes ideje arra elérkezik?!

Az előkészületek folyamán felmerült és kielégítést követelt az *egységes liturgia* eszméje is. Szép eszme, méltó érte lelkesedni is, de mindennek felett szakerő kíváncsi a megtestesítéséhez s annak is idő kell, bármily gyakorlott legyen is különben, míg a saját tudásának fájáról, az egyházkerületek véleményéből s a történelmi tanúságaiból valami megszívlelendőt, valami kíváncsiat képes összeállítani. Jött a *diakoniaügy* is a maga ígézetes formájában; erre is ember kerestetett, aki lélek szerint végezze tervező tisztét s mindez és sok egyéb annyira igénybe vette a zsinatelőkészítő konventet, annak szűkebb és tágabb körü bizottságait, hogy azok szinte félve néztek az idő gyors futása miatt az 1904 évi zsinat megnyílása elé.

Közből még az is történt, hogy akinek kezében fonódtak volna valami tetszetős egységbe az előkészítő munkálatok szálai s aki egyéb tekintetben is sok tisztes megbízás teljesítésére volt hivatva; kénytelen volt a dűsan megrakott munkaasztaltól félreállni s másokra hagyni a kévéknél keresztekbe való összeállítását. Egy zokszó se hangzott ugyan miatta, de akikre rászakadt a váratlan teher, azok hullathatták verítéköket.

„Aztán no hisz úgy volt!” A konvent érezte, hogy némi hiányosság van a lakadalmi ruházatában, amellyel a zsinat elé kellene állania, de

mert az idő kerekébe nem kapaszkodhatott belé jó reménységgel, tehát — királyi engedély mellett — kitűzte a zsinat kezdetét a Kálvin születése napjára Budapestre.

A presbiteriumok — nem épen egyenlő rendszer alapján ugyan — megválasztották zsinati képviselőiket. Ez sincs, az sincs, hangzott a méla bánat panaszos beszéde. Nincs Tisza Kálmán, nincs Szilágyi Dezső, nincsenek a Szászok (Károly és Domokos), nincs Beöthy Zsigmond, nincs Tisza Lajos, nincs — akit előbb kellett volna említenünk — id. br. Vay Miklós, nincs Kovács Albert, Lukács Ödön sincsen... Mi lesz, hogyan lesz? És kezdték, kezdtük keresni a megválasztott férfiak sorában a vezérlésre hívatottakat, akibe vessük reménységünket, bizodalmunkat.

A konvent zsinatelőkészítő ülései alatt feltűnedezett bizonyos elvi ellentét az egyházi és világi elem némely kimagasló alakjai között s szabad volt a számítani szeretőknek egyeseket vezérekül kiszemelniök s az ellentétek alapjait is összeállítaniök, amelyeken aztán a bírkózásnak, mérkőzésnek folyója kellene. A *presbiterianusok* csak nem feledték még el, hogy milyen dicsőséges szerepük volt a múlt zsinaton?! Hogy zászlóbontó ne akadjon közöttük, azt ki merné még csak elgondolni is?! Az ellenfél? ... ó, bizonyosan az sem feledte el a maga egyházépítő hivatását! ... Vita, tusakodás, igazságkeresés, elvi mérkőzés tehát lesz ... Szép, nemes, áldásos harc az egyház dicsőségeért! Így gondolkoztak többen; némelyikünk lelkébe azonban befészkelődött valami kételkedés a boldog reménykedőkkel szemben. A konvent magába öleli ev. ref. egyházunk vezéregyéniségeit. Ezek a hosszú előkészület alatt már-már beleúntak s belefáradtak a sok ünyölődésbe, a temérdek foltozó munkába ... mi fogja ezeket új lelkesedésre hevíteni? Érveik javát már a zöld asztalra vetették: honnan fognak ezek a netaláni ellenfelek ellen új fegyverkészletet szerezni? ... Ezeké úgyszólván a védelem munkája marad a legtöbb kérdésben vagy önmaguknak megisméltése. De hát lesznek-e, akik támadjanak?!

Nemzetünk ege mind szomorúbban fellegesedett a zsinat közeledtére. Mintha csak nekünk készülne ott az országházában az a fenyegető vihar! Zsinati atyáink részben a nemzet atyái is ... Mi lesz velünk, ha ide közénk is elhozzák mérgezett hegy nyilaikat s olthatatlan ellenszenvüket?! ... A pártszenvedélyt.

A zsinat aztán 1904. nov. 10 én megnyílt a kálvintéri templomban az előírt ünnepségek között. Szép, lélekemelő, feledhetetlen templomi ünnepély volt az a nov. 10-diki. Ez okozta e, a nemzetet fenyegető veszély hatott-e reánk csillapítólag vagy békéltetőleg ... de az bizonyos,

hogy amikor 1904. nov. 11-dikén a Szemere-utcai ügyvédi kamara dísztermében összegyűleztünk: a birkozó, tülekedő természetünket mintha otthon hagytuk volna. Akiket csendes elmélkedésünk közben ellenfelekül képzelünk: azok mintha tüntetőleg ölelkeznének s mintha mindenki attól félne a tisztas nagy seregben, hogy össze találja valaki téveszteni a kálvinisták zsinatát az országházával, úgyszólván az egész zsinat egy szívvel-lélekkel kezd tiltakozni a világi politika botrányainak a zsinat hajlékába való behurcolása ellen...

(Folyt. köv.)

Radácsi György.

„Gymnasiumi Széki“ előterjesztések a főiskolai igazg.-tanácshoz a gyakorlati tanárképzés ügyében.

I.

A tanárképzés ügyében kiküldött bizottság* megállapodását tisztelettel van szerencsénk a következőkben előterjeszteni.

Az Orsz. Ref. Tanáregyesület a ref. tanárképzés érdekében javaslatot tett kérvény alakjában Egyházkerületi gyűlésünkhöz. Az 1904. évi tavaszi Egyházkerületi közgyűlés, jegyzőkönyvének 63. sz. határozatával, az erre legilletékesebb Igazgató tanácshoz tette azt le tárgyalás céljából; az 1904. évi szeptember havi igazgató-tanácsi ülés jegyzőkönyvének 11. pontjában e javaslatokat véleményes javaslattétel végett a gymnasiumi székhöz tette át s egyben megbizta, hogy javaslatát az 1905. évi februári igazgató-tanácsi ülés elé terjessze fel.

Az Orsz. Ref. Tanáregyesületnek a ref. tanárképzésre vonatkozó javaslata három pontban foglalható össze.

1. Az elméleti tanárképzés az 1883 : XXX. t.-c. szerint hitfelekezeti különbség nélkül az állami egyetemeken történik. E t.-c. 61. §. 3. pontja értelmében tanári képesítést csak oly egyén nyerhet, aki a felsőbb iskolai tanfolyam elvégzése után még legkevesebb egy évet gyakorlatilag középiskolai tanítással töltött s legalább egy évig nevelői vagy tanítói gyakorlatot szerzett úgy, hogy ugyanazon §. 4. pontja értelmében a paedagogiai vizsgálat csak ekkor tehető le, hogy ez év alatt a jelölt a gyakorlati tanításbeli ügyességet, a methodikai jártasságot, a tanuló ifjúsággal való bánásmódban és fegyelmezésben a kellő tapintatot elsajátíthassa. A törvényes gyakorlat megadja a jogot minden jól berendezett iskolának, hogy a tanárjelöltek gyakorlati kiképzését saját körében eszközölje. Az egyházkerület intézkedését kéri tehát az Orsz. Ref. Tanáregyesület az iránt, „hogy az egyházkerület kebelében valamelyik jól

berendezett, jelesebb tanárokkal ellátott, gazdagabb paedagogiai és szakkönyvtárral felszerelt főgymnasiumban a szakvizsgálatot letett ref. tanárjelöltek a paedagogiai vizsgálatuk előtt eső törvénykövetelte gyakorlati évet eltölthessék, szaktárgyaik tanításának gyakorlatába s az általános paedagogiai és didaktikai elvek gyakorlati alkalmazásába rendszeresen bevezetessenek“.

2. Kéri, „hogy az egyházkerület kebelében levő gymnasiumok fentartó testületei a tanszékek betöltése alkalmával az olyan tanárjelölteket, kik gyakorló évet református tanintézetben töltötték, más pályázók felett különösebb figyelemben részesítsék“.

3. A gyakorlati tanárképzés előadott elveit a gymnasiumainkban alkalmazott vallástanárok előkészítésére is kiterjeszteni kéri.

Gymnasiumi szék az Orsz. Ref. Tanáregyesületnek ref. iskolaügyünknek a kor szükségletéhez képest újabb alakban tervbevett, de történeti alapokon nyugvó fejlesztését s ezáltal az annyira szívünkhöz nőtt felekezeti érdek megóvását, a hagyományos és országunk oktatásügyében tiszteletet kiérdemelt intézmények további biztosítását és mindenekfelett a mindezt létesítő református tanári szellemnek részben fennmaradását, részben újból való lüktetését célzó javaslatát a legmelegebben üdvözlő és e munkálkodásért áldásos sikert óhajtó kívánata mellett hálás köszönetét nyilváníti. Úgy érezzük, hogy a ref. tanárképzés ügyére vonatkozó javaslatával a paedagogiai nyereségen felül a nemzeti megújulás izgalmai közt akár a szebb jövő reményében, akár az anyagiakban való rendelkezés hiányában, de a felekezeti érdekekről való megfeledezés hibáját van hivatva jóvátenni.

Az a körülmény ugyanis, hogy iskoláinkban csökkent az igazán ref. szellemű tanárok száma s ezzel együtt tért veszített az a fontos érdek, melyért fentartóink a legnagyobb erkölcsi és anyagi áldozatoktól sem riadva vissza, törekedtek virágoztatni iskoláinkat, az a körülmény bizonyításra nem szorul. De a hiba okát nem az egyénben, azoknak jóindulathányában lehet és kell keresnünk, hanem azon intézményekben, melyek szerint újabb tanárképzésünk történik. Mert amíg azokat alkalmazhatták fentartóink tanárokká, kiket a külföldi híres egyetemekre küldésnél, a fontos és kedvelt nevelői állásokba ajánlásnál, végre tanári alkalmazásuknál ugyanazon iskolában töltött tanulói pálya, minden oldalról megismert készség és képesség és az anyaiskolával való szíves összeköttetés ajánlott, mely sem a külföldön, sem a nevelőségben soha meg nem szakadt, — ez a hiba ismeretlen volt. De mai tanárképzésünkben, protestáns egyetem hiányában, óriási űr tátong az egyetemeken történő elméleti kiképzés és sajátlagos érdekeinket féltő gonddal őrző iskoláink kíváncsi közt. Ezen űr áthidalására, a ref. köz- és tanári szellem erősítésére szerencsésnek és eredményt ígérőnek tartjuk e javaslatokat.

De szükségesnek mondjuk valóztatásukat az utóbbi évtizedekben szörnyen elhanyagolt gyakorlati kiképzés

* Mindkét előterjesztést a Gymn. Széknek egy kiküldött bizottsága (tagjai voltak: Rácz Lajos főgymn. igazgató, elnök, Buza János, Ellend József, Domby László biz. tagok, Elekes Imre biz. előadó) készítette s miután azt a Gymn. Szék elfogadta, mint annak javaslata terjesztetett az igazgató-tanács elé.

hiányaiból származható bajok megszüntetésére, nevelés- és oktatásügyünk kellő emelésére is. A nagy tanárihiány következtében u. i. a gyakorlati év eltöltése nem ismeretek szerzésére, hanem eleitől kezdve, sőt gyakran a főiskolai tanfolyamok elvégzése előtt ismeretközlésre fordított. Az egyetem padjairól egyenesen kathedrába ültetett tanárjelölt küzdelmei, kísérletei, kapkodása közben csak érzékeire és a saját iskolázásából magával hozott halvány emlékekre volt utalva. Érezte ennek visszas és káros voltát tanár és iskola egyaránt. A módszerek és tankönyvek változtatásából vissza lehet következtetni e kínos vergődésekre, melyek alatt az ifjúság sinylette e paedagogiai vivisection borzalmait, izgalmaikat. Fentartóság és tanári kar egyaránt tehetetlenül állott azon körülménnyel szemben, hogy legtöbbször merőben idegen iskolákból kikerült, sokszor idegen légkörben nevelkedett s az iskola tradicionális szellemét egyáltalán nem ismerő egyéneket kellett másneműek hiányában megválasztania, pusztán a diploma keveset mondó minősítése alapján. A választásoknál az egyéniség szempontjának a nagy ismeretlenséggel szemben teljesen el kellett esnie. Pedig éppen nálunk, a mi iskoláinknál kellene elhatározó súlyt fektetni a személyiségre, mert az állam át meg át helyezheti a környezetébe bele nem illeszkedő tanárait, míg alkalmas terenumot talál; de a mi intézményeink ezt még mint lehetőséget is kizárják.

Főiskoláinknak e javaslatok elfogadásával és a ref. tanárképzés terén való jó példaadással dicsőséges múltjánál, magyar és közelebbiről ref. iskolaügyünkben mindenkor vezető szerepet vivő hagyományainál fogva most is elől kell járnia. Ismét az alma mater pemes és jótékony szerepe kínálkozik, hogy protestáns szellemtől átítatott, ref. intézményeinkhez való szeretetben és hűségben nevelkedett, a nevelés és oktatásban is tapasztalatokkal ellátott, erkölcsi és társadalmi téren kipróbált tanárnemzedékkel láthassa el azon iskoláinkat, melyek erre berendezve nincsenek s első sorban ilyenekkel pótolhassa a szükség szerint saját erőit, ápolhassa saját hagyományait.

De másfelől kétségtelen, hogy e javaslatok elfogadása és valószínűsítése újabb áldozatokat kíván. Mert ha javaslatunk szerint egyelőre csak két tanárjelölt gyakorlati kiképzését vállalja is el évenként a fentartóság, e jelöltek tisztességes megélhetését biztosító ösztöndíj, a szaktanároknak paedagogiai ismereteik mélyítésére, szakismereteik fokozására és kellő színvonalon tartására hazai vagy külföldi nyári kurzusokra kiküldése; végre az igazgatónak, mint paedagogiai, a szaktanároknak, mint didaktikai vezetőknek a fáradságos munka eredményének biztosítására órakevesbbités és méltányos külön tiszteletdíj: mindmegannyi új kiadás terhelné a költségvetést.

Ezeztől pedig szabadulni a javaslatok valószínűsítése esetén nem lehet. Alig lehet rá kilátás, hogy az állam ezen első sorban felekezeti érdeket szolgáló ügy anyagi oldalát magára vállalja minden ellenérték nélkül. Hiszen

a gyakorlati kiképzés lehetőségét csak mint jogot kínálja fel a felekezeteknek, abban a reményben, hogy sietnek élni vele. Másrésztől éppen ref. tanárjelöltjeink vannak leginkább olyan helyzetben, hogy a gyakorlati évet a maguk költségén nem tölthetik, sőt ingyen lakáson és a konviktusban nyerhető ingyen ellátáson kívül legkevesebb 400 korona ösztöndíjban kell részesülniök, mert ilyen ösztöndíjak biztosítása nélkül éppen a legjobbak a megélhetést biztosító államhoz mennek és nekünk azokkal kellene megelégednünk, akik maguktól ajánlkoznak, mert anyagi tehetségeik megengedi ennek lehetőségét. Az országosan tervbe vett tanárképzés iskoláinkra rendkívül hátrányos volna s a ref. tanári szellem fokozottabb hanyatlását idézné elő akkor, midőn a többi felekezet hitben és tudásban kipróbált egyénekké láthatja el tanszékeit.

De méltányos az igazgató és a vezető szaktanárok óraengedménye és tiszteletdíja is, ha tekintetbe vesszük azt a nagy és nehéz munkát, mely az elméleti és gyakorlati vezetéssel rájuk hárul. A javaslat szerint u. i. az igazgatónak a gyakorlati paedagogia és általános didaktika alapján, a szaktanároknak a szaktárgyak történeti és módszeres feldolgozásával, probatanítások előkészítésével, megbíráásával, paedagogiai és didaktikai kérdéseket tárgyaló dolgozatok készíttetésével, megbeszélésével kell előkészíteniök a jelöltet leendő hivatásukra.

Gymnasiunai szék mindezeknek alapján a legnagyobb mértékben kíváncsnak véleményezi az Orsz. Ref. Tanár-egyesületnek nemes célzatú javaslatait és örömmel teszi magáévá az eszmét a sok üdvös gondolatért, mely kísérelje. Tisztelettel kéri tehát e javaslatoknak határozattá emelését és lépések megtételét a valószínűsítésre. A maga részéről nem zárkozik el annak kijelentésétől, hogy amennyiben a felsőbb hatóságok úgy intézkednek, e javaslatok (1. és 3. sz.) életbeléptetésével járó előmunkálatokat örömmel készíti el és bocsátja rendelkezésre. A várható nagy eredményekre tekintettel egyértelműen ajánlja fel minden egyes tagja a gymnasiunai széknek legjobb erejét, hogy iskoláinknak nagy és dicső múltjához méltó jövődönnek lehessen tehetsége szerinti munkása. Látja ugyan a terheket, melyet ez új intézmény valószínűsítése áldozatul kíván az iskolai pénztártól, de tudja azt is, hogy felsőbb hatóságaink minden akadály elhárítására meg szokták találni a legbölcsebb eszközöket, ha a ref. nevelés és oktatás ügye és a versenyképesség úgy kívánta.

Együttal javasolja gymnasiunai székünk, hogy egyelőre két tanárjelölt gyakorlati kiképzését elvállalja; a szakmai megosztás és vezető tanárok kiválasztásának jogát a tanári kar hatáskörébe utalja.

E javaslatok rövid összefoglalása:

1. Az Orsz. Ref. Tanár-egyesület javaslatainak határozattá emelése.

2. Ref. főiskolánkban egyelőre két jelölt gyakorlati kiképzésének elvállalása.

Ezt az előterjesztést a főiskolai igazgató-tanács f. évi február 7—10. napjain tartott ülésében (89. sz. jkp.) azzal a módosítással fogadta el és terjesztette fel a tavaszi egyházker. közgyűléshez, hogy egyelőre csak egy ösztöndíjas állás szerveztessék. Az egyházkerületi közgyűlés (8. sz. jkp.) ily értelemben határozott.

A főiskolai igazgató-tanács júniusi ülése.

A tanév-végi vizsgálatok befejezése és a záróünnepélyek lefolyása után a főiskolai igazgató-tanács tartotta meg június 27. és 28. napjain szokásos nyári ülését. Az ülésen az igazgató-tanács tagjai szép számban jelentek meg s a fontosabb és közérdekűbb határozatokat a következőkben ismertetjük.

A gyűlésnek egyik legfontosabb, főiskolánkat s egyházkerületünk közönségét is közelről érdeklő intézkedése kétségtelenül az, mely a Sárospataki Lapok ügyére vonatkozott. Az igazgató-tanácsi ülést megelőzően, püspöki elnöksége alatt, tartott értekezlet egy-értelemmel állapodott meg abban, hogy az Irodalmi Kör által egyelőre beszüntetett Sárospataki Lapok helyét pótolni kell és pedig mennél előbb már csak azért is, hogy a közvetlen szellemi érintkezés főiskolánk és a közönség közt hosszabb ideig ne szüneteljen. Ennek az értekezletnek lefolyását s általános megállapodásait lapunk megelőző számában, az értekezleti jegyzőkönyv közreadásával, részleteiben is megismertettük. Ez alkalommal csak azt említjük még meg, hogy az igazgató-tanács az értekezlet megállapodásait egyhangúlag magáévá tette, az új közlőny megindítását elhatározta s a szerkesztőséget az értekezlet javaslata értelmében megválasztván, erre a szerkesztőségre mint bizottságra bízta azt a feladatot is, hogy terjesszen részletes javaslatot és jelentést az igazgató-tanács elé az új közlőny mindennemű anyagi kérdésére vonatkozólag.

Tavaszi egyházkerületi közgyűlésünk elfogadta az igazgató-tanácsnak, a főgimnáziumi tanári kar előterjesztésén alapuló azt a javaslatát, hogy a ref. tanárképzés emelése céljából a sárospataki főgimnáziumban a következő iskolai évtől kezdve egy ösztöndíjas állás szerveztessék gyakorló évüket végző tanárjelöltek részére. Az igazgató-tanács megbízta a főgimnázium tanári karát, hogy ennek az állásnak szervezetére vonatkozólag, valamint abban a kérdésben is, hogy az a legközelebbi iskolai évben milyen előképzettségű végzett tanárjelölttel töltsék be, — adjon részletes javaslatot. A tanári kar elkészítette idevonatkozó munkálatát, azt az igazgató-tanács minden részletében elfogadta s a tanárkari javaslat értelmében kimondta, hogy ez az állás a következő iskolai évben matematikai-fizikai szakcsoportból végzett tanárjelölttel töltsék be s a pályázat kihirdetésével megbízta a főgimn. igazgatót. A sárospataki iskola tehát az első, amelyik átértelmezve az országos ref. tanáregyesület felhívásainak jelentőségét, felekezeti tanárképzésünk sikeresebbé tételére siet.

Több ízben foglalkoztatta már a főgimnáziumi

tanári kart értekezletein s megbeszélésein a párhuzamos osztályok kérdése. A tanügyi körök ide vonatkozó véleménye s magának tanári karunknak is tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a párhuzamos osztályoknak egy intézet körében való felszaporodása nem emeli legkevésbé sem az iskola tanügyi színvonalát s azoknak a gyakorlati feladatoknak sem áll szolgálatában, melyek ezeknek az osztályoknak hivatásuk lenne. Sőt ellenkezőleg, a párhuzamos szakaszoknak mind nagyobb mérvben való felállítása megterheli anyagilag az iskolát, megterheli szellemi foglalkozásában a tanári kart, hátraveti a tanári munkásság sikerét s előmozdítja a végezni nem tudó tanulói existenciák számának emelkedését. Ezek a nagy kérdések arra kényszerítették a gimn. tanári kart, hogy indokolt javaslattal lépjen az igazgató-tanács elé a párhuzamos osztályok számának korlátozására. Az igazgató-tanácsot a maga tapasztalatai is és a tanári kar előterjesztése is meggyőzték arról, hogy a párhuzamos osztályok elszaporodásával szemben gátló intézkedéseket kell tenni s bár a tanári kar javaslatainak részletes megvitatását februári ülésére halasztotta, határozatilag kimondotta, hogy a következő iskolai évben minden körülmények között csak három párhuzamos szakaszt állít fel és pedig az I., II. és V-ik osztály mellé, továbbá, hogy a III. és IV. osztályba csak 65—65 és az I-be legfeljebb 100 tanuló vehető fel, természetesen úgy, hogy a felekezetünkhöz tartozó tanulók érdekei lehetőleg biztosíttassanak.

Mint ahogy közlőnyünk múlt számában is említve volt, az igazgató-tanács a gazdasági választmány előterjesztése alapján a Zsindely-féle lakásban mintegy 14 ifjú részére internátust rendeztet be. Célja ennek az intézetnek egyfelől az lenne, hogy a jobb módú szülék gyermekei is megfelelő lakást találhassanak Patakon a szükséges felügyelet és ellenőrzés mellett, másfelől pedig az, hogy előleges tájékoztatást szerezhessen a főiskola egy nagyobb tanulói létszám mellett szervezendő egészen modern internátus kérdésére nézve is. Az u. n. Vay-kastélyt szintén felhasználni kívánja az előljáróság bennlakásnak a négy felső osztályú gimn. tanulók számára. A szervezendő internátusba való felvételre nézve a pályázat kihirdetésével megbízott a tanári kar és a gazdasági választmány.

Kónya András vizsgai cenzor, beteges állapotára hivatkozva, lemondott erről az állásáról. Az igazgató-tanács a lemondást sajnálattal kénytelen volt elfogadni s *Kónya Andrásnak* e minőségben teljesített buzgó szolgálatáért őszinte köszönetet mondván, a megüresedett cenzorságra bizalommal választotta meg ismét *Szöllősy József* tolcsvai lelkészt, ki hasonló minőségben hosszabb ideig működött már a gimnáziumi vizsgákon.

Kun István főiskolai háznagy megrongált egészségi állapota miatt 19 évi főiskolai szolgálata után megvált a főiskolától. Az igazgató-tanács évi 600 koronát szavazott meg kegydíj címén számára s megbízta a tanári kart és a gazdasági választmányt, hogy a háznagyi állás munkakörére vonatkozó szabályzatot nézzék át, a

szükséghez képest módosítsák s oly időben hirdessék ki a megüresedett állásra a pályázatot, hogy az igazgató-tanács a következő iskolai év elején az új háznagy megválasztása ügyében határozhasson.

Intézkedett és határozott az igazgató-tanács ezeken kívül a tanári szolgálati szabályzat, a tanári emortualis angaria, a gimnáziumi osztálykönyvtárak és tankönyv-változtatások kérdésében. Elfogadta a gazd. választmány-nak a főiskolai könyvbizományossal való elszámolását s határozott két főiskolai lakás nagyobb mérvű javítása, illetőleg átalakítása kérdésében. Tudomásul vette a levéltár rendezőjének jelentése alapján a levéltári rendezés menetét, a főiskolai orvos jelentéséből a főiskolai ifjúság egészségi állapotát a lefolyt félévben és a tápintézeti felügyelő jelentésével kapcsolatban, minthogy az új konviktusi épület nem készült el, a kényszerhelyzet előtt meghajolva, ezúttal is kimondta, hogy a tápintézetbe ismét csak 400 ifjú írható be az 1905—6. isk. évre.

Június hó 28-án az igazgató-tanács a tanári karral együttes értekezletet tartott. Az értekezlet megnyugvással és a tanárok munkássága iránt való elismeréssel vette tudomásul a tanév-végi különböző vizsgálatokról szóló jelentéseket a tanítások eredményéről. Letárgyalta a tápintézeti jótéteményekért és az ösztöndíjakért benyújtott kérvényeket s tudomásul vette az akadémián az élő nyelvek tanárainak jelentéseit. Köszönetet mondott két évi buzgó szolgálataért a lelépő akadémiai és köz-igazgatónak s hivatalába igtatta az újonnan választottat. Köszönetet mondott továbbá az akadémiai szakok múlt évi dékánjainak s hivatalukban megerősítette az újakat. Köszönetét fejezte ki a főgimnázium igazgatójának is a lefolyt tanévi sikeres hivatali működéseért. Esküjök letételével hivatalába igtatta végül az értekezlet a főiskolának jövő évi széniorát és alkönyvtárnokát.

A közös gyűlést a főiskola egyházi algondnoka rekesztette be s elismerő szavakkal emlékezett meg a főiskola tanári karának múlt tanévi sikeres munkásságáról, mely után viszont a helyettes közigazgató fejezte ki a tanári kar nevében is köszönetét az igazgató-tanácsnak azért az odaadásért és buzgóságért, melylyel a főiskola ügyeit a lefolyt tanévben vezette.

e. j.

Imádság.

— Ruszkay Zoltán hittanhallgató koporsójánál. —

Tebenned biztunk eleitől fogva; tebenned bizunk mindörökké, erős Isten, örök Isten, legbölcsebb valóság!

A nagy tenger vizét ki emeli hegyekké? A száraz-föld színét ki süllyeszti völgyekké? Uram, a te véghetetlen erőd! Uram, a te szádnak mindenható szózatja!

Örök élet után szomjazó lelkünket ki emeli föl az egeknek egéig, végtelen világok titkos országáig. Isten trónusáig? Zokogó szívünket ki hordozza meg a kinok mélységében, ki fürösztö meg a bűbánat sötét vizeiben? Uram, te! Te akarod, hogy zokogjon, hogy ragyogjon; bűbán, könyben megfürödjön, megtisztuljon. Te akarod

hogy lelkünk megjárja a fényes egeket is s örök életnek világosságát lásson ott. Te akarod, hogy szívünk alászálljon a halál tenger mélységeibe is s gyöngyöt hozzon onnan: a te benned való megnyugvás drága gyöngyeit.

Isten, mi erős oltalmunk, egyetlen reményünk! Mit érne ami életünk, hová lenne ami nyugalomunk, ha nem tudnánk hinni tebenned? Micsoda átok volna rajtunk a születés, az emberré léétel ha csak *egy* mindenható úr volna a világon: a *halál*, az örök enyészet. Micsoda megemészto tűz volna a szeretet, micsoda kiapadhatatlan keserűség forrása a vérség édes indulatja, a szüle a gyermek, a hitvestárs lelkének szent egyesülése, ha a koporsó mindezeneken diadalt vehetne.

Ó, Uram, mondd, hogy nem lehet az! Ó, mondd, hogy te épen azért vagy bölcs, mert cél nélkül semmitsem teremtetél; azért vagy mindenható, mert uralkodol a halál felett is s nincs más győzedelmes akarat a te akaratodon kívül; azért vagy jó, mert e könnyel és vérrel öntözött föld felett mennyországot nyitottál; mert e látható világból, hol mindennek árnyéka van, (még a boldogságnak is), tökéletesebb boldogságra ölelsz minket magadhoz, a te láthatatlan országodba, — ó, örök szeretet!

Ó, örök Szeretet, jövel és ez égbeemelő hittel adj szárnyakat most is a bűbánat sötét mélységeiben vergődő lelkeknek, hadd szálljanak az örökkévalóság, a halhatatlanság szép, kies vidékei felé! Jövel és a könyeket, melyekben most szívüket fürdetik, tedd méltó fájdalomnok enyhítő harmatává. Add, hogy e könyekből ragyogva keljen ki a halálon is győzedelmeskedő hit, mint a fölkelő nap a tenger kék vizéből.

Ó, örök Szeretet, jövel! mert nézd, megtörve állanak előtted a szülék és testvérek. Vigasztalhatatlan fájdalommal borúlnak az édes jó fiú, a csupa szív testvér kihűlt poraira.

Az fáj nekik s az fáj mindnyájunknak, ó titkos-tanácsú Isten, hogy ez a földi élet olyan sokat ígér s olyan keveset ad, hogy az egész tavasz nyugszik e ravatalon, tele szép ígéretekkel, hervadt reménységekkel.

Ó, te egyedül bölcs, egyedül jó, egyedül mindentudó Valóság! Ez a félbenmaradt tavasz, ezek a beválatlan ígéretek: ezek hódolhatják meg hitemet a halhatatlanság bizonyos volta előtt; ezek fonják körül e koporsót az örök életnek, egy másik boldogabb és tökéletesebb világnak tündöklő sugaraival.

Ó, én még itt látom tündökölni az Áldozócsőtörök fényét e gyászos ravatalon! Látom megnyilatkozni e koporsó felett a te egeidet; látom repülni és betérni az örökkévalóság kapuján ez ifjan kiszenvedett és ifjan megszenvedett, de még betegágyában is soha zúgoló-dásra nem fakadt, sőt ott is téged kereső, . . . szeretettel megszentelt és szeretettel búcsúzó ifjú ember lelkét.

Ó, ez a megszentelő szeretet kösse be és gyógyítsa meg a vérző sebekeket! A lesújtott édes apát és anyát, akik itt zokogják Dávid királylyal; „ó, én édes fiam, bár inkább én haltam volna meg tehelyetted”; a könyeit

hullató tisztos ősz nagyanyát, a fájdalmas szívű testvérket, a bánatos rokonokat s az ő ifjú életének barátait, tanuló társait és a gyülekezet nagyjait, kicsinyeit, kik látták őt felnövekedni egészen a te igédnek szöszékéig, ahol már is annyi szeretettel és reménységgel vették körül: . . . ó, áldd meg, ó, nyugtasd meg, ó, vigasztald meg, Istenem! Ó, jöjj ide Atyánk s ha megaláztál: emelj föl! ha szegénynyő tettél: gazdagíts meg! ha megsebezted: gyógyíts meg, ó, mi egyetlen gyógyító orvosunk! Ámen.

Czinke István.

Évzáró napok a sárospataki főiskolában.

(Vége.)

Csütörtökön, jún. 22-én megindult az I—VII. gymn. osztály vizsgálója s folyt 23, 24 és 26-án. Közben 24-én délután 5—8 órakor tartatott meg az iskolakertben. a tornacsarnok előtti téren, főt. Kun Bertalan püspök úr elnöklete alatt, a gymnasiumi és papi vizsgálatok küldöttségi tagjainak jelenlétében, az I—VIII. osztály *tornavizsgálata*. A tornavizsga Sárospatak városának egyik ünnepe, amelyen a minden rendű és rangú közönség apraja-nagyja megjelen a tornatéren, hogy gyönyörködjék az ifjúság katonai felvonulásában, szabatos gyakorlataiban, bravúros mutatványaiban s főként a versenyekben, a versenyző ifjak erőfeszítéseiben. A nagyszámú közönség most is csak úgy lelkesedett az ifjúságért s az ifjúság most is épp oly tudással, ügyességgel és gyakorlottsággal végezte szép gyakorlatait, mutatványait, mint az előző években s méltó sikerrel koronázta vezetőjének, buzgó tanárának, *Kiss Eleknek* homlokát. Az ünnepély java részét az egyes osztályok növendékeinek mind más-más téren, illetőleg szeren való versenyei foglalták el; a versenyzők, főleg a felső osztályokban, nagyon szép eredményeket értek el. Jutalmat nyertek: az I. A) osztályban (futás 50 méter) Kovács Vincze 4 kor., Veres Bálint 2 kor., az I. B) osztályban Szabó Sándor 4 kor., Tencsényi Pál 2 kor.; a II. osztályban (kúszás rúdon) Szabó Sándor 4 kor., Árvay Jenő 2 kor.; a III. A) osztályban (kúszás kötélén) Kerekes András 5 kor., Legeza József 2 kor.; a III. B) osztályban Balla Ferencz és Ladányi Mihály egyenkint 3:50 kor.; a IV. A) osztályban (futás 100 méter) Kása Vincze 5 kor., Bodnár János 2 kor.; a IV. B) osztályban Beregszászi Endre 5 kor., Bazsó Dániel 2 kor.; az V. osztályban (távolugrás) Szinyéri György 6 kor. (503 cm.), Harsányi Menyhért 3 kor. (490 cm.); a VI. osztályban (magas ugrás) Tóth József 6 kor. (158 cm.), Bodnár Jenő 3 kor. (144 cm.); a VII. osztályban (távol-magas ugrás) Páhi József 8 kor. (150 cm.), Balcsák Márton 4 kor. s lapdázásért 5 kor.; a VIII. osztályban (rúdugrás) Túróczi Benő 10 kor., Adorján Bálint 5 kor. Végül a gymn. tornakör függélyezésért díjazta Vitányi László VIII. és Tariska Lőrincz VII. o. tanulót 8—8 koronával, súlydobásért Páhi József VII. o. 10 kor., Szabó Sándor VII. o. 6 koronával. A kiosztott díjak összege 128 korona.

A vasárnap (jún. 25) lefolyt *évzáró-ünnepély*

délelőtti. komoly részleteivel: a hálaadó istenitisztelettel, a közigazgató beszámoló beszédjével s az akadémiai és gymnasiumi pályadíjak és ösztöndíjak kiosztásával — most is fölemelte, a híven végzett munka érzésével töltötte el lelkünket; délutáni, az ének-zene és szavaló-művészet köréből vett előadásaival pedig föderítette, a szép honába ragadta szívünket. A istenitiszteleten, amelynek ünnepélyesebbé tételéhez a felgymn. vegyeskar szép éneke is hozzájárult, a lelkési funkciók végzése alól egyházkerületi határozattal fölmentett főiskolai lelkész helyett Bálint Dezső helybeli lelkész tartott mélyenjáró alkalmi egyházi beszédet erről a tételről: *Embereket halásszalok!* Az igazgatói beszámoló főbb pontjait, vezérmotívumait lapunk múlt száma közölte. S ezután következett az évzáró-ünnepély legérdekesebb és legfontosabb mozzanata: a pályadíjak és ösztöndíjak nyerteseinek felolvasása és a jutalomdíjak kiosztása. A közönség feszült érdeklődés közt hallgatta az egyes neveket s míg a nyertes boldogan sietett a dobogóra a díj átvételére, tanárai és pályatársai lelkes éljenekkel köszöntötték s buzdították arra, hogy *Excelsior! Pályadíjat nyertek:*

I. A *Vay kettős-díj* (egyházi beszéd II. Korinth. VII. 10. alapján) nagyobb díját (50:40 kor.) Bálint Dezső IV. theol., a kisebb díj (33:60 kor.) egyenlő részben megosztott Szabó László IV. és Barcsa Endre III. theol. közt. II. A *Vay-nagyobb díjat* (67 kor.) — kivántatott Tóth F. „Cura pastoralis“ c. művének jellemzése — Szabó László IV. th. III. A *Péczeli-díjat* (84 kor.) Schopenhauer-ről irt tanulmányával Szabó László IV. theol. IV. A *Kövy—Okolicsányi-díjat* (48 kor.) a kötelmi jogról irt tanulmányával Buza László II. jogh.

Ösztöndíjat nyertek az akadémiából: Böszörményi Sándor IV. th. 25 kor., Bódi Dénes III. th. 25 kor., Mizsák András III. th. 60 kor., Karászy Benő és Veres Károly III. theol. 25—25 kor., Papp József II. theol. 80 kor., Lengyel István és Varga Imre II. theol. 25—25 kor., Papp Ferenc, Sáfrán Jenő, Radó József és Gombos Imre I. theol. 20—20 kor., Simon József III. theol. 8 kor., — Ruszkay István, Sutka István, Fekesházy Endre III. jogh. egyenkint 36:24 kor., Buza László, Hayde Jenő, Herczegh Károly II. jogh. egyenkint 36:24 kor., Szabó Géza és Osváth Gyula I. jogh. egyenkint 36:25 koronát.

Ösztöndíjat nyertek a gymnasiumból: 1. A *Hubay Miksa*-alapítványból 80 koronát, mint „legsorgalmasabb, de legszegényebb, pályázás útján legjobb természettudományi és számtani munkát készítő, feddhetetlen VIII. o. hely. hitvallású tanuló“, *Trenko György*. — 2. A *Dókus Gyula-Spillenberg Sónia*-alapítványból 40 kor., mint a „legjobb érettségi vizsgát tett ifjú“, *Trenko György* VIII. o. t. — 3. Az *Özv. Pálkövy Antalné* alapítványból 24 koronát, mint „a sárospataki főgymnasium VIII. osztályának legjobb tanulója“, *Hézszer Aurél*. — 4. A *francia nyelvben* való kitűnő előhaladásukért a *haladók* közül *Nagy Lajos* VIII. o. tan. 25 koronát, a *kezdők* közül *Kürthy László* VI. o. tanuló 15 koronát. — 5. A *Várady Károly*-alapítványból a német nyelv tanulása-

ban felmutatott legszebb eredményért a VII—VIII. oszt. növendékei közül *Kukri Ferencz* VII. o. tan. 20 kort, az V—VI. oszt. növendékei közül *Deme László* VI. o. tanuló 20 kor., a III—IV. oszt. növendékei közül *Csabai István* IV. A. o. tan. 20 kor. — 6. Szorgalmukért és kitűnő előhaladásukért az egyes osztályok növendékei közül kaptak: a VII. osztályból: *Trócsányi Dezső* a *Novotny-alapítvány* kamatából 40 kor., *Kukri Ferenc* 20 kor.; a VI. osztályból: *Rozgonyi Sándor* 25 kor., *Deme László* 15 kor., *Tóth József* 15 kor.; az V. osztályból: *Katona György* 25 kor., *Osillik Bertalan* — tekintettel szép dolgozataira és a gyorsírázatban való előhaladására — 15 kor.; a IV. A) osztályból: *Katona Endre* és *Szánthó Ferenc* 20—20 kor.; a IV. B) osztályból: *Barth Ernő* 25 kor.; a III. A) osztályból: *Bálint Zoltán* 20 kor.; a III. B) osztályból: *Gortvai György* és *Komár János* 20—20, *Ladányi Mihály* 12 kor.; a II. osztályból: *Fodor Gábor*, *Révész Menyhért* és *Riszdorfer József* 15—15 koronát; az I. A) osztályból: *Magyar Kálmán* és *Szalóczy Pál* 15—15, *Veres Bálint* 12 koronát; az I. B) osztályból *Szabó Sándor* 20, *Schulcz Károly* 15 koronát.

A délutáni ünnepély a következő mű or. szerint folyt le: 1. *Ossián*, *Beschnittl*, előadta a főiskolai énekhar. 2. *Czinka Panna*, írta *Farkas Imre*, szavalta *Szabó László* hittanh. 3. *Népdal-egyveleg*, írta *Goll János*, előadta a főiskolai énekhar. 4. *A koldús*, írta *Ábrányi Emil*, szavalta *Mertens Alfréd* VIII. o. tanuló. 5. *Tetemre hívás*, írta *Arany János*, szavalta *Váró Zoltán* jogh. 6. *Falu végén kurtá korcsma*, szövege *Petőfitől*, zenéje *Auspitz Jenőtől*, előadta a főiskolai énekhar. 7. *Magyar népdalok*, hegedűn és cimbalmon előadták *Bálint Dezső*, *Nemes Zoltán* és *Tariska Béla* hh. 8. *A föld és népei*, *Gabányitól*, előadta *Gombos Pál* hittanh. 9. *Bordal*, szövege *Váradi Antaltól*, zenéje dr. *Falk Zsigmondtól*, előadta a főiskolai énekhar. — A főiskolai imatermet zsúfolásig megtöltő közönség, melyben — a régi idők hagyományaképpen — a vidéki apák, mamák és leánytestvérek is szép számmal voltak képviselve, hálasan és lelkesen fogadta a műsor mindenik pontját s ha csak lehetett, azt megismételtette, vagy megpótoltatta. De az előkelő művészi színvonalon mozgó ének- és zeneelőadások ezt meg is érdemelték. A szavaltatok közül a 2-ik és 8-ik tetszett nagyobb mértékben; az utóbbi szavaló, különösen paródiázó pótszavallataival, annyi derűtséget és jó kedvet fakasztott a közönségnél, hogy csak úgy rengett a terem a kacagástól. Közben *Mikola Gyula* IV. éves jogh. is szavalt egy kedves, humoros alkalmi verset „A bukott diák”-ról. Az ünnepély végeztével *Rácz Lajos* főgym. igazgató nyújtott át *Szabó Lajos* hittanhallgatónak — akinek szavallata a legkomolyabb igyekezetről és a legnemesebb izlésről tanúskodott, — egy 10 kor. aranyból álló jutalomdíjat, mint *Vitányi Bertalan* szerencsi ügyvéd alapítványának kamatát, aki boldogult neje emlékére, — aki oly sokszor s oly nemes élvezettel gyönyörködött az évszázó-ünnepély szép előadásain, — pár év előtt tette ezt az alapítványt, hogy annak kamatai az évszázó-ünnepély legjobb szavallójának jutalmazására fordíttassanak.

Hétfőn délelőtt a gymn. vizsgálatok végét értek s délután és kedden délelőtt folyt az ítéletmondás, a jók megjutalmazása, a gyöngék elítélése: az osztályozás. Szülék és növendékek szorongva várták az eredményt s hol örömmel, hol könnyezve vették azt tudomásul, ki-ki év közben kifejtett szorgalma, munkálkodása szerint. Kedden délután s szerdán délelőtt, miközben a muzsa-sereg oszladozni kezdett, következett az igazgató-tanács ülése, csüörtökön a magánvizsgálatok, az akadémián a theologiai és jogi alap- és államvizsgálatok, pénteken megtartottuk a záró-conferentiát, megállapodva a jövő iskolai év kezdetének főbb teendőire nézve s aztán a szerencsésen eltöltött iskolai év után boldogan kívántunk egymásnak kellemes vakációzást!

R. L.

40 éves találkozó Sárospatakon.

Július hó 4-én nemzeti lobogó jelent meg a jó öreg collegium homlokán, hirdetve a város lakosainak, hogy örömmünnepe van, mert sok ezer gyermeke közül, a lélek szavára hallgatva, ma azok látogatták meg, akiket édes anyai szerepéből kifolyólag 40 évvel ezelőtt éretteknek nyilvánított olyan értelemben, hogy eddigi tanulmányaik alapján már képesek, érettek arra, hogy Istentől nyert talentumaikhoz képest olyan szakpályát választhassanak, amelyen buzgólkodva, megtalálhatják az életben elnyerhető legnagyobb jót: a boldogságot. És a nemes lelkű, hű fiak, akik az ország különböző részeiből, a hivatások különféle mezőiről egybesereglettek, hogy az egymás iránt való igaz barátság, az alma mater iránt való hódoló tisztelet, hála és kegyelet szent érzelmeitől áthatva, az ifjúkori emlékeken, a múlt derűjén és borúján elmerengve, egy-két napot a főiskola ódon falai között töltsenek s annak hagyományos szellemétől: a szabadság, az Isten- és hazaszeretet szent eszméitől új tüzet, új lelkesedést nyerjenek: ezek a hálás fiak megmutatták, hogy a maguk körében mind jó tanúbizonyságok a sárospataki főiskola mellett. Igazán nagy lelki gyönyörűség volt hallgatni a tapasztalatokban gazdag, jórészen megöszült iskolatársakat, hogy mily büszkén vallották magukat a sárospataki főiskola tanítványainak!

A találkozóra megjelentek összesen 17-en. 1865-ben érettségit tettek összesen 46-an. 8 közülök meghalt. Sokan üdvözlő levélben vagy táviratban mentették ki elmaradásukat. Így *Csoma József*, *Csabay Pál*, *Téglássy József* stb.

A találkozóközül a legtöbben már 3-án, hétfőn megérkeztek s a főiskolában, az u. n. küldöttségi szálláson találtak barátságos otthonra. Kedden reggel 9 órakor a főiskolai harang hívó szavára a főiskolai imaterembe gyülekeztek össze, hova volt tanáraik közül a még életben levő *Sollész Ferencet* is elhívták. A XC. zsoltár 1-ső versének eléneklése után *Mártha József* cs.-bagosi ref. lelkész mondott lélekemelő imát, majd elénekelték a Hymnust. Az egyszerű, de bensőséggel teljes istenitisztelet végeztével *Bodor István* rimaszom-

bati főgimn. tanár meleg szavakban üdvözölte *Soltész* Ferenc volt tanárukat, ki az üdvözlő szavakra meghatottan válaszolt. — Azután megtekintették az egyes gyűjteményeket s meglepődve, de édes örömmel tapasztalták, hogy ez is, az is, amaz is milyen sokat fejlődött, milyen sokat gyarapodott. — 11 órakor a tanácsterembe gyülekeztek össze, ahol a tanári kar is megjelent, hogy együtt ünnepeljen a találkozókkal s megfigyelje, hogy 40 évi munkálkodás mennyire edzi és viseli meg az itt tanult műzsafiakat s hogy meglássa: mi az, ami őket 40 év múlva is visszahozza, hacsak 1—2 napra is, édes viszontlátásra, az alma mater kebelére? — Legelőször *Meczner* József földbirtokos, abauji egyházmegyei gondnok emelkedett szólásra. Ide hozott minket — úgymond — e főiskola iránti szeretet és a barátság, hogy kiszakítva magunkat, legalább egy napra, a polgári életből, — lerőjjük iránta hálánkat, tiszteletünket, mert hiszen e főiskolának köszönjük, hogy a társadalomban közülünk ki-kivívta pozícióját. Majd a tanári karhoz fordult s megköszönte, hogy mint e főiskola jelenlegi munkásai, találkozójukra összejöttek. — *Meczner* J. beszédére dr. *Székely* György rektor válaszolt s beszédében azt fejtette, hogy e főiskolának alapját nem hatalmi szó, hanem a szabadság, a prot. közönség lelkesedése és áldozatkészsége teremtette meg s tanítványainak szívében eleitől fogva megvolt a hála és szeretet érzelme. S hogy most is megvan, fényesen bizonyítja a mai ünnep. De bizonyosága ez annak is, hogy e főiskola növendékei között a kollegiális együttélés s a nagy egyetértés mindenkor megvolt s ez az alapja annak, hogy az innen kikerült ifjak ott künn, az életben is összetartanak s így az összekötő kapocs meg nem szűnik főiskolánk és az élet között. Szívből kívánja, hogy a találkozók még sokáig munkálkodhassanak ott künn az életben a magyar kultúra és a sárospataki főiskola javára. Majd *Kacsóh* Lajos vasuti titkár felszólalásában, tanuló-társai nevében, lelkesedéssel nyilatkoztatta ki, hogy ők ott künn az életnek minden viszonyai között, mindig hálás büszkeséggel vallják magukat a sárospataki főiskola növendékeinek s az ehhez való szeretettől és igaz ragaszkodástól semmi sem képes őket eltántorítani. — A kölcsönös bemutatkozások után részint elhunyt tanáraik sirjához, részint a város, a vár és várkert megtekintésére indultak. — Déli 1 órakor a küldöttségi szálláson ünnepi ebéd volt, amelyen a tanári kar tagjai is részt vettek. Az első pohárköszöntőt *Kacsóh* Lajos mondotta *Soltész* Ferencre, a mostani tanári karra s az örökkévaló fiatalságra, a pataki diákokra üritette poharát. Pohárköszöntőt mondtak még: dr. *Székely* György, *Ujlaky* Péter, *Meczner* József, *Mártha* József, *Radácsi* György, *Szeles* Károly, *Bacsokay* Sándor, *Nagy* József, *Mátray* Lajos (ki Szatmárról *Hadady* József jegyző barátjával, egyik találkozó közös barátjuknak kedvéért jött el a pataki főiskolát megnézni). A vidám hangulatú ebéd után a találkozók csapata lefényképeztette magát a főiskola udvarán. A társaság egyes tagjai a délutáni vonattal elutaztak, nagyobb része azonban az

esti órákig, sőt másnapig együtt maradt s 5-én, szerdán távozott el Patakról egy kellemesen töltött találkozó drága emlékeivel. — Adja Isten, hogy 10 év múlva ismét itt láthassuk őket lelki-testi egészségben Sárospatakon.

A 40 éves találkozón megjelent férfiak névsora a következő: *Bacsokay* Sándor ev. ref. lelkész Nyíri, *Bodor* István főgimn. tanár Rimaszombat; *Csuka* Endre ev. ref. tanító Győrtelek; *Horváth* Dezső árvaszéki elnök Ungvár; *Kacsóh* Lajos máv. titkár; *Kiss* Gyula m. kir. postaigazgató Kassa; *Kovalszky* Gyula telekkönyvvezető Gálszécs; *Márky* Elek földbirtokos Nyiregyháza; *Mártha* József ref. lelkész Cs.-Bagoson; *Meczner* József földbirtokos, abauji egyházmegyei gondnok Korlát; *Nagy* József ügyvéd Halmi; *Siffmann* Sándor budapesti máv. titkár; *Szeghő* Benjámin ev. ref. lelkész Zemplén; *Szeles* Károly ügyvéd Beregszász; *Szűcs* Gyula ügyvéd Erdőbénye; *Ujlaky* Péter államvasuti mérnök Budapest; *Uray* Lajos földbirtokos Tyukodon; *Kiss* Mózes (1864-ben tett érettségit) Beregszászból.

Vajha látná a sárospataki főiskola minden évben a szárnyai alól kibocsátott sok ezer ifjú egy-egy ilyen csapatát, amelynek tagjai élő tanúbizonyságai s lelkes hirdetői ott künn az életben az itt hirdettet eszméknek! Vajha megszálná szívöket mindenkor a tanítványi hálaérzet s még áldozatot hozni se késnének azon iskola javára, melynek kiképzetésüket, társadalmi állásukat s egész boldogságukat köszönhetik!

h. i.

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Református Lapok”

1905. évi első évfolyamára.

A „Sárospataki Református Lapok” folyó 1905. év július havában kezdte meg első évi pályafu'ását. Mint lapunk első számában körvonaloztuk, főcélja híven szolgálni a hazai protestantizmus, az ev. ref. egyház, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola ügyeit, napirenden tartani és megvitatni a nevezetesebb egyházpolitikai, egyháztársadalmi és tanügyi kérdéseket, tájékoztatni a nagy közönséget az egyházkerületünkben, egyházmegyéinkben, általában egész egyházi és iskolai életünkben előfordult főbb mozzanatokról és eseményekről. Foglalkozni kívánunk mindazon eszmékkel, irányokkal és törekvésekkel, melyek az egyház szolgálatában álló intézmények és társadalmi körök, a lelkész, tanári és tanítói karnak életében felmerülnek, azok ismertetése által a rokon gondolkodásúak között bizonyos szellemi közösséget, kapcsolatot teremteni egyik legfőbb törekvésünk. Ki-

mutatni törekszünk a netalán itt-ott előforduló fogatkozások, elhárítani a kívülről jövő s netalán egyházi és iskolai autonómiánkat fenyegető veszélyeket, ismertetéseinkben, bírálatainkban is egyedül a közjót, az egyház közhasznát s azzal egybekötött magasabb szempontokat tartva mindenkor szemünk előtt. Közölni fogunk általánosabb érdekű, a hit, vallás és erkölcsi élettel összeköttetésben álló, egyházas vonatkozású vagy a hazai közművelődés érdekeit érintő tudományos értekezéseket, hazai és külföldi könyvismertetéseinkben, bírálatainkban a tudomány haladására, az új eszmék és irányokra hívjuk fel olvasóink szíves figyelmét. Vegyes rovatunkban összegyűjtjük a legkülönbözőbb természetű apró közleményeket, az örömmel és gyámszónak eseményeit, kegyes adományokat, intézményeinkben előállott fontosabb személyváltozásokat, a közművelődés és közjótékonyosság szolgálatában álló egyes munkássága által elért eredményeket, anyagi és erkölcsi sikereket.

Sokoldalú feladataink minél tökéletesebb megoldása céljából állandó összeköttetést óhajtunk létesíteni az egyházi és iskolai ügyek intézésére hivatott körökkel és egyénekkkel s e célból — addig is, míg őket erre külön is felkérjük — ama tiszteletteljes kérelemmel fordulunk lapunk jóakaróihoz és barátaihoz, szíveskedjenek bennünket a körükben végbement egyházi és iskolai eseményekről, az általuk tapasztalt fontosabb dolgokról soraikkal felkeresni. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egyházkerületünk egyházi és világi egyénei közül lapunk ügyének eddig is sokakat sikerült megnyernünk s reméljük, hogy munkatársaink díszes névsora lapunk tartalmának gazdagodásával és szélesebb körben való elterjedésével számos jelesünk nevével fog még gyarapodni.

Mint munkatársak szíves támogatásukat eddig elé megígérték: Kun Bertalan püspök, Fejes István a sárospataki főiskola egyházi algonok, Révész Kálmán, Kérészy Barna, Nagy Pál, Komjáthy Gábor, Csabay Pál, Szabó Endre, Bálint Dezső, Czinke István, Szuhay Benedek, Kovács Béla, Horváth János, Szalóczy Pál egyházi részről; világi részről: Dókus Gyula a sárospataki főiskola világi algonok, Dókus Ernő, Meczner Béla, Ragályi Béla, Szentimrey Gyula, Csoma József, Bernát Zoltán; a sárospataki főiskola tanári kara és a hozzátartozók részéről: Dr. Szánthó Gyula, Debreceni Bertalan, Dr. Illyefalvy V. Géza, Novák

Lajos, Buza János, Zsoldos Benő, Szinyei Gerzson, Kovácsy Sándor, Maklár Pap Miklós, Csontos József, Ellend József, Kiss Elek, Maller Sándor, Zelles Lajos, H. Bathó János, Novák Sándor.

Kérjük egyszersmind a „Sárospataki Református Lapok“ barátait, hogy lapunkat minél szélesebb körben megismertetni szíveskedjenek.

A „Sárospataki Református Lapok“ előfizetési díja:

Egész évre 10 korona.

Félévre 5 „

Az előfizetési díjak Harsányi István főiskolai tanár címén Sárospatakra küldendők be.

A szerkesztőség.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— Az első szám. A hét közepe már elmúlt, mikor szerkesztőségünk megalakult, vagyis első összejevetelét tartotta s a lap programjára nézve megállapodott, a nyomda is ünnepelt, mi is mindnyájan nyakig el voltunk merülve a vizsgálatokba s más iskolai köteleességeinkbe: de azért úgy éreztük, hogy a kerület várakozását minél előbb ki kell elégíteniünk, az új lapot a félév küszöbén, július első vasárnapján útnak kell bocsátanunk. Így született meg az első szám — úgyszólván az utolsó percben. A lázas sietségben a rendszeres korrektúrázásra se jutott idő s így történt, hogy egy-két zavaró sajtóhiba is becsúszott a lapba, például a lap negyedévi előfizetési ára 2 koronára van téve 2'50 kor. helyett, Meczner Béla alsózempléni gondnokot elkereszteltük felsőzempléni gondnoknak, a felgimnáziumi énekvizsgán az elnök a legmélyebb (e. h. legmelegebb) szavakban fejezte ki köszönetét s áldást kívánt az új énektanárra és családjára (e. h. további működésére); itt-ott egy szó kimaradt s vele az egész mondat értelme homályossá vált. Reméljük, t. olvasóink megbocsátják az új lapnak e hibákat s akik szigorúbban ítéltek is, ismerve e körülményeket, hajlandók lesznek az elnézésre. Mindazok pedig, akik az új lap megindítása, az első szám megjelenése alkalmából rokonszenyükkkel, jóindulatukkal tüntették ki lapunk szerkesztőségét, fogadják legmelegebb köszönetünket!

— Egyházmegyei gondnok és tanácsbíró-választás. A gömöri egyházmegye tavaszi közgyűlése három üresedésben levő állásra rendelte el a szavazást. A szavazatok július 3-án bontattak fel a kiküldött bizottság által. Az egyházmegyei gondnoki hivatalra új szavazás lesz Bornemissza István és Bornemissza László közt, úgyszintén a papi tanácsbíróira Buzi Márton és Simon István közt; világi tanácsbírónak megválasztott Baró Balassa-Ragályi Ferenc.

— **Az ág. ev. bányakerület új püspöke.** A Sárkány Sámuel halálával megüresedett bányakerületi püspöki széket a testvér ágostai egyház folyó július hó 4-én töltötte be. 165 egyház és 3 gimnázium részéről összesen 359 szavazatot adott be, (két egyház 4 szavazata érvénytelenített), melyből 113 egyház részéről 240 szavazatot *Bachát Dániel* ág. ev. főesperesre esett, ki ennek folytán a bányakerület új püspökévé nagy szavazattöbbséggel megválasztott. Szívvel üdvözljük a testvér ágostai egyház bányakerületét s annak új főpásztorát, kinek a püspöki székre való emelésében az egyházi élet terén folytatott közhasznú tevékenységének, úgy társadalmi, mint irodalmi téren kifejtett munkásságának, nagy sikereinek és érdemeinek méltó jutalmát s a lefolyt választásban a közismerés megnyilatkozását látjuk. A Mindenható áldása kísérje új állásában, egyházának, híveinek közhasznára és boldogítására irányuló munkásságában!

— **A főiskolai énekkar** *H. Bathó János* főisk. ének- és zenetanár vezetése alatt július 2-án úgy erkölcsileg, mint anyagilag szépen sikerült hangversenyt rendezett *Szerencsen*. A nagyvendéglő kerthelyisége esti 8 órára zsúfolásig megtelt Szerencsnek és vidékének érdeklődő közönségével. A hangverseny műsorát az énekkar nyitotta meg a jeligéjével választott s teljes precizitással előadott nemzeti dallal: a „Talpra magyar”-ral. Ezt követte *Beschnitt: Osszianjának* előadása, amelyben a sóló részletet *Dr. Piskóty Ferencz* saujhelyi kir. aljegyző énekelte. A szép harmóniával előadott darab nagy hatást gyakorolt a lelkes közönségre. Ezután *Barcza Endre* hittanhallgató *Rudnyánszki Gyula* „A gyáva” című költeményét szavalta el, minden egyes részletet pompásan színező, temperamentumos előadással. A szépen sikerült szavalatot a hallgatóság elismeréssel és tapssal jutalmazta. A műsor következő pontját *Olchváry Ernő* és *Aladár* testvérek művészi előadása képezte. Gordonkán és brácson adtak elő szép magyar dalokat, oly nagy hatást keltve, hogy a közönség újra gyönyörködni óhajtott, szívet-lelket lebilincselő előadásukban. Ezt követően az énekkar jelent meg a dobogón s egy népdal-egyveleget adott elő, általános tetszést aratva. Pár pernyi szünet után i-mét az énekkar szereplése következett. A „Falu végén kurta kocsma” c. műdarabot adták elő *Auspitz Jenőtől*. A darab tartalmát s hangulatát híven visszatükröztető színezéssel és szabatossággal előadott énekszám után *Dr. Piskóty Ferenc* tenor sólója következett. Válogatott magyar dalokat adott elő az *Olchváry* testvérek gordonka és brácskisérete mellett. A *Piskóty* remek sóló a hallgatóságot lelke mélyéig meghatották s gyönyörrel élvezte érzellemmel teljesen csengő hangját, amelyhez oly pompásan illett a remek kíséret. A felemelő hatás bizonyosságul a hallgatóság lelkes éljenzéssel és tapsviharral jutalmazta a sólót és kísérőit. Előadásukat a közóhajnak engedve, meg kellett ismételniük. Az estély fénypontját kétségkívül a műsornak ez a része képezte. Még a *Piskóty* sólóinak hatása alatt volt a közönség, mikor az emelvényen egyszerre csak ott termett *Gombos Pál* hittanhallgató, aki a „Nevető ember” c. vig. monológ rendkívül ügyes elszavalásával igen derült hangulatot keltett. A hallgatóság hangos kacajra fakadásaival és tapsaival fejezte ki a művészi szavalat felett való tetszését. A hangversenyt az énekkar zárta be egy indulószerű bordal lendületes, precíz előadásával. — Bár az énekkar előadásainak teljes hatása a szabad kerthelyiségben nem érvényesülhetett úgy, mint zárt helyen, pl. hangverseny vagy zeneteremben szokott: az egybesereglett közönség mégis nagyon megvolt elégedve az előadásokkal. A szünóra alatt *Piskóty* remek sólóiban, az énekkar tagjainak összhangzatos, lelkesítő dalaiban s

Gombos bámúlatozó imitátori tehetségében gyönyörködött a közönség. A szünóra után tánc következett, mely a reggeli órákig tartott. — A hangversenyt rendező szerencsi urak közül ki kell emelnünk *Lábos Béla* kir. aljár. bíró és egyházmegyei aljegyzőt, meg *Tarr Lajos* adótárnokot, akiket a főiskolai énekkar javára tartott hangverseny érdekében kifejtett fáradhatlan buzgalmukért a legteljesebb elismerés illet. — Az énekkarnak Erdélybe tervezett kirándulása közbejött s elháríthatatlan akadályok miatt elmaradt.

Értesítés a jövő iskolai évre vonatkozólag. A sárospataki főgimnáziumban a javító-, pótló- és magánvizsgálatok szept. 1—2. napjain, a következő sorrendben tartatnak meg: szept. 1-én d. e. lesz a VIII—VII., d. u. a VI—V., szept. 2-án d. e. a IV—III., d. u. a II—I. osztály javító-vizsgálata; az írásbeli érettségi vizsgálat szept. 3., 4., 5., 6. és 7-én, a szóbeli éretts. vizsgálat szept. 9-én lesz. A fővételek, beíratások szept. 3—5. napjain lesznek és pedig szept. 3-án és 4-ikén kizárólag a *protestáns vallásúakra* nézve, szept. 5-ikén a nem protestáns vallásúakra nézve, amennyiben azt a létszám megengedi. A jövő iskolai évben ugyanis az I—V. osztályban következőleg lesz a tanulók száma megszorítva: az I. és II. osztály A) és B) szakaszába nem vehető fel több, mint 50—50 tanuló, a III. és IV. osztályba, amelyek nem lesznek párhuzamosak, nem vehető fel több, mint 65, az V. osztály A) és B) szakaszába nem vehető fel több, mint 40—40 tanuló. A két első napon (szept. 3—4.) csak prot. vallásúak vétetnek föl, a harmadik napon más vallásúak is, ha azt a létszám megengedi és pedig első sorban a már itt tanult növendékek; az újonnan érkező nem prot. vallású tanulók közt a helybeliek előnyben részesülnek. A tanítások szept. 6-án kezdődnek. — Az igazgatóság.

— **Akadémiai pályakérdések az 1905—6-ik iskolai évre:** 1. *Az 1905—6. évi Vay kettős díjra:* — 50'40 és 33'60 K. — „Egyházi beszéd irandó *Máté XIX: 16—22.* versei alapján”. — 2. *Az 1903—4 évi Vay nagyobb díjra* — 67 K. —: „Ismertesse pályázó *Kálvin Jánost*, mint szentírás magyarázót, beléillesztve őt a szentírás magyarázás történetébe s mutasson be tőle hű fordításban egy zsoltár magyarázatot”. — 3. *Az 1904—5. évi Vay nagyobb díj maradványára* — 40 K. —: „*Kovács Albert* Homiletikájának bírálata”. — 4. *Az 1905—6. évi Vay nagyobb díjra* — 67 K. —: „*Kivántatik Pál apostol* főbb erkölcsi elveinek rendszeres ismertetése.” — 5. *Az 1903—4. évi Tóth-Fischer díjra* — 60 K. —: „Magyar nyelvű hitvitázó irodalom 1688—1790-ig”. — 6. *Az 1905—6. évi Tóth-Fischer díjra* — 60 K. —: „Az adiaforák erkölcsi értéke róm. kath. és prot. szempontból”. — 7. *Az 1903—4. évi Pécely díjra*, — 84 K. —: „*Buzinkai Rhetorikája*”. — 8. *Az 1905—6. évi Pécely díjra* — 84 K. —: „A művészet és vallás viszonya egymáshoz, különös tekintettel a magyar vallásos költészetre”. — 9. A Magyar Tudományos Akadémia Kazinczy-díjára, 10 db. császári arany, —: „A nyelvújításról való eszmék *Kazinczy* levelezésében”. — 10. *Az 1904—5. évi Tóth-Fischer díjra*, — 60 K. —: „Fejtse ki a pályázó a különböző jogbölcseleti iskolák felfogásának bírálatos ismertetése alapján az igazságosság fogalmát, annak a joggal való viszonyát s szerepét és jelentőségét a magán és büntetőjogban”. — 11. *Az 1903—4. évi Kövy-Okoli-*

csányi díjra, — 48 K. —: „Fejtsék ki a munkamegosztás és munkaegyesítés fogalma és kapcsolata; adassék elő a munkamegosztás kifejlődése az állami és társadalmi élet különböző fokozatán s adassanak elő előnyei, árnyoldalai s alkalmazásának feltételei a gazdasági életben“. — 12. *Az 1905—6. évi Kövy-Okolicsányi díjra*, — 48 K. —: „Adassék elő a magyar örökösödési jog története a római és germán örökjogi elvek és főbb intézményekre való tekintettel a legrégibb időktől az ősi ségi törvény megalkotásáig“.

— **Értesítés.** A főiskolai igazgató-tanács az 1905—06-ik iskolai évre a következő tanulókat vette fel ösztöndíj-alapítványokra: *A Józsa—Szentimrey-alapítványra* Litkey József I. é. theologust; *Jármy-alapítványra* Nagy Ferenc VI. o. tanulót; *a Császár alapítványra* Zsarnay Lajos I. és Finkey József VI. o. tanulót; *a Lácay—Szabó József-alapítványra* Bálint Zoltán III. o. tanulót; *a Lácay Szabó—Dániel-alapítványra* Bálint Bertalan II. é. joghallgatót; *a Nyíry—Nagy-alapítványra* Szombathy Antal IV. o. tanulót; *a Tóth—Pápay-alapítványra* Finkey Zoltán leendő I. o. tanulót; *a Horváth Mária-féle ösztöndíjak* 200 koronás helyére Borbély Sándor VI., Magyar Kálmán I. és Fekesházy Zoltán II. o. tanulót és egyik 100 koronás helyére Enyedy Andor VII. o. tanulót; *a Rácz—Ádám-alapítványra* Tóth József VI. o. tanulót; *a Csicsery—Mokcsay-alapítványra* Szőlősy Béla I. é. joghallgatót; *a Huika-alapítványra* Salacz Tibor III. o. tanulót; *a Gulácsy-alapítványra* Sutka István III. é. joghallgatót; *a Meskó-alapítványra* Csabay István IV. o. tanulót; *a Németh-tábornok-féle alapítványra* Kiss Árpád VI. és Szívós Géza VIII. o. tanulót; *a Rozgonyi-alapítványra* Kun Béla sátoralja-ujhelyi II. o. tanulót; *a Herczegh-alapítványra* Herczegh Károly II. é. joghallgatót és Herczegh Zoltán III. o. tanulót.

— **Az Új Vay-Mocsáry-alapra** a napokban 220 korona adomány érkezett.

— **Gyorsírói tanfolyam.** Gimnáziumi növendékeink számára az iskolai év elején Nagy Lajos kartársunk gyorsírói tanfolyamot nyitott, amelyre 32-en iratkoztak be. Közülük a „Magyar Gyorsírók Egyesületének“ népszerű gyorsírással irandó művekre hirdett pályázatán 25-en vettek részt, kik közül szép és szabatos írásukkal oklevelet nyertek: Borbély Sándor VI. és Bors Kálmán V. o. t. Dicséretet érdemeltek 10-en. A szép sikerért a gimn. szék a tanfolyamot vezető tanár iránt elismerését fejezte ki.

— **A főiskolai háznagy nyugalomba vonulása.** A sárospataki főiskola háznagya, Kun István, aki immár 19 év óta hűséggel és odaadó buzgósággal viselte főiskolánkban a háznagyi hivatallal járó terhes feladatokat s a nagy felelősséggel egybekötött állás körülmekintést, figyelmet és tapintatot igénylő sokoldalú teendőit, régóta tartó gyengélkedése és megrendült egészségi állapotára való hivatkozással a főiskolai igazgató-tanács legközelebb lefolyt ülésére benyújtotta hivataláról való lemondását, kérve ez állás alól való végleges felmentését. Főiskolánk igazgató-tanácsa, midőn sajnálattal értesült Kun István betegségről, lemondását elfogadta s részére hosszú időn át hiven teljesített munkájának jutalma gyanánt évi 600 korona kegydíjat szavazott meg. Engedje a gondviselés, hogy főiskolánk régi hű embere egészségét visszanyerve, sokáig élvezhesse fáradozásainak méltán kiérdemelt jutalmát. A főiskolai háznagyi hivatalra a pályázat még az aratási szünetidő folyamán ki fog hirdettetni s az állás szeptember havában fog betöltetni.

— **A protestáns papok hitelszövetkezete.*** Többször megemlékeztem már arról a napi sajtóban is, hogy ma, midőn a társadalomnak minden osztálya törekszik anyagi helyzetének javítására és ezt első sorban egyesek terheinek, vagy nyíltan szólva adósságainak rendezésével igyekeznek első sorban elérni, itt lenne az ideje annak, hogy e tekintetben a református, illetőleg a magyar protestáns lelkészek is a maguk javára tegyenek valamit. Úgy vagyok meggyőződve, hogyha a fővárosi, megyei, állami hivatalnokok, sőt a vasúti örök is sikerrel tettek lépéseket arra, hogy terheiket könnyítsék, adósságaikat rendezzék, sikerülni fog ez a magyar protestáns lelkészeknek is. Az a körülmény, hogy mióta a fővárosban lakom, lelkésztársaim közül többen fordultak hozzám azzal a kéréssel, hogy adósságaik rendezésére vonatkozólag nyújtsak nekik segédkezet: arra indított engem, hogy komolyan gondolkozzam egy alakítandó hitelszövetkezet tervezetéről és annak megvalósításáról. Tisztelettel értesitem azért lelkésztársaimat, hogy a terv megvalósítására nézve most megvan a kedvező alkalom. Az az életbiztosító társaság ugyanis, melynek képviselője vagyok, megfelelő módok mellett hajlandó lenne a szükséges tőkének ötven százalékát az alakítandó szövetkezet rendelkezésére bocsájtani, sőt remélem, segédkezet nyújtana arra is, hogy a másik ötven százalékot is minden nehézség nélkül megszerezhessek. Felkérem azért úgy az evangélikus, mint a református lelkészeket s mindkét testvéregyház tanítóit, esetleg gondnokait és presbitereit, hogy akik ennek a hitelszövetkezetnek tagjai óhajtanak lenni, azt nekem lehető legrövidebb idő alatt jelentsék be és jelezzék, mennyi az adósságuk, illetőleg mennyi kölcsönre van szükségük és hány száz koronás részvényt volnának hajlandók jegyezni. Ha ilyen módon annyi jelentkező akad, hogy a hitelszövetkezetet, habár először kisebb körben is, megalakíthatjuk, azonnal megteszem a megalakításra vonatkozó lépéseket s azoknak eredményéről a legrövidebb idő alatt beszámolok az érdeklődőknek. A jelentkezéseket kérem Budapest, IV. kerület Kossuth Lajos-utca, 14. szám alá nevemre címezve beküldeni. *Péntek Ferenc.*

Szerkesztői üzenetek.

R. G. Az egész egyházmegye nevében is írott meleg üdvözlétért és lelkes biztatásért hálás köszönetünket küldjük. Rajta leszünk, hogy az előlegezett jó véleményt állandóan megérdemeljük. — **Cs. K.** A szív teljességéből folyó szavaid nagy bátorítás és édes jutalom nekünk. — **Cz. I.** Azt a „másik tollat“ üdvözlöljük s a nyomait látni kívánjuk. — **R. Gy.** Szívbeli tartozást teljesítettünk s kötelességet is szélesebb értelemben. Azt a bizonyos fordítást ott is szívesen fogadja az olvasó, azután meg „nem csak egy áldásod van néked“, — mondja az írás. — **B. J.** Ráismerünk kedves leveléből a hű tanítványra. Mi is a régiék maradunk. — **R. K.** Fogadd becses küldeményedért szíves köszönetünket. Kiszedve várja a jövő számot. — **K. S.** Jövő számunkban jönni fog, hálás köszönettel vesszük s kérjük szívességét a jövőre is. — **S. S.** Köszönjük a gyors értesítést, máskor is kérjük szíves tudósítását.

Tartalom: Radcsi György: Visszatekintés a zsinatra. — Gimnáziumi Széki előterjesztések a főiskolai igazg.-tanácsához a gyakorlati tanárképzés ügyében. — e. j.: A főiskolai igazgató-tanács júniusi ülése. — Czinke István: Imádság. — R. L.: Évzáró napok a sárospataki főiskolában. — h. i.: 40 éves találkozó Sárospatakon. — Előfizetési felhívás. — Vegyes közlemények.

* Szíves készséggel közöljük e közérdekű felhívást a beküldő egyesnek kérelmére, esetleges megjegyzéseinket a későbbiekben fogjuk elmondani.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felölös szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Visszatekintés a zsinatra.

II.

A Szemere-utcai gyűléshelyiség bármily tetszetős is egészben és részleteiben, nem volt — hogy úgy mondjuk — arra hivatva, hogy az ev. ref. zsinat több irányú igényeit teljesen kielégítthesse. — A díszterem a zsinati tagok számára képest szűk, kényelmetlen s a gyöngébb idegzetűekre félelmetes is. — Feltűnőbb hiányossága azonban az, hogy egy pár páholyszerű, magasra függesztett fülkén kívül nincs helyisége az u. n. karzati hallgatóság számára, tehát valami olyan keret kialakulására, amely ne csak divatos dísz képezzen, hanem az ev. ref. egyház szélesebb körű képviselőitként ibletet vegyen és adjon. A budapesti ref. theol. akadémia és főgimnázium, a fővárosi prot. értelmisége, a jótékony prot. egyesületek vezérei, vezérnöi, az országgyűlés prot. tagjai, a zsinati atyák családjához tartozók, a helybeli, közeli s távoli lelkészek, vallásánárok s más prot. tanárok, tanítók a legbensőségesebb buzgóságtól hajtva sem igazolhatták volna érdeklődésüket a zsinat alkotó elemei és munkássága iránt, mert nem volt számukra hely, ahol némi kényelemre való kilátással megjelenhettek volna. Már pedig egy ref. theol. akadémia a maga teljességében s a különböző prot. tanintézetek tanárai, nagyobb növendékei, akik az ev. ref. egyház történetével hivatalosan foglalkoznak, de a vallás és egyház sarkalatos kérdései iránt érdeklődő műveltebb egyháztagok is — rendes és egészséges egyházi viszonyok között — szinte elengedhetetlen keretét képeznék egy prot. zsinatnak, annival inkább, hogyha az épen kezök ügyében van! . . . A nem prot. felekezetek hivatalos képviselői sem törpültek volna kisebbekké, ha egy prot. zsinat törvényhozó üléseire be-benyitnak, föltéve, hogy oda bátorságos bebocsáttatásra találhatnak.

Nem tudjuk, hogy kire miként hatott az a szűk helyzet és az a kényszerült zárkózottság, amelybe, mint ev. ref. zsinat belejutottunk; de egyéni izlésünk, tapasztalatunk és ítéletünk szerint

fel kell jegyeznünk, hogy a megfelelő hallgatóság, vagy az u. n. karzat hiánya a budapesti 2-ik ev. ref. zsinatnak elvitázhatatlan gyöngesége volt.

Nem vádolunk érte senkit, mert ismerjük a gyűléshely keresésével megbízottak egyházi és egyéni buzgóságát, akiknek bizonyosan magoknak is fáj az, hogy nincs nekünk a fővárosban egy *kálvinista otthonunk*, amelyben sok jogos igényeinket méltóképen kielégíthetnők.

Képzelnék el a zsinatot egy hozzáillő karzati közönségtől körülövezetten. Képzelnék el a főváros kiváló prot. férfiai, a tanintézetek vezéralakjaival, a Lorántffy Zsuzsánna-egyesület országosan tisztelt vezérnökével, a prot. belmissio budapesti főbb képviselőivel, a theologus diákokkal, az egyetem prot. hallgatóival, a fővárosi katekhetákkal, az országgyűlés prot. kitűnőségeivel stb. stb., hát nem származhatott volna-e ebből valami jó a zsinatra és egész ev. ref. anyaszentegyházunkra is?! Így olyanformán éreztük ott magunkat igen sokszor, mintha egynehány fizetett gyorsírón kívül alig tudná valaki, hogy az ev. ref. egyház törvényhozótestülete az ország székesfővárosában munkálkodik. Valami missiószerű lett volna abban, ha sikerül az ev. ref. zsinatnak bizonyos delejes erőt kifejténie s egy minden tiszteletre érdemes érdekkört gyűjtenie össze az atyák serege körül. Az áldatlan felekezeti viszonyok között, az ev. ref. egyháznak — mai sokképen félreértett és félremagyarázott helyzetében — a zsinat dolgai iránt való szélesebb és nagyobb arányú érdeklődésre bizony bizony szüksége lett volna. A főváros egészen alkalmas hely volt arra, hogy ez a minden tekintetben termékenyítő érdeklődés létrejöhessen. — Nem így történt.

Máskülönben pedig a főváros lett hátranyunkká! Ebben a nagy rengetegben „kiáltó szóvá” lettünk a pusztában! Ide-oda szétszóródva, csupán a gyűlési helyen köszöntöttük egymást seregebben, abban is nem egyszer úgy, mint ama bibliai két férfiú az apostolokat: „*mit álltok itt, nézván a mennybe?*” Apróbb, sűrűbb összefüggések, előleges tanácskozások, u. n. barátságos eszmecsere, egyességre vezető bizodalmas vitat-

kozások — nem voltak, vagy csak igen ritkán és nagy titokban. Nagy, győzedelmes, ellenáthatatlan erő azonban ezekből sem fejlődött; a következmények ezt kétségtelenül bizonyították. Az első gyűléseken az első felszólalásokból vártunk valamit, ami utat mutat s lestük az egyéneket, akik útmutatókká készülnek. — Néha már láttuk is őket, de aztán, mint a csiga, visszahúzódtak és zárkóztak, hidegek maradtak vagy legalább a zászlóbontástól következetesen idegenkedtek.

Az országos politika iszapos örvénylése naponként fenyegetőbbé vált. Akik hivatali állásuknál fogva is leginkább illettek volna a zászló nyeléhez, azok ott forogtak már abban az örvényben s egész idegzetük szenvedett a lidércnyomás súlya alatt. Ezekkel az anyaszentegyház sorsa felett bizodalmas, nyugodt eszmecserét folytatni vagy csak próbálni is nem lehetett.

Úgy tetszett kezdetben, mintha az autonómia lehetne az az egyik bűvös jelszó, amely körül a zsinati tagok egy része csoportosulni volna hajlandó. Az állammal való önállóságunkat csorbító összeköttetéseinket s ezek szaporodását sokallták néhányan s népiskoláinknak, gimnáziumainknak államszegélyezett voltában saját önfentartási erőnk csökkenését fájlalták és külföldi nagy példákra is hivatkozva a magunk lábán való járásban üdvözlötték jövőnk biztosítékát. Csak a lenyugvó nap visszaverődő fénye, pirossága volt ez. Mindenki tisztelettel gondolt reá, de akik esküdni is mertek volna a nap feltámadására vagy feltámadásának lehetőségére — azok kevesen voltak egy zászlóhoz. — „A lejtőn vagyunk“ — mondták némelyek — egymásnak susogva; az állammal való összeköttetésünkön az egyházi autonómia javára szolgáló változtatást kívívni a rohamosan fejlődő szegénységünk mellett már nem lehet.

Az állammal való okos megalkuvás s az 1848. XX. t.-cikkben biztosított jogainknak fokozatos érvényesítése kínálkozott a másik jelszónak s hozzá a több jog, nagyobb egyenlőség és több szabadság ott, ahol ez szerezhető és megengedhető. De ezek a jelszavak sem váltak pártjelvényekké.

Szervezetlenül, szereposztás nélkül, egymásra való támaszkodás és egymás iránt való bizodalom nélkül — így indultunk a zsinat első ülészakájában s így folytattuk a másodikban is.

Az országos politikai felfordultság sodorta a zsinatot annyiban, hogy a törvénytervezet alapvető részétől elvetődve s tekintettel a tűzhányó kráterén ülő kormányelnök kívánságára, az *egyházi adózás* kérdésének óriási követ kezdtük hengergetni, az egyházi közalappal kapcsolatosan. *Gr. Tisza István* — atyja emlékének is áldozva — férfiasan megfáradt az egyházi adó tanulmányozásában és tisztázásáért; a zsinat nem tehetette,

hogy az ő nehéz helyzetében az ő felajánlott jóakarátú szolgálatát el ne fogadja s kívánságát ne teljesítse. *)

Radácsi György.

(Folyt. köv.)

Az egyházalkotmányi törvényjavaslat.

I.

Zsinatunk ősszel egybeülendő harmadik ülészakájának legfőbb feladata az egyházalkotmányi törvényjavaslat tárgyalása lesz.

A zsinati előmunkálatok e része ellen már előzőleg igen sok és valljuk meg, alapos kifogás emelkedett.

Közvetlenül a zsinat második ülészakájának megkezdése előtt jelent meg Kolozsvártt „Egy zsinati tag“-tól egy nagy figyelemre méltó füzet: „A konventi törvényjavaslat egyházszervezeti része“ cím alatt. E munkálat érdemes szerzője nyíltan kimondja, hogy „a konventi törvényjavaslatnak az egyházközségi szervezetről szóló, tehát leglényegesebb része készült talán a *legkevesebb* tanulmányokkal és körültekintéssel. Mintha csak villával volnának összehányva. Az egyes részek és szakaszok közt nincs semmi logikai összefüggés és hiányzik minden vezetógondolat.“

De maga a zsinat is foglalkozott a törvényjavaslat egyházalkotmányi részével. Az 1905. ápr. 4-én tartott XXVIII. ülés elején Pokoly József és több társa a következő indítványt terjesztették elő: „Tekintettel arra, hogy a törvénytervezet egyházalkotmányi része bizottsági kiegészítésre és átdolgozásra van utalva, mondja ki a zsinat, hogy az egyházalkotmányi részt már most az egyházalkotmányi bizottsághoz utalja, hogy az a szükséges és kiegészítés után jelentésével terjeszthesse azt elő a jövő ülészak első ülésén.“ Pokoly József és Nagy Károly nyomatékosan meg is indokolták ezt az indítványt, amely ellen azonban gr. Dégenfeld József viszont oly súlyos érveket állított fel, hogy a zsinat többsége az indítványt nem fogadta el. A javaslat tehát abban az alakban fog a harmadik ülészakon tárgyalás alá kerülni; amint azt az egyetemes konvent megállapította és kinyomatta.

Ezek után azt hiszem, egyáltalában nem is kell bővebben indokolni annak szükségességét, hogy a javaslat az egyházi sajtó útján alapos tárgyalás, megfontolás és rostálás alá vethessék.

Ez lesz célja az én most megindult cikksorozatomban is, melynek szakadatlanul, hétről-hétre folyó közlését nem ígérhetem ugyan, de igyekezni fogok, hogy a harmadik ülészak megnyitáig elmondhassam mondanivalómat.

*) E „Visszatekintés“ I. részében a 4-dik hasáb 3-dik sorában *Kálvin* helyett *Luther* olvasandó.

Ez alkalommal csak a tervezet 1. §-ával kívánok foglalkozni, melynek laza fogalmazása már előre képet nyújt az egész javaslat mivoltáról.

„1. §. A magyarországi evangélium szerint reformált (ev. ref.) keresztyén egyház, amely régebbi országos törvényeinkben helvét hitvallású evangélikusnak neveztetik, magában foglalja a magyar koronához tartozó országok és tartományok területén létező összes reformált egyházközsegeket.“

E §-ról a „Protestáns egyházi és iskolai lap“ ez évi 21. számában már bővebben írtam, azért most csak annyit említek itt meg, hogy, amint egyházkerületünk is kimondotta, az „evangélium szerint reformált keresztyén“ vagy „ev. ref.“ elnevezést megfelelőnek és helyesnek nem tartom, hanem a „református“ elnevezés elfogadását óhajtom.

Egyezik velem e tekintetben a már említett „Egy zsinati tag“ is, ki az 1. §-t a következőleg szövegezi:

„1. §. A magyar református egyház magában foglalja a magyar református egyház egyetemét alkotó dunántúli, dunamelléki, tiszáninneni, tiszántúli és erdélyi öt egyházkerülethez tartozó összes református hitűeket, anyaegyházközsegeket és szórványokat.“

Ezt a szövegezést én több okból nem tartom elfogadhatónak. Hogy csak egyet említek a sok közül: anyaegyházközsegeket és szórványokat említ, de kihagyja a társ-, leány-, és fiókegyházakat. Hát ezek nem tartoznak a magyar református egyházhoz?! Aztán nincs meg benne a múlttal való kapcsolat, a régebbi elnevezésekre való hivatkozás sem, ami pedig, különösen jogi szempontból, feltétlenül szükséges.

Mindezeknél fogva magam részéről az 1. §-t a következőleg szövegezem:

„1. §. A magyarországi református egyház, mely országos törvényeinkben helvét hitvallású evangélikusnak, majd evangélikus reformátusnak neveztetik, magában foglalja a magyar koronához tartozó országok és tartományok területén levő összes református vallású lakosokat és az ezek által alkotott egyházi testületeket.“

E szöveghez Tóth Lajos úr „a Prot. egyh. és isk. lap“ 23. számában megjelent vezércikkében azt az egyetlen módosítást ajánlja, hogy a §. kezdetén „magyarországi“ helyett „a magyar állam területén meghonosult,“ vagy „magyar és szlavonországi“ tétessék, mert a „magyarországi“ szó nem foglalja magában a szlavonországi református egyházakat és híveket. Így, magában véve ezt az egy szót, Tóth Lajos úrnak teljesen igaza van; de ha tovább megyünk, határozottan ki van mondva a szövegben, hogy a magyarországi református egyház magában foglalja a magyar ko-

ronához tartozó országok és tartományok területén levő összes református vallású lakosokat“ stb., tehát a szlavonországi református híveket és egyházakat is.

Kassa.

Révész Kálmán.

„Gymnasiumi Széki“ előterjesztések a főiskolai igazg.-tanácshoz a gyakorlati tanárképzés ügyében.

II.

A tiszáninneni egyházkerület 1905. évi tavaszi gyűlésén a gimn. székek az igazgató-tanács útján felterjesztett s a gyakorlati tanárképzésre vonatkozó javaslatát elfogadta, azzal a módosítással, hogy egyelőre csak egy tanárjelöltet alkalmaz főgimnáziumunknál, évi 400 korona díjazás és a tápintézetben a felügyelőséggel kapcsolatban teljes ellátás és természetbeni lakás biztosításával. Egyszersmind az igazgató-tanács útján megbízta a gimn. széket, hogy a jelölt kötelességeit körülíró javaslatát minél előbb megtegye. A beállításra vonatkozólag az egyh.-ker. közgyűlés úgy intézkedett, hogy nyilvános pályázat útján, a gimn. szék javaslata alapján az igazgató-tanács választja a jelöltet.

A kiküldött bizottság megállapodásait a következőkben terjeszti a gymnasiumi szék elé.

Először is örömmel veszi tudomásul, hogy úgy az igazgató-tanács, mint az egyh.-ker. közgyűlés elfogadta a gimn. szék javaslatát; amennyiben módosítások történtek, a későbbi idők bizonyára pótolni fogják, hogy ez intézmény valósággal azzá lehessen, aminek reményeink alapján fejlődnie kell, t. i. református szellemű és a gyakorlati tanítás terén kipróbált tanári succrescentia biztosítóka.

De épen e módosítások miatt, melyek közt a kijelölt s nagy munkával terhelt szaktanár anyagi jutalmazásáról való teljes hallgatás egyik lényegesebb pontként említhető, amennyiben így a megbízás és sáfarkodásának számonkérése, mint legális kötelességeinek körén kívül eső, nem követelhető, — bizottságunk javasolja, hogy a jelöltnek elméleti vezetését egyelőre kikapcsoljuk, annyival is inkább, mert erre nagyrészen úgy is előkészítik az egyetemen. Hogy ezt önállóan folytathassa és kiegészíthesse, a kötelező látogatási óraszám lehető megszorításával kívánjuk biztosítani. Bizottságunkat ezen elvi megállapodásában a fentiekben kívül főleg az vezette, hogy gyakorlati kiképzésről lévén szó, a jelöltre és tanügyre azt tartja leggyümölcsözőbbnek, hogy a jelölt a rendes és nagyobb paedagógiai tapasztalattal bíró tanárok tanítási óráin jelen legyen, a fegyelmezés, figyelemkeltés és ebrentartás, tárgyközlés és számonkérés módját megfigyelje s a későbbi idők folyamán az illető tanár felügyelete mellett maga is gyakorolhassa.

A jelölt kötelességeire, vezetésére, helyzetére vonatkozólag a következő pontokba foglalt javaslat elfogadását kérjük.

1. Köteles a jelölt a gymnasiumi szék által évről-évre kijelölt szaktanárok óráit lelkiismeretesen és pontosan látogatni. Ez órák száma hetenként 14. Jelölt a látogatásról naplót vezet, melyben a látogatást az illető szaktanár aláírásával igazolja. E naplót az igazgatónak minden hét végével bemutatja.

2. A rokon szakok (bármely szakcsoportnál a magyar nyelv és irodalom; magyar-latin szaknál a görög; számtan-fizikánál a geometria és vegytan; latin-történelem

mellett a földrajz; földrajz-természettan mellett a történelem; ó-klassikai csoportnál a többi nyelvek stb.) hospitálása a gimn. tanítási anyag megismerése és felújítása. — a módszer megfigyelése végett, hogy a különböző tárgyak között a szükségszerű kapcsolatokat a tanításkor alkalmazásukban láthassa, a köteles látogatási órákon túl is ajánlatos.

3. A szaktanároktól előzetes megbeszélés alapján megszabott elméleti kérdések írásbeli kidolgozása. A szaktanár a kérdésre vonatkozó fő munkákat megjelöli s lehetőleg hozzáférhetővé teszi. E kérdések a tanítással kapcsolatban merülnek fel s nem lehetnek ötletszerűek.

4. Egyes specialis kérdések módszeres feldolgozása, előkészítőül az önálló tanításra. Először valamely órán tett megfigyeléséről számol be (vagy a közlésről, vagy a számonkérésről); később önállóan készít ily módszeres dolgozatot (tanítás tervet) a következő lecke közléséről.

5. A második féltől mindenestre meg kell kezdnie az önálló tanítást, az előbbi előkészítések alapján. Ez csak fokozatos lehet s a szaktanár személyes jelenlétében és felügyelete mellett történhet s hetenkint 2 óránál többre nem terjedhet. A tanítás eleinte vagy az előző óra anyagának számonkérésére, vagy egy új részből való előkészítésre szorítkozhatik. A tanításokra köteles lelkiismeretesen készülni.

6. A tanári értekezleteken és a tanulók fegyelmi, valamint a közigazgatási ügyeket tárgyaló tanári gyűléseken a fegyelmi büntetések alkalmazása s az ügykezelés terén szerzendő gyakorlat elsajátítása céljából köteles jelen lenni.

7. Az országos és egyházi tanügyi törvények, rendeletek, valamint az adminisztráció megismerése céljából az igazgatói teendők végzésénél az igazgató belátása szerint segédkezni köteles. Az érvényben levő tantervet és utasításokat általában, a szakcsoportjához tartozó tanterveket részletesen kell ismernie.

8. Előbb passiv, majd aktív részvétel a dolgozatok javításánál és osztályozásánál a szaktanárok oldalán szintén kötelessége.

9. Szaktárgyaiból kivételes esetben helyettesíteni is köteles. A helyettesítés rendszeres nem lehet s csak a tanítás anyagának a szaktanárral való előzetes megbeszélésén alapulhat.

10. Vasárnap reggel köteles valamelyik, az igazgató által megjelölt osztályt templomba vezetni.

11. A tápintézetben a megszabott felügyelői tisztet ellátni s úgy ott, mint egész társadalmi életében jó példaadással járni az ifjúság előtt.

12. A gyakorlati év tartama egy teljes iskolai év. Ha májusban paedagogiai vizsgálatra jelentkezik, már ekkor nyerhet bizonyítványt, de ekkor is köteles év végéig jelen lenni és teendőit ellátni.

13. A gyakorlati évről bizonyítványt az igazgató állít ki, a szaktanárral együtt, a jelöltnek az iskolai év alatt tanúsított magaviseletéről, társadalmi szerepléséről és a paedagogiai gyakorlati év lelkiismeretes eltöltéséről. Minősítés nincs.

14. Fegyelmi tekintetben első fokon a gimn. szék, végső fokon az igazgató-tanács jog és hatáskörébe tartozik.

15. A vezető szaktanárok kiválasztásának és megbízásának joga a gimn. széket illeti.

16. A gimn. szék a tantárgyak felosztásánál és az óraszám megállapításánál köteles figyelemmel lenni a vezetéssel megbízott szaktanár ebből származó nagyobb fokú megterheltségére.

Hogy milyen csoportból szakvizsgázott jelölt nyerjen alkalmazást a legközelebbi iskolai évben, erre nézve

bizottságunk javasolja, hogy a gimn. szék, mint ennek meghatározására egyedül illetékes tényező, legyen tekintettel a szertárak s más paedagogiai segédeszközök jelen állapotára. Philológiai szertár nincs; modern szemléltetési eszköz nincs. Tanári kézi könyvtár nincs. Nyelvi szakon levő jelöltet csak a legszembeötlőbb hiányok pótlása után lehet alkalmazni. Ellenben physikai szertárunk színvonalán áll; a kapcsolatos mértani segédeszközök megvannak. Erre való tekintettel bizottságunk a matematika-fizikából szakvizsgázott egyén alkalmazását ajánlja.

*

A főiskolai igazgató-tanács, június 27-én tartott ülésében, elfogadta e javaslatot s megbízta a főgimn. igazgatót, hogy az így szervezett ösztöndíjas állásra még a szünet folyamán hirdesse ki a pályázatot, hogy az állás a jövő iskolai évre már betölthető legyen.

Imádság.

Elmondott S. Kazán jun. 29-én a f.-borsodi ref. tanító-egyleti közgyűlésben, mely Nagy Sándor volt elnök sirját emlékoszloppal tisztelte meg.

Isten! ki a világnak világossága, minden tudománynak és bölcsességnek örök kútfeje vagy: hozzád fohászkodunk, — hogy amiképen bevilágítja fénylő napod e roppant világgyetemnek legkisebb szögletét is; éppen úgy világítsa be a te szent lelked lángoló sugára ami elménknek homályos gondolatait, ami szívünknek mélyseges sötétségeit.

Nagy vagy te Uram és hatalmas! Mindeneket bölcsen teremtetél. Dicsőségedet hirdetik a fénylő napok és sötét éjszakák. Hatalmadról beszélnek az eget, földet megrázó megrázkódások és a vakító villámlások. Jóságodért imát mondunk tenéked szívünk pedig hangosan dobogja: Te vagy ami legjobb Atyánk és Istenünk, ki e roppant nagy világban ezt a kis embert tevéd a teremtetés koronájává.

Hála, örök hála legyen neked, hogy az igazság és erény országát a te örök evangéliomodban kijelentetted. Hála, örök hála legyen neked, hogy a vallásos hit megszilárdítására, a nevelő intézetek felvirágoztatására időnként támasztál lánglelkű prófétákat, apostolokat és vértanúkat; támasztál vezéreket, akik sokszor vérrel hullásával pecsételék meg hitvallásunk igazságait; sokszor nehéz láncokat csörgetének összebéklyózott kezeiken és lábaikon; sokszor álmatlan éjszakákon át gyújtogatták a tudomány világosságát, hogy az ismeretek közlése által a leendő emberiség jóvá, szabadabbá és boldoggá legyen!

Hála, örök hála legyen neked jó Atyánk, hogy a közélről és távolról összeseregglők tábora itt e szent templomban emelkedhetik tehozzád lelkének szárnyain; — akik egytől-egyig a Jézus Krisztus evangéliomának megszilárdításán, diadalán, dicsőségén fáradoznak, — jöllehet a mindennapi gondok, a nélkülözések gyötrelmei sokszor összehasogatják szívüket s porba döntenek magasra törő lelküknek fellegvárait.

Elismerjük ugyan jó Atyánk, hogy a nagyobb és kiválóbb lelkek ritkán jelennek meg közöttünk, mint az üstökös az ég boltozatán; de úgy tudjuk, hogy az

ilyeneknek csak földi maradványait takarja el szemeink elől sötét sir, lelkök és emlékezetök pedig bevilágít nagy térségeket, múlt időket, — úgyhogy a sirjaikra ejtett könnyek nem fájdalomról és mulandóságról, de diadalról, halhatatlanságról beszélnek szíveinkhez.

Te adtad nekünk Uram eme korán kidölt, — most már csendesen porladozó jelesünket is. Te ruháztad fel őt ékes szólással, arany tollal, teremő lélekkel. Te hajtogatád ami ő utána kesergő-szívünk mozdulását, mint a vizeknek folyását szabadon oda, hogy a kicsinyek és nagyok filléreiből emlékoszlopot emelhetünk annak, aki közöttünk tűz-oszlop vala. — Óh fogadd kedvesen ez áldozatát szívünknek! Tedd élővé és hatóvá az ő áldott emlékezetét nemzedékről-nemzedékre, századokról-századokra!

S ha majd a te választottad könnyel megszentelt sírhalmától kesergő lélekkel ugyan, de elhintett eszméi győzedelmének gondolatával újból visszatérünk e szent ház csöndes falai közé: óh küld le ránk az egyetértésnek, a türelemnek, a szeretetnek szent lelkét, hogy egymást megértve, egymás hitéből lelkesedést merítve, mi kipróbált fegyverekkel küzdhessünk a népoktatás ügyének diadaláért, dicsőségeért!

Isten! magyarok Istene! Áldd meg ezer éves alkotmányon nyugvó hazánkat, melynek térein minden fűszál, minden buzakalász a te jószágodat hirdeti; ahol minden igaz szív, minden nemes lélek szabadságért, boldogságért imádkozik. Óh áldd meg ennek határait bőséggel, — szabadságért esengő népét a szabadság boldogító áldásaival!

Isten! királyok királya! Tedd állandóvá hazánk föl-kent uralkodóján „a bölcsességnek, tanácsnak és hatalomnak lelkét“, hogy követve a haladó kor intő szövegét, mit se becsüljön nagyobbra, mint szabadságra született nemzetének ragaszkodását és boldogságát, úgy hogy az ő útját, — mely a szegény ember kunyhójától fel királyi palotájáig vezet, — a mi nemzetünknek csodával határos szeretete ragyogja be fényvel, dicsőséggel!

Isten! Áldd meg közelebből itt a Sajó partján letelepedett népeket, áldd meg a különböző vallásfelekezeteket; áldj meg minket is mindnyájunkat, akik az igaz érdem tisztességének állandóvátételén munkálkodunk, szent fiad, ami Urunk Jézus Krisztus nevében kérünk. Ámen.

Szuhay Benedek.*

Reflexiók a felállítandó internatus alkalmából.

A volt *Sárospataki Lapok* 1905. évi 3-ik számában ** jegy alatt egy cikk jelent meg, mely az ifjúság széperzékeinek felköltését sürgeti s annak fejlesztését első sorban magától a város Elöljáróságától várja azáltal, hogy az Elöljáróság a városi építkezések, utcák rendezésével már a város külseje által is elő fogja mozdítani, hogy az ifjúság széperzéke ily módon is kifejlődjék s fokoztassék. Amidőn a kérdéses cikk minden sorát helyeslem, jegyen szabad nekem ezt azzal pótolnom, hogy a széperzékét összekapcsolni kívánom a jó érzetével s nemcsak

a *καλός*-t, de az *αγαθός*-t is sürgetem, vagyis a *καλοαγαθία* eszméjét vetem fel.

Ha én visszagondolok körülbelül 45 év történetére, tagadhatatlanul be kell vallanom, hogy Sárospatakon úgy a főiskola, mint a város fejlődésében nagy haladás történt. Sokkal hamarabb kezdődött a haladás a széperzék ápolásában a főiskola körében, mint a városnál, melynek vagyoni ereje hosszú időre le volt kötve a bécsi banki teher által, — de mióta ettől megszabadult a város, itt is folytonos fejlődést tapasztalunk, mit csak az nem lát meg, aki egyáltalában nem akar látni, vagy nem jól akar látni. Hogy a főiskola mennyit ad a növendékek széperzékeinek emelésére, elég utalnom a főiskolai kert megkapó szépségére, a főiskola udvarának, tantermeinek közismeretű tisztaságára s arra a példás rendre, mely az iskola körében mindenütt feltalálható. Nem mondom, hogy most is nincs javítani, pótolni való, — az van is, lesz is mindig, — de nem szidalmazom sem a vezető embereket, sem az alantasabbakat, az idő, az élet meghozza a maga követelményeit s szent hitem, hogy a mi embereink mindig felismerik a követelményeket s azokat megvalósítani igyekeznek is.

Amidőn azonban ilyen nagy elismeréssel adózom a múltnak s bizva nézek a jövő elébe, egyet kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a tanulói szállások még igen sok kívánnivalót hagynak fenn s azoknál gyökeres javítások váltak égető szükségé. Nem szeretném, ha félreértene valaki s vádat olvasna ki soraimból. A köziskolai szék és a főiskolai orvos megtett s megtesz minden lehetőt a tanulói lakások jókarban tartására, de nem teheti meg a lehetetlent, azt t. i., hogy maga adjon lakást s berendezést, gondozást és felügyeletet. Ezek nélkül pedig mindig lesz baj, mindig lesz fogyatkozás.

Mert hogy is áll nálunk a tanulói lakások ügye? Úgy, hogy az iskola környékén lévő házak tulajdonosai vagy bérlői a főiskolai orvos által megvizsgált s egészségesnek talált szobákba felveszik a megengedett számú tanulót; kötelesek gondoskodni a szobák rendbentartásáról, tartoznak adni legszükségesebb bútor-darabokat, fatartót stb., — de nem adnak s nem tudnak adni legnagyobb részben ami ezen felül áll: felügyeletet, a szép izlésnek s azzal párosult magasabb erkölcsi érzésnek megfelelő képzettséget, nem pótolják nagyon sok esetben a szülői ház hiányát s nem segítik elő az iskolai nevelés munkáját a házi tűzhely nemes volta által. Pedig ez a legfőbb kívánnivaló.

Mikor a szülői körből a gyermek ide kerül, arra a gyermekre az volna a legelső dolog, hogy a tanulói szálláson ne csak szobát s egy-két lakótársat találjon, de nyerjen otthont, mely a családot pótolja; találjon egy felügyelő-apát, ki atyai szigorral tartsa számon minden lépését, egy gondos anyahelyettest, ki meglássa rajta a legkisebb hibát is, amit a tisztaság, öltözés, stb. dolgában elkövetett s szeretettel, de ellenmondást nem tűrő gondossággal pótolja a kívánnivalót. Se helyett, hogy állanak a mi dolgaink? Keletkeznek bérházak, kaszárnyák, melyeknél a gazda célja a bérház értékének kamatjövödelme; s a

bérlőnek van gondja rá, hogy az általa fizetett házbér a tanulótól visszatérüljön s még az a faktor-pénz is megadattassék, amit a vasútnál a tanulót fogó alkusznak fizetett. Hogy aztán az egész év hogyan folyt le, arra kevés gondja van, mert ha a felügyelő tanárok meglátják is a hibákat, nem sokat tehetnek ellene, mert lakásszükség lévén, a tanulószobák nem maradnak üresen. Az az ütött-kopott ócska nyoszolya, rozoga szék s összefaragott asztal, a hazulról hozott nagy fakó ládák nem igen alkalmasak a szépérzék fejlesztésére s így aztán nem csoda, ha még az olyan növendék is, ki a szülői háznál megszokta a szépet s gyönyörét találta a tisztaságban, eldurvul s a diáktanyák tisztátlansága megszokottá válik nála, szépérzéke eltompul s bizony megtörténik az is, hogy a kívülről látott szenny a lélekre, a belsőre is átragad s magának az iskolának kell küzdenie az erkölcsi eldurvulás keletkező veszélye ellen. A rosznak különben is természete, hogy könnyebben fogad, mint a jó s nagyon előkészített léleknek kell annak lennie, mely ellen tud állani a rosz behatásának.

Egyoldalúság volna azonban, ha mindent csak a tanuló szállások s a tanulótartó-közönség rovására írnánk. Nem, a világért sem! Ha van valaki, aki tiszteletet, megbecsülést érdemel, a szülő helyettese az, — s voltak nemcsak a múltban, de vannak a jelenben is, kik hűséges gondnal, szeretettel ápolják a rájuk bízott gyermekeket, kikhez egész nyugodtan adhatja a szülő az ő legdrágább kincsét, — de ott a hiba a tanítató közönségben is. A mi tanuló ifjúságunk legnagyobb része a középosztály és földmívelők gyermekeiből kerül ki, olyan körből, amelyben még ha látta s megszokta volna is a szépet, az ez osztályt sújtó nagy szegénység folytán kénytelen eltekinteni attól, hogy gyermekének oly helyen keressen lakást, hol kényelmesen, izléssel berendezett szobát találhat, hanem megelégszik a régi-módi diák tabernákkal, a hűséges kamarásokkal s ott szeret tanyát ütni, ahol a gazdának ő imponál, nem a gazda öneki s különösen a nagyobb, felnőttébb ifjak nagy megsértésnek vennék, ha őket a szállásadó férfi vagy nő a hibára figyelmeztetné. Ez az élet, ez a valóság nálunk. Pedig nem jól van így! Ezen segíteni kell és pedig hamarosan. Az élet, a viszonyok sürgős javítást követelnek; ami régen vitus számba ment, az ma erkölcsi botlás; amit régen a diákpajtások hozsánnája követett, azt ma elítéljük. A „nega frater“ kora lejárt, ma az erkölcsi komolyság, a mivelt embert jellemző finom izlés mutatja az ifjú értékét.

Ilyen körülmények között csak örvendeznünk lehet, ha főiskolánk magas műveltségű világi algondnoka felkarolta s nemes ambíciójává tette az internatus ügyét, épen azok számára, akik már a szülői háztól magukkal hozták a finom izlés kíváncsiságait.

Az internatus felől lehet sokat vitatkozni. Bizonyos, hogy vannak érvek, melyek mellette, vannak okok, melyek ellene szólnak. Sem egyik, sem másik oldalát nem kívánom fejtegetni; csak azt jelzem, hogy a fentebbi fejtegetésekből kifolyólag én Sárospatakon az internatus felállítását megkísérlendőnek tartom. Ha csak egy szüle

van is olyan, aki gyermekét nem tudja az ő megnyugvására elhelyezni, már azért az egyért is meg kell próbálkoznunk a dologgal, mert nekünk, kik a nagyközönség érdeklődéséből táplálkozunk, kiknek a jóakaratra, a hagyományos prot. áldozatkészségre oly sokat kell adnunk s azért mindent meg kell tennünk, egyetlenegy gyermeket sem szabad elvesztenünk, nem különösen azok közül, kikből idővel főiskolánk s anyaszentegyházunk oszlopai s támaszai lehetnek. Egész tisztelettel s minden személyi vonatkozás nélkül, csak a tiszta igazság érdekében említem fel, hogyha ma végignéznünk egyházkerületünk világi előkelőségein, az azokban tapasztalt buzgóságot, az egyház és iskola iránti szeretetet nem az iskolai nevelés ébresztette-e fel? Bizonyára a családi tradíciók, a szülőktől örökölt nemes hajlam is közremunkáltak nálunk, de a legtöbbet mégis csak az iskolai nevelés tette; az összeszokás, az együvértartozás érzete itt talált táplálékot s innen ment át az életbe. Ezt az együvértartozás érzetét ápolni, fejleszteni van hivatva a felállítandó internatus; célja, hogy a vagyonosabb középosztály gyermekei itt otthonra találjanak s az iskola és egyház szeretetében növekedjenek. Attól egyáltalában nem rettenek meg, ha egyelőre kevés gyermek fog jelentkezni. Az eszme nem új, de alvófélen volt, fel kell annak támadnia s hiszem is, hogy fel fog támadni. A mustármag, noha legkisebb minden magvak között, idővel nagy és terebélyes fává növekedik.

Csak egy kívánnivalót kötök az új internatus gondolatához; egy gondolatot, melynek megvalósítása nélkül sikert alig remélek. S ez a vezetés, a felügyelés gondolata. A Sárospataki Ref. Lapok 1-ső számából úgy látom, hogy az internatus első sorban a joghallgatók részére állítatik fel, kiket a jogi dékán fog időnként meglátogatni. Hát én a legnagyobb tisztelettel viseltetem a jogi dékán úr iránt, bárki legyen is az és minden jót várok annak hivatalos buzgalmától, de az ügy érdekében, épen a sikerért, felvetem az eszmét, nem volna-e célravezetőbb s a nagyközönségre nézve megnyugtatóbb, ha a felügyelő tanár ott laknék az intézetben, annyival is inkább, mert a szomszédos, sőt mondhatni, egy telken lévő Vay-kastélyban is internatus terveztetik, habár egyelőre csak lakás céljából? Nem szükséges e gondolatot bővebben fejtegetnem; mindnyájan tudjuk, kik az ilyen időszakos felügyeletet gyakoroljuk, hogy annak intenzívebb hatása kevés van. Szerintem azok a joghallgató ifjak úgy tanulmányi, mint erkölcsi szempontból feltétlenül kívánják, hogy a felügyelő-tanár állandóan velük legyen, őket tanulmányaikban vezesse, igazítsa s őket a jó útról letérni ne engedje. Az ifjú épen abban a korban van a legtöbb kísértésnek kitéve. Az akaratérő nyilvánulni kezd; önállóság, szabad cselekvés kedves jelszavak az ifjúnál, de hogy a szabadság szabadosságá ne váljék, azt ellenőrizni csak állandó felügyelettel lehet, — s még azt a téves hitet megtörni is, melyet a legtöbb ifjú dogmának vall, hogy tanulni csak a kolloquiumért kell s nem a tudományért magáért, csak ily módon lehetne, vagyis igazi jellemképzés csak felügyelő tanár mellett lehetséges. Ennek a belakó tanárnak válnék kötelességévé a Vay-internatus fel-

ügyelete is, amelyben már a benlakás rendezése folytán elég volna a gyakori meglátogatás is.

Tisztelettel ajánlom megszívlelésre gondolatomat azoknak, kik majd a kérdés megoldásával foglalkozni fognak. Azt jól tudom, hogy ez némi áldozatot követelne az iskolától, mely egyelőre talán nem találna fedezetet a benlakók által fizetett összegből, de a célért magának az iskolának is kell áldozatot hoznia.

Ami a kérdés másik oldalát, a városi lakások javítását illeti, hát biz' azokra nézve én szigorú határozatot hoznék. Elsőbben is a felügyelet nélkül álló kaszárnya-lakásokat szüntetném meg, meghatározván, hogy egy helyre, a szállásadó arravalóságához képest, hány tanuló adhatok, másodsorban pedig a lakások izlésebb berendezését követelném meg. Ez a tanuló-tartókra terhet róna, de viszonzásul a házbér emelését vonná maga után. Ha a tanuló látná a szépet, meg is szokná azt s lassanként maga keresné fel azokat a helyeket, melyek izlésének megfelelnek. Így fokozódnék az izlés s javúlna az erkölcsi érzék is.

Kovácsy Sándor.

KÖNYVISMERTETÉS.

A magyar büntetőjog tankönyve.

Irta: Dr. Finkey Ferenc jogakad. tanár Sárospatakon. — Átdolgozott és bővített második kiadás. Budapest. Poltzer-féle könyvkiadóvállalat 1905.

Dr. Finkey Ferencz hosszú idő óta működik a büntetőjogi szakirodalom terén. Nagyszámú tanulmányai, a külföldi és hazai büntetőjog és büntető eljárás körébe tartozó, különböző szaklapokban megjelent s önállóan közzétett dolgozatai már széles körben tették nevét ismeretessé, midőn 1902-ben „A magyar büntetőjog tankönyve” címmel egy terjedelmes, úgy rendszerében, mint felfogásában önálló nagy művel gazdagította a hazai büntetőjogi irodalmat. A tudományos szakkritika, midőn e műve megjelent s általános feltűnést keltett, a legkedvezőbben fogadta s a jogásközvélemény teljes elismerésével honorálta; maga az a körülmény pedig, hogy az első kiadás három év alatt teljesen elfogyott, (ami jogi munkáknál nem mindennapi dolog) igazolja, hogy szerző, midőn a didaktikai és tudományos szempontokat szerencsésen összeegyeztette, valóban helyesen oldotta meg feladatát s elérte a célt, melyet maga elé tűzött, hogy t. i. „tanító modorban ismertesse a tételes magyar büntetőjogot, amire nemcsak kezdő joghallgatóknak, de gyakorlati és nem szakjogászoknak is szükségük lehet.”

A mű kelendősége új kiadást tett szükségessé, s az előttünk fekvő, a közel napokban megjelent új kiadás nemcsak nagyobb terjedelménél fogva (56 iv, 920 lap) hanem azáltal is felette áll az elsőnek, hogy szerző legtöbbször figyelembe vette a tudományos szakkritika által az első kiadás alkalmából tett megjegyzéseket, művét ezekhez képest tökéletesebbé tenni törekedett, s már magának a műnek berendezésében külsőleg hasonlóan Liszt Ferenc berlini tanár általában mintául tekintett tankönyvéhez, a bevezető részt, az elágazóbb vita-

kérdéseket, statisztikai részeket apró betűvel szedette, hogy ezáltal a hallgató azonnal észrevehesse, mely részekre kell tanulmányai alkalmával a fősúlyt fektetnie. Emellett a büntetőtörvénykönyv minden egyes szakasza a megfelelő helyeken mindenütt teljes szövegében lévén beillesztve, — a mű végén lévő törvényszakaszmutató segítségével, — ami igen praktikus dolog, — a hallgató bármely törvényszakaszra vonatkozó részt igen könnyen és gyorsan képes megtalálni. S mint szerző a bevezető előszóban mondja, nemcsak az általános tanok beosztásában tett változtatásokat, hanem — amint látjuk — bő részletességgel ismerteti az új iskolák tanait, nagy figyelemmel lévén a büntetőjog u. n. melléktudományaira is (bűnügyi átiologia, vagy kriminologia, bűnügyi embertan, bűnügyi lélektan, bűnügyi sociologia, bűnügyi philosophia, bűnügyi politika stb.).

Alig van a jogtudománynak egy-egy ága, mely oly gyors, mondhatjuk rohamos haladást mutat, mint a büntetőjognál találjuk, a szakirodalom itt a legaprólékosabb kérdésekkel is részletesen foglalkozik s ma, midőn u. n. melléktudományai is nagy körben, széles alapon műveltetnek, valóban a legkitartóbb szorgalomra, olvasottságra és bírálati tevékenységre van szükség, hogy az új kutatások által elért eredmények — pláne tankönyv keretében — célszerűen legyenek felhasználhatók. Derék újítása a szerzőnek, hogy legalább vázlatosan bemutatja a sajnos még ma sem reformált katonai büntetőjogot, célszerű dolog a külön törvényekben foglalt kihágásoknak a mű végén lévő csoportosítása is. De különösen kiváló gondot fordít szerző a börtönügyre, a büntetőjognak e nagyfontosságú s ma már úgyszólván külön tudománnyá lett ágára, ennek előadásában (421—453; 467—488 l.) kiterjeszkedik nemcsak a börtönügy jelen-állapotára, hanem beszél azon reformokról is, melyek az újabb időben tétettek s amelyek megvalósítására valóban nagy szükség volna. Részletesen bemutatja itt szerző a külföldi államokban s nálunk fennálló intézeteket, különösen érdekes művének azon része, hol a társadalmi javítás, humanus haladás szolgálatában álló intézmények s az ezekben tett változtatások fejtegettetnek. (Javító-intézetek, gyermekvédelem, rabsegélyezés, alkoholizmus, csavargás és koldulás, mely utóbbi kérdésről szerző épen legújabbban közölt a Jogállamban egy alapos tanulmányt).

Miután szerző az u. n. alaki büntetőjoggal „A magyar büntetőeljárás tankönyve” címmel megjelent s már szintén két kiadást megért művében foglalkozik, e mű célja az anyagi büntetőjog előadása.

A mű három főrésze oszlik, u. m.: Bevezetés. A magyar büntetőjog általános tanai. A büntetendő cselekmények és azok büntetési tételei egyenként. Ez utóbbi képezi az u. n. különös részt. A bevezető rész a büntetőjog fogalmát, rendszerét, művelésének főirányait és azok területi és időbeli hatályát tárgyalja. A külföldi államok codificatioja mellett különösen becselessé teszi e részt a magyar büntetőjog újabb történetének codificatioja, haladásának részletes előadása. A régi magyar büntetőjog

tárgyalása a jogtörténelem feladatát képezvén, (Az Árpád-korbeli Hajnik Imre és újabban Timon Ákos tárgyalja. az Anjou és vegyes királyok korszakának büntetőjogi története még nincs kidolgozva) igen helyesen teszi szerző, hogy ezt csak röviden adja elő, míg hosszasan tárgyalja (86—97 lap) azon büntetőjogi codificationalis munkákat és jogforrásokat, melyek a mai büntetőjogunk megismerésére feltétlenül szükségesek s már nemzeti jelentőségüknél fogva is eminens jelentőséggel bírnak. Az általános résznél igaza van szerzőnek, hogy nem követi a törvényes beosztást, mi akik több mint másfél évtizeddel ezelőtt még eszerint haladtunk, sokszor tapasztaltuk annak célszerűtlenségét. E részben elemeztetnek a büntetőjog alapvető kérdései, a büntetőjogi felelősség nagy kérdése, a bűnügyi embertani iskola híveinek különösen a híres Lombrosónak a bűnözésre, a büntetésekre vonatkozó érdekes, bár sokhelyt túlhaltott és hypotheticus állításai, az átöröklés s a legnagyobb kérdés, melyen az egész büntetőjog felépül: a determinizmus és indeterminizmus sokat vitatott kérdése, melyben szerző közép-utat foglal el; bár kimondja — s ebben teljesen oszttjuk nézetét, — hogy „*az egyéni felelősség fogalma nélkül a büntetőjog nem építhető fel.*” Helyeseljük nézetét annyi-
val inkább, mert a mai nap szinte túlságba vitt determinista elmélet mellett, mely mindent az öröklésből, a szervezeti dispoziciókból, hajlamokból stb. magyaráz, maholnap a büntetés alkalmazása csak a legenyhébben történhetik.

E részben fejtegettetnek: a bűnözés átiológiája (Kóroktana), a beszámítás érdekes kérdései, a büntetendő cselekmények ismérvei, azok társadalmi jelentősége, felosztása, a bűncselekmény objectív és subjectív elemei, melyet Wilda és Quitzman jogtörténeti kutatásai már a germán jogban érdekes világitásba helyeztek, a bűncselekmény külső megjelenési alakjai, (felbujtás, tettesség, részesség, bűnhalmazat, mely utóbbira mellel megemlítjük, hogy „Egység és többség tana a büntetőjogban” címmel 10 év előtt erről írta szerző első nagyobb tanulmányát; továbbá a büntetés fogalma, céljai, rendszere, eszközei és ezek alkalmazása.)

Műve különös részében szerző nem a büntetőtörvénykönyv szakaszainak egymásután következése szerint tárgyalja az anyagot (mint azt a régi műveknél látjuk) hanem a bűncselekményeket systematikai alapon három főcsoportra osztja aszerint, amint az egyesek ellen, a társadalmi rend és béke ellen és az állam, állami intézmények ellen irányulnak. Ez a rendszer sokkal helyesebb, mint ha nyomon követné a BTK szakaszait, mert akkor az egymáshoz tartozó dolgok sokszor csak szétválasztva kerülhetnének tárgyalás alá. Hosszú volna jelen ismertetésünk keretében ezeket egyenként felsorolni s bemutatni.

Szerző mindenütt részletesen fejtegeti az egyes bűncselekmények tényálladékeit, alkotó elemeit, figyelembe veszi nemcsak a hazai, hanem a külföldi judicaturában kialakult nézeteket, a BTK indokolását, a 43-iki javaslat rendelkezéseit, nagy súlyt fektetve a Curianak sokszor ingadozó, de nagyjelentőségű joggyakorlatára,

fejtegetése körébe vonja a régiebb és újabb felfogások közti különbségeket, sőt ami különösen becses dolog, az egyes bűncselekményeknél bemutat egyes, a bírói gyakorlatban előforduló érdekesebb eseteket, a hazai életben felmerült esetekre vonatkozó vitakérdéseket.

Igy, hogy csak néhányat említsünk: a bűncselekmény tényálladéknál pl. testi sértésnél érvényes-e a volenti non fit iniuria elve, mi a helyes álláspont az orvosi beavatkozásnál; a lopásnál mi elvek fejlődtek a villamos erő eltulajdonítására; a párbajnál felemlíti a párbajjellemes mozgalmak jelentőségét, helytelennek tartja, hogy a bíróságok a büntetés kiszabásánál különös ok nélkül is mindig a minimumot alkalmazzák s azt ajánlja, hogy míg a jelen rendszer fennáll, a párbaj mellékbüntetésül mindig pénzbüntetéssel sujtassék s a párbajozás gátja lenne az is, ha a becsületsértés és rágalmazás súlyosabban büntetnék; vagy műve 869 lapján, hol az 1904. évi nagy vasúti strike alkalmából a vasútasok sokat vitatott közhivatali minősége felletti eltérő jogi felfogásokat ismerteti.

A mű nagy terjedelme mellett is tankönyvről igen alkalmasnak mondható. A nagy terjedelmet nézetünk szerint nem lehet kifogásolni. A jogásznak alaposságra kell törekednie, ezt pedig csak úgy szerezheti meg, ha kimerítő művet használ, mely lehetőleg minden kérdésben tudja tájékoztatni. S ha különösen figyelembe vesszük, hogy a büntetőjog mai előhaladott állapotában szerzőnek minő óriási területet kellett felölelnie, mennyi kérdéssel foglalkoznia, a nagy terjedelem nemcsak nem hiba, hanem egyenesen szükséges is. Hogy a mai jogtudomány ezt néha túlságba viszi, ez tény; de ezt inkább a magánjognál találjuk, hol némely író pl. Zsögös Benő egy pár jogforrásról 6—800 lapos munkákat ad ki, a minek már igazán nincs értelme.

Aki Finkey művét tanulmányozza s van érzéke a hazai jogtudomány e szép ága iránt, élvezettel fogja olvasni a nagy irodalmi apparatussal, bő forrástanulmányokkal, kiváló gonddal megírt tankönyv szebbnél szebb részleteit. S ami a művet egyéb tekintetben is vonzóvá és érdekessé teszi, az annak tiszta, áttekinthető rendszere mellett, folyékony, magyaros írálya s ami a jogi műveknél nagy jelentőségű dolog, magyar nemzeti szelleme.

Nemcsak a jogász ifjúság — melynek szerző e művet első sorban szentelte, nyer általa, de nagy haszonnal tanulmányozhatja ezt a gyakorlati ember is s ma midőn az esküdtszéki intézmény által a nagy közönség hazánkban is részt vesz az igazságszolgáltatási functióban, különös jelentőséggel bír mindenkire, aki a büntetőjog szép és szövevényes kérdéseiben tájékozódást és bővebb ismeretet óhajt szerezni.

Örömmel konstatáljuk, hogy szerző nemcsak a hazai jogász ifjúságnak és a hazai irodalomnak tett általa hasznos szolgálatot, hanem jelentékenyen hozzájárult főiskolánk jóhírnevének öregbítéséhez, midőn oly munkát produkált, melynek egyetlen magyar jogtanuló asztaláról sem volna szabad hiányoznia. —y—n.

KÜLFÖLD.

Németországban az egyes theologiai irányok ma még hevesebb harcban állanak egymással, mint azelőtt. Az orthodox (szigorúan felekezeti, confessionalis) theol. irány hívei, akik még a XX-ik században is ellenzik a theologia mezején a tudományos kutatás szabadságát: erős küzdelmet fejtenek ki a theologia protestáns szabadelvű, vagyis u. n. modern iránya ellen, miközben még a közvetítő irányzatot is a legteljesebb mértékben kárhóztatják.

Az utóbbi időben felmerült nagyjelentőségű theol. viták (bábel-bíbel vita, Harnack és Weinelt könyvei által támasztott harc stb.) között szerfelett tanulságos Fischernek, a szabadelvű berlini ev. lelkésznek, még 1904-ben, a Protestáns Egyetemen tartott felolvasása kapcsán megindult, s széles mederben lefolyt vita. Fischer felolvasásának címe: „A keresztyén tan a theol. tudomány mai álláspontján és e tannak a gyülekezetekkel való közlése.” Szerző ezen híressé vált munkájában abból a kérdésből indul ki, hogy: mi az oka annak, hogy a mi népünk nagy zöme nincs megelégedve az egyházi hitvallások régi formuláival? A feltett kérdésre így felel: Ennek 2 fő oka van. Egyik: a mi modern, természettudományi világ-felfogásunk; másik: történettudományunk, specialiter pedig történeti biblia-vizsgálódásunk. (Fischernek igaza van, mert valóban ezek a forrásai a mai vallásos világnézet mélyreható megváltozásának!) Fischer szerint a modern öntudatra nézve az egész (rég) kijelentés — világ letűnt. Az a vallásos értelem productuma volt, az antik világnézet formájában és amint ez megváltozott, — miután a mi tudatunkban már nem állanak többé egymással szemben ég és föld, mint két különböző világ, — nem is említve a pokoli alvilágot, — következőképpen kijelentésről, a régi értelemben, nem lehet többé szó, mert az a mi világnézetünkbe nem illik be. — Annyi bizonyos, hogy Fischer ezzel nem mond újat. És mégis megtámadták érte. A régi világkép, álló földjével, efelett az ég, istennek, a szenteknek és idvezülteknek lakhelyével és alant az alvilág, a halálnak a démonoknak lakóhelyével: nem csupán phisikai világkép volt, hanem a vallási képzeletvilágra nézve is nagy jelentőségű volt. „Istennek és az isteni lényeknek a földre való alászállása, a szellemeknek a Hadesből való felszállása, a feltámadt Krisztusnak az égbe való felmenetele, ott fenn való ülése, az ég felhőin leendő visszajövele, — mindez csak az antik, Kopernikus előtti világképbe illik be, amely felül és alól erősen áll, de ha ezt az erős al- és felvilágot eltávolítjuk, összeesik az alap, amelyen ezek a természetfeletti dolgok lejátézkodtak.” (Pfleiderer.)

Fischer szerint a kijelentés ezáltal nem szűnik meg hitünk tárgya lenni, mert hiszen világosan megmondja, hogy kijelentésről a régi értelemben, vagyis mythikus-természetfeletti értelemben ma már nem lehet szó. Hogy a reformátorok még e természetfeletti felfogásnak voltak hívei, az egészen természetes, mert hiszen koruk gyermekei voltak.

Fischer felolvasásának leginkább kifogásolt részlete az a felelet, melyet e kérdésre ad: *mi legyen hát tulajdonképpen a mi mai keresztyén hitünk tanalapja?* E kérdésre egyenes, határozott felelete ez: „Nem az egyházi, hitvallási iratok, mert ezek eleitől fogva nem akartak törvények, tanszabályok lenni, hanem a tényleges hitnek apologiái.” Csak az államegyházakban volt ezeknek tanszabály jelentőségük. Ránk nézve nem lehetnek többé azok, mert a tanszabály, tantörvény ellentmond

az evangéliumi hit lényegének. Az egyház, mint társaság nem tantörvények köré gyülekezik, hanem élet-alapelvek köré. Itt az *Istenben való élet alapszabályairól* van szó és nem csupán az Isten lényegéről szóló tantételekről. (Fischernek igaza van! Ker. hitünk tanalapja: nem a hitvallások tartalma, nem is a Krisztusról szóló evangélium. hanem magának a Krisztusnak evangéliuma. Ez előbb volt, mint a confessiók, s előbb, mint maga a biblia! Az orthodoxiának, szerintem, az a legnagyobb hibája, hogy a bibliát utolsó betűjéig azonosította Isten igéjével; az evangéliumot pedig a confessiókkal!)

Nekünk a túlvilági, titokteljes dolgokról szóló dogmatikai formulák helyett, — melyeket senki fel nem foghat, — felfogható, élet-alapelvekre van szükségünk, vagyis könnyen megérthető kifejezésre annak, ami a mi valódi, keresztyén életünk, érületünk, meggyőződésünk a jelenben.

Fischer szerint a theologia tudomány és nincsenek más jogai, mint a világi tudománynak. Az igazságkeresésre nézve nem követhet más, mint philosophiai elveket (ide értve a psychologiaikat és történetieket is). Szerinte a protestantismus tanalapja a vallásos értelem, az ő autonómiájában. Vagyis a vallásos igazságnak az értelemben és lelkiismeretben, meg a szívben való — meggyőződése. A biblia ihletett betűjében való hitről, ránk nézve nem lehet szó. Hogy a biblia minden betűjében istentől ihletett, csálhatatlan igazság van: az lehetetlen. Ez azonban, szerinte, nem azt teszi, hogy mi az írásban ne higgyünk többé. De mi nem akarunk tovább a biblia betűinek szolgálai maradni; hanem igenis a bibliával akarunk hinni; vagyis azokat az embereket, akik a bibliában az ő vallásos tapasztalataikat leírták, azokat akarjuk mi vezetőinkül tekinteni, hogy minket hasonló tapasztalatokhoz vezéreljenek. Velők akarunk azon az úton haladni, amelyen ők mentek, velők akarunk az Atyához menni. Mindenekfelett Jézussal.

Megtámadták Fischert azért is, amit Jézusról monddott, t. i. hogy maga Jézus, az ő személye nem lehet a vallás tárgya; ő, maga, aki imádkozik, nem lehet az imádás tárgya.* Tehát az ember Jézus, a vallás történelmében fellépő egyén, mint ilyen, nem lehet az imádás tárgya, mert hiszen velünk imádkozik az ő mennyei Atyájához. (Valóban a synoptikus evangéliumok előadása szerint a tanítványok egy pillanattal sem tartották Jézust istennek. Az első kezdő lépést ez irányban Pál tette meg. A IV. evang. írója — de jól jegyezzük ám meg, hogy egy századdal később! — már tovább megy.) Testté lett istent nem tarthatunk példány képünknek. És tiltakozik az ellen egészen határozottan, hogy az Istenhez intézendő imákat a Krisztushoz intézett imákkal helyettesítik. A ker. tanban nem szabad az Istenről szóló tant a Krisztusról szóló tannal összekeverni. Ami pedig a ker. tannak a gyülekezetekkel való közlését illeti, és pedig a theologiai tudomány mai álláspontján, erre nézve felfogása ez: „A theol. tudomány kérdéseit nemcsak felolvasásokban, előadásokban kell közölni a gyülekezettel, hanem a katedrálról is.” (Erre nézve már nem értek egyet Fischerrel, mert a theol. vitákat, még el nem döntött sarkalatos kérdések feletti vélemény nyilvánítások sorozatának tárgyalását a szószerkekre vinni, szerintem a legszerencsétlenebb felfogás. A templomba nem azért mennek a gyülekezeti tagok, hogy a viták

* Fischer felfogása teljesen egyezik a Harnackéval, aki nagyon helyesen azt állítja, hogy maga Jézus nem tartozik az ő evangéliumába, mert hiszen ő ebben az Isten jóságáról, irgalmáról, kegyelméről, szeretetéről prédikált és sehol nem kívánta, hogy őt imádják. Így gondolkozik Reville is: Modernes Christentum: 66. l. Weinelt is: Jesus im XIX-ten Jahrhundert 283. l. —

állásáról tudomást szerezzenek, — hiszen ezek megértéséhez előképzettség kell, hanem azért, hogy *épüljenek*. Először *elméleti* úton kell eldönteni minden kérdést, s csak azután lehet azokat a gyakorlati életbe átültetni.)

Fischert, felolvasása miatt, az orthodoxok kiméletlen támadásokban részesítették. A brandenburgi kir. Consistorium ki is mondta fölőtte a kárhoztató ítéletet, mely szerint Fischer felolvasásával minden hitvalláshű gyülekezeti tag vallásos érzületét a legmélyebben megsértette és szemére veti, hogy nem ismeri a keresztyén-ség igaz lényegét (szerintök bizonyosan a confessiók dogmatikai tételei képezik a keresztyén-ség igaz lényegét, nem pedig a Jézus valláserkölcsei!) s megfenyegeti, hogy ha ezután is megmarad mostani álláspontján, akkor elvárja tőle, hogy a következményeket levonja és hivataláról, egy olyan egyházban, melynek hitét és hitvallását nemcsak, hogy nem osztja, hanem ellene harcol, önként lemond. — Fischernek azonban semmi bántódása nem lett, mert az egyházi főhatóság védelmébe vette. Nagyon helyesen, mert az önálló tudományos kutatások eredményének tárgyalását, a protestantismus alapelvét képező szabad véleménynyilvánítás megtagadása nélkül, megtiltani nem lehet. Akkor azonban hibát követett el Fischer, mikor a szószékről s a vallástanításnál és confirmandusok oktatásánál, a jelen kor vitás theol. kérdéseit magyarázatai folyamán, kételyt támasztó modorban tárgyalta.

Harsányi István.

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Református Lapok“

1905. évi első évfolyamára.

A „Sárospataki Református Lapok“ folyó 1905. év július havában kezdte meg első évi pályafutását. Mint lapunk első számában körvonaloztuk, főcélja híven szolgálni a hazai protestantismus, az ev. ref. egyház, a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola ügyeit, napirenden tartani és megvitatni a nevezetesebb egyházpolitikai, egyháztársadalmi és tanügyi kérdéseket, tájékoztatni a nagy közönséget az egyházkerületünkben, egyházmegyéinkben, általában egész egyházi és iskolai életünkben előfordult főbb mozzanatokról és eseményekről. Foglalkozni kívánunk mindazon eszmékkel, irányokkal és törekvésekkel, melyek az egyház szolgálatában álló intézmények és társadalmi körök, a lelkészi, tanári és tanítói karnak életében felmerülnek, azok ismertetése által a rokon gondolkodásúak között bizonyos szellemi közösséget, kapcsolatot teremteni egyik legfőbb törekvésünk. Kimutatni törekszünk a netalán itt-ott előforduló foglalkozásokat, elhárítani a kívülről jövő s netalán egyházi és iskolai autonómiánkat fenyegető veszélyeket, ismertetéseinkben, bírálatainkban is egyedül

a közjót, az egyház közhasznát s azzal egybekötött magasabb szempontokat tartva mindenkor szemeink előtt. Közölni fogunk általánosabb érdekű, a hit, vallás és erkölcsi élettel összeköttetésben álló, egyházas vonatkozású vagy a hazai közművelődés érdekeit érintő tudományos értekezéseket, hazai és külföldi könyvismertetéseinkben, bírálatainkban a tudomány haladására, az új eszmék és irányokra hívjuk fel olvasóink szíves figyelmét. Vegyes rovatunkban összegyűjtjük a legkülönbözőbb természetű apró közleményeket, az örömnök és gyásznak eseményeit, kegyes adományokat, intézményeinkben előállott fontosabb személyváltozásokat, a közművelődés és közjótékony-ság szolgálatában álló egyletek munkássága által elért eredményeket, anyagi és erkölcsi sikereket.

Mint munkatársak szíves támogatásukat eddigelé megígérték: Kun Bertalan püspök, Fejes István a sárospataki főiskola egyházi algondnoka, Révész Kálmán, Kérészy Barna, Nagy Pál, Komjáthy Gábor, Csabay Pál, Szabó Endre, Bálint Dezső, Czinke István, Szuhay Benedek, Kovács Béla, Horváth János, Szalóczy Pál egyházi részről; világi részről: Dókus Gyula a sárospataki főiskola világi algondnoka, Dókus Ernő, Meczner Béla, Ragályi Béla, Szentimrey Gyula, Csoma József, Bernát Zoltán; a sárospataki főiskola tanári kara és a hozzátartozók részéről: Dr. Szánthó Gyula, Debreceni Bertalan, Dr. Illyefalvy V. Géza, Novák Lajos, Buza János, Zsoldos Benő, Szinyei Gerzson, Kovácsy Sándor, Maklár Pap Miklós, Csontos József, Ellend József, Kiss Elek, Maller Sándor, Zelles Lajos, H. Bathó János, Novák Sándor.

Munkatársaink közé újabban beléptek: Hodossy Béla, Péter Mihály, Pósa Péter.

Kérjük egyszersmind a „Sárospataki Református Lapok“ barátait, hogy lapunkat minél szélesebb körben megismertetni szíveskedjenek.

A „Sárospataki Református Lapok“

előfizetési díja:

Egész évre 10 korona.

Félévre 5 „

Az előfizetési díjak Harsányi István főiskolai tanár címén Sárospatakra küldendők be.

A szerkesztőség.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Gyászhir.** Nagy Károly legyesbényei (Zómplén m.) ev. ref. lelkész folyó hó 6-án életének 80-dik, lelkipáztorkodásának 52-dik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Az egyházi és polgári közélettől visszavonultán egészen szép családjának és lelkési hivatásának élt már pár évtized óta. Az újabb nemzedék alig ismerte személyesen a kedves, tisztas papi férfit, akit sok örömrre, de sok bánatra is elhitt a mindnyájunk sorsát bölcs tettségére szerint intéző isteni akarat. Vejét *Ozsváth Istvánt* a volt simonii lelkészt, a tiszáninneri lelkészi karnak egyik kiárvó ifjú tagját, a rohanó vasúti mozdony semmisítette meg; fiát Bélát a gömörszékárosi fiatal lelkészt, szintén el kellett temetnie, mielőtt gyermekeinek sorsot biztosíthatott volna. A félárva unokáktól körülövezett nagypapa, mint a virágoktól befutott rom élte utóbbi évtized hű neje *Szkárosy Terézia*, az egykori abarai lelkész leánya bölcsőbb bibliai Jób feleségénél, nem arra sarkalta a legyesbényei lelkipáztort, hogy „átkozza meg az Istent“, hanem arra, hogy a szívtépő csapások között is példa maradjon a hitben és szeretetben. És az volt haláláig. Láta unokáinak felfutását, részben szárnyrakelését és vigasztalódottan dőlt a koporsóba fején az igazak koronájával. Folyó hó 7-én általános részvét kísérté sirjába. Erdemeit, küzdelmeit *Zombory Gedő* megyegyaszoí és *Zitász István* t.-szadai lelkészársai fonták koszorúba. Áldott legyen emlékezete s megszorodott kedveseivel maradjon továbbra is a jó Istennek mindenre elégséges kegyelme.

— **Mi a keresztyénység lényege?** E kérdésre így felelhetünk: A Názáreti Jézus által hirdetett és megvalósított valláserkölcsei életelveknek kész szívvé való elfogadása és a gyakorlati, egyháztársadalmi életben való érvényesítése. Más szavakkal: *Isten- és emberszeretet, irgalmasság, alázatosság, önmegtagadás, igazságra, tökéletességre való törekvés és az élet minden viszonyai között az Isten akaratának való föltétlen megnyugodás.* Cremer szerint azonban (Wesen des Christtums 226 l.) nem az a fődolog, hogy Jézus mit hirdetett, mit tanított az emberi lélek végtelen értékéről, a mennyi atya akaratának teljesítéséről, a szeretetről, az istenországról, az igazságosságról, amely sokkal tökéletesebb a farizeusok és írástudók igazságosságánál. Szerinte a keresztyénységben nem ez a fődolog, hanem: „a bűnök megbocsátása a Krisztus engesztelő halálában és feltámadásában való hit által.“ — Cremer azonban, mint szigorúan orthodox theológus nagy tévedésnek az áldozata, mert Jézus dogmatikai elveket nem hirdetett. Ő az istenországra való belépés lehetőségét nem az ő engesztelő halálában való hittől tette függővé (ilyenről ő soha nem beszélt), hanem az ő menygyei atya akaratának cselekvéséről. Máté VIII. 21.

— **Konventi jegyzőkönyv.** A Budapesten folyó évi június hó 14—16. napjain tartott ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve *Sass Béla* debreceni ref. theológiai akadémiai tanár és konventi jegyző szerkesztésében 15 iven 240 lapon, háromezer példányban, Debrecen szab. kir. városa könyvnyomda vállalatánál, megjelent s azoknak az egyházi hatóságoknak, amelyeknek sürgős szükségük van rá, addig is rendelkezésükre áll, míg az illetékes püspöki hivatalok útján, megkaphatnák. Az ide

vonatkozó megkeresések *Dávidházy Kálmán* könyvkötőhöz intézendők Debrecenbe (Fűvészkert-utca 9. szám).

— **A „Magyar Protestáns Irodalmi Társaság“** ez év folyamán szokásos vándor gyűlését Sopronban 1905. szeptember hó 26 és 27 napján fogja megtartani. A részvétel iránt nyilatkozatok legkésőbb augusztus hó 10-éig Payr Sándor theol. tanárhoz (Sopron. Csengery utca 21) küldendők be. A részletes program később fog megjelenni.

— **Megyénk tanfelügyelője a tudóvszesekekért.** Arról értesülünk, hogy megyénk kir. tanfelügyelője Beregszászy István megleghangú, szép felhívást intézett a megyebeli tanító karhoz, melynek figyelmébe ajánlja a József kir. Herceg Szanatórium Egyesületnek azt a szép elhatározását, hogy *ingyenes ágyalapítványt létesít* a most és az ezután föllálandó szanatóriumban a *beteg tanítók és azok családjai tagjai számára.* A magunk részéről is a legmelegebben hívjuk föl tanítókarunk figyelmét a tanfelügyelő lelkes szózatára. Arról van szó, hogy évi két, vagy négy koronás áldozatra egy ilyen szép célért a jó szívek megnyerhetők-e? Nincs kétségünk abban, hogyha tanító karunk szívét e szép ügy megnyerte, ők igen sokat tehetnek. Készséggel nyitjuk meg lapunk hasábjait, hogy e téren az érdemet elismerjük.

— **A debreceni ev. ref. főiskolának** *Illyés Lajos* volt losonci ev. ref. lelkész végrendeletileg 10,000; *Karafi Mór* volt városi tanácsos pedig 16000 koronát hagyományozott. — Vajha e nemes tettek számos követőre találjanak!

— **Sátoraljanhelyben** a baptisták sehogysem tudnak maguknak híveket hódítani. Mostanában azzal kísérleteznek, hogy vasárnaponként a templomba igyekvő hívőknek nyomtatott lapokat osztogatnak, melyeken felszólítják őket, hogy az ő imaházukban tartandó istentiszteleteken jelenjenek meg. Azonban eredménytelenül. Vezetőjüknek a fia tavaly és harmadéve főgymnasiumunknak (II. III. o.) volt növendéke.

— **Helyreigazítás.** Lapunk előző számában a bányakerületi ág. ev. püspökválasztásról szóló tudósításunkba egy hibás szó csúszott be. Köztudomású, hogy a bányakerületi püspöki szék a köztisztelet és közszeretetésben álló Sárkány Sámuel nagyérdemű püspök nyugalomba vonulásával és lemondásával került üresedésbe. Midőn a lapunk előző számában előfordult hibát ily értelemben kiigazítjuk, kérjük olvasóközönségünk szíves elnézését.

— **Hithű protestáns asszony.** Amerika Lorva államának Davenport nevű városában egy gazdag ember 30,000 dollár (15,000 korona) értékű vagyont hagyott egy protestáns vallású asszonyra, de azzal a határozott kikötéssel, hogy hagyja el protestáns hitét és legyen r. katolikussá. A kegyes, vallásos nő azonban a pénzt visszautasította, mert prot. hitét semmi árért sem hajlandó elhagyni. — E hitében erős nő sok gyenge hitűnek példányképül szolgálhat!

— **Az évzáró vizsgálatokat** a romániai közoktatásiügyi miniszter az elemi és középiskolákban eltörölte, mert szerinte ezek a vizsgálatok nagyban elősegítik az idegbetegséget s teljesen fölösleges ceremóniák.

— **Amerikában** több magyar református pap arra törekszik, hogy a felekezetünkhöz tartozó gyermekek a vakációi paróchiális és vasárnapi iskolákban magyar nyelvi oktatásban részesüljenek, hogy az ott felnevelkedett nemzedékbe belecsepegtessék a magyar faj szeretetét s a vallásunkhoz és egyházunkhoz való ragaszkodást. — Isten áldása kísérje nemes irányú törekvésüket!

— **Hivatalos nyugtázás.** A Mitrovics Gyula volt sárospataki tanár nevét megörökítendő alapítványra a lefolyt isk. évben a következők adakoztak: Nagy Béla egri lelkész 2 K., Komjáthy István zsipi lelkész 1 K., Tóbiás Gyula 2 K., Kovács Károly ev. ref. lelkész 5 K., Sárkány Sámuel ev. ref. lelkész 1 K., Bodolay István mezőcsáthi lelkész 5 K., a mezőcsáthi ev. ref. egyház 10 K., Szabó Gyula serkei lelkész 2 K. Összesen 28 korona. 1904 júl. 14-iki kimutatás szerint az alapít. összeg volt 453 K. 34 fillér, ehhez hozzáadva e 28 koronát, az összeg ez idő szerint 481 korona 34 fillér, mely a sárospataki takarékpénztárban kamatozik. Kérjük e nemes cél iránt érdeklődőket, különösen Mitrovicsnak volt tanítványait, szíveskedjenek a náluk lévő gyűjtőleveket és adományait az akadémiai és közigazgatási hivatalba beküldeni. Sárospatak, 1905. júl. 10. Dr. Székely György 1904/5 évi közigazgató.

Tisztelettel kérjük azokat a t. előfizetőinket, akik az 1-ső és 2-ik számból tévedésből két példányt kaptak, hogy az egyik példányt címünkre visszaküldeni szíveskedjenek.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. E. Az egész egyházmegye bizodalmanak tüntető megnyilatkozásáért fogadják üdvözlőnként a vezérek s adják át tiszteletünkkel együtt a hívek összességének.

F. J. Úgy látszik, hogy a próféták kora nem záródott be Malatiással. A szívbeli hosánát hasonlókkal viszonzzuk s jó reménységgel vagyunk egyebekre nézve is.

N. F. Azt a bizonyos fényes utat és irányt látták és látják lelki szemeink. A tükröt is látjuk és vigyázók leszünk, hogy híveknek találtsunk.

Sz. B. „A gyors feltámadás” által kellemesen meglepett jó barátot Isten hozta — régi szívvel. A „vivat, creseat, floreat” a mi forró kívánságunk is.

P. J. Minden lehetőséget elkövetünk, hogy olyanok legyünk, mint amit „*valaha várva-vártatok*”. Isten hozott rendíthetetlen nagy hiteddel! „Maradj velünk!”

Dr. P. H. Z. és Dr. T. D. Budapest. A sok szépet és jót váró s az Alma Mater iránt hálás szívű olvasóknak vajha teljesülne bennünk vetett nagy reménységük! A főiskolát a legteljesebb hűséggel szolgálmi szent törekvésünk.

J. K. A bizodalmat és áldást is nagy köszönettel fogadjuk ugyan, de a munkás szeretet gyümölcseit is kérjük és várjuk.

G. G. Nagy öröme osztón nekünk. A belső megújódásra is bensőképen igyekeztünk. Szíves közreműködésére is számítunk.

Sz. B. Fogadd szíves köszönetünket. Az általa jelzett ünnepi beszédet még nem kaptuk meg. További támogatásodra bizton számítunk.

P. P. A felvetett kérdésre a jövő számunkban válaszolunk, miután az többeket érdekel s nem tudjuk, keresztülvihető-e, addig szíves várakozást kérünk. Támogatását előre is köszönjük.

TARTALOM: Radácsi György: Visszatekintés a zsinatra. — Révész Kálmán: Egyházalkotmányi törvényjavaslat. — „Gymnasiumi szék” előterjesztések a főiskolai igazgató tanácsához a gyakorlati tanárképzés ügyében. — Szuhay Benedek: Imádság. — Kovács Sándor: Reflexiók a felállítandó internátus alkalmából. — y — n.: Könyvismeret. — Harsányi István: Külföld. — Előfizetési felhívás. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Szerkesztői üzenetek. — Hírdetések.

Pályázat.

A halálozás folytán megüresedett *árokői* ev. ref. egyház lelkészi állomására pályázat hirdettetik.

Ezen lelkészi állomás javadalma hivatalos felszámolás szerint 2341 K 14 f., tehát I-ső osztályú.

A kellően felszerelt pályázati kérvények Nagy Ignác alsó-borsodi espereshez Miskolcra 1905. augusztus hó 6-ik napjáig küldendők.

Miskolc, 1905. július 12.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Nyomtatta Radil Károly az ev. ref főiskola betűivel Sárospatakon.

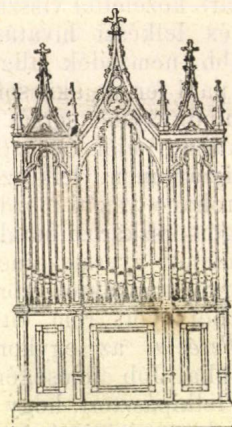
ORSZÁGH SÁNDOR

orgonagyáros

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi vészprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Megjelent

A DEBRECENI LELKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon)

... II. KÖTETE ...

SZERKESZTI: S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni ev. ref. főiskolai
tanár, felszentelt lelkész.

Az egész gyűjtemény tizenkét 35—40 ívre terjedő kötetben. **tartós csinos vászonkötésben** fog

— megjelenni. —

== Egy kötet ára 10 korona. ==

Megszerezhető havi 2 koronás részletfizetésre is.

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizománya könyvkiadóhivatalában **DEBRECENBEN.**

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Visszatekintés a zsinatra.

III.

Az általános vita mellőzésével fogott a zsinat — bizony már az 5-ik ülésén — a törvénytervezet „Egyházi adó” című (IV.) részének tárgyalásához. A viszonyok kényszerítő hatása alatt tehette csak, hogy ezt a visszás tárgyalási rendet elfogadja. Csak három nap volt már hátra november 18-ikáig. A nem messze fekvő országházból a zsinat gyűlés-terméig hatott el a lázas indulatok heve; a zsinat országgyűlési tagjai hányattattak a kettős köteletség összeterlődt hullámain. Mindenki érezte s mindinkább érezte, hogy válság közeledik s úgy tetszett, mintha az adóügy szerencsés és gyors letárgyalásával meg lehetne valamit menteni az egyház javára.

A viszonyok hatalma okozta, hogy akik egy nagyobb arányú s összes bajainkat felölelő, az államhoz és a felekezetekhez való viszonyunkat ország-világ előtt megvilágosító általános vitától várták az egész zsinat irányítását s a rokonlelkek ölelkezését: — azok maguk is belebocsátkoztak s ellenmondás nélkül bocsátkoztak be az „Egyházi adó” tárgyalásába.

Vis major. Boszorkány-nyomás. Add meg magad, szegény földi féreg!

Az általános vita elmaradása miatt az egyházi adókérdés vitatása közben kellett aztán a szívekre rakódott keserőségeknek felszínre törniök. — Aki a zsinat naplóját figyelemmel olvassa és nincs előre megvesztegetve az ítéletében, az kénytelen beismerni, hogy ez az adóügyi vita tartalmas volt, formás volt s a benne jelentkező aggodalmak a tapasztalat komoly intelmei voltak. Ha újra kezdenők, akkor is igen keveset lehetne belőle kiselejtezni.

Az elodázhatatlan államsegélylyel szemben egészen jogos volt s mindig az marad az a kérdés: mi okozta a mi szegénységünket s miért nincs elég erő magunkban annak legyőzésére? A megváltozott világ, a megváltozott idő és meg-

változott szükségletek mellett nem változtunk-e meg magunk is bensőnkben? Abból, ami őseinket áldozatokra kényszerítette s nekik az áldozatokat gyönyörűséges teherré tette: nem hiányzik-e belőlünk valami s némi önmegtagadással nem bírnók-e az új idők terhét is elviselni?

Az államsegélynek egész egyházi életünkre való kiterjedése nem fogja-e káros hatását éreztetni a lelkész lelkületében, a hívek érületében, a pásztor és nyáj viszonyában? Nem lesz-e a lelképásztorság papsággá, hivatalá s a lelkész lak hivatalos irodává?!... Ezek is olyan kérdések, amelyek a féltő szeretet talajából támadván, senkit sem sérthetnek és bizony kérdések maradnak továbbra is, amelyekre csak évek múltán nyerhetjük meg az igazi választ.

Az iskolai államsegély nem távolítja-e el az iskolát az egyháztól, amelynek fundamentoma volt, veteményes kertje volt századokon át? A lelkész kongrua és az iskolai államsegély nem lopott-e már eddig is valami sajátos bélyeget a lelkészre és tanárra? Önállásuk, amely olyan édes büszkeségünk volt a múltban, nem forog-e kockán a jelenben s nincs-e arra az államsegélynek már eddig is valami bénító, visszatartó vagy ferdén irányító hatása? Nemde, ezek is további válaszra váró nagy kérdések?!...

A hívek egyházi terhének könnyítése nem könnyíti-e meg őket az egyházhoz való tartozásuk benső terheinek viselésére nézve? A csekély kovász, amit így beviszünk az egyházközségbe, nem fogja-e az egész tésztát megposhasztani? A tehernek arányosabb megosztása nem ébreszt-e újabb és újabb követeléseket? A módosabbak, vagyonosabbak megértik-e az idő követeléseit s felemelkednek-e az atyafiúi szeretetnek amaz apostoli magaslataira, amelyen a többel rendelkezőtől több kívánnak? Elég-e az egyenlőség nagy elvéből az egyházi adó révén annyit pénzre változtatni, amennyit a törvénytervezet kíván, vagy haladni kellene tovább az alkalmazásban az elv teljes diadaláig?

És támadtak újabb és újabb kérdések s szülte, ébresztette egyik a másikat, mint hab a habot és bár az aggodalmak sötétjébe egy-egy bátrabb s az új idő vizein otthonosabb hajós biztató fénysugarakat bocsátgatott: sokan mégis tűnődve gondoltak anyaszentegyházunk közelebbi átalakulására s ez átalakulás folyamatára.

Egy kisebb csapat — úgy látszott, mintha zárt sorokban — harcot kezdett a lelkészi fizetésnek készpénzre való változtatása mellett és sok erős érveléssel vitatta a maga igazságát s a lelkészi állás megalázásának vallotta a fennálló rend megtartását. Az egységes adóalap és adórendszer eszméjéből természetesen következik ez az elmélet; de a gyakorlati élet az ellenfélnek is osztogatott fegyvereket s egyelőre a gyökeres változtatásra a zsinat nem vállalkozott. Hadd legyen, amíg s ahol lehet, a lelkész és a nyáj a fizetés patriarchális jellegénél fogva is szorosabban egymásra utalva s hadd legyen, ha lehet, a lelkész mintagazda is s szántogasson ne csak az Isten szántóföldjében, hanem a magáéban is!

A szép, hosszú, érdemes, általános vita vége pedig az volt, hogy a kényszerhelyzetben, amelyben anyaszentegyházunk immár benne forog, csaknem mindenik szónok elfogadta a törvénytervezet adóügyi részét a részletes tárgyalás alapjául, de valamennyi csak azzal a feltétellel, hogy az adóügy címén kiutalandó államsegély az egyetemes ev. ref. egyháznak adatván, az az egyesekre és gyülekezetekre az állammal szemben semmi különös kötelezettséget nem hárít s így módosító, átalakító, talán épen rontó hatással sem lehet. Nagy megnyugtatóra volt sok nyugtalankodó szívnek különösen a *Tóth János* határozati javaslata, amely szerint a szükségtől hajtatva, *elfogadja ugyan a zsinat az egyházi adózásban rejlő égető bajaink gyógyítására az állami dotatiót, de azt az 1848. XX. tc. szellemének és rendelkezéseinek kifejezésaként tekinti s óhajtanónak tartja, hogy ez ügyben a kormány törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé, amelyben az államkormányzás bármely változása esetében is biztosíttassék az ev. ref. egyház részére az állami dotáció.*

Az a kis csetepaté, amely az u. n. egyházi és világi elem között — némi közbevetődött szemrehányás miatt — felmerült, nem okozott nagyobb kellemetlenséget, csak épen tanulságul szolgált jobbra is, balra is. Sokszor felhangzott már és úntalan hangzik, hogy a cura pastoralis körül elférne egy kevés pünkösti lélek, amellyel aztán rá lehetne bírni a híveket a nagyobb terhek szíves elhordozására és sok egyébre is. Ez a kívánság ütődött ki a zsinati tárgyalások folyamán az adóüggyel kapcsolatosan, amivel szemben hiányzott, illetőleg nem maradhatott el a világi elem egyháziasságának megcsipkedése sem. Csak

az lett volna a hiba, ha valaki a vádakát általánosítja, de ez nem történt s így ezek az apró közbevetetések nem is hatottak zavarólag a tárgyalások békességes folyására.

A szerencsétlen nov. 18-adika volt az a nap, amelyen az adóügyi javaslat részletes tárgyalása megindult. Jó dolgot művelt a zsinat mindjárt az első, vagyis a 269. §-nál, amikor egy régóta sokunk által emlegetett óhajtást törvénné emelt, t. i. a *közalapi adót* a rendes adóba beolvasztotta s ezáltal a közalap sorsát a már ingoványossá vált talajról biztos alapra helyezte. De csakhamar megakadt a gyors haladásban, mert a 272. §-sal együtt felmerült a lelkészi, tanítói fizetések és a korpótlékok kérdése s ezekre nézve az államkormány ígérete s a két prot. egyház *Véleménye* s a zsinati tagok érezték, hogy az egész tervre kiható általános vita elmaradása miatt az egyes szakaszoknál kell magokat kibuzogniok, hogy a közvélemény ítélete előtt megállhassanak. A lelkészi fizetésnek 2400 koronára való felemelése, megfelelő korpótlék stb. befértek volna ugyan valamiképen a 272. §-ba, de a fedezetet az államkormány ezúttal még nem biztosíthatta s így a többség nem látta célszerűnek azokat s az efféléket beszövegezni.

Az országközi botrányok hatása is érezhetővé vált csakhamar, részint egyes kiváló tagok elmaradásában, részint a nagyobb türelmetlenségre való hajlandóságban. Az egyházi belhivatalnokok jövedelmének egyházi adó alá vetése izgatottságot szült a lelkészi tagok nagyobb részében; növelte azt a tiszántúli egyházkerületi gyűlés fenyegető közelsége is, amely még november hóban megtartandó volt s kétségtelennek látszott már az előjelekből, hogy a 282. §-nál az *adókulcs* meghatározása nagyobb vitát fog támasztani s amellet is alig lesz letárgyalható; így nem volt a zsinatnak más menedéke, mint 11 ülés után (amelyből 4 a szervezkedéssel telt el) szépségesen haza széledni, elébb betelven rajta a 282. §-sal történt bírkózásában a kibontakozásra való elégtelensége.

A karácsonyi ajándék tehát csak 14 kijavított törvényszakasz volt.

A mélyebben látó tudja, hogy a zsinat november hó előtt nem volt összehívható több közbetolódott s részben szomorú körülmény miatt is. Hogy az adóügyi törvénytervezet tárgyalásánál épen *gr. Tisza Istvánt* kelljen nélkülöznie a zsinatnak, ezt emberi tehetséggel előre tudni nem lehetett, épen úgy nem, mint az országgyűlési állapotok balrafordulását. Azt könnyű volt hangoztatni, hogy a mi államsegélyünk nincs az időleges kormányokhoz kötve s azoktól feltételezve; de a meglévő államkormány megbénulása — ezúttal legalább — jelentősebbnek bizo-

nyúlt, mint egyelőre gondolhattuk volna s eltagadhatlan igazság, hogy a zsinati atyák nagyobb aggodalmakkal tértek vissza az első ülősszokról, mint amilyen reménységgel arra felvándoroltak.

Még haza se jutottak, amikor felhangzott ellenök az ítélet s különösebben az egyházi elemre vagy helyesebben a lelkésztagokra csak úgy hullott a kárhoztatás köve, mintha nem teljesítették volna kötelességüket, illetőleg nem bírtak volna a világi elem nagy erejével, vagy kitértek az elől nagy szerénységgel. Ha „minden hangulat“, úgy ez a kárhoztató ítélet is csak az. A zsinati napló bizonyítja, hogy nem egyéb. Mert hát mire támaszkodik ez a kárhoztatás? Nemde a lelkészek cura pastoralisa ellen kipattant kifogásokra és a lelkészek és tanítók egyházi adó alá vetésére? Ám az elsőt olyan világi férfiak emelték, akiknek a lelkészekkel való gyakori hivatalos érintkezése köz tudomású s akiknek egyháziassága, vallásossága példaképen is emlegethető. Nem is vádképen, hanem az egyház jövője iránt való aggodalmuk miatt szóltak úgy, amint szólottak. Ok nélkül a *Mezei Albertek* és *György Endrék* kellemetlenségeket nem hordanak elő. De ugyanők a világi elem kifogásolható egyháziasságát is teljes nyíltsággal szóvá tették s a visszautasítást, sőt a világi elem nyílt megtámadását is férfiasan elviselték. Az ő ítéletük tehát nem okvetetlenkedés s abból elméletet csinálni felesleges buzgólkodás. A lelkészi és tanítói adót püspökeink, főgondnokaink magok is idői szükségességgnek ismerték el, az előle való huzódózást pedig anakronizmusnak bélyegezték. A lelkésztagok egy része ellene, a másik mellette küzdött, nagyobb része ellene szavazott: hol van tehát itt a lelkészek megalázkodása, meghátrálása s a világi elem uralkodása, vagy hatalma?! Sehol, csak a csaldótt szívek keserűségében s a dolgok felszínes ismeretében. Épolyan ingatag alapon nyugvó elmélet ez, mint az a másik, amely a zsinat második ülősszakáról röppent szét s amely szerint a 2-dik ülősszakra a papuralom kattogtatta a maga lólábait.

Radácsi György.

(Folyt. köv.)

Egy hang a sárospataki főiskolai tápintézet fejlesztése érdekében.

A Sárospataki Református Lapok előfizetési felhívásában azt a gondolatot juttatja kifejezésre, hogy megvitatni kívánja mindazokat az eszméket, melyek egyházi és iskolai életünk körében felmerülnek, megfigyelésre méltatja mindazokat a kívánalmakat, melyek egyes intézeti ágak fejlesztését és előbbvitelét célozzák.

A Sárospataki Ref. Lapoknak ez a nyilatkozata bátorított fel engemet ennek a cikknek a megírására.

Van nekünk egy intézetünk, melyet nemcsak büszkeségünknek tartunk, de amely szegénységünkben erős

várunk, melyet elődeink szent örökségképen hagytak reánk, amelynek fejlesztése egyértékű iskolánk fejlesztésével. Ez a főiskolai *tápintézet*. Ezért mindnyájunk szíve hangosabban dobog; ennek fejlesztéséért mindnyájunknak tennünk kell és pedig sokat kell tennünk. Mint vidéki szüle, ennek az intézetnek érdekében emelem fel szavamat, abban a boldog reménységben, hogy ha meghallgattatásra nem találok is, de eszmélkedésre serkentem azokat, akik hivatva vannak ennek a nagyjelentőségű intézetnek a sorsát vezetni s annak fejlesztését elősegíteni.

Mint vidéki szüle, mindig édes vágyódással gondolok a sárospataki főiskolára, melyben magam is kiképeztetésemert nyertem s melynek köszönhetem azt, hogy a társadalomnak olyan-amilyen tagjává lehettem. Mindig epedve várom a főiskolai Értesítőt, mely beszámol egy lefolyt év eredményéről; a tanulási előmenetről, a szorgalmi díjakról, a tápintézet állásáról, az abba felvett növendékekről s az étkezés állapotáról. S ha ilyenkor falusi magányomban visszagondolok arra, hogy engemet is a főiskola táplált nemcsak szellemi eledellel, de testemet is kielégítette illendő táplálékkal, háládatos érzellemmel gondolok azokra a kegyes szívű adakozókra, kik a szegény ifjak taníttatását alapítványakkal előmozdították s az iskolai Előljáróságra, mely az alapítványok intencióinak megfelelőleg, a növendékeket a tápintézetben elhelyezi. De háládatos érzelmeim mellett bizonyos szemrehányást is érzek, mely nemcsak magamra, de azokra is kiterjed, akik a tápintézet emelőin növekedtünk és annak az intézetnek további fejlődéséért bizony nagyon keveset, mondhatnám, semmit sem tettünk.

Az isteni gondviselés ritka keveseknek adja meg azt a módot és fenkölt lelket, hogy ezreket áldozzanak a mivelődés oltárára; Horváth Simonok és Máriák, Mudrány Andrások kevesen vannak, de olyanok, akik a kevesen is hívek lehetünk, hogy azáltal többre bízassunk, mindnyájan lenni tartozunk. Ha csak egy pár forinttal járúlnának is évenként a tápintézet fejlesztéséhez mindazok, akik a tápintézetben növekedtek, meg volna vetve az alap az intézet további fejlődésére s nemcsak hogy az ingyenes helyeket lehetne szaporítani, de az étkezési állapotokon is lehetne javítani. Úgy vagyok én ennek a gondolatnak megvalósításával, mint a legatio intézményével. Mi, a társadalom műveltebb tagjai, kik magunk is részesültünk a legatio jótéteményében, évenként fizetgetjük annak a tőkének a kamatját, amit hajdanta mint legatusok kaptunk s mi lehet boldogítóbb, mint az erkölcsi adósságok törlesztgetése, a háládatos szív megnyilatkozása a vett jótéteményekért?! És mégis a tápintézetről csak ritkán s nagyon kevesen emlékeznek meg, még akik megemlékeztek is, abbahagyták az évi befizetéseket. S ez nem jól van így! A prot. hitbuzgóság és áldozatkészség egy állandó és kimeríthetetlen tőke; egy oly gazdag forrás, melynek éltető vize soha el nem fogy és el nem fogyhat, mert akkor magának a protestantizmusnak az alapja rendűne meg. Ezért tenni kell valamit; tennie az Előljáróságnak, melynek felhívó szózata s kezdeményezése útmutató s biztató lehet a nagyobb szabású cselekvésre. Mi lett az új Vay—Mocsáry-alapítvánnyal, melynek kezdeményezői a tanárok voltak? felbuzdult-e a nagyközönség oly mértékben, mint az eszme megérdemelte volna? nem tudom; — csak azt tudom és vallom, hogy bármennyi gyűlt is össze a főiskola önállóságának biztosítására, jó célra tett áldozat az, melynek kamatai busasan fognak megtérülni s eredménye később fog meglátszani. A nagy Vay alapítványa is kezdetben csak

mustármag volt s mégis terepélyes fává növekedett, melynek árnyékában számosan pihennek meg s találnak enyhületet. Így kell tenni a tápintézzettel is. Az Előljáróság részéről jövő felhívás, a volt tanítványok háládatos felbuzdulása megtermi a maga gyümölcseit s ha csak egy-két helyet lehetne is biztosítani újabb növendékek számára, vagy erősíteni általa a régebbi alapokat s folytonos éberségben tartani a lekötölezetteket: már meg volna a felhívás nagy jelentősége úgy anyagi, mint erkölcsi tekintetben.

De nemcsak ez a célja az én igénytelen felszólalásomnak; nemcsak a jövőre vonatkozólag akarok egy gondolatot odavetni, hanem a jelenre is volna egy pár óhajtásszerű gondolatom.

Az egyházkerületi jegyzőkönyvek tanúsága szerint főiskolánk lelkes világi algonok a régi Bükk-féle telken egy új tápintézeti helyiség tervét készíttette el, melynek célja volna, hogy a mostani szűk, setét és a modern kor kívánalmainak már meg nem felelő helyiség helyett egy célszerű s a kívánalmakat minden tekintetben kielégítő tápintézeti helyiséget teremtsen. Mi itt, falun, csak örülni tudunk minden olyan mozgalomnak, mely az iskola fejlesztésére szolgál; lelkesedünk minden újításért, mely gyermekeink testi es lelki kiművelését célozza s amidőn előre is hálánkat nyilváníjuk az algonoknak úrnak nemes buzgalmaért, ugyanakkor arra kérjük a hivatott tényezőket, hogy siessenek az eszmét megvalósítani s a tápintézetnek jobb, célszerűbb helyiséget adni. Mikor egy pár évvel ezelőtt ebéd idején meglátogattuk az ifjakat, a második csapat étkezett az ebédlőben; bizony nem volt az már a kíváncsú csín és jó levegő szempontjából egészen kifogástalan. Pedig az ilyen közös étkezésnek a maga demokratikus hatása mellett erős nevelői értéke is van: a rendhez, a tisztasághoz szoktatás, az egymás megbecsülése, a kölcsönös fegyelmezés ereje, melyhez az életben mindenkinek hozzá kell szoknia.

Az ételek mennyisége és minősége a körülményekhez képest elég jó volt. Elvégre azt nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy 380—400 növendéknek főzni nem könnyű dolog; azoknak óraszámra menő pontossággal találni nem utolsó feladat, — de ha lehet, ezen is javítani kell azáltal, hogy a két csapatra osztott növendékeket két gazdasszony lássa el; a kiszolgálat könnyítése céljából az alsóbb osztályú növendékek segédkezése hozassék be, hiszen az nem megszégyenítő dolog, ha az ember magát kitudja szolgálni; így az étkezés is javúlna s hamarosabban történnék a kiszolgálat is és ilyen módon időt nyernének a növendékek a délutáni órákra való előkészülethez is.

Van azonban a tápintézeti ellátásnak egy nagy hiánya, melyen hamarosan segíteni kellene, mert azáltal nemcsak a szülők aggodalma oszlattatnék el, de a növendékek is jobban kielégítenének. S ez a *reggeli adás* kérdésének megoldása. Nem vád akar ez lenni a vezetők ellenében, csak egy kérő hang a tápintézet fejlesztése céljából a szülők megnyugtatóására s a növendékek jobb ellátásának biztosítására.

Ha én visszagondolok a magam idejére, mikor a tápintézetben étkeztünk, hát bizony be kell vallanunk, hogy mindig hiányát éreztük annak, hogy akár a téli hideg reggeleken, akár a nyári hosszú napokon reggeli nélkül voltunk s vagy a szülői gondoskodás termékeivel kellett pótolnunk a reggeli hiányát, vagy a legtöbbször be kellett érniük száraz kenyérrel s alig vártuk a délut, hogy ebédhez juthassunk. Ha mi már abban az időben is éreztük a reggeli hiányát, mennyivel inkább meg van ez érzet ma, mikor a világ s vele az emberek

táplálkozási módja s az igények annyit változtak és fejlődtek?! Régen az volt az elv: Plenus venter, non studet libenter, ma a jó táplálkozás első kellék, mert a test fejlesztése és ápolása a lélek fejlődésének is alapja. Ma, ha az alsóbb néposztályok táplálkozását nézzük is meg, úgy megváltoztak az életviszonyok s azokkal együtt a táplálkozási módok is, hogy a múltra hivatkozni egyáltalában nem lehet. Régen jó volt a bogármécses, a faggyúgyertya is, ma villamos világítás kell s nagy szánakozással néznének arra az emberre, ki a múltat akarná visszahozni. A világ fejlődik, halad; jól-e, rosszul-e? igényeket támaszt, helyeseket-e, vagy rosszakat? kérdés, de olyan kérdés, mely elől kitérni nem lehet. Így vagyunk a felvetett kérdéssel is. Jól tudom, hogy már régen gondolkozott e kérdés megoldásáról az Előljáróság és számítás is tett arra nézve, hogy mennyivel kellene a tápintézeti díjat emelni; szeretettel és teljes bizalommal kérem a hivatottakat, ne méltóztassanak e kérdést elodázni vagy megoldatlanul hagyni. Boldog ember az, ki másokért munkálkodhatik, kétszeresen boldog, ki mások megelégedésére cselekedhetik.

Úgy tudom, hogy a tápintézeti díjat 70 forintba emelte az iskolai Előljáróság; méltóztassanak azt 10 frttal megtoldani s ha ezáltal a reggeli tejet megkaphatnák gyermekeink, édes-örömet megfizetnék e 10 frtot még azok is, kiknek gyermekei ingyenes ellátásban részesülnek. Hiszen ez a 80 frtos fizetés alig mutatna valami emelkedést a régihez képest; a múlt század 30 pengő forintja a mai 75 frttal egyértékű s mi volt az akkori ellátás a maihoz képest?! Ha áldozatok árán is, csak hadd fejlődjék ez a mi féltett, sokszor kicsinyelt intézetünk; ez a mi szegénységünk istápolója; ez a mi menedékiink gyermekeink taníttatásánál, melynek értékét csak akkor tudjuk igazán megbecsülni, ha érett észszel gondolunk rá. Fiatalos könnyelműséggel sokszor elégedetlenkedtünk, sokszor megcsúfoltuk, ma, összebe vegyült fővel csak hálával gondolunk rá s áldást kívánunk mindazokra, akik fejedelmi adományokkal vagy csak filléreikkel is megsegítették azt. Ajánlom esdő szavamat a meghallgatásra!

Vidéki.

Harang-megáldási beszéd és ima.

— Irta és elmondotta Rozsnyón 1905. júl. 13-án Réz László lelkész. —

Isten, áldások Istene! Segedelmed nélkül ember munkája nem érhet jó véget. Munka előtt vagyunk: legyen velünk a te segedelmed! Ámen.

Örvendező Gyülekezet! Mikor a tavaszi meleg nap-sugár megpattantja a jégzárakat, engedni kényszeríti a fagybilincseket, örvendező ábrázatot ölt magára akkor az egész természet. Ember szemében öröm mosolya csilámlik, állat vére pezsdül, hangja örömet hirdet, növényeken s az egész földön mintha ünnepi ruha fénylene. De a tavasz megérkezte egymagában még nem hozza meg azért a teljes örömet. A pacsirta éneke és a fülemile bánatos dala emeli fel lelkünket az édes boldogság magaslatára. Nemcsak szemünk lát ilyenkor kíváncsú szépségeket, hanem fülünk is hall és szívünknek minden húrja rezgésbe jó. Ekkor száll el a vallásos lélekből e sóhaj-tás: „Uram, ha a te lelkedet kibocsátod, megújítod a földnek színét! Magasztaltassál fel az egeknek felette és a te nevedre térjen örök dicsőség!”

E nemes városban alakult református szentegyházunk is — miként a tavasz — új életre ébredt. Mintha

megnyitak volna a szíveknek burkai; mintha a lelkekből valami fénylő és melegítő láng lobogott volna elő: újabb és újabb ruhát ölt magára nap-nap mellett már három év óta. Tavasz-korát éli e szentegyház. És boldog érzések közt hirdetem nektek Ö. Gy. — szép és reményekre jogosító tavaszkorát éli. És hogy e szentegyháznak tavaszi örvendezése is teljes legyen, megérkezett ime a *dalos fülemile* is, mely — miként a természetnek szárnyasa, bájt kölcsönöz a zöldelő bokornak és árnyas bereknek, — épen úgy beszédessé, dalossá fogja tenni szentegyházunk e kies berkét, Isten dicsőségére épített templomunkat. Igazán, itt e helyen, e pillanatban is, lehetetlen, hogy a vallásos lélek ne sóhajtson fel ekként: „*Uram, ha a te lelkedet kibocsátod, megújítod a földnek színét! Magasztaltassál fel az egeknek felette és a te nevedre térjen örök dicsőség!*“

Ö. Gy.! Azt mondtam: ez ércalkotás beszédessé, dalossá fogja tenni szentegyházunk e kies berkét, Isten dicsőségére épített templomunkat. Vajjon miről fog beszélni, vajjon miről fog dalolni ennek ércnyelve?! *Mindenekelőtt a nagy Isten jóságáról.* Minden hangja, hangjának minden rezgése és bűgása ezt fogja szólani: jertek el emberek, menjünk fel az Úrnak házába — Istent tisztelni, Istent dicsőíteni! Jertek el emberek, menjünk fel az Úrnak házába, segedelemért, áldásért és vigasztalásért imádkozni! *Aztán fog bánatos dalt is zengeni,* nikor egyet-egyet közülünk magához hív az Úr; dala ekkor ez lesz: Szállj magadba ember s te is készülj a nagy útra! *De beszélni fog ez az ércnyelv szeretetről és emlékezetéről is:* az anyai és hitvestársi szeretetről és az anyaszentegyház jó gyermekeinek hálás emlékezetéről . . . De . . . szóljon-e ajkam e szeretetről és emlékezetéről?! Tépjek-e fájó szívsebeket?!* Rajzoljam-e a megtört édesanya bánatát és azt a néma töprengést, mely e fényesen beszélő elhatározással lön: alkotok nagyot, maradandót szentegyházunkban s állítok vele el nem múló emléket szerelmeseimnek is?! . . . Nem, nem tépek szívsebeket! Ma ne a fájdalomnak, de az örömnak könnye csillogjon szemünkben! Az a könny szökjön ma, én édes hiveim, mindnyájunknak szemébe, mely az édesanya szemét ragyogó csillaggá változtatja, mikor gyermekét az Úr szolgája megkereszteli.

És ragyoghat valósággal is ez a könny szemetekben; mert ezt az ércalkotást most, mielőtt elhelyeznők állandó helyére, a Szentháromság egy Isten nevének dicsőségére meg is kereszteljük. — Az ő neve legyen s lesz Ernő. E név az ő történetét is magában foglalja.

De — Ö. Gy. — örömünk nem boldogító, reményünk megcsal, munkánk s küzdelmünk hiábavaló, ha nincs velünk s mellettünk Isten áldása és segedelme. Hogy tehát velünk s mellettünk legyen, jertek, imádkozunk Hozzá ekképen:

„Miként a tenger mindenfelől
Körülfogja a szigetet:
Körülfogod te a világot
Isten, legtisztább szeretet.“

(Tompá).

* Az adományozó jelen volt.

Nincs teremtmény, nincs hely e nagy világon, mely ne a te szeretetednek volna ékes bizonytsága. Te alkotod az embert — értelmes elmével, érző szívvel és nemesért hevülő lélekkel; te oltottál belé nemes törekvést a társasági szervezkedés iránt, epekedő vágyódást tiszteleted s dicsőítésed után. Mert nem ember az, ha emberi is ábrázolja, ki nem vágyik nevedet imádvá venni ajkára. — Oh Istenünk, Atyánk, jóleső érzéssel hirdetjük: embernek minden nemes cselekedete, emberi társaságoknak nemes törekvése, küzdelme és munkálkodása szeretetedről beszél.

Szeretetedről beszél e helyen letelepedett anyaszentegyházunknak fejlődése is. Mert miként a természetet te ékesíted évrő-évre újabb és újabb ruhával, épen úgy a te szereteted ránk áradásával, lelked kibocsátásával újítoz meg látható anyaszentegyházunkat is. Szeretsz, szeretsz minket s kibocsátod közülünk kire-kire a te lelkedet és ennek hatása alatt siet egyikünk is, másikunk is áldozatával az embert boldogító hit- és erkölcs oltárához, amelyre a Te neved van felírva.

Szeretetedről beszél e pillanat is, amelyben a te dicsőségedre és a magunk boldogítására a közhasználatnak kívánjuk átadni azt az ércalkotást, mely beszédessé és dalossá fogja tenni szentegyházunknak e kies berkét, dicsőségedre épített templomunkat. *Magasztaltassál fel az egeknek felette és a te nevedre térjen örök dicsőség!*

„Mély kútfeje a szeretetnek,“ jó Istenünk! Szeress bennünket továbbra is. Szálljon lelked reánk azután is! Hogy tudjunk nemesért hevülni, szépen és jól cselekedni, a hit és erkölcs oltárára áldozatokat hozni. Közelebbről pedig legyen nyilvánvaló a te szereteted abban is, hogy ez a harang, melynek Ernő nevet adtunk, ha megszólal, rezdítse meg az emberek szívében a legnemesebb hűrt; ha a templomba hívogat, hallgassanak szavára, ha halottat sirat el, vigyen vigasztalást és megnyugvást bánatos bűgása a szomorodott szívekbe! Mindenkor megszólalása pedig juttassa a hálás emberek emlékezetébe azt is, aki adta, — azt is, akiért s akikért adta.

Ime, édes Atyánk, ma is megemlékezünk, még e harang megszólalása előtt, az adományozó keresztyén nőről és kérünk téged, áldd meg őt kedved szerint ezért a nagy adományáért is s engedd, hogy bánatos lelke nyerjen megnyugvást adományában és szálljon lelkébe mindannyiszor a szelíd érzés, valahányszor hallani fogja e harang érchangját.

Édes Atyánk, mi dicsérünk téged: a te segedelmed pedig legyen rajtunk ezután is. Ámen!

Mi atyánk stb.

A Szentháromság egy Isten nevének dicsőségére elbocsátlak útra Ernő harang. Kisérjen áldásunk. Legyen hangod erős, szívekbe ható! Hogy hallják meg hívogatásodat, értsék meg vigasztalásodat a keményszívek is. Ámen!

A rozsnyói egyház örömnája.

A rozsnyói fiatal ev. ref. egyháznak több örömnája van ismét egygyel. A most épülő, művészién szép templomának tornyába folyó hó 13-án, csütörtökön húztak fel egy 13 (tizenhárom) métermázsás harangot ünnepélyesen, valóságos szertartás keretében.

Várva-várta már hetek óta a gyülekezetnek aprja-nagyja a szép toronynak állandó lakóját. S nagy volt az öröm, mikor 11-én híre futott, hogy itt a harang. Csak a szülei ház öröme hasonlítható ehhez, mikor a kedves fiú hosszú távollét után hazaérkezik. Úgy szokott lenni akkor is, hogy a család aprja-nagyja összejön, hogy megnézzék, megsimogassák szeretettel, babusgassák nagy gyöngédséggel a várvavárt vendéget; összejönnek a rokonok, a jóbarátok is, hogy lássák, meghallják szavát a kedves jövevénynek. Így volt ez a rozsnyói kálvinista harang megérkezésekor is, egészen annak felhúzááig.

Csütörtökön délutánra volt a felhúzás ideje kitűzve. Három órakor kezdődött a vallásos szertartás a LXXXIV. zs. 1. 2. verseinek éneklésével. Szállt a zoltár felséges dallama sok ajakról ég felé; a szemekben az elfogódott érzelmenek jele, az örömmel könnye csillogott. A kitűzött ének elhangzása után az egyház lelkésze, *Réz László* egy emelkedett helyre állt s rövid segedelemkérő fohász után beszédet mondott s aztán az ima szárnyain emelte fel a gyülekezet lelkét az áldások Istenéhez. Ez imádkozás után, amelyet könnyhullatások között sóhajtozott el a gyülekezet, az Úr imáját mondotta a lelkész s végül áldáskívánásokkal bocsátotta fel a harangot útjára. A megkoszorúzott, felpántlikázott harang méltóságos lassúsággal haladt ég felé. Aki csak hozzáférhetett a kötélehez, húzta szeretettel, édes, boldogító érzések között, kezdetben énekelve egy zoltárverset is, amely az istenitiszteleti szertartásnak berekesztője is volt.

Ez ünnepies cselekvénynél verőfényes szabad ég alatt százak voltak jelen felekezeti különbség nélkül. Jelen volt a helybeli két ág. h. ev. pap is: Terray Gyula főesperes, lelkész és Smid István második lelkész papi ornatusban. Az embertömeg erős kitartással várta-várta a nagy harang megszólalását, ami bizony másfélórai időbe került, mert a nagy súlylyal és annak felszerelésével nehéz volt a magasban elbánni.

Leirhatatlan az a boldogság, melyet szemmel is lehetett látni a kálvinista, de általában a két prot. egyház tagjainak arcán, midőn *e kath. püspöki székvárosban először szólalt meg prot. templom tornyában a harang.* (Az ág. h. ev. egyháznak nincs tornya s nincs harangja sem; a város tornyában vannak a város tulajdonát képező harangok, amelyeket a város lakosai s felekezetei kivétel nélkül igénybe vehetnek, de bizony nagypénteken némák e harangok is! E némaság miatt már évek óta per is foly — a felekezeti egyenlőség és egyenjogúság nagy dicsőségére.) Történeti perc volt ez. Érezték ezt öntudatlanul a hívők is. A férfiak önkénytelenül kalapjukat vetették le az első kondulásra; a nők hangja egy sóhajtasba fulladt bele s szemük könnyel telt meg . . . És szólt

a harangszó az alkonyat csendjében mélabúsan, mint egy felséges szép zene.

A szép nagy harangot *Köveskáli Nagy Antalné* volt rozsnyói ev. ref. s.-lelkész özvegye öntette fia, Ernő emlékezetére s modern vasállványon helyeztette el. A korona súlya külön 233 kilo, az ütője 48 kilo, az állvány pedig 1042 kilo súlyú. *Felírata:* a harang egyik oldalán: „Ernő,“ a másik oldalán: „Öntette Köveskáli Nagy Antalné, született Greisinger Berta, Ernő fia és néhai férje Nagy Antal volt rozsnyói ev. ref. s.-lelkész emlékezetére a rozsnyói ev. ref. egyháznak 1905-ben.“

A 136 cm. legnagyobb átmérőjű haragnak mély, bánatos, de érces zengésű szép hangja *Egry Ferenc* kisgejőci harangöntő-mester atyánkfiát dicséri, ki nemes ambícióval, valósággal művész módjára, végezte szép munkáját.

Legyen az adományozón és adományán Isten áldása!

x. y.

A „felső-borsodi ev. ref. tanító-egylet közgyűlése.

A „f.-borsodi ev. ref. tanító-egylet“ június 29-én Sajó-Kazán tartotta 43-ik rendes közgyűlését. Nemcsak azért gyűltünk itt össze, hogy tanácskozzunk az Egyesület szellemi és anyagi ügyei s egy év tanügyi eseményei felett, hanem azért is, hogy a kegyelet oltárán újlag áldozunk néhai jeles elnökünk emlékezetének s felavassuk közadakozásból emelt diszes siremlékét. A kegyeletos ténynyel egybekötött közgyűlésre számos előkelő vendégen kívül mintegy 35—40 egyesületi tag gyűlt össze. A vendégek között ott voltak: Vadász Pál esperes, Hidvégi Benő kir. tanfelügyelő, több lelkész és tanító s az a.-borsodi testvéregyesület küldötteiként Fogarasi Jenő és Baksa Lajos. — A 150-ik dicséret 1-ső versének elhangzása után Szuhay Benedek egyházm. főjegyző, egyesületi lelk.-elnök lépett a szószékre, hogy az imádságnak szárnyain emelje lelkünket a mindenható Istenhez, kérve őt, hogy szállítsa áldását egyesületünkre, hazánkra, anyaszentegyházunkra. — Ezután Gööz Ferenc tanítói elnök szívesen üdvözölve az egybegyűlt tagokat s megjelent kedves vendégeinket, nagyon szép és tartalmas beszéddel nyitotta meg az egylet 43-ik rendes közgyűlését. A tárgysorozat értelmében ezután testületileg vonultunk ki az ev. ref. sírkertbe a néhai *Nagy Sándor* siremlékéhez. A falu lakosaiból is nagyon sokan csatlakoztak a menethez, úgy hogy a temetőben legalább is 200 főnyi diszes közönség volt együtt. A tanítói ének-kar „Hagyjátok őt nyugodni“ című gyászdalt előadván, Papp Mihály egyl. főjegyző lépett a siremlék mellé s kegyeletos beszéddel felavatta az emlékoszlopot. Ismét gyászének következett, ezután megszemléltük a siremléket, mely 180 cm. magas sienit oszlop a következő felírással: Nagy Sándor ev. ref. tanító 1861—1903. Szeretett elnökének a „felső-borsodi ev. ref. tanító-egylet“. Áldás poraira. A sirhalom faragott kőből készült, lépcsőzetesen emelkedő fedőlapokkal van borítva. A siremlék több mint 500 koronába került. — Bánatos, de másrészt

felemelkedett érzések közt tértünk vissza az ev. ref. templomba, hogy folytassuk megkezdett tanácskozásunkat. Vadász Pál esperes indítványa folytán határozattá lón, hogy lelkész-elnök imája, tanítói elnök meg-megnyitó beszéde, egyleti főjegyző siremlék-avató beszéde az egylet költségén kinyomattassék s a befolyó tiszta jövedelem a Nagy Sándor nevét viselő alapítványhoz csatoltassék.

Az egylet ügyeiről való tanácskozás csak ezután következett. Sajnálattal hallotta a közgyűlés a szeretett világi elnöke lemondó levelének felolvasását, amelyben bejelenti, hogy sokféle teendői miatt elnöki tisztéről lemond. Közgyűlésünk igaz tisztelettel és bizalommal kéri világi elnökét a kevés teherrel járó tisztség tovább viselésére. — Főjegyző évi jelentése a következő fontosabb adatokat tartalmazza: Az egylet vagyona 5400 korona, mely összeg takarékpénztárban van s kamatai már évek óta a tőkéhez csatoltatnak. Könyvtára több mint 400 kötetből áll, vétel s ajándék folytán némi szaporodást mutat. Özvegyi segélyekre, lapokra, pályadíjra s más egyéb dolgokra mintegy 400 koronát fordítunk önmagunk megadóztatásával. Az egyesület járásköréi a szokásos időben tartották meg üléseiket. A négy körben mintegy 50 tag jelent meg. Szokásos gyakorlati tanítások és felolvasások szép számmal tartattak. Az ig. vál. által kitűzött, a „Csonotos és Orbán-féle népisk. történelem bírálata” című tétel nagyon sok tagot csalt ki a küzdő porondra. Valamennyi járáskör magáévá tette az indítványozók és felolvasók abbeli véleményét, hogy az *Orbán-féle népisk. történelem* kellő módosítás és átdolgozás mellett használhatóbb a népiskolában, mint az egy év óta használatos *Csonotos-féle történelem*, amelynek tüzetesebb megbírálására egyletünk egy öttagú bizottságot küldött ki. Ugyanezen bizottság feladatává tétetett az is, hogy szerkesszen egy tanügyi hatóságaink elé terjesztendő „Emlékiratot”, melyben azt kérelmezze, hogy az ev. ref. egyetemes aryaszentegyház, mint ilyen, hirdessen minden egyes alkalommal népiskolai tankönyvekre pályázatot. Az így elfogadott tankönyveket aztán minden egyházkerület megfelelő példányszámban a maga nyomdájában nyomtassa, hogy így eleje vétessék az egyh. kerületeket érhető anyagi károsodásnak s eléressék amaz óhajtott cél, hogy hazai ref. anyaszentegyházunk minden népiskolájában egyenlő tankönyvek használtassanak.*

Az ig.-vál. által kitűzött „A szépészeti érzelmek felébresztése és ápolása a népiskolában” című 30 kor.-val díjazott pályatételre 4 mű érkezett. A bíráló-bizottság egy művet visszaútasított, egyet megdicsért, két művet díjazandónak ítelt. A megdicsért munka írója Ladányi Ferenc szentpéteri tanító. A pályadíjat Szügyi László szilvási és Nagy Jenő szentpéteri tanítók nyerték el, előbbi 20, utóbbi 10 koronát. A 30 kor. pályadíjból 10

kor. Papp Mihály egyl. főjegyző adománya a legjobb munka írójának.

Gőőz Ferenc terjesztette ezután elő számadását a Nagy Sándor siremlékére s alapítványra vonatkozólag. Begyűlt összesen: mintegy 700 korona; ez összegből 500 kor. siremlékre fordított, a fennmaradó összeg „Nagy Sándor alapítvány” címen a sárospataki főiskolánál fog letéetni s annak kamatát minden évben egy felső-borsodi ref. tanító jól tanuló fia fogja nyerni. Az alapító-levél megszerkesztésére bizottság küldetett ki, mely munkáját az ig.-vál. elé tartozik terjeszteni.

Ezek után az egyleti folyó ügyek tárgyalattak. Közgyűlés jegyzőkönyvileg üdvözölni határozta Szentmártony Soma tagtársunkat, ki a f. évben töltötte be 40 éves tanítói működését lelki-tesi jó erőben.

A jövő évi tisztújító közgyűlés helye Edeleny lesz. A szózat eléneklése után mintegy 50-en közebédre gyűltünk össze, hol lelkes felkészöntőkben nem volt hiány, honnan aztán egy jól töltött nap kedves emlékeivel távoztunk.

Papp Mihály.

KÖNYVISMERTETÉS.

Keresztyén Hittan és Egyházi Szertartástan.

A gimn. III. osztálya számára írta Kovácsy Sándor, sárospataki főgimn. tanár. — II-ik javított kiadás. — Sárospatak, 1905. 103. l. Ara kötve 1 K 20 fillér.

Kovácsy Sándornak, mint vallástani tankönyv-írónak neve már több, mint 20 éve előnyösen ismeretes magyar ref. egyházunkban. Tankönyveit (Bibliai vallástan I—II. o.; Hit- és erkölestan III—IV. o.; Egyháztörténet V—VI. o.) mint az Értesítők is bizonyítják, nemesak a tiszáninneri, hanem más egyházkerületekben is szívesen tanítják, ami kétségkívül azoknak teljes használhatóságáról, kedveltségéről tesz tanúbizonyságot. Fenti című tankönyve az 1901-iki új konventi tanterv alapján készült. A *hittani rész* beosztása (Bevezetés; az istenről; az emberről; a megváltásról; az üdvözülésről szóló tan), kidolgozása ugyanaz, mint az első (1893-iki) kiadásban. Új részlet benne a ker. egyház egyetemes symbolumainak, az egyes felekezetek hitvallási könyveinek felsorolása, az apostoli hitvallás; a próba-énekeskönyvből átvett két (178. és 192-ik) szép vallásos költemény és a 106-ik dícséret, mindenik a legmegfelelőbb helyre beillesztve.

Egészen új, az 1901-iki tanterv követelményeinek megfelelőleg kidolgozott rész, az „*Egyházi Szertartástan*.” Az író ezt két fő részre osztva tárgyalja. És pedig az istenitisztelet és egyházi szertartástan fogalmának helyes meghatározása után az I-ső részben tárgyalja az *istenitisztelet kellékeit* (belső és külső kellékei; helye; ideje; végzői); a II-ikben pedig az *istenitisztelet alkotórészeit és azok lefolyását*. [A közisten-itisztelet rendes (énekzés; imádkozás; egyházi beszéd; szentírás- és kátémagy.; adakozásra való felhívás; hirdetés) és rendkívüli alkotó részeit (keresztelés; úrvacsora-osztás; confirmatio; esketés; házasság megáldása; egyházkeletés; temetés; templomszentelés; püspök- és lelkészavatás; főgondnok és presbyterek beigtatása)].

* Volt már a hazai ev. ref. egyháznak ilyen egyetemes, könyvkiadóvállalata, de felbomlott — nagy tanulságok árán 1870-ben. A pályázat az egyes egyh. kerületek által kiadott tankönyvekre nézve most is nyilvános, de sokszor eredménytelen.

A műnek ez az új tanterv előírása szerint készült része (77—103. l.) úgy a maga egészében, mint részleteiben teljesen sikerült. Sem több, sem kevesebb ez, mint amennyi éppen szükséges arra, hogy a növendékek egyházi szertartásainkat megismerjék. Valamint a műnek első, hittani része, elvont természete dacára is, a III. o. növendékek személyiségéhez, értelmük fejlettségi fokához mértén van tárgyalva; úgy ez is könnyen érthető modorban, szabatos, szépen folyó stylussal van megírva. Az egyházzsertartástani rész igazán csak növeli e teljesen használhatónak bizonyult hittani tankönyv becsét és értékét. Nyomása tiszta; kiállítása esinos. Dícséretére válik a főiskolai könyvnyomdának.

Sajnos, hogy egyházkerületünkben az 1901-diki új konventi tanterv kiadása óta, — eltekintve attól, hogy a tananyagnak az egyes osztályokba való beosztása erősen kifogás alá esik (pl. VII. o.!) — ez az első vallástani tankönyvünk, mely az új tervnek megfelelőleg készült. Pedig a konvent kimondta, hogy a régi és „az új tanterv közt mutatkozó különbségek 4 iskolai év alatt (1901—1904) elenyésszenek s az 1905/06-ik iskolai év kezdetével az új tanterv egész teljességében érvényesüljön.” (38 p.) Felhívjuk azért az irodalmi kör figyelmét arra, hogy a Ker. Vallástan II-ik részének: a *Ker. Erkölestannak* az új konventi tanterv követelményeinek megfelelő (Új anyag: Előkészület a confirmációra) kiadásáról mielőbb gondoskodják, hogy az a jövő iskolai évben már szintén tanítható legyen.

H.

IRODALOM.

* **Itália.** Úti rajzok és tanulmányok. Irta Berzeviczy Albert. 193 képpel. Második, bővített kiadás. Budapest, Franklin-társulat kiadása, 1905. XVI+528. lap. Ára kötve 12 kor. — Immár egy félve, hogy e mű megjelent, de még mindig időszerű róla megemlékezni, mert egy ily becses és tartalmas munka, amely bármely nyugat-európai ország irodalmának is díszére válnék, megérdemli, hogy ne térjünk fölőtte hamar napirendre. Aki valaha Olaszországban járt, az a gazdag történelmi múlt, remek vidék s a művészet fenkölt alkotásainak láttára keblében támadt gondolatok és érzelmek tiszta leírását és elemzését kapja e műben, — egy tiszta gondolkozású, nagy műveltségű, emelkedett felfogású és nemes ízlésű író kedves, világos előadásában részletesen leírva és kifejtve mindazt, ami benne első benyomásra inkább csak sejtelem vagy homályos gondolatként keletkezett. S aki nem volt Itáliában: az vegye meg e művet s olvasásával pótolja azt, amit látnia nem adatott meg neki; e mű olvasása úgy fog hatni reá, mintha egy képtárban vagy muzeumban járna s egy tudós kalauz kíséretében nézegetné a szép művészi alkotásokat, a különböző korból származó történelmi emlékeket. Berzeviczy úgy hat reánk e művében, mint egy franciába ojtott német; oly alapos, oly tanult, oly éles megfigyelésű, mint az utóbbi, de oly finom ízlésű, oly kedves és világos előadású, mint az előbbi. Műve távol áll minden tudós pedantériától s távol minden felületességtől; élvezet olvasni, élvezet belőle tanulni; szinte sajnáljuk, mikor végig olvastuk, hogy már le kell tennünk kezünkől. Tartalmát — mint alcíme is mutatja — részint úti rajzok, részint művészet- és művelődéstörténeti tanulmányok teszik; ám az útirajz nála csak keret, földolgoz a gazdag történelmi ismerettel, mély philosophiai felfogással s finom ízléssel írott tanul-

mány. S miről szólnak e tanulmányok? Egy kissé történelemről, irodalomról, vallásról, erkölcsről, bölcsészetről, népeletről s legfőképen művészetről, — egyszerűval mindarról, amit Velence, Firenze, Róma, Nápoly, Siena, Pisa, Assisi s a többi szebbnél-szebb s nagyszerű művészeti alkotásokban gazdagabbnál-gazdagabb helyeken egy művelt léleknek látni, érezni és gondolni lehet. Berzeviczy színes tolla alatt meglevenül előttünk a klasszikus ó-kor az ő erős természeti érzésével, az ő fenséges építészeti és szobrászati emlékeivel, s meglevenül a renaissance-kor, amely azt a hosszú barbárság után újra feltámasztotta. Aki e könyvet végigolvasta, szinte áldani fogja a politikát, amely Berzeviczyt a miniszteri székről lesodorva, újra visszaadta az irodalomnak; kár azt a politikának elnyelni, aki ily szépen tud írni! A mű előklő kiállítása és díszes illusztrációi. Amellett, hogy a kiadó-társulatnak is dícséretére válnak, méltó keretciül szolgálnak a gazdag tartalomnak.

—s.

* **Az élő, önálló, személyes meggyőződésen alapuló hitre való nevelésről.** Tanári székfoglaló-értekezés. Irta *Harsányi István* főgimn. vallástanár, theol. akadémiai magántanár. Ára 60 fillér. Sárospatak, 1905. — E 32 lapnyi füzet tartalma ismeretes már egyrészen a Sárospataki Ref. Lapokból s az olvasó a mutatóványul választott részletből következtetést vonhatott az egészre is. Egy hálás szívre valló bevezetéssel kezdődik a volt tanárok s a főiskola szelleme iránt s bensőséges vallástétellel a tanszék feladatai iránt, amelyeknek képviselője az író elhivatott. A vallásos nevelés s így a vallástanár is a fő fő szükségletek közé tartozik s ama nélkül nem is képzelhető igazi képzettség és valódi földi boldogság. Ilyen boldog elfogódással fog aztán szép tételének igazolásához, több oldalú megvilágításához. — Vallja sok másokkal együtt, hogy a vallásosság és egyháziasság meghanyatlott; felsorolja a hanyatlás okait (a külföldön felmerült okokat is) s arra az eredményre jut, hogy a legfőbb baj ezen a színe-vesztett mezőn az *élő, személyes meggyőződésen s benső élettapasztalaton nyugvó öntudatos hit hiánya*. Természetesen hajlik át mindjárt az élő, erős személyes hit értelmezésére, ennek jellemére, nyilvánulásaira, úgy, amint azt e lapokból is olvashattuk s megállapítja, hogy az élő hit és tudomány nem ellenkezhettek s egymásnak inkább édes testvérei, egymás erejének erősítői s nyomban kifejti, hogy mik az élő, önálló hitre való nevelés eszközei: 1-ször az *iskolában* (népiskola, gimnázium, akadémia), 2-ször az *egyházban*. Csak az az igazi nevelési eszköz minden fokozaton, ami életet, hitet, lelkesedést képes támasztani. Az újszövetség inkább, mint az ó, a Krisztus evangélioma főlebb, mint a Krisztusról szóló evangéliom, a káték, a dogmák helyett a keresztyénség maga a maga történelmi fejlődésében, tisztelettel parancsoló alakjaiban; szóval mindenütt az, amiben ott mozog, lüktet az élet, a meglevenítő erő és sehol semmi, ami megcsontosodott, ami betű, ami csak bizonyosság és nem bizonyosságra sarkaló. A vallástanár mellett hathatós eszközök lehetnek a sikerre nézve a többi tanárok is, azok egyháziassága, vallásossága s az egész intézet szelleme, mondhatnók az intézet levegője. — Nagy előszeretettel tapad az író az u. n. jézusi mondások betanításához, amelyekből minden további magyarázás nélkül is önként árad ki az ébresztő, az intő, a megszentelő erő, mint a virágból az illat s mint a napból a termékenyítő sugár. Az ígéhirdetésnél is csak az a lélek lehet áldásos hatású, ami az iskolai nevelés fokozatain, tehát csak az, ami élővé tesz s ami önállóságra, öntudatos keresztyénségre, protestantizmusra segít és igazi protestantizmusban erősít meg. Szélesebb értelemben híve a vallásos

felolvasások által való igehirdetésnek is, mert az ilyenekkel — esetleg — némely templomkerülők is meg nyerhetők az istenországának és ez ország építésének. A lélektől sugallt s hisszük, hogy lélekbe ható székfoglalót alkalmi záradék rekeszti be a bevezetés szellemében. — Tartózkodnunk kell e füzet bővebb méltatásától; egyet azonban nem hallgathatunk el róla, t. i., hogy minden sorából érezhető a hivatásától áthatott egyéniség, a magasabb használási törekvés, valami sugárzó szenvedély, amely szinte teremteni vágy, valami mélységes hódolat a názáreti Jézus iránt, aki „út, élet és igazság“. Az olvasó bölcsen cselekszik, ha maga győződik meg a mi állításunk igazsága felől.

* **A főiskola 1904—05. évi Értesítője** július 22-én kikerült a sajtó alól s a jövő hét folyamán az összes érdekelteknek meg fog küldetni. Terjedelme 15½ iv. Első közleménye *Harsányi István* tanári székfoglaló értekezése „Az élő, önálló, személyes meggyőződésen alapuló hitre való nevelésről“ (3—31. l.). Többi rovatai tüzetesen ismertetik főiskolánk múlt évi életét s beható tájékoztatást nyújtanak a jövő iskolai évre vonatkozólag is.

Előfizetési felhívás

a „Sárospataki Református Lapok“

1905. évi első évfolyamára.

A „Sárospataki Református Lapok“ folyó 1905. év július havában kezdte meg első évi pályafutását. Mint lapunk első számában körvonaloztuk, főcélja híven szolgálni a hazai protestantizmus, az ev. ref. egyház, a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola ügyeit, napirenden tartani és megvitatni a nevezetesebb egyházpolitikai, egyháztársadalmi és tanügyi kérdéseket, tájékoztatni a nagy közönséget az egyházkerületünkben, egyházmegyéinkben, általában egész egyházi és iskolai életünkben előfordult főbb mozzanatokról és eseményekről. Foglalkozni kívánunk mindazon eszmékkel, irányokkal és törekvésekkel, melyek az egyház szolgálatában álló intézmények és társadalmi körök, a lelkész, tanári és tanítói karnak életében felmerülnek, azok ismertetése által a rokon gondolkodásúak között bizonyos szellemi közösséget, kapcsolatot teremteni egyik legfőbb törekvésünk. Kimutatni törekszünk a netalán itt-ott előforduló fogatkozásokat, elhárítani a kívülről jövő s netalán egyházi és iskolai autonómiánkat fenyegető veszélyeket, ismertetéseinkben, bírálatainkban is egyedül a közjót, az egyház közhasznát s azzal egybekötött magasabb szempontokat tartva mindenkor szemünk előtt. Közölni fogunk általánosabb érdekű, a hit, vallás és erkölcsi élettel összeköttetésben álló, egyházas vonatkozású vagy a hazai közművelődés érdekeit érintő tudományos értekezéseket, hazai és külföldi könyvismertetéseinkben, bírálatainkban a tu-

domány haladására, az új eszmék és irányokra hívjuk fel olvasóink szíves figyelmét. Vegyes rovatunkban összegyűjtjük a legkülönbözőbb természetű apró közleményeket, az örömnök és gyásznak eseményeit, kegyes adományokat, intézményeinkben előállott fontosabb személyváltozásokat, a közművelődés és közjótékonyosság szolgálatában álló egyletek munkássága által elért eredményeket, anyagi és erkölcsi sikereket.

Mint munkatársak szíves támogatásukat eddig elé megígérték: *Kun Bertalan* püspök, *Fejes István* a sárospataki főiskola egyházi algondnoka, *Révész Kálmán*, *Kérészy Barna*, *Nagy Pál*, *Komjáthy Gábor*, *Csabay Pál*, *Szabó Endre*, *Bálint Dezső*, *Czinke István*, *Szuhay Benedek*, *Kovács Béla*, *Horváth János*, *Szalóczy Pál*, *Péter Mihály*, *Pósa Péter*, egyházi részről; világi részről: *Dókus Gyula* a sárospataki főiskola világi algondnoka, *Dókus Ernő*, *Meczner Béla*, *Ragályi Béla*, *Szentimrey Gyula*, *Csoma József*, *Bernát Zoltán*: *Dr. Szánthó Gyula*, *Debreceni Bertalan*, *Dr. Illyefalvy V. Géza*, *Novák Lajos*, *Buza János*, *Zsoldos Benő*, *Szinyei Gerzson*, *Kovácsy Sándor*, *Maklár Pap Miklós*, *Csontos József*, *Ellend József*, *Hodossy Béla*, *Kiss Elek*, *Maller Sándor*, *Zelles Lajos*, *H. Bathó János*, *Novák Sándor*.

Munkatársaink közé ujabbban beléptek: *S. Szabó József*, ifj. *Zsoldos Benő*, *Szabó József* szalonai lelkész, *Vas Mihály*, *Szikszay András*.

Kérjük egyszersmind a „Sárospataki Református Lapok“ barátait, hogy lapunkat minél szélesebb körben megismertetni szíveskedjenek.

A „Sárospataki Református Lapok“ előfizetési díja:

Egész évre . . . 10 korona.

Félévre 5 „

Az előfizetési díjak *Harsányi István* főiskolai tanár címén Sárospatakra küldendők be.

A szerkesztőség

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Gyászír.** A napi lapokból értesülünk egy ev. ref. lelkész szomorú végéről. *Török József* ócsai lelkész f. hó 12-én egy fővárosi szanatóriumban keresett gyógyulást végzetesen fejlődő gerincagy baja

ellen. Hű felesége vele ment és ápolta, szórakoztatta, reménységgel táplálgatta a még csak 45 éves férfit, noha az orvostól tudta már, hogy minden ápolás és mentési kísérlet hiábavaló. F. hó 17-én este nyitott ablaknál élvezték a kerti levegőt, de egy óvatlan pillanatban a sorsa felett kétségbe esett lelkész kiugrott az ablakon és összezúzódottnan kiszenvedett. Felesége 3 gyermekkel siratja a halálba rohant férjet és apát. Az Isten kegyelmében találja meg tettének igazolását!

— **Változások a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumban.** A király június 18-án kelt leiratával dr. Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztert hű és buzgó szolgálatainak teljes elismerése mellett miniszteri állásától fölmentette s utódjává ugyanakkor Lukács György békésmegyei főispánt nevezte ki. Hasonlóképen megengedte Ő Felsége, hogy Zsilinszky Mihály közoktatásügyi államtitkár saját kérelmére állandó nyugalomba helyeztessék s adminisztratív közokt. államtitkárrá Molnár Viktor osztálytanácsost nevezte ki. E személyi változások a legnagyobb részben az országos politikai helyzet nagy fordulásával: a Tisza-kormány bukásával állanak összeköttetésben. Mind Berzeviczy, mind Zsilinszky távozását fontos állásukról őszintén sajnáljuk s őszintén sajnálja a magyar tanügy és nemzeti műveltség minden igaz barátja. Berzeviczy még csak 1½ éve állott a magyar közoktatásügy élén, de mint kész, arra az állásra hivatott ember foglalta el a miniszteri széket s a politikai viszonyok alakulása folytán csak rövid ideig tartó működésével is igazolta, hogy tőle jogosan várunk hazánk közművelődése érdekében nagy és szép alkotásokat. A népiskolai törvényjavaslat, amelynek törvénnyé válása az egész ország közóhajtása, mindenkor méltó emlékjele lesz rövid miniszteri pályafutásának, amely nyugodtabb s nagy kulturális alkotásokra alkalmasabb időben bizonyára még több maradandót tudna felmutatni. Zsilinszky Mihály csöndes, zajtalan, de lelkiismeretes, hűséges, a legnemesebb eszméktől vezérelt munkása volt a magyar közoktatásügynek; 10½ évi működése a közokt. államtitkári állásban áldás volt a vezetésére bízott fontos nemzeti és művelődési ügyekre nézve. Midőn nagyjelentőségű állásától s ezzel együtt valószínűleg a közéleti szerepléstől is megválna, a köteleességteljesítés, az országnak tett hű és hasznos szolgálatok fölemelő, nemes érzésén kívül a jók és igazak legőszintébb tisztelete és becsülése kíséri őt otiumába, amelyet igazán cum dignitatem élvezhet. Ne hagyjuk említés nélkül, hogy Zsilinszky magas állásában protestáns érdekeinknek is mindig hű őre és gondviselője volt! Hisszük és reméljük, hogy amit eltávozásukkal a hivatalos kormányzat veszít, azt mind Berzeviczyvel, mind Zsilinszkyval bőven visszanyeri az irodalom, amelyé volt lelkük első szerelme s amelynek oltárán hivatalos elfoglaltatásaik közben is igyekeztek áldozni! — Az új miniszter Lukács György, miként az egész Fejérváry-minisztérium, csak ideiglenesen, a normális kormányzati viszonyok visszatértéig foglalta el állását s így semmi lényegesebb alkotást sem várhatunk tőle; eddig a közigazgatás terén működött s a szegénysorsú tudósbetegek szanatóriuma érdekében fejtett ki nagyobb tevékenységet. Molnár Viktor, az új adminisztratív államtitkár régi hivatalnoka a közoktatásügyi minisztériumnak s már Trefortnak kedvelt embere volt; szegény lutheránus pap fia, fokrol-fokra emelkedett mostani állásába s kinevezését még az ellenzéki lapok is rokonszenvvel üdvözlözték. Eddigi működését ala-

pos hozzáértés, lelkiismeretes buzgóság s a nemzeti eszmékért való lángolás jellemzi s nagyobb működési körében méltán várhatunk tőle sok szépet és jót. Mi is kész szívvel állunk üdvözlői közé s kívánunk áldást működésére!

— **Kiss Áronnak,** a tiszántúli ev. ref. egyházkerület 90 éves püspökének jobb szemén július 16-án sikerült operációt eszközölt dr. Imre József hódmézvásárhelyi szemorvos. Az ősz püspököt és hozzátartozóit a szerencsésen végzett műtét rendkívül megnyugtatta. Az orvosok véleménye szerint a 90 éves aggastyán nemcsak látni de olvasni is fog. — Adja Isten, hogy mielőbb teljesen felgyógyuljon, övéinek s egész református egyházunknak örömére!

— **Tanító-egyesületi közgyűlés.** A felső-zempléni ev. ref. egyházmegyei tanító-egyesület rendes évi közgyűlését f. é. július hó 31-én Gálszécsen az ev. ref. templomban fogja megtartani. A közgyűlés előtt választmányi ülés lesz a lelkeszi lakon.

— **A tudományos teológia** hosszú időn keresztül folytatott szigorú vizsgálódás, tanulmányozás alapján megdönthetetlen érvekkel kimutatta, hogy a bibliában, közelebbről annak új-szövetségi részében kétféle evangéliom foglaltatik. Az egyik a *Krisztusé* (mely a synoptikusokban olvasható); a másik: a *Krisztusról szóló* (t. i. Pálé, Jánosé, Péteré, Héber levélé)! Az a kérdés már most, hogy ha a Názáreti Jézus tiszta vallásának igaz követői akarunk lenni, melyiket hirdessük? *A Jézusé e?* melynek főnséges jellemvonásai: az egyszerűség, a tisztaság, az átlátszóság, könnyen érthetőség s lényege e szavakban van kifejezve: *Szeresd az Istent az emberben és az embert az Istenben!* — vagy pedig a *Krisztusról szólót?* mely a dogmatikai tételek szövevénye miatt egykönnyen át nem tekinthető; sok helyen titokzatos s épen emiatt érthetetlen, felfoghatatlan, kimagyarázhatatlan? — *Amaz a legteljesebb mértékben képes kielégíteni a XX. sz. vallásos szükségleteit is, mert a Jézus evangélioma a legfenségebb hirdetője a fejlődésnek, a haladásnak, a tökéletesedésnek — s a keresztény vallást épen ez a fejlődés, haladás és tökéletesedés teszi halhatatlan vallássá,* — míg emez, a *Krisztusról szóló,* erre nem hivatott, mert — miután az egyes emberek a hit Krisztusáról alkotott vallásos tételeit, dogmatikai formuláit foglalja magában, nem képes a XX. sz. embereinek vallásos szükségleteit teljesen megnyugtatólag kielégíteni. — Legyünk mi a Jézus tiszta vallásának igaz követői s hirdessük csak mindig az ő diadalomra hivatott evangéliomát, mert ennél tökéletesebbet, mióta ez a föld tengelye körül forog, erkölcstanító még nem hirdetett és biztosak vagyunk benne, hogy nem is fog soha!

— **A sárospataki főiskolai internátus** szeptember hó elején megnyílik. Egyelőre a főiskolai kertre néző *Bükk* vagy *Zsindely-féle ház* emeletén, több jelentkező mellett az u. n. *Vay-kastélyban* vagy *fellekvárban*, amely az előbbinek közvetlen szomszédságában van. A szobák, a ruha-, könyvszekrény és divány kivételével vasbútorokkal lesznek felszerelve. Egy-egy szobában 2, esetleg 3 ifjú helyeztetik el a szobák nagysága s a főiskolai orvos véleménye szerint. A felügyeletet a tanári kar fogja teljesíteni a maga bizalmiférfiai által, a kiszolgáltatott arra rendelt, alkalmas és bennlakó szolgálta végzi. A reggelit és oszonnát a bennlakásban, az ebédet és vacsorát — egyelőre — egy közel eső épületben kapják a bennlakók, megfelelő felügyelet alatt. A teljes ellátás évi díja 500 kor. Ezért bútorozott lakáson, fűtésen, világítás s kiszolgáláson kívül kapnak reggelire és oszonnára kávét

vagy tejet és zsemlyét vagy kalácsot; ebédre húsleves, húst szószsal és körözve, főzelékfelét feltéttel vagy ehelyett tészta-ételt és kenyeret. Vacsorára főzelékfelét vagy tésztát és pecsenyét körözve és kenyeret. A házi rendet a tanári kar állapítja meg. A bennlakók különben — épúgy, mint a főiskola minden más növendékei — az általános iskolai és fegyelmi törvények alatt állanak. Bővebb tudósítással készségesen szolgál a főiskolai igazgatóság s ez fogadja el a jelentkezőket is és pedig aug. hó 15-ig. Ha joghallgatók kellő számban jelentkeznek, a *Bükky-házban* ezek helyeztetnek el, a *Vay-kastélyban* pedig vegyesen akadémiái és gimnáziumi növendékek. Tisztelettel kérjük a sárospataki főiskola minden igaz barátját, hogy a saját hatáskörükben a tervezett internátus eszméjének mennel többeket megnyerni kegyeskedjenek.)*

Sárospatak, 1905. július 20.

A főiskolai igazgatóság.

— **A Magy. Prot. Irod. Társaság** ez idei vándorgyűlése *Sopronban* lesz, szept. 26—28. napjain. A gyűlés programja körülbelül a következő lesz. *Első nap* közgyűlés d. u. 5 órakor és vallásos irodalmi est, este 7 órakor. *Kenessey Béla* előadásával. *Hegedűs István* vallásos költeményt olvas, *Aldörfer* orgonaművész orgonán játszik s lesz vagy két énekszám is. *Második nap* d. e. 9 órakor istentisztelet, amelyen *Antal Gábor* püspök imádkozik, *Zábrák Dénes* soproni lelkész prédikál. D. e. 11 órakor diszülés, amelyen *Hegedűs Sándor* felel az üdvözlő beszédekre és elnöki megnyitót mond; *Zsilinszky Mihály* alkalmi beszédet tart; *Vargha Gyula* vallásos költeményt olvas. D. u. 2 órakor társas ebéd, 4 órakor felolvasó ülés, amelyen dr. *Bernát István*, *Payr Sándor* és esetleg *Thury Etele* tartanak felolvasást. Harmadik nap kirándulás lesz *Fraknóra* és a *Semmeringre*.

— **A Luther-társaság és Egyetemes Gyámintézet** f. évi közgyűlését szept. 12—13. napjain tartja. A Luther-estélyen *Geduly Henrik* nyiregyházai lelkész tart előadást, a gyámintézet szónoka pedig *Materny Lajos* debreceni lelkész és esperes, ker. gyámintézeti elnök lesz. Részletes programot később fognak közölni.

— **A legújabb vallás-statisztika.** Ez idő szerint földünkön 1563.5 millió ember lakik. Ebből az összegből 558 millió a keresztyén s ennek a számnak körülbelül a fele (272 millió) jut a katolikusokra. Közel ezerhat millió még a nem keresztyén és ebből az óriási számból 11 millió esik a zsidókra és 216 millió a mohammedánokra. A 776 millió pogányból 137 millió esik a buddhistákra, 231 millió a konfuciánusokra és taoistákra. A fetisimádók száma még ma is 154 millióra rug.

— **Az állam és egyház** szétválasztása Franciaországban nemsokára bevégzett tény lesz. A kamara július 4-én 341 szavazattal 223 ellenében. jelentékeny módosítások után, a maga egészében elfogadta a szeparációs törvényjavaslatot. A katolikusok, akik szerint az elfogadott törvényjavaslat nem egyéb, mint a zsarnokság törvénye az egyház ellen s végecélja az, hogy az egyházat az állam rabszolgájává tegye: a szenatush-z fognak peticionálni. Azonban előreláthatólag eredménytelenül, mert a szenátus, amelynek asztalán már ott fekszik a szeparáció ügye, szintén nagy többséggel fogja megszavazni a kormányjavaslatot. — A katolikusoknak, protestánsoknak, zsidók-

nak tehát ezentúl maguknak kell előteremteni egyházi szervezeteik költségeit, amelyeket eddig az állam fedezett. A francia kulturharc e nagyjelentőségű eseményének részletes méltatására még majd visszatérünk.

— **Előfizetési, illetve előjegyzési felhívás a Bibliai Képek** V-ik kötetére, mely az előzőkhöz hasonló terjedelemben rövid bibliamagyarázatokat s felerészben temetési s más alkalomkor (keresztelés, házasság stb.) való beszédekert tartalmaz. Azok, akik 3 kor. 50 fillit legkésőbb augusztus 10-ig hozzám utalványoznak: december végéig bérmentve s ajánlottan, azok pedig, akik csak előjegyeztetik magukat, utánvétel mellett kapják a könyvet. Nagyigmánd, (Komárom v. m.) 1905. június. Szentkúti Kiss Károly, ref. lelkész.

— **Nyilvános nyugtázás és köszönet.** Az abaúji ev. ref. lelkész és tanítói testület által a sárospataki főiskolai tápintézetben létesítendő alapítványi hely költségeinek fedezésére Szikszón 1905. jún. 26-án hangversenyyel egybekötött táncmulatságon jegyeiket megváltották: gróf Vay Tihamér (F.-Vadász) 20 K., Révész Kálmán esperes 10 K., Csoma István 10 K., dr. Stamberger Jenő 10 K., Bohinszky Tivadar 6 K., dr. Sziráky Barna, Borisz János, Czinczár József, Hallgató János 5—5 K., dr. Tóth Ödön 4 K., Vita Károly 3 K., Szűcs Lajos 2 K. — Felülfizettek: Szoboszlai Papp István 22 K., Buday Andor 13 K., Frenkel Dezső 10 K., Balogh Antal 7 K., Ráczkevy Károly 3 K., dr. Lehoczky Béla 3 K., dr. Gönczi Adolf 3 K., Michnay Bertalan 3 K., Kövy István 3 K., dr. Marko István 3 K., Újj József 3 K., Kovács István 3 K., Varga József, Farkas György, Tomka István, Lukenberger János, Simonffy Zoltán, dr. Sebők Ferenc, dr. Szilvássy József, Papp Zoltán, Takaró Imre, Kazinczy Imre, Szűcs Ede 2—2 koronát; Benke István, Botka Sándor, Fehérváry Géza, Lengyel József, Hegyi Sándor, dr. Majáta Dezső 1—1 koronát. A jótékony cél érdekében fogadják a nemes lelkű adakozók a rendezőség nevében hálánk és köszönetünk nyilvánítását. Mindezek mellett nem mulaszthatjuk el köszönetünket nyilvánítani a sárospataki főiskolai énekkarnak, dr. Glancz Gyuláné úrnőnek és Recht Sándor zenéakadémiái tanár úrnak, akik közreműködésükkel a hangverseny fényét, erkölcsi sikerét és tisztességét emelni, illetőleg előmozdítani szíveskedtek. Ráczkevy Károly pénztáros. Kovács István, Újj József.

Pályázat

gyakorló tanárjelöltek számára.

A sárospataki főiskola előjárósága alkalmat kíván nyújtani olyan tanárjelölteknek, akik a 4 évi egyetemi cursust elvégezték s a tanári szakvizsgálatot letették, arra, hogy gyakorló évöket főgimnáziumunk körében tölthessék s kiválóbb szaktanárok vezetése alatt készülhessenek egyfelől a paedagógiai vizsgálatra, s képezhessék ki magokat másfelől a gyakorlati működésre. Egyelőre egy tanárjelölt talál elhelyezést; díjazása: 400 kor. havi részletekben, lakás (fűtéssel s világítással) és étkezés a tápintézetben.

Ezen ösztöndíjas állás elnyerésére ezennel pályázatot hirdetek. Pályázhatnak oly ref. vallású, szakvizsgálatot tett tanárjelöltek, akik a *matematikai fizikai* szakcsoportra készültek. A kellően fölszerelt s a főiskolai igazgató-tanács-hoz címzett folyamodványok augusztus hó 25 ig küldendőek be alólirothoz.

*) Tisztelettel kérjük t. laptársainkat e közlemény szíves átvételére. Szerk.

A megválasztott jelölt szeptember hó 10-én tartozik állását elfoglalni.

A jelölt munkakörét körülíró szabályzatot (l. „Sárospataki Református Lapok“ 3. szám 27—28. l.) — kívánatra — szívesen megküldöm a pályázóknak.

Sárospatak, 1905. jul. 20.

Rácz Lajos,
főgimnáziumi igazgató.

Pályázat.

I. A Horváth Mária-féle 600 koronás műegyetemi ösztöndíjra.

1. Ez ösztöndíj elnyeréséért olyan szegény sorsú, magyarországi születésű, ev. ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban *jeles* eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert jótétemény élvezetében mindaddig megmarad, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácsához félévenként beterjeszteni, mert ki nem elégitő eredmény esetén a jótéteményt elveszti.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévenként, két egyenlő részletben, utólagosan, az igazgató-tanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára az Egyházkerületi Közgyűlés adományozza.

Felhívatnak tehát mindazok, kik ez ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítvánnyal felszerelt s az Egyházkerületi Közgyűléshez intézett folyamodványaikat ez évi augusztus hó 20-áig a sárospataki főgimnázium igazgatói hivatalába adják be.

II. A Meskó-féle 200 koronás ösztöndíjra.

1. Ez ösztöndíj elnyeréséért a sárospataki főgimnáziumban tanuló, szegény sorsú, ev. ref. vallású, jó erkölcsű s általános *jeles* osztályzatú tanulók folyamodhatnak.

2. Az alapítványi helyre felvett gimnáziumi tanuló, ha az első pontban körülírt feltételeknek megfelelően, az alapítványt mindaddig élvezheti, míg iskolai pályáját bevégezi, de az alapítványi hely megtartása céljából az iskolai év végezte után az igazgató-tanács előtt kérelmét megújítani köteles.

3. Ez ösztöndíj odaítélése felett a főiskolai igazgató-tanács ez évi szeptemberi ülésében határoz.

4. Ezt az ösztöndíjat élvezők másnemű iskolai jótéteményben nem részesülhetnek.

5. Az ösztöndíj félévenként utólagosan adatik ki a főiskolai pénztárból.

Felhívatnak mindazok, kik ezt az ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat folyó évi augusztus 20-áig a főgimnáziumi igazgatói hivatalba nyújtassák be.

III. A Horváth Mária-féle alapítvány egyik 100 koronás ösztöndíjára.

1. Ez ösztöndíjért a sárospataki főiskolában *jól* tanuló, *ung- és szabolcsmegyei, nemes* ifjak folyamodhatnak.

2. Kellőképen felszerelt folyamodványok ez évi augusztus hó 20-áig a főgimnáziumi igazgatói hivatalba nyújtandók be.

A főgimnáziumi igazgatóság.

Pályázat.

A tornai egyházmegyébe kebelezett görgői egyház elaggott és elgyengült lelkésze mellé segéd- vagy helyettes-lelkész kerestetik, ki az összes lelkészi teendők önálló vezetésére vállalkozik. Fizetése 1200 kor., a papi lakás egy részének és a kertnek használata. Pályázók a tornai ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalánál f. év aug. 10-ik napjáig jelentkezhetnek.

Szín, 1905. július 20.

Ragályi Géza,
esperes.

TARTALOM: Radácsi György: Visszapillantás a zsinatra. — Vidéki: Egy hang a sárospataki főiskolai tápintézet fejlesztése érdekében. — Réz László: Harangmegáldási beszéd és ima. — x. y.: A rozsnói egyház örömnappja. — Papp Mihály: A felső-borsodi ev. ref. tanító-egylet közgyűlése. — Könyvismertetés. — Irodalom. — Előfizetési felhívás. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Szerkesztői üzenetek.

R. L. Az egyházépítésben bebizonyosodott fáradhatatlansága nekünk is kedves látni- és tudnivaló. A szerencsés fejlődésnek az örülőkkel örvendezünk s lapunk olvasóit is részeltetjük a közvetett gyönyörködésben. Munkatársnak a lélek hozta, hisszük, hogy meg is tartja.

H. E. Választunk szíves üdvözlő soraira, annak az utóljá miatt külön levélben. Úgy legyen, hogy jókor és idején vágtuk legyen sarlónkat az érett vetésbe. Hát csak arassunk együtt s verítékünkől vajha az anyaszentegyház élőfája izmosodni!

P. M. Köszönettel fogadtuk és adtuk. Nekünk az iskola mindvégig az egyház veteményes kertje s így annak vezetői legtermészetesebb szövetségeseink s munkatársaink.

Sz. A. Szíves üdvözlédért és jókívánataidért fogadd hálás köszönetünket. Tudtuk, hogy az alma mater hű fiára biztosan számíthatunk. Isten hozott körünkbe!

Sz. J. M. A. Becses támogatásukat őszintén köszönjük. Minden erőnkkel odatörekszünk, hogy a kitűzött célokat elérhessük.

3—4 DEÁKOT

Sárospatakon intelligens úri család a jövő iskolai évre teljes ellátásra elfogad. ≡

Cím a kiadóhivatalban.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Visszatekintés a zsinatra.

IV.

Mire a zsinat második ülészsaka megnyílt, túlvoltunk már egy zordon tél sokféle viszontagságain s egy országos képviselőválasztás kibeszélhetetlen undokságain. Láttuk, bár ne láttuk volna, a templomi és iskolai kathedrákból jóra oktatott népet a politikai kortesek bugyilárisai körül, mint hűs forrásvízre szomjúhozó szarvasokat; láttuk a tisztességnak és becsületnek borzasztó pusztulását; az elvek undorító csereberéjét s ami sokunkra nézve a legszomorúbb volt, láttuk anyaszentegyházunk legtiszteltebb alakjait, amint rohannak vala egymásra a szent igazság nevében és tépdésik vala egymás fejéről a közvélemény koszorúját.

És elfogott bennünket a bánat és csalódás érzete s tűnődve, tépelődve, anyaszentegyházunk jövő sorsa felett keseregve, kérdeztük egymást: „mi lesz en ebből?” Mert egyszerű falusi ésszel nehéz feladat ám azt megérteni, hogy ma tövig verem a tört a felebarátom szívébe és szórom rá a gyanúnak, kárhoztatásnak, a becsutelenítésnek robbanó golyóit és sóvárgok annak politikai kivégeztetéseért; — holnap pedig odaállok az anyaszentegyház fórumára és kezemben vakoló kanállal, ajkamon imával és szent énekel hozzáfogok Jeruzsálem megrongált kőfalainak ujjaépítéséhez. Ma Dávid, aki az Uriás halálának útját készítgeti; holnap Nehémiás, aki védő falakat épít, vagy Ezékiás, aki templomot tataroz!! . . . Nehéz dolog ez így, a máshoz szokott s a tisztesség glóriáját falusiasan féltő ember testi és lelki szemében!

Ne tagadjuk, ne tagadjon senki, hogy háborgó kedéllyel készültünk a zsinat második ülészsakára és ha jó módjával történhetik, örültünk volna ez ülészsak távoli időkre való elnapolásának.

Az az idő, amely a két ülészsak között

eltelt — éppen a rendkívüli politikai viszonyok miatt is — nem volt eléggé termékeny anyaszentegyházunkra nézve. Azt hittük, hogy az adózás félbenmaradt kérdése az első ülészsak után minden hivatott tényezőt vitára szólít és a porondra késztet. Hittük, hogy egyesek beváltják régi ígéretöket s ebben a sarkalatos nagy kérdésben előszedik korábbi tanulmányaikat s az idősebbek az ifjabbakkal nemes versenyre kelve, fogják az egyházi adóügyet szerencsés megoldásra segíteni. Csalódtunk. Munkálat munkálat ellen, füzet füzet ellen nem támadt. Egy-egy sajtóbeli tanulmány nem hiányzott ugyan, de mi nem ezt, nem ezeket vártuk. A világi politika tavaszi árvizének zúgásától megdermedtek a béke munkásainak idegei és a nemzet tavaszának nagy ünnepnapján, balsejtelmektől nyugtalanítva, vonultunk fel Budapestre. Hogy miért kellett a zsinati tagoknak március 15-ét vasúton töltöniök — azt senki sem tudta közölök megmondani.

Egyebekre nézve is kétségesek voltunk s némelyek még arra nézve is: vajjon megtartható-e ez a második ülészsak vagy sem? Valami mélyen rejtegetett elégedetlenség tünetei kezdtek mutatkozni, kiütödni; földalatti tüzek, de amelyek elaludtak, nyomokat sem hagyva magok után.

Március 16-án az agg *Kun Berta'an* ifjúi lelkesedéssel imádkozott azért a szeretetért, amely „mindent elfedez” s nem imádkozott hiába. A világi politika megint csak künn rekedt a folyosón s a zsinat második ülészsaka békességgel indult és így haladt egész április hó 7-éig.

Túl az első kellemetlenségeken, túl az első ülésnek szokatlan hangulatán, a csüggedettek is felserkentek, a félénkebbek is megbátorodtak, a politikai csömörben szenvedök is felépültek s a zsinat — önmagában kellemesen csalódva — a törvénytervezet nagyobb részén áttörtetett, a munka idejét mindjárt kezdetben meghosszabítván.

Dolgozzunk és feledjünk! — ez volt a jel-

szó. Az idő drága, tehát keveset szónokoljunk! — ez volt a visszhang. És megfogott bennünket a munka láza és a takarékoság szelleme.

Az adóügytől fáztak némelyek, miután ahhoz pénz kell, azt pedig a felfordult politikai viszonyok között az államkormánytól várni vagy arra csak biztos ígéretet is venni nem lehet. A zsinat többsége azonban bízott a mindenkori magyar kormánynak az ev. ref. egyház iránti jóindulatában és neki vetette magát az adóügynek és a IV. részt sok körültekintéssel letárgyalta. Egyházi és világi férfiak egyforma lelkesedéssel, használási törekvéssel forgatták a zsinatnak ezt a fő kérdését, át lévén hatva valamennyien attól a tudattól, hogy itt a csekély botlás is nagy bajt vonhat maga után. A 282., 283. §§-ok is szerencsés megoldást nyertek. A vagyoni s személyi adó s ezeknek bizonyos számokban s illetőleg %-okban való kifejezése általános megnyugvással fogadtatott. Dícséretére essék az u. n. világi elemnek, az adóteher arányosítása ellen egyetlen zúgolódó szava sem volt, jóllehet érezte, éreztük valamennyien, hogy a változott adókulcs — bizonyos esetekben — a vagyonosabb osztálynak nagymérvű megterhelésével fog járni. Szomorú dolog volna, ha az történnék majd meg, hogy — mint némelyek gondolták — a vagyonosabbak, saját érdekükben ellene szegülnének itt-ott a törvényileg megállapított adókulcs behozatalának, tehát a szegényebbek adóterhén való könnyítésnek. Ezt egyelőre ne tegyük fel arról a világi elemről, vagy vagyonosabb osztályról, amely különben is e világban élven, bölcsen tudja, hogy mozog a föld és a mélységekből moraj tör fel és kancsal szemek meredeznek a hegyek felé.

Az adókulcs bevitele magával fog majd sodorni bizonyos ódságokat, amelyek ellen annyi panaszt támadt már és hangzik folytonosan (terménybeli fizetés stb.) és megszabadít bizonyos vidékeket az adózás szörnyű igazságtalanságaitól. De ott is, ahol a 282. §-ban megszabott adókulcsot el nem fogadják, lassanként érezhetővé fog válni minden kínálkozó alkalommal az a nagyobb igazság, az a nagyobb egyenjogúság, azoknak egyre követelőbb ereje, ami a módosított adótörvényben kétségtelenül megnyilatkozik. Ilyen módon, ha nem egyszerre is, de a lassú fejlődés útján, igazat ad az idő azoknak, akik most rögönösen akarták a saját józan elméletüket a gyakorlatba beerőszakolni. A csendes átalakulás a török-szakad reformationál történetileg is jobbnak bizonyult.

Nem közönséges előnye az új adókulcsnak, hogy megszünteti a külön iskolai adót, illetőleg tandíjfizetést s ezzel az egyházvezetőknek könnyebbül sorsuk egy bajjal s az iskolázás a fizetni

nem tudók vagy nem szeretők gyermekeire nézve is akadálytalanná válik.

Az egyházi adóügygyel kapcsolatban a törvénytervezet ötödik része „A magyar országos református egyházi közalap” című is az intézmény hivatásához méltó tárgyalásban részesült. Mi volt a célja s miféle csalódásokkal járt a fejlődése s mennyi jót művelt még a csalódások mellett is? A zsinat maga elé idézte az intézmény egész történetét és ebből a történetből merítette a jövőre szóló javításokat. Az állami egyenes adó $1\frac{1}{2}\%$ -a legyen-e a közalapi járulék vagy — miután ennek évenkénti kiszámítása tetemes vesződéssel és költséggel is jár, fejenkénti járulék állapíttassék-e meg? — ez volt a főkérdés és bizottsági számítások után abban állapodott meg a zsinat, hogy az utóbbi, de nem 10 fillérrel, hanem csak 8-cal. Buzgó lelkek bizonykodtak a 8 fillér mellett, ami csaknem oly összeget biztosít a nemes intézmény céljaira, mint az $1\frac{1}{2}\%$ vagy 1% -os állami adó utáni járulék s mindenesetre többet a zsinat eddigi évi jövedelménél. A zsinat hitt nekik és hihetjük valamennyien, hogy a közalap sorsa jövőre szilárdabb alapokon fog nyugodni, mint eddig nyugodott.

Felmerült a közalappal kapcsolatban a közalapi tőkének bizonyos decentralisatioja is. Dunántúli férfiak lelkesedtek ezért a gondolatért, kívánva, hogy állandó beruházásokra egyes egyházak, az egyházmegyék és egyházkerületek jóváhagyása és garantirozása mellett, rövid lejáratú törlesztéses kölcsönöket kaphassanak a közalaptól, de sohasem folyó szükségletekre. A tiszáninneri egyházkerület kétszer is felírt már e tárgyban a konventre, de egyszer sem bírta a közalapi tőkének centralis kezelésének egyedül idvezítő voltát a maga komoly érveivel kétesse tenni s a törlesztéses kölcsönökhöz a maga nevére sem bírt a konventtől közalapi pénzt kieszközölni. A kamatok biztosságát föltétlen szükségké teszi a kiadások bizonyossága s a konvent, utóbb pedig a zsinat még a kerületekben sem látnak teljes biztosítékot a kamatok pontos fizetésére nézve. Pedig a tiszáninneri kerület a közalap fennállásától kezdve évről-évre fényesen igazolta, hogy tiszteletben tudja tartani a közalap nagy feladatait.

Akik ismerték a tiszáninneri egyházkerület próbálkozásait, csodálkoztak azon, hogy a zsinaton senki sem akadt a kerület képviselői közül, aki a dunántúliak gondolatát felszólalással is pártfogolta volna. Egyszerű oka volt a kétszeri visszautasítás és nem az elmélet igazsága felől való bizonytalankodás. A tiszántúli egyházkerületből is hangzott — éppen a debreceni egyházmegyéből — efajta kívánság (amely szerint a közalapi összeg felerészben mindig az illetékes

egyházmegyéknél hagyassék legjobb belátásuk szerinti intézkedés mellett) s így bizonyosra vehetjük, hogy „a leányzó nem halt meg — csak aluszik.“

A 2-dik ülészak nevezetes ténye az „Egyházi törvénykezés“ című törvénytervezeti rész letárgyalása is. Egész a zsinatig s magában a zsinaton is az volt a vélemény e részletről, hogy ez a leggondosabban átdolgozott s a legnagyobb mértékben átjavított részlete a törvénytervezetnek. Egy ember munkája s nem bizottsági alkudozás eredménye. Mégis voltak, akik fáztak ettől a megnövekedett résztlettől, ennek világi jellegű perrendtartásától stb. . . . de a közvéleménnyel szemben ezek nem bírtak megállani, nem különösen a szakemberek kedvező ítélete miatt. Hogy nehéz lesz megtanulni, hozzá szokni, ez érvnek persze gyöngye volt s a zsinat gyorsan haladt az átdomított és egészen új §§-okon.

De még sem olyan könnyen, mint előre hittük. A tárgyalás során kiderült, hogy ennek a résznek is vannak feleslegei, hiányai s hogy ez is tökéletesíthető. Tökéletesített is valóban és pedig papi és nem papi egyének által egyaránt. Hogy tökéletesítés-e rajta az a változtatás, amely szerint az egyházközségek által fentartott középiskolák tanárainak fegyelmi ügyében első fokon az egyházmegyei bíróság illetékes — ez nagy kérdés, de e módosítást a különben nagyerejű előadóval szemben is keresztül bírta vinni a zsinatnak e pont körül összealakult többsége.

Tévedés azonban azt hinni, hogy ez a többség papokból állott, tehát ugynevezett papuralmi hajlamoktól indított. Nem, távolról sem! A zsinati napló bizonyítja, hogy papi egyén volt a módosítás legelső s leghivatottabb ellenzője, akinek felszólalása annyira a közvélemény kifejezőjének látszott, hogy senki sem gondolt arra, hogy a törvénytervezet szövege s az előadónak azt melegen pártoló véleménye ellenére a módosító javaslat többséget nyerhessen. Volt a javaslat támogatóinak állásfoglalásában sok tetszetős. Igaz az, hogy ha az egyházmegye általában felettes hatóság az egyházközségekre nézve: akkor annak kell lennie az egyházközségek mindenfajta iskoláira nézve is; igaz az is, hogy ha elfogadja valaki egy egyházközség bizalmából a tanári állást, akkor ne szégyenelje az egyházmegye fenhatóságát se, amely elvégre is nem papok képvisellete, hanem az egyházmegye papi és világi férfiainak gyülekezete. Az a gondolat pedig, hogy az egyházmegye fenhatósága alá helyezett tanár mélyebben fogja érezni az egyházhoz való tartozását, mint különben, szintén nagyot nyomott a mérlegen s az egyházmegyék és az anyaszentegyház kettős tisztessége nevében történt aztán, hogy a javaslat győzedelmet ara-

tott. Hogy miféle tapasztalatokon épült fel ama javaslat, ne kérdezzük, ne hánytorgassuk; csak higgyük és valljuk, hogy jobb lett volna, ha elmarad s ha felszínre vetődését semmi komoly ok elő nem idézi s még jobb lenne, ha további háborúságok és gyanúskodások nélkül válnék feleslegessé — a rend, tisztesség, szeretet és a kötelesség hű teljesítésében vitézkedő férfiak példás önmegtagadása és akarata által.

Radácsi György.

(Vége köv.)

Ref. istentiszteleti rendtartási tervezetek.

Köztudomású, hogy ev. ref. egyházunk körében részint a prot. sajtó nyughatatlankodása, részint az egyházi értekezletek s más gyülekezések révén sokféle elvetődött lelkész és nem lelkész atyánkfiaiak tapasztalatai miatt, mind sűrűbben fel-felvetődött *istentiszteletünk egységesítésének gondolata* s mire a zsinattartás idejével tisztára jutottunk, felhatott ez a gondolat a konvent asztaláig is, mint teljesülésre érett kívánság. A nagyobb egységet az egyházkerületek is megáhitották — erőt képzelvén abban.

A konvent — jobbra-balra való tapogatózás után — szakemberrel óhajtotta az istentiszteleti egységet kiterveztetni s felkérte (1904. okt.) *Novák Lajos* spataki theol. tanárt a tervezet megkészítésére, az egyházkerületeket pedig kívánságaik kifejtésére. Kinevezett a konvent egy *liturgia-ügyi bizottságot* is, amely az egységes liturgia kérdését a zsinat elé való felterjesztésre érlelje meg.

Novák Lajos a zsinat 2-ik ülészakának megnyilta előtt elkészült a tervezetével s azt Sárospatakon — a liturgiaügyi bizottság határozata értelmében — kinyomatta s a *bizottság és a konvent tagjainak tanulmányozás végett* megküldte.

A 41 ivrét lapra terjedő s bő, nyomós, általában érdekes és a szakember tudását igazoló indokolással kísért műnek címe: *„Isteniszteleti rendtartás a magyarországi református keresztyén egyházban. Javaslat stb.“*

A liturgiaügyi bizottság, amelynek elnöke *Baksay Sándor*, dunamelléki püspök, f. év június 13—15. napjain tárgyalta az előadói javaslatot s noha azt készséggel ismerte el „nagy és lelkiismeretes utánjárás, ügy-szeretet és kiváló szakértelem“ eredményének: mindamellett, mivel a bizottsági többség véleménye szerint „*most nem a reform, hanem a meglévő istentiszteleti rend egységesítése az a vezető szempont, amelynek sikerét bármily mérsékelt reformmal is kockára tenni népünk ez irányú ismeretes konzervativizmusa mellett nem kívánatos*“, — az előadói javaslat szövegétől nagyon különböző tervezetet állapított meg és terjesztett a konvent júniusi gyűlése elé.

A konvent a bizottsági tervezet érdemleges tárgyalásába nem bocsátkozott, hanem leküldte azt — külön

füzetben kinyomatva — az egyházkerületekhez, hogy azok az egyházmegyékkel tárgyalatván, összefoglaló véleménynyel kísérve, olyan időben küldjék fel a konvent elnökségének, hogy ez a liturgiai bizottság által ezeket is feldolgoztatva, az ez évi rendkívüli őszi konventre a zsinat elébe terjesztendő végleges javaslat szövegére nézve előterjesztését megtehesse“.

Mintán a Novák-féle javaslat nincs benne a konvent jkvében s mintán az csak a liturgiai bizottság és a

konvent tagjainak küldetett meg s még az egyházi sajtó útján sem juthatott el minden lelkészlakba, az pedig az ügy érdekében feltétlenül kívánatos, hogy a bizottsági tervezet mellett a tanulmányozni szerető azt is lássa és olvashassa: — jó dolgot vél cselekedni a Sárospataki Ref. Lapok, amikor a két javaslatot *párhuzamos kiadásban* bocsátja a t. olvasó rendelkezésére, felkérve a lélek által sugalmazottakat, hogy lapunk útján is szólják, amit a lélek ad szólniok.

Istenitiszteleti rendtartás

a magyarországi ref. keresztyén egyházban.

Novák-féle szöveg.

1. §. A magyarországi református keresztyén egyház gyülekezetei számára a János szerint való evangéliom IV. részének 24. verse, az apostoli kor példája és hazai egyházunk eddig követett gyakorlata alapján a következő istenitiszteleti rendtartás állapittatik meg.

2. §. Ez a rendtartás az országos egyház valamennyi gyülekezetére nézve egyiránt kötelező s csak zsinat által módosítható.

ELSŐ FEJEZET.

RENDES ISTENITISZTELETEK.

3. §. A rendes istenitisztelek helye a templom; idejét a presbiterium a helyi körülmények figyelembevételével, de mindenesetre úgy állapítja meg, hogy vasárnapokon és ünnepeken mind a délelőtti, mind a délutáni, — hétköznapokon legalább a reggeli istenisztelet mindenütt megtartassék.

ELSŐ CÍM.

VASÁRNAPI ÉS ÜNNEPI ISTENITISZTELETEK.

4. §. Ily istenitisztelek tartandók a közönséges vasárnapokon és a mi ünnepeinken, u. m. új év első vasárnapján, nagypénteken, húsvét első és másodnapján, áldozócsüörtökön, pünköst első és másodnapján, a reformáció emlékére szentelt vasárnapon, karácsony első és másodnapján.

5. §. A vasárnapi és ünnepi istenitisztelek rendje ez:

I. Délelőtt.

Beharangozás után, míg a gyülekezet a templomba besereglik, *gyülekező ének*, a szükséghez képest. — Ezután:

1. **L.¹** *Fohász* az úrasztalánál (k.²). Ján. IV: 24.

2. **Gy.³** *Fennálló ének*, — invokáció — egy vers (k.).

3. **L.** *Bőjtölés és gyónás*, könyörgésben, az úrasztalánál (k.). Vezérgondolatai: a bűnösség megvallása, a magabaszállás, vagy Isten kegyelmének megnyeréseért, tehát az a sarkalatos és specifikus

¹ L. = lelkész, liturgusz.

² k. = kötött.

³ Gy. = gyülekezet.

Konventi szöveg.

1. §. A magyarországi ev. ref. keresztyén egyház gyülekezetei számára a János szerint való evangéliom IV. részének 24. verse, az apostoli kor példája és hazai egyházunk eddig követett gyakorlata alapján a következő istenitiszteleti rendtartás állapittatik meg.

2. §. Ez a rendtartás az országos egyház valamennyi gyülekezetére nézve egyiránt kötelező s csak zsinat által módosítható.

ELSŐ FEJEZET.

RENDES ISTENITISZTELETEK.

3. §. A rendes istenitisztelek helye a templom; idejét a presbiterium a helyi körülmények figyelembevételével, de mindenesetre úgy állapítja meg, hogy vasárnapokon és ünnepeken mind a délelőtti, mind a délutáni, — hétköznapokon legalább a reggeli istenisztelet mindenütt megtartassék.

ELSŐ SZAKASZ.

VASÁRNAPI ÉS ÜNNEPI ISTENITISZTELETEK.

4. §. Ily istenitisztelek tartandók a közönséges vasárnapokon és a mi ünnepeinken u. m. új év első napján, nagypénteken, húsvét első és másodnapján, áldozócsüörtökön, pünköst első és másodnapján, a reformáció emlékére szentelt vasárnapon (október hó utolsó vasárnapján), karácsony első és másodnapján.

5. §. A vasárnapi és ünnepi istenitisztelek rendje ez:

I. Délelőtt:

Beharangozás után, míg a gyülekezet a templomba besereglik: *gyülekező ének*.

A lelkész beérkezése után:

1. Fennálló ének (invocatio).

2. Főének.

3. Imádság.

4. Ének.

prot. hittétel, hogy „megigazulunk ingyen Isten kegyelméből a Jézus Krisztusban lett váltság által.” Róm. III: 24.

4. Gy. Főének, a L. által kijelölve: 2–4. vers.
5. L. Magasztalás, imádságban, a szószéken (sz.⁴).

6. Gy. Ének: 1. v. Lehet karének is.
7. L. Isten igéjének hirdetése. (Egyházi beszéd. sz.)

8. Gy. Ének: 1. v. Lehet karének is.

9. L. Hálaadás, imádságban. (sz.)

10. Gy. Ének: 1. v.

11. L. Apostoli intelem (Róm. XII: 1–2. k.), könyörgés⁵ (k.), Miatyánk (k.).

12. L. Pásztori vagy papi áldás (k.).

13. L. Adakozásra való felhívás (Róm. XII:

13. Luk. VI: 38.), hirdetés.

14. Gy. Éneklés.

II. Délután.

1–6-ig úgy, mint délelőtt.

7. Ünnepeken egyházi beszéd, vasárnapokon biblia- vagy kátémagyarázat, ez az utóbbi úgy, hogy az alapul szolgáló bibliai szövegek magyarázandók a mi hitvallásaink szellemében.

8–10-ig úgy, mint délelőtt.

11. Apostoli intelem, Miatyánk.

12–14-ig úgy, mint délelőtt.

6. §. Ha a vasárnapi vagy ünnepi istenitiszteleket nem lelkészminőségű egyén (tanító, ünnepi követ) végzi: akkor az úrasztali szolgálat elmarad s az istenitisztelek rendje akár délelőtt, akár délután ez:

1. Fennálló ének. 2. Fő ének. 3. Imádság a szószéken. 4. Ének. 5. Egyházi beszéd. 6. Ének. 7. Hálaadás és Miatyánk, délután esetleg csak Miatyánk. 8. Áldás. 9. Hirdetés. 10. Ének.

7. §. Ha az istenitiszteleken nem lelkészminőségű egyén prédikál, de a lelkész ott van: az úrasztalához kiszabott liturgiai cselekményeket multhatatlanul végezze el.

8. §. Ha az egyházközségben két vagy több lelkészminőségű egyén szolgál vagy ha valamely ünnepélyes egyházi cselekmény alkalmával az istenitiszteleken két vagy több lelkész van jelen: akkor az istenitiszteleket két lelkész is végezheti, úgy, hogy az egyik az úrasztali, a másik a szószéki szolgálatot teljesíti.

Ennek megállapítása egylelkészű egyházközségben a lelkészt, két vagy többlelkészű egyházközségben a lelkészeket illeti.

MÁSODIK CÍM.

HÉTKÖZNAPI ISTENITISZTELETEK.

9. §. A hétköznapi istenitisztelek rendje ez:

I. Délelőtt:

1. Fohász, az úrasztalánál (k.).

2. Fennálló ének: 1. v.

3. Fő ének: 2–4. v.

4. Imádság, (sz.) Miatyánk, a szószéken.

5. Ének: 1. v.

5. Isten igéjének hirdetése.

6. Imádság.

7. Miatyánk.

8. A gyülekezet megáldása.

9. Adakozásra felhívás és hirdetés.

10. Ének.

II. Délután:

1–4. pontig úgy, mint délelőtt.

5. Ünnepeken: egyházi beszéd; vasárnapokon: biblia- vagy kátémagyarázat, ez utóbbi úgy, hogy az alapul szolgáló bibliai szövegek magyarázandók a mi hitvallásaink szellemében.

6. Miatyánk.

7. A gyülekezet megáldása.

8. Ének.

MÁSODIK SZAKASZ.

HÉTKÖZNAPI ISTENITISZTELETEK.

6. §. A hétköznapi istenitisztelek rendje ez:

I. Délelőtt:

1. Fennálló ének.

2. Főének.

3. Imádság.

4. Miatyánk.

5. A gyülekezet megáldása (és hirdetés.)

6. Ének.

II. Délután:

Egészen úgy, mint délelőtt.

7. §. Hétköznapi bibliamagyarázat alkalmával a rend ez:

1. Fennálló ének.

2. Főének.

3. Imádság.

4. Bibliamagyarázat.

5. Miatyánk.

6. A gyülekezet megáldása (és hirdetés.)

7. Ének.

MÁSODIK FEJEZET.

A RENDKÍVÜLI ISTENITISZTELETI CSELEKMÉNYEK VAGY SZERTARTÁSOK.

ELSŐ SZAKASZ.

A SÁKRAMENTUMOK KISZOLGÁLTATÁSA.

I. A keresztelés.

8. §. A keresztelés rendes helye: a templom; ideje: vasárnapokon és ünnepeken a délutáni, hétköznapi napokon a délelőtti istenitisztelek végén, az utolsó éneklés előtt.

⁴ sz. = szabad.

⁵ Ez a könyörgés úrvacsoraoasztáskor, konfirmációkor elmarad.

6. Megáldás, esetleg hirdetés, az úrasztalánál.

7. Ének.

II. Délután:

Ugy, mint délelőtt.

10. §. Ha az istenitiszteletet nem lelkészminőségű egyén végzi: akkor az 1. sz. elmarad és a 6. sz. is a szószéken megy végbe.

11. §. *Hétköznapi biblia-magyarázat* alkalmával a *rend* ez:

- 1—3-ig, mint rendesen.
4. Imádság a szószéken.
5. Ének: 1. v.
6. Bibliamagyarázat.
7. Miatyánk.
8. Ének: 1. v.
9. Megáldás, esetleg hirdetés az úrasztalánál.
10. Ének.

MÁSODIK FEJEZET.

A RENDKÍVÜLI ISTENITISZTELETI CSELEKMÉNYEK VAGY SZERTARTÁSOK.

ELSŐ CÍM.

A SÁKRAMENTOMOK KISZOLGÁLTATÁSA.

I. A keresztelek.

12. §. A keresztelek *rendes helye* a templom; *ideje*: vasárnapokon és ünnepeken a délutáni, hétköznapi napokon a délelőtti istenitisztelet végén, az utolsó éneklés előtt.

Keresztelni *rendkívülig* a templomon kívül is lehet.

13. §. A templomban való keresztelek *rendje* ez:

1. **L.** Fohász (k.).
2. **Gy.** Alkalmi ének: 1. v.
3. **L.** Megkérdezi a keresztszüléket: *kívánják-e*, hogy a jelenlevő csecsemőt (csecsemőket) megkeresztelje? Felelnek: igen. Ha a megkeresztelendő felnőtt egyén: akkor azt magát kell megkérdeznie (k.).
4. **L.** Szertartási beszéd a keresztségről, a szereztetési ígék alapján vagy azok alkalmazásával (sz.).
5. **L.** Könyörgés (sz.).
6. **L.** Keresztelek (k.).
7. **L.** Megkérdezi a keresztszüléket: *ígérik-e*, hogy a megkeresztelt egyén az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevének ösmeretében és félelmében fog neveltetni? Felelnek: igen (k.).
8. **L.** Megáldás (k.).
9. **Gy.** Ének.

14. §. A templomon kívüli keresztelek *rendje* ugyanez, csak az éneklés marad el.

15. §. A *felnőttek* megkeresztelése *rendszerint* a templomban, a gyülekezet jelenlétében megy végbe; *rendkívülig* azonban ez is végrehajtható a templomon kívül is. *Rendje* a következő:

- 1—3. Mint fentebb.
4. Szertartási beszéd (sz.), melynek végén a megkeresztelendő *vallástételt* (k.) tesz.
- 5—6. Mint fentebb.
7. Megáldás, melynek keretében a **L.** az illető egyént az úrvacsorával való élésre is felhatalmazza, tehát konfirmálja (k.).
8. Ének.

Keresztelni *rendkívülig* a templomon kívül is lehet.

9. §. A templomban való keresztelek *rendje* ez:

1. Fohász.
2. Szertartási beszéd,
3. Szülék és keresztszülék fogadástartétele.
4. Keresztelek.
5. Könyörgés.
6. Megáldás.
7. Ének.

10. §. A templomon kívüli keresztelek *rendje* ugyanez, csak az éneklés marad el.

11. §. A felnőttek megkeresztelése *rendszerint* a templomban, a gyülekezet jelenlétében megy végbe; *rendkívülig* azonban ez is végrehajtható a templomon kívül is.

Rendje a következő:

1. Fohász.
2. Szertartási beszéd.
3. Kérdések feltétele.
4. Vallástétel.
5. Megkeresztelés.
6. Az egyházba való felvétel.
7. Könyörgés.
8. Miatyánk.
9. Megáldás.

10. Ének (ez a templomon kívüli szertartásnál elmarad).

II. Úrvacsoraosztás.

12. §. Az úrvacsorát *rendszerint* a templomban, a gyülekezet jelenlétében és részvételével kell kiosztani évenként hatszor, ú. m. böjtfővasárnap, húsvét, pünköst, újkenyér, újbor és karácsony alkalmával.

Rendkívülig a templomon kívül is kiszolgáltatható a betegeknek, foglyoknak és halálra ítéteknek.

13. §. Az úrvacsora kiszolgáltatásának *rendje* ez: A *rendes* vasárnapi istenitisztelet 1—10. pontig.

1. Fohász.
2. Szertartási beszéd.
3. Bűnbánó imádság.
4. Nyilvános vallástétel.
5. Bűnbocsánat hirdetés és meghívás az úrasztalához.
6. Ének.
7. A jegyek megáldása a szereztetési ígék elmondásával és hálaadással.
8. A szent jegyek kiosztása a gyülekezet alkalmi éneke alatt az úrasztalához járulóknak.
9. A lelkész vagy lelkészek úrvacsorája.
10. Bezáró rövid beszéd.
11. Hálaadó imádság.
12. Megáldás.
13. Gyülekezeti ének.

14. §. Az úrvacsoraosztási szertartásnak *mindenestől* az úrasztalánál kell lefolynia.

II. Az úrvacsoraosztás.

16. §. Az úrvacsorát rendszerint a templomban, a gyülekezet jelenlétében és részvételével kell kiosztani, évenként ötször, ú. m. nagypénteken, pünköstkor, szeptember első, november első vasárnapján és karácsonykor.

Rendkívülieg a templomon kívül is kiszolgáltatható a betegeknek, foglyoknak és a halálra ítéltnek.

17. §. Az úrvacsora kiszolgáltatásának rendje a következő:

Alkalmi éneklés (1—2. v.) után:

1. Fohász (k.).

2. Szertartási beszéd (sz.).

3. Közgónás és pedig: vallástétel a) a bűnösségről, b) a váltságba vetett hit üdvözítő voltáról és c) ígéret az erényes élet folytatásáról (k.).

4. Bűnbocsánat-hirdetés és meghívás az úrasztalához való járulásra (k.).

5. Ének: 1. v. (A 112. dicséret 5-ik verse vagy más.)

6. A szereztetési ígék — I. Kor. XI: 23—25. — első, a kenyérre vonatkozó részének elmondása s nyomban a kenyér felemelése és megáldása hálaadással (k.) és kiosztása az ú. n. első asztalnak, mely alatt a Gy. a 168. dics. 6-ik versének első felét énekl. (Szállj le most stb.)

7. A szereztetési ígék második, a borra vonatkozó részének elmondása s nyomban a pohár felemelése és megáldása hálaadással (k.) és kiosztása az első asztalnak, mely alatt a Gy. a 168. dics. 6-ik versének második felét énekl. (Életnek vize stb.)

8. Kiosztás, most már egyfolytában, akár asztalonként („álló” úrvacsorázás), akár menetben („mozgó” úrvacsorázás) a gyülekezet még hátralevő tagjainak. A Gy. énekel.

9. A lelkész vagy lelkészek úrvacsorája, mely alatt a Gy. a XXVI. Zsolt. 6 versét énekl. (Belső tisztaságban.)

10. Szertartási rövid beszéd. (Intelem a Krisztus iránti hűségre, példájának állhatatos követésére, a fogadástétel betöltésére.) (sz.)

11. Hálaadó imádság (sz.). Miatyánk.

12. Megáldás (k.).

13. Éneklés.

18. §. Az úrvacsoraosztási szertartásnak mindenestől az úrasztalánál kell lefolytania

19. §. A betegek és halálra készülő úrvacsorájának rendje ez:

1. Fohász (k.).

2. Szertartási beszéd (sz.).

3. Gónás, könyörgés alakjában (k.).

4. Bűnbocsánat hirdetése (k.).

5. A szereztetési ígék elmondása s eközben a jegyek felemelése (k.).

6. Kiosztás, alkalmas szentírási helyek idézése.

7. Hálaadás (k.). Miatyánk.

8. Áldás (k.).

20. §. Ha a betegek úrvacsoraosztás napján élnek úrvacsorával: a lelkész a már megáldott jegyekből vitessen számukra s ilyenkor a jegyek ismételt megáldása szükségtelen.

21. §. Foglyoknak az úrvacsorája lehetőleg teljes szertartással osztandó ki.

(Folyt. köv.)

15. §. A betegek és halálra készülő úrvacsorázásának rendje a következő:

1. Fohász.

2. Szertartási beszéd.

3. Könyörgés.

4. Bűnbocsánat hirdetése.

5. A jegyek megáldása a szereztetési ígék elmondásával.

6. A szentjegyek kiosztása.

7. Hálaadás.

8. Miatyánk.

9. Áldás.

16. §. Foglyoknak az úrvacsorája lehetőleg teljes szertartással osztandó ki.¹

A lelkészképzésről.

Általános kívánság református egyházunkban, hogy miután zsinatunk törvénybe iktatta a szabad lelkészválasztást, a lelkészképzés színvonalát emelni kell. Legutóbb a Debr. Prot. Lap 28-ik számában Révi pap foglalkozik e kérdéssel. Bírálat alá veszi a lelkészképzés jelenlegi rendszerét s megkísérli kimutatni feltűnő hiányait. Ezek szerinte: 1. *hogy a biblia a mai theol. oktatásban nem foglalja el a centralis helyet.* Abszurdumnak tűnik fel előtte, hogy a bibliára vonatkozólag mennyi tudományt tanítanak a theológián (isagogika, bibliai theologia, írásmagyarázat stb.), míg *magát az alapot*, a biblia olvasását nem tanítják. Ez az oka, hogy theologusainknak s így lelkészeinknek bibliai ismerete gyenge lábon áll. Kilépnék az életbe, egy csomó bibliai tudomány birtokában — a biblia ismerete nélkül. — [A dolog csakugyan úgy áll, hogy a biblia tartalmának közvetlen megismerésére nagyobb gondot kell fordítani. Az egyet. konvent a bibliának a középiskolai vallástanítás egész folyamán előtérbe állításával (1901-iki tanterv) oly elvet képvisel, amely nagy mértékben előmozdítja a vallástanítás intenzívebb, sikeresebb keresztülvitelét. Ez elvnek a lehető legteljesebb mértékben kellene érvényesülni a theol. akadémián!]

Hibája a jelenlegi lelkészképzési rendszernek 2. az, *hogy elavult s a mai modern kornak nem felel meg.* A ref. theologiákon nem akarják elismerni a theol. tudományés kutatás újabb vívmányait (?) s a hallgatók teljesen tájékozatlanok a legutóbbi dogmatikai mozgalmakról. Pedig a modern theologia egyáltalán nem akarja a biblia tekintélyét megdönteni, hanem sokkal inkább közte és a mai kor felfogása között összhangot keresni. Szerinte az a theológia, amely a mozdulatlanságot jelképezi s a

¹ Mint a M. Szóból értesültünk, a szigetvár-vidéki lelkési kör július 12-én Szigetváron tartott értekezletén az egységes liturgia kérdésében készített javaslatot is megvitatta. Sajnálkozását fejezte ki afelett, hogy konventünk nem a Novák-féle javaslatot fogadta el alapul, mint amely korszerű és üdvös újításokat tartalmaz. Tekintetbe véve azonban a konvent határozatát, a konventi javaslatot bizonyos módosításokkal elfogadta, szükségesnek tartván az egyházkezelésnek az eddigi szertartásszerű megőrzését s a harangozás és lelkési egyenruha kérdésének az egyházi liturgia keretében való szabályozását.

kortól teljesen emancipálja magát, nem sokat ér. Mi protestánsok gyakran elítéljük a katolikusokat, mert még mindig Aquinói Tamás theológiáját tanítják, holott *magunk is abba a hibába esünk, ha a XVI. század theologusai mellett megállunk* [igazán őszinte szavak!]. Ne zárjuk el a theologusokat a modern theologia teljes megismerésétől! — [Hazánkban a prot. theol. akad. tanárok nagyobb része bizony még mindig idegenkedik attól, hogy az oknyomozó írásmagyarázat s általában a tudományos theológia ítélőszéke által, hosszú kritikai vizsgálódás és komoly megfontolás után történelmi igazságok gyanánt kimondott eredmények előtt meghajoljon s azokat előadásai, magyarázatai alkalmával felhasználja. Pedig, ha a theologia: *tudomány* — aminthogy tényleg az! — akkor, mint társai, úgy ő sem vonhatja ki magát a nagy mindenség egyetemes, állandó törvénye: *a haladás, a fejlődés, a tökéletesedés alól!* Következésképpen e tudományt képviselő tanárok csak úgy felelnek meg igazi hivatásuknak, ha *lépést tartanak az általuk képviselt tudomány fejlődésével és haladásával!* Ellenkező esetben, t. i. ha negligálják a tudományos theologia pozitív eredményeit: nem lehetnek igaz képviselői szakcsoportjaiknak! Ha a XX. század emberei vagyunk: legyünk a XX. század előadótanárai is és emeljünk kalapot a theol. tudomány szent igazságai előtt!]. 3-ik hiba, *hogy a sociológiának a jelentősége nincs méltatva a theológiákon*. Szerinte a lelkészekre óriási feladat vár a socialis mozgalmakban s úgy, ahogy nálunk a viszonyok állanak, a reactio ellen a prot. lelkészek csak a socialisták táborában küzdhetnek sikeresen. Ha tőle függne, követelné a sociológiának a gyakorlati theologia tárgyai közé való felvételét. — [Nekem is az a nézetem, hogy korunk társadalmi kérdései elől a prot. lelkészeknek kitérniök nem lehet, nem szabad. Ellenkezőleg! Nekik kell vezetni, irányítani e kérdésekkel foglalkozókat, hogy azok az *igazi, jézusi elvek alapján nyerjenek majd helyes megoldást*. Hogy a sociológia a jövőben esetleg helyet foglaljon majd a theológián, erre nézve az út már némileg meg van egyengetve azáltal, hogy pl. a sárospataki theológián, a földművelésügyi m. kir. minister szívesége folytán, egy m. kir. gazdasági vándortanár gazdaságtani tájékoztató előadásokat tart].

Nagy hibája még a jelenlegi rendszernek 4. az is, *hogy képtelen képzett és öntudatos theologusokat nevelni*. Ellensége a hallgatók kezébe, nem tanulmányozás, hanem bemagolás végett adott s csaknem kivétel nélkül németből fordított, nyakatekert mondatokból álló, gyakran homályos és érthetetlen tartalmú litografált compendiumoknak, amelyek többnyire kihívják a jogos bírálatot. Szolgai fordításokból álló compendiumok bemagoltatásával nem lehet önálló gondolkodású, képzett theologusokat nevelni. És mivel nálunk a theologiaiilag képzett férfiak oly szegények, hogy terjedelmes, tudományos műveket nem adhatnak ki, a közegyháznak rövid idő alatt gondoskodni kellene a theologia minden ágából absolut becsű szakkönyvek kiadásáról. Minden tárgyból nemcsak egy kézikönyv lenne, hanem legalább

2—3; már amennyire az egyetemes egyház anyagi ereje megengedné. Így aztán a hallgató nem volna lekötve az illető tanár compendiumához, hanem a különböző könyvekből állíthatná össze nézeteit s tág tér nyílnék az önképzéssel kapcsolatban az önálló gondolkodásra. Gyökeresen meg kellene változtatni a mostani lelkészképesítő vizsgák módját is s a vizsgákat úgy kellene berendezni, hogy azok ne mindig ugyanazon theol. akadémián tartassanak, hanem felváltva. [Be kell vallanunk, hogy theol. oktatásunknak részben azért nincs meg a kellő eredménye, mert egy-két tárgy (egyhtört., homiletika) kivételével — *nincsenek tankönyveink*. Hogy a dr. Antal Géza pápai theol. tanár által kezdeményezett s theol. tankönyvek készítésére irányuló törekvés sikerre fog-e vezetni, az a jövő titka. A lelkeszi könyvtár országossá tétele által a célt már nagy mértékben megközelítjük, mert egyetemes értékű tudományos theol. művek megírására vonatkozó intézkedéssel igazán nagy lökést adhatunk szegényes theol. irodalmunk föllendítésének. — A lelkészképesítő vizsgálatok módjának megváltoztatásáról és különböző helyeken való tartásáról csak a theol. tankönyvek elkészítése után lehet majd komolyan szólni.]

E hibák felsorolása után a theol. oktatás színvonalának emelése céljából rendkívül fontosnak tartja a modern nyelveknek, különösen a németnek tanítását. Majd kárhoztatja azt az eljárást, hogy a theol. tanárokat mindenféle egyházi tisztségekkel elhalmozzák s így elvonjuk őket eredeti rendeltetésüktől. Végül kíváncsnak tartja, hogy a theologusokat nemcsak a tudományban, hanem a társadalmi műveltségben is nevelni kell. A tanárok a theologusokkal ne csupán az órákon érintkezzenek, hanem keressenek alkalmat a velök való összejövételre, kirándulásokra, bizalmas beszélgetésre. Az ilyen érintkezésből sok áldás származnék a leendő lelkészekre. — [Ez azért szíveleendő meg, mert sokan vannak, akik a társadalom hibáinak egyik főokát az ifjúság u. n. *katedrai nevelésében* keresik és találják meg. A tanterem falai között a tanár, hallgatóinak inkább csak az *eszére*, azokon kívül pedig az ideális célok megkedveltetése által, inkább a *lelki világára*, a *szívére* gyakorolhat elhatározó befolyást.]

*

Révi pap komoly figyelemre méltó, eszméltető cikkében sok olyan nagyfontosságú kérdést vet fel, amelyek felett minden megjegyzés, vagy véleménynyilvánítás nélkül, egyszerűen napirendre térni nem lehet. A lelkészképzés színvonalának emelésére irányuló törekvések, tervek megvalósítása (a theol. szakoktatás és theol. vizsgálatok reformjának keretében) prot. egyházunkban, a közel jövő egyik legfontosabb feladata. Egyházi és társadalmi viszonyaink parancsszava szerint szükséges, hogy papjaink a nép vezérei legyenek s hogy szellemi és erkölcsi befolyásukat, tekintélyüket minden vonalon érvényesíthessék. Műveltségben és tudásban a prot. lelkipásztornak kiemelkedő, vezető embernek kell lenni, hogy a társadalom minden osztályának tiszteletét és becsülését kiérdemelje.

H. I.

IRODALOM.

* **Az ev. ref. magyarországi ker. egyház országos zsinatának jegyzőkönyve.** Kiadta Sass Béla zsinati jegyző. A két ülésszaknak megfelelően két kötet (A. B.) Debrecen sz. kir. város könyvnyomda vállalata. Mindkettő e folyó évben jelent meg szép nagy ciceró betűkkel nyomtatva, hogy a próféta szerint könnyen futhasson rajta az olvasó. Az első a tartalomjegyzékkel együtt 120 lap s az első tizenegy ülés történetét örökíti a szokott rövid, tömör jegyzőkönyvi formában. Benne olvasható a megválasztott világi elnöknek székfoglaló beszéde, amely egyszerűsmind a zsinat főbb teendőit is feltárja s a legkényesebb kérdések megoldását irányító megjegyzésekkel kíséri, továbbá a testvér prot. egyház küldöttségének üdvözlő beszéde s az erre adott elnöki válasz, valamint az egyetemes presbiterianus szövetség titkárának magyarra fordított beszéde a megfelelő válasszal s a skót egyház 1904. nov. 6-diki zsinatának a mi zsinatunkhoz intézett üdvözlő levele. A második kötet 356 lapon a 2-dik ülésszak 20 üléséről emlékezik az első kötethez hasonló modorban. Kiváló fontosságú részlete a 27-dik ülés jkvében a két prot. egyház közös bizottságának a m. kir. miniszterelnök leíratára adott válasza az 1848. XX. t.-c. végrehajtása tárgyában s az adóügyi bizottságnak e válasza készített határozati javaslata. A legközelebbi konvent (juniusi) a parochialis könyvtárra vonatkozó szabályzatban az összes hivatalos iratoknak, különösen pedig az egyházmegyei, egyházkerületi, konventi és zsinati jegyzőkönyveknek megőrzését hivatalos kötelességgé teszi s azokra nézve ellenőrző közeget a kanonika visitatiót kívánja meghatalmaztatni. A jegyzőkönyvek fontossága e határozattal kétségtelenül emelkedni fog, de a jövődől lelkészek is előnyös helyzetbe jutnak, ha a közegyház dolgai iránt tudakozódni, érdeklődni óhajtanak, ami pedig hivatali kötelesség!

* **Az ev. ref. magyarországi ker. egyház országos zsinatának naplója.** I—II. kötet. Budapest. Aki tiszta képet akar alkotni magának vagy másnak a zsinat működéséről s azon az egyesek szerepléséről, az a zsinat naplóját egy pillanatra sem nélkülözheti. Gyorsírói jegyzetek alapján készült, mondhatnók: mozgó képe ez a zsinatnak, amelyben egymásután jelennek meg, sokszor egyszerre mutatkoznak a szereplők alakjai, indulatai, szenvedélyei s az egész zsinatnak bizonyos kérdések iránt való kisebb-nagyobb rokon- és ellenszenv s az egyének elvbéli összetartozása vagy — esetleg — érdekei. A csendes betűk elárulják a mélyebben látónak, hogy ki fáradt meg a becsületért otthon készített beszéddel; kit vitt be a vitába a szereplési vágy, ki jár a dolgok mélyén s ki csupán a felszínen; ki a hazabeszélő stb. — Az I. kötet az első ülésszokról (nov. 10—22.) 392 nagy nyolcadrét lap, a II. kötet két külön füzetben (II. és II. a) a második ülésszokról (március 16-tól ápril. 7.) 1020 lap, sárgás papíroson ciceró betűvel az Aethenaeum könyvnyomda kiállításában. Gyorsírói jegyzetek alapján készülvén a napló, részint a szónokok gyöngye hangja, részint a terem acusticája, vagy a gyorsíróknak az egyházi dolgokban való járatlansága miatt, sok apró hiba csúszott be mindkét kötetbe, amiért azonban a szónokok is viseljék a felelősséget, mert a zsinat elnöksége figyelmeztetett mindenkit, aki beszélésre vállalkozott, hogy a gyorsírói irodában a beszédek átnézhetők s a gyorsírói iroda személyzete

nagy készséggel hordozta szét a szónokok között átnézendő beszédeiket. A jelzett apró hibák a napló értékét nem csökkentik. A komoly tanulmányozó magától is ráismer az egyes beszédekben a beszélőtől nem függő esetlegességekre. Sajnos, hogy ezt a naplót — nagy terjedelme miatt — nem merte a zsinat bőszerű példányban nyomtatni s így az sokakra nézve nehezen megközelíthető.

* **A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye 1905. május 3—4. napjain tartott gyűlésének jegyzőkönyve.** A 75 lapra terjedő csinos kiállítású jegyzőkönyv hű képét adja a f.-szabolcsi egyházmegye 1905. május hó 3—4. napján tartott gyűlésének, részletesen beszámol az egyházmegye nevezetesebb eseményeiről és munkásságáról. Miután az egyházmegye nagyérdemű esperese, Görömbei Péter akadályoztatása miatt nem lehetett jelen, az egyházi elnöki széket Nagymáté Albert, legidősebb lelkészi tanácsbíró foglalta el. Megnyitó imája után felolvastatott az időszaki esperesi jelentés, mely bő részletességgel és alaposítással számot ad az egyházmegye 8 havi munkásságáról és beléletről; a személyváltozásokról, az egyes egyházakban tapasztalt előhaladásról (melyek között különösen a gégényi egyházé van kiemelve), öröme és gyász eseményeiről; a jelentés elfogadása után az egyházmegye fontosabb ügyekben (debreceni egyetem, egyházi adó) alkot több rendbeli határozatot. Kiemelendőnek találjuk, hogy a konvent által leküldött országos ev. ref. lelkészi nyugdíjintézet alapszabálytervezetét az egyházmegye még általánosságban sem fogadja el, kijelentvén, hogy abba ilyen formában be nem léphet s ama véleményének ad kifejezést, hogy vagy 40 évi szolgálat, vagy a betöltött 65 év után a nyugdíjra minden intézeti tag jogosult legyen. Az egyes egyházak és iskolák személyi és főképp anyagi ügyeire vonatkozó jkvi határozatokon kívül a jegyzőkönyv egy fegyelmi és három közg. bírósági ügyet foglal magában.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Gyász hírek.** Mélyen megható gyászeset híre futott szét folyó hó 23-ról a napisajtó útján. Egy sárospataki theol. ifjút Emődön (Borsod m.) a papi katedrón villám sújtott le, épen akkor, amikor a gyülekezet nagy érdeklődése közben az istenitisztelet bezáró imádságba kezdett. *Gombos Pál* a rendkívüli halállal kimúlt ifjú neve. Tréfának hittük, amit valami pajkos diák rebtentett szét a gazdag humoráról, kifogyhatatlan ötleteiről, dús kedélyéről ismeretes ifjúról, hogy vele a jó barátok seregének gondtalan napjait megzavarja. Talán maga játszik a halállal s válogatja magának a halál rendkívüli neveit, — gondolták fölöle, akik jobban ismerték. Hiszen még fülébe cseng itt mindenkinek, fülébe a szikszói s szerencsi közönségnek az ő édesen kacagó hangja; látják itt sokan az ő nevetetű, könyeztetű bohóságait, amikben csak úgy ragyogott az életkedv s tombolt a mulandóság fel sem vevése: — miköze még az ilyenhez a halálnak?! — Pedig úgy van; ez a boldog, bohó, csupán 23 évig jutott másod éves theol. ifjú,

özvegy édes anyjának egyetlen reménye, tanulóársainak dédelgetett barátja, a humoros költemények, monológok mesteri előadója, csakugyan a villám áldozata lett, — az Úr szolgálata közben. A templomba rohánó vakítófénytől s iszonyú csattanástól kétségbeesett nép, amint felocsúdott, a kathedrára, a szent könyvre borúlva találta a testben-lélekben megáldott papjelölt ifjút. Emődről, amint nekünk írják, Igricibe vitték s ott temették el méltó nagy részvétellel. „Hová mennék a Te lelked elől és a Te orcád elől hová futnék?!“ — kérdezzük a zsoltár-íróval a szomorú nagy eset felett mély megilletődéssel álmélkodván s az özvegy édes anyja mérhetetlen gyászához a végzéseiben beláthatatlan Istenség segédelmét kérvén. — Egyidejűleg az igrici határban is megmutatta a villám a maga szörnyű hatalmát. *Bódvai Bertalan* igrici lakost és két fiát a mezőn való jártokban sujtotta le. A két fiú azonnal meghalt, az apa él. Az egyik fiú a miskolci főgimnázium növendéke volt. — *Gömöri Péter* selybi ev. ref. lelkész f. hó 25-én életének 73-ik évében, mint aratásra érett gabona, — szintén örök álmra hajtotta fejét. A maga szűkebb világában volt ismeretes az ő papi és emberi mivoltára nézve. Folyó hó 27-én *Papp József* tomori és *Kovács István* baksai lelkészek tisztvársi kegyelestes emlékezései mellett tették le földi részeit a selybi temetőbe. Aldott legyen emlékezete!

— **A közoktatásügyi kormányt** a szeptember hó elején intézetünkben tartandó javító- és pótló érettségi vizsgálatoknál ismét *dr. Csánky Dezső* országos levéltárnok fogja képviselni.

— **Dr. Meczner Sándor**, főiskolánk jövő évre megválasztott akadémiai és közigazgatója, júl. 20-án hazaérkezett több mint 6 hétig tartó tanulmányútjából, — amely alatt, főként a berlini és müncheni egyetemeken, a jogi előadásokat és vizsgálati rendszereket tanulmányozta, — s júl. 22-én hivatala vezetését átvette. Ezzel kapcsolatban említjük meg, hogy a jogi kar dékánja az 1905–06 iskolai évben *dr. Zsindely István*, a theologiai kar dékánja *Rohoska József*, — a köziskolai szék jegyzője *Szilágyi Benő*, a gimnáziumi szék jegyzője *Nagy Lajos* lesz.

— **Új lelkészek.** Ifj. *Hubay Bertalan* sátorlajauhelyi református s. lelkészt a bodzásujlaki gyülekezet lelkészeül hívta meg. Az így megüresedett saujhelyi s. lelkészi állást *Marion Jánossal* fogják betölteni. — Ifj. *Benke István* hernád-büdi ref. lelkészt Csobádra választották meg lelkészeül. Áldás munkájokra!

— **Horváth Cyrill**, sárospataki akadémiánkon a magyarirodalom- és művelődéstörténet tanára, főkönyvtárnok s néhány hónap óta a Sárospataki Irod. Kör másodelnöke s a Sárospataki Füzetek új folyamának szerkesztője, a főiskolánál elfoglalt tanári állásáról való lemondását a közigazgatónál bejelentette. Lemondó levele értelmében a székesfőváros tanácsa választotta meg tanárrá s ez okozza lemondását s augusztus végén leendő eltávozását. Kérte egyúttal az igazgatóságot, hogy a tanári karral és előljárósággal tudassa ezt az elhatározását és tolmácsolja mindkét irányban halás köszönetét. A tanári kar f. hó 27-én tartott rendkívüli közgyűlésében sajnálatát fejezte ki a pár évvel ezelőtt (1902. őszén) a Szombathy János, Erdélyi János és Szinyei Gerzson szép örökébe vágyódott s abba el is hívatott tanfőúr és jónevű író lemondása felett, további pályafutására s itt beváltatlan maradt reményeinek teljesedésére Isten áldását kérvén. A vallás és egyháztudományi kar ugyancsak f. hó 27-én tartott ülésén szintén sajnálattal vette

tudomásul a kiváló szakférfiúnak a főiskolától való elszakadását.

— **Az Új Vay—Mocsáry-alapra** a f. hó 4-én 40 éves találkozóra összesereglett férfiak egyike, *Márky Elek* nyíregyházai földbirtokos, *Bodor István*nak, a találkozó vezérének közvetítésével, 50 koronát küldött a főiskola gazd. vál. elnökéhez, aki azt rendeltetése helyére juttatta. A jókedvű adakozót sokáig szeresse az Isten!

— **A vallás- és közoktatásügyi miniszter** legközelebb két fontos rendeletet bocsátott ki, amelyek mindenike a nép egészségének megővését célozza. Egyik rendelete (56 000 sz.) a *tüdőgümőkör terjedésének megállítására* irányul s arra oktatja ki a tanítókat, hogy mit lehet és kell ez irányban tenniük. Meg kell akadályozni, hogy a bacillusok a tanteremben szétszórassanak; e végből szükséges, hogy minden gyermek zsebkendővel ellátva jelenjen meg az iskolában s minden tanteremben legyenek tisztán tartott köpöcseszék; a tantermeket, amelyek ablakai lehetőleg kelet vagy dél felé feküdjenek, évente legalább kétszer alaposan ki kell meszelni; a por ellen állandó küzdelmet kell folytatni; ügyeljen a tanító, különösen írásközben, a gyermek egyenes testtartására; a tantermet minden óra végeztével szellőztesse; a gyermekek minden nagyobb szünetet lehetőleg a szabadban töltsenek télen-nyáron egyaránt, a testgyakorlást és játékot is lehetőleg a szabadban végezzék; a tanító a legfontosabb óvintézkedési szabályokra egyre figyelmeztesse a növendékeket. — A másik rendelet (1841 sz.) az *alkoholizmus elleni küzdelemre* vonatkozik s azt tartalmazza, hogy ezentúl minden elemi népiskolának és középfokú tanintézetnek minden osztályában, az illető osztály tantervéhez illeszkedve és növendékeinek értelmi fejlettségéhez mérten, az olvasókönyvhöz kapcsolódva vagy az egészségtan és embertan tanítása fonalán, az alkoholizmus nyomán jelentkező anyagi és erkölcsi veszedelmek és a nemzetjölétet aláaknázó pusztítások az egészségügy, a közérköcs és a közgazdaság szempontjából megvilágítva, úgy a fiú-, mint a leányiskolákban megfelelő módon megismertetendők; kijelenti a miniszter, hogy ezentúl elemi és középiskolai olvasókönyvet, valamint az embertannal foglalkozó paedagógiai, természetrajzi és egészségtani tankönyvet csak azon esetben fog engedélyezni, ha azok az alkoholizmus elleni küzdelmet támogatni fogják.

— **Török Pál-alapítvány** gyűjtésére buzdít a Prot. Egyh. és Isk. lap legközelebbi számában *Hamar István*, a szerkesztő. Alkalom erre lett volna már sok, de most is kínálkozik egy nem mindennapi, t. i. a budapesti ref. theol. akadémia 50-dik évfordulója. Bizonyos, hogy ezt a nemesen futó intézményünket a Török Pál nagy akarata teremtetten s mikor ez egy bizonyos nagyobb időponthoz ér, ahol megszoktunk állapodni, nem tehet szebbet, nemesebbet, mintha hódolattal áldoz az alapvető emlékezetének s azt további kézzelfogható áldássá igyekszik tenni az intézet életére nézve. Az idők járása nehéz ugyan, annyira, hogy a budapesti ref. theol. akadémia tartózkodik a nagyobb ünnepi zúj felverésétől, de a szerkesztő azzal kívánja előkészíteni a nagyobb ünnepet, hogy a volt növendékeket, a dunamelléki gyülekezeteket, továbbá egyházunk minden buzgó fiát is adakozásra hívja fel, hogyha nem a folyó év nov. 10-dikére is — mint lehetett volna — de legalább 1908. szeptember elejére, a theol. akadémia teljessé tételének 50-dik évfordulójára olyan alapítványi összeg legyen együtt, amely

méltóképen hirdetheti a Török Pál nagy érdemeit. Török Pálról csak épen a múlt évben jelent meg a Prot. Irod. Társaság kiadványai között egy nagyobb monographia (280 lap 8-ad rétből) a legilletékesebb egyéntől, dr. Kiss Áronól, akit családi összeköttetés is fűz a boldogúlthoz. Ez a mű is maradandó emlék és sok alapítványnál szebben beszél a Török Pál alkotásairól; de ezt egy jótékony alapítvány szépen fogná kiegészíteni, mert évről-évre a felszínen járókra nézve is megújítaná a Török Pál emlékeztetőt. Duna mellék nagy püspöke az egész ev. ref. anyaszent-egyházé volt, amíg élt; illő azért, hogy emlékeztetőnek megdicsőítéséért valamennyien együtt érezzünk a testvérkerülettel s az indítványozóval. Ajánljuk a tiszteletre és gyámolításra méltó törekvést a t. olvasók buzgó szeretetébe. Részünkről az adakozók között bizonyosan ott leszünk.

— **Tóth Béla és a babona.** Tóth Béla, a hírneves író, aki vallására nézve róm. katolikus, a Pesti Hírlap f. é. 188-ik számában egy tárcacikket írt, melynek címe „Páduai szent Antal.” E szerfelett érdekes és kath. körökben is nagy feltűnést keltett cikk következő néhány sora teljesen elég annak illusztrálására: hogy gondolkoznak a felvilágosult katolikusok a divatos babonáról. „A babonának — úgymond — az istenséghez köze sohasem lehet. S a babona az ő leg-rútább káromlása. *Páduai szent Antalnak modern kultusza rosszabb minden középkori babonaságnál. Hitványabb, ostobább a Tetzl perselyénél.* Mert annak a perselynek meg volt az a logikája, hogy az ember vezeklésként ad pénzt az egyháznak; s azért bocsátatnak meg bűnei, mert fizetéssel fejezte ki töredelmességét. De ez a mai szentantalozás gyalázatoság. *Az istenség fogalmának hallatlan megcsúfolása; és az emberi ésnek szégyene.* Kívánok valamit, aztán szerződést kötök sz. Antallal: ha teljesedik a kívánságom, vagyis ha uraságod sikerrel terjeszti ügyemet az Úr elé, akkor tesszük kapni ennyi meg ennyi pénzt; ha azonban nem kedvező az elintézés, akkor nincsen honorárium. Az istenségnek és az ő mennyei seregeinek ilyen felfogása gonosz oktondiság. Jól tudom, hogy a becsületes, művelt papság mindenütt küzd a babona ellen. De hiába. Kívált nálunk. Mert itt kevés derék és magyar és szent célra jut annyi pénz, amennyi a Páduai szent Antal kápolnájára jut. Műemlékeinket pusztítja az idő, ezer falunk szűkölködik templom nélkül. S a magyarság mégis oda küldi aranyát. Oda. *Csak legalább azt lehetne tudni, hogy hova és mire?* — Tóth Béla már több ízben kikelt hitfeleinek babonái ellen. Egy alkalommal, egy esti levélben, a katolikusoknak istennel való érintkezését „igazi kabinetirodai rendszernek” nevezte. „Az istennel való egyenes érintkezés tilos. (A királlyal egyenesen correspondeálni nem lehet.) Szentre, közbenjáróra van szükség, aki az istenséggel közelebbi és bensőbb viszonyban van, mint az avatatlanok. Vele szóbaáll az istenség, más-sal nem!” Vajha megszívlelnék hitfelei az ő megjegyzéseit s eszükbe jutna, hogy az evangéliumok sehol sem mondják azt, hogy *Jézus, vagy az ő tanítványai a szentekhez fordultak volna közbenjárásért, vagy segítségért!* Jézus fenséges imájában: a miatyánkban nincs szó szentekről. — Nagy baj, hogy a bibliát olvasni nekik nem szabad!

— **Felfedezés.** Irenaeus lyoni püspöknek (mh. 202. Kr. u.) felfedeztek egy munkáját, melyet a tudós világ eddig még nem ismert. Ez a felfedezés igen be-cses adatokkal gazdagíthatja a második század egy-háztörténetét.

Megírom a szomorú hírt, hogy Csabai János hittanhallgató s volt énekkari elnök, mai napon hosszú betegsége után, itthon, a szülői háznál meghalt.

Magyar-Bödőben, 1905. júl. 27.

Teljes tisztelettel,

Oláh Péter,
ev. ref. lelkész.

— **Vigasztalás a koporsók mellett** cím alatt legközelebb egy kis kötetben temetési beszédeket és imádságokat és pedig háznál mondható, legnagyobb részben közönséges orációkat, síri beszédeket és imádságokat szándékozom kiadni, ha megfelelő pártolás nyilvánul. E célból előfizetési jelentkezésre kérem föl az érdeklődőket mielőbb, de legkésőbb aug. 10-ig, hogy a nyomtatandó példányok számára nézve tájékozást szerezhessenek. A kis kötet mintegy 6—7 nyomtatott ív terjedelmű lesz s árát 1 kor. 50 fillérbe állapítottam meg, mely ha előre beküldetik, a füzetet megjelenése után portómentesen küldöm meg. Kör-mend (Vas m.) 1905. júl. 19. Fülöp József ev. ref. lelkész.

Értesítés.

A sárospataki ev. ref. főiskola jogakadémiáján a jövő 1905/6. tanévre a beiratkozások szeptember hó 1—8-ik napjain tartatnak meg; az előadásokra való jelentkezés határideje szeptember hó 8. és 9-ik napja; az előadások szeptember 11-én kezdődnek. Az alapvizsgálatok szeptember hó 5—10-ig fognak megtartatni, a szabályszerűen felszerelt vizsgálati kérvények szeptember hó 1-éig a jogakadémia dékáni hivatalához küldendő be. Beíratási díj címen az első ízben felvett joghallgatók 8 koronát; tandíjban prot. vallású (jótéteményes) ifjak az I. félévben 38, a II-ikban 26; más vallásúak az I. félévre 48, a II-ikra 38 koronát fizetnek. Szegényebb sorsú, szorgalmas, jó előmenetelű ifjak tandíjmentességben, szorgalmi és ösztöndíjban, tápintézeti s főiskolánk körében nagy számban fennálló egyéb jótéteményekben részesíttetnek. A főiskola 1905. szeptember elsejétől joghallgatók részére a saját tulajdonát képező és szomszédságában fekvő u. n. *Bükky-féle ház I. emeleti helyiségeiben*; akadémiai és gimnáziumi növendékek részére az u. n. *Vaykastélyban internatust* rendez be. A szobák a ruha-, könyvszekrény és divány kivételével vasbútorokkal lesznek felszerelve. Egy-egy szobában 2, esetleg 3 ifjú helyeztetik el a szobák nagysága s a főiskolai orvos véleménye szerint. A felügyeletet a tanári kar fogja teljesíteni a maga bizalmiférfiai által, a kiszolgáltatott arra rendelt alkalmas és bennlakó szolga végzi. A reggelit és ozsonnát a bennlakásban, az ebédet és vacsorát — egyelőre — egy közel eső épületben kapják a bennlakók megfelelő felügyelet alatt. A teljes ellátás évi díja 500 kor. Ezért bútorozott lakáson, fűtésen, világításra s kiszolgáláson kívül kapnak reggelire és ozsonnára kávé vagy tejet és zsemlyét vagy kalácsot; ebédre húsleves, húst szószszal és körözve, főzelékfélét feltéttel vagy ehelyett tészta-ételt és kenyeret. Vacsorára főzelékféle vagy tésztát és pecsenyét körözve és kenyeret. A házrendet a

tanári kar állapítja meg. A bennlakók különben — épúgy, mint a főiskola minden más növendéke — az általános iskolai és fegyelmi törvények alatt állanak. Bővebb tudósítással készségesen szolgál a főiskolai igazgatóság s ez fogadja el a jelentkezőket is és pedig aug. hó 15-ig. Ha a joghallgatók kellő számban jelentkeznek, a Bükkv-házban ezek helyeztetnek el, a Vaykastélyban pedig vegyesen akadémiai és gimnáziumi növendékek. Szegénysorsú joghallgatók élelmezést a főiskolai tápintézetben nyerhetnek; ide évi 140 koronát fizető egész díjasnak a főiskolai tápintézeti felügyelőhöz intézett kérvény alapján bárki felvétetik; a 80, 40 koronás alapítványos és ingyenes helyekre a felvétel az iskolai év végén, a netalán üresen maradt helyeken szeptemberben történik.

Tisztelettel kérjük a főiskolánk iránt érdeklődő n. é. közönséget, hogy az internatus eszméjét felkarolni s azt nagybecsű jóindulatába részesíteni kegyeskedjék. A főiskola egész életére vonatkozó adatok az épen most megjelent évi értesítőből szerezhetők, melyet (egy darab 20 filléres bélyeg beküldése ellenében) a főiskola akad. és közigazgatói hivatala kívánatra bárkinek készséggel küld meg.

Sárospatak, 1905. július 25.

*A sárospataki ev. ref. jogakadémia
dékáni hivatala.*

TARTALOM: Radácsi György: Visszatekintés a zsinatra. — Ref. istenítiszteleti rendtartás a magyarországi keresztyén egyházban. — Harsányi István: A lelkészképzésről. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

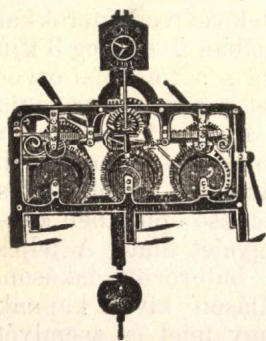
Egy Streiher-féle keveset használt hosszú,

jó karban levő zongora

elköltözés miatt

400 kor.-ért eladó.

Értekezhetni Rajtuch Endre vasúti pénztárnoknál.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák
berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY
utóda

Müller János

első magy. óragyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

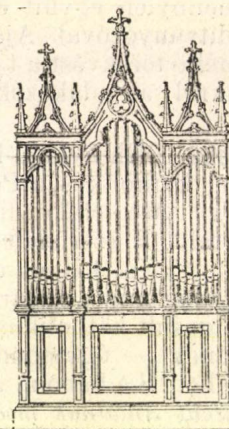
ORSZÁGH SÁNDOR

harmónium és orgonagyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításán „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításán az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Megjelent

A DEBRECENI LEKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon)

... II. KÖTETE ...

SZERKESZTI: S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni ev. ref. főiskolai
tanár, felszentelt lelkész.

Az egész gyűjtemény tizenkét 35—40 ivre terjedő kötetben. **tartós csinos vászonkötésben** fog

— megjelenni. —

Egy kötet ára 10 korona.

Megszerezhető havi 2 koronás részletfizetésre is.

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában **DEBRECENBEN.**

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Visszatekintés a zsinatra.

V.

A törvénykezési rész letárgyalása után visszatekint a zsinat — előleges megállapodása értelmében — a lelkészválasztást szabályozó §§-okra, teljes tudatában annak, hogy ezeknél az elvi összefüggés elmaradhatatlan s a bizottsági munkálkodás is kikerülhetetlen.

Már a konvent szakbizottságában meg volt a nagy közbevetetés, a kiengesztelhetetlen ellentét, annyira, hogy, ami egytellen más bizottságban sem fordult elő, innen kétféle tervezet jutott a konvent asztalára. u. m. a többség a szabadválasztás alapján s a kisebbség az egyházközségek osztályozásával és a lelkészek minősítésével, de a fennálló törvényhez képest jelentékeny engedményekkel az egyházközségek és a választható lelkészek javára. — A konvent a kisebbségi s illetőleg az előadói tervezet mellett szavazott s így a szabadválasztás híveinek a zsinaton kellett kifejtetniök teljes erejüket, hogy a lomtárból előhurcolt zászlót győzelemre segítsék.

Az egyházmegyéken, egyházkerületeken és a sajtóban előre látszott a szabad választás elvének többsége s mindjárt a zsinat első ülészakájában, a zsinati atyák első találkozásakor is kétségtelennek tűnt fel a konventi többség leszavaztatása. Az általános vita a látszatot csakhamar valóságnak bizonyította, mert a lelkészválasztási törvénytervezet a szakbizottsághoz — a szabadválasztás elvének megfelelő szövegezés végett — visszatétetett. A classificatio és qualificatio megért az aratásra.

Három érdemleges érv állott a konventi tervezet oldalán. Az egyik törvényhozásunk komolysága, amellyel nem fér össze a sűrű nézetváltoztatás; a másik az idősebb, tapasztaltabb lelkészek szerzett joga; a harmadik a theologiai oktatás sikerességének biztosítása, illetőleg a hitanhallgatóknak munkásságra ösztönzése vagy a lelkészi kar szellemi színvonalának emelése.

Az első érvnek általános jellegében van a gyöngesége. Áll az az egész törvénykönyvünkre, vagy nem áll annak részleteire sem. A magát reformálni, tökéletesíteni törekvő ev. ref. egyház épen azért tart 10 évenként zsinatot, hogy a 10 év tapasztalatait felhasználja. Ha a reform az egyház szelleméből nő ki, akkor az sohasem árthat sem az anyaszentegyháznak, sem az egyházi törvényhozás méltóságának. Az egyházközségek osztályozását s a lelkészek minősítését átgázolta az idő; mindkettő a maga gyöngeségei alatt roskadozott, tehát elvetendő volt. Az államszegély az egyházközségek legnagyobb részét egy osztályba sodorta össze; a néhány jómódú egyházközséget, ami még a nagy többség felett van, — mire való volna a törvénykönyvben valami fölényes elkülönítettségben a többtől elválasztani?! Érezze maga a saját előnyeit akkor, amikor arra alkalma van. A lelkészek elfiókolása gyűlöletes volt kezdettől fogva. A minősítést elvégzi az élet és végezzék el a választó egyházközségek. Ezeknek kellene törvényt ülniök az egyesek felett, amikor velök viszonyt kötni óhajtanak és őket az igazságra és üdvösségre vezető kalauzál akarják megválasztani. Ezek a választó falak különben is csak nagyon ideiglenesek s van bennök valami sértő, megalázó épen azokra, akiknek javára irányul, t. i. az idősebb lelkészekre, akik csak ilyen hivatalos lajtorja segítségével bírnak egy-egy nagyobbacska jövedelmű egyházközség parochiájába felkapaszkodni. — A theol. oktatás szempontja fontosnak látszik e kérdésnél, de az is csak látszat s ebben is van valami megkisebbitő, épen a theol. ifjúságra és magukra a theol. akadémiákra. — Hát a theol. tudományoknak és a theol. oktatásnak nincs önmagukban hódító erejük; a theol. akadémiák ifjúsága csak a jövedelemért tudna tanulni már az iskolában is? Szomorú jelek rettentenek talán? Lehet; de hát ezek a jelek is csak idői tünetek és sem az egyház, sem a theologiai oktatás szellemében nem gyökereznek s eltávo-

Lapunk jelen számához ¹/₂ ív melléklet van csatolva.

lításuk nem tartozik a lehetetlenségek közé. Az oktatás anyagában, rendszerében vagy módjában van-e a baj? Vagy van baj itt is, ott is? Van baj talán a tanszemélyekben is? — Hát ébredjünk fel, akik aluszunk és járunk a világosság öltözetében s az igazság mellpaizsában!

A lelkészválasztási törvénytervezet tárgyalása nem szűkölködik tanulságok nélkül s azokra bizony-bizony vissza kell térnünk, ha hű sáfárok akarunk maradni. Mert az rettenetes ítélet volna a szabadválasztás ellen, ha ezt az eszmeileg szépet és igazat az iskola és az élet kicsúfolná!

El kell követnünk mindent, hogy a papi pálya kívánatossága fokozódjék; tisztességes fizetés korpótlékkal és nyugdíjjal okvetetlenül a legjobbakat is vonzani fogja az apostoli természetű pályára, amelynek felséges célja mellett megvan a maga idylli jellege és férfiagnak való önállósága. A papi pálya kívánatossága maga után vonja majd a theol. akadémiák nagyobb körültekintését, a pályára áhítozók megválogatását, tehát a nagyobb szigorúságot minden irányban s a felettes hatóságoknak gondjuk lesz arra, hogy tanár és tanítvány egybeolvadjanak az egyház céljának s hivatásának tiszteletében és ápolásában, vagyis, hogy minden ékesen és szép renddel legyen. És ha így, akkor kibékülnek majd a szabadválasztással annak ellenzői is.

A két éves s.-lelkészi gyakorlati idő (ami megint csak az elvetett réginek visszafogadása) egészséges fejlődés mellett megadja azt a sokak által hangoztatott bölcseséget, amivel aztán — jó szerencse mellett — a nagyobb egyházközségek is elkörmányozhatók. A lelkészvizsgáló bizottságok ügyeljenek, hogy a két évi gyakorlatnak meg legyen a kívánt gyümölcse s hogy a s.-lelkészi esztendők ne csak pihenési és predikálási alkalmakat szolgáltatassanak, hanem a nemes önképzés eredményeit is igazolják.

A próbaszónoklat leszavazása — ez is vívmány. Szerintünk az. Mert mégis csak az a természetes, hogy a gyülekezet keressen magának pásztorát és ne a pásztorságra vállalkozó keresse a gyülekezetet. Annak a próbaszónoklatnak is sok eshetősége lehet s az ízlés is sokféle s elvégre az is csak magamutogatás vagy magajánlgatás, ha szép formában is! A Tofeus Mihályok nem jártak szónoklatokat tartani s mégis kapkodták őket a gyülekezetek s utoljára maga jó Apaffy Mihály uram is. El kell azonban ismernünk, hogy a törvénytervezetnek a próbaszónoklást szabályozó pontja nagy körültekintéssel van megszerkesztve.

A paphallgatás s az ezzel karöltve járó haszonlesés, majálisozás, dinom-dánom... hát ezek a papválasztási gyomok megtalálják-e ellen-

szerőket a törvényben s majd az egyházi társadalomban?! Meg, csak komolyan akarjuk, csak az örökösre hivatottak örállók legyenek valóban és ne hajtogattassanak erre és arra a különböző érdekek szelei által.

A missiói, tábori stb. lelkészek hivatalbalehelyezésénél a püspöki jogot részünkről sokalljuk. A püspök is csak egy egyén s csak egy ember. Árnyékok vetődnek már innen-onnan a mi mezőinkre is s meg találják kívánni némelyek a püspöki botot és az idegen ízű hatalmat. Már fel-felhangzott, hogy nem is kellene a püspöknek parokhusnak lennie, mert visszás helyzeteket is szül a püspök parokhus volta s mert enélkül is igen sok a közigazgatási teendője, de mint főrend sem érvényesülhet állásához képest, mert ideje sincs, jövedelme sincs, hogy vívhatná a rákényszerített versenyt stb. stb. Ez a sajátos feltörekvés bizony, hogy nem fér össze a zsinat-presbiteri egyházalkotmány természetével! Szerencse, hogy most még inkább csak a levegőben úszkálnak ezek a kívánságok és nem a főképen érdekeltek lelkében mozgolódnak.

A lelkészválasztási törvénytervezet megszakításával fogott a zsinat a *köznevelési és közoktatási szervezet* (III.) tárgyalásához. Néha az egyházkerületeken az iskolai ügyek iránt olyan másodfokú érdeklődés szokott nyilatkozni... Itt nem így történt. Nemcsak a tanárok, hanem a lelkészek s világiak is élénken foglalkoztak a nagyobb jelentőségű szakaszokkal. Az államsegélyes népiskolákkal kapcsolatban megszólalt az autonómikus féltékenység; a községi s állami iskolákkal együtt felszínre került a lelkészek vallásoktatása s ennek meggyanúsítása; a fizetés kérdésével (tanítói, tanári) feltámadtak az iskolafentartók aggodalmai; a tanítók, tanárok egyéni s hivatali minőségével egybeszővődött azok egyháziassága, felekezeti s családjuk vallási hovatartozása... és kiderült, hogy amire egyelőre 2—3 ülést szántunk, azt egy teljes hét alatt is alig tudtuk letárgyalni.

De így volt ez jól. Hadd tudjuk meg magában a törvényhozó testületünkben, hogy hol mi a baj; hol mi az, ami fáj, ami nyugtalanít? Még az is, ami a lelkészeknek méltán fájhatott, t. i. az ő vallásoktatási készségük megkisebbelése, még az is jó, hogy kipattant, mert megjött reá a határozott válasz; de jó azért is, hogy azok, akik netalán okaivá váltak az ország színe előtt felhangzott panasznak: ismerjenek önmagukra s óvakodjanak attól, hogy egyéni nembánomságukkal s hivatali kötelességeik fel sem vevésével egész lelkészi testületünket rossz hírbe keverjék. Ez áll a tanítók és tanárok vallásosságára vagy állítólagos vallástalanságára és egyháziatlanságára is.

Pap, tanító és tanár vannak főképen hivatva

a látható egyház építésére. Ezek földi sorsának olyan módon való biztosítása, hogy ők a szép és gyönyörűséges igát jó kedvvel viseljék, az egyháznak maga iránt való kötelessége. A zsinat szívesen törekedett erre, amikor a fizetés emeléséről, a tanítói és tanári fizetéseknek az állami alkalmazottakéval való egyenlősítéséről — lehetőleg — gondoskodott. Törekedett erre azáltal is, hogy p. o. a tanítókat és tanárokat az egyház-kormányzás különböző fokozatainak megfelelő jogokban részesítette, az ő minden fokon való érvényesülésükre módokat szolgáltatott. Ezzel szemben aztán nemde joga volt valamit követelni is?! . . . Azt nevezetesen, hogy a lelkész, tanító és tanár a családi életével is a látható egyházé legyen, annak előbbre menetelén munkálódjék. Ha a családokban van a nemzet ereje, csak ott lehet a látható egyházé is; ha beleavatkozhatik — nemzeti érdekből — maga a nemzet a családok életébe: avagy nem avatkozhatik-e be szintén a maga javáért, ott, ahol ezt megteheti, a földi egyház is?

Rosz néven vették sokan — hiszen tudjuk — a zsinatnak a tanítónak és tanárnak vallási ügyeibe való beavatkozását; de senki sem vette rossz néven ugyanezt a papokra nézve . . . Hiba mutatkozik itt a megkülönböztetésben! Hát az egyháznak nincs joga a tanítót és tanárt épen olyan egyházépítő tényezőnek tekinteni, mint a lelkészt?! . . . „Nézzük a régi időket!” Nem egy volt-e ez a három hivatásának lényegére nézve?! Nem együtt küzdöttek-e a harcoló egyház békeségeért s a reformáció szent eszméinek győzedelméért?! Küzdhettek volna-e teljes vallási áhatottság nélkül, családi szentélyükből rájuk áramló ihlet és erő nélkül? Az, amit protestantizmusnak szeretünk nevezni, nemcsak szabadságot biztosít az egyénnek, de kötelességeket is ró arra. Ha világboldogító világujjászúl hatalomként köszöntjük a reformációt: nem kell-e teljes szívünkkel és minden erőnkkel elősegíteni a ref. egyház terjedését?! . . . kérdések, amelyekre igyekezzék kiki titkon megfelelni önmagának . . .

A tanítók és tanárok képzését, nevelését az egyház — a változott viszonyok között — a kezéből jóformán kiejtette. Maga is hibás tehát abban, ha az új tanítói és tanári-nemzedék nincs az egyházzal olyan életre-halálra kiható szövetségben, mint a régi volt. Hogy veszteségei miatt ébredni kezd és védelmi eszközökről gondoskodik: ne kárhoztassuk érte Az országos ref. tanár-egyesület maga mondott a tanárok protestantizmusa, helyesebben vallásossága és egyházasága felett ítéletet, amikor megalakult, amikor az egyháziasság erősítésére vállalkozott, vagy amikor az egyházkerületeket arra kérte, hogy az állami nevelésű ifjú tanárokat fogadja el egy-két gyakorló

évre, hogy azalatt az egyház lelkével megteljedhessenek. . . Nem így van-e?

Ha aztán meggondoljuk még a felekezeti viszonyokat is, be kell látnunk, hogy a zsinat ama neheztelt s a protestantizmus szellemével ellenkezni látszó határozatával kötelességet teljesített s az idő parancsolatának hódolt. Ezerszer jobb lett volna, ha ilyesmire gondolnia sem kell, de hát kellett. Bizonyos táborokból felhangzó zúgás is igazolja, hogy kellett. Nem papuralom ez, hanem önvédelem!!

Részünkről a törvénytervezet III. részét, a maga zsinatilag módosított formájában a fennálló törvényünkkel szemben jelentékeny haladásnak tartjuk s a felette elfolyt vitára jó lélekkel gondolunk vissza. Helyére nézve állhatna ugyan a 2-dik szám alatt is, amint némelyek határozottan óhajtották is; de ez még nem múlta idejét s a hatása itt vagy ott ugyanaz marad.

Általában a törvénytervezet letárgyalt részletein megnyugvással tekinthetünk végig, mert azokban az egyház tovább fejlődésének alapjai megtalálhatók. Egyházi adózásunk nyomorúságain, tanítók, lelkészek, tanárok nehéz anyagi sorsán a törvénykönyvünkkel már segítettünk. A terhek egyenlőtlen viselésén jó akarat, közmegegyezéssel módosítottunk. Ország világ előtt bevallottuk, hogy az államsegélyezésnek az a módja, amelyet népiskoláink és gimnáziumainkra nézve elfogadtunk, bizonyos tekintetben a mi magasabb egyházi érdekeinkre kedvezőtlen s jövődöbeli segélyeztetésünk csak autonómiánk kára nélkül s csak az 1848. XX. t.-c. szellemében történhetik. E törvénycikk méltatása s jogainak erre támasztása, sérelmeinknek, csalódásainknak, háttérbe szorításunknak ezzel kapcsolatos kifejezése s mindennek a kormány elé való juttatása, ez is a zsinat második ülészakájának munkája és érdeme.

Képzeli el mindazt, ami a zsinat két ülészakából a papíroson van, a valóságban; képzeljük el az egyházközségeket kevesebb teherrel és több joggal; a tanítókat, papokat, tanárokat szintén több joggal és nagyobb fizetéssel; bíráskodásunkat több bizonyossággal s állami segélyeztetésünket a jog és igazság értelmében és autonómiánk sérelme nélkül —: lehetetlen, hogy a zsinat törekvései és alkotásai előtt meg ne hajoljunk.

Ha nem takarékoskodunk olyan kiáltóan az idővel, vagy ha pártokká szervezkedünk s nemcsak az elvekért, hanem egymás ellen is harcolunk: a zsinati napló inkább duzzadna szép, nagy beszédektől, de a végeredmény csak az lenne, ami most.

A 3-ik ülészak már a két elsőnek tanulságait is felhasználhatja s bizonyosan fel is használja. Isten úgy segítse!

Radácsi György.

Istenitiszteleti rendtartás

a magyarországi ref. keresztyén egyházban.

Novák-féle szöveg.

MÁSODIK CIM.

MEGÁLDÁSI ÉS FELSZENTELÉSI SZERTARTÁSOK.

I. A konfirmáció.

22. §. A konfirmáció az öntudatos, önálló egyháztagságra s különösen az úrvacsorával való élésre feljogosító szertartás.

23. §. Konfirmálni csak a 15-ik életévüket betöltött egyéneket szabad.

24. §. A konfirmáló szertartás a konfirmációi vizsgától elválasztandó: mind a kettőt önállóan kell végrehajtani.

25. §. A konfirmáció helye rendszerint a templom. A szertartás mindig a gyülekezet jelenlétében, rendes istenitisztelel végeztével s mindig oly időpontban hajtandó végre, hogy a konfirmáltak egy hónapon belül vehessenek részt a gyülekezeti úrvacsorában.

26. §. A szertartás rendje ez:

1. A **Gy.** alkalmi éneke: 1—2. v.
2. Fohász (k.).
3. Szertartási beszéd (sz.).
4. Hitvallomás és fogadástétel a **L.** két kérdése alapján (k.).
5. A felvétel kijelentése és a felhatalmazás (k.).
6. A konfirmáltak éneke (37. dics. 1. v.).
7. Könyörgés a konfirmáltakért (k.).
8. A konfirmáltak megáldása kézzel és a megáldási formulával (k.). Előbb a fiúk, aztán a lányok párosával járúlnak a lelkész elé s térdre hűlva fogadják a kézzel és az áldást.
9. A konfirmáltak éneke (37. dics. 3. v.).

10. Miatyánk.

11. **L.** áldást kér az anyaszentegyházra és a gyülekezetre (k.).

12. Éneklés.

27. §. A konfirmáció a konfirmáltak külön úrvacsorájával össze nem köthető.

28. §. Az áttérők rendszerint épenig konfirmálandók, csak hogy a 6. és 9. sz. elmarad. Rendkívülileg két tanú jelenlétében is konfirmálhatók, de akkor is a templomban. Ilyenkor a szertartás 1., 6., 9. és 12. számai elhagyandók.

II. A házasságok esketése.

29. §. Helye rendszerint a templom; ideje lehetőleg az istenitisztelel vége.

Rendkívülileg azonban nemcsak a templomban, hanem magánháznál, nemcsak istenitisztelel végeztével, hanem a nappal bármely órájában is lehet esketni.

30. §. A templomban való esketés rendje ez:

1. Fohász (k.).
2. Alkalmi ének: 1—2. v.

Konventi szöveg.

MÁSODIK SZAKASZ.

MEGÁLDÁSI ÉS FELSZENTELÉSI SZERTARTÁSOK.

I. A konfirmáció.

17. §. A konfirmáció az öntudatos, önálló egyháztagságra s különösen az úrvacsorával való élésre feljogosító szertartás.

18. §. Konfirmálni csak a 12 életévüket betöltött egyéneket szabad.

19. §. A konfirmáló szertartás a konfirmációi vizsgától elválasztandó: mind a kettőt önállóan kell végrehajtani.

20. §. A konfirmáció helye rendszerint a templom. A szertartás mindig a gyülekezet jelenlétében, rendes istenitisztelel végeztével s mindig oly időpontban hajtandó végre, hogy a konfirmáltak egy hónapon belül vehessenek részt a gyülekezeti úrvacsorában.

21. §. A szertartás rendje ez:

1. A gyülekezet alkalmi éneke.
2. Fohász.
3. Szertartási beszéd.
4. Hitvallomás és fogadástétel.
5. A felvétel kijelentése és felhatalmazás.
6. A konfirmáltak éneke.
7. Könyörgés a konfirmáltakért.
8. A konfirmáltak megáldása.
9. A konfirmáltak éneke.

10. Miatyánk.

11. Lelkész áldást kér az anyaszentegyházra és gyülekezetre.

12. Éneklés.

II. A házasságok esketése.

22. §. Helye rendszerint a templom; ideje lehetőleg az istenitisztelel vége.

Rendkívülileg azonban nemcsak a templomban, hanem magánháznál is lehet esketni.

23. §. Az esketés rendje ez:

1. Fohász.
2. Szertartási beszéd.
3. Esketés, rövid intelem kíséretében.
4. Könyörgés
5. Miatyánk.
6. Áldás.

III. A temetés.

24. §. A szertartás rendje az eddigi gyakorlat alapján háromféle lehet.

3. Szertartási beszéd (sz.)
4. Esketés, rövid intelem kíséretében (k.).
5. Könyörgés (k.). Miatyánk.
6. Áldás.
7. Ének.

31. §. A magánháznál való esketés rendje ugyanez, csak az éneklés marad el.

III. Egyházkezelő anyák megáldása.

32. §. *Helye* rendszerint ennek is a templom; *ideje*: a köznap reggeli istenitisztele végé.

Rendkívülieg magánháznál, különösen az ott történt kereszteléssel összekötve is végrehajtható, az anya kívánságára.

33. §. A szertartás *rendje* ez:

1. Fohász.
2. Szertartási beszéd (sz.).
3. Hálaímadás (k.). Miatyánk.
4. Áldás.

IV. A temetés.

34. §. Minthogy a temetési szertartás alkalmi istenitisztele: lelkész, énekvezér és gyülekezet nélkül nem végezhető.

35. §. A temetési szertartás *helyének* megállapítása a presbitériumot, *idejének* kitűzése a lelkészt illeti.

36. §. A szertartás *rendje*, az eddigi gyakorlat alapján, háromféle lehet:

a) *Prédikációs,*

melynek színhelye a templom; lefolyása a következő:

1. Fohász, az úrasztalánál (k.).
2. Fennálló ének: 1. v.
3. Gyülekezeti fő ének: 2—4. v.
4. Imádság a szószéken (sz.).
5. Ének vagy karének: 1. v.
6. Isten ígéjének hirdetése (Egyházi beszéd sz.).
7. Ének vagy karének: 1. v.
8. Miatyánk az úrasztalánál.
9. Valamely szentírásbeli idézetből álló bátorítás, vigasz (sz.).
10. Gyülekezeti ének.

b) *Gyászbeszédes vagy oráció,*

a halottas háznál, következőképen:

1. Fohász (k.).
2. Gyülekezeti ének vagy karének.
3. Gyászbeszéd, rövid búcsúztatóval (sz.).
4. Könyörgés (sz.) Miatyánk.
5. Gyülekezeti ének.

c) *Könyörgéses,*

ugyancsak a halottas háznál, ekképen:

1. Fohász (k.).
2. Gyülekezeti ének vagy karének.
3. Könyörgés (sz.) Miatyánk.
4. Gyülekezeti ének vagy karének.

37. §. Az úton való éneklés elmarad.

38. §. A temetési szertartás mind a három esetben a *temetőn* ér véget. következőképen:

1. Gyülekezeti ének: 1. v. Utána lehet karének is.

a) *Prédikációs,*

melynek színhelye a templom; lefolyása a következő:

1. Fennálló ének.
2. Főének.
3. Imádság.
4. Isten ígéjének hirdetése.
5. Miatyánk.
6. Vigasz és áldás.
7. Ének.

b) *Gyászbeszédes vagy oráció,*

a halottas háznál, következőképen:

1. Gyülekezeti ének vagy karének.
2. Fohász.
3. Gyászbeszéd rövid búcsúztatóval.
4. Könyörgés
5. Miatyánk.
6. Gyülekezeti ének.

c) *Könyörgéses,*

ugyancsak a halottas háznál ekképen:

1. Gyülekezeti- vagy karének.
2. Fohász.
3. Könyörgés.
4. Miatyánk.
5. Gyülekezeti ének.
25. §. Az úton való éneklés elmarad.

26. §. Temetés utáni gyászisteniszteletek csak rendkívüli esetekben tarthatók. Rendjük ugyanaz, ami a prédikációs temetéseké.

27. §. A kiválóbb egyházi és iskolai vezéremberek érdemeit emlékbeszéd tartásával is lehet méltatni. Ez azonban sohasem istenitisztele.

IV. A lelkész-szentelés.

28. §. Fölszentelésben csak a külső elhivatást nyert, hivataluk elfoglalására már egyházhatóságilag felhalmozott rendes lelkészek és lelkészminőségű tanárok (E. t. — §§.) részesítendők.

29. §. A fölszentelés egyszersmindenkorra szóló s ugyanazon személylyel többé nem ismételtető.

30. §. A lelkész szentelésre a püspökök vagy hivatali helyetteseik az illetékesek.

31. §. A református lelkésszé lett más vallású lelkész fölszentelendő.

32. §. A lelkész-szentelés rendje ez:

Rendes vasárnapi istenitisztele 1—10-ig pontig.

Azután:

1. A püspök szertartási beszéde.
2. A fölszentelendők bemutatása és fölesketése.
3. Fölszentelés kézrátétellel és könyörgéssel.
4. A fölszenteltek éneke.
5. A püspök könyörgése az anyaszentegyházért.
6. Áldás.
7. Gyülekezeti ének.

2. Rövid beszéd az I. Kor. XV. alapján (k.).
3. Gyülekezeti ének: 19. dics. 3. v. „Nincs már szívem félelmére.”

4. Megáldás (k.).

5. Gyülekezeti ének Utána lehet karének is.
39. §. Temetés utáni *gyászistenitisztelek* csak rendkívüli esetekben s csak felsőbb egyházhatósági rendeletre tarthatók. *Rendjök* ugyanaz, ami a predikációs temetéseké.

40. §. A kiválóbb egyházi és iskolai vezéremberek érdemeit *emlékbeszéd* tartásával is lehet méltatni. Ez azonban sohasem *istenitisztele*t.

V. A lelkész-szentelés.

41. §. Felszentelésben csak a külső elhívást nyert, hivataluk elfoglalására már egyházhatóságilag felhatalmazott rendes lelkészek (E. T. §.) és lelkészminőségű tanárok részesítendők.

42. §. A felszentelés egyszersmindenkorra szóló s ugyanazon a személyen többé nem ismételhető.

43. §. A lelkész-szentelést bármely, az illetékes egyházi hatóság által felhatalmazott rendes lelkészi minőségű egyén elvégezheti ugyan, de végrehajtására első sorban mégis az esperesek, illetőleg a theologiai és lelkészminőségű főiskolai tanárookra nézve a püspökök az illetékesek.

44. §. Illetékes esperese vagy püspöke helyett más lelkésszel bárki is csak az illetékes esperes vagy püspök beleegyezésével szenteltetheti fel magát.

E beleegyezés meg nem tagadható.

45. §. A református lelkésszé lett katolikus lelkész felszentelendő.

46. §. A lelkész-szentelés *helye* az az egyházközségi templom, ahol a felszentelendő rendes lelkészi hivatalt nyert; *ideje*: a beköszönés ideje, amelyet az esperes, a lelkész és a presbiterium együttesen állapít meg.

A felszentelésnek a lelkész beköltözésétől számított egy hónap alatt meg kell történnie.

A theologiai és főiskolai lelkészminőségű tanárok a püspöki székhelyen szentelendők fel a püspök által.

47. §. A lelkész-szentelés *rendje* ez:

1. Ünnepi istenitisztele az 1—8. számig; az 1. és 3. számot a felszentelő, az 5—7. számot a felszentelendő végzi (beköszön).

Ezután a felszentelő és a felszentelendő az úrasztalához lépnek és ott egymással szemben megállanak. Ott

2. A felszentelő *fohászt* mond (k.).

3. Ének: 1. v.

4. A felszentelő *szertartási beszéde* (k.).

5. A felszentelendő *fogadalma* és *eskülete*. Mind a kettő kötött; az eskümintát egy harmadik lelkész olvassa.

6. A *felszentelés* kézzel és könyörgéssel (k., a felszentelendő térdepel). *Testvéri csók*.

7. Ének: 1. v.

8. A felszentelő *beszéde* a felszentelthez és a gyülekezethez (sz.).

9. A *felszentelt könyörgése* (sz.) — Miatyánk.

10. A *felszentelt megáldja* a gyülekezetet.

11. Hirdetés.

12. Éneklés.

V. A püspökszentelés.

33. §. A püspököt az egyházkerület esperesei szentelik fel, a kerületi közgyűlés által megállapított helyen és időben.

34. §. A fölszentelési szertartást vezető és végző esperest szintén a kerületi közgyűlés jelöli ki.

35. §. A szertartás ünnepi istenitisztelettel összekötve megy végbe az 1—10. pontig.

Ezután a püspök a kerületi főjegyző kíséretében az úrasztal körül ülő esperesek körébe lép, akik felállanak és ott:

1. A vezető esperes fohászt mond.

2. Gyülekezeti ének.

3. A vezető esperes elmondja a szertartási beszédet.

4. A püspök felesküsik, az eskümintát a főjegyző olvasván.

5. Fölszentelés kézzel és könyörgéssel, melyet a vezető esperes mond. Ez alatt a püspök térdel, az esperesek pedig jobb kezüket egymásután a püspök fejére teszik.

6. Gyülekezeti ének.

7. A püspök beszéde és könyörgése.

8. A püspök megáldja a gyülekezetet.

9. Gyülekezeti ének.

VI. Templom-szentelés.

36. §. A fölszentelési istenitisztele és szertartások *rendje* ez:

Rendes istenitisztele, mint vasárnap 1—5. pontig. Azután:

1. A gyülekezet éneke.

2. A fölszentelő a szószékről fölszentelő imádságot, Miatyánkot és áldást mond s a templom számára való adakozásra felhív.

3. Gyülekezeti ének.

4. Keresztelés, házasságok esketése, úrvacsoraszolgáltatás a már előadott rend szerint. Az egyes szertartásokat más meg más lelkész végzi s egy-egy énekvers választja el egymástól.

5. Gyülekezeti ének.

VII. Egyéb fölszentelési cselekmények.

37. §. Ide számítandók: a templom alapkövének letétele, harangok, iskolák, emberbaráti intézetek, temetők fölszentelése.

38. §. E szentelési cselekmények *rendje* a következő:

1. Gyülekezeti ének.

2. Fohász.

3. Alkalmi beszéd.

4. Fölszentelő könyörgés.

5. Miatyánk. Áldás.

6. Gyülekezeti ének.

39. §. Az orgonaszentelés *rendje* a vasárnapi

VI. A püspökszentelés.

48. §. A püspököt az egyházkerület esperesei szentelik fel, a kerületi közgyűlés által megállapított helyen és időben.

49. §. A felszentelési szertartást vezető és végző esperest szintén a kerületi közgyűlés jelöli ki.

50. §. Maga a szertartás ünnepi istenítisztelettel összekötve megy végbe, melyen az 1. és 3. szám alattiakat a kijelölt esperes, az 5. és 7. alattiakat a püspök végzi el.

Gyülekezeti éneklés után (8. szám) a püspök a kerületi főjegyző kíséretében az úrasztalánál ülő esperesek körébe lép, akik felállanak és ott:

1. A vezető esperes *fohászt* mond (k.).

2. Gyülekezeti ének 1. v.

3. A vezető esperes elmondja a *szertartási beszédet* (k.).

4. A püspök *felesküszik*; az eskümintát a főjegyző olvassa (k.).

5. A *felszentelés*, kézzel és könyörgéssel (k.), melyet a vezető esperes mond. Ez alatt a püspök térdel, az esperesek jobb kezüket a püspök fején nyugtatják. *Testvéri csók*.

6. Gyülekezeti ének: 1. v.

7. A püspök *könyörgése* (sz.). Miatyánk.

8. A püspök *megáldja* a gyülekezetet (sz.).

9. *Hirdetés* a vezető esperes által.

10. Gyülekezeti ének.

VII. Templomszentelés.

51. §. A templomszentelésre összegyűlt lelkészek, tanítók, egyházi tisztviselők stb. a püspök vagy esperes vagy helyettesök vezetése alatt énekelve mennek a lelkészi lakról a templomhoz, hol az egyházgondnoka néhány szóval átadja a templom kulcsát a szentelés végrehajtására hivatott lelkésznek, ki a templom főajtáját a Szentháromság Isten nevében, az ő nevének dicsőítésére megnyitja.

A gyülekezet a templomban elhelyezkedik, mialatt vagy énekelnek, vagy az orgona szól.

52. §. A felszentelési istenítisztelet és a szertartások *rendje* ez:

1. Rendes istenítisztelet úgy, mint vasárnapon, az 1—8. számig. A liturgiai részt (1., 3.) a felszentelő, a szószéki szolgálatot (5., 7.) az arra felkért lelkész végzi. Éneklés után (8. sz.)

2. A felszentelő az úrasztalához lép, *felszentelő imádságot*, *Miatyánkot* és *áldást* mond; a még hátralevő szertartások sorrendjét *kihirdeti* a templom számára való *adakozásra* a gyülekezetet felhívja.

3. Gyülekezeti ének 1—2. v.

4. Keresztelés, házasságok esketése, úrvacsoraszentelés a már előadott rend szerint. Az egyes szertartásokat más meg más lelkész végzi s egy-egy énekvers választja el egymástól.

5. Gyülekezeti éneklés.

VIII. Egyéb felszentelési cselekmények.

53. §. Ideszámítandók: a templom alapkövének letétele, gombfektetés, harangok, iskolák, emberbaráti intézetek, temetők felszentelése.

54. §. E szentelési cselekmények *rendje* a következő:

1. Fohász (sz.).

2. Gyülekezeti ének: 1—2. v.

rendes istenítisztelet keretében az imádságok és egyházi leszéd alkalmazottsága formájában történik.

Függelék.

Az egyházi előjárók, tisztviselők fölesketése.

40. §. Az egyházközségi előjárók, u. m. a fő- és aligondnokok, presbyterek fölesketésének a templomban, a vasárnap délelőtti istenítisztelet alkalmával kell végbemennie, ekképen:

A fölesketendő kiállanak az úrasztalhoz, hol a lelkész az illető hivatalra tartozó rövid biblikus beszéd után őket, a megállapított eskümintá szerint fölesketi, rövid könyörgéssel megáldja és kézfogással elbocsátja.

A presbyterium által alkalmazott hivatalnokok, szolgák fölesketése a presbyterium előtt megy végbe, rövid intelem és áldáskivánás kíséretében.

41. §. Tanítók, énekvezérek az egyházmegyei közgyűlés előtt esketendő fel.

42. §. Magasabb fokú egyházi előjárók, u. m. az egyházmegyei és egyházkerületi tisztviselők fölesketése az imádsággal megnyitott közgyűlés elején, a megállapított esküszöveg elmondásával megy végbe a szokásos üdvözlő és programbeszédekkel együtt.

Záróhatározat.

43. §. Az itt lényeges vonásokban megállapított istenítiszteleti rendtartás részletes kidolgozásával, megfelelő liturgiás könyv szerkesztésével és közrebocsátásával az egyetemes konvent bízta meg.

IRODALOM.

* Dr. Pap Tibor: Szociológia az iskolában. A máramaros-szigeti ev. ref. lyceum ez évi Értesítőjében, melynek iskolai részéről később, a többi tanintézetek értesítőivel kapcsolatban kívánunk megemlékezni, egy nagyon érdekes és értékes kis tanulmány jelent meg a fenti cím alatt. A szociológiáról, „az emberi társadalom tudományá”-ról, erről az új, még ma is csak a megalakulás stádiumában levő, de nagy jövőjű tudományról ad a szerző egy rövid áttekintést és — ami felette becses — egy szociológiai kézikönyv tervrajzát mutatja be. Teljesen igazat adunk a szerzőnek abban, hogy a szociológia iránti tartózkodásnak, ami különösen a mi hivatalos körünkben tapasztalható s aminek folyománya, hogy ez az új tudomány egyetemeken és felső iskoláinkban még nem foglalhatta el az őt méltán megillető helyet, egyik fő oka az is, hogy a szociológia irodalmában, mely külföldön, kivált Angliában és Amerikában már óriás méretűnek mondható, még mindig hiányzik egy alkalmas szociológiai kézi-, illetőleg tankönyv, mely a szociológia anyagát rendszeresen s kimerítően összefoglalná és kidolgozná. A külföldön ugyan már ez irányban is vannak figyelemreméltó kísérletek, nálunk sajnos, még senki sem vállalkozott erre. Annál nagyobb örömmel olvastuk a Pap Tibor fentebbi tanulmányát, mert ebből azt a reményt meríthetjük, hogy a szociológia kézikönyve — legyen az

3. Alkalmi beszéd (sz.).
4. Ének: 1. v. Lehet karének is.
5. Felszentelő könyörgés (sz.).
6. Ének: 1. v. Lehet karének is
7. Miatyánk. Áldás (sz.).
8. Gyülekezeti ének.

55. §. Az *orgonaszentelés* rendje ugyanaz, ami a vasárnapi rendes istenitiszteleté.

FÜGGELÉK.

Az egyházi előljárók, tisztviselők felesketése.

56. §. Az *egyházközségi előljárók*, u. m. a fő- és algonokok, presbiterek felesketésének a templomban, a vasárnap délelőtti istenitisztelet alkalmával, a pásztori áldás után kell végbemennie, ekképen:

A felesketendő kiállanak az úrasztalához, hol a L. az illető hivatalra tartozó rövid biblikus beszéd (sz.) után őket a megállapított eskümintá (k.) szerint felesketi, rövid *könyörgéssel* (k.) megáldja és *kézfo-gással* elbocsátja.

A presbiterium által alkalmazott *hivatalnokok*, *szolgák* felesketése a presbiterium előtt megy végbe rövid intelem és áldáskivánás kíséretében.

57. §. *Tanítók, énekezők* az egyházmegyei közgyűlés előtt esketendőek fel.

58. §. *Magasabb fokú egyházi előljárók*, u. m. az egyházmegyei és egyházkerületi tisztviselők felesketése az imádsággal megnyitott közgyűlés elején, a megállapított esküszöveg elmondásával menjen végbe, a szokásos üdvözlő és programbeszédekkel együtt.

A püspöki programbeszéd is idetartozik.

ZÁRÓHATÁROZAT.

59. §. Az itt, lényeges vonásokban megállapított istenitiszteleti rendtartás részletes kidolgozásával, megfelelő liturgiás könyv szerkesztésével és közrebocsátásával az egyetemes konvent bízatik meg.

(Irodalom. Folytatás).

bár „kísérlet” — nem sokáig fog várni magára hazai irodalmunkban. Pap Tibor ugyanis e tanulmányában, hosszabb fejtegetések helyett egyszerűen leírja azt a rendszert, illetőleg ennek a tervrajzát, amelyben ő négy év óta a m.-szigeti akadémián a szociológiát (special collegiumban) előadja. E „rendszer”-hez, illetőleg a szociológia anyagának tanításához, mint ő maga készséggel elismeri, férhet szó, részünkről azonban oly sikerültnek tartjuk azt, hogy nem habozunk szerzőt arra buzdítani, hogy a „tervezet” dolgozza ki és mielőbb bocsássa közre. Úgyis ő volt az első, ki hazai jogakadémiánkon a szociológiáról special collegiumot adott (zárlatban megemlítjük, hogy a mi jogakadémiánkon is dr. Finkey Ferenc az 1903/4. isk. évben tartott ily collegiumot), őt illetheti tehát az első szociológiai kézikönyv megírásának kötelessége és dicsősége is. Ezzel ismét csak azt documentálnók, hogy a tudományos haladásban, az új eszmék bátor felkarolásában, protestáns tantézeteink, mint mindig, úgy ma is zászlóvivők.

Anélkül, hogy a Pap Tibor tervezetét, (mely „tervezet” lévén, a végleges kidolgozásban lehet, hogy lényeges módosításokat is szenvedne,) beható bírálat tárgyává akarnók tenni, meg kell említenünk, hogy

a tervezet beosztását, mely egy bevezető részen (a szociológia mint tudomány) kívül négy főrészben (I. a társadalom kifejlődése, II. a társadalom szervezete, III. a társadalom élete, IV. társadalmi kórtan, pathológia) foglalja össze a szociológia összes kérdéseit, nagyon helyesnek s úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból alaposabbnak és célszerűbbnek tartjuk akár a Schäffle vagy Gumplovicz, akár az Eisler legújabb ilyenmű kísérleteinél. Különösen helyes gondolat a társadalmi kórtan nak külön főrészbe foglalása, mert így a társadalom életét (III. rész) nem kell a társadalmi betegségek, ferdeségek folytonos közbeszúrásával meg-szaggatnia. Az egyes részek tárgyainak beosztásában, különösen a harmadik részében ugyan több kifogásunk lenne, azonban, miután maga a szerző sem tekinti e tervezetét véglegesen megállapítottnak és kiforrottnak, ezeket felesleges lenne felsorolnunk.

A tudomány haladása s épen a szociológia megszilárdítása és megkedveltetése érdekében nagy szolgálatot tenne a szerző a hazai tudományosságnak és tanügynek, ha tervezetét részletesen kidolgozná s a szociológia kézikönyvét mielőbb közrebocsátaná.

ff.

* **A magyarországi ev. ref. egyház egyetemes konventje Budapesten 1905. jún. 14—16 napján tartott ülésének jegyzőkönyve.** Az ev. ref. egyetemes konvent hivatalos kiadványa. — Debrecen, 1905. Az 54 jknyvi pontot és nagy számú mellékletet tartalmazó 240 lap terjedelmű konventi kiadványt a szokásos tartalmán kívül becselessé teszi a *parokhialis könyvtár* (most már országos) *bizottság* jelentése s ehez kapcsolt *szervezett szabályzat* és *szabályrendelet*, amely utobbira nézve az egyházkerületek nyilatkozni kötelesek: becselessé teszi az *egységes liturgia* ügyében — az előadói javaslattal szemben készült *rendtartás* s a *lelkési teendők* összegező *javaslat*, amely szintén igen közlőre érdeklő az egyház ügyeivel bajlakodókat; továbbá az *énekes-könyv reformjának* abbahagyását örökítő határozat (45. p. 10.) s a *debreceni bölcsészeti fakultás* felállítása, a konvent magas színvonalra emelése s ennek eszközei tárgyában hozott határozatok és ezekkel kapcsolatos mellékletek. Minden egyházközség parokhiáján megtalálható nyomtatvány ez, amely épen ezért élénk mozgásba hozhatná — sok tekintetben fontos tartalmával s terveivel egész egyházi életünket és sok jó és szép gondolatnak, tervezetnek, javaslatnak válhatik okozójává. — A hivatalosokat figyelmeztetjük — mégha feleslegesen is, — hogy ébren legyenek és vitatkozzanak és mennél körültekintőbben határozzanak a megoldásra váró kérdésekben. — A címlapról szerkesztő-jegyző neve azért maradt el, mert a közlekedési minisztérium különben nem hajlandó ingyen szállítási kedvezményben részesíteni a konvent jegyzőkönyveit, amennyiben azokat — valamelyes bölcses-séggel — a címlapon szereplő jegyző kiadványának tekinti!

* **A hív lelkipásztor.** Beköszönő egyházi beszéd előimádsággal. Irta Pó-a Péter kiskövesdi ev. ref. lelkész. Sárospatak, 1905. 8° 19 lap. Ara 20 fillér. Titus II. 1—8 alapján feleletet ad a kérdésre, hogy: *mi-ben kell foglalatossnak lennie a hív lelki pásztor-nak?* A feltett kérdésre így felel: A lelkipásztor-nak I. szólnia kell Isten ígét: a tiszta tudományt. II. például ad-nia magát a jó cselekedetekben. Az ifjú lelkipásztor-nak e szépen kidolgozott tartalmas egyházi beszédét szívesen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Gombos Pál*** 1882—1905. És szállt, szállt a halál angyala és végigtekintett az embermilliók nyüzsgő tömegén és megállt egy ifjú, életerős papnövendék felett s mialatt fagyos tekintetével magának jegyezte el a testben-lélekben ép diákot, nagy hirtelen lesújtá őt kíméletlen tűznyílával.

Es repült a gyász hír gyors szárnyakon széllyel a vidékre: a „nevető ember” nincs többé; aki annyi szívbe belopta a vidámságot művészi talentumával, most csendes ember már, iszonyúan csendes...

Milyen tragikus és milyen megrendítő ez a „*Gombos Pál*” sorsa. Elmegy idegen faluba, hogy ott hirdesse a nép előtt az Isten ígését, amelynek szolgálatába szegődött le kének egész meggyőződésével. És foly ajkáról a méznél édesebb beszéd (amint hallgatói emlegették), szép érces hangjával, meggyőző, lelkes beszédével magával ragadja a népet, mint egykor ama bizonyos napon Péter apostol. És úgy érzik a hívek, hogy rájuk is a szent lélek száll, mint az első pünkösztkor a gyülekezetre. S mialatt belől áhitattal foly az istenitisztelet, kívülről az elemek csatája dühöng egész rettenetességében s egyszerre csak ép az utolsó „Amen” előtt egy villanás, a fiatal papnövendék kezéből kiesik a szent könyv és holtan omlik össze a magas szónoki emelvényen.

Irtóatosan fenséges végzése az isteni hatalomnak! Irtóatosan, mert hiszen oly váratlanul, oly hirtelenül s emellett oly különös módon múlt ki a szerencsétlen papnövendék, amilyenre példa alig akad több. De mégis fenséges, hogy épen az Isten házában, az utolsó „Amen” előtt szakadt el élte fonala, mintha csak mondotta volna az Úr: „Jöjj és kövess engemet, bárha a pálya kezdetének kezdetén hívlek is magamhoz”; mintha azt rebegte volna a megboldogult a haldokló Idvezítővel: „Atyám! a te kezeidbe teszem le az én lelkemet”...

Gombos Pál az érettségi letétele után Miskolcra jött hozzánk Patakra, hogy majd egykor az Isten ígésének legyen lángszavú apostola, rettenthetetlen harcosa s az a 2 év, amelyet itt töltött, felejtethetetlen emlékü lesz mindenkire, aki csak ismerte őt. Csupa jókedv volt ő, valódi megtestesülése az igazi, hamisítatlan diákkedélynek. Amely körben megjelent, oda a vígság is beköltözött.

Sajátságos ellentétnek látszik ez: theologus és mégis vig kedély, csapongó jókedv mindig mindenütt. hogyan jöhet ez együvé? És mégis úgy volt. Tanulótársai valósággal rajongtak érte, tanárai szerették s a közönség, a kényes izlésű közönség valósággal tenyérén hordozta. minthogy genialis művészetével mindannyiszor felvillanyozta, amikor csak nyilvános ünnepélyeken szerepelt. S ha Patakon csak egy kisebb mulatság, névnap, vagy introitus volt a diákok körében, neki nem volt szabad hiányoznia. El lehet mondani, hogy ő volt a lelke Patakon minden igazi, finom mulatságnak.

De nemcsak Patakon ismerték őt, ismerte a

környék is. A kórus szikszói és szerenesi kirándulása alkalmával ismerték meg s ahogy megismerték, el nem tudták többé felejtetni; úgy a szívükbe lopta magát. Egy alkalommal pedig még magát a komoly-ősz püspököt is vidámságra hangolta jó kedvével.

S most ez az örökvidám ifjú nincs többé, iszákita közülünk a halál, mint mikor a zúgó zivatar letép egy szál virágot a virágzó fáról, a többi meg-tépázva, ott hagyja; elment, itt hagyott bennünket, az ő társait szomorúságra, akik a fájdalomtól megtörve sóhajtnak: „Bizony lehullott a mi fejünknek koronája, bizony a felséges Isten igen megszorította a mi szívünket, hogy elvette őt mi tőlünk...” Itt hagyott mindenkit, akik őt feledni sohasem fogják. Az emberek sokasága, akiket vidámsággal töltött be míg élt, most, hogy csendes ember lett belőle, forró könnyeket sir felette.

Az erős Isten, aki hatalmas volt őt villámával lesújtani, legyen irgalmas mi hozzánk s hintse a vigasztalás balzsamát mindnyájunk fájó szívére, hogy könnyebb legyen elviselni a rettentő végzet terhét, a borzasztó csapás súlyát. Neki pedig, a korán elhunyt kedves ifjúnak adjon békés nyugovást szülőföldében, az igrici csendes temető kertjében, porsátorát takarja be lágyan az anyaföld, lelke pedig találja fel a boldogok hazáját, ahol örök fény és örök boldogság uralkodik!...

Legyen áldott emlékezte!...

Takács Mihály,
theologus.

— **Csabay János** hittanhallgatónak, ifjúsági ének karunk volt elnökének, kiben főiskolánk egy kiváló és hű tanítványát, egy nagyra hivatott növendékét vesztette el, halála alkalmából következő szép és megható levelet vettük:

Mély megilletődéssel és keserű könnyek között olvastam a „Sárospataki Református Lapok” múlt vasárnapi számában Csabay János hittanhallgató s ifjúsági énekkari elnök gyászos elhunytát. A drága halott régóta szenvedett tüdősorvadásban; de a sors csak a múlt év őszén, telén és ez év tavaszán, nyarán mutatta meg rajta irgalmatlan hatalmát, amikor úgy szegezte kórágáéhoz, hogy azt többé el se hagyhassa. — Mi, akik együtt éltük le vele ifjú éveinket, egy nem mindennapi édes barátot veszítettünk el az elköltözött tiszta, nemes lélekben; az anyaiskola egy jeles tanítványt, az anyaszentegyház pedig egy igen szép reményekre jogosító, hűséges jövőendő lelkipászort. — Fáj nekünk, végtelen fáj ez a virághullás, mert a sors oly kegyetlen volt drága hallottunkhoz, hogy — baráti szívtől immár mindnyáján elszigetelve — még azt sem adhatta meg neki, hogy az általa annyira szeretett énekkar tájós melódiái s a baráti szívek és könnyek közvetlen megnyilatkozásai kísérték volna utolsó útjára. Ezen banatos érzéstől indítva én, ki legközelebb állottam szívéhez, nem késem a baráti megemlékezés és részvét érzelmeit iránta leróni; ha a mélyen tisztelt szerkesztő úr által képviselt lapban jut egy kis félreeső hely e mellékelt igénytelen soroknak, méltóztassék közrebecsátani s egyúttal feihívni volt osztálytársait és barátait, hogy a kegyelet filléreit nálam lerakni ne késsenek, hogy egy meghatározott alkalmas időben magyarbődi sírhalmát megkoszorúzhassuk. — Legyen álma a megboldogultnak csendes, zavartalan! Az emlékezet fátyla ragyogja át hosszú siréjlelét! A vigasztalás ha-

* A rendkívüli esetre való tekintetből s a baráti szív nemes bizonyosságaképpen közöljük ezt a fájdalmas emlékeztetést. Szerk.

talmas Istene adjon megnyugvást a kesergő szüléknek és testvéreknek s maradjon mi velünk is! Putnok, 1905. augusztus 3. Szabó László ref. s. lelkész.

Gyászhiresh. Július hó 26-án meghalt *Lükő Béla*, görögdi lelkész 74 éves korában. Hivatásszerű lelkész volt. Híveinek igazi atyja, vigasztalója, lelki és testi orvosa. Egy sokat olvasott, sokat tanult férfiú. A tornai ev. ref. egyházmegyének régebben dékánja, majd tanácsbírája s id. Kapossy György esperes betegsége alatt, majd halála után helyettes esperese s a lelkészi értekezletnek több évig elnöke volt. Mint ember, az igazság őszinte szeretetével s leplezetlen feltárással néha-néha ellenségeket szerzett, de mert az igazságot soha semmiféle érdekért el nem hallgatta, fel nem áldozta — a jobb emberek határtalan tiszteletét és szeretetét mindvégig megtartotta. Nagy virágkedvelő és pomológus volt, kinek „Eftes“ nevű gyümölcsöse a legkiválóbb s legritkább almafajok mintagyűjteménye volt, hol emberszerető lelkének, magyaros, vendégszeretetének édességét, szikrázó ötleit sokan élvezték s emlegetik ma is. Az 1848/9 évi szabadságharcot mint köztűzér harcolta végig, Világosig. S a függetlenségi eszmének tántoríthatatlan bajnoka volt élete végéig. 41 évi lelkészkedése alatt a görögdi egyházat teljesen rendbeszedte anyagilag és szellemileg is. Nejét egy pár évvel előbb vesztette el. Gyermekei László, kir. járásbíró; István a b. vendégii lelkész; Mariska, Szabó Bertalan ev. ref. lelkész neje. Temetése július 28-án volt, hívei lelkész-társai, a tanítóság s a környék kiválóbb embereinek részvétele mellett. Koporsójánál Ragályi Géza esperes imádkozott; érdemeit Fodor György egyházmegyei tanácsbíró és főjegyző méltatta. Nekrológja szép, fel-emelő s tanulságos lehetne az egész református papságra és hívekre nézve.

r. gy.

Görömbey Péter felső-szabolcsmegyei ev. ref. esperesi súlyos veszteség érte f. hó 2-án, elvesztvén hűséges élettársát. az ev. ref. papnők egyik igazán tiszteletes, példányát *Kálmánczhey Borbála* asszonyt. Akik látták őt boldog földi otthonában, szeretett férje s gyermekei körében, vagy a jó barátok és jó barát-nők társaságában; akik tudják róla, hogy milyen odaadással élt az ő szereteteinek és miként érezte át magasabb hivatását a földi tisztességben fokról fokra emelkedő férje oldalán; azok lehetnek igazi mérlegelői az özvegyen maradt férj és anyátlanul maradt gyermekek fájdalmának és veszteségének. Csak 53 évet élt és sok szenvedéssel szerezte meg földi részeinek a siri nyugalomát. Aldás emlékére s az Ur kegyelme tegye elviselhetővé szereteteinek gyászát!

— **A f.-zempléni ev. ref. egyházmegye** a szokásos őszi közgyűlését szeptember 4-én *Mihályiban* fogja megtartani. A gyűlésen tárgyalandó ügyek aug. 22-ig küldendők be az esperesi hivatalhoz s ugyancsak az egyházi képviselők megbízó levelei is. Az esküt nem tett tanítókat az esperesi körlevél az eskü letétele végett szintén megjelenésre hívja fel; foglalkozik a körlevél a „Sárospataki Ref. Lapok“kal is, amiért fogadja az esperes úr forró löszönetünket.

— **Az ev. ref. tanítók** országos egyesülete rendes nagygyűlését 1905. augusztus hó 20-án d. u. 5 órakor tartja Budapesten a Lónyay utcai ev. ref. főgimnázium díszteremében.

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főiskolában a jövő 1905—1906-ik iskolai év szeptember 1-én kezdődik. A főgimnáziumban (melynek I. II. és V. osztálya párhuzamos) a javító-, pótló- és magánvizsgá-

latok szept. 1—2 napján, a fölvételek, beíratkozások szeptember 3—5-ig fognak végbemenni és pedig 3—4-ikén a prot. vallásúakra nézve, 5 én a más vallásúakra nézve, amennyiben azt a létszám megengedi. A tanítások 6-án megkezdődnek. — A *theol.*- és *jogakadémián* az előadásokra való jelentkezés határideje szeptember 8 és 9-ike. Az újonnan jöttek az akadémiára 1—9-ig, a katonaságtól jövők október 8-ig vétetnek fel. Az előadások szeptember 11-én kezdődnek. — Beíratási díj új tanulók részére a gimnáziumban 4 korona, a *theol.*- és *jogakadémián* 8 korona. Tandíj és egyéb címeken a gimnáziumi tanulók közül az I—II-ik osztályú prot. vallásúak egész évre 50 koronát, nem protestánsok 66 koronát, a III—VIII. osztályúak, ha protestánsok 48 koronát, ha nem protestánsok 64 koronát fizetnek. A *theol. akadémián* a tandíj egész évre 18 kor. A *jogakadémián* a prot. vallásúak egész évre tandíj és egyéb címeken 64 koronát, a nem protestánsok 86 koronát fizetnek. A *theol. akadémia* hallgatói s a prot. vallású joghallgatók az ünnepi követtség (legatio) kedvezményét élvezik. A szegénysorsú joghallgatók és gimn. tanulók tandíjelengedésben részesülhetnek s az erre vonatkozó kérvények aug. 25-éig a főiskolai igazgatósághoz nyújtandók be. Szorgalmas és jó előmenetelű tanulók szorgalmi díjakban és tápintézeti jótéteményben (ingyenes, 40 és 80 koronás helyek) részesülnek. A 140 koronás tápintézeti helyekre csak korlátolt számban vehetők fel a tanulók. A városban a főiskolai igazgatóság által engedélyezett helyeken szállás és élelmezés olcsó áron, átlag havi 24—35 koronáig kapható. Szeptember elején nyílik meg a főiskolai internatus, melyben a főiskola növendékei (gimn. tanulók és akadémiai hallgatók egyaránt) évi 500 koronáért kapnak teljes ellátást. Tudakozódásokra készséggel ad felvilágosítást úgy a főgimn., mint az akad. igazgatói hivatal. Ez iskolai évben gimnáziumi igazgató *dr. Rácz Lajos*, akadémiai és közigazgató *dr. Meczner Sándor*.

A sárospataki ev. ref. főiskola igazgatósága.

— **Belmissziói értekezlet** lesz aug. 20—21. napjain *Pécsett*, a következő programmal: aug. 19-én az odautazás napján este 9—10. Istendicséret énekben és imaóra. 20-án: d. e.: Ahítat-óra, Istentisztelet. utána sóta a városban. Tarsasebéd. D. u. 3—6. értekezlet. Tárgyak: 1. Az ember Jézus nélkül; az embernek Jézussal való egyesülése; az embernek Jézussal élése. 2. Mit kíván az Ur a magyar nőktől? Előadja *Vargha Gyuláné*. — Szabadidő. Vacsora után vallásos estély. 21-én d. e. Ahítat-óra. Értekezlet. Tárgy: 1. Az előkeresztyén-szövetségek, mint a magyar evangéliumi egyházak életre keltő orgánumai. 2. Milyen legyen a ker. szövetség? 3. Hogyan terjesszük? Miként szervezzük? — Szabad idő. Tarsasebéd. D. u. 3—6. értekezlet. Tárgy: A nagy parancs: Máté XXVIII. 19. 1. Hogy töltjük be itthon és másutt? 2. Hogy töltik be mások otthon és másutt? 3. Hogyan kell a parancsot betöltenünk? Bemissziói munkák. Irodalmi kérdés. 4. Hazánk és a külmiszió. — Vacsora után *Szövetségi óra*, ezzel kapcsolatban *nagy (?) hálaadás*. 22-én hazautazás. — E program egyes részeiben még változást szenvedhet. — A pécsi szövetség gondoskodni fog az értekezleti tagok ingyenes elszállásolásáról. Az élelmezés azonban a vendégek költségét képezi.

— **Hirdetmény** a nyíregyházi ev. ref. leányinternatusban az 1905/6. isk. évben betöltendő helyekre. A

felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye által létesített és fentartott leányinternátusban (a mely kapcsolatban áll a nyíregyházi községi polgári leányiskolával) a jövő 1905. 6. isk. évben 24 hely fog betölteni. Ez internátusba olyan növendékek vétetnek fel, akik legalább négy elemi osztályt sikerrel végeztek, jó magaviseletet tanúsítanak és tanulmányaikat a nyíregyházi polgári leányiskolában öhajjtják tovább folytatni. Az internátus egészen a modern kor követelményei szerint van berendezve. Vízvezeték, fürdőszoba, tágas tanuló, zene- és hálószobák, összesen 16 szoba és terem állanak rendelkezésre. Az internátus gondot fordít a szorosabb értelemben vett nevelésen kívül a nyelvek, zene- és kézimunka megtanulására, valamint arra, hogy a nyilvános iskolába járó növendékek az egyes tantárgyakból otthon magyarázatot és útbaigazítást nyerjenek. Az intézet egyik célja az is, hogy a növendékek ügyes és gondos, továbbá vallásos, buzgó s igaz magyar nőkké neveltessenek fel. A felügyeletet és ellenőrzést a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye gyakorolja. A folytonos örködés és a nevelés vezetése pedig meghatározott házi- és napirend szerint egy gondos és képzett igazgatónőre van bízva. Az élelem reggel kávé, ebédre három tál étel, azután tíz órai s délutáni uzsonna s este rendszeren két tál étel. Az ellátási díj 400 korona, kivéve a más felekezetű növendékeket, akik 500 koronát fizetnek. Az egyházmegyébe kebelezett lelkészek és tanítók gyermekei 300 kor. kedvezményes díjat fizetnek. Ez összegbe nincs belefoglalva a tandíj, valamint ez összegben felül kell fizetni bútorhasználat címén 5 koronát s orvosi díjait. Fejében 8 koronát. A mosatást tetszés szerint lehet vagy otthon végezni, vagy az internátusban, de ez utóbbi esetben még havi 2—3 koronát kell fizetni. Az ellátási díj évnegyedes részletekben fizetendő s az a növendék, aki az intézetből bármilyen okból időközben eltávozik, a következő évnegyedi díjat is megfizetni tartozik. Az intézeten kívül töltött szünidőre esedékes ellátási díj a fizetendő részletekből nem vonható le. Egyelőre 24 növendéknél több nem vehető fel.

— **A kánai menyegző kőkorsói.** Az a katolikus felfogás, hogy az ereklyék tisztelete semmit sem veszít jogosultságából azáltal, ha az eddig tisztelt ereklyék közül némelyek igen gyanúsaknak, vagy éppen hamisítványoknak bizonyulnak: az utóbbi időben megint megismétlődött. A „Kölni Néplap” múlt évi 38-ik számának egy cikke ugyanis a kánai menyegző kőkorsóiról beszél, amelyek Kölnben láthatók s vitatja azok eredetiségét. — Érdekes, hogy a János írása szerint való evangy. II-ik részének 6-ik versében csak 6 kőkorsóról van szó; mégis nem kevesebb, mint 35 ilyen kőkorsót (a legdurvább vizes korsótól a legdrágább vázáig) őriznek katolikus szenthelyeken, mint a víz borrá változtatásának bizonyítékait. — Ezeket a korsókat egy Mély nevű francia tudós megvizsgálta, bírálat tárgyává tette s az eredményt egy értekezésében a francia tudományos akadémia folyóiratában közölte. E szerint a kőkorsók egytől-egyig mind sokkal későbbi korból valók! A Mély értekezése — mint a Chr. W. írja (12. sz.) — 12 hasonmással és több művészettörténeti képpel van illusztrálva s igen tudományos dolgot.

— **Hírek az amerikai ref. egyházak köréből.** 1. Az amerikai ref. egyesület ez évi nagygyűlését október hó 14-én fogja Johnstownban megtartani. A gyűlés feladata megvizsgálni az egyesület évi működésének eredményét; közelebb hozni s lehetőleg az egyesítés útjára vezetni a három felé szakadt amerikai magyar reformátusságot, előmozdítani mindazon humanus in-

tézmények munkásságát és megerősödését, amelyek az özvegyek és árvák segélyezését, a jótékonyság gyakorlását szolgálják. 2. A dillonvalei és vidéki magyar ref. egyház és annak Maynardi leányegyháza július hó 4-én tartotta templom-alapkövetéti ünnepélyét. Az ünnepi imádságot Kovács M. István; az ünnepi beszédet Csutoros Elek clevelandi lelkész tartotta s a szép lefolyású ünnepély jelentékeny adományt is hozott az egyház javára. 3. A rohitsetti bányatelep magyar ref. lakossága egy magyar zászlót készített, melynek felavatását Kalassai Sándor pittsburgi lelkész végezte.

— **A japán hadvezérek** közül Kuroki és Oku válasukra nézve presbytériánusok, tehát reformátusok. Togó admiralis és Urin altengernagy szintén a presbytériánus felekezethez tartoznak. Urin tagja az egyháztanácsnak is. Oyama fővezér még nem keresztyén, de nagy rokonszenvvvel van a keresztyének iránt s felesége a legvallásosabb keresztyén nők közül való.

— **Az ausztriai „Los von Rom”** mozgalom eredményéről kiadott legújabb tudósítás szerint 1898. óta Csehországban 33. evang. templom és 11 imaház; Sziléziában 5 templom, Alsó-Ausztriában 5 templom és 1 imaház, Steierben 5 templom és 4 imaház, Galiciában 9 templom és 3 imaház; a többi részekben 8 templom és 6 imaház, vagyis összesen 68 új templom és 25 új imaház épült. A mozgalom szervezésének kezdetétől Ausztriában 33.176 egyén lett evangélikussá. És pedig 1899-ben 6385; 1900: 5058; 1901: 6299; 1902: 4247; 1903: 4056; 1904: 3982! E számokból 29.330 esik a r. kath. egyházra; a többi más egyházakra. Magában Csehországban 1898—1904. végéig 15.000; Bécsben pedig 7262 egyén tért át az evang. egyházba. — A mozgalom visszafejlődéséről, mint a Protestantenblatt f. é. 27-ik sz. írja, szó sem lehet.

— **Kész orgonák.** Országh Sándor rákospalotai (Budapest mellett) orgona és harmónium gyárosnál 6—7 és 8 változatú gépezetes és csőrendszerű új orgonák készletben vannak és bármikor megtekintethetők. Kívánatra tervrajz és költségcsalítás díjmentesen kapható. Felhívásra pedig a szerződés megkötése és a helyszíni szemle megejtése végett a cég megbízottja oda utazik.

Pályázat

gyakorló tanárjelöltek számára.

A sárospataki főiskola előjárósága alkalmat kíván nyújtani olyan tanárjelölteknek, akik a 4 évi egyetemi cursust elvégezték s a tanári szakvizsgálatot letették, arra, hogy gyakorló évüket főgimnáziumunk körében tölthessék s kiválóbb szaktanárok vezetésével alatt készülhessenek egyfelől a paedagógiai vizsgálatra, s képezhessék ki magokat másfelől a gyakorlati működésre. Egyelőre egy tanárjelölt talál elhelyezést; díjazása: 400 kor. havi részletekben, lakás (fűtéssel s világítással) és étkezés a tápintézetben.

Ezen ösztöndíjas állás elnyerésére ezennel pályázatot hirdetek. Pályázhatnak oly ref. vallású, szakvizsgálatot tett tanárjelöltek, akik a matematika-fizikai szakcsoportra készültek. A kellően felszerelt s a főiskolai igazgató-tanácsához címzett folyamodványok augusztus hó 25-ig küldendő be alólirotthoz.

A megválasztott jelölt szeptember hó 10-én tartozik állását elfoglalni.

A jelölt munkakörét körülíró szabályzatot (l. „Sárospataki Református Lapok“ 3. szám 27—28. l.) — kívánatra — szívesen megküldöm a pályázóknak.

Sárospatak, 1905. jul. 20.

Rácz Lajos,
főgimnáziumi igazgató.

PÁLYAZAT.

A felső-zempléni egyházmegyébe kebeleztetett *kis és nagy bárú* ev. ref. egyház lelkészi állására pályázat hirdettetik; jövedelem: pénz. termény, szolgálmány stb. és kongrua 1600 (ezerhatszáz) korona. Pályázati határidő: Szeptember hó 1. Pályázati kérvények Hutka József f.-zempléni esperes úrhoz Bánóéra adandók be. Miskolc, 1905. aug. 2.

Kun Bertalan.
ev. ref. püspök

Szerkesztői üzenetek.

P. L. Tanárnak legnagyobb földi jutalma a tanítványi szeretet, amely, mint hála az iskolai összeköttetésen túl is él. Hálás szívénnek megnyilatkozásait szívünkbe zárjuk. Isten ségedelmével pedig dolgozunk, amíg nappal vagyunk.

F. Gy. Önkéntes felbuzdulását lélek szerint megbeesüljük; meleg szavait atyafiságos üdözlettel viszonzunk s további munkás figyelmére jó reménységgel számítunk. A nekrológra — arról a szerintem is derék férfiról kíváncsiak vagyunk. Az igazán jellemző megemlékezéseket s az igazi jellemek méltatását nagyra becsüljük. A szövetséget örvendezéssel álljuk.

R. K. Munkatársaink sorában örömmel üdvözlünk s a kilátásba helyezett iskolaügyi dolgotat minnél előbb kérjük. Tudtuk, hogy a régi barát vagy; a rég múlt idők édes emlékei elevenedik fel előttem, amidőn együtt nevelkedtünk az alma mater falai közt, most pedig együtt fogunk dolgozni annak előhaladásáért. Isten hozott körünkbe!

F. J. A jelkesülők seregében szívből üdvözljük s mi is jó reménységgel vagyunk a minket szeretettel támogatók iránt. A közkatonák lesznek törzstisztekké, ha nem hiába vágják a levegőt.

K. K. „Nagy megnyugvással“ küldött előfizetési összegét kaptuk. Bizodalma biztatás nekünk s miért ne mondanók, hogy jól is esik?!

P. P. Előjegyeztük, de levelet is írunk. A talentumokról írva van, hogy azokat kamatoztatni kell.

K. J. Levélben mondjuk el véleményünket. A tárgy rendkívül fontos, de nekünk vigyázóknak kell lenünk magunkért is, munkatársainkért is.

P. M. A küldeményt lapunk zártakor kaptuk. Fogadd érte szíves köszönetünket. Legközelebb rá kerül a sor.

A. G. A könyvet holnap postára teszem. Szíves üdvölet!

S. N. I. Mi is nagy örömmel vettük lapunk iránti szíves érdeklődését. Jókívánatait hasonlókkal viszonzunk.

Többeknek Akik lapunk valamely számát pontosan meg nem kapják, szíveskedjenek ezt egy levelező lapon kiadóhivatalunkkal tudatni.

TARTALOM: *Radácsi György:* Visszatekintés a zsinatra (V.-ik befejező közlemény). — Istenitiszteleti rendtartás a magyarországi ref. keresztyén egyházban. (Folytatás és vége). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Szerkesztői üzenetek. — Hírdetések.

Nyomtatta Radli Károly az ev. ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

Megjelent

A DEBRECENI LELKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon)

... II. KÖTETE ...

SZERKESZTI: S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni ev. ref. főiskolai
tanár, felszentelt lelkész.

Az egész gyűjtemény tizenkét 35—40 ivre terjedő kötetben. **tartós csinos vászonkötésben** fog

— megjelenni. —

== Egy kötet ára 10 korona. ==

Megszerezhető havi 2 koronás részletfizetésre is.

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában **DEBRECENBEN.**

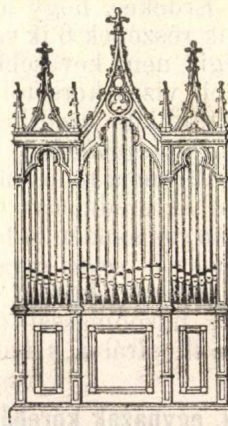
ORSZÁGH SÁNDOR

harmonium és orgonagyáros.

es. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapítottatott 1861-ben.

Az 1893. évi kiállításon „Nagy díszoklevél“ és „Ferencz József lovagrenddel“, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az **arany éremmel** kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kiseb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldet k.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

I.

1905. július hó 4-ike örökre emlékezetes nap lesz Franciaország történetében. A francia parlament képviselőháza ugyanis e napon fogadta el nagy szavazattöbbséggel (341 szavazattal 223 ellen) az állam és egyház szétválasztására vonatkozólag benyújtott törvényjavaslatot. E régóta előkészítés alatt álló nagyfontosságú kérdésben 1902-től kezdve több különböző javaslat terjesztetett a francia képviselőház elé, (Dejeante, Ernest, Roche, Pressensé, Hubbard, Flourens, Reveillaud, Grosjean, Berthoulat és Senae) s e tervezetek átvizsgálására és elbírálására a Ház 1904. június 17-én egy 33 tagú bizottságot küldött ki,¹ mely feladatát bevégezte s a különböző tervezetek figyelembevételével egy bizottsági jelentést és javaslatot készített, mely a tárgyalás alapjául szolgált. Ezen Combes szerint a discussionnak kitűnő tárgyául szolgáló tervezet bizonyos módosításokkal a plenum által elfogadtatott s ma már, miután a senatusban való megszavazás és elfogadás is biztosítottnak látszik, a javaslat rövid idő múlva törvénynyé leend. Igaza van Deschanelnek, ki állítólag a senatus által megejtendő változtatások reményében szavazta meg a javaslatot, hogy a nagy forradalom óta ily nagy kérdés alig volt felvetve Franciaország belpolitikai életében; mert a francia nemzet, melyet a római pápák nagy előszeretettel mindig az egyház elsőszülött leányának tekintettek s amelyet már II. István pápa az ő specialis népének nevezett, — szakított az egyházzal, felmondotta a Napoleon-féle 1801. évi concordatumot, mely egy századon át az állam és egyház viszonyának szilárd jogi alapját képezte; s amely XIII. Leo pápa szerint: „annyi éven

át megkönnyítette Franciaországban a harmoniát az egyház és állam kormányzata között.”

Hosszú idő óta készül Franciaország az egyház és állam szétválasztására; azokban a harcokban, melyek a jelenlegi köztársasági kormányforma alatt már Gambetta, a klerikalizmus e nagy ellensége óta lefolytak, — nem egyszer volt szó ily irányú javaslatnak és reformnak szűkösségéről, mint amely egyedül biztosíthatja Franciaország belpolitikai életének nyugalma és állandóságát. A legkiválóbb politikusok, államférfiak, világiak úgy mint egyháziak, régóta hangoztatják, hogy csakis ez lehet a jövő megoldása. Egy Lamennais a „Paroles d'un croyant” híres szerzője, a szabadelvű katólikus L'Avenir hasábjain a pápaság által történt kárhóztatása dacára is hirdette az állam és egyház szétválasztásának szükségességét; egy Séché szerint erre kell irányulni minden törekvésnek, az újabbak közül egy Leroy-Beaulieu, egy Ribot szerint ennek előbb-utóbb be kell következni, mert ez a modern eszmék folyamatához tartozik. De különösen jellemzőnek találjuk, hogy még mielőtt az állam és egyház szétválasztásának szüksége a közvéleményt áthatotta volna, a protestánsok között már akkor is voltak ennek előkelői szószólói. Vincent Sámuel prot. lelkész 1829-ben e kérdésről a következő érdekes nyilatkozatot teszi, melyben mintegy a jövőt jósolja meg: „Erősen meg vagyok győződve, hogy az állam és egyház végleges elválasztásának egy napon meg kell valósúlnia. A változás kétségtelenül érzékeny lesz és sok magánérdek lehet általa megsértve, de a protestantizmusnak nincs mit félnie. Számára a szabadság erő és élet leend s talán ez lesz az ára annak, hogy betöltse feladatát, melyet számára a jövő készít. Egyetlen vallás sem méltó a vallás nevére, ha nem azt mondja: „Az én országom nem e világból való. Egyetlen vallás sem igazi vallás, ha mint eszköz vagy cél ajánlkozik a világi hatalom szövetségének.”¹ A szabadelvű politikusok álma ma már valóra vált; Franciaország az eddigi államinak nevezhető rendszer helyére egy új

¹ A bizottság elnöke a szabadelvű protestáns Buisson Ferdinánd, alelnöke Bepmale és Baudon, titkárai Deville és Sarraut, előadója Briand Aristide volt. Ez utóbbi foglalta össze a bizottsági jelentést, melynek címe: „Rapport fait au nom de la commission relative à la séparation des églises et de l'état et à la dénonciation du concordat chargées d'examiner le projet de loi et les divers propositions de loi concernant la Séparation des Églises et de l'État.”

¹ A. Briand: „La Séparation des Églises et de l'État” 1905. 157. lap.

rendszer fog életbeléptetni, melyet legtalálóbban az állam abszolút semlegességének és világiasításának lehet nevezni (*la neutralité et la laïcité absolue de l'état*), mely által az állam teljesen szakítva az egyes egyházakkal, azokkal szemben való szabadságát megóvja, az egyházak szabadságát biztosítja, de nem téve a felekezetek közt semmi különbséget, azokat saját erőikre utalja, sem direct, sem indirect támogatásban, subventióban nem részesíti, az eddigi állami ellátást természetesen ezentúl megvonja s a törvények által megállapított eddigi hivatalos szervezetét az egyes felekezetnek megszünteti.

E rendszer, — melynek egyes részleteit bővebben fogjuk fejtegetni, — kétségtelenül nagy, merész és radicalis újítás Franciaország életében, mely egész Európa figyelmét felkeltötte s messzeható változásoknak lesz alapjává, melyeknek horderejét ma még igen nehéz előre megjósolni.

A liberalis közvélemény e radicalis rendszertől várja azon folytonos conflictusok megszűnését, melyek Franciaország belpolitikai életét folytonosan nyugtalanították s nem egyszer megrázkódtatták, természetes tehát, hogy ezt a legnagyobb örömmel fogadja s azt hirdeti, hogy e rendszer a történelem által van indokolva s ez alkalmas mindenki jogának megóvására s mint Anatole France mondotta, hogy „nincs oly separatio, mely az egyháznak kedvező, az államra kedvezőtlen lehetne“; s „ennek oka abban keresendő, hogy a civilisatio folytonos előhaladása az államokban több és több nyilvánvaló különbséget állapít meg a polgári és vallási rend között“;¹ de másfelől az egyházi s ezek között elsősorban a kath. egyházi társadalom, melyhez Franciaországban a túlnyomó többség tartozik, melynek tehát legtöbb a veszíteni valója, midőn látja a Vatikánnal való összeköttetésnek, a századokon át fennálló történelmi szálaknak szétszaggatását, a legnagyobb nyugtalansággal és aggodalommal néz a jövő fejleményei elé.² Midőn el fogja veszíteni az eddigi állami támogatást, el eddigi uralmát, méltán felteheti a kérdést, nem fogja-e e rendszer meggyöngíteni a híveknek egyházukhoz való szeretetét és ragaszkodását, nem fognak-e a hívek, midőn a legnagyobb szervezet, az állam részéről a teljes közönyösséget látják a vallás iránt, — elszokni az egyház áldásainak igénybevételétől, az egyházi tekintélyek iránti tisztelettől? A pessimisták pláne a kath. egyház végső veszedelméről beszélnek, mert nézetük szerint e radicalis reform által az egyház oly sebeket kapott, melyeket talán sohasem fog kiheverni. E kérdések részletes fejtegetést igényelnek s szükségessé teszik az állam és egyház viszonyára vonatkozó főbb elvek rövid előrebocsátását is.

Az állam és egyház viszonyának célszerű megoldása a legnagyobb, legfontosabb politikai kérdések közé tartozik. Hogyan lehet megtalálni azt a nyugvópontot, melyen mind a két szervezet a maga hivatását betöltheti, e kérdéstől függ az állam fejlődése, az egyház és társadalom jóléte, a nép lelki nyugalma. Az emberiség élete e két nagy organismus körében folyván le, úgy az egyház, mint az állam tagjainak boldogulása, anyagi s főképp erkölcsi fejlődése nagyban függ attól a kérdéstől, hogy van a két hatalom viszonya szabályozva, vajjon emancipálni tudja-e magát a világi hatalom az egyházi tekintélyektől, meg tudja-e óvni souverainitását az egyház érdekeivel szemben, vagy az egyház gyámsága alá kerül, annak érdekeit szolgálja, annak járszalagához van hozzáfűzve. Az egyház és állam közötti kérdés a legrégibb időktől az egyház és a katholicismus kérdése volt s jórészen az ma is. A kath. egyház, mely a középkor kezdő századai óta a nyugati császárok védő karjai segélyével valósíthatta feladatait, az investitúra-kérdésben megindította a függetlenítés művét s az investitúra megoldása után megkezdte a küzdelmet a világhatalomért, felállította a középkor híres hierokratikus elméletét, mely — mint ismeretes — VIII. Bonifác és III. Ince által lett legerősebben és legteljesebben formulázva.

Ez elmélet volt a középkori egyház hivatalos álláspontja s bár ma nem áll fenn oly szigorúan, de a kath. egyház ennek alapján áll, ezt vallja magának ma is. A középkori egyház — mint azt Bellarmin művének története mutatja — kárhoztatta és elítélte e tannak még enyhébb formulázását is. A kath. egyház szerint nemcsak tökéletes, hanem legfőbb társaság is (*societas perfecta et suprema*), mely magasabb minden más társaságnál, mely ennél fogva semmi másnak alá nem rendelhető.

E tekintetben Aquinói Szt. Tamás, a kath. iskolák védszentjének álláspontját a kath. egyház ma is magának vallja.

„Az egyház — mondja XIII. Leo pápa — jellege és jogainál fogva tökéletes társaság, mert a teremtető kegyéből és akaratából önmagában bírja jólétében és ténykedésében a segédeszközöket. *Mint a cél, mely után az egyház törekszik, a legfőbb, úgy az ő hatalma a legnemesebb s nem állhat a világi hatalom alatt, nem is rendelhető alája*“. Indokolja ezt nemcsak Krisztusi eredetével, földöntúli céljával, de egységes és egyetemes szervezetével is. Felöleli az egész földkerekségen levő kath. egyházakat egy szigorúan fegyelmezett szervezet keretébe, nem tekintve a faji, nemzeti különbségekre, így nem fér meg egy államban, hanem annak körén kívül esik.

A kath. egyház ma is azt hirdeti, hogy az állam nem az ő ura, de az ő szolgája. Elég e tekintetben azon beszédekre utalni, melyek nálunk is a kath. congressusokon elhangzottak.

Az egyház tehát saját szempontjából nem akarja

¹ Anatole France: „*L'église et la République*.“ 1904. 91. l.

² A separatio ellenzőinek legkiválóbb vezéralakja Du'Mun Albert gróf, kinek nézeteit később részletesen fogjuk előadni.

túrní, hogy az állam felébe kerekedjék, a római pápák gyakorta kárhoztatták és tévtannak hirdették azt az elméletet, mely a protestantismusból fejlődött s amely az állam superioritását elismerte. A kath. egyház nem ismeri el a coordinatio elméletét sem, vagy azt legfeljebb azon formulázásban, hogy a kánonjog szerint az egyház van hivatva megszabni, mely ügyek tartoznak az egyház és állam hatáskörébe, nem ismeri el azt a jogot, hogy az államhatalom szabja meg az egyház működésének határvonalait, ami végeredményében nem más, mint az egyház előbb említett superioritása. A kath. egyház magát a vallásszabadságot is helytelennek tartja, tiltakozik az ellen, hogy a vallások közt különbség ne tétesék s ezért rosszalja a paritas elvére helyezkedő rendszereket s elítéli a „szabad egyház a szabad államban” systemáját is. (XVI. Gergely: Mirari Vos. XIII. Leo: Immortale Dei).

Az egyház tehát e tekintetben a legmerevebb conservatív álláspontot foglalja el. A római pápák elméletben ma is a régieket hangoztatják, hirdetik, hogy a világi jogok is in serinio pectoris vannak náluk letéve. Az egyháznak és központi szervének, a pápaságnak jogai tehát szerinte elévülhetlenek. Az egyház, ha minden változik is körülötte, mindig ugyanaz marad, szervezetében, alapelveiben, felfogásában. Vagy utaljunk-e arra, hogy a Syllabus el-kárhoztatta mindazokat, akiknek állítása szerint a pápaság megbékülhet és kiengesztelődhetik a modern civilisatio haladásával és a liberalismus követelményeivel?

Isteni megbízatásánál fogva az egyház az egész keresztyén társadalom szervezője, vezetője, a pápa igazi souverain, akinek hatalma van az országok, népek, császárok és királyok felett; s aki a középkori világnézetet ma is irányadónak tekint, tanai szerint ma is fenntartja azt a régi jogot, hogy: „utriusque potestatis apicem tenet.”

A pápai hatalom eredetére, jogkörére tehát ma sem változott meg az egyház felfogása.

Amint III. Ince, a középkori pápák e leghatalmasabb alakja megmondotta: „Romanus Pontifex non puri hominis, sed veri Dei vicem gerit in terris”, amint kijelentette, hogy a pápaság hatalma legbővebb, legszélesebb és mindenütt jelenlevő; ő az egyháztörvényhozás és egyházkormányzat és bírói hatalom feje, kinek bírói székéhez „ab omnibus appellandum est”, az infallibilitást megállapító vatikani zsinat óta e hatalom egyházi szempontból még egységesebbé, erősebbé tétetett, midőn a hierarchia épülete absolut irányban mintegy befejeztetett. Az egyház múltjában és múltja által él s bár a haladókor a régi törekvéseket lehetetlenné tette, a pápaság befolyását visszaszorította; régi álláspontját akkor is fentartja, midőn a modern államok magukat az egyház kötelékei alól jórészen felszabadították.

A kath. egyház természetesen mindenütt ellene

fordult a liberalis egyházi változásoknak, alapelve ma is a középkori conservatismus, mely áthidalhatatlan ellentétbe jutott mindenütt az újkor liberalismusával. Az elvek közötti közvetítés, ott, hol azok között ily éles különbség áll fenn, tartós békére soha nem vezethet; a küzdelemnek előbb-utóbb le kell mindenütt folynia s vagy egyik vagy másik tényezőnek diadalával végződnie. Az egyház és állam közötti concordatumok — mint épen Franciaország is mutatja — sohasem lehetnek a végleges nyugalom alapjai, nem zárják ki az összeütközésnek lehetőségét, ami több ponton megtörtént s ami kétségtelenül siettetette az állam és egyház teljes szétválasztásának megoldását, amint azt a legközelebbiekben Franciaország egyházi állapotainak és állami küzdelmeinek rövid előadásánál részletesebben látni fogjuk.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Az egyházalkotmányi törvényjavaslat.

II.

Az 1. §-on kívül még két olyan pont van az „Általános határozatok” közt, melyek körülményesebb megvilágítást kívánnak.

Az 5 §. taxatíve felsorolja, hogy az egyház mely esetekben kérheti az államhatalom segédkezését, illetőleg, hogy az állam mely esetekben köteles a karhatalmat az egyház rendelkezésére bocsátani. Mostani törvényeink szerint az állam segédkezése nem kérhető a pénzbeli marasztalások vagy pénzbírságok behajtására, amely körülmény sok esetben illuzoriussá tette az egyházi bíróságok tekintélyét s ítéletük hatályát. Már pedig, ha egyházi törvényeink között egész törvénykezési szervezetünk és eljárásunk is királyi szentesítést nyer: semmi értelme sincs annak, hogy az állam az általa elösmert egyházi bíróságok ítéletei között a karhatalom megadására nézve különbséget tegyen. A törvénykezési rész tárgyalásánál (1905. márc. 22. XVII. ülés, 205. szám) már el is fogadott a zsinat egy idevonatkozó módosítást, minélfogva az 5. § b) pontja ekkép lenne szerintem szövegezendő:

„Az államhatalom segédkezése igénybe vehető.

b) Az egyházi bíróságok jogerős ítéleteinek végrehajtásánál.”

A másik pont a 8. szakasz, mely az erdélyi egyházkerület külön (specialis) jogait biztosítja. E § körül előző zsinatunkon nagy harc fejlődött ki, mostan is bizonyára ütközni fog egymással a kétféle álláspont. Ha az 1881-ben nagy lelkesedéssel létesített unió óta e téren történt dolgokat elfogulatlanul vizsgáljuk, el kell ösmernünk, hogy egyházi törvényhozásunk az erdélyi egyházkerület úgynevezett speciálisait mind szűkebb térre igyekszik szorítani. Az 1891—2. évi budapesti zsinat törvénybe iktatta, hogy az erdélyi kerület zsinati képviselői szintén a presbitériumok által választassanak; a mostani törvényjavas-

lat ismét tovább megy egy lépéssel, amennyiben az *iskolai kormányzatra* nézve is megkívánja az uniformitást az erdélyi egyházkerülettől. Ebbe — úgy látszik — az erdélyiek is készséggel belenyugosznak; legalább a már említett „Egy zsinati tag” szövegezésében ez a pont is benne foglaltatik. Az a kíváncsi azonban, hogy az erdélyi egyházkerület „kiváltságos helyzete” — helyesen mondva: a több százados külön történeti fejlődésből előállott, a többi négy kerületétől sok pontban eltérő alkotmányi szervezete, a törvényhozás egyetlen tollvonásával eltöröltessék: ez a kíváncsi sem jogosnak, sem méltányosnak, sem protestánsnak nem mondható.

Idevonatkozólag különben igen figyelemreméltó, alapos történeti és egyházjogi fejtegetés található dr. Bartók György erdélyi püspöknek „A református egyházak presbiterális szervezete” című munkájában, mely bizonyára sokat tett és tesz arra nézve, hogy az e kérdés körül eddig felmerült félreértések és túlzások czentúl ne zavarják az egész ügynek elfogulatlan megvitatását s méltányos elintézését. A tudós szerzőnek a 173. lapon foglalt, az Appr. Constitutio I. 3. pontjára alapított azt az állítását azonban, hogy „az erdélyi egyházkerület zsinatai tehát nem statutumokat, nem helyhatósági törvényeket alkotnak, hanem *valóságos egyházi törvényhozótestületet képeznek*,” egyáltalában el nem fogadhatom, mert az erdélyi egyházkerület, midőn 1881-ben az unióba belement, a többi négy egyházkerülethez *coordinálta magát*, a magyar református egyház egyetemének egyik tagja lett, amely magyar református egyházban „az egyházi törvényhozás jogát *kizárólag* az országos vagy egyetemes zsinat gyakorolja.”

Az erdélyi egyházkerületre vonatkozó törvényszakasz különben az „Egy zsinati tag” munkálatában sokkal szabatosabban van szövegezve, mint a konventi törvénytervezetben. Jónak látom azért *ama* szöveget itten közölni.

„Az erdélyi egyházkerületnek az Aprobata és Compilata Constitutio I. részében és az 1691. évi Leopoldinum diploma 2., 3. pontjaiban biztosított joga és több százados különállása folytán kifejlődött alkotmányos szervezetének, az erdélyi egyházkerület *belügye* autonóm intézésére vonatkozó *elvi* sajátságai és különbségei jövőre is érintetlenül maradnak, de a zsinati törvénynek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térő részletei, jelesen a zsinati képviselők választási módját és a köznevelési és közoktatási szervezetnek az iskolai kormányzatot illető részei az erdélyi egyházkerületet is kötelezik.”

E szöveg — ismétlem — szabatosabb, mint a konventi tervezet, magam részéről azonban még a most idézett szöveget sem tartom elfogadhatónak, amennyiben abban az egyetemes ref. egyházi törvényhozás souverénitása és az erdélyi egyházkerület fenntartott jogai közötti viszony nem a megfelelő módon jut kifejezésre. Óhajtom, sőt remélem, hogy a tárgya-

lás folyamán egy teljesen megfelelő szöveget fog a zsinat bölcsesége megállapítani.

„Egy zsinati tag” munkálatában van még egy pont, melyet az „Általános határozatok” közé én is felveendőnek tartok. Ez a pont, mely az egyházi hatóságok, tisztviselők és szolgák *felelősségét* állapítja meg, mindenesetre ide, az általános határozatok közé való, nem pedig oda, ahol most a mi törvénykönyvünkben van (181. §)

Azok a pontok azonban, melyeket „Egy zsinati tag” az egyházi közgyűlések nyilvánosságáról, jegyzőkönyvéről, határozatairól és elnökségéről az általános határozatok közé szintén felvetetni kíván, szerintem nem a törvénybe, de az egyes egyházi hatóságok és testületek *ügyrendjébe* valók.

Kassa.

Révész Kálmán.

Emlékezés Toldy Ferencre.

— 1905. augusztus 10. —

Ma épen száz esztendeje annak, hogy Toldy Ferencet ajándékozta a gondviselés szegény, magára hagyatott nemzetünknek, amely Szemere Bertalan hasonlata szerint valóban úgy áll, mint „magános tölgy puszták közepén”. Az ő születése a múlt század kezdetén azon legnagyobbaké mellett, akiknek emlékét méltán hálás szívvel őrizi a nemzeti kegyelet, épen nem oly csekély fontosságú mozzanat, hogy annak százados évfordulója mellett minden ünnepi fellendülés nélkül haladhatnánk el.

Toldy Ferencnek irodalmunk története megteremtésével szerzett halhatatlan érdemeit méltatták már avatott tollak s méltatni is fogják. Ezen sorok e pillanatban röviden csak azokról a tapasztalatokról akarnak beszámolni, amelyeket egy volt tanítvány a mesternek már hanyatló életszakában ennek lábainál ülve szerzett.

Mert Toldy Ferenc tanító volt a szó legnemesebb értelmében. Egyéniségének közvetlen szemlélete nem azt a kellemetlen hangulatot s a saját törpeségünknek nem azt a kínos érzetét támasztotta, amely az imponáló nagyságok lebűvölő jelenlétét rendesen kísérni szokta; ellenkezőleg: mindaz, ami egész magaviseletéből, minden szavából hallgatói felé áradt, arra mutatott, hogy megkapó szeretettel, lángoló buzgalommal arra törekszik, hogy az ügynek ép oly lelkes, buzgó, avatott munkásává legyen mindenik hallgatója, mint aminő ő maga volt.

Régi igazság, oly régi, mint az ember maga, az, hogy nemo sine vitis nascitur. Ez alól természetesen ő sem volt kivétel. De itt a szerencse azon ritka kegyeltjei közé tartozott, hogy mindenkire mintegy önkénytelenül, öntudatlanul erőszakolta rá magát vele szemben a nemes humanizmusnak az a törvénye, hogy az embert fogyatkozásaival, gyarlóságaival együtt kell szeretni.

Toldy Ferenc nyelvünkön a szókinésnek, a gondolatok és érzelmek minden árnyalatát kifejező teljességével ugyan, de *idegen accentussal* szólt. Azonban az ennek folytán keletkező kellemetlen hangulatot már keletkezésben elnyomta, megsemmisítette a hallgatónál ő vele szemben az a vígasztaló gondolat, hogy a magyarságnak mily hatalmas vonzó, asszimiláló erejének kell lenni, hogy egy anyanyelvére, származására nézve egészen idegenből magának ily lelkes, buzgó apostolt képes formálni, hogy a maga számára ily vezetőket nemcsak a saját faji őseréjével teremteni, hanem idegenből szerezni is tud.

A nyelvújításnak igaz tisztelője, buzgó híve volt mindvégig. S midőn ezt túlzásaiért, kinövéséiért gyakran kemény, sőt olykor kíméletlen támadások érték életpályája vége felé, ennek lelkes védelmezőjévé szegődött s ekkor hajlandó volt ennek még bugátismusait is oltalmazni, sőt kész volt érette „delibabos nyelvészkedésbe” is belebocsátkozni. Azonban az egyéniségét környező tiszteletet és szeretetet nem csökkenthette még ez sem. Nem, mert tisztán látható volt, hogy ez nem a hajlott kor csökönyös maradiságra való hajlandóságából eredt nála, — ő nála, aki jó tanító létére folyton-folyvást haladt, tanult, hogy taníthasson, hanem azért volt, mert nem tudta beleélni magát abba a gondolatba, hogy az a nyelvújítás, amely újabkori nemzeti fellendülésünknek az első hatalmas lökést megadta, amelynek nemzeti ügyünk oly sokat köszön, bármi tekintetben, bármely csekély részben is rossz lett volna, s mert különösen attól tartott, hogy a támadások sikere egyszersmind megsemmisíti a nagy idők, nagy emberek iránti tiszteletet, amelynek ápolására minden népnek, de különösen nemzetünknek oly nagy szüksége van.

S ha már mindez nem ronthatta vagy kisebbítette részéről a célba vett eredményt, mily nagy hatást fejthettek ki az ő egyéniségének fényes tulajdonai! Valóban nagy szerencse reánk nézve, hogy nyelvünk, irodalmunk fejlődésének főbb korszakaira nézve a vezérlő eszméket, az irányadó szempontokat legelsőbbben épen Toldy Ferenc állapította meg. Midőn a mohácsi vész utáni időkről s a protestantizmusnak hazánkban való elterjedéséről s az ez által előidézett nemzeti irányú irodalmi fellendülésről szólt, mily megkapó, elragadó lelkesedéssel emelte ki azt, hogy midőn a mohácsi szerencsétlenség után a nemzet rendkívül kedvezőtlen viszonyok közé kerül, a reformatió az, amely a magyarságot képesíti arra, hogy a bomlasztó, pusztító hatással szemben helyt állhasson, mégpedig a nyelvnek s ezzel és ezáltal a magyar nemzetiség ügyének buzgó felkarolása által s hogy ez a reformatió még a vele szemben keletkező reakciót is erre a térre kényszeríti, hogy bár ő ellene, de a nemzetiség és nemzet ügyének szolgálatot tegyen! Irodalmunk reformatió-korabeli szakaszának tárgyalásánál mily hévvel, lelkesedéssel szólt a „kálvinista atyafiak” ezen a téren a nemzettel szemben

szerzett elévülhetetlen érdemeiről! Ez a kifejezés ő nála nemcsak a buzgó s buzgósága mellett türelmes katolikusra mutatott, hanem azt is jelezte, hogy ebben a részben az érdem oroszlánrésze a reformatió kálvini irányát illeti meg.

A rajongó lelkesedés a magyar nemzet legdrágább kincse, nyelve s irodalma iránt, egyszersmind mélységes szeretet ezen nemzet ifjú nemzedéke iránt: ezek azok, amelyek őt munkálkodásában vezették, irányították. Innen van az, hogy nemcsak tollal, irodalmi munkássággal szolgálta nemzete ügyét, hanem az ifjúság oktatásával is. S ez utóbbi szépen egészíti ki amazt. Fáradhatatlanul kutat, búvárkodik, tanul, s midőn az eredményekről irodalmilag beszámol, egyszersmind kutatásaiból azt, ami a legmaradandóbb, tudása legjavát, egy hosszú élet fáradhatatlan szorgalommal gyűjtött szellemi kincsét két kézzel, telemarokkal osztja a köréje sereglő ifjúságnak.

Ez által lett ő az igazi tanító mintaképévé is. Irodalmi pályája kezdetén, — akkor még Schedel volt, — írt egy művet; a neve: „Szükségben segítő könyv”. Közhasznú ismeretek tára, hasznos tanácsadó egyszerű, földmíves emberek számára. Ami különös érdekességet kölesönöz a műnek, ez az, hogy mindazt, amit elmond, egy élet keretébe illeszti be. Művében egy egyszerű, szolgalegényből saját erejéből magát önálló, aránylag eléggé vagyonossá felküzdött kis gazda, név szerint Kis Pál, aki folyvást tanul, gyarapszik, de ismereteit, szerzett tapasztalatait nemcsak a maga, hanem környezete hasznára is fordítja, halad előttünk végig az életem s lesz nemcsak a maga s családja boldogságának eszközlőjévé, hanem egész környezete áldás-osztogatójává is. Ez a példa szemmel láthatólag igazolja azt, hogy nincs az a szerény helyzet, egyszerű környezet, amelyben hasznos ismereteket, gazdag tapasztalatokat szerezni s ezeket a magunk s embertársaink javára, boldogítására felhasználni, gyümölesztetni ne lehetne Hősét — s ez tartozik szorosan ide, — miután meghal, az élettől a következő sírverssel búcsúztatja el:

„Mindeneket tanítani
És magát is jobbitani:
Mindig e fő célra futott
Kis Pál, — de már mennybe jutott.”

Ez a megindító sírvers, — mert hát melyik sírvers nem volna megindító, — az által emelkedik ki az e nemű versezetek sorából, hogy ha a Toldy Ferenc nemesen megfutott életpályáján végigtekintünk, úgy látszik, ebben fejezte ki saját életének legmagasztosabb feladatát, legnemesebb célját is. Mert melyik életcél is érhetne fel magasztosságban, nemességben ezzel: „Mindeneket tanítani és magát is jobbitani mindig . . .”? Meg kell vallanunk, hogy ő ennek a célnak volt hűséges pályafutója mindvégig. Bizonyára mennybe jutott: ezzel biztat hitünk, ezt sugallja szívünk. De az, aki, amint ő, mindig a jónak terjesztésén és a saját javításán fáradozva elérte,

megvalósította a legjobbat, az nemcsak a síron túl nyert örök hazát, hanem él és élni fog itt is örökké, egy nagy szenvedések edző tűzében izmosodó, nagyra termett és nagyra hivatott nemzet legjobb fiainak hálás emlékezetében.

Zsoldos Benő.

Elnöki megnyitó.

Írta s a f.-zemléni ev. ref. egyetemes tanító-egyesület 1905. júl. 31-iki közgyűlésén elmondta: *Péter Mihály*, elnök.

Szívem teljességéből üdvözlöm tanító-egyesületünk t. tagjait, akik mai közgyűlésünkön megjelentek. Sajnálom, hogy többen távol maradtak, holott saját fontos ügyei iránt mindenkinek érdeklődést kellene tanúsítani. — Olybá tűnik fel előttem t. közgy. minden ilyen összejövetelünk, mint aminő a vezérek tanácskozása ütközet előtt, vagy után. Mert mi is vezérek vagyunk, az iskolák vezetői. Az iskola pedig hasonlít a hadviselőhöz, hadat folytatnak az iskolák a tudatlanság, a hitetlenség, a bűn, az erkölestelenség ellen. Sajnálni lehet azért, t. közgyűlés, hogy míg a közönséges emberirtó hadjáratokra van pénz és a legmesszebb menő áldozat az államok részéről, addig ezen eszményi hadviselés vezetői, a tanítók és az iskolák, még mostan a XX-ik században sem részesülnek a megérdemelt méltánylásban és hogy e szomorú gondolatnak most is kifejezést kell adni.

En azonban hiszem azt, hogy ez csak egy — bár sajnos, hosszú — átmeneti időszak, mert éppen a kiáltó ellentét fel fogja rázni az emberiség lelkiismeretét egyetemesen és az elemi erővel fogja követelni az egész vonalon, hogy ha a földön a legbecesebb a boldogság, ezt pedig az iskolák által érjük el, mert azok nevelnek minket emberekké, tanúttakká, hívőkkel, valóságosakká, erkölcsösökké, tehát boldogokká: ezért az iskolák legyenek az államok legfőbb támogatásának tárgyai. De lehetséges, hogy mi ez elvnek a teljes győzedelmét már meg sem fogjuk érni; biztathat azonban még bennünket is annak a tudata, hogy már mi is azon korban élünk, melyben az elv győzelme felé, — lassan, csiga lassúsággal ugyan — de mégis haladunk, mert mi mindenesetre nagyobb kényelemmel, alkalmasabb eszközök birtokában teljesíthetjük népnevelői tisztségünket, mint őseink tehetők, akik sokszor a legnagyobb önmegtartóztatással és türelemmel élesztgethették csak az iskolai oltárok tűzét: de azért el nem csüggedtek, mert tudták, hogy fontos hivatást teljesítenek és bíztak a jövőben.

Ez erénnyel vértessük fel magunkat hivatásunk körében. A jobb jövőben bizva dolgozzunk, fáradjunk és készítsünk anyaszentegyházunknak s édes magyar hazánknak egy testben lélekben erős nemzedéket, hogy méltók legyünk az utódok halájára, mint őseink a mieinkre.

Azt mondtam, hogy egy-egy összejövetelünk azt a benyomást teszi rám, mint mikor a vezérek tanácskozássra gyűlnek egybe.

Mi is, mint az iskolák vezetői, tapasztalatokat gyűjtöttünk és azokat értékesíteni akarjuk a jövőre nézve. Engedjék meg azért, hogy a sok közül egy nagyon is aktuális tárgyra hívjam fel figyelmüket.

Ujabbán igen sokszor tárgyalják tanügyi körökben azokat az akadályokat, melyek az iskolai tanítást és nevelést hátráltatják; ezek közé sorozzák az iskolai túlterhelést. Ahoz értők, különösen legujabbán,

azt mondják, hogy a túlterhelés meg van már az iskolák egész vonalán, tehát a népiskolákban is. Élénk színekkel ecsetelik e bajt, mely a testet és lelket egyaránt megtámadja.

T. közgyűlés! Ha van népiskolai túlterhelés, — aminthogy van, — annak oka nemcsak a sok tankönyvben, a sok tanítandó anyagban, nemcsak a tankönyvek roszaságában keresendő, mint sokan hiszik, hanem főképen abban, hogy e baj ellen, — azt az ellenszert, melyet helyes tanítási és nevelési módszernek nevezünk, — nem alkalmazzák kellőleg a népiskolákban. — Én elismerem t. közgyűlés, hogy azon is nagyon igyekeznünk kell, hogy népiskoláink a lehető legjobb tankönyvekkel láttassanak el és hogy ne tanítsunk feleslegest, tehát, hogy ne terheljük növendékeinket. De egyet merek állítani és ez az, hogy a legjobb tankönyv és tanterv mégis csak a néptanító — amiképp azt mondani szokták.

A legjobb tankönyv is csak betű marad a növendék előtt, míg a tanító helyes módszerrel abba lelket nem önt. Ellenben a tanító lehet az, aki a sokszor irányilag talán száraz, vagy éppen kevésbé érdekes tárgyba szellemet lehel.

Exempla docent. A példák tanítanak. Hát pl. t. közgyűlés mi lehet annak az oka, hogy egy jeles tanár, tanítványainak jó részénél kedvet támaszt a legszárazabb tárgy, a mathesis iránt; egy másik kezében pedig elsorvad a magyarok gyönyörű története, vagy hogy közelebb menjék, mi lehet annak az oka, hogy a mi fogékony népünk egy igen tekintélyes része, miután véggé elhagyja az iskolát, — véggé le is teszi kezéből a könyvet. Mindennek az a legfőbb oka, hogy igen sok tanító nem tanította meg növendékeit arra, hogy azok a betű mögött szellemet lássanak, nem tanította meg arra, hogy a tanítás csak eszköz a gondolkodás felebbresztésére és hogy az iskola a jó és szép felismertetésére való. És ez okozza aztán azt, hogy igen sok növendék a betű miatt megütölte magát az iskolát, az iskola után következő továbbképzést és csak kevés az, aki szerencsés vezetés folytán odajutott, hogy a betű mögött keresse a lelket s szellemet, mely ha megvan, nem lehet szó iskolai túlterhelésről. — miután a lélek önkénytelenül meghódol a valódi ismeret és tudomány előtt és szívesen keresi az iskolák által nyújtott széppel és jóval való rokonságkötést.

Onok paedagógiai képzett egyének s jól tudják, mit akarok én ez igénytelen szavakkal mondani s mire akarom önöket buzdítani. Azt s arra, hogy ha kísért még valahol a betűtanítás, szerintem a népiskolai túlterhelés, első és legfőbb eszköze, — dobjuk azt félre, mert a legszárazabb tárgyban is van élet, lélek, csak igyekezzünk azt feltámasztani és az iskolákba bevinni. Figyjék meg, mindjárt derűsebb lesz az iskolák légköre s érezni fogja, aki még nem próbálta, hogy a gyermek nem tekint majd tehernek a népiskolát, hanem lelke önkénytelenül fejlődni fog, amely léleknek fokenkénti gyarapodását fejleni látni, már magában nagy gyönyörűség lehet a tanítóra nézve — hát még látni később azt, mily nagy hasznát veszi ennek az életben, ha a volt növendék magát tovább képzi — a közművelődés ügyei, a jó, a szép iránt ezentúl is érdeklődik.

Van-e erre szükség egyházi, hazai szempontból, senkisé fogja kétségbe vonni. Egyházunk fennállásának, jövőjének garantiája népünk intelligenciája, amely sok mindent jelent, de jelenti legfőképen azt, ha népünk egyházunk közügye, multunk, jele-

nünk, jövőnk iránt érdeklődik, egyszerűen, ha nem passív szerepet játszó, vagy éppen holt tag lesz, mint amilyen a betűtanító iskolák nevelik az embert, de élő kő a lelki templomban. Édes magyar hazánkról pedig ne is szóljunk. A népcsaládok e nagy rengetegében, jelen történetünk e forgatagában a magyar nemzet minden egyes fiát úgy kellene nevelni, hogy mindenik érezze, mintha a haza megmentésének súlya, a haza felvirágoztatásának terhe mind egyedül az ő vállain nyugodnék.

KÜLFÖLD.

Dr. Fischer ügye. A tudományos theologia pozitív eredményeit népszerűsítő német vállalatok.

Dr. Fischer berlini lelkész, aki a németországi lelkészek között a modern theol. irány egyik legkiválóbb képviselője s akinek oly híressé vált felolvasását (v. ö. lapunk 3-ik sz. 33 oldal) az orthodox (szigorúan confessionalista) irány hívei kíméletlen támadásban részesítették, csak azért, mert abban a tudományos theológiai kutatás pozitív eredményeit, szent igazságait nyíltan szóvá tette s azoknak hirdetésére s a gyülekezetek tagjaival való közlésére lelkésztársait felhívta: berlini lelkésztársai, hogy igazságtalanul megtámadott munka- és elvtársukat védelmükbe vegyék: a következő nyilatkozatot tették közzé az egyházi lapokban:

„Meg vagyunk győződve, hogy a méltatlan agitációtól oly igen meggyanúsított dr. Fischer lelkészben *nem annyira egy személy, mint inkább a theológiai vélemény-nyilvánítás szabadsága van megtámadva*; meg vagyunk győződve, hogy itt egy kísérletről van szó, t. i. *hogy minden lelkésztől, — tekintet nélkül arra, hogy konservatív, vagy szabadelvű theologus-e, a tudományos vizsgálódás függetlensége és az ilyen irányú vizsgálódás jogosultságának nyilvános elismerése elvétessék*. Ezzel szemben kénytelenek vagyunk a mi theológiai meggyőződésünk önállóságára hivatkozni. *Mert egy theologia sem értékes, legyen az szabadelvű, vagy orthodox, ha úgy tűnik fel, mint amelyet valakire ráparancsolnak*. A theológiának szabadságban kell megszületnie és szabadságban kell élnie! *Sohasem volt a lelkészi állás szellemi függetlenségének védelme oly szükséges, mint ma!* Mint az átok nehezedik a mi állásunkra az igaznemmondás szemrehányása. Az egyháztól való elidegenedésnek egy jórészen oka a lelkészek becsületessége iránt való bizalmatlanság. Mi megőrizzük azt a jogunkat, hogy mint evang. lelkészek, az evangéliom tudományos ismeretének a predikációban és a confirmációi oktatásban kifejezést adjunk. Tudjuk, hogy a gyengét kímélni kell, de azt is tudjuk, hogy a vizsgálódóknak az ismeret tisztaságát és azoknak, akikre nézve minden vallás elemei kétségesekké lettek: *a dogma és vallás közötti, nemkülönb a mulandó forma és az örök igazság között levő különbséget tökéletes igazsággal és őszinteséggel kell megmutatnunk!* Mi ezen jogunkban egyszersmind kötelességet is látunk, amelynek teljesítéséről le nem mondunk. Hogy az egyházi beszédnek más a célja, mint egy tisztán tudományos előadásnak: az magától érthető; *de az egyházi beszéd is, csak mint az igazságszerető lélek mélyéből jövő személyes hitbizonyíték képes a gyülekezetre hatást gyakorolni*. Ránk, prot. keresztyénekre és lelkészekre nézve zsinórmérték csak ez lehet: *„Semmit nem tehetünk az*

igazság ellenére, hanem csak az igazságért!“ Ép ezért bízunk a magas fő egyházi tanácsban, hogy meg fogja engedni, hogy a protestáns jogot, az evangéliomot — a szentírásban való szabad vizsgálódás alaptételének megfelelőleg — mindenki legjobb tudása és lelkiismerete szerint hirdesse és nem fogja megengedni, hogy e jogot megnyirbálják!”

Ezt az ügyesen szerkesztett, nagy elvi kijelentéseket s történelmi igazságokat tartalmazó nyilatkozatot 30 berlini lelkész írta alá, akik, mint a modern theol. irány hívei s mint a protestantismus létfeltételét és alapelemét: a tudományos kutatás és vélemény-nyilvánítás szabadságát igaz lelkesültséggel védő lelképásztorok: a prot. egyház teljes elismerését és tiszteletét méltán kiérdemelték. — De nemcsak a lelkészek, hanem a gyülekezeti tagok is tömörültek, hogy a protestantismus eszmei tartalmának: a fejlődésnek, a haladásnak, tökéletesedésnek és szabadságnak megvédése érdekében szavukat fel emeljék. Gyűlésre sereglettek egybe, amelyen több képviselő és vezérszerepet vivő férfiú is megjelent (megjelentek összesen mintegy 3000-en). A tiltakozó beszédet dr. Pfeleiderer berlini theol. tanár, a modern theológiai iskola egyik vezére tartotta.¹ Szerfelett érdekes előadását a hallgatóság mindenütt zajos helyesléssel fogadta. A gyűlés végén az elnökség egy resolútiót terjesztett elő, melyet a jelen voltak nagy lelkesedéssel fogadtak el. A resolúció szövege ez:

„Ezzel kijelentjük, hogy a pozitív (orthodox) párt határtalan agitációja és a brandenburgi kir. consistorium határozata dr. Fischer lelkészen súlyos és egyáltalán meg nem érdemelt jogtalanságot követett el. (T. i. mikor Fischer fölött kárhozható ítéletet kimondotta). Mi a keresztyénségnek éppen oly kegyes, mint szabad felfogására nézve, — amint azt dr. Fischer előadásaiban képviselte — *teljes jogot követelünk az evang. egyházból!* Elvárjuk az egyház-kormánytól, hogy a gyülekezet szabadelvű tagjait épúgy megvédi és segíti, mint az orthodoxokat. *Megköveteljük, hogy az evang. lelkészeknek hivatalukban, az evangéliom alapján, teljes szabadságuk legyen!* Bizalommal kérjük dr. Fischer lelkész urat, hogy bízva abban az általános, nagy elismerésben, amelyet a szabadelvű keresztyének széles körében talál, színlárdul megmaradjon hivatalában, amelyet gyülekezetének javára viselt s kívánjuk, hogy azt még sokáig viselje!”

A berlini 30 szabadelvű lelkész nyilatkozatának, a tiltakozó nagygyűlés resolúciójának, mint a közvélemény megnyilatkozásának, tényleg meg is volt a jó hatása, mert Fischert az egyházi főhatóság bölcsesége, ha nem elismerésének kifejezése mellett is, de mégis védelmébe vette. És valóban így is kellett tennie, mert ellenkező esetben megtagadta volna protestáns voltát és megsértette volna a protestantismus sarkalatos elveit! A közvéleményt csak ilyen tapintatos eljárással lehetett megnyugtatni. — A Fischer ügyéből tanulság az, hogy: a theológiai tudományos kutatás pozitív eredményei előtt a protestáns embernek tisztelettel kell meghajolni!

*
¹ Pfeleiderer tartott tiltakozó beszédet 1899-ben is egy nagy gyűlés alkalmával, mikor Weingart osnabrücki lelkész a Krisztus mennybemeneteléről és feltámadásáról tartott egyházi beszédei miatt a hannoveri consistorium állásától felfüggesztette. (Zur Sache Weingart. Berlin, 1900.) A dr. Fischer ügyében tartott felolvasása ily című füzetben olvasható: Protest! Der Kampf des kirchlichen Liberalismus. Zum Fall Fischer. Halle, 1905. Az egész ügyre vonatkozó ügyiratok a Fischer felolvasásával együtt a következő címen vannak közrebozsítva: Aktenstücke zur Angelegenheit des Pfarrers Dr. Fischer. Berlin, 1905.

Nagy horderejű esemény most Németországban az, hogy a tudományos theologiai vizsgálódás általánosan elfogadott eredményeit a szakemberek, könnyen érthető, népies modorban irt „*Vallástörténeti népkönyvek*” című vállalat útján igyekeznek a néppel megismertetni és pedig oly célból, hogy a tudományos theologia az irodalom útján közvetlen összeköttetésben legyen az egyházzal és annak tagjaival. A vállalat élén a legjelesebb modern theológusok állanak s így annak sikere, hatása már jóelőre biztosítva van. A vállalat (kiadja Schiele, Halleban) eddig megjelent füzetei közül a legnevezetesebbek: Wernle: Jézus életének forrásai; Bousset: Jézus; Wrede: Pál; Vischer: Pál levelei; Dobschütz: Az apostoli kor; Holtzmann: Az új-testamentum előállása; Hollmann: Milyen vallásuk volt a zsidóknak, mikor Jézus fellépett? Pfleiderer: A keresztyénség előkészítése a görög philosophiában; Söderblom: A föld vallásai; Traub: Az új-testamentum esodái; Nibergall: Melyik a legjobb vallás? stb. — E vállalaton kívül ugyanezen nemes célt szolgálják még: 1. *Weinel*: Életkérdései; 2. *Gerstung*: Új ösvények a régi Istenhez; 3. Az új-testamentum iratai, újonnan fordítva és a jelenkor számára magyarázva. (Kiadják Bousset, Gunkel, Baumgarten, Jülicher, Weiss stb.)

Az orthodoxoknak a modern tudományos irány agitációja és hódítása persze nem tetszik s minden alkalmat felhasználnak, hogy ezt az egézséges és nagy jövőjű irányzatot, — amely a gyülekezetek tagjait a biztos eredményekkel megismertetni törekszik s ezáltal az élő, önálló, személyes meggyőződésen nyugvó hitre való nevelés érdekében a protestantismusnak nagy szolgálatot tesz, — a legméltatlanabb támadásokban részesítsék. Meg is indítottak egy ellenvállalatot, melynek címe: Bibliai kor- és vitakérdések a műveltek felvilágosítására. (Kiadják Böhrer és Kropatschek.) A diadal azonban, mint már előre is látható, a modern theológusoké lesz, akik tisztában vannak azzal, hogy a társadalom különböző osztályaiban már sokan nemcsak az egyháztól idegenedtek el, hanem a keresztyénségtől is. És e szomorú ténykörülmenynek ismerik az okát is, ami nem más, mint az, hogy az ilyenek nem ismerik a keresztyénség lényegét, a Krisztus evangéliomát, mert azt a confessionalismus hatása alatt minduntalan összetévesztik a Krisztusról szóló evangéliommal. A modern theologia hívei szilárdul meg vannak győződve arról, hogy ha (amint a példák fényesen igazolják) az ilyen egyének megismerkednek a keresztyénség igazi lényegével s általában a keresztyénség szabadelvű felfogásával: nemcsak a keresztyénséghez, hanem az egyházhoz is visszatérnek!

Német szabadelvű egyházi lapok és tudományos folyóiratok a tudományos theologiai kutatás pozitív eredményeit népszerűsítő vállalatokat a legnagyobb elismeréssel fogadják s olvasóiknak melegen ajánlják. Pfleiderer a Schiele-féle vállalatról egy felolvasásában így nyilatkozott:

Köztünk, professorok között is egy új mozgalom indult meg. A hallgatás ideje elmúlt, a beszélés és cselekvés ideje im elérkezett! . . . Önök most már rendelkeznek kitűnően megírt, népies irányú könyvek egész sorozatával, amelyekben a legjava, a quintessenciája van összefoglalva annak, amit alapjában véve a mai tudományos theologia adhat a vallás kérdéseiről, mindenki által könnyen érthető nyelven. Friss szellő érintette meg a professorok világát: beszélni és tenni kezdenek és nem engedik, hogy őket (az orthodoxok) elnémissák!!

Nem bizony! Nekem is erős a hitem, szilárd a reménységem, hogy a tudományos theologia a maga nemes célját elfogja érni, mert a reformatio által megindított eszmeáramlatot természetes fejlődésében és hódító útjában a conservatívek haladást, fejlődést, ellenző, napról-napra kevesbedő tábora feltartóztatni nem képes! — Bizony itt az ideje, hogy a theologia mezején, ilyen irányban, mi is tegyünk valamit!

Harsányi István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, a lap előfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Közügyülés.** Az abauji ref. egyházmegye őszi közgyűlését e hó 29-én fogja megtartani Kassán, a vármegyeház nagytermében. Előző nap, 28-án délután pedig a lelkészegyesület tartja értekezletét. A gyűlés fontosabb tárgyai — a folyó ügyeken kívül — az egységes liturgia, az országos gyám- és nyugdíjintézet kérdése és megyei szabályrendelet alkotása az egyházak vagyonkezeléséről.

— **Leégett templom.** Az izsnyétei régi, több mint 300 éves fából épült református templom, mely építési szempontból is kiváló érdekességgel bírt, folyó augusztus hó 3-án a községben kiütött nagy tűzvész alkalmával teljesen leégett. A nagy veszteséget szenvedett egyház következőkben fordul a könyörületes szívek segítségéhez:

Kérem a Nagytiszteletű Lelkész és a Nagyerdemű egyházi előljáró urakhoz!

Folyó évi augusztus 3-án délből, orkánszerű szélben tűz ütött ki Izsnyéte ref. község közepén s az irtózatosszélben égig csapkodó lángok rövid idő alatt 250 épületet hamvasztottak el. E rémséges tűzvészben porrá lett több mint száz éves, fából épült templomunk és tornyunk, úgy, hogy azokból csupán néhány üszökdarab maradt. Harangjaink elolvadtak s a harangszó is elnémult szomorú sorsra jutott egyházunkban.

Nyolevanegy gazda hajlék nélkül s minden gazdasági épület nélkül maradt, úgy, hogy kénytelenek voltak elszéledni amerre tudtak, rokonokhoz, ismerősökhöz.

De legnagyobb veszteség érte a ref. egyházat, mert a régi fatemplom s torony nagyon csekély összegre volt biztosítva s alig kap annyi kárdíjat az egyház, amennyi a harangokra kell, a templomra ebből nem jut s a süjtött lakosság ez idő szerint semmit nem tehet.

Ezért sietve a könyörülő szívekhez kell folyamodnunk, hogy bennünket gyászos helyzetünkől felemeljenek s kérve kérjük a Nagytiszt. Lelkész és nagyerdemű egyházi előljáró urakat, hogy akár az egyház pénztárából, akár a gyűjtésből eredt adományaikkal nagy ínségbe jutott egyházunkat gyámoltani szíveskedjenek. Minden csekély adományt nagy köszönettel fogadunk s hálásan nyugtázunk a Debr. Prot. Lapban.

Az adományok küldhetők úgy az izsnyétei ref. lelkészi hivatalhoz, mint e lap kiadóhivatalához.

Mély tisztelettel vagyunk

Izsnyéte, 1905. aug 8. (U. p. Mező-Terebes, Beregmegye).

Szentimrey József, ref. lelkész,

Bohus András gondnok.

A nemes célhoz eddig lapunk felelős szerkesztője 5 koronával, Novák Lajos akad. tanár 5 koronával járult. A beérkezett adományokat lapunkban készséggel nyugtázzuk s rendeltetési helyére juttatjuk.

— **A liturgia egységesítése** ügyében a Novák-féle és a konvent által készített javaslat kapcsán élénk eszmecsere indult meg. Az *Erdélyi Prot. Lap* 31-ik számában Jancsó Sándor elismeréssel adózik Nováknak, akit „tudós theologusnak, gondolkodó főnek és kiváló szakembernek ismer”, de tervezetét nem helyesli, mert „annyi sallangot, annyi új elemet vett fel abba, hogy az már semmikép se a meglevő különböző liturgiák egységesítése többé, hanem egészen új alkotás. Ha ezt fogadja el a bizottság és az illetékes főhatósági testületek, akkor nekünk is, mint a katolikusoknak, fokos liturgiás és litániás könyvekről kellett volna gondoskodnunk; különböző kötött formájú imákat, áldásokat és beszédeket kellett volna íratnunk, aminek „használatát egyenesen protestánsellenes.” — *A Prot. egyh. és i.k. lap* 31-ik számában Modra Imre ír e tárgyról. Szerinte meg kell változtatni a conv. javaslat 3-ik §-át, oly módon, hogy az istenitisztelek idejének megállapítása a lelkész (és ne a presbiterium) joga legyen. A predikáció előtti ének beillesztését abban az esetben tartaná helyesnek, ha az első imádságot az úrasztalánál mondanánk el s a lelkész székében várná végig az énekvers eléneklését. Sokkal áhítatra gerjesztőbb lenne szerinte, ha a kimenő ének előtt a hívek összekulesolt kézzel, leborulva, magukban mondanák a templomból kimenetelkor mondandó imádságot. A keresztszülők fogadtételének beillesztése helyes újítás. Ajánlja az úrvacsorai imák szövegének megkötöttségét s az egyházaknak a megáldási szertartások közé való felvételét. A 32-ik számban Gorzó Gyula kezd a kérdés tárgyalásába. Novák munkáját „a kérdés mélységeibe merülő magvas tanulmánynak tartja.” Bár nem akar egészen újat alkotni, mégis annyira hatalmas alá került ideális álláspontjának, hogy sok tekintetben egészen újat alkotott s így ahelyett, hogy a jelennek szolgált volna, inkább a jövőnek rakott fundamentumot. Szerinte a konvent javaslata első lépésnek elég. Egy ily áthidalás a jövőhöz szükséges volt. Ez idő szerint még nagyobb mérvű reformokba belemenünk teljesen lehetetlen. *Földváry Jenő* szól még hozzá e kérdéshez ugyanezen számban. Szépen exegetálja az 1-ső alapvető §-t. Bár a Novák javaslata nem foglalja magában az őskeresztyén s az idők folytán kifejlődött többi részületeket s biblikus elemeket, mégis mostani történelem- és protestánsellenesen sívár liturgiánkhoz képest, nagy haladást mutat. „Nagy lépés, fordulópontot jelentő fejlődés szerinte a Novák javaslatában első sorban az, hogy a szövéket az úrvacsorán kívül is összekötötte az úrasztalával. Ezzel az igazi evangéliomi, kálvini felfogást igyekezett teljesebb érvényre juttatni, mert így a rendes istenitisztelekben is megszűnik az éles szeparatio elrendezés az Isten igéje és az úrvacsora

sákramentuma között. Óhajtja, hogy az imának is legyen helye engedve az úrvacsorán kívül is a szent asztalnál. Az eddigi merev elkülönzés szerinte nem erősíti, hanem gyengíti az istenitisztelek együttes hatását. Nagyon helyes szerinte az is, hogy Novák a bűnbánatnak külön imát szánt. — *A Debr. Prot. Lap* 32-ik számában Szentimrey József azt mondja, hogy a Novák javaslata valódi kifogástalan munka, mely hite szerint új vérkeringést s gyógyulást hozott volna egyházunk sok helyütt hervadozó testébe. Csodálkozik, hogy vezető férfaink nem akarják az újítást. Egységesíteni akarják a liturgiát, ami nincs, — holott nézete szerint előbb teremteni kellene. Szerinte templomaink ürességének, híveink egyháziatlanságának főoka a mi istenitiszletek berendezésünk formátlansága és sívársága. Múlhatatlannak ítéli a közönséges vasárnapi és ünnepi istenitiszletek rendtartás reformját s felkéri lelkésztársait, hogy foglaljanak állást értekezleteken és gyűléseken amellet, hogy a Novák javaslata a zsinat elé pártolólág terjesztessék fel.

— **Segédlelkész** keres *Miskolczy József* kis-géresi (Alsó-zemplén) ev. ref. lelkész. Javádalom: lakás, ételmezés, fűtés, világítás és mosáson kívül évi 500 kor. Jelentkezni lehet aug. 20-ig.

— **„Magyar Protestáns Történelmi Irka”**. E cím alatt igen célszerű s iskolai célra kitűnően használható irkák jelentek meg S. Szabó József debreceni főiskolai tanár, lapunk munkatársának szerkesztésében. Az irkák célja a protestáns hitélet fejlesztése s annak lehetővé tétele, hogy a minden szép és jó iránt fogékony gyermeki lélek már korán megismerkedjék a protestáns egyházi és iskolai élet vezérferfiaival, lelkesedjék a vallás és hazafiasság magasztos alakjainak nagy tanulságokat mutató életpályája iránt. Az irkák címlapjának belső oldalán ott találjuk rövid és vonzó alakban megírt életrajzát a vallás- és politikai szabadság hőseinek, reformátorainknak, biblia és zsolnárfordítóinknak, püspökeinknek, főgondnokaiknak, protestáns költőinknek, íróinknak (I. Rákóczi György és nemes lelkű veje, Lorántfy Zsuzsánna, Boeckay István, Bethlen Gábor, II. Rákóczi Ferenc, Szegedi Kis István, Károlyi Gáspár, Szenci Molnár Albert, Sélyei István, Bod Péter, Budai Ezsaiás, Gróf Ráday Gedeon, Balogh Péter, Révész Imre, Tompa Mihály, Fáy András stb.) A vallásos érzés ápolására és erősítésére szolgálnak a verses alakba foglalt imák, áldó köszöntések, vallásos énekek és fohások, — a címlap hátsó lapján pedig a nagy egyszeregy foglalt helyet. Az egy és két vonaloz és számtani célokra készült, szorzó irkák olcsóságuk által is kitűnnek. 100 darab ára 1 kor. 80 fillér; 1000 darab 16 kor. 20 fillér. Kiadjuk: Telegdy K. Lajos utóda, Eperjesy István Debrecenben. Örömmel ajánljuk protestáns tanügyi köreink figyelmébe.

Pályázati hirdetmény.

A sárospataki ev. ref. főiskolában a *háznagyi állás* megüresedvén, arra ezennel pályázat hirdettetik.

Pályázhatnak oly feddhetetlen előéletű, protestáns vallású férfiak, akik hivatalos teendőikhez mért társadalmi műveltséggel és értelmiséggel bírnak, gazdasági ügyek ellátásában és a rendfenntartásban jártasak, s 600 korona értékű óvadékot nyújtani képesek.

A háznagy fizetése évi 1200 korona. Ezenkívül a háznagy a maga számára a főiskola épületében ingyen szobát kap, fűtéssel, világítással és kiszolgálattal, betegség esetén a főiskola orvosa által ingyen gyógykezelésben részesül és a főiskolában tanuló gyermekei tandíjmentesek. Nyugdíjra a háznagnak igénye nincs.

A megválasztandó háznagy állását megválasztatása után lehetőleg azonnal, de legkésőbbben f. é. október 1-én tartozik elfoglalni s egy évi próbaidő után fog véglegesítettetni.

A háznagy munkakörére vonatkozó szabályzat megtekinthető a főiskolai közigazgatónál s az érdeklődőknek kívánatra meg is küldetik.

A főiskola nagytiszteletű és tekintetes igazgatótanácsához intézett pályázati kérvények keresztlevelel, rövid életrajzzal, továbbá a pályázók végzett tanulmányairól, eddigi foglalkozásukról vagy alkalmaztatásukról, családi körülményeikről és vagyoni helyzetükről tanúskodó bizonyítványokkal felszerelve, f. é. augusztus 31-ig nyújtandók be a főiskola közigazgatójánál.

Sárospatakon, 1905. augusztus 11.

A sárospataki ev. ref. főiskola igazgatósága.

Szerkesztői üzenetek.

V. J. A régi jó tanítványt s elvbarátot Isten hozta. Az „*újszülöttre*” árasztott áldásokat atyafiságos szívvel köszönjük. Legyen tartós foganatjuk minden irányban!

V. P. Most nem fért be a sorba. Vannak bizonyos program-pontjaink, a melyekhez a lehetőségig ragaszkodni szeretnénk. Van néhány nagy kérdés, amelyeket a zsinatig meg kell forgatnunk minden oldalra. A következő számban megpróbálkozunk vele. A szent érzésektől illetett köszöntést jutalomnak tekintjük és így becsüljük. A több oldalú eredményes támogatásra a legteljesebb bizodalommal számítunk.

St. G. A világi férfiak szaporodása a mi szerény örtüztünk körül nagy erkölcsi nyereség nekünk. Az anyagiakban sohasem lehetünk eléggé gazdagok, mert e nemű gazdagságunkat (ha ugyan lenne!) az olvasóközönsséggel osztanók meg. „*lelkieknek lelkieket közölven*” bőségesebben.

B. B. Szathmár. Azt a bizonyos dolgot a két érdekelt fél együtt intézheti el. Mi nem avatkozhatunk az effélékbe, de hisszük, hogy az illetők egy levelező-lapon való felszólításra a dolgot rendbe teszik. Bövebben levélben szólunk.

K. I. A nagy kérdés vitására már többen ajánlkoztak s ezekkel szemben le vagyunk kötelezve. Szíves érdeklődését igen köszönjük.

TARTALOM: Dr. Zsindely István: Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban. (I.) — Révész Kálmán: Az egyházalkotmányi törvényjavaslat. (II.) — Zsoldos Benő: Emlékezés Toldy Ferencre. — Péter Mihály: Elnöki megnyitó. — Harsányi István: Külföld. (Dr. Fischer ügye stb.) — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

NYOMTATVÁNYOK

a legjutányosabb árban

izléses kivitelben készülnek

a sárospataki ref. főiskolai nyomdában

Megjelent

A DEBRECENI LEKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon)

II. KÖTETE

SZERKESZTI: S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni ev. ref. főiskolai
tanár, felszentelt lelkész.

Az egész gyűjtemény tizenkét 35—40 ivre terjedő kötetben. **tartós csinos vászonkötésben** fog — megjelenni. —

Egy kötet ára 10 korona.

Megszerezhető havi 2 koronás részletfizetésre is.

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában **DEBRECENBEN.**

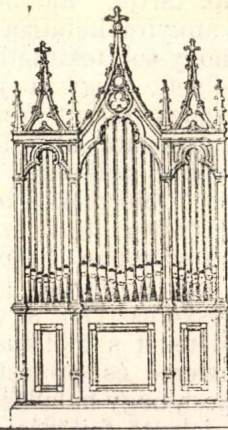
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak.

Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE
MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

II.

A francia nemzetet már a legrégibb időtől kezdve bizonyos, a germán individualismusban megnyilatkozó sajátos szabad szellem és önállóságra való törekvés jellemezte. A gloire nemzete, mely kétségtelenül jogosult büszkeséggel hirdeti, hogy hazája a civilisatio tűzhelye volt, mert minden nagy eszme vagy nála fakadt fel s tőle indult világhódító útjára, vagy általa lett a gyakorlati életben először megvalósítva, sem a politikai, sem az egyházi uralom zsarnokságát tartósan nem tudta és nem akarta elszüntetni. Amint világi életében gyakori politikai változások s a legszélsőbb végletek váltakozásai következtek egymásután, úgy egyházi téren is nagy és tanulságos átalakulások tapasztalhatók. A katolikus államok között egyetlenegy nincs, mely annyira meg tudta volna óvni önállóságát a szent székekkel szemben, ahol az uralkodók annyi erélylyel védelmezték volna a királyság és nemzet jogait és érdekeit a római pápák hatalmi terjeszkedésével szemben, ahol a hierarchialis szervezet vaskapcsai mellett is önállóbb és nemzetesebb jellegű egyházi irányzat tudott volna gyökeret verni. A pápák által annyiszor kárhozottat és elítélt. de a királyok és a nemzet hazafias érzelmű papsága által oly következetesen fentartott és fejlesztett gallicanismus egy nagy, világtörténelmi jelentőségű alakulat volt, mely idegen országban is, első sorban Németországban éreztette hatását s itt is felkeltette a kath. egyház életében a függetlenebb gondolkodást, a felbronianismus elmélete által. Az egyház és állam viszonyának s a gallicanismus történelmi elemelésének vizsgálata nélkül a jelen nagy küzdelem nem is volna tiszta világításba helyezhető.

A középkor története az állami és egyházi hatalom, a római pápák és frank uralkodók egy céltól áthatott, összevágó kölcsönös összműködésével kezdődött. A római pápák várakozásai, hogy a frank királyok az egyház vasoszlopai legyenek, Chlodvig az első a legkeresztényebb király címével kitüntetett

frank fejedelem óta, minden irányban teljesültek; Kis Pipin, midőn megvívja győzelmes hadjáratait, midőn bűnei bocsánataért fegyvert fogva, megalapítja a pápaság világi hatalmát, Nagy Károly midőn megvalósítja keresztyén alapon az első nagy szabású organisatiót, politikai nagy sikereiket a pápaság támogatásával érhetek el. A keresztyénség egy egységes egésznek tekintetik, melynek élén lelkiekben a pápa, világiakban a császár áll, mely két tényező szabja meg irányát az egész nyugat-európai emberiség fejlődésének. A két hatalom e kölcsönös együttműködése, egymást segítő és védelmező munkássága, a barbár korszak jog és politikai életében a legaldásosabb gyümölcsöket eredményezte. Az egyház tényezőinek s a világi hatalomnak ez együttes támogatása megmaradt a hűbériség megalakulása idején is. A bomlás és decentralisatio irányával szemben, mely a hűbériség universalis jellemvonása, a frank püspökök Nagy Károly után is támogatják a királyság egységesítő és központosító törekvéseit, ez érdekükben állott már csak azért is, mert az egyház fejlődésének a királyság által teremtett rend és nyugalom volt leghatalmasabb biztosítéka. De az együttműködés természetes következménye volt, hogy a frank királyok, akik az egyházat szervezik, annak belső ügyeibe befolyolnak: a hűbériség megalakulásával az egyházi javadalmakat a hűbérek ananologiájára adományozzák, ami az egyháznak függését eredményezte. VII. Gergelynek az egyház felsőbbbségéről, az egyház csalhatatlanságáról hirdetett tanai, az egyház függetlenítésére irányuló törekvései, az investitura küzdelem, annak megoldása Franciaország egyházi téren való önállóságát nem változtatták meg; a francia királyok, így I. Fülöp a pápáknak az ország belső politikai ügyeibe nem engedtek befolyást s Róma theokratikus és világuralmi törekvéseivel szemben a nemzeti irány fenmaradását biztosították. Az első nagy lépés e téren IX. vagy Szent Lajos 1268-iki *pragmatica sanctioja* által történt. A francia király itt már azt hirdeti, hogy ő „Isten kegyelméből valónak tartja magát s ezt nemcsak kegyeségből jelenti ki, hanem inkább azért, hogy megmutassa souverainitását és a pápától való független-

ségét, akik ez időben azon jog elismerését követelték, hogy a királyokat excommunicálhassák s országaik felett rendelkezzenek." A francia egyház szabadságának, a kánoni választásnak biztosítása, a Rómából kivetett adók korlátozása adta meg az első lökést a gallicanismus megalapítására.

IX. Lajos kijelentését, hogy Franciaország koronája egyedül az Istentől függ, IV. vagy Szép Fülöp újra hangoztatja s az a hatalmas küzdelem, mely főképen az egyházi adózás és jogszolgáltatás kérdésében, közte és VIII. Bonifácus közt lefolyt, melyben pápa és király egymást a legsúlyosabb vétségekkel vádolták, a francia kormányzatnak a pápai befolyással szemben való függetlenségét még inkább biztosította. A pápa hasztalan próbált feloldani néhány egyházi fejedelmet a király iránti vétség alól, a pápaság hatalmi igényei megtörtek az erélyes uralkodó s az első *etats generaux* ellenállásán. A pápaság *avignoni* fogsága. majd a pápai schisma a pápaság tekintélyét Franciaországban teljesen leszállították s midőn a konstanci zsinat a párisi egyetem nagynevű kancellárjának, az *episcopolum* főharcosának, Gersonnak kezdeményezésére kimondotta, hogy a zsinat a pápa felett áll, melyet az annátákat eltörölő baseli zsinat is megerősített, a határozatnak a francia pápaság által történt elfogadásával a gallicanismus végleg megalakultnak tekinthető. A VII. Károly által 1438. május 1-ére Bourgesba összehívott egyházi gyűlés, amelyen 5 francia érsek, 25 püspök és nagyszámú főpap volt jelen — mint ismeretes — elfogadta a baseli zsinat határozatait, melyeket VII. Károly megerősített és július 7. edictumával publicáltatott. A bevezetés feltárja a szent szék részéről elkövetett hibákat, visszaéléseket és jogtalan beavatkozásokat (*usurpation tres graves, intolerables entreprises*) hogy az egyház bajai meggyógyíttassanak, a baseli zsinat határozataihoz kell fordulni.¹

Kimondatott a nevezetes elv, hogy a hit és fegyelem kérdéseiben a zsinat magasabban áll, mint a pápa, hogy minden 10 évben közzsínatot kell összehívni, megállapítják a választások szabadságát, a regalét, megszüntetik a pápák számára beszolgáltatandó annátákat, reservatiókat s a pápai bullák kihirdetését, a király jóváhagyásától téve függővé, kimondják a *placetum* jogát, amely nem más, mint a nemzeti irány leghatalmasabb biztosítója.

Ily nagyjelentőségű változásokat a szent szék nem ismerhetett el, legfeljebb abba volt hajlandó belemenni, hogy ily hatalmas tiltakozások után az egyházi javadalmakat franciák nyerjék el s nemsokára az a fordulat történt, hogy 1463-ban XI. Lajos ideiglenesen a *pragmatica sanctio*t megszüntette és csak 6 év múlva állította vissza.

A XVI. század elején kezdődik az az idő, mely visszaesést jelent a gallican egyház történetében.

A X. Leo és I. Ferenc között kötött 1515. évi nevezetes bolognai concordatum újra módot nyújtott a szent széknek Franciaország egyházi életébe beavatkozni s a *pragmatica sanctio*val szemben, melyeknek főbb pontjait eltörölte, főképen az egyházi javadalmak kérdésében oly változásokat teremtett, melyeknek az egész francia egyház ellenmondott. A választás megszüntetése, a *institutio canonicának* a pápaság javára fentartása, ami nevezetes változásoknak lett alapjává, a javadalmaknak a király által való kinevezése, a püspökök egy része egészen a királyi udvar befolyása alá jutott, de egyházi önállóságát a pápaság jó része, mely a concordatum ellen tiltakozott, mégis megtartotta.

A tridenti zsinat határozatai Franciaországban nem lettek kihirdetve, nemesak a királyok mondtak ennek ellene, de maga a francia pápaság is csak a gallican egyház sértetlen megóvása mellett óhajtott az, ami pedig ily értelemben képtelenség volt, mert a kettőt nem lehetett összeegyeztetni. Hisz a gallicanismus tételei legélesebb ellentétben állottak a tridenti zsinat határozataival, melyek a pápaság legfőbb hatalmát, a királyoknak bizonyos esetekben átok alá vetését megállapították.¹

A gallicanismus a bolognai concordatumban foglalt megállapodások s az egyház nagy szervező zsinatának határozatai dacára épen e században annyira megszilárdult, hogy IV. Henrik alatt Pithou Péter azt tudományos alakba öntötte. A pápai *primatus* e szerint egyedül csak tiszteleti jellegű, a pápai joghatóság a királyi jóváhagyás által korlátoztatik, az *apellatio tamquam ab abusu* megengedtetik, a *placetum* elfogadtatik, a pápai követek hatalomköre, a pápa felmentési joga korlátoztatik.

A gallicanismus irányának e régiebb formulázása, mely bár a királyság jogaira kedvező volt, közmegegyezésre még sem szolgált, — adta meg az impulzust arra, hogy az nemsokára kimerítően s a francia közvéleménynek és az egyház történeti jellegének megfelelőleg megállapíttassék. A regaliák kérdésében felmerült viszályok a királyok és a szent szék között kétségtelenül legfontosabb motivumai voltak az 1682. világhírű *declaratio* létrejövetelének. A francia parlament már IV. Henrik alatt kimondotta, hogy az egyházi javadalmak jövedelmei a széküresedés alatt a királyságot illeti meg, XI. Ince pápa azonban ez ellen tiltakozott s azon egyházakra, melyeket Franciaország az újabb győzelmek által szerzett, nem volt hajlandó elismerni. XIV. Lajos hatalmas egyénisége e kérdésben alkura nem volt hajlandó. A *roi soleil*, aki nem ismer magánál nagyobb hatalmat, aki hirdeti, hogy a királyságnak isteni jellege van, s bizonyos functiókban a királyság mint az isteni ismeret és tekintély részese, mintegy az Istenség helyét tölti be, aki hirdeti, hogy az Isten a királyokat különös

¹ Briand, i. m. 23. l.

¹ Concil. Trid. Sessio 22. de reform. caput 11.

lelki magasztossággal adományozta meg, aki azt mondja Anjou hercegének: „Határozza el magát; Isten, ki önt királylyá tette, meg fogja adni a szükséges világosságot”² — nem hajolhat meg az egyház akarata előtt. XIV. Lajos, ki az egyházat teljesen uralma alá hajtotta, úgy, hogy joggal írhatta Feuëlon, hogy a „király sokkal inkább ura, a gallicán egyháznak, mint a pápa”, a regaliák kérdésében nem engedett. 1682-ben 34 püspököt hívott össze, hogy a gallicanismus kérdésében nyilatkozzanak. E kritikus állapotban, midőn a király pártján álló papság már-már a schismát akarta kimondani, született meg a Bossuet által szerkesztett híres *Declaratio*, mely a gallicanismusnak mai napig is alapját képezi. E hatalmas nyilatkozat a gallicán egyháznak és a gallicán egyház szabadságának védelmével kezdődik, melynek határozatai — mint a bevezetés mondja — ez időben több oldalról lettek megtámadva; ezért tartották szükségesnek a király rendeletére összegyűlt s a gallicán egyház egyetemét képviselő püspökök érett megfontolás után kijelenteni 1. hogy a római pápának Krisztustól csak a lelkiekre vonatkozó hatalom adatott, hogy a királyok Isten rendleténél fogva világi ügyekben nincsenek semmi egyházi hatalomnak alávetve, azáltal sem direct, sem indirect le nem tehetők, alattvalói az engedelmség és hűség alól fel nem oldhatók. 2. a papák a lelki hatalom teljességét bírják ugyan, de épen maradnak a constanzi zsinat határozatai, a gallicán egyház decretumai. 3. az apostoli tekintély használatát a kánonok szabályozzák, de fentartandók a királyság s a gallicán egyház által elfogadott szabályok, szokások és constitutiók. 4. hit dolgában a pápának főszerepe van s határozatai minden egyházra vonatkoznak, de ítélete nem megváltoztathatlan, ha csak nem járul hozzá az egyház beleegyezése.

Nemcsak az első tételre, de általában mind a négy nagyfontosságú kijelentésre el lehet fogadni azt, amit az első pont végső sorai mondanak, hogy *e tan szükséges a közbéke szempontjából s éppoly előnyös az államra, mint az egyházra s meg kell azt tartani, mint az állammal, a szentírással, az egyházatyák hagyományával és a szentek példájával megegyezőt.* A francia világi és egyházi hatóságok szigorúan őrködtek e tanok megtartásán, elítéltek minden ezzel ellenkező nézetet s ezek ereje oly nagy volt, hogy bár XIV. Lajos egy edictuma által elrendelte, hogy e határozatok meg ne tartassanak (1693. márc. 23.), mindennek dacára is fennállottak továbbra is.

A Jansenismus s a szent székek e kérdésben az Unigenitus bullában való állásfoglalása, XIV. Lajosnak e bulla ügyében való küzdelmei a parlamenttel, a protestánsoknak a nantesi edictum visszavonása után támadt szomorú állapotai, s szabadabb gondolkozókat egyesítették azon nézetben, hogy

elsősorban a pápaság vak eszközének, a jezsuitarendnek eltörlésére, de általában nagy egyházi átalakításokra van szükség, melyek kiindulási pontját a nemzeti irány megóvása mellett a vallási türelem és a liberalismusnak kell képeznie. A Rómától való független nemzeti irányzat túlélte a nagy forradalom viharait s bár a concordatum — mint látni fogjuk e tekintetben nagy változásokat teremtett, a particularis egyházi jogi rendszer jelentőségét a legutóbbi időkig megtartotta.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Liturgiai hullámok.

Bizony csak azok, még ha kissé poétásan hangzik is; hullámok, amelyek egymás hátára tolúlnak, ide, meg oda ütődnek; egymást, a szirteket, a partokat csapkodják; megtörnek, szétfoszolnak, elsimúlnak s aztán a tó vize ismét sima, ismét mozdulatlan marad. Nevezhetném mozgalomnak is. Megindult és zajlik a szelek szeszélye szerint, anélkül, hogy partot érne. Csak iránynak nem nevezhető; hiányzik belőle ama magasabb lehelet: az öntudat, az akarat célra törő ereje. Megírtam még harmadéve, más helyzetben, más szavakkal; de az események világosan látatják már, hogy az egész mozgalom csak hullámok, hullámok. Hamarabb elsimúlnak, mint az énekügy csapkodásai. Viharok egy tál vízben.

Tekintsünk vissza!

Meglebbent az óhajtasok szele a sajtóban is, a gyűléseken is: egységesítsük a liturgiánkat! A tó színe fodrosodni kezdett a vágyak szelétől; hinni kezdték, hogy itt a kedvező jel: fel a vitorlákkal! Fel is vontuk, neki is indultunk ahányan, annyi esónakon és szerencsésen el is jutottunk a konvent hajójára, mely tudvalevőleg a vizek ura és a szelek irányítója minálunk. Ez már bizalomkeltő tünet volt. Ilyen erős hajó! Ilyen viharezett kormányosok! Lehetetlen, hogy jó ne legyen a mozgalomból. Ime, az iránytűje is mily biztosan mutat mind a négy égtájék felé! „Felhivatnak az egyházkerületek... nyilatkozzanak az iránt: miöben vélik megállapíthatónak az egységes liturgiát? Mennyire terjedhet a megállapítandó egységes keretben a liturgus szabadsága? Mily mértékben ölelheti fel a történeti múltat? Mennyiben érinteti az egyes egyházakban bevett s elfogadott szokást?” (1903. dec. konv. 7. jkvi sz. 4. p.) Ez éppen négy égtájék, a magyar ref. liturgia négy sarka. És ami ennél is főbb: maga a konvent is ráfűtt a vizekre, hadd fodrosodjanak, hadd hullámozzanak. Szél és hullám együttesen lódítják a gályát.

Es nekibuzdultak a kerületek, a megyék, hullám hullámra gyűlt s azok zajlását követve ismét maga a konvent állapította meg a gálya irányát a feltett négy kérdés szerint. „Liturgiánkat alaki tekintetben teljesen, tartalmi tekintetben csak részlegesen kell egységesíteni. Liturgiai téren lelkészeink szabadsága csak azoknál az objektív alkotórészeknél korlátozandó, amelyek a törvényhozás ilyenekül megjelöl és megköti. Az egységesítés történelmi alapon, több százados liturgiai gyakorlatunk keretében viendő keresztül; új alkotórészekül csak oly elemek vehetők fel, amelyek se istenitiszteleti elveinkkel, se liturgiánk történelmi jellegével nem ellenkeznek, emellett építők

² Laurent: La politique royal. (Études sur l'histoire de l'humanité.) 10 l.

és nagyobb rázkódtatások nélkül vihetők keresztül. Az egyházközségek különleges szokásai megszüntetendők, különben az egységesítés illuzóriussá válik." (1904 okt. konv. jkv. 44. sz.) Ez már világos, ez már határozott irány volt; az úttervjavaslat kidolgozásához kedvvel láthatott hozzá mind az előadó, mind a kiküldött liturgiaügyi szakbizottság.

Munkának állt hát elsőben is az előadó s munkálkodásának eredménye lett az a javaslat, mely „Istenitiszletei Rendtartás a magyarországi ref. keresztyén egyházban stb.” címmel látott napvilágot. Lapunk olvasói Novák-féle javaslat címén ösmerhetik. Sok mindenfélét mondtak már eddig is e javaslatról, jót, rosszat egyiránt; de egyet semmiféle hatalmaság sem vitathat el tőle, nem vitathatja el azt, hogy szigorúan az egyházkerületi véleményekből leszűrt konventi program, a négy irányelv alapján épült fel az. Hogy egyben-másban új és idegenszerű? Hát ugyan, hogyne lenne az, mikor az egységesítés érdekében sok lényegtelen helyi specialitást kellett mellőznie és különösen — s ez az igazán lényeges és megszívlelendő! — oly hézagokat kellett kitöltenie, amelyek eleitől fogva bántóan, ijesztően tátongtak ott a magyar ref. egyház istenitiszletei rendtartásán; ürességek, amelyek miatt barát és ellenség egyforma jussal vethette szemére egyházunknak, hogy *nincs liturgiája!* Atyámfiak, férfiak! *Az előadónak mindenekelőtt teremteni is kellett, ha egységesíteni akart.* Ha idő és kedvező helyzet lenne rá, szépen kimutathatnám, hogy — ami már szinte példátlan eset a ker. világon — éppen a főisteniszteletünknek nem volt és ma sincs és — ha így folytatjuk — ezután se lesz liturgiának nevezhető formája. Hát kerülhet ki egy anyaszentegyháza tisztességét, virágzását szívében viselő szakember keze alól olyan javaslat, mely ezt az ürességet legalább a konventadta felhatalmazás keretében úgyahogy kitölteni, elegyengetni meg ne próbálja!? ... Aztán, hogy az előadói javaslat mérsékelt újítás, reform? Hát vegye elő akárki a konventi javaslatot s vessze össze nem az előadói javaslattal, hanem a nála szokásos istenitiszletei renddel: ugyan nem azzal a meggyőződéssel fogja-e letenni, hogy ha azt keresztülvizsi, mily sok ponton kell megváltoztatnia, tehát reformálnia, újítania az általa megszokott istenitiszletei rendet? Miért? *Mert az egységesítés, az egyformásítás mindig kényszerűségszülte reformmal jár.* Atyámfiak, férfiak! Ne játszodjunk a szavakkal! A szó annyit ér, amennyit a belátás, a megfontolások. Leghomályosabb szavaink is eléggé világos ablakok arra, hogy rajtok lelkünkbe lássanak. Aztán ne feledjük, hogy vannak szemek, melyek e tulajdonsággal nem a szokott mértékben vannak megáldva vagy megverve!

De elég! Maradjunk csak a felvett hullámnál, a Novák-féle javaslatnál, mely a konventi utasítás szerint formálódott, csak hogy liturgiai stílszerűséggel. Ezt az utóbbit se a konvent, se a liturgiaügyi szakbizottság nem előlegezhette az előadónak, a saját műhelykéjéből kellett annak kikerülnie egészen. Ki is került valamiképpen, kikerült úgy, hogy eddigelé még egy szakértő se mondhatta el róla, hogy minden egyéb, csak nem liturgia. Azt igenis, locsogták itt ott bizonyos hullámok, hogy a Novák-féle liturgia cryptolutheránus, uniót egyengető liturgia s hogy a Novák iránya külföldieskedő, de sőt puseyzmus; hanem azt, hogy mégis csak liturgia, eddigelé még senki kétségbe nem vonta. Hozzáfűzhetem, hogy papiroson az első magyar ref. liturgia. Lehet jó, lehet

rossz, lehet félszeg, lehet tökéletlen, de liturgiának liturgia, még pedig *magyar református liturgia* ... Azaz, hogy egy hullám a liturgiának nevezett semmi felborzolódott állóvizein.

Nos, hát nekiiramodott ez a hullám is a kitűzött célnak, a konventi nagy hajónak és eljutott egész a liturgiaügyi szakbizottság gőzbárákjáig. És ott? És ott nagyot locsant a bárkának keresztbe állott oldalán; valami örvényféle kavargást csinált; aztán, — mint ahogy a szirtbe ütődött hullám szokta — visszaesett a sivatag vizekre és gyűrűi és fodrai szépen elsimultak az ellenkező irányban, éppen két hetes korában. Kérészelet, tiszavirág. Miért? Talán azért, mert nem volt liturgia? Talán azért, mert nem volt stílszerű és nem volt magyar? Talán azért, mert nem ütötte meg a liturgiaügyi szakbizottság szakmértékét? Nem, hanem azért, mert nem tartották méltónak arra, hogy a konvent lobogója alatt konventi javaslatként hőmpölyögjön ki a kerületek vizeire. A javaslat úgy, ahogy van, elfogadhatatlan: *ne kompromittáljuk vele a konventet!* Készítünk mi nyomban egy másikat, amely liturgia is lesz, elfogadható is lesz és a konventet se kompromittálja.

És elkészült a szakbizottsági javaslat, ez az újabb hullám ama bizonyos vizeken; elkészült úgy, hogy az előadói javaslatból eltávolítódott az elv. a stíl, a rendszer, a liturgia és az már jó lett a bizottságnak is, a konventnek is és meglehet, hogy jó lesz az anyaszentegyháznak is. Nem fogja megzavarni az állóvizeket. Nem-e? ... Talán ...

De álljunk meg csak itt egy kevésbé és kérdezzük csak meg a liturgiaügyi szakbizottságot kötelesség és illő tisztelettel: ott van-e az általa készített konventi javaslatban az egyházkerületek véleményeiből leszűrt és a konvent által szentesített négy irányelv? Ott van-e a kötött és szabad elemek határozott megjelölése? Ott van-e a kapott szabadalomlevél beváltott egyénértéke gyanánt annak az újításnak az érce, amelyre a 3-ik pontban maga a konvent hatalmazza fel, — a kerületek akarata alapján, — a liturgiaügyi bizottságot? Ott vannak-e a kerületek világosan kifejezett s a konvent által is méltányolt kívánságai? A Dunántúlé: „hogy a külföldi ref. egyházaktól egyes szokást, gyakorlatot átvegyünk, ha azok könnyedén beilleszthetők liturgiánk keretébe és valóban építő erővel bírnak?” — Vagy a Tiszáninnené: „az egységesítés történelmi alapon, vagyis akként vétessék munkába, hogy az egységes liturgiai tervezetből istenitiszletei berendezkedésünknek az evangéliumon, ref. istenitiszletei elveinken, általános vagy általánosítható hagyományainkon alapuló képe domborodjék ki, — önként értetvén, hogy az ezekkel nem ellenkező, de istenitiszleteink bensőségét, magasztosságát előmozdító alkotórészek főlvetelét s ezeknek az istenitiszletei kerekdedség sérelme nélküli beosztását megengedhetőnek, sőt kívánatosnak tartja ... s hogy a tervezet készítői az egyes egyházközségek, vidékek, egyházkerületek szokásaira, sőt a külföldi ref. egyházak liturgiáira is tekintettel lehessenek, de ne helyi, hanem általános, ne külföldi, hanem magyar tervezettel álljanak elő?” — Vagy Erdélyé: „éppen nem akarjuk elzárni a liturgia egységesítése során kínálkozó azt az utat, hogy ahol jó alkalom nyílik rá, igyekezzünk érvényesíteni a külső és vallásos hatásokat kelteni alkalmas eszthetikai szépségeket is, de különösen azokat az elemeket, a melyek alkalmasak arra, hogy vallásunk alapjelmét a liturgiában is látható érvényesüléshez

juttassák? — Vagy Dunamelléké: „egy bizottság által gyűjtesse össze a hazánkban és külföldön a ref. egyházakban használatban volt és levő liturgiákat s e gyűjtemény figyelembevételével készíttessen egy liturgiai tervezetet s bocsássa azt az egyházmegyék és kerületek bírálata alá?” (1904 okt. konv. jkv. C. melléklet). — Ott van-e a tiszáninneniek úrvacsorai liturgiája, ez az egyetlen értékes, mert igazán liturgiának nevezhető gyöngye a régi magyar ref. liturgiáknak? Ott vannak-e ezek? És van-e a bizottság-készítette konventi javaslatban, van-e — liturgia? És ha nincs, miért nincs: melyik javaslat kompromittálta és kompromittálja hát akár a konventet, akár a kerületeket? . . .

Hullám, hullám és megint csak hullám hát ez is, csak hogy alaktalanabb, könnyebb, semmitmondóbb nem a kerületek, hanem még az egyesek által támasztott hullámoknál is . . . Nem mondom én, hogy a magyar embernek nincs természetes józan esze, gyakorlati érzéke, életbölcseje; azt se mondom, hogy az egyházigazgatás forumain az ítélő erő meg nem izmosodik; de mikor egy per eminentiam szak tudást, a dolog egész genesisének ősméretét igénylő ügy irányításáról van szó: akkor vagy engedjünk tért a dologhoz valóban értőknek, vagy — ha részt akarunk venni a munkában, — járjunk jól a végére minden részletnek, tanulmányozzuk át az ügy minden ága-bogát és úgy álljunk a mérő serpenyő elé, mert különben visszas mértékkel fogunk mérni, méterrel a sülyt, látesővel a vizet s munkánk eredménye aesopusi lesz: „ignotus fallit, notis est derisui.”

S most tekintsünk körül! . . . Lássuk a legközelebbi, a körülünk csobogó hullámot, — a konventi javaslatot!

Mit hoz, mit ad a kerületeknek, mit az anyaszentegyháznak e javaslat? Felelek reá sine ira et studio. Hozza és adja azt, amit az egységesítési mozgalom nélkül is mindenki tudott, hozza és adja a magyar ref. egyház istenitiszletei és szertartási elemeit, alkotórészeit éppoly formátlanul és szervezetlenül, éppoly hézagosan és sülszerűtlenül, mint ahogy eddig is voltak. Hiszen a kő, téglá, fa, eszerép, szóval az építőanyagok halmaza nem hajlék még! És ezt a formátlanságot, ezt az anyaghalmazt, ezt a lehetetlenséget nevezi a konvent istenitiszletei rendtartásnak, liturgiának? Ez lesz ezentúl az a réges-rég sóvárgott magyar ref. liturgia? Hiszen ez nem egyéb, mint „nőse semmi, fogd meg jól!” Hiszen a liturgia mindenekfelett forma: az istenitiszletei és a szertartási elemeknek liturgikai elvek szerint rendezett és stílszerűen szervezett és megkötött formája. Egy egyszerű s mégis fenséges stílusban épített kész épület, — templom. Ez a javaslat pedig még az alapelveket is kihasználatlanul biggyeszti rá az anyag-halmazra. De hol maradnak a többi elvek, hol és miben nyer alakot azok következetes és stílszerű keresztülvitele, hol az épület, a templom, hol a liturgia? Hol vannak az objektivitás, az egység, a kölcsönösség, a változatosság, a teljesség, az ünnepélyesség lélektanilag és szépzészetileg felállított és semmiképen nem mellőzhető követelményei? Hol a liturguszi vezérszerep? Hol maga a ker.-gyülekezeti istenitisztele? . . . Keresem az objektív, a kötött elemeket és megtalálom a bibliát a legszélsőbb szubjektivitás szabadságának kacki lobogója alatt. A rajongó szekták istenitiszteleinek jellemvonása ez. — Keresem az egységet és megtalálom a sokféleséget, a rendezetlenséget. — Nyomozom a köl-

csonósságot, a változatosságot, a teljességet és találok továbbra is lapos egyoldalúságot, sivár meddőséget. Egyfelől végtelen éneklés, másfelől semmi ének; egyfelől a liturgus agyonzaklatása, végkimerítése, másfelől a gyülekezet unatkoztatása, álombaringtatása; innen csupa értelem, okosság, onnan csupa okosság, értelem, közbül annál kevesebb a szív. — Kutatom az ünnepélyességet és találok szürke hétköznapiságot százszor elcsépett és végéremehetetlen beszédekkel. — Keresem a liturguszt és mikroszkóppal se találok mást, mint legfeljebb egy palástolt, sőt — horrendum dictu — egy palástolatlan iskolamestert. — Keresem a gyülekezeti istenitiszteleket és megtalálom a felnöttek ismétlődő iskoláját. Hát igazán ez az az evangéliumi, lélekben és igazságban való istenitisztele? Igen, ez az a kopár sziklatömb, mely a keresztyénség vulkanikus kitöréseinek egyik specifikus maradványa gyanánt meredezik az ég felé. Párját nem találok az egész evang. református globuson — csak az unitáriusokén. Aiket olyan nagy büszkeséggel és önteltséggel nézünk le. Oh Zwingli! Ha látnád, hogy mennyire távol jár tőled a te magyar néped éppen az istenitiszteleiben! Oh Kálvin! Ha tudnád, hogy egy egyházad se követi úgy a te jogász elmédet, mint a magyar, az istenitiszletei rendtartásodnak pedig öklöt mutogatunk! . . . Ez már non sine ira et studio. Bocsánat, bocsánat, bocsánat érte! Vagy ha nem: hát vessetek rám követ! De előbb vessetek számot azzal is, hogy melyikünk kompromittálta hát a konventet, a kerületeket az egyházmegyéket, az egész magyar ref. anyaszentegyházat! . . .

És most még egy pillantást előre!

Mi lesz a sorsa a most már konventi lobogó alatt úszkáló liturgiai javaslatnak? Az, ami minden hullámnak: akár célt ér, akár nem ér — megtörik, elsimul. Lényegesebb ennél az a kérdés: méltó-e arra, hogy a kerületek célhoz segítsék? Feleljen meg reá a kerületek lelkiismerete és első sorban azoké, a kik ezt a kérdést felvetették s figyelmeztetések ellenére is napirendre tűzték. En jóelőre elmondtam az aggodalmaimat (Sárospataki Lapok, 1903. évf. 48. sz.) és kérve-kértem, akiket illet: ne bántassuk ezt a kérdést, előkészítetlen, éretlen az. Hogy túlon túl igazam volt, bizonyosságaim, im, a hullámok, az események, leginkább a konventi javaslat. A dolog érdemével épp odafenn nincsenek tisztában. Ott sem általában az érdemmel, sem közelebről az előadói javaslat elveivel, érveivel nem foglalkoztak. Ott csak a gyülekezetek megháborításától s a konvent kompromittálásától féltek s emiatt a félelem miatt kapkodtak. A megijedt ember nem épít, hanem fut. Nem mérlegelték még azt sem, hogy a legszökönnyöbben megállapított egységes forma is éppen azt a háborgást fogja felvetni a gyülekezetekben, amitől féltek. Pedig tudhatták volna a tapasztalatból, hogy a *tagosítás* nyughatatlansággal, háborgással, sőt egyébvel is jár . . . Most is csak azt mondom azért: ne kapkodjunk tovább: ne verjünk és ne kergessünk délibábos hullámokat. A munka abbahagyása még lehet bölcs dolog, — rossz vége már kár és szegény. S mellé nevelés is.

Avagy talán tiltja a becsület? Jó, hát akkor csak folytassuk. De nem így, ahogy most folytatódik. A kerületeken fordul most meg minden. Emberek meg magukat s állják útját egy olyan dolognak, mely nyughatatlanságot, elégedetlenséget, háborgást anélkül szül, hogy anyaszentegyházunk-

nak üdvöt, tisztességet szerezne. Utasítsák el a konventi javaslatot; vétessék le az ügyet az ősi konvent és a zsinat napirendjéről és mint nyílt kérdést bízzák az irodalomra, az életre, az érlelő időre. Így se a Novák-féle, se a konventi javaslat nem fog kompromittálni senkit, legfeljebb a készítőit és legfeljebb az irodalomban, melynek kallója apródonként mind a kettőből kiválogatja azt is, ami érc, azt is, ami főveny. Közben hozzuk hullámszásba a gyülekezetek érdeklődését, ébresszük fel a szívek, elmék vágyát, egy jobb, tökéletesebb liturgia iránt; készítsük elő, érleljük meg reá a lelkeket és akkor lehet reménységünk, hogy a nagy ügy, az anyaszentegyház legéletbevágóbb ügye, amelyet majdnem négy századév nem birt óhajtott célhoz juttatni, az 1915-iki zsinaton is, az életben, a gyülekezetekben is békés, nyugodalmas kikötőbe evez.

Novák Lajos.

Vadászy Pál elnöki megnyitó-beszéde.

Tisztelt értekezleti közgyűlés!

Ha a mai anyagias kor kárhozatos túlságait tekintjük és figyelembe vesszük amaz axiomaszerű állítást, hogy minden századnak, minden kornak meg vannak a maga uralkodó eszméi, melyeknek hullámai az egyházi életre is átesapnak: talán merészségnek, vagy legalább is hiú kísérletnek kell tekintenünk minden felszólalást e veszélyes áramlat ellen, mert úgy is a pusztában kiáltó szó sorsára jutna minden remény, minden várakozás e kívánt siker iránt. De én e nézettel épen ellentétben vagyok s azt állítom, hogy mint az embernek akkor van legnagyobb szüksége orvosra, gyógyszerre, mikor beteg: úgy az emberi társadalomnak is akkor van szüksége leginkább a vallásra, annak vigasztalására, midőn legtávolabb van Istenétől, midőn ritkán keresik fel az emberek az eget, vagy ha fölkeresik is, nem találják fel abban az Istent, mert nem szívvel, lélekkel, hanem csak ajakkal keresik Őt. Epen ilyen a mi korunk is, amikor sok ember mitsem törődik az Isten tiszteletével, mégis azt akarja, hogy az Isten jó legyen hozzá és áldásaival látogassa meg, vagyis igen sok ember beteg, még sem tér meg, sőt még kihívóbb és makacsabb, mint a vásott gyermek, mint a fékevesztett állat. Ennek közvetlen oka a benső hitélet lanyhasága, a vallásos érzés fogyatékossága, mely a vallás igaz becsét és értékét nem ismerve föl sem veszi azt. Sajnálattal bár, de ki kell mondanunk, hogy a vallás és az egyháziasság a társadalmi élet műveltebb rétegeiben is igen sokszor alárendeltségi viszonyba kerül. Ezt tapasztalhatjuk most is, midőn a mindenre kizsákmányolható politikai elvek fortélyos képviselői, amint némely hírlapokból megdöbbenve tapasztaljuk, — a szociáldemokrácia örve alatt valóságos anarchikus helyzet előidézésén fáradoznak, még pedig öntudatosan, széles rétegben berendezett apparátussal, hogy zavarosban halászásukkal önző célok elérésére törekedjenek, mindig a demagógia titkos érzései között, a demokrácia kelendőbb elveivel.

Ily helyzetben, az elvek és érdekek ilyen erős harcában nekünk, református keresztyéneknek felekezetiességünket jobban ki kell domborítanunk, de nem tüntetőleg, a magasabb érdekek és a közbéke rovására, hanem úgy, hogy az anyaszentegyházunk belső, hitbéli megerősödésére szolgáljon; vagyis fel kell sza-

badítanunk a lelkeket a vallásos életünket felettébb veszélyeztető közönyösség kerge alól minden tisztességes mód felhasználása által. Ha a mai kor példáira nem tudnak lelkesülni, fel kell idézni előttük egyházunk dicső múltjának lelkesedésre serkentő nagy alakjait, magasztos példáit, akikben és amelyekben felséges harmóniában látjuk a haza és egyház iránti szeretetet egy szent eszményképpé összeolvadni, melyre tisztelő hódolattal, az ihlettség fenkölttségével tekint e sivár jelen ideálokhoz nem szokott gyermeke.

Magának a lelkésznek kell mindezen téren elől-menni, tükörként ragyogni. Nem szabad tehát a világias dolgokban, a szellemi, a tulajdonképeni munkakörtől elütő foglalkozásokban keresni élvezetet a papi tekintély rovására, mert a mai kor egészen más-kép ítél, másképen gondolkodik, mint a régi; — többet vár a minden téren mutatkozó haladásnál fogva a lelkésztől is és méltán! Boldog, ezerszer boldog az a lelkész, ki az arany középútat megtalálta, azt t. i. melyen nemcsak a szorosan vett lelkészi teendőket végezi a hívek lelki épületére, közmegnyuvására, hanem a társadalmi élet kívánalmainak is szerencsés megtestesítője gyanánt szerepelhet!

Természetes, hogy nemcsak külső modorban, magaviseletben kell a lelkésznek az eddiginél nagyobb mérvű, de mindig állása komolyságához mért esziszolt-ságot produkálnia, hanem a szellemi téren, az önművelődés terén is nagyobb tevékenységet kell kifejtenie, hogy egyrészt saját belső értékét is folyvást gyarapítsa, másrészt minél nagyobb szellemi tőkét kamatoztasson hivatalos munkakörében s ezáltal annál több-több tiszteletreméltóságot kölesönözzön annak. Mert a mai világ túlságosan önző, követelő, onnan is sokat kíván, ahová semmit sem tett, onnan is áldást vár, ahonnan büntetést érdemelne. Sok ember vallásossága beéri az ajak phisikai imádkozásával, vagyis hitet mutat, jó tett nélkül, de a kettőt össze-olvasztani, a kettő egymásra hatása által cselekedni: ezt már sokan feleslegesnek tartják, vagy pedig ábrándozó misticismusnak tekintik. Bele kell vinni azért a lelkésznek a hitet a hívek lelkébe, vagyis öntudatos hitet kell ébresztenie, minek központja, mindent átható ereje az Isten eszméje legyen. De, hogy a lelkész ezt tehesse, magának kell elsősorban az istenség hitétől átszellemülnie, vagyis a szó szoros értelmében élő hitének kell lennie mindazon felséges eszményekben, melyek az erkölcsi világ polgárává avatják az embert. Mert ahol élő hit nincs, ott tan-nyát üt a babona, a véges lények kultusza és a hitetlenség, e mai kor betegségének széles körben elterjedt káros tünetei.

Ezért különös, az eddiginél nagyobb súly fektetendő a leendő lelkészek gyakorlati kiképzésére s ennek az önszorgalom útján való tovább folytatására. Amely lelkész magát nem műveli, elmarad a kortól, ott marad elhagyatott rom gyanánt az útszélen, a hétköznapiaság porában.

A fent érintett önképzésnek egyéb fő, alkalmas tényezője a lelkészi értekezleti körök működése, mi egyszersmind a protestáns közszellem megerősödésének is egyik alapvetője, de a tiszta protestantizmus jövő fejlődésének, haladásának is egyik biztosítója. Ezt kell nekünk is fejlesztenünk e mi szerény működési körünkben, amely 10 éves múltjával tőle telhetőleg eddig is híven igyekezett megfelelni a hozzá-kötött reményeknek s lelkesedésének munkás erejével óhajtotta bevilágítani azt a pályatér, amelyen egy ily kulturintézménynek, egy ilyen önképző együletnek

mozognia kell, ha csak lejártni nem akarja magát a közvélemény előtt.

Tisztelt közgyűlés! Nem akarom egyleti működésünket példányképnek feltolni a közvélemény szeméi előtt, de mégis jól esik lelkemnek, a 10 éves időszak határdombján megállva, visszatekinteni a múltba, melyben megalakulva, munkálkodni kezdtünk. Es csak hagyományos kötelességteljesítésünk tudatára vall, ha jövőnk programja is a múltnak lesz folytatása; mert csak így fogja jövőnk múltunkat is bearányozni fényével, egészséges múltunk képére is visszaverődő nimbusával. Legyen azért jelszavunk ezután is a szorgalmas munkásság, a kitartó erőfejlés, egyháztársadalmi életünk szellemi és anyagi érdekeinek szolgálatában. Legyünk résen a gondjainkra bízott prot. Sion őrhelyeinek védelmezésében, mert nagy kérdések megoldására hívatott jövő előtt állunk, midőn az állam és egyházak közötti viszonyok megoldása kezd előtérbe lépni, ha még most csak embrióban is, de egyszer csak — lehet, hogy nem sokára, alakot öltve. A gyors gondolkodású, szabad tevékenységű francia nemzet megadta már a kezdetül szolgáló alapot, amelyen az állam és egyház különválásának nagy és messze kiható eszméje kerül majd tárgyalás alá. De kiadta már a programnak tekinthető jelszót a szabadgondolkodók nemzetközi szövetségének szeptemberben Párisban tartandó közgyűlésére is, melyben az előítéletmentes, vagyis szabadgondolkodók képviselői már nem érik be a földi rend kérdéseinek boncolgatásával, hanem az egyetemes erkölcsi világrend nagy problémáit is tanácskozásuk körébe vonják, vagyis morált akarnak Isten nélkül alkotni, mintegy kiakarván küszöbölni az Istenség fogalmát az általuk megalkotandó erkölcsen kerekéből, mintha a véges le akarná győzni a végtelent, a föld az eget, a korlátolt ész a korlátlan szellemet: — vagyis az Istent mintegy trónvesztettnek akarják nyilvánítani, az erkölcsen és a tudomány világbirodalmát nála nélkül óhajtván megalkotni.

Igaz, hogy a 18 ik század végén kiűtött francia forradalom alkalmával is megkísérelte egy ilyen botrány elkövetését a nép, midőn megpróbálva az ész istenítését, egy kéjnő alakjában imádta azt, de kevés idő múlva megbánták e tettüket és mintegy megkegyelmezték az igaz, élő, láthatatlan Istennek, amelyben újra visszatértek ő hozzá. Hiszem, hogy ez a mozgalom is ilyen sors osztályosa lesz, ha csakugyan felszínre kerül, mert a biblia szerint: „az Isten meg nem csúfolthatatik“.

Tisztelt közgyűlés! Nem csodálom, hogy a leg-hívőbb lélek is megittasul, elbágyad, sőt megborzad a hit hihetetlen tárgyainak özönében, midőn a lélekre oly dolgok elhívése erőszakoltatik, melyek csak a merész phantasiának, de nem az élő hitnek lehetnek tárgyai, amelyekben a kath. egyház bővülködik leginkább, amelyek a lelket, szívet nem égfelé vonják, hová a hitnek szárnya emeli, hanem a földhöz tapasztják. E lelki borzadály lehet aztán alapvető oka a meghasonlásnak, amely ilyenkor rendszerint előáll s amelylyel épen ellenkező célt érünk el, mint amit akarunk. Ez épen olyan veszélyes, mint a túlzás másik oldala, a túlmodern rationalismus, mely csak ront, de nem épít, amaz pedig építeni akar, mégis ront. Az előbbi irányra mutatványul felhozok egy pár szemelvényt a „Magyarországi róm. kath. papi imaegyesület és eucharistia társulat“ 1901-ik évi értesítőjének Crescentiáról, az Ur Jézus e szerető szűzjegyeséről írott cikkéből, ahol az mondatik, hogy esti látogatását

tévé a Jézusnál, tisztán hallotta e szavakat a Jézus ajkáról, az oltárszekrényből: „mely szépek a te lépéseid fejedelmi leány!“ (Énekek éneke 7., 1.). Máskor pedig, midőn elhaladt az oltár előtt, bámúlva látta, hogy az oltárszekrény felett sok lángoeska lobog, minék midőn az okát kérdezte az Uról, azt válaszolá: „Ezek szereteted fohásza, melyeket hozzam irányítál“. Vagy midőn az oltári szentség utáni vágytól égve, az áldozati zsámolyra két apácátársa térdel, ő is oda-borúl észrevétlenül, dacára annak, hogy csak kettőnek volna ott helye.

Az emberi társalgás mintájára lefolyt ezen párbeszédet *különlegesen* azért hoztam fel, hogy ennek a mi ev. ref. egyházunkban feltűnő eljárásnak szokatlanságát bemutassam; másrésről, hogy példákban, szemelvényekben tüntessem fel azokat a kísérleteket, amelyekkel mint könnyedén földezett csodajelenetekkel akar az illető egyház a saját híveire hatni. Helyes e ez irány? Könnyű belátni. Közönség kell hozzá, amely higgyen, hozzá nevelt nép, melyek főtulajdona a babona, a vakhit legyen.

Nekünk református keresztyéneknek egészen más a foglalkozásunk, népnevelési kiinduló pontunk. Mi nem akarjuk az Istent és az ő szent fiát Jézust annyira megemberiesíteni, hogy velünk élő szóval társalogjon, hanem mi hozzájuk szállunk fel az ének és ima szárnyain az egekbe, szívünk érzésével, lelkünk gondolataival.

En is ezt teszem most, amidőn e helyről utóljára szölok. En is felszálok szívem hálaérzelmeivel az Istenhez, hogy bennünket mind ez ideig megtartott s hogy együtt újíthatjuk meg imánkat a lelki, testi erőért, kegyelemért, melylyel megáldott s eljuttatott e 10 éves időszak határpontjához, honnan hatyúdalként mondhatom el búcsúszavaimat azon szíves kéréssel, hogy folytassa ez az értekezlet a megkezdett szent munkát, amelyre vállalkozott, mert aki a jelent okosan nem tudja felhasználni, az jövőjére sem érdemes. Ne engedje, hogy lelkesedésének szárnyait széttepje az egyenetlenség démona, mely szétválaszt, szétszór; hanem erősítse a szeretet, mert: „concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.“

En pedig hálásan köszönöm a kitüntető bizalmat, amelylyel a tisztelt értekezlet elnöki nehéz állásomban kísért. Ne rójjon meg gyarlóságaimért, hiszen minden testnek van árnyéka is. Az elnökség — mi nem érzelmi motívumokon nyugszik — nehéz állás töviseket osztogat sokszor, de szerez is gyakran, főleg ha nem részrehajló. Szívem szerint igyekeztem e lelkemhez forrott egyet érdekét szolgálni. Ha egészen nem sikerült is feladatom betöltése, annak oka a kezdet nehézségeiben, erőm fogyatékos voltában keresendő. Kívánom, hogy a múlt hiányait pótolja ki a fejlődésnek indított jövőendő.

Ezek után magamat továbbra is a tisztelt közgyűlés jóindulatába ajánlva, az általam utóljára vezetett közgyűlést ezennel megnyitom.

A felső-borsodi ev. ref. lelkészi értekezletről!

Egyházmegyénk lelkészi testülete f. hó 7-én tartotta meg őszi általános értekezletét Edelenyben, a kálvinista templomban. Vadász Pál esperes elnöke alatt jelen volt 29 lelkész. De a világiak közül is szép számmal szerencsétettek bennünket s többek között ott láttuk Ragályi Béla orsz.-gy. képviselő,

egyh.-m. gondnokot és dr. Sáfrán. Dezső egyh.-m. ügyészt.

Ez alkalommal is istenitisztelet előzte meg a szép számú értekezlet tanácskozását, melyen a 37-ik dicséret eléneklése után Demeter Bertalan bóldvai lelkészársunk imádkozott, tartalmas szép imával emelve lelkünket Istenhez.

Majd Vadászy Pál elnök tartotta meg szokásos megnyitó beszédét s az abban kifejtett szép eszmék, korszerű gondolatok méltán lekötötték most is érdeklődésünket. Csak a záradékkal nem tudtunk hirtelen megbarátkozni, egyetérteni. — Megnyitója végén ugyanis azzal a váratlan hírrel lepett meg bennünket a mi szeretett elnökünk, hogy sok irányú elfoglaltatása miatt, de meg a munkamegosztás elvét is szem előtt tartva: az értekezleti elnökségről visszavonhatatlanul lemond. — És hiába volt minden kapacitálás... hiába volt az általános bizalom tüntető megnyilatkozása... a nagyérdemű férfi megmaradt komoly elhatározása mellett s tíz évi áldásos munkássága az elnöki állásban véget ért. — Valóban önmagunkat tiszteltük meg, mikor az ő érdemeit értekezletünk jegyzőkönyvében méltóképen megörökíteni határoztuk.

Következett tehát az új elnökválasztás s a nagy többség bizalma Dávid József egyh.-m. tanácsbírót emelte az elnöki székbe. Örömmel és jó reménységgel üdvözlöttük őt, a szép képzettségű, munkaszerető férfiút, ki hitünk szerint méltó utód leend közöttünk a Vadászy Pál örökében.

De lemondott a régóta betegeskedő alelnökünk: Balogh István is, kinek helyét a jó nevű egyházi író: Mindszenti Imre sajo-kazai lelkészársunkkal töltöttük be.

Az elnökség megválasztásán ily módon szerencsésen túlesvén, hozzá kezdhettünk a programmon feltüntetett tárgyak megvitatásához. — Első és legfontosabb tárgyunk volt: az „Egységes-liturgia“ kérdése. Széles mederben haladó, élénk tanácskozás fejlődött ki e tárggyal kapcsolatban, melyben különösen Szabó József, Svingor József, Dávid József, Mindszenti Imre, Demeter Bertalan, — mint a konventi javaslat referálásával megbízott értekezleti tagok — vettek részt s a több mint 2 órán át tartó tanácskozás eredménye — lényeges módosításokkal — a konventi javaslat elfogadása lön.

Magáévá tette értekezletünk Szuhay Benedek amaz indítványát, hogy az új énekes könyv ügyét lejtőre vinni, eltemetni ne engedjük s határozatilag kimondottuk, hogy egyh.-megyei és kerületi gyűléseink útján ilyen irányban felterjesztéssel járulunk a konvent elé, azon általános elvnél fogva, hogy a protestantismus világot átölő, átalakító szelleme nem a hátramenést, de az előrehaladást parancsolja.

A Horváth János, Doktor Gyula és Kerekes János ért. tagok, mint kiküldött bizottság által tan-
könyveinkből kiválogatott s összegyűjtött verses imád

ságokat népiskolai használatra elfogadtuk, Kerekes János prózában irt s külön benyújtott apróbb imád-ságai pedig Demeter B. és Szentmártoni D. ért. tagoknak adattak ki megbírlás végett.

Tárgyaltuk a júniusi konventi jegyzőkönyv 30. §-ának 8-ik pontját, mely szerint az érmelléki egyházmegye a vásároknak vasárnapokról és ünnepnapokról köznapokra való áthelyezését sürgeti. Ilyen értelemben határoztunk mi is s ilyen értelemben teendünk véleményes jelentést a konventre.

Még „Szentmártoni Dánielnek“ „Gondolatok az egyházi élet fellendítéséről“ című önkéntes felolvasását hallgata meg értekezletünk, szíves figyelmére, elismerésére méltatva a munkálatot s ezzel az értekezlet véget ért.

A gyűlésről egyenesen közelédre mentünk, hol az emelkedett jó hangulat a késő délutáni órákig összetartott bennünket. A fehér asztalnál lelkes pohárköszöntőket mondtak: Dávid József, Vadászy Pál, Bartha Mihály, Kerekes János és

Szentmártoni Dániel,
ért. jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kérjük lapunk olvasóit, a lap e'őfizetése iránt intézkedni; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.**

— **Egyházi választások.** A gömöri ev. ref. egyházmegye gondnokává, a szűkebbkörű szavazásnál *Bornemíza István* tanácsbíró, ugyanott papi tanácsbíróvá, szintén a szűkebbkörű szavazásnál *Buzi Márton* kövecsesi lelkész választott meg. Szívből üdvözljük a megválasztottakat!

— **A rozsnyói ev. ref. egyház új templomának felszentelése.** f. hó 27-én fog megtörténni s a felszentelési szertartást — lehetőleg — *Kun Bertalan* püspök úr fogja végezni. A nagy örömnapra, amely az egész tiszáninnen egyházkerületnek is méltán lehetne ünnepnapjává, — a meghívók szétküldettek s a résztvenni kívánók az elszállásolás végett f. hó 22-ig a lelkészi hivatalnál jelentkezhetnek. Az ebédén egy-egy teríték ára 4 korona lesz; az ezen való részvételre nézve is a lelkészi hivatal értesítendő.

— **Az új Vay-Mocsáry-alápítványra** Borsod vármegye törvényhatósága 100 koronát, Esztergom vármegye törvényhatósága 20 koronát szavazott meg és küldött el főiskolánk pénztári hivatalába.

— **Gyászhir.** Igaz József szerencsi lelkészt újra nehéz próba elé állította a végéremehetetlen isteni bölcsesség, elszólítván mellőle zaklatott életének hűséges társát, második feleségétől született gyermekeinek gondviselészerű édes anyját, *Beregszászy Zsuzsánna* asszonyt. F. hó 13-án 57 éves korában hunyt el a boldogult, akire nézve hosszas betegeskedése miatt megváltássá lön a halál. — Folyó hó 15-én nagy részvét kísérté sírjába. A halottas háznál *Órás Kálmán* ondi, — a nyitott sírnál *Hézszer Emil* tályai lelkészek méltatták az elhunyt derék nő tiszteletet érdemlő jeles-

segeit és a veszteség nagyságát, a résztvevő közönség teljes meghatottsága mellett. Aldott legyen a hű nő emléke s az itt maradtak gyászát szentelje meg az édes emlékezet.

— **A dunántúli ev. ref. egyházkerület** ez évi rendes közgyűlését szeptember hó 29—30-ik napjain fogja Pápán megtartani. Szeptember hó 28-án délelőtt 9 órakor egyházkerületi lelkészértekezlet lesz; délután pedig a bizottságok fognak ülésezni; szeptember hó 29-én 9 órakor veszi kezdetét a közgyűlés; szeptember hó 30-án délután kerületi bírósági ülés, majd a bírósági ügyek letárgyalása után esetleg a közgyűlés folytatása; október hó 1-én lelkészavatás a pápai hitrokonok templomában. — A gyűlés főbb tárgyai lesznek: 1. Az egyházmegyéek fölterjesztései. 2. A főiskolai igazgató-tanács és a tanügyi bizottság jelentései. 3. Az 1906. évi költségvetési előirányzat és egyéb gazdasági ügyek. 4. Segélykérvények. 5. Missziói jelentések.

— **Az istenitiszletei rendtartásról szóló nézetek.** *Seregély Béla* (Dunánt. Prot. L. 32. sz.) a konventi bizottság javaslatát a maga egészében jónak és elfogadhatónak tartja. Csak az úrvacsoraosztás rendjén talál igazítani valót. Ő az úrvacsoraosztás rendjét így módosítaná: 1. Fohász 2. Szereztetési igék, szertartási beszéd. 3. Bűnbánó imádság. 4. Bűnbocsánat reménységének hirdetése. 5. A jegyek megáldása, hálaadás. 6. Vallástétel, meghívás az úrasztalához. A többi változatlanul maradhatna. A confirmáció 19. §-ához, mely szerint „a confirmáló szertartás a konf. vizsgától elválasztandó”, odatenné, hogy „*lehetőség*”, mert szerinte 2—3 gyermekkel két szertartást önállóan végrehajtani bajos lesz. — *Kis József* szerint (Dunántúli Prot. Lap. 33. sz.) kár, hogy a konvent a *Novák* javaslatát is nem küldte meg minden lelkésznek. A vasárnapi és ünnepi isteniszteletek rendjére nézve a bizottság javaslata nem elégíti ki, mert az mindamellett, hogy a leg-egyszerűbb egységesítésre törekszik, mégis újításokat, reformokat is eszközöl (első imádság után való ének; első Miatyánk elhangzása délelőtt; második imádság abbahagyása délután). Az ily méretű újítás és egységesítés azonban szerinte vajmi keveset ér. Ha az ünnepi és vasárnapi isteniszteletek rendjének megállapításánál nem tudunk valami olyat létesíteni, ami az eddiginél lényegesen megfelelőbb, szebb, szívhez szólóbb és vonzóbb: akkor kárba veshet minden fáradság és minden költség. A bizottság javaslata nem elégíti ki. Örömmel üdvözlö a *Novákét*. — A „*Protestáns-ban*” (33-ik sz.) *Garzó Gyula* folytatja cikkét. A konventi javaslat szerzője, szerinte nem járt a *Novák* nyomdokain és mégis mindaketten kihagyták ünnepeink sorozatából a *virágvasárnapot*. Kedvesen lepi meg, hogy úgy Nagy, mint *Novák*, az egyházi beszéd előtti ima után egy alkalmi éneket igtattak be. Szerinte kereszteslénél a Miatyánkra nincs szükség. De ha e szertartásba is bekebelezetük: legyen ott ne csak a háznál, de a templomban is. Az egyházkezelés ügyében valamit tenni kell, miután e kegyeletes szokás kérdése mellőzéssel meg nem oldható. — Az úrvacsoraosztás fejezetében világosan meg kell mondani, hogy a (4) nyilvános vallás és a (5) bűnbocsánat hirdetés s a meghívás az úrasztalához miért történik az úrasztalánál. Szerinte ezeket helyesebb a szószéken elvégezni, mint ahogy Tiszántúlon történik. Az 1—5. pont az úrasztalánál egyfolytában egy kissé sok. Sőt nem helyes az egy helyre való túlhajtott csoportosítás lélektanilag

sem. A házassulók esketésénél nem érti, mit jelentenek a 3. alatt e szavak: „rövid intelem kíséretében.” (?) A 27. §-ra nézve azt kérdezi, hogy mi helye van ennek az istenitiszletei rendtartásban, ha a kiválóbb egyházi és iskolai vezérek érdemeit emlékszed tartásával is lehet méltatni, de ez „sohasem istenisztelet?” Mert szerinte az elhunyt nagyok emlékünnepején nem az embereket, hanem az Isten kegyelmét (?) imádjuk és dicsőítjük. Hangsúlyozza, hogy a szentelés alkalmával ne csak a püspök, de a közpap is letérdeljen a szertartás alatt. A templomszentelési ünnepélynél szerinte a felszentelő püspöki imát illeti az első hely, hogy így az ünnepély tobbi része is a már felszentelt templom falai között mehessen végbe. A „Záróhatározat” foganatosításánál fontos forrásmunka lesz a *Novák* javaslata. — *Földvály Jenő* is folytatja és befejezi cikkét. (33. sz.) A *Novák* javaslata biztosít ugyan helyet az Isten igéjének, a bibliaolvasásnak, de oly csekély mérvben, hogy az számításba sem jöhet. Szerinte egy valóban evangéliumi isteniszteletnek feltétlenül elengedhetlen része a bibliának olvasása is. Minden alkalommal, még hétköznapon is kellene egy-egy teljesebb részletet felolvasni. Sőt a fohászt, a bűntörlést és gyónást is lehetne magából a bibliából összeállítani. Ünnepeken fel kellene olvasatni az ünnepi történeteket. Kifogásolja, hogy *Novák* a bibliának vasárnap és ünnep délelőttökön alig valami hétköznapokon pedig a bibliamagyarázó napok kivételével semmi tért sem adott.

— **Meghívó.** A sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-kollégium a magyar társadalom részvételeivel 1905. évi szeptember hó 4-én Hídvégi gr. Mikó Imre szülőházát (ma gróf Mikes Armin kastélya), születésnapjának századik évfordulóján Zabolán emléktáblával ünnepélyesen meg fogja jelölni. Ez emlékünnepre, mellyel a Kollégium nagy alapítójával szemben érzett kegyeletét, háláját külsőképpen is nyilvánítani kívánja, a néhai nemes gróf emlékének minden igaz tisztelőjét meghívjuk. A sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó-Kollégium előjárósága nevében: dr. Bodor Tivadar főgondnok, Glass Ferenc jegyző, Péter Mózes igazgató-tanár.

— **Trenko György** VIII. o. tanuló, intézetünk jeles növendékét, aki tanári pályára készül, a vallás- és közoktatási miniszter fölvette a budapesti „Eötvös-kollégium” teljesen ingyenes ellátású tagjai közé.

— **A tanulmányi kirándulások szabályozása.** A vallás- és közoktatási miniszter 2472. sz. rendeletével, részletesen körülírt szabályzatot bocsátott ki a középiskolai tanulók tanulmányi kirándulásaira vonatkozólag. E szabályzat megállapítja a kirándulások irányát, idejét, tartamat, a résztvevők számát, intézkedik a felügyeletről s a közokt. miniszter vezetése alatt álló intézeteknél a felügyelő, illetőleg kísérő tanárok tiszteletdíjáról. A szabályzat „érvényessége — a miniszter szerint — valamennyi iskolára kiterjed” s az tényleg „valamennyi autonóm-felekezeti egyházi főhatóságnak” is szól. Ám mi ez érvényességben kétkedünk s kijelentjük, hogy a szabályzat első pontját, mely szerint „idegen országokba ilyen kirándulások csak kivételes esetekben s külön megokolásra a vallás és közoktatásügyi miniszter engedélyével rendezhetők”, — nem fogadjuk el magunkra nézve kötelezőnek. Ahhoz a közokt. miniszternek semmi köze, ha például a sárospataki főgymnasium tanári kara Velencébe akarna növendékeivel tanulmányi kirándulást rendezni.

— **A cionisták** (egy zsidó állam megalapításáról ábrázoló izraeliták) a napokban Bazelben tartották 7-ik nagygyűlésüket, amelyen most is afölött tanácskoztak: hogy lehetne a vallási, faji és nemzeti kapocs által egybefűzőtt, de a földteke különböző részein szétszórva élő zsidóságból egy új, önálló, független és szabad zsidó államot: egy új Palesztinát alapítani s ezáltal feltámasztani halottaiból a nagy zsidóországot, s visszavarázsolni a mult dicsőségét. — A cionisták ábrándozásának alapjául a Talmud következő jövendölései szolgálnak: A messiás majd visszaállítja a zsidó királyságot és szolgálni fog neki minden nép, hódolni minden királyság. De előbb óriási harc fog kitörni, melyben a népek kétharmada kivész. És akkor minden nemzetnek kincse és vagyon a zsidók kezébe gyűl. A föld akkor a zsidóknak kész kalácsot és gyapotruhát fog teremni s olyan búzaszemeket, melyek akkorák lesznek, mint a legnagyobb ökör veséi. Minden nép fölveszi majd a zsidó vallást, de a keresztyének ezen kegyelemnek nem lesznek részesei. — Hogy ez az u. n. zsidó szovinizmus sugallta üres ábrándozás javára válik-e az izraelitáknak, az kérdések-kérdése. De hogy ábrándjuk édes valóra soha sem fog válni: az a földön élő kulturnépek történetének bizonyossága szerint kétségtelen!

Szerkesztői üzenetek.

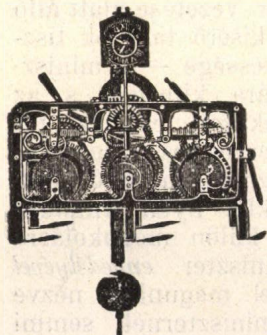
Cs. D. Igen köszönjük a küldeményt is, a levelet is. Ebben a lélek megnyilatkozását. Az öreg diófáról is szívesen várnók a jó ízű gyümölcsöt, azt a régi-fajtát!

D. B. Levélben mondtuk el a feleletet s besoroztuk teljes reménységgel.

Sz. D. Mindenkor kedves fogadtatásra számíthat. Várjuk a jelzett elmélkedést s munkatársként szeretettel üdvözljük.

TARTALOM: Dr. Zsindely István: Az egyház és állam szétválasztása Franciaországban. (II.) — Novák Lajos: Liturgiái hullámok. — Vadász Pál: Elnöki megnyitó beszéd. — Szentmártoni Dániel: A f.-borsodi ev. ref. lelkései értekezletéről. — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvencia jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hitelek megszerzi. Csődök egyezkedése is elvállaltatik. Bleier Fried és Társa budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

Toronyórák

palota, városi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY
ntóda

Müller János

első magy. órágyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

Nyomtatta Radil Károly az ev. ref. főiskola betűivel Sárospatakon.

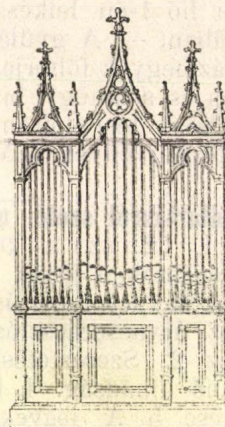
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél” és „Ferencz József lovágrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetük.

Megjelent

A DEBRECENI LELKÉSZI TÁR

(Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon)

II. KÖTETE.

SZERKESZTI: S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni ev. ref. főiskolai
tanár, felszentelt lelkész.

Az egész gyűjtemény tizenkét 35—40 ívre terjedő kötetben, tartós csinos vászonkötésben fog megjelenni. —

Egy kötet ára 10 korona.

Megszerezhető havi 2 koronás részletfizetésre is.

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

előbb LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában DEBRECENBEN.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

III.

A nagy francia forradalom viharai az állami élet gyökeres átalakítása mellett az egyházi állapotokat is teljesen megváltoztatták. Midőn a kiváltságokra támaszkodó középkori hűbéri állami és társadalmi szervezet nagy rázkódtatások után összeomlott, hogy helyén egy új, a demokratikus eszmék alapján álló alkotmány épüljön fel, kiváltságos politikai helyzetét az egyház sem tarthatta fenn tovább. Az ancien regime főtényezőit az abszolút királyság, a feudális főnemesség, a királyi udvar körében élő s annak érdekeit szolgáló főpapság képezték, a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméitől áthatott polgári társadalom az egyház s különösen annak főpapsága ellen szintén erős támadást intézett, mert a jogállammá való átalakulásnak csak mindhárom tényezőnek megtörése és legyőzése árán lehetett bekövetkeznie. „A forradalom — mondja Quinet¹ — mely bezárja a középkort, a középkor egyházának bezárásával kezdődik“. A főpapságnak az udvarral való kapcsolata, kiváltságai, világias, fényűző életmódja — melyről még egy Saint Simon is elítélőleg nyilatkozott, — mesés gazdagsága méltán az egyház ellen ingerelte a liberalizmus eszméitől megtermékenyült lelkeket s az egész demokratikus haladásért küzdő világi társadalmat. A papság kezén 4 milliárd vagyon volt, mely évenként 80—100 milliót jövedelmezett s ha ehhez hozzászámítjuk a tizedből befolyó összegeket, a francia papság a forradalom idején közel 200 millió évi jövedelemmel rendelkezett. Lehet-e csodálni, hogy az alkotmányozó nemzetgyűlés, mely lázas sietséggel törekedett az egész hűbéri szervezetet rombadönteni, az egyház ellen fordult? Az 1789. aug. 4-iki híres ülésben első sorban a tizedet törölte el s Sieyes abbével szemben kijelentette, hogy ez csak haszonélvezeti jog volt, a tulajdon minden ismérve nélkül; a lánglelkű Mirabeau

pedig már ekkor hangsúlyozza, hogy ha a papság jövedelmét el fogja veszíteni, úgy eltartása az állam feladata leendő. A mai napig fennálló állami rendszer gondolata tehát éppúgy az ő nevéhez fűződik, mint a szabadelvűség legnagyobb vívmánya, az emberi és polgári jogok declaratioja. Az egyház viszonyait új alapokra kellett fektetni, mert abban a szervezetben, mely megteremtette a polgári és politikai szabadságot, a törvény előtti egyenlőséget, a vallás és lelkiismereti szabadságot, a közteherviselést, a régi kiváltságos rendszernek nem lehetett helye többé. De e nagy feladat nem ment minden nehézség nélkül. Az előítéletek eloszlatása gyakran nehezebb dolog az új igazságok elismerésénél, akik az új igazságok előtt elméletileg meghajlottak, sokszor megrettentek, midőn a sor azok valószínűsítésére reákerült.

Minő lesz az új viszonyok folytán a felekezetek helyzete, a papság később constituált polgári alkotmánya; hogyan fogja az állam a papok elveszett jövedelmét pótolni; minő módon biztosítja az ő ellátásukat s különösen a súlyos pénzügyi krízis állapotában hogyan fogja ez új terhet is viselni: mind oly kérdések, melyek megoldásától az egész forradalmi átalakulás jövője függött.

A rendkívüli idők rendkívüli segélyforrásra terelték a közvélemény figyelmét. A közérdeklődés a saecularisatio felé fordult s a megoldás kulcsát ebben találta meg.

Talleyrand a 80,000 egyházi személy ellátására azon pénzügyi műveletet ajánlotta, hogy 2 milliárd egyházi vagyon eladása által az állam visszafizetheti a különböző rentéket, 100 millió biztosíttatnék a papságnak, 35 millió pedig egy amortisationalis alap képzésére fordíttatnék, hogy a tizedpraestatio terhét, míg az végleg el fog töröltetni, könnyítse.¹ Az autuni püspök e közvetítő indítványa — mely némelyek tetszésével találkozott, — elismeri az állam jogát az egyházi vagyonra, de azt opportunítási szempontból még egyéb egyházi célokkal kombi-

¹ Quinet E. A forradalom. Fordította gróf Károlyi Tibor I., 145.

¹ Briand i. m. 49. l.

nálja s ez indítvány, épen mert középutat akart, nem felelt meg a közvélemény óhajának, mely a radikális megoldást sürgette.

Midőn Mirabeau október hó 12-én követeli, hogy az egyház vagyonának az államra kell átszállania, egyházi részről Maury abbé a legnagyobb szenvedélyességgel és elkeseredéssel hangoztatja, hogy e törekvés minden jog és igazság ellen irányul, a legsötétebb színekkel rajzolja az ebből származó veszedelmeket, megfenyegeti a földbirtokosokat, hogy most már reájuk fog következni a sor, megvádolja a gyűlést, hogy a vidéket fel akarják áldozni a főváros speculánsainak, kik az állam hitelezői valának.¹

Mirabeau hatalmas szellemi ereje itt tűnt ki egész nagyságában. A felhozott ellenérvekre nov. 2-án részletesen válaszol s ragyogó ékesszólásával, kitűnő logikájával és dialektikájával eldönti az egész vita sorsát, midőn az államnak az egyházi vagyonra vonatkozó tulajdonjogát oly szabatosan világította meg, amint azt sem előtte, sem utána senki nem tudta megtenni.

Egyáltalában nem új jogot akar az államnak szerezni, mert az mindig az államé volt, de azt akarja, hogy az állam e joga érvényesíttessék azon elvek alapján, melyek a népeket megmentik s tévedéseiket lerontják. Az állam szabályozván minden testület működését, engedélye nélkül semmiféle testület fenn nem állhat, azért az állam joga annak eldöntése is: bírjon-e valamely testület tulajdonjoggal vagy az tőle megtagadtassék? Maury kifogásaival szemben, hogy tulajdonjog nélkül egy testület sem állhat fenn, utal a hadseregbe, a hivatalnoki karra, az egyház régi idejére, midőn a clerus még szegény volt. Felteszi a kérdést: hol voltak az első zsinatok tagjainak jóságai? Lehet feltételezni társadalmi állapotot egyéni tulajdon nélkül, aminő volt pl. Lacedemon a Lykurgus-féle törvényhozás idejében. Miért ne lehetne tehát bármely testületet, legfőképp egy papit elgondolni tulajdon nélkül? Az alkotmányozó gyűlés különben is megváltoztathatja az ország törvényeit, szervezetét, alkotmányát. A papság nem állhat fenn mint politikai testület, különben a nemzet joga az, hogy valamely testületnek jogokat adjon vagy ne adjon.

Minden principium azon eredményhez vezet, hogy az egyházi vagyon, mely a koronajószág természetével bír, az állam tulajdona legyen, mert a clerus csakis e vagyon letéteményesének tekinthető. Hogy e vagyon miért adatott, e kérdésre is megadja a szabatos feleletet: „E vagyon nem egyéneknek, de egy testületnek adatott, nem úgy, hogy átengedessék, hanem hogy adminisztráltassék, nem jutalom és díjképen, hanem letéteményként, nem azok hasznára, akik birtoklandják, de hogy egy közecélt lás-

sanak el s ellássák azon költségeket, melyek ugyanazon teherrel a nemzetéi lettek volna”.¹ E fényes beszéd az egész vitára döntő hatással volt. November 2-án a nemzetgyűlés a nagy kérdésben meghozta határozatát. 568 szavazattal 346 ellen (40 szavazat elesett) elfogadta Mirabeau propositióját s kimondotta, hogy:

„Az egyház javai az állam rendelkezésére állanak, azon teherrel, hogy az állam alkalmas módon gondoskodjék a kultusz költségeiről, papjainak fentartásáról és a szegények gyámolításáról”.

E nagy elvek kijelentése után következtek az egyházi átalakulások. 1790. febr. 13-án a gyűlés kimondotta, hogy a nemzet nem ismer el vallásos fogadalmat, kimondotta, hogy a kolostorok eltöröltetnek. A finansialis reformokkal kapcsolatban, dacára, az aixi püspök ajánlatának, hogy a papság 400 millió kölesönt vesz fel az állam céljaira, kimondotta 400 millió papi jószág eladását s áprilisban 400 millió kényszerforgalommal ellátott, kamatozó assignatát bocsátott ki.

Hogy a kath. vallás az állam vallásának tekintessék, arról szó sem lehetett többé, hisz a nemzetgyűlés a protestánsok javait, melyek még nem voltak eladva, visszaadni rendelte s a vallásszabadságot proklamálta. A Rómával való szakítás tehát bekövetkezett s az egyházszervezet nemzeti irányban való kiépítése a papság polgári alkotmányának elfogadásával teljesen befejeztetett.

E nagy kérdés megvitatása május 29-től július 12-éig tartott, a 4 részből álló törvény e napon elfogadtatott. A püspökségek száma a departementokéval egyenlővé tétetett, azokkal összhangba hozatott; a püspöki és lelkési címen kívül más cím eltöröltetett, a püspökök Rómába való folyamodása eltiltatott; a püspöki székeknek betöltésére nézve a nép választása kimondatott, az érsek által megejtendő investitura elrendeltetett, miáltal a pápa az institutio canonicától megfosztatott, mert a megerősítésért a pápához való folyamodás az állam elleni lázadásnak jelentetett ki; a püspökök residentialis kötelezettsége szigorúvá tétetett s székhelyükről való eltávozásra a departement kormányzásának engedélyétől tétetett függővé. Lehet-e csodálni, hogy VI. Pius pápa — ki már e törvényt megelőzőleg, márc. 29-én elkárhóztatta a forradalmi tanokat — a királyban kereste az egyetlen mentőeszközt a nagy átalakulás megakadályozására.

„Róma a polgári alkotmányban — mint Quinet írja² — első tekintetre észrevette, hol rejlik az egyetlen veszély. A püspök nem függvén a pápától, a kapocs, melylyel az egész katolikus világ a szentszékekhez volt kötve, eltöröltetett és a pápa nem tartotta már láncon az egyházmegyék fejeit és általuk

¹ Thiers: *Histoire de la revolution francaise*. 1841. Tome I. 130. l.

¹ Briand i. m. 53—55. l.

² I. m. I. 157.

a papok óriási sokaságát; egyedül üres kezekkel maradt Róma pusztaságában”.

A papság részére elrendelt eskü az egyházat Rómától teljesen függetlenné tette. A szerencsétlen király, kinek szíve hajlamai, érzelmei s koronája érdeke között kellett választani, dec. 26-án mégis megerősítette e törvényt, ezzel az egyház állami szervezete befejezést nyert.

Mindezen radicalis reformok azonban éppen nem törték meg a papság ellenállását. A polgári alkotmány megteremtésével kapcsolatban előírt hűség-
esküt a papság jórésze vonakodott letenni; ami 1792-ben a fel nem esküdött papok száműzéséhez vezetett. Az elkeseredés forradalmi lázában a konvent nemcsak a kath. egyház ellen fordult, de megkezdődött a támadás az összes vallások, mint az előítéletek és tévedések fentartó tényezői ellen, melyben „annyi dühösség annyi könnyelműséggel volt összekötve.”

A pozitív vallások eltörlése, a Hébert és Chaumette pártjának őrzőgő rombolása az ész vallásának proklamatiojához vezetett (1793. okt. 5.) s a szívek legfőbb óhajta volt, — melynek egyideig csak Robespierre állott útjában (kinek az volt nézete, „hogy azon vallás erkölestana, melynek papjai folyvást a haza által díjazvák, politikai elveinkkel egyirányú) — hogy a papság állami javadalmazása megszüntetessék. Végül Cambon indítványára 1794-ben ez is elfogadtatott s ezzel az állam és egyház szétválasztását a forradalom kimondotta. Az állam tehát 1795-ben emancipálta magát, az egyház legnagyobb támaszai, a congregatiók nem alakúlhattak anélkül, hogy az alakulásra a kormánytól engedélyt ne nyerjenek. Azt lehetett várni, hogy a forradalom egyházi szempontból tett újításai állandósúljanak s a szétválasztás üdvös gyümölcsöket fog teremni. De a nép vallásos meggyőződése, a kath. híveknek az egyházhoz való ragaszkodása még sokkal erősebb volt, hogysem ez újítások a vallási téren való megnyugváshoz vezethettek volna. A forradalom lezajlásával, az állami rend helyreállításával az első consul belátta, hogy a lelkiismeretek békéjét ha nem is a teljes in integrum restitutio, de mindenesetre a szentsékekkel való kiengesztelődés fogja biztosítani, a concordatum, Napoleon e 100 éves alkotása oly modus vivendit teremtet, mely mellett Franciaország anyagi és szellemi fejlődésének előhaladása hosszú időre biztosítottnak látszott.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Parallel-osztályok főgimnáziumunkban.

I.

A sárospataki főiskolában tervbe vett építkezések mellett, amelyek a szemléleti tanításhoz szükséges tantermek szaporításával és a tápintézetnek internátussal egybekötött fejlesztésével állanak kapcsolatban, igen fontos és lényeges dolog a parallel-osztályoknak

a lehetőségig végleges, vagy legalább hosszú időre változás alá nem eső szabályozása is. Abban a tölön-gásban, amelyben a gimnáziumokat mind jobban-jobban ostromolják, ennek a szabályozásnak az ideje sárospatakon elérkezett, mert nem hagyhatjuk tovább is zavarban tanrendünket és a szükséges tanerők mennyiségével is számot kell vetnünk, hogy gimnáziumunk belső ereje a külső terjeszkedés mellett csökkenést ne szenvedjen.

A sárospataki főiskoláról közelebb írott tájékoztatásomban azt a nézetemet fejeztem ki, hogy én itt három, vagy legfeljebb négy parallel-osztálynál többet sem most, sem a jövőben nem óhajtok. Nem, még ha elegendő pénz állana is ily célra rendelkezésünkre. Okaim erre ezek: egy felekezeti intézet, a maga közművelődési érdekeinek kielégítésén túl, nem köteles áldozatot hozni ősi alapjaiból népességének idegen elemekkel való túlságos szaporítása végett; továbbá Sárospatakon még egy teljes parallel-gimnázium népességét, főleg ha akadémiánk is nagyobb létszámú lesz, lehetetlen elhelyezni, amint azt a jelenlegi létszám mellett való küzdésünk is bizonyítja; végre, mert a népesség nagy számával a jótéteményre várakozók arányszáma is emelkedik, már pedig jótéteményeinknek is van határa, amelyen túlmenni nem lehetséges.

Aki a sárospataki viszonyokat nem ismeri, úgy kívülről igen könnyen azt gondolhatná, hogy minek megkötöni a szaporodást? Szíves figyelmükbe ajánlom az így gondolkozóknak fentebb előadott három indokomat.

Arra nézve, ha azt akarjuk elérni, hogy a parallel-osztályok rendszeresen fejlődjenek és bizonyos határon túl ne menjenek, az első osztályban kell megszabni a létszámot. Eddig megszabott létszámunk 120 volt. Ez be is telt; úgy hogy már közel jutotunk ahhoz, hogy a harmadik parallelt is fel kellene állítanunk, ha az csak a közönség kívánságától függene. Ennek kell elejét vennünk, ha intézetünket tönkre tenni nem akarjuk. Ha a 120 létszámot továbbra is meghagynók, a természetes csökkenés, de az időközben más iskolákból való szaporodás számbavételével, legalább is öt osztályra kellene a paralleleket rendszeresíteni. Ezt eddig így nem tettük ugyan, hanem átugrásokkal csupán három parallelünk volt; de ez a rendszer egy oly gimnáziumban, mely minta-névre törekszik, nem lehet állandó! Nagyobb igényű intézetben mai nap nem is szabad már 60 létszámmal megtölteni az I. osztályt. Napról napra tapasztaljuk, hogy annyi gyermeket a mai tanrendszer mellett fegyelemhez szoktatni, azután sikeresen tanítani nem lehet. Teljes szigor alkalmazásával, ami meg viszont a kegyetlenséggel határos, ilyen létszámból, amely jórésben hiányos elemi iskolákból telik ki, bukni kell a felének. Kétségtelen azért, hogy az I-ső osztályba nevelési szempontból 40 növendéknél nem kellene többet felvenni; azonban a gyakorlati szükséggel számot vetve, 50 létszámot megállapíthatónak tartok.

Az I-ső osztályban az említett alapszám megállapítása mellett, a három alsó osztályban feltétlenül rendszeresítendő a parallelek, hogy így a beosztás állandósága biztosítsa a tanítás sikerét és a tanulók, a kisebb létszám mellett, oly átható oktatásban és gondozásban részesülhessenek, hogy hibás rendszer miatt halomszámra ne hulljanak el az alsóbb osztályokban, kivéve azokat, akik tehetség, vagy szorgalom híján, természetes úton peregnék el.

A paralelek rendezésének ez a módja előttem immár kikerülhetetlennek látszik. Nem látom tovább is megengedhetőnek a paralelek ugrórendszerét, mert ez kockáztatja a tanítás sikerét. Ellenben, az alapvető alsó osztályokban a létszámok csökkenését, a parallelbe sorozással feltétlenül szükségesnek itélem, hogy az ott működő tanárok túlterhelés nélkül, alaposan átvizsgálhassák a tanulók írásbeli dolgozatait is és ekképen mind értelmesebb, önálló tevékenységre alkalmasabb elemet adjanak át a felsőbb osztályoknak.

Reménységem van, hogy egyházkerületünk is helyeselni fogja a gimnáziumi tanári karnak és az igazgató-tanácsnak egybevágó célzatát, mert az egyházkerület érdeke is csak az, hogy a sárospataki főgimnázium legyen legalább is oly erős, mint az elmúlt időkben volt. A rendszertelen, bizonytalan paralelek a gyengülésnek és hanyatlásnak kétségtelen forrásai, mert alulról gyengén induló osztályok végleg megtartják jellegüket, hogy a buktatás szigorú és a pártfogó kegyelem versenyezzenek egymással a tanulók sorsa felett való ítélkezésben.

Meg vagyok győződve, hogy azokat az érdekeket, amelyek bizonyos kompetenciával fordulhatnak Sárospatak felé, így is ki fogjuk elégíthetni. Az alsóbb osztályokban lesz oly létszám, amelyből időközben telni fog a tanítóképezdébe és fog maradni elég az érettségire is. Kiosztjuk minden jótéteményünket, amivel rendelkezünk, szegénysorsú jó tanulóink között; de azt, ami nincs, nem követelheti senkisé, még a sárospataki főiskolától sem. Nem követelheti főleg a gimnáziumokat túlságosan ostromló nagyközönség, hogy a túlnagy számmal megrontsuk intézetünket és megesaljuk magukat a tanítató szüléket azáltal, hogy nem lennének képesek gyermekeiket alapos nevelésben és tanításban részesíteni. Egyesek bizonyára lesznek, akik zokon fogják venni, ha gyermekeik Patakról kiszorúlnak, de a kormányzatnak számot kell vetni a három dologgal: Sárospatakra több tanuló nem fér el; több tanulót nem tudunk sikeresen taníttatni; több tanulót nem vagyunk képesek ellátni.

Három parallel, szabályozott létszámmal, ez az a keret, amelyben mozognunk lehet. Nagy eredményt várok gimnáziumunk belső erősödésére nézve, ha ezt életbe léptetjük. A legtöbb gimnázium túlnépességét tekintve, amely a mai tananyag sokasága, a módszerek nehézsége és főleg a szakrendszer gyógyíthatatlan túltengése miatt, az oktatás eredményét fellette alászállítja, a sárospataki főgimnázium lenne talán az első, amely az alsó osztályok parallel szakaszainak helyes beosztásával a mintagimnázium képét mutatná fel.

Fejes István.

(Vége köv.)

Mozdúlunk? Maradjunk?

Minden nap újabb és aggasztóbb betegségi tüneteket veszünk észre a protestantizmus szervezetében. Most a vallásos élet hanyatlása, majd iskolánk anyagi gyengesége a kulturális versenyben és követelményekkel szemben, újabban pedig a protestáns egyház és papság tehetetlensége az egyházpolitikai törvények által teremtett lélekhalászási nyílt és szabad törekvésekben. A legkönnyelműbb gondolkodásnak, a legnagyobb optimistának is meg kell állani eme pontoknál, ha csak egy pillanatra is. A protestantizmus lé-

tele, az életképességébe s jövőjébe való hit és reménység van az említett bajok által megtámadva.

De hát megvannak-e azok valóban? Vagy eszűn a kicsinyből óriás következtetéseket levonó fantázia szüleményei azok? Tagadhatlan, hogy ama körjelenségek megvannak, de azt hiszem, hogy nem oly ijesztő mértékben, mint azt sokan szeretik feltüntetni. Lehet, hogy azok a rémlátók, kik egyik vagy másik betegségi tünetet észreveszik a protestantizmus organismusában, nem feltűnési viselkedéskből, nem rémítgetési szándékból kiáltanak fel, hanem, mert megvannak győződve állításuknak igaz voltáról s a figyelmet kívánják felhívni a fenyegető jelenségekre és veszélyekre.

Nos, tehát nézzünk szembe azokkal! Keressük a bajok forrását, a kibontakozáshoz vezető ösvényt.

Különösnek tűnhetik fel, hogy épen most, amikor a haladás és felvilágosodás fáklyái sokkal ragyogóbb fényvel világítanak, mint valaha, most kezd gyengélkedni a protestantizmus, az a szabadelvű vallásos irányzat, amely mind ama fáklyákat felgyújtotta s századokon át tápanyaggal látta el. Vagy talán épen ama világító fény tünteti szemünkbe az itt-ott mutatkozó repedéseket s omladékokat?! Igen! a cultura napja mind magasabbra emelkedik „az összes tudományok fejlődésének gátat nem ismerő előre haladása, ezeknek alapján az emberi szellem hihetetlen eredményű vívmányai által felépített nagyszabású cultura palotája mesés fényben és magasságban hirdeti az ész diadalát az embervilág egy-egy lépését a tökéletesedés felé.”

Az utóbbi négy század alatt többet teremtett a kutató, vizsgálódó emberi ész, mint az előző 15. század alatt. A protestantizmus pedig épen eme 4. század alatt egyetlen lépést sem tett előre. Külső berendezésében tagadhatatlanul előre haladt, habár nem egészen következetesen és nem a presbitériális szervezet határozott és szigorú követelményeinek megfelelőleg, — de belső hitéletében ma is ama keretek korlátai között mozog, amelyeket majd 4 század előtt az akkori idő és kor szellemének és felfogásának megfelelőleg megállapítottak.

A római katolicizmus a hitelvek tekintetében a mozdulatlanságot képviseli s azoknak változhatlanságát hirdeti s számukra örök életet követel. És mégis ez a katolicizmus a maga dogmatikáját s annak alapján belső és külső életének berendezését bámúlato hangya-szorgalommal és vas következetességgel viszi keresztül. Nem említve ama részleteket, hogy dogmatikájának megfelelőleg az idők folyamán miként építé időről-időre nagyszerűen tervelt hierarchiai monumentális palotáját, csak arra mutatok rá, hogy a múlt századnak második felében, — amikor igazán veszedelmes időket élt át, — a még hátramaradt munkát: az egyház alkotmányának teljes betetőzését éppannyi vakmerőséggel, mint erőszakkal sikerült keresztül vinnie. A betetőzésnek egyik mozzanata 1854-ben az „Ineffabilis Deus” című bulla megjelenése, mely egy századok óta húzódtott és eldönthetetlennek látszott kérdésnek vetette végét, amikor kimondotta, hogy „Mária fogantatásának első pillanatában az eredendő bűntől szeplőtlenül megőriztetett.” Midőn a pápa eme zsinaton kívül püspöki értekezleten készült hitcikkelyt megalkotta, s annak hívéket minden hívőnek erős és szilárd köteletségévé tette, tényleges gyakorlatába lépett annak a csallhatatlanságnak, amelynek hivatalos kimondására ez az idő még nem volt alkalmas.

A Mária szeplőtlen fogantatásáról szóló dogma megalkotása szoros követelménye volt annak a christológiai alaptételnek, amely az Istent emberi testbe jelenteti meg, a testtel összefüggésben álló gyarlóságok nélkül.

A másik fontos lépése volt a katolicizmusnak az: hogy a már „Szent Péter udódja“, „Krisztus helynöke“ címet viselő pápát ugyanolyan tulajdonnal ruházták fel, aminőt a dogmatika az Atya kebeléből alászállott Krisztusnak előírt, vagyis csálhatatlansággal a hitnek minden dolgában. Hogy az evégből 1870-ben összehívott zsinaton megjelent tagok nagy többsége ellenzéki állást foglalt el e kérdésben, hogy több rendbeli szavazásnál a „non placet“ volt a többségben és hogy a zsinat akkor mondotta ki a csálhatatlanságot, mikor az ellenzék nagyrésze már hazautazott, — mindez csak azt mutatja, hogy a katolicizmus a nagy célok érdekében a felhasznált eszközök milyenségét és minőségét nem méltatta figyelmére.

A római katolikus egyház ma egy mesterileg megalkotott s bevégzett egészet képez. Hítelvei a legszigorúbb logikai összefüggésben állanak egymással. Ma az egyház egyetemét illető összes jogok a római pápára vannak átruházva; a pápa és egyház egy és ugyanazon fogalom, hatalmi köre majdnem isteni. Itt tovább menni, tovább építeni már nem lehet, csak akkor, ha a bevégzett alkotások egyes részletei rombadöntetnének s azoknak helyére vagy azoknak romjaiból teremtenének újabb elvek alapján újabb műveket.

A protestantizmus ezzel szemben az örök fejlődést és haladást képviseli. Amint a gondolkodás szabadságának, az eszmék tisztulásának, a tudományok előhaladásának közzöni lételt, szóval amint keletkezése a kor követelménye volt s összhangzásban állott a kor uralkodó eszméivel, úgy jelenben és jövőben is lépést kell tartania azzal. A szabad vizsgálódás teremtetete meg, ebben lélekzhetik ma is szabadon, ez van hivatva arra, hogy fentartsa és megszilárdítsa minden olyan áramlatok között, amelyek gátul akarának állani világtörténelmi missziója elé.

A protestantizmusnak történelmi múltjához híven szintén következetesnek kell lenni önmagához, tradícióihoz! Mi gátol bennünket abban, hogy ismét oda emeljük, hová annak hivatása szerint emelkednie kell, hogy ismét ez ragadja kezéhez ama zászlót, amelyet századokon keresztül lobogtatott, amely vezér-szerepet biztosított számára a népek és nemzetek történetében? Nem külső hatalom vagy erőszak, hanem mi önmagunk. Halad minden tudomány a maga útján, benső és örök törvényei szerint. Csak a theologiai tudomány áll megcsontosodva. Vagy melyik az a lépés, amelyet ezen a téren a reformációtól mind a mai napig megtettünk? A Descartes, Spinóza, Liebniz vallásos bölcészete ingatag alapon elinduló tapogatódzás a világosság felé, amely építeni nem, de rombolni tud. Voltaire, Montesquieu, Helvetius, Diderot csak véletlenül születtek keresztyéneknek, műveik épűgy lehetnének Izlam, mint hindu bölcészet. A Schelling mysticismusa, a Hegel pantheismusa, Schopenhauer pessimismusa, Hartmann panmonotheismusa egyetlen lépéssel sem vitték elő a theologiai tudományt, nemcsak azért, mert az élet követelményeinek nem feleltek meg, hanem főleg azért, mert azok helyett, amit ledönteni akartak, nem találtak meg az alapot, anyagot és eszmét, amely az emberi kedély vallásos szükségletét kielégítette volna.

Az ember természeténél fogva konzervatív hajlamú. Ragaszkodik a régi megszokotthoz, gyanakodó,

bizalmatlan az újítással szemben. Nem tud, vagy nehezen tud megválni attól, ami kedély- és gondolatvilágába gyermekkorában beleoltatott, legyen az: valóság, előítélet, vagy babona. Az ember bensejében a tudás és a hit igen sokszor kemény tusára kel. Bármily erős, meggyőző, pozitív legyen is tudásunk, bármily ingatag alapon álló legyen hitünk, a legtöbb esetben az utóbbi győz. A vallás dolgában inkább kedélyi és érzelmi, mint értelmi szempontokból ítél és határoz. Ez az oka annak, hogy az ember-világ történetében semmiféle téren sem találunk olyan mozgátlanságot, mint a vallások terén. Egy ezredév alatt a földön egy egész új világ támad. Nemzetek tűnnek el, új népek támadnak. Az évezred elején és utólján élt népek vérbeli leszármazottai nem ismernek, nem értenek meg egymás nyelvét, szokását, gondolkodásmódját. Ipar, kereskedelem, tudomány, művészet, életmód, kormányforma óriási átalakulásokon megy keresztül. Csak a vallásos rendszerek felett suhan át észrevétlenül az ezredév, csak az marad változatlanul, csak azt érti meg az ezredév első és utolsó embere egyaránt.

Csaknem megfeythetetlen, hogy mi ad egy-egy vallásos rendszernek olyan tartósságot, hogy a századok fel-felzúduló viharai eszméket, elveket, világmakokat sodornak magukkal, csak a kiképzett vallásos rendszerek maradnak sértetlenül, változatlanul.

Emez állandóságnak abban találom magyarázatát, hogy a vallások általában és főként az ember érzelm-világának megfelelőleg vannak kiépítve; maga az érzelme világa alapján lényeges módosulást az idők folyamán alig szenved az emberiség nagy tömegénél. Ha az elenyésző kisebbség nem találja is meg a vallásban azt, ami az élet küzdelmei közt kedélyt megnyugtatta és felemeli, keresni, fürkészni fogja azt a forrást, amelynek üdítő habjaival vergődő lelkének epesztő szomját kielégítheti, lecsillapíthatja. De, míg a nagy tömegben nem ébred fel a vágy és sóvárgás a vallásnak tisztább vizű forrása után, míg egy vallásos rendszer megfelel a tömeg kedély követelményeinek: addig az a vallás nem szorúl reformálásra.

Az ismert és kiképzett nagy vallásos rendszerek az embernek kedélyi vagy érzelmi világához szólnak. A reformáció alkalmával megalkotott vallásos rendszerek pedig az értelmi világához. Ez magyarázza meg azt, hogy az eddigi vallásos rendszerek kebelében egyetlenegyben sem állott elő annyi különböző felekezetekre való szakadás, mint a protestáns egyházban. Ez magyarázza meg annak a szükségét, hogy a protestáns egyháznak nem lehet elzárkózni ama világosság elől, amelynek fáklyáját a szabad vizsgálódásban s az emberi tekintélyek elvetésében gyújtotta meg.

Nagyot tévednek azok, akik közöttünk a mozgátlanság barátai, akik akár kegyeletből, akár megszokásból görcsösen ragaszkodnak a múlthoz s abban keresik a jövő biztosítékát; és e tévedés oly veszélyt idézhet elő, melynek szomorú következményei lehetnek. Hogy hasonlattal éljek: egyházunk hajóját oly jégtorlaszok közé vezérlik, amelyekkel összeütközve végzetes sérüléseket szenvedhet. E jégtorlaszok a folyton fejlődő eszmék.

Önfentartási ösztönünk s békés fejlődésünk követeli, sőt parancsolja, hogy az erőszakos rázkódtatásokat megelőzve, javítsunk ott, hol a halasztás veszélylyel jár; építsünk ott, ahol a szükség követeli, még pedig úgy, hogy díszünkre válják. Ebben lesz biztosítva a protestantizmus jövője.

Hézszer Emil.

(Vége köv.)

Néhány szó a liturgia kérdéséhez.

Lassan érik a siker gyümölcse. Ennek igazolására egyházi közéletünkben is számos jelenségre hivatkozhatunk. Akár a biblia, akár az énekeskönyv revízióját tekintjük, száraz tényként áll előttünk, hogy ezek a kétségkívül hézagpótló javítási kísérletek nem végeztek azzal a kívánt eredménnyel, hogy a közvéleményt általában megnyugtatták volna. Talán csaknem kivétel nélkül érezzük a reformok szükségét, sürgetjük is sokan azok megvalósítását és mégis — úgy látszik legalább — hosszú idő telik abba míg az újítások terén valami nevezetesebb eredményt elérni sikerül.

Itt van újabban a liturgia kérdése is. Minden jel arra mutat, hogy zsinatunk harmadik ülészaka nem lesz abban a helyzetben, hogy az istentiszteleti rendtartással kapcsolatban csak eddig is felszínre jutott várákosításoknak teljesen megfeleljen. Már maga az a körülmény, hogy egyetemes konventünk a Novák-féle javaslatot — mely egynehány, bár nem mindenben szerencsés újítást tartalmaz — mellőzte s azzal szemben egy új s csak a fennálló formák egységesítését célzó javaslatot küldött le véleményezés végett az egyházmegyékhez — illetve egyházkerületekhez — mutatja, hogy gyökeres újításokra legalább is újabb tíz évig kell várnunk. Addig pedig lényegileg marad minden a régiben!

Hátha nem érett a gyümölcs — jól van — ne szedjük le. De az igenis kötelességünk mindnyájunknak, akik egyházunk sorsát szívünkön viseljük, hogy a haladó kor követelményei előtt hovatovább meg hajoljunk s egészséges és korszerű újításokkal egész istentiszteleti rendtartásunkat felfrissítsük s ezáltal annak vonzó erejét lehetőleg megnöveljük!!

Mert fájdalmas igazság az, hogy korunk anyagi irányja az egyházi közéletet is lényegesen megromtotta, hogy felsőbb és alsóbb köreinkben a közönyösség, az egyháziatlanság számos jelével találkozunk. Ha pedig a templomkerülőket olykor-olykor szemrehányással illetjük, kivált úri körökben ilyen támadással találjuk szembe magunkat: hívásának az egyház ma már nem felel meg; ahelyett, hogy amint ez a múltban történt — minden szépnek, minden jónak ápolója, az emberiség legnemesebb eszméinek zászlóhordozója, az életnek mindennemű viszonyában áldások forrása volna, — ma már sem intézményeiben, sem lelkészeiben nem fejt ki azt az erőt, amely által az erkölcsöket általában javíthatná, a családi és társadalmi életet megszentelné; egyszóval az egyház elavult intézmény, mely túlélte önmagát s mint ilyen a korszellemnek többé nem felel meg.

Ilyen erős váddal — ilyen merész támadással szemben — lehetne-e az agyonhallgatás kényelmes szerepére vállalkoznunk? Távolról sem! A Krisztus egyházát minden támadással szemben meg kell vé-

delmeznünk! És ez nem is nehéz dolog. Mert az egyszerűen képtelenség, hogy az egyház a maga léleknevelő, megszentelő erejét elvesztette volna.

Ami igaz és jó, soha el nem évül! Csak a forma az, mely önmagát túlélheti. Tehát ha vannak is bajok: ne az egyházat hibáztassuk — mert az mint isteni intézmény kárhoztatást nem érdemel, hanem mutassunk rá azokra a tényezőkre, melyeket a felelősség valósággal terhel. Messze vezetne célunktól az esetleges bajok összes forrásait feltüntetni. Annyi azonban bizonyos, hogy az egyházért, — annak virágzásáért — az egyház-vezetők, a hivatalos körök és hatóságok első sorban felelősek. Az is igaz, hogy mióta a reformáció dicső korszaka letűnt — a folytonos tökéletesítés kötelességében kissé meglanyhultunk. Bármilyen nehezen esik is, be kell vallanunk, hogy nem tartottunk mindig lépést az idővel. A viszonyok, intézmények új alakot nyertek, — sok tekintetben megváltoztak s mi alig építettünk valamit arra az alapra, melyet dicső reformátoraink számunkra kijelöltek. Talán a korviszonyok bénították meg erőnket, — de annyi tény, hogy az egyházjavítás munkája hosszú ideig szünetelt s még ma is igen lassú mederben folyik. Ezért halljuk aztán egyebek közt azt is, és most ez tartozik reánk, hogy *kultuszunk* száraz, rideg, hogy formái elavultak, a haladó kor igényeinek meg nem felelnek s vonzó erejükből épen ezek miatt sokat veszítettek. Nézzünk tehát szembe ezzel a váddal is s keressük az igazságot! E becses lapok igen tisztelt főszerkesztője különben is kifejezetten kívánja, hogy a liturgia kérdése minél több oldalról megvilágíttassék. Talán szerény soraimban is találkozunk egy pár halvány sugár mely a gyümölcs mielőbbi megérését elősegítheti.

* * *

Ha a kultusz elméletét evangéliumi alapon úgy határozzuk meg, hogy ez nem egyéb, mint az Isten lélekben és igazságban való imádásának külső kifejezése, akkor ebben a meghatározásban bent foglaltaknak mindazok a követelmények, melyeket egy igazán keresztyén — szívet-lelket megragadó, építő s így áldásosan ható istentisztelettel szemben támasztani lehet. Ellentétben a holt formák közé szorított pogánysággal — sőt zsidósággal — a keresztyénség tényleg csak szellemi istenimádást tart megengedhetőnek.

De mert az ember — míg csak ember marad — nem tisztán szellemi, hanem érzéki lény is, szükséges, hogy minden szellemi jelenség, ha azt akarjuk, hogy az emberre nézve hozzáférhetővé, felfoghatóvá legyen, bizonyos érzéki segítő és ébresztő eszközökhez fűződjék; szükséges, hogy külsőképen is megnyilatkozzék: — feladata a kultusznak magába foglalni mindazokat az elemeket, melyek nemcsak egyoldalúan bizonyos erőket érintenek, hanem amelyek az ember egész lelki világát elevenen foglalkoztatják,

vagyis — bibliaiasan szólva — az egész emberre építő hatással vannak. Más szavakkal a kultusznak tiszta világításba kell helyeznie a vallásos anyagot az ész és értelem előtt, de egyúttal az érzelmet, a képzelő erőt és akaratot is ki kell elégítenie s mintegy tevékenységre bírnia. Más oldalról a kultusznak kegyes érzelmeket kell ugyan ébresztenie de nem úgy, hogy ezáltal az ember értelmi világa szenvedjen, hanem hogy egy nemesebb élet folytatása iránti vágy foglalja el az ember lelkét. Minél tökéletesebben oldjuk meg ezeket a látszólag különböző feladatokat, annál inkább megfelel a kultusz a maga igazi hivatásának.

Ebből az alapelvből indulva ki, prot. egyházunk kultuszában — ennek mai formájában több rendbeli hiányt észlelhetünk. Rámutatok röviden a hiányok eredetére.

Reformátoraink az egyház egész szellemi életét úgyszólván üres ceremóniák és jelképes cselekvények tömkelegében elásva s mintegy romokban találták. Ezeket a romokat kellett nekik eltávolítani és a célszerűt a károstól, a jót a rosztól különválasztani. Ámde ezen tisztítási műveletben — mint ez rendesen történni szokott — nem egy ponton szélsőségbe estek és sok olyat elvetettek, megsemmisítettek, amit pedig megtarthattak volna, sőt meg is kellett volna tartaniok. Így p. o. Zwingli reformátori buzgalmában még az éneklést is jónak látta mellőzni az istentiszteletnél pedig éppen ezáltal vesznek részt a hívők cselekvőleg az istentiszteletben. Különbben is reformátoraink főgondját inkább az képezte, hogy az evangéliumi tant kristálytiszta alakjában minél szélesebb körben elterjeszszék. Az iskolák hiánya, vagy a meglevőknek siralmas állapota hozta azután magával, hogy az iskola célját összekössék a templom céljával és a templomot a nép felvilágosítására, tanítására használják. Ez által lett a prot. istentiszteletben a tanító elem túlnyomóvá, az egyházi beszéd nemcsak a kultusz központjává, hanem csaknem egyedüli tényezőjévé, melyre különös gond fordított. Az által pedig, hogy az egyházi beszéd is túlnyomólag oktató jelleget öltött, — a templom forma szerint is gyermekiskolává alakult át. Kétségkívül érthető ez a reformáció első évtizedeiben, amíg a népek lelki szükséglete változatlanul ugyanaz maradt. De ha változott viszonyok és szükségletek mellett is megmaradunk az eredeti állásponton, akkor az evangélium építő ereje az egyoldalúság folytán — amennyiben kizárólag az értelemre kíván hatni — meggyengül s a kultusz is sokat veszít vonzó erejéből. Mai napság, midőn a közműveltség terjesztésének annyi ezer és ezer tényezője, organuma van s amikor lépten-nyomon találkozunk művelt úri körökben ilyen nyegle kijelentéssel, hogy a templomban már semmi újat sem hallani, — bizony-bizony gondolkozóba esik az ember: nem kellett volna-e már előbb is kultuszunknak túlnyomólag oktató jellegét megváltoztatni —

illetve a szívre, az érzelmekre is nagyobb gondot fordítani?

Hiszen az eredeti álláspont további fenntartása mellett a kultusz hatása úgyszólván a lelkész egyéniségétől van függővé téve. Ha p. o. valamelyik gyülekezet abban a helyzetben van, hogy lelkésze — bár kitűnően képzett egyén, de mint szónok nem áll felül a közepszerűségen -- akkor az istentisztelet sikere sok esetben illuzoriussá válik, mert a predikáció által ki nem elégített lélek alig talál egyebet, amiből épülést meríthetne. Ha még hozzávesszük, amint pedig szabályunk is előírja, hogy az egész istentiszteletnek az egyházi beszéd — mint tengely körül kell forognia, hogy a beszéd tárgyához kell az éneknek és imádságnak is alkalmazkodnia: — ebből megint újabb bajok származhatnak. A kedélyhangulat és lelkiszükséglet ugyanis az istentiszteleten jelenlevőknél különböző lévén, teljességgel lehetetlen az, hogy a szónok ezeket a különböző szükségleteket egy időben kielégítse. Míg ő kitűzött céljához képest talán fedd és dorgál, addig esetleg a hallgatók fele része a vigasztalásra vár; míg ő tanít s meggyőződését indokolni törekszik, — sokan éppen azt kívánják legkevésbé, hanem inkább a buzdítást, bátorítást. Csaknem egészen bizonyos, hogy a gyülekezet egy része minden épülés nélkül távozik.

Ezen általános megjegyzések után néhány pontban foglalom össze azokat a hiányokat, melyek prot. kultuszunkban orvoslásra várnak. Azért csak néhány pontban és rövid körvonalokban, mert jelen sorimat úgyszólván csak eszméltetésre szántam.

1. Prot. kultuszunk nem számol eléggé azzal, hogy az embert, mint szellemi és érzelmi lényt minden erejében, viszonyában, vonatkozásában megragadja, felbuzdítja és építse, hanem — bár a katolicizmusról megmondja az igazat, hogy az kizárólag az érzületre, az emberek érzékeire és képzeletére kíván hatni, — maga a másik szélsőségbe esik, midőn szintén egyoldalúlag az értelmi irányt teszi uralkodóvá az érzelem rovására.

2. A művészeti hatást a kultusz-eszközöknél kellő figyelemre maig sem méltatjuk. Igaz ugyan, hogy a helyes mértéken való túlcsapongás ezen a téren is nagy veszedelmet rejthetne magában, de az legalább is feltétlenül kívánatos, hogy a templom-építésénél, berendezésénél, valamint az éneklésnél és ének-zenénél a művészeti szempontok mielőbb és lehetőleg érvényesüljenek.

3. Kétségtelen, hogy prot. egyházunk főerősségét továbbra is az Isten ígéje hirdetésének kell képeznie. De az már határozottan ellenkezik a kultusz igazi céljával, ha a predikációt annyira előtérbe állítjuk, hogy mellé az istentisztelet egyéb alkotórészei csaknem egészen eltörpülnek, vagy csak mint a predikáció segédeszközei, támaszai szerepelnek.

4. Olyan liturgiára volna szükségünk amely — nem úgy, mint az egyházi beszéd, a keresztyén

tan egyes tételeire szorítkozik, hanem vasárnaponként az evangélium egész erejét a maga teljességében felöleli s közli úgy, hogy minden egyes hívő — bármely lelki szükséglettel s kedély hangulattal megy is a templomba — mindig számíthasson arra, hogy találni fog a kultuszban olyat, ami az ő lelki állapotának épen megfelel. Bizonyos új formák vagy új tényezők bevezetéséről kellene tehát gondoskodni, hogy a mai, — sokak által panaszképen emlegetett egyhangúság — a minden vasárnap visszatérő sablon kikerülhető legyen. Távol legyen tőlem, mintha én ezekkel a fenálló formákat elvetendőkné mondánám, — mert hiszen lélektani alapon nyugszik, hogy a már ismert és többször hallott dolog mélyebb és tartósabb benyomást gyakorol a hallgatóra, mint a mindig új és mindig változó, de viszont az egyhangúság állandó megrögzítése sem vezethet üdvös eredményre.

Ime ezekben kívántam prot. egyházunk kultuszának főbb hiányaira rámutatni s egyben a megfelelő orvos szereket is *nagy általánosságban* feltüntetni. Hogy könnyebb kifogásokat emelni, mint javítani; könnyebb követelményekkel előhozakodni, mint azokat megvalósítani — én magam is érzem és tudom. Hogy mégis szólottam — ezt nem feltűnési vágyból, hanem lelki szükségből tettem.

Hiszem és vallom ugyanis, hogy mielőbb eljön az idő, mikor a reformok elől többé ki nem térhetünk, mikor egyházi hatóságaink egyetemlegesen érezni fogják a kultusz terén is bizonyos korszerű reformok szükségét. Addig is a lelkészekre fontos köteleességek várakoznak. Onhatalmúlag ők az istentiszteleti rendtartást meg nem változtathatják. Ám a mai állapotok nagyon sokat segíthetnek, vagy ronthatnak aszerint, amint az istentiszteleti cselekvényeket igazán hivatásszerűen — vagy pedig közönséges nap-számos módjára immel-ámmal — úgyszólván szakmányba végzik. Módjukban áll föltétlenül a rendelkezésükre álló építő eszközöket nemesíteni, tökéletesíteni, de viszont részvétlenségük nemtörődömségük által még a kultusz mai vonzóerejét is alább szállíthatják. Vigyázzanak azért, hogy híveknek találat-sának a reájuk bizottakban, mert különben az egyháziatlanság fokozódik, az egyház belső ellenségeinek száma még jobban szaporodik. Ettől pedig óvja Isten sok vihart látott egyházunkat!!

Csik Dániel.

Jogi szemle.

Egyházas jellegű lapban jogi szemle, — sokak előtt valószínűleg különösnek fog feltűnni s indoklásra, sőt igazolásra szoríthat. Ezért bevezetésül megkísérlem indokolni, ha kell, igazolni ez új rovatunkat.

Lapunk címe alatt ez olvasható: „*a tisztáninneni ev. ref. egyházkerület és a sárospataki főiskola lapja*“. Lapunk tehát nem pusztán egyházi, de egyszersmind „iskolai“ lap is akar lenni, az iskolai, vagyis a közoktatási ügyek közt pedig egyik jelentékeny ág a

jogi oktatás is. De még közelebbi indokunk is van. A sárospataki főiskolának — ezt mondani sem kell — *jogakadémiája* is van, melynek feladata egyrészt, hogy alkalmat adjon a kerületünkbeli szegényebb sorsú ifjaknak, hogy a jogi pályára is léphessenek, magasabb szempontból, hogy a kerület részére egyházas gondolkodású világi elemet neveljen, de másrészt feladata és hivatása az is, amit sajnos, ma mindjobban figyelmen kívül hagynak, hogy alkalmat adjon leendő papjainknak a jogi tudományok hallgatására, vagyis, hogy a jövődő papi nemzedéket ne egyoldalúan csak a theologiai, de az életben okvetlenül szükséges jogi ismeretekkel is bocsássa útjára.

Ime itt vagyunk a döntő argumentumnál.

A jogi ismeretekre, legalább a legszükségesebbekre (magánjog, alkotmányjog, közigazgatási jog) nemcsak a gyakorlati jogásznak, de minden magasabb hivatást betöltő polgárnak szüksége van. Hogyne lenne erre szüksége a papnak, aki kivált kisebb községekben, ahol magasabb műveltségű gondnok nem áll az oldala mellett, gyakran kénytelen jogi kérdésekben is tanácsot, útbaigazítást adni hozzáforduló híveinek, de akinek mint értelmiségénél és hivatásánál fogva a legelső köze tartozó társadalmi osztály tagjának, erkölcsi kötelessége is hazája alkotmányáról, a magánjogi és közigazgatási kérdésekről, melyekkel sokszor közvetlenül is foglalkozni kénytelen, lehetőleg alapos ismeretekkel rendelkeznie.

Miért volt régebben — még egy félszázad előtt is — hogy theologiai hallgatóink a theologia mellett a jogi tanfolyamot is elvégezték (ami, úgy tudom, a r. kath. és a görög-keleti és gör. kath. egyház papnövendékeinél is szokásban volt). Bizonyára a fentebb előadottak igazsága miatt.*)

Igaz, a világ halad s nekünk is haladnunk kell vele. Ma már a két tanfolyam teljes elvégzése lehetlenség, sőt felesleges is. Úgy a theologiai, mint a jogi akadémia ma négy-négy évfolyamra van berendezve s oly sok részlet-tanfolyaggal, melyek közül igen sokat, mint merőben specialis tárgyakat egészen felesleges lenne a másik facultas tagjainak hallgatniok. De nem is erről van szó. Csak a *főbb jogi tárgyak* azok, amelyekre — mint az imént említettem — minden művelt embernek s így a theologusnak is szüksége van. Legyen szabad erre nézve megemlítenem, hogy a mi híres 1861-iki *szántói tantervünk* valóban bölcsen oldja meg a kérdést, midőn a theologusok tanrendjébe *kötelezett tantárgyakul* igatja be: Magyarország közjogát, a „politikai tudományokat“, a „polgári (magán) jogból a legszükségesebb részeket“, a „statisztikát“ és természetesen az „egyházjogot“. Viszont a jogászok a 60-as években kötelesek voltak egyháztörténetet, neveléstant, latin irodalmat hallgatni.

Bizony, e részben a mai theologiai és jogi tan-

*) A róm. kath. egyház is átérzi annak szükségességét, hogy papjai politikai és jogi műveltséggel is bírijanak. Az „Alkotmány“ aug. 20-iki számában „A ker. socializmus és a papság“ c. alatt megjelent közleményben olvassuk: „Hogyan lehetséges a társadalomnak a keresztyén eszme szellemében való rekonstruálása most, mikor a szemináriumok merev theologicus képzése folytán a papságot a politikai, nemzetgazdasági és társadalmi tudományok ábecéjére sem tanítják?“ A mai egyoldalú képzés elhárítására a cikk két módot ajánl: vagy a 4 évi theol. tanfolyamot egy évvel megtoldani, hogy ez éven a lehetőleg felszentelt, de még a szeminárium által eltartott papság politikai és társadalmi kiképzést nyerjen, vagy a túlerhelt jelenlegi órarendet több latin nyelvű tárgy magyar nyelven való előadásával megkönnyíteni, hogy így a politikai és társadalmi tudományok helyet nyerjenek az órarendben. Szerk.

rendünk visszaesést mutat s a visszaesés nagyobb a theologiai, mint a jogi tanrendben, mert míg a joghallgatók nálunk ma is kötelesek az erkölcsant vagy a protestans egyháztörténetet hallgatni, a theologusokra ma egyetlen jogi tantárgy sincs kötelezőleg előírva, ami, azt hiszem, néminemű túltengése a szakrendszernek. Az egyházjogot, igaz, kötelesek hallgatni, de ez olyan tárgy, amit ha jogakadémiánk nem lenne is, mint valóságos kenyérszűzlet, okvetlenül kellene hallgatniok. Sőt azt sem hallgathatom el, hogy a mi akadémiánkon — legalább az én egyéni felfogásom szerint — e részben is valóságos túlhajtása a szakrendszernek, hogy az egyházjogot a theologusoknak egy theologiai tanár, a jogászoknak pedig egy jogtanár adja elő.

Az előzőkkel, azt hiszem, igazolva van a rövid *jogi szemle*, amelyben olvasóinkat, főleg a jogi lapokat nem igen ismerő egyházi embereinket a nevezetesebb jogi eseményekről, a fontosabb s általános érdekű jogi törvényjavaslatokról, törvényekről, esetleg bírói gyakorlatról, a jogász mozgalmaikról (jogászegyletek, congressusok) időnként tájékoztatni kívánjuk.

A jogi tudományok különben — őszintén be kell vallanunk — eléggé ismeretlenek és népszerűtlenek a nagyközönség körében. (Egy német tudós, Leonhard Rudolf, nemrégiben értekezett éppen „a jogtudomány népszerűtlenségéről.”) A közfelfogás ez: a jogászok a törvénynevel foglalkoznak, a törvény pedig szent, melyhez csak oldott sarukkal lehet közeledni; a törvényt csak a jogász érti, a „laikus”-nak semmi köze a törvényhez. Ez eszmemenetben helyes a kiindulási pont, de hibás a következtetés.

A törvény tényleg szent, melyet amíg fennáll, tisztelni s annak engedelmeskedni tartozik mindenki, jogász úgy, mint „laikus.” Ugy, de hogy engedelmeskedjünk a törvénynek, ha azt nem ismerjük? Művelt embernek tehát első kötelessége megismerkedni hazája legfőbb törvényeivel. De továbbmenve, a törvényalkalmazáshoz is köze van a laikusnak.

Nem a biblia mondja-e: „a betű megöl, lélek az, amely megelevenít”. Így van ez a világi törvénynevel is. A törvény maga csak holt betűkből áll, melynek életet adni, ahol homályos vagy hézagos, azt magyarázni, kipótolni az azt alkalmazó hatóságok, a bírások vannak hivatva. A bírónak, a törvényt alkalmazónak mindig a törvény lelkét, szellemét, a törvényhozó célját és akaratát kell megértenie s a kétes és vitás esetekben (pedig melyik eset nem az?) ezt kell követnie. A törvény legfőbb célja pedig mindig a közérdek, a nemzet, a polgárság, a társadalom jóléte, biztonsága. Mi a közérdek, mi a közönség, a társadalom java, ezt a különböző összeütköző érdekek felderítése, alapos ismerete alapján állapítja meg a törvényt alkalmazó. A bíró, általában a hatóságok előtt tehát mindenkinek joga van a maga „igazát” előadni s a törvény alkalmazásánál az ő helyzetének, körülményeinek figyelembevételét, méltánylását kérnie s amint a törvény maga mindig megalkuvás, összeegyeztetése a különböző általános érdekeknek, az egyes esetek eldöntése a különböző egyéni érdekek békés összeegyeztetését, kiegyenlítését munkálja.

Szóval — hogy szerte ne csapongjak a hosszúra való bevezetésben — a jog a népért, az emberekért van s így azzal ismeretségben lenni mindenkinek nemcsak joga, de saját érdekében kötelessége. Viszont a jognak legbiztosabb alapja és támasza, ha

az megfelel a nemzet, a társadalom közfelfogásának, vagyis ha az népszerű. A jognak ezt a népszerűsítését, vagyis a jogi ismeretek terjesztését is munkálni óhajtjuk e „jogi szemle” megindításával.

*

I. Megakadt jogi törvényjavaslatok és tervezetek. A politikai viszonyok ziláltsága miatt — amivel, mint általában a politikával egyáltalán nem foglalkozunk e rovatban — számos kíváncsi és üdvös jogi törvényjavaslat maradt félbe, illetőleg jutott a megvalósulás szempontjából a kisebb-nagyobb bizonytalanság homályába.

Igy bennünket legközelebből érdekel a jogi oktatás reformjáról szóló törvényjavaslat. Ez az oly fontos és sürgősen szükséges törvénytervezet, melynek szükségét már négy közoktatási miniszter elismerte és hirdette, kezd a törvényhozás tengeri kigyója lenni. Gróf Csáky Albin már 1893-ban törvényjavaslatot nyújtott be a kötelező jogi doktorátus eltörléséről, utóda, Wlassics Gyula, kibővítés végett a következő évben visszavonta. Sajnos, azóta a tervezetek korát éljük. Wlassics miniszter ugyan teljes jóakarattal és buzgalommal karolta fel a kérdést, s legutóbbi tervezete (1904.) tudomásunk szerint már a királyi jóváhagyást is megnyerte a javaslat gyanánt való benyújtásra, sajnos, a bekövetkezett miniszterváltás miatt a dolog ismét abbamaradt. Berzeviczy rövid minisztersége alatt a kérdés annyiban haladt előre, hogy az igazságügyminiszter is végre elkészítette a bírói és az ügyvédi vizsga egységesítéséről szóló törvényjavaslatot, ami a jogász és tanügyi köröknek szintén régi kíváncságát teljesítené s amely javaslat a jogi tanulmányi rendet legközvetlenebbül érintvén, az előbbivel, az elméleti jogi vizsgák reformjáról szólóval egyszerre lett volna előterjesztendő. A f. évi miniszterváltás folytán tehát mindkét törvénytervezet sorsa teljes bizonytalanságba jutott.

Egy más természetű, de horderejére, jelentőségére nézve az előbbinél bizonyos tekintetben még nagyobb horderejű törvényjavaslat volt a *polgári perrendtartásról* szóló. Ez a javaslat Plósz Sándor volt igazságügyminiszter, a kiváló jogtudós legnagyobb alkotása lett volna, mely a magánjogi peres eljárást jobbá, gyorsabbá és olcsóbbá tette volna. E javaslatot már a képviselőház igazságügyi bizottsága is tárgyalta s mint kitűnő munkát (maga a miniszter készítette az egészet) ajánlotta a képviselőháznak elfogadásra. Plósz Sándorról, aki a perjogi tudomány terén európai hírű szaktekintély (több dolgozata jelent meg német nyelven), a jogászok véleménye az, hogy benne a „tudós legyőzte a minisztert”. Hat és fél évig volt miniszter s ezt a kedvenc javaslatát, melyen már mint államtitkár is régen dolgozott, a tudós aprólékoskodása, a részletek folytonos tökéletesítése miatt nem volt képes törvényerőre juttatni. Lesz-e e fontos javaslatból egyhamar törvény, ki tudná megmondani?

Függőben maradtak, illetőleg bizonytalan sorsba jutottak továbbá az *uzsoratörvény módosításáról* és az *üzletátruházásokról*, valamint a *főudvarnagyi bíráskodásról* szóló törvényjavaslatok, melyek már szintén a képviselőház asztalán feküdtek. Az első az uzsorások galád üzemeit igyekezett korlátozni, a második a kereskedelmi forgalom érdekeit mozdította volna elő, az utóbbi pedig egy közjogi abnormitást lett volna hivatva orvosolni s a magyar állam önál-

lóságát és függetlenségét egy lépéssel előre vitte volna.

Remélhető ugyan, hogy a parlamenti krízis elmúltával mindezen javaslatok, valamint sok félig vagy egészen kész tervezetek, újból felszínre kerülnek és többé-kevésbé módosított formában valószínűleg törvényerőre emelkednek, de még ha a reményünk teljesedik is, bizonyára több évre visszavetődtek s több nemzedék nem fogja élvezni áldásukat.

(Vége köv.)

ff.

IRODALOM.

* **A keresztyén egyház eszményképe.** Beköszöntő beszéd, melyet beiktatása alkalmával a budapesti református templomban elmondott dr. Szabo Aladár ref. lelkész. Budapest 1905. Kiadja Kókai Lajos. Ára 40 fillér. Dr. Szabó Aladár azokra a szent ígérekekre alapítja beköszöntő beszédét, amelyek Máté 4, 23 versében olvashatók. A fölvetett alapige találó frappáns s egészen alkalmas arra, hogy egy keresztyén lelkész, aki mindenben Jézust tekintí példaképének, megrajzolja annak nyomán feladatát és működési körét (a hívek fölkeresése, az evang. prédikálása, az erőtlének és lelki betegek gyógyítása). Dr. Szabó A. nem ezt teszi, nem a saját személyét helyezi előtérbe, hanem a bevezetésben egy fordítással azt mondja, hogy: „amit a Krisztus akar, azt kell végeznie az egyháznak is.” Szól tehát a *keresztyén egyház igazi mivoltáról* s az alapige megfordított sorrendjében előadja 1. az egyház célját (a lélek gyógyítása, erősítése). 2. az egyház eszközét (világosítás, tanítás, prédikálás). 3. az egyház módszerét (körüljárás, keresés, élettelen sűrűség-forgás). Hát ez ez így mindenesetre egy kis erőszakot a szövegen. De megbocsátjuk a szerzőnek, mert kárpótlásul egy erőttől duzzadó, evangéliumi hittel teljes, nagy perspektívát nyújtható és magyar szívből fakadó beszédet kapunk tőle. Látszik, hogy teljesen tisztában van Szabó A. nemcsak általában az egyház és a református ker. pap hivatásával, hanem átérzi annak a kiváló jelentőségét is, hogy őt Magyarország központjának, fővárosának, a bibliai hegyen épült városnak egyik lelkészi állására helyezte az isteni gondviselés. Aki így ért. tud. érez mindent, ami állásával összefügg, attól nagyon sokat lehet várni. A nagyra hivatottságnak kétségtelen jelei tűnnek ki a beköszöntő beszédéből, ha különben már tevékeny munkásságáról és sikereiről is nem ismerünk a szerzőt. Van a beszédben az egyházzal egy megragadó, szép definitió. Ide jegyzem: „Az egyház nem lehet börtön, amelyben a lelkek kényszerítve vannak bizonyos vallásos szertartások elvégzésére. De nem lehet virágkereskedés sem, amelyben szép csokrokat készítenek az emberi önzés vagy élvezetvágy eltakarására.” Ime ez Szabó A., a szabadszelleme, a bűn ellen folyvást és keményen harcoló prédikátor. Aki bűn nélkül való, az vessen követ reá s gúnyolja pietistának. En nem ítélem el, sőt dicsérem. S. Sz. J.

* **Dr. Kardos Samu** debreceni ügyvéd, a „Báró Wesselényi Miklós élete és munkái című nagyszabású életrajz szerzője, e műből — báró Wesselényi Miklós orsz. képviselő, volt szilágymegyei főispán adományaképen. — 2 példányt küldött főiskolánknak. A két példány (2—2 nagy terjedelmű, diszes kiállítású kötet) bolti ára 60 kor. Fogadja mind a nemes-

lelkű adakozó, mind a mű buzgó szerzője, — aki hosszú évek munkáját fordította erre az életrajzra, — ez úton is tanári karunk legőszintébb köszönetét a nagybecsű adományért!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kérjük lapunk olvasóit, hogy a lap előfizetése iránt intézkedjenek; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.**

— **Gyászír.** Katona Zsigmond sárospataki hites ügyvéd és hitelszövetkezeti pöntárnok neje, Kun Mária asszony, a főiskola volt jog és jószágigazgatójának legkisebb leánya s a volt pénztári ellenőrnek id. Katona Zsigmondnak menyje, f. hó 22-én, életének 56-dik, boldog házasságának 36-dik évében 3 évig tartó szenvedés után elhunyt. A háza, családja volt minden földi kincse; gyermekeinek nevelése, művelése volt legszentebb feladata és kötelessége. Feleség volt, édes anya volt s bár a testébe adatott tövisekkel sokat kellett vívódnia: mindvégig éber őrszeme volt házában s ágyba szegezten is a végső erőfeszítésig küzdött övéinek lehető nyugalmaért s boldogságáért. F. hó 24-én édes övéin kívül a népes nagy rokonság s a barátok, barátnők és tisztelők egész serege kísérte ki földi részeit pihenőre a reformátusok temetőjébe, kedvesei mellé. Küzdelmes életét *Bálint Dezső* lelkész méltányolta, az Isten akaratán való megnyugvás balzsamát vévén és osztogatván a fájó sebekekre — a kimeríthetetlen örök forrásokból. Aldott legyen emlékezete s a vigasztalás Istene szereteteivel.

— **Püza Sándor**, nyugalomba vonult gör. kath. lelkész, főesperes, lechnitzvölgyi apát f. hó 23-án, életének 84-ik évében, hosszas gyöngéledés után, meghalt. Sok éven át bizodalmas jó viszonyban élt Sárospatak művelt közönségével s különösen az ev. ref. egyház vezérembereivel és a főiskola és tanítóképezde tanáiraival. Böles volt ahoz, hogy többre becsülje a művelt emberek békességét a tudatlanok huzavonáinál, az eszményi keresztyénséget a felekezeti torzalkodásoknál. Hű őre volt nyájának, anélkül, hogy erőszakos úton is igyekezett volna azt növelni. Ujabbi időkben erős híve volt a magyar liturgiának s azt jó részben életbe is léptette. A főiskola ifjúságát mindenkor készségesen tanácsolta, ha ez az ő ábrázoló művészet iránt való hivatottságát a maga vagy a jótékony célok javára meghasználni igyekezett. A prot. egyházi írókat kiváló tiszteletben részesítette s a prot. lelkész munkakörét — a magukéhoz képest — felettébb fáradságosnak tekintette s mint ilyet méltányolta. Érdekes, tisztelt alakja volt Sárospatak társadalmának s velünk együtt bizonyosan sokan kívánnak itt neki, mint megfáradt földi vándornak csendes síri nyugalommal s örök üdvösséget.

— **Meczner Béla** országgyűlési képviselőt a vallás- és közoktatásügyi miniszter a sárospataki jogakadémia tanári karának ajánlatára az államtudományi államvizsgálat kültagjának nevezte ki. Öszinte szívvel gratulálunk!

— **Az alsó-zempléni ev. ref. egyh.-megye** f. augusztus hó 31-én fogja közgyűlését Sárospatakon megtartani. A közgyűlést megelőző napon aug. 30-án közös papi értekezlet leendő s ez alkalommal tartja ülését a tanügyi bizottság is.

A „hegyalja—harangodi lelkeszi kör“ ez évi értekezletét *1. hó 28-ikán* fogja Szerencsen megtartani. Az értekezlet tárgyai: 1. *Istenítisztelet*: Kertész István. 2. *Értekezlet megnyitása*. 3. *Emlékbeszéd Réthy Pál felett*: Órás Kálmán. 4. *Emlékbeszéd Nagy Károly felett*: Zitás István. 5. *Istenítiszteleti rendtartási javaslat* megvitatása, véleménykészítés az e. megyei gyűlésre. 6. *Felolvasás*: Szőlőssy József. 7. *Gyakorlati kérdések megvitatása*. 8. *Indítványok*. Sárospatak, 1905. augusztus 19. *Bálint Dezső*, elnök.

A tudományos könyvtárak és közgyűjtemények állami segélyezése. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelője a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsával együtt folyó augusztus hóban tette meg előterjesztését aziránt, hogy a felügyelete alatt álló közgyűjtemények az 1905. évben minő állami segélyezésben részesíttessenek. Örömmel konstatáljuk, hogy e célra ezúttal is hatalmas összeg vétett fel, mert a bártfai városházban elhelyezett sáros megyei múzeum rendezésére szükséges 25000 koronán kívül a különböző intézetek gyűjteményeinek segélyezésére 42000 korona fog fordíttatni. A segélyezendő intézetek között ott találjuk, városi (Losonc, Nagy-Bánya, Pécs, Szeged, Pozsony), vármegyei (Komárom, Szabolcs, Nyitra stb.) könyvtárainkat, gyűjteményeinket; s ami bennünket közelebről érdekel, a fellekezei iskolák között ott találjuk az ágostaiak eperjesi collégiumának könyvtárát, (800 kor.), a *halasi, hódmezővásárhelyi* ev. ref. gimnáziumok könyvtárait (800—800 kor.), a *nagyenyedi Bethlen-collegium* különböző gyűjteményeit (2000 kor.), a *pápai ev. ref. főiskola gyűjteményeit* (1500 korona). A legnagyobb sajnálatmal tapasztaljuk, hogy midőn már a legtöbb nagyobb tanintézetünk úgy ezúttal, mint a múltban részesült az állami segélyezésben, a sárospataki főiskola a névsorból kimaradt. A sárospataki főiskola több mint egy éve szintén belépett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségébe s ennek dacára, míg kisebb gimnáziumaink, kisebb városi múzeumaink élvezik az állam segítségét, (melyek pedig azt más úton is bőven igénybe veszik), *főiskolánk nagy könyvtára s egyéb szép fejlődésnek induló gyűjteményei figyelemre nem méltattak*. Tisztelettel kérjük a Múzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelőségét, hogyha már az 1905. évre kiutalandó állami segélyezéstől elestünk is, a jövő évre vegye fel a sárospataki főiskolát és gyűjteményeit is a segélyezendő intézetek közé, legalább oly összeggel, aminőt most a testvér nagyenyedi Bethlen-collegiumnak, vagy a múltban a debreceni ev. ref. főiskolának megadott. Nem tartjuk szükségesnek bővebben indokolni, hogy saját erejéből, autonom alapon álló, országos jelentőséggel bíró ősi tanintézetünk, mely annyi szolgálatot teljesít a hazai tudományosság s a magyar protestantizmus érdekében, reászolgált legalább ezúton az állam jótéteményére. Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a névsorban egy egyház könyvtára is szerepel, t. i. a lőcsei ág. ev. egyházé, mely 600 korona subventiót kapott.

— Védekezés az alkoholizmus ellen. Dr. Nagyiványi Fekete Gyula, a Budapesten szeptemberben tartandó nemzetközi, alkoholizmus elleni X-ik kongresszus egyik előadója, a nemzet erkölcsi, fiziológiai és gazdasági életét gyökerében megtámadó eme modern pestis terjedésének meggátolására a következő állami intézmények behozatalát javasolja: 1. *a korcsmák számának leszállítása*. Ha minduntalan korcsmába nem ütköznék a munkásemler, nem látogatná oly gyakran a korcsmát, mert a távolság visszariasztaná.

2. *A gyermekek védelme*. Bűnös szülők azok, kik iskola-köteles gyermekeiket szeszesitalokért korcsmába küldik. A kis fiú, vagy leány, útközben iszik a hozott italból de a korcsmáros is szívesen szolgál kóstolóval, hogy oda édesgesse az ártatlan küldöncöket. Miután pedig ez legbiztosabb módja a korhelyek nevelésének, szigorúan tiltani kell a gyermekek ily célra való fölhasználását. Szigorúan büntetni kell a szülőt, ki korcsmába viszi, vagy küldi 16 éven alúli gyermekét és a korcsmáros, aki ily korú gyermekeknek szeszes italt kiszolgáltató. 3. *A korcsmák zárvatartása vasárnapokon és ünnepnapokon*. E napokon már vallásos szempontból is le kell szállítani a korcsmák nyitvatartásának óráit. Nagy vallási, közérkölcösségi és szociális érdekek parancsolják ezt. A déli és délutáni istenítisztelet tartama alatt és éjjel 9 óra után túl zárva maradjon a korcsma. 4. *A bor és sörfogyasztás előmozdítása*. A pálinkának túlságos mérvű fogyasztása valóságos nemzeti veszedelmet jelent. *Pap, tanító, orvos s minden művelt ember* egyaránt világosítsa föl a pálinka kedvelőket e szokás végzetes következményeiről. 5. *A korcsmahitel tilalma*. A földműves nép felét a szeszes italok hitelbe való eladása tette tönkre. A hitelbe való eladást föltétlenül be kell tiltani. Sajnos, az állam intézményei nem elegendők az alkoholizmus megszüntetésére. Meg kell mozdulni az egész társadalomnak. *A nép vezetői, a papok, tanítók, jegyzők jó példaadás, fölvilágosítás által sokat tehetnek e modern pestis ellen való védekezés erősítésére!*

— Az érettségi vizsgálat reformja Poroszországban.

A porosz közoktatási kormány az érettségi vizsgálatnak régóta tervbe vett reformját már legközelebb óhajtja megvalósítani. E reform szerint az ifjak érettségi vizsgálatot azon tárgyakból tennének, melyek választandó szakpályájukon feltétlenül szükségesek. Aki jogi pályára lép, nem tenne vizsgát a mennyiségtanból és fizikából, aki mérnök akar lenni, nem tenne a görög és latin nyelvből. A gimnázium felsőbb osztályai-ban csak bizonyos tárgyak volnának kötelezők, más tárgyak fakultatíve adatnának elő. Az érettségi vizsgálatnak e reformja tehát szükségessé teszi, hogy az ifjú már a középiskola felsőbb osztályai-ban elhatározza, minő pályára fog lépni, hogy ehhez képest irányítsa tanulmányait. Ez a legtöbb esetben sok nehézséggel jár, de másrészt a képzést nagyon egyoldalúvá teszi; már pedig nézetünk szerint a gimnázium az általános műveltség előkészítője, mely megadja az alapot a szakpályára lépésnél a további tudományos képzés számára. Ezért nagy kérdés, be fog-e válni a tervezett reform megvalósulása esetén a gyakorlati életben.

— Knox és a képimádás. A Loire folyó gályáin, ahova Knox János skót reformátort és társait, mint gályarabokat helyezték el, egy pap a szüzanya képét tartotta elébük s felszólította az istenkáromló eretnekeket, hogy imádják. „Anyja? az Isten anyja?“ — mondá Knox, amikor a sor rákerült — „ez nem az Isten anyja, ez egy befestett deszkadarab; mondom nektek, egy fadarab, ami be van mázolvá!“ „Azt gondolom, inkább úszásra való, mint arra, hogy imádás tárgya legyen“ — tette hozzá Knox és behajította a folyóba. Nem olcsó éle volt az akkor: de jöjjön, aminek jönni kell, ez volt Knoxnak a tiszta való: festett deszkadarab, imádni nem volt hajlandó. (Carlyle: *Hősökről*. 189—190 l.)

Pályázati hirdetés.

Az abauji egyházmegyébe kebelezett *ongai* (III. o.) ev. ref. lelkészi állomásra pályázatot hirdetek. A lelkészi állomás jövedelme 295 kor. 79 fillér, államsegélylyel együtt 1600 korona.

E jövedelemből azonban a megválasztandó lelkész, Veres Tamás nyugalomba lépett lelkész részére, ennek élte fogytáig, negyedévi előleges részletekben évenként 800 (nyolcszáz) koronát köteles a díjlevél szerint kifizetni; viszont a megválasztandó lelkész ez alapon, évi 500 (ötszáz) korona káplántartási államsegély illeti meg mindaddig, míg az évi 800 koronát fizetni köteles.

A pályázati kérvények *folyó évi szeptember hó 17-éig* Révész Kálmán espereshez Kassára küldendők. Miskolc, 1905. augusztus 25.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

TARTALOM: *Dr. Zsindely István:* Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban. (III.) — *Fejes István:* Parallel-osztályok főgimnáziumunkban. (I.) — *Hézsér Emil:* Mozduljunk? Maradjunk? (I.) — *Csik Dániel:* Néhány szó a liturgia kérdéséhez. — *ff.:* Jogi szemle. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Hirdetések.

KÁPLÁNTANITÓT KERESÉK az abaujvári — abaujmegyei — káplántanítói állásra. Fizetése egy évre: 600 korona, stóla és teljes ellátás. Teendői: a 4—6 osztályú tankötelesek tanítása, Vasárnap prédikálás — azonkívüli szolgálataiért stóla. — Az állás azonnal elfoglalható. — Bíró János lelkész

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás, ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csep a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször múlászthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvencia jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hitelek megszerzi. Csődök egyezkedése is elvállaltatik. Bleier Fried és Társa budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

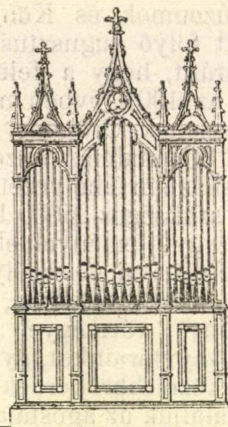
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1104-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Épen most jelent meg

a legújabb 1905/6. tanévre szóló
könyv, tanszer, egyházi művek

≡ ÁRJEYZÉKE ≡

és a

S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni főiskolai tanár szerkesztésében a

Magyar Protestáns Történelmi Irka

rendkívül finom vastag papíron, kemény vastag simított fedéllel magyar, német, diktandó és számtani vonalozással és 16 életrajzzal.

100 drb ára K. 1-80.

1000 „ „ „ 16-20.

Kivátna úgy a jegyzékből, mint az írkákból mutatványpéldányt küld ingyen és bérmentve

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

IV.

Az 1801. július hó 15-én VII. Pius pápa és I. Napoleon között kötött concordatum az egyház és állam viszonyát új alapokra fektette. A hatalmas imperator, aki szt.-ilonai emlékiratai szerint „a romok felett, melyeken akkor állott, szabadon választhatott a katolicismus és a protestantismus között s akit akkori hajlamai az utóbbi felé vonzottak”, e hajlamokat alárendeli a nagy politikai céloknak, az államérdekeknek és opportunítási tekinteteknek. Egyébiránt a protestantismushoz való hajlam s az ahhoz való közeledés nála csak fenyegetés volt, éppúgy, mint a Consalvi cardinalishoz intézett szavak, hogy megváltoztatván a vallást Franciaországban, megváltoztatja azt egész Európában, ahová hatalma kiterjed. Ezen, a concordatum megkötése előtt elmondott szavai csak a szentszékekkel való feszültséget s a megoldandó feladatok nehézségét bizonyítják, de Napoleon tisztában volt azzal, hogy uralmának legalizatioját és tartósságát csak a szentszékekkel való liengesztelődés árán lehet megszerezni. Az ő érdekeinek nem a protestans egyház egyéni szabadsága és decentralizált szervezete, hanem a katolicismus szigorú fegyelmen nyugvó hierarchiája felelt meg. A feladat az volt, hogy a gallicán egyház szabadságának megóvása mellett — bár ennek nem volt barátja — egy tőle függő, engedelmes papság szerveztessék; az ő éles szeme azonnal felismerte, hogy a kath. egyháznak a pápához ragaszkodó része a köztársaságnak ellensége s esetleg a Bourbonok visszahívását fogja előmozdítani. Észrevette, hogy a rokonszenv a forradalom túlzásai által megszorított kath. egyház felé kezd fordúlni, így oly középútat kellett teremteni, melyen az állami érdekek és a Róma iránti tekintetek szerencsésen összhangba hozhatók. A szentszékekkel való kibékülés csak hosszas küzdelem után létesülhetett, a pápa a forradalom változásai, főkép az egyházi vagyon elvételebe nagyon nehezen volt hajlandó belenyugodni. A közeledés Napoleon

részéről már 1800-ban megtörtént, de a pápa akkor még nem bízván a consuli kormányzat sikereiben és állandóságában, csak a következő évben volt hajlandó a kérdés megoldására. Az eltéréseket nehéz volt összeegyeztetni. A szentszék azt követelte, hogy a római kath. vallás a francia állam vallásának nyilváníttassék és tekintessék, hogy az alkotmányos püspökök nyilvánosan ismerjék el tévedéseiket, az egyház ne vettessék alá rendőri korlátozásoknak, a hagyományok vagy végrendeletek útján rászállt vagyont megtarthassa. De Napoleon ezekben hajthatatlan maradt, a szentszék pedig a francia hadsereg olaszországi diadalai s a lunevillei béke után engedett merev ellenállásából és követeléseiből.

Igy jött létre a híres concordatum, mely 1802-ben lépett hatályba. Az állam és egyház szétválasztása, mely 6 évvel ezelőtt kimondatott, megszűnt, a concordatum visszaállította az összeköttetés szálait s ezekben ott volt már a jövő összeütközéseinek magja elvetve.

A francia történeti, egyházjogi és politikai bírálat a concordatumot jórésben hibás alkotásnak tekinti, aminthogy Napoleon állítólag maga is annak tartotta. Megegyezik abban, hogy Napoleon nem ismerte eléggé a kath. egyház ellenálló erejét és hatalmi törekvéseit, midőn azt hitte, hogy a concordatum, mely az 1790. évi polgári papi alkotmányt akarta összhangba hozni a szentszék iránti tekintetekkel, olyan alap lesz, melyben a békés összműködés biztosítva leend.

Ha túlzásnak tartjuk is Anatole France gúnyos állítását, hogy „a concordatum, ha kivetkőztetjük római pompájából és consuli fenségéből, — egy olasz bohózat, melyet egy ajacciói kadét egy római pappal játszott”,¹ de mint Lamartine is mondotta, „retrográd mű és politikai hiba volt.”

„Frankhon azon zűrzavarban, melyen áthaladt, nem bírta erkölcsi lényét az őt környező régi hagyo-

¹ Anatole France helytelennek tartja Napoleon gondolatát, hogy 1801-ben, midőn a francia papság szegény volt, — akart gallicán egyházat alapítani: természetes, hogy ily helyzetben az vagy a római bálványozók csoportjává vagy schismaticus szegény ördögökévé lehetett i. m. 86, 90. l.

mányokból kiszabadítani és nem lévén képes önmagában és lelkiismeretében erkölcsi súlpontját feltalálni, Róma szolgálja maradt.¹

Az összeütközések, melyek a separationalis törvényjavaslathoz vezettek, fényesen igazolják e nagy politikusok és történetírók állításainak igazságait, de kitűnnek azok, ha a concordatum tartalmát legalább főbb vonásaiban megvizsgáljuk.

A 17 cikkből álló concordatum a belső béke fenntartása céljából (*pour la maintien de la tranquillité interieur*) már bevezetésében a tényleges állapotoknak megfelelő elv formulázásával kezdődik. A köztársaság kormánya elismeri, hogy a római katolikus, apostoli vallás, a francia polgárok nagy többségének vallása. Ezen, a pápaság megnyugtatóására szolgáló kijelentés után biztosítatik Franciaországban a katolikus vallás szabad gyakorlata, a rendőri szabályokhoz való alkalmazkodás mellett s a szentszék és a kormány egyetértő munkájának tartatik fenn az egyházmegyék új körülírása. Az érsekek és püspökök kinevezése az első consul joga; *de az institutio canonicát a szentszék fogja adni*. A kinevezettek hűség- esküt tartoznak letenni a köztársaság kormánya iránt. A lelkészeket a püspökök nevezik ki, de lelkészek csak a kormány által kifogástalanoknak talált személyek lehetnek. A kormány a püspökök és lelkészeknek illő fizetést fog biztosítani.

A concordatum határozatait bővítik és kiegészítik a vele egyidőben létrejött híres szervezeti cikkek (*articles organiques*), melyek a francia kormány jogainak megővését, a placetum megállapítását, a püspökök és lelkészek kinevezésére vonatkozó részleteket szabályozzák, az ünnepek, liturgia, házasságra vonatkozó intézkedéseket foglalnak magukban. 10 érsekség és 50 püspökség szerveztetik, az érsekek fizetése 15 ezer, püspököké 10 ezer, I. osztályú lelkészeké 1500, II. osztályú lelkészeké 1000 frankban állapítatik meg. A protestánsokra vonatkozólag a szervezeti cikkek az általános határozatokban mindkét prot. egyházra intézkednek, e két egyházra is biztosítják az államhatalom ellenőrző, felügyelő jogait (dogmaticus művek publikálása és iskolai tanítása, papi nevelés, az első consul kinevezési joga a szemináriumok tanárait) s külön szólnak a részletes határozatok az ev. ref. és ág. ev. egyház viszonyairól.

Kétségtelen, hogy e szervezeti cikkek, melyeket Anatole a civil és kánonjog rendkívüli keverékének tekint, az egyházak bizonyos rendőri szabályozását foglalták magukban, a szentszék tehát, mely eleinte nyíltan is felszólalt ellenök, miután azok részvétele nélkül egyoldalúlag szerkesztettek, hatályokat soha nem akarta a mai napig elismerni. Sokkal nagyobb baj volt s itt van a concordatum főhibája, főbaja, hogy az institutio canonicára vonatkozó 4-ik és 5-ik szakasz nem állapít meg határidőt arra nézve, hogy

ezt a szentszék a kormány által kinevezett püspököknek mikor tartozik megadni.

Ez igen nagyjelentőségű kérdés. Most az *institutio canonica* — mint Briand is helyesen megjegyzi¹ — „az a kötelék, mely által a szentszék mindenkor függésben tartotta a keresztyén világot.“ A kath. egyház jog ismeretes tanai szerint feloldhatlan lelki kapocs a püspök és egyházmegyéje közt csak az egyházhatósági megerősítés által létesül, a *potestas ordinis* és *jurisdictionis* gyakorlatára vonatkozó jog csak ezáltal válik teljessé; ha tehát a pápa az államfő által kinevezett püspököknek a megerősítést meg nem adja, a közvélemény az illetőt nem is fogja egyházi jogi értelemben illetékes püspököknek tekinteni. Így történt, hogy 1868-ban, midőn III. Napoleon a grenoblei püspököket kinevezte, de neki az *institutio canonica*-t nem tudta megszerezni, a császárság bukásáig a püspök nem is lakott a grenoblei püspöki palotában s a nemzeti védelem kormánya a kinevezési okmányt visszavonta.²

Miután az *institutio canonica*-ban rejlő veszedelmet már maga I. Napoleon belátta, oda törekedett, hogy a concordatum hibája újabb egyezmény által kijavíttassék s az általa kinevezett püspökök a pápa által megerősíttessenek. Az egyházi állam bekebelezése s a pápának savorai fogsága alatt — miután a Párisban 1811-ben összeült zsinat nem oldotta meg a kérdést — Napoleon azon javaslattal állott elő, hogy a püspöki székek egy évnél tovább üresedésben ne legyenek, a püspököket a császár nevezi ki, a kinevezettet hat hó alatt tartozik a pápa megerősíteni, ennek megtagadása esetén az institutiot az egyházalkotmány legidősebb püspöke adja meg. A pápa kijelentette, hogy csak az egyház jelenlegi állapotára való tekintettel adja feltételes beleegyezését (1813. jan. 25. concordatum), de általában az újabb megállapodás az 1801. concordatum erejét nem viciálta, a római pápák ezt tekintették alapnak a legújabb időkig, annyival inkább, mert az 1813-ikit még maga VII. Pius pápa felmondotta, illetőleg törvénytelennek jelentette ki.

Főfeladatunk az lévén, hogy — főbb vonásaiban legalább — bemutassuk a francia egyházi küzdelmeket s az államhatalom emancipatioját főképp a jelenlegi köztársaság megalapításától a separationalis javaslat benyújtásáig, itt csak futólag említhetjük a restauratio idejének eseményeit és irányait.

I. Napoleon császárságának bukásával, XVIII. Lajos trónrahelyezésével megkezdődik a forradalom előtti állapotok restauratioja. Amit Napoleon alatt a szentszék nem tudott kivinni, most könnyen ment keresztül. Mert a charta biztosította ugyan a vallásszabadságot, de a kath. vallást az állam vallásának nyilvánította. A papságnak megengedték az aján-

¹ Briand i. m. 80. l.

² Eugen Lachenmann: „Der Bruch zwischen Frankreich und dem Vatikan. Die Christliche Welt. 1905. jan. 12. szám.

¹ Quinet i. m. II. 492. l.

dékok, hagyományok elfogadását; megkezdődik a jezsuiták vezetése alatt a congregatiók működése, a más vallásúak háttérbeszorítása, az állami befolyás csökkenése, ami az Ecole normale megszüntetésében is megnyilvánult.

Az 1817. évi concordatum, mely az 1815-ikinek elveihez tért vissza, nem lépett ugyan életbe, de mutatja az egyház hatalmának erősödését. S e tekintetben X. Károly uralma sem hozott sokáig változást, míg a papság túlkapásai a világi felső közoktatási testület szabályozására vezettek, a jezsuiták eltiltatván az iskolai oktatástól, nagyrészüket elhagyta Franciaországot. A clericalismus előhaladását egyelőre a polgár-királyság akadályozta meg, a kath. egyház megszűnt állami egyház lenni. Lajos Fülöp szabadelvű kormánya az állami befolyást az oktatásügy terén érvényesítette, de a 48-iki forradalmi átalakulás után s főleg III. Napoleon (loi Falloux) alatt a kath. egyház visszanyerte régi befolyását, a clericalismus minden téren megerősödött, úgy hogy Thiers már a nagy nemzeti veszedelemre hívta fel a politikusok figyelmét.¹

A jelenlegi u. n. harmadik köztársaság megalkakulása a clericalismus uralmával kezdődött.

A sedani nagy szerencsétlenség megrendítette a lelkeket, a trón rombadőlt s a hívők tekintete fokozottabb mérvben fordult az oltár felé, az egyház uralmától várta a politikai állapotok consolidatioját. Róma visszanyerte egész befolyását, a francia papságból a gallicán irány kihalni látszott.²

Az egyháznak — mely mint Anatole mondja — megtalálta régi szövetségesét: a félelmet — e szövetségese mellett másik nagy támasza volt a spiritualis philosophiában.

A kormány a concordatumban biztosított jogokat nem tudta megőrizni, a pápa Franciaország egyházi ügyeibe oly módon folyt be, mint azelőtt soha s a francia egyház az alakuló köztársaság iránt ellenséges magatartást tanúsított.

Miért ellensége az egyház a köztársasági államformának?

E kérdéssel a politikai írók sokat foglalkoztak s még azok is, kik abból indulnak ki, mint Anatole-nál látjuk, hogy alapjában nem ellensége, csak azt mint rosszabb formát helyteleníti, — azon következtetésre jutnak, hogy azt a benne megnyilatkozó szabad szellem miatt kárhozzátja.

A kérdésre könnyű megfelelni. A monarchia conserváló iránya, nagyobb stabilitása jobban megfelel az egyház conserváló irányának, mint a gyorsabb haladást s az egyéni és politikai jogokat biztosító s a liberalismus eszméit ápoló köztársaság. A kath. egyház soha nem fog megbékülni a libe-

ralismus szellemével, amint a hitélet terén az egyéni szabadság érvényesülése ellentétben áll alapelveivel, úgy az egyén politikai emancipatioját sem helyeselheti. Az u. n. laicus állam, melyet Franciaország épen most akar megvalósítani, hol minden intézmény a felekezetekre való tekintet nélkül tisztán az állam nagy érdekei szempontjából kezeltetik, ahol — főképen az oktatásügy — tisztán az állam szolgálatában áll, a kath. egyház felfogása szerint a legrosszabb, mert a vallásszabadság, az állam vallási közömbössége szerinte rossz gyümölcsöket terem. S e rossz gyümölcsök, épen azok, miket az egyház elkárhozzat, nekünk, a szabadelvűség barátainak és harcosainak legdrágább, legbecesebb kincsünket képezik. E kincseket a köztársaság jobban ápolja vagy legalább is gyorsabban tudja értékesíteni, mint a monarchia, melynek fejlődése is lassúbb, conservativebb jellegű. De eltérés van az alaptanokban más tekintetben is. A köztársaság a népsouverainitás tanából indul ki, minden hatalom forrásának a nemzetet tekint, míg az egyház szerint — mint XIII. Leo az „Immortale Dei” encyklicájában mondja — „el kell vetni azt a tant, hogy a hatalom a néptől származik, hogy a vallások közt nem kell különbséget tenni, hogy a korlátlan gondolkozás és sajtószabadság jó, hogy az egyházat szabad az állam hatalma alá hajtani.”

Már pedig a laicus állam épen az állam superioritásától, az egyház alávetését hirdeti, mert a túlsúlyba jutott felekezeti érdekeket a szabadelvűség követelményeivel nem tartja összeegyeztetőknek. Ott, hol az alapelvek, a felfogások közt ily nagy ellentét áll fenn, szoros kapcsolat sohasem gondolható s ha az egyház elfogadja is a köztársasági formát, ezt — mint XIII. Leo 1892-ben mondja — csak a közbéke, a társas kötelék szükséges szempontjából s azért teszi, hogy a katolikusok abba belépve, erőre jussanak s az egyház érdekeinek kedvező törvényeket alkossanak. De a kath. egyház a köztársaságnak igazi támasztéka sohasem leendő, mert az tőle alapelveinél fogva idegen s épen nincs szívéhez nőve.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

Parallel-osztályok főgimnáziumunkban.

II.

Említettem cikkem elején, hogy még ha elegendő pénz állana is rendelkezésünkre, én másnemű gimnáziumot nem kívánok. Ez a nézetem azt jelenti, hogy egy, az alsóbb osztályokban kötött létszámú paralellekkel berendezett gimnáziumot egységes, jó gimnáziumnak tartok; ellenben akár egy tarkázva, akár végesvégig parallel gimnáziumot már sem egységes, sem jó gimnáziumnak nem tarthatok. Ilyen rendszer mellett már nem az oktatás követelményei a döntő tényezők, hanem a tolongó nagy számnak úgyahogy elhelyezése. E mellett megtörténhetik

¹ I. m. 20. l.

² 1859-ben a congregatióknak 14 660 hektár földjük volt, ingóik értéke 105 millió frank, tulajdonukban levő értékeik ismeretlenek. Briand i. m. 109. l.

hogyan a tantermek nagyságához képest, tehát merően külső indokolással, 70 tanuló felvétele is engedélyeztetik éppen az alsóbb osztályokban: ezáltal aztán elég van téve a gimnáziumokat ostromló közönség igényeinek, de nagyrészen saját kárunkra, mert az ilyen túltömött alsó osztályokból a tanulók tized-része sem jut el az érettségi vizsgára.

Mindamellett valószínűnek tartom, hogy lesznek, akik helyteleníteni fogják úgy a létszám megkötését, mint azzal kapcsolatban a paralelek szabályozását. Valószínűnek tartom, hogy lesznek, akik ezzel az intézkedéssel szemben az államsegélyre fognak hivatkozni abban a hitben, hogy annak igénybevételével annyi paralelosztályt lehet létesíteni, amennyi ma is, holnap is, minden igényt kielégít.

A dolog eme része így áll: megkötött létszám nélkül Sárospatakon már ma 3 paralelt kellene nyitni az I-ső osztályban. Ezen az alapon a következő évek során mind a 8 osztályon keresztül kellene vinni a paralel szakaszokat. Ebből világos, hogy mindezt csak államsegéllyel lehetne elérni, még pedig oly magas fokú segéllyel, amelyből a paraleleken kívül másra semmire sem jutna. Az állam is aztán ezzel befejezné áldozatkészségét.

És mi mit nyernénk? Nyernénk egy tökéletlen, kettős gimnáziumot, amelybe az első osztálytól kezdve tartoznának összezsúfolva befogadni boldogot, boldogtalant, mert az állam e részben, még érdekeink rovására is, rendelkezne velünk. Ki állhat jól arról, hogy így módon nem jobban kiszorúlnának-e egy kevés idő múlva éppen saját gyermekeink a pataki iskolából? Pedig a tandíjakat ugyancsak fel kellene ám emelnünk és ősalapjainknak, régi és új épületeinknek nagy értékét meg kellene osztanunk a mindennemű nagy tömeggel, mert államsegélyt és az idegen elemek tandíját egybevetve is, többre kerül egy tanuló azzal szemben, amit mi kapunk és amit mi adunk egy tanulóra.

Nézetem szerint tehát református közönségünk a kettős gimnáziumban tért is alig nyerne többet Patakon, mint amennyivel önrendelkezési joga mellett ma bír; ellenben mostani jó gimnáziuma helyett kapna egy bizonytalan sikerű intézetet, a tanügyi szempontokon kívül nem is szólva most ennek az intézetnek református szelleméről, amelyről már eleget beszéltem és eleget beszélnek a tények.

Egy tökéletlen kettős gimnázium fejlesztésének, még abban az esetben is, ha arra államsegélyt nem kellene igénybe vennünk, azért vagyok ellene, mert Sárospatakon minden körülmények közt egy szellemileg erős gimnáziumot óhajtok. A törvényben megengedett 60 tanulóval kezdve az I-ös osztályt (tehát paralel nélkül), ezt a célt Patakon nem érhetem el, mert a 60 tanulóból a II-ik osztályba már alig juthat több 40-nél; ez a szám a III-ik osztályban leszállana 30-ra és így tovább, úgy hogy a 2-ik osztálytól

kezdve azt a csekély gyarapodást is számba véve, amely az idegen iskolákból jövő tanulókból áll elő, a 8-ik osztályban nem maradna több 20 tanulóknál. Ez a szám Patakon teljes hanyatlást mutatna. Miután pedig ennek a számításnak másik szélsősége, 120 tanuló felül az első osztályban, a paraleleknek az összes osztályokon keresztül vitelét eredményezi, ami pedig a felsorolt indokokból éppen nem kívánatos, ezekből világossá válik, hogy nekünk az a rendszer felel meg, aminek kivitelét tervbe vettük s amely szerint körülbelül így fog alakulni a létszám:

I. osztály	50—50.	Paralel.
II. osztály	40—40.	Paralel.
III. osztály	35—35.	Paralel.
IV. osztály	65.	—
V. osztály	60.	—
VI. osztály	55.	—
VII. osztály	50.	—
VIII. osztály	40.	—

A kerek számokat vettem, amelyek a 2-ik osztálytól kezdve jobbra is balra is, billenhetnek valamivel, ami azonban azon a lényegen nem változtat, hogy egy ilyen berendezésű gimnáziumban már lehet sikeresen tanítani, mert az alsóbb osztályokban a nagyobb létszám meg van osztva, mindamellett a felsőbb osztályok sincsenek túltömve, de igen lecsökkenve sem.

Tanügyi férfiak panaszait s javaslatait mindenfelől hallom, hogy 40, vagy lehetőleg még kisebb létszámra kell szorítani a gimnáziumi osztályokat; nem látok azonban törekvést e cél felé, mert hát az bajos dolog is. Ha az állam így kezdő számra szorítaná akár a maga, akár az általa segélyezett intézeteket, akkor a legtöbb vidéki gimnázium felsőbb osztályaiban már feloszlásnak indulna; arra pedig, úgy sejttem, az állam sem képes, hogy paralel gimnáziumokat létesítsen; így tehát még jó ideig a kényszerült túlnagy számmal fognak küzdeni iskoláink. Az országos helyzet ez.

Ennek a helyzetnek zavarából akarjuk kiszabadítani sárospataki főgimnáziumunkat. Forró óhajom, hogy ez sikerüljön, mert ezt a rendezést nem tartom kisebb fontosságú dolognak, mint a tervbe vett új építkezést és a tápintézetnek internátussal kombinált fejlesztését. Ezek együttvéve lesznek hivatva a főiskola színvonalát magasabbra emelni. Ha még ezekhez járulhat aztán jogakadémiánknak is az országos törvények módosítása mellett méltán várható megerősödése és a tanári javadalmak fokozatos emelése, akkor főiskolánk jó rendben töltheti be a maga feladatát.

Fejes István.

Mozdúlunk? Maradjunk?

(Vége.)

Említettem, hogy a protestantizmus maga a haladás és fejlődés; önmagával jön tehát összeütközésbe, midőn mereven ragaszkodik a múlthoz. A múlt csak alap, amelyre építeni kell. Absolut jó, bevégzett tökély nincsen a földön. Az építésnek örökké szakadatlanul kell tartani.

Ez ama pont, hol hűtlenek lettünk a protestantizmushoz.

Megállapodtunk, holott rendeltetésünk a haladás. Félünk az építéstől, nehogy rombolni kelljen. Pedig nincs okunk a félelemre! A protestantizmus nem követeli magának azt a kiváltságot, hogy ő egy bevégzett, tökéletes épület, melyet előbb le kellene rontanunk, hogy helyébe egy újat emelhessünk. Nem. A prot. egy örökké megmaradó szilárd alap, melyre építeni minden kor hivatva van az idő szellemének megfelelőleg. Anyagban nem szenvedünk hiányt. Ott van a szentírás, kimeríthetlen kincsesbányája van abban az eszméknek és gondolatoknak. De ennek tanulmányozásánál ne a túlzott aggodalom és előítélet vezessenek. Ne annak betűjét kutassuk és hirdessük, hanem a szellemét. Tanuljuk megismerni Jézust, hogy képesek legyünk felismerni és megérteni saját elveit és tudományát. *Tanuljuk megismerni a Jézus vallását és tudjunk szakítani a Jézusról való vallással.*

Az a lelkész, aki nem akarja hallgatóit arról meggyőzni, amiről maga sincs meggyőződve, aki nem csinál mystificatiót a vallásból, sőt oly vallás-erkölcsi magaslatra akarja őket emelni, aminőre önmaga hosszas és lelkiismeretes bűvarkodás után eljutott, oly kulturális munkát végez, amelynek érdemét elvitatni nem lehet.

A mi vallásunk csak úgy felelhet meg rendeltetésének, ha a gondolkozó és bíráló értelem összhangzásban áll a vallás tárgyaival: ha a lélek megtalálja abban azt a tápanyagot, amely a vallásos érzést fenntartani és növelni képes.

Elhelyett mit találunk ma?! Vagy merő ortho-doxiát, vagy kétkedést és ingadozást. Igazolja emez állításomat újabkori egyházi beszédirövidelmünk. E beszédek legnagyobb részben oly általános erkölcsi irányzatúak, hogy semmiféle felekezeti jelleg azokból nem domborodik ki. Ez még nem a legnagyobb baj. Nagyobb hiba az, hogy az elkerülhetlen dogmatikai tárgyak körül anynyi óvatossággal s körültekintéssel járnak el, hogy a hallgatóságnak ugyanám nehéz munkájába kerülne azokból kihámozni a valódi hit-igazságokat. Az ilyenek sem nem építenek, sem nem rombolnak.

Még kevesebb építő hatásuk van az olyan ün-nepi beszédeknek, amelyek inkább kétkedést támasztanak, mint hitben erősítenek. Például csak néhány idézetet! *Bartók J.* így tanít: „Felment Jézus a mennybe. Hisszük-e mindnyájan a dolog valóságát?

vitatni nem akarom.“ *Zombory G.* azt mondja: „Mit használ, ha azon kérdéssel tépelődünk, hogy az, aki Isten, miként ölthetett magára emberi alakot, taníthatott emberi nyelven?“

Magyar egyházi irodalmunkban ritkaság számba megy az a határozottság és őszinteség, amellyel Szász Domokosnál találkozunk, midőn így szól: „Istenem! egy néhány nap alatt Jézusnak mennyit kelle szenvednie! Miért? Sokféleképen próbálták megmagyarázni. Mondták s mondják, azért, mert az igazságos Isten nem bocsáthatott meg másként az emberi nemzetnek, csak úgy, hogy egy ártatlan annak minden bűneit kibűnhődi. Nem! avagy igazságos volna-e az Isten, ha az én bűnömért olyat büntetne, aki azokban semmi tekintetben nem részes. Mondták s mondják, hogy ama nagy lelki küzdelmeknek, melyeken a Getsemane-kertben keresztül ment, oka az volt, hogy akkor az egész emberi nemzet minden bűnei büntetésének egész terhe az ő lelkére nehezült. Ám mondják. Én ezt nem értem!“

De azt a szabadelvűséget, melyet a német és angol írók a dogmatikával szemben tanúsítanak, a mi irodalmunkban nem találjuk fel. Csak egy részletet idézek Lang beszédeiből: „Mi a bibliát ugyanazon részrehajlatlansággal olvastuk, mint más könyveket szokás olvasni s úgy találjuk, hogy az más könyvekhez hasonló módon a kor műveltségi állapotainak megfelelőleg, természetes úton állott elő, így nem oly szent kép, mely égből hullott alá. Átvizsgáltuk az egyház dogmáit, amint azok az egyház hitvallási irataiban, a kathekizmusokban, énekes-könyvekben, liturgikában nyertek kifejezést — és valamennyien el estek előttünk; egyik a másik után; a paradicsomtól kezdve, ahonnan kiindulnak, az égig és a pokolig. Hová lett az Isten, ki a felhők felett uralkodik és esodát teszen? ki sodronyokon vezeti a világot? ki egy tapasztalatlan ember gyöngesége miatt az egész emberi nem felett kiterjeszti az átok szemfedelét? ki csak saját fiának, — ki egyszersmind ő maga — vére által engesztelődhetik ki a világgal? kezdettől végéig hihetlenné vált mindez előttünk. Hová lett Krisztus? ki mint Istennek fia, a szentháromságban a második személy, az égből a földre szállván le, Mária méhében emberré lett, mint Istenember szenvedett és meghalt és ismét mennybe ment. Oly mythologiai lény lett az egész előttünk, melyet kedélyünk és értelmünk elvetett magától. Az egyház hitével minden ponton szakítottunk. Mi . . .?! Korunknak csaknem minden gondolkozó, művelt embere.“

Hasonló megnyilatkozásokat találunk a modern theologia többi német híveinél.

Hogy mit, mennyit és miként lehet tenni ezen a téren? annak fejtegetésébe ezúttal nem boesátkozom, mert a tárgynak nagyfontossága megköveteli, hogy ez a kérdés a legalaposabb tudással, lelkiismeretes vizsgálódással, körültekintéssel, óvatossággal, a tudományok színvonalán nyerjen megoldást.

Mert vagy igaza van Langnak, vagy nincs. Ha igaza van, akkor a mi vallásos keretünkből kihullott minden tartalom, nem maradt semmi más, mint az üres váz. Ha nincs igaza, ha élő, ható és munkás erő, alkotó energia forrásai a protestantizmus alapvető hit-tétel is, akkor ne támasszunk irántok kételyeket, annál kevésbé indítsunk ellenök hadjáratokat.

Amily könnyű rombolni, ép oly nehéz építeni.

Tagadni tud a legtudatlanabb is. Bizonyítani a bölcsek közül is kevésnek adatott.

Most csak az a kérdés: Maradhatunk-e mereven, mozdulatlanul négyszáz év előtt elfoglalt álláspontunkon?

Becsületes őszinteséggel azt kell mondani, hogy: nem.

Tennünk kell. Hogy mit? miként? efelett azt hiszem, sokan gondolkoznak. Talán vannak is már valamelyes kialakult e dolgot érdeklő meggyőződések. Talán csak a megcsontosodott hagyományok iránti kegyelet vagy a bátorsághiány tartóztat vissza sok gondolkozó főt attól, hogy őszintén nyilatkozzék abban a tárgyban?!

En, ha rendszerbe öltöztetem, bizonyító erősségekkel körülbástyázom a vallásos reform irányára és mértékére vonatkozó véleményemet, megjelenek a nyilvánosság előtt, hogy elmondjam nyíltan, őszintén, ami a szívemen fekszik, feltárjam azt a meggyőződést, mely e tárgyban a szív, ész, érzélem vizsgálódása, bírálata s küzdelme folytán lelkemben gyökeret vert és alakot öltött.

Hézsér Emil.

Előadói vélemény

az „istenitiszletei rendtartás a magyarországi ref. keresztyén egyházban“ c. konventi és Novák Lajos féle javaslatokról.

Nagyitiszletei egyházmegyei közgyűlés!

Alólirottat a Nagyitiszletei Esperesi Hivatal azzal bizta meg, hogy „az istenitiszletei rendtartás a magyarországi református keresztyén egyházban“ c. konventi javaslatról, mely a Nagyt. egyházmegyei elbírálása alá bocsátatott, — előadói véleményt adjon be a Nagyt. egyházmegyei közgyűléshez. Midőn ezt tenni szerencsés vagyok, lehetetlen hogy figyelmemet ki ne terjesszem azon másik javaslatra is, melyet e tárgyban Novák Lajos sárospataki főiskolai tanár terjesztett a konventi bizottság elé, de amelyet tudvalévőleg a konvent bizottsága nem fogadott el. — Alólirott is azon helyzetben vagyok, hogy a konventi bizottság javaslatát ajánljam a Nagyt. egyházmegyének elfogadásra a következő okokból.

Azon törekvésben, mely az istenitiszletei rendtartás ügyében megnyilatkozott. senki sem akart reformot, hanem csupán annyit, hogy a különböző gyülekezetekben a legkülönbözőbb módon gyakorolt istenitiszletei rendtartás, a mostani és a történetileg igazolt gyakorlat figyelembe vételével, — elhagyatván a helyi, a kirívó specialitások, — egységesíttessék az egész magyarországi egyházban. A Novák féle javaslat azonban minden kiválósága mellett oly reformot hozna be, amely először elvi szempontból veszedelmes, másodszor istenitiszleteitünket nem von-

zóvá, de még unalmasabbá tenné a mostaninál. Ugyanis e javaslat azon elvből indulva ki, hogy az istenitiszleteiben egyfelől a hármasságnak másfelől a kettősségnek kell uralkodni: az első megtestesítésül, igazolásul az istenitiszletei lefolyását is három helyhez köti: az úrasztalához, a szószékhez, majd ismét az úrasztalához. A második elv keresztúlvitele végett pedig a lelkész és a gyülekezet párhuzamos működésének nagyobb tért biztosít.

De az elsővel veszedelmes újítást hozna be az egyházba, a másodikkal pedig még unalmasabbá tenné istenitiszleteitünket a mainál, mint mondtam. Ami az első állításomat illeti, Novák Lajos az istenitiszleteinek három helyen való lefolyását több érvvel igyekszik ugyan igazolni; de mindezek meg nem ingathatják azon eddig egyetemesen vallott protestáns főelvet, hogy az istenitiszletei központja, mindenek felett kiemelkedő főrésze az igehirdetés; mert hiszen a szószék nem csak azért van magasabban, hogy az igét mindenki hallja, hanem az ige mindent uraló méltóságaért is. Már pedig, — hiába mondja Novák Lajos javaslata, hogy az istenitiszletei ezután is az igehirdetés mint világító torony körül folynék, — ahogy az istenitiszletei szerinte végbemenne, — központjául az úrasztala volna kijelölve egy minden alkalommal mindent uraló magasabb helyül. Azért volna tehát veszedelmes ez az újítás, mert ez önkéntelenül is azon gondolatot ébreszthetné fel, hogy úrasztalunk oltárszerű, vagy legalább egy lépést tettünk az oltári szolgálat felé. Mert az, hogy bizonyos imák csak a pap által mondhatók el, bizonyos imák csak a pap által zengedezhetők el: akarva nem akarva is közeledés az oltár felé, a predikátorságtól az áldozárság fogalma felé. Emiatt is elvetendőnek tartanám a javaslatot. Külömben is sem a történeti mult, sem a gyakorlat, sehol, mint tudjuk nem ajánlja behozatalát.

De a Novák-féle javaslat elfogadásával nem vonzóvá, inkább túlterheltté, tehát unalmasabbá tesszük istenitiszleteitünket. Igazolnunk kell ezt először az éneklés, másodszor az imádkozás túlságos szereplésével, amit pedig ő a kettősséggel, a párhuzamossággal igyekszik megokolni. Hogy előbb az első állításunkat igazoljuk: azt, hogy az énekléssel mily nagy mértékben terhelhetnek meg a gyülekezeti tagok, egy kimutatásra van szükségünk. A vasárnap d. e. és d. u. istenitiszleteiben 3-al a hétköznapiban 1-el több ének szerepelne a mainál; keresztelésnél egygyel, úrvacsora osztásnál ismét hárommal több. Házasságok esketésénél 2-vel, temetésnél, még ha az úti énekek elhagyatnának is 6-al Templom-szentelésnél a rendes vasárnapi énekek, száma összesen 7, ezenkívül ahány cselekvény, annyi ének, mely ezeket egymástól elválasztaná s mindenik cselekvénynél annyi ének, amennyi előíratik. Nem lehetetlen azért, hogy egy templom-szentelésnél 19—20 ének is felzendülne. Egyéb felavatási ünnepélyeknél is mindenütt egy énekkel több lenne a mainál. Novák ugyan azt mondja, hogy ez a sok ének, gyorsabb szabályosabb éneklésre sarkalná a gyülekezetet; de ha egy mintaszerűen éneklő gyülekezetet képzelünk is magunk elé, úgy sem tudjuk elgondolni az ily sok énekkel megrakott istenitiszleteit a túlterhelés veszedelme nélkül. Ugyanezt érnék el a sok imádkozással, mely a Novák-féle javaslatba felvétellett; ő ugyan az utóbbi baj ellen azon szert ajánlja, hogy rövidebben imádkozzunk és hogy az imának csak egyes részeit használjuk itt vagy ott, pl. egy ima

legyen tisztán csak könyörgés, vagy hálaadás, ne úgy mint ma, midőn egy egy ima minden alkatrészt magában foglal. Azonban ha lehetséges volna is az imának ily szétszaggatása, holott az ima oly egységes tartozik lenni, mint az emberi test, vagy mint egy óda, melyeknek szétszaggatása meg nem történhetik a harmonia megzavarása nélkül; mondom, még ha lehetséges volna is ez, — de akkor is lelkészeinknek egy ily szabály szerint összeállított imakönyvet kellene kezökbe adni, mert ki gondoskodik arról, hogy az önmagok által alkotott imák emelnék a stilszerűséget, amit Novák javaslata sürget.

Ezen a lelkészre, de különösen lelkésztanítóra, gyülekezetre fárasztó rendszer miatt sem ajánlanám, tehát e javaslat elfogadását, még ha mindjárt a kettősség a párhuzamosság, a mozgalmasság, a változatosság okából ajánlatnák is az.

De nem ajánlom a Novák féle javaslat elfogadását továbbá azért sem, mert az istenitisztelek jó részét megkötöttnek jelenti ki, miután a protestantizmus lelke ezt a pórizon való járást nem tűri meg, ez ellenkezik annak a lelkével; de nem másfelől azért sem, mert rendszerében nem tudjuk, miért köt meg valamit itt vagy ott, hiába mondja Novák javaslata, hogy csak azt kötötte meg, amit az isteni akarat megkötött, vagy amit az egyház eleven lelkiismerete ilyen gyanánt elfogadott, mint a minők a sacramentumok, a pap theokratikus, vagy liturgikus kiválósága és azok a formulák, melyek evangéliumi egyházunknak legspecifícusabb elveit fejezik ki, míg ellenben annak, mit maga az isteni lélek korlátlan és szabaddá tett, mi sem emeltünk hju korlátokat: az igehirdetésnek és a szív buzdulásának, az imádkozásnak stb.; mert ha az igehirdetés szabad, akkor nem csak ez elvből, sőt semmi féle elvből sem folyik az, hogy míg a beszédek mindenütt szabadoknak vannak nyilvánítva, addig a papszentelésnél a felszentelő szertartási beszéde, a püspök-szentelésnél a szertartást vezető esperes beszéde kötött legyen; sem az, hogy míg a könyörgés több helyen szabad, de már a confirmáltakért, a házasságért való könyörgés kötött legyen, mert tudunkkal ezeket sem az isteni akarat, sem az egyház eleven lelkiismerete sohasem kötötte meg; a jelzett esetek a liturgus kiválóságát sem jelzik, specifikus prot. elvünket sem fejezik ki, mert épen Novák javaslata szerint egyik pap is felszentelheti a másikat, miután nincs az egyházban semmiféle rangfokozat.

Az áldás is egyszer szabad, máskor kötött, ismét máskor pedig meg sincs mondva, hogy milyen legyen. Pl. vasárnap, keresztelezésnél, úrvacsoránál kötött; de már hétköznap, püspök-szentelésnél, egyéb felszentelési cselekvényeknél szabad. a lelkész-szentelésnél, egyházkelelésnél pedig nem is tudni milyen. Ime csak e pár vonással érintett rendszertelenség miatt is nem ajánlanám a javaslat elfogadását.

Midőn észrevételeimet ezen egyik javaslattal szemben röviden megtettem: indokolom, miért tartom elfogadandónak a másik javaslatot, a konventi bizottságét, természetesen alább jelezve, hogy miféle módosításokkal.

E javaslat nem akar semmi rázkódtatásokkal járó reformot, hanem csak azon alkatelemeket veszi fel, melyek a történeti fejlődés folytán, lenyírbálásával a kirívó helyi specialitásoknak, — legtöbb gyülekezetünkben ma is meg vannak.

Bár nem jelzi, hogy melyek a kötött és melyek a szabad elemek, de mivel a mai állapotok figyelembe-

vételével készült, remélhető, hogy a kötött elem sem lesz benne túlságos. Nem terheli meg az istenitiszteleket sok énekléssel és imádkozással, de az énekek számát ott, ahol azok alkalmazására szükség van, néhány darab felvételével növeli. Mint mai istenitisztelestünkben, úgy ezen javaslatban is keresztül van vive úgy a hármasság, mint a kettősség, párhuzamosság elve, de míg a Novák-félében ez széles mederben folyik, itt épen olyanban, mint amelyet az istenitisztelek megkíván, hacsak fárasztó nem akar lenni a lelkészre és a gyülekezeti tagokra. Általánosságban tehát a konv. javaslatot elfogadhatónak ítélem, mert azt célozza, ami után óhajtoztunk, hogy az ismeretes elemek felhasználásával, de reformok nélkül egységes, egyforma képe legyen istenitisztelestünknek az egész magyarországi református ker. egyházban.

Csak hogy persze ezt a keretet meg kellene tölteni lélekkel és étellel. Mert ám magyar református istenitisztelestünknek csak egyik hibája volt az egyformaság hiánya. Ha a különbözőképen végbement istenitisztelestünkben is lett volna lélek és élet, sokkal emelőbb hatást ért volna el; ha most ez egységesbe aztán valamiképp bejönne az, a hatás nem fog hiányozni.

Mi ugyanis az istenitisztelek lelke és élete? A szép imák, a jó, korszerű egyházi beszédek és a kifogástalan szép, buzgó éneklés. Ha ezt betudnánk illeszteni csak a mostani keretbe is, nem jutott volna eszünkbe keresni még az egységet sem, másfelől pedig, ha ez még mindig késik, a gyülekezet palléroztatlan éneklése és az istenitisztelek többi részeinek nem egészen kielégítő színvonalon való tartása a mai keretben is kirívó marad; a Novákéban pedig egyenesen az, annyira, hogy sok helyen azok is elmaradnak az Úr házából, akik eddig még gyakorolják.

Legyen hát egyformaság, de legyen aztán az egységes keretben magasabb színvonalú tartalom. Orgona minden templomban, az orgona mellé képzett orgonisták, az orgonák mellett jól éneklő nép és a többi; ezek fogják pótolni a mai hiányokat, nem az ide oda való szinpad ugrálások. Mert ahol e kívánalmak meg vannak, istenitisztelestünk ott most is vonzó. Hogy sehol se érezzék ennek a nem létét, azon kellene munkálkodni. Én hiszem is, hogy most, mikor az egyformaság meglészen, az e felé való törekvés fogja képezni a magyarországi reformátusok legfőbb vágyát; mert hiszen már most is ezt keressük, csak hogy nem neveztük nevén a gyermeket. Érezzük a bajt, ámde azt külső flastromokkal akarjuk gyógyítani, holott a baj belső, melyet csak belsőleg lehet orvosolni.

Ami aztán a részleteket illeti: a javaslatra nézve a következő megjegyzéseim vannak e tekintetben. A 4. §-ba beszúrandónak tartom a virágvasárnapi szót, mert református egyházunkban a virágvasárnap is ünnep. A 9. §-ból a keresztszülők fogadtételét kihagynám. A keresztelezésnél megengedném, hogy az a délelőtti istenitisztelek keretében is végbemehetne, mert tegyük fel, hogy filiákból, szórványokból ekkor hoznának kereszteni, tán azért is, hogy a keresztszülők a templomi istenitisztelestben, melyet esetleg sokáig nem látogathatnak, részt vehessenek, miért tiltanók meg őket. A házasságok esketésénél, ha az a templomban s a gyülekezet jelenlétében történik, a szertartás végére egy éneket csatolnák, mert a végső ének különben sem hiányzik sehol. A temetést pótolnám a Novák-féle javaslattal, mely szerint a temetés a temetőn ér véget s ott az ő általa felvett elemeket alkalmaznám. A lelkész-szentelésnél meghagynám

azt a szokást, hogy a felszentelendők térdepelnek, mert nem érteném, hogy hát a püspököknek az ő felszentelésénél miért kellene térdepelni? Szép, ősi szokás, ne hagyjuk el. Ennyit kívántam megjegyezni a részletekre nézve s ezzel a konventi javaslatot egészében és e változtatással elfogadásra ajánlom.

Mély tisztelettel vagyok

Gálszécsen, 1905. aug. 23.

A Nagyt. felső-zempléni egyházmegyének

alázatos szolgája

Péter Mihály,

papi főjegyző.

Lelkeszi értekezlet.

A tornai református egyházmegye lelkeszi testülete őszi értekezletét folyó hó 22-én d. e. 10 órakor nyitotta meg Tornán Ragályi Géza esperes s értekezleti elnök, a megjelent tagok szíves üdvözlése mellett. Majd fájó szívvel emlékezett meg azon veszteségről, mely egyházmegyénk nestorának, Lükő Béla görögöi lelkesznek elhúnytával egyházmegyénket érte, javasolja, hogy a hű munkásnak, a lelkeszi értekezlet indítványozójának s annak több éven át buzgó s fáradhatlan elnökének érdemei jegyzőkönyvünkben megörökíttessenek. A tavaszi lelkeszi értekezleten elmondandó emlékbeszéd megírásával Fodor Géza jósvafői lelkesz bizatott meg. Tárgyalásra került aztán a liturgiai javaslat a Novák Lajos és a konventi bizottság által készített formában. Értekezletünk elismeréssel adózik Novák Lajosnak, aki ismeretes javaslatával beírta a nevét a magyar liturgia irodalomtörténetébe s akinek javaslatára támaszkodva oldhatja meg majd egy nagyobb alkotásokra hivatott zsinat fogyatékos liturgiáinknak még sokáig vajúdó kérdéseit; de mert ez idő szerint a konventi bizottság javaslatán áthúzódó jóakarató conservatismust mi is célszerűbbnek látjuk, úgy gondolkozván, hogy első sorban elég lesz, ha az egyházkerületek és megyékben régi idő óta szokásos különlegességek szüntettetnének meg s némiképen bizonyos összhang létesülhet az 5 egyházkerületnek liturgiája között minden nagyobb felforgatás nélkül, általánosságban a konventi bizottság javaslatát ajánljuk elfogadásra, bár elismerjük, hogy az csak egy olyan „hullám”, amely az egyetemes egyház ringatódzó sajkája körül tolongó hullámokat csak egy kis időre köti össze s csak látszólag szerez sima víztükröt és látjuk azt is, hogy bizony az nem az egyházkerületek leszűrt véleményének kifejeződése. De hát Rómát sem egy nap alatt építették fel! Mindazonáltal szeretnénk, ha a Novák-féle javaslatból már most átültetnénk valamit: az *Úrvacsora-osztást*; azon különbséggel a javaslatból, hogy Nagypéntek helyén maradna még továbbra is a Húsvét *Úrvacsora-osztás* idejéül s az is törvénybe iktatatnák, hogy az *Úrvacsora-osztást* bűnbánati hét előzi meg. Aztán az Egyházkelés. A konventi szakbizott-

ság javaslatából miért maradt ez ki? Módosítandónak tartjuk a bizottság azon javaslatát is, hogy az istenitisztelet idejét a presbitérium állapítaná meg. Nem jobb lenne-e, ha a lelkesz állapítaná *régi gyakorlat alapján* a gyülekezetben szokásos istenitiszteleti idő figyelembe vételével? Elhagyandónak tartjuk a vasárnapi istenitiszteletnél egyházi beszéd előtti éneklést. Lehet ez szép ott, hol orgona, vagy chorus van, de ahol rosszúl megy az éneklés, — botrány. Kihagyandónak tartjuk a hétköznapi biblia-magyarázatot is. Kinek? Áprilistól—októberig az egész falu kint van a mezőn. Az oráció és könyörgéses temetésnél a Miatyánk után beszúrandónak tartjuk a berekesztő-imát s továbbra is fentartandónak az úton való éneklést. A püspök-szentelésnél (avatás inkább) az 5. pont mellé beszúrandónak tartjuk és „*testvéri csók*”. Nincs abban a régi keresztyén szokásban semmi izléstelenség! A házasságkötés, jobban mondva az esketés gyülekezeti énekléssel kezdődnek.

Ezekkel látjuk kipótolandóknak a konventi szakbizottság javaslatait. S hisszük is, hogy az egyházkerületek nagy általánosságban ily irányú fölterjesztést fognak tenni a konventhez. De kérde valaki, hol marad a következetesség? Hát mikor volt mindenben és mindenkor következetes minden egyházkerület s minden egyházmegye?

Két, — inkább személyes természetű ügy békeességes elintézése után az értekezlet véget ért.

—r—gy.

Jogi szemle.

II. Nemzetközi börtönügyi kongresszus Budapesten.

A jövő hó 3-án nagy megtiszteltetés éri hazánk fővárosát, Budapestet. A művelt világ valamennyi jelentékenyebb államának hivatalos kiküldöttjei és a legjelesebb büntetőjogászai, különösen a börtönügygel foglalkozó szakemberei gyűlnek össze a VII. nemzetközi börtönügyi kongresszusra.

A manapság szinte chablonossá vált kongresszusok közt a nemzetközi börtönügyi kongresszus (congrès pénitentiaire international) különös figyelmet érdemel s a szokottnál nagyobb érdeklődésre tarthat igényt, egyrészt, mivel a börtönügyi kongresszusok már több mint egy félszázad óta tartanak Európában (1846-ban Frankfurtban tartott az első ily összejövetel), másrészt, mivel a börtönügy, vagyis a börtönbüntetés s általában a büntetések végrehajtási módjai és módzatai, a büntető törvényhozás és a megelőzési, a büntettek elhárítására irányuló intézkedések oly általános jelentőségűek, melyek iránt humanitarius szempontból a társadalom laikus (nem jogász) tagjainak is érdeklődniök kell.

Hiszen maga a modern börtön, az u. n. szabadságvesztés-büntetés nem is jogásznak, hanem egy egyszerű emberbarátnak, az angol Howard Jánosnak köszöni mai emberies alakját. Ez a nemes emberbarát hirdette és terjesztette el az eszmét, hogy a börtön által az elítélt rabot nem megsemmisíteni, hanem lehetőleg új, jobb emberré kell tenni, evégből nem nyirkos, földalatti, penészes lyukakba, nem az „eleven sírok”-ba

kell összezsúfolni az elítélteket, ahol csak egymást rontják s a társadalmat újból veszélyeztetik, hanem egészséges helyiségekben munkára kell fogni őket, mert aki a szorgalmas, munkás életet megszereti, az becsületes emberré lesz. Sajnos, a Howard János felépése (1777) csak több mint egy félszázad múlva, a múlt (XIX.) század negyvenes éveitől kezdve aratott és arat folyton újabb diadalokat, ez a liberális és a modern eszméket megérlelő korszak szilárdította meg mindenütt azt a felfogást, hogy a börtönök tisztességes berendezése, a foglyokkal való emberies elbánás, a *javító* rendszer felel meg egyedül egy művelt államnak és társadalomnak. Ezóta képezi mondhatni minden civilizált államnak határozott programját a börtönügy fejlesztése.

Ezt a nemes emberbaráti s a társadalom haladását célzó munkát igyekeznek előmozdítani a nemzetközi börtönügyi kongresszusok is, amelyeken eleinte csak az európai szakemberek, leginkább jogtudósok és börtönigazgatók, újabban (1872. óta) pedig a művelt világ összes nevezetesebb államának hivatalos kiküldöttei és természetesen a szaktudósok és gyakorlati szakemberek igyekeznek megállapítani a börtönügy fejlesztését előmozdító intézkedéseket.

1872. óta, amikor a börtönügyi kongresszus nemzetközi és hivatalos jelleget öltött, a kongresszus köre meglehetősen kibővült. Nem egyszerűen a leghelyesebb „börtönrendszer” képezi többé a vita tárgyát, hanem az összes büntetések végrehajtási módzatai, a büntetőjogi törvényhozási kérdések és a büntettek megelőzésére szolgáló intézkedések felett tanácskoznak az összegyűlt szakemberek. Így a „börtönügyi” jelző sokkal többet jelent, mint a laikus első hallásra gondolja. Tényleg a büntető jog, a büntető eljárás és a büntetés-végrehajtás köréből a legfontosabb vitás kérdések szokták a kongresszus programját alkotni.

A Budapesten. szept. 3—10. napjain tartandó kongresszus az újabbak közül a hetedik lesz. (Az első Londouban 1872-ben, második Stockholmban 1878-ban, harmadik Rómában 1885-ben, negyedik Szentpétervárott 1890-ben, ötödik Párisban 1895-ben, a hatodik Brüsszelben 1900-ban tartatott). A kongresszus négy szakosztályra oszolván fog tanácskozni: az egyes szakosztályok megállapodásai aztán a teljes üléseken fognak végleg eldönteni. A kongresszus elnöke a magyar igazságügyminiszterium egyik tanácsosa: Rickl Gyula lesz. A tárgyalásra kitűzött 16 kérdés mindenikének előadója (corapporteur) szintén magyar ember lesz.

A nevezetesebb s általánosabb érdekű tanácskozásokról és határozatokról a jövő havi szemlében értesítem t. olvasóinkat.

*

III. Alkoholizmus elleni nemzetközi kongresszus Budapesten.

Épen a börtönügyi kongresszus bevégeződése után, szept. 11-én egy másik, nem csekélyebb jelentőségű nemzetközi kongresszus nyílik meg Budapesten: az alkoholizmus elleni kongresszus. Ez a kongresszus ugyan nem szorosan jogi, hanem emellett és talán legelső sorban közegészségügyi és szociálpolitikai jelentőségű, de azon összefüggésnél fogva, mely az alkoholizmus és a criminalitás közt van, melynek jellemzésére elég ha megemlítem, hogy átlag a büntettek 42%-a az alkoholizmusra vezethető vissza, azt hiszem jogosan említhetem meg ezt az eseményt is a „jogi” szemlében.

Mily pusztító társadalmi kór az alkoholizmus úgy a testi, mint a lelki egészségre, a családi és társadalmi életre, az állami rendre, mily végzetes következményei vannak annak az emberiség fejlődése, a degeneratio szempontjából, ezekre lapunk olvasói előtt nem kell szót vesztegetnünk. A nemzetközi kongresszus célja e részben öntudatos *társadalmi küzdelemmel* menteni meg a társadalmat ettől a *társadalmi betegségtől*. A kongresszus azért azon intézkedések megállapításával foglalkozik, amelyekkel útját lehet állani e rút társadalmi szokás, az ivási hajlam romlásainak.

A budapesti kongresszus e részben már a tizedik kongresszus lesz. A tanácskozássra kitűzött kérdések, minők: az alkohol befolyása az emberi szervezet ellenálló képességére, különösen az átöröklésre, az alkohol és a büntető törvény, alkohol és munkaképesség, az alkohol ipari felhasználása, az italmérés reformja, az alkoholizmus elleni mozgalom szervezése stb., bizonyára nemcsak jogászt, orvost, paedagógust, de minden művelt embert érdekelni fognak.

Úgy a börtönügyi, mint az alkoholizmus elleni kongresszuson bármely érdeklődő intelligens ember részt vehet, ha ez iránt előre jelentkezik s a tagsági díjat (előbbire 20, utóbbira 6 korona) befizeti, melynek ellenében a kongresszus becses nyomtatványait is ingyen kapja meg. A börtönügyi kongresszusra jelentkezni lehet Rickl Gyula min. tanácsosnál (Budapest, igazságügyminiszterium) az alkoholizmus ellenire, dr. Stein Fülöp kongresszusi főtitkárnál (Budapest, Központi városház). ff.

IRODALOM.

* **Dr. Hauszleiter: Die Autorität der Bibel.** München, 1905. Szerző, ki a greifswaldi egyetem theol. tanára, e művében hét szakaszban tárgyalja a biblia tekintélyét, annak alapját és határait. Az 1-sőben a „biblia” és a „tekintély” szavak eredetét, értelmét magyarázza. Fejtegetései végén az eredményt így foglalja össze: A biblia tekintélye nem közvetlen, mint pl. a szülőké, hanem egyesekre nézve úgy áll elő, mint a ker. gyülekezet szolgálata által közölt tekintély. Minden felekezet hitvallása beszél a biblia tekintélyéről. Es épen, mert ez hitvallásilag meg van állapítva, gondoskodnak az egyház szolgálói arról, hogy a gyülekezet tagjai a biblia tekintélyével megismerkedjenek. — A 2-ik szakaszban beszél a bibliáról és a tridentinai zsinat végzéseiről. Megállapítja, hogy a *római egyház a tekintély egyháza*, mely a hit dolgában is *feltétlen engedelmességet* követel. Vizsgálódásai folyamán arra az eredményre jut, hogy a biblia tekintélye a r. kath. egyházban hamisan van megállapítva, az által, hogy az egyházi használatra csak a Vulgata betűje élvez autentikus tekintélyt és hogy a betű megértése az egyházi hivatalnak a traditio által megkötött magyarázatától van függővé téve. — A 3-ik szakaszban (A biblia és a Formula Concordiae) kimutatja, hogy az Egyesség Formulája úgy tekinti a biblia prófétái és apostoli iratait, mint minden tannak és tanítónak egyedüli szabályozóját és zsinórmértékét. De az által, hogy sem az iratok számát nem állapítja meg, sem az irás tekintélyét, mint Isten szavának tekintélyét meghatározott ihletés-theóriához nem köti: *ez által úgy a kritikai tudományos vizsgálódásra*, mint a ker. gyülekezetek előhaladására nézve a megfelelő szabadságot meghagyta. — „A biblia és a Krisztus”

a címe a 4-ik szakasznak, melyben a lényeg az, hogy az írás tekintélye annak *tartalmán* nyugszik, amely erejét úgy a gyülekezetekben, mint egyesekben megmutatja. Az írás lényeges tartalma: hogy az a *Krisztusról, vagyis az üdvtörténetről* szóló hiteles bizonyíték. De ha az írás okmánya a Krisztusról bizonyosságot tevő történetnek, akkor az egyes embernek az íráshoz való viszonya a Krisztushoz való viszonyától függ. — Az 5-ik szakasz a bibliáról és a csodáról szól. Szerinte, aki az üdvszerző és megváltó istennek Jézus személyében és művében nyilvánuló új kijelentését személyes hittel felfogja, az a *biblia csodáiban nem a biblia tekintélyének határát fogja látni, hanem éppen a Krisztusra célzó és ő benne kicsúcsosodó üdvtörténetnek ismertető jegyét*; és pedig annál nagyobb bizonyossággal, minél inkább felismerhető az összefüggés az üdvtörténet középpontjával (Krisztus feltámadása, csodás születése)! Szerinte tehát a *csoda tulajdonképeni lényegéhez tartozik az üdvtörténetnek, amelynek középpontja Krisztus csodás személye.* (!) — A 6-ik szakaszban az üdvtörténetről azt mondja, hogy Isten üdvkijelentésében, a történetben különböző korait kell megkülönböztetni a kijelentésnek. Egyébiránt helyesebbnek tartja, ha az üdvtörténet fejlődése helyett az *emberi nemnek a kijelentés istene által való neveléséről* beszélünk. — A 7-ik szakaszban a bábel bibel vitára vetett rövid pillantás után kijelenti, hogy az ő bibliai hite teljesen független a keleti ásatások eredményeitől. Ezek, szerinte a biblia tulajdonképeni tartalmát, amelyen tekintélye nyugszik, nem érintik s a biblia üdvtörténeti tartalmát nem rendíthetik meg. A biblia az emberiség igazi nevelő könyve, mert az az emberi szív legmélyebb kérdéseire ad feleletet.

*

Hauszleiter, akinek a greifswaldi szünidei kurzuson tartott s most könyv alakban is kiadott emez előadásait figyelemmel hallgattam, a szigorúan confessionalis irány híve s e művében a biblia tekintélyét, annak alapját és határait nem annyira a benne levő *vallás-erkölcsi*, hanem *dogmatikai* elvek alapján igyekszik megállapítani. A csodáról alkotott természetfeletti felfogása ellentétben áll a tudományos theologia álláspontjával. A modern theol. tudomány mai álláspontján ama mondása sem állja ki a kritika próbáját, hogy „a biblia Isten szava”, mert a biblia csak: *tartalmazza* Isten szavát, törvényeit, akaratát. A XVI. századbeli confessiók határai között maradván, a hit dolgaiban egyedüli szabályozó tekintélyül a bibliát ismeri el. Ezt a felfogást így a tudományos theologia ma már nem oszthatja, mert a hit dolgaiban szabályozó tekintély: 1. az *evangélium* a maga *tisztaságában*, úgy, ahogy azt a *Názáreti Jézus* hirdette; 2. a *józanész* és 3. a *lelkiismeret*!

(H. I.)

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kérjük lapunk olvasóit, hogy a lap előfizetése iránt intézkedjenek; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.**

— **Hírek a főiskolából.** Az új iskolai év ünnepélyes megnyitása és az igazgató-tanács ülése szept. 12-én lesz; ugyanekkor tartja dr. Ferenczy Árpád jogakadémiai tanár is székfoglaló értekezését. — A *gyakorló tanárjelölti állásra* a kitűzött határidőig

(aug. 25.) egyetlen pályázó sem jelentkezett s így ez az állás az új iskolai évben nem lesz betöltve. — A *háznagyi állásra* aug. 30-ig 21 pályázó jelentkezett. — Az újonnan szervezett *internátus* 7 taggal fog szept. 3-án a Zsindely-féle házban megnyilni.

— **A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlését** Sárospatakon szeptember hó 26—27-én fogja megtartani.

— **A tornai egyházmegye őszi közgyűlését** szeptember hó 7-én fogja megtartani Tornán.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye aug. 30-án tartotta közös lelkészi értekezletét Sárospatakon. Az értekezlet legfőbb tárgya volt a liturgia egységesítésére vonatkozó konventi javaslat tárgyalása. Elénk eszmecsere után az értekezlet a következő módosításokat fogadta el. 1. A vasárnap délutáni istentisztelet rendjébe a „biblia vagy kátémagyarázat” után beveendő még a „predikáció” is. 2. A vasárnap d. u. írásmagyarázat után a „Miatyánk” előtt „imádság” tartandó. 3. A hétköznapi istentiszteleti rendben a 4. sz. alatti „Bibliamagyarázat” kihagyandó. 4. A keresztesnél a 3-ik pont, amely a keresztszülők fogadástételéről szól, mint a gyakorlatban kivihetetlen, maradjon el. 5. A confirmációnál a 19 § kihagyandó. Kíváncs, hogy a confirmációi vizsga és confirmáció mint vallásos cselekmény a *népesebb egyházakban* egymástól különválástassék, de a csekély népességű egyházakban erre nincs szükség. 6. A temetési szertartásnál az úti ének elhagyása, — mivel az általában az egész országban gyakorlatban van és a népvallásos érzületével szorosan össze van forrva, sem nem indokolt, sem nem célszerű. A temetési szertartás sorozatába beveendő, hogy a lelkész a temetőben, a még sok helyen gyakorlatban lévő tanítói búcsuztatások végleges kiküszöbölése céljából a koporsónak a sírba leeresztése után egy rövid megáldó beszédet mondjon. Értekezlet a conventi tervezetet úgy tekintte ugyan, mint az istentisztelet rendtartásának reformja felé való haladást, azonban mivel a convent azon utasítása, hogy a külföldi ref. egyházak liturgiája is tanulmányozás tárgyává teendő és azokból esetleg a magyar ref. egyház szellemével megegyező részletek beillesztendők, — figyelmen kívül hagyatott és mivel ez a reform nem lett kellőleg előkészítve, a következő zsinat feladatai közé kívánja soroztatni a liturgia ügyének ilyen irányú reformját, hogy az istentiszteleti rendtartás lélekemelő és a vallásos buzgóságot építő tartalommal töltessék be. — Közös értekezlet azt az indítványt, hogy *Norák* Lajosnak a Sárosp. Ref. Lapok 8-ik számában kifejezett azon javaslatát, hogy a liturgia ügye vétessék le az őszi konvent és a zsinat napirendjéről és mint nyílt kérdés bizassék az irodalomra, az életre, az érlelő időre, tegye közös értekezlet a magáévá, — nem fogadta el.

— **A debreceni egyetem javára** Tóth Károly nyugalmazott református lelkész 20,000 korona alapítványt tett. E fényes jelenség azt bizonyítja, hogy az áldozatkészség még nem halt ki a kálvinista lelkéből! A nemes tett nem szorul dicséretre. Önmagában hordja jutalmát!

— **A Kádár Kálmán-féle pályázatára** „(Miért kell büszke önérzettel, felemelt fővel, mellére ütve egy magyar kálvinistának büszkén hirdetni, hogy ő riagya kálvinista?)” a kitűzött időre két pályamunka érkezett. Az egyiknek jelígeje: „A Krisztus is szenvedett ti értetek, nektek példát hagyván, hogy az ő nyomdo-

kaik kövessétek." A másiknak „Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban." A bírálat eredményéről értesíteni fogjuk lapunk t. olvasóit.

— **Uj vallástani tankönyvek.** 1. Keresztyén hittan és erkölcsstan a középiskolák VII. o. számára. Irta Erdős József, debreceni theol. akad. tanár. Debrecen, 1905. Ára 1 K. 60 f. — 2. A magyarországi protestáns egyházak története. A középiskolák VIII. o. számára. Irta Balogh Ferencz debreceni hittanár. Debrecen 1905. Ára 2 K. 20 f. — 3. Református keresztyén hittan. A középiskolák III. o. számára. Irta Szóts Farkas bpesti theol. akad. tanár. Bpest. 1905. Ára 1 K. — 4. Református keresztyén erkölcsstan. A középiskolák IV. o. számára. Irta Szóts Farkas bpesti theol. tanár. Bpest. 1905. Ára 1 K. — A két első a tiszántúli, a két utolsó a dunamelléki egyházkerület kiadványa.

— **A szabadelvű keresztyének** f. é. aug. 28—31 napjain tartották a harmadik nemzetközi congressust Genfben, Kálvin városában. Az első congressus 1901-ben volt Londonban, a második 1903-ban Amsterdamban. Akik a gyűlésen megjelentek, 16 országot és 20 különböző egyházat képviseltek. Az unitárius és más szabadelvű vallásos gondolkozók, akik nagyra becsülik a vallásos gondolkodás abszolút függetlenségét, most már tehát harmadszor kísérelték meg, hogy érintkezésbe lépjenek s eszmét cseréljenek azokkal, akik minden országban arra törekednek, hogy „a tiszta vallást a teljes szabadsággal egyesítsék és a testvériséget és együttműködést növeljék." Nem az tehát a céljuk, hogy a felekezeti válaszfalakat még magasabbra emeljék, hanem az, hogy a meglevőket ledöntsék s a XX. sz. szelleme által jogosan igényelt s élő, önálló, személyes meggyőződés sugallta vallásos érzést erősítsék, fejlesszék és mélyítsék s a testvéri szeretetet ápolják; a tudományos theologia eredményeit könnyen áttekinthető előadásokban összefoglalják s a rokon felfogású és érzelmű szabadelvű gondolkozókat egy táborban egyesítsék, hogy így tehetségeiket annál jobban, annál nagyobb sikerrel érvényesíthessék. A genfi congressus hírneves felolvasói között ott van dr. Pfeiderer berlini theol. tanár is, a szabadelvű theol. iskola egyik legkiválóbb vezetője, aki a londoni gyűlésen „Korunk válási válsága"; az amsterdami pedig: „Az őskeresztyén hit Krisztusa vallástörténeti világításban" címmel tartott szerfelett tanulságos és tudományos felolvasást. (Az első az unitárius lelkészek és tanárok által Kolozsváron 1902-ben kiadott: „Szabadelvű vallásos gondolkodás a XX. sz. kezdetén"; a második pedig „Vallás és szabadság" c. 1904-ben megjelent kötetben olvasható). Hazánkban Boros György unitárius tanár és Józsa Miklós unitárius lelkész lesznek jelen a genfi gyűlésen.

— **Lélek az, ami megelevenít** című könyvről (23 egyházi beszéd) a kritika nagy elismeréssel szólott s ez felbátorít, miszerint felhívjam lelkésztársaimat a könyv megszerzésére. Ára 2 kor. 50 fill. A tiszta jóvedelem fele a Kalvineumé. Kapható nálam (Csapdi, u. p. Bicske, fehér m.) Nagy Vince ev. ref. lelkész.

— **A sárospataki állami tanítóképző-intézet** zene-tanári állására pályázat van hirdetve. A pályázati kérvények szept. 20-ig adandók be.

— **Az áttérések statisztikája** szerint 1896-tól 1902-ig:

1. a r. kath. egyh. az áttérések folytán nyert	11253	hívót;
2. a g. kath. " " " "	4249	"
3. a g. kel. " " " "	108	"
4. az unit. " " " "	772	"

Az áttérések révén:

1. g. kath. egyház vesztett	406	hívót;
2. a g. keleti " " "	5772	"
3. az ág. ev. " " "	2325	"
4. az ev. ref. " " "	1974	"

Az ág. ev. és a ev. ref. egyház tehát 7 év alatt 7299 lelket vesztett.

Felekezet nélküli lett r. kath. 3514 visszatért: 360.

" " " g. kath.	290	"	23.
" " " g. keleti	5602	"	91.
" " " unitárius	14	"	2.
" " " izraelita	103	"	14.
" " " ág. ev.	2901	"	121.
" " " ev. ref.	5969	"	359.

Ezek az adatok minden igaz protestáns embert mélyen elszomorítanak. A tömeges hitehagyás megakadályozására irányuló módokról és eszközökről a legkomolyabban gondoskodni legsürgősebb kötelességünk. A mult szomorú tapasztalainak parancs szava az, hogy a vallástaniat minden vonalon a lehető legintenzívebb módon teljesítsük!

— **Borárverés.** Felkérésre tudatjuk, hogy a tarcali vincellériskola pincéjében f. évi szept. hó 5-én és dec. hó 5-én d. e. 10 órakor nyilvános borárverés tartatik, amelyen az állami szőlők bortermése és a cognac készlet fog eladatni. A borok az árverés előtti héten megízlelhetők s kívánatra árjegyzéket készséggel küld az igazgatóság.

— **Orgona-átvétel.** Luzsna (Liptómegeye) községben lélekemelő ünnepély keretében folyt le az orgona átvétele. A mű a legnagyobb szakértelemmel összeállított terv szerint készült. Hangja úgy az egyes változatok, mint a teljes mű használata alkalmával kellemes, csengő, tiszta és erőteljes, ami főleg a hangolás eredménye. Az orgona a legújabb csőrendszer szerint készült, mely a legnagyobb pontossággal minden zaj nélkül működik. A szakértői vizsgálat alapján az orgonát átvettük. Rovder István, s. k. lelkész Chladek József s. k. karnagy.

Szerkesztői üzenetek.

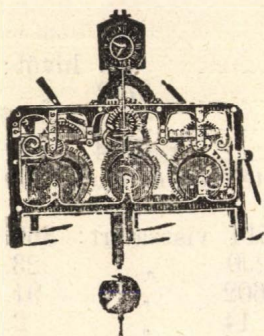
O. B. Beccses küldeményét megkaptuk, de most a gyűlések és értekezletek idején s az iskolai év kezdetén nehezen tudjuk beszorítani. A másikat talán később.

Többeknek. A hegyalja-harangodai lelkészértekezletről jövő számban adunk részletes tudósítást. E számba nem fért belé.

Többeknek. Lapunk 1-ső száma teljesen elfogyott s így — nagy sajnálatunkra — abból példányokat nem küldhetünk.

Többek kérdézősködésére. Tisztelettel kérjük mindazokat, akik a megszűnt lapra a folyó 1905-ik évre szóló teljes előfizetési összeget (10 kor.) az Irodalmi Kör pénztárába beküldötték s a lap megszűnése miatt a II-ik félévre szóló előfizetési összeget (5 K.) a mi lapunk előfizetési díjául a mi lapunk pénztárába óhajtják átutaltatni, hogy ebbeli óhajtásukat egy, az Irodalmi Kör pénztári hivatalához intézett levelező-lapon kifejezni szíveskedjenek.

TARTALOM: Dr. Zsindely István: Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban. (IV.) — Fejes István: Parallel-osztályok főgimnáziumunkban. (Vége.) — Hézszer Emil: Mozduljunk? Maradjunk? (Vége.) — Péter Mihály: Előadói vélemény „az istenitisztelési rendtartás a magyarországi ref. ker. egyházban" c. konventi és Novák L.-féle javaslatokról. — r. gy.: Lelkészi értekezlet. — ff.: Jogi szemle. (II.) — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák
berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY
utóda

Müller János

első magy. óragyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

NYOMTATVÁNYOK

a legjutányosabb árban

izléses kivitelben készülnek

a sárospataki ref. főiskolai nyomdában

KÁPLÁNTANÍTÓT KERESÉK az abaujvári —
abaujmegyei — káplántanítói állásra. Fize-
tése egy évre: 600 korona, stóla és teljes
ellátás. Teendői: a 4—6 osztályú tanköte-
lesek tanítása, Vasárnap prédikálás — azon-
kívüli szolgálataiért stóla. — Az állás azon-
nal elfoglalható. — Bíró János lelkész

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás,
ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem
kell bevenni, néhány csep a tenyéren el-
dörzsölve s használati utasítás szerint be-
lélegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok
ezer ember használja s mindenki csak jót
mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy hasz-
nált-e már az Antidol-t, amely nagyszerű
hatásáért arany éremmel lett kitüntetve.
Egy üvegcsé ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször
múlaszthatja el vele fejfájását. Kapható:
Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyáro-
sok, hivatalnokok és iparosoknál bármily
helyen szakember insolvencia jelentés nél-
kül jogi tanácsos közreműködésével ren-
dez. A szükséges fedett egyezkedési hite-
leket megszerzi. Csődök egyezkedése is
elvégeztetik. Bleier Fried és Társa buda-
pesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet
körút 23.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállítá-
son „Nagy díszoklevél“
és „Ferencz József lovag-
renddel“, az 1904-ik évi
veszprémi kiállításon az
arany éremmel kitün-
tetve. Készít kellemes és
tömör hangú, legjobb és
legújabb rendszerű or-
gonákat. Elvállal javítá-
sokat és átalakításokat.
Kisebb orgonák kész-
letben vannak. — Szolid
munka és jutányos árak.
Az orgonák jóságát mi
sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár ala-
pítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve
és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetük.

Épen most jelent meg

a legújabb 1905/6. tanévre szóló
könyv, tanszer, egyházi művek

== ÁRJEJYZÉKE ==

és a

S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni főiskolai tanár szerkesztésében a

Magyar Protestáns Történelmi Irka

rendkívül finom vastag papíron, kemény vastag
simított fedéllel magyar, német, diktandó
és számtani vonalozással és 16 életrajzzal.

100 drb ára K. 1.80.

1000 „ „ „ 16.20.

Kivánatra úgy a jegyzékből, mint az írkából
mutatványpéldányt küld ingyen és bérmentve

HEGEDÜS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

V.

A 70-es évek elején a pápaságtól függésbe jutott francia egyház oly hatalmassá lőn, hogy a megalkult jelenlegi köztársaság alapjait kezdte megváltoztatni.

A commune lázadása s az ennek nyomában járó pusztulás hatása alatt a kisbirtokos-osztály sóvárogva a rég várt nyugalom után, a papság befolyása alatt is inkább a monarchiától várta az állapotok consolidációját. A visszatért royalisták és a papság közt érzelmi közösség támadt, a főúri salonok csakúgy, mint a püspöki paloták előszedték a régi monarchia emlékeit és a jezsuiták által nevelt Chambord grófnak, mint V. Henriknek diadalmas bevonulásáról, majd midőn ez a tricolor ellen állást foglalt, az Orleansok királyságáról ábrándoztak. A papság, mely az oktatásügyben már III. Napoleon alatt visszanyerte régi befolyását s amelynek javadalmazása is a kultusz-budgetben évről-évre emelkedett, oly erős ellenálló tényezővé kezdett válni, hogy a köztársasági pártnak, addig is míg a végleges elszámolás órája elkövetkezik, valami modus vivendit kellett találni, hogy ellenállását meggyengítse. „A pap, írja Ives Guyot,¹ mindenütt jelen van, őt segíti a közhatalom, ott találjuk őt a börtönökben, a hadseregben és minden hajón. Ágyúit és fegyvereit neki nyújtja a hadsereg, hogy ünnepeit magasztossá tegye. Tábornokok, közhivatalnokok, a magistratus tagjai, tanárok követik körmeneteit s hajtják fejöket a püspök áldása alá. Terhei nincsenek, ki van véve a katonai szolgálat alól, kivétette akuluthusait is. S midőn a pap elfoglalta helyét mindenütt, az egész társadalomban, midőn egyik kezében tartja az oktatás ügyét, a másikat segélyét megtalálja a congregatiókban. A büntető törvény 291. és 292. szakaszai előtte ismeretlenek. A congregatio megalakul, kifejlődik, gyökereit a földbe eresztí, felemelkedik a roppant kaszárnnyákba, a nagy épületekbe, bezárja a nagy

sokaságot, felkutat minden társadalmi réteget, hogy életet és gazdagságot nyerhessen.”

E hatalom erősödéséhez járult az is, hogy az infallibilitási dogma a papságnak Rómától való függését eredményezte s a concordatum erejét jelentékenyen meggyengítette, úgy, hogy sokan azon véleményben voltak, hogy e dogma elébb-utóbb szükségkép a concordatum felmondására s a separatióra fog vezetni.

Mac Mahonnak 1879-ben bekövetkezett bukása egy új korszak kezdetét jelentette.

A nemzeti védelem nagy harcosa, a köztársaság megteremtője: Gambetta, akit Kossuthhal és Garibaldival együtt a franciák közül legtöbben ma is a múlt század legnagyobb alakjának tekintenek, megkezdte a harcot a klerikalizmus ellen, reányomja hatalmas egyéniségének bélyegét, az új köztársaságra, kijelöli azon irányelveket, amelyekben annak tartósságát lehet biztosítani.

„A klerikális kérdés — mondja 1878. szeptember 18-án Romansban tartott programbeszédében,¹ vagyis az állam és egyház egymáshoz való viszonyának kérdése uralkodik és lebeg minden más kérdések felett. *Utalnom kell azon egyre növekedő veszedelemre, amelylyel az ultramontan szellem a modern társadalomra fenyegeti, ez a Vatikán, ez a Syllabus szelleme, amely azt célozza, hogy a tudatlanságot az általános szolgaság számára zsákmányolja ki.*” Találón mondja a klerikális szellemről, hogy mihelyt a haza szerencséje csökken, a Jesuitismus aktíai emelkednek. „Meg kell változtatni az összes törvényeket, s minden meg nem érdemelt előnyt meg kell szüntetni, az oktatásügy terén visszaverni a klerikalizmus támadásait, megnyitni gyermekeink szellemét, őket okos és egészséges fogalmakkal tölteni meg, mindenekfelett közjogunk rendelkezéseivel és polgári kötelességeikkel megismertetni, hogy ne tudósok, de értelmes emberek és hazafiak legyenek. Nem lehet tűrni, hogy történelmünk iskoláinkban kisebbsítették, a francia gyermekeknek francia nevelést kell nyerniök.” Ezeket tartja

¹ Briand művébe is befoglalt érdekes rajzában.

¹ H. Schulthess: *Europäischer Geschichtskalender*. XIX. Jahrgang. 1878. 371. s. köv. lap.

azon reformoknak, melyek megvalósítására legközelebb már törekedni kell.

Szinte csodálatosnak tűnik fel előttünk, hogy az a nagy férfiú, aki ily tisztán felismeri hazájának bajait s az ultramontán szellemtől való megszabadulásban találja a francia nemzet jövő nagyságának zálogát, a végső következtetést még sem vonta le s az állam és egyház teljes szétválasztását még sem tartotta kívánatosnak. Egy magánbeszélgetésben, melyet Anatole közöl¹ azon kérdésre, hogy miért nem akarja a separatiót, állítólag úgy nyilatkozott: „Ez a világ végét jelentené, a papság maga körül csoportosítván az egész reactiót, erősebb volna, mint mi.” Gambetta az időt e nagy cél keresztülvitelére még nem tartotta alkalmasnak. attól tartott, hogy ha az évszázados viszony az állam és egyház között mindjárt a leg-radikálisabb módon oldatnék meg, a visszahatásnak nem lehetne elmaradnia.

De az ő hatalmas szelleme nyilatkozik meg azon nagyszabású törvényjavaslatokban, melyek 1879-ben Grévy elnöksége idején Ferry által beterjesztettek s amelyek a kath. írók szerint a francia kath. egyház legszomorúbb állapotához vezettek.

Ferry két javaslata nemcsak liberális, de törvényelmi alapon is állott. A közoktatási tanács állami szakterökből álljon s akad. fokot csak az állam adhasson, ez az állam supremáciája az oktatásügyben; míg a híres 7-ik §, hogy az állam által el nem ismert congregatiók tagjai az iskolákban nem taníthatnak, a forradalom alatt — mint említettük — már kimondatott. Midőn a senatus márc. 7. és 15-én a híres 7 szakaszt elvetette, Freycinet miniszterelnök kijelentette, hogy „itt nincs más megoldás hátra, mint a törvények alkalmazása.” Ez annyival inkább indokolható volt, mert a képviselőház bízva a kormányzatban, számított annak elhatározására a congregatiók ellen régi törvények alkalmazásában. Erre adattak ki Gregy híres márciusi rendeletei (márc. 29.), melyek három hónapot adtak a jezsuita-rend feloszlására s az állam által el nem ismert congregatióknak szintén három hónapot adnak, hogy az elismerésért folyamodjanak, ellenesetben feloszlattatnak.

A katolikus párt, mely a kath. ellenállás comitóját megalapította, minden erejével ellenszegült e rendeleteknek, tiltakozott azok törvényessége ellen, de a képviselőház május 3-án helyeslőleg vette tudomásul Cazot igazságügyminiszternek Lamy interpellációjára adott válaszát, melyben kinyilatkoztatta, hogy a congregatiók elleni törvények a forradalom óta soha nem helyeztettek hatályon kívül, ha nem alkalmaztattak is. A kormányzat ezeket mindig életbe léptetheti, annyival inkább, mert a köztársaságnak megvan az a joga, hogy védelmezze magát. Június 30-án kezdték meg a jezsuita-rendházak feloszlását, ami nem ment minden nehézség nélkül. A jezsuiták,

hogy az erőszak konstatálható legyen, több helyen karhatalommal vitették ki magukat, jó részük külföldre menekült. Hasztalan próbálták meg a comité és a klerikális lapok utasítására a kormány ellen panaszt emelni a magánlak megsértése miatt, a bíróságok elfogadták a panaszt, de ebből viszont határköri összeütközés támadt s ebben ítélni hivatott főtörvényszék nov. 4-én kimondotta, hogy ez ügy a kormányzat elbírálása alá tartozik. A nem autorizált congregatiók elleni határozat végrehajtása október 6-ától nov. 5-éig tartott. Az erőszakot itt sem lehetett mellőzni különösen a dominikánusok és kapucinusok ellen, kik a legerősebb ellenállást fejtették ki.

81 departementban 300 kolostort 5000 taggal zártak be; a női szerzetesrendeket nem bántották, szintűgy a karthausiakat és trappistákat sem.

XIII. Leo pápa erősen tiltakozott a szabadelvű kormányzat eme tényei ellen; 1880. okt. 22-én levelet írt Guibert párisi érsekhez, melyben kifejti a congregatiók hasznát és szükségességét, ¹ kárhóztatta a clerus hadi szolgálatra való köteleztetésére célzó javaslatot (aminek szüksége a senatusban június 28-án szavaztatott meg), a kormány ezt tisztán magánlevélnek tekintette, de a republicanus sajtó, főképp Gambetta lapja, a „Republique Francaise“ erős ellenérveket hozott fel, hogy az abban foglaltakat megcáfolja. „XIII. Leo — úgymond — nagyon szükségesnek tartja a congregatiókat, mi nagyon sürgősnek, sőt fölötte veszedelmeseknek tartjuk”. A kulturharcra célozva, így nyilatkozik: „Állam és egyház mindkettő souverainnek tekinti magát, az egyetlen souverainnek, mert mindig csak egy souverain lehetséges. Az egyház csak szerepét tölti be, ha oly csapatokkal veszi körül magát, melyek neki testtel és lélekkel hódolnak. Éppoly jól játsza szerepét az állam is, ha e csapatokat kiűzi, mert úr akar lenni a maga házában. A discussio mire sem vezet, ha az elsőben nem lehet egyetérteni”.²

A kulturharc innentől kezdve a legutóbbi időkig állandóan tartott. Voltak ugyan kisebb szünetek, de a kath. egyház megragadott minden alkalmat, hogy az állam azon törekvését, mely az egyház uralmának megtörésére vezet, — megakadályozza. A szabadelvű republicanus kormányzat pedig lépésről-lépésre haladt előre, az állam világyiasítását, a felekezeti kötelekekből való kiszabadítását célzó intézkedéseket egymásután valóította meg. Az 1882. iskolaügyi törvény a vallás jelvényeit az iskolákból kitiltotta, a polgári temetkezésre (1883.), a házassági elválásra (1884.) vonatkozó rendelkezések mindegyike egy lépés volt a nagy cél felé.

¹ „A polgári társadalom sok címen hálával tartozik az üldözésbe vett congregatióknak: életszentségükkel jó hatást gyakoroltak a népre, fejlesztették a szent és világi tudományokat és művészeteket. Mint hitküldérek, távol vidékeken terjesztették Franciaország hírét és dicsőségét”. „Perlaeetae o nobis”. Füßsy: XIII. Leo pápa élete. 114. l.

² Schulthess: i. m. 1880. 402. l.

¹ i. m. 24.

Az 1885-iki képviselőválasztásoknál a clerus oly erősen avatkozott a választási harcokban, oly tüntetőleg támogatta a monarchicus pártot, hogy a visszatérésnek nem lehetett elmaradnia. Goblet kultuszminiszter emiatt több mint 15 egyházmegyében függesztette a plébánosok és segédlelkészek fizetését; a választások után pedig Freycinet így nyilatkozott: „A papság beavatkozása a mi politikai küzdelmeinkbe s főképp választásainkba a böles szellemeknek komoly megfontolás tárgya. Mindenki megértette, hogy ily helyzet nem állandósúlhat s az állam és egyház elválasztásának nagy problémája nem fog késni, hogy parancsolólag előtérbe lépjen”.¹

S csakugyan 1886. és 1887-ben a kamarában már szóba került a concordatum felmondása s az állam és egyház separatioja, de az időt még mindig nem tartották alkalmasnak a radicalis megoldás keresztülvitelére.

A 90-es évek elején a szégyenletesen végződött Boulangismus lázából kiábrándult Franciaországnak az egyházhoz való viszonya Loubet miniszterelnöksége alatt az állandó kulturharc közepette eleinte eléggé békésnek mondható. A pápa e felhívása folytán kétségtelenül sok kiváló egyén változtatja meg álláspontját, de az ultramontán körök kárhóztatták a pápának az állásfoglalását, „Bretagne és Aujou szenteskedő hölgyei a pápa megtéréséért imádkoztak”.²

A klericalis szellem nemcsak erős maradt, hanem épen 1897-ben a Dreyfus-ügy alkalmával az egész köztársaság alapját kezdte ismét megrázkódtatni. Még emlékünkből vannak e nagy pörnek hírneves szereplői, láttuk mint törekedett a klerus és a hadsereg a respublica alapját megrendíteni, úgy tetszik, mintha e zavaros időkben kitört volna a középkor egész vallásos gyűlölete s a nationalismus név alatt megindult roppant támadások, — melyekben a főszerepet a nem autorizált congregatiók végezték — még a respublica hivei közül is sokakat megszáditettek. A jezsuiták célját ma már könnyű tiszta világításba helyezni. Azt hitték, hogy egy szerencsétlen zsidó katonatiszt árulása folytán a hadseregében kompromittált Franciaország a rémület hatása alatt visszavonja a zsidók és protestánsoknak adott törvényeket³ s az állam vissza fog menekülni az egyedül üdvözítő egyház karjaiba. Ezért voltak annyira ellene a per revíziójának s midőn az mégis elrendeltetett, küzdöttek az igazság ellen is e cél érdekében.

A Dreyfus-ügyben szerzett szomorú tapasztalatok után a köztársaság nem maradhatott tétlen, nem nézhette a congregatiók vakmerő támadásait, hirlapi, szószéki, társadalmi, röpirati úton kifejtett izgatásait, Waldeck Rousseau erélyes kormánya meghozta a liberalis s az állami suprematia minden irányban való érvényesülésért küzdő párt diadalát. 1901. július

1-én megalkottatik a híres congregatiós törvény, mely kimondja, hogy egyetlen congregatio sem alakulhat hivatalos engedély nélkül. Az eddigi congregatióknak engedélyt kell kérniök s ha azt a törvényes idő (3 hó) alatt nem kérik, megszüntettetnek és feloszlatatnak.

Messze vezetne e törvény történetének s jelentőségének részletes ismertetése; Anatole szerint nem más ez, mint Ferry törvényének elejtett 7-ik cikke, Ives Guyot pedig történeti apparatussal mutatja ki, hogy megfelel azon 1749. edictumuk, mely Aguesseau kancellár által szerkesztetett s melyben kimondatik, hogy a király engedélye nélkül egyetlen rendház, káptalani, kollegiumi, seminariumi épület nem emelhető. S az engedély nélkül alakult rendházak vagyona s épülete az államra fog szállani. A congregatiók és első sorban a jezsuiták már e törvény megalkotása előtt a legnagyobb izgatást fejtették ki. Coubé jezsuita atya Lourdesban hareba szólítja a katolikusokat s a katonaság előtt elhangzik a felhívás: „Csatára a szent szív zászlója alatt.” E zászló nem a béke, de a harc jelvénye! Az ország a legnagyobb izgatottságban volt, midőn Combes 1902-ben átvette a kormányzatot azon eltökélt szándékkal, hogy e törvény rendelkezéseinek teljes erővel fog érvényt szerezni. Mindjárt bezáratta azon 127 rendházat, melyek a törvény kihirdetése óta engedély nélkül alakultak, bekövetkezett a nem autorizált congregatiók feloszlata. A klerikális párt izgatása, mely főképp Bretagneban öltött a legnagyobb mérvet, a rendházak ellenállása mit sem használt, a kormány végrehajtotta a törvényt, a rendházakat bezáratta, a jezsuitákat szétszórta, nem riadva vissza semmi akadálytól, igénybe véve sokszor a fegyveres erőszakot is. Az állam tekintélyének e veszedelmes testületekkel szemben érvényesülnie kellett, a köztársaság nyugalma csak így lehetett valamennyire helyreállítani. De az állam és egyház szétválasztásának ügyét az előadottakon kívül még két körülmény siettetette: *Loubet 1904-iki római utazása*, továbbá *a dijoni és lavalai püspökök ügye*. Ezekről bővebben kell szólnunk.

(Folyt. köv.)

Dr. Zsindely István.

A rozsnyói templomszentelés.

A Rozsnyón lakó ev. reformátusok vágya hamarabb teljesült, mint remélték; legédesebb álmukat is megszégyeníté a boldogító való: templomuk készen, teljesen felszerelve hirdeti a nagy Isten jóságát, hatalmát és dicsőségét. — Aug. 27-én szentelték fel Isten tiszteletére nagyszámú érdeklődő jelenlétében. Sokan, nagyon sokan voltak jelen a városból és a vidékről — kálvinisták és nem kálvinisták. A kálvinistákat elhozta a nemes vágy és a vallásos buzgóság; a nem kálvinistákat pedig az a kívánság, hogy hát csakugyan igaz-e az, hogy Rozsnyón az ev. ref. templom felépült és csakugyan olyan szép-e, mint aminőnek hirdették? Csak a kálvinista vezető világi

¹ Briand: i. m. 134. l.

² Anatole i. m. 30. l.

³ Anatole. Ugyanott. 34. l.

¹ Anatole: i. m. 52.

embereinknek és — bizony — a papságnak is — látták a helyeit üresen. Pedig milyen szép, milyen erős jelentő lett volna, ha a különösebben hívatottak is megjelentek volna; ha csakugyan *Izrael véneinek és a nemzetségek fejedelmeinek jelenlétében vittük volna be a teljesen elkészült templomba az újszövetségi frigyládát!* — Másutt mindenütt is, *hol egy a község az egyházzal*, talán elszenvedhető, ha az örállók, a *világításra hívatottak* el-elmaradoznak: de ily helyen, mint Rozsnyó . . . olyan kiabáló némely üres hely!

A felszentelt templom újabbkori gotikus stílusú, vegyítve modern motívumokkal. Főhajója téglány alakú; mellékhajója ugyanolyan alakú s párhuzamosan halad a főhajóval. Főhajójának hossza 20 m., szélessége 8.5 m.; mellékhajójának hossza 9 m., szélessége 2.6 m. A főhajó hosszú tengelyének nyugati végéhez egy 5 szögletű fülke van építve. A templom északi oldalán, a keleti homlokzat sarkán van elhelyezve a 40 m. magas díszes torony; ugyananez oldalon, az északnyugati sarkon pedig egy kisebb torony emelkedik, melyben csiga-lépcső van építve. E kisebb torony mellett az oldalbejáró foglal helyet. A templom két utcára néz s mindkét része megkapóan szép tagozású. Mészelve vagy festve külsőleg nincs. Az építési anyag a maga természetes színeiben maradt. A gótikus motívumú párkányok, oszlopok és övezetek *piros, préselt téglából* vannak rakva gondos hézagolással (Robauer-falazás), a közben eső sima falazás *köpporral* van vakolva. A templom boltíves (Babitz-rendszerű), négyféle ívezettel. Három különálló karzata van, erkélyszerűen elhelyezve: egy a főhajó keleti végeiben a főbejárati kapu felett szemben a szószékkal, egy a mellékhajó hosszában, egy pedig a főhajó nyugati végéhez épített fülke emeleti részében. — A főhajó nyugati vége 4 m. terjedelemben 16 cméterrel emelkedettebb a hajó többi részénél s itt van elhelyezve, szemben a főbejárati kapuval a szószék s e térnek közepén az úrasztala; a szószék felett, illetve mögött — a jelzett fülke emeleti részében — az orgona (tisztá gotikus kiképzésű); e fülke földszinti része a szószékhez vezető bejárat foglalta magában, innen nyílik az orgonához vezető csiga-lépcső is; ez a fülkerész fog szolgálni konfirmatói oktatásra is, itt vannak az egyház szereit, edényeit elhelyezve, éppen ezért ez a rész már most fűthető, lévén a templomból kémény is építve, mely egyszersmind — ha lehető és szükséges lesz — könnyen megoldhatóvá fogja tenni a templomnak fűtésre leendő berendezését is. — A fő és mellékhajó többi részében a kényelmes ülőhelyek vannak elhelyezve. A templom belseje diszkrétén színezve van s a falakon alkalmas helyeken 5 bibliai citatum van felírva; az ívezetek bordái vonalokból összerakott ékítményekkel vannak kiemelve.

Ennek a templomnak elkészülte szerzett nagy lelki örömet a rozsnyói reformatusoknak; s boldog érzésekkel tekintettek az aug. 27-ike elé. Várták mindenekfelett kerületünk szeretve tisztelt főpásztorát: *Kun Bertalan* püspök urat. Már 26-án déltől lengtek a gróf Andrássy Dénes utcán a nemzeti színű lobogók, jelképezve, hogy nem közönséges naphoz készül Rozsnyó. Várták sokan az esteli órákat, amikor a püspök úr érkezése jelezve volt. . . de a gondviselő Isten nem adta meg a teljes örömet. Táviratilag értesítette a püspök úr az egyház lelkészét, hogy egészségi állapota gátolja a menetelben. Fájdó szívvel, de megnyugodva vette tudomásul a leverő hírt a presbiterium. De jöttek a kijelölt esti

vonattal: *Nagy Pál* gömöri esperes, *Csabay Pál* balogi lelkész, kit a pöspök úr helyettesítőjeként delegált, *Czinke István* rimaszombati, *Vattay László* rimaszécsi lelkészek, kiket a presbiterium méltó tisztelettel, örömmel és szeretettel fogadott a vasuti állomásnál.

27-én aztán reggel jöttek, sereglettek mindenfelől a vidékiek. Nyüzsgés jellemezte már 9 óra körül a gróf Andrássy Dénes utcát, ahol a reformatusok temploma és lelkészlakása van. Fél 10 órakor kondult meg a gyönyörű zengésű nagy harang, jelezve, hogy az Úr házának díszes ajtajai nemsokára megnyílnak. 10 órakor aztán, a 2-ik harangszó után, *Nagy Pál* esperes és *Csabay Pál* vezetése mellett megindult a több száz emberből álló menet a lelkészlakás kapujától. Szállt az ének hangja égfelé: „Órül mi szívünk, mikor ezt halljuk: a templomba megyünk!” Elmentünk a templom ajtajáig, hol az egyház főzondnoka *Vályi Nagy Pál* átadta a templom kulcsát az ősz esperesnek, arra kérve, hogy nyissa fel az ujjonnan épült templomot. Az öreg ember meggyengült megtört hangján, de a soha nem lankadó szív érzelméből fakadó rövid, szívhez szóló beszéd kíséretében a szentháromság egy Istennek nevében felnyitotta esperesünk a templomot.

Megnyíltak a kapuk. Megszólalt az új orgona felséges harmóniája is. Százak ajkáról szállt a szép szolozsma: „Im bejöttünk nagy örömmel, felséges Isten!” Aztán elhelyezkedtek a küldöttségek: felekezetek képviselői, város, nőegyletek stb. az egész gyülekezet, zsúfolásig megtöltve a templomot „nekeltünk buzgón. Enekelte egy ez alkalomra készült vegyes dalárda is, melynek utolsó dallamainál megjelent a szószéken *Csabay Pál* tisztas alakja, hogy kérje az új templomra, a gyülekezetre, a városra, az adományozókra Isten áldását. Imádkozott. Ezzel az egy szóval jellemzem leghűbben szereplését. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy imádkozása alatt sokaknak csillogott szemében a könnyű. Az imádkozás tehát célját elérte. Az úri ima és rövid áldás elhangzása után ismét a vegyes dalárda adott elő egy szép éneket, melynek utolsó akkordjai alatt *Réz László* az egyház lelkésze jelent meg a szószéken, hogy hirdesse az Isten ígését. II. Kron. V., 1–2. versei alapján beszélt. Egy örvendező és boldog ember állt a nagy gyülekezet előtt és felhívta a gyülekezetet, hogy — mint az ószövetségi nép, összesereglegések, örvendezések és hálaadások között, *Izrael véneinek és a nemzetségek fejedelmeinek jelenlétében* vige be a frigyládát, mely a törvényt rejté magában, az elkészült jeruzsálemi templomba: vigyük be ebbe az újszövetségi evangéliumi új templomba is az Úr újszövetségének frigyládáját, az Isten ígését, mely a szeretetet és szabadságot foglalja magában — szintén örvendezések, hálaadások és ünnepélyes érzések között, az újszövetségi vének és nemzetségek fejedelmeinek jelenlétében. Aztán beszélt az újszövetségi frigyláda két tartalmáról: a szeretetről és szabadságról, hirdelve, hogy az evangéliumi templom a szeretet és szabadság temploma. A beszéd után úri ima és a gyülekezet megáldása következett; s azután a nagyobb adományokat hirdette ki a lelkész.

Itt is megemlítjük, hogy 5000 kor. értékben egy harangot öntetett özv. K. *Nagy Antalné*; 2000 kor. értékben orgonát építtetett gróf *Andrássy Dénes*; 650 kor. értékben tölgyfából gótikus stílusú szószéket készíttetett *Stempel Jánosné* Csepesanyi Róza; 300 kor. értékben körtefából gótikus stílusú úrasztalát ké-

szított Váry László s az alá szőnyeget ajándékozott szeretett neje, Irányi Emma; 250 kor. értékben kövekkel ékesített úrvacsorai kelyhet készített Herrman István és neje; 120 kor. értékben keresztelő-kelyhet adományozott Tamás Margit; ehez tálat adományozott 35 kor. értékben Tóth Gyula; a lelkész neje 290 koronát gyűjtött egy díszes, mondhatni: művészies kivitelű úrasztali terítőre; 43 kor. értékben egy majolika-kannát készített Réz László; egy kisebb díszes úrasztali terítőt ajándékozott Sipos Béla és neje. Az ajándékozók, a nagy Maccenás, gr. Andrássy Dénesen kívül, mind a rozsnyói egyház tagjai.

E hirdetés után ismét a vegyes dalárda adott elő precízitással egy hazafias tartalmú, de felségesen szép dallamú éneket, melynek végeztével megszólalt az orgona, s annak vezetése mellett énekelte a gyülekezet a XXIII. zs. első versét, melynek elhangzása után Czínke István az Urasztala elé állt s végezte Kolos István segédkezése mellett az Úrvacsora kiosztását. Szép, lelket megkapó a mi úrvacsoraosztásunk; egyszerű a szertartás, de annak minden része s mozzanata a szeretetet jelképezi. sőt beleviszi a szívekbe. De mennyivel felemelőbb, lélekrehatóbb, ha olyan liturgus szól a szent asztal mellől, mint Czínke István, ki bibliai tartalmú és erejű beszédeit a költészet kíváncsú himporával takargatja be, ki a szertartás részeit nagy gonddal rakosgatja együvé, egy teljes egésszé. Megvolt a hatása e szép szertartásunknak is, melyet egy énekvers rekesztett be. Ezután Vattay László keresztelt egy újszülöttet. Az a nemes tűz és megtisztult benső vallásos érzés jellemezte beszédjét és imáját most is, mely ez igazi ev. ref. pap mindenkori működését szokta jellemezni. S végül a magyar nemzeti imádságot énekelte el a gyülekezet orgonakíséret mellett:

„Isten! áldd meg a magyart!“ . . .

A templomba be nem fért 200–300 főnyi gyülekezetnek pedig Lőkös Sándor páskaházai lelkész predikált a kálvinista templom hivatásáról tűzzel, szent lelkesedéssel.

Délután fél 2 órakor 100 terítékes közös ebéd volt a „Fekete Sas“ emeleti éttermében, hol egymást érték a kellemesebbnél kellemesebb pohárköszöntők. Az ebéden az egyház főgondnoka az első köszöntőt a távol levő Kun Bertalan püspök úráért mondta, kit táviratilag is üdvözöltek.

Egy lépéssel ismét előbbre jutottunk. Egy szépen sikerült, új kálvinista templommal ismét több van e szép, de sokat zaklatott hazában. E szép templomot Veninger Ferenc budapesti építész tervezte és Szilvássy Nándor jóhírű és ideálisan becsületes és lelkiismeretes rozsnyói építész vitte ki, ki nem kimélt sem pénzt, sem fáradságot, hogy szépet és jót alkosson. Alkotott is szépet és jót. Lakozzék benne az Isten lelke időtlen-időkéig.

x. y.

Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

— Kassa, 1905. aug. 29—30. —

Mint minden alkalommal, úgy most is gyülekezeti istenitizsület s esperesi ima után a gondnok nyitja meg a gyűlést üdvözlő szavakkal.

Tárgyalás előtt a múltakat szeretettel tanulmányozó esperesünk, Révész Kálmán, két kedves és tanulságos eseményre hívja fel a figyelmet s legott örömmel ragadja meg a kedvező alkalmat, hogy

elnöktársát, Meczner Józsefet tíz éves gondnokságának évfordulója alkalmából meleg szeretettel s mély tisztelettel üdvözlje.

Ez üdvözlőhez egyházmegyénk minden egyes tagja őszinte szívvel járul, mert Meczner József a 10 évvel ezelőtt nyert bizalmat nemcsak külső megtiszteltetésnek, hanem köteleességteljesítésnek vette. Első volt a munkában, példa az áldozatkészségben; nemesen rászolgált, hogy hálás köszönetünk mellett a múltért az ő jövődöbéli munkájára az isteni gondviselés megáldó kegyelmét kérjük s neki évekhez éveket s kitartó erőt kívánjunk.

A másik is időszerű most, midőn a bécsi békekötés 300-dos évfordulóját készülünk megünnepelni.

Bemutatja ugyanis Kassa város levéltárából a Bocskay István fejedelem által kiállított, 1605. év július 5-én Kassán kelt „esperesi diplomát“, amely nemcsak az akkor élő esperest illette meg, hanem örökösödési joggal az abauji esperesek közös tulajdona. A felkutatót és nyilvánosságra hozót a közgyűlés méltán elismerésben részesítette, az okmányt pedig eredetiben és magyar fordításban nyomtatott jegyzőkönyvünkben is megörökítjük.

Fontos tárgyát képezte közgyűlésünknek az eperjes-sárosi missiónak miként leendő szervezése. E tárgyban az egyházkerület kért tőlünk véleményt. A legilletékesebb tényező, a missió ez idő szerinti lelkésze, Frenkel Bertalan adta meg a kérdésre — a részletekre is kiterjedő s az egész ügyet felvilágosító — jelentését, amelynek alapján egyházmegyénk is szükségesnek látja, mégpedig Szepesmegye bevonásával (mely az utóbbi időben mindinkább életjelt ad magáról) Eperjesen a lelkészi állomás szervezését. A dolog anyagi oldalát megkönnyítette néhai Makó Márton hagyománya, aki Eperjesen a belvárosban egy házat bocsátott egyházunk rendelkezésére, mely lelkészi laknak s egyelőre imaháznak is megfelel. Az ügy jóakarató pártfogásba ajánlva terjesztett fel az egyházkerületre.

Az egységes liturgiaügyet az előző napon tartott lelkészi értekezlet egyhangú megállapodása alapján a Novák-féle javaslat szerint óhajtja egyházmegyénk rendezni, mint amely alapos tanulmány után adja meg a felvetett kérdésekre a választ, amelyben vannak ugyan újabb cselekvények, amelyek változtatást idéznek elő eddigi gyakorlatban levő istenitizsületi rendünkön, de azok nem ötletszerű felvételek, hanem részben elődeink felújított hagyományai, amelyek által istenitizsületünk méltóság-teljesebbé, változatosabbá s látogatottabbá válik. Csak ezáltal látjuk megvalósíthatónak azt a kitűnő elvet, amely szerint istenitizsületünk evangéliumi szellemben egyöntetűvé téve, a szívre, a lélekre, az érzésre vonzóbbá legyen. A konvent által elfogadott tervezetben, amely csak szorosabb csoportosítása a most gyakorlatban levő istenitizsületi cselekményeknek — ezt a tulajdonképeni célt nem látjuk. Nem ragaszkodunk mereven a Novák-féle javaslathoz sem, annak elfogadása esetén a részleteknél lennének megjegyzéseink.

Nem hajlandó egyházmegyénk a próbaénekeskönyv ügye felett oly könnyedén napirendre térni, mint azt a konvent javasolja; két évtized arra hivatott egyéneinek munkássága többre becsülendő, mintsem a feledés homályának adjuk azt által, — megrostálva kerül abból sok szép, lélekemelő, Istenhez szárnyaló; nem kell félni az újítástól, amit ha eleinte nem jó szemmel néz is a mi konservatív gyüleke-

zetünk, később, belátván a jót, megismervén a szépet, buzgó s lelkes terjesztőjévé szegődik. Egyházmegyénk véleményének érvényt szerzendő, felír e tárgyban a kerületre.

Egyházmegyénk örömmel üdvözlöi a „Sárospataki Református Lapok“-at, mint a sárospataki főiskolában új hajnal hasadását, mely méltó örököse a régibb „Sárospataki Lapok“-nak, garancia a szerkesztők és munkatársak tábora; ott leszünk dajkálásánál s növekedésénél is, nemcsak erkölcsi, de anyagi támogatással. Egyházmegyénket közelebből érdeklő ügyeink is voltak természetesen.

A régi papi gyámintézeti alapszabályt a változott viszonyok, az alaptőke mennyisége, a fizetendő évi járulékok, az igazság és méltányosság alapján megváltoztattuk, újra szerveztük s az évi járulékokat egy özveggy vagy árva részére 160 koronában állapítottuk meg.

Szikszó, Alsó-Vadász, Tarca-Vajkóc adásvételi szerződéseit jóváhagytuk.

A tanügyi bizottság jelentéséből örömmel győződünk meg arról, hogy mindinkább szaporodik kitűnő iskoláink száma. Ez a hivatását lelkiismeretesen teljesítő tanítói kart dicséri, amelynek kebelébe most is örömmel vettük fel a következő ifjakat: Fügödre: ifj. Melegh Károlyt, Nyiribe: Kovács Bélát, Vajkócra: Siposs Ferencet, Selyebre: Siposs Józsefet, Györkére: Dáner Ferencet, Alsólánra: Széchényi Endrét; Selyebről Tóth István Szikszóra választott meg. A fiatal nemzedéket, a jövő édes reményében, atyai szeretettel üdvözlötte az esperes.

Időközben a következő lelkészváltozások történtek: Baksy István Szesztáról Szászfára, Kórody Lajos Pamlényből Fülökéresre, ifj. Benke István Büdről Csobádra, Kőrössy Sámuel putnoki s. lelkész Hernád-Zsadányba választott meg és erősített be.

Veress Tamás elaggott ongai lelkész állásáról lemondott s 800 kor. évi kegydíjban részesül. Papi nyugdíj, jöjjön el a te országod!

Ujj Lajos segédlelkész egyházmegyénkbe bekebelezett.

Ha még megemlítem, hogy a szegénység miatt nagyobb vitára adott alkalmat az egyházak sorrendi megállapítása a közalapsegélyre ajánlásnál, hogy a jövő évi vizitáció rendeztetett s végre, hogy a közgazgatási bíróságnak három fizetésmegosztási ügy adott munkát, a közérdekebb dolgokról beszámoltam.

A barátságos asztalnál méltó ünnepeltetésben részesült jubiláns gondnokunk s azok, kik egyházunk ügyeinek előbbvitelén hivatásszerűen s a bizalom által elhíva, lélek szerint munkálkodnak, de méltó elismerésben részesült a három lelkésztársunk is, akik lelkesi értekezletünket felolvasásokkal élvezetessé és tanulságossá tették.

Ujj József,

egyházmegyei főjegyző.

Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk f. évi szept. 5-én tartotta meg őszi közgyűlését a nagyszelmenci egyházban Szabó Endre esperes és Minay István hivatalkorra legidősebb tanácsbíró elnökölte alatt.

Sajnálattal nélkülöztük egyházmegyénk kitűnő gondnokát, Komjáthy Bélát, aki politikai elfoglaltsága miatt körünkben meg nem jelenhetett.

Mindjárt a gyűlés kezdetén örömmel vettük

tudomásul, hogy eddigi világi aljegyzőnk, Kovács Dániel általános szótöbbséggel világi főjegyzővé választott, ki itt a hivatalos esküt letévén, az eddigi munkakörébe tartozó ügyek előadását szakavatottsággal folytatta tovább. — A gyűlés tagjait pedig jóleső érzés töltötte el, hogy ez a munkás tisztviselőnk, ki eddig is lankadatlan buzgósággal munkálkodott egyházi téren, továbbra is értékesíteni fogja tehetségét közegyházunk javára.

Ezután két lelkészválasztás erősített meg. Az ásványi egyház, mely annyi hányattatáson ment keresztül, végül célját érte, megválasztotta meghívás útján Csomár Béla helyettes lelkészt és Iske, mely a legrendezettebb egyházak között foglal helyet, öt évi üresedés után szintén révparthoz jutott, mert szintén meghívás útján egyhangulag lelkészévé választotta Benkő Lajos h. lelkészt. Isten segítse mindkét ifjú lelkésztársunkat, hogy bátran álljanak meg azon küzdelemben, amelyet anyaszentegyházunk érdekében folytatnunk kell a közel jövőben.

Néhány betérjesztett díjlevelet erősített meg a gyűlés, amelyek — egyet kivéve — olyanok, mint régen voltak; de a kisdobronyi tanítói díjlevelével jobbított, noha az sem annyira, hogy túlságosan epekedni lehetne utána; mindenesetre közelebb van mégis egy lépéssel ahhoz, hogy a tanítói rögzös pályán az anyagi nélkülözést megszüntesse.

Legkiemelkedőbb mozzanatát képezte gyűlésünknek a konventi liturgia felett megindult eszmecsere, mert majd mindenkinek akadt egy-két jó eszméje, amelyet szeretett volna egyik vagy másik részlethez odailleszteni, végre mégis csak úgy fogadtatott el, amint már előzőleg a papi értekezlet letárgyalta. Egyébként jó az így is, ha jobban nem lehet; de azért a zsinat bölcsessége redukálhatná a hatszori communioi alkalmat négyre. Mert mi szükség bójtkor úrvacsorázni, ha nem bójtölünk. ami különben is pápista dolog. És nincs értelme az újbóli úrvacsorázásnak, hiszen nem terem mindenütt bor, sőt — úgy gondolom. — hogy az ország nagyobb részén nincsen, és nem is igen isznak ha nincs; így az én gondolatom szerint ez is elmaradhatna. Külömben is a nevezett két alkalommal olyan kevés az úrvacsorázók száma, hogy emiatt is bátran elmaradhatna mindkettő. A betegeknek így is tartozunk elvinni, tehát semmi fogytatkozás nem történne.

Még néhány tanítói állomás betöltése intéztetett el és több házi ügy, amelyek a nagyközönséget nem érdeklik. Hogyan eshetnének meg azonban gyűlés, templomi székper nélkül! Ez olyan kálvinista specialitás, amit talán az idők végeig sem sikerül kiirtanunk, hanemha minden templomból kihordatják a székeket. Jelen közgyűlésünk is, illetőleg a bíróság, jó hosszú ideig vesződött a csapi atyánkfiai székperével, amelyet ők első ízben a püspöki hivatalhoz adtak be, remélve, hogy ott talán kedvezőbb elintézés nyer ügyök, mint az egyházmegyén, de hát a dolog természeténél fogva egyházmegyei bíróságunk intézte el, úgy ahogy lehetett.

Ezzel be is fejezhetem tudósításomat, ez úton is megköszönve a szelmenci egyház szíves vendégszeretetét. mert mindnyájan azt a benyomást hoztuk magunkkal, hogy protestáns népünk szívvel-lélekkel szereti egyházát és becsüli azokat, akik az egyház ügyeit intézik. Legyen áldás az egész gyülekezeten, valamint annak ifjú papján és családján! H.

A hegyalja-harangodi lelkészi kör értekezlete.

Szerencsen folyt le aug. hó 28-án. Az idő intő jeleitől, vagy a kegyelet érzéseitől indítva-e, a tagok szokatlan szép számmal sereglettek egybe a szerencsi reformátusok nemes ízléssel átalakított kis templomában, amelyben egykor jó Rákóczy Zsigmond ajkairól is harsányan szállt a szent zsoltosma a mennyi boltozatok felé. Olyan édesen pihent itt a lelkünk és ringatózott a multnak emlékein! Olyan kedves megáldás ez a tetszetős belső, a templomot körülölelő romlatag kőkerítés után, amelynek azonban — mint örömmel hallottuk — szintén leszen húsvéti győzedelme.

Az új orgona kíséretével buzgón énekeltünk egy pár énekverset s utána buzgón imádkoztunk *Kerész István* bodroghalászi lelkésszel, akinek itt elhangzott alkalmi imája és imádkozása volt a lelkésztársai előtt való első bemutatkozása. Nyitott szívekre talált.

Ilyen bevezetés után mondta el *Bálint Dezső* sárospataki lelkész a maga elnöki üdvözlő és a feletünk, körülünk zúgó eseményeket méltató megnyitó beszédét.

Az elnöki beszéd mint eszméltetés s mint az idő lelkének tömör bírálata, szintén szíves fogadtásra talált.

Tárgysorozat rendjén *Órás Kálmán* ondi lelkész *Réthy Pál* volt golopi lelkésztől olvasott emlékbeszédet. Erős világításba helyezte a sokat hányatott férfiú életének küzdelmes részét, a nagyra törő ifjút, akinek reményeit nem váltotta be a gyakorlati élet, a családjaiban megkeseredett embert, aki hogy családja sorsát valamiképen biztosíthassa, az éggel és földdel kél kemény csatára; az elméleti tudóst, aki földet túr, sziklákat fesseget, hogy egy-egy tenyérnyi földet termékenységre kényszerítsen. Szomorú, megható kép volt ez a Réthy Pál képe — az Órás Kálmán lelkének tükrében. Hogy ennek a meleg szívvel rajzolt nehéz sorsnak mennyiben volt oka maga a boldogult, azt nagy kímélettel csupán érintette az emlékbeszéd-író, de lélektanilag nem fejtegette. A kör a jellemkép teljességében mutatkozó fogatkozást — egy magvas felszólalás alapján — a jövődöbeli emlékbeszéd-írók figyelmébe ajánlotta.

A *Nagy Károly* volt legyesbényei lelkész emberi és papi jellemképét *Zitás István* szabolcsi lelkész rajzolta meg, de aki a megjelenésben akadályozva lévén, helyette *Székely Imre* lelkész olvasta fel azt. Az Urnak egy halálíg hű szolgálja, mély, nemes kedélyű, finom modorú, papi bölcseséggel megáldott, lassan, feltűnés nélkül építő, a kevéssel is boldog, de utóbbi éveiben sok szívbeli sebtől vérző ember volt Nagy Károly, aki azonban a szenvedések között is megmaradt példaadó keresztyének.

Mindkét emlékbeszéd be fog jegyeztetni az e célra szolgáló emlékkönyvbe a korábban elhalt hegyalja-harangodi lelkészekről megjelent emlékbeszédekkel együtt s erről az elnök fog gondoskodni — saját indítványa szerint.

Ezután következett az istentiszteleti rendtartási javaslat tárgyalása. A konvent által szétküldött bizottsági tervezet volt az alap, mert erre kérte a konvent a kerületek véleményét. Ezzel kapcsolatban azonban — egészen természetesen — szóba került a Novák-féle javaslat is s azokról, akik ezt a gyülekezet által szeretnék volna kipróbáltatni, hogy így mintegy az élet adjon arra bírálatot; — a többség, mivel nem reformról, hanem csak egységesítésről volt ezúttal szó, megmaradt a konventi bizottság álláspontján s azt

némi módosításokkal elfogadta, örömet találván abban, hogy a bizottsági tervezet legnagyobb részben a nálunk szokásos istentiszteleti rend egyetemesítése. A vasárnap délutáni istentisztelet körében kész volna tovább is az egyházi beszéd utáni ima használatára, amelylyel segílyt kér a következő munkás napokra is. A keresztszülék fogadástele felett hosszabb vita támadt s az azzal járó sok bizonytalanság és a keresztszülék netaláni elriasztása miatt — csekély szavazattöbbséggel kihagyandónak ítélte azt a kör. A konfirmációnál nehézségnek látszott a konfirmáló szertartás és konfirmációi vizsga elválasztása főként a kisebb gyülekezetekben, ahol 2—3 konfirmálandó van csupán. — A kör nem látta különben semmi veszélyt abban, ha a szigorú egységesítés még most meg nem történne is.

Szölösy József tolelvai lelkész felolvasása következett volna a tárgysorozat szerint, de az idő már túl volt a délen s így egy pár gyakorlati kérdés felvetésével és rövid megvitatásával s a Sárospataki Ref. Lapok megindulása felett való örvendezéssel az értekezőlet véget ért. Az elnök a szereplőknek — a kör nevében is — meleg köszönetet szavazott s az ülést a kör tagjainak elismerő nyilatkozatai között bezárta.

Az értekezőlet megállapodásait a közös értekezőlet tárgyalta aug. 30-án Sárospatakon az alsó-zempléni papság általános érdeklődése mellett.

A felső-borsodi ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk szokásos vándorgyűlését ez ősszel aug. 29—30-án a d.-horváti népes és virágzó egyházban tartotta meg *Vadász Pál* esperes és *Ragályi Béla* egyházmegyei gondnok kettős elnöklete alatt. A gyűlés népes volt, mivel úgy a tanácsbírói kar, mint a lelkészek igen szép számmal jelentek meg s a tanítói kar is több taggal volt képviselve. Úgy a gyülekezetek képviselői, mint a vendéglátogató egyház tagjai majdnem zsúfolásig megtöltötték e tágas templomot.

Pont 9 órakor áldásosan permetező esőben templomba gyülekeztünk, hol alkalmi ének után Tussay János radistyáni s.-lelkész áhitatos, buzgó imában kérte Isten megáldó és megszentelő kegyelmét a gyülekezetre s a szépen elmondott imádság láthatólag mindnyájunkat meghatott.

Esperesi rövid fohász s gondnoki rövid megnyitó után felolvastattott a gondosan összeállított esperesi félévi jelentés, mely a mai áldatlan zűrzavaros politikai viszonyokra rámutatva, azon nevezetesebb eseményekkel foglalkozott, melyek egyházmegyénkben tavasz óta történtek. E jelentés egész terjedelmében — köszönetnyilvánítás mellett — jegyzőkönyvbe vétetett.

A távollevők igazolása után *Vladár Ervin* világi tanácsbíró lemondó-levele olvastattott fel, melyben előhaladott életkorára való hivatkozással, megköszönve egyházmegyénk kitüntető bizodalját, minden eddig viselt egyházmegyei tisztségeiről lemond. — Közgyűlés esperesünk indítványára egyértelemmel kimondja, hogy még nem engedi nyugalomba vonulni

zöldasztalunk e kitűnő, kevés beszédű, de annál tevékenyebb tanácsbíróját, ki jó példájával, egyházas érzületével, nemes, áldozatkész tevékenységével mindig ott volt, ahol legkitűnőbb világi férfaink harcoltak, — hanem jegyzőkönyvileg fölkéri, hogy szenteljen még legalább pár esztendőnek nekünk is, ahol az ő példás lelkesedésére, ügybuzgó tevékenységére nagy szükség van.

Ezután olvastatott a *Palcsó Károly* lemondásával megüresedett tanácsbírói szavazatok felbontásáról felvett két rendbeli jegyzőkönyv, mely szerint három egyház nem szavazván, a Barna Gyula 12 szavazatával szemben, 34 szóval *Szuhay Benedek* papi főjegyző lett megválasztva papi tanácsbíróvá, ki is a hivatalos esküt ünnepélyesen letévén, programmbeszédjének elmondása után a közgyűlés jókívánatai között jó reménységgel elfoglalta új és fontos állását.

Bekebelezettek mint s.-lelkészek: *Zayzon Mihály* Balajtra, *Almássy Bertalan* Edelénybe, *Tussay János* Radistyánba, *Csikó Zoltán* feles. minőségben mint megválasztott lelkész Ládnessenyőre helyeztetett. *Kun József* pedig Sajószentpéterre választatván a presbitérium régi gyakorlata alapján s.-lelkésznek; püspöki kiboocsátvány mellett addig is, míg betegség miatt elmaradt I. oklevelét meg nem szerzi, választása tudomásul vétetett.

A ládbessenyői egyház pedig, mivel a tanítóválasztás alkalmával többnemű szabálytalanság történt, utasított, hogy a tanítóválasztást haladéktalanul eszközölje.

Az elhelyezések után következett a lelkészértekezleti gyűlésnek Edelényben felvett jkőnyve.

Ennek kapcsán úgy *Vadászy Pál* volt elnöknek, mint *Balogh István* alelnöknek jegyzőkönyvi pontban köszönetet szavazott közgyűlésünk azon közhasznú munkálkodásért, mit a köznyaszentegyház érdekében huzamos idő óta kifejtettek s *Dávid József*nek lelkészértekezleti elnökké történt megválasztását, mint *Mindszenti Imrét* alelnöki minőségében tudomásul véve, őket a legmelegebben üdvözli, kívánván, hogy a megkezdett úton haladva, sokáig sikerrel munkálkodjanak értekezletünk felvirágoztatása érdekében.

Az „*Egységes Liturgia*” nagyfontosságú kérdése került aztán tanácskozás alá s a konventi tervezet némi módosítással elfogadtatott.

Módosításaink következők:

Az 1. §-ban lévő ev. ref. keresztyén egyház helyett a „református keresztyén egyház” kifejezést kívánjuk beilleszteni.

A 3. §-t így szövegezzük: „A rendes istenitisztelek helye a templom; idejét a helyi presbitérium a körülmények figyelembevételével, de mindenesetre úgy állapítja meg, hogy ünnepnapokon, valamint hétköznapokon úgy a délelőtti, mint a délutáni istenitisztelek mindenütt megtartassék”.

A 4. §-ba — mivel a tervezetből hiányzik — okvetlen beillesztendő a virágvasárnapi istenitisztelek is.

Hogy a templomba hívogató harangszóra nézve is érvényesüljön az egyöntetűség elve, kívánjuk, hogy vasárnap és ünnepnapokon mindenütt 2 harangszó legyen; egyik a gyülekező, másik az istenitisztelek megkezdését jelző.

Az 5. §-ból úgy a délelőtti, mint a délutáni istenitisztelek sorrendjéből kihagyjuk a 4. pontot, mely az „Éneket” veszi fel.

Mi vasárnap délután a biblia- és kátémagyarázat mellett, felváltva az egyházi beszédet is megengednénk.

A 8. §-ba csak ennyit kívánnánk tenni: „A keresztelek rendes helye a templom; ideje az istenitisztelek végén”.

A 12. §-ba bőjtővasárnap helyett bőjt második vasárnapja teendő.

A 13. §. 7. pontja helyett ez: „A szereztetési igék elmondása, a jegyeknek külön-külön megáldása.”

A 15. §-t, mely a betegekről szól, így rövidítenék meg:

1. Rövid előfohász.
2. Rövid szertartási beszéd.
3. A jegyek kiosztása.
4. Rövid hálaadó ima.
5. Áldás.

A 19. §-t így kívánjuk szövegezni: „A konfirmáció vizsga a konfirmáló szertartással együtt hajtható végre”.

Minthogy mi igen nagy hatást várunk az áttértek ünnepélyes és nyilvános felvételétől s a felekezeti öntudatot nagyban emelheti ez a szertartás, ennek pontjai közé fölvennénk:

II. „Áttértek fölvétele.”

Igy a temetésről szóló rész IV. számjegyet kap.

Mi állástfoglalunk a templomban való temetés ellen, melyet semmi sem indokol, sőt mindig közegészségügyi érdekeket sért; elvégre is a templom az élőknek és nem a holtaknak temploma.

Mi lehetetlennek tartjuk az úton való éneklés betiltását. Hiszen a mi jó kálvinista népünk, aki az éneklést szereti, sőt maga is szeret abban aktív részt venni, semmi szín alatt se tudna abba belenyugodni, hogy az ő kedves halottját zsidó ritus módjára némán, szóltanul vigyék ki a temetőbe. Falun, városban gyakorlatban van ma is. Utóljára sincsen benne semmi illetet, vagy izlést sértő.

A 25. §-ba ez illesztendő be: „A lelkész és tanító kötelesek minden halottat a sírhoz kikísérni”.

A 26. §. így lenne szövegezendő: Temetés utáni gyászistenitisztelek csakis országos gyász esetekben tarthatók. — S kérjük a zsinatot, határozza meg: mit ért rendkívüli gyászistenitisztelek alatt?

A lelkész-szentelésről szóló részben mi határozottan kimondjuk azt, hogy az alkalmi egyházi beszédet mindig a felszentelendő lelkészek egyike tartsa.

Minden vita nélkül elfogadtuk azon üdvös indít-

ványát is értekezletünknek, mely kimondja, hogy az Új Énekeskönyv ügyét lejtőre vinni ne engedjük, hanem felírunk a főt. egyházkerületi közgyűléshez, hogy ez emelje fel tiltakozó szavát mindazokon a helyeken, ahol ezt megsemmisíteni akarják, — mivel a református szellem nem a hátramenést, de az előhaladást parancsolja s mivel az Új Énekeskönyv föltétlenül sokkal jobb a réginél, a gyülekezetek pedig epedve várják.

Majd a tanügyi bizottság jkönyvének elnöki jelentése és fontos indítványai kerültek tárgyalás alá.

Bodnár István tanügyi bizottsági elnök öröndetes képet rajzolt jelentésében népiskoláink szellemi és anyagi állapotairól. 61 iskolánk közül kitűnő 33, dícséretes 22, kielégítő 5. Egy helyen vizsga nem volt tartható.

Mindennapi iskolás volt: 3625; vagyis 99·12%.

Ismétlő iskolás volt 1222, vagyis 95% járt tényleg iskolába.

Van 53 okleveles, 4 ideiglenes, s 4 lelkész-tanító.

Tantermeink folytonosan bővülnek s nagy szegénységünk mellett is sokat áldozunk iskolai ügyeinkre.

Meglepetéssel hallottuk a jelentésből, hogy a dédesi községi iskola rossz; szűk is, alacsony is s Borsodmegye kir. tanfelügyelője hiába tett lépéseket a kultuszminiszternél, az lett a válasz: nincs pénz. Átiratban megkerestük Borsodvármegye közigazgatási bizottságát, hogy e szegényletes állapotokat ne tűrje s gondoskodjék a mai kor követelményeinek megfelelő iskola-épületről. — Mi, felekezeti iskolafentartók szegények vagyunk s mégis egyik új iskola a másik után épül!

Közgyűlésünk következő indítványokkal zörget a főt. egyházkerületi közgyűlés ajtaján:

a) Az Orbán és Csontos féle népiskolai történelem összehasonlítása és kritikai méltatása után, mivel az elrendelt Csontos-féle történelem népiskoláinkban sokkal kevesebb eredménnyel tanítható, mint a régebbi tisztes múltra visszatekinthető Orbán-féle történelem: tisztelettel kérjük főhatóságunkat, hogy a Cs.-féle történelem a használatból vétessék ki, ehelyett — addig is, míg kellőleg át nem alakíttatnék — az Orbán-féle kitűnő nyelvezettel megírt történelem tanítása rendeltessék el. — Továbbá mondja ki főhatóságunk, hogy a népiskolai történelmi tananyag kizárólag az V—VI. osztályban taníttassék és pedig „Magyarország Történelme” címmel. — Népiskoláinknak ne az legyen a feladata, hogy növendékeink a legfejlettebb korban az ókort tanulják s hazánk történelmét csak kis részben, fejletlen szívvel és elmével; de az, hogy minden református gyermek ennek a hazának történelmét tanulja is, tudja is s ez neveljen belőle kitűnő hazafit. Mert 1000 esztendő hazánk örömeinek és bánatának, lesújtó és fölemelő példáinak, eseményeinek emlékezete a hazafias, a nem-

zeti összetartozandóság érzetét nagyban emeli Magyar hazafiakat, becsületes honpolgárokat neveljünk, de ne világpolgárokat népiskoláinkban a hazai föld és történelem megismerése nélkül.

Kívánjuk a régi tanterv megváltoztatását, mely egészen elméleti s gyakorlatilag épen nem, vagy kevés sikerrel alkalmazható.

Kívánjuk egy „*Kálvin Társaság*” felállítását, — melynek az legyen a célja, hogy válogassa ki a már használatban lévő tankönyvek közül azt — mindaz öt egyházkerület kebeléből — amely legjobb. Hirdessen ez a kiváló férfiakból álló bizottság pályázatot. Bírálja, jutalmazza s az 5 egyházkerület 5 nyomdája által nyomassa ki a pályanyertes műveket. Így olcsóbb is, jobb is lesz a tankönyv s népiskoláink felvirágoznak.

Közgyűlésünk jkönyvi pontban köszöni meg Szuhay Benedek volt (15 évig) körlátogatónak s tanügyi bizottsági (10 évig) jegyzőnek a múltban teljesített munkálkodását; helyére a szentpéteri fiók körelnökévé: *Bardos István*, az alacska kör körlátogatójává pedig *Bogdácsi József* lelkészeket választja.

Az egyházlátogatási kérdőpontok a jegyzői kar szövegezésében kerülve tárgyalás alá, azok felett tanúlságos vita indult meg. — Végre is letettük a lelkészi értekezleti közgyűlésre, hogy előbb ez bírálja felül e fontos munkálatot, mely kissé mélyebben akar benyúlni kérdéseivel a gyülekezetek hit- és valláserköles életébe is

Simon Gyula, szilvási ifjú, de beteg lelkész kérévénye káplántartási jogosultságának megállapítása érdekében kedvezőleg intéztetett el. Vajha óhajtott siker koronázná e kezdeményezést s ne indulna végpusztulásnak ez a szilvási népes és virágzó gyülekezet, mely mint erős sziget állott a pápistaság tengereiben.

Tardonáról azon megdöbbenő jkönyvi hír érkezett, hogy a gyülekezet a törvényes kivetési kulcsot nem fogadja el s ők úgy vetik ki az építkezési összeget, — egy-két kolompos lázítása folytán — ahogy ők akarják. Küldöttség megy a helyszínére, mielőtt a fegyelmi bíróság elcsapná talán az egész presbiteriumot. Küldöttség megy Nekézsenbe is, az új iskola-építés keresztúlvitelére. Ott meg a község és egyház áll egymással hadilábon a kívánt békeség helyett.

A kerületi közgyűlésre kiküldettek mint képviselők, az elnökségen kívül: *Bodnár István*, *Dávid József*, *Elek József* papi; *Székényessy Árpád*, *Zsóry Gusztáv*, *Bárczay László* vil. részről.

Tavaszi közgyűlésünk helye: *Bódva* lesz.

A vendéglátó-egyház lelkésze, *Barna Gyula* kedves családjával és egyházával együtt pedig fogadja vendégszeretetéért egyházmegyénknél leghálásabb köszönetét!

Szuhay Benedek,
papi főjegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Kérjük lapunk olvasóit, hogy a lap előfizetése iránt intézkedjenek; akik lapunkra előfizetni nem óhajtanak, szíveskedjenek a lapot visszaküldeni.

— **Gyászír.** *Palcsó Károly* damaki (felső-borsodi egyhm.) lelkész folyó hó 3-án életének 58 adik, boldog házasságának 30-dik évében elhunyt. Azok közé tartozott, akik híven sáfárkodnak az Istentől nyert talentumaikkal, hogy többre bizassanak. Semmi sem volt előtte se kicsiny, se legyőzhetetlen, a mivel lelkipásztori hivatalát megékesíthette Sajnálatos, hogy gyöngye testi szervezete gyakran vált akadálylyá lelkének felfelé való törekvésében. De e mellett is, amikor csak tehetett, nagy buzgósággal igyekezett minden olyan gyülekezésre, ahol ev. ref. egyházunk szelleme nyilatkozott meg; ahol tapasztalat szerzésre, lelki épülésre kínálkozott jó alkalom. A Prot. Irod. Társaság vidéki gyűlésein, egyházmegyén, egyházkerületen, lelkési értekezleteken a benső ember gyönyörűségeivel vett részt. A felső borsodi egyházmegye tanácsbírájává választotta s mint ilyen is hűnek találhatott. Utóbbi időben sűrűn látogatták a halál hírnökei s hiába keresett gyógyulást beteg testének. Folyó hó 5-dikétől a damaki sirkertben pihen, az igazak reménységével várván az örök bíró ítéletét. Aldott legyen emlékezete!

— **A sárospataki tanítói kör értekezlete.** Ünnepe volt Erdőbénye ref. egyháznak aug 24-én abból az alkalomból, hogy ott tartotta értekezletét a sárospataki tanítói kör. Az értekezleten megjelent néhány tanúgy iránt érdeklődő lelkész és tanúgybarát s az erdőbényei ref. egyház presbyteriuma. *Bálint* Dezső egyházi elnök az értekezlet megnyitása után jelentette, hogy úgy az egyházmegye, mint a konvent átérzi azt az igazságtalanságot és méltánytalanságot, amelylyel a szőnyegen levő „Népiskolai törvényreformja” különösen a kántortanítókat sújtja. A tanítószázad azon kérelmét, hogy a kántori fizetések a tanítói fizetés minimumához hozzá ne számíttassanak, úgy az egyházmegye, mint a konvent méltányosnak tartja s ebben az értelemben határozatot is hozott. Ezután „A magyar nyelvtan tanítása a népiskolában, különös tekintettel a fogalmazásra” című pályamunka megbírálására tért át az értekezlet. Többek hozzászólása után az értekezlet a munkát 1 drb. 10 koronás arannyal jutalmazta. Szerzője *Szily József* erdőbényei tanító. Ujabb pályakérdéseket is tűzött ki az értekezlet 10 és 20 kor. jutalommal. Majd *Szily József* gyakorlati tanítást tartott. Tanítását megdicsérték. Az értekezletet *Búza János* világi elnök zárta be szép beszéddel.

Az értekezlet tagjai ezután a Kossuth-szoborhoz vonultak, ahol már nagy közönség gyülekezett össze s a kör tanítóiból lelkészeiből s a környék néhány tanítójából alakult énekkar összehangzatos éneke után *Kovács Ferenc* b.-sárai tanító szép beszéd kíséretében megkoszorúzta a hazaszeretet legnagyobb tanítójának szobrát. Az értekezlet tagjait a presbyterium hívta meg ebédre s látta el magyaros vendégszeretettel. A fehér asztalnál sok szép pohárköszöntő hangzott el.

(Sz. J.)

— **Adomány.** *Tóth Gyula* vencesellői jegyző (rómkath.), abból az alkalomból, hogy fia, Emil VI. oszt. tanuló, tanulmányait intézetünkben befejezte, a főis-

kola és a tanári kar iránti hálája és elismerése jeléül az új Vay—Mocsáry-alapítványra 50 koronát adományozott. Minél ritkább az ilyen elismerés, annál hálásabb szívvel fogadjuk azt!

— **A pót és javító lelkési vizsgálatok** Sárospatakon f. hó 27 én vagy 28-án, az egyházkerületi közgyűlés befejezése után fognak megtartatni.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola akadémiájának tanrendje az 1905—6. iskolai év első felére.** A) A vallás- és egyháztudományi szakon: 1. *Radácsi György*, rendes tanár, előadja: 1. Ó-szövetségi írásmagyarázatul: A történeti iratok válogatott részleteit fordítva és magyarázva, heti 3 órán. 2. Újszövetségi írásmagyarázatul: A János evangéliumát fordítva és magyarázva, heti 3 órán. 3. Az ó-szövetségi kánontörténetet, heti 3 órán. 4. Ó-szövetségi kánontörténeti szemináriumot 1 órán. 2. *Novák Lajos*, rendes tanár előadja: 1. Az egyházi szónoklattant, heti 3 órán. 2. Az egyházjogtant, heti 3 órán. 3. Gyakorlati theol. szemináriumot tart heti 2 órán. 3. *Rohoska József*, rendes tanár, ez évi dékán, előadja: 1. A vallásbölcsezetet, heti 3 órán. 2. Az új-szövetségi kánontörténetet, heti 3 órán. 3. A bibliai vallástant, heti 4 órán. 4. *Zoványi Jenő*, rendes tanár, előadja: 1. A ker. egyháztörténelemből a reformáció előtti kort. 2. A ker. egyháztörténelemből a reformáció utáni kort, heti 3 órán. 3. A magyar protestantizmus történetét, heti 3 órán. 4. A theologiai encyklopaédiát, heti 1 órán. 5. *Nagy Béla*, rendkívüli tanár, előadja: 1. A keresztyén hittant heti 3 órán. 2. A ker. dogmák történetét, heti 3 órán. 3. A ker. erkölcsant, heti 3 órán. 4. Dogmatikai szemináriumot tart heti 1 órán. 6. *Bathó János*, kollegiumi énektanár vezetése alatt az egész theol. ifjúság gyakorlati éneklést tart hetenként 1 órán. B) A bölcsészeti szakon: 1. *Dr. Székely György*, képesített egyetemi magántanár, akadémiai rendes tanár, ez évi prorektor, előadja: 1. A bölcsészeti történetét (új-kor), heti 4 órán. 2. A philosophiai encyklopaédiát, heti 4 órán. 3. A neveléstant, heti 2 órán. 2. A magyar irodalomtörténet és művelődéstörténet tanszéke üresedésben levén, e tanszarak előadása és órarendje később fog közzétettni. 3. *Rohoska József*, theol. rendes tanár tanítja az angol nyelvet heti 2 órán. 4. *Dr. Rácz Lajos*, főgimnáziumi igazgató tanítja a francia nyelvet heti 2 órán. 5. *Nagy Lajos*, főgimnáziumi rendes tanár tanítja a német nyelvet, heti 2 órán. 6. *Dr. Kun Zoltán*, főiskolai orvos előadja a közegészségtant, heti 2 órán. 7. *Magda Sándor*, theol. segédtanár és főiskola szenior tanítja: 1. A héber nyelvtant heti 4 órán. 2. Az új-szövetségi görög nyelvet heti 2 órán. 8. *Vitályos György*, m. kir. gazdasági v. szaktár előadja: A mezőgazdaságtant (spec. coll.). C) A jog- és államtudományi szakon: 1. *Szánthó Gyula*, a jog- és államtudományok doktora, a római jog ny. r. tanára, ez évi prodékán, előadja 1. A római jogot (Institutiók), heti 8 órán. 2. A római örökösödési jogot (spec. collegium) heti 2 órán. 2. *Finkey József*, a jogtudományok doktora, okl. ügyvéd, a peres és perenkívüli eljárás, a váltó és kereskedelmi jog ny. r. tanára, előadja 1. A peres és perenkívüli eljárást heti 5 órán. 2. A kereskedelmi és váltójogot heti 6 órán. 3. *Zsindely István*, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, a jogtörténet és egyházjog ny. r. tanára, ez évi dékán, előadja: 1. Az egyházjogot, heti 7 órán. 2. A magyar alkotmány és jogtörténetet, heti 7 órán. 4. *Finkey Ferenc*, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, okl. ügyvéd, a jogbölcsezet és büntető-

jog ny. r. tanára előadja. 1. A jogbölcsestet, heti 6 órán. 2. A büntetőjogot, heti 5 órán. 3. Büntetőjogi szemináriumot tart heti 1 órán. 5. *Meczner Sándor*, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, okl. ügyvéd, ez évi akadémiai igazgató, a magyar magánjog, az osztrák jog és a bányajog ny. r. tanára, előadja: 1. A magyar magánjogot heti 5 órán. 2. Az osztrákjogot, heti 6 órán. 6. *Illyefalvi Vitéz Géza*, a jog- és államtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, okl. ügyvéd, a magyar köz- igazgatási jog és a statisztika ny. r. tanára, előadja: 1. A magyar közigazgatási jogot, heti 5 órán. 2. A legújabb kor történetét, heti 4 órán. 3. A statisztika módszerét (spec. collegeum) heti 1 órán. 7. *Szabó Sándor*, az államtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, a nemzetgazdaság- és pénzügytan és a magyar pénzügyi jog ny. r. tanára, előadja: 1. A nemzetgazdaságtant heti 5 órán. 2. A magyar pénzügyi jogot, heti 5 órán. 8. *Ferenczy Árpád*, a jogtudományok doktora, képesített egyetemi magántanár, a közjog, politika s nemzetközi jog ny. r. tanára, előadja: 1. A politikát, heti 5 órán. 2. A bevezetést a jog- és államtudományokba, heti 2 órán. 3. Újkori alkotmányok címen spec. collegiumot tart a III. és IV. éves joghallgatók részére, heti 3 órán. 9. *Székelgy György*, a bölcsesttudományok doktora, ez évi prorektor, előadja: 1. A bölcsestet történetét (újkor) heti 4 órán. 2. A philosophiai encyclopaediát heti 4 órán. 10. *Kun Zoltán*, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja az I. sz. tanteremben: A közegészségtant, heti 2 órán.

— **Főgimnáziumunk népessége.** Főgimnáziumunk egyes osztályaiba szept. 3—5. napjain a következő számmal iratkoztak be a növendékek: VIII. osztály 29, VII. osztály 44, VI. osztály 44, V. osztály 62, IV. osztály 66, III. osztály 66, II. A.) osztály 50, II. B.) osztály 46, I. A) osztály 50, I. B) osztály 50, összesen 507 s hozzájuk adva 3 ideiglenesen bejegyzett tanulót: 510. Miután az V-ik osztályba nem jelentkeztek a tanulók oly nagy számmal, mint előre hittük s a III. és IV. osztály létszámát se érték el, ennél fogva az új iskolai évben *nem lesz párhuzamos*, mint tervezve volt, hanem csak egyszerű osztály. A III. és IV. osztályból intézetünk régi tanulói közül egy kellő időben jelentkezett tanuló sem maradt ki.

— **A gömöri egyházmegyéből.** A gondnoki állásra megválasztott *Bornemisza István* szép levélben köszönte meg az egyházmegye bizalmát, de öreg korára és az azzal járó gyengeségekre való hivatkozással — nem hajlandó a bizalmat elfogadni. Az egyházmegye aug. 31-én tartott közgyűlésében az őszinte és nagy egyház-szeretetről tanúskodó okot elfogadta s új választást rendelt el az üresedésben levő gondnoki állásra. — A tanácsbíróvá megválasztott *Buzi Márton* is lemondott eddig viselt aljegyzői állásáról, eként aljegyzői állásra is szavazás lesz. — A gömöri egyházmegye inkább levéttetni kívánja a zsinat napirendjéről a *liturgia-ügyet*, mintsem a konventi javaslat törvényerőre emeléséhez hozzájáruljon. Egy újabb zsinattól reméli a *Novák-féle* kitűnő javaslat elveinek megvalósulását. A gömöri lelkészi értekezlet okt. 2-án fogja őszi közgyűlését Putnokon tartani.

— **Orgonaátvétel.** A rozsnyói új templomba az egyház gróf *Andrássy Dénes* nagylelkű áldozatkészségéből új orgonát is állíttatott be. Az orgona külseje díszes, teljes gotikus kiképzésű 6 szóló és 5 mellék- változatú. — Az orgonát az egyházi szakértők véleménye alapján aug. 29-én vették át hivatalosan. Szak-

értők voltak; *Maszny Pál* rozsnyói ág. h. ev. orgonista, *Sztanik Gusztáv* székesegyházi karnagy, *dr. Császár Mihály* főgimn. tanár és az egyház orgonistája. A szakvélemény az orgonát, úgy is mint technikai összeállítást, úgy is mint erőteljes, de kellemes hangú hangszert teljesen jónak s a szerződés kikötéseinek megfelelően találta. — Az új orgonát *Kerekgyártó István* debreceni orgonaépítő készítette. r. l.

— **Felhívás 10 éves találkozóra.** Felkérem azon volt osztálytársaimat, akik 1895. június havában velem együtt a sárospataki főiskolában tettek érettségi vizsgálatot, hogy a *szeptember 23-án* szombaton megtartandó 10 éves találkozóra Sárospatakon megjelenni szíveskedjenek. *Eperjesy József* mérnök.

Szerkesztői üzenetek.

B. M. Az első szám példányai teljesen elfogytak s így — őszinte sajnálatunkra azt már nem küldhetjük meg.

Többeknek Tisztelettel kérjük mindazokat, akik lapunkat járták, de arra még elő nem fizettek, hogy az előfizetési díjat lapunk pénztárnokának lehetőleg mielőbb megküldeni szíveskedjenek.

D. B. Október végéig még úgy is elég időnk lesz a közlésre. Szívesen várjuk.

H. J. Levelező lapon írtuk meg véleményünket ama bizonyos határozat értelme felől.

R. L. Szívvel sajnáljuk, hogy a szép és nevezetes ünnepen nem örvendezhettünk együtt az örvendezőkkel; nem a jó akaraton múlt, hanem a sokféle kötelességen. Lélekben igazán együtt ünnepeltünk. Az emléklapokat gyönyörűséggel olvastuk s megemlékezünk róluk.

K. J. Válaszolni fogunk s küldjük is a küldeni valókat.

A. A. Köszönettel tartozunk figyelmédért s számítnak arra továbbra is. Kell lenni bizonyos lelki közösségnek, hogy egyházunk szolgálatában rend és életnek lelke vitézkedjenek.

U. J. A szívbeli megnyilatkozásért is s annak látható eredményért is forró köszönet. Bizonyosak vagyunk további jó szolgálatai felől.

S. K. A küldeményt megkaptuk. Köszönjük. Jövő számunkba soroztuk be.

Többeknek. Az actualis közlemények miatt több beküldött tudósítás a következő számokban jön.

TARTALOM. *Dr. Zsindely István:* Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban (V.) — x. y.: A rozsnyói templomszentelés. — *Új József:* Az abanji ev. ref. egyházmegye közgyűlése. — *H.:* Az ungi ev. ref. egyházmegye közgyűlése — A hegyalja-harangodi lelkészi kör értekezlete. — *Szuha Benedek:* A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

PÁLYAZAT.

A felső-zempléni egyházmegyébe bekebelezett *nagy-toronyai* ev. ref. egyház lelkészi állására ezennel pályázatot hirdetek. Fizetés: föld, termény, szolgáltatás stb. és évi 1096 kor. 60 fillér kongruával 1600 korona. Pályázati határidő: október hó 1. Pályázati kérvények *Hutka József* felső-zempléni ev. ref. esperes úrhoz (Bánóc) adandók be.

Miskolc, 1905. szeptember hó 1.

Kun Bertalan.

ev. ref. püspök.

PÁLYAZAT.

Kápláni állásra pályázatot hirdetek Javadalom: 450 kor. készpénz, úti átalány 50 kor. temetési stólaból 40—50 kor., lelkésznél világítás és ágyneműn kívül teljes ellátás. Kötelessége vasárnap délelőttönként az ó-szülőbéli imaházban predikálni, lelkésznek szükség esetén segédkezni, az állás okt. 1-én elfoglalható. Bővebb felvilágosítást szívesen nyújt.

Tiszaföldvár 1905. szept. 4.

Tóth Bertalan

ev. ref. lelkész

PÁLYÁZAT.

A felső-zepléni egyházmegyébe kebelezett *kis és nagy bárú* ev. ref. egyház lelkeszi állására újlag pályázat hirdettetik; jövedelem: pénz, termény, szolgalmány stb. és kongrua 1600 (ezerhatszáz) korona. Pályázati határidő: október hó 1. Pályázati kérvények Hutka József f. zepléni ev. ref. esperes úrhoz Bánoera adandók be.

Miskolc, 1905. szept. 6.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

PÁLYÁZAT.

A debreceni ev. ref. jogakadémián kinevezés folytán megüresedett egyik rondes tanszékre pályázat hirdettetik. A betöltendő tanszék tárgyai kereskedelmi és váltó jog, peres és peren kívüli eljárás, beleértve a telekkönyvi eljárást. A kereskedelmi és váltó jog heti 6 órán egy féléven át, a peres és peren kívüli eljárás heti 5 órán 2 féléven át adandók elő. A két félévben tartott előadások heti óraszámának a speciál collegiumokkal együtt félévenként legalább 10-et kell kitennie. Megkívántatik a jogtudományi doktratus, továbbá az egyetemi magán tanári képesítés a fent nevezett tárgyak valamelyikéből, vagy amennyiben ezen utóbbi képesítés hiányzanék, annak megszerzése a megváltozástól számított két év alatt kötelező.

Csak ev. ref. vallású pályázónak folyamodványa vétetik figyelembe.

A megválasztandó tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja lesz s hivatalát 1906. év február 1-én szaktudománya körébe vágó székfoglaló értekezés megtartásával foglalja el.

Javadalmazás: rendes tanári fizetés évenként 4000 K. öt évenként öt ízben 200 K. korpótlék és 800 K. lakpénz.

Szabályunk értelmében a közvetlenül megelőzőleg megszakítás nélkül rendes tanári minőségben máshol eltöltött szolgálati idő a korpótlék-jogosultság szempontjából beszámíttatik

Az 1897. évi 183 sz. a. kelt egyházkerületi határozat értelmében a korpótléknak 200 K.-ról 400 K.-ra való felemelése kilátásba van helyezve.

Amennyiben a tanszékre olyan egyén választatnék meg, ki a teljes kvalifikációt, nevezetesen: az egyetemi magántanári képesítést még meg nem szerezte az 1897 évi 183 sz. egyházkerületi végzés értelmében mindaddig, míg a teljes képesítettség megszerzését be nem igazolja 3000 K. alapfizetést s 300 K. lakáspénzt élvezhet.

A pályázati kérvények keresztlevéllel, életrajzi vázlattal, a védkötelezettség teljesítését s az egészségi állapotot igazoló bizonyítvánnyal, a képesítést feltüntető okmányokkal, esetleg az eddigi alkalmazásról szóló bizonyítvánnyal és az irodalmi működést feltüntető iratokkal felszerelve a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához Debrecenbe 1905. év szeptember hó 30-ig és pedig hivatalban levőké felettes hatóságuk útján adandók be.

Debrecen, 1905 év szept. hó. 2.

Kiss Áron.
püspök.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás, ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csep a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször múlászthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

DUNKY FIVÉREK es. és kir. udvari fényképészek, kiknek Kolozsvár, Miskolc, Sátor-Alja-Ujhely és Désen országos hírvű műtermeik vannak, Sárospatakon is fognak ezután minden két hétben egyszer, vagyis minden második vasárnap levételeket eszközölni (Kossuth-utca, Bakó-féle telek) udvarán lévő műteremben, amit mostan át fognak alakítani olyanra, hogy tökéletes szép képeket lehessen ott levenni. A megnyitás ideje hirdetve lesz e hirlapban.

Épen most jelent meg

a legújabb 1905/6. tanévre szóló
könyv, tanszer, egyházi művek

≡ **ÁRJEYZÉKE** ≡

és a

S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni főiskolai tanár szerkesztésében a

Magyar Protestáns Történelmi Irka

rendkívül finom vastag papíron, kemény vastag
simított fedéllel magyar, német, diktandó
és számtani vonalozással és 16 életrajzzal.

100 drb ára K. 1-80.

1000 „ „ „ 16-20.

Kivánatra úgy a jegyzékből, mint az írkákból
mutatványpéldányt küld ingyen és bérmentve

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:

Egész évre 10 Kor.
Félévre 5 "

Főszerkesztő:
RADÁCSI GYÖRGY

Felelős szerkesztő és kiadó: Társszerkesztő:
DR. ZSINDELY ISTVÁN DR. RÁCZ LAJOS

Főmunkatársak:
DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN

HIRDETÉSEK DIJA:

Egész oldal 16 Kor.
Fél " 10 "
Negyed " 6 "
Nyolcad " 3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

VI.

1903. október havában III. Viktor Emanuel olasz királynak Franciaországban tett látogatása némi izgatottságba hozta a kedélyeket. A barátságos látogatást úgy tekintették, mint a két latin állam közeledését s nemzetközi szempontból a hármasszövetségnek a közel jövőben való felbontását s egy új szövetség alakulásának előkészítését. Midőn a francia kormányzat a látogatás visszaadását elhatározta, 1904. március 25-én Loubet elnök utazási és repraesentationalis költségeire 450.800 frank megszavazását kérte a képviselőháztól. Delcassé külügyminiszter a feltámadt nyugtalanság lecsendesítésére hangoztatta, hogy e látogatás az Oroszországgal való szövetségen épen nem fog változtatni, de a katolikus párt e javaslatot, illetve magát a látogatás tényét nagy aggodalommal fogadta, azt a szent szék megsértésének s a pápaság iránti nagyfokú tiszteletlenségnek tekintette.

A klerikálisok kiváló vezére: Du Mun gróf a legnagyobb lelki háborgások között már előre látja az ebből származó bajokat s mint írja¹ hasztalan keresi a látogatás előnyeit, ellenben utal arra, minő rossz példát fog adni e tekintetben épen a pápasággal a múltban oly szorosan összeforrott Franciaország a többi államoknak, a pápaság világi hatalmának ignorálása s teljes megszűnésének ily ünnepélyes manifestója által. De a francia kormány ez aggodalmakkal mit sem törődött. Loubet április 28. és 29-ikén a Quirinálban nagy és ünnepélyes fogadtatásban részesült s e látogatásnak a két nemzet barátsága mellett különös historiai jelentőséget épen az adott, hogy a köztársaság bátor kormányza, szakítva az előítéletekkel, az egységes olasz királyságnak fenhatóságát nyíltan elismerte, midőn a Vatikánt figyelmen kívül hagyta, mert abba, hogy a Quirinál után másodsorban menjen a pápához, a Vatikán nem volt hajlandó belemenni.

A szent szék, mely a maga jogait elévülhetlen-

nek tekinti s a világi hatalmának elvesztésébe sohasem képes belenyugodni, e mellőzés által magát súlyosan sértve érezte s ennek nyilvánosan is kifejezést adott, midőn 1904. ápril 29-én a pápa Merry Del Val bibernok által a katolikus hatalmakhoz egy tiltakozó jegyzéket intéztetett. E hires jegyzékben, mely az Osservatore Romanoban, majd a „l'Humanité“ c. lapokban is közzététetett¹ a pápaság a látogatást kivételes fontossággal bíró eseménynek tekinti, mely mellett nem haladhat el a nélkül, hogy fel ne hívja rá a kormányok figyelmét. A szent széknek a souverain hatalmakkal egyenlő állása, az iránt eddig mindig megnyilatkozó tisztelet most első ízben sértetett meg s épen az állam részéről, mely sokszoros kötelékekkel van hozzáfűzve s a keleten a katolikusok feletti protektoratust gyakorolja. A köztársaság kormánya súlyos sértést követett el midőn annak mutatta be hódolatát aki a világi hatalomtól megfosztotta s minden jog ellenére a főhatalmat kezében tartja. A közvélemény úgy Francia-, mint Olaszországban észrevelte a látogatás offensiv célzatát, hogy t. i. a szent szék jogai meggyengítenek. E fájdalmas tény miatt emeli fel a szent szék tiltakozó szavát s azt a hatalmak tudomására juttatja.

A jegyzék a francia nemzet kebelében leirhatatlan elkeseredést teremtett. Úgy tekintették azt mint egy idegen hatalomnak az állam politikai ügyeibe való avatkozását s a súlyos és kárhoztató ítéletet nem lehetett egy szabadságára oly sokat tartó nemzetnek szóltanul eltűnni. Növelte az elkeseredést az is, hogy X. Pius pápára úgy tekintettek, mint akit Rampollával szemben Ausztria segítségével a pápai trónra s a francia érdekek vereségét a pápaválasztásnál nem tudták elfelejteni. A nemzet izgatottsággal várta a miniszterium intézkedését. A Loubet elnöklete alatti minisztertanács semmisnek jelentette ki e tiltakozó jegyzéket s Delcassé utasította Nisard francia nagykövetet, fejezze ki az ellen tiltakozását. május 24-én pedig Nisard vatikáni nagykö-

¹ Az európai sajtó e nagyjelentőségű jegyzékkel részletesen foglalkozott, annak idején a mi egyházi lapjaink is közölték. Szövege Briand i. m. 140., 141. l.

¹ Comte Albert Du Mun: Contre la Separation 10. s. köv. lap.

vetet visszahívták s ezzel a diplomatiái összeköttetés megszakadt.¹ A képviselőház nagy érdeklődéssel tárgyalta e fontos kérdést. Május 27-én Delcassé külügyminiszter kijelentése szerint az egész közvélemény meggyőződhetett arról, hogy a kormány részén van az igazság; Briand és a republicanus párt egy része követelte, hogy a concordatumot azonnal fel kell mondani, ami azonban a jövő 1905. évre lett elhalasztva. De legerélyesebbek Combes nyilatkozatai valának: „A francia kormány nem engedett bizonyos ultramontán követeléseknek, amelyek bizonyos állítólagos elévülhetetlen praerogatívák tekintetbevételét követelték. Mi már 30 évvel ezelőtt végeztünk a pápa világi hatalmáról szóló agyrémmel.“ A klerikálisok ellenmondása és a szabadelvű republicanusok zúgó helyeslése követte a kormányférfiak erőyes felszólalásait s a képviselőház 427 szavazattal 95 ellen, Combesnak Nisard vatikáni nagykövet visszahívására vonatkozó eljárását helyeslőleg vette tudomásul.

S hogy a nemzet elkeseredése még teljesebbé legyen, *ugyanaz időben két francia püspöknek ügye a legnagyobb vihart támasztotta s okát és közvetlen előzményét képezte annak, hogy Franciaország ma felmondotta a concordatumot s a separatióról szóló törvényt megalkotta.* Le Nordez dijoni és Geay lavalai püspökök alkotmányos érzelmű férfiak valának. Azon meggyőződésben éltek, hogy a concordatumhoz ragaszkodva, mint hű hazafiak és mint hű katolikusok egyformán teljesíthetik köteleességüket s az egyháznak és az államnak lehet egyforma lelkesedéssel szolgálniok. E meggyőződésükben szomorúan kellett csalódnok, alkotmányos érzelmük miatt püspöki állásukról mindkettőjüknek le kellett mondani s épen ez volt a legnagyobb ütköző pont, ami a különben is ingerült állapotok között a pápasággal szemben teljes szakításra vezetett. Geay lavalai püspök ugyanis egyházmegyéjében az állami és püspöki tekintély ellen izgató papság és royalistikus körök ellenében szigorúan lépett fel, ami miatt ellene nagy actiót indítottak. A legsúlyosabb rágalmakkal illetetett, sőt nyilvánosan is insultáltatott. Már 4 évvel ezelőtt 1900-ban szó volt lemondásáról s erre a curia által fel is szólíttatott, de ekkor a pápa az ellene indított eljárást beszüntette.

1904-ben Vanutelli cardinalis által a lemondásra újólág felszólíttatott, ő azonban a levelet a francia kormánynak adta át, mely a kuria eljárását a concordatum megsértésének tekintette, amennyiben, amint a concordatum szerint a püspöki kinevezés a kormányzat joga, úgy a pápa a püspököt a lemondásra egyoldalúlag nem kényszerítheti. Május 17-én a püspök 15 nap alatt Rómába rendeltetett s a potestas ordinis és iurisdictionis elvesztésével fenyegettetett meg. A kormány, melynek a püspök a levelet s a szentszék ultimatumát is bemutatta, ezt igazi provocatio-

nak és a concordatum felmondásának tekintette, a püspököt felkérte, hogy maradjon helyén s a diplomatiái összeköttetés végleges megszakítását helyezte kilátásba.¹

Hasonló eljárást követett a szent szék a lavalai püspökkel Le Nordezzel szemben, aki ellen egyházmegyéje papnövendékét felizgatták, a publicumot felhívták, hogy tőle, aki a szabadkőművesség gyanújában áll, a bérmlást ne fogadja el. Miután a felizgatott szemináriumú növendékek egy alkalommal az ordinatiót nem akarták tőle elfogadni, a pápai udvartól felszólíttatott, hogy ennek kiszolgáltatásáról a jövőben mondjon le. A kormány, midőn arról értesült, hogy a lavalai püspök is Rómába rendeltetett s szintén a iurisdictionis elvesztésével fenyegettetett meg, ezt is a concordatum megsértésének tartotta s ez ellen is tiltakozott. A minisztertanács épen midőn e kérdésben tanácskozássra ült össze, értesült Geay dijoni püspök Rómába utazásáról s július 29-én a *diplomatiái összeköttetést teljesen megszakította.* Aug. 24-én a lavalai püspök is Rómába ment s püspöki állásról való lemondásukat Merry de Val államtitkárnak — ki őket „mint márvány“ oly hidegen fogadta s a lemondásra felszólította. — bejelentették. E két püspök alkotmányos érzületének volt áldozata. Megható azon nyilatkozat, melyben Geay dijoni püspök elutazásakor fájdmát kiöntötte: „A két hatalomnak, a világinak és egyházinak egyetértésével lavalai püspökké neveztetvén ki, nem hittem, hogy jogom van felhagyni functioimmal a két hatalom egyikének tudta és akarata ellenére. Sajnálattal utazom el, hogy személyem feláldozása nem lehet a kiegyenlítés záloga s keserűséggel is, hogy annyi katolikus lesz felindulva, midőn egy jó püspök hűségét egy jó francia köteleességével összeütközőnek találja.“²

Kétségtelen, hogy a két püspök ügyéből támadt súlyos conflictusban úgy a pápai udvar, mint a francia kormány erős argumentumokat tud felhozni álláspontjának védelmére és igazságának bizonyítására. Az összeütközés — mint már az előzőekben kifejtettük — a concordatum hiányosságából származhatott, mely csak a békés időkben, a két hatalom egyetértése idején felelhetett meg céljának, de nem akkor, midőn a kath. egyház hatalmi túltengésével szemben a francia államnak évek óta védekeznie kellett. Ha a püspököket az államfő nevezi ki, hogyan lehetne a kormányzat tudta nélkül őket egyoldalúlag lemondásra kényszeríteni? Nyilvánvaló, hogy ennek megengedése a kinevezési jogot teljesen illusoriussá tenné. Combes büszkén mondhatta, hogy ő a concordatumot egyetlen pontjában sem sértette meg, de annak megsértését sem tűrhette el a francia nemzet reputációjának csorbítása nélkül.

A francia kormány nyugodt öntudattal viselheti

¹ Az egész eset érdekes leírása: Eugen Lachenmann: *Der Bruch zwischen Frankreich und dem Vatikan. Die Christliche Welt.* 1905. jan. 5.

² Anatole i. m. 72. l.

¹ Lorinzelli nuntius azonnal még nem utazott el Párisból.

el a felelősséget azért, hogy a dolgok idáig fejlődtek. Az elfogulatlanul ítélőnek nem lehet tagadni, hogy a szakítás, valamint a separatio az előadott előzmények logikai szükségszerűséggel folyó következménye volt. Azon természetesen nem lehet csodálkozni, ha a „francia katolikusok sohasem fogják elfeledni három embernek (Loubet, Combes, Delcassé) nevét és az ő felelősségüket“¹ de a kérdés az, hogy a dolgok ily stádiumában tehetek-e egyebet e kiváló férfiak annál, amit tettek?

Ezek után áttérhetünk magára a separatio kérdésére. A separatio — mint előadtuk — a francia liberalis politikusoknak régi óhajta volt.

Lammenais álláspontjának, „hogy a vallást csak a szabadság által lehet megmenteni s e szabadságnak feltétele az állam és egyház teljes szétválasztása“, hovatovább több és több követője akadt s a francia kamarában már a 80-as években többször felmerült a kérdés s 1901. óta több terv készült, (Dejeante, Pressensé² Boissy D' Anglas, Hubbard, Flourens, Reveillaud, Roche, Grosjean³ és Berthoulat, Senac) melyek átvizsgálására — mint bevezetésünkben említettük — s egy javaslat szerkesztésére a ház egy bizottságot küldött ki (1904. júni 17.) A bizottság konstatálván, hogy a fennálló javaslatok egyike sem felel meg a bizottság óhajtatásának, tisztázta a főbb elveket s ez alapon készült a Briand-féle bizottsági első szöveg s már folyamatban volt a szöveg második és utolsó tárgyalása, midőn nov. 10-én a Combes-féle javaslat hozzá elküldetett, mely sok tekintetben eltért a bizottság javaslatától. Midőn Combes a kormányelnöki állásról lemondott, 1905. február 9-én a kormány Loubet nevében Rouvier, Martin, Delcassé, Étienne egy másik javaslatot küldött a bizottsághoz, melynek jó része az előző Combeséből volt átvéve s így már könnyű volt a bizottságnak elkészíteni ama javaslatot, mely a képviselőháznak bemutatott s mint láttuk, bizonyos módosításokkal ez év július hó 4-én el is fogadtatott.

Dr. Zsindely István.

(Folyt. köv.)

Az egyházalkotmányi törvényjavaslat.

III.

A törvényjavaslat nagyjában megtartja most érvényben álló törvénykönyvünk beosztását; az egyes fejezeteknek alrészekre való osztásánál azonban új s nem mindig helyeselheto eljárással találkozunk. Így mindjárt az I. rész I. fejezete, mely az egyházközségről, mint hatóságról szól, A.—G. betűk alatt hét alrészre van felosztva. Teljesen osztom „Egy zsinati tag“ azon véleményét, hogy a javaslat ezen egyes részei csak lazán, vagy sehogysem függenek és illesz-

kednek össze s magam is teljesen megfelelőnek tartom az első fejezetnek 5 alrészre tagolását, de nem abban a sorrendben, melyet „Egy zsinati tag“ indítványoz, mert szerintem előbb kell az egyházközségi közgyűlést és azután a presbiteriumot tárgyalni. Szerintem tehát az I. fejezet helyes beosztása csakis ez lehet:

I. Egyházközségi szervezet:

1. Egyházközségek.
2. Az egyházközségi közgyűlés szervezete
3. Az egyházközségi közgyűlés jog és hatásköre.
4. A presbiterium szervezete.
5. A presbiterium jog és hatásköre.

A konventi javaslat az egyházközségi közgyűlésen és presbiteriumon kívül még egyházközségi választó-gyűlést is ösmer. Ennek hatáskörébe utalja a lelkész, főgondnok, (vagy ahol ez nincs, a gondnok) a presbiterek és ha (a népes egyházközségeken) a közgyűlés képviselői, a közgyűlés tagjainak választását. Tagjai pedig ennek a választó-gyűlésnek, az egyházközség összes jogosult választói, tehát azok a nők is, kik saját nevök alatt egyházi adót fizetnek.

Hogy a lelkész választásában az egyházközség adófizető nőtagjai is résztvegyenek, azt mindenki jogos és méltányos dolognak tartja; de hogy e jogot a főgondnok, gondnok és presbiterek választására is, az eddigi gyakorlattól eltérve, kiterjesszük, azt „Egy zsinati taggal“ egyetértve, magam részéről sem tartom helyesnek. Ennélfogva én a javaslat által proponált egyházközségi választó-közgyűlést törölnöndök, tehát a főgondnok, gondnok és presbiterek választását az egyházközségi közgyűlésre bízandónak tartom, mely közgyűlés az egyházközség adófizető férfi-tagjaiból áll.

A lelkészválasztásra való jogosultság megállapítása, szerintem, mint a mostani törvényben is van, a lelkészválasztásról szóló szakaszba lesz beszövegezendő s itt mindenesetre megoldandó lesz az a kérdés, hogy az Amerikában (vagy bárhol másutt) tartósan távollevő férjnek itthon maradt felesége, ki a férjére kivetett egyházi adót pontosan fizeti, részesülhet-e lelkészválasztói jogosultságban? Ezt a kérdést a tisztánbeli egyházkerület már régebben bejelentette a zsinati tárgyak közé, de a konventi javaslat a megoldást elmulasztotta.

Az egyházközségi választó-gyűlésről szóló d) szakasz kihagyatván, nagyon természetes, hogy az egyházközségi közgyűlés jogosult tagjait egy külön §-ban kell meghatározni. A választói névjegyzéket pedig korántsem kell olyan nagy ceremóniával csinálni, amint azt a javaslat 21—23. §§-ai tervezik, mert ha ezek a rendelkezések törvényerőre emeltetnének, akkor a nagyobb egyházmegyék esperesei épen az esztendő végén oly nagymérvű, de egészen felesleges munkával lennének megterhelve, melynek egyenértékű semmiképen sem tekinthető az a papíros-tömeg, mely a választói névjegyzékek másodpéldá-

¹ Du Mun: i. m. 44. l.

² A jelen törvény javaslatába ebből vettek át legtöbbet Grosjean azon nézetben volt a bizottságban, hogy a kérdés elővétele felett referendum történjék.

nyaiból az esperes hivatalos szobájában, évről-évre feltornyosúlna s esetleg pár hétig alkalmas tüzelő-anyagúl szolgálna.

„Egy zsinati tag“ azt javasolja, hogy az egyházközségi közgyűlésnek a presbiterok csak tanácskozó, de nem szavazó tagjai lehessenek. Tagadhatatlan, hogy az egyházközségi közgyűlés egyik teendője a presbiterium némely intézkedésének felülbírálása, vagy megerősítése; mindazáltal nem tartanám szerencsés lépésnek a szóbanforgó javaslat elfogadását, amennyiben, ha a presbiterok az egyházközségi közgyűlésben szavazati joggal nem bírnának, nagyon sokszor megtörténhetnék, hogy a presbiterium legüdvösebb intézkedéseit a helytelen vezetés vagy befolyás alá került közgyűlés leszavazná.

Egy másik nagyérdékű kérdést is felvet „Egy zsinati tag“, midőn azt a tételt állítja fel, hogy a presbiteriumnak csak a gyülekezet kebeléből és az egyházközség által választott tagjai lehetnek; ennél fogva nem lehetnek tagjai a presbiteriumnak hivatalból, vagyis választás nélkül az egyházközségen kívül vagy felül álló hatóságok által választott tanárok és tanítók, sem ezek küldöttei, mint ezt az E. T. 21. §-a rendeli s a javaslat 28 §-a is fentartja.

A helyes elvből helyesen van levonva a gyakorlati követelmény; nagy kérdés azonban, hogy törvénybeiktatásával a nagyon régi gyakorlatot teljesen megváltoztassuk-e; mert az az érvelés, hogy „ha a tanár és tanító érdeklődik annak az egyházközségnek ügyei iránt és annak tevékenységében élénk részt vesz, amelynek területén működik, akkor egészen biztos lehet benne, hogy az egyházközség bizalma őt a presbiteriumba viszi, — ez az érvelés. fájdalom, nem mindig és nem feltétlenül válik valóra.

A választott presbiterok számának maximumát a javaslat 200-ban, „Egy zsinati tag“ pedig 32-ben állapítja meg. Amaz nagyon sok, ez nagyon kevés. Magam részéről a presbiterok számának maximumát 100-ban, (centumvirek) az egyházközségi képviselői közgyűlés tagjainak számát pedig, a konventi javaslattal egyezőleg, a presbitereken kívül, azok számának kétszeresében állapítanám meg, tehát itt 300 lenne a maximum, míg a konventi javaslat szerint 600 tagból is állhat a képviselői közgyűlés!

Végül: magam részéről a megfelelő helyen törvénybeiktatásra ajánlom a következőket:

„Az az egyháztag, ki házasságkötését megelőzőleg gyermekei vallására nézve, egyházunkra hátrányos meggyezést köt, vagy a házasságkötésnél az egyházi áldást, — gyermekeinél a szent keresztséget igénybe nem veszi és így megveti; cselekvő és szenvedő választó-képességét az egyházi közizgatás minden fokozatán elveszíti.“

Javaslatomat nem tartom szükségesnek indokolni, mert azoknak, kik az ilyen rendelkezés jogos és szükséges voltát a jelen viszonyok között már eddig is be nem látták, úgy is hiábavaló lenne minden indokolás.

Révész Kálmán.

Vád önvád helyett.

A gömöri egyházmegye évek óta dícséretes buzgósággal nyugtalanodik egyik legfőbb célunk elérése, a népiskolai tankönyvek megjavítása érdekében. Alig van év, hogy a tanító-egylet valami jelét ne adná ilyen irányú nyugtalanságának. Most sürgeti a tanterv-revisiót, máskor általánosságban vagy részlegesen fejezi ki elégedetlenségét tankönyveink felett; most a vallástani, máskor mindegyik népiskolai tankönyvünket bírálgatva, meg-megjelölgeti a változtatás, a javítás módjait is; most egyik-másik tankönyvünk terjedelme és drágasága, máskor a könyvek bekötése miatt nyilatkozik meg aggodalma, figyelme és gondossága. Nagyon helyes, dícséretes dolog; hiszen az Irodalmi Kör igen sokszor kérte a jóakarátú, alapos, szigorú kritikát, mert csak így állhatunk meg és haladhatunk mind az anyagi, mind a szellemi versenyben a mai nagyon fellendült tankönyvirodalom terén. A fejlődés az alapos bírálattól remélhető, vagyis minden mellékes érdeket félretéve, mindig ez lehet a jelszó: győzzön a jobb! A közös cél felé tehát vállalt erővel, egymást megbecsülve törekedjünk s közös célú munkánkban feltétlenül érvényesüljön az igazság, az iskola érdeke és a kölcsönös jóakarát. A gömöri tanító-egylet legközelebbi megnyilatkozása ezeket a főszempontokat mintha nem vette volna kellőképpen figyelembe s őszinte önvád helyett önkényes vádat emel Irodalmi Körünk ellen a tankönyvírásban követett eljárása miatt.

Miskolcon tartott tavaszi egyházkerületi közgyűlésünk jegyzőkönyve 79-ik pontjában ez van mondva: „A gömöri egyházmegye a tanító-egyletnek azt a kérelmét terjeszti fel, hogy — miután szerinte a Sárospataki Irodalmi Kör által kiadott népiskolai könyvek irányra és terjedeleme nézve többnyire nem felelnek meg a gyermeki felfogásnak és a tanterv által kiszabott időnek, aminek az is lehet egyik oka, hogy a néptanítók a tankönyvekre kitűzött pályázatban a pályázatra kitűzött idő rövidsége miatt nem vehetnek részt s a népiskolai tankönyveket főiskolai, illetőleg gimn. tanárok készítik. — felhívandó az Irodalmi Kör, hogy a népiskolai tankönyvek megírására oly hosszabb határidővel hirdessen nyílt pályázatot, hogy abban egyházkerületünk hivatott tanítói is résztvehessenek.“

Igaz ugyan, hogy a ker. közgyűlés igazságos és bölcs határozatával az Irodalmi Kör egészben véve megvédelmezte, a vádakát súlytalanná tette; mindamellett az elhangzott vádak, mert már régibb idő óta kísértének, ezután is ott kísérhetnek tanítóságunk gondolkodásában s zavarhatják azt a kíváncsot, a közös célra nagyon üdvös összhangot, melynek az Irodalmi Kör és egyházkerületünk tanítósága között fenn kell állania: szükségesnek látom a nyílt vádra az őszinte nyíltsággal irt választ, hogy ki-tűnjék: jogosultak-e a vádak és ha igen: mely irányban? A hiba ez: tankönyveink „irányra és terjedeleme nézve többnyire nem felelnek meg a gyermeki felfogásnak és a kiszabott időnek.“ Ennek oka, mely panasz is, vád is: „a népiskolai tankönyveket főiskolai, illetőleg gimn. tanárok készítik, meg: „rövid a pályázati idő.“

Úgy lett volna ugyan helyénvaló, ha a tanító-egylet egyenesen megjelöli azokat a tankönyveket, melyeknek készítésében a hivatott tanítók a nyílt pályázat rövidsége miatt részt nem vehettek; de a „többnyire“ szót írjuk át „összesre“ és beszéljünk mindegyikről; talán így megjelölhetem azokat is,

melyekre az egylet vádjai különösebben eshetnek.

1. Az ABC-re a vádak sulya nem nehezedszik. Néptanítók pályáztak a pálmáért, néptanító nyerte, s a könyv talán meg is állja helyét, míg a phonomimika ki nem szorítja a használatból (?). De szabad legyen megkérdezni: nem gyümölcsözőbb volna egyebek közt e vádak helyett erről a phonomimikáról s kapcsolatban talán az ABC-ről értekezni s az Irod. Kört ilyen irányban informálni? Hiszen az ABC maholnap újra nyomás alá kerül!

2. A Magyar Nyelvtanra már részben ráillik a panasz. Ütötték is, most is ütök, mikor már némelyek kívánsága szerint nem is akar alkalmatlankodni. Bizony ezt — Isten bocsá! — gimn. tanár merészkedett készíteni, két nyomós ok miatt. Először, mert az előző kísérlet, az Arvay Nyelvtan átdolgoztatása nem sikerült, pedig a szerzői qualificatio nem eshetnék kifogás alá a gömöri tanítói egylet szemében sem. Másodszor meg — a főök éppen ez volt — a nyelvtanítás sokféle ágazó viszasságai közt egyöntetűséget kellett teremteni s ezzel a gimnáziumi oktatást az idekerült gyermekekre nézve is megkönnyíteni. És mert bizonyos tekintetben a tanítókat is tájékoztatnia kellett, vezérkönyv híjában, főleg az új dolgokra nézve; ez volt az ok, amiért terjedelmesebb lett. De hát a bölcse kiválasztást a gyakorlatnak kellett volna és kellene tudnia; mert hiszen éppen ez az anyag engedi meg, hogy okos mérséklettel a többit azt a keveset tanítsuk, amire az iskolai életnek mulhatatlánul szüksége van. Sajnos, a visszaélésért, a sok grammatizálásért, a tankönyv lett a bűnbak s hatalmas versenytársa, az Olvasókönyv szorongatásaira a pusztába száműzetett, legalább úgy „félíg-meddig.“ Minthogy ez a tankönyv már néhány év óta szorosan véve nem is tankönyv, mert az egyh. ker. határozat mondotta ki, hogy a nyelvtani anyag tanítható nyelvtan nélkül: a gömöri tanítóegylet panasza és vádja erre a régi bűnösre egészben véve nem eshetik.

3. Az *Olvasókönyveket* nem tudom, oda kell-e állítanom a vádlottak padjára. Szerzője se nem főiskolai, se nem gimnáziumi, hanem képezdei tanár; ez meg nincs a kifogásolt szerzők között. De talán jogosultsága ellen szó nem is emelhető, mert, ha nem tanító is, de a tanítóknak mestere volt. Az meg elvitázzhatatlan tény, hogy annak idejében a Kör e tan., illetőleg segédkönyvek készítettésekor a tervre pályázatot hirdetett s a jónak talált tervezet alapján nyerte el szerzője a megbízatást. Ez különben nagyon régi dolog s bizonyosan nem adhatott okot a panaszos megnyilatkozásra. Hanem az meg már nagyon is új dolog, hogy alig hantoltuk el e kézikönyvek jó nevű szerzőjét, megkonditották a gyászharangot e művei felett is. Epen approbatio alatt volt a legközelebb megjelent I. II. füzet, mind a kettő már ötödik kiadásban — és csodálatos, hogy az a munka, mely négy kiadásban, a szerző életében approbatiót nyert, a szerző halála után mindjárt olyan rossznak tűnt fel a bíráló szemében, hogy egyik füzetből az approbatio megvonását ajánlotta, mert a nagy kötetnek néhány kifejezése stilsztikailag kifogásolható. Hát én tudom, hogy a szerző gyöngé stilsztika volt; azt is tudom, hogy e munkákat megírták előző alkalommal erős prot. színezetűk miatt; de mert e könyvek lényegökben keveset változtak, vagy oly hibák voltak már előzőleg is, hogy

approbatiót nem kellett kapniok, vagy ha kaptak, nem voltak annyira hibásak, hogy ötödik kiadásuktól az approbatiót meg kellett tagadni. Kiállítás tekintetében sem voltak e kötetek az előzőknél alábbvalók. De mert tudom, hogy a bírálatnak sok mindenféle titkos rúgója van; nagyobb jelentőséget még egy bírálatnak nem tulajdonítok, csak figyelmeztetésnek veszem, hogy ami eddig jó volt, igyekezzem jobbá tenni, ha a hibák valósággal hibák. Elköptatott igazság: emberi mű tökéletes soh'sem lehet. Az már nagyobb hiba volna, ha e bírálatnak magában a megújított I. Körben tulajdonítanának nagyobb fontosságot, ahol pedig a meglevőt még némi hibái mellett is körömszakadásig védeni kellene s mindjárt kétes értékű újjal akarnák a jót, bár nem tökéletest, helyettesíteni. Mert tudom, hogy vészmadarak itt is vannak! Ime egy másik nagyon fontos taneszközünk, melynek sorsa tanító-egyleteink gondolkodásának méltó tárgya lehet annnyival is inkább, mert e könyvek különben is a változtatás pontján állnak. A megboldogult szerző éveken át sürgette a nyelvtannak Olvasókönyvek alapján való tanítását s akarta is Olvasókönyveinek ilyen célból való megváltoztatását. A Kör fel is szólította, hogy mi módon akarja; nagyon itt van tehát az ideje, hogy a gyakorlat emberei alaposan megvitassák és eldöntsék: *Kell-e és mily mértékben változtatni, illetőleg a nyelvtani anyaggal bővíteni az Olvasókönyveket, vagy az Olvasókönyv csak maradjon kizárólag Olvasókönyv?* az ilyeneknek előleges megbeszélése sok utólagos méltatlankodást feleslegessé tehetne.

4. „*A Magyar Alkotmány*“ c. tankönyvet akadémiai tanár írta a Kör megbízásából s ennyiben kifogásolható. Ha azonban meggondoljuk, hogy e tananyag feldolgozása mennyi jogi ismeretet s általában a jogélet fejlődésének milyen alapos tudását feltételezi: talán nem sértem meg tanítóságunkat azzal a feltevősemmel, hogy az erre való pályázatról lemondanának. Ha azonban a hivatottak vennék azt a fáradságot, hogy a gyakorlat, az iskola szempontjából közölnék esetleges észrevételeiket akár a szerzővel, akár az Irod. Kör elnökségével: a szerző is, a Kör is hálás lenne, oktatásunknak is javára lehetne annnyival is inkább, mert e tankönyvünk már ez iskolai év végével új kiadás alá kerül. Hasonló szakudást s a tantárggyal való olyan nagyobb terjedelmű, állandóbb foglalkozást kívánnak:

A *Természettan* (5) és *Természetrajz* (6) is, a milyen állandó és terjedelmű foglalkozás, a tanító-ságnál már helyzeténél fogva nem is gondolható. Erre azt mondhatnák ugyan némelyek: hiszen éppen az a baj, hogy egyik-másik tankönyvünket *tudós* írja. Lehet; hanem az meg elengedhetetlen kellék, hogy mindegyiket *tudós* írja. Megengedem, sőt meggyőződéssel állítom, hogy egyik-másik hivatott tanítónk bármelyik tantárgyat is megírhatja; de az is igaz, hogy a folytonos változásban, fejlődésben levő tananyag feldolgozásában, éppen, mert hiányzik a vele való behatóbb foglalkozás, egyben-másban könnyen tévedhetnek. Állításomat felmerült esetekkel tudnám igazolni. Ezeket annak a feltevésnek igazolásául hoztam fel, hogy talán ezek a könyvek sem esnek a panaszoltak, a megvádoltak közé. Mind a kettőt gimnáziumi tanár készítette ugyan, de mind a kettő régebbi keletű, az utóbbit meg gyakorló iskolai tanár, tehát hivatott ember javíttatja legközelebb s teszi könnyebbé a gyermeki felfogásnak.

7. A vádlottakat nem lehet keresnünk a „*Szám-tani Feladatok és Példatár*” e tankönyvek között sem; mert ezek is régebbi keletűek, meg szerzőjük a tanítóság tanítómestere volt; tehát legkevésbé sem kifogásolható. — Ennek a tankönyvünknek történetében az a nevezetes, hogy szerzőjét és az Irodalmi Kört biztatták a II-ik, főleg a III-ik füzet megkésztésére s még alig nyomtattuk ki a III. füzetet, egyházkerületi határozat kimondotta, hogy a számtan kézikönyv nélkül is tanítható. Így aztán soknak nem kell, némelyek használják. Most már ott állunk, hogy az I-ső füzet elavult, tehát újra készítenünk, a II. füzet elfogyott, tehát újra nyomtatandó volna, a III. raktáron van; az Irodalmi Körnek tehát itt is kérnie és várnia kell tanítóságunk határozott véleményét, hogy aztán az irányadó tanács szerint az iskola érdekében és valódi szükségéhez mértén kellő időben és bőlesen cselekedjék.

Maklár Pap Miklós.

(Vége köv.)

Dr. Meczner Sándor akadémiai- és közigazgató iskolai évnyitó-beszéde 1905. szept. 12-én.

Nemes tanuló ifjúság, kedves tanítványaink!

Boldognak érzem magamat, hogy én lehetek az, aki az új iskolai évben az első szót intézi hozzátok. Mert bár minden működésénél érzi a tanár azt, hogy a tanuló ifjúságért munkálkodik, leginkább mégis akkor érzi ezt, amikor tanítványaival közvetlenül érintkezik. Örömmel üdvözöllek tehát e napon, midőn az iskolában újból megjelentek!

Még érzitek az anyai búcsúölelés melegét, még fületekben cseng a búcsúszó. még frissen élnek a lelketekben a szülői szeretet megnyilatkozásainak a nyomai és csak természetesnek kell találnom, ha kissé nehezettekre esett a válás az édes otthontól. Nem is volna jó, ha nem így volna. De szolgáljon kárpótlásul nektek az, amiről biztosítok, kedves tanítványaink, hogy itt is szeretettel fogad benneteket egy második nevelőanyátok, az „alma mater”, ez az öreg iskola, amelyet szintén van okotok szeretni, mert azokat a jókat osztja nektek bőkezűen s önzetlenül, amelyeket az otthon meg nem adhat. — Az iskolától nem szabad félni, idegenkedni, azt a szó szoros értelmében szeretni kell. Csak ha ezt érezni fogjátok, akkor lesz az iskola rátok nézve igazán eredményes. — Tegyük fel, hogy iskola egyáltalában nem volna seholy; mi volna akkor? Az emberek tanulnának maguktól, tapasztalásból, mert tanulás nélkül, ha létezni akarnak, nem lehetnének. A tudás vágya ösztönszerűleg veleszületik az emberrel s készíti az ismereteknek tapasztalati elsajátítására. Ki tanítja meg a gyermeket beszélni? Ugy-e magától tanul meg s mindegy neki, hogy az anyanyelve magyar-e, vagy francia, s ép úgy lehetne, latin, vagy görög. — S amint megtanult az ember beszélni magától, épúgy megtanulna sok-sok mást s jönne okvetlenül idő, amikor ahoz, aki sokat tud, sereglenének a nála tudatlanabbak, hogy könnyebb szerrel készen kapják az ő tudásából azt, amit önmaguknak nagy fáradság és időpazarlás árán kellene a saját tapasztalásukból és gondolkodásuk által megszerezni; vagyis ha minden iskolát egyszer megszüntetnének, az mégis csak újra feltámadna, mert anélkül az ember meglegni nem tud. Én itt kedves tanítványaink mindnyájatokhoz szólok, nagyokhoz és

kicsinyekhez egyaránt s ezt a kis fejtegetést főképp a kisebbeknek szántam, hogy további szavaimat könnyebben megérthessék. S most már kérdelem, hogy képzelhető-e, hogy amit az ember nélkülözni nem tud, azt ne szeresse? Képzelhető-e tehát, hogy az iskolát, — amit, mint most kimutattam, — az emberi természetből kifolyólag nélkülözni nem tudnánk, ne szeressük? Hát erre az a feleletem s az elmondottakból más nem is következhetik, hogy akinek lelki szükséglet megtudni azt, amit az iskolában tanul, az okvetlenül szeretni is fogja az iskolát, máskülönben teher neki, amelytől örömmel szabadulna, ha lehetne. Ha az iskola szabadon rábízhatná minden növendékére, hogy annyit és azt tanuljon, amit és amennyit akar, akkor merem állítani, csupa gyönyörűség volna mindenkinek az iskola, de hát ez nem lehet. A tudományok annyira összefüggnek egymással, hogy még a szakpályákon is többféle tudományágnak kikerülhetetlenül találkozniuk kell, annál inkább kell tehát azoknak az iskoláknak, amelyek, — mint különösen a gimnázium, — különböző szaktanulmányokra készítene elő, mindazt felölelni, amit a maguk céljai érdekében szükségesnek tartanak. Innen van, hogy a tanuló nagyon gyakran nem érzi közvetlen szükségét annak, amit tanul s még ha el végzi is becsülettel, amit végeznie kell, érzi többé kevésbé a súlyát is az ő kötelességeinek. S itt kezdődik a tanulásban a *munka*. De hát a munkát is meg kell tanulnunk szeretni. „Ember küzdj!” Arra már most kell készülnötök nemes ifjak, hogy az életben, ha csupa rózsán járnánk, még akkor is szúrna a tüskéje. S ott kezdődik az *erő*, ahol a nehézségekkel birokra kelünk. S amint a porondon izomerővel győzünk, itt, a szellemi munka terén, a lélek erejével, a *kötelességérzettel*, ami nem egyéb, mint a kötelesség szeretete. Aki megtanulta a kötelességet szeretni az az iskola kellemes dolgaival együtt a munkáját is egyszóval az iskolát szeretni fogja. Az ilyennek, — biztosítom róla — eredményes lesz a munkája s büszkén léphet ki a tudomány mezejére, már csak azért is, mert a kötelességét teljesítette.

A tudomány egyike a legértékesebb javaknak, amelyeket Isten az embernek adott, de ne higgyétek, hogy mindig. Eszembe jut Schillernek „Dal a haragról” című költeménye, amelyben a tűz hatalmának jótékonyaságáról beszél, de egyszersmind festi romboló erejét, ha az ember hatalmá fölért urrá lett. Így vagyunk a tudománnyal is. Olyan, mint a nap, ez az örök tűz, a világoosság forrása, minden élőnek életető-eleme; de a pokol kárhózatossá tüzévé válhatik, ha olyan ember jut a birtokába ennek a kincsnek, akiben nincs *jellem*. Az ilyet jobb lett volna baromi tudatlanságban hagyni, mint azt a rá nézve veszedelmes fegyvert a kezébe adni, amelyet ő embertársai megrontására használ. De hát hogyan? kérdezhetitek, lehetséges-e tudományos képzettség mellett jellemtelenség? Fájdalom, nem egy példa van rá, hogy akik a társadalomban magas polcokon ültek, tudásukkal látszólag vezetőszerepre hivatottak voltak: csak mint hamis gyémántok csillogtak, míg lelkük sötét bűnök rejteke volt, melyet csak a látszat külső máza takargatott, míg jött a szégyenteljes megaláztatás.

A tudomány egymagában emberré nem tesz, ha a lélek nemessége nem emeli ki az alantas erkölcsi felfogásból s mi más lehet a lélek szép tulajdonságainak s így a jellemnek is erősebb fejlesztője, mint a *vallás*?

Az igazán vallásos ember rossz nem lehet s

annak a kezében a tudomány szintén fegyver ugyan, de amelylyel oda sulyt, ahol a jónak, a nemesnek az ellenségét kell pusztítani. — Sajnos, nem egyszer fogtok hallani szeretett tanítványaink olyan állítást, hogy a művelt embernek a vallás fölösleges! Feleljétek rá báró Eötvös József szavaival, aki azt mondja: „épen kitűnő embereknek szükséges a vallás leginkább, mert ők érzik igazán emberi elménknél szűk korlátait”. S hogy ezek a mély értelmű szavak nem az ábrándozó poétaléleknek szóvirágai, hanem az életből vannak merítve, erre elég az az egy példa is, ha rámutatok azokra a nagy elmékre melyek a világot tudták megmozdítani, mikor a reformatio emberfeletti munkáját megalkották, nem a saját dicsőségükért, nem elismerésért, hanem a vallás szent ügyéért. S ha ezekkel szembeállítjuk azokat az önmagukat nagygyá kinevezett óriásokat, akik azt mondják, hogy a művelt embernek vallásosság nem kell, ismét Eötvös szavai jutnak eszünkbe, hogy vannak emberek, akikről csak onnan tudjuk, hogy van eszük, mert kifinomodott észjárásukkal magukra vonták a figyelmet. Mosolyogjunk rajtuk, de azért sajnáljuk őket!

De ne felejtünk még egyet, nemes tanuló ifjúság: a *hazaszeretetet*. Apoljátok a szívetekben ezt a nemes lángot, amelytől éltető melegét várja a jövőben a magyar haza. De ezt mondanom sem kell, hiszen nem volt még a Rákócziak iskolájában diák, aki erre a buzdításra rászorult volna. Hanem azt már talán nem egészen fölösleges megemlítenem, hogy ha igazán szeretitek ezt a magyar hazát, ezt leginkább azzal bizonyítjátok be, ha legjobb tehetségetek szerint iparkodtok megszerezni magatok számára itt azt a szellemi tőkét, amelynek a gyümölcseivel a haza jólétét mozdítjátok elő. Legyen a szemetek előtt, hogy ma-holnap ti lesztek ennek a nemzetnek a java-ereje s töledek várják majd milliók a vezetéset a nemzeti megizmosodás felé s amit itt tudományban és vallásos jó erkölcsökben kaptok, azt nem magatokért, hanem mindnyájunk közös édes anyjáért, ezért a magyar földért kapjátok!

Nemes tanuló ifjak! Mi, akiket jó sorsunk arra rendelt, hogy a ti oktatóitok és vezetőiteket legyünk, teljes mértékben érezzük ennek a feladatnak a felelősség teljes voltát és érezzük a nehézségeit. Tisztában vagyunk vele, hogy ami iparkodásunk a közös nagy nemzeti munkában nem elég, ha ti szorgalmatokkal segítségünkre nem jöttök. S ezért ne gondoljátok, hogy ha veletek olykor elégedetlenek vagyunk, hát ez talán az irántatok való rokonérzés hiányának a jele. Volna csak módotok köztünk lenni a tanácskozó asztalnál, mikor az érdemeitokről beszélünk és mikor hibáitok miatt kell felettetek itélnünk, látnátok az arcokon az őszinte öröm és elszomorodás kifejezését. Mert oly nehéz „jó bírónak” lennünk, aki mint Werbőczy, ami nagy jogásznunk mondja, „az ítélethozásban sem szerfölött kegyetlen, sem fölötte kegyelmes ne legyen, hanem csak igazságos”. Ha feddünk is, csak a ti javatokért van s ha örülünk, az is nektek szól. S ezt előre boesátva, fogadjátok szívesen azt az intelmünket, hogy jól használjátok fel az időt, amely vissza nem jön soha többé. Figyeljétek meg, hogy hányszor fogjátok az életben hallani ezt a mondást, hogy „ha a mai eszemmel még egyszer születném, de másképen élnék.” Figyeljétek meg, mondom s belátjátok, hogy igazat mondtam.

A nagy nyári iskolai szünetet itt ezen a vidéken igen gyakran aratási szünetnek mondják s igen találóan nemcsak a természetre vonatkoztatva, hanem

reátok is, kedves tanítványok, mert ti is, mint a gazda, évről-évre aratjátok fáradságotok jutalmát, aszerint, amint vetettetek. Mint a gazdát, titeket is érnek kisebb nagyobb veszteségek, néha nem is saját hibátokból, de ez se kedvetlenítsen el mert lesz nektek majd még egy nagy aratásotok ott kint az életben. Ott arassatok aztán igazán!

Készüljétek már most mindenképpen erre a nagy aratásra a mi segítségünkkel, de első sorban annak a hatalmas Istennek a segítségével, aki legyen ebben az új iskolai évben is mindnyájatok oltalmazója!

Ezzel a jó kívánságommal, melynél jobbat már nem adhatok, nyitom meg az 1906 iskolai évet.

Évmegnyitó ünnepély a sárospataki főiskolában.

Az 1905/06-ik iskolai év ünnepélyes megnyitása f. hó 12-én volt a főiskola imatermében, hova a főiskolai harang szavára d. e. 8 órakor sereglett egybe az igazgató-tanács, a tanári kar, a tanuló ifjúság s néhány pataki és vidéki érdeklődő szüle. Az igazgató-tanács tagjai közül jelen voltak: *Fejes István, Dókus Gyula, Nagy Pál, Szabó Endre, Vadász Pál, Kérészy Barna, Meczner Béla, Ragályi Béla, Dókus Ernő, Révész Kálmán, Bernáth Zoltán, Bálint Dezső*. Az ünnepély a 37-ik dicséret közös elének-lésével kezdődött, *H. Bathó János* főisk. ének- és zenetanár harmonium-kíséréte mellett. Az ének elhangzása után *Nagy Béla*, az új rendkív. theol. tanár imádkozott áhitattal, szívet-lelket felemelően. Hálát adott a szünidő áldásaiért, a nyugalomért, a megújult erőért. Isten áldásáért esedezett a főiskola előjáróira, jóltevőire, tanítóira, tanítványaira. Kérte Istent, „hogy ha a mi egyet nem értésünkből harcok támadnak, legyen a harc mindig csak az elméké és sohasem a szíveké. Hadd legyen ez a mi kis világunk e sokszor háborgó nagy világban a békének, nyugodt munkának boldog otthona, legyen a mi életünk, közös működésünk egy része a földön megvalósuló istenországának, melynek törvénye az igazság is, a szeretet is. Az az igazság, mely soha nem vét a szeretet ellen s az a szeretet, mely mindig készséggel enged az igazságnak”. — *Nagy Béla* ez első szereplésével teljes mértékben megnyerte az előjáróságot, a tanári kar és az ifjúság tetszését és rokonszenvét. Imádkozás után az istentiszteletet közös gyülekezeti ének zárta be. Ezután dr. *Meczner Sándor* ez évi akadémiai és közigazgató intézett a tanuló ifjúsághoz hasonlatokban gazdag, nemes szónoki tüzrel előadott beszédet (lásd előbb), melyben szívökre kötötte a főiskola iránti szeretetet, a kötelelességérzetet, a munkaszeretetet, a jellemsszilárd-ságot, a vallásosságot és hazaszeretetet. A tartalmas megnyitó után *Fejes István* főiskolai egyh. algondnok intézett lelkes beszédet az ifjúsághoz. Meggyőzően fejtegette ősi tanintézetünk nagy jelentőségét, melynek célja, hogy jó hazafiakat és lelkes egyháztagsokat neveljen. Majd amiatt való aggodalmának adott kifejezést, hogy főiskolánk 700 főnyi ifjúságából az iskolai év folyamán nagy tömeg pereg szét. Némelyek a tanulói pályára kezdetén, mások közepén, sokan meg annak végén. Ezek a nemes célt el nem érték és nem is fogják elérni soha. Ezek nem váltják be a szülők édes reménységét! Azt tapasztalja, hogy az V-ik és VI-ik osztályokban tömegesen lanyhulnak az ifjak szorgalmukban. A theológián is így van, hol a szeptemberi alapvizsgálatra 32 ifjú közül 12 még csak nem is jelentkezett. Kérdezi: miért kellett ezeknek

a tanulói pályán már 10 esztendő eltölteni? Mi lehet e szomorú ténykörülmenynek az oka? Szerinte ennek oka nem a tudomány hiánya. Ő nem a tudás hiánya miatt panaszkodik. Egy általános nagy bajt lát ő ebben s ez az, amire a közigazgató úr is célozott beszédében: *a jellem hiánya, fogyatékosága, az erény hiánya a cselekvésben*. Felhívja az ifjúság figyelmét arra, hogy legyen mindig szilárd az elhatározásban. Ne riadjon vissza még a nem kedvestől, a kellemetlentől sem, a nemes cél felé való törekvésében. Legyen előtte minden körülmények között kedves a kötelességteljesítés. *„Ne vizsgálják — úgymond — mi a jó, mi a nem jó, mert mindaz jó, amit mi tanítunk. Nem tanítunk mi semmi olyat, ami javukra nem fog rálni.”* Szeretettel intette az ifjúságot, hogy „legyenek tanáraik iránt engedelmesek; jó tanácsaikat tartsák meg, mert ők csak javukat akarják, mint mi is, hogy örömmel üdvözölhessem az ifjúságot az iskolai év végén.” — Majd szíves szavakkal üdvözölte a tanári kart s Isten áldását kérte működésére. Ezt követőleg megemlékezett dr. Tüdős István és dr. Horváth Cyrill eltávozott akad. tanárokról, akik nagy tudásuknál fogva veszteségei lesznek a főiskolának s Isten áldását kérte további pályájukra. Meleg szavakkal üdvözölte Nagy Béla rendkív. theol. tanárt, aki most kezdi meg működését főiskolánkban és Elekes Imrét, ki szept. 1-től mint rendes tanár tanít főgymnasiumunkban. Kérte az egész tanári kar tagjait, hogy a tanulókra nézve legyenek a szülők helyett szülők, atyjok helyett böles tanító atyjok, hogy így forrjon együvé a tanári kar és az ifjúság. Az atyai szeretettől áthatott s böles tanácsokban gazdag, igazán lendületes beszéd után dr. Ferenczy Árpád, a politika, magyar közjog, nemzetközi jog, a jog- és államtudományi bevezetés nyilvános, rendes tanára tartotta meg székfoglaló értekezését. „A politika rendszere” című, pár hónappal ezelőtt kiadott s a szakkritika által nagy elismeréssel fogadott munkájából olvasta fel „Az igazságszolgáltatás politikája” című szakaszt, amely az előljáróságot és tanári kart meggyőzte arról, hogy dr. Ferenczy Árpádban főiskolánk egy széles látókörű, nagyra törekvő, kiváló tudóst üdvözölhet. Az előadás befejezése után a székfoglaló tanárt Fejes István, miután jelezte, hogy mi a célja a székfoglaló értekezés tartásának (t. i. hogy megpecsételje azt a kapcsolatot, mely a főiskola tanári kara és az egyházkerület között lesz s megtudja az előljáróság, hogy a megválasztott új tanár milyen tudományos irányt és elveket képvisel), ünnepélyesen beigtatta hivatalába s Isten áldását kérte munkásságára. A megnyitó ünnepély után az igazgató-tanács tagjai a tanácssterembe vonultak, hogy az iskola ügyei fölött tanácskozzanak. Déli 1 órakor közébed volt az u. n. küldöttségi szálláson. Pohárköszöntőt mondtak: Fejes István, dr. Meczner Sándor, Szabó Endre, dr. Zsindely István, dr. Rácz Lajos, Rudácsi György, Révész Kálmán, Nagy Béla, dr. Ferenczy Árpád, Kossuth János. Ebéd után az igazgató-tanács folytatta tanácskozásait. Adja Isten, hogy a beállott iskolai esztendő a békés, nyugodt munkálkodás esztendeje legyen s áldásos sikert hozzon a főiskolára!

A főiskolai igazgató-tanács szeptemberi ülése.

A főiskolai igazgató tanács őszi rendes ülését Fejes István egyházi és Dókus Gyula világi algondnok elnöklete alatt folyó hó 12-én tartotta meg Sárospatakon. Az egyházi algondnok az új iskolai év

kezdetén az igazgató-tanács munkásságára Isten áldását kérve nyitotta meg a tanácskozásokat s a tagok igazolása után hozzákezdett a munkálkodáshoz, amelynek folyamán a következő fontosabb és közérdekűbb kérdésekben intézkedett és határozott.

Az akadémiai szék jelentése alapján ez alkalommal értesült az igazgató-tanács hivatalosan arról, hogy dr. Horváth Cyrill főkönyvtárnok s az akadémian az irodalomtörténet tanára az új iskolai év kezdetén állásától megvált s a főváros egyik tanintézetében új tanszékét már el is foglalta. Az akadémiai szék a maga kebelében tárgyalás alá vette az üresen maradt tanszék és főkönyvtárnoki állás betöltésének ügyét és minthogy a tanári kar körében ez alkalommal ismét felmerült e tanszék megszüntetése, egyelőre bizottságot kíván kiküldetni, amely az akadémiai irodalomtörténeti tanszék fentartása, vagy megszüntetése kérdésében véleményt adna. Az igazgató-tanács határozott visszaesésnek tartaná, ha a főiskolának ma meglevő valamelyik tanszéke megszüntetnének s annyival inkább annak tartaná épen e tanszék feladását, mely akadémiaikon az általános magyar irodalmi képzettség ügyét szolgálja. E fontos művelődési szempontból, de más okokból is, azt javasolja az igazgató-tanács az őszi egyházkerületi közgyűlésnek, hogy ez az akadémiai tanszék tartassék meg s felhatalmazást kér, hogy arra a pályázat oly időben legyen kihirdethető, hogy ezt már a következő évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés betölthesse.

Az akadémian az irodalomtörténeti előadás ily módon a megkezdett iskolai év alatt szünetelni fog; a művelődéstörténetet azonban dr. Székely György elő fogja adni s a főkönyvtárnoki tiszttel ebben az évben ideiglenesen Harsányi István főgimn. vallás-tanár látja el.

A Bükki-féle házban létesített internatus helyeire a nagy szünet alatt kihirdettetett a pályázat 12—14 internatusi helylyel. Az internatusba mindössze 7 folyamodó jelentkezett: 2 joghallgató és 5 gimnáziumi tanuló. Egyelőre ugyan csekély ez a létszám egy modern alapon kifejlesztendő új főiskolai intézményhez, de megnyitását, az egyházkerület idevonatkozó határozata után, el kellett rendelnie az igazgató-tanácsnak és elrendelte azzal a biztató reménységgel, hogy ez az új alkotás, átélvén a kezdet nehézségeit, idők folytán megerősödik s a hozzá fűzött várakozásnak eleget fog tenni. Az internatus vezetésével és felügyeletével az igazgató-tanács Maller Sándor főgimn. helyettes tanárt bízta meg. Nem volt azonban ez idő szerint megnyitható, és pedig a jelentkezők csekély létszáma miatt, a Vaykastélyban tervezett szeminárium.

Ugyancsak a nagy szünet folyamán hirdettetett ki a pályázat a megüresedett háznagyi állásra is. Szám szerint 25 különböző korú, állású és képzettségű egyén folyamodott érte. A köziskolai szék

nagy körültekintéssel tette meg jelölését s az igazgató-tanács a jelöltek közül *Nemes György* helybeli lakost választotta meg háznagynak. a pályázati hirdetésben is körülírt ama feltétellel, hogy csak egy évi sikeres próbaszolgálat után fog állásában véglegesítettetni.

A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősege be-terjesztette jelentését s ezzel kapcsolatos számadását a lap mai viszonyairól. E szerint a lap 638 példányban küldetik szét, a mai előfizetők száma meghaladja a 300-at, biztos előfizetőre számíthat 400-ra. esetleg 500-ra is. Az igazgató-tanács megnyugvással vette tudomásul a szerkesztő-bizottság jelentését és mint hogy az új közlőny szerkesztésénél s irányánál fogva mindinkább nagyobb tért hódít meg kálvinista társadalmunkban s az érdeklődés iránta hova-tovább melegebb lesz, az igazgató-tanács e Lapokat az egyházkerületi közgyűlés pártolásába ajánlja.

Az igazgató-tanács júniusi ülésében, a főgimn. tanári kar előterjesztése alapján, meghatározott létszámot állapított meg a gimnázium alsó osztályaiba való beiratkozásra. Méltán érdeklődhetett tehát mindenki a beiratkozások eredménye iránt. A főgimnázium igazgatójának hivatalos jelentése szerint a főgimnáziumi ifjúság mai létszáma 509, míg a múlt iskolai év ugyanazon időpontjában, a korlátlan beiratkozás idejében, 532 volt. Protestáns vallásu tanuló a beiratáskor vissza nem utasított és a létszámapadás egy jó részben onnan is ered, hogy a főgimnázium három felső osztálya a normalisnál, az itt megszokottnál valamivel alacsonyabb létszámú. Mint a jelek bizonyítják, alap nélküli tehát azok aggodalma, akik az alsóbb gimnáziumi osztályok létszámára megállapított numerus clausus miatt a tanulói létszámnak nagyobb mérvű lepadásától tartottak.

A főgimnázium tanári kara jóváhagyás céljából az ig. tanács elé terjesztett tantárgy beosztási tervezetében bizonyos elvi jelentőségű változtatásokat kívánt behozni a gimnáziumi tantárgyak tanításainak eddigi gyakorlatában. Azt a gondolatot óhajtja u. i. a lehetőségig keresztülvinni, hogy egy-egy tanár a maga megkezdett tantárgyát a gimnázium folyamán végig tanítsa. Ez az elv, értéke tekintetében, már minden oldaláról meg van vitatva a tanügyi körök előtt s gimnáziumunkban teljes valóságában való keresztülvitelét nem is akadályozná semmi más, mint az a tény, hogy egyházkerületünk a főgimnáziumnak egynéhány mai tanárát, előzetes tanári működése után és épen ennek alapján, kifejezetten választotta meg bizonyos tantárgyaknak meghatározott gimn. osztályokban való tanítására. Minthogy azonban a főgimnáziumnak egyik ilyen jellegű tanára sem emelt kifogást a bemutatott tantárgybeosztás ellen, igazgató-tanács azt a mostani iskolai évre helybenhagyta, felhívta azonban a gimnáziumi széket, hogy az u. n. felmenő tanítási rendszernek jö-

vőre vonatkozó tervezetét, indokaival együtt, terjessze fel az igazgató tanács februári ülésére.

A főiskolai gazdasági választmánynak azzal az előterjesztésével kapcsolatban, mely az iskolai épületeknek mai állapotára s használhatóságára vonatkozik, szóba került a főiskolai imaterem átalakításának kérdése is. Az igazgató-tanács véleménye szerint u. i. az orgonának és a szószéknek elhelyezésén s mai állapotán is javítani kell s esetleg mind a kettőt újjal kell pótolni. Az imaterem padlózatának fekvése sem egészen megfelelő s a padok olyan elhelyezése mellett, aminőben azok a mostani évmegnyitó alkalmával voltak, az imaterem egy részének berendezése alkalmatlan is. Intézkedést tett azért az igazgató-tanács arra, hogy az imaterem a szükségnek és a kívánalmaknak megfelelően célszerűbben rendeztessék be.

Tudomásul vette az igazgató-tanács, hogy a földművelésügyi miniszter a sárospataki főiskola akadémiajában a gazdaságtani ismeretek előadásával *Vitályos György* gazdasági szaktanárt bízta meg és hogy a pályázat alá bocsátott gyakorló tanárjelölti állásra folyamodó nem jelentkezett.

A most üresedésben levő egyik Horváth Mária-féle műegyetemi ösztöndíjra való felvételre *Kun Dániel* végzett gimn. tanuló ajánlatik az egyházkerületi közgyűlésnek.

Elintézte ezeken kívül az igazgató-tanács a tandíjmentességi és a tápintézeti jótéteményekért benyújtott kérvényeket s azokat a folyamodványokat is, melyek több különféle tárgygyal kapcsolatban érkeztek eléje. Határozott több iskolaügyi és vagyoni kérdésben s a tárgysorozat letárgyalása után az elnökség az igazgató tanács ez ülését este 7 órakor berekesztette.

e. j.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye f. évi szept. hó 4-én Alsó-Mihályiban tartotta meg ezidei őszi közgyűlését az egyházi és világi férfiak, valamint a hivatalnoki kar részvétele és élénk érdeklődése mellett.

A templomban lefolyt gyűlés istenitisztelettel kezdődött, melyen Nyitrai Lajos tussai lelkész mondott megható imádságot. Istenitisztelet végeztével Hutka József esperes sajnálattal jelentette, hogy Bernáth Elemér e.-m. gondnok még mindig tartó gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg a gyűlésen s Dókus Gyula legidősebb világi tanácsbírót kérte fel a társelnöki szék elfoglalására. Ennek megtörténte után Dókus Gyula az egyházmegyei közgyűlést néhány üdvözlő szóval megnyitotta. Erre a tagok számbavétele következett, mely után Péter Mihály papi főjegyző tett jelentést a lemondott Mándy István e.-m. világi tanácsbíró helyére elrendelt másodszori szavazás eredményéről, melyhez képest a beadott 29 szavazatból 16 szavazattal Diószeghy János varannói főszolgabíró választott meg Mándy István

örökébe, Isaák János kolbásai földbirtokos 13 szavazatával szemben. Az új tanácsbíró meleg hangú táviratban köszönte meg a kitüntető bizalmat s egyben jelentette, hogy akadályoztatása miatt ezúttal nem jelenhet meg a gyűlésen. Felesketése tehát a jövő gyűlésen fog megtörténni. — Most a tanítók eskütétele következett. Négyen tették le a hivatalos esküt, u. m. Séllyey Győző hardicsai, Gyarmathy László zempléni, Pálur Miklós miglészi tanítók és Kövy Jolán abarai tanítónő, akiket az esperes lelkes szavakkal üdvözölt.

A skontró tárgyalása során a zempléni egyház 6200 korona egyházkerületi tőketartozásának 10 év alatt egyenlő részletekben leendő letörlesztésére számos egyház az iskolai felszerelési és egyéb hiányok mielőbbi pótlására utasítottak. A homonnai missiói egyháznak az ág. evangélikusokkal szemben való jogviszonyát tárgyzó bizottsági munkát, illetve a betérjesztett kétoldalú szerződést az egyházmegyei közgyűlés a kerületre terjeszti fel.

Ezután Péter Mihály indítványa került tárgyalás alá, melyet már a múlt egyházmegyei gyűlésen megtett, de amelynek a jelen gyűlésre írásban való benyújtására utasított, hogy t. i. az egyházmegyei őszi vándorgyűlések megszüntetessenek és a tavaszi gyűlés, valamint a szomszédos egyházmegyekben divó szokás példájára központosíttassanak. Indoklásában kifejtette, hogy az egyházmegyei közgyűlések munkaköre ma már egészen más, mint régen volt.

Régen ugyanis az egyházmegyei gyűlések mind-megannyi zsinatok voltak, amelyekeken hitelvi kérdések is tárgyaltak és tanulságos hitvitákkal, papszenteléssel stb. voltak egybekötve. Nagy építő hatásuk tehát kétségbevonhatatlan volt, sőt kitűnő eszközül és alkalmul szolgáltak a gyűlések a reformáció eszméinek terjesztésére. Ma ellenben az egyházmegyei gyűlések jóformán csak közigazgatási teendőkkel foglalkoznak s így építő hatásuk igen csekély. Régen csaknem minden egyes egyházban lakott egy-egy református földesúr, aki az egyházmegyei gyűléseket ellátta. Ma a legtöbb helyen a szegénység terhe alatt roskadozó egyházakat terheli a gyűléstartás költsége. Régen a gyűlés nagy közönséget vonzott a gyűlésterembe a gyűlési tárgyak hallgatására. Ma szembezőkő a hívek érdektelensége.

Ezzel szemben Dókus Gyula rámutatott arra, hogy ennek a dolognak két oldala van, nevezetesen ez nemcsak az egyházmegyei gyűlést, de az egyes egyházakat is érdekli. Egyoldalú határozattal tehát a vándorgyűlések tartása meg nem szüntethető, de a gyűlekezetek meghallgatása is kívánatos.

Fejes István a vándorgyűlések ma is meglevő erkölcsi hasznára, építő hatására hivatkozik. Valamint arra a körülményre, hogy az e. m. gyűlések ma is vallásos jellegűek és nem tisztán közigazgatási kérdésekkel foglalkoznak. Több felszólalás következett még pro et contra, mely után az elnökség elrendelte a szavazást Péter Mihálynak akként megpótolta indítványa közt, hogy a vándorgyűlések felől az egyes egyházak is megkérdeztessenek és Fejes Istvánnak azon indítványa közt, hogy a vándorgyűlések az egyes egyházak megkérdezése nélkül továbbra is fenntartassanak. A többség Fejes István indítványát fogadta el, kimondván azt is, hogy a szegényebb egyházak a gyűléstartás alkalmából bizonyos mérvű segélyben részesíttessenek az egyházmegyétől. Az egységes liturgia ügyében az egyházmegye a konventi tervezetet fogadta el. — Aztán díjlevél-megerősítések, beerősítések és

bekebelezések következtek. B.-Ujlakra Hubay Bertalan lelkész gyanánt, Csernahóra Baczó Balázs, Sátoraljaúj helybe Marton János s. lelkészek gyanánt, Zemplénbe Gyarmathy László, Miglészre Pálur Miklós rendes tanítók gyanánt beerősítették és az egyházmegyébe bekebeleztették. A tanügyi bizottsági jkönyv elintéztetett. A segélykérvények a segélyosztó bizottsághoz útasítottak. Gercsely templomépítés céljára 1000 kor. domesztikai segélyre, Miglész pedig iskolaépítés céljára 500 korona segélyre ajánlatik. Az utóbbi iskola tervét és költségvetését az egyházmegye jóváhagyta.

Bárczy Gusztáv gálszécsi szolgabíró és dr. Eperjessy Lajos n.-mihályi ügyvéd tanügyi bizottsági tagokká választottak.

Az őszi kerületi gyűlésre az elnökség mellett ki lettek küldve rendes tagokul: Kozma Antal és Tudja Mihály papi, Dókus Ernő és Nemes Lajos világi tanácsbírók; Péter Mihály papi és Dókus László világi főjegyzők. Póttagokul papi részről: Virág József tanácsbíró, világi részről: Bernáth Aladár aljegyző. A missiói bizottságba bevásztattak: esperes mellett Dókus Ernő, Kádár János és Bernáth Aladár.

Kisebb ügyeken kívül egy fegyelmi és három közíg. bírósági ügy nyert még elintéztést, mire a gyűlés d. u. 4 óra után az elnökség elzetésével véget ért.

Délben közebéd volt az iskolateremben, ahol számos szép felköszöntő hangzott el. Fejes István indítványára Bernáth Elemér és a szintén gyengélkedő Bessenyei István vil. tanácsbíró táviratilag üdvözöltettek. A közebédet az egyház adta. Fogadják szíves vendéglátásáért e helyen is mindnyájunk hálás köszönetét.

Sütő Kálmán.

Az abaúji ev. ref. egyházmegye lelkészértekezlete.

Az abaúji ev. ref. egyházmegye lelkészi testülete múlt hó 28. napján, Kassán tartotta meg egyetemes értekezletét Oláh Péter egyházmegyei tanácsbíró elnöklete mellett. Jól esett ott lennünk azon az értekezleten nemcsak azért, mert lelkész és tanítói testületünknek körülbelől ötvenöt tagja láthatta és üdvözölhette egymást az Úr házában; hanem, mert valósággal fölemelkedett lelkünk a mi Istenünkhöz, mindama nemes és magasztos dolgok hatása alatt, amelyek ott velünk és általunk történtek.

Az elnöki megnyitó egy tudós, — anyaszentegyházáért lelkesülő, annak múltját, jelenét, küzdelmeit alaposan ismerő, jövőjeért aggódó lelkipásztor ajkairól hanzzott felénk s hozta rezgésbe nemesebb érzésünk húrjait: amely lelkesített, buzdított, serkentett a kitartó, hűséges sáfarkodásra, az anyaszentegyház külső és belső építésére.

A megnyitó után Antalffy László kassai segéd-lelkész felolvasása kötötte le figyelmünket, melynek címe: „Az idealizmus a modern világnézetben“. A mélyen járó, komoly theológiai értekezés nagy lelki élvezetet nyújtott a hallgatóságnak, melyet az elismerésképen a protestáns irodalmi szemlében is megörökíteni óhajtunk. (Legközelebbi szám).

Hasonló lelki élvezetet nyújtott Benke István,

hernádszentandrási lelkész „*Hitelveink szerint*” című felolvasásával, amely széles olvasottságról, az egyes tudományok körében könnyű mozgásról, jártasságról tesz tanúságot; amely hitelveink tanulmányozására, papi hivatásunk lélekszerint betöltésére szólít és serkent.

Legfőbb tárgya volt az értekezletnek a liturgia kérdése, amely az egységesítés nehéz munkája alatt nagyon is kettős út előtt áll. Ha haboztunk, ha kétségeskedtünk, a *Hallgató János* nagy gonddal, mély tudással szerkesztett előadói javaslata eloszlott minden habozást; megmutatta az irányt, az utat, amelyik helyes és célhoz vezető: ez a *Novák-féle javaslat*. Sem elvenni, sem hozzátenni valónk nem volt a *Hallgató* előadói véleményéhez. Hanem vita nélkül mondatott ki a határozat, hogy mivel istenitiszteleti rendtartásunkat történeti alapon és az esztetikai követelményeknek megfelelőleg óhajtjuk átalakíttatni: a *Novák-féle* tervezet mellett foglalkunk állást s felsőbb hatóságaink útján kérjük a konventet, hogy azt tárgyalás alá venni s elfogadás végett a zsinathoz fölterjeszteni kegyeskedjék, ha pedig ez nem teljesíthető, a liturgia ügye ezúttal vétessék le a napirendről s újabb 10 évig adassék át az időnek érlelés végett.

Az *új énekeskönyv* is szóba került, valóban keserű érzelmeket támaszt lelkünkben annak tudata, hogy kerületünk nagy embereinek tisztos alkotásai, mondhatni egy-egy élet lelki testi töredelmei, amelyek egy hosszú századon keresztül is hívatta volna arra, hogy a kritika mezején megálljanak, egyetemes előjáróink által, csaknem indokolás nélkül egyszerűen levétetnek a napirendről. Mintha valami célzatosságot is lehetne itt észrevenni?! De hagyjuk ezt. Mi az új énekeskönyvet — nem azért, mert jó-része a *Fejes*, *Lévay* és más kerületi nagyjaink lelkének megnyilatkozása. Hanem a lélek őszinteségével méltónak tartjuk arra, hogy a magyarországi ref. anyaszentegyháznak elfogadott énekeskönyve legyen. Egyházmegyei közgyűlésünk útján evégből is kérjük kerületünk intézőségét, miszerint emelje fel szavát a konvent előtt, hogy a próba énekeskönyv a használatnak átadassék.

A szikszóvidéki lelkészértekezéslet — jegyzőkönyvi felterjesztés útján — *nőegyletek alapítását* indítványozza, amelyek segítenék, támogatnák a lelkészt az egyház felvirágoztatásában. A nemes eszme szíves fogadtatásra talált s a szükséges előkészület után jövőben kerül tárgyalás alá.

Nem hallgathatom el, mert akkor nem adnék hű képet, hogy új irányt jelző „*Sárospataki Református Lapokat*” az egyetemes értekezéslet szíves örömmel üdvözlí s a lap szerkesztőinek, munkatársainak eddigi működésük után is bizalmat szavaz.

Kovács István
ért. jegyző.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Tomory András* szabolcsi ev. ref. lelkész, életének 54-ik, hivataloskodásának és boldog házasságának 26-ik évében 11 hónapi szenvedés után f. hó 9-én síri nyugalomra költözött. A poraiban is áldott emlékü *Mudrány András*, aki a sárospataki főiskola szegényeinek is nagy lelke pártfogója marad mindörökké, nagyot javított a szabolcsi ev. ref. egyházköztség sorsán s a lelkészén is. Látni is öröm volt *Tomory Andrást*, a sorsával megelégedett embert, akinek arcán ott mosolygott az életkedv és egész lényéből kisugárzott a nem mindennapi bizodalom a jövő szerencsés alakulása iránt; joga volt érezni, hogy egyházközségének kedvező fejlődésében neki is része van, hogy a *Mudrány-hagyatékban* a hagyatkozóknak ő iránta érzett becsülése is megnyilatkozzon. Istenben bízó nagy reménységgel a szívében, az ajkán, a lelkészlakon (a *Mudrány kurián*) és a szószéken; ember és vendégszeretettel házában és háza tájékán — így élt *Tomory András* s a kevés keserűség, amit ő sem kerülhetett ki, nem vette el lelke derűjét s nem szállította perbe Istenével. Am úgy volt felőle elvégezve, hogy csak 54 évet éljen s ebből is az utolsó a szenvedések hosszú láncolata legyen s hogy aki úgy szerette az életet, kívánja végre az ő földi sátorának felbontatását. Az Isten útjai, nem ami útaink! Folyó hó 10 dikén. a sárospataki főiskolai énekkar gyászdalai mellett, a f.-szabolcsi esperes. *Görömbey Péter* kért nyugalmat megfáradt testének, érdemeit *Andrássy Kálmán* buji lelkész méltatta a templomban s *Keresztury Sándor* balsai lelkész búcsúzott el tőle a sírnál, a szabolcsi földvárban, ahol együtt álmodik most már *Mudrány Andrással* a szabolcsi egyház boldog jövődjéről. Hű nevével *Szondy Karolinával* és két fiával együtt az egész szabolcsi egyház áldja emlékezetét és siratja korai elhunytát. Legyen nyugalma édes a történeti nevezetességű föld hantjai alatt. — *Osváth Ferenc*, a békési ev. református főgymnasium igazgatója, életének 57-ik, tanári szolgálatának 32-ik évében, egy heti szenvedés után elhunyt. Régi, hű munkása volt a békési főgimnáziumnak, egyik nemes, tiszteletreméltó alakja a református tanári karnak s miután megérte, hogy intézete főgimnáziummá fejlesztett s a múlt év őszén új, korszerű épületbe költözött, nyugodtan hajthatta le az örök álmra fejét. Áldás emlékére!

— **Aki nem fárad el az adakozásban.** Az „*Uj Vay Mocsáry alap*” ma már századokra szóló nagy összeg lehetne, ha — akiket jó sorsuk áldozatokra képesít — úgy szeretnék a sárospataki főiskola múltját és jövőjét, mint *Buksay István*, a nyug. rimaszombati tanár és egyházi főgondnok. A *hatodik száz* koronát küldte el a szeptemberi csengetyűszóra. Minden évben egy százszáz korona mindaddig, amíg újabb és újabb szeptembereket ér! Az Isten kegyelme maradjon vele, hogy messze világító szövétnek legyen és sokan láthassák az ő világosságát.

— **Nagy Béla**, akit a májusi egy.-ker. közgyűlés választott meg a dr. *Tüdös István* eltávozása folytán megüresedett systematica-theologiai tanszékre rendkívüli theol. tanárrá, a f. hó 14-én tartotta első bevezető-előadását a dogmatikából a theol. tanári kar, a theol. ifjúság és több érdeklődő jelenlétében. Előadásának címe ez volt: „*Ellentét a dogma hagyományos (katholikus) felfogása és a protestantismus hitelve kö-*

zött. A tudományos alapon nyugvó s a szabadelvű theol. irány eszméivel rokonszenvező, magas színvonalú előadás a hallgatóság figyelmét teljes mértékben lekötötte. Mielőtt előadását megkezdte volna, *Rohoska* József theol. dékán szívélyes szavak kíséretében mutatta be a theol. ifjúságnak s Isten áldását kérte tanári pályájára. — Adja Isten, hogy *Nagy B.* tanári pályafutása gazdagon váltsa be azokat a szép reményeket, amelyeket a főiskola előjárósága, tanári kara, jóbarátai és ismerősei theol. tanárrá történt megválasztásakor hozzá fűztek!

— **A kassai ev. ref. egyház levéltára.** Az 1644-ben I. Rákóczi György fejedelem által alapított kassai református egyháznak igen értékes levéltára van, melynek anyagát az egyház lelkésze, Révész Kálmán esperes, az 1750. évig teljesen rendezte és lajstromozta. A levéltárnak ezen legtöbb s legbecsesebb része 227 szám alatt 281 darabot foglal magában. Ezek között négy Rákóczi (két György és két Ferenc) Lorántffy Zsuzsanna és Báthori Zsófia, Barnay Akos, Thököly Imre és Apaffy Mihály egy vagy több okmányai is helyt foglalnak. A nagybecsű levéltár regesztái nemcsak a nyomtatásban is megjelennek s ekkép közkinccsé válnak.

— **Egy kis statisztika.** Egyházkerületünk nyolc egyházmegyében, a múlt 1904—5. egyházi évről, az egyházi célokra tett adományok és hagyományok összege 115,283 K. 27 fillér; az építkezésekre, javításokra stb. fordított összeg pedig 353,379 K. 19 fillér; a kettő együtt: 468,662 korona 46 fillér; mely összegből minden lélekre 1 korona 74 fillér esik. Az egyes egyházmegyékre nézve pedig így áll a dolog: 1. Felső-Zemplénben minden lélekre esik 3 K. 78 f. 2. Tornában 2 K. 58 f. 3. Abauiban 2 K. 25 f. 4. Alsó-Zemplénben 1 K. 99 f. 5. Ungban 1 K. 67. f. 6. Gömörben 1 K. 65 f. 7. Felső-Borsodban 1 K. 44 f. 8. Alsó-Borsodban — 86 fillér. Ez adatokat kommentárral nem kísérem, csak ennyit mondok: „Mi szegénységünk — gazdagságunk”. (R. K.)

— **Érettségi vizsgálat.** A javító és pótló érettségi vizsgálatok f. hó 9-én tartottak meg intézetünkben Fejes István egyh. alondnok elnöklete alatt dr. Csánki Dezső kormányképviselő, Csoma József és Bálint Dezső igazgató-tanácsosok jelenlétében. *Egész* vizsgálatra jelentkezett 7 tanuló (2 Sárospatakról, 5 Miskolcra); ezek közül 1 évre visszavetett: az írásbeli dolgozat alapján 1, szóbeli vizsgálat alapján 2, javító vizsgálatra útasított 1, sikerrel vizsgázott 3. *Javító* vizsgálatra állott Sárospatakról 5 (sikerrel vizsgázott 4, dec. hóra visszavetett 1), Miskolcra 9 (sikerrel vizsgázott 7, dec. hóra visszavetett 2), Rimaszombatból 7 (sikerrel vizsgázott 3, dec. hóra visszavetett 4); végül 3 kassai reáliskolai tanuló *pótló* vizsgálatot tett a latin nyelvből, mind a három sikerrel.

— **A sárospataki ref. nőegylet** szeptember 26-án, az egyházkerületi közgyűlés ittléte alkalmából a főiskolai imateremben felolvasó estélyt rendez, melynek érdekes, az ének- és zeneművészet több fájára kiterjedő műsorára előre felhívjuk a figyelmet.

— **A sárospataki állami tanítóképzőben** az év-megnyitó ünnepély f. hó 4-én d. e. 9 órakor tartott meg, amelyen Beregszászy István kir. tanfelügyelő, Bálint Dezső és Buza János igazgató-tanácsosok, valamint a tanári kar tagjai jelentek meg. Az ünnepély kezdetén az ifjúsági énekkar előadta a Hymnust, ezután Hodossy Béla igazgató szíves szavakkal üd-

vözölte a megjelent előjárókat és szeretettel az ifjúságot. Lendületes beszédben felhívta az ifjúságot, hogy a komoly viselet mellett a szorgalmas munkának legyenek hívei, hogy a tanítói pályához és társadalmi élethez szükséges tudást és műveltséget megszerezzék; mert a műveltség az ereje az egyénnek, társadalomnak és nemzetnek. A lekesítő beszéd után az ifjúsági énekkar a Szózatot énekelte el, melylyel az ünnepély véget ért. Ezután az ifjak tantermeikbe vonultak, hol az osztályfőnökök a szükséges utasításokat adták meg, 5-én már megkezdődtek a rendes előadások. Beiratkozott az intézet első osztályába 33, a másodikba 35, a harmadikba 39, a negyedikbe 25 növendék. — Vallás szerint róm. kath. 31; g. kath. 18; ev. ref. 76; ág. ev. 4; g. kel. 1; izr. 1.

PÁLYÁZAT.

A székelyi egyház lelkészi állására (felsőszabolcsi e. megye) pályázat hirdettetik.

Jövedelem: föld. papénz stb. címen a vall. és közokt. miniszter által eszközölt felszámítás szerint 799 kor. 73 fill.; Kongrua 1600 kor.-ig 800 kor. 27 fill. így az egyház negyed osztályú.

Teljesen felszerelt pályázati kérvények f. évi október 12-ig Görömbei Péter espereshez küldendők. (Szabolcs megye, Nagykálló postaállomás)

Debrecen. 1905. szept. 14.

Kiss Áron.
püspök.

TARTALOM: dr. Zsindely István: Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban (VI.). — Révész Kálmán: Az egyházalkotmányi törvényjavaslat (III.). — Maklár Pap Miklós: Vád önvád helyett. — dr. Meczner Sándor tanév-megnyitó beszéde. — Évmegnyitó ünnepély a sárospataki főiskolában. — e. j.: A főiskolai igazgatótanács szeptemberi ülése. — Sütő Kálmán: A f.-zempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. — Kovács István: Az abauji ev. ref. egyházmegye felkészítkezlete. — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Hírdetések.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvencia jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hiteleket megszerzi. Csődök egyezkedése is elvállaltatik. Bleier Fried és Társa budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

DUNKY FIVÉREK cs. és kir. udvari fényképészek, kiknek Kolozsvár, Miskolc, Sátor-Alja-Ujhely és Désen országos hírv. műtermeik vannak, Sárospatakon is fognak ezután minden két hétben egyszer, vagyis minden második vasárnap levételeket eszközölni Kossuth-utca, Bakó-féle telek udvarán lévő műteremben, amit mostan át fognak alakítani olyanra, hogy tökéletes szép képeket lehessen ott levenni. A megnyitás ideje hirdetve lesz e hirlapban.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

VII.

A történelmi előzményeknek az eddigiekben előadott vázlatos bemutatása után immár áttérhetünk magának a separatióról szóló törvényjavaslatnak ismertetésére.

A javaslat 6 címből és 37 cikkből áll, a nagyjelentőségű kérdés tehát aránylag elég röviden és kellő szabatossággal van formulázva.

Az első cikkben mindenekelőtt a történelmi alapelveknek, a szabadelvű felfogásnak s főképp a forradalom tradícióinak megfelelően a vallásszabadság van általánosságban megállapítva. „A köztársaság biztosítja a lelkiismereti szabadságot. Biztosítja a kultuszok szabad gyakorlatát, egyedül a közrend érdekében alkotott s az alábbiakban foglalt megszorításokkal.”

Miután a concordatum, mint látni fogjuk (37. cikk) eltöröltetik, az abban, illetve a szervezeti cikkeken foglalt korlátozások is elesnek, azok helyébe a jelen törvény által megalkotott intézkedések lépnek.

A második cikk a javaslat legnagyobb jelentőségű újítását foglalja magában.

Az állam és egyház teljes szétválasztása ez által van keresztülvéve, — mint Briand mondja¹ — „az egész javaslat ezzel áll, vagy ezzel esik.”

A köztársaság nem ismer el, nem díjaz, nem támogat egyetlen kultuszt sem. Ennek következtében a jelen törvény kihirdetését követő január hó 1-étől a kultusz gyakorlatára szolgáló minden kiadás az állami departementi és községi költségvetésekben beszünttetik.

Ime az állam semlegességének és világiasításának nagy elve, mely szerint az állam minden felekezettel szemben egyforma álláspontra helyezkedik, egyiknek sem adja meg az eddigi támogatást és az állami költségvetésben foglalt díjazást is megszünteti. A kultuszbudget, mely 1803-ban 4 millió frank volt, III. Napoleon alatt a 60-as években jelentékenyen emelkedett (1860-ban 50 millió, 1869-ben 54 millió volt), a 80-as évek közepétől azonban csökkent, tíz

év előtt 45 millió, 413,653 frank volt, melyből a kath. egyházra 43.013723 frank esett, legutóbb 46 millió frank volt. A kath. egyház tehát elesik ezentúl azon több mint 40 millió franktól, melyet eddig püspökei és papjai ellátására az államtól kapott, a protestáns egyházaknak is maguknak kell előteremteniök ama másfél milliót, mely eddig ellátásuknak hatalmas biztosítékát képezte. Azon nagy kérdésre, nem sérti-e ezen rendelkezés az egyházaknak s különösen a kath. egyháznak szerzett jogait, a bizottság következőkben adja meg a feleletet: Az alkotmányozó gyűlésnek azon ténye, hogy az egyházak papjainak ellátását elhatározta, kegyességből származott, a kultuszbudget e része eredetében átmenetinek céloztatott, a saecularisatio után a papok holtiglani eltartására volt hivatva szolgálni. A concordatum 14-ik cikke nem állapítja meg, hogy ez ellátás az államot mindörökké terhelje, pedig ha ez volna a cél, az állam ily fontos kötelezettségét határozottan kellett volna kimondania. De feltéve, hogy ez ellátásnak kártalanítási jellege is volt,¹ ha számításba vesszük, mit fizetett a nemzet az alkotmányozó gyűlés óta a kath. egyháznak, ha hozzátesszük a szabad és ingyenes rendelkezést az állam és a községek tulajdonát képező vallásos épületek felett, a nem a concordatum alapján álló papság megszámlálhatatlan tagjainak megállapított fizetéseket, a községek költségvetésébe befoglalt számadásokat: — azon következtetésre kell jutni, hogy az egyház a helyett, hogy ki volna zsákmányolva, még adósa a köztársaságnak.² Ime minő ellentét a felfogások között. A kath. egyház sohasem változtatja meg abbéli álláspontját, hogy az egyházi vagyon saecularisatioja által kifosztatott, ennek fejében nyerte az alkotmányozó gyűlésen az állami ellátást s ha most ettől elesik, kétszeres igazságtalanság fog vele elkövetetni. És sajátságos, hogy most épen a separatio ellenzői, a klerikális érdekek szószólói hivatkoznak Mirabeau-nak általunk is közölt nagy beszédére s ebből magya-

¹ Ezt legtöbbször nem ismerik el. Nem vagyok abban a nézetben — mondja Dupuy — hogy az egyháziak fizetése az államnak az egyházak iránti örökös adóssága volna.

² Briand i. m. 275. l.

¹ i. m. 267. l.

rázzák az állam kötelezettségének állandó természetét.¹

Nézetünk szerint e kérdés egyedül az állam-souverainitas alapján fejthető meg.

Az állam minden tényére vonatkozólag saját maga szabván meg akarátát, tetszése szerint helyezkedhetik az állam és egyház viszonyának megoldásában bármínő alapelvekre. Az egyházi vagyon saecularisatioját a forradalom alatt a nemzeti végszükség állapottával lehet indokolni s így védekezhetik azon vád ellen is, hogy indokolatlanul vette el a kath. egyháztól. Ha a separatio elve kimondatott, le kell vonnia annak következményeit is, igaz, hogy a másik irányban az egyházak szabadsága szempontjából is. Azon kérdésre, hogy a kultuszbudget megszűnése után felhasználhatóvá vált összeg hova fog fordíttatni, a törvényjavaslat kimondja, hogy az előző évi földadó arányában a községek közt fog kiosztatni. (Cazeneuve, Caillaux-féle módosítás a kamara június 30. ülésén.)

A törvényjavaslat 2. cikkének utolsó bekezdése a kultuszoknak eddigi, a törvény alapján álló szervezetét eltörli, ezek helyét tehát a jövőben a *törvény alapján szervezendő associatiók* (associations pour l'exercice des cultes) fogják felváltani. Ezekről bővebben később lesz szó.

A 2. fejezet a legnehezebb kérdéssel, az egyház-vagyonnal, illetve annak sorsával s a papság járadékával foglalkozik. Az egyházak vagyonát nem tekinti uratlan vagyonnak, mely az állam céljaira foglaltatnék le, hanem distingvál a vagyon eredeténél, célzatának megfelelőleg. Azon vagyon, melyet a hívek összessége alapított, az egyházak, mint jogi személyek ilyennemű vagyona (fabriques ecclesiastiques) átmege a megalakítandó associatiókra, itt tehát csak transformatióról van szó. Az állami eredetűek az államra szállanak, a jótékony, kegyes alapítványokat a mostani szervezet képviselői az eddiginek megfelelő célra fordíthatják. Ehhez a préfet jóváhagyása szükséges, ha nem adná meg, az államtanácsé. A javaslat egyébként így szól: *Az egyes, jelenben fennálló kultuszok, melyek a jövőben megszüntettetnek, illetve átalakúlnak, átmenetileg a jelen törvények mellett működhetnek, míg javaik a törvény rendelkezései szerint az új associatiókra átmennek.* (3. cikk.) *A törvény kihirdetésétől számított egy év alatt azon javak, melyek a püspöki, az egyházi vagyonhoz, presbiterialis tanácshoz, consistoriumokhoz s más kultusz-intézményekhez tartoznak, minden rajtuk nyugvó teher és kötelezettséggel a megalakuló associatióké lesznek, ha azonban állami eredetűek s nincsenek kegyes alapítvánnyal terhelve, az államra visszaszállanak.* Ha ily associatio nem alakúlna, mely alkalmas lenne e vagyon elfogadására, a kegyes alapítványokkal nem terhelt javak a teherrel együtt a község által reclamálhatók.

¹ Comte A. Du Mun: i. m. 194. lap, hol a Mirabeau által beterjesztett indítványnak „à la charge” szavai s a mondat értelme hosszasan fejtegettetnek.

A határidő erre nézve a rendelkező administratív szabály kiadása után egy hónapban van megállapítva. (Előbb azért nem engedik meg, hogy akkor kis számmal megalakúlna az associatio s a később megalakuló nagyobb associatio a vagyontól elesnék). A revindicatio ajándékok és hagyományoknál az alapítók s azok egyes ági örökösei által történhetik. (5. cikk.) Ha a fent említett transformationál per támadna, bármely érdekelt fél vagy hatóság megkeresésére a polgári bíróság ítél. Ez vizsgálja meg, hogy az új associatio megfelel-e a törvény kívánalmainak. Per esetén a javak addig zár alá tétetnek. Ha több associatio tart a javakra igényt, e felett is bíróság határoz. (6. cikk.) Ha az associatio feloszlik, a vagyon — melyet ő a jelen szervezettől kapott — az ugyanazon helyen alakuló, vagy a legközelebbi szomszéd associatioé lesz. Ha egyáltalán minden associatio feloszlik, melyre a vagyon átszállhatna, a nem kegyes alapítványok a község által reclamálhatók. (7. cikk.) A javak ilyennemű attributiójánál a kincstár semmi nemű illetéket nem szedhet. (8. cikk.)

A 9-ik cikk a papság nyugdíjáról intézkedik. Azon papok, kik 25 éven át az állam, a departementok, a községek által fizettetnek s legalább 20 éve állanak az állam szolgálatában, fizetésük felének megfelelő nyugdíjat kapnak, mely 400 franknál kevesebb és 1200 franknál több nem lehet.

A többi papok, akik nem esnek e kategoriába, a budget megszüntétől kezdve állami díjazást kapnak 4 éven át és pedig az első évben egész fizetésüknek megfelelő összeget, másodikban $\frac{2}{3}$ -ának, harmadikban felének, 4-ikben harmadának megfelelőt. Hasonló kép a departementok és községek is így számolnak le azokkal, kik fizetésüket tőlük nyerték. E pensio egyéb állami járandósággal vagy fizetéssel nem kumulálható. E nyugdíjak a polgáriaknak megfelelőleg átengedhetetlenek és le nem foglalhatók. Csak a törvényben megállapított bírói elmarasztalás esetén szüntethetők meg.

A végkielégítés, sőt maga a nyugdíj is, mely itt megállapítottatik, meglehetősen csekély. A bizottságot az vezette, hogy 4 év alatt az összeköttetés számai teljesen megszűnjenek; mert azoknak, akik hosszú időt töltöttek az állam szolgálatában, természetesen halálukig kell fizetni a megállapított járandóságot. A tárgyalás alkalmával a kamara plenuma — látván az ez ellen megnyilatkozó elkeseredést — a bizottsági szöveget módosította, kimondván, hogy ha a pap több mint 60 éves s 30 éve szolgál, jelenlegi fizetésének $\frac{3}{4}$ -ét (1500 franknál nem lehet több); ha több, mint 45 éves, fizetésének felét kapja nyugdíjúl. Ha meghal s kiskorú gyermekei vannak, az özvegy a nyugdíj felét, ha nincsenek, egy negyedét kapja. Ez intézkedés már sokkal liberalisabb. Legnehezebb azok helyzete, kik 45 éven alul vannak, ezek 4 év múlva semmi járandóságot sem élveznek,

így a költségekről már az ujonnan alakuló associatióknak kell gondoskodniok.¹

A III. cím (16—23. act.) a kultusz céljaira szolgáló épületek tulajdonáról és bérletéről intézkedik. Azon épületek, melyek a concordatum előtti időben adattak a kultusz céljaira (papok lakása, székesegyházak, egyházak, kápolnák, templomok, zsinagógák, érseki, püspöki, papi szemináriumok) ingó s ingatlan tartozékaikkal az állam, a departementok, vagy a községek tulajdonába mennek s e testületek a törvény után 2 évig tartoznak az új associatióknak ezeket ingyenes használatul átadni. E kötelesség azokra is irányadó, amelyek a concordatum óta képezik az állam vagy a többi testületek tulajdonát. (Act. 70.) Az egyházak tulajdonát képező épületek az új associatiókéi lesznek. Két év múlva az állam s a többi említett testületek a paplakot 5 évre, a többi fent felsorolt épületeket stb. 10 évre adják bérbe az új associatióknak. A bér a megszünt egyházak jövedelmének egy tizedénél magasabb nem lehet. Rendes reparationalis és biztosítási költségeket a bérbevevő fizeti. A nagy reparatiók a bérbeadót terhelik s ha ezt nem teljesítene, a bérlet felmondható.

Egy bizonyos ideig tehát (7, illetve 12 évig, mert 2 évig az új associatiók ingyenesen élvezik az épületeket) az egyházakat semmi veszély nem fenyegeti, e határidőnek letelte azonban őket annál nagyobb aggodalomba ejtheti. Ekkor ugyanis a 12. cikk szerint az állam, departementok ezek felett szabadon rendelkeznek, azokat eladhatják, bérbeadhatják stb. E rendelkezést nem tudjuk helyeselni. Az egyházaknak meg kellett volna hagyni azt a jogot, hogy az ily épületeket bizonyos évi bér mellett — mely az állam tulajdonjogának elismerésére szolgál — állandóan használhassák.²

Miután az egyházak nem biztosak abban, megkapják-e ezeket bérbe 7, illetve 12 év múlva is, már jó előre gondoskodniok kell arról az esetről is, ha azt nem nyerhetnék el. Mert nem valószínű ugyan, hogy az állam, a departement, vagy a község ezeket úgy adja el, vagy adja bérbe, hogy a lakosság vallási érzését megbotránkoztassa, hogy pl. egy paplakot kávéháznak, vagy egy templomot színháznak alakíttasson át, mert bizonyára humanitárius célra használná akkor is ki; mégis ennek lehetősége méltán szülhetett aggodalmakat a jövő bizonytalanságán nyugtalankodó egyháziaknál. Épen ezért a képviselőház látva azon nagy nyughatatlanságot, melyet e rendelkezés az összes felekezetnél keltett, ezt megváltoztatta, a bérfizetést elejtette s kimondotta, hogy az associatiók az épületeket ingyen használhatják.

¹ Nem igazságos dolog, hogy azon papok, kik papságukba az állam garantiája mellett léptek be, négy év múlva megfosztassanak fizetésüktől, midőn egy népes család fentartásának gondja nehezül rájuk. *Le Christianisme*. No. 34. 1905. aug. 10.

² Mexicóban díj nélkül hagyták meg az egyházak ezek élveztében. *Lachenmann*: i. e. *Die Christliche Welt*. 1905. 27.

A IV. cím (16—22. act.) a megalakulandó új associatiókról beszél. A kultusz fentartására és segélyezésére alakítandó egyesületek a híres congregations törvény (1901. júli 1.) alapján fognak állani. Megalakulásukhoz hét nagykorú s azon helyen lakó személy szükséges.¹ Tagjaiktól a kultusz céljaira szolgáló adót, alamizsnát szedhetnek, az adót megállapíthatják, vállalszolgálatokért, templomi székek használatáért illetéket szedhetnek, temetkezési, templom-díszítési célokra stb. adót vethetnek ki. A fölösleget átadhatják ugyanazon jellegű associationnak. Segélyt az államtól, departementtól, községtől nem nyerhetnek. Centralis szervezetet alakíthatnak, 10 departement területére terjeszkedhetnek ki Számadást vezetnek s leltárt készítenek. A financialis ellenőrzést az állam beigtató hatósága gyakorolja. A 20 art. szerint ingó vagyontükből tartalékalapot teremthetnek, melynek teljes jövedelme (montant global) az áltatuk kultusz célokra, az utolsó 5 évben fordított összeg évi átlagát túl nem haladhatja. A könnyű ellenőrzés végett ennek érték-papírban kell elhelyeztetnie. Építkezések, díszítések, kultusz célokra, vételre szolgáló specialis tartalékalapot is alkothatnak, mely a betétpénztárnál lesz elhelyezendő. Az ingó és ingatlan javak az általános adónak (ingatlanok az illetékegyenértéknek) vannak alávetve. Ez intézkedések által az állam az új szervezeteket vagyoni szempontból is jelentékenyen megszorította. (Vége köv.)

Dr. Zsindely István.

Vád önvád helyett.

(Vége.)

Hasonló sorsban vannak (8) „*Dalos könyveink*” is. Ezeket methodikai egységekre osztva „a tanterv nyomán, a tanterv megvalósítása céljából,” maga a tanterv készítője és megboldogult zenetanárunk egyenesen tanítóink kívánságára és sürgetésére készítették. Kinyomattuk, s most raktáron hevernek; alig fogy el belőlük évente néhány példány. Tehát vagy hasznavehetetlenek vagy feleslegesek; mert ha az iskolának rájuk igazán szüksége volna, használnák is. Valóban úgy tűnik fel, — el nem hallgathatjuk — mintha némelyek itt az Ir. Kört beugratták volna, a főiskola anyagi veszteségeivel nem gondolva. Kísérletnek elég drága

A vallástani könyvek már alkothatják panasz tárgyát, kettő legalább is három közül. Ezekre nézve a szépsi egyh. ker. közgyűlés az Ir. Kört „*sürgős átdolgoztatásra*” utasítja. Azt hiszem azonban, hogy ez a határozat az „ó- és új test. szent történetek”-et (9) nem érinti. Ez a tankönyvünk a gyakori nyomások alkalmával újra meg újra javítva, teljesen átdolgozva olyan nyelvi alakot kapott, melynél jobbat még nagy hivatottság mellett is aligha kaphatnánk. Ha talán terjedelme nagyobb, mint a tanterv methodikai egységei szerint követeli, nem baj, legalább lehet válogatni; egészben véve, mint olvasókönyv, úgy sem arra való, hogy a kiszabott időben minden darabját török-szakad feldolgozzák. Az meg csak elő-

¹ E tekintetben a népesség száma lett irányadónak elfogadva. 1000-nél kisebb lakosságnál 7; 20 ezernél nagyobb lakosságnál 25.

nyére válik, ha az ó- és újszövetség gyöngyeit, szívet és lelket képző részleteit nagyobb mértékben felöleli; így legalább mint házi olvasmány is nagy szolgálatot tehet fiúk és leányok vallásos és erkölcsi érzésének és gondolkodásának kiképezésére, a biblia tartalmának bővebb megismerésére. Ara különben is terjedelméhez képest csekélynek mondható; íve 6 fillérbe esik.

A „*Hit- és Erkölcsstan*“ (10) a tanterv értelmében s a tanítóság óhajta szerint készítve, épen most jelent meg; a „*Ker. egyház története*“ (11) bírálat alatt annyira előkészítve van, hogy rövid időn nyomás alá kerül. a régít most csak kényszerűségből nyomattuk ki, csak egy évi használatra. Mind a kettőt főiskolai tanár, pályázat mellőzésevel, megbízás útján készítette, kifogás alá ennyiben eshetnek; de a „*sürgős átdolgoztatás*“ kívánsága mentesül szolgálhat. Ha aztán mindkettő beválik, ezt a kis sérelmet, ha sérelemlről szó eshetik, az iskola nyeresége feledtesse.

„*Venio nunc*“... Utóljára hagytam azokat a tankönyveket, amelyek vádlottak lehetnek.

A legközelebbi években „*Kézikönyv az egyetemes történelemből*“, (12) „*Földrajz*“, — (13) „*Magyarország Története*“ (14) *Ismétlőiskolások olvasókönyve*“ (15) c. tankönyvekre hirdettünk pályázatot, a három elsőre több ízben is sikertelenül, pedig talán ezek lehettek leginkább olyanok, melyekre hivatott tanítóink a tapasztalat sokat érő tájékozottságával a siker reményében pályázhattak volna; de „nem vehettek részt a pályázati idő rövidsége miatt“ — Nézzük tehát ezt a vádat közelebbről.

Az egyetemes történelmi kézikönyvre érkezett egy munka; 1901. máj. 22-én felolvasott bírálati szerint nem ütven meg a mértéket. új pályázat hirdettetett 1902. évi jan. 1. beadási határidővel; a munkára volt szabva tehát 6—7 havi idő s ebben az aratási nagy szünidő. Érkezett két munka; az egyik az előző pályázat kívánatai szerint javított alakban. A bírálat azonban most sem találta kinyomathatónak egyiket sem, szerencsére, mert az egyházkerület, a tanügyi bizottság javaslatára, „*elrendelte az egyetemes történelemnek a népiskolai tantervből kihagyását*“ s a magyar történelemnek „*az eddiginél behatódott és bővebb oktatását*.“ (Lásd szepsii jegyzkv. 20. p). — Ez a határozat egyszersmind döntött a Magyar Történelem sorsa felett is. Helyes dolog! „*Egész világ nem a mi birtokunk*.“ Ide hozott sorsunk a hármast halom és négy folyam szűk határai közé, kössük ennek rögeihez minden gyermekünket a mély séges honszeretet eltéphetetlen láncával. Minek kalandozunk össze-vissza, ide-oda kapva, széles e világon a történelem nevelő eseményeiért, ebben a kis világban élő gyermekeink lelkiéletének kiformalására: mikor itthon halomszámra találjuk a legjobbakat, a legigazibbakat?! Így azonban a tanterv értelmében csak imént egy évre összeszorított tananyag nem felelhet meg többé ez újabban hangzó követelményeknek. Erre a behatódott történelmi ismeret-szerzésre mind a Csontos, mind az Orbán-féle Történelemnél valamivel terjedelmesebb kell, mindenesetre más feldolgozásban. Úgy látom, hogy a gömöri határozatnak főleg ez a könyv a botrányköve. A borsodi határozat is ezt a meggyőződésemet erősíti. Olyanformán jártunk tehát, mint némelyik akadémiai szindarab, mikor az élet a bírálók száz aranyos ítéletét nem váltja be A Csontos-féle Történelem bírálói mind a hárman az elismerés, a majdnem kifogástalan

dicséret nyelvén szölkak sajnálták a kinyomtatást. Ime egy kis igazoló: „*Előadása magyaros, élvezetes, ötletes fordulatokban gazdag, a jellemzésekben tárgyilagos*“ (Persenszki); *stylusa sima, gördülékeny, könnyen érthető, minden kétértelmet kizáró*... szerző a gyermek lelkével és a pedagógiával alaposan ismerős (Dicső E.); „*Iránya könnyed, megfelelő, a gyermek értelméhez mért, nem pongyola, de nem is tudományos; alkalmas arra, hogy vele a történettudás szép célja elérjék*“ (Balogh K.). Mindhármok szerint: „*tantervszerű*“, sőt eltéréseiben „*csak helyesíthető*“, mert hisz a tanterv nem arra való, hogy lenyűgözzön, hanem, hogy szárnyakat adjon“ (Balogh K.). S mégis innen is, onnan is panasz hangzik: „*Nem jó, hasznavehetetlen*.“ De hát, ha azért rossz, mert gimn. tanár írta, hol voltak a hivatott tanítók a pályázatok?! 1898. februárban tűztük ki az első pályázatot ápril 1-re jelentkezéssel, okt. 1. beadási határidővel. Munkaidő 7—8 hónap. A beküldött két munka rossznak találtatván, 1899. júniusban új pályázat íratott ki 1900. szept. 1-re. Beküldetett egy munka, *vidéki gimn. tanártól*, de aki e munkáját. kérésre, visszavette. Munkaidő volt 14 hónap két aratási szünidővel. A harmadszori pályázatra (1900. dec. 1901. szept. 1. 8—9 hónapi idő) érkezett 4 munka. Ezek közt a nyertes, meg még egy vidéki gimn. tanár, egy kerületi nagyon munkás hivatott tanító, (beh' kár, hogy ott pihe egy f.-borsodi temetőben), s egy munka *dunántúli* tanítótól. Vártam többet is; mert buzdításom közben, kérdésre kijelentettem, hogy *elvből* eddig sem pályáztam, most sem pályázom.

Ilyenformán voltunk a földrajzi pályázattal. 1898. febr. — okt. 1-re jelentkezett 1 munka; másodszor 1899. aug. — 1900. szept. 1-re 2 munka; harmadszor 1901. jun. — okt. 1-re az előző egyik, kijavított munka a tiszántúli kerület egyik jeles tanítójától; az 1903. évi márc. 14-én hirdetett negyedik pályázatra senki sem jelent meg.

Az „*Ismétlő iskolások Olvasókönyvére*“ 1899-ben dec. közepén írtuk ki a pályázatot 1900. jan. 1-et tűzve ki jelentkezésre. Jelentkeztek ketten: egy tanító Borsodból, egy F.-Zemplénből. A pályázni akarókat felszólítottuk nyilatkozattételre, hogy mikorra készíthetik el pályamunkájukat. Az ápril 6-án tartott Irodalmi Köri közgyűlés a két jelentkezést tudomásul vette s azt határozta, hogy „*úgy erre, mint minden más pályázatra, a megszabott határidőn belül, mindenki beadhatja munkáját, még olyan is, aki a jelentkezést elmulasztotta*“ A beadási határidő ekkor 1901. jan. 1-re állapított meg s mind ez. mind a határozat a Sp. Lapok ápril 16-iki számában közzétett. Megjegyzem, hogy e pályázati határidők ellen sem szóval, sem írásban soha senki kifogást nem emelt.

Kérdem ezek után: A jó tankönyvírásra kitűzött ennyi kedvező alkalomnál hol voltak *kerületünk hivatott tanítói*?! Mert igazán mondhatom, hogy a legközelebbi 16 év alatt pályázatainkra kerületünk-ből kevesebb tanító jelentkezett, mint a hány egyházmegye van kerületünkben. Hát csak ennyi volna, *hivatott tanítónk*?! Lehetetlen! Azt is mondhatom, hogy gömöri tanító egy sem jelentkezett. Hát ott hivatott tanító nem akadna?! Lehetetlen! Vagy talán a fentiek szerinti 7—8—14 hónap, mindegyik legalább is egy aratási szünidővel, kevés volna hivatott tanítóinknak 2—6 ivnyi jó tankönyvnek írására?! Lehetetlen! De engedjük meg, hogy egyik-másik tankönyvünk elkészítésére egyszer-más-

szor hosszabb idő kellett volna: miért nem szóltak?! Hiszen jogukban állt! Egy-két szóval, egy-két sorral megtehették volna?! Miért kellett ily kicsinyes panasszal, az önvád helyetti váddal egyházkerületünk tekintélyéhez fordulni orvosságért, mikor íme a kerületi bölcshatározat következtetése szerint is, a betegség másutt fészkel?!

Ezek után teendők tisztán áll előttünk.

1. Dolgozzuk át népiskolai tantervünket.

2. Egyházkerületünk tanítóköréi jelöljék ki azokat a tankönyveket, melyek:

a) feleslegesek, tehát az iskola kára nélkül elhagyhatók;

b) javítandók vagy átdolgozandók haladéktalanul;

c) újakkal helyettesítendők.

Mindezt végezzük el magunk. A felső-borsodi indítványt, a *Kálvin-Társaság* címe alatt felújítandó egyetemes tanügyi bizottság-féle könyvkiadó bizottságot, a régi bajokra, bonyodalmakra gondolva, nem óhajtjuk. Főiskolánk, egyházkerületünk szellemi és anyagi érdekei, a prot. szabad verseny egyaránt javasolják, hogy tankönyveink felett magunk rendelkezünk. Szomorú dolog volna, ha nem tudnók létrehozni azt a legjobbat, amit az iskola jól felfogott érdekeiőlünk várnak. Az idő, a haladás és fejlődés ezeken úgy is hamar áthág; jobb, ha a haladás követelményei szerint szűkebb körünkben újra meg újra, alkalomadtán, gyorsan intézkedünk. — Ha a szigorú kiválasztást megessináltuk, hirdessünk kötött vagy szabad pályázatot a szükségesekre úgy, amiként az Ir. Kör. már eddig is megtette. Megjegyzem azonban, hogy a meglevő jót, ha vannak is némi hibái, könnyelműen ne dobjuk el Tökéletest úgy sem csinálhatunk, sem hosszú időre szólót, mert egyik idő a másiknak ellensége; tanácsosabb a meglevő jóból jobbat csinálni, mint kétes eredményű új kísérletekbe bocsátkozni. Hogy azonban a közös célt elérhessük, a gömöri kicsinyes panasz helyett mondják el hivatott tanítóink a „*mea culpát*.” Az önbeismerés már fél jobbulás, ez meg már alapja, záloga egy jobb jövőnek. Tegyük a panasz, a vád helyére a vállvetett munkálkodást. Ha aztán úgy esik, hogy az élénk versenyből, — mint eddig is, — főiskolai és gimnáziumi tanárok is kerülnek ki: a legjobb könyvet szeressük és becsüljük nem a személyért, hanem mindig egyedül az iskoláért.

Sárospatak, 1905. szept. 14.

Maklár Pap Miklós.

A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Szept. 7-én tartottuk meg őszi rendes közgyűlésünket Tornán, *Ragályi Géza* esperes, *Ragályi Gyula* gondnok elnöklete alatt, nagyszámú s más vallásfelekezethez is tartozó érdeklődők jelenléte mellett. A gyűlés megnyitása s az egyházak megbízottainak igazolása után az esperes olvasta fel évi jelentését, amelyből azt az indítványt, hogy a július 26 án elhalt *Lükő Béla* görögői lelkész emléke jegyzőkönyvünkben is megörökíttessék, egyhangulag elfogadtuk. Az elhunyt helyére segédlelkészi minőségben *Köszeghy János* volt balajti segédlelkész alkalmaztatott. Tavaszgyűlésünk óta két lelkész iktattatott be hivatalába, u. m. *Lükő István* B.-Vendégibe, *Zajdó László* Bar-

kára. Mostani gyűlésünkön pedig három tanító erősített be az eltávozottak helyére, u. m. *Varbócsa Gergely Lajos* helyett *Kozma Sándor* volt nyíri tanító, Kápolnára *Fűkő József* helyett *Pataki (Fikkel) Gyula* volt b.-olasz tanító, Jabloncára *Kodi József* helyett *Benedek László* volt kötegyáni tanító. Három oklevél nélkül működő tanítóval tehát kevesebb s három oklevelessel több van egyházmegyénk területén. Még mindig maradt oklevél nélkül 6.

A gyűlés gyorsan folyó menetét megakasztotta a barkai és hídvég-ardói ügy. Amott a presbytérium vonakodik aláírni a múlt évi gondnoki számadást, mert állítólag a templomépítésnél a gondnok sok szabályellenes eljárást engedett meg magának. Az ügy végre is bizottság kiküldésével ért véget. Emitt a tanítói és kántori díjlevél régebben szétválasztott, miután nő volt a tanító s a lelkész volt a kántor. 1903-ban azonban férfitanítót választottak, aki egyszersmind kántor is lett s húzta a kántori fizetést is. Nyugdíj-igényét azonban fel akarván a miniszterium által emeltetni, az ismét egyesített díjlevelet felküldte a minisztériumhoz, hol rájöttek arra, hogy 1903. óta kántori díjazásával együtt nem 800 korona a javadalma, hanem 940 kor. Erre a miniszterium az 1905. évre esedékes s még 1907. januárjáig esedékessé váló államsegélyéből az 1903-tól illetéktelenül felszedett többletet visszatartotta és visszatartja. Törvény szerint helyes ugyan a miniszter eljárása, de mégis méltánytalanság, hogy nem tanítói szolgálatért járó kántori fizetést tanítói fizetésnek tud be. Utasította azért az egyházmegyei közgyűlés a presbyteriumot, hogy bármily kevés remény lehet is arra, hogy a tanító régebben élvezett fizetésében ne csönküljön, próbálja meg kérvényezni a minisztériumtól a régi díjlevél, államsegély s nyugdíjjogosultság visszaállítását.

A kápolnai faválság-ügy ismét előkerült. Az Eszterházy-uradalom régidőtől fogva 5 bécsi ölfát adott a kápolnai tanítónak. Birtokos-változásnál készséggel fizették az illetők ezt a kegyúri kötelezettséget mindig. Fizették azok a kápolnai birtokosok is, akik e vagyont megvették. Tagosítás alkalmával azonban kiméretett egy féltelek utáni járandósággént a tanító számára az erdő és legelő. Erre a kegyúri vagyon birtoklói megtagadták az 5 ölfá-fizetést. A tanító panaszolt, az egyházmegye perelt, de hiába, mert már a tagosítási eljárás be volt fejezve; a törvényszék elfogadta a kegyúri vagyon birtokosainak azt a védelmét, hogy a féltelek utáni erdő és legelő az 5 bécsi ölfá váltságaként méretett ki. Jó is volna erdő is, fa is!

Az egyházmegye közigazgatási útra terelvé a dolgot, perét itt is elvesztette, mert már polgári bíróság ítélezett a dologban. Panaszunkat a két egyházmegyei ügyész terjeszti majd a közigazgatási bírósághoz.

Görög, hogy egyházi épületeit rendbe szedhesse,

szeretné, ha egy évig helyettes lelkésszel tölthetné be a lelkészi hivatalát. Az egyházmegye azonban veszélyt látván ez interregnumban elutasította a kérést. Az egyház felebbezett.

A szögligeti egyház is építkezni szeretne, de nincs miből. Tanítói lakás és iskolaépítésre már régebben utasította a közigazgatási bizottság, de miből építsen? Ki építsen, mikor a hívek fele Amerikában van? Most temploma hasadozott meg, úgy, hogy be kellett zárítani, mint életveszélyest. Katholikus néptengerben 36 kálvinista család küzdve szegénységgel, terméketlen földekkel, egyházi épületek romjaival, a tornai megye 2-ik nagy anyaegyháza a XVI-ik században baj nélkül élve a Bebek-család vedelme alatt, ma megfosztva az evangélium vigasztalásától, meg a most örömré, majd szomorúságra hívó, de mindig kálvinista voltokra figyelmeztető harangok jól ismert szavától is. (Tornyában a köz igazgatási hatóság rendelete szerint harangozni sem szabad.) „*Vajjon mi lesz ebből?*” *

A liturgia egységesítésére nézve elfogadta egyházmegyénk a konventi szakbizottság véleményét a lelkészi értekezlet által javasolt s e lapokban már közölt néhány módosítással.

Tanügyünk némi emelkedést mutat. 26 iskolánk közül 6 osztályú 14, öt osztályú 10. Négy osztályú 1. Egyről nincs jelentés.

Kitűnő iskola van 6. Dícséretes 9. Kielégítő 9. Gyenge 1.

Okleveles tanító van 16. Oklevél nélküli 9.

Igazolatlan iskolai mulasztás nincs, csak Kánón.

Járvány miatt 4 helyen szünetelt az iskola 2 héttől 2 hónapig.

Iskolai könyvtár négy helyen van.

Ingyen tankönyveket a szegényebb sorsú gyermekek 6 helyen kaptak.

Tankönyvekkel mindenütt el voltak látva, csak Szőlős-Ardóban nem.

Rendes faiskola van öt. Rendezés alatt hét. Céljára nem fordíttatik részint a talaj alkalmatlan volta, részint nemtörődomség miatt 11 helyen.

Hidvég-Ardó faiskoláját az egyházmegye tudta nélkül a gazdasági ismételőiskola céljaira adta át a községnek.

A toicsvai *Nagy Gedeon-alapítványi* pénz kamatát két kitűnő tanító: *Urbán Ábrahám* b.-lenkei s *Bogár Bálint* borzovai tanítók kapják. A *Csengeri Dezső-alapítványi* pénz kamatát, 18 koronát pedig *Varga József* görgői tanító, ki a magyar nyelvtan és hazai történelem tanításánál a legjobb eredményt mutatta fel.

A tanügyi bizottság fölterjesztésére egyházmegyénk felír a Főtiszt. Egyházkerületre, hogy a Csontos-féle Magyarország történetét vonja ki a hasz-

* Építkezés különféle segélyekkel. Ma már nem szabad egy egyházközségnek sem elzúlni, ha ébren vagyunk! Szerk.

nálatból, mert iránya nehéz s így nem gyermeknek való. S hogy e fajta tankönyvek forgalomba ne hozásának, véleményadás végett először tétessenek át a kéziratok az egyes egyházmegyék tanügyi bizottságaihoz.*

Tavaszi közgyűlésünk a jabloncai egyházban leend

Az egyházkerületi gyűlésre kiküldettek: Arday J. Dániel, Péter József papi, dr. Óváry Pál s Kádár Kálmán világi tanácsbírák.

A fehér asztalhoz telepedett s kifáradt gyűléstagokat *Benedek László* jabloncai tanító mulattatta igazi művészies hegedülésével.

r. gy.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlését 1905. szept. 6—7. napjain tartotta meg Kisvárdán a szokott érdeklődés mellett.

A gyűlést Görömbey Péter esperes lélekemelő buzgó imája nyitotta meg. Ezután egyházmegyei közgyűlésünk az esperesi időszaki jelentést hallgatta meg a legutóbbi gyűlés óta felmerült fontosabb ügyekről, amelyből megtudtuk, hogy Jákóra felügyelő főgondnok kinevezése vált szükségessé, amely tisztelet Sipos Emil petneházai földbirtokos vállalta el. Egyházmegyénk részvétét nyilvánította az érmelléki ev. ref. egyházmegye közönsége előtt abból a szomorú alkalomból, hogy érdemekben megöszült e. m. gondnokát, Zsigó Endrét elveszítette.

A besztereci lelkészi kongrua némely szociális természetű megoldásból eredő vádaskodás folytán újrafelvétel tárgyát képezi.

A vencesellői egyház híveinek azon buzgóságukért, miszerint nem régen beállított orgonájuk helyett új orgonát szereztek: egyházmegyénk elismerését fejezte ki.

A mihálydii újonnan választott lelkész, Molnár István, ezen állásában megerősített. A székelyi egyház előbb meghívás útján akart lelkészt választani, a küldöttség a választás megejtésére ki is ment, de a hívek addigi jelöltjüktől elállottak s most már a székelyi lelkészi állásra pályázat fog hirdettetni.

Püspöki leiratok, alispáni átirat s e. m. tanügyi bizottság jelentése kapcsán többszörösen foglalkozott közgyűlés iskolai ügyekkel, az iskolák fejlesztésével, az iskolai felszerelések hiányos voltával. A tanítás eredménytelensége miatt több előregedett tanító felhivatott, hogy nyugdíjaztatásuk iránt a kellő lépéseket tegyék meg. Hozzájárult közgyűlés az *ófehértói* iskola államo-

* A népiskolai tankönyvek előállítására az egyházkerület által megerősített szabályok állanak fenn. 3 szakbíráló kezén megy át minden új vagy jelentékenyebben átdolgozott mű s a vallástaniak egyúttal a püspöki hivatalhoz is felküldetnek. Ennél nagyobb elővigyázat felesleges. Csak aztán a szakbírálok komolyan és lelkiismeretes hűséggel végezzék kötelességüket! Szerk.

sításához, sőt, sajnos, egy másik iskolánk államosítása is elkerülhetetlennek bizonyult. Nevezetesen a *sényői* kis egyház, különösen az árteradók miatt olyan megbíratatlan terhekkal küzd, hogy ezen egyház megmentésére más mód nem mutatkozik, mint ott is az iskola államosítása.

Az *egységes liturgia* tárgyában úgy határozott egyházmegyénk, hogy némi módosítással, elvi megjegyzéssel, a konvent tervezetét elfogadásra ajánlja.

Az esperesi évi jelentés tárgyalása közben mint „valami titkos szélnék zendülése”, úgy érintette a lelkeket annak bejelentése, hogy *Sesztina Jenő* nagykereskedő és földbirtokos a lövő-petrii egyházat, úgyszólván, alapjában véve újra építi, amennyiben az általa adományozott értékes belsőségeken saját költségén új templomot, paplakot, tanítói lakást és iskolát emeltet. A fenkölt lelkű férfiú, aki ércnél maradandóbb emléket emel magának: a közgyűlés közönsége által lelkesen ünnepeltetett s míg a nagy alapító iránt a hála, elismerés és tisztelet áldó nyilatkozatai nyertek kifejezést, felébredt az az óhaj, vajha követnék e lelkesítő, nagyszerű példát mindazok, akiknek anyagi javaikban alkotó, teremtető erőt adott a gondviselés.

A számvevő-bizottság jelentéséből megnyugvással értesült a közgyűlés az egyházmegye különböző tőkéinek, vagyonának gondos, lelkiismeretes kezeléséről.

A buji, ibrányi, és nagy-kállói egyházak földvételeire vonatkozó beadványai, annak elismerésével, hogy ez újabb földvételek is nevezett egyházak szép fejlődéséről s azok gondos vezetéséről tanúskodnak, ajánlólag terjesztetnek fel a főt. egyházkerületre végleges megerősítés végett.

Kimondatott a régóta beteg, lelkészi szolgálatra teljesen képtelen *Szabó Zsigmond* turai lelkésznek végleges nyugdíjaztatása annyival is inkább, mert a turai egyházra nézve hova-tovább életkérdés az, hogy végre is munkabíró, új rendes lelkészt választhasson.

Egyeseknek és egyházaknak betérjesztett ügyei elintézésével az első napon a rendes közigazgatási ügyek mind letárgyaltattak. Másnapra bírósági ügyek és pedig 3 közigazgatási és 1 fegyelmi ügy maradt, amelyek szintén elintézését nyertek.

A gyűlés berekesztése után az esperesi évi jelentés azon intelmének hatása alatt oszlottunk szét, hogy mivel az idők egyre nehezebbek, fokozott mértékben vigyázzanak az őrállók, hogy az anyaszentegyházat veszedelem ne érje, mitől Isten óvjon mindnyájunkat.

s.—s.

A kerületi felsőbb leányiskola új esztendeje.

A miskolci kerületi felsőbb leányiskola megnyitó ünnepélye f. hó 7-én folyt le az intézet nagyszertartóban. A „Jövel Szent Lélek Uristen...” fel-

emelő hangjaival vette kezdetét az ünnepély, majd *Tóth Kálmán* vallásstanár mondott szép imát, azután *Mitrovics Gyula* dr. igazgató intézett lelkes, buzdító beszédet a növendékekhez s az iskolai évet ünnepélyesen megnyitottnak jelentette ki. Bibliai képekkel és idézetekkel ékesített beszédének tárgya a szerepet volt, amely összetartó és fejlesztő eleme a világ jó rendjének, feltétele a tanulás és tanítás sikerének. megédesítője az iskola falai között töltött évek emlékeinek s forrása és célja a női élet boldogságának. Utána *Tüdös István* dr. ev. ref. lelkész, aki a Püspök úr Öméltósága képviselőjében jelent meg, szólott a tanári karhoz és növendékekhez, buzdító például állíva eléjük az egyházkerület áldozatkészségét, melynek megszentelt helye tanintézetünk; minek végétével *Szombathy Kálmán* tanár felolvasta a növendékeknek azokat a szabályokat, amelyek az iskolai rend, fegyelem és zavartalan munkálkodás megóvására és biztosítására szolgálnak. Végül a Hymnus együttes éneklése zárta be az ünnepélyt. — Ezután a növendékek osztályfőik vezetésével termeikbe vonultak s az elrendezkedés után Isten segedelmével megkezdődött a rendes tanítás.

Az intézetbe a jelen 1905/06. iskolai évre beiratkozott növendékek száma osztályonként és vallás szerint a következő:

Osztály	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Összesen
Ev. ref.	19	29	24	22	14	4	112
Ag. ev.	6	3	1	4	1	1	16
R. kath.	1	9	—	3	4	4	21
Izr.	5	8	5	8	4	10	40
Gör. kel.	—	1	—	—	—	—	1
Összesen	31	50	30	37	23	19	190

Az egyes osztályok létszámánál szembeötlő az, hogy az V. és VI. osztályok népessége, bár a VI. osztály csak most nyílt meg, az összes hazai felsőbb leányiskolák ez osztályokbeli létszámát — a múlt isk. év adatait véve alapul — mind felülmúlják. Annyival inkább figyelemre méltó és kiemelést érdemlő e körülmény, mert eddig nem lévén csak négy osztály, a tanítató szülőknél nem vált köztudattá a hat osztályon keresztül való taníttatás szükségessége. Az eredmény ez irányban az intézet jó nevének, a benne uralkodó tanítási rendszernek és nevelő szellemének sikere és érdeme.

Az intézet teljes hatosztályúvá fejlesztésével kapcsolatosan szükségessé vált és ujonnan rendszeresített középiskolai természetrajz-földrajzi tan-székre a felügyelő-bizottság *Péter Pál* kolozsvári egyetemi tanársegédet választotta meg, aki hivatalát szeptember 1-én már elfoglalta s akiben az intézet egy kiváló erőt nyert. Nagy buzgósággal azonnal hozzá is kezdett szertárunk természetrajzi részének rendezéséhez és pótlásához s ott már most is meg-látszik a szakavatott gondos kéz áldásos munkája.

E változást a tanári karban mihamar másik követte: *Torkos Etelka* tanítónő, s az internatus vezetője, aki 1888. óta egyik legbuzgóbb tagja volt a testületnek, fáradhatatlan munkása az iskolának, gondos nevelője a reá bízott leánykáknak, beadta lemondását s nyugdíjaztatását kérte s már ez iskolai évben tanítását meg sem kezdette. Helyét azonnal és véglegesen az idő rövidsége miatt nem lehetvén betölteni, ez okból s a teendők szorgossága miatt a felügyelő-bizottság pályázat mellőzésével egy iskolai évre e megüresedett tanszékre, a budapesti „Erzsébet-nőiskola” igazgatójának ajánlatára meghívta *Tóth Irén* okl. polgáriskolai tanítónőt, aki állását szeptember 1-én szintén elfoglalta s eddigi működése is azt a kilátást nyújtja, hogy méltó lesz az iskolához s annak többi munkásaihoz.

Az internatusba a felügyelő-bizottság a következő növendékeket vette fel:

1. Baksa Erzsike ref. Alsó Zsolca (Borsod m.); 2. Bartha Ilona ref. Sajó-Vámos (Borsod m.); 3. Bartha Ilona ref. Viss (Szabolcs m.); 4. Berenesy Etelka r. kath. Fényeslitke (Szabolcs m.); 5. Biszterszky Aranka ref. Edelény (Borsod); 6. Bodnár Jolán ref. Sajó-Velezd (Borsod); 7. Fábry Ilona ref. Rudóbánya (Borsod); 8. Fábry Valéria ref. Rudóbánya (Borsod); 9. Fekesházy Margit ref. Ungvár; 10. Fűrjész Erzsike ref. Pető-Szinnye (Abauj m.); 11. Fűrjész Ilona ref. Pető-Szinnye (Abauj m.); 12. Gyurkó Ida ref. Lasztóc (Zemplén m.); 13. Hexner René izr. Liptó-Szent-Miklós (Liptó m.); 14. Holezer Margit ref. Szerencs (Zemplén m.); 15. Hutka Margit ref. Bánóc (Zemplén m.); 16. Kállay Juliska ref. Fony (Abauj-Torna m.); 17. Kazai Sarolta ref. Sajó-Hidvég (Zemplén m.); 18. Kérészy Mariska ref. Tisza-Nána (Heves m.); 19. Kertész Margit ref. Nyíregyháza (Szabolcs m.); 20. Kiss Esztiike ref. Tisza-Nána (Heves m.); 21. Kossin Etelka r. kath. Diósgyőr (Borsod m.); 22. Kőrössi Jolán ref. Vily (Zemplén m.); 23. Kratochvilla Ilona ref. Budapest; 24. Mészáros Ida ref. Krosno (Galiczia); 25. S. Nagy Etelka ref. Edelény (Borsod m.); 26. Nagy Szidónia ref. Sárospatak (Zemplén m.); 27. Olajos Etelka ref. Gesztely (Zemplén m.); 28. Órás Gizella ref. Mád (Zemplén m.); 29. Órás Juliska ref. Mád (Zemplén m.); 30. Rácz Ilona ref. Sárospatak (Zemplén m.); 31. Rákosi Kata ref. Budapest; 32. Rákosi Mariska ref. Budapest; 33. Rázsó Piroska ref. Kisujszállás (Szolnok m.); 34. Regitko Boriska ref. Turkeve (Szolnok m.); 35. Ságli Lenke ref. Beje (Gömör m.); 36. Simon Irma ref. Szerencs (Zemplén m.); 37. Szaloczy Anna ref. Tisza-Valk (Borsod m.); 38. Szobonya Margit ref. Györke (Abauj m.); 39. Szűts Jolán r. kath. Takta-Szada (Zemplén m.); 40. Tirscher Alice ág. ev. Bártfa (Sáros m.); 41. Török Margit ref. Zsérc (Borsod m.); 42. Urbán Juliska ref. Bódvalenke (Abauj-T. m.); 43. Zitás Margit ref. Takta-Szada (Zemplén m.).

Az építkezés, melynek célja az internatus egész-

ségebb és minden tekintetben megfelelőbb elhelyezése, szaktermekről való gondoskodás s az iskolai gyűjtemények, szertárak bővítése s a fejlesztéssel kapcsolatosan szükségessé vált tantermek létesítése, s melynek keresztúlvitelével a főtiszt. egyházkerület a Felügyelő Bizottságot bízta meg, már kiadatott a F. B. aug. 28. üléséből az építésznek: Korach és Horváth miskolci jónévű építővállalkozóknak, akik is az építés munkáját 126,466 koronáért vállalták fel és oly feltétel mellett, hogy még az őszön tető alá kerül az új épület s jövő augusztusig oly állapotban adják át, hogy a kellő berendezés után, az 1906/07. iskolai évre használatba vehető legyen. A VI. osztály megnyitásával ez idén még inkább érezzük, hogy intézetünk kinőtt eddigi kereteiből, amennyiben mostani elhelyezkedésünket igazán csak az ideiglenesség tudata teszi elviselhetővé. Az V. osztály ugyanis már a múlt iskolai évben is a helybeli ref. egyháztól átengedett teremben kapott helyet, a VI. osztály tanításait pedig az internatus éttermében tartjuk meg, amely egyuttal rajz-, kézimunka- és díszteremül is szolgál.

A tavalyi zárszámadás és a költségvetés-tervezet is elkészült a következő eredménnyel:

Zárszámadás.

a) a tanintézetben:

Bevétel	---	---	---	---	37,178.05 k.
Kiadás	---	---	---	---	35,111.43 „
Pénztári maradvány	---	---	---	---	2,066.62 „

b) az internatusban:

Bevétel	---	---	---	---	19,025.00 k.
Kiadás	---	---	---	---	17,614.76 „
Pénztári maradvány	---	---	---	---	1,410.24 „

Az előirányozottnál több 800.24 k.-val.

A tanintézeti költségvetésben az elmúlt iskolai évre előirányoztatott pénztári maradványul 2423.07 K. s így a tényleges pénztári maradvány 306.45 K.-val lett kevesebb, amit azonban az intézet külső és belső fejlődése nagyon is indokoltá tesz.

Az 1905/06 isk. évi költségvetés a következő tételeket mutatja:

a) a tanintézetben:

Bevétel	---	---	---	---	21,348.00 k.
Kiadás	---	---	---	---	21,323.00 „
Előirányzott maradvány	---	---	---	---	25.00 „

b) az internatusban:

Bevétel	---	---	---	---	19,950.00 k.
Kiadás	---	---	---	---	17,902.00 „
Előirányzott maradvány	---	---	---	---	1,048.00 „

Szombathy Kálmán.

IRODALOM.

* **Chrysostomus Két Beszéde.** Fordította Péterfi Dénes. Kolozsvár. 1905.

Péterfi Dénes, kolozsvári unitárius lelkész, ismert egyházi író, kinek nevével közelébb 1900-ban: *A Jézus asztalánál* című, fenkölt gondolatokkal, szívet-lelket megragadó eszmékkel teljes és kellemes, szép nyelvezettel megírt XVIII. úrvacsorai beszédet s imákat tartalmazó jeles művében találkoztunk a protestáns sajtóban: ismét kedves meglepetésben részesítette az egyházirodalom barátait. Lefordította és kiadta Chrysostomusnak, az ékesszólásáról később aranszájú szent Jánosnak nevezett egyházi atyának két alkalmi beszédét.

Az egyiket, az első 387-ben, mint antiochiai pap mondotta el Chrysostomus, a város szerencsés megszabadulását hírül vivő Flabianos püspök visszatértekor. Erre vonatkozólag a következő följegyzésben tájékoztat a fordító: 387-ben. februárban Syria fővárosa, Antiochia lakosai fellázadtak a nagy adó miatt és Theodosios császár, neje, leánya és két fia, Arkadios és Honorios szobrai szétrombolták. E kitörés után félelem szállta meg a várost és hogy a császárt kiengeszteljék, Flabianos püspököt követségbe küldötték hozzá. Theodosios annál inkább fel lehetett indulva, mert trónralépte óta számos jelét adta a város iránti jóakarátának. Flabianos szembe találta a császár embereit, kiknek az volt a rendeletük, hogy a lázadó várost példásan megbüntessék. fővárosról mezővárosra szállítsák alá, középfületeit, iskoláit eltörüljék és a lázadás szerzőit külön büntetéssel sujtsák. Sikerült rábeszélteni, hogy várjanak a rendelet végrehajtásával, míg őt a császár kihallgatáson fogadja. Flabianos Konstantinápolyban elég szerencsésen járt el, a császár haragját kiengesztelte. Visszatérve, gyors követet küldött maga előtt, hogy megvigye a jó hírt és jelezze az ő visszajövetelét. Épen a husvétot ünnepelték; Chrysostomus. ki ekkor antiochiai pap volt s ki a püspök elutazása után a népet szónoklataival folyton bátorította, ekkor szószerre lép és tartja az ékesszóló beszédet. Nemcsak Flabianos visszatérését, hanem a keresztyénség győzelmét is ünnepli e beszéd.

A másik beszéd *Eutropios* érdekében mondatott, ki előbb rabszolga, később minisztere lett Arkadios császárnak és nevében kormányozta keletet. Verseny-társát, Rufinust kegyvesztetté tette és száműzte az udvar főbb személyiségeit s folyton üldözte a keresztyéneket. Nem hallgatván az erényes derék Chrysostomus bölcs tanácsaira, bukását készítette elő. Egyik teremtménye, Gainas és Eudoxia császárné, kit ő adott férjhez Arkadioshoz, egy nagyszámú pártnak az élére állanak s a népet és a katonaságot, mely zsarnoksága miatt épen úgy el volt keseredve, ellene föllázítják. A császártól száműzve, egy templomba menekül, ahonnan a nép kiakarja ragadni. Ekkor mondotta Chrysostomus, ki a konstantinápolyi püspökségre emelését neki köszönhetette, ez ékesszóló beszédet. A támadók visszavonulnak, Eutropios elhagyja menedékhelyét. De később aztán elfogták és lefejezték Chalcedoniában 399-ben. E beszéd egyike az ékesszólás legszebb rímekeinek.

Ime rövid tartalma e két beszédnek, egy darab a történelem és az őskeresztyénség multjából, a másfélezer éves mohok közül ismét napfényre hozva. Nagy elismeréssel kell adóznunk Péterfi Dénesnek nemes vállalkozásáért és azért a bravuros szép for-

ditásáért, mellyel lehetővé tette, hogy az őskeresztyén egyházi szónoklatról fogalmat alkothassunk egyfelől másfelől Chrysostomust, az aranszájú nagy predikátort e két beszédjéből színről-színre megismerhetjük. A szép kiállítású füzet 46 kis nyolcadrés lap terjedelmű. Ára nincs feljegyezve. Melegen ajánljuk.

Szalóczy Pál.

— **Descartes mechanikájának alaptételei.** Irta Ellend József. Különlenyomat az Athenaeumból. Budapest, 1905. Hornyánszki V. 49 lap. — Főgymnasiumunk physika-tanára ebben a tanulmányában Descartes-nak, a XVII. század nagy francia philosophusának, az újkori philosophia egyik megalapítójának physikai s illetőleg mechanikai tételeit teszi vizsgálat tárgyává s azokat a mai physikai tudomány álláspontjáról igyekszik méltányolni. Descartes ugyanis nemcsak nagy philosophus, hanem egyszersmind kitűnő physikus és mathematicus is volt s munkássága a physika terén is széles kiterjedt. Ezzel a munkásságával aztán megteremtett egy oly physikai rendszert, amely a természetvizsgálatnak két irányát: a bölcse-szetit és az empirikust egyesíti magában s amely nem csupán tudománytörténeti jelentőségénél fogva, de — Galilei physikája mellett — elhatározó befolyással volt arra is, hogy a physikai ismeretek szerzésének eddigi módszere megváltozzék. Az értekezés egyes fejezetei: 1. Bevezetés, 2. A substantiák, a physika és módszere, 3. A physikai test attribútuma, 4. A vacuum és az esési törvények, 5. Az anyag physikája, 6. A mozgástan, 7. A gépek egyensúlytana, a levegő physikája. Az értekezés, amely a physika történetíróját épűgy érdekelheti, mint a philosophia történetíróját s amely érdekes bepillantást enged a XVII. század első felének physikai felfogásába, amely híven mutatja, hogy a kor legnagyobb elméi: Descartes, Galilei, Pascal, Viviani mint törtek előre a természet igaz megismerésének útján, Descartes egész rendszerének mély tanulmányozásáról s főként a tárgyalt mechanikai tételek alapos ismeretéről tanúskodik s ha szerzőnk — a modern természettudomány útmutatása alapján — egyben-másban kénytelen is helyreigazítani a Descartes tételeit, egészben véve sértetlenül hagyja azt a koszorút, amely physikai tanaiért is oly jogosan díszíti a Descartes homlokát. A szép tanulmányt szívesen ajánljuk mind a physikusok, mind a philosophia művelőinek figyelmébe.

R—s.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Templomszentelés Abauj-Szinán.** Örömnépe volt szept. 3-ikán a szinai református egyháznak, mert ekkor szentelték fel góth-stylben megújított templomukat. A szinai reformátusok örömnapijára a szomszéd községekből is sokan egybesereglettek a más vallásúak közül, amint az az ilyen alkalmakkor rendesen történni szokott. Az istentiszteleten Révész Kálmán esperes emelte az ünneplő közönség lelkét buzgó imádság szárnyain az egek urához; majd Oláh Péter m.-bődi lelkész tartott ünnepi gondolatokban gazdag egyházi beszédet. Az úrvacsoraszertartást Görgey János nagy-idei lelkész végezte bensőséggel Benke István h.-bűdi lelkész segédkezése mellett. A künn maradt ünneplő közönség előtt

Lengyel József bárcai lelkész tartott szónoki hévvel alkalmi prédikációt. — Délben az iskolában közeled volt, melyen számos pohárköszöntő hangzott el. A templom renoválása kerek számban 6000 (hatezer) koronába került, mely összeg a 250 lelket számláló egyházközösség 140%-os rendkívüli egyházi adójában találta fedezetét. Ehez jönnek a következő nagyobb adományok: Szószéket készítettett id. Pusztai András és neje 240 koronáért; föléje koronát Berta Pál és neje 490 koronáért; úrasztali terítőt adományozott T. Makó József és neje 100 kor értékben; szószéki terítőt Hanzély Etelka és Gizella nővérek (ág. hitv. ev.) 60 kor. értékben. Az úrasztalára egy tűzben aranyozott ezüst tányért (102 kor. 50 fill.) és a szószékre egy szízes bibliát ajándékozott (12 kor.) Belucsák Istvánné, Köteles Erzsébet gör. kath. asszony Egyesek adománya pénzben 250 korona. A menyzetet *Luther, Zwingli, Kálvin, Bethlen, Bocskay, Wickleff, Husz, Melanckihon* képei díszítik.*

— **Lelkészválasztás.** A kolozsvári ref. egyház egyik lelkészi állására (hidelvei kerület) f. hó 17 én *Benedek Árpád* vajdaszentiváni lelkész választatott meg 339 szavazattal 3 más jelölt 147 szavazata ellenében. Ugyanőt már 14 évvel ezelőtt is meg akarták a kolozsváriak papjokká választani, de akkor a Szászok, akiknek politikája mást parancsolt, hogy megválasztásának útját állják. egyszerűen kirekesztették a candidatióból. A rokonszenves ifjú lelkészt, akit rokonsága révén Patakon is többen ismernek, szívből üdvözljük az új nagyfontosságú állásra való elhívása alkalmából s áldást kívánunk munkálkodására!

— **Egy építő irányú heti lap** megindításán törik a fejüket dunamelléki atyánkfiai s az élükön *dr. Szabó Aladár*, a budapesti új lelkész, a volt theol. tanár, az ismeretes belmissiós fáradhatatlan férfiú. Odáig haladt a terv, hogy a „Protestáns“ legközelebbi számában (38-dik) maga *dr. Szabó A.*, a kiszemelt szerkesztő, egyházi életünk felett hangoztatott kemény ítéletekkel elegyítetten, egész sor kérdést intéz a dunamelléki ref. egyházi értekezlethez, a protestáns egyház vezéreire, a lelkészekhez, a belmissiói egyletek vezetőihez: akarják-e, hogy egy hatalmas, erőteljes, *építő irányú heti lap* induljon meg s rábízák-e ő reá annak szerkesztését? Ő — *Kecskeméthy István* beleegyezésével — a *Kis Tükört* venné át s ezt fejlesztené egy *hatalmas organummá*, amely „mind amaz irányzatokkal diadalmasan megharcolná a nagy harcot, amelyek most az evangéliomhoz nem is hasonlítható célok felé, de ügyesebb szervezkedéssel törnek.“ Ez organum köré kellene csoportosulniok az eddigi efajta lapok szerkesztőinek és munkatársainak is, vagyis le kellene mondaniok az illetőknek azok további fentartásáról, hogy az új lapban a prot. egyház közakarata nyilatkozhatnék meg. *Dr. Szabó „Isten előtti felelősségérzettel“* kéri a választ az ő kérdéseire s ígéri, hogy nem hiúság vezetné mint szerkesztőt, hanem „sok szeretet, nagy kedv, teljes odaadás“ Részünkről kívánjuk, hogy *dr. Sz. A.* próbálja meg a maga lelkesedését a tervezett lap megindításában s kívánjuk, hogy építsen és harcoljon diadalmasan s gyümölcseit élvezze a mi sokfelől ostromolt anyaszentegyházunk és lássék meg annak jó hatása

* Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság pár év óta nagy igyekezettel igyekszik a nevezett prot. hősök képét az iskolák és a családok számára megrajzoltatni és sokszorosíttatni; de arra távolról sem gondolt, hogy ezek a képek, vagy ezek s az ilyenek képei a prot. templomokban is helyet foglalhatnak. Az Isten-imádás helyén prot. egyháztörténeti alakok?! Hová vezetne ez a buzgólkodás? *Szerk.*

külső-belső életünkön s különösen ott, ahol — mint *dr. Sz. A.* mondja — szükség van „új hitre, új reménységre, tisztább életre, melegebb szeretetre.“ Mert, hogy mindezekre mindenütt szükség volna, azt mi nem tudjuk s el sem hihetjük. Ennyire boldogtalanok még nem vagyunk. Különbben azt sem tudjuk: milyen lenne az az új hit, új reménység stb.? Meg van írva, hogy más fundamentumot senki sem vethet azonkívül, amely vettetett s azt is tudjuk, hogy „az Isten a mi reménységünk, midőn reánk tör ellenségünk.“ Nem új hit és új reménység kell tehát nekünk, hanem a réginek, annak a nagy szenvedések között is rendíthetetlen és győzhetetlen hitnek és reménységnek felelevenítésére volna szükség sok helyen, sok részben! Erre segítse a Mindenható hatalma *dr. Sz. A.-t* és munkatársait — ott azokon a posványos és holt esentokkal teli mezőkön.

— **A nagyvárad református tanítóképző-intézet** ünnepélyes megnyitása f. hó 8-án folyt le. Az ünnepélyen *Szél Kálmán* nagyszalontai esperes imádkozott. A felavató beszédet *Sulyok István* bihari esperes mondotta. Ekkor tartotta *Sáfrány Lajos* intézeti igazgató székfoglaló beszédét a nők paedagógiai hivatottságáról.

— **Kardos Samu** ügyvéd Debrecenben új tudományos folyóiratot indít. birtokában levő okiratok és történeti becsú levelek kiadására a város segítségét kérte és meg is kapta. A tervezett *Régi okiratok és levelek tára* c. folyóirat első számát 1200 példányban a város fogja kinyomatni. Előfizetési ára 10 kor., amely a szerkesztőhöz küldendő (Debrecen, Piac-utca 58. sz.) Nagy várakozással és jó reménységgel nézünk az új folyóirat elé, ismervén a szerkesztő lelkesültségének sokféle biztató jeleit.

Az Irodalmi Kör kiadásában legközelebb megjelentek: 1. „*Ker. Hit- és Erkölcstan.*“ Népiskolák számára egybeállította *dr. Tüdös István*. Ára kötve 30 fillér. — 2. „*A Ker. Egyház Története*“. Népiskolák számára átdolgozta *Radácsi György*. Ára kötve 30 fillér. — 3. „*Olvasókönyv.*“ A népiskolák számára szerk. *Dezső Lajos*. Harmadik javított kiadás. Ára kötve 1 K. 40 fillér. — 4. „*Világtörténelem*“ II. kötet. *Közép-kor.* Középiskolák számára az új tanterv szerint átdolgozta *Kiss Lajos*, főreálisk. tanár. Ára kötve 2 K. 60 fillér. Ajánljuk ezeket az érdeklődők és főleg a szaktérfiak szíves figyelmébe. Tájékoztatásul meggyeizzük, hogy a népiskolai „*Egyetemes Történelem*“ az egyh. kerület határozata értelmében kiesett a tantervből. Helyette a Magyar Történelem tanítandó.

— **Tandij-elengedés.** A f. 1905—906. évre intézetünkben tandij elengedésben részesülnek: A) az akadémiából: *Ruszkay István* és *Keresztessy Ferenc* joghallgatók; B) a gimnáziumból: *Bakó Péter VI. o.*, *Nagy Béla VI. o.*, *Szinyéri György VI. o.*, *Horváth Zoltán V. o.*, *Barth Ernő V. o.*, *Komár János IV. o.*, *Guttman László III. o.*, *Nagy László II. o.*, *Gérecz Ödön II. o.*, *Jármy Zoltán II. o.* egész évi tandij-elengedésben; *Páhy József VIII. o.*, *Szabó Károly VIII. o.*, *Bors Kálmán VI. o.*, *Bacsó József IV. o.*, *Juhász Jenő IV. o.*, *Pápay István IV. o.*, *Széll Miklós IV. o.*, *Bacsó Jenő III. o.*, *Dobos Sándor III. o.*, *Fodor Károly III. o.*, *Matusz Béla III. o.*, *Molnár Ferenc III. o.*, *Balogh Endre II. o.*, *Horkay Béla II. o.* tanulók félévi tandij-elengedésben.

— **A sárospataki főgymnasium** tanulóinak létszáma az új iskolai évben véglegesen a következő: VIII. osztály 31, VII. osztály 46, VI. osztály 45, V. osztály 62, IV. osztály 69, III. osztály 67, II. A. osztály 50, II. B. osztály 47, I. A. osztály 50, I. B. osztály 51,

összesen 518, tehát 14-gyel kevesebb, mint a múlt iskolai év ugyanezen szakában. Az 518 tanuló közül református vallású 415 (80·1%), ág. ev. 10, unitárius 1, róm. kath. 40, gör. kath. 2, gör. kel. 1, izraelita 49 (9·45%). Ujjonnan beiratkozott az anyakönyvbe 119 tanuló, tehát 32-vel kevesebb, mint a múlt iskolai évben.

— **Deák szálló és hazafias nevelés.** A kassai köz-művelődési egyesület nagyon szép és hazafias gondolatot valósított meg. Hogy a Rákóczi-emlékek megősmertetésével a magyar ifjúság hazafias nevelését szolgálhassa. Kassán egy 36 szobás szállót rendezett be, melyet tanulmányi kirándulásokon résztvevők számára ingyen ad az ifjúság rendelkezésére.

— **Értesítés.** „Kis tanulók hit és erkölcsana”, ehez „Vezérkönyv”, „Ö. szövetségi Szt. Történetek”, „Uj szövetségi Szt. Történet”, „Rövid Egyháztörténet” kiadását és árúsitását nagytiszteletű *Bodor János* ev. ref. lelkész úrtól megvettem s így azok ezentúl az én kiadásomban fognak megjelenni. Kézdivásárhely, 1905. aug. hó. illő tisztelettel: *Turóczi István* könyvkereskedő.

— **A M. Prot. I. Társaság** f. évi szeptember 26. és 27. napjain tartja IX. vándorgyűlését Sopronban, a következő sorrenddel: I. Szeptember 26-án, d. u. 5 órakor, közgyűlés, melynek tárgysorozata ez: 1. Megnyitás, megalakulás. 2. Jelentés a Társaság 1904. évi működéséről: a) az 1904. és 1905. évi kiadványokról; b) az 1904. évi számadások megvizsgálásáról; c) az 1906. évi költségvetésről; d) az 1904. évi vagyoni-mutatásról; e) a „Koszorú”, a „Házi Kinestár” s más kiadványaink 1904. évi forgalmáról; f) a vidéki körökről; g) a múlt évi közgyűlés határozatainak végrehajtásáról; h) a Társaság halottjairól. Előterjeszti: Szóts Farkas. 3. Választások: a) Zelenka Pál lelkész-elnök helyének betöltése; b) Csiky Kálmán és Papp Károly fővárosi, gróf Kuun Géza és Zsigmond Sándor vidéki választmányi tagok helyeinek betöltése. — II. Szept. 26-án, este 7 órakor vallásos est, sorrendje: Előfőhász: Altdörfer orgonajátéka. Két-három ének-szám. Kenessey Béla kolozsvári theol. igazgató alkalmi beszéde. Sántha Károly sárszentlőrinci lelkész vallásos költeményei. Ének. Zárófőhász. A részletes műsort a soproni rendezőség állapítja meg. — III. Szeptember 27-én, d. e. 9 órakor istentisztelet, melyen imádkozik: Antal Gábor dunántúli ev. ref. püspök; prédikál: Zábrák Dénes soproni ág. h. ev. lelkész. Ima és prédikáció között karének. Istentisztelet végeztével adakozás a Társaság Károli-alap javára. — IV. Szept. 27-én, d. e. 11 órakor díszülés, ennek tárgysorozata: 1. A Társaságot üdvözlő beszédek és Hegedűs Sándor világi elnök válasza. 2. Zsilinszky Mihály vil. alelnök alkalmi beszéde. 3. Szóts Farkas titkár beszéde a Társaság működéséről. 4. Hegedűs István egyet. tanár, társulati választmányi tag vallásos költeménye. 5. Elnöki zárszó. — V. Szeptember 27-én, d. u. 4 órakor felolvasó ülés, ezen tárgysorozattal: 1. Felolvasás. Irta s felolvassa Bernát István szerkesztő, a Társaság választmányi tagja. 2. Felolvasás. Irta s felolvassa Payr Sándor soproni theol. tanár, a Társaság választmányi tagja. 3. Felolvasás. Irta és felolvassa Thúry Etele pápai theol. tanár, társulati tag. 4. A IX. vándorgyűlés berekesztése.

— **Mennyi a protestánsok száma a földön?** dr. Kattenbusch németh theol. tanár statisztikája szerint (Realencyclopädie für prot. Theologie und Kirche

16-ik kötet) kerekszámban 180 millió. Ebből az észak-amerikai Egyesült Államokra esik, (79 millió lakos közül) 65—66 millió. Angolországban van 37 millió protestáns lakosa (lakosainak száma összesen 42½ millió), a Német birodalomnak 35 millió (lakosainak száma összesen 56 millió), Svéd és Norvégországnak 7½ millió, Dániának 2½ millió, Oroszországnak (különösen a keleti tenger melletti tartományokban és Finnországban) 6 millió, Magyarországnak 4 millió körül, Hollandiának 3 millió, Schweicenak 2 millió, Franciaországnak ½ millió, Ausztriának ¼ millió. Ehez jönnek az Európán kívüli angol kolóniák (különösen Kanada, Ausztrália, India, Délafrika), kerek-számban 10 millió, a missziói egyházak pedig körülbelül 4 millió protestáns-sal. A főirányok szerint 1. a *lutheránusok* száma összesen 56 millió; ebből Németországra esik (az unionáltakat is ide számítva) 32 millió; 2. az *anglikánusok* száma 29 millió; 3. a *reformátusoké* (a kálvinizmussal összekötetésbe hozható egyházakból és szektákból) Európában 32—33 millió. Amerikában 57 millió, másutt mintegy 10 millió, összesen kerekszámban 100 millió

— **Hibaigazítás.** Előző számunkban a 133. lapon, az 5-ik oldalon alulról a 14-ik sorban *tudós* helyett *tudás* értendő, így: „mindegyiket *tudás* írja.”

A Pesti Hírlap nagy képes naptára immár 16-ik éve jelenik meg a Pesti Hírlap olvasóinak szívesen látott karácsonyi ajándéka gyanánt. Hogy ajándék — annál népszerűbb. A jövő évi naptár, melyet a Pesti Hírlap minden előfizetője karácsony előtti héten kap kézhez, 24 oldal aktuális képen s a szokott gazdag szépirodalmi tartalommal, több közhasznú és ismeretterjesztő rovattal lesz gazdagabb, hogy egész éven át még több hasznát vehesse a közönség. Tisztelt olvasóink figyelmét azért hívjuk fel erre, mert aki a Pesti Hírlap 1906-ik évi naptárát magának biztosítani akarja, ha nem megszakítás nélkül előfizetője a lapnak, úgy *október elsejével legalább negyed-évre* kell előfizetnie (7 koronával), hogy a naptárt karácsonyi ajándékkul megkaphassa. A Pesti Hírlap hazánk legkedveltebb legelterjedtebb napilapja, mely egyenlő ár mellett (egy óra 2 kor. 40 fillér., 3 óra 7 korona) sokkal többet nyújt, mint más napilapok mert napról-napra nagyobb terjedelemben jelenik meg s aki rá előfizet, a leggazdagabb tartalom s kiválóan praktikus *Divat-Salon* című divatlapot kedvezményes áron kapja, negyed évre 2 koronáért, úgy hogy a Pesti Hírlap és Divat-Salon együtt negyed évre 9 koronáért rendelhető meg a kiadóhivatalnál: Budapest, V., Váci-körút 78. Onnan mutatóványszámokat is lehet kérni.

A „Magyar Hírlap.” a legelterjedtebb és legkedveltebb újságok egyike, mely minden tekintetben független politikai irányt követ, mely gondos szerkesztésével méltán kiérdemelte a nagy közönség támogatását. Az utóbbi időben a nagy világlapok mind inkább meghonosítják azt az újítást, hogy az eseményeket történetük pillanatában fényképekben megörökítik és olvasóiknak bemutatják. Ezen világlapokkal a *Magyar Hírlap, független politikai napilap* nemcsak lépést tartott, de sőt messze felülmulta őket, amennyiben nap-nap után *remek fényképekben* mutatja be a *nap eseményeket és azok szereplőit* és egyébként is *folyton eleven, friss és bő tartalommal jelenik meg.* A „Magyar Hírlap” Budapesten este jelenik meg és *kora reggel* odaérkezik *minden vidéki városba.* Előfizetési ára havonként 2 korona 40 fillér, negyedévenként 7 korona. Ezen előfizetési árért az előfizetők házhöz szállítva kapják a lapot, ezenfelül *havonként* egy kötet első-rangu íróktól származó regényt és karácsonyra egy pazar kiállítású díszalbumot ad *ingyen* a lapkiadó. Mutatóványszámot bárkinek küld, ha ebbeli kívánságát a kiadóhivattal, Budapest V., Honvéd-utca 10., adatja.

TARTALOM: Dr. Zsindely István: Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban. (VII.) Maklár Pap Miklós: Vád önvád helyett. (Vége). — r. gy.: A tornai ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. Szombathy Kálmán: A kerületi felsőbb leányiskola új esztendeje. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Hirdetések.

DUNKY FIVÉREK cs. és kir. udvari fényképészek, kiknek Kolozsvár, Miskolc, Sátor-Alja-Ujhely és Désen országos hírnű műtermek vannak, Sárospatakon is fognak ezután minden két hétben egyszer, vagyis minden második vasárnap levételeket eszközölni Kossuth-utca, Bakó-féle telek udvarán lévő műteremben, amit mostan át fognak alakítani olyanra, hogy tökéletes szép képeket lehessen ott levenni. A megnyitás ideje hirdelve lesz e hirlapban.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csep a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvege árá 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvencia jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hitelek megszerzi. Csődök egyezkedése is elvállaltatik. *Bleier Fried és Társa* budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

ÉRTESÍTÉS.

Tisztelettel értesítem a n. érdemű közönséget, hogy Sárospatakon a vasúti állomással szemben lévő egyik házamban elsőrendű rézbútorokkal teljesen újonnan felszerelt

vendégszobákat

rendeztem be mérsékelt árak mellett.

Tisztelettel

Orenstein Ignác,

vendéglős.

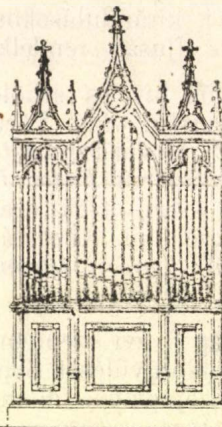
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapítottátott 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi vespriki kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik

Épen most jelent meg

a legújabb 1905/6. tanévre szóló könyv, tanszer, egyházi művek

≡ ÁRJEJYZÉKE ≡

és a

S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni főiskolai tanár szerkesztésében a

Magyar Protestáns Történelmi Irka

rendkívül finom vastag papíron, kemény vastag simított fedéllel magyar, német, diktandó és számtani vonalozással és 16 életrajzzal.

100 drb ára K. 1-80.

1000 „ „ „ 16-20.

Kivánatra úgy a jegyzékből, mint az írkákból mutatványpéldányt küld ingyen és bérmentve

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak:		Negyed "	6 "
		DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN		Nyolcad "	3 "

Az állam és egyház szétválasztása Franciaországban.

— VIII-ik (befejező) közlemény. —

Az V. cím (23—33. cikk) az állam által a kultusz felett gyakorlandó rendőri intézkedéseket és szabályokat foglalja magában. Az associatiók istenitisztelei nyilvánosak s alá vannak vetve a közrend érdekében alkotott szabályoknak. Az istenitiszteleket csak akkor lehet megkezdeni, ha az associatio egy, a megállapított forma szerinti nyilatkozatban megjelöli a helyet, ahol azt gyakorolni fogja. Egy ily nyilatkozat az állandó és időközi istenitisztelek, illetve cerimoniák számára egy évre elegendő.

A kultusz céljaira szolgáló helyiségekben politikai és egyéb nyilvános összejövetelek nem tartathatók. A 25. cikk — melyet Briand a szabadság és semlegesség betetőzésének tekint — következő érdekes intézkedést tartalmazza: „A kultuszok szertartásai, körmenetei, egyéb külső megnyilatkozásai között nem gyakorolhatók. A gyászszertartások, valamint a harangozások minden községre nézve municipalis határozat által szabályoztatnak, ha az associatio igazgatója s a maire közt ellentét volna, prefectoralis végzés által.” A bizottság az általános elveken kívül ezt azzal is indokolja, hogy a közutakon járó más kultuszhoz tartozók vallásos érzelmei így kíméltetni fognak s egyszersmind az ezekből származó gyakori kellemetlenségek, összeütközések kikerültenek.

Az állam világiasítása még a vallásos jelvények alkalmazásában is keresztülvitetik.

A 26. cikk kimondja, hogy ezentúl középületeken vagy nyilvános helyeken vallásos jelvényt emelni vagy alkalmazni nem szabad. Kivételnek csak a kultuszok épületeire, temetőkben levő sírokra, gyászemlékekre, múzeumokra vagy kiállításokra nézve van helye.

Ez intézkedést is az előbbi szempontokkal lehet indokolni.¹

A javaslat a vallásszabadság elvének megfelelőleg védelmet nyújt minden polgárnak, hogy isteni-

tiszteletét szabadon gyakorolhassa s vallásos cselekvényei miatt joghátrány ne érhesse. Tizenhat franktól 200 frankig terjedhető bírsággal és 6 naptól 2 hónapig terjedhető elzárással vagy ezek egyikével büntetettnek azok, akik egy egyén ellen intézett erőszakos úton, kényszerrel vagy fenyegetéssel vagy benne félelmet gerjesztve, hogy elveszti hivatalát, személyében, családjában vagy vagyonában kárt szenved, bírják az illetőt azon elhatározásra, hogy gyakorolja vallásos cselekvényeit vagy azoktól tartózkodják, hogy adózzon a kultusz költségeire vagy azoktól elvonja magát. Ugyanígy büntetettnek azok is, kik a kultusz céljára szolgáló helyiségben zavargást vagy rendetlenséget támasztva, megakadályozzák az istenitiszteleket (28. és 29. cikk).

A következő szakaszok a közpolgári tartozások s az állam rendje elleni izgatások büntetésével foglalkoznak. A pap, ki a kultusz gyakorlatára szolgáló helyen beszéd, felolvasás, iratok kiosztása vagy falragaszok alkalmazása által megbecstelenít vagy meggyaláz egy polgárt a köztartozás teljesítése miatt, 500 franktól 3000 frankig terjedhető bírsággal s egy évig terjedhető elzárással vagy e büntetések egyikével sújtatik (31. cikk).

Még szigorúbb az állam jogrendje érdekében alkotott védelem, melyet a 32. cikk következőleg szabályoz:

Ha a kultusz gyakorlatára szolgáló helyen oly beszéd hangzik el, oly irat ragasztatik vagy osztatik ki, mely egyenes felhívást tartalmaz a törvényekkel vagy a közhatóság egyéb törvényes cselekményeivel szemben való ellenállásra vagy amely oda céloz, hogy a polgárok egyik része a másik ellen fellázítottassék vagy felfegyvereztessék, a pap, ki ebben bűnösnek találtatik, 3 hónaptól 2 évig terjedhető elzárással büntetettik, épségben tartatván azon büntetések, amelyek az esetekre vonatkoznak, ha a felhívást zendülés, lázadás vagy polgárháború követte.

A VI. cím néhány szakaszban (34—37) részletesen felsorolja a jelen törvénnyel ellentétben álló törvényeket, melyek ezentúl eltöröltetnek. A legnevezetesebbek ezek között a concordatum és azzal összefüggő szervezeti cikkek.

De lehet-e ezeket egyoldalúlag felmondani? A szervezeti cikkekre tisztán áll a kérdés, az mint

¹ Ily törvény mellett az egyetemi keresztmozgalom nálunk sem ismétlődne meg újra meg újra.

állami törvény újabb törvény által bármikor módosítható, de a concordatum eltörlése már különösebb indokolást kíván.

Érezték ezt a javaslat készítői, midőn erről részletesebben szólanak, annak felmondását az általános concordatumokra fennálló egyházjogi elmélettel indokolják. Sem a nemzetközi szerződések, sem a concordatumok örök időkre nem szólhatnak. Az államok sem köthetik meg a végtelenig utódait. ¹ De az egyházjog szerint is, hogy ha az egyik fél kifejezi abbeli akaratát, hogy a concordatum nem felel meg rendeltetésének, ha az egyik fél akaratából vélelmezhető, hogy az nem felel meg kötelezettségeinek — miután a rebus sic stantibus záradék itt is érvényes — egyoldalúlag is felmondható. S a concordatumok gyenge oldala éppen abban áll, hogy bármely fél vonja vissza, kötelező erejét elveszíti.

Egyébiránt a franciák arra az álláspontra helyezkednek, hogy a pápa megsértve a concordatum rendelkezéseit, azt nem tarthatják fenn többé.

Bizonyos azonban, hogy az új törvény az egyházak életében a legmesszebbmenő változásokat fogja létrehozni s a százados hagyományokkal való szakítás azokat rázkódtatásoknak fogja kitenni. Már maga az associatiókká váló átalakulás sem fog minden nehézség nélkül véghezmenni s különösen előtérbe lép az a kérdés, elég erős-e a hívek vallásos érzése, hogy az új szervezetet saját erejükből fentarthassák? Nem merülnek-e majd fel nagy nehézségek annak végrehajtásánál? Igaza lesz-e Du Mun grófnak, aki azt jósolja, hogy „ez intézményeinkben és erkölcsünkben való átalakulásnak biztos következménye országunkban a vallásháború leend Franciaország legtöbb községében azok között, kik odaadják magukat azon hivatásnak, hogy a közigazgatás segélyével a vallást béklyóba szorítsák.“ Bizonyosnak tartja, hogy az egyház nagy aktivitásánál fogva meg fogja találni az eszközöket, hogy az üldözésnek ellene álljon s hogy ebből diadalmasan fog kikerülni.²

Mi ezt nem gondoljuk. Ma már más viszonyok vannak Franciaországban, mint amidőn Gambetta még a separatiótól éppen ez okból idegenkedett. A törvény, mely megszünteti a papság előjogait és tiszteletbeli elsőségeit, mely kiveszi a fegyvert az egyház kezéből, — erős védelmet ad az államnak minden ilyféle ellenálló törekvés ellen s a végrehajtásnál felmerülő esetleges nehézségek éppen nem fogják a köztársaság szabadelvű kormányát megretteníteni. Az kétségtelen, hogy ha a kath. egyház hatalmát elveszíti, ki van zárva az a lehetőség, hogy Franciaország politikai életét s a köztársaság békéjét állandóan veszélyeztesse.

A katolikus hívők vallásos érzése sok helyen

különben is erősen meggyengült,¹ kérdés tehát, hogy ha látják az államnak, a legfőbb hatalomnak a valóságok iránti teljes közömbösségét, fogják-e ezentúl oly mértékben, mint eddig, igénybe venni az egyház áldásait?

De megfordítva feltehető az a kérdés is, nem fognak-e a hívők nagyobb súlyt fektetni egyházuk és papjukra, ha súlyos áldozatokat kell hozni ezek fentartásáért? A feleletet ezekre a tapasztalat fogja majd megadni.

A pápa és a francia püspöki kar a törvényt a XX. század szégyenének, Franciaország dekrisztianizációjának, az egyház rabszolgaságba hajtásának tekintik, mi pedig benne a liberalizmus diadalát látjuk. Az egyház hivatalos álláspontját ismerve, amely elkárhoztatja a szabad egyház a szabad államban féle rendszert, ezen nem lehet csodálkoznunk. De valóban nincs már értelme annak az agitationnak, melyet ellene a kath. körök és vezetők intéznek. Így, midőn Du Mun Albert gróf felhívja a katolikusokat azon senatorok kibuktatására, akik a törvényt meg fogják szavazni. Az ily izgatásnak, éppúgy, mint a petícióknak nem sok eredményük leend; sőt éppen a katholicizmus erejének gyengeségét fogja vele elárulni. Mert abba már bele kell nyugodni nekik is, bárminő nehéz dolog, hogy Franciaország annyi rázkódtatás után kimenekült a klerikalizmus karjaiból. Éppen azért nincs értelme annak az elkeseredésszülte határozatnak sem, melyet a Garonnemegyebeli papság hozott, „hogy az egyház mondjon le a tőle elrabolt vagyon azon morzsáiról, melyeket az ellenség még meg akart neki hagyni, u. m. templomokról, plébánia-lakokról, alapítványokról, templomfentartási alapokról stb.“ mert az effélével csak saját magát fogja megsebezni és megkárosítani. Hogy Franciaország, mely eddig négy századon át a keleti kath. egyházak felett a protektoratust gyakorolta, a pápaság és egyház elkeseredése folytán e protektoratust el fogja veszíteni, az valószínűnek látszik. Az eddig francia protektoratus alatt álló keleti kath. intézetek, szerzetek, plébániák lassanként Olaszország védelme alá helyezik magukat.

De mint Combes mondotta: „Franciaország meglehetősen könnyű szívvel mond le a protektoratusról.“

A senatus 18 tagú előkészítő bizottsága, mely elnökévé Lecomte Maximot választotta, augusztus havában a javaslat első 11 szakaszát változtatlanul fogadta el, csak a többiekben tett némi változtatásokat. Bizonyosra vehető tehát, hogy a plenum is meg fogja szavazni a javaslatot s az a jövő évben, 1906. jan. 1-én már minden valószínűség szerint életbe lép.

Hogyan alakulnak majd az állam és egyház

¹ Lachenmann (i. cikk 6. rész) érdekes példákat hoz fel erre. Így a Seine et Marne departementban a hívők 20%-je jár misére. Garantreville-ben a pap minden vasárnap maga van a templomban: ezért a község illetőségét (75 frank) megszüntette.

¹ Briand i. m. 344. l.

² I. m. 63., 64. l.

viszonyai Franciaországban, arra ma senki sem képes megközelítőleg sem megfelelni.

El fogja-e érni az ország e törvény által a lelki ismeretek békéjét, a polgárok vallásos nyugalmát, az állam biztonságát és felvirágzását, azt bajos megjósolni. De az bizonyos, hogy Franciaország, mely különben „sohasem volt nagy barátja, mint a katolikusok is elismerik, az egyházak eddigi hitvallásos alapon álló szervezetének,” midőn e törvényt megalkotta, e radicalis megoldás által századokkal előzte meg Európa többi államait s oly példát mutatott, melynek hatását bizonyára más nemzetek is meg fogják érezni, főleg azok, ahol a liberalis megoldás, mint a jövő eszménye már nagyon sokaknak lelkében él. Franciaország, midőn egyházi szempontból teljesen függetlenné tette magát, csak az állami souverainitását tartotta fenn, mert igaza van Pressensének¹: „szerződni idegen fejével egy oly egyháznak, melyhez francia polgárok tartoznak, a kultusz igazgatása felett, pénzbeli vagy más kötelezettséget vállalni ez idegennel szemben, ez nem más, mint az államsouverainitás egy részének elidegenítése s annak megengedése, hogy belső ügyeinkbe külső befolyás érvényesülhessen.” Igaz, hogy ily nagy alkotásokra csak nagy nemzet lehet képes, melyben a történelmi nagyságok már régen kitűzték a célt, amelyet mások akkor még csak homályosan sejtettek s melyet azóta megvalósított az érlelő idő, de a nemzetek nagysága ott van letéve a polgárok lelkében, acélozott akaratában, szívének érzelmében, egy céltól áthatott lelkes törekvésében és munkásságában.

Dr. Zsindely István.

A tiszáninneri egyházkerület őszi közgyűlése Sárospatakon.

Egyházkerületünk őszi közgyűlése a törvényes gyakorlat értelmében ez idén Sárospatakon tartatott meg és pedig az elnökség intézkedése folytán szeptember 26. és 27. napjain.

A sárospataki főiskola, melyet ez a megtiszteltetés első sorban ért és a sárospataki ref. egyház, mely a vendéglátás tekintetében mindenkor szívesen nyújt segédkezet ily alkalommal a főiskolának, örömmel fogadták a nagyrészt már 25-én érkező vendégeket, kik közül ezúttal is a legelsők közt érkezett meg egyházkerületünk főpásztora, Kun Bertalan. Pedig aggasztó hírek szállongtak felőle s az elnökség tagjai felől. Úgy hallottuk, hogy a püspök úr, könnyebb betegsége miatt, immár 40 év óta először, nem jelenhet meg a gyűlésen, azt is hallottuk, hogy főgondnokunk, br. Vay Béla sem jöhet el gyengélkedése miatt, sőt az ő helyetteséhez, világi

vezérembereink egyik legelsőjéhez, Bernáth Elemérhez talán több ideig sem lehet szerencsénk.

A riasztó hírek közül az elsőben kellemesen csalatkoztunk, midőn f. hó 25-én a déli vonatból kiszállók közt megpillantottuk Kun Bertalan méltóságos alakját, aki leküzdvé a múlt testi bajt: a lélektől hajtatva, mégis csak eljött, hogy — kötelességet ne mulasszon. A két másik hír azonban sajnos, valónak bizonyult, br. Vay Béla és Bernáth Elemér csakugyan elmaradtak.

Jöttek azonban egyházi és világi vezéreink és munkatársaink nagy számmal, úgy hogy a gyűlés — habár a tárgysorozat különösebb, hogy ne mondjuk szenzációsabb ügyeket egyáltalán nem mutatott is — a népes gyűlések közé sorozható. A főiskola tanácsterme, ahol kedden reggel 9 órakor a közgyűlés kezdetét vette, csak nagy nehezen tudta befogadni az érkezőket.

Kun Bertalan megható imával nyitotta meg a közgyűlést. Majd jelentette, hogy miután sem főgondnokunkhoz, sem a legidősebb egyházmegyei gondnokhoz nem lehet szerencsénk — amit a közgyűlés fájdalommal vett tudomásul — a világi elnöki szék Meczner Béla alsózempléni gondnokot, mint a jelenlevő gondnokok legidősbjét illeti. Meczner Béla elfoglalva az elnöki széket, szíves szavakkal üdvözölte a közgyűlés tagjait. A gyűlési tagok igazolása után szép jelenet következett. Az egyházi főjegyző jelentette, hogy Lévy József, aki a múlt gyűlésünkön egyházkerületi tanácsbírói állásáról lemondott, a tavaszi közgyűlés kérő szavainak engedett, a püspök úrhoz intézett levelében visszavonta lemondását s íme, újból meg is jelent a zöld asztalnál. A lelkes éljenriadalra, mi e jelentést követte, Lévy József megindultán mondott köszönetet a szeretet és bizalom ezen újabb megnyilatkozásáért s ígérte, hogy amíg és ahogy Isten engedi, szívesen munkálkodik közre továbbra is anyaszentegyházunk javára. Adja is Isten, hogy minél tovább s mindig jó egészségben teljesíthesse ígéretét!

Mint rendesen, a közgyűlés ezúttal is első sorban a nagyobb fontosságú ügyeket vette elő, hogy azokhoz minél többen szólhassanak s a határozat minél alaposabb lehessen. A tárgysorozat, ha nem is izgató, de annál komolyabb ily tárgyakat mutatott. A liturgia egységesítése, a próbaénekeskönyv, a tűzkárbiztosítási szerződés megújítása, az eperjesi missió szervezése látszottak a többieknel fontosabb tárgyaknak, ezek tárgyalása vétetett azért soronkívül előre.

Legelőbb a tűzkárbiztosítás ügyével végzett a közgyűlés. Dr. Tüdös István, a kérdés előkészítésével megbízott pénzügyi bizottság előadója jelentette hogy a bizottság Dókus Ernő indítványára az ajánlattevő három biztosító társaság egyikének ajánlatát sem tartja elfogadhatónak, mert az eddiginél magasabb díjtételeket kívánnak s kevesebb kedvezménye.

¹ Anatole i. m. 95. l. Pressensé ezzel indokolta érdekes javaslatát.

ket nyújtanak a biztosítóknak. Rövid vita után a határozat az lett, hogy a pénzügyi választmány, Dókus Ernővel kiegészítve, állapítson meg egy új pályázati felhívást s az erre érkező ajánlatok közül a kerületünkre legelőnyösebbet zsinati képviselőink, kik november végén Budapesten a zsinat harmadik ülészakára összegyűlnek, válasszák ki s az illető biztosító társasággal kössék meg a szerződést, miután a jövő tavaszi gyűlésig már nem lehet várni a szerződés megkötésével.

Szintén rövid, de alapos vita után végzett a közgyűlés az *egységes liturgia kérdésével*. Czinke István előadó ismertette a nyolc egyházmegye véleményét s ezek alapján határozati javaslatot terjesztett elő. Miután az egyházmegyéek többsége, a Novák Lajos tervezetével szemben, a konventi javaslatot találta általánosságban elfogadhatónak, az előadó is ezt ajánlta a közgyűlésnek, azzal a hozzáadással, hogy miután így a zsinat csak „némi egységet hozna a mai összeviasszaságba,” a liturgia gyökeres reformját a jövő (1915 iki) zsinat feladatai közé tűzze ki, hogy addig a kérdés irodalmilag alaposan megvitatható legyen. Az előadó után Fejes István szólalt fel s elfogadta az előadó javaslatának első részét. Kiemelve, hogy a részletekkel — melyeknek megvitatása úgyis a zsinat feladata lesz — mi ne is foglalkozunk, hanem terjesszük fel a nyolc egyházmegye véleményét, illetőleg megjegyzéseit a zsinathoz, megfelelő figyelembe vétel végett. Az előadó javaslatának második részét azonban Fejes István nem fogadta el, mert a jövő zsinat kezét megkötni nem akarja. A közgyűlés egyhangúlag magáévá tette a Fejes véleményét s azért a részletek megvitatását mellőzve, egyszerűen annyit fejezett ki, hogy kerületünk kívánatosnak tartván a liturgia egységesítését, a konvent munkálátát e célra általánosságban elfogadja, a részletekre nézve a nyolc egyházmegyéből beérkezett véleményeket megfelelő figyelembevétel végett felterjeszti a zsinatra.

Hosszabb vita fejlődött ki a *próbaénekeskönyv ügyében*. Czinke István mint előadó ismertette erre nézve is az abauji és a f-borsodi egyházmegyéek véleményét, melyek a konvent legutóbbi határozatával szemben az új énekeskönyv napirendre tűzését kívánják. Az előadó szintén helyteleníti a konvent határozatát, mert az oly régóta készült új énekeskönyv, ha egy s más tekintetben kifogásolható is, de mégis csak tökéletesebb lenne a mainál s már csak a nagy költség miatt is, amibe az új énekeskönyv eddig került, helytelen egyszerűen félretenni az eddigi munkát. Fejes István, Révész Kálmán és Radácsi György szintén ily szellemben szóltak a kérdéshez, kiemelve különösen, hogy épen ha egységes liturgiát akarunk, ez nem képzelhető el az egységes énekeskönyv nélkül. A közgyűlés e felszólalások folytán egyhangúlag úgy határozott, hogy felír egyenesen a zsinathoz, kérve, hogy az énekeskönyv megújításának ügyét

tűzze újból napirendre, vagyis útasítsa a konventet, hogy az új énekeskönyv ügyében a szükséges munkákat folytassa s mielőbb juttassa befejezésre.

Az első délelőtti még hosszabb vita volt az abauji egyházmegye javaslata felett az *eperjes-sározi missió* ügyében. Eperjesen ugyanis Makó János tekintélyes hagyományt tett templomépítésre s a szép adomány lehetővé tette, hogy Eperjesen önálló missiói egyház szerveztessék, ami annál szükségesebb, mert Eperjesen és környékén mintegy 800 református egyén lakik, akiknek lelki gondozásáról ma nincs kellően gondoskodva. A kerület nagy örömmel járult hozzá, hogy Eperjesen a lelkészi állás szerveztessék, egyelőre mint congruás papság. Megbizta ezenfelül az abauji esperest, hogy a kerületi pénztárba letett hagyományból a szintén Makó János által hagyományozott beltelken imaházat és lelkészlakot építtessen, illetőleg a fenálló lakházat e célra átalakíttassa.

A nagyszámú kisebb ügyek közül, melyek 26-án délután s 27-ikén délelőtti foglalkoztatták a közgyűlést, a közönséget érdekelhetik még a következő határozatok:

A sárospataki akadémián Dr. Horváth Cyrill főkönyvtárnok s a magyar irodalom tanára állásáról lemondván, kimondatott, hogy az így megürült állás a jövő tavaszi közgyűlés által fog betölteni. A „Sárospataki Református Lapok” megindításáról az igazgató-tanács jelentése örömmel vétetett tudomásul s a lap szívesen ajánlatott a kerület egyházi és világi férfainak támogatásába. A felhangzó általános helyeslésből mi is örömmel győződünk meg, hogy lapunk rövid pályafutása alatt is megnyerte a kerület rokonszenvét. A kerület helybenhagyta az igazgató tanács javaslatát a sárospataki takarékpénztár ujonnan kibocsátott részvényeinek a főiskola részére leendő megszerzése, valamint a bodrogházi mezőgazdasági vasút költségeihez való hozzájárulás iránt. A Horváth Mária-féle egyik műgyetemi ösztöndíjra ifj. Kun Dániel vétetett fel.

Örömmel értesült a közgyűlés, hogy a miskolci kerületi felső leányiskola ötödik osztálya is megnyerte a nyilvánossági jogot s a minisztérium elismerését fejezte ki a kerületnek a leányiskola iránti gondoskodása és áldozatkészsége felett. A leányiskolában a folyó évvel a 6-ik osztály is megnyílt s a két felső osztály népessége felülmúlja az ország valamennyi hasonló intézetének népességét. Az intézet újjáépítése a jövő polgári évben már megtörténik.

A közgyűlési ügyek elintézése után négy bírósági ügyet tárgyalt az egyházkerületi bíróság. Egy fegyelmi eset volt köztük, melynek eredménye az, hogy Mészáros József zsérci tanító, ki a polgári bíróságok által egy évi börtönre ítéltetett, tanítói állásától véglegesen megfosztatott s ez az ítélet közöltetik a többi egyházkerületekkel. A közigazgatási ügyek közül élénk érdeklődést keltett úgy a zubogyi lelkészválasztási ügy, ahol a kerület helybenhagyta a gö-

mőri egyházmegyei bíróság ítéletét, mint egy tanító özvegyének ügye, kitől az egyházmegye megtagadta az özvegyi kegydíjat, mert férje elhalálása napján már lemondott tanítói állásáról. Ez utóbbi ügyben a kerületi bíróság ítélete, mely megváltoztatta az e. megyei ítéletet s az özvegy kegydíj jogosultságát megállapította, elvi jelentőségűnek mondható.

Tíz éves találkozó Sárospatakon.

A főiskola iránt érzett tisztelet, hála és kegyelet nemes érzelmei gyűjtötték össze Sárospatakra szept. 23-án azokat, akik az 1895. év június havában tettek itt érettségi vizsgálatot. Igazán nagy gyönyörűség volt hallani a férfiakká fejlődött múzsafiak ajkairól azokat a nyilatkozatokat, amelyekkel az őszinteség hangján most adtak kifejezést annak, hogy a tanári karnak velök szemben, az iskolai pálya egész folyamán tanúsított szigorú, de igazságos és atyai szeretettel teljes bánásmódja mily nevelő hatású, mily értékes eredményű rájuk nézve ott künn a hivatás különféle mezőin. Nyíltan hirdették, hogy, mint a főiskolának ez idő szerint már, az élet által hivatottá tett kritikusai, most tudják csak méltóképen megbecsülni azt a puritán szellemet, melyben itt nevedektek, azt a kollégialis együttélést, azt az üde diák közszellemet, amely egymás nevelésére, a jellem fejlesztésére és alakulására oly jótékony befolyást gyakorolt; mindenekfelett pedig azt a bölcs szigort, melyet itt tapasztaltak, s azt az ideális célokért való lelkesedni tudást, melyet ez ősi tanintézet falai közül vittek ki magukkal!

A találkozóra szept. 22-én estig összesen 13-an érkeztek meg s közülök többen a főiskolában, az u. n. küldöttségi szálláson találtak szíves otthonra. Egyesek, akiket elháríthatatlan akadályok visszatartottak a találkozótól, levélben, vagy táviratban mentették ki elmaradásukat, de jelezték, hogy szívből-lelekben együtt örülnek az ünnepökkel.

A megjelentek névsora a következő: *Abaházy József* kir. aljegyző, Szatmárnémeti; *Béky Pál* körjegyző, Taktaharkány; *Danyi József* ev. ref. lelkész, Erdőbénye; *Éles Gábor* városi jegyző, Sárospatak; *Eperjessy József* gépész-mérnök, Budapest; *Illyés Mihály* ev. ref. lelkész, Sáros-Oroszi (Bereg m.); *Keresztury Sándor* ev. ref. lelkész, Balsa (Szabolcs m.); *dr. Koncz Endre* belügyminiszteri számellenőr, Budapest; *Kovács Béla* kir. aljegyző, Nyitra; *Maklár Dézso* szolgabíró, Sajó-Szentpéter; *Nagy Béla* kir. aljegyző, Mezőkaszony; *Nagy Imre* kir. bányaesküdt, Zalatna; *Szathmáry Elek* körjegyző, Szirma.

23-án d. e. 10 órakor a főiskolai tanácsterembe gyülekeztek össze, ahol az akadémiai és főgimnáziumi tanári kar is megjelent, hogy együtt ünnepeljen a találkozókkal, akiknek ünnepi érzelmeit a tanári kar előtt *dr. Koncz Endre* tolmácsolta szép beszédben.

„A jelen ünnepélyes pillanatban — úgymond — hálátelt szívvel ragadjuk meg az alkalmat, hogy mi, akik az 1895-ik évben tettünk érettségi vizsgálatot e nagy hírű főiskola tanári testülete előtt — hálás köszönetünket fejezzük ki szeretve tisztelt tanárainknak mindazon fáradozásaiért, atyai jóindulatukért, amelyet velünk szemben tanúsítottak.

„Örömkönnyekekkel szemeinkben látjuk viszont Sz. T-inkat 10 év múlva is és lelkünkben megújult az a tanítás, amelyet önöktől hallottunk, mert önök voltak azok, akik munkásságra, a szorgalmas köteleltségteljesítésre tanítottak bennünket. Önöktől tanultuk először megismerni az életet, bölcs tanításaikkal önök csepegtették lelkünkbe a hazaszeretetet és azt, hogy ifjúnak, férfinak és aggnak egyaránt kötelességei vannak az életben és ezek teljesítésében folyik le életük. A kötelesség teljesítése, amint tapasztaljuk, bizonyos munka, tűrés, fáradozás; munkát pedig csak tartós erőnek alkalmazása létesíthet. Erre a tartós erőre tanítottak önök szüntelenül, erre szoktattak minden alkalommal és ez a tartós erő: a szorgalom! Szorgalom nélkül nincs munka, munka nélkül nincs kötelesség és kötelesség nélkül nincs életcé! Ebben neveltek, ezt vették a mi lelkünkbe és az élet küzdelmei közepette csak az állhatott meg, akik szeretett tanárainknak ezt a tanítását, ezt az útmutatását követték.

„Itt állunk tehát most önök előtt, hogy megmutassuk, hogy az a sok fáradság, az a sok intő szó, jó tanács és bölcs oktatás meghozta a maga gyümölcsét és ezeknek az útmutatásoknak köszönhetjük mi azt, hogy ki-kí tehetségéhez mértén a társadalomban, bár különböző pontokon és órhelyeken, de tisztességi posztóba emelkedhetett.

„Örömtelt szívvel mutatjuk be ez alkalommal egy évtized munkájának eredményét és hosszú idő után való megjelenésünkkel kifejezni óhajtjuk azt a ragaszkodást, tiszteletet és szeretetet, amellyel a sárospataki főiskola és annak nagyrabecsült tanári kara iránt viseltetünk.

„Érezzük mi mindnyájan, hogy hűnek kell lennünk ahoz az alma materhez, amely bennünket nevelt s hívek is maradunk, amíg csak életünk tart, mert amint mondják, hogy „bár száz virága van is a méhecskének, mégis csak egy a méhkasa“, így Magyarországnak is csak egy a Sárospatakja.

„És mi büszkén valljuk magunkat e nagy múltú és szép jövőjű főiskola neveltjeinek és épen azért eljöttünk felékesíteni ezt az egyetlent! Nem a pazar fényűzésnek szemet kápráztató ezer és ezerféle módon és felfaraggal kigondolt csillogó drága eszközeivel, csecse-beccsével; de felékesíteni azzal, ami a legnemesebb, a legméltóbb, azzal, amit sem aranyért, sem ezüstért nem lehet megvenni, mert nem eladó; felékesíteni a volt tanáraink iránt érzett szeretet és örök hála soha meg nem szűnő érzésével!

„Legyenek üdvözölve önök általunk a tanítványi

hála tiszta érzésével, a tanítványi kegyelet igaz hangján! Isten áldása legyen e tanári karon, amely minket az élet útjára elindított, amely minket a hazának, a társadalomnak hasznos tagjaivá lenni segített! Fogadjátok ez üdvözlésünket úgy, mint az élet tűzében megedződött szeretetünk és ragaszkodásunk őszinte kifejezését! Az Isten tartsa meg szeretve tisztelt tanárainkat a haza, e főiskola és kedveseik, valamint tanítványaik igaz örömére!”

Koncz Endre szónoki lendülettel előadott beszédére dr. Meczner Sándor közigazgató válaszolt, tartalmas beszédben mutatván rá azokra az okokra, amelyek alapján jóleső öröm tölti el a tanári kar lelkét, mert az ilyen találkozók mind arról tesznek tanúbizonyságot, hogy főiskolánk híven betölti nagyjelentőségű feladatát, mert hasznos, kötelességtudó polgárokat nevel magyar hazánk és református egyházunk javára. Kérte a találkozókat, hogy ne is felejtsek el soha ezt a főiskolát! A tanácsteremből az imaterembe vonult fel a találkozók csapata, a tanári kar és a tanuló ifjúság egy része. Közös éneklés után Illyés Mihály mondott alkalmi gondolatokkal teljes, buzgó imádságot, majd I. János IV. 7. alapján azt fejtegette, hogy az ő szívöket a mai ünnepen az emlékezés és a hála szent érzelmei töltik el. A főiskola iránt való meleg szeretettől és a hű tanítvány igaz tiszteletétől áthatott lelkes beszédet imádkozás és éneklés követte, mire az alkalmi istentisztelet véget ért. — Az estig tartó idő a főiskola gyűjteményeinek megtekintésével, az egymás iránt való igaz barátság felemelő érzelmei s a diáklelet kiemelkedőbb mozzanataira való édes visszaemlékezések között és a jó ismerősök látogatásával s fényképeztetéssel telt el.

Este 8 órakor bankett volt, amelyen a találkozók szíves meghívására a tanári kar tagjai közül is többen megjelentek és vidám jó kedvvel mulattak együtt a késő éjjeli órákig. A vacsora után kedves jelenet volt, mikor a találkozók, pár rövid szóban egyenként elmondták a 10 év történetét és azt, hogy közülük ki milyen állást foglal el a társadalomban. Másnap, 24-én távoztak el Patakról egy édes emlékezések között töltött, felejthetetlen emlékű összejövetel drága emlékeivel. Adja Isten, hogy a 15 év múlva tartandó találkozón többen jelenhessenek meg, mint a mostanin. A gondviselés gazdag áldása kísérje őket további életpályáikon!

H. I.

A sárospataki ev. ref. nőegylet felolvasó ünnepélye.

A sárospataki ev. ref. nőegylet, mely több évi fennállása alatt már nem egy alkalommal törekedett a nagyközönség érdeklődését nyilvános felolvasások és ünnepélyek által nemes irányú és jótékony célokat szolgáló munkássága érdekében felkölteni és állandóan ébren tartani, folyó szeptember hó 26-án ének, zene és szavalattal egybekötött fényesen sikerült felolvasó ünnepet rendezett. E fényes sikernek már jó-

előre biztosítéka volt nemcsak az ünnepélynek ügyesen, változatosan összeállított, nemesen szórakoztató és egyszersmind tanulságos, vonzó programja, hanem az is, hogy az ünnep az egyházkerületi gyűlés első napján tartatván, a tanácskozásban kifáradt lelkek felfrissülhettek a szíveket gyönyörködtető, szebbnél szebb előadások élvezete által.

A főiskolai imatermet délután 5 órakor oly szép és nagyszámú közönség töltötte meg, hogy e nagy terem csaknem szűknek bizonyult az egybegyűltek befogadására. Ott láttuk az első sorokban egyházkerületünk egyházi és világi férfait, Sárospatak városának és vidékének lelkes hölgyközönségét, a helybeli intelligenciának legnagyobb részét, főiskolánkhoz tartozó tanári karunkat családjaikkal és a minden szép és nemes iránt fogékony tanuló ifjúságot.

A műsor a főiskolai énekhar szereplésével kezdődött, mely dr. Falk Zsigmond: „Vigan cimborá” című dallamos, eleven, lelkesítő darabját adta elő nagy hatással, Hidegharkány Margit úrhölgy szép és precíz zongorakísérete mellett. A szépen betanult művészi előadást a nagyközönség zajos tapsaival és élénk tetszésnyilvánításaival tüntette ki. Ezután Harsányi István főiskolai tanár lépett a felolvasóasztalhoz s élvezetes és tanulságos előadásával teljes mértékben lekötötte a közönség érdeklődését. Felolvasásának tárgyát: „A nőkérdés egyház-társadalmi szempontból” képezte. Kiindulva abból a tételből, hogy a nő számára maga az Isten törvénye jelölte ki azt a helyet és szerepet, melyet ha hivatását helyesen fogja fel, be kell töltenie, ismertette a nőkérdés főbb és érdekesebb mozzanatait, a nőemancipáció terén elért eredményeket, egy pillantást vetve Amerika, Anglia, Sweic és Francia-, főképp Németország viszonyaira, a nőknek ez országokban való helyzetére és szerepére, politikai jogokért vívott küzdelmeikre s érdekes képen tüntetve fel a külföldi állapotokat, reátért a külföldi áramlatoknak Magyarországra való hatására, a hazánkban az újabb időben végbement változásokra. A nőknek felsőbb tanulmányaira. E magasabb kiképzetésre nézete szerint szükség van ugyan, de a nő rendeltetését nem a nagyvilág küzdelmeiben való elmerülésben, mely a nőt a férfi versenytársává teszi, hanem a családi otthonban, a vallási, társadalmi és hazafias erények ápolásában s legfőképpen az anyai hivatásban jelölte meg.

Attért ezután azon nemes és jótékony munkásság ismertetésére, amelyet a nőegyletek országszerte végeznek, a könyörületes szívek segélyző és a szegényeket, elhagyatottakat és árvákat gyámolító működésére, a vallásos szellem, az egyházi gondolkodás ápolására; örömmel említi a sárospataki ev. ref. nőegylet hasznos és áldásos tevékenységét s az abauji lelkészértekezletnek a nőegyletek alakítására vonatkozó elhatározását. A közönség nagy élvezettel és érdeklődéssel hallgatta a lelkes előadást s tetszésnyilvánítását az érdekesebb részleteknél nem egyszer megismételte, ami bizonyítéka, hogy a felolvasó az érdekes tárgy ügyes feldolgozása által a legteljesebb mértékben kiérdemelte a közönség elismerését.

A program következő száma, az „Ének kettős” közbejött akadály miatt elmaradt s bár a közönség nagyon óhajtotta volna hallani, az érdeklődés azonnal Debreceni Jolán urhölgy felé irányult, aki Martos Ferenc „Magdolna” című szép költeményének elszavalásával szerzett valóban nagy élvezetet. A vallásos tárgyú költeményt minden részében teljesen felfogta, átértette és átértezte, bizonyosságot téve szép

tehetségéről, fényesen sikerült szavalatával teljesen elragadta a közönséget. Ezután az estély egyik legkiemelkedőbb pontja, a vegyes kar előadása következett. Már a szép számú hölgy-énekkarnak felvételét is a legnagyobb melegséggel fogadta a közönség s alig várta, hogy a zongora és vonós hatással kísért szép előadás megkezdődjék. Az „Aranyvirág” című operettnek legszebb részét választotta ki e célra főiskolánk kiváló ének- és zenetanára, H. Bathó János, s a gyönyörűen betanított, összevágóan és rendkívüli szabatossággal előadott, kedves és szép áriák mindenkinek szívében a legnagyobb lelkesedést fakasztották. A közönség szinte nem tudott, betelni e valóban művészi magas színvonalon álló előadással, újra, meg újra kívánta hallani annak egyes részleteit s a legnagyobb elismeréssel adózott úgy a darab szereplőinek, mint a darab lelkes, fáradságot nem ismerő betanítójának, H. Bathó Jánosnak, aki ennek rendezésével egyáltalában mindnyájunknak nagy élvezetet szerzett.

Az ismételten felhangzó és szünni nem akaró tapsok után a *Cinka Panna* című melodráma előadása következett, melyet *Horkay Lajos* theol. szavalt *Ellend Józsefné* urnő zongora-, *Olchváry Ernő* úr hegedű- és ifj. *Bálint Dezső* úr cimbalomkíséréte mellett. A kuruc korszak édesbús, kesergő, bánatos melódiája lelkünket visszavezette a Rákóczi-korszak felséges, soha el nem feledett emlékeihez s úgy a szépen előadott szavalat, mint *Ellend Józsefné* urnő kitűnő zongorakíséréte, *Olchváry Ernő* úr szép hegedűjátéka, ifj. *Bálint Dezső* cimbalomkíséréte, a szabatos összjáték sokak szemében könnyeket fakasztott, s a közönség szívét és lelkét teljesen magával ragadta.

A változatos műsor utolsó pontja a vegyeskar *népdal-egyvelege* volt. A szívhez szóló szép régi magyar dalok művészi előadását a közönség zajos tapsaival jutalmazta.

7 óra már elmúlt, midőn a felemelő ünnepély emlékeinek hatása alatt oszladozni kezdett a szép számú közönség. Dícséret és elismerés illeti a szép ünnepély sikerült rendezéseért a nőegylet nagy buzgóságú és lelkes elnöknőjét, dr. Rácz Lajosné urnőt, titkárát Buza Jánost, valamint H. Bathó János urat, kik fáradságot nem ismervé, a nemes céltól áthatva, minden lehetőt megtettek az ünnepély e szép sikere érdekében.

Ha még megemlítjük, hogy az ünnepély szép jövedelme a szegények és árvák segélyezésére fog fordíttatni, befejezhetjük rövid tudósításunkat, köszönetet mondva részünkről e helyen is mindazon szereplőknek, kik ez élvezetes ünnepélyen közreműködni szívesek voltak.

Isten áldása legyen a sárospataki ev. ref. nőegyleten és annak érdemes vezetőin!

KÜLFÖLD.

1. A theol. irányok viszálya. 2. A brémai missioi gyűlés nyilatkozata a modern theologia ellen.

Annak feltűntetésére, hogy Németországban az egyes theol. irányok mily elkeseredett harcot folytatnak egymás ellen, teljesen elégséges ha figyelemre méltatjuk a „Christliche Welt” c. egyházi lap szerkesztőjének, dr. Rade marburgi theol. tanárának amaz 5 pontba foglalt nyilatkozatát, melyet lapjában

akkor közölt, mikor az orthodoxok megtámadták azért, hogy a dr. Fischer berlini szabadelvű lelkész theologiai álláspontját nyíltan helyeselte s az üldözött lelkészt védelmébe vette. Támadói között voltak olyanok is, akik arra szólították fel, hogy szabadelvű felfogása miatt, elvtársaival együtt lépjen ki az evang. egyházból. Rade nyilatkozata így hangzik:

1. Mi az egyházban maradunk. A szabad protestantismus ebben az egyházban kétszáz év óta gyökeret vert és megerősödött. Száz év óta Schleiermacher a theologia minden irányára nézve a leg-erősebb befolyású tanítónak bizonyult. Ez csak a szabad protestantismus talaján volt lehetséges.

2. Hogy a mi óhitűink neheztelnek ránk, azt tudjuk. A régi harc ez az apák és fiak között. *Fel-nőtt fiak vagyunk és önálló fejlődésünk dacára, meg-kívánjuk a honossági jogot az apai házból. Itt születünk, itt nevelkedtünk, itt lettünk azzá, amik vagyunk.* Óhitűink nemcsak gyermeki tiszteletet várhatnak tőlünk (ezt örömezt megadjuk), hanem arra is kellene gondolniok, hogy irántunk is tisztelettel viseltessenek. Mert a szülők is tisztelettel tartoznak lenni gyermekeik iránt.

3. Csak egy igazság és csak egy evangéliom van. Vannak határok, amelyek mögött a keresztyén-ség megszűnik. De ezek a jog eszközeivel ép oly kevésbé határozhatók meg, mint a geographiáéival. *A tan- és hitsszabadság határait az egyházban a leg-többen ott vonják meg, ahol saját eretnokségük megszűnik.* Mi ezt nem tesszük. Annak határát meghatározni, ami az egyházban meg van engedve: egy probléma, egy feladat. *Konsistoriumokból és zsinatokból épen nem nőttek ezek ki.* Az egyház érdeke eddig szolgáinak lelkiismeretességében volt a legjobb kezekben és abban az ellenőrzésben, melyet a gyülekezet akaratlanul gyakorol.

4. Aggódva kérdeznek engem: Mi történék, ha egy lelkész vagy professor katholizálna? Eltűrnéd őket?

Felelet: Vannak theologusok és egyházi férfiak elegenden, akik katholizálnak anélkül, hogy erről tudomással bírnának, sőt azt hiszik, hogy az evangéliom lényegének védői. Csak benső szellemi erőkkal kell az ilyeneket legyőzni és nem másképen.

Egyébiránt annak számára, aki öntudatosan katolikus, a kath. egyház nyitva áll és odaát megfogja találni a maga útját. De a szabad protestantismusnak az evangélikus egyházon kívül, amely őt szülte, nincs olyan egyháza, amelyben az ilyen ember élhetne.

5. Nem lehetetlen, hogy az irányok harcát egyházunkban meg kell vívnunk. Kiszámíthatatlan események és személyek ismételten erre törekednek, habár a többség — innen és túl — a harcot nem akarja. De ne feledjük, hogy minden körülmények között kevesek harca ez. Ha e kevesek ezeket számolnának is: evangélikus népünk, gyülekezeteink, keresztyéntársaink nagy tömege nem érti meg és nem akarja a harcot. Ez a harci kedvet, mint illet, megköti ugyan, de komoly kötelezettségeket ró mindenekelőtt egyházi hatóságainkra!

Május utolsó és június első napjaiban volt Brémában a 11-ik kontinentális missioi gyűlés. 12 külföldi és 14 német missio vett azon részt, összesen 40 taggal. A gyűlés nem oszlott szét anélkül, hogy a theol. irányok harcáról ne nyilatkozott volna. A nyilatkozat ez:

„A missiói gyűlés mélységes sajnálatát fejezi ki afölött, hogy egy theologia, — amely a sarkalatos üdvényeket lekicsinyli vagy épen tagadja sőt magának az isteni kijelentésnek a Krisztusban való egyedüliségét s ez által a ker. vallás abszolút voltát kérdésessé teszi, a maga tervszerű terjeszkedése által a missioi munkát itthon és künn lerontja és megnehezíti. Tapasztalatai és a ker. missio történetének alapján kijelenti a gyűlés, hogy egyedül a megnyirbáltatlan, a szentírás által bizonyított, s Istennek a bűnösökért megfeszített és feltámadott fiáról szóló apostoli evangéliomban van az emberiség megmentésére és megújítására való erő. Az az igehirdetés, amely ezt az alapot feladja, ellentétbe helyezi magát a ker. egyház történetével, elzárja erejének forrásait és megrabolja magát isteni jogától.

dr. Rade e nyilatkozathoz a Chr. W. 25-ik számában, a következő megjegyzéseket fűzi:

A brémai 48 tagból álló gyűlésnek meg kellett volna gondolnia, hogy *jogosult-e ilyen nyilatkozattételre*. A munkára, melyet korunk theológiája végez, — nem önkényesen vállalkozott. Hogy lassan a világiak is érdeklődni kezdenek, az protestáns talajon egészen természetes.

A missiói munkásai és barátai is bátran dobhatják kardjukat a mérlegserpenyőbe. De hogy épen a brémai missiói gyűlés helyesen cselekszik-e, mikor ilyen nyilatkozatot tesz közé, az nagy kérdés! *Neki a maga területén igen nagy tekintélye van, de azon a területen, amelyre e nyilatkozattal lépett, igen kevés, úgy hogy jobban tette volna, ha hallgat vala.* Egyházunkból minket senki ki nem zárhat mindaddig, míg ahhoz bensőleg hozzátartozunk. Missiói egyesületekben persze egészen másképp áll a dolog. — Radénak, szerintem teljesen igaza van. Egy missiói gyűlés nincs hivatva arra, hogy a tudományos theologia munkálkodását s munkálkodásának eredményeit bírálgassa. Sokkal helyesebben cselekszik, ha egyedül a gyakorlati egyházi élet mezején forgolódik, mert hitvallási törvények formulázására egy ilyen gyűlés úgy sem hivatott. — Hasonló szellemben nyilatkozik von Soden berlini tanár is: *Meg vagyok győződve, hogy evangéliomi alapon keresztyén gyűlések, vagy pl. ami zsinatunk nem hivatottak arra, hogy hitvallási törvényt készítsenek;¹ hanem sokkal inkább arra, hogy gyakorlati egyházi munkásságot fejtsenek ki.* De akkor aztán az ilyen gyűléseknek nincs szükségük szilárd hitvallási formulákra, hanem csak *munkaprogrammra* és közös, theologia nélküli kifejezésére annak, ami a közös vallásos birtok. Én — úgy mond v. Soden — egyetlen egyházi csoporthoz sem tudnék tartozni, amely theologiailag szerkesztett hitvallásbeli korlátokat állít fel. *Maga Jézus, a hozzátartozandóság kötelekeül, kifejezőjeül sohasem követelt tanítványaitól semmiféle formulázott hitvallást! Elég volt, ha valaki hozzá ment, teljes bizalmával ajándékozta meg, mindent tőle remélt és követte őt s hogy benne urát, megváltóját, vagy a messiást látta.*

A von Soden felfogásának teljes polgárjoga van

¹ Mintha csak ami Nagy Gusztávunkat hallanánk! Hogy is irta csak? ... „A vallásos reform kérdésének megoldására ... semmiféle zsinat nem hivatott. Egyházszervezet kérdésekben szívesen alárendeljük magunkat a többség határozatának, de lelkiismereti kérdésekben ellenállunk nemcsak akárminő többségnek, hanem az egész világnak is ... Hitünkül csak azt fogadhatjuk el, ami meg tud bennünket győzni, ami áthatja lelkünket, uralkodik felettünk, melynek nem tudunk ellenállni, A vallás vagy a hit vitás kérdéseiben nem szenvedjük el, hogy zsinatok határozatmányaival kényszerítettünk. (Helv. conf. II. 2.).“ — Sárospataki Lapok 1882. évf. 2. sz. —

a prot. egyházban és az a modern theol. iskola, amelynek ő is egyik kiváló tagja, teljes igyekezettel arra törekszik, hogy a keresztyén vallás mezején az *alapítónak: a Jézusnak tudománya s valláserkölcsei élet elvei legyenek az irányadók s nem az a tudomány, amelyet az ő interpretátorai, a különböző lelki tehetségű és felfogású tanítványok és ezek utódai a Jézusról, az ő tudományáról, személyéről hirdettek.* Ez iskolának szent meggyőződése, hogy a ker. vallás követőinek igaz vallásossága nem az őskeresztyén hit és dogmatika Krisztusáról szóló s a dogmatikai tételek szövevénye miatt titokzatos, érthetetlen, felfoghatatlan, ki-magyarázhatatlan hittételeknek úgyszólván értelemnélkül való hívésétől, hanem *igenis a Názáreti Jézus által hirdetett s utóérthetetlen tökéletességgel meg is való-sított, fenséges valláserkölcsei életelveknek teljes lélekkel való befogadásától és azoknak a gyakorlati, egyháztársadalmi életben való megvalósításától függ.* — Aki e diadalomra hivatott elvek szerint él, az valódi követője a Jézus tiszta evangéliomának, s tagja az Isten országának! Erős a hitem, szilárd a meggyőződésem, hogy a jövő a modern theol. iskola kezében van!

Harsányi István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Püspöki látogatás főiskolánkban.** *Firezák Gyula* munkácsi gör. kath. püspök és val. belső titkos tanácsos abból az alkalomból, hogy a sárospataki díszesen renovált gör. kath. templomot szept. 24-én nagy ünnepélyességgel felszentelte, hétfőn, 25-én délelőtt 9 órakor főiskolánkat is meglátogatta. A 3 tagú kísérettel érkező püspököt a kollégium kapujában a főgimn. igazgató fogadta és vezette föl a tanácsterembe, hol az összegyűlt tanári kar élén dr. Meczner Sándor közigazgató üdvözölte meleg szavakkal. Az üdvözlő beszédre az agg főpap szívélyes szavakkal válaszolt, erősen hangsúlyozva a főiskola fényes múltját és nagy kulturális hivatását. Beszédjének elhangzása után a közigazgató sorban bemutatta a tanári kar minden egyes tagját a tudós főpapnak, akinek majd mindenkihez volt egy-egy nyájas szava. A tanácsteremből, az egész tanári kar kíséretében, az imaterembe vonult a püspök és kísérete, hol az összegyűlt akadémiai és főgimnáziumi tanuló ifjúság a Hymnusz-szal köszöntötte őt, majd Magda Sándor szénior fejezte ki az ifjúság üdvözlését és hódolatát előtte, mire a püspök bölcs intelmekkel és jó tanácsokkal telt beszéddel válaszolt. Befejezésül a Szózatot zendítette rá az ifjúság. Ezután következett az iskolai gyűjtemények és intézmények megtekintése, — először a főiskolai nagykönyvtár, ahol Harsányi István h. könyvtárnok mellett főképen Szinyei Gerzson volt főkönyvtárnok szolgált szakszerű felvilágosításokkal, azután az éremgyűjtemény s a szépművészeti és műrégészeti gyűjtemény, amelyeket Csontos József és dr. Székely György gyűjteményőrök mutattak be, az utóbbiból az elsőemeleti folyosón át az akad. tantermek előtt, hol egyik-másik tanterembe is vetett a

látogató egy egy pillantást, a physikai tanterembe és szertárba vonúlt. amelynek megtekintése után a gazd. választmány elnöke egy kis sajáttermésű asszubbort kínálta meg a sok járás-kelésben már némileg elfáradt látogatókat. A főiskolai kórház meglátogatása után, amelynek berendezése a legteljesebb mértékben fölkellette a magas látogató figyelmét és érdeklődését, 1/211 órákor távozott el körünkől a püspök úr, örömének és megelégedésének adva kifejezést a látottak s a szíves fogadtatás fölött.

— **Meghívó.** A Sárospataki Irodalmi Kör f. évi okt. hó 11-én. d. u. 4 órákor a főiskolai tanácsteremben *közgyűlést* tart, amelynek intézkednie kell az elnöki és másodelnöki tisztség betöltéséről s a Kör egész újjászervezéséről. Tekintettel e fontos ügyekre, különösen kéri a Kör kezelő bizottsága a vidéki tagok szíves megjelenését.

— **Iskolaavatás.** paskaházai (Gömörm.) ref. gyülekezet a környék igen dícséretes érdeklődése mellett szept. 24-én avatta fel korszerű és mondhatni díszes új iskoláját. Az oktatóteremben tartott istenítiszteleten *Ósváth Bertalan* szalóci lelkész ihletett lélekből fakadt imádkozásával valóban Istenhez emelte az örvendő gyülekezetet. Majd *Réthy Andor* kálósai lelkész az őnala ösmert bensőséggel és közvetlenséggel mondott igen épületes beszédet, buzdítván a paskaházaiakat továbbra is a szent eszményekért való lelkesedésre. Végül *Lőkös Sándor*, mint a gyülekezet lelkésze, emlékezett meg röviden az iskolaépítés történetéről és üdvözölte *Kiss Sándor* okleveles tanítót, mint a lelkészi hivataltól elválasztott külön tanítóság első betöltőjét. Elmondta, hogy az iskola építése összesen 9631 kor. 60 fillérbe került s ez összeghez egyesek és testületek összesen 1574 korona kegyes adománnyal járultak, a hívek pedig 1600 korona kivétési összeget vállaltak magukra. — Isténítisztelet végeztével a kitett perselybe 2, kor. 55 fillér gyűlt össze. A közös ebédlés sok szép felköszöntővel fűszerezve szintén az iskolateremben folyt le. Az ünnepélyt reggelig tartó táncvigalom fejezte be 171 kor. 38 fillér bevétellel, melyből felülfizetés 31 kor. 10 fillér. A felülfizetők ezek: *Mezei József* 10 kor., *Kiss Sándor* tanító 5 kor., *Borza Pál* 3 kor., id. *Kiss Sándor* 2 kor., *Molnár Lajos* 2 kor., *Réthy Andor* 1 kor., *Terrai István* 1 kor., *Dobos István* 1 kor., *Gencsi Sámuel* 1 kor., *Kőrösi Károly* 1 kor., *Kiss Ferenc* 1 kor., *Szűcs István* 1 kor., *Kruspár László* 1 kor., *Vigt. Máté István* 50 fill., *Orlin Ignác* 40 fill., *Szabó Sándor* 20 fill. A jókedvű adakozókat szeresse az Úr! Az örvidéken fekvő egészséges kis egyház új iskolájával és külön tanítóságával erős bástyája leend magyar Sionuknak! Ugy legyen! —ő.

— **Értesítés.** A Sárospataki Irodalmi Kör kezelő-bizottsága megnyugtatóan értesíti a Sárospataki Kalendárium igen tisztelt megrendelőit, hogy a Kalendárium nyomása előrehaladt stádiumban van és szétküldése október hó folyamán történik.

— **Jelentés** a Nt. lelkész uraknak. Dr. *Kecskeméthy István* „**Kezdetben**“ című gyakorlati biblia-magyarázati kötete már megjelent és azoknak, a kik rá előfizettek, már szét is küldetett, tehát most már csak bolti áron lesz kapható 4 koronáért *Gombos Ferencz* kiadónál *Kolozsvárt* és a nevezetesebb prot. könyvkereskedésekben. A kötet tiz nagy nyomtatott ívet tesz ki, 48 bibliamagyarázat van benne, a me-

lyek sorban is, de a sorrendből kiszakítva is bármely gyülekezetben elmondhatók. Addig is, míg bővebben ismertetnők, szívesen ajánljuk a Nt. lelkész urak figyelmébe.

— **II. Vilmos vallásossága.** Schreman, a német császári yacht kapitánya, a marokkói kirándulásról a többek között a következőket írja: A vasárnapok nagy ünnepélyességgel teltek el a hajón. Azt a gondolatot támasztották bennem, hogy ezek szükségesek voltak nemcsak formaságból, hanem magának a császárnak olyan életszükségletét képezték, amely nélkül ő el nem lehet. Az istenítisztelet éppen olyan egyszerű volt, mint otthon. A császár 11 órákor megjelent a szószék előtt s kijelölte a zoltárt, amely mindig Luther éneke volt: „Erős várunk nekünk az Isten.“ A liturgikus rész elvégzése után dr. *Dryander* udvari lelkész tartott predikációt s ezt követte az uri ima, amelyet a császár maga mondott elő s az istenítisztelet egy énekvers zárta be. Az istenítisztelet után megbeszélték a predikáció tartalmát, nem dogmatikai, hanem emberi szempontból. A császár e téren is bámulatos jártassággal bír, ami kitűnt akkor, mikor a „Bábel-Bibel“ vita oly nagy port vert fel.

— **A német egyetemek látogatottsága.** A lefolyt nyári félévben a németországi egyetemeknek összesen 41928 hallgatójuk volt, vagyis éppen kétszer annyi, mint az 1879—80. téli félévben. Az egyes egyetemek hallgatóinak létszáma a következő volt: Berlin 6279, München 5197, Lipse 3855, Bonn 3029, Freiburg 2219, Halle 1903, Boroszló 1902, Heidelberg 1783, Göttinga 1779, Tübinga 1661, Marburg 1585, Strassburg 1431, Münster 1426, Würzburg 1285, Jena 1164, Giessen 1078, Königsberg 1010, Kiel 1009, Erlangen 924, Greifswald 786, Rostock 633. A jogi szakra be volt iratkozva 12110, a bölcsészeti szakra 9694, a mennyiségtan—természettudományi szakra 5954, az orvosi szakra 5907, prot. theológiára 2284, kath. theológiára 1823, gyógyszerészeti tanfolyamra 1561, állam- vagy erdtudományi szakra 1065, fogorvosi szakra 852, állatorvosi szakra 134, mezőgazdasági szakra 852 hallgató.

— **Gróf Andrássy Gyula műve és az „Egyetemes Kritikai Lapok.“** Gróf Andrássy Gyula „*A magyar állam fönnmaradásának és alkotmányos szabadságának okai*“ c. művének II. kötetét kemény bírálatban részesíti a *Religió* mellékletét képező „Egyetemes Kritikai Lapok.“ (8. szám 1905. szept. 15.) Előrebocsátván, hogy a műben feldolgozott korszakról (a mohácsi csatától II. Mátyás uralkodásáig) tárgyilagosan ítélni, rólok a megismert igazságot hirdetni oly erkölcsi bátorságot tételez fel, a minővel ritka ember rendelkezik s hogy e korszak előadásánál Andrássynak tartózkodását is sok helyen érezzük, azt a merész állítást kockáztatja meg, hogy „Andrássy túlságosan modern ember arra, hogy az akkori eseményeket megérthesse.“ Ő a vallást a politikától elkülönítettnek tartja s ezzel az észjárással fogott az akkori idők tanulmányozásához, ami természetesen a leghelytelenebb álláspont, mivel akkor ellenkezőleg gondolkoztak az emberek s az egész politika nem volt egyéb vallásnál. „És azonkívül még az a sarkalatos hibája, hogy elejétől végéig katolikus-ellenes, akár a legelfogultabb protestans. Például a *reformáció okairól és hatásáról* szóló fejezete olyan, mintha csak Sárospatakon approbálták volna.“ Kioktatja ezután az illustis szerzőt, hogy mielőtt további kötetait közétesszi, a vallás történetét, nevezetesen a magyar katolicizmus történetét jobban kell tanul-

mányoznia. Nem tartjuk szükségesnek, hogy a nagy-nevű szerzőnek e kiváló történetbölcséleti tanulmányát, melylyel az egész hazai tudományos világ osztatlan elismerését érdemelte ki, e kritikával szemben védelmezzük. Csak egyszerűen annak konstataálására szorítkozunk, hogy amiket az E. K. L. legfőbb hiba gyanánt emel ki, az a műnek éppen legnagyobb érdeme hogy a szerző akkor, midőn történeti események bírálásával, az okok, következmények megállapításával, az eredmények mérlegelésével, az állami fejlődés nagy törvényeinek kutatásával foglalkozik, felülemelkedve a felekezeti előítéleteken valóban a liberális gondolkozást és azt a teljes pártatlanságot tanúsítja, melyről azt mondja Carlyle: „bizonyára szükséges, hogy a történetírás szelleme felette álljon a kicsinyes elkülönítés és közönséges előítéleteknek, egyéni vonzalmainknak egyik vagy másik rész felé bizonyos felvilágosultságot és tisztulást kell nyerniök.” Ha gróf Andrássy, a katolikus ember a reformáció okait és eredményeit úgy tünteti fel, mintha e részt Sárospatakon approbálták volna, az csak a mi álláspontunk igazságának s a a nagynevű szerző teljes tárgyilagosságának bizony-sága.

— **Zsinati és konventi ülések határideje.** Főtiszteletű és méltóságos Kun Bertalan püspök és nagy-méltóságú báró Bánffy Dezső egyházkerületi főgondnok urak, mint az ev. ref. egyetemes konvent s a második budapesti ev. ref. országos zsinat elnökei, a zsinatelőkészítő rendkívüli konventet Budapesten, a Lónyay-utcai ref. főgymnasium dísztermében folyó évi november hó 7. (*hetedikén, kedden*) reggeli 10 órakor, a második budapesti ev. ref. országos zsinat harmadik ülészsakát pedig szintén Budapesten, az ügyvédi kamara Szemere-utcai épületében, folyó évi november hó 22. (*huszonkettedikén, szerdán*) reggeli $\frac{3}{4}$ 10 (háromnegyed tíz) órakor fogják megnyitni, — amit elnöki megbízásból addig is ezennel közzéteszek, míg a meghívók az illetékes püspöki hivatalok útján szétküldetnének. *Sass Béla, konv. jegyző.*

— **A pápai hatalom is** kezd nálunk a sokféle zürzavarban elhatalmasodni. A jogok felől hamis fogalmak vannak uralkodóban s nem csoda, ha a mindenhatóságra szomjas római pápa siet felhasználni a kínálkozó alkalmakat s ezt a mi boldogtalan orszá-gunkat boldogítani akarja egy jó adag önkénykedés-sel. Híre futott, hogy a temesvári vagy helyesebben *csanádi* püspök huzamosabb betegsége helyettes beállítását tette szükségessé s ezt a helyettesítést X. Pius pápa szépségesen nyélbe ütötte, amint arról Merry de Val bíborosnak egy aug. 10-én kelt s *Németh József* címzetes püspökhöz intézett irata bizonyítja és pedig nyélbe ütötte úgy, hogy a nev. címzetes püs-pökre *rábízta* a csanádi egyházmegye kormányzását, *teljes felhatalmazást adván neki hivatalának teljesítésére.* Hogy erre a felhatalmazásra mi volt a válasza a címzetes püspöknek és a magyar királynak, — ezt nem tudjuk; de azt tudja mindenki, aki tanult vala-mit a királyi és pápai jogokról, hogy Magyarország nem pápai állam s nem is hűbér-országa a pápának s épen azért itt a királyi jog sérelme s az egész nemzet alkotmányának fel sem vevése nélkül sem X. Pius, sem semmiféle Gergelyek és Incék püspöki

hivatalokat nem adományozhatnak — még csak ideiglenesen sem!! A klerikalizmus világszerte muto-gatja a maga polyp-csápjait; ha nem lesz, aki ideje-korán elvagdossa azokat: igen könnyen belejutha-tunk itt bizonyos kettős abszolutizmus bilincseibe, ami a XX. században legalább is nevetséges volna.

— **Mikor született Jézus?** *Dr. Herz* bécsi tanár a német természettudósoknak Meránban tartott kongresszusán, a matematikai osztályban, nagy fel-tűnést keltő felolvasást tartott, amelyben a húsvéti ünnepélyek dátumait visszamenőleg számítva, ez alapon arra az eredményre jutott, hogy Jézus *a mi időszámításunk előtt 10 évvel született.* — Hogy *Dr. Herz* vizsgálódásának az eredménye kiállja-e a kri-tika próbáját, az attól függ, hogy az általa kiindu-lási alapul használt adatok, dátumok teljes hiteles-ségűek-e. — Annyi historiai tény, hogy a rómaiak és zsidók előtt semmi fontossággal nem bírt Jézus születési éve. Figyelmet sem fordítottak rá. Sőt a keresztyénség I–V. századaiban sem foglalt még helyet a kalendáriumban. Csak 532-ben indítvá-nyozta egy Scythiában született szerzetes *Dionysius Exiguus* (Kicsiny Dionysius, aki alacsony termete miatt kapta ezt a melléknevet,) a keresztyén időszá-mítás behozatalát. Ő dolgozta ki a ker. évszámítást s a 8-ik században Béd Venerabilis azt életbe lép-tette s Kis Pipin annak használatát alkalmazásba vette. E szerint tehát a ker. időszámítás csak a 6-ik, illetőleg 8-ik században honosult meg. *Dionysius* fel-vette, hogy Jézus Róma alapítása után 753. dec. 25-én született s így a Róma a. u. 754-ik év lett a ker. korszak 1-ső esztendejévé. Az első év azonban *Dionysius* szerint nem a Jézus szül. éve, hanem csak 7 nappal később kezdődik. Igaz, hogy *Dionysius* 4 évet tévedett számításában, amit később ki is mutattak, mivel Heródes halála idejét pontosan tudjuk. Jézus ugyanis nem 753-ban, hanem Róma a. u. 749-ben született. Így az egész ker. időszámítás 4 évvel hát-rább volna teendő, vagyis valósággal 4 évvel később élünk, *Dr. Herz* szerint azonban 10-el. Hogy egyik, vagy másik álláspontja helyes-e, azt a tudományos vizsgálat fogja majd eldönteni.

— **Emlékfüzet** a pápai ev. ref. főgimnáziumban, 1884/85 tanévben érettségi vizsgálatot tett tanulótar-saknak 20 éves találkozásáról. Pápa 1905. Kiadták a találkozássra összegyűltek. Olvasható benne a 20 éves találkozó részletes leírása, továbbá *Fülöp József* kör-mendi ev. ref. lelkésznek az az imádsága és egyházi beszéde, amelyet a pápai ev. ref. templomban tartott háláadó istenítiszteleten mondott; végre *Beke József* főmérnök ünnepi beszéde.

— **Az osztrák bíróság** még mindig folytatja ül-dözését azon protestánsok ellen, akik az úrnapi kör-menet alkalmával nem tisztelegnek a szent jelvények előtt. Legközelebb Eckard gráci és Simon stáinzi lelkészek ellen indítottak vizsgálatot, mivel fedetlen fővel állottak Stainzban, hol az új templom építési munkálatait nézték, midőn a körmenet az utcán el-vonult. Ez a pör méltán vonja magára az egész prot. világ figyelmét s főleg oly helyeken jó lesz meg nem feledkezni róla, ahol a kisebbségben levő katoliciz-mus nagy hangon követeli maga számára a türelmet, amelyet azonban azonnal megtagad, mihelyt valahol többségre jut.

— **X. Pius és Vilmos császár.** A strassburgi *Volks-verein* közgyűlése alkalmával a pápa ehhez a nagy

kath. egyesülethez egy főpásztori levelet intézett, amelyben többek közt a következőket olvassuk: „Figyelmeztetünk titeket azokra a kötelességekre, amelyekkel a nemzet feje iránt tartoztok, aki noha nem a kath. egyház híve, irántunk oly kiváló jóakaratra adja bizonyosságát, hogy elmondhatjuk, hogy az isteni kegyelem szállotta meg őt. Miként azok a régi uralkodók, akik tudatával bírtak hatalmuk isteni eredetének, a császár nem mulasztja el beszédjeiben és felszólalásaiban az isteni gondviselés rendeleteire utalni. Mily ellentét a keserűségek ezen korában, amelyeken aszentegyház áthalad a gonoszság hatalmai ellen való mindennapi harcban, amelyek az emberi értelmet elhomályosítják, azon örökös üldözések közepette, amelyek a mi Urunk szerelmének szentelt gyöngénők ellen irányulnak s kikergetik őket ama helyekből, ahol szívük tisztaságában és a szent erények utánzásában élt, — mily ellentét és mily vigasztaló öröm számunkra, hogy a német katolikusok egy ily jóakarátú császár alatt élhetnek, aki annyi bizonyosságát adta a szentszék méltósága iránt való tiszteletteljes oda adásának!

— **A németországi prot. missziók** jelentései az utolsó évről elég kedvező képet tüntetnek fel a missziók viszonyairól; anyagi helyzetük kielégítő, haladásuk folytonos. 24 főbb német társaság szolgálatában több mint 1000 missionárius áll. Legelső köztük a bázeli társaság, amelynek csaknem egész személyzete német s missionáriusainak száma 215. A rajnai társaság, amelynek 161 missionáriusa van, 36 új munkást küldött ki a múlt év folyamán. Anyagi tekintetben csaknem az összes társaságok virágzanak; a nagyobb társaságok közt csupán 4 küzd deficitel.

— **Berlinben** annyi prot. templomot építenek, hogy már szinte nem is tudják, melyik szentnek szenteljük az új templomot, hogy megkülönböztessék a többiektől. A szent-kereszt parokhia, midőn tavaly új kápolnát épített, azt *Schleiermacher-templomnak* akarta elnevezni, de a főegyháztanács ezt nem engedte meg, okúl hozva fel, hogy ez a név nagyon modern. Ellenben megengedte, hogy a kis templomot *Gusztáv-Adolf templomnak* nevezzék.

— **Orgona-megrendelés.** Nemcsény (Bars megye) község temploma részére Ország Sándor rákospalotai orgonagyáros czégnél új orgonát rendelt. A mű a legújabb csőrendszer szerint készül, tervezete kellemes erőteljes hangot sejtet, külseje pedig impozáns és izlées. Az orgona átadása szeptember hó végén fog megtörténni.

A „Magyar Hírlap,” a legelterjedtebb és legkedveltebb ujságok egyike, mely minden tekintetben független politikai irányt követ, mely gondos szerkesztésével méltán kiérdemelte a nagyközönség támogatását. Az utóbbi időben a nagy világlapok mindinkább meghonosítják azt az ujitást, hogy az eseményeket történetük pillanatában fényképekben megörökítik és olvasóiknak bemutatják. Ezen világlapokkal a *Magyar Hírlap független politikai napilap* nemcsak lépést tartott, de sőt messze felülmulta őket, amennyiben nap-nap után remek fényképekben mutatja be a napi eseményeket és azok szereplőit és egyébként is folyton eleven, friss és bő tartalommal jelenik meg. A „Magyar Hírlap” Budapesten este jelenik meg és kora reggel odaérkezik minden vidéki városba. Előfizetési ára havonként 2 korona 40 fillér, negyedévenként 7 korona. Ezen előfizetési árért az előfizetők házához szállítva kapják a lapot, ezenfelül havonként egy kötet elsőrangú íróktól származó regényt és karácsonyra egy pazar kiállítású diszalbumot ad ingyen a lapkiadó Mutatványszámot bárkinek küld, ha ebbeli kívánságát a kiadóhivatallal, Budapest V., Honvéd-utca 10., tudatja.

Nyilatkozat Több oldalról értesítenek bennünket, hogy rosszindulataú egyének azt a hírt terjesztik lapunkról, mintha előfizetési díját a régi árra emelte volna fel. Kijelentjük ezennel és tudomására adjuk olvasóinknak, hogy ez az állítás rosszhiszemű kóhalmány, mert lapunk előfizetési ára ezentúl is havonként 1 kor. 40 fill., negyedévenként 1 kor., fél évenként 8 kor., egyes szám ára a tözsdékben és az utcai elrusitókna 4 fillér. Noha ezen előfizetési ár a fél ára lapunk régi előfizetési díjának, mindazonáltal olvasóinknak egy minden tekintetben érdekes, friss és bő tartalmú ujságot adunk. Mutatványszámot bárkinek küldünk ingyen, ha erre bennünket egy levelező-lapon is felszólít. Tisztelettel a *Budapesti Napló kiadóhivatala* V., Honvéd-utca 10. sz.

— **Látványosság.** Tegnap kezdte meg előadásait Vinkler Lambert a piactéren felállított villanyszínházában. Valóban nem vártuk, hogy városunkban ily nagyszerű és sikerült látványosságot lássunk. Voltak ugyan Patakon mozgófényképek már több ízben, de a jelenlegi nem hasonlítható össze azokkal úgy szépség, mint tökéletességben.

Szerkesztői üzenetek.

J. M. Lapunk térbeli viszonyai nem engedik, hogy a beszédet, amint terveztük, egész terjedelmében közölhessük.

D. B. Az ígért küldeményt szívesen várjuk.

TARTALOM: Dr. Zsindely István: Az állam és egyház szétválása Franciaországban. (Befejező, VIII-ik közlemény). — A tiszáninneri egyházkerület őszi közgyűlése Sárospatakon. — h. i.: Tíz éves találkozó Sárospatakon. A sárospataki ev. ref. nőegylet felolvasó ünnepélye. — Harsányi István: Külföld. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

SEGÉDLELKÉST keresek jelenlegi állomásomra, Hernádnémetibe (Zemplén). Javaldalmazás: teljes ellátás, 300 korona évi kápláni díj, minden stóla, hozzá véve a kiadványokért járó díj is. Ha az elemi iskola egy részének tanítását elvállalja, ezért külön 340 korona. Kötelessége teljes papi teendőik végzése.

Hernádnémeti, 1905. szept. 26.

Horváth Pál,
segédlelkész.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvencia jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hiteletet megszerzi. Csődök egyezkedése is elvállaltatik. Bleier Fried és Társa budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csep a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegese ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször múlászthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

ÉRTESÍTÉS.

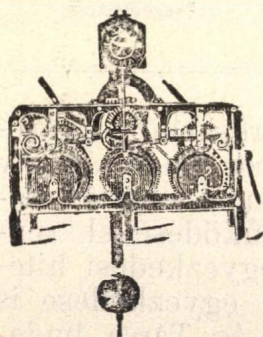
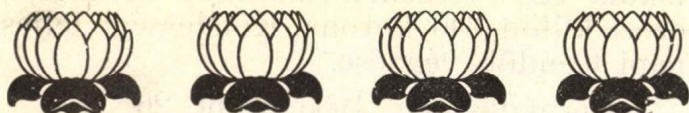
Tisztelettel értesítem a n. érdemű közönséget, hogy Sárospatakon a vasúti állomással szemben lévő egyik házamban elsőrendű rézbútorokkal teljesen újonnan felszerelt

vendégszobákat

rendeztem be mérsékelt árak mellett.

Tisztelettel.

Orenstein Ignác,
vendéglős.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY
utóda

Müller János

első magy. óragyár gözberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

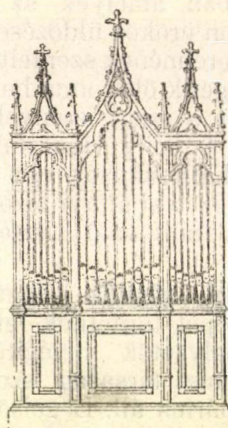
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél“ és „Ferencz József lovagrenddel“, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak.

Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Épen most jelent meg

a legújabb 1905/6. tanévre szóló könyv, tanszer, egyházi művek

≡ ÁRJEYZÉKE ≡

és a

S. SZABÓ JÓZSEF

debreceni főiskolai tanár szerkesztésében a

Magyar Protestáns Történelmi Irka

rendkívül finom vastag papíron, kemény vastag simított fedéllel magyar, német, diktandó és számtani vonalozással és 16 életrajzzal.

100 drb ára K. 1-80.

1000 „ „ „ 16-20.

Kivánatra úgy a jegyzékből, mint az írkákból mutatványpéldányt küld ingyen és bérmentve

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

tisztántúli ev. ref. egyházkerület főzománya könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak:		Negyed "	6 "
		DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN		Nyolcad "	3 "

A Próba-énekeskönyv.

Még nem dőlt el egészen a sorsa, noha szorgalmasan húzzák neki itt-ott a halálharangot. Évtizedek lassú, akadozó munkája hozta létre; kívánták Királyhágón innen és túl nagy kívánsággal s mire elkészült, fegyverbe öltöztek az ellenségei és versenyezve bizonykodnak a méltatlansága mellett és gyászt jósolnak belőle egész anyaszentegyházunkra.

Hol voltak ezek a jó urak a munka folyamán? Hol volt a rejtett tudásuk, a titkos bölcsességük éveken át? Az énekügyi bizottság a közegyház tisztességeért dolgozott s nem volt egyetlen alattomos lépése sem. Előbb kisebb nagyobb füzetekben, majd egész kötetben adta ki az új Szenczi-Molnárok kísérleteit s a Marót Kelemenek dallamait. Magának az énekügyi bizottságnak bíráló-bizottsága volt, amelynek tagjai között a kísérletek szétosztattak tüzetes átnézés végett. Úgy tudjuk, hogy ezek elvégezték kötelességüket s legjobb tudásukkal segítettek az énekeskönyv javító munkája körül. A sajtó is ébren volt s nincs egyetlen képviselője sem egyházi sajtóirodalmunknak, amely becsületbeli dolgot ne csinált volna az énekeskönyv reformjából s kifogásait fel ne sorolta volna az időnként kibocsátott füzetekre s majd magára az 1901-ben megjelent terjedelmes „Gyűjtemény” minden egyes darabjára és pedig a szöveg és a dallam szempontjából egyaránt.

Ez az 1901-diki *Gyűjtemény* kimerítő *Tájékoztatóssal* is meg volt toldva, melyből az énekeskönyv reformjának egész lassú menetét, a reform körül érvényesülő elveket s ezek körül az ellentéteket, tévedéseket s egy újított énekeskönyv szükségének minden lényegesebb bizonyosságát együtt láthatta és tanulmányozhatta az énekeskönyv iránt bensőképen érdeklődő. Láthatta ugyane tájékoztatóssal azok neveit is, akik bizottságilag és egyenként fáradoztak az új plánta növelése, vagy nyesegetése körül s mérlegelhette őket — tetszése szerint.

Miért késtek el a vészjósló kiáltások? 1901-től (csak innen számítsunk!) nem volt elég idő, hogy a próbaénekes minden bordáját megropogtassuk, hogy a velebánók hivatatlanságát kibizonyítsuk? Vagy nem

hittek némely nagy kételkedők a reform komolyságában s bíztak — úgyszólván az utolsóig — hogy a reform életképtelen, vagy a végső fejlődési fokán is nyakaszeghető?! Bíztak egyesek az anyaszentegyház conservativismusában, a nép hajthatatlanságában vagy e hajthatatlanság kihívásától való félelemben? Az az 1901 diki tájékoztatás ott a „Gyűjtemény” végén mindezekre a végső menedékekre, vagy hamis mankókra is rágondolt s azokat már jóelőre érdemileg méltányolta.

Minden egyházkerületnek meg volt a maga énekügyi bizottsága. Ez a bizottság alkotó részét képezte az egyetemes énekügyi bizottságnak s annyszor-amennyiszor részt vett ennek ülésein s hallatta dicséző vagy elítélő szavát. Nagyon tisztán emlékezünk, hogy a kerületi bizottságok közül egy sem volt finnyásabb, válogatosabb s ítéletében kiméletlenebb, mint a tiszáninneni. Még fülünkbe cseng most is, amint Tiszántúlnak, Dunántúlnak egyik-másik jelese feláll időnként és lelkes szavakban köszönetet szavaz a nagy munka vezetőjének s néha még a közelebbi segéd társaknak is. Tisztán emlékezünk arra is, hogy mások az egyes darabok szövegének és dallamának méltatása közben mennyi dicsérettel ömledtek ott, ahol a mieink fukarkodtak az elismerő szóval, vagy néma kételkedésben vesztegeltek. Emlékezünk, hogy mennyire tetszetős volt másoknak egy XIX., XX. századbeli kifejezés egy-egy régi s részben már alig is érthető helyett, aminek a kiküszöbölése felett mi sajnálkozásra fakadoztunk. Emlékezünk, hogy a próba-énekeskönyvnek egy-egy sikerült új darabját milyen mohón kapták egyes lelkészek, tanítók, akik a gyülekezeteiket is előkészítették már az új énekeskönyvre, az az után való áhítozásra. Emlékezünk, hogy egyes tanítók mint vitték be az alkalmi énekek egy részét az iskolákba, az énekkarok által a templomokba s a vallásos estélyek tárgysorozatába. Hallottunk dicsekedő áradozásokat némely új ének kedvező fogadtatása felől, szükségpótló volta felől... Ennyi biztató jel után jogunk volt hinni, hogy az újított énekeskönyvre az idő teljessége megérkezett.

Az a csekély ellenzék, amely suba alól hallatta ítéletét, vagy amelyet valami nagyobb s főként a hosszú megszokásra támaszkodó elfogódás kötött a meglévő énekeskönyvünkhöz: az nem látszott komoly-nak s nem is követelte, hogy komolyan vegyük. A nyilvános ellenzése az énekeskönyv egy részének, vagy a kiküszöbölt énekek közül néhány megszokott-nak visszavétele iránt támasztott követelés: az meg nem látszott legyőzhetetlennek és kielégíthetetlennek. Az az okvetetlenkedés, amely a természettani törvé-nyek és a mennyiségtani szabályok kaptafájára pec-kelte ki — mint valami árva bőregereket — az egyes énekek költői képeit és alakzatait: az megjárta diák-mulatságba való heccelődésnek, vagy viszketeges csúfolkodásnak, de az új énekeskönyv sorsa elé vetett akadálnak egyáltalában nem.

És mégis! Egyszer csak tapasztalnunk kellett hogy felhők kezdenek gyülekezni a próba-énekes-könyv derült egére. Mintha megdöbbsen volna némelyek annak a lehetőségnek a híretől, amely szerint a konvent — a debreceni zsinat megbízása következtében — az énekeskönyv javított kiadása felett maga is végérvényesen határozhat: hozzá fogtak a már-már kész munka agyonütéséhez. A mértéket, amit a küzdelmes munkálkodás folyamán — látszó-lagos közmegegyezéssel leszállítottunk — hirtelen magasra emelték s könnyű volt így kisütni, hogy ez sánta, az béna, ez kurta, az hosszú; ez nehéz, az könnyű lélegzetű stb. Beteg lett a próba-énekes-könyv nagyon; nem bírja ki a templomok levegő-jét, a XX. század fejlett ízléséhez szövegben és dallamban érdemetlen, réginek új, újnak ros.

A nyilvános zajtól vagy az otthoni sugdosástól vagy mi egyébtől még, maga a konvent is megriadt s 1903-ban (júniusi jkv. 54. p.) nem meri a debre-ceni zsinattól nyert megbízást elvállalni s alkalmas és alkotmányos kibúvóajtót keresván — gr. Dégen-feld József tiszántúli főgondnok indítványára — leteszi a próba-énekeskönyvet az egyházkerületek-hez, *„hogy azok úgy magára az énekeskönyvre, mint az ezen ügynél esetleg felmerülhető más kérdésekre nézve is nyilatkozhassanak.“* Ugyanebben a jkvében pazarúl osztja a konvent az elismerést az énekügyi bizottság-nak, *„különösen pedig az ügyet elhatározottságával, ön-feláldozó, példás munkásságával, ihletével és lelkesedésével a megfeneklés veszedelmétől megmentett Fejes Istvánnak köszönetét nyilvánítja s az ő közegyházunk érdekében végzett nagybecsű és riessze időkre szóló munkálkodását elismeréssel iktatja jkvébe“* . . . Egész kéve illatos virág, de sok a tövise s mintha kígyó sziszegne benne. Mikor a konvent az egyházkerületi és a közös ének-ügyi bizottságok ellenében a próba-énekeskönyvet az egyházkerületek közgyűléseinek tetszésétől tette függővé, már húzták neki a lélekharangot. Nagy temetése lesz — susogtak némelyek mindjárt a hatá-rozat kimondásakor.

Mert hát az egyházkerületeknek nemcsak az

énekeskönyvre, hanem az ez üggyel kapcsolatos *más kérdésekre* is nyilatkozniok kellett. . . Mik azok a más kérdések? A kiadás helye, joga, a jövedelem hováfordítása stb. Ezek a más kérdések felérnek néhol a többi itt felmerülhető kérdések összességével, sőt le is billentik azokat a mérlegen.

Tudva van, hogy a forgalomban levő Énekes-könyvünket a tiszántúli egyházkerület külön szokta kinyomatni s ugyancsak külön a Dunamellék, Dunán-túl és Tiszáninnen. Az első nyomtatja Debrecenben, az utóbbiak nyomatják Budapesten. Eléggé különös, de így van. Amaz húzza a jövedelmet maga, ezek osztóznak azon hárman. Erdélynek szintén külön volt és van énekeskönyve, amelyen azonban még inkább átgázolt az idő, mint a Királyhágón-inneni énekeskönyvön; a jövedelmezősége előttünk ismeretlen.

És jött első helyen az *erdélyi* egyházkerület felterjesztett véleménye (1904. évi konv. jún. jkv. 82. p.) az összes ügyiratokkal, t. i. az egyházmegyék stb. csatolt ítéleteivel s miután a többi egyházkerü-let lassabban haladt, kiadta a konvent ezt a kerü-leti véleményt a többi kerületek beérkezendő véle-ményével együtt az énekügyi bizottság elnökének *előzetes jelentés végett*, „a további teendők iránti hatá-rozatot akkorra tartván fenn magának, mikor az összes egyházkerületek véleményei előtte fekszenek.“

Még 1904. október havában is hiányzott a Dunamellék véleménye s a konvent meghatalmazást adott Fejes István énekügyi bizottsági elnöknek, hogy 1905 tavaszára (amikor a hátralévő vélemény is bizonyosan beérkezik) *nyomtatott jelentésben* tájé-koztassa a konventi tagokat az egyházkerületek nézetei felől, „hogy maga a konvent is az ügy kellő előkészítése mellett hozhassa meg további határo-zatát“ (1904. okt. konv. jkv. 14. p.).

A sajtó gyorsabban működött most már, mint a hivatalos kritika. Egyes egyházi lapok — egész a filléreikig ható számíttással igyekeztek ellenszenvet ébreszteni az újított énekeskönyv és annak szerkesz-tője ellen s a kákán is görcsöt keresve és találva, ragyogó glóriát fontak a meglévő énekeskönyv öreg tetemeire s virággal szórták be evesedő sebeit s fénytől és virágtól nem látszott rajta többé semmi gyön-geség. A buzgóbb ellenségek beküldözték a nézetü-ket hirdető lapokat a konvent asztalára stb., hogy annál bizonyosabb legyen a győzedelmük; apologeták pedig alig-alig támadtak s így — mire az összes kerületek elkészültek a felterjesztéseikkel — az újí-tott énekeskönyv koronája a hivatalos közvélemény előtt a porba hullt.

Az énekügyi bizottság elnöke 1905. tavaszán (jún. konv. jkv. 45. p.) az általa megkészített nyom-tatott jelentésben már csak azt tanácsolhatta a kon-ventnek, hogy ez — tekintettel a kerületek többsé-gének véleményére — térjen az újított énekeskönyv felett napirendre. Ha így akarják a kerületek, hát így legyen! . . .

A konvent közigazgatási bizottsága ezt a rideg következtetést nem tudta bevenni s évtizedek tisztes munkájára s a temérdekszer hangoztatott szükségére s a még el nem feledett dícséretekre gondolva, javasolta, hogy az énekügyi bizottság elnökének jelentése tételesséig közé a konventi jkvben; továbbá, hogy adassék ki az egyet. énekügyi bizottságnak, amely bizottság vizsgálná át az egyházkerületek véleményét s eszközölné az esetleges pótlásokat s működéséről tenne jelentést a konventnek.

És mi történt?! Az énekügyi bizottság elnökének a kerületek nézetét tolmácsoló jelentése, tárgyi-lagos s az egész énekeskönyvre minden időben nagyfontosságú tájékoztatása nem vétetett fel a konvent jkvébe s még csak kivonatos ismertetése is kimaradt abból (amit teljességgel nem is tudunk megérteni!): a közigazgatási bizottság javaslatát s nyomban utána a Radácsi Györgyét is (amely lényegében amazzal azonos volt), a konvent többsége elvetette s „a gróf Dégenfeld József elfogadott határozati javaslata értelmében kimondta, mikép javasolni fogja a zsinatnak, hogy miután egyetemes konventünknek 20 évi szorgalmas és buzgó munkálkodás dacára sem volt lehetséges kellő eredményre jutnia s miután új énekeskönyv létesítése nem is tekinthető sürgős szükségnek, az új énekeskönyv készítésének egész ügyét véglegesen vegye le napirendről.”

Ezt a nagyfontosságú határozatot pedig a konventi ülések utolsó óráiban — megcsappant érdeklődés mellett — 10-en szavazták meg 10 tag ellenében, de amely utóbbiakról új próba esetén kiderült, hogy csak 9-en voltak...

Radácsi György.

(Vége köv.)

Vélemény az érettségi vizsga reformjához. *)

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1903. évi 23,532 sz. a. kelt rendeletével felhívta az Országos Közoktatási Tanácsot, hogy a középiskolai érettségi vizsgálati Utasítást vegye revízió alá s ennek eredményéről terjesszen elő jelentést. E megbízatás folytán a Tanács állandó bizottsága múlt évi május hó 3-án és 7-én tartott üléseiben tárgyalás alá vette az érettségi vizsgálati Utasítást s az azon eszközözendő változtatásokra vonatkozó javaslatát elkészítvén, azt az Orsz. Közoktatási Tanács nyomtatványai között 1904. VI. sz. alatt nyomtatásban is közrebocsátotta.

A tiszáninnen ev. ref. egyházkerület püspöki hivatala a Tanács állandó bizottságának ezt a javaslatát azzal a felhívással küldötte meg főgimnáziumunk tanári karához, hogy reá vonatkozó véleményes jelentését terjessze elő. Főgimnáziumunk tanári kara e megbízatásnak a következőkben felel meg.

Az Orsz. Közoktatási Tanács javaslatának bevezető soraiiban azt a véleményét fejezi ki, hogy az érettségi vizsgálati Utasításon eszközözendő változtatásokra vonatkozó javaslataiban nem volt szükséges elhagynia a középiskolai törvények kereteit, mert ezek a változtatások az Utasításon a fenálló törvény

módosítása nélkül is megtehetők. Azt a kérdést se vetette fel tárgyalásai folyamán az állandó bizottság, hogy vajjon egyáltalában szükség van-e érettségi vizsgára, mert a miniszter felhívása csak az Utasítás revíziójára vonatkozott s magának ennek az intézménynek fennmaradását feltételezte. A bizottság egyébiránt röviden megjegyzi, hogy az érettségi vizsgálatot szükségesnek tartja s megszüntetését vagy színvonalának leszállítását ellenzi.

Főgimnáziumunk tanári kara is híve az érettségi vizsgálatnak s eltörlésében vagy színvonalának lejjebb szállításában maga sem tudna megnyugodni és pedig nemcsak azért, mert ilyen módon köznevelődésünk érdekeit kockáztatnók, hanem ama magasabb, általánosabb elv alapján sem, hogy magyar középiskolai oktatásunknak, ha csak hitelét a külföld előtt nem akarná elveszíteni, sohasem szabadna elmaradnia az európai kulturálmok középiskolai oktatásához képest. Mindamellett azonban főgimnáziumunk tanári kara csak sajnálni tudja, hogy a Tanács állandó bizottsága, — nem annyira a tanítató szülék és az ő nyugtalankodásuk által megmozgatott napisajtó véleménye, — hanem inkább és első sorban a középiskolai tanári közvélemény által indítatva, nem ragadta meg ezt a kedvező alkalmat arra is, hogy magának az érettségi vizsgálatnak sok tekintetben szükséges s messzi már amugy sem odázható reformjára is ügyet vetett volna.

Az érettségi vizsgálat körül szerzett közvetlen tapasztalataink alapján u. i. meg vagyunk győződve arról, hogy ez az intézmény csak ideig-óráig sem javítható meg s színvonalának emelése annál kevésbé érhető el olyan változtatásokkal, minőket előterjesztésében a Tanács állandó bizottsága javasol s amelyeknek lényegesebbjei, mint azt később kimutatjuk, inkább csak külső, formai változtatások, vagy olyan törekvés, mely egyenesen e vizsga könnyítésére céloz.

A középiskolai érettségi vizsgálatokon, — megvalljuk, gyakorta igen is feltűnő mértékben — tapasztalható tudásbeli sikertelenség és gyöngeség oka, épen most a tanterv revízió után, nem a vizsgálatnak tán magas színvonalában, vagy túlköveteléseiben fekszik, hanem először is abban, hogy az osztályvizsga és az érettségi vizsga közti időszak, melyből öt napot az írásbeli érettségi vizsga is leköt, felette kevés arra, hogy az alatt a középiskolai tanuló e vizsga méltóságához és komolyságához illően arra előkészülhessen. Ennek a jelentős oknak elhárítása pedig csaknem önmagától kínálkozik. Az érettségi vizsgának, mint ilyennek, lényegbeli megváltoztatása s színvonalának érintése nélkül, valamint a középiskolai tanuló és a tanári kar érdekeinek sérelme nélkül is e vizsga ideje akár augusztus végére, akár szeptember elejére nyugodtan áttehető. És amikor tanári karunk ezt a gondolatot, mint javaslatát az Országos Közoktatásügyi Tanács figyelmébe ajánlja, már eleve leszámol azokkal az ellenvetésekkel, melyek ellene felhozhatók, hogy t. i. a tanuló a hosszú aratási szünidő alatt a tanév végén meglévő ismereteiből is sokat elfelejt és hogy az ekkor megbukott tanulók esetleg csak idővesztéssel iratkozhatnak be az akadémiákra, vagy az egyetemekre. Kijelentjük, hogy ezek az ellenvetések komolyan nem vehetők, mint ahogy komolyan az a középiskolát végzett, felferduült tanuló sem vehető, ki életének forduló pontján, az érettségire való készülés alatt, az előkészülésre neki adatott hosszú alkalmat lelkiismeretesen nem

*) A sárospataki ev. ref. főgimnázium tanári karának véleménye az Országos Közoktatási Tanács állandó bizottságának javaslatáról az érettségi vizsgálati Utasítás revíziója tárgyában.

használja ki. Az érettségi vizsgán megbukott tanuló rendkívüli hallgatói minőségben amugy is beiratkozhatik a főiskolákra s az érettségi bizonyítvány megszerzése után e minőségben eltöltött tanulmányi idejét utólagosan elismertetheti.

Középiskolai oktatásunk sikertelenségének s ennek következményeképpen az érettségi vizsgálatok eredménytelenségének egy másik komoly oka középiskoláink, főleg azonban gimnáziumaink zsúfolt állapota. Tanításunk sikerességének azt a nagy veszedelmét, mely megbénítja a leglelkesebb tanári munka sikerét is, folyvást hangoztatjuk, mindeztideig azonban minden tekintetbe vehető eredmény nélkül. Ez a nehéz állapot közismeretű tény ugyan, de főgimnáziumunk tanári kara azt ezuttal is a tanügyi kormányzat élén állók komoly figyelmébe ajánlja, rámutatván ebből az alkalomból is röviden arra, hogy melyek azok a körülmények, mik ezt a bajt előidézik s mik lehetnének annak orvosló eszközei.

Már nem igen panaszkodhatunk azon, hogy kevés a magyar középiskolák száma, de viszont még mindig azt tapasztaljuk, hogy ha új középiskolák létesítenek is és ha a középiskolákban párhuzamos szakaszok szerveztetnek is, főleg az alsóbb osztályok zsúfoltsága még sem előzhető meg. Tódul, különösen a gimnáziumokba, az ifjúság bő számban, megbírlása nélkül azonban annak, hogy vajjon a beiratkozottak kellő képességgel fel vannak-e ruházva az iskola sikeres elvégezhetésére. A nagy számból, a tanári kar legodaadóbb munkássága és az ifjakkal szemben az osztályozáskor tanúsított legjobb indulata mellett is, nagy százalék hull el és eltekintve attól, hogy ezzel kész már az ok, melynek alapján az ifjak és a reményükben eszalatosult szülék az iskola ellen fordulnak, még mindig nem szabadult meg az osztály az oda nem való tanulóktól. A megbukottak tulajdonképpeni része nem hagyja el a középiskolát, hanem újra és újra szerencsét próbál ugyanazon osztályba való ismételt beiratkozással, megnövelvén újra az osztályoknak nélkülök is bő létszámát. A tanév végén aztán egészen határozott törvényszerűséggel megismétlődnek újra a tanítási és a tanuláshoz való eredménytelenség s a velők járó szomorú állapotok és jelenetek.

Ez a komoly baj, mely ilyen körülmények között lassanként megrendíti bennünk középiskolai oktatásunk sikerébe vetett hitünket, a mai állapotok mellett, a népesség szaporodásával feltartóztatlanul növekedik s idővel országos középiskolai veszedelmé erősödhetik. Ép ezért tanári karunk csak kötelességét teljesíti, mikor felhívja az Országos Közoktatási Tanácsnak és általa a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a figyelmét, hogy elérkezett már az idő arra, hogy a qualificationális törvény megfelelő módosításával s gyakorlati irányú iskolák szervezésével, — és mert a tanárjelöltek kiképzésében is van fogyatékoság — a tanárjelölteknek gyakorlati irányban való intenzívebb képesítésével, mielőbb orvoslására siessenek a bajoknak, hogy a középiskolákba nem való ifjúság könnyű szerrel más életpályákra terelhető legyen és ha elérhető nem is, de legalább megközelíthető legyen egy-egy osztályban, a magokban hivatást és képeséget érző tanulóknak ez a 25—30 létszáma, mely mellett egy tagjaiban gyakorlatilag is képzett tanári kar tanítási eredményében elérhesse a középiskola elé kitűzött célt.

Mindezek után áttérve az állandó bizottság javaslatainak részleteire, főgimnáziumunk tanári kara

mindössze a 7. 21 és 17. § okat tartja olyanoknak, melyek az eddigi Utasítás megfelelő rendelkezéseinek nagyobb módosításokat kívánnak eszközölni.

A 7. § szerint jövőre úgy a gimnáziumban, mint a reáliskolában az érettségiző tanulók csak három írásbeli dolgozatot készítenének és pedig a gimnáziumban a magyarból, latinból és a mennyiségtanból, a reáliskolában pedig a magyarból, németből és a mennyiségtanból.

A 21. §. szerint a gimnáziumban a görög és a német nyelv, a reáliskolában pedig a francia nyelv, melyek az írásbeli vizsgálaton nem szerepelnének, a szóbeli tárgyaivá tétetnének.

Bevalljuk, hogy mi a magunk részéről e változtatásokat sem lényegeseknek, sem valami nagyobb jelentőséggel bíróknak nem tarthatjuk. A vizsga eszköz, melynek közvetlen célja az, hogy általa a vizsgálóbizottság a vizsgázó növendék műveltségét, értelmi fejlettségét, tudását kipuhathassa. Ez eszköznek két, esetleg együttesen is alkalmazásba vehető formája van az írásbeli és a szóbeli vizsga. Ha kellő idő adatnék, szóbelileg is meg lehet lelkiismeretesen vizsgálni a növendéket. Az állandó bizottság módosítása tehát, mikor a gimnáziumban a görögöt és a németet s a reálban a franciát, az írásbeli vizsgáról a szóbelire javasolja átvinni, csupán formai. E módosítás indokai nem is tanügyi követelményekből vannak merítve s belőlök egyenesen nem is következik annak szükségszerűsége, mert hiszen

a) ha az országos tapasztalat azt bizonyítja, hogy az érettségi vizsgai dolgozatok megbízhatatlannak, sőt épen azt, hogy a visszaéléseknek állandó forrásai, akkor e tapasztalásból vagy az következik, hogy azokat az érettségi írásbelin eddig szerepelt minden tárgyra nézve meg kell szüntetni, vagy pedig az, hogy úgy kell ellenőriztetni, hogy a visszaélés lehetősége ki legyen zárva;

b) az állandó bizottság véleménye ellenére a mi tapasztalatunk azt mutatja, hogy csak magok a nyolcadik osztály tanárait is, tanítási óráiknak nagyobb feláldozása nélkül is végezhetik az írásbeli dolgozatok felügyeletét;

c) ha a tankerületi főigazgatók a rendelkezésükre álló idő alatt képtelenek az írásbeli dolgozatokat átvizsgálni: érettségi vizsgai elnökökkel nemcsak tankerületi főigazgatókat kell és lehet alkalmazni.

Főgimnáziumunk tanári kara az állandó bizottság említett javaslatait csak formalisoknak és nem olyanoknak tekinti, melyek az érettségi vizsga lényegét közelebből érintenék. A vizsga színvonalának emelkedését ugyan tőlük nem várja, de miattuk esésétől sem tart. Épen azért életbeléptetésük ellen nem foglal állást.

Elfogadja főgimnáziumunk tanári kara az állandó bizottságnak a 7. §-ban előterjesztett azt a javaslatát is, mely a magyar dolgozat ma gyakorlatban lévő kitűzési módjának megváltoztatására vonatkozik s amely szerint a vizsgáló bizottsági elnökök jövőben csak egy feladványt jelölnének ki kidolgozásra és pedig a magyar irodalom köréből. Megvolt ugyan a jogosultsága és előnye az eddigi gyakorlatnak is, mert a tanuló a kidolgozásra feladott három tétel közül önbírlata. hajlama és képessége szerint szabadon választhatott ki egyet, de viszont joggal megkövetelhető az érettségiző tanulóktól, hogy a magyar irodalom köréből, mely tantárgy a középiskolai oktatásnak — a latin, illetőleg a mennyiségtan mellett

— középpontját képezi, minden tekintetben elfogadható dolgozattal mutassa ki irodalmi műveltségét, érettségét.

A 17. §. szerint az a tanuló, kinek mindenik írásbeli dolgozata legalább is elégséges eredményű, szóbelire bocsáttatik. Akinek egy dolgozata elégtelen, szóbelire bocsátandó ugyan, de e tárgyból a szóbelin behatóbban megvizsgálandó. Aki pedig bármely két tárgyból elégtelen érdemjegyet nyert az írásbeli vizsgálaton, megbukott s szóbeli vizsgálatra nem bocsátható.

Főgimnáziumunk tanári kara az állandó bizottság javaslatai között épen ezt tartja olyannak, mely a meglévő Utasítás megfelelő rendelkezéséhez képest elvi jelentőségű módosítást tervez. E módosítás életbe léptetésével tehát a gimnáziumban a magyar, vagy a latin nyelvi dolgozatnak és a reáliskolában a magyar, vagy a mennyiségtani dolgozatnak elégtelensége nem zárná el a tanulót attól, hogy szóbeli érettségi vizsgára bocsáttassék.

E módosítás először is könnyítést ígér a tanulóknak. Mi azonban, kik közvetlen közelből ismerjük a tanuló ifjúságot, tapasztalatainkból igen jól tudjuk, hogy az ilyenemű könnyítések igen gyakran épen az ellenkezőjét eredményezik annak, amire rendeltettek és hogy a könnyítések után, maga a tanuló is könnyítvén feladatain, rendszerint felületes tanulási eredménnyel állunk szemben. Komolyan tartunk azért attól, hogy ez a módosítás jövőben a buzgalmat és az érettségi vizsgai tudást épen tán a megkönnyített tantárgyakból teheti olyanná, mely igen is sok kívánni valót hagy fel s sülyeszteni fogja ekkép magának az érettségi vizsgának is színvonalát.

Ez a módosítás aztán másfelől a magyar és a latin nyelvnek a gimnáziumban s a magyar nyelvnek és a mennyiségtannak a reáliskolában megszüntetné azt a vezető szerepét az érettségi vizsgálatokon, melyet eddig betöltöttek. Gimnáziumi oktatásunknak, hogy úgy mondjuk, tengelye a magyar és a latin nyelvi oktatás, a reáliskoláé pedig a magyar nyelvi és a mennyiségtani. Mi nem óhajtanók megfosztani e tárgyakat eddigi jelentőségüktől, annnyival inkább, mert kétségtelen, hogy az illető középiskolai képzettség alapjait ezek képezik.

Javaslatunk mindezek alapján az, hogy a ma érvényben levő érettségi vizsgai Utasítás 17. §-a minden változtatás nélkül tartassék meg.

Az állandó bizottságnak az Utasítás módosítására vonatkozó egyéb javaslatait, melyek vagy fogalmazási módosításokra vonatkoznak, vagy az eddigi gyakorlatot és eljárást kodifikálják, vagy olyan célszerű változtatásokat, útbaigazításokat és újításokat tartalmaznak, melyek az érettségi vizsga lényegére nem tartoznak, főgimnáziumunk tanári kara — egynek kivételével — készséggel magáévá teszi.

Az állandó bizottság ugyanis a 37. §-ban azt javasolja, hogy a vizsgálati díjak, tekintettel az érettségi vizsgálat fontosságára, emeltessenek fel 12 koronáról 25 koronára s ebből aránylagosan az elnök is részesüljön.

Középiskolai tanítványaink jó nagy részben, különösen némely vidékeken, általában szegénysorsú szülék gyermekei, kik közül némelyiknek nagy áldozatába kerül a vizsgai díjak kifizetése. Tudva és igen gyakran tapasztalva is ezt, bárha nálunk e díjak kérdésében felekezeti főhatóságunk intézkedik, azt javasoljuk, hogy a vizsgálati díj jövőben is 12

korona legyen, az eddigi részesedés arányának megtartásával.

Melyek után vagyunk a sárospataki ev. ref. főgimnáziumi tanári kar nevében

kiváló tisztelettel

Rácz Lajos,
főgimn. igazgató.

Ellend József,
előadó.

A magyar Prot. Irod. Társaság IX. vándorgyűlése Sopronban, 1905. szept. 26—27-én.

A sok történelmi emlékekkel és szép multtal díszes nyugati határszéli város, a kelták által alapított Scarbantia, mai néven Sopron, illetőleg a soproni ág. ev. egyház fogadta szíves vendégszeretettel kebelébe a M. Prot. Irod. Társaság f. évi vándorgyűlését.

Szept. 26-án d. u. 3 óra körül érkezett ide Budapest—Győr felől a társaság zöme, élén az elnökséggel. Már az utazás közben is, de a kiszállásnál még inkább szembetűnt, hogy a jelentkezők közül sokan maradtak el. Különösen kevesen jöttek a tiszánineniek, akik pedig más alkalommal vezettek mintegy a megjelenésben. Ezuttal csakis az abaúji, az ungi és az a.-zempléni egyházmegyék voltak képviselve, összesen 11 taggal.*

A város kétfejű sasos címereivel s apró nemzeti lobogókkal díszített vasúti állomásnál Brunner János soproni ág. ev. lelkész-esperes és kartársai: Zábrák Dénes és Menyhért Frigyes, továbbá dr. Démy Lajos egyházközségi és esperességi felügyelő s dr. Töpler Kálmán soproni polgármester várták és fogadták a vendégeket. Az üdvözlő szép beszédet Démy Lajos intézte a társasághoz, illetve az elnökséghez. A szíves üdvözlésre Hegedűs Sándor válaszolt, megköszönve mindenekelőtt a szíves fogadtatást . . . előre is biztosítva a fogadó-bizottságot, hogy „a szíves fogadtatás alapján már is a legjobban érezzük és találjuk magunkat, hát még akkor, ha majd a munkásságból is kiveszszük részünket . . . mivel a prot. hitfelekezetek ereje épen a közös célra irányuló hasznos munkásságban van!”

Az üdvözlő szavak elhangzása után díszes magánfogatok, bérelt kocsik vitték hosszú sorban, fényes és szép látványosságot keltően, az itt-ott fellobogózott házak között a társaság tagjait kijelölt szállásaikra, magánházakhoz, de legnagyobbbrészt szállodákba.

Délután 5 órakor az evang. liceum tornatermébe sietett mindenki a közgyűlésre. Az elnöki megnyitó után a dunántúli ág. ev. egyházkerület küldöttsége élén Gyurácz Ferenc püspök üdvözlölte a tőle megszokott ékesszólás és meleg szív hangján, egyházkerülete nevében az Irod. Társaságot és az Elnökséget, forrón óhajtvá, hogy „minden akadályokon diadalmaskodva, terjessze népünk körében a művelődést, egyengesse a testvériség útját, virágoztassa a nemzeti szabadságnak kertjét . . . Az elnököt pedig, mint lelkes vezért, áldja meg és igen-igen sokáig éltesse Isten!!”

A lelkes üdvözlő szavakra Hegedűs Sándor felelt, megköszönve az egyházkerület szíves üdvöz-

* Sárospatakról, miután őszi egyh. ker. közgyűlésünk szintén szept. 26—27-re tüzetett ki, mely sajnálatunkra senki sem jelenhetett meg a soproni vándorgyűlésen, ugyanez az ok tartotta vissza a tiszánineni ref. egyházkerület többi elmaradt képviselőit is. Szerk.

lését, a meleg fogadtatást, jelezve egyszersmind, hogy: „a dunántúli egyházkerület szívélyes üdvözlétével felbátorította lelkesedésünket, megszentelte céljainkat, melyeket mi, mint Magy. Prot. Irod. Társaság tűztünk magunk elé.”

Dr. Baltazár Dezső hajdú-böszörményi lelkész és esperes kért most szót, hogy jövőre Hajdú-Böszörménybe, a kuruc hajdúk e nevezetes városába hívja meg gyűlésezni a Magy. Prot. Irod. Társaságot. Előre is jelzi, hogy sok külső fényes látványosságot nem ígérhet, de igenis ígérhet igazi magyaros, meleg vendégszeretetet és lélekemelő ünnepléseket, mint az egyházunk és hazánkra oly jelentőségteljes 1606-ki bécsi békének 300-dos megünneplését, továbbá Bocskai István, a szabadság lángbuzgalmú vitéz bajnoka emlékszobrának ünnepélyes leleplezését. Szíves meghívását Kálmán Lajos egyházi főgondnok is támogatta. Hegedűs Sándor megindult hangon fejezi ki mély hálóját a szíves meghívásért s azt köszönettel elfogadva, a X. vándorgyűlés helyéül Hajdú-Böszörmény városát mondja határozatilag ki.

Egyes egyházi és világi nagyjaink elmaradásának bejelentése s a soproni kaszinó szíves meghívásának — mellyel helyiségeit a közgyűlés tagjainak felajánlja — köszönettel tudomásul vétele után rákerült a sor Szóts Farkas titkári jelentésére a Társaság 1904 ik évi működéséről és számadásairól. Ezek szerint a társaság bevétele volt 1904-ben 18081.52 kor., kiadása 14535.21 kor., s így a fölösleg 3546.31 kor. A Károli alap állása 1904. végén 7050.54 kor., a Bibliai Lexikoné 126.52 kor., a Szász Domokos-alapítványé 1554.03 kor., a társaság összes vagyona 129850.44 kor. Az 1906. évi költségvetés 15936.21 kor. kiadást, 16265.50 kor. bevételt s így 329.29 kor. fölösleget tüntet fel. A hátrálékok összege 14031 koronára rug.

Az előterjesztett számadást, valamint a jövő évi költségvetést a közgyűlés jóváhagyta, a pénztárnoknak felmentvényt adott. A 14,000 kor. tagdíj-hátrálékra nézve ügyézi intést, beperesítést és a bevehetetlen követelések letörlését mondotta ki.

A választmányi tagoktól elvárja, hogy tisztségüket serényebben és buzgóbban teljesítsék.

A házi kincstár terjesztése elég kedvező, azonban a *koszorú* füzetekből 31,900 db. árusítván el, itt a múlt évi eredménnyel szemben lanyhulás észlelhető; aminek okát a titkári jelentés a múlt kedvezőtlen gazdasági évben, meg talán azon szomorú tényben találja és keresi, hogy 22 lelkész és tanítóismét visszalépett a terjesztéstől s szerinte igen fekete statisztika ez a lelkipásztorokra és tanítókra. Veszteség a *koszorú* füzeteknél 158 kor. Örvendetes, hogy a *koszorú* füzetek kiadását ismét, ezúttal már 12-ik évben Hegedűs Sándor világi elnök fedezi. Szíves elismeréssel és hálás köszönettel fogadtatott.

A *koszorú* füzetek kedvezőbb terjesztése céljából Szundi Károly társulati tag és hírlapíró, tekintettel arra, hogy a prot. egyházak alapja magában a népben van ... a *koszorú* füzeteket egyenesen házukhoz óhajtja vitetni, evégből egy hívatott árust javasol felfogadni évenkénti fixfizetéssel; javasolja továbbá, hogy az angol vallásos iratokat terjesztő társaság Budapesten székelő elnök-igazgatójával szerződés kötéssék, aki a társaság kiadványainak nyomtatását és terjesztését készséggel magára venné, a füzeteket olcsóbban terjesztené; javasolja: hogy a házi kincstár ára 3 koronára emeltetné s ebből az eladót 40% illetné.

Vele szemben Hegedűs S. hivatkozik a ta-

valyi közgyűlés által kiküldött bizottság beadott munkálatára, amely a választmányhoz lett útasítva s a Szundi javaslatát ugyancsak a választmányhoz útasítja. Szundi a kérdéses ügy elintézésére záros határidőt kér kimondani, mert íme két esztendeje folyik már elintézés nélkül a kéz alatt levő ügy.

Szóts Farkas titkár ad feleletet Szundival szemben, hogy t. i. a választmány a *koszorú* füzetek terjesztésére vonatkozó szerződést köteleességéhez híven, igen is revisio alá vette és az új szerződésben több kedvezményt biztosít az elárusító feleknek, miként ezelőtt, amely annál nagyobb, minél több az elárusítás végett kért füzet. Az elárusító ügynök évi fizetését azonban a társaság vagyona, szerinte, meg nem bírja. Kéri azonban, hogy a titkárt és az elnökséget bizza meg a közgyűlés, hogy lépjen összeköttetésbe az angol társaság illetékes tényezőivel.

Szundi minden áron az évi fizetéssel ellátott árus alkalmazását ajánlja; mert szerinte nem oly tehetetlen a M Prot Irod. Társaság, hogy ily nagy horderejű célra 1200 kor. évi kiadást meg ne bírja.

Baltazár azonban ezt mellőzni kéri, mert szerinte a legtöbbet tehetnek ez ügyben a lelkiismeretes papok és tanítók. Mig Gyurácz vele szemben azt hangoztatja, hogy igen sok teher nehezül már a lelkészek vállaira, mert dunántól a lelkész még pénzbeli végrehajtó is, akiket úgyszólván mindig kergetnek s most még könyvvel is házaljanak? Nem úgy van itt, mint a másik táborban; náluk könnyebben megy minden, mert ott annyi mindenféle eszköz és társulat áll rendelkezésre. Azt azonban ő is helyesli, hogy a püspök urak az esperesek útján hívják és szólítsák fel a lelkészeket és tanítókat, hogy szívvel lélekkel karolják fel a kérdéses ügyet s vezessék győzelemre. A közgyűlés elfogadta a titkári indítványt.

Miután a Gyurácz Ferenc elnök helyére megválasztott Zelenka Pál püspök levélben is lemondott s most lemondását szóbelileg is megismételte a közgyűlés előtt sőt azt a dr. Kovács Gábor talpraesett felszólalása után is fentartotta: Gyurácz Ferenc ajánlatára a nemrég választott Bachát Dánielt választotta meg egyhangúlag elnökké.

Választmányi tagokul: Hamar István, Deák Lajos, dr. Erdős József és Erőss Lajos választattak meg. Ezután a közgyűlés berekesztetett és kiki sietett a soproni ev. templomban 6 és 1/2 órákor tartandó vallásos estélyre. A 118 éves, igen díszes, kályhakkal is ellátott nagy templom már teljesteli volt s az Irod. Társaság szép rendben bevonuló tagjai szinte nehezen tudtak elhelyezkedni. A vallásos estély a következő műsor szerint folyt le: 1. Bach J. S.: *Praeludium és fuga*, h.-mollban. Orgonán előadta: Altdörfer Viktor, zeneművész. 2. *Kezdő imádság* Gyurácz Ferenc dunántúli ág. h. evang. püspöktől. 3. Bach J. S.: a) *Jöjj el, halál, jöjj pihenés*. b) *Jer keresztény hűvek*. Egyházi énekek vegyes karra. Énekelte: a gyülekezeti énekkar. 4. *Alkalmi beszéd* Kenessey Béla, kolozsvári ev. ref. theologiai igazgatótól. 5. a) Hiller F.: *Ima*. b) Mendelssohn F.: *Ária* a „Paulus” c. oratoriumból. Orgonakísérettel énekelte Wagner Róza úrhölgy. 6. *Vallásos költemények*. Irta és felolvasta: Sántha Károly sárszentlőrinci ág. h. evang. lelkész. 7. Haydin J.: *Ima*, vegyeskarra. Énekelte a gyülekezeti énekkar. 8. *Záró imádság* Brunner János, soproni esperes-lelkésztől. 9. *Gyülekezeti közének*. 10. Fährmann H.: *Erős vár a mi Istenünk*. Fantázia és kettős fuga. Orgonán előadta: Altdörfer Viktor, zeneművész. A gazdag műsor a szívet lelket egyaránt betöltötte,

magával ragadta. Míg a magas művészi előadású ének- és zenerészek szinte megbűvölték a hallgatókat, a szép imák, vallásos költemények (Hol van Isten? A kereszti, Rákóczi) minden szívet meghatottak, a tartalmas egyházi beszéd (Alapige: A szabadságban, amellyel a Krisztus benneteket megszabadított, álljatok meg!) minden figyelmet lekötött. A vallásos estély végeztével mindenki a Kaszinó nagytermében rendezett ismerkedési estélyre sietett, ahol az ismerősök jobb részt együvé ülve, előbb étkeztek, azután a nap gazdag benyomásai felett elmélkedtek. —s—n.

(Vége köv.)

Néhány szó a történeti kritikai theologiai irányról.

I.

E sorok megírására Mayer Endre eperjesi theol. akad. tanárnak egy megjegyzése készült, mely „Az apostolok cselekedeteiről írott könyv” (Sárospatak, 1904.) című új-szövetségi irodalomtörténeti munkámról a „Theologiai Szaklap” f. é. (III. évf.) 2—3 füzetében (190—197. l.) közölt bírálatos ismertetése végén olvasható. Szólásra készített megjegyzése ez: „Ha a szerző ezentúl is fog foglalkozni a cselekedetek könyvével s más irányú theologusok nézetét is megismeri, azt hiszem, azt a Baur-féle már is feladott theóriát ő is elhagyja s a mindenben célzatosságot kereső kritikával szemben az igazságot kereső kritika pártjára áll, amelynek elve: nem áldozni fel mindent, amit bebizonyítani nem lehet, hanem megtartani a megtarthatót, ha az ma már be sem bizonyítható.”

E megjegyzésből kitűnik 1. az, hogy Mayer szerint a Baur-féle theória, a Baur-féle történeti kritikai theol. irány lejárt magát, melyet már igen sokan elhagytak; 2. az, hogy úgy tüntet fel engemet, mintha én a Baur-féle, mindenben célzatosságot kereső kritikának pártján lennék s jelzi, hogy a Baur-féle kritikai irányzattal (mely szerint *nem az igazságot, hanem a célzatosságot keresi*) szemben áll „az igazságot kereső kritika pártja”. Lássuk e pontokat egyenként.

1. Téved Mayer, ha azt hiszi, hogy a Baur által megalapított történeti irány a maga lényegében már nem egyéb, mint feladott theória. Mert lássuk csak, hogy miben áll Baur korszakalkotó jelentősége? Abban, hogy ő volt az, aki a fejlődésnek a modern tudomány mezőin általánosan irányadó gondolatát a keresztyénség történetére is alkalmazni kezdte. Positív, oknyomozó vizsgálódásai és kritikái alapján meggyőződött arról, hogy a keresztyénség keletkezését s kiképződését úgy kell tekinteni, mint egy fejlődési processust, mint az igazi történeti fejlődés processusát, mint a különféle történelmi tényezők organikus összehatásának képződményét, amely tényezőkben az emberiség vallásos erkölcsi szelleme kortörténeti kifejezését megtalálta. E fejlődési processusban szerinte „Jézus életművének kívül még néhány más tényező is közreműködött, amelyeknek egymással való összeköttetése és belső egységgé való összeolvadása, kiképződése csak lassan és nem minden benső ellentét és harc nélkül mehetett végbe”. (Pfleiderer). Ő tehát a keresztyénséget s annak keletkezését — nagyon helyesen — nem úgy fogja fel, mint amely egy pillanat alatt állott elő (mint Athene Zeus fejből), hanem úgy tekinti a fejlődési processust, mint amelyben a Jézus élete és halála által ama kornak törekvései egymásra is visszahatottak, mindaddig, míg azok a keresztyén egyház új képződményévé nem

egyesültek. — Ő volt az, aki az őskeresztyénség történetére vonatkozó újtestamentumi iratoknak minden dogmatikai elfogultságtól ment oknyomozó kritikája alapján követelte, hogy a forrásiratokat külön-külön nem szabad úgy tekinteni, mint egyes vallásos személyiségek esetleges szellemi termékeit, hanem mint ezen fejlődés bizonyos fázisának s a keresztyén szellemnek szükségszerű képződményeit, bizonyosságait, amelyek a keresztyénség történetével a legszorosabb összefüggésben vannak s voltaképpen nem egyebek, mint az őskeresztyén hit és gyülekezeti élet különböző fejlődési fokainak és irányainak okmányai. Az új testamentum tehát nem természetfeletti eredetű, talán egy az égből leesett codex, hanem az ősker. hit. és egyházi társadalom szülte, s különböző felfogást képviselő iratok gyűjteménye. — Baur volt az első bátor férfiú, aki vizsgálódásai folyamán, az újszövetségi iratok történeti megértésének lehetőségét megakadályozó, sőt kizáró, egyházi dogmatikai tradíció lidérenyomása alól magát teljesen kivonta, kiszabadította, mert úgy gondolkodott, hogy a keresztyénség keletkezése csak akkor érthető meg történetileg igazán, ha a dogma nem uralja többé a történetet s az őskeresztyénség története ugyanazon alapelvek és eljárási módok szerint vizsgálódik, mint bármely más történet.

Ezek azok az alapelvek, alapgondolatok, amelyek a Baur által alapított történeti kritikai theologiai iskola irányelveit képezik s amelyek nagy haladást mutatnak a theologia mezején. Annyi tény, hogy Baur óta a tudományos theologia már nagyon sokat haladt, fejlődött, tökéletesedett, úgy hogy az alapító által vallott nézeteket, felfogásokat igen sok részletkérdésre nézve helyesbítették, vagy éppen megdöntötték; de az általa kifejtett és hirdetett theóriának, a fejlődés-elméletnek alapgondolatát s főelveit legkevésbé sem gyöngítették, vagy cáfolták meg, hanem sokkal inkább megerősítették és részletesebben kifejtették. Hogy a részletkérdésekre nézve már iskolájának tagjai között is eltérések voltak, az egészen természetes és könnyen érthető. Még közvetlen tanítványai (Hilgenfeld, Pfleiderer stb.) sem értettek vele egyet a részletkérdésekben, sőt voltak egyes kérdések, amelyekben mesterökkel homlokegyenest ellenkező álláspontot foglaltak el. Azonban a kimutatott hibák a részletkérdéseknél oly csekély jelentőségűek, hogy komolyan szóba sem jöhetnek.

Ez tehát semmit sem von le a Baur jelentőségéből s theóriája alapelveinek értékéből. Ha csak egy futó pillantást vetünk is a theol. tudósokra, nyomban meggyőződhetünk arról, hogy korunk legkiválóbb theologusai úgyszólván mind a történeti-kritikai irány hívei, s hogy a kézzel fogható pozitív eredményekhez a legbiztosabban a történeti theol. irány alapelvei és módszerei segítségével lehet eljutni.

Es egészen természetes is, mert ha a theologia: tudomány, aminthogy tényleg az, akkor az igazság megismerésére és megállapítására való törekvése folyamán nem lehetnek a többi tudományoktól merőben elütő, külön törvényei és módszerei.

Ha Weizsäcker (Baur tanszékének örököse), Hilgenfeld, Holtzmann, Pfleiderer, Holsten, Hausrath, Schürer, Weisz, Harnack, Wellhausen, Gunkel, Jülicher, Bousset, Schmiedel az általuk felmutatott eredményre nézve eltérnek is Baurtól és egymástól s ha a részletek pontosabb ismeretében túlszárnyalják is Baurt, de a fő irányelvre, az alapgondolatra, a fejlődés-elméletre nézve megegyeznek Baurral és egymással.

Ma már a theologia mezején — hála Istennek!

— úgy áll a dolog, hogy e tudományt képviselő tudósok között sokkal többen vannak a *történeti irány* hívei, mint azok, akik a *dogmatikai tradíció* bilincseiből nem tudnak, vagy nem akarnak kibontakozni. Hogy csak a vezető országot, Németországot említsem; ott jelenleg 96 olyan *theol. tanár működik*, akik a *szabadelvű irány hívei* és 79 olyan, akik a *szigorúan felekezeti* (confessionalista, conservatív) párt álláspontjának harcosai. — Téved tehát Mayer, mikor azt mondja, hogy a Baur-féle theória (t. i. a fejlődés-elmélet) fel van adva.

Harsányi István.

KÖNYVISMERTETÉS.

I. Jászi Oszkár: Művészet és Erkölcs.

(A társadalomtudományi könyvtár V-ik kötetje). Budapest, Politzer Zs. és fia, 1904. — XX+379 lap. Ára 6 korona.

II. dr. Székely György: Művészet és Erkölcs.

Tanulmány a pszichológiai aesthetika köréből. Budapest, Hornyánszky V. 1903. — 188 lap. Ára 2 korona.

Mindkét munka pályamunkának készült, amelyek 1902-ben a m. tud. Akadémia Gorove-díjáért versenyeztek; közülök az első lett nyertes.

I. Jászi, az első mű írója, fogalmazó a földművelésügyi miniszteriumban, szorgalmas munkatársa a társadalomtudományi társaság folyóiratának, a *Husadik Századnak*, aki csak egy évvel előbb adott ki egy nagyobb történetbölcséleti tanulmányt (*A történelmi materialismus bírálata*), amelyben Marx és Engels — az ismert socialista-vezérek — elméletét tárgyalja és bírálja. Főntéimzett művében határozottan az evolutionismus álláspontját foglalja el és a kérdést természettudományi szempontból tekinti. Számára úgy a művészet, mint az erkölcs társadalmi jelenség. Ezért nem az aesthetikusok és moralisták elméleteinek, hanem a társadalom e két életnyilvánulásának egymáshoz való viszonyát és azok összefüggését igyekszik meghatározni. Keresi azt az organikus szükségletet, amelynek eredménye egyfelől a művészet s másfelől az erkölcs.

Erről tárgyal a 129 §-ra és 5 részre osztott mű első része (I—VI. §.). A második rész (VII—XXXIII. §.) az *erkölcs lényegét és szerepét ismerteti a társadalomban*. Az erkölcs foglalatja mindazon, a társadalomra nézve hasznos szabályoknak, amelyek követésére még hiányzik az általános készség. Az erkölcsi szabályok előállításának oka azok célszerűségének belátása. Ez a célszerűség most is az az erő, amely az elavult erkölcsi szabályokat megdönti és helyökre újakat állít. Mindaz, ami valóban erkölcsös, hasznos is.

A harmadik részben (XXXIV—LXXIII. §.) Jászi a *művészet lényegét és szerepét* tárgyalja a társadalomban. A művészet organikus szükséglet kielégítése s közvetlen összeköttetésben áll a lét föltételeivel. A magasabb rendű állatoknál az élet szükségletei nem merítik ki azok egész idejét és erejét; így könnyen

saját tehetségeik utánzásába esnek, ezek a tevékenységek pedig könnyen működő idegpályákat nyitnak a fölhalmozott energia-fölösleg levezetésére. Ezen erőfölösleg túl nemhajtott gyakorlása kelti bennünk a szépérzést. Jászi óvatosan és okosan bírálja ezt a Spencer, Groos és Marshall tanain alapuló elméletet és az aesthetikai jelenségek alaptényét abban a gyönyörteljes biológiai közérzetben találja, amelyet az életet előmozdító s egyúttal legeredetibb és legjobban kidolgozott idegfolyamatok keltenek. Az aesthetikai tevékenység jegecesedési pontját Jászi abban az érdeklődésben látja, amely az egyes ember uralkodó eszmétársulásainak irányában folyik le. Nagy olvasottsággal fejt ki ezután a szép érzelmek evolúcióját. A művészet kiragadja a szépet az élet viszonyai közül s azt önállóvá teszi. A művészet nem öneél, hanem az aesthetikai örömezzelmek minél teljesebb kiegészítésére törekszik s így gyarapítja az emberi boldogság tömegét; nagyra növelését a belátás és az átöröklés révén magyarázhatjuk meg.

A negyedik rész (LXXIV—CXVI. §.) a *művészet és erkölcs viszonyát* fejtegeti. A művészet sohasem áll ellentétben valamely korszak erkölcsi codexének általánosan elfogadott részével, csak azt az erkölcsi felfogást támadja meg, amely más osztályok erkölcsi codexével összeütközésbe jut. A művészet története is azt bizonyítja, hogy a nagy művészeti alkotások kora karonfogva halad a társadalom erkölcsi életének erejével. Az élet erotikus irányzata a művészet erotikus irányához vezet; az erotika együttjár a társadalom hanyatlásával, de ezt nem lehet a művészet hibájául felróvni. Oly embereket kell nevelnünk, akiknél az élvezet összeessék az egyénre és az egész nemre nézve hasznossal, — ez az alapja minden előhaladásnak. És ehhez a maga részéről a művészet is hozzájárul. Mint ébreszti fel a művészet a solidaritás érzelmét a társadalmi osztályok közt, mi a hatása az állami életben, új problémák támogatásában, hogyan férkőzik az uralkodók és a hatalmasok szívéhez, — mindezt szépen és ékesen fejtegeti szerzőnk. A művészetnek e társadalmi és erkölcsi hatása nélkül az emberiség soha nem jutott volna el a művelődés mai fokára. A szerző végeredménye az, hogy erkölcsi tartalmára nézve a művészet lépést tart az erkölcsi eszmék evolúciójával.

Az utolsó rész (CXVII—CXXIX. §.) ezt a címet viseli: *Művészeti politika és egyéb következmények*; ebben a szerző a modern állam feladatait tárgyalja a művészeti élet és alkotás jelenségeivel szemben. Az erkölcsiség lassankénti javulásával a művészet erkölcsi színvonala is emelkedni fog s ez az érzékiség megfélékezésére és nemesítésére fog vezetni. De amíg erkölcostelen emberek lesznek, erkölcostelen művészet is lesz. Abban a mértékben, amint az emberiség általános színvonala nemesedik, a művészet is nemesedni fog.

Jászi fejtegetései nem egyszer kihívják az olvasó

ellenmondását; általánosításai nem mindig egyeznek meg a tényekkel; gyakran túlzásokba esik; művészettörténeti tájékozottsága itt-ott hézagos, — mindamellettt könyve tartalmas, alapos tanulmányról tanúskodó munka, amely becsületére válik szerzőjének. Közvetíti azokat a modern felfogásokat, amelyek a tárgyalt kérdések felől Angliában, Francia- és Olaszországban már mély gyökereket vertek s Németországban is egyre szélesebb körben terjednek, a magyar gondolkodók és olvasók számára is. S azokat óvatos módszerrel, széles pszichológiai alapon, alapos filozófiai és művelődéstörténeti olvasottsággal közvetíti. Stílusa világos, itt-ott kissé száraz.

II. Székely műve szintén elárulja a szorgalmat, különösen a német aesthetikusok alapos tanulmányozását és a gondolkozó főt. Abból indul ki, hogy az érdeknélküli tetszés kapcsolja össze egymással a szépet, a jót és az igazat. Az aesthetikai szemlélet rokon az erkölcsivel, de különbözik is tőle. Ahelyett azonban, hogy e rokonság és e különbség tényét és okait mutatná fel, annak kimutatására tér át, hogy az erkölcsi összefügg az érzékivel, a művészi meg a természetivel s az ebbeli felfogás változatait az ő kortól máig bő anyaggal és sok jó részlettel adja elő. Alapgondolata, hogy a szép művek erkölcsi értéke nem tárgyuktól, hanem a művész erkölcsi érzékétől függ; azonban, ha ezt elfogadnók, minden művész lelkében külön-külön kellene a művészi és erkölcsi elemet kimutatni, — ami kivihetetlen. Ezért három művészt, illetőleg költőt választ ki, hogy őket ebből a szempontból vizsgálja s némi egyoldalúsággal Petőfinél az optimismust, báró Kemény Zsigmondnál a pessimizmust, Tompánál a vallásos elemet törekszik irányító-
nak feltüntetni. A többi fejezetekben már egészen feladata körében mozog s széleskörű olvasmányai alapján nem egy kitűnő idézettel vagy érdekes, önálló megjegyzéssel teszi előadását élvezetessé. Stílusa folyamatos s több helyütt valóban szép is. Egészen egy filozófiailag képzett szép elme sok szeretettel és gondnal megírt munkáját kapjuk egy kérdésről, amelynek lényegébe első sorban nem annyira a saját fejtegetéseivel, hanem inkább annak előadásaival hat be, amit mások a tárgyról mondtak.

Beöthy Zsolt a műről, annak első fogalmazása alapján, úgy ítélte, hogy „azt kiemeli szerzőjének igazán széleskörű tájékozottsága az aesthetikai és filozófiai irodalomban nemcsak az országúton, hanem a részletkérdések mellékterületein is. Műismerete csekélyebb és bizonytalanabb; de irodalmi műveltsége, mely a fődolgozatban az első forrásokból merít s lelkiismeretesen keres tájékozódást a szakirodalom minden ágában, igazán tiszteletreméltó. A nagy, történeti és elméleti anyagon, amelyet felölel, nem tud ugyan mindvégig egyenlően uralkodni, azt végig és lehetőleg mindig vezérgondolata érdekében rendezni és értékesíteni; de még bizonytalanabb, terjedőbb részleteiben is gondolkodó, lelkiismeretes s

lélektani és művészeti kérdések fejtegetésére képes írónak mutatja magát. Fejtegetéseinek ily eredményei nem tisztázódnak ki mindig a kívánatos határozottsággal, de az egyoldalúságoktól óvakodó komoly felfogása és érzülete egészben mégis époly félreismerhetetlen, mint buzgó készüllete.”

A mű, a sajtó alá való rendezés előtt, minden részletében átment a gondos kéz simító, javító munkáján s így most jelzett fogyatkozásaitól lehetőleg megtisztulva került a nyilvánosság elé s míg Jászi műve szélesen vetett sociológiai alapjával és fejtegetéseivel, ez finom pszichológiai elemzéseivel vonja magára a gondolkozó olvasók figyelmét.

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Bachát Dániel püspökké avatása.** A bányai ág. hitv. evang. egyházkerület f. hó 4-iki közgyűlésén avatta püspökké *Bachát* Dánielt. Az örömmünnepen a kerület összes képviselőin kívül résztvettek az evang. egyház többi püspökei s az ev. ref. egyházkerületek képviselői és több világi notabilitás. A felavatóünnepély a Deák-téri evang. templomban folyt le. Az egyházi szertartást *Scholez Gusztáv* egyh.-ker. főjegyző és *Sárány Sámuel* nyugalomba vonult püspök végezték, kik közül a felavató-beszédet *Sárány Sámuel* püspök mondotta. A templomból az iskola dísztermébe vonultak, hol a felavatott s hivatalosan beigtatott új püspököt *Zsilinszky Mihály* üdvözölte. — Amikor *Bachát Dánielt*, mint a testvéregyház új püspökét tisztelettel üdvözöljük: kívánjuk, hogy magas hivatalában sokáig forgolódjon s új pályája áldásos sikerű legyen úgy önmagára mint egyháza javára!

— **Október hatodikán,** e gyászos emlékű napon főiskolánk tanári kara és tanuló ifjúsága, az állami tanítóképző-intézet ifjúságával együtt a városi templomban reggeli 1/2 8 órakor tartott alkalmi istenitiszteleten való részvétel által adott külsőképen kifejezést szíve bánatos érzéseinek. A XC. zsoltár 1—2. versének eléneklése után ifj. *Bálint Dezső* s.-lelkész vezette el szép imádság szárnyain a gyülekezet lelkét a 13 vértanú Golgotájához. Imádkozás után a gyülekezet állva énekelte el a Hymnust s ezzel az istenitisztelet véget ért.

— **Meghívó.** Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egyesület évi rendes közgyűlését 1905. október hó 18-án délelőtt 9 órától kezdődőleg Mezőkeresztesen, az ev. ref. templomban tartja meg. A gyűlést megelőzőleg, istenitisztelet tartatik. Tárgysorozat: 1. Elnöki megnyitó és jelentés. 2. A választmányi gyűlés jegyzőkönyvének előterjesztése. 3. Emlékbeszéd Sztankovics István elhunyt kartársunk felett. Tartja: *Tóth Imre*, tiszakeszi-i tanító. 4. A bíráló-bizottság jelentése. Előterjeszti *Fogarasi Jenő*. 5. A pályanyertes mű felolvasása. 6. Jelentés a könyv- és pénztár állapotáról. 7. Beszámoló a Budapesten tartott magyarországi ev. ref. tanítói gyűlésről. Tartja: *Baksa Lajos*. 8. Ellenőrválasztás. 9. Indítványok. Ezen gyűlésre a t. pályatársakat és tanügybarátokat tisztelettel meghívjuk. A

gyűlést megelőző napon, okt. 17-én délután 5 órakor az ev. ref. egyház tanácstermében választmányi gyűlés tartatik, melyre a t. választmányi tagok meghívattak. Mezőcsát, 1905. szeptember 29. *Tóth Elek*, egyesületi elnök, *Kalas Barna*, egyesületi jegyző.

— **Váró Ferenc**, a Bethlen-kollegium országos nevű tanára betöltötte mint tanár a hivatalos 3 évtizedet. Ez alkalomból a múlt hó 30-án a kollegium előjárósága, tanári kara s a tanítványok serege ünnepet ültek a tiszteletére s köszöntötték a hü munkást, a tipikus prot. tanárt, a tudóst, a kitűnő kormányzót s a kedvelt író az elismerés koszorúival. Oda állunk mi is szívbéli buzgósággal az ünneplők sorába, mert Váró Ferenc azok közé a ritka alakok közé tartozik, akik amerre megfordulnak, ahova kezüket, tollukat, tudásukat, akaratukat, ihletüket és kitartásukat oda fordítják, ott mindenütt siker, áldás, tisztesség sarjad és minden kíváncsi növekedésnek és virágzásnak indul. Otthon a kollegiumban, az egyházkerületben, vagy a közegyház szolgálatában, mint egyetemes tanügyi bizottsági előadó, énekügyi bizottsági tag, konventi és zsinati képviselő, mindenütt mindenkor ugyanaz: pedans a munkaszeretethez, a kötelesség teljesítéséhez s szinte makacs a kitartásban, az elkezdett munka sikerre fejlesztésében s az idővel való bölcs gazdálkodásban. Sokra ráér, sokat elbir, igen sokat ~~tegez~~. Lelkes hive prot. tanügyünknek, buzgó tagja anyaszentegyházunknak, atyja, szerető vezére tanítványainak s a kívül állók előtt is tiszteletes: — az Isten áldása maradjon rajta, hogy lelke gazdagságából jusson még bőven prot. tanügyünknek és ev. ref. anyaszentegyházunknak s a viharedzett fa jó gyümölcseit közel és távol áldva és gyönyörködve élvezhessük még nagyon sokáig!

— A „Sárospataki Ref. Nőegylet“ által rendezett felolvasó ünnepélyen (szept. 26.) a bevétel volt: 440 kor. 30 fillér, a kiadás 93 kor. 96 fillér, így a tiszta ~~övedelem~~ 346 kor. 34 fillér. Ez alkalommal a szegények és árvák segélyezésére a következő felülfizetések, illetőleg adományok folytak be az egylet pénztárába: Herceg Windischgrätz Lajosné 25 korona, báró Vay Béla főgondnok 20 kor., Bodor István 10 K., Máray Lajos 10 K., Dókus Ernő 5 K., dr. Kun Zoltán, Illyés János, dr. Meczner Sándor, Nagy Ignác 3—3 K., Lévy József, Fenczik Nikon, Knopfler Jónás Knopfler Jenő, Nagy Lajos, Páricsy József, Radil Károly, Szepessy István 2—2 K., Bornemisza László, Czinke István, Csik Dániel, dr. Finkey Ferenc, Meczner József, Nagy Gáborné, Nemes Lajos, Okruczky Berta, Pósa Lajos, Radácsi György, Ragályi Béla, Ragályi Géza, Ragályi Gyula, Székely László, Witt József 1—1 korona. A szegények részére juttatott szíves adományokért fogadják a jószívű adakozók a Nőegylet hálás köszönetét! Hasonlóképen mély köszönetét fejezi ki a Nőegylet szíves fáradozásukért a felolvasó-estélyen közreműködött összes hölgyeknek és uraknak! Sárospatak, 1905 október 4. Dr. Rácz Lajosné, elnök, Buza János, titkár.

— **Visszaútasított megbízás.** A kultuszminiszter felkérte *Schneller* István drt, a kolozsváregyetemen pedagógia tanárát, hogy mint más években, az idén is, mint a kormány megbízottja, látogasson meg több erdélyrészi gimnáziumot. *Schneller* a miniszternek levelet írt, amelyben a *megbízást visszaútasítja* és kemény szavakkal tiltakozott az alkotmányellenes kormány működése ellen, kijelentve, hogy *e kormánytól bizalmi megbízást nem fogad el.*

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerület** igazgatótanácsa elhatározta, hogy az egyházkerület történetéből, melyet *Pokoly József* theol. akad. tanár írt meg, kiadja a második kötetet is, melynek kedvezményes ára 5 kor lesz. Elhatározta azt is, hogy egy konfirmációs kátéra pályázatot hirdet f. é. dec. 31-iki határidővel. A pályanyertes mű 1000 koronában lesz megálapítva.

— **A budapesti ref. theologiai akadémia** ötven éves fennállása évfordulója alkalmából 1905. október hó 10-én d. u. 5 órakor a ref. főgimnázium (Lónyay-u. 4/c.) dísztermében jubileumi emlékünnepelet rendez, melynek programja: 1. Karének. CV. zsolt. 1., 2. vers. Előadja az ifjúság énekkara. 2. Imádság. Tartja: B. Pap István, theol. tanár. 3. Megnyitó-beszéd. Tartja: Hamar István, igazgató. 4. Emlékbeszéd. Szóts Farkas, theol. tanártól. 5. Karének. CXXXV. zs. 1., 12. vers. Előadja az ifjúsági énekkar. A nagy hivatású intézetnek tisztelettel kívánunk dicsőséges növekedést és századokra szóló békés, boldog jövőt!

— **Értesítés.** Az *Újszövetségi apokrifusok* előfizetőinek és mindazoknak, akik e hézagpótló munka iránt érdeklődnek, szíves tudomására hozom, hogy a munka ez év karácsonyára feltétlenül megjelenik. Minthogy pedig a bolti ára 6 korona lesz, újlag tisztelettel felkérem az érdeklődőket, hogy arra előfizetni szíveskedjenek. Az előfizetést 4 koronával folyó év október hó végéig elfogadom. Már most tudatom azt is, hogy akik az előfizetést előre be nem küldik, azoknak a munkát utánvétellel küldöm meg. Pozsony, 1905. október 1. *Raffay Sándor*, theol. akad. tanár.

— **H. Bathó János**, főiskolánk ének- és zenetanára, aki már több ünnepélyes alkalommal fényes tanújelét adta szép tehetségének és kiváló zenei képzettségének s aki már mint zeneszerző is ismertette nevét a szakkörökben: most ismét a nyilvánosság elé lép újabb szerzeményeivel. Kiadta *cimbalomra* írt „**Kilenc Magyar Népdal**“ című füzetét, melynek tartalma a következő: 1. Alkonyatban esendesen . . . 2. Sír a nóta . . . 3. Édes anyám . . . 4. Nem hiszed te . . . 5. Láttam én már . . . 6. Kesely lovam . . . 7. Kesereg a holló . . . 8. Czinka Panna . . . 9. Sirjon, sirjon az a nóta . . . A 9 népdal közül az 1—6. és 9. számúak szövegét *Veres Ferenc* sárospataki állami tanítóképezdei tanár, a 7-ik számúét *Zempléni Árpád*, a 8-ikét *dr. Nagy György* írta. A sorozatban két kuruc dal is van. Egyik a „Kesereg a holló . . .“; másik a „Czinka Panna . . .“ kezdetű. A füzet a szerző tulajdona. Megjelent Bpsten. Ára 2 kor. 40 fillér. Kapható a szerzőnél Sárospatakon. — A „Kesereg a holló . . .“ és „Czinka Panna . . .“ kezdetű darabokat *énekhangra és zongorára* „**Két Kuruc Dal**“ címmel külön (2-ik) kiadásban is közrebocsátotta a szerző. Ez is sajátja. Ára 1 K. Kapható a szerzőnél Sárospatakon. Izléses, csinos kiállítása a főiskolai könyvnyomdát dicséri. Az értékes tartalomnál fogva mindkét füzetet a legmelegebben ajánljuk zenekedvelő olvasóközönségünk figyelmébe!

— **Szőlőmívelő gépek és eszközök bemutatása.** A Zempléni vármegyei Gazdasági Egyesület f. hó 11-én kedvezőtlen idő esetén 14-én d. e. 9 órakor tartja meg Éva Ödön úr feketehegyi alsószőlőjében a közbejött akadályok folytán már több ízben elhalasztott szőlőmívelő (kapáló, gyomláló, saraboló) gép és eszközök bemutatását, melyen a legújabb egyszerű szerkezetű szőlészeti és gazdasági céloknak teljesen megfelelő, könnyű kézi és 1 fogatú gépek munkaközben szem-

életileg fognak bemutatni — Ezen alkalomból reggel 8¹/₂ órakor a vármegyeház előtt magánfogatok fognak az érdeklődők rendelkezésére állani.

— **Dunky fivérek** cs. és kir. udvari fényképészek Sárospatakon Kossuth-utca 70. szám, Bakó féle házban levő műtermőkben okt. 8-án levételeket fognak eszközölni.

— **Köztudomású**, hogy köhögés, rekedtség és elnyálkásodásnál legbiztosabban hatnak a világhírű *Egger-féle mellepasztillák*, melyek a gyomrot nem rontják és kitűnő ízűek. Kaphatók minden gyógyszerárban és drogeriában. Doboza 1 és 2 korona. (Próbadoboz 50 fill.) Főraktár: Nádor gyógyszerár, Budapest, VI., Váci-körút, 17.

Hirdetmény.

A sárospataki ev. ref. főiskola sárospataki királyhegyi és szegilongi Poklos-szőlőjében a f. évben termelt bornak való szőlő 1905. évi okt. 19-én d. u. 2 órakor Sárospatakon a főiskola tanácstermében árverésen eladatik. Kikiáltási ár a sárospataki szőlőre vonatkozólag 10000, a Poklosra vonatkozólag 20000 K, összesen 30000 korona, melynek 10%-a az árverelni szándékozók részéről leteendő. A termelés becsáron alól is eladatik. Az árverés meg, vagy meg nem erősítése felett a gazdasági választmány azonnal határoz.

Egyéb feltételek alólirott jogigazgatónál megtudhatók. Esetleg pár száz új hordó is eladó.

Sárospatak, 1905. okt. 5.

Debreczeni Bertalan,
jogigazgató.

Szerkesztői üzenetek.

Tisztelettel kérjük olvasóinkat, hogy az egyházi élet körébe vágó nevezetesebb eseményekről lapunkat legalább néhány sorban idejekorán értesíteni szíveskedjenek.

E. K. A jó kívánságot köszönjük! Az összeget óhajtasod szerint könyveltük el.

P. M. Levélben adjuk meg a választ.

D. B. Így is jó lesz, csak hézagosan.

TARTALOM: *Radácsi György*: A Próba-énekeskönyv. — *Rácz Lajos, Ellend József*: Vélemény az érettségi vizsga reformjához. — *s.-n.*: A magyar Prot. Irod. Társaság IX. vándorgyűlése Sopronban, 1905. szeptember 26—27-én. — *Harsányi István*: Néhány szó a történeti kritikai theologiai irányról. — *R. L.*: Könyvismeretetés. — Vegyes közlemények. — Hirdetmény. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Oh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuak

Egger mellepasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadoboz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellepasztilla
csakhamar meggyógyított

A „Pesti Napló“ új karácsonyi ajándéka.

Modern Magyar Festőművészet

a címe új kiadványunknak, melyet 1905. évi karácsonyi ajándékkul szántunk t. előfizetőinknek.

Ez az új ajándékművünk, noha folytatása és kiegészítő része lesz a „Magyar Festőművészek Albuma“-nak, mégis mint teljesen önálló mű gyönyörű foglalata lesz a modern magyar festőművészet rémekeinek.

Eddigi karácsonyi ajándékainak is a magyar irodalmat és magyar művészetet szolgálták, nagyszabású és nagymérvű diszművek százezernyi példányaival terjesztve el a magyar költészet és festőművészet nagyjainak alkotásait. A remekművek e díszes sorozatát folytatja most a „Pesti Napló“ új és eddigi ajándékait túlszárnyaló diszművel: a „MODERN MAGYAR FESTŐMŰVÉSZEK“-kel. — 50 nagyszabású festményt szemeltünk ki a modern magyar festők alkotásaiból, nagyrészt mesteri kivitelű műlapokon és gyönyörű többszínnyomasú képekben.

Ezenkívül be fogjuk mutatni e műben jelesebb festőink vonzóan megírt életrajzát. A szöveget, amely a modern magyar festőművészet történelmét fogja tárgyalni, elsőrendű esztétikusaink könnyed előadásában, színes képek és rajzok fogják tarkítani. Albumunk külső formájában is követni fogja eddigi törekvéseinket és a magyar könyvkötőiparművészet újabb likotása lesz.

Ezt az új páratlan diszú ajándékunkat megkapja karácsonyra állandó előfizetőinkön kívül minden új előfizető is, aki mostantól kezdve egy évre megszakítás nélkül a „Pesti Napló“-ra előfizet. Az előfizetés fél- és negyedévenként, sőt havonta is eszközölhető. Előfizetési ár egy évre 28 kor., félévre 14 kor., negyedévre 7 kor., 1 óra 2 kor. 40 fillér. Mutatványszámot szívesen küld

a Pesti Napló kiadóhivatala.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csep a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belelegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit: hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször múlászthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

FIZETÉSI NEHÉZSÉGEKET kereskedők, gyárosok, hivatalnokok és iparosoknál bármily helyen szakember insolvenca jelentés nélkül jogi tanácsos közreműködésével rendez. A szükséges fedett egyezkedési hitelek megszerzi. Csődök egyezkedése selvállaltatik. Bleier Fried és Társa budapesti bejegyzett cég. Budapest. Erzsébet körút 23.

NYOMTATVÁNYOK

a legjutányosabb árban

izléses kivitelben készülnek

a sárospataki ref. főiskolai nyomdában

ÉRTESÍTÉS.

Tisztelettel értesítem a n. érdemű közönséget, hogy Sárospatakon a vasúti állomással szemben lévő egyik házamban elsőrendű rézbútorokkal teljesen újonnan felszerelt

vendégszobákat

rendeztem be mérsékelt árak mellett.

Tisztelettel

Orenstein Ignác,

vendéglős.

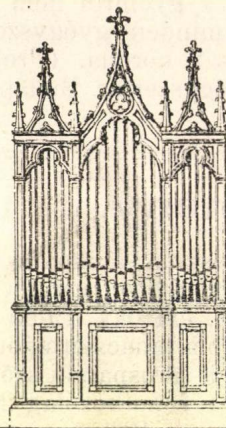
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy diszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi vespriki kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.

**Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre**

szállít

HEGEDÜS és SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

tiszántúli ev. ref. egyházkerület főbizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN

Kossuth utca 11.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.
MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 „	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél „	10 „
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed „	6 „
			Nyolcad „	3 „

A Próba-énekeskönyv.

(Vége.)

Az abauji és felső-borsodi egyházmegyék nem bírtak beletörődni a konvent döntésébe s felterjesztésekkel keresték meg a tiszáninnyi ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlését, kérve azt a próba-énekeskönyv sülyedő hajójának megmentésére. Sajnálják a kárba vesztett vagy veszni indult munkát, a temérdek tördést, amivel ez a munka járt; a pénzt, amelybe belekerült s a sok szép reménység dugába dőlését, amellyel ez a lassan haladó munka a jobb s szebb után vágyakozók lelkét eltöltötte s kívánják a már is érett gyümölcsökkel kecségetető vállalkozás folytatását és mielőbbi befejezését.

A tiszáninnyi egyházkerület közgyűlése nem késett a kérő szó meghallgatásával s egyetlen ellenmondó hang nélkül, teljesen egyértelemmel határozta el, hogy felír a zsinathoz s kéri azt a próba-énekeskönyv további sorsának egyengetésére, vagyis kiegyenlésére annak, ami immár görbére hajolt.

Három fő érve veti bizodalját a tiszáninnyi egyházkerület, amikor erre a lépésre vállalkozik, mitsem félve attól, hogy akadhatnak, akik holmi olesó gyanúsítással megkisebbséghetnek s mint bálványimádás bűnében terheltek, kárörvendő szívvvel elmaraszthatják. Az ő dolguk. Legyen nekik az ő hitük szerint!

Az első érve a liturgia egységesítésére való országos törekvés. Tele vagyunk, vagyis inkább vannak ev. ref. egyházunk minden rendű-rangú hivatalosai és nem hivatalosai az egységes liturgia után való epekedéssel. Szinte szégyenletesnek bélyegezték már sokan azt a sok apró-cseprő különbséget, ami a történeti fejlődés folyamán itt-ott, mint sajátos egyéni erő bizonyítéka, vagy helyi szokás megcsontosodott s telejajgattuk az országot attól való félelmünkben, hogy a sokféleség betegségéből képtelenek leszünk kibontakozni. Egyformaság, egyenlőség, — ez most a jelző. Egyformaság a keresztelezésben, az esketésben, a temetésben; egyenlőség a confirmatióban, az úrvacsorázásban; ugyanannyi kötött és kötetlen elem itt is,

ott is; ugyanannyi úri ima, egyéb ima, áldás stb. mind az öt egyházkerületben s esuda, hogy nem ugyanannyi harang a tornyokban és nem ugyanannyi harangozás az ország valamennyi kálvinista tornyában — élőknek és holtaknak egyaránt. Hát csak az énekeskönyvünk ne legyen egységes? Ezzel még bátran maradhatunk különfélék az istenitisztelestünk egységesítése mellett is?! . Erdéllyel megcsináltuk már az uniót többféle képen; csak az énekeskönyvünk unióját nem tudnók vagy nem akarnók megcsinálni?! .

Iyenformán gondolkozik a tiszáninnyi egyházkerület s ne csodálja senki, ha nehezen tudja megérteni, hogy miképen maradhatna ki a közös énekeskönyv az istenitisztelest egységesítés kísérleteiből. Mert azt, hogy ha együtt akar Erdély törvényt hozni a Királyhágon inneni egyházkerületekkel, akkor fogadjon el a törvényalkotókra nézve bizonyos egységes választási elvet is, — ezt joggal lehetett annak idején megkövetelni; de hogy a liturgialis egység kedvéért fogadja el a mi énekeskönyvünket, amelyet magunk is javítandónak tartunk már legalább 3 évtized óta: — ilyesmit gondolni is nagy tökéletlenség volna, kívánni meg annyival inkább. — Miután pedig az is a képtelenségek közé tartozik, hogy a Királyhágon inneni kerületek fogadják el az erdélyi s az idő által a mienknél is jobban megviselt énekeskönyvet a szent közösség kedvéért: — nincs más helyes út a közösség kivívására, mint az, amelyen már jól előrehaladt az öt kerület, t. i. egy közös énekeskönyv megalkotása. Mert hát mi zavarhatja bennünk inkább a testvéri egység érzetét, ha különböző vidékek templomaiban megjelenünk: az-e, ha az istenitisztelest folyása alatt többet ülünk vagy állunk az egyik helyen, mint a másikon; vagy az, ha teljességgel nem tudunk beolvadni a gyülekezet énekébe? Igazán az öt kerületre egyaránt kötelező egységes liturgia egy közös énekeskönyv nélkül komolyan el sem képzelhető mindaddig, amíg az éneklés az istenitisztelest lényeges részét képezi. Pedig azt képezi most s fogja képezni talán örökké.

A második érve a tiszáninnyi egyházkerületnek nevelésoktatási jellegű. Az énekeskönyv — köztudo-

más szerint — nemcsak az istenitisztelésben jut jelentőségre, hanem az iskolákban is s ne próbáljuk ezúttal eldönteni, hogy itt vagy amott nyereségebb-e a lélek irányítására és erősítésére. Vallástankönyveink — legalább részben — úgy vannak berendezve, hogy azok révén az énekeskönyv legkiválóbb részletei a vallási oktatás anyagául is szolgálnak. Tanulni kell azokat, akár csak az u. n. arany abcét, akárcsak a reggeli és estvéli imákat vagy a vizsgai versezeteket. Lehetőleg olyan könnyed formájúaknak kell tehát ezeknek az énekeknek lenniök, mint a tankönyv egyéb tanulnivalóinak, hogy a gyermek elméje könnyen foghassa, a szíve, lelke édes táplálék gyanánt kívánhassa. Merjük-e állítani, hogy a mi használatban levő énekeskönyvünk ilyen?!

Vallástankönyveink azóta, hogy énekeskönyvünk a mai tartalmát megkapta, sokszoros javításon mentek keresztül. Érezhető rajtok nemzeti nyelvünk megújodása, csiszoltsága, újjászületése. Egész nép- és középiskolai oktatásunk nyelve jórészen más, mint énekeskönyvünk keletkezése idején volt, sokszorosán más, mint a Szenczy Molnár Albert idejében. Aki próbálta, tudja, hogy egy-egy zsoltár-vers milyen kemény dió az olyan gyermeknek, aki a gyermek-költészet mai irodalmi termékein kapogatott — legtöbbször már otthon, a családi körben — a betűre, a tanulásra vagy aki az u. n. óvodákban szerzett ismereteivel jut be a népiskolába. A szüle, aki ad valamit a gyermeke első iskolai lépéseire s a tanító, aki kötelességszerűleg végzi a gyémántköszörülés kemény feladatát: — bizonyosan tapasztalja szinte naponként, hogy énekeskönyvünk nyelvezete reformot kíván, ha azt akarjuk, hogy továbbra is részét képezze valláserkölesi oktatásunknak. A szép, dús, tanulságos tartalmat be kell öltöztetnünk mai irodalmi nyelvünk könnyed, tetszős köntösébe s versenyképessé kell tennünk mai vallásos és világi költészetünk legjobb termékeivel, hogy általuk a gyermeki lelket szívet a vallásos eszmék és igazságok rabjaivá tehesük, ahelyett, hogy őket a vallásos költészet termékeitől s magától a vallástól holmi emészthetetlen táplálékokkal visszariasszuk. Igaza van a tiszáninneri egyházkerületnek, hogy nem szabad az énekeskönyv ügyét a napirendről leszavazni és leszorítani valláserkölesi oktatásunk magasabb érdekei miatt sem.

Az olvasó előtt bizonyára nem ismeretlen az a több oldalról s több ízben megindult mozgolódás, amelylyel korlátozni vagy éppen kiszorítani szerették volna egyesek, sőt egész testületek is a népiskolai vallás-oktatás köréből az ó-szövetségi elbeszéléseket, költői és prófétai szemelvényeket. A beregi egyházmegye előljárt egy időben ezzel a törekvésével. A temérdek idegen név (hely és személynév), amelylyel a népiskolás gyermeknek bírkózni kell előbb, mintsem a saját hazája nagyjaival s történeti emlékü helyeivel megismerkedett volna: — elbírhatatlannak, betanítatásuk pedig oktatási balfogásnak tűnt fel az illető

bajvivók előtt. Annyi tetszetős érvvel tudták támogatni álláspontjukat, hogy nehéz volt ellenük védekezni s az u. n. bibliai történetek szerzett jogát a valláserkölesi oktatás körére nézve megmenteni. Ma sem némúlt még el ez a mozgalom s ha énekeskönyvünkben is ott tartogatjuk még a sok idegen isten- és ember-nevet; ha a Jehovát, a Zebaótot, a Siont, a Kherubokat, Ábrahámot, Izsákot, Jákobot, Mózeszt, a vándorló zsidók által érintett vidékek neveit stb. stb. a 10 világ-öst (Ádámotól Noéig), a Jákob 12 fiát, az Izráelt, a Kanaánt, Egyiptomot, Babilont stb. stb. még a vallásos költészet útjára is elébe helyezzük a mi Istenünknek, a mi Jézusunknak, az apostolainknak és evangyélisainknak s a mi hazai nagy alakjainknak és szent helyeinknek: — nem járulunk-e hozzá magunk is ama bizonyos mozgalom állandósításához és kitörő, majd behamvadó tüzének élesztéséhez?

Tudunk előkelő tanítókat, akik már az 50-es években kiigazították az éneklésre meghasznált zsoltárok minden idegenszerű, a keresztyén világnézet-től távolabb eső vonatkozásait. „A Sionnak hegyén Úr Isten” — helyett ezt diktáltatták nagy következetességgel: „A te szentházadban Ur Isten” s a 33-dik zsoltár lant, hegedű és cimbalmi zengéseit is keresztyén szólamokra változtatták át; a „ki ülsz a kerubimokon” éneksort „ki ülsz fenn égi trónodon” szavakkal cserélték fel s a babiloni vizeknél sírángozók síralmát nem vették ajkaikra soha s az elpusztult Jeruzsálem romjai felett sem keseregtek stb. — Ha jó volt ez a törekvés már egy félszázaddal ezelőtt s ha tudták ezt igen kiváló gyülekezetek már akkor méltányolni: miért lenne az ilyen most, a XX. században időszerűtlen és a népre nézve elbírhatatlan?! — Mai népiskolai vallásoktatásunkkal, legalább a formára nézve, sokkal előbb vagyunk már, semhogy a mai népiskolából kikerült nép a megszépített, a kíváncsabbá változtatott, idegenszerűségéből kivetkőztetett zsoltároktól idegenkednék. Ahol ez az idegenkedés csakugyan feltámadna, ott valami hiba van a népiskolai oktatás, közelebből a valláserkölesi oktatás körül.

A 3-dik főérve a tiszáninneri egyházkerületnek az, hogy az újított és közös énekeskönyvünkkel meg kell szüntetni azt a különlegességet, ami divatban van most, t. i. hogy a Tiszántúl így, a Dunáninnen, Dunántúl és Tiszáninnen pedig amúgy rövidítgetik, módosítgatják zsoltárainkat, sőt dicséreiteinket is — a hivatalos kiadású énekeskönyvben. Mindenki tudja, hogy az u. n. zsebkiadású énekeskönyvek sok zsoltárdarabja meg van kurtítva; azokból a nem nekünk való részletek ki vannak küszöbölve. Ez nemde egy jelentékeny módosítás, mondjuk úgy, hogy reform. Ki eszközölte? Ne kérdezzük. De kérdezzük meg azt, hogy hány gyülekezet írt fel az egyházmegyére és hány egyházmegye a kerületekre ez ellen a változtatás ellen?!... Mi úgy tudjuk, egy se, sehonnan se, még a legzsoltárosabb híró Baranyá-

ból sem! — Lehet, hogy tévedünk, de mi így tudjuk. Hát ha ezt a reformfelét eltűrték nagy türelemmel és nem esett emiatt kár egyetlen gyülekezet hitében és vallásos meggyőződésében sem: vajjon felzendülnének-e a komolyabb természetű, valódi reformálás ellen, az énekeskönyv korszerű megújítása ellen?! Mi azt hisszük, hogy nem! Ahol esetleg zúgnának, morognának és hiábavalóságot terveznének az ő üdvöket munkáló felsőbbség ellen: — ott a vezetőségben volna a hiba, a makaesség, a dac, a makrancosság és semmiesetre sem az istenadta népben.

Annak a félreformnak és nem is egységes reformnak megszüntetése végett is kíváncsiak volna csakugyan a próba-énekeskönyvnek közös énekeskönyvvé való bevétele.

Nem azt mondjuk, a világért se mondjuk azt, hogy a próba-énekeskönyvet úgy fogadja el az öt kerület, amint van. Vannak, még mindig vannak rajta nyesegetni, pótolgatni valók — az bizonyos. De egészben véve kétségtelenül felülmúlja használatban lévő énekeskönyvünket s néhány új éneke pedig valódi gyöngye mai vallásos költészetünknek és vannak igazi nagy szükségét kielégítő részletei — bizonyos alkalmi énekekben s a végére csatolt imák is inkább megfelelnek a mai műveltségű nép lelkületének, mint a mostaniak. — Lehet vitázni a beosztása felett, lehet sajnálkozni bizonyos kimaradt énekek felett; de aki figyelemmel kísérté az énekeskönyv megújítására elfogadott bizottsági tervezeteket s az énekek átdolgozására nézve megállapított elveket: — annak legalább is el kell hinnie azt, hogy e munka körül semmiesem történt egyoldalúsággal, vagy elhamarkodva s hogy az e munka körül kisebb-nagyobb szerepre hivatott egyéneket egyaránt a tisztas építés vágya vezette fáradozásaikban és nem holmi boldogtalan hiúság vagy épen rombolási szellem.

Nem vágyunk olyan gazdagok, hogy ezt a sok küzdéssel kicsiszolt drága követ nagykevélyen sutba dobhassuk. Vallásos költőink — sajnos — nem születnek olyan sűrűn, hogy dalaikból hamarosan egy századokra szóló gyűjteményt alakíthassunk. Az időnek is lohasztó súlya van: elégedjünk meg azért, ha a mai idő képére tudunk valami alkalmasat és kielégítő megteremteni!

Ha végképen nem kellene a mi öt kerületünknek egy közös, megújított énekeskönyv: vajjon elvetné-e annak közelismerésszerű remekeit is? Nem tudná-e módját találni, hogy legalább közkinccsé váljanak belőle azok, amik arra valóban érdemesek és amelyeknek véka alá rejtése bűn? Nem képezhetnék-e ezek a gyöngyök — ha már bölcsében nem tehetnének! — az újra kiadandó régi énekeskönyv függelékeit? Innen aztán bemennének elébb a szívekbe, az iskolákba, a templomokba s majd a magok megfelelő helyére, amikor már rájuk ütötte a helyeslés pecsétét az egész anyaszentegyház.

Irva van, hiszen tudjuk jól, hogy „Avagy el-

veszted-e az igazat is a gonosszal egybe?! Talán vannak o't ötven igazak... avagy elveszted-e és nem kedvezel-e a helynek az ötven igazakért, akik ott vannak?!... Irva van, hogy elveszted-e negyvenért, harmincért, húszért s elveszted-e tízért?!... Megvan írva az Ur felelete is: „Nem veszttem el!”

A zsinat bölcsen teszi, ha úgy felel majd, a amiképen a Jehova felett Ábrahámnak (I. Móz. XVIII. 23—33).

Radácsi György.

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi értesítőiből.

A júniusi évváró-vizsga meleg napjai után, amelyek az örömmel annyi édes gyümölcsöt és a szomorúságnak olyan sok keserű termését érlelték meg a gyermekeikért mindent áldozó szülők és a tanuló ifjúság számára, rövidebb vagy hosszabb idő alatt megjelentek az igazgatók által szerkesztett „Értesítők,” melyekben a vezetésük alatt álló intézetek egy évi életét, működését, szellemi és anyagi állapotát a lehető tiszta világításban igyekeztek bemutatni a nagyközönség s különösen a tanítató szülők előtt. Sok esztendei tapasztalásból tudom, hogy a szülőknek egy tekintélyes része ezeket a nagy fáradsággal összeállított s nagy költséggel kinyomatott füzeteket át sem lapozza s legfeljebb saját gyermekének és még egy pár ismerős fiúnak a tanjegyét keresi fel azokban, összehasonlítás céljából. Azután, amelyik érdekelve van, végigolvassa még a jótétemények kiosztásáról és a tápintézetbe felvett tanulókról szóló kimutatást s ez a tanulmányozásra szolgál alapul jó osztályzatú fia szellemi tehetségének dicsőítésére vagy a gyenge kalkulust nyert fiú tanárainak gucsmolására, gyanúsítatára és a jótéteményeket osztogató előljáróság részrehajlásának nyilvános hirdetésére. Az ilyen tapasztalatok támasztották egyes tanügygyel foglalkozó emberekben azt a gondolatot, hogy kár vesztegetni az évi értesítők összeállítására a testi és szellemi erőt s kinyomatására az évről-évre megújuló pénzkidrást, mert hiszen azt a célt, amelyet ezeknek közrebecsátásával elérni óhajtunk, még csak meg sem közelíthetjük.

Hát én az így gondolkozókkal nem vagyok egyvéleményen! Célszerűnek és szükségesnek tartom az évi értesítők kinyomatását és közrebecsátását, nemcsak azért, mert ilyen módon tanintézeteinknek legalább újabbbkori történetét főbb vonásokban s készen hagyjuk az utódokra, hanem azért is, mert ezekkel az összeköttetéssel fentartjuk a tanintézet sorsa s fejlődése iránt érdeklődő közönséggel és egyúttal alkalmat szolgáltatunk arra, hogy ezeknek alapján az illetékes tényezők, akiknek nincs alkalmuk személyesen betekinteni az iskola munkakörébe, jóakarátú bírálatot gyakorolhassanak az intézet irányára és szellemi működése felett. Kétszeresen szükségesnek tartom ezt protestáns

s közelebből ev. ref. tanintézeteinkre nézve, mert hiszen ezek létrejöttüket, fennállásukat és fejlődésüket — egészen a legújabb időkig, — egyesek és testületek áldozatkészségének s az egyház szeretetéből származó buzgalmának köszönhetik.

Ilyen szempontból tekintve a dolgot, nem tartom egészen helyesnek tanintézeteink igazgatóságainak azt a szokáson alapuló eljárását, hogy a vezetésük alatt álló intézetek értesítőit csakis a legközelebből érdekelt szülőknek s megemlítés és ismertetés céljából egyes hírlapoknak és talán még itt-ott az ev. ref. lelkészi hivataloknak küldik meg. Én azt óhajtom s ennek az óhajlásomnak egy alkalommal, eléggé illetékes helyen, általános helyeslés közt kifejezést is adtam, hogy protestáns fő- és középiskoláink igazgatóságai a tanintézet és a volt növendékek között az összeköttetést az értesítők útján folytonosan fentartani igyekezzenek, olyan módon, hogy azoknak a volt növendékeknek, akik az életben tisztességes állást foglalnak el, a névsorát nyilvántartsák s évenként az „Értesítő“ egy példányát küldjék meg. Én meg vagyok győződve arról, hogy ennek a figyelem számba is vehető eljárásnak szellemi, sőt anyagi tekintetben is meglenne az örömdísz eredménye. Hogy meglenne, azt biztosan következtethetjük azokból a 10—50 éves találkozókból, melyeket az egyes intézetek volt növendékei az alma-mater kebelén rendeznek. Ezeken a nevelőanyához való ragaszkodásnak és hálás szeretetnek annyi szép jelét van alkalmunk tapasztalni még azok részéről is, akik évtizedek óta csak egy-egy röpke hírt hallottak az őket ápolva nevelt intézet életének nevezetesebb eseményeiről.

Előttöm fekszenek ev. ref. fő- és középiskoláink értesítői. Kiállítások általában sokkal tetszetősebb, mint egy évtizeddel ezelőtt. Egyikben, másikban be van mutatva az intézet palotaszerű új épülete is. Ezeket látván azok a régi növendékek, akik a már nem korszerű s közegészségi tekintetből is hivatalosan kifogásolt régi épület lépcsőit koptatták: igen valószínűleg irigykedve gondolnak a mai Lódog nemzedékre, amely a díszesen berendezett s a lehető legnagyobb kényelmet nyújtó új épületekből bizonyára az igazán szépnek finomabb érzékével, a tanárok iránt érzett szeretetnek és tiszteletnek nagyobb mértékével, a hasznos ismereteknek, a tudományoknak bővebb gazdagságával, ev. ref. egyházunkhoz hűségesebb ragaszkodással, az alma-materhez változhatatlanabb szeretettel és hálásabb emlékezéssel s mindenekfelett épebb testtel és lélekkel kerülhetnek ki az életbe, ahol munkakedvben, becsületességben s jellemsszárdaságban elődeikkel nemcsak versenyezhetnek, hanem azokat túl is szárnyalhatják! Hát bizony így kellene ennek lenni; de hogy valóban így lesz-e, azt majd a jövő fogja megmutatni!

Tagadhatatlan, hogy ev. ref. középiskoláink különösen az utolsó 10 év alatt igen sokat fejlődtek s közülök több teljesen át is alakult. Az újonnan emelt

épületek külső díszének megfelelő a tantermek s a különböző szertárak berendezése is. Efelett az igazán váratlanul gyors átalakulás és fejlődés felett minden igaz ev. ref. vallású embernek csak örvendezni lehet. Szívvel örvendezek én is, de őszintén bevallom, hogy örömdísz nem mondhatom egészen tisztának. Megzavarta azt a hódmezővásárhelyi, kecskeméti, máramarosszigeti, marosvásárhelyi, szászvárosi, szatmárnémeti s ezekenkívül még egy pár gimnázium értesítőjének címlapja, amelyen az intézet igazgatósága hirdeti a nagyközönség előtt, hogy a vezetése alatt álló intézet „*államilag segélyezett főgimnázium*.” Hát én minden elfogultság nélkül mondom, hogy nem vagyok képes megérteni az általam igen tisztelt igazgató uraknak azt az örömdísz, melyet nekik ennek a különleges címnek közbetűzése szerzett, sőt a célt sem látom, amelyet ezzel elérni óhajtanak. Az én gondolkodásom szerint e nagyhangzású cím felvétele nem tekinthető egyébnek, mint dícsérvésnek a régi szegénységgel, csak azért, hogy az újabban szerzett jólétre a nagyközönség figyelme annál inkább felhívassék. Ezt látva, eszembe jut az a hercegi család, amelynek címerében egy sósperec is díszleg, jelképezvén a családnak azt a régebbi állapotát, midőn a címerszerző ős még mint pékmester szerepelt híres Bécs városában. Protestáns iskoláinknál ezzel a hangzatos címmel az én véleményem szerint csak egyet lehet elérni s ez az, hogy az intézeteinket eddig fenntartó közönségben az iskoláink iránt érzett érdeklődést és áldozatkészséget apasztjuk. Jól tudom, hogy ezt beismerni az államsegélyes intézetek igazgatóságai nem igen hajlandók s ritkaság számba megy az, amit a hajdunánási igazgató beszámolójában szintén bevallott, hogy bizony *az áldozatkészség az államsegély miatt megapadt!* Hát én igazán nem tudom megérteni, hogy p. o. „A sepsiszentgyörgyi *államilag segélyezett* ev. ref. Székely Mikó-kollégium, vagy a szászvárosi *államilag segélyezett* ev. ref. Kun-kollégium, vagy a zilahi *államilag segélyezett* Wesselényi-collégium cím miért tetszik egyeseknek jobban, mint az *államilag segélyezett* díszítő jelző elhagyásával. Mi középiskoláink államsegélyét úgy tekintjük, mint az 1848. XX. t.-e. végrehajtásának kezdetét és bizony semmi okunk sincs arra, hogy annak a minket jogosan megillető segélynek megnyert csekély részével eldicsekedjünk még iskolai értesítőink címlapján is.

Még meg tudnám ezt érteni, ha maga az államkormány az intézetekkel kötött szerződésben ezt mint feltételt kikötötte volna és a szerződést az ev. ref. egyetemes konvent ilyen feltétel mellett is megerősítette volna; de ha jól tudom, ilyet az államkormány a mi intézeteink kormányzó testületeitől sehol és soha nem követelt, mert hiszen akkor felvette volna ezt a címet a budapesti, nagykőrösi, miskolci, rimaszombati no még, hogy erdélyi iskolát is emlitsünk, a székelyudvarhelyi gimnázium is. Én azt hiszem, hogy ha így haladunk, nemsokára meg fogjuk érni azt az időt, mi-

dön kongruás lelkészeink is dicsekedni fognak az évenként nyert segélylyel s a jó példán okúlva, a leendő makkoshotycai lelkész ilyenformán fogja az anyakönyvi kivonatot aláírni: „Tóth Péter m. hotykai kongruás ev. ref. lelkész.”

Van még más megjegyzésem is. Keresem a legnépesebb s legnagyobb iskolánknak a debreceni kollégiumnak az évi értesítőjét; de schol sem találok. Van értesítője a debreceni akadémiának, a debreceni ev. ref. főgimnáziumnak s a debreceni ev. ref. tanítóképző intézetnek; de a híres debreceni kollégiumnak nincs. Az értesítők alapján úgy áll előttem ez a régi hírneves iskolánk, mint egy emberi test, melynek fejét, törzsét és végtagjait külön külön, egyiket itt, a másikat amott bemutatják, de magát az embert nem látjuk s teste nagyságára is csak az egyes részekből következtethetünk. Bárkinek az agyában született meg az a gondolat, hogy a kálvinista Rómában épült s a magyarországi reformátusok kollégiumának nevezett debreceni iskolát darabokra szaggatva mutassa be az iránta érdeklődő nagyközönségnek, gondolata éppen az iskola szempontjából nem nevezhető szerencsésnek. A debreceni collegium csak a maga egészében nagy és mély tiszteletet gerjesztő. Akadémiája magában véve bizony nem teszi országos hírűvé, lehet az egyike a legnagyobbaknak: gimnáziuma s tanítóképzője külön-külön lehet egyike a legnépesebbeknek, de a nagyközönség előtt bizony egyik sem sokkal áll felette a hasoneélú és fokú intézeteknek. Úgy van ez is, mint mikor a jómódú gazda 300 holdas birtokán a három fiú megosztódik s egyik is másik is felsóhajt, hogy egy darabban szép volt, nagy volt; de bizony külön-külön csak kis gazdának hívják a tulajdonosát. Egy ilyen intézetet, melynek vagyona, kormányzó és felügyelő hatósága a debreceni ev. ref. collegiumé, szétdarabolni, ha nem bűn is, de mindenesetre hiba. Keresem az okát, de nem találok. Egy alkalommal, éppen Debrecenben egy nagyobb összejövetele hallottam, hogy ebben a régi jó öreg collegiumban a jogtanár kicsinyli a theologiai tanárt, a theologiai kicsinyli a gimnáziumi tanárt, a képezdeit pedig már mind a három kicsinyli, mert hiszen a cím és az évi jövedelem nem egyforma.

Szégyenkezve vallom be, hogy nem ismerem a debreceni iskola mostani belső viszonyait s így a szétdarabolás valódi okát sem tudhatom. Sajnálatos dolog volna mindenesetre, ha az okot éppen az alma mater édes gyermekeiben, a tanároknak találnók fel.

(Folyt. köv.)

Buza János.

A Magyar Prot. Irod. Társaság IX. vándorgyűlése Sopronban, 1905. szept. 26—27-én.

(Vége.)

Szept. 27-én délelőtt 9 órakor istenitiszteletre vonult, szép hosszú vonalban, az Irod. Társaság, az ág. evang. templomba; ahonnan az előző vallásos

estélyről oly magasztos lelki ihlettséggel, oly nagy lelki gyönyörűségtől áthatva, a hit és az ige erejétől mintegy átszellemülten távozott el. A templom ez alkalommal már nem volt oly népes, mint a vallásos estén, mert a köteleességteljesítés, a nap terhe, a soproniak közül sokakat visszatartott. Sopron intelligens uri közönsége azonban most is kitartott, most is jelen volt.

Az istenitisztelet sorrendje, az összes énekszövegekkel együtt a gondos rendezőség szíves figyelméből mindnyájunknak kezébe adatott. Gyülekezeti énekkel vette kezdetét az istenitisztelet, a „Jövel Szent Lélek Ur Isten” dallamára menő, „A hatalom Istenének zendüljön ajkunkon ének!” kezdetű szép lutheránus dicséret két első versével. Ennek elhangzása után Antal Gábor dunántúli ev. ref. püspök imádkozott buzgó áhítattal. — Ismét gyülekezeti ének következett, az előbbi éneknek 4—5-ik verse; amely után az ékes szavú Zábrák Dénes soproni lelkész lépett a szószékre és tartott exordium gyanánt: „Áldottak akik jöttek az Urnak nevében” jelige alatt egy megkapó, magasröptű, ékes, szép üdvözlő beszédet, úgy az egybegyűlt magyar Prot. Irod. Társaság tagjaihoz, mint a több mint negyedszáz éves, népes soproni ág. ev. gyülekezethez . . . egy rövid verses foházzsal rekesztvén azt be. „Áldunk, óh Jézus, irgalom örök kutfeje. Eltűnik reménye és vigaszunk, áldunk;” kezdetű szép karének következett erre, a soproni egyház kitűnő vegyes énekkarának szívünk mélyéig ható szép éneke. Majd az előbbi szónok rövid fohásza után a főbeszéd textusa következett: Ézsaiás LXII. rész, 10—12 verse. A gazdag tartalmú szövegre épített alkalmi beszéd gondosan kidolgozva, teljesen átérezve és átgondolva, nagy szónoki hæv és lendülettel lőn előadva s úgy ennél, mint gazdag tartalmánál fogva meg is találta az útát a szívek és lelkekhez. Az egyházi beszéd után úri ima és ismét verses záróima, majd gyülekezeti éneklés következett, az előbbinek 6-ik verse. Kijövetkor a Károli-alapra történt adakozás.

Istenitisztelet után az úgynevezett „Diszülés” vette kezdetét a Kaszinó nagy, fényes berendezésű termében, ahol a város előkelő, diszes közönsége szintén megjelent. Dr. Töpler Kálmán polgármester a város- Dr. Démy Lajos egyházközségi és esperesi felügyelő pedig az egyházközség és megye nevében fejezték ki itt afelett érzett nagy örömet, hogy a magyar Prot. Irod. Társaság Sopron városát választotta ki ez idő szerint gyűlése üdvös és hasznos munkássága színteréül s üdvözlötték egyszeresmind mindketten az egy közös célra működő két prot. testvérelekezetet. Szíves üdvözlőkre Hegedűs Sándor felelt, hivatkozva beszédében arra: hogy „a tudományos kutatás és vizsgálódás a protestantizmusnak egyenesen hivatása . . . a protestantizmusnak a szerepe nem passiv, de activ,” s épen ezért buzdította a protestánsokat, hogy lépjenek a cselekvés terére!

Ezután Zsilinszki Mihály egy mélyen gondolkodó elmére valló, sok tanulmányozást igénylő, szép és megkapó értekezésben a protestáns egyház ügyesbajos dolgait tárta fel. Foglalkozott beszédében az aggodalmakat keltő számbeli apadás és fogyással is, amit a dunántúli egyházakban lábrakapott, annyira kárhozatos és bűnös egy gyermekrendszernek is tulajdonít, mely irtózatossá teszi a társadalmi betegséget minél hamarabb a legszigorúbb rendszabályok életbeléptetésével tartja szükségesnek megszüntetni. Szóltott

ugyancsak a felszínre került szociális kérdésről is, amelynek jogosultságát részben elismeri s azt az igazi humanizmus alapján véli egyedül megoldhatni.

Programm szerint *Szöts Farkas* szólott most röviden az Irod. Társaság működéséről. Majd *Hegedüs István* egyetemi tanár s választmányi tag olvasta fel vallásos költeményét. Mire *Antal Gábor* püspöknek Sopron város vendégszeretetét elismerő s hálás köszönettel fogadott beszéde következett. Indítványára a városnak, a soproni ág. ev. gyülekezetnek és esperességnek jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott. Végül *Gyurátz Ferenc* mondott köszönetet a Társaságnak Sopronban történt kiszállásáért. A midőn a Díszgyűlés elnökileg berekesztetvén, sietett mindenki a közebedre, vagy pedig szűkebb, bizalmasabb körű társalgás és étkezésre. Az ebéd jelentősebb mozzanatai: *Hegedüs Sándornak* a királyi felséget felköszöntő szokásos sablonos beszéde s az erre egy szívvel, lélekkel rázendített nemzeti Himnusz és a *Gyurátz Ferenc* erősen magyar nemzeties, kuruc beszéde.

Este 6 órakor még egy felolvasóülés volt az evang. lyceum tornatermében, — a sok üléstől még ki nem fáradt társulati tagok és az érdeklődő közönség részvételével. *Bernát István dr.* a Társaság választmányi tagja tartott először egy tartalmas felolvasást „*Haladás és protestantizmus*” címén. Utána *Payr Sándor* soproni theol. tanár s választmányi tag olvasta fel „*Winyédy István soproni prókátor és evang. főember-ről*” írott jellemző és tanulságos értekezését. Végül *Lévai Lajos* sárkeresztúri lelkész, a Magy. Prot. Irod. Társaság vándorgyűlésének egyik legbuzgóbb, szinte elmaradhatlan tagja olvasta fel *Thury Etele* pápai theol. tanár és társulati tagnak a „*Csepregi colloquium 1591.*” című érdekes tartalmu értekezését. Ezzel aztán a gazdag tartalmú soproni szép gyűlés elnöki zárszóval véget is ért. A Semmeringre és Fraknóra tervezett szép kirándulások voltak még hátra. Egy égháborús éjszaka után már a kora reggeli órákban sietve mentünk a vasuti állomásra, ahonnan 32-en Semmering-felé, 9-en Fraknóra, 4-en a Balaton vidékére, a többiek pedig az édes otthonba zónáztak haza, ez utóbbiak egy jól sikerült gyűlés szép emlékeivel szívökbén, — míg az előbbieket a még sohasem látott vadregényes hegyek, vagy pedig a Balaton-vidék bűbájos képeinek szemléltetése reményétől előre is elteltet és a megtörtént szép kirándulások után egy-egy szép vidék elragadó képével gazdagodva szívökbén.

—s. —n.

Néhány szó a történeti kritikai theologiai irányról.

II.

Téved *Mayer* 2. akkor is, mikor azt állítja, hogy én a „mindenben célzatosságot kereső kritika” partján állok, mert munkámban világosan, félre nem érthető módon kifejezem, hogy én Baurnak az Ap. Csel.-re vonatkozó felfogását (különösen a mű célját illetően) nagyon egyoldalúnak tartom. Én ugyanis ezeket írtam: Hogy a Csel. szerzője tendentiosus felfogásából kifolyólag az eseményeket, a tényeket szándékosan, célzatosan alakította át s ferdítette el,

azt talán nem volna szabad a Csel. szerzőjéről feltenni, mert hiszen ez nem volna egyéb, mint a Csel. szerzőjének homlokára odasütni a hamisító bélyegét. Azok az adatok, amelyeket Baur és követői a Csel.-ben tendentiosus átalakításoknak, ferdítéseknek tekintenek: nem egyebek, mint az eseményektől már meglehetősen távol álló szerzőnek a saját meggyőződése, felfogása szerint leírt események. Ő úgy írta le azokat, amint forrásainak közlései nyomán valószínűnek tartotta, hogy megtörténtek. Nem szándékosan, nem célzatosan alakított, módosított, változtatott, hanem írt legjobb tudomása szerint. A synoptikusok és páli levelek adataitól való eltérések nem a szándékos, a célzatos ferdítés következményei, hanem a későbbi kor egyházi felfogása által vezetett írónak bona fide közölt előadásai, minden előre kigondolt célzatosság nélkül.¹ — Mint látható, én nem tartom helyesnek a Baur felfogását, mert szerintem a Csel.-t nem lehet a paulinizmus és petrinizmus egymással való kibékítésére törekvő *békeajánlatnak* tekinteni. Ennek dacára *Mayer*, — nem tudom mi okból — mégis úgy tüntet fel, mint a tendentiosus kritika hívét; sőt tovább is megy, mikor úgy beszél a Baur-féle irányról, mint amely mindenben csak a *célzatosságot* s nem az *igazságot* keresi. Már pedig ha valamely theol. irányról el lehet mondani, hogy az *igazság* keresésében fáradozik: akkor első sorban áll ez a Baur-féle *történeti kritikai irányról*. Avagy nem az *igazságot* keresi-e ez, mikor a keresztyénség előállítását, keletkezését történeti alapon vizsgálva, az új-testamentumi irodalom termékeit, a történelem követelményeinek, alapelveinek megfelelőleg, úgy tárgyalja, mint az őskeresztyénség történetével a legszorosabb összefüggésben álló iratokat s magát az új-testamentumot úgy tekinti, mint amelynek előállása magának a ker. egyház előállításának lényeges alkotórésze?! — Az *igazságot* keresi akkor is, mikor kimondja, hogy a bibliai irodalom termékeit is olyan törvények és módszerek segítségével kell vizsgálni, mint bármely más irodalmi terméket s egy pillanatra sem szabad szem elől téveszteni, hogy ezek a szentiratok a szó szoros értelmében az irodalomhoz tartoznak s első sorban mint irodalom, mint irodalmi művek gyakoroltak olvasóikra befolyást. A történeti irány, mikor így jár el, bizony nem keres mást, mint az *igazságot*, mert tudja, hogy a tudomány előtt csak egy ideál van: az *igazság*! s nem feledi azt, hogy ami az igazi tudományosság ítélőszéke előtt perét elvesztette, az többé a vallás körében sem tarthat igényt az „*igazság*” névre!

Mikor Baur a Csel.-t vizsgálódásai után úgy tekintette, mint tendentiosus iratot, a pártok kibékítésére való törekvések idejéből: *akkor is az igazságot kereste*. S hogy ebben és más *részletkérdésben* nem találta meg, az egyáltalán nem gyöngíti az ő *alap-*

¹ Az apostolok cselekedeteiről írott könyv 83., 84., 119. l.

tételeit s nem csökkenti annak jelentőségét, mert az általa és iskolája által elért eredmények nemcsak az újkori történettudomány nagyszerű, genialis felfedezései közé tartoznak, hanem azok a keresztyénség keletkezésének és lényegének helyes megismerésére nézve megbecsülhetetlen értékűek. Szerfelett különösen hangzik tehát Mayernek az a megjegyzése, hogy hagyjak fel a történeti irány pártolásával, mert az *nem az igazságot keresi s álljak az igazságot kereső kritika táborába, amelynek elve: „nem áldozni fel mindent, amit bebizonyítani nem lehet, hanem megtartani a megtarthatót, ha az ma már be sem bizonyítható.”*

Én a magam részéről az ilyen irányú theologiai kritikának az elveit, amely boldog elfogultságában az igazságkeresés egyedüli, kizárólagos birtokosának tartja magát s képes egy más irányt úgy tüntetni fel, mint amely szándékosan nem keresi az igazságot: egyáltalán nem tudom aláírni, helyeselni. Ezek az elvek csak hadd maradjanak az *u. n. közvetítő*, vagyis *mindent összeegyeztetni törekvő theologiai párt* irányelvei, amely párt — sajnos! — még arra is hajlandó vállalkozni, hogy *megtartsa, igazságul fogadja el azt, ami az általánosan elfogadott, hiteles történeti adatokkal meg nem egyezik s amit belső (tartalmi) és külső (bizonyosságok alapján nyugvó) kritikai okokkal beigazolni nem lehet! — Megtartani, igaznak fogadni el valamit, ami be nem bizonyítható? ...* Igazán különös egy felfogás! Hallatára lehetetlen meg nem kérdezni: Ugyan hogy lehet megtartani, hitelesnek fogadni el azt, amit bebizonyítani nem lehet? Hogy lehet valamit hiteles adatnak tekinteni, igazságul, történeti tényül elfogadni, ha egyszer az „be nem bizonyítható,” ha annak valódiságát belső és külső okokkal és bizonyítékokkal támogatni nem tudjuk? Ami bizonytalan, amihez kétség fér, azt egy történeti alapon álló theologusnak nem lehet hiteles adatul, tiszta igazságul felhasználni, mert hiszen annak édes-keves köze van az előadó történethez! Ha a többi tudományok mezőin nem lehet igazságul, történeti tényül elfogadni azt, ami döntő okokkal be nem igazolható, nem lehet a theológiában sem. Ha valaki erre mégis vállalkozik, az hiábavaló munkát végez, mert a tudományos megrostálás előbb-utóbb úgy is meg fogja állapítani, hogy: *mi az igazság?* Aki igazságot keres, igazságra törekszik, az nem fogad el olyan dolgot tiszta igazságul, történeti tényül, ami csak a levegőben lóg s „be nem bizonyítható.” — Egy önálló, személyes meggyőződésen nyugvó hittel bíró ember csak az igazság törvényei, korlátai között mozoghat. Mihelyt ezeket átlépi s a bebizonyíthatatlan és így elfogadhatatlan tételek szövevényébe keveredik: törekvése abban a pillanatban elveszti igazságkereső jellegét. Az az adat, amely a bizonyítás próbáját ki nem állja, nem lehet előtte megtörtént tény, mert nem ütheti rá a szentesítés bélyegét. Előtte, mint igazságot kereső egyén előtt,

nincs s egyáltalán nem is lehet *külső* tekintély. *Belső*t is csak kettőt fogad el: *a józan ész*t, meg *a lelkiismeret*et!

A közvetítésre, az összeegyeztetésre való törekvés (de csak a lehetőség határáig!) mint ilyen, mindenestre tiszteletet érdemel. Azonban legyen szabad mégis megkérdezni, hogy mikép lehet pl. a bibliában, közelebbről annak új-testamentomi részében levő, különböző lelki tehetségű és felfogású, közvetlen és nem közvetlen tanítványoknak és interpretátoroknak Jézusról, az ő tudományáról, személyéről és életművéről szóló szellemi termékeit, azoknak tartalmát, alapgondolatát, felfogását egymással összeegyeztetni, összhangzásba hozni? Sokan megpróbálták már ezt, de eddig bizony eredménytelenül. Vagy kérdezem: össze lehet-e egyeztetni, összhangzásba lehet-e hozni a Názáreti Jézusnak Istenről, az ő jóságáról, gondviselő atyai szeretetéről, irgalmáról, kegyelméről szóló evangéliomát a dogmatika Krisztusáról szóló (a Pál-féle, a János-féle, vagy a Héberlevél-féle) apostoli evangéliommal? Sokan próbálták ezt is, de siker nélkül! A tapasztalat általában azt bizonyítja, hogy az erre fordított munkával nem áll egyenes arányban az eredmény. A tulajdonképeni pozitív eredmény ez: Hogy a közvetítő, mindenben összeegyeztetésre törekvő theol. irány az új-testamentom különböző tanirányait *egy egységes rendszerbe* foglalja össze: az egy a lehetetlenséggel. — Az össze nem illő, egymástól elütő, egymást ki nem egészítő, sőt egymásnak ellentmondó részleteknek erőszakos összetételéből, kapcsolatba hozatalából, szóval az ilyen különböző részletekből összeillesztett s *látszólag* összeegyeztetett mű aztán igazán olyan, mint egy mozaik, vagy egy conglomeratum, amelyben nincs *belső* összhang, *belső* egység; nincs összetartozandóság! — Én a magam részéről a XX. század theologusaira nézve legszebb ismertető jelnek, legbecsesebb jellemvonásnak azt tartom, ha őket a minden áron *közvetítésre és összeegyeztetésre* való törekvés helyett *a tiszta igazságnak minden mellékes cél nélkül való megállapítására, felderítésére irányuló törekvés* jellemzi.

Tisztelettel kérdezem: melyik theol. irány az amelynek alapelvei, törvényei, kipróbált módszerei segítségével megrajzolható, megfesthető a Názáreti Jézus *történeti alakja, pozitív képe?* s megállapítható a keresztyénség keletkezése, előállása? — Talán a *közvetítő*, még az egymásnak ellentmondó adatok és bizonyítékok összeegyeztetésére is vállalkozó, szóval a mindenben összeegyeztetésre törekvő theol. irány, amely igazságnak fogadja el azt is, ami ma már egyáltalán be sem bizonyítható? ... Vagy pedig az a *történeti kritikai theol. irány*, amely a tudományos világ általánosan elfogadott alapelvei és kipróbált módszerei segítségével kutat, vizsgálódik és állapítja meg eredményeit? — Szerintem az utóbbi, vagyis: *a történeti irány!*

A történeti irány munkája alapján történhetik

majd meg az, amit *Harnack* berlini tanár, korunk legnagyobb theologusa követel,¹ t. i. hogy a *reformatórok által megkezdett, de a XVI-ik században be nem fejezett vallásos reformatio, a józan észnek és Isten ígéjének értelmében tovább fejlesztessek és tovább folytattassék, — ami a protestantizmusra nézve életkérdés!* Hogy pedig ez megtörténhessék, szintén a történeti irány van hivatva arra, hogy a reformatio útjában álló akadályokat eltávolítsa. Ilyen akadály pl. az ősegyházi, hitvallásokba foglalt dogmának a *Jézus tiszta evangéliomával s a biblia betűjének az Isten ígéjével való összetévesztése, egymással való felcserélése*; továbbá az az állítás, hogy egy bizonyos egyházi tannak felvétele szükséges az üdvre stb.²

A történeti theol. irány az, amelynek jelszava: *Vissza a Názáreti Jézusnak eredeti, tiszta evangéliomához!* Ez az irány az, amely felakarja fedezni a világ legnagyobb tanítómesterét, a legtökéletesebb erkölcsi tudományt hirdető vallásos genit, akit most az apostoli evangéliomokban csak „homályos tükörön által” látunk! s történeti alapon meg akarja állapítani, hogy miben áll a *Jézus vallásának*, a kereszténységnek lényege, hogy aztán megfüröszthesse a lelkeket a jézusi élő hitnek friss reggeli harmatában!

Harsányi István.

KÜLFÖLD.

A szabadgondolkodók kongresszusa.

A szabadgondolkodók szept. 3–6. napjain tartották meg Párisban kongresszusukat. A kongresszust a sajtóban nagy hírharangozás előzte meg. Egész Párist elárasztották falragaszokkal, amelyek a legcsábítóbb felhívásokkal voltak telve, különféle ünnepek és látványosságok rendezését helyezték kilátásba. S az eredmény: néhány nyilvános gyűlés, 2000–3000 ember részvételével, amelyekben egymás megöklelése is napirenden volt, amelyeken egyebek közt hosszasan vitatkoztak azon kérdés fölött, vajjon át kell-e engedni az országot az idegen hódítónak! Bizony igaza van annak a mondásnak, hogy akit Isten el akar veszíteni, annak előbb az eszét veszi el!

Jaurès, a nagy socialista vezér, a *Humanité* című ujságban a kongresszus első napját „a művészet és az ékesszólás napja”-nak nevezi. De a *Matin* bevallja, hogy ez az első nap inkább kínos volt, minthogy sok hallgatónak nem volt türelme az idegen szónokokat végighallgatni s kimentek. A *Temps* — Franciaország legtekintélyesebb napilapja — groteszknek nevezi azt a jelenetet, midőn egy anarchista ugyanabban az időben kezdett beszélni, mint a bejelentett szónok s a *Humanité* maga is bevallja, hogy egyes pillanatokban dulakodni kezdtek a hallgatók. Az evangéliomi szövetség gyűlésein összeülekeznek az emberek, a szabadgondolkodás gyűlésein verekednek!

Ez a kongresszus az anarchia diadala volt, mivel

¹ *Das Wesen des Christentums*. Leipzig, 19 3. 185. l.

² *Weinl: Jesus im neunzehnten Jahrhundert* Tübingen u. Leipzig 1904. 302. l. V. ö. *Harnack: Das Wesen des Christentums*. Leipzig, 1903. 167–189. l.

az anarchisták, a szabadgondolkodás ezen szilaj gyermekei, gondoskodtak róla, hogy a kongresszus tagjai által felállított elvek összes következményeit levonják. Engesztelhetetlen türelmetlenségök ezt a jelszót látszott zászlajára tűzni: „Követelem. mások számára azt a szabadságot, hogy úgy gondolkozzanak, mint én!”

Úgy látszik, hogy a kongresszusnak nem volt minden tagja tisztában azzal, hogy mit jelent a szabadgondolkodás, mert egy szónok kívánta ennek meghatározását, egy másik pedig azt a javaslatot terjesztette elő, hogy szerkesszenek egy oly katechizmust, amely az alapvető igazságokat magában foglalja. Egyik szónok a determinizmus igazságát vitatta, egy másiknak (*Buisson*) tétele: *Erköles Isten nélkül!* Nemesak Isten az, aki ekként eltűnik az ember gondolkodásából és szívéből, hanem a *kategorikus imperativus* is, minden erkölcsi élet forrása, minden társadalmi rend alapja. *Buisson* a morált az erkölcsök tudományával helyettesíti s következőképp minden emberi lényt, valamint az összeség életét, átengedi az egyesek subjectív benyomásainak. A szabadgondolkodás morálja nem lehet imperatív! — jegyzi meg *Buisson* előadásáról a *Temps*.

Egy cynikus közbekiáltó a temetésre azt mondta, hogy az nem egyéb, mint egyszerű személtakartási formalitás s ha a haza ellen elhangzott vétkes nyilatkozatok után *Buisson*nak sikerült is elítéltetnie az ellenség előtt való zászló-cserbenhagyást, mégis érthető, hogy egy nagy esti lap ezt a romboló irányú gyűlékezetest *nevetséges lármázásnak* nevezi.

Am a szabadgondolkodók nagyra vannak ügyökkel. „A szabadgondolkodás írja *Le Foyer* az *Action* című lapban, miután felszabadította az embert az égnek alárendelt föld dogmája alól, visszaadta az embert és a földet önmagának. Nem arról van immár szó, hogy Isten uralkodását, hanem arról, hogy az ember uralmát megalapítsuk. A theokratia helyébe a demokratia következett. S minthogy ami uralmunk e világból való, szerveznünk kell azt. És a solidaritás megjelen a tényekben, a testvériség a szív reményeiben.”

Foyer egy kissé úgy látszik, elfelejti az ökölcsepásokat; de az *Action* egyik munkatársa megemlékezik róluk s nem messze áll attól, hogy dicsekedjék velök. Keményen dulakodtak a Trocadéroban, de ezen sem csodálkozni, sem aggódni nem kell. A kongresszusnak olyan gazdag és izgató actualitásokkal telt programja volt, hogy nem győzték várni az akadémikus diskussziók végét. Én úgy vélem, hogy ezek a zavarok az erő jelei s a terjedő szabadgondolkodás erőteljes életéről tesznek tanúságot.

Lehetetlen teljesebb fesztelenséggel gúnyt űzni a közönségből. Azonban tévedne az olvasó, ha a kongresszusban csupán rossz és szerencsétlen tréfát látna. Ez egy szervezkedő propaganda, amely nem fog az első lépésnél megállani.

Kétségtelenül bámúlatos kérdés úgy tüntetni fel a szabadgondolkodást, mint minden haladás forrását, minden felszabadulás kezdeményezőjét, azonban ez a kongresszus sok emberben meg fogja erősíteni azt a meggyőződést, hogy ő nálok van a jövő s ezzel meg fogja hódítani a tétovázókat.

E mozgalommal szemben, amelyet sok tekintetben a kathólicizmustól üresen hagyott szívek és lelkek indítottak, a protestantizmusnak kétszeres kötelessége sajtó és értekezletek útján mindent megtenni, hogy az elméket felvilágosítsa s az eltévedteket az evangéliom élő vizeihez visszavezesse, mert ezek

nem csupán a katholicismust vagy az orthodoxiát támadják meg, hanem minden pozitív vallást, minden Istenbe vetett hitet.

*

Hogy a kongresszus tárgyalásainak fele se tréfa, mutatják a következő adatok és indítványok:

Midőn *Bérenger*, az *Action* című lap igazgatója, szept. 4-én este a Gymnase-színházban tartott előadásában azt állította, hogy a papok az *egy Isten nevében akarnak uralkodni, aki nem létezik* — s egy hallgató ez ellen tiltakozott: az egész terem fölemelkedett ellene s elfojtotta beszédjét. Kedden (szept. 5.) egy hölgy azt javasolta, hogy a gyermekek által mondanó imát reggelenként helyettesítsük a polgári törvénykönyv oktatásával. Egy delegátus pedig oly irányban tett indítványt, hogy zárjanak ki a kongresszusról és a szabadgondolkodók gyülekezetéből minden olyan tagot, akinek felesége vagy gyermekei vallásos cselekményt végeznek. *Denis Hektor* brüsseli tanár kedden este egy új encyklopaedia írása iránt tesz előterjesztést, amelynek az lenne a feladata, hogy a theológusok világnézete ellenébe kizárólag a tünevények törvényeire alapított világ felfogását állítsa. *Buisson* úgy tekinti a morált, mint természeti tény, amelynek nem lehet tulajdonítani sem oly eredetet, sem oly tekintélyt, amely azt specifice megkülönböztetné az emberi szellem egyéb műveitől; szerinte semmi föltétlen nincs benne, épenúgy fejlődik, mint a társadalmak, amelyek által és amelyekért alkottatt. Szerdán a kongresszus egyik tagja értesíti a gyűlést, hogy ma lesz egy elhalt kongresszusi tag temetése, mire egy anarchista ezt kiáltja: „Mondja ezt a szemétfuvarozó vállalatnak! A temetés nem egyéb, mint szemétfuvarozási dolog!” *Paraf-Javal* polgár *Buisson* ellenében azt állítja, hogy az emberiséget nemcsak a vallástól, hanem a törvényektől is meg kell szabadítani. A csütörtöki gyűlésen a lefegyverzésről volt szó. *Faure Sebestyén* azt állítja, hogy az a nemzet, amely ehhez az első lépést megtenné, semmit se veszítene és mitől se tarthatna. *Donela Nieuwenhuis* programja e szökből áll: Se embert, se filért a hadseregre! s ő többre becsüli a polgárháborút, mint a két nemzet közti háborút, mert az előbbiben igazi ellenségeink, aminket elnyomó kapitalisták ellen harcolunk. Ez az egyedüli jogos háború, hogy emberi jogainkat kivívjuk. A kongresszus megtapsolta szavait. *Hervé* magasztalja a katonaszökevényeket háború idején; *Buisson* ezzel szemben oly napirendet indítványoz, amely kárhoztatja azt a törekvést, amely a katonákat háború idején szökésre serkenti, — a napi rendet elfogadják.

Hogy is mondja Hamlet? „Őrülség, de van benne bizonyos rendszer!”

*

Berthelot senator, a híres kémikus, a *Science et Philosophie* kitűnő írója, szintén csatlakozott a szabadgondolkodókhoz s egy nyílt levelet is intézett a kongresszushoz. Egy esomó tudós erre egy másik nyílt levéllel fordult *Berthelothoz*, amelyben idézik a fontosabb művében foglalt következő nyilatkozatát: „Az emberiség mindig érezte, hogy az igaz mögött, a jó és szép mögött létezik egy legfőbb realitás, amely az eszmény foglalatja, azaz Isten, a rejtélyes és megközelíthetetlen egység központja, amely felé az egyetemes világrend irányul.” „Őn — teszik hozzá az aláírók — megértethette volna a kongresszus tagjaival, hogy ezt a rendet egyfelől a természeti törvények alkotják, amelyek szigorúan uralkodnak az anyag

mozgásai fölött s másfelől az erkölcsi törvények, amelyek szabadelvűen uralkodnak a szellemi tevékenység fölött. Az előbbieket a tudomány révén ismerjük, az utóbbiak a Tízparancsolatban és az Evangéliumban lépnek eléink. Amazok is, emezek is az Isten akaratának kifejezései, azon Istenének, akit ön is hirdet, az ő mindenható és mindörökké változhatatlan akaratának, amely csak az idő fokozatos befolyásán áthaladva nyilatkozik meg előttünk, csaknem úgy, mint a nap világossága, amely az atmoszféra fokozatos befolyásán áthaladva jut el hozzánk.”

Azután, miután feltűntették a felszabadításnak azt a művét, amelyet a keresztyénség véghez vitt s azokat a bajokat, amelyek a vallásos meggyőződések gyöngülésének következményei: így fejezik be nyílt levelüket: „Egy nép, amely — mint a mienk, — szereti a szabadságot, az igazságot és a logikát, nem élhet e téves fogalmak romboló hatása alatt. Mi nem vonjuk kétségbe az ön jóhiszeműségét, senator Úr! de engedje meg, mi nem ismerhetjük el azoknál, akik magokat illogikusan „szabadgondolkodók”-nak nevezik, azt a jogot, hogy ők határozzák meg, melyik út vezet az igazsághoz vagy távolít el attól, valamint azt se, hogy reánk oktroyálják határozatukat akkor, amikor az az út, amelyet reánk akarnak erőszakolni, oly homályos s oly kikutathatatlan meredélyekkel szegélyezett, míg az, amelyet hitünk rajzol eléink, oly fényes és oly biztos.”

E szép, erőteljes és bátor szavaknak bizonyára meglesz a kellő viszhangjak Franciaországban, de nem árt az efféle jelenségeket nálunk sem tudomásul vennünk, hogy megismerjük a vallásos és erkölcsi felfogásunkat és életünket fenyegető újabb veszélyeket s tudjunk azok ellen védekezni!

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Fejes István jubileuma.** Negyven éve múlt annak folyó hó 8-án, vasárnap, hogy Fejes István a sátoralja-ujhelyi kálvinista egyház lelkipásztora s így az emlékezés és hála vasárnapja lett e nap az ő örvendő gyülekezetére. A fényes és szép közönség zsufolásig töltötte meg a nagy templomot, hogy kifejezze szíves szeretete és őszinte nagyrabecsülése érzelmeit a jubiláns irtánt, kinek ajkán az ő negyven évi áldásos működése határánál megszólalt az emlékezés és beszélt egy gazdag és tartalmas élet sok munkájáról és böles tapasztalatairól. A gyülekezet előtt a lelkes ifjú helyén, aki negyven évvel ezelőtt szent tűzzel tett vallást a názáreti Jézusról, kinek tudományán a pokol kapui sem vehetnek diadalt, az ősz lelkipásztor állt. Fehér már a hajaszála s homlokán redőt véselt az élet s a nyugodt, böles és jó ember, akiben annyi még a lélek s az érzék, az előrehaladás, az általános művelődés, tökéletesedés és tökéletesítés iránt, negyven év tűnő képeire és eseményeire gondolva, zsongó-zajló érzése kifejezését ezekben a szavakban találja meg: „Elmúlik a világ ábrázata” (I. Kor. VII. 31.) A lelke szárnyán repülve mutatta be, hogy elmúlt a világ, mely őt fogadta, más ami világunk; elmúltak az élők, kik először hallották beszédét, új arcok tekintenek most rá; meglebbentette fekete szárnyát a sejtés is, hogy elmúlik talán nem sokára ő is, amint elmúlt ifjúsága és fiatal heve, de az elmúlás sok képei

és tünetei közt egy változatlan maradt: hűsége nagy és szeretett hivatásához s a sikerért legyen dicsőség istennek!

Az ünneplő közönség gyönyörködve hallgatta a beszédét, utána szívéből mondott hálát a múltért s kért áldást a jövőre. A nagystilű beszédre az egyházi énekkar üdvözlő dala hangzott fel *Szalay Béla* vezetése mellett s reá Zemplénnvármegye alispánja, a ref. egyház főgondnoka, *Dókus Gyula* lépett elő s üdvözölte szép beszéddel az egyháztanács és gyülekezet nevében a szeretett lelkipásztort. Azt mondotta, hogy büszkeségük gyülekezetük lelki vezére, aki szelleme munkájával részt vesz az egyetemes egyház életének irányításában is; örömmel ragadják meg az alkalmat nagyrabecsülésük és tiszteletük kimutatására. A szeretetüket hozták el ajándékkul e nap emlékére, de látható emlékül a gyülekezet nevében egy nagy értékű ezüsttartójú kristálytintatartót is nyújtott át az ünneplőnek, *Fejes István* az úrasztala mellől mély megindultsággal köszönte meg gyülekezetének szíves üdvözlését. Földi ajándékot nem vár ő, — mondotta — jutalma az örök élet, amelyre elhivatott (I. Tim. 6., 12.) s megemlítette, hogy amint megírta valamikor:

„Ami jobba nem tesz engem,

Annak élvét nem esengem” — most is csak szeretetük érzését fogadja el, mert azáltal jobb és hívebb lesz munkájában s e nap emlékéül egyházi tartalmu könyveit értékes könyvszekrényével együtt a sátoralja-ujhelyi egyháznak adományozza. Végül megindító szavakban áldotta meg az élőket, a jelenvoltakat, a holtakat, a sírokat, az egyházat és hazát.

A város kitűnőségei közül — felekezeti különbség nélkül — sokan keresték fel az istenitisztelet után az ünnepeket s üdvözölték szép és áldásos működése negyvenedik évfordulóján. (m. s.)

Olyan nagy titkolózással készült ez a meghatóan szép és családias örömnép, hogy a legközelebb fekvő Sárospatak s ebben a főiskola is csak akkor értesülhetett róla, amikor már az emlékezteté lett. Annak a 40 évnél tisztes munkájából, nemes küzdelmeiből pedig bő rész jutott ám a sárospataki főiskolának s a keserűségeiből sem épen kevés. A tanári kar és gazdasági választmány — elébb mindkettő jegyzőkönyvileg — majd f. hó 13-án küldött-ségileg sietett kifejezni az ünnepekt érdemei iránt érzett őszinte tiszteletét s jövőre legbensőbb szerencsekívánatait. Amannak üdvözlését dr. *Meczner Sándor* akadémiai és közigazgató, emezét — az elnök gyöngékedése miatt — *Szinyei Gerzson* főiskolai pénztárnok tolmácsolta. Az Úr kegyelme nyugodjék meg az ő választottján még sok éven át! A hű magvető érjen gazdag aratást; az eszmények embere lássa meg eszméinek diadalát; lásson maga körül egy függetlenségére büszke magyar református egyházat és boldog, szabad hazát!

— **A miskolci ev. ref. főgimnázium** tanulóinak száma az 1905—6. iskolai évben: 422 rendes és 4 magántanuló, összesen 426. A rendes tanulók közül református 141, ág. ev. 34, r. kath. 83, gör. kath. 6, izraelita 158; miskolci 267, Borsodmegye más községből való 83, más megyéből 72. A tanulók ezen aránya a multhoz hasonló, de fájdalom, a reformátusok száma lassan apad, ami részint a reformátusok szegényedésének, részint a város drágaságának, részint a jó tápintézet hiányának tulajdonítható. Pár-

húzas osztály csak egy van t. i. az I. Legközelebb a tanintézet összes helyiségeibe bevezették a villamvilágítást 1500 kor. költséggel, az iskola udvarának bővítésére 6000 koronáért drága telket vásároltak, el látták a physikai szertárt Röntgen, Marconi-készülékkel s villamos vetítővel. Az intézet tanári karában dr. *Kosztolányi Zoltán* okl. rendes tanárt és *Ráczó Ferenc* tornatanárt az egyháztanács — egy évi próbadíj után — véglegesítette.

— **A rimaszombati egy. prot. főgimnáziumban** a beíratások szept. 1—5-ig tartottak, a tanév megnyitása szept. 6-án volt. Beíratkozott összesen 386 tanuló, tehát 2-vel több, mint a múlt iskolai évben.

Osztály	Ev. ref.	Ág. ev.	R. kath.	G. kath.	G. kel.	Izrael.	Rendes	Magán	Összesen
I.	25	20	23	—	—	17	80	5	85
II.	10	10	10	—	—	9	37	2	39
III.	20	13	17	—	—	9	58	1	59
IV.	24	16	8	—	—	7	51	4	55
V.	9	4	14	—	1	7	34	1	35
VI.	10	7	8	—	—	6	30	1	31
VII.	14	2	4	—	—	9	28	1	29
VIII.	24	12	7	1	—	9	50	3	53
Össz.	126	84	91	1	1	73	368	18	386

Az I. osztályt, a jelentkezett tanulók nagy száma miatt párhúzasossá kellett átalakítani; egyelőre új tanerőt az előjáróság nem alkalmazott, mert kérdés, hogy a tanulók létszáma nem csökken-e a jövő esztendőben, miután tavaly is csak 56 tanuló volt az I. osztályban, hanem a tanórákat a működő tanárok közt osztották fel. A VII. osztály nagy számát az magyarázza, hogy ez az osztály mindig ily népes volt, az idén csak 1 új tanuló vétetett föl bele. A tanári kar kebelében az a változás történt, hogy *Böhm János* a közokt. miniszter által Szolnokra helyeztetván át, megvált az intézettől. Helyére, a kihirdetett pályázat alapján az igazgató-tanács *Marton István*, *Kollár János* Emil és *Szivák János* tanárjelöltek terjesztette föl a közokt. minisztériumhoz kinevezés végett.

— **Főiskolánkban** a szüreti szünidő október hó 21-én délben kezdődik és tart okt. 29-ikéig bezárólag. Az előadások és tanítások 30-án reggel kezdődnek.

— **Az országos Ref. Tanáregyesület** szept. 17-iki központi igazgatósági gyűlésén az Iskola Tört. Adattár szerkesztőjévé *Thury Etele* pápai theol. akad. tanárt választotta meg.

— **Tanári székfoglaló.** *Marton Lajos* bpesti theol. akad. tanár szept. 23-án tartotta meg székfoglaló értekezletét, az egyh. ker. közgyűlés, a tanári kar és az ifjúság jelenlétében. Értekezésének tárgyát az *Albertus Magnus Cassiodorus* Senator munkájában fel-említett régi írásmagyarázók közül *Tyconius* hermeneutikai elvei képezték. A székfoglaló tanárt a közgyűlés nevében *Koncz Imre* esperes üdvözölte.

— **Új református templom Budapesten.** Dr. *Szabó Aladár* a Józsefváros fáradhatatlan buzgalma lelkes mozgalmat indított gyülekezetében, hogy a kerületben templomot építsenek. F. hó 8-án a józsefvárosi gimnázium dísztermében tartott istenitisztelet után *Kovácsy S.* gondnok elnöklete alatt értekezlet volt, melyen dr. *Szabó Aladár* indítványára az új templom felépítésére vonatkozó széleskörű mozgalom megindítását elhatározták. A kultuszminisztertől engedélyt

kérnek arra nézve, hogy míg az új templom felépül, a gimnázium dísztermében tarthassanak istenitisz-teletet.

— **A gyakorlati tanárképzés** érdekében Lukács György miniszter úgy intézkedett, hogy szakvizsgálatot tett tanárjelöltek ezentúl egy évig gyakorlati képzésben részesülnek s kinevezetésre csak e gyakorlati év letelte után tarthatnak igényt. A folyó iskolai évben 12 középiskolánál bizta meg az igazgatókat és egyes vezető tanárokat azzal, hogy ösztöndíjas tanárjelölteket vezessenek be a gyakorlatba. — A sárospataki főgimn. igazgatósága is hirdetett július havában gyakorló tanárjelöltek számára pályázatot egy ösztöndíjas állásra (matematika-fizika), de egy pályázó sem jelentkezett.

— **Adományok.** *Szentpétery Sámuel*, a pelsőci református egyház 90 éves lelkésze a maga és nemeslelkű hitvestársa nevében szép harangot (608 kilo; 2188 kor. értékben) adományozott gyülekezetének. — E nemes cselekedet fényes tanúbizonyság amellett, hogy a papok maguk is áldozatkészséggel sietnek gyülekezetük támogatására, ha anyagi helyzetük engedi. Adja Isten, hogy az agg lelkipásztor még sokáig gyönyörködjek az új harang szavában! — *Stépan Gáborné*, szül. *Kazinczy Rozália* úrnő végrendeletében a máltai ev. ref. egyház lelkészi fizetésének javítására 4000 koronás alapítványt tett, a máltai ev. ref. iskolára pedig 200 koronát hagyományozott. — Vajha minél többen felbuzdulnának e nemes tettek hallatára s nem felejtene el, hogy a jókedvű adakozót szereti az Isten!

— **Báró Prónay Dezső** ág. hitv. evang. egyetemes felügyelő megnyitotta a történetkutatás előtt családjának gazdag levéltárát s az ág. hitv. evang. egyház történelmére vonatkozó fontosabb iratokat 43 éves kötetben kiadta. A kötetet *Stromp László* theol. tanár, a Magy. Prot. Egyh.-történelmi Adattár szerkesztője rendezte sajtó alá. A nagybecsű mű ára 8 kor.

TARTALOM: *Radácsi György*: A proba-énekeskönyv. (Vége.) — *Buza János*: Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi érte-sítőiből. (I.) — —s —n.: A Magy. Prot. Irod. Társaság IX-ik vándor-gyűlése Sopronban. (Vége.) — *Harsányi István*: Néhány szó a történeti kritikai theologiai irányról. (II.) — Külföld. Vegyes közlemények. Pályázatok. Hirdetések.

Szerkesztői üzenetek.

D. B. Az első közlemény végét kissé megkésve kaptuk, ezért sehogy sem tudtuk e számban megkezdeni. A szép, tartalmas és alkalmi dolgot a jövő számban hozzuk s a következőkben egyfolytában fogjuk adni.

R. L. Helyszűke miatt a jövő számra maradt.

R. Gy. A szép ünnepély leírásának szíves elküldéséért fogadja őszinte köszönetünket. A jövő számba beosztjuk.

I. Zs. B. Az érdekes tárgyról szóló székfoglalót köszönettel vet-tük, most csak helyszűke miatt maradt ki. A szíves üdvözlötlet mi is őszintén viszonzozzuk s közreműködését kérjük jövőre is.

Oh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadohoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztillai
csakhamar meggyógyít!

A „Pesti Napló“ új karácsonyi ajándéka.

Modern Magyar Festőművészet

a címe új kiadványunknak, melyet 1905. évi karácsonyi ajándékkul szántunk t. előfizetőinknek.

Ez az új ajándékműünk, noha folytatása és kiegészítő része lesz a „Magyar Festőművészek Albuma“-nak, mégis mint teljesen önálló mű gyönyörű foglalatra lesz a modern magyar festőművészet remekeinek.

Eddigi karácsonyi ajándékainak is a magyar irodalmat és magyar művészetet szolgálták, nagyszabású és nagymérvű díszművek százezernyi példányaival terjesztve el a magyar költészet és festőművészet nagyjainak alkotásait. A remekművek e díszes sorozatát folytatja most a „Pesti Napló“ új és eddigi ajándékait túlszárnyaló díszművel: a „MODERN MAGYAR FESTŐMŰVÉSZEK“-kel. — 50 nagyszabású festményt szemeltünk ki a modern magyar festők alkotásaiból, nagyrészt mesteri kivitelű műlapokon és gyönyörű többszínnyomású képekben.

Ezenkívül be fogjuk mutatni e műben jelesebb festőink vonzóan megírt életrajzát. A szöveget, amely a modern magyar festőművészet történelmét fogja tárgyalni, elsőrendű esztétikusaink könnyed előadásában, színes képek és rajzok fogják tarkítani. Albumunk külső formájában is követni fogja eddigi törekvéseinket és a magyar könyvkötőiparművészet újabb alkotása lesz.

Ezt az új páratlan díszű ajándékunkat megkapja karácsonyra állandó előfizetőinkön kívül minden új előfizető is, aki mostantól kezdve egy évre megszakítás nélkül a „Pesti Napló“-ra előfizet. Az előfizetés fél- és negyedévenként, sőt havonta is eszközölhető. Előfizetési ár egy évre 28 kor., félre 14 kor., negyedévre 7 kor., 1 óra 2 kor. 40 fillér. Mutatványszámot szívesen küld

a Pesti Napló kiadóhivatala.

KÁPLÁNT KERESÉK Szilvásra. (Borsod-m.)
Javadalmazás: lakáson és teljes ellátáson
kívül 300 kor. Kötelessége teljes papi teen-
dők végzése.

Szilvás, 1905. október 11.

Simon Gyula,
ref. lelkész.

Pályázat.

A beregszászi ev. ref. egyház pályá-
zatot hirdet egy második

segédlelkész-hitoktatói állásra.

JAVADALMAZÁSA: természetbeni la-
kás (bútorozott szoba, egyelőre a másik s.-
lelkésszel együtt) és 1200 (ezerkétszáz) K,
melyből 1000 koronát az egyház pénztára
fizet havonkénti előleges részletekben, 200
koronát pedig félévi részletekben az áll.
polgári leányiskola gondnoksága.

KÖTELESÉG: Heti 17—20 órában
hittantanítás az egyháztanács által megha-
tározandó iskolákban és osztályokban. A
lelkészi teendők végzésében segédkezés.

Kellőleg felszerelt pályázatok folyó évi
október 27-ig az ev. ref. egyháztanácshoz
címezve, alólirotthoz küldendő. Az állás
azonnal elfoglalandó.

Beregszász, 1905. okt. 10-én.

Kallós Tivadar,
ev. ref. lelkész.

ÉRTESÍTÉS.

Tisztelettel értesítem a n. érdemű
közönséget, hogy Sárospatakon a vasúti
állomással szemben lévő egyik házam-
ban elsőrendű rézbútorokkal teljesen
újonnan felszerelt

vendégszobákat

rendeztem be mérsékelt árak mellett.

Tisztelettel
Orenstein Ignác,
vendéglős.

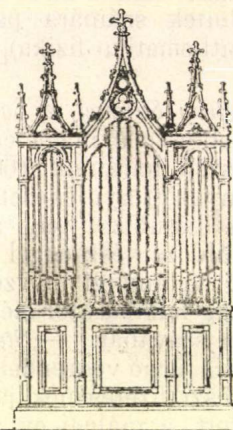
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállítá-
son „Nagy diszoklevél”
és „Ferencz József lovag-
renddel”, az 1904-ik évi
veszprémi kiállításon az
arany éremmel kitün-
tetve. Készít kellemes és
tömör hangú, legjobb és
legújabb rendszerű or-
gonákat. Elvállal javítá-
sokat és átalakításokat.
Kisebb orgonák kész-
letben vannak. — Szolid
munka és jutányos árak.
Az orgonák jóságát mi
sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár ala-
pítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve
és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.

Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre

szállít

HEGEDÜS és SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN
Kossuth utca 11.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.
MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

SZÁSZ KÁROLY

1829—1905.

Ott pihen már Ő is a kerepesi temetőben, nemzeti nagyjaink pantheonában.

Szép, nagy lelke — ez a dús családi örökség — amelynek virágaival és gyümölcseivel tele-szórta egyházi és világi irodalmunk ligetes berkeit, elébb alkonyra borúlt már és szárnya-szegetten várta végleges feloldoztatását.

A százféle gyönyörűsége és fáradságos munkát, az élet sokféle nehéz küzdelmeit kibírta hosszan, diadalmasan. Emberek irigységét, gúnyját tűrte nagy türelemmel s haladt előre, felfelé, mindig felfelé. Lelke acélosodott a munka és a tusakodás tüzeiben s szikrákat és lángokat lövelt s nemcsak figyelmét és biztató szeretetét érdemelte ki nagy kortársainak, hanem oda birkózta nevét azok hervadhatatlan koszorújába is.

Országos nevű atyjának nagy lelkével áldottan s tudatában e nagy örökség kötelező erejének s nemzeti irodalmunk legnagyobb alakjainak termékenyítő társaságában s a világirodalom szellemóriásainak fénykörében ihletetten élve, szinte hihetetlen munkaerővé nőtt s újabb és újabb mezőkön igazolta sokoldalú hivatottságát.

Mint tankönyvíró, mint lantos, elbeszélő és drámai költő, mint pap, tanár, miniszteri hivatalnok, tanfelügyelő s mint egyházi és világi szónok, mint ima- és egyházi beszédirő s mint az ó- és újvilág legnagyobb íróinak tolmácsa s mint püspök és egyházi kormányzó, mindenik minőségében felülküzdötte magát az aranyközépszeren s nem egy téren ragyog neve az úttörők glóriájában, vagy a győzedelmes versenyívás koszorúiban.

Csak végig kell tekintenünk művei során s csak át kell futnunk dús életének vázlatos történetét, hogy a valódi nagyok iránt érzett hódolattal s szinte tisztelő csodálattal álljunk meg emléke előtt.

Mi protestánsok s még inkább ev. református keresztyének különösebben is!

Olyan büszke önérzettel alig viselte valaki ami oszágos nagyjaink közül a kálvinista nevet, mint Ő, noha tele volt a jó, áldott szíve ember-szeretettel. Olyan nemes tüntetéssel alig próbálta és próbálja valaki igazolni az ő kálvinista papi minőségét fényes, nagy és nem is felekezeti alkalmakon, mint Ő igazolta. Palástjának egyszerű díszét alig becsülte valaki többre egyházi nagyjaink közül, mint Ő becsülte. Utólrte miatta ellenségeinek olcsó gúnya, hétköznapi hahotája; de Ő nem hallotta azt. Lyrájában, epikájában, sőt drámai költészetében is ott csillámlik mindenütt az ő vallásának és egyházának mélységes szeretete. Bibliássága szinte kihívta már a felületes bírálat ellenszenvét; de Ő mosolyogta ezt. Imakönyvével — ezzel az istensugallta szerencsés alkotással a kálvinista nő-világ szívét tette boldoggá, gazdagabbá; a világirodalom nagy eposzai-val a vallásos igazságok után kutatók útját tette gyönyörűsegebbé; egyházi beszédeivel pap-társainak mutatott irányt a saját lelkének parancsolata szerint; püspöki egyházlátogatása alkalmával elmondott beszédeivel püspöki hivatottságának adta hatalmas és a duzzogókat is fényesen meggyőző bizonyosságait s Dantéjával is csodálatos fényt hintett az örök igazságok után szomjúhozók

ösvényeire s ehez fűzött magyarázataiban is ott sugárzik reánk a kálvinista tudós és theologus napfényes lelke s az ő nevéhez fűződik a Magy. Prot. Irod. Társaság megalakítása és a Károlyi Gáspár bibliájának revisiója is, aminek — sajnos — nem érte meg kíváncsalos végét.

Ő bizony mi kálvinisták örök hálára vagyunk kötelezve a Gondviselés iránt a Szász Károly lelkeért s lelkének alkotásáért s a költészet, tudomány és a nemzet nevében nyújtott koszorúk felett is versenyezve vihetjük a magunk mélységes hálájának és tiszteletének virágait a Szász Károly kihült poraihoz. Sírboltjából — mint ama szentéből egykor — nekünk is angyal szó hangzik: „Nincsen itt, feltámadott! Menjetek el és meglátjátok őt.“

A magyar prot. irodalom kétségtelenül tudni fogja, hogy mivel tartozik Szász Károly emlékeztetének s a mi nem lehetséges napok, órák alatt és a veszteség első időszakában, azt okvetetlenül meghozza majd az idő — a *kidőlt jelesnek irodalmi méltó emlékét*

Az Úr küldöttje volt. Sok fáradaimait, utolsó éveinek nagy szenvedéseit, szívének kínos töre delmeit pihenje ki boldogan az Úrnak kebelén s úgy legyen, amint sejtő szíve sugallta:

Lelkem, mint örök fényből egy szikra
Ott rád talál s lábadnál tündököl.

Radácsi György.

Knox János.

Csak kevés idő választ már el bennünket attól a naptól, amelyen születésének négyszázados évfordulója alkalmából, Skócia nagy reformátorának, *Knox Jánosnak* emlékét megünnepeljük. Hisszük, hogy ünneplésünk méltó lesz az ő dicső emlékéhez; mert szívünknek legnemesebb indulatai: a hála és kegyelet fogják magasztossá avatni azokat az órákat, amelyekben az ő életpályájának küzdelmeit és dicsőségét elevenítjük föl.

Dehát fölszínre jönnek-e szívünknek e drága gyöngyei akkor, midőn a történelemnek egy olyan alakját ünnepeljük, akit egy tőlünk távol élő, nyelvben, szokásokban ránk nézve idegen nemzet vall magáénak és így életpályájának áldása és dicsősége nem mireánk szállott örökségül? Izgathatják-e képzeletünket, fölkelthetik-e csodálatunkat a nagy ember életpályájának ragyogó pontjai akkor, ha ezeknek fénye messze távolból, századoknak kódén át ragyog felénk? Vajjon úgy van-e alkotva szívünk, hogy más nemzetek nagyjainak emlékét is azzal a szent hevülettel ünnepeljük, amely azoknak emlékénel tölti el szívünket, akik a mi boldogságunk és haladásunk útját egyengették?

Talán jól is van az úgy, hogy a szív csak

ritkán és nehezen viszi lelkesedésének tömjénét idegen oltárra; önmaga ellen vétkeznék, ha — elpazarolván kincseit — saját nagyjainak emlékéhez nem járulhatna illő áldozattal.

Nem ismerünk országot, amely népességének aránylag csekély volta dacára, annyi sok igazán nagy embert adott volna a világnak, mint Skócia. Nincs oly ága az emberi művelődésnek, amelynek fejlesztésében Skócia fiai részt ne vettek volna a tudomány és szépirodalom, mechanika és gyarmatosítás terén elsőrendű szolgáltatásokat tett a skót geniusz az emberiségnek. De sohasem jutott eszünkbe a *Hume Dávid* emlékét megünnepelni; pedig igazán nagy ember volt, akinek lángesze még egy Kant Immanuel pályájára is irányító hatást gyakorolt; sohasem jutott eszünkbe a *Burns Róbert* emlékének megünnepelése; pedig világraszóló zseni volt, akinek dalait ott is éneklik, ahová még a Shakespeare remekei sem tudtak elhatolni. Idegen nemzetek fiai nem igen ünneplik még *Wattot* sem, pedig azáltal, hogy a gőzben rejlő óriási erő alkalmazhatóságát felfedezte, korszakot nyitott az emberi művelődés történetében. Nem ünnepeljük *Carlyle-t* sem, pedig nálánál talán senki sem folyt be nagyobb mértékben a XIX. század szellemére.

A skót nemzet nagyjai között csak egy van, akinek emlékéhez más nemzetek fiai közül is ezren és ezren közelednek oldott sarukkal; akinek életpályájára idegenek sem tekinthetnek vissza megindulás nélkül; csak egy van, akinek emlékénel mi is úgy érezzük, mintha lehűllésnek mindazok a válaszfalak, amelyek bennünket tőle elválasztanak s mintha életének pályája saját hazánk vagy egyházunk történelmének egyik fejezetét alkotná: emléke köré szívünk legillatosb virágaiból fonjuk a koszorút.

Mi annak az oka, hogy mi a skót nemzet nagy fiai közül csak a *Knox János* emlékére tudunk ünnepet szentelni? Az, hogy ő nemcsak Skóciáért élt, küzdött fáradott; nem csupán olyan alkotásokkal tette nevét emlékezetessé, amelyek az emberi művelődés előhaladását célozzák ugyan, de amelyek nélkül még lehet nagy és boldog az Isten képeére teremtett ember, hanem az emberiség legföltettebb jogaiért küzdött, *istennek lélekben és igazságban való imádásáért s a lelkiismereti szabadságért*; s amiért ő közdött s amit örökségül hagyott nemzetének, az nemcsak Skóciának, hanem mindnyájunknak legdrágább kincse, szent öröksége. Valóban nagy és az egész emberiséget érdeklő ügyet kellett annak védenie és diadalra juttatnia, akinek emlékénel az idegennek szívében is a hála és kegyelet érzései fakadnak fel; mert igaz az, amit a költő mond e szavakban:

„Nur der grosse Gegenstand vermag
Den tiefen Grund der Menschheit aufregen.“

Igen helyesen jegyzi meg *Froude* a reformátorokra vonatkozólag, hogy az apostolokat kivéve, nem volt az embereknek testülete, mely a társadalom szervezésére jelentékenyebben folyt volna be, mint a reformátoroké s ha van valami értéke vagy jelentősége a történelemnek: a reformátorok élete, jelleme és tettei senkire nézve sem lehetnek közömbösek!¹

A reformáció nagy munkáját a világ színpadán egy ember véghez nem vihette volna, mint ahogy a Krisztus vallásának terjesztésére is egy apostolnak a munkássága bizonyára kevés lett volna. Luthernek és Calvinnek segítőtársakra volt szükségük, hogy az általuk megkezdett ügy daldalra jusson s ezen segítőtársak között Knox Jánosra a legnehezebb feladatoknak egyike jutott s hogy Skóciát a megtisztított vallás és a lelkiismereti szabadság egyik legerősebb bástyájává tette: az csak félelmet nem ismerő bátorságának, apostoli buzgalmának és hegyeket mozgató hitének volt köszönhető.

Demeter Bertalan.

(Folytatása következik)

Előterjesztés

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület folyó október hó 25. tartandó közgyűléséhez a debreceni ref. főiskolai igazgató-tanács szervezeti szabályzata egyik pontjának a theologiai akadémia tanári karára sérelmes magyarázata és alkalmazása tárgyában.

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Az 1898. évi 99. számú egyházkerületi végzéssel megerősített és életbe léptetett nagyfontosságú egyházkerületi szabályrendelet, t. i. a debreceni főiskola igazgató-tanácsa szervezeti szabályzata egyik pontjának igaz értelmét illetőleg kétség merült fel. Ez a kétség, amely a nevezett szabályrendelet 6. §-ának d) pontjához² ferközött, felmerült az egyházkerület és főiskolai igazgató-tanács főtiszteletű és méltóságos elnöksége körében is, amelynek az 1905. október 13-iki igazgató-tanácsi ülésre kibocsátott meghívója első ízben, szeptember hó folyamán a theologiai akadémia dékánja, Csiky Lajos hit-tanár úr címére küldetett meg, aztán pedig az első meghívásnak október hó negyedikén, a közben tartott akadémiai tanácsülési határozat kezdeményezésére történt módosításával Csiky Lajos helyett dr. Tóth Lajos jogakadémiai dékán úr címére állított ki. Fölmerült az akadémiai tanács szeptember hó 28-án tartott gyűlésében, ahol ez a nagyfontosságú és következményeiben messze kiható kérdés az elnöklő akadémiai igazgató által anélkül tüzetett napirendre, hogy a gyűlés meghívóján érintett tárgyak között jeleztetett volna s ekként a gyűlés tagjai számára legalább valami megfontolási

idő engedtetett volna. Ez az akadémiai tanácsülés csak szavazattöbbséggel foglalt állást a Csiky Lajos theologiai dékán úr címére kibocsátott elnöki meghívó ellen s kívánta annak visszavonását, illetőleg a meghívónak dr. Tóth Lajos jogakadémiai dékán úr részére leendő kiállítását, ami a főntebb érintett második meghívó kibocsátásával tényleg meg is történt.

Tekintettel arra, hogy ily nagyfontosságú, alapvető szabályrendelet a magyarázata és alkalmazása körüli kétséget és bizonytalanságot egy percig sem tűri meg, alantírott, mint aki a szabályrendelet megalkotásában, a debreceni ev. ref. presbyterium üléseit kivéve, minden forumon részt vettem, sőt nem egyszer a jegyzői tollat is vezettem s ki a szabályzat illető szakasza megalkotóinak szándékait kétségtelenül megvilágító némi történelmi tényekre vonatkozólag bárhol is bizonyosságot tehetek, azzal a tiszteletteljes kérelemmel járulok a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűléshez, hogy egy külön határozatában a szabályrendelet illető szövegének hiteles magyarázatát már a folyó hó 25-én tartandó egyházkerületi közgyűlésen méltóztassék megadni, illetőleg kegyeskedjék helyesbíteni azt az igénytelen nézetem szerint tarthatatlan magyarázatot, amely a theol. akadémiai dékán mostani mellőzésével végelemzésben módot és lehetőséget nyújtott az összes theologiai akadémiai rendes tanároknak a főiskolai igazgató-tanács köréből évek hosszú során, avagy bizonyos szabálytalanul és kiszámíthatatlanul vissza-visszatérő években leendő teljes kizsárolására.

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés A főntebbi szövegmagyarázat egész meglepően ennek a lehetőségnek perspektíváját is feltárta előttem. Minthogy pedig szent meggyőződéseim szerint, de meg a kétségtelenül megállapítható s meg nem másítható történelmi tények szerint is ily lehetőségnek, ily eshetőségnek concedálását a szabályzat megalkotói valamennyien kerekén visszaütésítették és tagadták volna: a logika kérelmetlen törvényei szerint — minden tiszteletreméltó jóhiszeműsége mellett — alapjában véve tévesnek és tarthatatlannak kell lennie annak a magyarázatnak is, amelynek alapján a Csiky Lajos theologiai akadémiai dékán úr behívása mellőztetett, illetőleg alteráltatott. A szabályzat megalkotóinak egyhangú akarata az volt, amint ezt kétségtelen történelmi érvekkel is leszek bátor igazolni, hogy valamint a főgimnázium és tanítóképezde tanárkarának állandóan két-két képviselője van az igazgató-tanácsban, úgy az akadémia mindkét karának is, amely karokat a 207/1893. számú végzéssel kibocsátott és ma is élő egyházkerületi szabályrendelet szervezett, állandóan két-két tagja üljön ott az igazgató-tanácsban és a két akadémiai karnak ez a képviselői paritása se akként meg ne zavartassék, amint most történt, hogy az egyik kar integrans tagjai közül három legyen ott, a másik karból pedig csak egy, sem akként, hogy az egyik karnak négy tagja legyen ott, a másiknak pedig egy sem, aminek lehetőségét a most követett írásmagyarázat szintén föltárta. Az akadémiai karokat szervezett 1893. évi 207. számú egyházkerületi szabályrendelet ma is él, életben volt 1898 ban is, mikor az igazgató-tanács szervezeti szabályzatát kidolgoztuk. S minthogy tizenhárom év óta folytonosan ezen az alapon élnek és működnek az akadémiai karok s e szabályrendelet alapján semmi kétség sem ferközhetett hozzá *soha*, hogy melyik karnak kik az integrans tagjai, de meg minthogy az 1893. évi, meg aztán az 1898. évi szabályzatok kidolgozói s az éppen ide vonatkozó indítványok megtevői ugyanazon személyek voltak (dr. Bacsoni Lajos és Kiss Albert tanácsbíró úr), szükségképeni logikai következtetés és

¹ J. A. Froude: Short studies on great subjects. I. k. 44 l.

² A főiskolai igazgató-tanács tagjai:

d) az akadémia, főgimnázium s a tanítóképző intézet igazgatói; mikor az akadémiai igazgató theologiai vagy bölcsészeti tanár, a jogakadémiai, mikor pedig az akadémiai igazgató jogtanár, a theologiai akadémianak dékánja; továbbá az akadémiai tanárkarnak az akadémiai tanács által a theologiai-bölcsészeti tanárok közül s a jogtanárok közül választott egy-egy, tehát összesen két képviselője s a gimnáziumi és tanítóképző-intézet tanárkaroknak külön-külön választott egy-egy képviselője.

egyetlen lehetőség, hogy amidőn nt. Kiss Albert tanácsbíró úr 1898. május hó másodikán egyházkerületünk tanügyi bizottsági ülésében amaz alább is érintendő s szavazattöbbséggel határozati erőre emelt indítványát megtette, amely szerint az akadémia mindkét „karának” állandóan két-két képviselő biztosítandó, a „kar” kifejezés alatt csakis arra az 1.93-ban alkotott szervezeti szabályzatra gondolhatott, amelynek megalkotásában is, életbeléptetésének egy évvel történt elodázásában is tevékenyen közreműködött.

De lássuk a fentebbi állítást igazoló történelmi tényeket. A főiskolai igazgató-tanácsnak boldog emlékeztető dr. Bacsoni Lajos által szövegezett szervezeti szabályzatát 1898-ban előbb egy négy tagból (dr. Bacsoni, Kovács Lajos, Dóczi Imre, Sass Béla) álló szűkebb-körű bizottság, aztán pedig az 1897. évi májusi 208. sz. egyházkerületi végzéssel kiküldött egyházkerületi bizottság dolgozta át, amely a maga tervezetét 1898. évi március hó 8-án tartott gyűléséből az egyházkerületi elnökök aláírásával áttette a presbyteriumhoz, amelynek irattárában az eredeti példány ma is megtekinthető. Ebben a három első átdolgozásban a vitás pont mindenütt így hangzott: „6. §. c) pontja: „az akadémiai, főgymnasiumi s tanítóképezdei igazgatók, továbbá az akad. tanári karnak az akad. tanács által a theologiai-bölcsészeti tanárok közül s a jogtanárok közül választott egy-egy, tehát összesen két képviselője s a gymnasiumi és tanítóképezdei tanári karoknak külön külön választott egy-egy képviselője;

f) A főiskolai tanári nyugdíjintézet elnöke”. Látnivaló tehát, hogy mindeme tényezők egybehangzó intenciója szerint éppen homlokegyenest ellenkezője történetelt volna annak, ami most tényleg megtörtént, t. i. bizonyos sűrűen előfordulható években a theologiai akadémiai karból állandóan három egyén ült volna az igazgató-tanácsban, a jogi karból pedig csak egy. — A debreceni egyház presbyteriuma 1898. április 19-én 421/98. P. szám alatt kelt és az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz áttett véleményében, munkálatában mindegyik főiskolai tanári kar számára csak egy-egy képviselőt engedélyez, a nyugintézet elnököt, középiskolai felügyelőt és főiskolai ügyészt kitörli, de az akadémia két karának engedélyezett és most vitás képviselet tekintetében oly szabatos fogalmazású szöveget mutat be és indítványoz, hogy intencióhoz a kétségnak árnyéka sem férközhetik, midőn így szól: „Tagjai d) az akadémiai, főgymnasiumi és tanítóképző-intézeti igazgatók, továbbá a jogi kar dékánja, ha az akadémiai igazgató a hittanszaki tanárok közül való, vagy a hittanszaki dékán, ha a jogtanárok közül való az akadémiai igazgató” (a 6. §. d) pontjának presbyteriumi szövege a presbyteri jegyzőkönyv 105. lapján). Kétségtelen, hogy a presbyterium kizártnak tekinti a két akadémiai kar képviseleti paritásának bármilyen megbonthatását.

Az ily előzmények alapján, az egyházkerületi tanügyi bizottságban folyt utolsó előtti, de döntő tárgyalásban (és itt már, jegyzőkönyv hiányában csak a magam emlékezőtehetségére támaszkodom, amely azonban ezen a ponton teljesen biztos azon egyszerű lélektani oknál fogva, hogy a kérdés éppen az én személyem mellőzésének is kérdése lévén, természetesen érdekelt), mikor már a discussio rendjén a közvélemény meglehetősen biztossággal kidomborodott abban az irányban, hogy a tanárkaroknak nem 1—1, hanem inkább 2—2 képviselő adandó, midőn tehát ezen a ponton a presbyterium álláspontja már quasi mellőzöttnek volt tekinthető, nt. Kiss Albert tanácsbíró úr, a presbyteriummal egyetértőleg maga részéről is megindítványozta a nyugintézet elnök

törölését azzal a nyomatékos érveléssel, hogy csakis így érhetjük el azt a most már kívánatos, szükséges célt, hogy mint a többi tanárkaroknak, úgy az akadémia mindkét karának is állandóan két-két tagja üljön ott az igazgató-tanácsban. Miután az alapindítvány mellett Dóczi Imre is szót emelt, az szavazattöbbséggel mellőztetett s Kiss Albert indítványa értelmében, a nyugintézet elnök kitörlése mellett, a szakasz olyatén szövegezésre elrendeltetett, hogy mindkét akadémiai karnak állandóan két-két képviselője üljön az igazgatótanácsban. Ekkor következett a határozat szövegezés. A theologiai kart az eredeti szabályzatban is (ebben a §-ban is, de a 2. §-ban is, ahol annak értelméhez a kétség hozzá sem férhet) theologiai-bölcsészeti karnak neveztük egy olyan terminologia alkalmazásával, amelyet korántsem 1898-tól fogva, hanem eleitől fogva alkalmaztunk a kar jelzésére, mint ezt például az 1893/4 évi akadémiai tanárkari jegyzőkönyv 186. száma is bizonyítja, amikor a dr. Ferenczy Gyula-féle történelmi tanszéknek még hire-hamva sem volt. Így neveztük pedig kötőjel alkalmazásával (de nem „vagy” kötőszóval) azért, hogy világosan kidomborítsuk azt, aminek kidomborítására különösen a 123/1891. számú ünnepélyes egyházkerületi rendelkezésnek időközben történt mellőzése s dr. Öreg Jánosnak mindkét akadémiai kar törzsökös integrans tagjául 1895. szeptember elseje után is megtartása mellett a támadható zavarok, kétségek kizárása végett föltétlenül szükség is volt, hogy t. i. a „rendszeres bölcsészet” tanára (123/1891. egyházkerületi végzés), dr. Öreg János, aki az egyházkerület eredeti rendelkezése ellenére a jogbölcsészetet is megtartotta, tehát jogtanár is, úgy választhatóság, mint képviselet tekintetében a theologiai karhoz tartozik; de egyszersmind azt is, hogy ha, amire már a 123/1891. egyházkerületi végzés is teszen némi halvány célzást s a mi legalább 16 év óta a köztudatban is benne volt, a Degenfeld-féle alaphoz egy új, paedagogiai tanszék állíttatnék, ez a tanár is a theologiai karhoz számítandó, éppen a 207/1893. sz. statutum értelmében. Többször számú névszó („tanárok”) előtt korrekt volt a kötőjellel („vagy” nélkül!) alkalmazott „*theologiai-bölcsészeti*” jelző, de egyes szám előtt nem lett volna korrekt s a „vagy” itt elkerülhetlen volt. Látom, hogy helyesebb, szabatosabb lett volna ezt írni „*bölcsészet-tanár*”, „i” melléknévi képző nélkül, amely esetben a jelenlegi controversia ki volna zárva, de állítom, hogy a „bölcsészeti tanár”-nak itt ugyanez az értelme van. Hiszen ha beszélhetünk „bölcsészeti tantárgyakról” a bölcsészet-szó szorosabb, voltaképeni értelmében s nem „bölcsészet-kari” tantárgyak értelmében, ha beszélhetünk a bölcsészeti kar tanárai közül azokról, akik szorosabb értelemben vett bölcsészeti tanárok, mert bölcsészetet, mint tantárgyat tanítanak, ha beszélhetünk theologiai tanárokról, mint olyanokról, akik a teológiát tanítják. miért változtatná meg ez az „i” képző (amelynek pusztán jóhangzati oka van, vagy amely a közvetetlen megelőző másik „i” képző hatása alatt kerül ide) a „bölcsészet” szó értelmét annyira, hogy a bölcsészetből, mint tantárgyból, „*bölcsészeti kart*” csináljon, ami a valóságban és a szabályok értelmében nem is létezik, de amely értelem a 2. §-ban ki is van zárva. S tisztelettel kérdelem, hogy ha az „i” képző ebben a kérdéses kapcsolatban a „bölcsészet” szó értelmét szükségképpen és föltétlenül „bölcsészeti kar” értelmére változtatja át, akkor nem örökre ki kell-e törölnünk nyelvünk szótárából, vagy nyelvszokásunkból ezt a fordulatot, hogy „bölcsészeti-kari tanár”, minthogy a „bölcsészeti tanár” minden körülmények között kétségtelen bizonyossággal helyettesítheti?? Csakis a „*bölcsészet-tanár*”-ról (a rendszeres

bölcsészeti tanáráról) lehetett szó ebben a szövegben, mert ő volt akkor is, ma is integráns tagja *mind a két* akad. karnak, a bölcsészeti „kar” egy másik tanára pedig (ha ugyan ilyen kar léteznék) sem akkor nem volt tagja a theologiai karnak, sem ma nem az, minthogy nt. dr. Ferenczy Gyula úr, a történelmi tanszék tanára, az 1893. évi 207. számú szabályrendelet értelmében is, az 1896. évi 271. sz. egyházkerületi végzés 4. pontja értelmében is csakis a jog- és államtudományi kar integráns tagja mind a mai napig.¹

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés! Abban a meggyőződésben vagyok, hogy az igazgató-tanács szervezeti szabályzata megalkotóinak intencióit történelmi alapon, biztosan megvilágítottam, ha nem érintem is az ezen szakasz fölött egyházkerületünk közgyűlésen Puky Gyula és György Endre tanácsbíró urak ősmert indítványai körül kifejlődött discussiót, amelyet ekkor (1898. május) boldog emlékezetű Tisza Kálmán konventi elnök s egyházmegyei gondnoknak az eredeti szöveget változatlan alakjában pártolt mérvadó felszólalása döntött el, amely discussio a most szóbanforgó kétséggel különben sem állott semmiféle vonatkozásban. Abban a meggyőződésben vagyok, hogy a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés egyetlen vitás értelmű „i” betűvel nem akarhatta halomra dönteni az akadémia-karokat és dekanatusokat 1893-ban szervezett alapvető szabályrendeletét s nem akarhatta eltörölni, megsemmisíteni az akadémiai karoknak jelentékeny vívmány gyanánt csak nemrég megállapított biztos kereteit. Hiszen ha ezt akarta volna, ebbeli elhatározását nem egy „i” betű talányába burkolta volna be, hanem ép oly tisztán és határozottan kifejezte volna, mint amily félreérthetlen imperatív kifejezésre juttatta ellenkező akaratát 1893-ban. Korántsem ezt akarta tehát, hanem éppen ellenkezőleg még az 1893-ban megállapított kari kereteken *belől* is szabatosabban meg akarta határozni, hogy kik választhatók az akad. tanács által a két kar kebeléből, illetőleg kik szerepelhetnek a két kar képviselői gyanánt. És erre a szabatosabb meghatározásra a szabályrendelet világossága érdekében szükség is volt, mert az 1893. évi statutum alapján 1898-ban is, éppen mint ma, három olyan akadémiai tanár volt, aki mind a két karnak integráns tagja, t. i. Balogh Ferenc, dr. Öreg János és dr. Kun Béla, (illetve elődje) úgyhogy az 1893-dik évi szabályrendeletre való egyszerű utalás, minden szabatosabb meghatározás nélkül kétség, jogbizonytalanság s esetleg zűrzavar számára tárt volna kaput.

De legyen szabad — ha még egyáltalában szükség lehet reá — ideiktatnom két további érveimet.

1. Lehetett-e bárkinek is az az intenciója, hogy ne az a quasi hivatalos képviselőt menjen be a főiskolai igazgató-tanácsba, amely az *egyházkerületi közgyűléseken* is ott ül, ahová pedig az 1893. évi statutum fogalmazásaiban egységesen, egyöntetűleg kifejezett tanárhajóháj és irányelv szerint mindig akkor kell mennie az egyik kar dékánjának, mikor az akadémiai igazgató a „másik karhoz tartozik?”¹ Hiszen talán az a természetes és észszerű rend, hogy az legyen ott az előkészítő szaktestületekben is, aki a döntő fórumon is ott ül?!

2. Az 1893. évi és 1898. évi szabályrendeleteket részben ugyanazok az egyének, de mindenesetre ugyanaz a hivatalos tanügyi szervünk, az egyházkerületi tanügyi

bizottság dolgozván ki, nem természetes-e az a föltevés, hogy ez a testület, majdnem ugyanabban a kérdésben, 1898-ban, habár kevesebb szerencsével is, ugyanúgy akarta kifejezni magát, mint ahogy félreemagyarázhatlan szabatossággal szolt 1893-ban az akadémiai karok egyházkerületi képviselője tárgyában? És ha az „i” betű bármi kételyt támaszt, nem ott van-e nyomban ugyanannak a szaktestületnek egyedül illetékes magyarázata 1893-ból? Hogy mit akarhatott mondani az egyházkerületi tanügyi bizottság 1898-ban, azt, tekintettel a két kérdés szoros benső kapcsolatára s az 1898-iki gondolatnak az 1893. évi szabályzatból kölcsönzött analogiájára, ugyanazon tanügyi bizottság már 1893-ban félreérthetetlenül megmagyarázza. Mély tisztelettel kérem, méltóztassék mérvadó gyanánt elfogadni az illetékes szaktestületnek ezt a magyarázatát, amivel sok húza-vonának, sok fölösleges belviszálynak, sok bántó méltatlanságnak és meg nem érdemelt sérelemnek metszi ketté lehetőségét a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés egyszersmindenkorra. — Mert mély tisztelettel, de teljes nyomatékmal bátorodom ismételni, hogy ez a magyarázat végső következményeiben a theologiai akadémiai rendes tanároknak, sőt esetleg a theologiai kar összes integráns tagjainak az igazgató-tanácsból leendő kizorítására vezethet, ami soha senkinek még csak gondolatában sem fordult meg.

Tiszteletteljes határozati javaslatom a következő:

„Egyházkerületi közgyűlésünk az 1898. évi 99. számú egyházkerületi végzéssel megerősített felügyeleti és kormányzati rendszabályok 6. szakasza d) pontjának rendelkezéseit minden tekintetben érintetlenül hagyván, fölmerült kétségek eloszlatása végett a szakasz magyarázatául indokolt előterjesztésre ezennel kimondja a következőket s határozatáról debreceni főiskolánk igazgatótanácsát értesíti:

a) az 1893. évi 207. számú egyházkerületi szabályrendelettel szervezett két akadémiai kar mindenkét állandóan a karoknak két-két tagja képviselje főiskolánk igazgató-tanácsában;

b) a választásra jogosult akadémiai tanács a theologiai kar képviselőjét csakis e közül a hat akadémiai rendes tanár közül választhatja: az öt theologiai rendes tanár, meg a theologiai akadémia tanulórendje értelmében (megerősített az 1904. évi májusi egyházkerületi közgyűlés 77. jkvi számú határozatával) kötelezett rendszeres bölcsészeti tantárgyak tanára (ez idő szerint dr. Öreg János);

c) ha a b) pont alatt felsorolt hat akadémiai rendes tanár valamelyike ül az akadémiai igazgatói székben, akkor a jogakadémia dékánja, különben pedig a theologiai akadémia dékánja hivandó be a főiskolai igazgató-tanács kiegészítő tagjául.“

Csakis a történelmi igazság, a közérdek s a jó rend szempontjaitól vezérelt tiszteletteljes előterjesztésemet a főtiszteletű és méltóságos egyházkerületi közgyűlés kegyes jóindulatába ajánlván, kiváló tisztelem jelentésével maradtam Debrecenben, 1905. okt. hó 11.

Kész szolgálja:

Sass Béla, s. k.

egyházker. egyh. aljegyző,
a főiskolai ig.-tanács jegyzője.

¹ Ha a történelmi tanszék tanára *csakis* a jog és államtudományi kar integráns tagja: akkor esodálkoznunk kell, hogy miként támadhat a képviselőre nézve peres kérdés. Hiszen akkor kétség sem férhet ahoz, hogy a theol. tanári kart annak dékánja van hivatva képviselni az igazgató-tanácsban.

Szász Károly élete és működése.

Szász Károly működése két irányban nagy jelentőségű. Abban a szellemi mozgalomban, amely a szabadságharcban leverte Magyarországból lassú küzdelem útján modern államot teremtett, egyik legelőkelőbb harcos volt. Másik irányban pedig ő volt nálunk hosszú időn keresztül a haladó nyugat lelki életének magyarázója épen abban az időben, mikor a nemzeti szerencsétlenség miatt elbúsult magyar elzárkózottságában kezdett letérni a nemzetek ország-útjáról.

Élete folyása is e kettős hivatását segítette elő. Született 1829. október 25-én. Jellemét és eszét édesatyjától, id. Szász Károlytól örökölte, aki az akkor még különálló Erdély politikai életében s reformküzdelseiben a vezetőszerpet foglalta el. Gyermekéveiben, miket Erdély egyik kulturális központján: Nagy-Enyeden töltött, költői színben találjuk meg mindazokat a benyomásokat és hangulatokat, melyek a tősgyökeres kálvinista úri családok bensőséges életét jellemzik. Az ő lelkébe korán beíródott az a jelge, mely egész élete tartalmához illett. Születési helye korán hajlamot oltott bele a történet eseményeinek megismerésére, a gondos nevelés gondolkozását költő fel s megismertette vele a kötelességnek nagy horderejű fogalmát, tanulmányai akarateréjét acélozták s mindezeket a hajlamcsirákat a gondviselés bölcsességébe vetett hit táplálta, növelte. Így határozódott meg a gyermekben a későbbi férfiú s így fejlődött ki költészetének alaphangulatává a családi érzés.

Egyetemi éveire egy eszméktől forrongó s lázas politikai életet élő városba: Pestre került. A bezáródó egyetem falai közül nemsokára honvédnek áll s mint kiváló utászhadnagyot találjuk a Lánchíd fölszedésénél, Törökbecsénél a Tisza, Lugosnál a Temes áthidalásánál. A világosi katasztrófa után ő is bujdosásnak indult s előbb a Borbély-családnál húzódott meg Tisza-Roffon, honnan pár hónap múlva nevelőnek hívatott meg a gömörmezei Bejére, a Szentmiklóssyak nemési kuriájába. Itt kötötte azt a holtig tartó nemes barátságot Tompa Mihállyal, melynél csak az Arany és Petőfi lehetett bensőségesebb, tartalmasabb.

A feléledő nagy-kőrösi gimnázium 1851-ben az irodalomtörténet tanítására hívta meg. Ekkor Szász Károlynak egy mindnyájunk halálára érdemes gondolata támadt. Maga helyett a nagy szegénységgel küzködő Arany Jánost ajánlotta, ő pedig az időközben üresedésbe jött matematikai tanszéket foglalta el. Abban az időben a nagy-kőrösi gimnázium volt a nemzet Pantheonja. A szellemek olyan előkelősége gyűlt ott össze, mint sehol másutt, sem azelőtt, sem utána, gimnáziumnál. Jánosi, Mentovich, Tomori Szilágyi Sándor, Szabó Károly, Salamon Ferenc, Acs Zsigmond mind ez iskola tanárai voltak. Itt Arany Jánosnak nemesítő befolyása alatt kezdett el tanulgatni angolul, franciául, olaszul, hogy az idegen költők leghivatottabb tolmácsává fejlődjék.

Imádásig szeretett feleségének halála azonban két boldog év után elűzte e helyről. 1853-ban Kézdi-Vásárhelyre választották meg lelkésznek, honnan vezetőszerpet vitt Erdély egyházi életében, folyóiratokat szerkesztvén, imakönyveket, beszédeket írván. E száműzetésnek érzett állapotból 1857-ben a kunszentmiklósi egyház meghívása ragadta ki.

E város éppoly fordulópontra képezte életében,

mint Nagy-Kőrös. Közlebb került az irodalmi világhoz s anyagilag is kitűnő dotációhoz jutott. Fokozott önbizalommal fog hozzá Shakespeare fordításához. Hugó Viktor „Századok legendájából” szemelvényeket ad ki a „Kisf. társaság 60 éves vállalatában.” Szerelmi dalainak is megered a forrása. Az Iduna utáni bánat csendes rezignációvá szelídült, majd új szerelemnek adott helyet Bibó Antónia iránt, kivel 1900-ban bekövetkezett haláláig a legösszhangzatosabb családi életet élte.

Nagyarányú munkálkodásáért az Akadémia s a Kisf. társaság csakhamar tagjává választja. Arany János irodalmi vállalataiban neki jut a legmunkásabb szerep. Valóságos publicista-lélek, gyorsan hangolódik a munkára. Eközben szindarabot és elbeszélő költeményeket ír, mindenütt egész embernek mutatva be magát. Egyházát rendbehozza s nyilvános szereplésével az egész vidéken annyira megkedvelteti magát, hogy a fülöpszállási kerület két ízben is országgyűlési képviselőnek választja. Mint képviselő, kiváló érdemeket szerzett a tanügyi fejlesztése körül, melyekkel Eötvös József közoktatásügyi miniszternek a tiszteletét is kivívta, ki 1867-ben maga mellé hívta osztálytanácsosnak a protestáns ügyek vezetésére. Trefortnak valóságos bizalmas elnöki segédje volt. A szüntelen alkotni vágyó, tervezgető miniszter csak őhöz fordult, ha valamely kérdésben rögtöni kidolgozást óhajtott s az eszme alapos cikkben kifejtve még aznap olvasható volt valamelyik esti lap hasábjain. Pihenésül regényeket fordított vagy írta kiváló essay-t a Vasárnapi Ujság számára. Így nagy elfoglaltság mellett is a miniszteriumnak legelőzékenyebb hivatalnokja volt s amint egy irodalomtörténet-írónk mondja: „Az ő fejlesztő hatásának és emelő pártfogásának az eredménye, hogy a mai írói nemzedék annyi kiváló tagja a tanári pályán működik.”

1876-ban a budapesti egyetem az egyetemes irodalomtörténet magántanárává habilitálta s hat fél-éven át tartott magas színvonalon álló előadásokat a világirodalom eposzáiról, a francia klasszikus dráma három fejről, az Arthur mondakörről s Tennyson királyi idylljeiről.

De Szász Károly működése mindezzel nincs ki-merítve. Amellett, hogy minden évben akadémiai, Kisfaludi társasági pályadíjakat nyer eposzáiért, tragédiáiért, költeményeiért, emlékbeszédeiért, szédületes termékenységgű hírlapírói működése is. Alig volt 48 óta valamirevaló hírlap, melyben egy-két cikk tőle meg ne jelent volna. Már 1862-ben azt jegyzi meg róla gúnyosan egyik bírálója: „Te mindennemű és fajú folyóiratok dolgozótársa vagy.” Mindenhez ért s mindenről alaposan, élvezetesen tud írni.

1884-ben, mint a reformátusoknak az egész hazában régtől fogva büszkeségét, a pesti református egyház első papjának, a dunamelléki kerület püspökének választotta, Nemesak papi hivatását viszi kitűnő rendben, imákat, prédikációs köteteket ad ki, nemcsak elnöke a legkülönbébb vallásos egyesületeknek, de neve köré egyházlátogatásaival a dunamelléki egyházakhoz s vele a magyarság halálának hervadhatatlan koszorúját fűzte. A Szlavón—Szerém-ségben, mióta az ott lakó magyarokat Sztárain megtérítette, nagyon kevés gondot fordítottak a gyülekezetek sorsára, minek következtében az egyházak birtokai elkallódtak, hivei más vallásra térve beleolvadtak a környező szlavóságba. Szász Károly fölismerte ezt a veszedelmet s 1885–93-ig terjedő

egyházlátogatásai alatt az egyes gyülekezetek anyagi és birtokviszonyaira vonatkozó hiteles adatokat összegyűjtötte s a végelpusztulás előtt álló egyházközösségeket újra szervezte s a magyarság számára megőrizte.

Az ő munkaereje fölött a gyors szárnyú idő kiméletesen látszott elrepülni, csak kedvesei dőlnek ki mellőle. 1890-ben bálványozásig szeretett édes anyját, 1900-ban élete jobb felét: feleségét veszté el, miután testvéreit (Domokost és Bélát) már eltemette. A csapások súlya alatt azonban az ő vastevékenysége is szenvedni látszik. Majd 1903-ban okt. 24-én püspöki hivataláról is lemond. Kielégítetlen munkaerjét, mely egész életén keresztül mintegy tobzódott a munkában, elfásult tompultság váltotta fel, mely jövő fátyollal takarta el szemei elől azt a fekete óceánt, melyre 1905. okt. 15-én az ő hajója is elindult.

Mint költőt, Szász Károlyt inkább műfordítói tevékenysége szerint méltányolták, bár eredeti működése is nagyon tiszteletreméltó. Műfordítói tevékenységét mindnyájan ismerjük. Eredeti dolgozatai közül nagyon sok s talán egy-két legjobb munkája még kiadatlan s bár azokkal is akadémiai díjakat vitt el, még csak ezután várnak a rendező kézre. Színműveiben, tragédiáiban a tragikus eszmének kortársainál mélyebb távlatot tud adni, tragikus eszméinek fonságára nézve pedig hozzá egyik sem fogható. Dialógjainak bája, fordulatossága, ötletessége közmondásszerű volt. Eposzai szintén nagy tragikus összeütközések magvát rejtik magukban, amellet, hogy egy pár alakjával világirodalmi fontosságú jellemet teremtett, mint a „Salamon” Géza hercegevel.

Mint lyrikus, a nemes magyar kedélynek, mely magasztosan érzi át az élet komolyságát, legőszintébb lantosa. Költészete a polgárerények dicsőítése, melynek ritkán fellázadó kétségeit, elborulását az isteni igazságban való megnyugvás mindig lecsillapítja. Látóköre néha az emberi dolgok fölé, a lét symbolumainak divinációval való megsejtéséig emelkedik. Születése, neveltetése, részvétele a szabadságharcban, az elnyomtatás elégikus évei, a munkában eltöltött élet, a csapások, kora eszméi mind rányomták bélyegüket költészetére, de mindet bizonyos formába szorította a mértéktartás, melynek érzéke mintegy veleszületett. Az egyetemes szenvedéséből csak halk akkordok kopogtatnak be hozzá, amennyi éppen harmoniává képes olvadni. Aki az életet a kötelesség szempontjából bírálja meg, az mindenütt rendet; s kiegyenlítődségre való törekvést lát. Ezért olyan megnyugtatók vallásos költeményei. Az erkölcsi komolyság, melynek piedesztáljáról szemléli az emberi társadalmat, csak az élet nemesebb oldalát mutatja neki. Sajátságai, melyeket összegezve, a harmónikus kedélyvel fejezhetnénk ki, annál inkább tökéletesednek, mennél jobban beleillenek az előrehaladottabb életkor objectivebb világszemléletébe. A tárgyak, melyeket legutóbb választott, mintegy az eszmék szobrai, melyek a történet folyamában alakulnak ki az események durva anyagából a törvényszerűség formáivá.

Ha Petőfiben és Vörösmartyban az érzés hevét, a szikrázó gondolatokat, a természet költői átérzését, Aranyban a lélek nagy szobrászat, Tompában a kettő elégikus vegyületét csodáljuk: adóznunk kell a nemes kedélyek magasztos szavú énekesének, a Szász Károly muzsájának is, kiben hatalmas gondolkodó elmét és nagy példányképet vesztítettünk el.

Novák Sándor.

A gömöri lelkészértekezlet közgyűlése.

A gömöri ev. ref. lelkészértekezlet őszi rendes közgyűlését ez évben október hó 2-án tartotta Putnokon, Csabay Pál ért. elnök elnöklete alatt, a gömöri ref. lelkészek meleg érdeklődése mellett. — Későbbre esett ez évben a közgyűlés, mint más években, aminek az volt az oka, hogy a Gömör-Kishont vármegyei Gazdasági Egyesület ez évben szept. 23. és okt. 2. között gazdasági kiállítást rendezett Putnokon, amelyre a többi megyei testületek között a mi lelkészi testületünk is meghívást kapott. E meghívásnak kívánt értekezletünk eleget tenni, mivel egy-egy gazdasági kiállítást úgy tekintünk, mint amely a gazdasági élet fejlődését van hivatva előmozdítani. — Hogy tehát legsürgősebb értekezleti dolgainkat is elvégezhessek, az anyagi közjólét előmozdítását is munkálhassuk: azért tűzte ki elnökünk az értekezlet idejét oly időre, mely a nevezett kiállítás idejébe is beleesett.

Ertekezleti közgyűlésünk most is pályadíjakat állapított meg legelőbb egyházi beszédekre. Három — 70—70 koronás — díjat tűzött újévi, pünköszt — (szabadon választott textusok felett) és (kijelölt textusok felett) vagy közönséges, vagy alkalmi egyházi beszédre. — Ezután Magyar István imolai lelkész emlékbeszédet olvasott fel, néhai Mártha Ferenc volt zubogyi lelkész felett. Hű élet és jellemképet rajzolt s az emlékbeszédet méltónak ítélte közgyűlésünk érdemkönyvbe iktatni.

A dr. Szabó Sándor—Vattay László-féle ügy is értekezleti tanácskozás tárgyát képezte. Ez az odiosussá s a félreértések által bonyolódottá vált ügy befejezést még most sem nyert, mert a befejezhetőség alapjául egy levél szolgálhat csupán, amely a dr. Szabó Sándor birtokában van, melyet értekezleti közgyűlésünkig — bár kéretett — a tanár úr nem küldött el. Vattay László iránt egyébként az értekezleti közgyűlés — a lefolyt sajtóperben történt elítéltetése alkalmából — egyhangúlag bizalmát és szeretetét fejezte ki s anyagi tekintetben is igyekezett a perből kifolyó terhén könnyíteni, mivel bizalmának, szeretetének ezáltal is kifejezést kívánt adni s mivel igazolni kívánta ezáltal is, hogy Vattay László nem csupán a maga igazáért harcolt, mikor az inkriminált hírlapi cikket megírta. Ért. közgyűlésünk teljesen indokolt nagyfokú érdeklődéssel várja a dr. Szabó Sándor birtokában levő levelet, amely ezt az odiosussá vált ügyet — erkölcsi szempontból is — kívánatos világításba fogja helyezni.

Gyűlésünknek — még egy pár, inkább belkörülnket érdeklő, ügy letárgyalása után — egy nagyon kedves csattanója is volt, mely egyszersmind biztatásnak, buzdításnak és lelket emelő mozzanatnak is bevált. Vattay László ugyanis megemlékezett a gömöri ref. papság Nesztoráról: szentpétery Sámuel pelsőci papról, kinek nevesen és áldásosan eltöltött puritán ref. papi élete folyó október hó 26-án ér el a 90-ik év határához; s indítványozta a megem-

lékezés kapcsán, hogy e sok kiválósággal ékeskedő lelkész társunkat, aki hosszú évtizedeken keresztül hűséges munkása volt egyházmegyénknek s nemesen küzdött a maga eszményeiért s meggyőződéséért, mindenkor csupán ev. ref. anyaszentegyházunk érdekeit tartva szeme előtt: tiszteljük meg, üdvözljük e rendkívüli alkalomból, méltó és alkalmas módon. Közgyűlésünk a legnagyobb készséggel s a ritka alkalom kínálkozása felett való igaz örömmel, magáévá tette ez indítványt s úgy határozott, hogy jegyzőkönyvben ad kifejezést érzelmeinek s e jegyzőkönyvet október 26-án üdvözlő beszéd kíséretében nyújtatja át általánosan tisztelt és szeretett Nesztorunknak egy küldöttség által, amelynek vezetésével Réz László értekezleti jegyzőt bízta meg a közgyűlés. A küldöttség tagjaival pedig — hogy annál bensőségtelesebb legyen a tiszteletnyilvánítás — Nesztorunk azon, volt káplánjait kérte fel közgyűlésünk, kik gömöri egyházmegyénkben lelkészkednek.

Ezután — az elnök elteremtésével — testületileg vonult fel a lelkészi értekező a kiállítás megtekintésére, hogy ott is szerezzen kiki valami gyümölcsöt a sok águ lelkészi missió végezéséhez.

r. l.

Néhány szó a történeti kritikai theologiai irányról.

III.

Annak bebizonyítására, hogy valamely újtestamentumi irat adatainak a történeti hitelesség szempontjából való megítélésénél a közvetítő, mindent, még a be nem bizonyítható adatokat is összeegyeztetni törekvő irány álláspontjával szemben helyesebb és biztosabb eredményhez vezet a történeti álláspont: legyen szabad egy-két példát felhozni.

1. Mayernek bírálatos ismertetésében egy megjegyzés ez: Szerző „azzal az elmélettel, hogy az első keresztyénségben *ádáz harcok dúltak a zsidó- és pogány-keresztyén párt között*, nem tud szakítani.” M. szerint ugyanis az első keresztyének között nem voltak nagy ellentétek, hanem csak egyszerű „nézeteltérések”, mert, szerinte, „ily viszonyok között a keresztyénségnek önásta sírjában el kellett volna pusztulnia.” „Képtelenség, — úgymond — hogy ily körülmények között Pál Jeruzsálemba eljárjon, a jeruzs. keresztyénekről gondoskodják s gyülekezeteiben volt zsidók is lehessenek nagy számmal” (192. l.).

Vizsgáljuk csak meg, tiszta történeti alapon, hogy kinek az álláspontja helyes? Voltak-e hát csakugyan harcok az apostoli korban a pog.- és zsidó-keresztyének között? Hogy tényleg voltak, arra bizonyítékaim a következők:

a) *A Galata levél*, amely nem egyéb, mint a galatai zavarok tetőpontján írott válasz arra a levélre, amelyet a körülmetélkedést követelő, Pál-ellenes agitátorok által félrevezetett, megbűvölt galaták küldtek Pálnak s amelyben tudtára adják, hogy ők az igazi apostolok felvilágosítása, meggyőző beszéde folytán már *más evangéliomra* tértek, amely nem *ember szerint való*! Ha nem lett volna harc Péter és Pál között, bizony nem lett volna szükség ily harcias levélre! Mert ugyan miért hangsúlyozza Pál

apostolságát, miért *csodálkozik* azon, hogy a galaták *oly hamar* elpártoltak tőle s *oly hirtelen más evangéliomra* hajlottak? Miért kérdezi őket: Hát most embereket *csalok-e*, vagy az Istent? Miért írja nekik: Vegyétek tudomásul, hogy az én evangéliomom *nem ember szerint való*, hanem a J. Krisztus kijelentése által való (I. f.)? Miért kiált fel izgatott kedélyhangulattal az apostol: Óh esztelen galaták, kicsoda bűvölt meg titeket, hogy ne engednétek az igazságnak? Hiszen mikor nemrég köztetek jártam, úgy fogadtatok, mint az Istennek angyalát, mint a Jézus Krisztust! (IV. 14.) És miért kérdezi gúnyosan: Ha a körülmetélkedést prédikálom, miért üldöztetén mégis? stb.

Egyszerűen azért, mert ellenségei ráfogták, hogy *nem apostol*, hogy *csaló* (Gal. I. 10.), aki megcsalta őket azáltal, hogy mikor köztük járt, igaz apostolnak adta ki magát, most pedig kitűnik, hogy a Krisztust soha nem látta, vele sohasem beszélt, evangélioma nem a Krisztustól, hanem csak *ember szerint való*, azaz a maga vélekedése; a körülmetélkedést is csak kedvezésből engedte el nekik, különben ő maga is prédikálja azt; azért, mert Péterék személyesen, vagy megbízottaik (előbbi valószínűbb), akik azt követelték, hogy a körülmetélkedés ne csak a zsidó-, hanem a pogány-keresztyénekre is kötelező legyen, — a galatai gyülekezetekben (Antiochia, Jeconium, Lystra, Derbe) nagy agitációt fejtettek ki Pál ellen s valósággal megbűvölték s rábeszéltek őket, hogy pártoljanak el Páltól, metélkedjenek körül s legyenek az ő követők, mert ők az igazi apostolai a Krisztusnak! — Erős ádáz harc folyt tehát Péter és Pál s ezáltal a zsidó- és pogány-keresztyének között. A galata levél adatai ezt hitelesen igazolják. Hogy állíthatja tehát Mayer azt, hogy az első keresztyének között csak „nézeteltérések” voltak? Erős ádáz harc volt az és nem pusztán nézeteltérés!

b) Másik hiteles bizonyíték I. Kor. IX. 1—3. II. Kor. XI. 22—24., amely helyeken a már Korinthusba is betolakodott agitátorok alaptalan vádjai ellen kel ki erőlyesen, akik a korinthusi gyülekezet hívei előtt tönkre akarták tenni tekintélyét s még hozzá azzal gáncsolták, hogy ő *nem apostol*, a test szerinti Krisztust soha nem látta, hogy nem igazi zsidó, nem igazi izraelita, nem Ábrahám magva, nem Krisztus szolgája! — Tisztelettel kérdezem: Hát csak pusztán *nézeteltérés* az, mikor egyik párt feje a másik párt fejét, agitátortársaival együtt *csalónak, hamis apostoloknak, álnok munkásoknak* nevezi? (II. Kor. XI. 13.). Óh, ez nem egyszerű „nézeteltérés”, hanem ádáz harc!

c) Harmadik, szintén hiteles, bár a legtöbbször figyelmen kívül hagyott bizonyíték szerintem a *filippibeliekhez* írott levél III. r. 2-ik verse, amelyben a hamis apostolok, az álnok munkások, vagyis a zsidóskodó agitátorok akanamunkája ellen óva inti gyülekezetének tagjait, mondván: „*Tartsátok szemmel a kutyákat, tartsátok szemmel a gonosz munkásokat, tartsátok szemmel a bicskásokat*”, akik alatt képtelenség másokat érteni, mint azokat a Péter-féle agitátorokat, akik már Filippit is bejárták s minden pillanatban készen tartják a kést, hogy a pogány-keresztyéneket körülmetéljék. E hiteles történeti adatok alapján vajjon miért nem hajlandó hát M. elhinni, hogy az őskeresztyénségben ádáz harcok dúltak? Talán azért, mert szerinte „ily viszonyok (már t. i. ily harcok) között a keresztyénségnek önásta sírja-

ban el kellett volna pusztúlnia? Oh, ez az indoklás nem egyéb, mint egy alap nélkül való következtetés, amelylyel szemben a *hiteles, történeti adatok* mindig győzedelmeskednek! Épen ez a harc a legfényesebb bizonyítéka a megindult új életnek, mert élet csak ott lehet, hol mozgás és elevenség van! Ez a harc csak javára vált a keresztyénségnek! Abban meg téved M., mikor azt állítja, hogy „képtelenség, hogy ily körülmények (t. i. a harcok) között Pál Jeruzsálembe eljárjon, a jeruzsálemi keresztyén szegényekről gondoskodjék s gyülekezeteiben volt zsidók is lehessenek nagy számmal“, mert hiszen tudjuk, hogy Pál ker. missziói működése alatt összesen csak háromszor volt Jeruzsálemben. T. i. 1. István megköveztetésekor (Ap. csel. VII. 58), tehát 35 előtt, mikor még üldözte a keresztyéneket; 2. mikor 15 napra Pétert meglátogatta (Gal. I. 18.), tehát 38-ban. Ekkor még nem tört ki a harc; 3. az u. n. jeruzsálemi zsinat alkalmával (Gal. II. = Ap. csel. XV.) 52-ben. Csak az ezt követő *antióchiai esél* (Gal. II. 11–15.) után tört ki a harc! 4. mikor az u. n. III. térítői út végén Jeruzsálemben elfogják (Ap. csel. XXI. 30–34) 59-ben.¹

Most már az a kérdés, hogy mikor kezdődött a harc? Hiteles adataink szerint az *antióchiai összeütközés* (vagyis 52) után. Ekkor indítják meg Péterék a formális ellenmissziót Pál ellen az általa alapított galatai, majd a korinthusi és filippi-i gyülekezetekben. És a harc folyamán Pál egyetlen egyszer sem volt Jeruzsálemben! Ő eleitől fogva szándékosan kerülte az u. n. oszlop-apostolokkal való érintkezést. Gal. I. 19–20-ban eskü alatt bizonyítja, hogy a Péter-féle látogatás alkalmával is csak 15 napot töltött Jeruzsálemben s s Péteren kívül csak az Úr testvérét, Jakabot látta. Csak a segélyadományok átadása végett (amire a jer. zsinat megállapodása kötelezte, Gal. II. 10) ment fel (59-ben) Jeruzsálembe, amikor az ellene felbőszült néptömeg dühétől Claudius Lysias, a római helyőrség paranesnoka szabadította meg. Ezután fogoly maradt egész haláláig (64). Pál tehát a harcok korában egyetlen egyszer sem volt Jeruzsálemben! Az egyáltalán nem bizonyít M. felfogása mellett, hogy ha harcok dúltak, akkor „képtelenség, hogy Pál gyülekezeteiben zsidó-keresztyének is lehessenek.“ mert hiszen az apost. li zsinat a zsidótörvényhez való viszonyának elvi jelentőségű kérdésében s a gyülekezeti tagok egymással való érintkezését és együttélését szabályozó ügyben² határozatot nem hozott. A pogány-keresztyének nem köteleztettek a törvény megtartására, a zsidó-keresztyének azonban megmaradtak a törvény alatt. A két párt között folyó harc nem zárta ki azt, hogy Pál gyülekezeteiben zsidó-keresztyének is legyenek. És mint hiteles adataink bizonyítják, tényleg voltak is. A M. érvelésében tehát, állításának igazolására, a hiteles történeti adatok tanúbizonysága szerint egyáltalán nincs bizonyító erő.

2. Mayernek ama megjegyzésére, hogy „nincs jogunk arra, hogy Pálnak leveleit mindenütt feltétlen tekintélyként szembe állítsuk a Csel. könyvével, mert

adatok dolgában annyi a hézag és homályosság ezen apostol irataiban, hogy inkább kell törekednünk az összeegyeztetésre, mint az ellentétek túlzott kiélesítésére,“ megjegyzésem ez: Szerintem igenis föltétlenül van jogunk ahoz, hogy Pál hiteles leveleinek történeti adatait elébe helyezzük a Csel. adatainak, már csak azért is, mert Pál a saját maga által látott, hallott és véghez vitt dolgokat írja le, a Csel. szerzője pedig a leírt dolgoknak sem szem, sem fül tanúja nem volt, mert ő a könyvében leírt eseményektől már meglehetősen távol álló (110–120. között író) különböző értékű forrásokból dolgozó történetíró, aki a régi történetírók példája nyomán a helyzeteknek, a körülményeknek megfelelőleg adja szereplői szájába a beszédeket. — Összeegyeztetésre szerintem csak a lehetőség határáig szabad törekedni. Az Ap. Csel. és a hiteles páli levelek adatait az egybevetésnél, az őskeresztyénség történetének megírásánál nem lehet, nem szabad egyenlő értékűeknek, egyenlően autentikusoknak tartani. Ott, ahol az adatok egy és ugyanazon dologra vonatkozólag nem egyeznek meg, nem egészítik ki egymást, mindig föltétlenül a páli leveleknek kell hitelt adnunk. — Legértékesebb, leghitelesebb a páli levelekkel összhangzó adatokat foglalnak magukban azok a részletek, amelyek — szerintem — Lukácsnak, Pál útítársának naplójából valók.¹ Ha az egész mű ilyen hiteles adatokat tartalmazna, mindenütt megegyezne a páli hiteles levelek történeti adataival. Jelen alakjában azonban nem minden adata tarthat igényt a hitelességre, mert történeti alapon olyan adatokat, amelyek „be nem bizonyíthatók“, nem lehet hitelesekül elfogadni. Erre csak a közvetítő irány hívei vállalkozhatnak.²

Mayernek munkám egyéb részleteire (a csel. szerzőségének kérdése, forrásaira, szerzettetési idejére stb.) tett megjegyzései mind azt igazolják, hogy ő a közvetítő, mindent összeegyeztetni törekvő theol. irány híve és harcosa. És így egészen természetes és könnyen érthető, hogy — miután én a történeti irány híve vagyok — az Ap. csel. adatainak a történeti hitelesség szempontjából való megítélésénél különböző szemüveget használunk.

¹ Ezek XVI. 13–17.; XX. 5–15.; XXI. 1–18.; XXVII. 1., XXVIII. 16. — A görög világban előkelő utazóknál, fejedelmeknél és vezéreknél divatban volt, hogy az emlékezet támogatása céljából útítársat, kísérőt vittek magukkal, aki egy naplót vezetett s az állomásokat és nevezetesebb eseményeket röviden feljegyezte. Xenophon Anabasisa is így készült. A száraz adatokat mindenféle beszéddel kibővítette történeti munkává. (Von Soden: *Urchristliche Literaturgeschichte*. Berlin, 1905. 1–4. 1.). Szerintem a Lukács naplószerű feljegyzései képezik a Csel. szerzőjére nézve az egyik legfőbb, leghitelesebb adatokat szolgáltató forrást.

² Mayernek emez alaptalan megjegyzésére: „Hogy a Csel. írója nem azonos a 3-ik evangéliomával, szerzőnk adós maradt a bizonyítással“, — legyen szabad idéznem munkám 117–118-ik lapjairól a következőket: „Ha Lukács volna a Csel. szerzője, nem fordulnának elő művében oly téves, oly hibás adatok, amelyek legkevésbé sem felelnek meg a történeti igazságnak, mert ő neki bő alkalmunk volt volna a saját naplójában foglalt adatok kiegészítéséhez közvetlenül a szem- és fültanúktól (magától Páltól, Péteről, Jakabtól, Silástól, János Márktól s családjától stb.) mint elsőrangú forrásoktól beszerezni a könyve megírásához szükséges adatokat. Azt meg csak nem tehetjük fel róla, hogy a hűséges útítárs, a jó barát a hálás tanítvány mesterének képét hiteles forrásai s legjobb tudomása ellenére szándékosan meghamisított volna! Lukács sokkal jobban ismerte az apostoli kor történetét, mintsem hogy o'y tévedésekbe, hibákba esett volna!“ Tisztelettel kérdezem: mi ez, ha nem bizonyítás?!... Téved M., mikor azt állítja, hogy én a Csel. két-féle szövege közül „elvetem a Harnack-féle régebbi a szöveget“, mert én munkám 128-ik lapján világosan, félre nem érthető módon ezt írom: „Az a szöveget (t. i. az A. B. C. codexekét) kell az eredetiből a régebbi, a hitelesebb szövegnek tartani, amely inkább megmaradt eredeti jellegében.“

¹ Az Ap. csel. XVIII. 22-ben közölt adata, mely szerint az u. n. II. térítői út végén a syriai Antióchiába való visszatérése előtt betért volna Jeruzsálembe (απαύτας), nem tarthat igényt a történeti hitelességre. Hogy miért, erre nézve az okokat felsoroltam az Ap. csel.-ről írt munkám 59-ik lapján.

² Az u. n. apostoli decretum (Ap. csel. XV. 22.) nem az apostoli zsinaton jött létre. Az sokkal későbbi eredetű. Ha a jer. zs. olyan határozatot hozott volna: az antióchiai összeütközés be nem következik! Ott épen az ételtörvények hiánya következtében támad a harc.

Most pedig, amidőn munkám bírálatos ismertetéséért hálás köszönetemet fejezem ki: legyen szabad mélyen tisztelt bírálatomat arra kérnem, hogy soha ne fogadja el azt igazságul, történeti tényül, ami „*ma már be nem bizonyítható!*”

Harsányi István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Szász Károly temetése. A magyar református egyház, a hazai irodalom és közelet nagy halottját, a dunamelléki egyházkerület püspökét, a Magyar Tudományos Akadémia és Kisfaludy-társaság tagját, a jeles költőt, a kiváló műfordítót: *Szász Károlyt* október hó 16-án kísérték örök nyugvóhelyére. A nagy halott ravatala Budapesten, a Kálvin-téri templom-épület II. emeleti helyiségében, a Baldácsy-teremben volt felállítva, hol egykor az elhunyt nagynevű elődjének, Török Pálnak ravatala is állott. A díszes érc-koporsót a koszorúk sokasága borította, melyeket az elhunyt nagyszámú családtagjai, a református egyházkerületek, a tudományos és irodalmi egyletek és társaságok, a jóbarátok és a nagyszámú tisz elők küldöttek soha el nem múló hálájuk és kegyeletük jeléül. Kis asztalkán a koporsó előtti ott feküdt az ő kedves imakönyve, melyből az áhitat szárnyain annyiszor emelte lelkét a mindenható elé. A délelőtti folyamán nagyon sokan keresték fel a ravatalt, hogy lássák még egyszer a nagy halottat és aztán búcsút vegyenek tőle örökre. A gyászoló család jelenlétében lezárták a koporsót és átszállították a Kálvin-téri református templomba, hol délután 3 órakor megkezdődött a temetési szertartás, melyen protestáns egyházi életünk vezérférfiai országos kitűnőségeink, a tudományos és irodalmi egyesületeink kiküldöttei, az elhunyt tisztelői és jó barátai oly nagy számban vettek részt, hogy a templom szinte szűknek bizonyult a szép számú és előkelő közönség befogadására. A temetési szertartás egy zsoltár éneklésével kezdődött, melynek elhangzása után Baksay Sándor püspök, az elhunyt utóda mondott magas szárnyalású beszédet, előadva az elhunyt egyházának, hazájának, a nemzeti irodalom és tudománynak hosszú időn át buzgón teljesített valóban sokoldalú és nagyszabású munkásságát s a nagy tehetséggel, nagy erőnyekkel megáldott férfiú tevékenységét, mely az ő nevét örökre halhatatlanná

³ Mindennemű esetleges félreértés kikerülése céljából legyen szabad megjegyeznem a következőket: 1. Mikor én cikkem I-ső részében Baur korszakalkotó jelentőségét („Kirchengeschichte der drei ersten Jahrhunderte” c. (Tübingen 1863. III-te Aufl.) munkájának előszava és I-ső §-a alapján, mely szerint a keresztyénség történetének tárgyalásánál „a feladat az, hogy a jelenségek összességét vonjuk a történelmi fejlődés általános nézvére alá,” vagyis, hogy „a keresztyénséget a történelmi fejlődés” álláspontjáról kell vizsgálni) úgy körvonalozom, hogy az a fejlődésméletnek a keresztyénhég történetére való alkalmazásában áll, vagyis, hogy a „keresztyénség keletkezését és kiképződését úgy kell tekinteni, mint egy fejlődési processust, mint a történelmi fejlődés processusát”: akkor én ez által kifejezem, hogy Baurnak és iskolájának nagy jelentősége nem abban áll, hogy ők az új-testamentum minden iratában a célzatosságot (tendentia) keressék, amelyet ennek, vagy annak a könyvnek szolgálnia kellett, mert a Baur-fele irány a németek által használt „Tendenzkritiker” elnevezéssel helytelenül, rosszul van jellemezve, amint azt ők maguk is beismerik (V. ö. Jülicher: *Einleitung in d. N. T. Tübingen u. Leipzig 1901. 12. l.*) — 2. Azok a tudósok, akiket cikkem I-ső részében Hilgenfelden, Pfleiderer és Holstenen kívül főlemeltem, nem tartoznak a tübingai iskolához, de azért neveztem meg őket, mert mint jeleztem is, ha a részletkérdésekre nézve eltérnek is egymástól, de a Baur-féle alaptheóriára, a főirányelvire, a fejlődésméletre nézve megegyeznek!

tette. Majd a Magyar Tud. Akadémia és a Kisfaludy-társaság nevében Beöthy Zsolt jellemezte Szász Károlynak az irodalom terén kifejtett nagy munkásságát, kiváló érdemeit, a magyar szellem szolgálatában elért sikereit. „Szellemével — úgymond — mindig a legnagyobbak között élt, áldott szívével pedig a legkisebbek között s koszorúját épp úgy kiérdemelte szellemének erejével, mint szívének nagyságával.” A temetési énekek elhangzása után díszes gyászhintóra tették a koporsót s nagyszámú közönség részvételével Petri Elek pesti lelkész megható beszéde után helyezték el a keresepesi temetőben a főváros által felajánlott sírhelyen örök nyugvóhelyére.

Emlékkövére Szász Károly következő sirverset szánta:

Göthe, Homér, Shakespeare, Molière, Dante s Nibelungok
Hű magyarázóját — itt borít a feledés.
Heine, komor humorod, Moore lágy csengésű dalaid, —
S lord Byron, s Hugó, szertelen álmaitok
Hijába idéztem föl; ti se tudtok róla, világ sem,
Hírvetetekből rám egy sugárácska se süt.
Amde ha kit szereték, akinek szolgálatában erőmmel
S jót tettem valaha: puszta síromra, ha mind
Egy rózsát ültet, ha csak egy szem fűmagot elszór,
Vagy ledug egy esemetét: kert lesz egész temetőd.
Vagy ha — hisz emberek úgy szoktak — majd hála fejében
Egy kövecsét dob rá: lesz poromon piramis.

A szeretet és hála virágai kerteté varázsolják majd a nagy halott sírját, hazája, egyháza és családja hálás kegyelettel fogja ápolni az ő emlékét, amely örökké élni fog.

— **Gyászír.** *Vadász István* noszvaji ev. ref. lelkész f. hó 12-én, életének 65 ik, boldog házasságának 36 ik, lelkipásztorságának 38-ik évében hosszas szenvedés után elhunyt Miskolcon, ahol a testébe lopózott betegség ellen gyógyulást keresett s folyó hó 15-ikétől ott nyugszik az avasi temetőben, távol gyülekezetétől, amelynek körében élete javarésze ellobogott. Az erős, izmos alkatú, vidám kedélyű, élni szerető ember utolsó éveit a hivei körében felütdött s elmergesedett zavargások nagy mértékben megkeserítették s mikor már ezeken győzedelmeskedett volna, tetszett Istennek, hogy keményebb próbára állítsa őt és végre megnyugtassa a halálban. Vadász Pál f. borsodi esperes testvérét gyászolja a boldogultban. Áldott legyen emlékezete!

— **Lelkészválasztások.** *Tóth István* legénye-mihályi lelkészt az egri ref. gyülekezet meghívás útján lelkészévé választotta. — *Molnár István* nagykallói ref. s. lelkészt, főiskolánk volt tanítványát a *mihálydi* egyház választotta meg papjává. — A *legyes-bényei* ref. egyház *Kun Zoltánt* hívta meg lelkészeül. Beiktatása okt. 8-án történt. Isten áldása kísérje működésüket!

— **Szász Károly élete és művei.** *Irtó Novák Sándor* sarospataki főgymn. tanár Spatak 1904. E mű szakasza a következők: I. A költő szülei. II. Gyermekek és ifjú-kora. III. A szabadságharc alatt és után. IV. Nagy-Kőrösön. V. Erdélyben. VI. A műfordítás évei. VII. Költői elbeszélések. VIII. Színművek. IX. Époszok. X. Tragédiák. XI. A lyrikus. — E gazdag tartalmú és szépen megírt könyvet, melyet a szakkritika nagy elismeréssel fogadott s amelynek különös becsét kölcsönöz az, hogy benne a nagy költőnek még kiadatlan, kéziratban maradt művei is tárgyalva és méltatva vannak, a legmelegebben ajánljuk az elhunyt nagy költő és egyházíró élete és működése iránt érdeklődő olvasóközönségünk figyelmébe!

— **A sarospataki állami tanítóképző-intézetben** *Hodossy Bélának* igazgatóvá történt kinevezetése foly-

tán megüresedett ének- és zenetanári állásra *Kovács Dezső* bajai segédtanárt helyezték át

— **Helyreigazítás.** *Özv. Stépán Sándorné* szül. *Kazinczy Rozália* úrnő a máltai ev. ref. iskolára nem 200, hanem 2000 (kétezer) koronát hagyományozott.

Pályázati hirdetés.

A kassai m. kir. javító intézetnél betöltendő ev. ref. lelkészi állásra az alábbi feltételek mellett pályázatot hirdetnek:

1. **Díjazás:** évi 2000 (kettőezer) kor. készpénzfizetés, természetbeni lakás, vagy e helyett 490 (négy-százkilencven) kor. lakáspénz és saját személyére nézve ugyanazon ingyenes ételmezés (reggeli, ebéd, vacsora), melyet az intézeti nevelők kapnak.

A lelkész az állami tisztviselőket megillető nyugdíj-jogosultsággal bír.

2. **Hivatali köteleességek:** A prot. hitfelekezethez tartozó intézeti növendékeknek vallás erkölcsi gondozása, mely célból hétköznapiakon d. e. 8—12, d. u. 2—6-ig, vasár és ünnepnapokon pedig a délelőtti és délutáni istentiszteletek pontos megtartása végett köteles az intézetben tartózkodni.

Hivatali köteleességeinek részletezése:

a) A hit és erkölestannak rendszeres tanítása az igazgatóság által megállapított tanórarend szerint.

b) A megfigyelés céljából és a fegyelemileg elkülönített, valamint a beteg növendékeknek naponkénti látogatása s vallás-erkölcsi állapotukhoz mért oktatásuk és vigasztaló bátorításuk

c) Az egyes növendékekkel való minél sűrűbb érintkezés, miközben egyéniségükhöz s előéletükhöz mért erkölcsi külön oktatásban részesítendőik.

d) Vasár- és ünnepnapokon, úgy délelőtt, mint

délután, a szokásos istentiszteletek és egyházi beszédek megtartása.

e) A szokott időben és körülmények között az Úr vacsorájának kiosztása.

f) Működéséről, a reá bízott növendékekre vonatkozó tapasztalairól havonként írásbeli jelentést tesz az intézeti házi tanácsban.

g) Gondosan ápolja az intézeti békés együttélést s az intézet többi tisztviselőjével való egyetértő s egybevágó működést.

h) A lelkész az intézeti alapszabályok értelmében a lelkészi szakképzettséget igénylő dolgokban s a szorosabb értelemben vett lelkészi hivatás teljesítésében az intézeti igazgatóságtól függetlenül járhat el ugyan, egyébként azonban az intézet házi és nevelési rendjéhez s ezen körben az igazgatóság hivatalos útásításaihoz alkalmazkodni tartozik.

3. A pályázati kérvényhez a két lelkészképesítő oklevél és a theol. tanfolyam elvégzésétől fogva az összes szolgálati bizonyítványok csatolandók. A kérvény és összes mellékletei szabályszerűen felbélyegezendők.

4. Pályázati határidő: Bezárólag az 1905. évi november hó 30-ik napjáig.

5. A pályázati kérvények a tiszáninneni ev. ref. püspöki hivatalhoz (Miskolc) küldendők.

Miskolc, 1905. október hó 16.

Kun Bertalan.

ev. ref. püspök.

TARTALOM: *Radócsi György:* Szász Károly. — *Demeter Bertalan:* Knox János (I) — *Sass Béla:* Előterjesztés a tiszántúli ev. ref. egyházkerület folyó október hó 15. tartandó közgyűléséhez. — *Norák Sándor:* Szász Károly élete és működése. — *r. l.:* A gömöri lelkészértekezlet közgyűlése. — *Narsányi István:* Nehány szó a történeti kritikai theologiai irányról. (III.) — *Vegyes közlemények.* *Pályázatok Hirdetések.*

SÁRKÁNY S. bankháza BUDAPEST

VI. Ó-utca 6. — A magyar kir. szab. Osztálysorsjáték főárusítója. Sürgőnycím: — Sárkányék Budapest.

Telefon 80—89

Folyó számla: Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál és a magy. kir. postatakarékpénztárnál

Telefon 80—89

Legmagasabb pénzkölesönt

nyújtok sorsjegyekre és értékpapírokra, bárhol elzalogosított sorsjegyeket saját pénzzel kiváltok és ezekre nagyobb kölcsönt adok; letétjegy, zálogjegy beküldendő. Kedvező feltételek mellett a kölcsön részletekben is visszafizethető. Budapesti és vidéki kereskedőknek, iparosoknak váltóit leszámítolom és könnyen törleszthető váltó és személyhitelt nyújtok.

Tisztviselők és katonatisztek

amortizációs kölcsönt kaphatnak. Háztulajdonosok és földbirtokosoknak II-ik és III-ik helyre való betáblázásra azonnal folyósíthatok. — Semmiféle előleges jutalékot nem kérek, úgyszintén minden levelet, válaszbélyeg nélkül is, rögtön clintézek.

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA Budapest, VI., Ó-utca 6. 25 év óta törvényszékiileg bejegyzett cég.

Megjegyzés:

A XVII-ik sorsjáték I-ső osztályú sorsjegyei már megjelentek és kérem egyúttal b. megrendeléseit, a legjobb és legpontosabb kiszolgálásról előre biztosítom, minden nyereményt azonnal kifizetek. — A következő szerencse számokat ajánlom, mert ezek nagy nyereménnyel még nem lettek kisorsolva:

2979	12128	12953	16065	35733	44596
51325	58762	80847	99191	101580	105655

Kivágandó!

MEGRENDELŐ-LAP.

Kivágandó!

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA BUDAPEST, VI. KER., Ó-ÚTCA 6.

Megrendelem önöknél a számú egész, fél, negyed, nyolcad sorsjegyet és ennek árát postautalvánnyal küldöm. kérem utánvenni.

A nem kívántat tessék áthúzni.

Név:

Lakhely, u. p.:

A TORNAI EV. REF. EGYHÁZMEGYÉBEN kebelezett 4 év óta már lelkész nélküli egyházba. *h. lelké-szi állásra* pályázat hirdettetik. Fizetése: az eddigi rendes lelkészi fizetés, államsegély nélkül, mely föld, termények és készpénzből áll s mintegy: 800—900 koronára megy. A rendes lelkészválasztás, egy év alatt alkalmasint bekövetkezik, amikor az illetőnek megválasztásához alapos reménye lehet.

Lakása egyelőre, csak egy szobás lakás a tanítói lakon.

Jelentkezhetni nov. 15-ig a tornai ev. ref. esperesi hivatalnál.

Szin 1905. okt. 17-én.

Rugályi Géza
esperes.

Pályázat.

A beregszászi ev. ref. egyház pályá-zatot hirdet egy második

segédlelkész-hitoktatói állásra.

JAVADALMAZÁSA: természetbeni la-kás (bútorozott szoba, egyelőre a másik s. lelkésszel együtt) és 1200 (ezerkétszáz) K, melyből 1000 koronát az egyház pénztára fizet havonkénti előleges részletekben, 200 koronát pedig félévi részletekben az áll. polgári leányiskola gondnoksága.

KÖTELESSÉG: Heti 17—20 órában hittantanítás az egyháztanács által megha-tározandó iskolákban és osztályokban. A lelkészi teendők végzésében segédkezés.

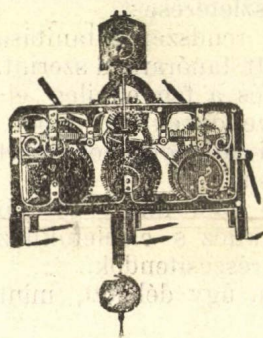
Kellőleg felszerelt pályázatok folyó évi október 27-ig az ev. ref. egyháztanácshoz címezve, alólirotthoz küldendő. Az állás azonnal elfoglalandó.

Beregszász, 1905. okt. 10-én.

Kallós Tivadar.
ev. ref. lelkész.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren el-dörzsölve s használati utasítás szerint be-lélegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy hasz-nálta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvege árá 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sáros-patakon.

Dunky Fivérek cs. és kir. udvari fényké-pészek Sárospatakon, Kossuth-utca 70. sz. Bakó-féle házban levő műtermőkben okt. 22-én levételeket fognak eszközölni.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközöl

MAYER KÁROLY
utóda

Müller János

első magy. óragyár gözberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

Hirdetések jutányosan felvételnek.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ⇄ Próbadoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyítot

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Knox János.

(Folytatás.)

Feladatunkhoz tartozónak ismerjük, hogy mielőtt rátérnénk a Knox János életének és reformatori pályájának ismertetésére, rámutassunk azokra az előzményekre, amelyek mintegy előkészítették a talajt a nagy reformátor munkájához s megvilágítsuk az okát annak a történelmi ténynek, hogy bár Skócia távol feküdt a reformáció megindulásának központjától, mégis csaknem oly korán elterjedtek ott ennek tanai, mint más országban s teljesebb diadalt arattak a skótok között, mint bármely más nemzet kebelében.

Hogy a reformáció tanai Skóciában oly rendkívül fogékony talajra találtak, ennek okát első sorban mindenesetre abban a körülményben kell keresnünk, hogy itt a nevelés ügye mindenha, a reformációt megelőző századokban is a legkiválóbb gondoskodás tárgya volt. Már a régi kelta egyház is főkötelességének ismerte a nép neveléséről gondoskodni s ez egyház tanai szerint a gyermekeknek írni és olvasni tanítása épen olyan szigorú vallásos kötelesség volt, mint a sákramentumok kiszolgáltatása. A kelta monostorok a nevelésügy terén fölmutatott sikereik folytán oly nagy hírnévre jutottak, hogy maga Nagy Károly is ezekből hozatta az első tanítókat az általa alapított főiskolákba. A kelta egyház megszűntével nem következett be a nevelésügy elhanyagolása Skóciában, mert itt hű maradt ehhez az ügghöz a katolikus egyház is s elmondhatni, hogy a nevelés ügye sehohsem állott magasabb színvonalon a reformációt megelőző századokban, mint Skóciában. A tanítással foglalkozni szándékozó egyének mindent elkövettek arra, hogy tudományos kiképeztetésüket a tudománynak legnevesebb központjain fejezzék be s addig, míg Skócia nem rendelkezett egyetemekkel, a tudományszomjas lelkek az oxfordi, cambridgei és párisi egyetemeket keresték föl. A skótok felvilágosultsága mellett bizonyít az a tény is, hogy náluk a Mária tiszteletének s a képek imádásának semmi nyomát nem találjuk még akkor sem,

amidőn már más népek között ezek és más babonáskodások teljes mértékben el voltak terjedve. Ha a fölvilágosultsághoz, mint a lelkiismeretes vezetett népnevelés eredményéhez hozzávesszük még a szabadságnak, függetlenségnek azt a rajongó szeretetét is, mely a skót népnek legfőbb nemzeti sajátsága, csak természetesnek kell találnunk, ha a reformáció mozgalmi, melyek első sorban az emberi szellem felszabadítását célozták, erős hullámozást idéztek elő annak a nemzetnek a lelkében, mely a szabadságot mindennél többre becsülte s amelynek legkevésbé sem fájhatott a római szent-széktől való elszakadás, amellyel történelmének folyamán nem egyszer újat huzott s amelyet nem egyszer megszégyenített, midőn annak fenhatósága terhére volt, vagy beavatkozása, kívánsága nemzeti önérzetét sértette.

Hogy a régi kelta szellem mennyire nem tagadta meg magát a kelta egyház megszűnte után sem; hogy a skótok mennyire nem voltak hajlandók föláldozni függetlenségüket még a római egyház kebelében sem: azt a skót nemzet történelmének nem egy mozzanata igazolja. Elég lesz egy-két példát felemlíteni ennek bizonyítására. Midőn VIII. Bonifácus pápa rosszaságát fejezi ki a skót főpapságnak azért, mert ez rokonszenvét nyilvánította Wallace-al szemben, a hazafias érzésű skót főpapság azzal fejezi ki a pápa dorgálásának semmibe vételét, hogy még lelkesebben fölkarolja a nemzeti ügyet. A szentszék 1306-ban kiátkozza Bruce-ot, Wishart pedig, a glasgowi püspök, ugyanakkor több paptársával egyetértve megkoronázza őt Scone-ben.¹ IV. Eugen pápa egyes alkalommal azt mondotta egyes skót főpapokra, akik vele szemben Jakab királyt és a parlamentet támogatták, hogy azok inkább „Pilátusok, mint prelátusok.”²

Egy kitűnő skót író maga is ezt a megjegyzést teszi egy helyen: „A skótok sohasem voltak engedelmes gyermekei Rómának.”³

(Folyt. köv.)

Demeter Bertalan.

¹ Dr. Henry Cowan: John Knox 7. l. — ² U. a. 8. l. — ³ U. a. 6. l.

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi értesítőiből.

(Folytatás.)

Az 1904/5. iskolai évben 26 ev. ref. gimnázium és egy felerészben református, felerészben evangélikus, u. n. egyesült protestáns gimnázium állott a magyar középiskolai oktatás szolgálatában. Ezek közül 23 nyolc osztályú, úgynevezett főgimnázium, 2 hat osztályú, 2 pedig négy osztályú volt. Hat osztályú volt a hajdunánási és karcagi, négy osztályú pedig a gyönki és a kunszentmiklósi. Igen valószínű, hogy a karcagi és h.-nánási is nemsokára a teljes gimnáziumok sorába emelkedik, mert az előbbinél a VII. osztály felállítására szép eredménnyel indult meg a mozgalom; a h.-nánási igazgató pedig jövőbe vetett biztos reménységgel már most főgimnáziumnak nevezi a vezetése alatt álló csonka gimnáziumot.

Ev. ref. gimnáziumaink közül a tiszántúli egyházkerülethez tartozik 11. az erdélyihez 7, a dunamellékihez 4, a tiszáninnenihez 3 s a dunántúlihoz 2. Ezek között 5 van olyan, amely más intézeti ággal is szerves összeköttetésben áll. A debreceni gimnáziummal egy törzsből hajtott a jogakadémia, a theologia-akadémia és a tanítóképző; a sárospatakival a jog és theologia-akadémia; a máramarosszigetivel a jogakadémia; a pápaival a theologia-akadémia és a nagy-enyedi a tanítóképzőintézet. A bpesti, kolozsvári, kecskeméti és nagy-kőrösi gimnáziumnak semmi bensőbb összeköttetése sincs az ottani másnemű intézettel.

Összes ev. ref. gimnáziumaink közt csak a debreceni, nagy-enyedi és sárospataki nem vette még igénybe az állam segélyét. Ezeknek tanári karaiban s kormányzó-testületeiben is fel-felvetődik a sokak előtt tetszetősnek látszó államsegély gondolata s ez a gondolat előterjesztések és indítványok formájában többször az önbizalom érzetétől is megfosztva, be is mutatott, de a döntésre hivatottak többségének tetszését egy alkalommal sem sikerült megnyernie. Az eddigi jelekből úgy látszik, hogy az államsegély igénybevétele s ezzel az intézet eddigi függetlenségének feladására legtöbb hajlandóság van a debreceni kollégium kormányzó-testületében, mert ennek tanári karában s igazgató-tanácsában az államsegély után óhajtozók többségben vannak, sőt az 1904. évi őszi egyházkerületi közgyűlésen is csak egy szavazattöbbséggel fogadták el György Endrének, aki azóta az államkormány tagja is volt, azt az indítványát, hogy az igazgató-tanács az államsegély igénybevétele nélkül s az eddigi alapon munkálja tovább a főiskola belsőbb fejlesztését. Azonban *építkezési segély* elfogadását, — amely segélyt a vallás- és közoktatási miniszter 300,000 koronában már előzetesen megígért, — az egyházkerületi közgyűlés elhatározta. Tudomásom szerint ez az első eset, midőn a kormány a fenntartási államsegély igénybevétele nélkül építkezési segélyt ad ev. ref. középiskoláknak s épen ezért azt hiszem, hogy legalább némelyeket érdekelní fog az a tárgyalás, amely a debreceni iskola kormányzó-testülete és az államkormány között ennek a segélynek megadása iránt folyt.

A debreceni kollégiumnak a kor színvonalára emelése érdekében a mozgalom még 1899-ben megindult, s 1901-ben már az egyházkerületi közgyűlés is foglalkozott a nagyfontosságú kérdéssel, amidőn kimondotta, hogy a bentlakásnak a főiskola főépületéből való teljes kitelepítését s a főépületnek tisztán

tanügyi célokra való felhasználását és átalakítását a főiskola korszerű fejlesztésének mellőzhetetlen feltételül tekinti s elhatározta, hogy az építendő *egyeséges internatus céljára* államsegélyt kér. Ennek a segélykérésnek azonban nem lett meg a kívánt eredménye, mert a vallás- és közoktatási miniszter, a középiskolai törvényre és az eddig követett gyakorlatra hivatkozva, az internatus emelésére kért segélyt megtagadta, sőt beruházási államsegélyt is csak azon a jogcímen helyezett kilátásba, hogy a mostani internatus helyiségei a főgimnázium céljaira fognak át-bocsátatni; továbbá, hogy a főgimnázium újonnan épített iskolai helyiségeket is nyer. A kilátásba helyezett segély mennyiségére nézve alapúl az átengedett helyiségek becsértékét, ezek átalakításának költségét és a szorosan tanítási célokra szolgáló új helyiségek felépítésére szükséges összeget jelölte meg. Ennek a biztató nyilatkozatnak az alapján a kormányzó-testület műszaki tervet és költségvetést is terjesztett a miniszter elé, de ez alkalommal már fokozott igényekkel, mivel tudomására jutott, hogy a kormány időközben némi segélyt nyújtott felekezeti tanítóképzőnek is. Ezen az alapon a kollégiumi tanítóképzőt is bevonta az átalakítás tervébe s így összesen 489,427 kor. 30 fillér építkezési segélyt kért. A miniszter az építési terveket célszerűségi szempontból, a költségvetést pedig a túl magas számítás miatt, kifogásolta s kijelentette, hogy a tanítóképzőre nem engedélyez államsegélyt. Az egyházkerület ekkor küldöttséggel kérte a minisztert, hogy egy szakértővel tartandó tárgyalás után állapítsa meg a kollégiumnak adható építési segélyt. A miniszter szakértőt nem küldött ugyan a helyszínére, hanem minden további tárgyalás nélkül tudatta a kerület elnökségével, hogy a főgimnázium részére hajlandó 300000 korona építkezési államsegélyt engedélyezni.

Ilyen kedvezőleg alakulván a viszonyok, az egyházkerület egy teljhatalmú bizottságot választott a szükséges telkek megvételére s az építkezés végrehajtására. Meg van tehát a remény arra, hogy a debreceni ev. ref. főgimnázium a közel jövőben már egy korszerű, mintaberendezésű palotába vonul be, ha ugyan itt is be nem következik az a „kedvezőtlen külső körülmény,” amely egyik-másik nagyobb ev. ref. intézetünkénél már nem egyszer bekövetkezett, hogy az egyik gyűlés megváltoztatta a másik gyűlésnek az építkezésre vonatkozó határozatát, ami az intézetre nézve épen nem kívánatos, sem tanulmányi, sem egészségi tekintetből. Az igazgatói jelentésben olvastuk, hogy a tanulók egészségi viszonyai kedvezőtlenek voltak. A zsúfolt és hiányos szellőzésű és világítású termek rossz levegője igen sok tanulót tett beteggé, vagy synylódóvé. Sok esetben fordult elő a kevésvérűség, a görvélykór, a szemhurut és az influenza. Más helyen pedig a következőleg nyilatkozik: Mind a tanulmányi előmenetel biztosításában, mind a fegyelem fenntartásában a nagy létszámon kívül legjobban megnehezíti a tanári kar és az igazgató feladatát a bentlakásnak általánosan ismert fogyatékos szervezete. Az sem egészen rendes állapot, hogy a 106 darabból álló képtár az éremgyűjteménnyel és egy néhány szoborral együtt a nagy könyvtárban van elhelyezve, de az még inkább feltűnő, hogy a *szépművészeti és classica-philológiai muzeum*, külön helyiség hiányában, az ásvány- és régiségtárban talált menedéket.

Építkezési segélyről lévén szó, mint örvendetes eseményt jegyzem fel, hogy H. Böszörmény város

magára vállalta a kebelében álló ev. ref. főgimnázium részére építkezési engedély címen engedélyezett 80000 koronának 15 éven át fizetendő 3%-os kamatát. Öröndetes jelenségnek tartjuk ezt egy város részéről nemcsak azért, mert ezzel a határozatával világos bizonyosságot tett arról, hogy lakosai s előljárói fel tudják fogni egy magasabb kulturális intézet nagy fontosságát, hanem azért is, mert ilyen módon a bősziorményi gimnázium biztosítva lesz egy olyan kellemetlenségtől, aminő mostanában 2—3 gimnáziumnál is bekövetkezett, midőn az államkormány az intézet könyvtárát, vagy valamelyik szertárát hivatalosan lefoglaltatta, mivel az építkezési segély kamatait nem volt képes pontosan fizetni.

A 27. ev. ref. gimnáziumba beiratott az 1904/5. évben 9263 növendék, akik közül 172 magántanuló volt. Legnépesebb volt a debreceni, amelynek 718 bejegyzett növendéke volt, utána következnek a budapesti 621 növendékekkel, utána a pápai 550-nel, a sárospataki 547, a miskolci 439, a szatmárnémeti-i 397, a nagyenyedi 396, a marosvásárhelyi 393, a rimaszombati 384, a nagykörösi 379, a szászvárosi 378, a kiskunhalasi és zilahi 370, a kolozsvári 364, a máramaroszi 322, a szepsiszentgyörgyi 300, a kecskeméti 291, a székelyudvarhelyi és a csurgói 281, a kisújszállási 237, a karcagi 202, a h. bősziorményi 193, a békési 192, a h.-nánási 126, a kunszentmiklósi 112 és a gyónki 97 tanulóval.

Magántanuló legtöbb volt a budapesti ev. ref. gimnáziumban 22, azután a rimaszombati 19, a debreceniben 16, a zilahi 13, a nagykörösi 10 és kecskeméti 10. A többi intézetünkben a magántanulók száma tíznél kevesebb.

A beiratkozott növendékek 223 osztályba voltak beosztva, tehát átlag véve egy osztályra 41 tanuló esett. A növendékek nagy száma miatt párhuzamos osztályt kellett felállítani Budapesten 6-ot, még pedig úgy, hogy az I. osztály 3 párhuzamosból állott. Debrecenben szükség volt 5 párhuzamos osztályra. Sárospatakon 3-ra. Pápan 2-re, Nagykörösi, Marosvásárhelyen és Miskolcon 1—1-re.

Egy pár gimnáziumunkban az osztályok túlszűfoltóságát a párhuzamos osztályok felállításával sem lehetett elkerülni és így nem sikerült a zsúfoltsággal együtt járó bajokat sem megszüntetni. Az igazgatás, fegyelmezés s az írásbeli dolgozatok kellő javítása, az ilyen, lehet mondani kettős gimnáziumokban a tanárok legnagyobb igyekezete mellett sem végezhető teljes megalégedéssel. E miatt panaszkodik a debreceni gimnázium igazgatója, midőn felemlíti, hogy hely hiánya miatt ugyan a múlt iskolai évben egy tanulót sem kellett elutasítani, mert hiszen a polgári fiúiskolába s a nyolc osztályú róm. kath. gimnáziumba sok növendék iratkozhatott be, mégis a két V. osztályt kivéve az osztályok népessége a törvényes legnagyobb létszámot nemcsak megközelítette, hanem öt osztályban meg is haladta és így az osztályok zsúfoltságával járó bajokkal állandóan küzdeniök kellett.

A párhuzamos osztályok számának szaporításából, illetőleg a túlszűfoltásból származó bajok megszüntetése, vagy legalább apasztása végett Pápan és Sárospatakon bizonyos védő intézkedéseket tettek. Pápan határozatilag kimondták, hogy csak az V. osztályba vesznek fel másunnan jött tanulót s ezzel útját állják a *menedekhely keresésnek* is. Sárospatakon a tanári kar és igazgató-tanács még mélyebbreható intézkedést tett a baj tovább terjedésének meg-

kadályozására. Az értesítő szavai szerint: „Az egyes osztályok létszámának rohamos emelkedése s ezzel együtt az újabb, meg újabb párhuzamos osztályok felállításának szüksége méltán gondolkodba ejtette a tanári kart és az előljáróságot abban a tekintetben, vajjon nincs-e itt annak az ideje, hogy ennek a folyamatnak „megálljt” kiáltunk s így elejét vegyük annak, hogy Patakon a párhuzamos osztályokból lassanként egy második gimnázium fejlődjék ki. A tanári kar és előljáróság egyhangúlag abban a meggyőződésben van, hogy a párhuzamos osztályok egymásra halmozására intézetünkben semmi szükség, mert ez magának a főiskolának is oly anyagi, a tanári karnak is oly szellemi megterheltségével jár, mind az adminisztrációt, mind a nevelési és oktatási magasabb célok elérését annyira megnehezíti, hogy ezzel nincs arányban a szellemi nyereség, annyival inkább, mert a tanulás lehetőségének megkönnyítése inkább csak a szellemi proletariatus növelésére szolgál s aztán arra, hogy mind tömegesebben lejjék el intézetünket oly társadalmi osztályok szülőttei, amelyek sem a múltban, sem a jelenben egy fillérrel sem járultak intézetünk fentartásához, erősítéséhez. Intézetünk a maga szükségletét — a kálvinista tanulók befogadását — teljesen el tudja látni, ha csupán két párhuzamos osztályt tart fenn, t. i. az I. és II. osztályt 50—50, esetleg 45—45 létszámmal. Ebből a célból a tanári kar és előljáróság már lépéseket tett arra, hogy ezt az elvet megvalósítsa s már az 1905/6. évre behozta az I—V. osztály létszámára a numerus clausust, kimondván, hogy az I. és II. osztály A) és B) szakaszában 50—50, a III. és IV. osztályban 65—65 s az V. osztály A) és B) szakaszában 40—40 lehet a legmagasabb létszám. Hogy e mellett a megszorított létszám mellett ref. vallású tanuló az intézetből ki ne maradjon, úgy intézkedtek, hogy a beiratkozás két első napján csak református, illetőleg protestáns vallású növendékek vétessenek fel.”

Ennek a három kollegium tanári karának és előljáróságának aggodalmaskodása és óvintézkedésének felemlítése mellett meg kell említenünk azt is, hogy egyik legnépesebb ev. ref. gimnáziumunknak, a budapestinek az igazgatósága a párhuzamos osztályok számának évről-évre szaporítását nem látja az intézetre nézve olyan terhelőnek, mint társai. Ezt lehet következtetnünk abból, hogy az igazgató *reményli*, hogy a következő évben a tanulók száma ismét emelkedni fog, úgy, amint emelkedett a harmadik I. osztály megnyitása által. A tudós pályára nem készülő tanulóknak a gimnáziumba tódulását sem kárhoztatja mindenik igazgató, sőt úgy látszik, hogy a növendékek létszámának szaporítása végett ezeket is szívesen fogadná. A h.-bősziorményi és h.-nánási igazgató szemrehányást tesz a helybeli gazdálkodóknak, hogy gyermekeiket nem viszik a gimnáziumba. A békési gimnázium igazgatója is panaszkodik, hogy a helybeliek nem taníttatják fiaikat s *emíatt még az új épület felállításával sem szaporodott a tanulók száma*, pedig ez a panasz nem egészen alapos, mert hiszen az intézet 180 növendéke közt 117 helybeli volt.

Buza János.

Angol törvény a gyermekvédelemről.

Megalégedéssel és benső örömmel kell elismerünk azt a tényt, hogy a gyermekvédelemnek a közelmúltban nálunk még oly elhanyagolt, bár messze kiható fontosságú kérdése ez idő szerint Magyaror-

szágon is hova-tovább nagyobb figyelemben és ápolásban részesül s ha törvényhozásunk még csak elvétve, de a magyar társadalom mind sűrűbben nyilvánítja azt a törekvését, hogy ezen égető társadalmi kérdés jövőndő sorsa minél szilárdabb alapokra legyen fektetve.

Ily körülmények közt, úgy gondolom, nem lesz szükségtelen a foglalkozásunk, midőn az angol parlamentnek a gyermekvédelemre vonatkozó legújabb intézkedéseivel ismertetjük meg olvasóinkat.

Ez év elején ugyanis az angol törvényhozásnak egy nem csekély fontosságú alkotása lépett életbe, mely a gyermekvédelem kérdését a különben is oly kifejezett angol jogélet terén diadalmas lépésekkel vitte előre . . .

A Budapesten most lezajlott VII. nemzetközi börtönügyi kongresszus, — számos kiváló fontosságú büntetőjogi reform megvitatása mellett, — negyedik szakosztályában a fiatalok és gyermekek helyzetének s illetőleg védelmének tüzetesebb megtárgyalását tűzte ki feladatául, — hogy minő eredménnyel: annak ismertetése kívül esik jelen feladatunk körén. A megvitatás főtárgyát ez alkalommal az a jelentékeny horderejű kérdés képezte, hogy a rendes nevelési eszközökön felül, melyek a leghathatósabb rendszabályok arra, hogy biztosítsák az erkölcsileg elhagyott gyermekek megmentését és olyan elzúllásnak indult gyermekek megjavítását, kik még nem követtek el büntetendő cselekményt?!

Erre a kérdésre a legújabb angol gyermekvédelmi törvény: a *Prevention of Cruelty to Children Act 1904* több tekintetben megadja az útbaigazító feleletet.

Ennek a törvénynek az első szakasza büntető intézkedéseket tartalmaz azokkal szemben, akik a gondjaikra bízott gyermekek irányában kegyetlenkedő bánásmódot (cruelty) tanúsítanak. Kimondja ugyanis, hogy ha egy *tizenhatodik* életévét betöltött egyén az őrizetére, gondviselésére bízott, 16 éven alóli gyermeket szándékosan bántalmazza, rossz bánásmódban részesíti, elhanyagolja, elhagyja, vagy kiteszi, avagy mindezeknek véghezvitelében tervszerűen közreműködik s a gyermeket bárminő módon, ok nélküli szenvedésnek teszi ki, vagy neki az egészségét komolyan veszélyeztető bántalmat okoz (ilyen bántalomnak tekintik a látás, hallás, egyes tagok, vagy testrészek elvesztése s a szellemi tehetségnek bárminő megzavarása) — az ilyen egyént a vád beigazolása esetén az angol bíróság, belátása szerint, vagy 100 font sterlinget (kb. 2400 korona) meg nem haladó pénzbüntetésre, vagy másrésről a pénzbüntetés be nem hajthatósága esetén, vagy azzal együtt, nehéz munkával egybekötött, vagy nehéz munka nélküli börtönre ítéli, melynek tartama 2 évet meg nem haladhat; a cselekmény enyhébb foka esetén pedig vagy 25 font sterlinget (kb. 600 korona) meg nem haladó pénzbüntetésre, avagy másrésről, a pénzbüntetés be nem hajthatósága esetén, esetleg azzal együtt: nehéz munkával (with hard labour) egybekötött, vagy nehéz munka nélküli börtönre ítéli, melynek tartama 6 hónapon túl nem terjedhet.

Különösen morális és társadalmi szempontból kiváló jelentőséggel bír az új angol gyermekvédelmi törvénynek az a szakasza mely a gyermekvédelem kérdését az eddigi törvényeknél szélesebb alapokra fekteti s hathatós korlátokat állít a szülői gondozást nélkülöző s idegenek őrizetére bízott gyermekek esetleges elzúllása elé.

Az az egyén ugyanis, aki a) előidézi azt, vagy közreműködik abban, hogy egy 14 éven alóli fiúgyermek, vagy 16 éven alóli leány gyermek utcán, épületekben, közhelyeken koldulás, vagy könyörödmányok elfogadása céljából, vagy azért alkalmaztassék, hogy a járó-kelőket alamizsna nyújtására indítsa, akár dalolás, játszás, mutatóványok előadása, egyes tárgyak árulásának ürügye alatt, akár egyébként, vagy pedig aki mindezeket az őrizetére, gondviselésére bízott s az említett korban levő gyermekeknek megengedi; — b) aki előidézi azt, vagy közreműködik abban, hogy egy 14 éven alóli fiúgyermek, vagy 16 éven alóli leánygyermek bármely utcán, vagy szeszes italok elárúsítására rendelt helyiségben, a törvény által engedélyezett nyilvános mulatóhelyeken dalolás, játszás, mutatóványok előadása végett, vagy nyereszékdési célokra, vagy egyes tárgyak elárúsítására alkalmaztassék esti 9 óra és reggeli 6 óra között, avagy pedig mindezeket az őrizetére, gondviselésére bízott s a jelzett korban levő gyermekeknek megengedi; — aki továbbá c) előidézi azt, vagy közreműködik abban, hogy 7 éven alóli gyermek a b) alatt említett helyeken kívül még bárminő cirkuszban, vagy más nyilvános szórakoztató helyeken, hol a közönség belépti díj fizetésére van kötelezve: a jelzett célokra alkalmaztassék, vagy ilyesmit az őrizetere, vagy gondviselésére bízott 7 éven alóli gyermeknek megenged; végül d) aki előidézi azt, vagy közreműködik abban, hogy 16 éven alóli gyermek bármely helyen, kiképzés céljából mint akrobata, bűvész, cirkuszbeli műlovas alkalmaztassék, vagy bárminő oly mutatóványok előadására taníttassék ki, melyek már természetszerűleg veszélyesek, — ezekben az elősorolt esetekben a bíróság az illető egyént 25 fontig terjedhető pénzbüntetésre, vagy ennek behajthatatlansága esetében, esetleg a pénzbüntetéssel kapcsolatban 3 hónapig terjedhető, nehéz munkával egybekötött, vagy enélküli börtönnel sújtja.

A törvény szerint nem kell alkalmazni ezt az intézkedést oly *alkalomszerű* elárúsítások, vagy mulatságok eseteiben (minők péld. nálunk az úgynevezett jótékonyági bázárok, vagy jótékony célú műkedvelő-előadások, melyeknek tiszta jövedelme valamely iskola javára, vagy jótékonyági célokra fordíttatik: ha az ily. elárúsítás, vagy mulatság nem oly helyiségekben tartatik, amelyek szeszes italok elárúsítására szolgálnak ugyan, de nyilvános mulatságok tartására törvényes engedéllyel nem bírnak, avagy akkor, ha az említett helyiségekben történt elárúsítás, vagy mulatság esetén, két-két békebíró által kiállított írásbeli engedély a jelen szakasz rendelkezései alól külön felmentést ad. Bárminő helyhatóság, amennyiben szükségesnek, vagy kívánatosnak tartja, időről-időre kiterjesztheti, vagy korlátozhatja a fentebb említett órákat akár minden napra, akár csak bizonyos napra, vagy a hét meghatározott napjaira és akár egész kerületére, vagy annak csupán egyes meghatározott részére nézve.

Ezekkel a korlátozásokkal szemben a törvény bizonyos engedményeket biztosít úgy a szülői hatalom alatt levő, mint a szülői gondozást nélkülöző s idegenek őrizetére bízott gyermekek alkalmazására nézve, kimondja ugyanis, hogy a bíróság a jelen törvény, vagy az 1903. évi *Employment of Children Act* szem előtt tartásával meghatározott időre s a napnak bizonyos óráira, valamint belátása szerinti megszorításokkal engedélyt adhat arra, hogy egy 10 évet túlnem haladott korú gyermek a) részt vehes-

sen valamely mulatságban, vagy mulatságok sorozatában, ott lehessen a törvény által engedélyezett nyilvános mulatóhelyeken, cirkuszban, vagy a nyilvános szórakozásokra rendelt s fentebb már említett egyéb helyeken; b) a már említett célokra kiképeztessek: ha a gyermeknek az illető célra való alkalmatossága minden kétséget kizárólag megfelelő s ha nyilvánvaló, hogy az ily mulatságban, vagy mutatványokkal egybekötött szórakozások sorozatában résztvevő, vagy a kiképzés alatt levő gyermekek egészségének s a velük való jó bánásmódnak biztosítására a kellő intézkedéseket idejekorán megtették.

Jelentékeny fontosságú az új angol gyermekvédelmi törvénynek az a része, mely biztosító intézkedéseket tartalmaz a kegyetlen bánásmód folytán netalán züllésnek kitett gyermekek megmentése érdekében, s mely a szerencsétlen életviszonyok közé került gyermekek és serdületlen fiatalok jövő sorsát, legalább egy időre, *menhelyre* (place of safety) való küldés által óhajtja biztosítani. Egy rendőr, vagy a békebíró által arra feljogosított más egyén ugyanis menhelyre szállíthatja az oly gyermeket, ki ellen a már felsorolt s fentebb említett bűncselekmények valamelyike követtetett el, vagy legalább alapos és nyomatékos gyanúkok forognak fenn annak elkövetésére nézve. Az ekként menhelyre vitt gyermek aztán, úgyszintén az oly 16 éven alóli gyermek is, ki egy menhelyen oltalmat keres, mindaddig itt tartható, míg úgye az erre nézve illetékes bíróság elé nem vihető.

A gyámhatóságok és Skótszágban az egyházközségi tanácsok kötelesek a törvény értelmében dologházba vitt gyermekek felvételéről gondoskodni és a hol a menhely gyámánt szolgáló intézmény, melyben a rendőr, vagy a békebíró által erre feljogosított más egyén a gyermeket elhelyezi: *munkaház*: ennek vezetője tartozik a gyermeket ebbe a munkaházba felvenni, amennyiben annak itt megfelelő alkalmazása lehetséges s itt kell tartania a gyermeket mindaddig, míg ez ügyben érdemleges véghatározat nem hozatik. A gyermek érdekében felmerült mindennemű költség a szegényápolási költségek közé sorozandók.

A szülői hatalom és gondozás alatt nem levő gyermekek gondozásával és őrizetével megbízott egyének felelősségét a törvény akként szabályozza, hogy mindazon egyén, kinek őrizetére gyermek bízott, köteles a vonatkozó rendeletet hatályban létének tartama alatt, a gyermek felett szinte oly felügyeletet gyakorolni, mintha ez a szüleinél lenne s a gyermek tartásáért feltétlen felelősséggel tartozik. A gyermeknek az ily egyén őrizete alatt kell maradnia még abban az esetben is, ha esetleg őt a szülője visszakövetelné. — Minden törvényszéknek, mely ekként hatáskörrel bír a gyermek elhelyezésére, egyszersmind joga van elrendelni a gyermek *szülőivel* szemben azt, hogy ezek kötelesek az érintett időszak alatt a gyermek tartásának költségeihez *hozzájárulni* épűgy, mintha a gyermek az *Industrial Schools Acts*, vagyis az ipariskolákra vonatkozólag alkotott törvények alapján tartatnék őrizet és gondozás alatt. Az a hetenkénti összeg, mely az ily gyermek szülőitől a tartási költségekhez való hozzájárulás címén követelhető, — hetenként egy-egy font sterlingnél több nem lehet.

Ha aztán azon törvényszék előtt, mely valamely egyént a jelen törvényben megjelölt kegyetlenség miatt elítélt, nyilvánvalóvá válik, hogy ez az elítélt

egyén a szülője annak a gyermeknek, akinek sérelmére a kérdéses bűncselekmény elkövetetett, vagy pedig a gyermek szülőivel közös háztartásban élő egyén az, 1879-iki és 1888-iki *Inebriates Act* értelmében *megrögzött részegkedő* (habitual drunkard) — a bíróság a kiszabandó börtönbüntetés helyett elrendelheti, hogy az ilyen bűnös, de iszákos egyén, a rendeletben megszabott bizonyos időtartamra, mely azonban 12 hónapot meg nem haladhat, valamelyik menhelyen — *retreat* — tartassék, hol aztán a betegségének megfelelő kezelésben részesítik.

Bizvást megállapíthatjuk, hogy Angolország talán az összes művelt nemzeteknél jobban érzi a gyermekvédelem kérdésének nagy horderejét, — a minthogy minden államban, — nálunk pedig különösen, — óhajtható, hogy az elhagyott, vagy a züllésnek más módon kitett gyermekek jövő sorsát első sorban maga a törvényhozás vegye kezébe.

Ifj. Zsoldos Benő.

Toronygomb-feltétel Dögheben.

Bizonyára sokan emlékeznek még arra a rettenetes időre, mely 1903. év július hó 31-én vonult végig Szabolcs vármegye északi oldalán, a Tisza mentén. Hirtelen támadt, óriási vihar futott rohanva végig a vidéken. A nap elsötétült; tépett, szaggatott ki mindent a vihar, amit útjában talált. Fákat szétszedett, épületeket rommá, pusztává tett azelőtt diszló helyeket. A vihar tetőpontját Döghe községben érte el, hol a kőtorony fatetejét felemelte, a levegőben megfordította s csúcsával lefelé dobta, épen a templom kellő közepébe, betörve annak mennyezetét is, a torony csúcsa a templom közepében állott meg. A nagy csapás híre szétfutott széles e hazában s a majdnem mindenöket elvesztett községi lakosok és egyháztagek segélyére jöttek a környéletes szívek s adományaikkal igyekeztek segíteni a nagy csapást szenvedetteket s bátorságot önteni szíveikbe, elűzni a csüggedésnek, a kétségbeesésnek minden legkisebb csiráját.

A hitében meg nem ingadozott nép, az egyház élő s munkás tagjai látván, hogy összedugott kézzel semmire sem lehet menni, igazán munkába állott. Tervezett, számított, tanácskozott s döntött is és pedig akképen, hogy, miután az eddigi templom szűk és alacsony, a hívek befogadására elégtelen, azt egészen újból s alapjában újra építteti a mai kor igényének megfelelőleg s oly terhet vállalt ezzel magára, amely a mai anyagias korban igazán ritkaság számba megyen s méltó elismerés illeti érte a fáradhatatlan munkásságú lelkészt, Ozsváth Pált, a gondnokokat, presbyteriumot és az egyház áldozatrakész híveit egyenként és összesen, mert a templom és torony építési költsége közel nyolcvanezer koronába került.

Az ez évben megkezdett építés odáig haladt Issten segítségével, hogy a toronygomb-feltételi ünnepélyt is megtarthattuk e hó 8-án.

Az ünnepély megtartása a délutáni órákra tűzetett ki. Már két órától kezdve özönlött a nép a vidékről, hogy résztvegyen a dögheiek ünnepében s

lássá, hogy mire képes egy igazán keresztyén lélek által áthatott gyülekezet, ha buzgó s lankadást nem ismerő vezetőit bizalommal veszi körül s azokat követi és szívéből támogatja. Négy óra előtt már közel négyezernyi főre szaporodott a közönség, amikor is Szalánczy Bertalan földbirtokos udvarából zeneszó mellett a helyben lakó nyoszolyóleányok és ifjak hozták a torony jelvényeit, a gombot, a vitorlát (zászlót) és a csillagot, követve az ez alkalomból keresztszülékül meghívott Geneszy Albert e. megyei gondnok és neje, Szalánczy Bertalan és neje s ez utóbbiaknál összegyűlt nagyszámú úri közönség, kikhez az egyház lelkészének vezetése alatt a működő lelkészek is csatlakoztak a lelkészlakon s így vitték fel a jelvényeket az elkészített emelvényre, ahol azokat letették s a megbízottak elhelyezkedése után kezdetét vette az ünnepély.

Legelsőbben Szalánczy Bertalan intézte beszédét a helybeli lelkész és presbyteriumhoz, hogy az ő gondjaira bízott toronyjelvényeket elhozatta s azokat az ő gondviseléseikbe ajánlja, kérvén őket, hogy azokat tőle vegyék át s illető helyére helyezzék el. E beszédre Ozsváth Pál lelkész válaszolt, kijelentette, hogy örömmel veszi át a toronyjelvényeket, hogy azokat immár Isten segítségével méltó helyükre tétetessék fel s kérte Istent, hogy vegye tőlük azokat kedvesen, őrizze meg s adjon enyhületet az ide vígasztalásért jövő bánkódó híveknek s boldogságot azoknak, kik egy életre tartó szövetséget kívánnak kötni.

Ezután következett a gyülekezet éneke. — A XXXIII. zsoltárra készített alkalmi ének egy verse. Ekkor emelkedett fel helyéről Porzsolt Ádám tiszaszentmártoni lelkész s emelte szíveinket az imádság szárnyain Istenhez égfelé, kérve az ő áldását a gyülekezetre, a megépített műre, a jelvényekre stb. Az ünnepi beszédet alólirott tartotta. Végre Geneszy Albert egyházmegyei gondnok, mint keresztyén szólott a gyülekezethez, megköszönve a szép ünnepélyre való meghívásukat s mondhatja, hogy örömmel jött el, mert itt oly szép jelét láthatta az igazi vallásos buzgóságnak, amely előtt mindenki elismeréssel hajlik meg s dicsérőleg beszél e gyülekezet vallásához, egyházához való ragaszkodásáról és szeretetéről. Mondhatja, hogy életének legjobb napjai közzé fog tartozni a mai nap. Még egy énekvers zendült el a gyülekezet ajkán, amely után a jelvények felhúztak és elhelyeztetek a torony tetejében, hogy hirdessék ott időtlen-időig egy evangyeliomi keresztyén gyülekezet Istenéhez, vallásához, egyházához való törhetlen ragaszkodását s buzgó áldozatkészségét. Így folyt le az ünnepély, amely után a nagyszámú résztvevő közönség szétszórt, egyrésze hazament, másrésze pedig ismerősénél várta be az estét, hogy a fiatalság örömeiben résztvegyen, kik magyar szokás szerint két helyen is kivehették részüket a mulatságból.

Méltónak tartom megjegyezni, hogy az épülő

torony és templom nagy méretű s igen szép stílű. A templomtető eternit palával fedett. A torony horgonyzott lemezzel. A templom körül lesz véve karzattal. A mennyezet Rabitz-féle rendszerű. A falak magasak, a torony a csillagig 54 méter magas, tetejében villámhárítóval. Szóval gyönyörű építmény, olyan, amelyhez hasonló körülöttünk nincsen s büszkén tekinthetnek végig rajta a döghei ker. atyáinkfiai s ha megfelelő vallásos hit, tiszta erkölcsi élet hatja át a gyülekezet híveinek szívét és lelkét, igazi boldogság fog lakozni közöttük s méltók lesznek az Isten áldására. Legyenek is, hogy példájuk lelkesítsen másokat is.

Rácz Gyula,
ref. lelkész.

KÜLFÖLD.

A protestáns egyház Spanyolországban.

Az evangyeliomi egyháznak nehéz sorsa van Spanyolországban; valóságos Isten csodája, hogy létezik. A törvények jók, de a szokások rosszak, az ezredéves türelmetlenség hatálytalanná teszi őket. Az eretnekeket, — ez a rendes elnevezésük, — a lakosság nagy része most is úgy nézi, mint az ország leggonoszabb ellenségeit s a jó híradásnak (evangelium) roppant nehézségekkel kell küzdenie, hogy a sok ellenállás, fanatizmus mellett a szívekhez hozzáférközhessék.

Még a tavasszal történt, hogy XIII. Alfonz spanyol király, Casonas bibornok előterjesztéseire, — akit Barcelonában egy prot. templom felavatásának híre egészen felbőszített, — egy levelet intézett a bibornokhoz, amelyet ez sietett a hírlapokban közzétenni. E levél hangja és kifejezései teljesen ellentétben állanak azon törvény szövegével, amely Spanyolországban a vallásos szabadságot biztosítja; épen ezért az a legerősebb tiltakozásra indította a szabadelvű politikusokat és gondolkozókat. „Mint kath. királyt s az egyedül igaz egyház odaadó fiát, ami őseink hite és az állam vallása ellen intézett ez az új merénylet a legmélyebben elszomorít s nem habozom önt biztosítani afelől, Főtisztelendő Úr, hogy mindent meg fogok tenni, ami hatalmamban áll, avégre, hogy kormányom ne akadályozza eminenciátat tervei keresztülvitelében.” A miniszterek a királyi levél hatását azzal igyekeztek enyhíteni, hogy azt állították, mely szerint az inkább a titkárai műve, mint a királyé. Ámde ez csak szépítgetés! A királyból csak az a szellem tört ki, amely körülte uralkodik s amely őt áthatja.

E levélre az evangy. egyház közgyűlése a következő felíratot intézte a királyhoz:

„Felség! Mind azzal a hódolattal, amely azokhoz illik, akik Felségedben nemzetünk legfőbb tekintélyét tisztelik s bizva abban a jóakarásban,

amelylyel ön mindig meghallgatja alattvalóit, kijelentjük Felséged előtt, hogy mi, a spanyol monarchia alkotmányának (11. cikkely) oltalma alatt már 37 év óta valljuk ami Urunk Jézus Krisztus evangéliomának hitét s gyakoroljuk azt a kultuszt s azt morált, amelyek az isteni mesterről szóló szent könyvekben följegyeztettek. Mi az evangy. egyház más ágaival együtt, amelyekkel minket a hit egyesít s amelyektől csak másodrendű kérdésekben térünk el, több mint 100 egyházat s missiói állomást tartunk fel, amelyekhez több ezer felnőtt személy tartozik. Ezekhez az egyházakhoz sok fiú- s leányiskola csatlakozik, amelyekben ezer meg ezer gyermek részesül az evangy. nevelés és oktatás mellett egyúttal gondos általános oktatásban. Mindazoknak az egyéneknek, akik önként és szabadon lettek ami egyházaink tagjai, mindazoknak a gyermekeknek, akik iskoláinkban nevelkedtek, azt tanítjuk, hogy legfőbb hit-, erkölcs- és kultuszbeli szabályul a szentírást tekintsék, amelyet Isten adott az emberiségnek s amely lámpás ami lábaink előtt, világító fény ami ösvényünkön.“

„De azoknak túlzott vallásos buzgalmából, akik nem úgy gondolkoznak, mint mi s akiknek mi emellett is tiszteljük gondolkodásmódját, sajnos, elég gyakran most hitünk és szertartásunk gyakorlásától vagyunk megfosztva, majd e hit- és szertartásnak, — amelyet az alkotmány oltalma alatt vallunk és gyakorlunk, — gyakorlata miatt vagyunk támadásoknak kitéve.“

„Számítlan e fajta esetet idézhetnénk; legközelebb is több testvérünknek valóságos ostromot kellett kiállaniok Palma-ban abban a helyiségben, amelyben istenitiszteletoket tartották; közápor és puskalövéses zúdultak reájok, úgyhogy 3 óra hosszáig ki nem mozdúlhattak a teremből. Más testvéreinket is megnevezhetnők, akik hitök miatt annak a veszélynek voltak kitéve, hogy nem találhatnak munkát, amellyel gyermekeik számára a kenyeret megkeressék, akiknek hitök miatt a kórházakban megvetést, szemrehányásokat és zaklatásokat kellett azoktól a személyektől elszenvedniök, akik az ő gondozásukra vannak rendelve, akiknek attól kell tartaniok, hogy halálos ágyukon, midőn semmi védelemben nem lehet részök, az utolsó kenetet feladják reájok s távol attól a helytől fognak eltemettetni, ahol kedveseik földi maradványai nyugosznak, akik náluk boldogabban, otthon haltak meg, szeretteiktől környezve és lelkészüktől gyámolítva.“

„Mind e tények folytán a spanyol evangy. egyház közgyűlése, amely épen most tartja üléseit Madridban, elnökének és titkárának révén arra kéri Felségedet, legyen kegyes figyelmébe ajánlani minisztereinek s a kormány felelős tisztviselőinek az alkotmányos törvények hűséges megtartását s a lelkiismeret jogainak tisztelését, s mi biztosítjuk Felségedet, hogy evangy. lelkészeinknek állandóan gond-

juk van arra, hogy példájokkal és szavaikkal tiszteletet gerjeszenek az alkotmányos hatóságok iránt, akikre vonatkozólag istenitiszteleteinken mindig kérjük Istent, hogy ruházza fel őket a törvényeknek való engedelmességgel, a mások hitének tiszteletével és minden ember szeretetével; jól tudván, hogy e dolgok biztosítják a nemzetek boldogságát, amint azt Felséged is vallja.“

A király átadta ezt a felíratot a miniszterelnöknek, aki azt a minisztertanács elé terjesztette. A minisztertanács megállapodásáról a hírlapok a következő közleményt hozták: „Ami az evangélikusok felíratát illeti, a kormány magaviseletét e tekintetben az alkotmány legpontosabb szemmeltartása vezérli, biztosítván mindama jogokat, amelyeket az elismer s örködvén afelett, hogy mindenkinek hite tiszteletben tartassék, úgy amint azt az állam alaptörvényei megállapítják.“

E kormánynyilatkozat óta a Villaverda konzervatív kormánya megbukott s helyére, — élén Montero Rios-szal, — szabadelvű kormány lépett; az új kormányelnök, hivatalba léptekor, kijelentette, hogy politikája demokratikus és haladó irányú lesz.

Az evangy. egyház felírata az egész spanyol félszigeten élénk viszhangot keltett; csaknem minden újság közölte azt s ellátta a pártállásának megfelelő kommentárral. Érdekes lesz két, ellentétes fel fogású lap nyilatkozatával megismerkednünk. A kormánypárti *La Epoca*, Madrid előkelő köreinek kedvenc újságja, úgy látja, hogy a felírat kissé túloz, habár nem tagadja, hogy történhetek sajnálatra méltó események, de azokat a műveletlen csöcselék követte el, — mire egy más lap (*La Revista Cristiana*) elmésein jegyezte meg, hogy eszerint Casonas bibornokot és társait műveletlen parasztoknak kell tekintenünk, mert ha nem magok követték is el a személyek elleni támadásokat, de ők idézték elő azokat a bennük élő engesztelhetetlen szellem által. „Nem, úgymond a *La Epoca*, nem lehet állítani, hogy Spanyolországban igazi türelmetlenség lakoznék; a baj, amely a spanyol társadalmat rágja, a közönyösség s e szellemi állapottal nem igen férnek össze a türelmetlenségi tények. A protestánsok inkább hódító törekvéseik sikertelensége fölött panaszkodhatnak; a ref. vallás ellentétben áll ami gondolkozásunkkal, vérmérsékletünkkel, szokásainkkal, — ezért nem talál az ő propagandájok semmi vagy kevés viszhangra ami országunkban.“

(Vége köv.)

IRODALOM.

* **Protestáns új képes naptár** az 1906 iki közönséges évre. Szerkesztette legifjabb Szász Károly. LII. évfolyam. Budapest, Mehner Vilmos könyvkiadóhivatala. Ara 80 fillér. Naptári része 18 lap; olvasmányi része 19—61 lap, egyházi és iskolai tiszti névtára 62—74, a minisztériumnak jegyzéke 74—75 lap. A többi hír-

detés, vásárok s mindenfélék hangzatos ajánlgatása, mint minden naptárban, de mégis a naptár címe való tekintettel, — bizonyos válogatással. — Az olvasmányi részben szó van József főhercegről, Bachát Dániel ág. litv. ev. püspökről, Szeberényi Lajosról, mint új főesperesről, Papp Károly elhunyt és Szabó Aladár megválasztott budapesti ref. lelkészekről, Molnár Viktor vallás- és közoktatásügyi új államtitkáról, gróf Kuun Géza és báró Wesselényi Béla elhunyt erdélyi főurakról, Csiky Kálmán, Schulek Vilmos egyetemi tanárokról, Kelemen Mórról, a kiváló kúriai bíróról s B. Bajza Lenkéről, a kedvelt írónról s a debreceni ifjúság zászlószentelési ünnepélyéről, a zombolyai Kossuth Lajos-szobor és a Péczely-Tóth Lőrinc-féle emléktábla leleplezéséről, az amerikai református egyház megalakításáról s mindezek képekben is be vannak mutatva valamennyien. Van ezeken kívül a naptárban 2 költemény („Télben” Lehr Alberttől és „A heidelbergi vár” Szász Bélától) és 4 olvasmány, u. m. egy elbeszélés („Dolgozatok és imádkozatok” c. *Móricz Zsigmondtól*), egy jellemkép („Bocskay István”) dr. *Nyáry Albert* bárótól; egy ifjúsági irat Petőfi katonai életéről *legifj. Szász Károlytól* és egy történeti kép „Az utolsó Báthory” címmel *Kövér Belától*. — Mindezek kedves és tanulságos olvasmányok s bizonyos tekintetben alkalmiak is, de hát elég-e ennyi ebben a naptárban, annak „Protestáns” címéhez?! Az ev. ref. zsinatról még az év történetében sincs egyetlen szócska sem, pedig ennek az egyház anyagi sorsának javítására irányuló törekvése mégis csak egyetemes érdekű és jelentőségű!! Valamit a prot. irodalmi és társadalmi mozgalmakról szintén érdemes lett volna talán ebbe a naptárba beszorítani, ha már „Protestáns” a címe!! . . . Aztán a tisztí névtárára is gondot kellett volna fordítani, mert annak is csak úgy van értelme, ha pontos. Hogy csak a tisztáninni adatokat említsük: Farkas Abrahám, de ami még feltűnőbb, Lakatos Miklós most is c.-megyei gondnok. — dr. Ballagi Géza még mindig sárospataki működő tanár s ugyancsak az Szinyei Endre, dr. Mitrovics Gyula, Magi Antal stb. Pedig ugyanitt szénior már Magda Sándor és alkönyvtárnok Mikola Gyula, akik június hó végén választottak ilyenekké. A miskolci főgimnázumban is ott szerepel még Halmy Gyula, aki előbb halt meg, mint a budapesti új lelkész megválasztatott. A rimaszombati vallás tanárok között *Glauf* még most sem *Gyürky*! . . . A felső leányiskolákról pedig semmi feljegyzés, holott ezek a hazai prot. egyháznak igen becses és nagy áldozatokkal fenntartott intézetei annyira, hogy méltó volna azokat képekben is bemutatni s irántok a szeretetet és áldozatkészséget ébresztgetni. — Mély sajnálatunkra nem bírjuk kiérezni e szép múltú naptárból a protestantizmus élő, mozgó, alkotásra törekvő lelkét. Több protestantizmust kérünk a protestáns naptár szerkesztőjétől, hogy irányíthasson, hogy nevéhez méltó helyet foglalhasson el a protestánsok érületében, vagyis hogy kovász lehessen — hivatása szerint.

* **A rozsnyói ev. ref. egyház és temploma.** Irta *Réz László* ev. ref. lelkész. Kiadja a rozsnyói ev. ref. egyház. Rozsnyó 1905. Ez a címe egy 67 lapnyi (8°) csinos füzetnek, amely egy Isten szerint való és kívánatos véghez jutott törekvés s illetőleg küzdelem történetét örökíti meg — a benső ember szerint. A füzet elején ott díszlik a reformátusok szép ízléses temploma, amely semmiképen sem esik a püspöki város szegényére s dicsőségére válik a rozsnyói maroknyi ev. ref. egyháznak s a nemes adakozók jó

lelkének és a vezérek jó ízlésének. — A kis munka célja különben nem a hiúskodás, hanem felmutatása egy hiteért s egyházaért buzgó gyülekezet lelkes munkájának, hogy mások is látván — dicsőítsék a mennyei atyát. — Az egész művet a jól végzett munka feletti édes örömezés hatja át. A szerző készséggel osztja szét az alapvetés és alkotás érdemét az érdemeseknek. *Nagy Antal*, *Batta György*, a mostani simoni lelkész, *Kolos István*, a berzétei lelkész egyaránt meleg elismerésben részesülnek egyházépítő munkálkodásukért s a gr. Andrássy Dénes nagy neve mellett ott vannak a legkisebb ajándékok vivői is, az özvegy asszony is az ő filléreivel. Egy egész kép. Az alakulás, fejlődés minden nehézsége, a gyorsabb haladás minden megörökítésre méltó mozzanata. az önállóvá lett egyház minden földi kincse szorgalmas, hűséges feljegyzőjére talált *Réz Lászlóban*, aki a csüskövet vitte a nemes mozgalom betetőzéséül a templommá alakult homokszemekre s a prófétával érezte és hangoztatta: „Áldás reá!” Áldás ő reá is, a szép nagy munka apostoli lelkű befejezőjére! Lássa gyülekezetét, amelynek külső-belső tisztességeért szent lelkesedéssel küzd és munkál — lássa anyagi és szellemi javakban gyarapodónak s a templomból kifutó patak öntözze és tegye termékennyé annak egész környékét s válják a maroknyi egyház egész egyházkerületünk állandó dicsékedésévé! A kedves olvasmányt melegen ajánljuk az egyházépítő munkák iránt érdeklődők figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A két prot. egyház közös bizottsága** Budapesten, az evangélikus egyház Deák-téri épületében folyó évi november hó 6. (hatodikán) délután 4 és 1/2 órákor ülést tart. Tárgyak: 1. A protestáns egyházak akadémiáinak az 1848. évi XX. t. c. alapján leendő állami segélyezése. 2. A Horvát-Szlavonországban működő tanítók és lelkészek minősítési ügye. 3. A második budapesti országos zsinat 19. ülésében kelt 275. sz. határozatával (a nyomtatott jegyzőkönyv 208. lapján levő 5. pont szerint) közös protestáns bizottságunkhoz utalt ügyek. Úgy értesülünk, hogy ez a bizottság fog a Bocskay-ünnep napjára nézve is megállapodni.

— **A „Sárospataki Irodalmi Kör”** október hó 11. tartott közgyűlése a *Fejes István* lemondása folytán megüresedett elnöki széket dr. *Ballagi Géza* nyugalm. jogakad. tanárral óhajtotta betölteni; a dr. *Horváth Cyrill* eltávozásával megüresedett másodelnöki tisztségre pedig *Domby László* főgimn. tanárt választotta meg. *Domby László* a másodelnöki tisztséget elfogadta, dr. *Ballagi G.* azonban ez ideig még nem adott határozott választ arra nézve, hogy az elnöki állást elfogadja-e, vagy nem. A közgyűlés határozatai közül nevezetesebbek. 1. A főgimn. VII-ik osztálya számára készítendő „A hit- és erkölcstan foglalatja. Symbolikus könyveink és énekeskönyvünk rövid ismertetése” c. tankönyvpályázatra érkezett pályamunka bírálatra kiadatott. 2. „A magyar protestáns egyház története. A magyar ref. egyház mai szervezete” c. s a főgimn. VIII-ik osztályban használandó tankönyv megírásáról a Kör pályázat mellőzésével megbízás útján gondoskodik. 3. A „Sárospataki Füzetek” 4-ik füzetének szerkesztésére dr. *Horváth Cyrillt* kérte fel, aki erre vállalkozott is.

— **A „Bibliai Szemelvények“** c. vallástani segéd-könyvre hirdetett pályázat úgy látszik, eredményre fog vezetni, mert három pályamunka adatott be az Egyetemes Tanügyi Bizottság elnökéhez, *Antal Gábor* dunántúli püspökhöz, aki bírálókül felkérte *Radácsi György* theol. akad. tanárt, *S. Szabó József* debreceni főgimn. tanárt, *Kiss József* pápai lelkészt, *Váró Ferenc* nagyenyedi főgimn. tanárt és *Farkas Kálmán* kecskeméti főgimn. vallástanárt. — *Radácsi György*, mint az elnökséggel közölte, sokoldalú elfoglaltsága miatt a bírálatban nem vehet részt. A bírálatokat 1906. év január hó végéig kell beadni. Ez a vallástani segéd-könyv, amely az 1901-iki konventi tanterv szerint (38. p.) a főgimn. I—IV. osztályai számára készül, ha kellő körültekintéssel lesz szerkesztve, s a szemelvények a theol. tudomány pozitív eredményeinek megfelelő figyelembevételével lesznek magyarázva, — a vallástani intenzívebb, sikeresebb keresztútvitelét nagymértékben elő fogja mozdítani, amire bizony igen nagy szükség van, mert a vallásos élet sok helyen nagyfokú hanyatlást és gyöngülést mutat.

— **A budapesti Kálvin-téri református templom jubileuma.** Okt. 22-én múlt 100 éve annak, hogy a Kálvin-téri református templomban az első istentiszteletet tartották. Az ünnepi istentiszteleten *dr. Szabó Aladár* józsefvárosi lelkész imádkozott, *Petri Elek* a Kálvin-téri templom lelkésze alkalmi egyházi beszédet mondott. Istentisztelet után az új ref. templomépítési alapra több előkelő úrhölgy gyűjtést rendezett, amely igen szép eredménnyel járt. *Lánczy Leó* főrendiházi tag az új templomra 5000 koronát adományozott.

— **A Protestáns Irodalmi Társaság** népies vallás-erkölcsi füzetekéinek, a *Koszorú*-nak 1905. évi sorozatában tíz új füzet (111—120. szám) hagyta el a sajtót. A *Régi dicsőségünk* címmel *Sz. Kiss Károly* csinos korrajzot fest *Bocskay István* és *Bethlen Gábor* idejéből, a magyar protestantizmus aranykoráról. *Péter apostolban Raffay* Sándor népszerűen és jellemzetesen beszéli el a nagy apostol élettörténetét. A *kétszeresen száműzött* című füzet Gyöngyösi Pál, XVIII. századbeli református lelkész életrajza, akit Kassáról száműznek, de aki később Frankfurtban hírneves egyetemi tanár lesz. A következő füzetben *Budai János Kálvin János* népszerű életrajzát írta meg. A *beresztei lelkész*ben szép életképet fest *Koréh Endre* arról, hogy egy lelkész a maga nagy hitével és erős hazafiságával anyagilag és erkölcsileg hogyan állít lábra egy erdélyi előláhosodott és hitében is elkorcsosodott gyülekezetet. *Imádkozzál és dolgozzál* cím alatt *P. Tóth János* tanulságos korképet fest egy a katonaságnál megügyesedett polgáremberről, aki szorgalma által magának vagyont szerez, erkölcsi példája által újjá alkot egy felvidéki községet. A *Hárfahangok* című füzetben *Sántha Károly* közöl szép, vallásos és családi költeményeket. A *reformáció emlékünnepe*re szól a 118-ik füzet, melyben *Vargha László* gördülékeny versekben a hitjavítás vallási, erkölcsi és magyar nemzeti áldásait dicsőíti. *El ne hagyd a hazát* cím alatt *Lőcsei Emma* és *Király Béla* csinos elbeszélésekben a kivándorlás s közelebből az Amerikába vándorlás káros következményeit tüntetik fel. *Imádság nélkül*: ez a címe a 120-ik füzetnek, amelyben *Orth Ambrusné* megrázó rajzban mutatja fel, hogy mily erkölcsi és családi veszedelemmel jár a hitetlenség. A füzetek zamatos nyelven írva, érdekes tárgyuk, evangyeliomi szellemök, hitelesítő és erkölcsnemesítő irányzatuknál fogva kiválóan alkalmas népies olvasmányok. Mindenik füzet ára 8 fillér, kapható *Hornyánszky Viktor* könyvkereskedésében, Budapesten (Akadémia bérháza).

— **Pápai levél a francia separationról.** IX. Pius pápa október 4-én *Richard* párisi bíboros-érsekhez a következő érdekes levelet intézte:

Drága fiam! Mostanság állandóan aggasztanak bennünket azok a komoly események, amelyek Franciaországban történnek s amelyek a vallás legmagasabb érdekeit fenyegetik. Minden fáradozásunk dacára, hogy Franciaország egyházáról a csapásokat elhárítsuk, kötik magukat abban, hogy gyűlöletes esőkönyösséggel tovább dolgozzanak az önök nemes és szeretett országuk hagyományainak megrontásában. Majd ha eljön az ideje, méltó formában elmondjuk e tárgyban minden gondolatunkat s a francia klérust és minden francia hívőt kioktatunk. Fájdalmas a helyzet és nem a mi művünk és sem mi, sem semmiféle becsületes és fölvilágosodott szellem a felelősséget érte nem vállalhatja.

Közben, hogy a hamarosan várható növekvő nehézségek ellen védekezhessünk, forrón könyörgünk Istenhez, hogy világosítsa meg az elméket. Ha az Úr végtelen kegyelmében meghagyja nekünk, hogy mindennapi szükségleteinkért hozzá folyamodjunk, fokozottan meg kell ezt tennünk abban az ünnepélyes pillanatban, amikor a haza és vallás forog veszedelemben. A mi ügyünk végre is az Isten ügye és amaz ige, amelyet az Úr egykoron az előtte porban fekvő népnek hirdetett, a francia katolikusokra is alkalmazható: „Nolite timere nec habeati ad multitudinem: non est enim vestra pugna, sed Dei.“ Drága fiunk! azt óhajtjuk most, hogy Franciaország minden templomában nyilvános imádkozások rendeltessenek el, hogy az Úr oltalmazza meg a hazát és az egyházat ama megpróbáltatásokban, amelyek fenyegetnek. Hisz tudjuk, az Úr meghallgatja a megtisztult lelkek bűnbánatát; mert megvagyon írva: „Non est speciosa laus in ore peccatori.“ Kíváncsok, hogy minden hívő sokszor keresse föl a szentségeket s az imájukat bűnbánat tegye komolyabbá.

Abban a reményben, hogy Franciaország minden hívője buzgón teljesíti ezt az imádkozásra való fölhívásunkat és Isten kegyelmesen meghallgatja az ön szeretett hazája könyörgéseit, — küldjük önnek, drága fiunk, hajlandóságunk bizonyítására apostoli áldásunkat.

Vatikán, október 4.

Pius, pápa.

A pápa tehát mindazokat, kik a liberalis separationis törvényjavaslat hívei, az ország hagyományainak megrontásával vádolja. A jövőre vonatkozó s részletes nyilatkozatot a levél ugyan nem tartalmaz, de a hazát és vallást látja veszedelemben forogni. Ezért ajánlja a vallásos érzés ápolását, a folytonos imádkozást, a szentségek felkeresését; ami mind igen szép dolog ugyan, de aligha fogja megváltoztatni a helyzetet s aligha fogja megakadályozni, hogy a nagy liberalis reform a legrövidebb idő alatt törvénné váljon s a gyakorlatban alkalmazást nyerjen.

— **Megvont államsegély.** A „Nemzeti Iskola“ 42. számában e cím alatt a következő érdekes, de egyáltalán nagyon szomorú hírt közli: „A Magyar Tudósító jelenti, hogy a máramaroszigeti tanítóképző-intézetből a közoktatásügyi miniszter megvonta az államsegélyt, tekintettel az államkincstár kimerült helyzetére. Csakis a kitűnő tanulók maradtak az intézetben, a többieknek külön lakást és étkezőhelyet kell keresniök. Minthogy pedig a tanulók túlnyomó része szegény oláh szülők gyermeke, így ezek kénytelenek lesznek a tanulást abbahagyni. Ezeknek már ki kellett az intézetből költözködniök. A tanulók közt mozga-

lom indult meg aziránt, hogy mindaddig nem hallgatják az előadásokat, míg helyzetükön nem változtatnak. A miniszter intézkedése városszerte nagy megbotránkozást keltett. — Ertesülésünk szerint a belügyminisztérium az állami színházaktól is meg akarja vonni a dotációkat.

— **Okt. 31-ikén**, a reformáció emlékűnnepén, a főiskolai imateremben tartandó ünnepélyen az alkalmi beszédet *Rohoska József* theol. akad. tanár fogja tartani.

— **A sárospataki ref. nőegyleti énekkar**, amely jobbra a szept. 26-iki felolvasó-estélyen szerepelt vegyes-kar tagjaiból e hó elején alakult meg 40 taggal, (elnöke: dr. Rácz Lajosné, karvezére: H. Bathó János) nov. 5-én a városi templomban tartandó reformáció-emlékűnnepélyen fog első ízben szerepelni.

— **Kérelem a nagyf. lelkész és presbiter urakhoz.** Alólírott, az „Ev. ref. Hitvédelem az újra keresztkedő baptisták ellen” című füzetke írója azon kérés-sel járlok a nt. lelkész urakhoz, hogy most, midőn a nyári dologidő megszűntével a futkározó, hamis atyafiak megkezdik a faluról-falura járást, hogy híveinket elhódítsák és lelki tévelygésbe döntsék, fölvilágosító füzeteimet ne mulasszák el megrendelni. E kis művecske már sok ezer lelket adott vissza a józan észnek s ref. egyházunknak. Füzetkéimet az eddigi 20 filléres ár helyett tömeges rendelésnél 10 fillérért adom, de aki egyes számokat rendel, annak csak 20 fillérért számíthatom, mivel a portó felemésztí a többletet. Füzeteim terjesztését kérve, maradok mély tisztelettel *Faragó György*. Árpád-tér 46. szám, Debrecen.

— **A sepsiszentgyörgyi ev. ref. székely Mikó-kollégium** f. é. okt. 18-án ünnepelte meg egy szép iskolai ünnepély keretében az intézet nagy alapítójának, híd-végi gróf *Mikó Imre* születésének 100 éves emlékét. Az ünnepélyen az emlékbeszédet *Molnár Lőrinc* kollégiumi tanár mondotta. Szerepelt az ünnepélyen a kollégiumi ének- és zenekar. *Szabó Jenő* „Gróf Mikó Imre emlékezete c.” alkalmi költeményét *Ráduly Dénes* szavalta.

— **Az amerikai református egyházak** között erős harc támadt, mert a gróf *Dégenfeld József* tiszántúli egyházkerületi főgondnok közbenjárása folytán megalkult új amerikai magyar református egyházmegyéhez az ottani magyar református egyházak többsége nem csatlakozott. Ezek megmaradtak továbbra is a német misszió fenhatósága alatt. Hogy az ott dülő harc véget érjen s az áldásos béke helyreálljon, a dunamelléki református egyházkerület dr. *Antal Géza*, pápai theol. akad. tanárt bízta meg az amerikai magyar ev. ref. egyházak meglátogatásával, a zavarok lecsendesítésével s a béke helyreállításával. A cél-ez által az, hogy minden amerikai magyar ref. egyház és lelkész a hazai egyházakhoz csatlakozzék, azoknak törvényei szerint kormányozza magát s önálló amerikai magyar ref. egyházmegyét alkotva, viszonzza a német misszióknak iránta eddig tanúsított támogatását és segédelmét. — Azok, akik csatlakoztak, a *Kúthy Zoltán* newyorki ref. lelkész és ref. egyházmegyei esperes által szerkesztett „*Heti Szemle*” című lapban, azok pedig, akik nem csatlakoztak, a *Kalassay Sándor* által szerkesztett „*Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*” c. heti újságban sorolják fel érveiket. A két

lap sokszor kíméletlen támadást intéz egymás ellen — Adja Isten, hogy dr. *Antal Géza* útjának meg legyen az óhajta várt sikere!

— **Sz. Kiss Károly:** *Bibliai képek* című művének V-ik kötete a sajtó alól már kikerült s rövid idő alatt szét fog küldetni.

— **Új prot. egyházi lap.** „*Unitárius Egyház*” címmel új egyházi és iskolai lap indult meg a Székely-Keresztúr vidéki unitárius lelkészi kör kiadásában. Szerkeszti *Lőrinczi István*. Előfizetési ára egész évre 6 korona. Megjelen minden hó 1-jén és 15-ikén.

— **Köztudomású**, hogy köhögés, rekedtség és elnyálkásodásnál legbiztosabban hatnak a világhírű *Egger-féle mllepasztillák*, melyek a gyomrot nem rontják és kitűnő ízűek. Kaphatók minden gyógyszerárban és drogeriában. Doboza 1 és 2 korona. (Próbadozoz 50 fill.) Főraktár: Nádor gyógyszerár, Budapest, VI., Váci-körút, 17.

Egy munkás-család szerencséje. Régi igazság, hogy ahol legnagyobb a szükség, legközelebb a segítség. Különös hálával emlegeti ezt az igazmondást az a szerény munkás-család, mely a szerencsés sors jóvoltából a fenyegető szükségben tisztos vagyonhoz jutott. A szorgalmas derék család fő önhibáján kívül munkáját, kenyérkeresetét veszítve, hiába kopogtatott új munka, új foglalkozás után, mindenütt zárt ajtókra talált a munka híján. A szerény otthonba már-már a fenyegető nyomor költözött, midőn a szerencse egy sugara ismét boldogságot varázolt a kétségbeesett családi körbe. A derék munkás ugyanis a jobb napokban megtakarított fillérekből osztálysorsjegyet vásárolt és ujjongó örömmel változott kétségbeesése, midőn a napokban a *Graedicke A. budapesti bankház*, melynél a szerencsés sorsjegyet vásárolta, arról értesítette, hogy a 60, 00 koronás főnyereményt nyerte meg. A *Graedicke bankház*, melynek a szerencsése állandó kísérlője, nyolc, nyolcadban adta el a sorsjegyet és a munkás-családon kívül még számos szerény sorsú kis embernek teremtetett jólétet.

Modern hirdetési iroda. Ugy a belföldön, mint a külföldön előnyösen ismerik az *általános tudósító* hirdetési osztályát (tulajdonos *Leopold Gyula* szerkesztő). A legnagyobb hirdető égek e megbízható iroda útján eszközlik az összes reklámjaikat, mert kiváló szakértelemmel, odaadó lelkiismeretességgel és felülmúlhatatlan pontossággal teljesítik az összes megbízásokat. — *Leopold Gyula* szorgalma, leleményessége és agitálása megteremtette a gyümölcsöt, amennyiben hirdető irodája ma a legnagyobb Budapesten, sőt mint értesülünk, most ismét tetemesen nagyobbította vállalatát és azt Erzsébet körút 41. szám alá helyezte.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. P. Megkaptuk, köszönjük; mihelyt a közlendők sora engedi, közölni fogjuk.

H. B. A tudósításod későn érkezett. A jövő számra soroztuk be. A szabályzatot légy szíves beküldeni.

M. J. A lapot szombaton postára adtuk. Szíves üdvözlét!

TARTALOM. *Demeter Bertalan:* Knox János. (Folytatás) — *Buza János* Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904—5. évi értesítőjéből. (Folytatás.) — *iff. Zsoldos Benő:* Angol törvény a gyermekvédelemről. — *Rácz Gyula:* Toronygombtétel Döghében. — A protestans egyház Spanyolországban. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Pályázatok. — Hirdetések.

KÁPLÁNT KERESÉK Szilvásra. (Borsod-m.) Javadalmazás: lakáson és teljes ellátáson kívül 300 kor. Kötelessége teljes papi teendők végzése.

Szilvás, 1905. október 11.

Simon Gyula,
ref. lelkész.

Óriási szerencse Gaedickénél!

Utólérhetetlen gyűjtődém szerencséje. Hiszen Magyarországon úgyszólván nincsen város, hol **Gaedicke** egy vagy több nyereményt ne fizetett volna. Rövid időn belül a következő nyereményeket fizettem ki szerencsés vevőimnek:

A nagy jutalmat 602.000 koronát a 62.551 számra

háromszor a nagy főnyereményt 400.000 koronát a 11119 számra,
400.000 " " 28916 "
400.000 " " 33464 "

háromszor a 100.000 koronát, továbbá a 70 000, négyszer 60.000 és igen sok 30.000, 25 000, 20.000, 15.000 és 10.000 koronás nyereményeket. A legközelebbi XVII-ik sorsjátéknál, mely újból 55.000 nyer. és 110.000 sorsjegyből áll, 14.000000 kor. sorsoltatik ki.

Főnyeremény esetleg 1 millió korona.

Továbbá 1 nagy jutalom à 600.000, 1 nyeremény à 400.000, 1 à 200.000, 2 à 100.000, 1 à 90.000, 2 à 80.000, 1 à 70 000, 2 à 60.000, 50.000, 40.000, 5 à 30.000, 25.000, 8 20.000, 8 à 15.000, 36 à 10 000, 67 à 5000 stb., stb.

Az eredeti sorsjegyek árai: Egynyolcad 1.50 Egy negyed 3.— Egy fél 6.— Egy egész 12.— kor.

melyek az összeg előzetes beküldése, avagy utánvétellel küldetnek szét. Hivatalos játéktérvek, valamint postai befizetési lapok ingyen és bérmentve. — A november hó 23-iki húzáshoz kérem mielőbbi becses rendelését hozzám juttatni.

GAEDICKE A. bankház Budapest, Kossuth Lajos-utca 11-ik szám.
Sorsjegyek kaphatók Spitz Antalnál Sárospatakon.

A TORNAI EV. REF. EGYHÁZMEGYÉBEN kebeleztet 4 év óta már lelkész nélküli szinpetri egyházba,

h. lelkészi állásra

pályázat hirdettetik. Fizetése: az eddigi rendes lelkészi fizetés, államsegély nélkül, mely föld, termények és készpénzből áll s mintegy: 800—900 koronára megy. A rendes lelkészválasztás, egy év alatt

alkalmasint bekövetkezik, amikor az illetőnek megválasztásához alapos reménye lehet.

Lakása egyelőre, csak egy szobás lakás a tanítói lakon.

Jelentkezhetni nov. 15-ig a tornai ev. ref. esperesi hivatalnál.

Szin 1905. okt. 17-én.

Ragályi Géza
esperes.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuak

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ✧ Próbadohoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztillia
csakhamar meggyógyított!

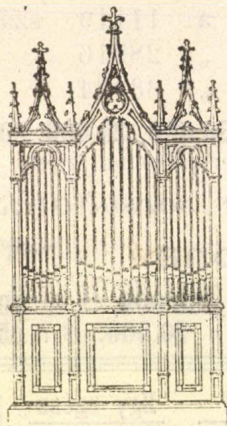
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításán „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításán az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetük.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.

Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre

szállít

HEGEDÜS és SÁNDOR

előbb LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA

tisztántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN

Kossuth utca 11.

SÁRKÁNY S. bankháza BUDAPEST

VI., Ó-utca 6. — A magyar kir. szab. Osztálysorsjáték főárusítója. Sürgőnycim: — Sárkányék Buudapest.

Telefon 80—89

Folyó számla: Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál és a magy. kir. postatakarékpénztárnál

Telefon 80—89

Legmagasabb pénzkölesönt nyujtok sorsjegyekre és értékpapírokra, bárhol elzálogosított sorsjegyeket saját pénzzel kiváltok és ezekre nagyobb kölcsönt adok; letétjegy, zálogjegy beküldendő. Kedvező feltételek mellett a kölcsön részletekben is visszafizethető. Budapesti és vidéki kereskedőknek, iparosoknak váltóit leszámítolom és könnyen törleszhető váltó és személyhitelt nyujtok.

Tisztvielek és katonatisztek amortizációs kölcsönt kaphatnak. Háztulajdonosok és földbirtokosoknak II-ik és III-ik helyre való betáblázásra azonnal folyósíthatok. — Semmiféle előleges jutalékot nem kérek, úgyszintén minden levelet, válaszbélyeg nélkül is, rögtön elintézek.

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA Budapest, VI., Ó-utca 6. 25 év óta törvényszékieleg bejegyzett cég.

Megjegyzés: A XVII-ik sorsjáték I-ső osztályú sorsjegyei már megjelentek és kérem egyúttal b. megrendeléseit, a legjobb és legpontosabb kiszolgálásról előre biztosítom, minden nyereményt azonnal kifizetek. — A következő szerencse számokat ajánlom, mert ezek nagy nyereménnyel még nem lettek kisorsolva:

2979	12128	12953	16065	35733	44596
51325	58762	80847	99191	101580	105655

Kivágandó!

MEGRENDÉLŐ-LAP.

Kivágandó!

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA BUDAPEST, VI. KER., Ó-ÚTCA 6.

Megrendelem önöknél a..... számú egész, fél, negyed, nyolcad sorsjegyet és ennek árát postautalvánnyal küldöm.
kérem utánvenni.

A nem kívántat tessék áthúzni.

Név:

Lakhely, u. p.:

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENCZ, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Október 31.*

A szász bányász nagy és merész fia: Luther Márton az oka, hogy mi itt ünnepet ültünk. A német pórgyermekben világmegmozdító erő lakott. Fontos, hogy a nép fia; azért naiv, bizó, hívó, erős és egészséges; igaz és szókinmondó. Luther a reformátor és nem más. Kálvin nem az. Kálvin ifjabb is nála csaknem harminc évvel s alig hét éves, mikor Luther már kiszögezte programpontjait a wittenbergi vártemplom kapujára s ez a kiszögezés már a reformáció. Itt már fű az új idők tisztító szele, a hős megjelent a cselekvés színterén.

Azonban Kálvin egészen más is, ő a tudós, rideg és hideg rendszerező. Lángész bizonynyal, az Institutio-
kat huszonhat éves korában írta. De e mellett, komor és szigorú fő nem hős és apostol. Zwingli is, a képzett és derék, józan, megnőtt lassan a klasszikusokon, — persze a biblián is, — de ihlet és ihlető erő nem áradt szét róla.

Szelet Luther ver, ő a reformátor, akit visz lelke, a termő, dús és fényt szóró. Hová viszi, ő maga se tudja. A lélek mély, titkos és urunk; furcsa, de több, mint magunk. A lélek még Jézust is viszi; az evangéliom mondja: Viteték Jézus a lélektől a pusztába. A művész nem tudja, hogyan teremt; vannak pillanatai, mikor megnő ereje s ez erő nem áll mindig rendelkezésére. Bánk bán csak egy terem Katona Józsefnél is. Luther mondta, hogy ő fogoly, még nem is szabad, annál kevésbbé tudatos. Fortély, számítás, kigondolás nem segíti, ő a született nagyság, a megáldott erő, érintetlen szépségben, amint kijött Isten kezéből. Így a vég más és nagyobb lett, amint még álmodni is merte. Vitázni a szerzetes kezdett, 1546-ban az új egyházalapító halt meg.

A siker látszólag érthetetlen, de a rejtély kulcsa az, hogy a jó és nemes vállain nyugszik a fejlődés. Isten helytartója, — ha protestáns előtt nem visszatartó e szó, — az ilyen; teher, kín, bűn, fény, erő, erény ő reá száll, egyben él át millió egy magasbb életet, a kor lelke, e lélek megtestesítője ő lesz. Luther máig az új idők:

az én, a személyiség, a nagykorú ember, a felnőtt egyéniség, akinek van joga, szava, sajátsága, nemzete, népe, faluja, ketye, hite, álma. Itt a világraszóló tett Luther fellépésében. A nagy felszabadulás kürtös Lehel-je Luther s ez rossz kép, mert Luther a szabadszemélyiség gondolatát nem szavakkal hirdeti, nem kitalálja, mint első, hanem egész lényével átéli, működésében és életében elénk állítja oly szépséggel, teljességgel és erővel, hogy azt többé elfeledni nem lehet, e típust megsemmisíteni kép telenség. Ha egyszer belépett a világba és megragyogtatta tündöklő lényét, nincs hatalom, amely elpusztítja többé. Itt a protestantizmus diadalának bizonyossága. Benne csak gyáva kételkedhetik, vagy aki nem ismerős a szellemi élet világában. A protestantizmus ideálja azonnal nem valósul meg. A szellemi, lelki életben a fejlődés uralkodik s ez harc: leélt világok, avult hatalmak önfentartási ösztönből, tengetve életöket, melynek gyökerei még sok millió elmaradt szívből táplálékot merítenek, — ellene törnek, reátámadnak, s jó a via dolorosa!... Köny, vér és szenvedés a haladás útja; mennybe a Golgothán át megyünk! De az elfogulatlan ember, aki nyílt és fogékony szívvel keresi az igazat, megérzi e típusról, hogy ez több, nagyobb, szebb és magasabb, mint én, azért elfogadja, megszereti és követi. Az emberiség így tesz egy lépést előre, és olyan lépést, hogy Carlyle azt mondja: „Az egész újabb történelem Luther e szavában van: Másként nem tehetek!”

A jó és nemes vállain nyugszik a fejlődés, a haladás kinjával és terhével együtt. Minden, ami értékes a világon, fáradság és fájdalomból fakad. A pelikán vérével táplálja fiait, az ember szenvedéssel eszményeit. A legmagasbb eszmény idáig a földön a szenvedő istenfia, aki önként magára vette e világ összes baját, bűnét. „Aki szomorú nem volt, az mind pogány” — mondja egy magyar költő. Luther is küzd, forrong és vajúdik. Átélt két világot, átélte az őt és újat. Az ő-világ itt a katholicizmus. A szász bányász fia természetből vallásos, hajlama, vonzalma van a vallás kérdéseivel foglalkozni. Az eszes fiú, akit próbált és számító atyja jogi pályára szán, — pályát cserél, elmegy barátinak, pedig atyja ennek hallatára „war wie toll”. De ő szerzetes marad továbbra is. A szél sodorja már, a lélek

* Felolvasatott a s.-a-újhegyi ref. egyház reformációi emlékünnepeén.

viszi már a pusztába, a magábaszállásra, a töprengésre. Mi szólt hozzád, te nyugtalan, hogy megtagadsz apát, anyát, dacolsz velök s rejtőzni vágsz? Sok jó barát, vig cimborá könnyezve kíséri el a zárda kapuig: „Miért hagyod el őket, te nyugtalan?” „A szép világ bűbája téged többé nem érdekel?” Maradj velök! . . . ne rejtőzz el! Szép a világ, e nagy világ. Tekints körül! . . . „Mennyi kimondhatatlan szépség van előttem mindenben! Minden csendes! . . . fűszálak nőnek mellettem . . . Nőjjetek csak istennek füvei! Egy madár gyújt rá édes dalra. Énekelj csak istennek madárkája! Egy gyermek sir zokogva anyja ölében. Isten veled, kis ember; nőj fel s légy boldog gyermekem! (Dosztojevszky Ifjúsága)”. Minden hívta vissza s kérte, hogy ne menjen, de hiába. Kolostorba ment, mertszomjúhozott, szomjúhozta az üdvösséget. S itt élte át egy vallásalak: a katolicizmus felszínességét, laposságát és benső hazugságát. Mise, böjt, ima, 21 szent, akiket választott magának, a pap abszolváló szava nem segített. Ez mind semmi, ha utánuk is ég lelkén a vád: Bűnös, bűnös! S emészti aggodás, félelem, kétely annyira, hogy beteg lesz s az ágyat nyomja. De még nem elég, mert éjbemerülni, elsötétülni akar lelke: Óh isten sincs! — odáig jut. „Az ördög művelte, hogy élő, vagy halott vagyok-e, nem tudtam. Nem tudtam, van-e isten és ami Urunkban mitse bíztam.” És sok kínja, bánata, szenvedése után lassan támadt fel benne a bizonyosság, hogy az téves és gonosz, amit az egyház követel és tanít. A megváltó más, isten más, mint ő tudta és az egyház tudja. Isten csupa szeretet, megvált ingyen; Krisztus istennek élő, megjelent kegyelme. Alleluja! Az aszkezis praktikáin, az egyház kegyosztó sakramentumain túl van isten, aki nem szorúl ezekre. Ő ad, áld, segít, irgalmaz ingyen, Alleluja! Erős várunk nekünk az isten. S most kész s megy hirdetni a világnak: Hiba történt, tévedés csuszott be az egyházba . . . „hirdetek nektek nagy örömet, mely az egész nép öröme lesz.” — S a nagy naiv az ő falusi becsületességében hitte, hogy a keresztyén világ feje igazat ad neki.

Nem adott, s nem is fog adni soha. Egy pár szót a miértről. — Fentebb azt mondtam: Vitázni a szerzetes kezdett, 1546-ban az új egyházalapító halt meg. Ez utóbbi kifejezés csak viszonylagosan helyes. Általában helyes kifejezés: A keresztyénség vallás, a kath. és prot. egyházak felekezetek. A keresztyén vallás Jézus vallása, a katolicizmus Augusztinus-Aquinói-Tamás-Trident és a pápák egyháza; a protestantizmus Kálvin és Luther egyháza. Voltaképpen másként áll a dolog. A katolicizmus vallás és pedig keresztyén jellegű, keresztyén szavakkal operáló pogány vallás. A katolicizmus nagy, színes és hatalmas alakulat, kétségkívül, de lényegének és alkotórészeinek még a kapcsolata is laza a názáreti Jézussal. Egyházalkotmánya, a csodált és híres, — lángelméjű átvétele a római világbirodalom alkotmányának. Harnack írja a Wesenben: „A nyugat-római birodalom megsemmisült az ötödik században benső gyengesége és a barbár

népek támadása folytán. De a római egyház odatolta magát a római világbirodalom helyére, ténylegesen benne élt e birodalom tovább. S ez egyház uralkodik ma is a népek felett; pápái uralkodnak, mint Trajánus és Marcus Aurélius; Romulus és Remus helyére Péter és Pál lépett, a proconsulok helyére az érsekek és püspökök, a legióknak megfelel a papok és szerzetesek serege, a császári testőrségnek a jezsuiták. Egészen a részletekig, az egyes jogi berendezésekig, sőt a papok ruhájáig követhető a régi római birodalom és intézményeinek hatása. Ez nem olyan egyház, mint az evangéliumi szervezetek, vagy mint kelet népegyházai. Ez politikai alkotás, olyan nagyszerű, mint egy világbirodalom, mert a római birodalom folytatása. A pápa, aki király és pontifex maximusnak nevezi magát, — a császárok utóda (165—66. l.).“ Ez egyházhoz, melynek nem titkolt célja a világuralom, — a názáreti Jézusnak, aki nem azért jött a világra, hogy szolgáljanak neki, hanem hogy ő szolgáljon, — e ponton semmi köze. A fényelgő püspök élő gúny a szegény apostolra. A kath. egyházban szentek, közbenjárók a pogányvárosok védőszentjei és hősei mintájára lesznek. Ez egyház papja a pogány varázsló, sakramentuma a pogány varázsszer (opus operatum); urvacsora-tanához hasonló nagyszabású babonát nincs pogány vallás, mely felmutatni tudna. Erkölcstana a római jog érdem és satisfactio fogalmát sínyli, dogmája (hitcikk) lesz, világképe antik. A katolicizmus vallás és pedig keresztyén színezetű pogány vallás.

Azért tulajdonképpen téved Luther, mikor az egyházba csúszott visszaélésekről beszél. Tökéletes egyház nem volt soha, ilyenről nem tud a történelem. A katolikus egyház születésétől kezdve pogány, előbb öntudatlanul, mert a polytheizmus légköréből kifelé növe román és germán népek a Palesztina talaján sok százados fejlődés folyamán létrejött vallást, amint az isteri tisztaságában megjelent a názáreti Jézusban, felfogni, átélteni nem tudják, lényének megfelelő életalakokban kifejezni képtelenek. A keresztyénség megalkudott a katolicizmusban a népek speciális alantasabb vallásos képzetivel és szokásaival. Később az egyház csak uralkodni akar s engedelmességet kíván. Luther elvileg teljes határozottsággal üzent harcot e sajátos vallásalakulatnak s követelte, hogy vissza a Jézus vallásához! Gyakorlatilag nem vitte elvét keresztyénül, de a protestantizmus egészében így is magasabban áll egy fokkal az emberiség vallásos fejlődése lépcsőjén. Ha a katolicizmus igazat akar adni Luthernek, az neki életébe kerül.

Luther gondolatait illetőleg, a részletekre térni igazságtalanság volna. Az a négyszáz év, ami fellépése óta eltelt, megrostálta művét. Állításait, tételeit, könyveit megörölte az idő, azok elavultak, de elpusztíthatatlan ő, az egész, mint typhus.

Luther máig az új időt jelenti. Jelszava: a szabad személyiség élje anyagi és szellemi ereje összhangzó életét. A test élete nem becsstelen, a lélek szabad. Azért szent a család, haza és állam, létezésük isteni jog, e kép-

zödmények nem alacsony ösztönök kielégülési formái többé. Ő maga megházasodik, a német nemzeti irodalomnak szaporítja gyöngyeit s marad mindvégig a tipikus német. A felszabadult elindult teremtmény útjára s a szabadkutatás teremti a széles ismeretkört, az emberiség csodáival határos tudását. A babona megszűnt, a gondolkozó nem égettetik meg, jöhet Kant, Hegel, Schopenhauer, az egyéniségek kifejlenek, az irányok mérkőzhetnek. A természettudományok anyagilag boldogító vívmányaikkal, a nemzeti irodalmak sajátos bűbájokkal, az empíriából életet nyert művészetek, — virulásuk gyökérszálaikat odaeresztik vissza a reformatioban proklamált világfelszabadulásba. Hadvezér, ki babért szerez nemzetének; tudós, ki laboratóriumában meglepő dolgokat fedez fel, a költő, bölcsész, jogász, művész életében és jelentőségében mind kisebb Luthernél, mert ő az ember egész élete szentiségének prófétája, az élet minden becsületes megnyilatkozása jogosultságának hirdetője. Azért október 31-e nem felekezeti ünnep, ez az egész emberiség előrehaladásának és szabadságának felséges proklamációja.

Marton János.

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi értesítőiből.

(Folytatás.)

Ev. ref. gimnáziumainkban az 1904/5. iskolai évben, nem számítva a nem református, illetőleg protestáns vallású növendékek hitoktatóit, 390 tanár működött. Ezek közül rendes tanár volt 295, helyettes 57, óraadó 25, 13 pedig olyan, akinek tanári minőségét az illető intézetek igazgatói nem tüntetik fel. Úgy látszik, hogy több intézetünkben a tanárok csoportosításánál legtöbb bajt okoznak az igazgatónak a torna- és énektanárok, mert ezeket a rendes tanárok közé nem hajlandók beosztani; az ellen pedig, hogy a helyettes vagy az óraadók közé soroztassanak, az ének- és tornatanárok bizonyára erősen tiltakoznának. Hát én ezt a se ilyen, se olyan állapotot magára az intézetre sem tartom kívánatosnak és ha a vallás- és közoktatási minisztérium megteheti azt, hogy egyik-másik tanítóképzőintézet kiválóbb gyakorló-iskolai tanítóját tanári címmel ruházza fel, talán a mi felekezeti gimnáziumaink rendes tanárainak tekintélye sem csorbulna azáltal, ha az előjáróságok az okleveles és véglegesen alkalmazott ének- és tornatanároknak a rendes ének- és rendes tornatanár címet megadnák.

Legtöbb rendes tanár van Debrecenben, 17, azután Budapesten 15, Sárospatakon és Nagy-Enyeden 14, Csurgón, Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten és Zilahon 13—13. A többi nyolcosztályú gimnáziumban a rendes tanárok száma 9 és 12 között ingadozik. A tanári létszámot tekintve, leggyengébben áll a gyönki gimnázium, mert itt a *négy osztályban* csak 3 rendes és 2 helyettes tanár működik. Feltűnően nagy a h.-tanárok száma Szászvároson (6), Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön (4—4). A tanári létszámban szerepel 2 gyakorló tanárjelölt, egy IV. éves hit-

tanhallgató és egy árvaszéki ülnök is. Az árvaszéki ülnök: *Balázs Árpád*. A nevét méltónak tartottuk fel-
említeni, mert dícséretreméltó az a buzgóság, amellyel a zilahi gimnáziumban 7 év óta hetenként 3 órán az ifjúsági zenekart oktatja és vezeti. De már a debreceni gimnázium előjáróságának azt az intézkedését, hogy egy IV. éves hittanhallgatóra bízta a vallástan, földrajz, természettan és szépírást tanítását, a magam részéről nem tartom dícséretreméltónak, sőt még helyesnek sem.

Az országos református tanáregyesület felhívására egy pár intézetünk szívesen nyújtott alkalmat arra, hogy egy-két ref. vallású tanárjelölt gyakorlati évét tapasztaltabb tanáraink vezetése mellett az intézetben tölthesse el, ahol a ref. tanári szellemmel, az iskola múltjával és hagyományaival megismerkedhessék s megnyerje a gyakorlati kiképzést, amit esetleg az egyetemen sem szerezhettek meg. Református oktatásügyünk fejlődését s a református tanári szellem erősödését várja ettől az intézkedéstől jóreménységgel a tanáregyesület s várják azoknak az intézeteknek az előjáróságai is, amelyek a szép terv megvalósításához készséggel hozzájárultak. A múlt iskolai évben Budapesten és Debrecenben egy-egy tanárjelölt töltötte el gyakorlati évét; de arról, hogy ezeknek kötelességeiket megállapította-e az előjáróság és hogy a gyakorlati év alatt segítette-e az ifjú tanárjelöltet, az értesítő mélységesen hallgat. Úgy látszik, hogy eddig-
elé csak Sárospatakon gondoltak komolyan ennek a fontosnak látszó kérdésnek a megoldására, mert itt a tanári kar és előjáróság egyetértőleg megállapította a tanárjelölt munkakörét, valamint a jelölt részére felajánlott évi segélyt és ezen az alapon pályázatot is hirdetett egy jelölt helyének elfoglalására, azonban minden eredmény nélkül.

A bejegyzett 9263 tanuló közül meghalt 16. Vizsgálatra jelentkezett 8673, tehát évközben eltávozott vagy a vizsgálatra meg nem jelent 574. A vizsgát tett tanulók között ev. ref. vallású volt 5317, ág. h. evangélikus 502, unitárius 59, róm. kath. 1223, gör. kath. 129, gör. keleti 151, izraelita 1292. Mint feltűnő jelenséget megemlíti, hogy miskolci gimnáziumunkban a 418 vizsgát tett tanuló közül csak 148 volt ev. ref. vallású s ezzel szemben az izraeliták száma 158-ra emelkedett; továbbá, hogy Csurgón a 267 növendék közül csak 103 volt kálvinista, 116 pedig római katolikus. Az ev. ref. vallású tanulók számát túlhaladta a más felekezethez tartozók száma Máramaroszigeten, Gyönkön, Halason és Szászvároson. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az erre vonatkozó statisztikai adatok összeállításánál gimnáziumaink igazgatói nem egyöntetűen járnak el, mert a legtöbb igazgató csak a vizsgát tett tanulókra vonatkozó adatokat közli; de van olyan is, mint p. o. a rimaszombati, amelyik a *bejegyzett tanulók* vallását mutatja ki, noha minden egyéb adat a vizsgázott tanulókra vonatkozik. Szerintem ez a helyesebb eljárás, mert én azt is óhajtanám tudni,

hogy ev. ref. vallású gyermek hány iratkozott be felekezeti gimnáziumainkba; nemcsak azt, hogy hány végezte be az iskolai évet. Azonban erről ezen a helyen beszélni teljesen felesleges, mert hiszen gimnáziumaink igazgatói a miniszterium által készített rovatos íveket töltik ki s annak másolatát mutatják be az ev. ref. érdeklődő közönségnek is. Ez az oka aztán annak, hogy p. o. a *halasi* gimnázium igazgatója előbb tünteti fel a római kath., görög kath. és ágostai hitvallású evangélikus növendékek számát, mint az ev. reformáltakét.

A vizsgát tett tanulók szülei társadalmi állásuk szerint következőleg oszlanak meg. Nagyobb és kisebb birtokos, u. n. *őstermelő* (1) volt 2080; iparos volt 1058; kereskedő 793; tisztviselő 1727; más értelmiség 1793; katoná 43; magánzó 591; alkalmazott 223; személyes szolgálatot végző 365. Az *őstermelők* legnagyobb számmal keresték fel a pápai gimnáziumot (169), ezután a budapestit és sárospatakit (168—168), a nagykőrösit (123) és a debrecenit (103). Iparos szüle gyermeke legtöbb tanult Debrecenben (110); kereskedő Budapestén (83); tisztviselő Kolozsváron (126), Debrecenben (111) és Máramarosszigeten (102); más értelmiséghez tartozó szüléké Budapestén és Spatakon (153—153); katonáé Debrecenben (5); magánzóé Debrecenben (79); alkalmazotté Marosvásárhelyen 32; személyes szolgálatot végzőké Debrecenben 52.

(Folyt. köv.)

Buza János.

Gondolatok az egyházi élet fellendítéséről.

(Felolvasatott a f.-borsodi ev. ref. lelkeszi értekezleten 1905. aug. 7-én.)

Sokat foglalkozunk napjainkban az „egységes liturgia” kérdésével! Felszínre vetette, megérlelte ezt is a modern kor . . . , a haladó idő.

Egyházi életünk összes fórumait megjárta már ez a fontos kérdés — sajnos, — nem sok eredménnyel. Kétféle felfogást látunk kidomborodni e tárggyal kapcsolatban. Az egyik elavultnak, sablonosnak tartva kultuszunk eddigi berendezését, újítani törekszik s amint láthatjuk, merész lépéseket hajlandó tenni a reformálás terén. A másik felfogás a szigorú, konzervatív irány képviselője, mely az újításnak határozott ellensége, következetesen megmarad az eddigi rendszer mellett s csupán egységesítést kíván.

Hogy e két felfogás közül melyik a helyesebb, az elfogadhatóbb, azt nem akarom bővebben fejtegetni, csak annyit kívánok megjegyezni, hogy úgy egyik, mint másik kétségkívül a legjobb intencióval, az anyaszentegyház iránti őszinte jóindulattal igyekszik kitűzött célja felé, mely végeredményében nem lehet más, mint az istenitisztelet vonzóbbá tétele, a szunnyadó vallásos élet fellendítése.

De győzzön bármelyik felfogás, döntsük el így vagy amúgy liturgiánk egységesítésének kérdését, bár kétségkívül közérdekű nagy munkát sikerül ez által befejeznünk; mindazáltal, — azt hiszem, — a dolog lényegén nem sokat változtatunk.

Oly korban élünk, amidőn égetően szükséges, hogy a hanyatló vallásosság, egyháziasság fellendítésére szenteljünk minden erőnket, igyekezetünket. Oh, mert hiába hitegetjük magunkat, hiába szemléljük

nagyító üvegen át egyházi életünket, lehetetlen be nem látnunk, hogy lankadóban van az ősök buzgó-sága, szunnyadóban az apák mély vallásossága, hogy az egyháziatlanság, hitetlenség, vallástalanság megdöböntő jeleivel találkozunk mindenfelé.

Avagy nem nevetséges illúzió-e, mikor liturgusaink a hétköznapi délutáni biblia magyarázatokat sürgetik falun, városon? Nem megdöböntő jele-e az időnek, hogy bár nap-nap után meghúzzatjuk harangjainkat, de a hívek seregében vagy egyáltalában nem, vagy csak elvétve találkozik olyan, aki meghallja azoknak hívogató szavát? Nem leverő-e, különösen reánk, Isten szolgálira, hogy még vasárnaponként is többnyire üres templomokban kell prédikálnunk?

Keressük a hibát magunkban, keressük híveinkben. világi uraink minket okoznak, mi az ő helytelen példaadásukra apellálunk . . . Szóval a legnagyobb optimizmus mellett is be kell látnunk, hogy vallásügyi tekintetben visszas arányban állunk a haladó korral s ha alapos gyógyszerekről, idején való mentő eszközökről nem gondoskodunk, mindinkább összetornyosulnak felettünk a vallástalanság vészes fellegei.

Első sorban reánk lelkeszre vár a feladat, hogy gyülekezeteink hitéletét fellendítsük, vallásos buzgóságát új életre keltsük. Közös erővel, egymással versenyezve kell közre munkálnunk e cél érdekében, ha azt akarjuk, hogy a nagy mester méltó tanítványainak találtsunk. — Hiszen mindannyian Isten szolgálói vagyunk, kik egyformán el vagyunk kötelezve a tisztünkkel járó feladatok lelkiismeretes teljesítésére. De mintha nem töltenők be méltóan tisztünket . . . ! Mintha nem forgolódni kellő buzgalommal a ránk bízottakban! Mintha nem bizonyulnánk eléggé séreny munkásoknak az Úr szőlőjében! Mintha a mai papság nem teljesítené híven kötelességét! Nemde ilyen és ezekhez hasonló kijelentéseket nem egyszer hallhatunk — még a zöld asztalok mellett is — a mai társadalomban? És ha keressük az e fajta megjegyzések okát, jogosultságát s mélyebben elgondolkozunk azoknak jelentősége felett, be kell látnunk, hogy ha olykor-olykor magukon viselik is az elfogultság bélyegét, mindazáltal nem egészen alaptalanok.

Ott kezdem, ahol a bajok forrását vélem feltalálni. *Lelekész-képzésünk — közfelfogás szerint — nem egészen megnyugtató*, sőt ha teológiáinkat p. o. a kath. szemináriumokkal, vagy a zsidó rabbi-képző intézetekkel összehasonlítjuk, minden habozás nélkül el kell ösmernünk ami lelekész-képzésünk sok hiányát, fogyatékoságát. Kiváltképen sajnosan konstatálhatjuk, hogy magára a gyakorlati lelekész-képzésre nem fordítunk ma oly nagy gondot, aminőt a papi állás kiváló fontossága méltán megkíván.

Nem szükséges, hogy az ifjú lelkészjelöltek, mint kész tudósok lépjenek ki az életbe! Ez képtelenség! Mert hiszen legjobb tanítómesterünk maga az élet.

Azt azonban megkívánhatjuk, hogy alapos ké-szültséggel, a lelkészi állás méltóságához illő komoly gondolkodással, timotheusi lelkesültséggel, *mindenek felett, mely vallásossággal jöjjenek ki a tudományok csarnokaiból* s igazi ambícióval kezdjék meg működésüket gyülekezeteinkben. Ha ez általában így lenne, ha lelekész-képzésünk ilyen irányban megnyugtatóbban haladna, akkor, — mint a közélet sok más emberét, — nem érhetne bennünket, Isten szolgáit is az a nem egyszer hangoztatott szégyenletes vád, hogy *pályánkat csak kenyérkereseti forrásnak tekintjük*.

A mély vallásosság és tudományos készség mellett nem kevésbé kívánatos gyakorlati életre, hogy lel-

késképző intézeteink társadalmi szempontból is művelt lelkiületű, ideális gondolkodású papokat neveljenek az életnek; tehát olyanokat, akik nem csak a szószéken az Úr szolgálatában, de künn a társadalomban is mindenütt és mindenkor tiszteletet és elismerést szerezzenek a lelkész állás tekintélyének.

Alig van ember, akinek nehezebb szerepe volna a társadalomban, mint nekünk lelkészeknek. Sorsunk nem egyszer fényes palotákba, főúri társaságokba vezérel bennünket, máskor meg az egyszerű nép szegényes hajlékába kell bekopogtatnunk, . . . most öröme, majd vigasztalásra nyílnak meg ajkaink, itt tanácsot osztogatunk, amott a feddés, dorgálás eszközeihez kell folyamodnunk s jóformán minden szavunkra, mozdulatunkra vigyáznunk kell, hogy Krisztus szellemében tölthessük be tisztünket. Még külső megjelenésünk is mindenkor kell, hogy állásunkhoz illő, jellegzetes legyen.

Mindezeknél fogva nagyon fontos és közérdekű dolognak tartanám, a mai egyházi élet szempontjából, ha az ifjú theologusok erős vallásos alapon álló kiképzetésére s társadalmi kiművelésére kiválóbb gond fordíthatnánk.

Teljesen igazat adok Szuhay Benedek barátomnak, amikor azt mondja egyik értékes munkájában, hogy „amilyen a lelkész, olyan az egyház“!

Ha mi többféleképpen tanújelét adjuk mélységes hitünknek, buzgó vallásosságunknak, ha igazi lelkesedéssel predikáljuk az ígét mind alkalmas, mind alkalmatlan időben, ha az időhöz és körülményekhez alkalmazott tanításainkkal megtaláltuk az utat hallgatóink szívéhez s társadalmi érintkezéseinkben is tiszteletre méltóknak bizonyultunk, akkor jó kezekben lesz nálunk a gondjainkra bízott gyülekezet sorsa s előbb-utóbb meg fogjuk érni, hogy híveink nagy része a hitélet, vallásosság, egyháziasság szempontjából Máriával a jobb részt választandja s velünk együtt imádja az Urat!

Hogy vallásos téren minél biztosabb eredményeket mutathassunk fel, e végből azokkal tartok, akik iskolás gyermekeink vallásos nevelését minden fokon a lelkészeknek tennék feladatává. Távolról sem szándékozom én tanítóságunkat sérteni, sőt elismeréssel adózom e derék testület önfeláldozó munkássága iránt; de gondoljuk csak el, mit kell végeznie egy néptanítónak az iskolában még az esetben is, ha tisztán a reál tárgyak tantervszerű, lelkiismeretes keresztülvitelére szenteli idejét; vajjon jut-e neki elegendő idő, elegendő erő a vallástárgyaival való alapos foglalkozásra, a növendékek kifogástalan vallásos nevelésére? Semmiképpen nem! Már pedig azt nem kell hosszasan fejtegetnem, hogy a vallásos nevelést a család után mindjárt az iskolában kell biztos alapokra fektetni és céltudatosan, összhangzatosan keresztülvinni. — Ma, ha iskolás gyermekeink magaviselete megrovandó, ha ünnepeinket nem ismerik, énekelni, imádkozni nem tudnak, a bibliában járatlanok, e mellett templomkerülő, tiszteletlenek: mindezekért nem egyszer tanítóinkra zúdítjuk az ítélet köveit. Pedig sok esetben méltatlanul! — Vegyük ám mi a kezünkbe a vallásos nevelést, keressük fel napoként egyházunk veteményes kertjeit: iskoláinkat, hajlítsuk a fát addig, míg vessző s neveljük az ifjú nemzedéket úgy, amint azt jónak, üdvösnek látjuk s én azt hiszem, hogy ilyen irányú munkásságunk is meghozza egyházi életünkben a maga nemes gyümölcseit.

Ezek után a gyülekezeti életéről s magáról az isten-

tisztisztelet vonzóbbá tételéről óhajtok még egyet-mást elmondani. — Sajnos, de úgy van, hogy legtöbb helyen néptelenek a templom felé vezető utak és széledez a nyáj mindenfelé. — S itt megint csak oda térek vissza, ahonnan kiindultam, hogy t. i. reánk pásztorokra várokozik főképp ez általános betegség radikális gyógyítása is! S úgy vélem, hogy a példadás, ígehirdetés, tanítás, feddés s kicsinyeink vallásos nevelése sem elegendő még arra, hogy vonzóbbá tegyük istenitiszteletünket, hanem másféle segédeszközökről is kell gondoskodnunk.

Ilyennek tartom én első sorban *templomaink izléses berendezését, korszerű átalakítását*. A templom az Istennek háza, ahová Istennel társalkodni megyünk. Legyen tehát az a hely vonzó, a szívét-lelket kellemesen érintő, aesthetikailag megnyugtató, mindenek felett pedig olyan, mely méltán megérdemelje, hogy Istennek szenteltessék!

A legszigorúbb kálvinista gondolkodás mellett is engednünk kell ma már abból a rideg egyszerűségről, mely templomainkat általában jellemzi. S ha foglalkozunk a kultusz egységesítésével, bizonyos fokú reformálásával; itt az ideje, hogy templomaink felépítésénél, avagy átalakításánál is figyelemmel legyünk a modern kor követelményeire s még az egyszerűségben is tetszetősebb külsőre s bizonyos összhangzatoságra törekedjünk.

Magam részéről *szívesen látnám templomainkban mindenütt a hangszerek királyát: az orgonát*, mint amely az Isten házának feltétlen díszéül szolgál, magának az istenitiszteletnek pedig valami felemelő hatást kölcsönöz. Sőt kíváncsnak tartanám, ha egyházi főbb hatóságaink lépéseket tennének az iránt, hogy minden templommal bíró egyházköziség mielőbb gondoskodjék valamiképpen az orgona beszerzéséről s ilymódon az istenitiszteletnek felemelő reformálásáról. Hiszen már az ótestamentumi kor istenitiszteleténél nagy jelentőséget tulajdonítottak az egyes hangszereknek, már akkor felismerték azoknak hatását a vallásos lélekre, sőt maga a koronás énekszerző is jelzi mintegy azoknak szükségességét, midőn az Isten dicséretére így buzdit: „Dicsérjétek az erős Istent az ő szentséges lakhelyében . . . Dicsérjétek ötet trombitáknak zengésével; dicsérjétek ötet lanttal és hegedűvel! Dicsérjétek ötet dobokkal és sipokkal; dicsérjétek ötet húroknak zengésével és orgonával!“ (Zsolt. CL. 1. 3, 4.)

A mi énekeink meglehetősen dallamtalanok. Népünk sok helyen unalmasan húzza, éktelenül kanyargatja azokat, énekvezéreink hangterjedelme sem képes dominálni mindenkor egy egész gyülekezet éneklése felett; megbecsülhetetlen jó szolgálatot tesz azért az orgona templomainkban, szépíti, emeli, szabályozza éneklésünket, méltóságosabbá és vonzóbbá teszi istenitiszteletünket.

Az orgona használata mellett lassanként elmarad a ma még sok helyen szokásos éktelen diktálás is, amely semmiképpen sem emeli kultuszunk értékét, díszét, ellenkezőleg csak zavarja az Istennel társalkodó lélek harmóniáját.

Az istenitisztelet vonzóbbá tétele s általában a szép éneklés elősegítése céljából nagy súlyt kellene helyeznünk továbbá arra is, hogy ahol csak lehetséges, egyházi énekkarok szerveztessenek gyülekezeteinkben. Nem nehéz dolog ez! Mert népünk általában szeret énekelni mindenütt s tapasztalásból mondhatom, hogy még legegyszerűbb híveink is szívesen alávetik magukat az énekkari tagsággal járó kötelezettségeknek, csakhogy valamennyire is előbbre vigyék, fellendítsék

énekügyünket. Azt is számtalanszor láttam, hogy szinte átszellemülnek az örömtől, ha egy-egy szereplés alkalmával tanújelét adhatják az összhangzatos szép éneklésnek. Valóban kívánatos lenne, hogy p. o. egyházmegyénk 55 egyháza közül is ne csak 14-ben szerepeljen énekkar, hanem lehetőleg mindenütt, ahol csak tanítóink képesek azt szervezni, vezetni s általa jó szolgálatot kívánnak tenni az egyházi élet fellendítésének!

Végül még csak egyet! Próbálkozzunk meg az úgynevezett *vallásos összejevetelekkel* s különösen a téli időszakban hozzuk gyakorlatba azokat! Én már 4 év óta foglalkozom velök kis egyházamban és pedig — mondhatom, — meglepő eredménnyel. Seregestől jönnek össze híveim, sőt a község kath. lakossága is egybe olvad velünk ilyenkor. Előveszünk egy-egy szép éneket s szívünk hála-oltárán buzgó éneklésünkkel és imádságunkkal áldozunk Istennek, majd olvassuk a bibliát s a kellő magyarázat után egy-egy szebb részt közelebből megismerünk a könyvek könyvéből, aztán valamely vallásos irányú felolvasással is igyekszünk pótolgatni lelkünk fogyatkozásait s mikor az utolsó imádság, az utolsó énekvers is elhangzott ajkainkról, úgy tetszik nekem, mintha egy jóleső közös érzés tükröződnék vissza mindnyájunk arcán: a lelki békesség és megelégedés érzete. Merem állítani, hogy az ilyen irányú összejevetelek nagyon alkalmasak arra, hogy a vallásos közönységéből, rideg egyháziatlanságból felrázzuk, kiábrándítsuk általuk híveinket. Sokkal őszintebben, bizalmasabban szolhatunk itt velök és sokkal közvetlenebb hatást gyakorolhatunk lelkükre, mint a templomi szószéken, az annyira megszokott és megrendszabályozott predikációk keretében.

Am tessék kísérletezni bárkinek e tekintetben, erősen hiszem, hogy meg fog győződni állításaim igazságáról!

Mélyen tisztelt Értekezlet! Ezekben óhajtottam foglalkozni a mai egyházi állapotokkal, rámutatva röviden amaz irányelvekre, amelyeknek célszerű alkalmazása mellett a mai nehéz viszonyok között is előbbre vihetjük a Krisztus anyaszentegyházát.

Lehet, hogy egy vagy más tekintetben nem méltóztatnak egyetérteni velem, sőt azt is megengedem, hogy némely dologban tévedhettem. Azt azonban őszintén mondhatom, hogy az én kálvinista anyaszentegyházam és vallásom iránti igaz érdeklődés és szeretet mondatta el velem ezeket! S e kijelentésem hadd pótolja munkám esetleges fogyatkozásait!

Szentmártoni Dániel.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Széthúzás, félreértés, aggódás széles e hazában. őszi ködborulat, rendkívüli idő a természetben, félreértés s talán kicsinyeskedés, érzékenykedés a tanácskozásokban, ilyenforma benyomások s ráhatások súlya alatt nyílt meg a tiszántúli reformátusok közgyűlése Debrecenben ez év október 25-én s tartott három napon át.

Már maga az is lehangolólag hatott, hogy szeretett püspökünk tiszteletet gerjesztő alakját nem láthatuk, mert gyengélkedése miatt nem jelenhetett meg azon a helyen, amelyről eddig még sohasem hiányzott. A buzgó főgondnok, gróf Dégenfeld József mellett a társelnöki széket a legidősebb esperes, Dávidházy János foglalta el, aki szép, buzgó imádságban emelte lelkün-

ket Istenhez, égfelé, kérve reánk az ő áldását, a békeségnek és szeretetnek lelkét.

Ezután főgondnokunk, gróf Dégenfeld József úr tartotta meg az elnöki megnyitó beszédét, amelyben kifejezést adott annak, hogy amily örömmel látta mindig az ő oldala mellett az ő elnöktársát, szeretett püspökünket, most épen oly fájdalmasan érinti lelkét az ő távolléte s az a sajnos körülmény, hogy a megjelenésben betegeskedése gátolta meg. Megemlékezik egyházkerületünk nagy veszteségéről, a múlt gyűlés óta elhunyt jeleseinkről: Lengyel Imre, alsó-szabolcs hajdúvidéki és Zsigó Endre, az érmelléki egyházmegye gondnokáról s Ozsváth Ferencről, a békési főgimn igazgatójáról. — Fájdalmas részvétellel emlékezik meg a református egyház nagy halottjáról: Szász Karolyról, a dunamelléki egyházkerület nyugalmazott püspökéről. Megnyitó beszédében kiterjeszkedik arra is, hogy ref. egyházunknak még nagy kérdései vannak megoldatlannál, miután a zsinat sem végezhetette be munkáját. A politikai élet mostani iránya is befolyással van egyházi életünkre, melynek jobbrafordulása után reményli, hogy egyházi életünk nagy kérdései is megoldhatók lesznek. — Üdvözlőlvén a gyűlés megjelent tagjait, a gyűlést megnyitotta.

A megnyitó beszéd után dr. Baksa Lajos ajánlotta, hogy az elhunyt jelesek emléke jegyzőkönyvünkben örökíttessék meg s az egész megnyitó jegyzőkönyvbe vételessék be.

A gyűlés tagjainak igazolása alkalmával értesültünk arról, hogy gróf Tisza István, Fekete Márton és Gencsy Albert egyházmegyei gondnokok távolmaradásukat bejelentették. — A gyűlés többi alkotó tagjai igazoltattak.

Tárgysorozat rendén jelentetett, hogy az alsó-szabolcs-hajdúvidéki egyházmegye gondnokává Rázsó Gyula, a bihari egyházmegye gondnokává pedig Bary József választották meg. A bemutatás után az utóbbi ígérte és elkötelezte magát arra, hogy elvállalt tisztében híven és igazán kíván eljárni s ajánlotta magát a kerületi gyűlés jóindulatába. — Lelkes éljenzés fejezte ki a megadott bizalmat.

A tagok igazolása során merült fel egy kérdés, amely hosszú vitára adott alkalmat s névszerinti szavazást is provokált. Az eset a következő: az igazgatótanács a teológia képvisletével dr. Ferenczy Gyula akadémiai igazgatót bizta meg, a jogi karéval pedig: dr. Tóth Lajos kari dékánt. A teológiai kar azonban a törvényben neki adott jognál fogva, szintén tartott gyűlést és saját képvisletében Csiky Lajost küldte ki a kerületi gyűlésre. Az erről való jegyzőkönyvét fel is terjesztette s fellebbezéssel élt az igazgatótanács döntése ellen. Dicsőffy József, előadó főjegyző javaslata, a teológiai kar javára döntött. Ellene azonban sorompóba léptek az akadémiai igazgató s Erőss Lajos tanácsbíró, s kérték az igazgatótanács határozatának megerősítését. Domby Lajos esperes, Dóczy Imre, dr. Bartha Béla szólott még a kérdéshez, amelyet követett Sass Béla felszólalása, ki nagyhatásu beszéddel védelmezte a teológiai kar álláspontját, kijelentvén, hogy így a teológiai kar képvislet nélkül maradna az egyházi törvény világos rendelkezése ellenére. dr. Ferenczy Gyula igazgatót pedig nem teológiai, hanem bölcsészeti-szaki tanárnak tartja s így őket nem képviselheti. György Endre egyházm. gondnok, a kezében levő jegyzőkönyvek alapján kijelenti, hogy a tanárkari képviselők eddig is a mostani módon voltak kiküldve, s így nem lát akadályt abban, hogy az igazgatótanács határozata megerősíttessék, jövőre azontán e kérdés megfelelő módon szabályoz-

ható. A sok időt rabló s az egyetértés és jó békességnek legkevésbé sem használó ügy úgy nyert megoldást, hogy névszerinti szavazással, 57 szavazattal 13 ellen Csiky Lajos és dr. Ferenczy Gyula igazoltattak, mint képviselők.

Az egyházkerületi bizottságok kiegészítése következtetett volna ezután. Ez ügynél szólalt fel dr. Baltház Dezső esperes, s előadta, hogy az eddigi gyakorlat, melyszerint a bizottsági tagságra mindig az elnökség tette meg az ajánlatot, változtattassék meg, mert az sokszor feszélyezi magát az elnökséget s a közgyűlési tagokat is; ajánlja, hogy jövőre ezek a tagsági helyek titkos szavazás útján töltsenek be. A felállással történt szavazás az indítványnak helyet adott, s annak alapján választottak meg először a szavazat-szedő küldöttség tagjai és pedig: Fráter Barnabás, Szikszay Zoltán, Szabó Lajos, Szele György és Sinka Sándor.

A Lengyel Imre halálával megüresedett konventi rendes tagságra dr. Baksa Lajos eddigi póttag, az ő helyére pedig póttagul Újfalu Béla világi főjegyző választott meg.

Az egyházkerületi pénzügyi-bizottság jegyzőkönyvei olvastattak fel ezután, melyekből feljegyzésre méltó, hogy a budapesti protestáns árvaházban egy lelkészi árva neveltetési költségeire évi 370 kor.-t kér megszavaztatni a bizottság mindaddig, míg az ajánlott növekedő felvétele teljesítetik. A javaslat elfogadtatott. A zsinati költségek fedezésére 30000 kor. irányoztatott elő. Ugyancsak e bizottság útasított, hogy az egyházkerületi világi jegyzők javadalmazása tárgyában a jövő gyűlésre tegyen javaslatot.

A lelkészképeségi vizsgákról szóló jelentéssel kapcsolatban azt az indítványt tette Balogh Ferenc tanácsbíró, hogy az eddigi szokástól eltérve, ezután a bukottak nevei ne vétessenek fel névszerint a jegyzőkönyvbe, s egész életükre ne bélyegeztessenek meg, mert az kitörhetlenül ott marad a jegyzőkönyvekben. Azonban ez indítvány, a hanyagok fájdalma, elfogadásra nem talált. Az írásbeli dolgozatok terjedelmére nézve pedig kimondatott, hogy az négy ívnél többre nem terjedhet, mert legtöbbször oly hosszú munkákat készítettek, hogy a megírásra való időben azt helyesen felülbírálni lehetetlen-ség.

A főgimnázium építési előmunkálataival megbízott küldöttség munkálataiból arról győződött meg közgyűlés, hogy az előmunkálatok jóelőre haladtak, amennyiben a Péterfia utcán a beltélekek már megvásároltattak hozzá; mely beltélekek részben a főiskoláé, sok részben pedig most vásároltattak meg s a vétel 230.000 koronába került. Az egész építkezés költsége egy millió koronában irányoztatott elő. Ehez járul az államkormány 300.000 koronával s még ugyanannyinak a megadása kéretik s Debrecen városától remélik a hiányzó összeg megadását, részben építési anyagban, részben pedig készpénzben. Ha e terv keresztülmegy, a gimnázium a régi kollégiumi épületből kiköltözik s új otthont foglal magának közel a régi kollégiumhoz.

Az esperesi karnak közalapi segélykérvényekre adott javaslata szerint 1200 koronára Eled; 1000 koronára Tass; 600 koronára Tisza-Szalka, Mónus-Petri; 500 korona Pankota és Nábrád ajánltattak.

A rendkívüli államsegélyből 2304 kor. osztott ki 72 folyamodónak 32 koronájával.

A paróchiális könyvtár ügyében megbízott küldöttség javaslata, mely szerint a 10 korona évi díj minden egyházból már az 1906. év ápril. 1-ére, Görömbey Péter esperes, bizottsági elnökhöz beküldendő, amelyért az 1906. és 7-dik évre is megfelelő díj ellenében a Waga

Lajos egyháztörténetét kapják, nagyobb vitát idézett elő, mert némelyek a tervezett könyvtárat nem csupán tudományos művekkel bírónak, hanem a hívek lelki szükségét is kielégítő könyveket tartalmazónak kívánják, azért a dolgot tárgyalás végett az egyházmegyékhez és egyházakhoz kívánják utalni, sőt a konvent teljhatalmú intézkedését sem jó szemmel nézik a kijelölendő művekre nézve. Ez a dolog tehát az egyházmegyék rostájára kerül.

Az első nap délutánján a református segélyegylet gyűlése tartatott meg s a folyamodó egyházaknak utaltattak ki a segélyek. Felsőszabolcsi egyházmegyénknél 1150 kor. szavaztatott meg.

A második napi gyűlés a jegyzőkönyvek hitelesítésével kezdődött, reggel 9 órakor. Ezután az új tanárok: dr. Kovács Gábor jogi és Nagy Vilmos tanítóképző tanárok letették a hivatalos esküt. Az előbbi szép beszédben köszönte meg a kerület megítéző bizalmát s társa nevében is ígéretet tett, hogy a beléjük helyezett bizalomnak szívvel-lélekkel meg fognak felelni.

Következett a dr. Helle Károly jogtanár távozásával megüresedett jogi tanszék betöltése. Előbb a nyolc tanár-választó küldöttség megválasztása történt meg akik is Görömbey Péter, Szikszay Zoltán, Sütő Kálmán Pap Imre, dr. Baksa Lajos, Rázsó Gyula, Benedek László és Kiss Elek. — A debreceni egyház részéről kiküldettek: Dicsőfi József, dr. Kocsár Gábor, Kovács József, Márton Imre, dr. Varga Lajos, K. Tóth Kálmán, Szabó László és Szunyogh Bertalan.

A jogi tanszékre 5 pályázó volt, akik a következő sorrendben jutottak ajánlásra: I-ső helyen dr. Tóth Károly budapesti kereskedelmi és váltótörvényszéki jegyző. II-ik helyen: dr. Szűcs Géza debreceni ügyvéd, III-ik helyen dr. Benkő Lajos h.-szoboszlói ügyvéd, IV-ik helyen: dr. Kovács Miklós nyíregyházai ügyvéd és V-ik helyen: dr. Fekete László h.-nánási ügyvéd. A választás idejére a közgyűlés felfüggesztetett s az újbóli megnyitás után főgondnok bejelentette, hogy elnöki döntéssel dr. Tóth Károly választott meg jogtanárnak.

Következett a máramarosszigeti ev. ref. jogakadémián az egyházkerület által állított jogi tanszék betöltése. Tanárválasztókul titkos szavazás útján 15 közgyűlési tag lett kiküldve és pedig: Szikszay Zoltán, Biky Ferenc, Széll György, Sütő Kálmán, Segesváry József, Görömbey Péter, Győry Lajos, Biky Károly, Domahidy Elemér, Rázsó Gyula, Fráter Barna, dr. Baksa Lajos, Benedek László, Simonffy Imre, Bary József.

A szigeti jogi tanszékre hatan pályáztak, u. m.: dr. Szabó Béla, dr. Benda Jenő, dr. Vajna Géza, dr. Gergely György szigeti jogtanár, dr. Benkő Lajos, dr. Dózsa Zsigmond. Az egyházkerületi tanügyi bizottság egyedül dr. Gergely Györgyöt ajánlotta rendes tanárnak, a többit csak helyettesi minőségben. Szavazattöbbséggel dr. Gergely György lett megválasztva azon kikötéssel, hogy három év alatt az egyetemi magántanári oklevelet megszerezni köteles. A máramarosszigeti jogakadémia igazgató-tanácsa pedig felhívott, hogy ezután a pályázóktól az egyetemi magántanári oklevelet megkívánni el ne mulassza.

A főiskolai gazdasági tanács javaslatára kimondatott, hogy az új főgimnázium építtetése céljából valamelyik pénzintézetnél 300.000 kor. értékig folyószámla nyitassék, az államsegélyből a régi építkezésre 1869-től éventént visszatartott 16 ezer korona szintén e célra fordíttassék. Ez utóbbi javaslat ellen felszólt Széll György s kérte, hogy ez összeg a szegény egyházak részére adassék vissza, mert némelyek a szegénység

miatt felekezeti iskolájukat is kénytelenek feladni s ezzel is segítsünk valamit azokon a küzdő egyházakon. E kérdéshez többen szólottak hozzá, részint pártolólág, de legtöbben abból a szempontból kiindulva, hogy az új főgimnázium építéséhez a területnek is kell járulni valamely ös-zeggel s amennyiben az államsegély után 3%-ot kell fizetni a tanári nyugdíjalapra, a kiutalt összeg e százalék nagy részét fedezi. A főgimnázium építése pedig elodázhatlan szükség, mert a róm. kath. gimnázium paralell osztályokat állít fel s avval a versenyt fel kell venni. Azon főgondnoki felvilágosítás után pedig, hogy ez összeg már 1903. évben az építendő internátus javára adatott át, tehát lekötött, szavazattöbbséggel a gazdasági tanács javaslata lett elfogadva s a 16 ezer korona ismét nem lett felszabadítva s azon célra használva, amelyre kellene, t. i. a szegény egyházak segélyezésére.

A debreceni ev. ref. főiskola gazdasági tanácsának szervezeti szabályzata egy 33 lapot magában foglaló füzetben csekély módosítással elfogadtatott s az 1906. január 1-én leendő életbeléptetése kimondatott.

A főiskolai igazgató tanács azon ajánlata, hogy az iskolai igazgatók hivatalaikat augusztus hó 1-én foglalják el, mert az értesítők előbb el nem készíthetők, határozatba ment.

Csiky Lajos theol. akad. dékán beadványt intézett az ig.-tanácshoz, hogy ő hajlandó lenne Amerikába kimeni s ott a szabad földön a debreceni bölcsészeti fakultás javára gyűjtést eszközölni, s e végből az 1906—7-ik iskolai évre távozási engedélyt is kér s helyettesítésére, s utazására semmi anyagi segítséget sem kíván. Az ig.-tanács a vállalkozást elismeréssel fogadta, de azt most kivihetetlennek tartja. Különben is az ügyben határozni nem tartja magát illetékesnek, mert az amerikai magyar ref. egyházak feletti intézkedési jog a dunamelléki egyházkerületet illeti s az ottani egyházak zavara miatt a vállalkozás a mostani időben nem kívánatos s a nevezett kerületi elnökség is abban a meggyőződésben van, már pedig az egyik kerületnek illő a másik kerület kíváncsiáért respektálni. Tehát a távozási engedélyt megadni nem javasolja. Ez az ügy is nagyobb vitát provokált. Többen szólottak a tárgyhöz s a többség sehogysem tudta megérteni, hogy ha akad egy lelkes vállalkozó, aki minden anyagi segély nélkül, erejét, idejét, tehetségét arra áldozza, hogy gyűjtést kíséreljen meg távol a haza határain, hogy közelebb vinni segítse a prot. egyetem ügyét amely ügy a múlt gyűlésen is összemerítette a felszólalók erejét s az a határozata a többségnek, hogy a tervezett három tanszék felállítását anyagi erő hiányában még nem látta időszerűnek, érzékeny sérelmet is okozott; mondom, érthetetlen volt sokunk előtt, hogy miért e nemes vállalkozásnak utját vágni? — Ez az irányelv vezette dr. Baltház Dezső esperest is, midőn írásban benyújtott határozatában azt kérte, mondja ki a ker. közgyűlés, hogy Csiky Lajos theol. tanárnak amerikai utját engedélyezi, az 1906/7-ik iskolai évre szabadságot ad, a megbízó levelet kiállítja s a helyettesítéséről a jövő gyűlésre az illetékes tényezők adjanak javaslatot; — hozzá tette szóval is javaslatához, hogy a megbízást olyan irányúnak is tekint, hogy nevezett tanárnak ez utja tanulmányut is — Miután 10 tag névszerinti szavazást kért, az elrendeltetvén, 31 szóval 29 ellen a Baltház javaslata lett elfogadva.

Sass Béla egyh. ker. aljegyző előterjesztése került tárgyalásra, az ig. tanács szervezeti szabályzata 6 §-a d. pontja igaz értelmének megállapítása tárgyában, amely előterjesztés a Sárospataki Református Lapok ez évi 17. számában meg is jelent. — A nehézményelt ügy az, hogy az ig. tanácsba a theologiai szak részéről nem

Csiky Lajos kari dékán, hanem Tóth Lajos dr. jogkari dékán hivatott meg az igazgató által s javasolja, hogy „az akadémiai két kar mindenkét, állandóan a karoknak két tagja képviselje az ig. tanácsban stb., a történelmi tanszék tanára a jogi karhoz számíttassék s ne a theologiaihoz. Ez a tárgyalás is igen hosszú időt vett igénybe a sok felszólalás miatt s végre is az igazgató-tanács eljárása helybenhagyatott, az elnökség azon pótindítványával, hogy az akadémiai tanárkarnak adassék ki e dolog megfelelő javaslattétel végett. Itt is névszerinti szavazás kéretett, melynek eredménye lett, hogy 38 szóval, 8 ellen az ig. tanács álláspontja helyeseltetett.

A gyűlés harmadik napján az egyházmegyei felterjesztései tárgyalattak. — Szigethy Gyula gebei lelkész több rendbeli felebbezésére nézve határozatott, hogy az ott állandóan felszínen levő sok baj elintézésére a nagykarolyi egyházmegye figyelme felhívatik, hogy radikális intézkedéssel a bajokat megszüntetni igyekezzék.

A felső szabolcsi egyházmegye a nem református iskolába járó református tanulók vallástanítása tárgyában egyöntetű intézkedést kér. Javaslattétel végett az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz utasított.

Akadémiai igazgató javaslatára ifj. Görömbey Péter mándoki lelkésznek az ezer koronás külföldi ösztöndíj megadatott.

A bölcsészeti fakultás ügyében a mozgalom újra megindítása mondatott ki s kérte közgyűlés gróf Dégenfeld József főgondnok urat, hogy az elnöki tisztet, amelyről lemondott, fogadja el. Hasztaian volt a kérdés s az egyhangú bizalom, mert a főgondnok úr kijelentette, hogy lemondásához visszavonhatlanul ragaszkodik annyival inkább is, mert a múlt gyűlés határozata óta az ő eddigi bátorsága is elmúlt s többé sikeresen úgy sem munkálkodhatnék e dologban s ezen nyilatkozatának jegyzőkönyvbe vételét is kívánja.

A Szántó-árpál ösztöndíjból 1000 korona Jancsó Sámuel berei államásfőnök fiának utaltatott ki egy évre, aki az eperjesi főgimnáziumba iratkozott be.

A tanítóképezdei igazgató mellé 800 kor. díjazással egy állandó írnoki állás szerveztetett.

A tanítóképezde IV. osztálya mellett párhuzamos osztály állítottatott s a felmerülő költség a népiskolai könyvek pénztára terhére utaltatott.

Régiségtárunknak a nagy könyvtárba való elhelyezése tudomásul vétetett.

Egyházkerületi tanügyi bizottság tagjaiul hat évi időtartamra megválasztottak: Dávidházy János, Széll Kálmán, Sütő Kálmán, Görömbey Péter, K. Tóth Kálmán, Dicsőffy József, György Endre, Domahidy Elemér, Fekete Márton, Ujfalussy Béla, dr. Baksa Lajos és Rázsó Gyula. — Előadó Dóczy Imre, jegyző Kun Béla. A következő bizottsági tagsági helyek töltettek be:

Főiskolai ig. tanácsba bevasztatott: dr. Baksa Lajos.

Vasárnapügyi bizottságba: Erőss Lajos.

Főiskolai gazdasági tanácsba: dr. Tüdös János.

Tanító képezdei vizsgálat-szervező-bizottságba póttagul: Sulyok István.

Felsőbb leányiskola állandó bizottságába: Erőss Lajos.

Tökesegély és kongrua-bizottságba: Dicsőfi József.

Pénzügyi bizottságba: Simonffy Imre.

Olvasztatott a gimn. felügyelő jelentése a gimnáziumokról, állami felügyeletről, tanárvaltozásokról és engedélyezett tankönyvekről, amelyek tudomásul vétettek.

A nagyszalontai egyházmegye külön népiskolai imák készíttetése tárgyában tett felterjesztést; kimonda-

tott, hogy jövőre a vallástani tankönyvek alkalmas imákkal fognak ellátni az eddig használtakból vagy pedig pályázat hirdettetik megfelelő imák készítésére.

Balogh Ferenc theologiai tanár a kerület által a debreceni főiskola adattárának megírásával bízott meg, amely mű elkészült s mintegy 24 ívre terjedő munkát. E mű kiadási költségeinek megszavazását kéri. Miután a mű megérdemli, hogy ne csak a Debreceni Prot. Lapban foglaljon helyet, hanem külön füzetben is megörökíttessék, a költség megadatása végett, a pénzügyi bizottsághoz tétetett át az ügy javaslatadásra.

A népiskolai tantervnek az állami tanterv figyelembe vételével leendő átdolgozása elhatározott s arra négy esperes-lelkész, négy tanítóképezdei tanár és négy tanítóból álló bizottság kiküldése mondatott ki.

A missiói ügyek közül megemlítem, hogy Tataros központtal egy új missiói lelkészi állás rendszeresítettik, melyhez a nagybányai e.-megyéhez tartozó szórványok is csatoltatnak.

A három napig tartott gyűlésnek ezek voltak a fontosabb tárgyai s ha még megemlítem, hogy második nap délután 5 közigazgatási és 3 fegyelmi ügy tárgyalatott le, — a közérdekűbb dolgokat sikerült feljegyez-nem.

Rácz Gyula.

Templomszentelés Bodzásujlakon.

Még élénk emlékezetében él mindnyájunknak az a nagy tűzvész, amely 1904. nyarán Bodzásujlakon, Felső-Zemplénnek e jómódú községében pusztított s amelynek áldozatul esett csaknem egy egész község. Leverten, csüggetegen jártak a lakosok a füstölgő romok között s köny jelent meg szemükben, midőn másnapra virradva nem hallották a harangok hivatató szavát. Leégett a reformátusok ősrégi, góthikus temploma; leégett a paplak összes melléképületeivel együtt. Bizony, bizony, látva a szomorú arcokat, el lehetett mondani Jerémiással: „Az egész nép zokog, futkosnak a kenyér után, odaadják drágaságaikat az ételért, hogy enyhítsék lelkeket... Mindnyájatokat kérlek ti átutazók: tekintsétek meg és lássátok meg, ha van-e oly bánat, mint az én bánatom, amely engem ért, amellyel engem sújtott az Úr az ő busult haragjának napján!... A magasságból tüzet bocsátott... hátravetett, pusztává tett engem; egész napon szomorú vagyok.” Híveink saját javaikban is érzékenyen megkárosodnak s templomuk felépítésére még csak nem is gondolhatnak. A paplakot s melléképületeit is a biztosítási összegből építik fel gyorsan. Addig is, míg templomot építenének, a szomszédos Kiszte és Garany községekbe járnak lelkük buzgó, imádságos érzelmeinek kiöntésére ez év október hó 22-ig.

Újabb fordulat állt be akkor, midőn az egyház megkapta az egyházkerületi kölcsönt. Ekkor szerződést kötöttek Tarczal János sárospataki építésszel, aki a munkát 6000 koronáért felvállalta. Hozzá kezdtek tehát a munkához s a fuvarozásban szívesen segítettek a garanyi s szürnyegi hittestvérek is. Híveink szívében édes öröm ébredt arra a gondolatra, hogy nemsokára felhangozhatik a buzgósságos ének az Úr házában: „Im bejöttünk nagy örömmel.” Végre Isten segítségével készen lett a templom s e hó 22-ikén ünnepélyes istentisztelettel át is adatott a közhasználatnak.

A jelzett napon már korán reggel közel s távol-

ból gyülekezni kezdtek a hívek, hogy örömről részt vegyenek s adományaikkal segítsenek egyházunk nyomott anyagi helyzetén. Hozta őket a testvéri szeretet; az imádságos érzelmek, mely itt akarta magát kibuzogni. Jöttek a lelkészi kar tagjai közül: Hutka József esperes, Tomori Pál izsépi, Séra János hardicsai, Kozma Antal magyar-sasi, Bottka Bertalan gercseyi, Kozma Gedeon szállóskai lelkészek és Baczó Balázs toronyai h.-lelkész. Végre megszólaltak a harangok. Hangjuk — oly régen nem hallva — kellemesen csengett s mintha mondta volna: „jertek, boruljatok le az Úr előtt”. Hutka József esperes megnyitva a templomot, felesendült az: „Im bejöttünk nagy örömmel” a megjelentek ajkáról. Szent áhitat ült az arcokon, az ihlet tartotta lekötve a nyelveket, midőn Hutka József esperes a szószéken megjelent s imában emelt fel Istenhez s kérte áldását a templomra s mindazokra, „kik e házban megjelennek.” Utána Tomori Pál tartott alkalmi beszédet. Lelkes, hatásos beszéd volt; népszerű, de még sem alantjáró; tartalmas és szívekhez szóló. E lelkes beszéd kíséretében avatta fel templomunkat az igaz hit, tiszta erkölcs és törhetlen hazaszeretet hajlékává. Ezután Hubay Bertalan, a gyülekezet ifjú lelkésze olvasta fel a templomépítés történetét, miközben kegyeletes szavakban emlékezett meg elhunyt elődjéről, tanújelét adva azon tiszteletnek, mellyel meg-rázó véget ért elődje emléke s árván maradt családjára iránt viseltetik. A templomon kívüli gyülekezetnek Séra János tartott lelkes, hatásos beszédet. Úrvacsorát osztottak ezután Kozma Antal és Bottka Bertalan. Istentisztelet után közebedre jöttek össze a meghívottak s kedélyes hangulatban az esti órákig maradtak együtt s szívükben egy kedves nap emlékeivel gazdagabban váltak el a vendégszerető s vendég-látó egyháztól.

Az adakozásokból begyűlt az egyház részére 920 korona. Tiszta bevétel 700 kor. Isten áldása legyen e gyülekezeten!

—y—n.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Október 31 ike a sárospataki főiskolában. Mint minden évben, úgy most is kegyeletes emlékezések között ünnepelte meg főiskolánk tanári kara és tanuló ifjúsága a reformáció évfordulóját. Reggeli 9 órakor a főiskola imatermében alkalmi istentisztelet volt, amelyen *Harsányi István* főgimn. vallástanárral imádkozott. Délután 3 órakor emlékünnepe volt, amelyen a tanári kar tagjai és a tanuló ifjúságon kívül a városi közönség is szép számmal volt képviselve. Az ünnepélyt a főiskolai énekhar előadása nyitotta meg „Az utolsó gályarab” című darabbal, ezután *Rohoska József* theol. akad. tanár tartotta meg alkalmi, ünnepi beszédét, vallástörténeti világításban mutatva be a hallgatóság előtt a val-lás tisztítást, annak eszméit és főirányelveit. A modern theologia álláspontján, tudományos, történeti fejlődés-elméleti alapon, meggyőzően fejtegette s bizonyította be, hogy a reformátusok által a XVI. században meg-kezdett vallásos reformáció még máig sincs befejezve s a modern protestantismus egyik legfőbb feladatának azt kell tekinteni, hogy e vallástisztítást tovább fejlessze és pedig olyan értelemben, hogy vissza kell menni az eredeti jézusi valláshoz, a tiszta jézusi evangéliomhoz, amelynek lényege e szavakban van kifejezve: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! Eddig a prot. egyház a reformálás terén csak az *apostoli*, vagyis a Krisztus-

ról szóló evangéliomig ment vissza; a jövőnek feladata, hogy visszamenjen egészen a forrásig, az alapig s a jézusi tiszta elveket juttassa diadalomra, mert a Jézus által hirdetett Istenországa (= a társadalom eszményképe) csak az eredeti, jézusi, kristálytiszta elvek alkalmazása, gyakorlati megvalósítása által alapítható meg. A szónoki lendülettel előadott felolvasást (amelyből azonban hiányzott minden célzás Knox János születésének 400 éves fordulójára) a hallgatóság általános tetszéssel fogadta. Erre a gimn. ifjakból alakult vegyeskar szereplése következett. A „Gályarabok énekét” (Térj magadhoz árága Sion) adták elő *H. Bathó János* vezetésével mellett összevágó, szabatos előadásban. Ezután *Éles István* theol. ifjú szavalta el Bihari Kálmánnak „A gályarab” c. költeményét élénk tetszés mellett. Most *Tariska Béla*, *Nemes Zoltán*, *Czelder Orbán* és *Váraday József* akadémiai hallgatók vonós négyese következett. A szépen sikerült előadás nagy hatást gyakorolt a közönségre. Majd *Pataky Sándor* VIII. o. t. szavalta el Baja Mihálynak „A gályarabok emlékezete” c. költeményét s temperamentumos előadásával zajos tetszést aratott. Az emlékünnepelelt a főiskolai énekkar *Luther énekének* lendületes előadásával zárta be.

— **Reformációi emlékünnepe Miskolcon.** Évről-évre fokozódó buzgósággal és lelkesedéssel ülik meg Miskolcon is a reformáció emlékünnepelelt. A gyülekezet úgy az avasi, mint az újtemplomban okt. 29-én, mint közlebbi vasárnapon ünnepelte a nevezetes évfordulót — amott *Nagy Ignác* esperes — itt *Cseh Pál* s. lelkész méltatták az ünnep jelentőségét. — A főgimnázium tanári kara és ifjúsága az egyetemes, konvent rendelete szerint október 31-én, rendezett az évforduló alkalmából iskolai ünnepélyt az előjáróság részvételével a díszes tornacsarnokban — és pedig a következő programmal: 1. Közének. XC-ik Zsolt. 1. v. 2. Alkalmi imádság Csík Dániel, vallástanártól. 3. Karének: „Megnyugvás” Mendelsohntól. Előadta az ifjúsági vegyeskar. 4. Alkalmi beszéd: Vértessy Sándor tanártól. 5. Karének: „Isten dicsősége” Beethowntól. Előadta az ifj. vegyeskar. 6. „Legyen világosság.” Alkalmi óda Szalay Károlytól. Szavalta: Filep Sándor VIII. o. t. 7. „Apostolok” Lévay Józseftől. Szavalta: Szarka Gyula VIII. o. t. 8. Közének. „A gályarabok éneke.” — A felsőbb leányiskolában Tóth Kálmán s. lelkész — intézeti vallástanár, volt az alkalmi szónok, ki előbb szép imát mondott — aztán lelkes beszédben buzdította a növendékeket a hithűségre. Megfelelő énekszámok egészítették ki itt is a lélekemelő ünnepély keretét.

Végül a szokásos reggeli istenitiszteleten — melyet Dr. Tüdös István lelkész végzett — az összes elemi és polgári iskolák növendékei jelen voltak s buzgó imában adtak hálát az Istennek a reformációban velünk közlött jótéteményeiért.

— **A reformáció emlékünnepele Sátoraljajhelyben.** Nagy előkészületek után fényesen ülte meg a sátoraljajhelyi gyülekezet a reformáció emléknapiját a parókia tanácstermében. Az intelligens elemek részéről, igaz, nem mutatkozott annyi érdeklődés, amennyit e nap minden művelt embertől igényelhet magának, de ez nem befolyásolta a lelkes és emelkedett hangú ünnepély sikerét. Bevezető éneklés után *Fejes István* magas szárnyalású imádságban fejezte ki a reformáció fiai háláját e nap áldásaiért. Az imádság után szabad előadásban neki adatott költői lendülettel és a töle megszokott tartalmassággal mutatott rá, hogy a nemzetek életében anyagi, szellemi és erkölcsi téren minő átalakulásokat szült a reformáció. Intő és figyelmeztető szavait főként a főgimnázium és polgári leány-

iskola nagy számmal megjelent növendékeihez intézte, kérve őket hithűségre és a protestantizmus megbecsülésére. Fejes nagyhatású beszéde után *Marton János* s. lelkész tartott felolvasást. Székely Lajos pedig Tompa „A gályarab fohász” c. gyönyörű költeményét adta elő. A polgári leányiskola egyik növendéke vallásos költeményt szavalt még és gyülekezeti közös éneklés zárta be az ünnepélyt.

— **A Sárospataki Kalendárium ügyében.** A Sárospataki Kalendárium szétküldése — főként a szerkesztő eltávoztása következtében beállott nehézségek miatt — körülbelül csak e hó 10—12 napjain történhetik meg, s épen ezért ezen az úton is kéri az irodalmi kör vezetősége a kegyes elnézését és türelmét mindazoknak, akik a Sárospataki Kalendáriumra megrendeléseket, illetőleg előjegyzéseket tenni szivesek voltak.

— **Lelkész választások.** *Baksy István* szeszta lelkészt meghívás útján *Szászfára* (Abauj.), *Körödy Lajos* pamlényi lelkészt *Fülökércsare* (Abauj.), *Körössy Sámuel* pelsőci s. lelkészt *Hernád-Zsadányba* (Abauj.), *Molnár István* radványi lelkészt pedig *Hernádbüdre* (Abauj.) választották meg lelkészekül. Isten áldása legyen működésükön!

— **Dr. Székely György**, főiskolánkban a bölcsészet, pedagógia és aesthetika nyilvános rendes tanára, mint budapesti egyetemi magántanár f. év okt. 31-én tartotta meg próba előadását a tudomány egyetem egyik bölcsészeti tantermében. A lélektani kutatás módszereiről és legújabb irányairól tartott előadását a nagyszámú hallgatóság mindvégig éber figyelemmel hallgatta.

A második javító és pótló érettségi vizsgálat december 9-én fog intézetünkben megtartatni; a közoktatásügyi kormányt ezúttal is dr. Csánki Dezső orsz. levéltárnok fogja képviselni.

— **A karcagi ev. ref. gimnázium** tanárkara a Petőfi Önk. Kör közreműködésével f. év október 31-én a reformatio emlékünnepelelt a következő rendben tartotta meg: I. A templomban d. e. 9 órakor alkalmi imádságot mondott Joó András ev. ref. s. lelkész. II. A tornacsarnokban: 1. Kezdő-ének. Előadta az ifjúsági énekkar. 2. Legyen világosság. (Szalay Károlytól) Szavalta Pap Tamás VI. o. t. 3. Felolvasott Fazekas Gyula gimn. vallástanár. 4. Reformatio emlékünnepelelt. (Szuhay Benedektől) Szavalta Nagy Kálmán V. o. t. 5. Záró-ének. Előadta az ifjúsági énekkar.

— **A britt bibliatársaság** százados fennállása alkalmával világszerte tartott emlékünnepelelyeken, mint tudjuk, mindenütt gyűjtést rendeztek a társaság centenáris-alapja javára. A gyűjtés eddigelé 6,100,000 frankot eredményezett.

— **Helyreigazítás.** Lapunk legközelebbi számában az ev. ref. gimnáziumokban tanuló növendékek létszámának kimutatásából tévedésből kimaradt a hódmezővásárhelyi gimnáziumé. Ebben az intézetben a múlt iskolai évben 322 tanuló volt bejegyezve.

Szerkesztői üzenetek.

R. Gy. Forró köszönet a tudósításért s az ígértért! — R. L. A kegyeletes ünnepélyről szóló tudósítás jövő számunkra maradt. — D. B. A vezércikket csak a jövő számban folytathatjuk.

TARTALOM. *Marton János*: Október 31. — *Buza János*: Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904—5. évi értesítőiből. — *Szentmártoni Dániel*: Gondolatok az egyházi élet fellendítéséről. — *Rácz Gyula*: A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. — *y. n.*: Templomszentelés Bodzásujlakon. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint be-
lélegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve.

Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Dunky Fivérek cs. és kir. udvari fényképészek Sárospatakon, Kossuth-utca 70. sz. Bakó-féle házban levő műtermőkben nov. 5-én levételeket fognak eszközölni.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ◇◇ Próbadohoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: NÁDOR gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyított!

Óriási szerencse Gaedickénél!

Utólérhetetlen
esen város, hol Gaedicke

gyűjtődém szerencséje. Hiszen Magyarországon úgyszólván nincsen város, hol Gaedicke egy vagy több nyereményt ne fizetett volna. Rövid időn belül a következő nyereményeket fizettem ki szerencsés vevőimnek:

A nagy jutalmat **602.000** koronát a 62.551 számra

háromszor a nagy főnyereményt **400.000** koronát a 11119 számra,
400.000 „ „ 28916 „
400.000 „ „ 33464 „

háromszor a **100.000** koronát, továbbá a **70.000**, négyszer **60.000** és igen sok **30.000**, **25.000**, **20.000**, **15.000** és **10.000** koronás nyereményeket. A legközelebbi XVII-ik sorsjátéknál, mely újból **55.000 nyer. és 110.000 sorsjegyből áll, 14.000.000 kor. sorsoltatik ki.**

Főnyeremény esetleg 1 millió korona.

Továbbá 1 nagy jutalom à **600.000**, 1 nyeremény à **400.000**, 1 à **200.000**, 2 à **100.000**, 1 à **90.000**, 2 à **80.000**, 1 à **70.000**, 2 à **60.000**, **50.000**, **40.000**, 5 à **30.000**, **25.000**, 8 **20.000**, 8 à **15.000**, 36 à **10.000**, 67 à **5000** stb., stb

Az eredeti sorsjegyek árai: **Egynolcad 1-50 Egy negyed 3- Egy fél 6- Egy egész 12- kor.**

melyek az összeg előzetes beküldése, avagy utánvétellel küldetnek szét. Hivatalos játéktervek, valamint postai befizetési lapok ingyen és bérmentve. — A november hó 23-iki húzáshoz kérem mielőbbi becses rendelését hozzám juttatni.

GAEDICKE A. bankház Budapest, Kossuth Lajos-utca 11-ik szám.
Sorsjegyek kaphatók Spitz Antalnál Sárospatakon.

Előfizetési felhívás.**„A vallások reformja“**

című világra szóló munkára, mi-
ránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklődő, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv boltiára
leszen 1 frt. **Előfizetési ára 75 kr.**
A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forint
75 kraért. Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII, Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.**Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre**

szállít

HEGEDÜS és SÁNDORelőbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában**DEBRECENBEN**

Kossuth utca 11.

SÁRKÁNY S. bankháza BUDAPEST**VI., Ó-utca 6. — A magyar kir. szab. Osztálysorsjáték főárusítója. Sürgőncím : — Sárkányék Budapest.**

Telefon 80—89

Folyó számla : Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál és a magy. kir. postatakarékpénztárnál.

Telefon 80—89

Legmagasabb pénzkölesöntnyújtok sorsjegyekre és értékpapírokra, bárhol elzálogosított
sorsjegyeket saját pénzzel kiváltok és ezekre nagyobb köl-
csönt adok ; letétjegy, zálogjegy beküldendő. Kedvező feltételek mellett a kölesön részletekben is visszafizethető. Budapesti és vidéki
kereskedőknek, iparosoknak váltóit leszámitolom és könnyen törleszthető váltó és személyhitelt nyújtok.**Tisztvielők és katonatisztek**amortizációs kölcsönt kaphatnak. Háztulajdonosok és földbirto-
kosoknak II-ik és III-ik helyre való betáblázásra azonnal folyó-
síthatok. — Semmiféle **előleges jutalékot nem kérek**, úgyszintén minden levelet, válaszbélyeg nélkül is, rögtön elintézek.**SÁRKÁNY S. BANKHÁZA Budapest, VI., Ó-utca 6.** 25 év óta törvényszékiileg bejegyzett cég.**Megjegyzés:**A XVII-ik sorsjáték I-ső osztályú sorsjegyei már megjelentek és kérem egyúttal b. megrendeléseit, a legjobb és
legpontosabb kiszolgálásról előre biztosítom, minden nyereményt azonnal kifizetek. — A következő szerencse szá-
mokat ajánlom, mert ezek nagy nyereménnyel még nem lettek kisorsolva :**2979
51325****12128
58762****12953
80847****16065
99191****35733
101580****44596
105655****Kivágandó !****MEGRENDELO-LAP.****Kivágandó !****SÁRKÁNY S. BANKHÁZA BUDAPEST, VI. KER., Ó-ÚTCA 6.**Megrendelem önöknél a számú egész, fél, negyed, nyolcad sorsjegyet és ennek árát
postautalvánnyal küldöm.
A nem kívántat tessék áthúzni. Név : Lakhely, u. p. :

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az egyházalkotmányi törvényjavaslat.

IV.

Erősen közeledünk a zsinat harmadik ülés-
szakának megnyitása felé, — én is befejezem
az egyházalkotmányi törvényjavaslatra vonatkozó
megjegyzéseimet.

Az egyházközségi szervezetet két cikkben át
részletesen tárgyaltam, mert az alapozásnál kell
a leghagyobb körültekintéssel eljárni. Megvallom,
nem az volt a főcélom cikkeim közlésével, hogy
a magam véleményét előadjam, hanem igenis az,
hogy a felvetett egyes kérdések körül mások is
vizsgálódjanak s nézetük közrebocsátása által a
közvélemény kialakulását munkálják. Cikkeim
azonban kiáltó szók maradtak a pusztában; ter-
mészetes tehát, hogy ily körülmények között ma-
gam sem látom valami nagy szükségét a továb-
biak részletes fejtegetésének. Ami mondandóm
lesz, majd elmondhatom, ha az Ur akarja, a
zsinaton.

Pár nevezetesebb kérdésre nézve azonban
mégis szükségesnek látom addig is elmondani
véleményemet.

Az *egyházmegyei közgyűlés* szervezeténél igen
helyesnek tartom, hogy a tanítók képviselete az
eddiginél nagyobb mérvben van tervbe véve
(52 §. e.).

Az *egyházmegyei és kerületi ügyészeket* az
illető közgyűlések szavazati joggal bíró tagjai
közé kívánnám felvételni.

Az *egyházkerületi közgyűlés* szervezetére nézve,
a már többször idézett „Egy zsinati tag“ azt ja-
vasolja, hogy a Királyhágóninneni négy egyház-
kerület vegyen át szervezetébe bizonyos erdélyi
specialitásokat, (kerületi és megyei, valamint kö-
zép és főiskolai fő- és algonodnokok), hogy így
az egyházkerületi szervezetben is lehető közele-
dés, sőt egyenlőség legyen. Magam részéről azon-
ban, amint nem akarom háborgatni az erdélyi
egyházkerületi szervezetet, arra sem vagyok haj-
landó, hogy a mi egyházkerületeink kipróbált szer-

vezetét, az uniformitás kedvéért, bármi tekintet-
ben is megváltoztassuk.

Az *egyetemes konventnél* ezutánra is megki-
vánom tartani az eddigi *egyetemes* jelzőt, melyet
a javaslat most elhagyott. A *konvent* így pusztán,
jelző nélkül, a francia forradalmi konventre em-
lékeztet s a *generalis conventus* különben is =
egyetemes konvent.

Az egyet. konventi tagok választásának mó-
dozatáról nem kívánok ezuttal beszélni, abban a
reményben, hogy most már nem lesz megholy-
gatva az eddigi állapot, amint ez, szerintem igen
helyesen, a *közigazgatási bíróságnál* történt, mely-
nek felállítását az előző zsinatokon igen sokan
ellenezték, a jelen zsinaton azonban egyetlen
egy szó kifogás sem emelkedett ellene.

A *zsinati* tagok választásáról rendelkező 84.
§ szabatosabb körülírását óhajtanám, hogy az
országos zsinat választott tagjai kivétel nélkül
együgyazon módon nyerjék el mandátumaikat.

A *lelkészekről* szóló fejezetben, a 138. § kor-
látozását óhajtanám jobban kiterjeszteni, még-
pedig olyformán, hogy ne csak a tanári, de más,
a lelkészivel egyenes ellentétben nem álló pályán
is (p. o. könyvtárnokság, levéltárnokság, maga-
sabb miniszteri hivatal) megtarthassa az illető
lelkészi jellegét, ha akarja. Én azt hiszem, hogy
Szász Károly, mint miniszteri tanácsos is, csak
díszére volt egyházunk lelkészi karának s ha egy
túdos lelkészünk például az országos levéltárnál
nyerne alkalmazást, miért vennék le róla a pa-
lástot, ha ő szeretné azt megtartani.

A *lelkészi egyenruha* (141. §) megállapítása
szerintem nem szerencsésen van szövegezve.
Palást, fekete bársony főveg és hosszú, fekete
öltöny. Ez az utóbbi olyan bő, hogy nagyon sok-
féle ruha alája fér. Megint ott leszünk, ahol vol-
tunk. Pedig, ha még a papi hivatalos egyenruhát
sem tudjuk létesíteni, hogyan álmódozhatunk
egységes liturgiáról? Azt pedig csak melleleg em-
lítem meg, hogy a „*főveg*“ egy sajtóhibától fo-
gantatott olyan torzszülött, melynek a tiszta ma-

gyar nyelvben nincsen helye. Fekete bársony „süvegre“ azonban okvetlenül szükségünk van, mert p. o. valami temetési vagy más ünnepélyes menetnél nagyon furcsán néz ki a sok különböző fejfedő miatt a palástos papság. Léghőzelebb, boldog emlékezetű Szász Károly püspök temetésén látható volt a református papok fején: fekete bársony, selyem és astrachán süveg, továbbá a kemény és puha kalapok végtelen skálája a puha pörgekalaptól elkezdve a méltóságos cylinderig. Uram! ne vigy kísértetbe!

Végezetre, a *tisztújítás* (restauráció) kérdését akarom pár szóval érinteni. Miként boldogult atyám, Révész Imre, én is azt tartom, hogy a tisztújításnak egyházi téren sokkal több kára, mint haszna lehet. Ha azonban a zsinat többsége a tisztújítás elvét fogadja el, akkor tessék azt keresztülvinni *az egész vonalon*; mert hogy az egyházmegyei jegyzőket 10 évre, az egyházkerületi jegyzőket pedig élethossziglan; — az esperest megint 10 évre, de már a püspököt élethossziglan válasszuk, ez a semmivel nem indokolható két-felé sántikálás egyenes megcsúfolása lenne az elvnek és a következetességnek. Tehát: vagy 10 évenkénti tisztújítás, vagy pedig élethossziglani választás következetesen, az egyházi közigazgatás minden fokozatán.

Révész Kálmán.

Az ev. ref. konventről.

Az össze-vissza kuszált, felfordult politikai viszonyok között, amelyek olyan szomorú pusztítást végeznek az egyéneken és az elveken egyaránt, — szorongó érzések között gondolt sok konventi tag arra az időpontra, amelyben újra szemtől-szembe állván, ki ki megkérdezheti a másikatól: meddig még? hallgassunk-e tovább is s nincs-e még itt a számonkérés órája s maradhatunk-e bizonytalanságban a magunk kárára, egyházunk hátrányára?!

A konvent előestéjén susogások hangzottak, hogy az interpellatio elmaradhatatlan; az 1848. XX. t. c. magyarázatára nézve tisztában kell lennünk s vezérebereinknek e tekintetben szint kell vallaniok határozottan, félreérthetetlenül.

És álmodtunk egy nagy bevezetéssel induló konventi ülésről s láttuk a férfiakat, amint felkelnek a zöld asztalnál és kezdik mintegy bocsánatkéréssel és végzik az ítélet harsonájának hangján. És hallottuk az önérzetes feleletet: „ki tett téged én felettem bírónév, vagy osztóvá?!“

Azaz, hogy nem hallottunk a valóságban semmit, sem a kérdést, sem a feleletet, hanem csak a szokásos bevezetést.

De mégsem a szokásost, nem egészen azt. *Kun Bertalan* lágy tenorja helyett az *Antal Gábor* erős diskantja zendült meg a konvent segélykérő imájában

s bánatos érzés futott végig a konventi tagok idegein — az ősz patriákha beteg, a pathmósz-szigeti evangylista acélos idegein is mutogatja hát zordon hatalmát az idő! Az imádkozó hangulatát is megzavarta egy-egy régebbi konventi tagnak ez a szokatlanság a konventi ülés bevezetésében.

Az Antal G. püspök imája olyan székfoglalóféle ima volt. Hosszabb az enemű imádságoknál s visszatekintő a protestantismus multjába s egyházunk derűs-borús történetébe s a jó és rossz napokban segédelmünkre álló isteni erőre és kegyelemre, amelyet mostan is nagy szomjúsággal szomjúhozunk s amelynek egyházunkon való megdicsőülését alázatos szívvel kérjük és könyörögjük. Egyházunk lelke jajdult fel ebben az imában és reménykedett a boldog, enyhe révpárt után.

Mélységes csendben kezdett szólani *Bánffy D.*, a világi elnök. Ő, aki olyan keményen elbánt egyszer-máskor egynémely hírlap valótlan vagy félig való közleményeivel: vajjon fog-e szólni valamit a „Prot. Egyház és Isk. Lap“ nyughatatlankodására s adja-e megnyugtató értelmét az 1848. XX. t. cikknek s illetőleg e törvénycikkhez fűződő várakozásaink jogos vagy jogtalan voltának? . . . A Kun Bertalan leveleire támaszkodva, általános helyeslés között fejezte ki szívbeli részvétét a gyöngélkedő egyházi elnök elmaradása felett, aki az egész konventet mélyen megható szavakban kívánt áldást és messze időknek szóló sikert a konvent működéséhez. És . . . és azután megemlítvén, hogy Kun Bertalant Nagy Pál gömöri esperes fogja a jelen ülésszak alatt helyettesíteni — a konventet megnyitotta.

Pedig megvan írva: „a jó alkalmat áron is megvegyétek.“

És újra Antal Gábor püspök emelkedett fel és megilletődötten, kegyeletes emlékezéssel emlékezett a *Szász Károly* sok érdeméről, ami tul síron és mulandóságon biztosítja neki a nemzet és a prot. egyház örök tiszteletét. Kiemelte különöbben, hogy milyen oroszánrésze volt a boldogultnak az ev. ref. missio-ügy és özvegy árva gyámintézet stb. megalakítása és fejlesztése körül s kérte a konventet, hogy — noha a boldogult pár év óta már nem tartozott a konvent működő tagjai közé — örökítse meg nevét jegyzőkönyvének lapjain. A konvent mély, hálás tisztelettel és a nagy és romolhatatlan érdemhez illő kegyeletes érzéssel áldozott a Szász Károly emlékezetének.

Most jön talán a világi elnöki alkalmi megnyitó. Most sem jött egyéb, mint a tárgysorozat értelmében az ügyvezető jegyzőhöz intézett felhívás a szeménváltások bejelentésére. És megtudtuk, hogy két veterán püspökünket (Kun B. és Kiss Á.) és egy világi főgondnokunkat (Br. Vay Béla) testi gyöngeség tartja távol s hogy az utóbbinak rendszerinti helyettesét (Bernáth Elemért) szintén betegség nyűgözi otthonához és tartja távol közügyeink szolgálatától. Kun Bertalan helyetteséül Nagy Pál, Kiss Áron helyet-

teséül Dávidházy János, Báró Vay Béláéul Meczner Béla, a Bernáth Elemér és Meczner Béla helyetteséül Dókus Ernő és Ragályi Béla stb. igazoltattak.

Deési Gyula erdélyi képviselő, mint konventi bíró, letette az esküt s a világi elnök a fegyelmi bíróság üléséhez a szerdai nap délutánjának 4 óráját a közigazgatási, közjogi bizottságoknak s a püspökök és főgondnokoknak a Gusztáv Adolf-egylethez való viszonyunk szabályozása ügyében tartandó üléséhez pedig a keddi nap délutánját tűzvéni ki, — a konvent szerencsésen tulesett a bevezetés ága-bogain s kezdődött az érdemleges tárgyalás a *liturgiai bizottság* javaslatával, amely bizottság nov. hó 5 én tartott ülésében az egyházkerületektől felterjesztett vélemények figyelembevételével, korábbi munkálatán némi módosításokat végezvén, módosított javaslatát nyomtatásban terjesztette a konvent elé, ily címmel: *Istentiszteleti rendtartás a magyarországi református keresztyén egyházban*. Budapest, 1905. (12 ívrét lap.). — Aláírta: Baksay Sándor püspök, biz. elnök, Nagy Károly a lit. biz. előadója.

Jámor lelkek azt hitték, hogy a nyomtatott munkálat csak néhány percet fog el a konvent idejéből, mert hiszen ki van nyomtatva, olvasható s nem is sok benne a korábbi javaslattól való eltérés, meg nem is kívánja a bizottság, hogy ez törvénné váljék, hanem csak mint irányító munkálat menjen be az egyházi közéletbe s mint erjesztő anyag szerepeljen az egységes liturgia leendő megalkotásához. Az elnökség fel is tette a kérdést, ha kívánja-e a konvent, hogy a munkálat felolvasottnak tekintessék s a felelet az volt, hogy nem. Mert épen csak az ülés megkezdése előtt s jóformán csak a címét olvashatták el egyesek, sokan még azt sem, természetes kívánság volt tehát a felolvasatása.

Nagy Károly előadó olvasta aztán a munkálat bevezetését, amely az egyházmegyék s egyházkerületek véleményének s ezek alapján magának a bizottság álláspontjának bemutatása és méltatása s olvasta végül a záradékot, mint határozati javaslatot, amely szerint a munkálat a zsinatnak bemutatattván, a liturgiai bizottság meghatalmazást kapna egy — a rendtartásnak megfelelő liturgiás könyv (agenda) készítésére, amely leghathatósabb eszköze lehetne az egységes liturgia gyakorlati előkészítésének.

Ez így a konventnek általában tetszetősnek látszott, de mert a munkálat mégis csak azzal a hátsó gondolattal készült, hogy a közönség lelkét — az idő folyamán — magához hódítsa: a konvent többsége nem tartotta lehetőnek, sem a konventhez illőnek, hogy a részleteket, vagyis magát a *rendtartást* felolvasás és vita nélkül továbbítsa a zsinathoz s ilyen gondolkodással aztán belefogott a konvent a munkálat tárgyalásába s tüstént kiderült, hogy a dolog sokkal általánosabb érdekű, semhogy azzal könnyűszerrel végezni lehetne.

Dégenfeld gr., Tisza István gr. és Fejes István

kivánták különösebben a részletes tárgyalást, mindhármán elfogadván a munkálatot általánosságban. Fejes I. azért is kívánta, mert a törvénytervezet alkotmányi részébe bizonyos pontok a lelkeszi kötelekességek közé innen veendőek fel, de azért is, mert némely pontok — különösen a szentelésekre vonatkozók — bővebben megvitatatandók, hogy a lelkesz is, a közönség is láthassa és tudhassa, meddig mehet az effélékben a követelésével és a joggyakorlással. Bizonyos túlzó követelésekkel szemben — amik idegenszerűek is a mi egyházunkban — meg kell mintegy védeni a lelkeszt a törvény által, hogy ne legyen az p. o. még pincszentelésre is felszólítható. Az ágendás könyv tervbevitelét melegen üdvözli, mert csak az lehet a később törvényileg kifejezhető egység igazi előkészítője. — Nagy Károly előadónak felvilágosító nyilatkozata után, amely szerint a lelkeszi teendőket összegezö pontok elkészítése és beillesztése a jún. konvent 42. jkvi pontja értelmében az alkotmányi bizottság feladata s *Baksa Lajos* alkotmányi bizottsági előadónak ama figyelmeztetése után, amely szerint a lelkeszek teendőire kiterjedő rendszabály és az egységes liturgia két külön dolog s egymástól külön végzendő el, — a részletes tárgyalás megkezdődött.

Mindjárt a címnél kifogást emelt *Bartók György* püspök a *keresztyén* jelző ellen, állítván, hogy a református egyház „keresztyén“ jelző nélkül is keresztyén. A konvent ezt a kérdést az alkotmányi részénél kívánja eldönteni. *Szilassy Aladár* kevesli az istentiszteletek helyéül csak a templomot, mert p. o. Budapesten iskolákban s más tisztes helyeken is szokásos a rendes istentiszteletek tartása s hiba volna korlátokat vetni a missiói munkásság elé. Vele tart *Tisza István* gróf is, javasolván, hogy az 1. §. végén egy külön pontban fejeztessék ki, hogy az egyházközség a maga jogkörében is intézkedhetik az istentisztelet helyére nézve. *Bartók György* püspök a helyfinnyás megválogatását szeretné kikötni, különben a meghatározás tágitását ő is helyesli. Az 1. §. aztán a Tisza gr. pótlékával fogadtatott el.

Erös Lajos debreceni theol. tanár a 2-ik pontot törölni kérte, vagyis feleslegesnek tartotta, hogy a harangozásra nézve is rendtartásilag intézkedjünk. *Nagy K.* előadó, az egyházkerületektől érkezett véleményekre hivatkozva, védte a kifogásolt pontot s az meg is maradt. Különösen épen a felső-borsodi egyházmegye véleményét emelte ki bizonyosságul.

Az első szakasznál, a vasárnapi és ünnepi istentiszteletek kérdésénél nagy, élénk vita támadt. *Erös Lajos* az ó év utolsó estéjét az ünnepek közé szeretné sorozni, ha az új év első napját ünneppé tettük. Hatalmas támasztékot nyert *Tisza Istvánban*, aki nagy figyelem mellett beszélt az ó év utolsó estéjének lélekre ható jelentősége felől s lehetetlennek állította, hogy azt a szívbéli fogékonyságot, amely ilyenkor a vallás vigasztalásai és az egyház jó tanácsai iránt

önként kínálkozik, az év. ref. egyház fel ne használja. Nem kívánja hogy az ó év utolsó estéje a vasárnapokkal és főbb ünnepeinkkel egyenlő rangú ünnep legyen, csak annak külön felemlítését tartja elengedhetetlennek, hogy sehol se lehessen arról megfeledkezni. Fejes István, Nagy Károly, Baksay Sándor, György Endre, Radácsi György, Bartók György, Segesdy Ferenc vettek részt az érdekes vitában. *Fejes I.* a szöveg bevezetésén kívánt módosítani, hogy az ne kezdőjék „Ily” szóval, hanem a tárgy határozott megnevezésével s ezt a konvent egyhangúlag helyeselte; *Baksay S.* az ünnepek szaporítása s az ó év estéjének túlságos fontosságra emelése ellen szolt s érdekesen fejtegette egyházhíveinknek pápistás hajlamait a halottak napjának megünneplése iránt s a temetők kivilágítása iránt fokozódó fogékonyságát s a tapasztalat tárházából szedett bizonyítékokkal igazolta, hogy az ó év utolsó estéje csak újabb időben kezdett ünnepi fontosságra emelkedni. *György E.* külföldi példákkal bizonyított az ó év utolsó estéjének megkülönböztetése mellett s Tiszához csatlakozott. *Radácsi Gy.* szerint az ó év estéjével kapcsolatos hangulat, magabaszállási és leszámolási hajlam, derűs-borús emlékezés új év reggelén is egészen időszerű s ha igehirdetéssel kapcsolatban akarjuk ezt kizsákmányolni, szerencsésen megtehetjük új év reggelén is, emiatt kár volna új ünnepet hozni be; ami most történik ó év estéjén, t. i. egy meleg alkalmi imában való visszaemlékezés és hálaadás, az egészen kielégítő; többet ennél csak a lelkészek megterheltségével kívánhatunk. *Bartók György* a megkülönböztetés mellett. *Tisza István* ismételtén szintén amellet szólalván fel, a konvent elfogadta Tisza indítványát, hozzájárulván ahhoz az előadó is s utasította a liturgiai bizottságot, hogy alkalmas módon vegye be az ó év utolsó napját a megkülönböztető napok közé a nélkül, hogy külön ünnepnappá emelne azt.

A 3. §-ban a „beharangozás” szót *Sass Béla* indítványára *harangozásra* módosította a konvent. A 2-ik pontban „A lelkész beérkezése után” szavakat *Bartók György* törölni kérte, de hiába. A 4. pont alatti éneket pedig *Meczner Béla* kérte törölni, tekintettel az istenitiszteleet hosszúságára s pártolta e véleményt *Tisza* gróf is és a konvent elfogadta, felhagyván a helyi szokás jogát.

A vasárnap délutáni istenitiszteleet rendje felett *Erős Lajos*, *Fejes István*, *Bartók György* vitáztak. *Fejes* kívánta, hogy délután is tarthasson a lelkész egyházi beszédet, amit *Bartók* is pártolt s a konvent is jóváhagyott. *Erős* az 5-dik pont végéről a figyelmeztetést (t. i. hogy miként magyarázandó a káté) kérte kihagyatni. Megtörtént. Félreértés kikerülése végett a szöveg előnyösen módosítottatott, t. i. világossá lett az, hogy az egyházi beszéd, biblia és kátémagyarázat nem egy vasárnap délutánra szóló teendő.

A hétköznapi istenitisztelek rendje vita nélkül elfogadtatott.

A keresztelek rendjénél *Bartók György*, *Nagy Károly*, *Degenfeld gr.* adtak be módosításokat s *Radácsi György* kívánta a *könyörgés* szónak *imádsággal* való helyettesítését, ami az egész munkálatra kimondatott. *Bartók György* a keresztszülékhez intézendő kérdések felvételét javasolta a 3-dik pontnál; a konvent ezt nem fogadta el, sokan — noha inkább csak utólagosan — a fogadástétel követelését is sokallották. *Degenfeld gr.* a 8. § végéről „csak az éneklés maradjon el” szavakat kérte törölni és úgy lőn. A 10. pont szintén elmarad.

Jelentős vitát okozott az *úrvacsoraszta* című 10—14. §-okból álló részlet. *Gr. Tisza* kezdte, kívánva az úrvacsorázás gyülekezeti jellegének biztosítását a betegeknek, foglyoknak s halálraítélteknek osztandó úrvacsoránál is s a konvent így határozott. Az úrvacsorázási alkalmak meghatározása *Fejes István*, *Bartók György*, *Széll Kálmán*, *Nagy Károly*, *Mády Lajos* tagokat vonta a vitába a konvent általános érdeklődése mellett s magát az egyházi elnököt, *Antal Gábor* püspököt is. A 6-szori úrvacsorázást sokalták többen, maga az egyházi elnök is s legalább 5-szörre kívánta volna a 6-szorit leszorítani. Nem tetszett többeknek a bőjti, némelyeknek (*Bartók György* stb.) az új kenyéri, újbóri elnevezés s valami pogányságot fedeztek fel abban az üdvörténeti mozzanatok helyett s ezek helyett adventi, szentháromság-vasárnap stb. neveket szerettek volna elfogadtatni; *Nagy Károly*, *Mády Lajos* emlegették a reformáció emlékűnnepeit úrvacsorázási alkalmúl, közbeszólásokkal némelyek a nagypénteket is stb. de végre is győzött a szokás s a szám is, a név is megmaradt a bizottság szövegezése szerint, noha sokan érezték, hogy a módosításnak itt bizony tere nyilhatott volna.

Kezdett a konvent türelmetlenné válni. Senki se gondolta, hogy ez a bizottsági munkát ennyi beszéddel fog járni s egy egész ülésnél is többet foglalhat le; de a vita — ha türelmetlenül is, — csak folyt tovább. *Tisza István* a 7-ik pontot, „jegyek megáldását” törölni kérte, mint olyat, amiben valami pápistás elem lappang, valami transsubstantiatio-féle. *Fejes* próbálta magyarázni, hogy ez voltaképen imádság a kiosztás előtt és megegyezik a kalvinizmus szellemével. *Nagy Károly* szintén magyarázta az egyházkerületi felterjesztések értelmében s a Kálvin felfogása szerint. — *Radácsi* a 2-ik pontból a szereztetési ígék elmondását a jegyek megáldásával kívánja összekapcsolni s magyarázza a tiszáninnen gyakorlatot, mint apostoliast és lélekemelőt; ha azonban a szereztetési ígék a szereztetési beszéddel kapcsoltnak össze, akkor kihagyandónak javasolja a 7-dik, sőt a 6-dik pontot is. *Kenessey* sürgeti a szereztetési ígéknek a szereztetési beszéddel való összekapcsolását, hogy a lelkészek a szerte csapongásban fékezve legyenek a szertartási ígék által. *Tisza gr.* később a

Radácsi javaslatához csatlakozott s ugyancsak *Eröss Lajos* is s ilyenmódon a 2-ik pont érintetlen hagyása mellett a 6. és 7. pontok kitoröltettek.

A 13. §-on a már korábbi megállapodásokhoz képest előnyös szövegmódosítások történvén s a Tisza gr. kívánsága — a gyülekezeti jelleg kiemelése végett ide is beszövegeztetvén, az első ülés délután 1 óra után bevégeződött.

Délután a közalapi, közjogi, közigazgatási és a püspökök és főgondnokok bizottságai üléseztek. Ez utóbbi a Gusztáv Adolf-egylettel való összeköttetés módozatait kereste. a többi a szokott munkakörében forgolódott. Még a gyűlés megkezdése előtt tanácskozott az iskolaügyi bizottság a debreceni bölcsészeti fakultás és egyetem kérdésében, a Dóczy Imre által készített alapos, gondos munkát a konventhez való felterjesztésre egyhangúlag elfogadván. Csak éppen évi 363,000 koronára volna szükség, hogy a nagy terv sikerüljön.

(Vége köv.)

Radácsi György.

Istentiszteleti rendtartás

a magyarországi református keresztyén egyházban.

Javaslat. — Készítette az egyházkerületek bekért véleményeinek tekintetbe vételével az egyet. konventnek, a liturgia egységesítésére kiküldött bizottság 1905. november hó 5-én tartott ülésében.

Főtiszteletű Egyetemes Konvent!

A konventi liturgiai bizottságnak a legutóbbi konvent óta végzett munkásságáról van szerencsénk jelenteni a következőket:

1. A múlt konvent 41. jksz. határozatához képest, akkori javaslatunkat az „Istentiszteleti rendtartás”-ra vonatkozólag 2100 példányban kinyomtatva, megküldöttük mindenik egyházkerületnek annyi példányban, hogy minden anyaegyháznak jusson legalább egy, hogy a lelkészek mindnyájan tanulmányozhassák. Egyben felkértük a kerületeket, hogy a javaslatot tárgyalassák az egyházmegyékkel s azoknak megjegyzéseit, a kerületek összefoglaló véleményével legkésőbb november 1-ikéig a konvent elnökségéhez küldjék be, hogy a zsinat elébe terjesztendő végleges szövegre nézve a bizottság a mostani rendkívüli konventi ülésen javaslatát megtehesse.

2. Az egyházkerületek a javaslatra vonatkozó véleményeiket — a konv. elnökség intézkedése folytán — egyenesen a bizottság előadójához be is küldötték; azonban az egyházmegyék véleményeit, csak a tiszáninneri és tiszántúli kerületek mellékeltek. Pedig az egyházmegyék véleményeit azért tartotta bekérő bizottságunk, hogy egyházi népeletünket ily közlőről érdeklő ügyben ne csak az egyházkerületi közgyűlések nagyérdemű, de csekélyszámú tagjai többségének, hanem egyházunk nagyközönsége legközvetlenebb képviselőinek, a lelkészeknek és egyházközségi képviselőknak véleményét is megismerhesse, amely, — mint a tiszántúli egyházkerületi közgyűlés határozatának az egyházmegyei véleményekkel való összevetéséből kitűnik — nem mindig esik össze a kerület közgyűlésével.

3. Bizottságunk, hogy az idézett 41. jksz. kon-

venti határozat azon részének, bár részben megfelelhessen, mely szerint a mostani konvent elébe terjesztendő végleges javaslatunk kinyomtatva, a konventi tagoknak jóelőre megküldessék, — november 5-én délelőtt és délután tartotta meg üléseit, vette tárgyalás alá a beérkezett véleményeket és hozta meg az alább előterjesztendő határozatait.

A beküldött egyházmegyei vélemények közül a tiszáninneri kerület 8 egyházmegyéből kettő (gömöri és abauji), a konv. bizottság javaslatával szemben a Novák-féle előadási tervet megvalósítását kéri; egy (tornai) azt a jövő nagyobb reform alapjáa kívánja tétetni, de a mostani egységesítési célra elfogadja, — apróbb módosításokkal, a konv. bizottság javaslatát; egy (alsózempléni) reformmal kapcsolatban, a kérdést a jövő zsinatra kívánja halasztani. A más négy (felsőzempléni, ungi, alsóborsodi, felsőborsodi), valamint a tiszántúli egyházkerületből 10 egyházmegye (felsőszabolcsi, szatmári, máramarosugocsi, beregi, érmelléki, heves-nagykúnsági, bihari, nagybányai, békés-bánati, nagyszalontai) nemesak elfogadják általánosságban, de többen közülök részben az egységesítés nagy fontosságára hivatkozva, részben a nagyobb reform mellőzése miatt, örömmel üdvözik a konventi bizottság tervét (nagyszalontai, heves-nagykúnsági, szatmári, felsőborsodi, máramaros-ugocsi). Az alsó-szabolcs-hajduvidéki is elfogadja, bár nélkülözhetetlennek nem tartja, míg a debreceni egyházmegye — az egyetlen e kerületben — azt indítványozza, hogy „e kérdés a napirendről vétessék le ez idő szerint.”

Az egyházkerületek közül a tiszántúli a debreceni egyházmegye álláspontjára helyezkedve, a kérdésnek ez idő szerint a napirendről való levétele mellett foglal állást, illetőleg azt ajánlja, hogy egyházkerületi és egyházmegyei liturgiai bizottságok szervezése és irodalmi előkészítés útján az előmunkálatok szélesebb alapokra helyeztessenek, hogy „nemsokára életteljesebb és mindnyájunknak tetszőbb alakban jelenjen meg a liturgiai javaslat.” A másik négy kerület az egyházmegyék véleményeinek figyelembevétele mellett általánosságban a javaslatot elfogadja, a dunamelléki, dunántúli és erdélyi, megtevéen egyszersmind javaslataikat a részletekben való pótlás, illetőleg módosítások iránt is.

Bizottságunk, melynek tagjai közül, az elnökön és előadón kívül jelen voltak még: Cike Lajos, Széll Kálmán, Szóts Farkas, Novák Lajos és Csizmadia Sándor, — míg Fejes István hivatalos elfoglaltságával mentette ki magát, — a kérdés alapos megvitatása után arra az álláspontra helyezkedett, hogy miután, bár úgy az egyházkerületek, mint az egyházmegyék túlnyomó nagy többsége a javaslatot általánosságban elfogadja, de a részletekben oly sok és sokféle, — mert a mostani helyi gyakorlatokat érvényesíteni akaró — módosításokat kívánnak, hogy azok mindenikének vagy legalább nagyrésznének elfogadása — ami az általános megnyugvást biztosíthatná — lehetetlenség: azt fogja javasolni konventnek, hogy a liturgia egységesítését ne szabályrendeleti úton, hanem szellemi irányítás és gyakorlati útmutatás útján kísértse meg alaposabban elkészíteni és ohajtott céljához közelebb vinni. És pedig azért, hogy egy oly liturgiás-könyvet (Agenda) készített és adat ki, amely első felében magában foglalná a most megállapítandó, de szabályrendeleti jelleggel nem bíró „Istentiszteleti rendtartás”-t, második részében pedig ennek megfelelő oly, lehetőleg klasszikus-liturgiális kötött formu-

lákat és szabad szertartási beszédeket és imákat tartalmazna, amelyek által alkalmas eszközzé lehessen arra, hogy a szabad használatnak átadva, az egységes liturgia gyakorlati előkészítője legyen. A kérdés további előbbrevitelének munkája természetesen az irodalmi és egyháztársadalmi tevékenységnek maradna fenn.

A bizottság többsége ez álláspontot elfogadván, ehhez képest dolgozta át az „Istentiszteleti rendtartás”-javaslatot, kérve annak elfogadását, amint következik:

Istentiszteleti Rendtartás

a magyarországi református keresztyén egyházban.

(Javaslat.)

ELSŐ FEJEZET.

Rendes istentiszteletek.

1. §. A rendes istentiszteletek helye a templom; idejét a presbiterium a helyi körülmények figyelembevételével, de mindenesetre úgy állapítja meg, hogy vasárnapokon és ünnepeken mind a délelőtti, mind a délutáni, hétköznapiakon legalább a reggeli istentisztelet mindenütt megtartassék.

Az ünnepi és vasárnapi istentiszteletre a jelt legalább 2, legfennebb 3-szori, a hétköznapiakra legalább 1-szeri harangozás adja meg, melynek végeztével az istentisztelet azonnal kezdetét veszi. (Felsőborsod.)

ELSŐ SZAKASZ.

Vasárnapi és ünnepi istentiszteletek.

2. §. Ily istentiszteletek tartandók a közönséges vasárnapokon és a mi ünnepeinken, u. m. újév első napján, virágvasárnapon, nagypénteken, husvét első és másodnapján, áldozócsütörtökön, pünköst első és másodnapján, a reformáció emlékére szentelt vasárnapon (okt. hó utolsó vasárnapján), karácsony első és másodnapján.

3. §. A vasárnapi és ünnepi istentiszteletek rendje ez:

I. Délelőtt.

Beharangozás után, míg a gyülekezet a templomba bésereglik: gyülekező ének.

A lelkész beérkezése után: 1. Fennálló ének (invocatio). 2. Főének. 3. Imádság. 4. Ének. 5. Isten igéjének hirdetése. 6. Imádság. 7. Miatyánk. 8. A gyülekezet megáldása. 9. Adakozásra felhívás és hirdetés. 10. Ének.

II. Délután.

1—4. pontig úgy, mint délelőtt. 5. Ünnepeken: egyházi beszéd; vasárnapokon: biblia- vagy kátémagyarázat, ez utóbbi úgy, hogy az alapul szolgáló bibliai szövegek magyarázandók a mi hitvallásaink szellemében. 6. Miatyánk. 7. A gyülekezet megáldása. 8. Ének.

MÁSODIK SZAKASZ.

Hétköznapi istentiszteletek.

4. §. A hétköznapi istentiszteletek rendje ez:

I. Délelőtt.

1. Fennálló ének. 2. Főének. 3. Imádság. 4. Miatyánk. 5. Záróimádság (és hirdetés). 6. Ének.

II. Délután.

Egészen úgy, mint délelőtt.

5. §. Hétköznapi bibliamagyarázat alkalmával a rend ez:

1. Fennálló ének. 2. Főének. 3. Imádság. 4. Bibliamagyarázat. 5. Miatyánk. 6. Záróimádság (és hirdetés.) 7. Ének.

(Folyt. köv.)

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi értesítőiből.

(Folytatás.)

Az ev. ref. gimnáziumainkban tanult növendékek *magaviseletével* és *szorgalmával* általában véve meg lehetünk elégedve, mert három tanintézetünk igazgatója nem tüntette ugyan fel a tanulók magaviseletét; de a többi 24 gimnázium értesítőjéből megállapíthatjuk, hogy 6493 jó magaviseletű növendékre 1157 szabályszerű és 49 kevésbé szabályszerű esik. Aránylag legtöbb szabályszerű magaviseletű tanuló volt a budapesti gimnáziumban, ahol 392 jó magaviseletűre 135 szabályszerű esett, azután a szászvárosiban, ahol 245 volt a jó és 80 a szabályszerű magaviseletűeknek a száma. Legkevesebb volt Sárospatakon, ahol csak 21 tanuló kapott szabályszerű osztályzatot, jó magaviseletű pedig 487 volt. Kevésbé szabályszerű magaviseletű tanulóknak a kimutatások szerint összesen 49 volt. Ezek közül is 17 Budapesten tanult. Nagyobb kifogást a tanulók magaviselete ellen csak a szászvárosi Kun-kollégium értesítőjében találunk. Ebben az intézetben az igazgató jelentése szerint a VII. és VIII. osztály növendégeit „a kötelességnek elhanyagolása, léha és felületes felfogás, a tanári intelmek iránti érzéketlenség jellemezték. A VII. osztállynál a szomorú eredmény, hogy t. i. 22 osztályozott tanuló közül 9 kapott egy vagy több tantárgyból elégtelen osztályzatot s 4 a magaviseletből szabályszerű érdemjegyet, mutatja, hogy minő laza felfogással teljesítette az osztály több tagja kötelességét. A VIII. osztályban pedig épen katasztrófára került a dolog, amennyiben az osztály több tagja gyöngé előkészültsége miatt az érettségi vizsgálatról félve, április 28-ikán éjszaka az igazgatói irodába betört, azon szándékkal, hogy az érettségi írásbeli feladatokat hatalmába kerítse. Azonban nemcsak hogy céljaikat elérni nem sikerült, hanem a tettesek le is lepleztettek. Midőn a vizsgálat megindult, az egész osztály súlyos hibát követett el, amennyiben ahelyett, hogy társaik hibás voltát belátva, enyhítő körülményeket igyekeztek volna részükre szerezni, az egész osztály *hamisan felfogott kollégialitást* által vezéreltetve, — még azok is, akik a tett elkövetésekor nem is voltak a városban, — szolidaritásba

léptek társaikkal és együttesen az intézetből kilépésüket jelentették be." Az előjáróság megengedte, hogy viszszerhessenek az intézetbe és az évet bevégezhessek s csupán elzárással és reversalissal lettek büntetve. Az igazgató ennek a sajnos jelenségnek az okát néhány selejtes erkölcsű tanuló befolyásának tulajdonítja. Nem tartottam feleslegesnek a szászvárosi tanulók ilyen magaviseletére s a hamisan felfogott kollegialitásra ezen a helyen rámutatni, annyival inkább, mert olykor-olykor ilyen iskolai bajok más intézeteinkben is feltűnnek.

A mulasztott órák számát sem állapíthajuk meg az értesítőből, erre nézve 8 igazgató semmiféle adatot nem közöl. A közlött adatokból annyit mégis megállapíthatunk, hogy egyik-másik gimnáziumunkban feltűnő nagy a mulasztások száma. Így p. o. a bpesti gimnáziumban 21919, a zilahiban 12235, a kolozsváriban 10533, a miskolciban 9851 volt a mulasztott órák száma. Az aztán még feltűnőbb, hogy egy pár intézetünkben a nagyszámú mulasztásból igen kevés az igazolatlan. Így p. o. Karcagon 4118 mulasztás közül csak 1 nem igazolt, Kolozsváron 28, Pápán 6665-ből 9, Szatmárnémetiben 6991-ből 15. Bpsten 231. Nem ismerem gimnáziumaink igazgatóinak s a mulasztásokat vezető osztálytanároknak eljárását a mulasztások összeállításánál; de annyit tudok, hogy a vallás- és közoktatási miniszteriumban nem egy alkalommal feltűnőnek találták azt, hogy ev. ref. gimnáziumainkban olyan igen nagy az óramulasztások száma s aránylag kevés az igazolatlan tanóramulasztás. Egy alkalommal foglalkoztam már ezzel a kérdéssel, épen a közoktatási miniszter jelentése alapján s valamint akkor, úgy most is azt hiszem, hogy egyik s másik ev. ref. gimnáziumunkban a feltűnő sok tanóramulasztásnak s az aránylag kevés igazolatlan mulasztásnak két oka lehet. Az egyik ok az, hogy intézeteinkben a róm. kath. és izraelita ünnepek alkalmával a tanítások nem szünetelnek úgy, mint az állami középiskolákban s épen azért a mulasztási naplót vezető tanárok a nem protestáns tanulók ilyenemű mulasztásait az igazolt mulasztások között tüntetik ki. A másik ok pedig véleményem szerint az, hogy több intézetünkben a tanulók mulasztásának igazolására elfogadják nemcsak a szülék, hanem a szállásadó, tanuló tartó gazdák és gazdasszonyok bizonyítványait is.

A tanulásban tett előmenetel mértékét az értesítő adatai alapján a következőkben mutatom be. A 8673 vizsgázott növendék közül mindenből jeles osztályzatú volt 593 (6·83%), mindenből legalább jó 1483 (17%), mindenből legalább elégséges 4457 (51·27%). Elégtelen osztályzatot kapott egy tantárgyból 872 (10%) két tantárgyból 695 (8%) és több tantárgyból 573 (6·6%). A jeles osztályzatú tanulók száma az átlagos 6·83%-ét túlhaladta: Kisujszálláson 12·3%, Székelyudvarhelyen 10%, Debrecenben 9·7%, Kolozsvárott 9·2%, Nagy-Kőrösön 9%, Sárospatakon 8·36%, Marosvásárhelyen

7·25%, Szatmáron 7·4%, Csurgón 7·1%. A többi intézetben az átlagos szám alatt maradt. Legkevesebb volt a jeles tanulók száma Kiskunhalason 2·64% és Zilahon 4·29%.

Az elégtelen osztályzatú tanulók nagy száma jogosan azt a gondolatot támasztja bennünk, hogy gimnáziumi növendékeink között igen sokan voltak a nem hívatottak és hanyagok, mert 2140 olyan növendék járt intézetünkbe, aki egy vagy több tantárgyból kapott elégtelen tanjegyet. Tehát a növendékeknek majdnem $\frac{1}{4}$ része (24·4%) nem felelt meg tanulói kötelességének. Több intézetünkben az átlagos számot jóval túlhaladja az elégtelenek száma. Így p. o. Halason 35%, Budapestén 34·7, Miskolcon 34·1%, Sárospatakon 30·9%, Bőszörményben 26·8%, Rimaszombatón 26·3%, Kisujszálláson 26·1%, Enyeden 25·4%, Marosvásárhelyen és Gyöngyösön 25·2%, Csurgón 24·4. Legkevesebb volt az elégtelenek száma Kunszentmiklóson 12%. Felemlítjük e helyen, hogy intézeteink közül a kolozsvári nem közli a tanulók osztályzatát, bizonyára abból a régi elvből kiindulva, hogy a gyengébb növendékeket hanyagságukért nem illik nyilvánosan megszégyeníteni s a jobb tanulókat a többiek rovására kitüntetni.

(Vége köv.)

Buza János.

IRODALOM.

* **Dr. Illyefalvi Vitéz Géza**, sárospataki jogakadémiai tanártól legközelebb egyszerre két füzet jelent meg. Mindkét dolgozat a statisztika körébe vág. Egyiknek címe: „A demografia viszonya a közönséghez és az általános közigazgatáshoz” (33 l.), a másiké: „A statisztika hivatalos szervei az egyes országokban.” (különlenyomat a Közigazgatási Szemléből. 26 l.) Az első füzet a statisztika, különösen a népmozgalmi statisztika megbízhatósága és alapossága érdekében azokat a módokat keresi, melyek alkalmasak lennének a statisztika népszerűsítésére egyfelől a közönség körében, másfelől a közigazgatási hivatalnokok előtt, kik a statisztikai adatokat feljegyzik. Ez utóbbi tekintetben helyes eszmét vet fel a szerző, midőn sürgeti, hogy a társadalmi állapotok és jelenségek megfigyelésére és feljegyzésére az anyakönyvezés mintájára a miniszteriumok állandó megbízottakat nevezzenek ki s e célra ajánlja a néptanítókat, mint legalkalmasabb s legmegbízhatóbb egyéneket. A másik füzet a statisztika hivatalos szerveit, a statisztika gépezetét ismerteti az összes kultur államokban. Mindkét füzet szerzőnek tárgyában való nagy tudásáról s az iránti szeretetéről tesz bizonyosságot.

* **A művészetek története a legrégibb időkől napjainkig.** Ily című műre hírdet előfizetést a Lampel R.-féle cég. A mű 4 nagy kötetben fog megjelenni s ára fűzve 50 kor., díszkötésben 64 kor. lesz. A művet a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából dr. **Beöthy Zsolt** egyetemi tanár, a finom ízlésű esztétikus, a művészetek alapos ismerője szerkeszti, aki tudományos irodalmunk művelőinek egész sorát gyűjtötte maga mellé, hogy a nagy terjedelmű munkának egyes részeit mindig oly író dolgozza fel, aki az illető

kornak és népnek művészetével behatóbban foglalkozott, annak emlékeit ismeri s a reá vonatkozó kutatások irodalmában jártas. Ma, midőn a művészetek ismerete és élvezete minden művelt ember szellemi életének elengedhetetlen részét képezi, igazi szükségletet fog ez a munka kielégíteni, s tekintettel illusztris szerkesztőjére és kitűnő munkatársaira, érdeklődéssel várjuk megjelenését. Az I. kötet az ókor, a II. a középkor, a III—IV. az újkor művészetét fogja tárgyalni s az egész művet több mint 2000 szöveg közti ábra s számos műmelléklet fogja díszíteni.

Olcso Vörösmarty. Vörösmarty halálának közelgő félszázados évfordulója alkalmából a *Franklin-Társulat* Budapesten olcsó népszerű kiadásban bocsátotta közzé a nagy költő összes lyrai és vegyes költeményeit. A 25 íves vaskos kötet, amely az *Olcso Könyvtár* 1405—1407. száma, füzve 60 fillér, izléses kötésben 1 korona. Az ügyesen összeállított füzetet szívesen ajánljuk az érdeklődők figyelmébe.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy akik negyedévre fizettek elő, előfizetésüket megújítani szíveskedjenek. Azon t. olvasóinkat pedig, akik lapunkat már több mint egy negyedéven át elfogadták, tisztelettel kérjük az előfizetési díj szíves beküldésére.

— **Ünneplés Pelsücön.** Folyó hó 26-án a pelsüci ev. ref. egyház papi lakása szív szerint való ünneplésnek volt a színhelye. Az egyház közszeretében és köztiszteletben élő lelkésze: *Szentpétery Sámuel* e napon töltötte be áldásos és közhasznú életének 90-ik évét. Ritkán kínálkozik alkalom ily ünneplésre, mert ritka ember részesül abban az isteni kegyelemben és áldásban, hogy *közbecsülésre érdemes munkálkodásban* 90 éves életkort érjen meg. Ily alkalomból való ünneplés tehát nagyobb előkészület nélkül is megható, felemelő, mert az emberi szívek érzései önként s őszintén nyilatkoznak meg ilyenkor. — Ilyen ünneplés folyt le a jelzett nap délutáni óráiban a pelsüci ref. papi lakásban. A gömöri ev. ref. papok testülete határozta el, hogy nem engedi e rendkívüli alkalmat nyomtalanul elsuhanni az ev. ref. papok Nesztorának feje lett. E határozat alapján a papság képviselőiben megjelentek: *Réz László* rozsnyói lelkész, lelk.-ért jegyző vezetése alatt *Baksay Dániel* aggteleki, *Kálniczky Endre* putnoki, *Szkárossy Gusztáv* horkai, *Vattay László* rimaszécsi, *Buzi Márton* kövecsesi és *Dusza János* hantvai lelkészek, kik valamennyien káplánjai is voltak az ünnepelt agg férfinak. Megható, szép látvány volt, mikor ez üdvözlő küldöttség megjelent a tisztes aggastyán előtt, kit jóságos hitvestársa, két leánya — férjeikkel: *Szkárossy Gusztáv* horkai lelkészszel és *Farkas Gyula* putnoki ügyvéddel — és az unokák vettek körül. Megjelent az ünneplésen a pelsüci ref.

egyház presbyteriuma, a ref. elemi iskola tanítói kara, Pelsüc város képviselő testületének küldöttsége a főbíró vezetése alatt s helyből és a vidékről több tisztelő.

Az üdvözlő beszédet *Réz László* mondta. Eljöttünk — úgymond többek között — azért, hogy meghajtsuk tiszteletünk lobogóját az előtt az ékes korona előtt, melyet a gondviselő jó Isten tett fel a nagytt. úr fejére. Mert ám, mint a példabeszédes böles mondja: „Igen szép ékes korona a vénség, mely az igazság útjában találtatik“. Ez után megkapó közvetlenséggel rajzolta az agg férfiú életét, mely csakugyan az igazság útját futotta meg; végül átnyújtotta a gömöri papság szeretetét s tiszteletét tolmácsoló jegyzőkönyvi kivonatot s kérte az Úr öreg szolgájára és vele együtt megöregedett hűséges hitvestársára Isten áldását. — Az ünnepelt öreg lelkész, megtört gyenge hangon, meghatottan mondott köszönetet ez üdvözlésért, „melyet szívesen fogad el, ha már őt erre méltónak tartották“. S aztán hálát ad Istennek, ki őt megáldotta; végül kéri Istent, hogy áldja meg az övéhez hasonló élettel azokat is, kik eljöttek őt megtisztelni.

Ezután *Vattay László* üdvözölte ékes beszédben az ünnepeltet azon társai nevében, kik az ünnepeltnek káplánjai valának. A szerető fiú és a hálás tanítvány őszinte szív érzelmeinek könnyekre fakasztó megnyilalkozásai valának e szavak, szép bizonygatótelemek az ünnepelt aggastyán kíváncsan szép élete mellett.

A minden külső csillogás és hiú tetszelgés nélkül való ünneplés ezzel véget ért s kedélyes visszaemlékezések között együtt maradt az összegyűlt társaság az esteli vonatok indulásáig — abban a lelkészlakásban, melyet az ünnepelt a „*békeség háza*“-nak nevezett. Kedves emléket s valami leírhatatlan jó érzést hoztunk el magunkkal, kik ez ünneplésen jelen valánk.

Egy jelen volt.

— **Kath. felfogás az esküről.** Egy német író, dr. Philipp Frankl derék és alapos tanulmányt írt a szerencsétlen várnai ütközetet (1444.) előidéző szegedi béke- és esküszegés történetéről (*Der Friede von Szegedin und die Geschichte seines Bruches*. Leipzig, G. Fock, 1904.), amelyben a béke megszegésének odiumát s ezzel együtt érette az egész felelősséget, — talán némi egyoldalúsággal is, — Caesarini Julian pápai legatusra hárítja. A „*Katholikus Szemle*“ (okt. szám, 828—29 l.), ismertette a művet, erősen kikel annak elfogult, pápaellenes szelleme ellen. A szegedi, esküvel is megerősített béke megszegését s abban Caesari bíbornok előkelő szerepét nem tagadhatja ugyan el, de az egész békekötést érvénytelennek nyilvánítja s így, szerinte, annak megszegése se volt bűn. Okoskodását arra alapítja, hogy az 1444 ápril havában Budán tartott országgyűlés a külföldi fejedelmek ösztönzései és segélyígéretei alapján azt határozta, hogy a nyár folyamán a törökök ellen hadjáratot indít; a király erre a határozatra meg is esküdött. A többi tudjuk: egyfelől a nemzetközi jellegű háború indításának híréből megijedt szultán követeket küldött. Ulászlóhoz s békét ajánlott előnyös feltételek mellett;

másfelől a ker. fejedelmek az ígért segédesapatokat a kitűzött határidőre nem indították útnak. Ily körülmények közt a magára hagyott király Hunyady tanácsára, megkötötte 10 évre Szegeden a békét. Am a béke megkötése után következő napokon megérkezett a híre, hogy a pápától s a burgundi fejedelemtől kiállított flotta elindult a Hellespontus felé. Mi volt erre a király s a rendek teendője? Mi, ami kálvinista eszünkkel azt mondanók, hogy a törökkel kötött békét mindennek dacára meg kellett volna tartani s ugyanebben a véleményben van Ph. Frankl is; ám a „Kath. Szemle” bírálója másként okoskodik. Szerinte „egyugyanazon ügyben két ellenkező esküt érvényesen letenni nem lehet. Ulászlót kötötte áprilisi esküje, annál is inkább, mert ígérete a nyár folyamára szólt s így a ker. szövetségesek, ha késlekedtek is, de el még nem késtek. szegedi béke tehát lehetett meggondolatlan lépés, de (megszegése) nem esküszegés.” Ily laza erkölcsi felfogás mellett sohasem lehetne az eskü szentségében s kötelező erejében bízni, mert sohasem lehetnénk biztosak afelől, nem áll-e az, aki valamely dologra megesküszik, utólag majd azzal elő, hogy ő ebben az ügyben egyszer már másféle ígéretet és esküt tett s így az utóbbi esküje érvénytelen. Ideje volna már, hogy kath. testvéreink az erkölcs és lelkiismeret kérdésében egy kissé magasabb álláspontra emelkedjenek!

Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egylet október hó 18-án Mezőkeresztesen tartott évi rendes közgyűléséről következő tudósítást kaptuk:

„A közgyűlést a d. e. 9 órakor kezdődött istenítisztelet előzte meg, melyen Simon János m.-keresztesi egyik lelkész mondott a nap jelentőségéhez mért magasröptű imát, a közéneket pedig Oláh Béla kísérte művészies orgonajátékával.

Istenítisztelet végeztével kezdetét vette a közgyűlés az elnöki megnyitóval, melyben szívélyes szavakkal üdvözölte vendégeinket és a csaknem teljes számban megjelent tagokat. Felolvasta terjedelmes múlt évi jelentését, melyből örömmel értesült egyletünk, hogy az u. n. „Csontos”-féle Magyarország történelme, mely úgy hiányos beosztása, mint oknyomozó, nehézkes stílusánál fogva a népiskolába egyáltalán nem alkalmas, egyletünk és a Nt. egyház-megyei tanügyi bizottság, s egyetemes lelkészi értekezlet egyöntetű kedvezőtlen bírálata folytán a főtiszteletű egyházkerület által a népiskolai használat alól kivételt.

Tóth Imre olvasta fel ezután igazi részvét hangján írott emlékbeszédét néhai Sztankovics István kartársunkról, mely évkönyvünkben megörökített ni rendeltetett.

Majd a bíráló-bizottság jelentését adta elő Fogarassy Jenő s a 40 korona pályadíj a beküldött négy pályamunka között a két legérdemesebb munka írójának: Kőszeghy Istvának és Marosy Lajosnak ítélte oda.

Élénk eszmecserére adott alkalmat az egész tiszáninneri egyh.-kerület tanítóságának azon közóhaja, hogy vajha a most ülésező főtiszteletű s méltóságos Zsinat figyelmére méltatná ama kívánságainkat és azt orvosolni is méltóztatnék, hogy t. i. a tanítói egyletek, — mint azt állásunk tekintélye kívánná, — úgy az egyh. kerületen, mint a konventen és Zsinaton képviselve lennének.

Kifejezést nyert továbbá a „Csáthi-kör” indítványa folytán azon óhajunk is, hogy az egyh.-ker. tanügyi bizottságának népiskolai szakreferenséül nép-

iskolai tanító neveztessek ki. Mindkét rendbeli kérelmünknek a főt. s méltóságos Zsinat elébe leendő terjesztése határozatilag kimondatott.

Mint sérelem említettett fel, hogy a „Fogarassy Nagy”-féle ismétlőiskolások számára írott Olvasókönyv a „Sárospataki irodalmi kör” főbizománysánál nem tartatik kellő számban raktáron, mincképpen következtében többek, többszöri megkeresésre sem tudták azt beszerezni. Felkéretik a „Sárospataki irodalmi kör” mélyentisztelt Elnöksége, miszerint szíveskedjék minél előbb oda hatni, hogy említett tankönyv kellő számban tartassék raktáron, hogy az iskolaügy az eféle késedelmek miatt ne szenvedjen “

Igó Lajos, egy. főjegyző.

— **A sárospataki ev. ref. egyház** nov. 5-én ünnepelte meg a reformáció évfordulóját, amely alkalommal Bálint Dezső lelkész tartotta az alkalmi beszédet. A beszéd előtt a református nőegylet énekkara vegyeskari darabot (Szállj szívünkbe szent igazság . . .) a beszéd után pedig három hangú női kari darabot (Lelkem keres, ah hol talál . . .) adott elő.

— **Szegedi Kis István** emlékezetére Mezőtúr városa f. é. november hó 19-én nagyszabású ünnepet rendez. A 400 évvel ezelőtt, 1505-ben Szegeden született nagy reformátor emlékezetére rendezendő ünnepben beszédet fognak tartani Tóth János országgyűlési képviselő, Balog Ferenc debreceni th. tanár, Kun Árpád országgy. képviselő és Szaboleska Mihály.

— **Harnack Adolf** berlini theol. tanárt, akit a németek a XIX. század Melancthonának neveznek, kinevezték a porosz királyi könyvtár igazgatójának, de azért tagja marad a fakultásnak és vezetni fogja ezután is az egyháztörténeti szemináriumot. Ezután szűkebbre szoríthatja előadásainak számait s az előadandó tárgyak szabályszerű beosztásához sem kell alkalmazkodnia. A kir. könyvtár élén az utóbbi időben mindig olyan tudós állott, aki tagja volt a porosz tudományos akadémiának. Hogy a választás most Harnackra esett, az a theológiára nézve nagy kitüntetés. Az orthodox egyházi lapok e kinevezésben Harnacknak a theológiától és az egyháztól való elfordulását látják, ami azonban nem egyéb rosszakarattól következtetésnél, mert aki életének javát a theológiának és egyháznak szentelte s aki alapvető nagy műveinek egész sorozatával óriási sikereket ért el és világhírré tett szert: az bizonyára ezután is elsőrendű munkása marad a prot. szabadelvű theológiának! Az utóbbi időben már azt is emlegették, hogy a császár kultusz-miniszterre fogja kinevezni.

— **A baptista felekezet törvényes elismerése.** Lukács György közoktatásügyi miniszter körrendeletet küldött a törvényhatóságokhoz a baptista felekezet törvényes elismerése tárgyában. „Minthogy a törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulni kívánó baptisták szervezeti szabályaiknak és hitvallomásuknak bemutatása által eleget tettek a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény rendelkezésének; minthogy továbbá a bemutatott szervezet és hitvallomás a fennálló törvényekkel vagy a közérköcsiséggel ellentétben nem áll és a már létező, törvényesen bevett vagy elismert vallásfelekezetek egyikével sem azonos s különben sem forog fenn olyan törvényes ok, melynek alapján a szervezettől és hitvallomástól a törvény szerint a jóváhagyást meg kellene tagadni; minthogy végül a folyamodók a törvény értelmében megkívánt legalább egy egyházközség felállítását és fenntartását, továbbá

¹ E tudósítás egy pár téves állítására a jövő számban válaszolunk.

a felekezetükhöz tartozó gyermekek hitoktatását biztosították: a baptisták szervezeti szabályzatát és hitvallomását a törvényszerű jóváhagyási záradékkal elláttam és ezen immár jóváhagyott szabályzatok alapján a baptista vallásfelekezetet a törvény rendelkezései értelmében, ezennel az állam védelme és főfelügyelete alatt álló törvényesen elismert vallásfelekezetnek nyilvánítom.

— **Az epilepsia (nyavalyatörés) gyógyítása.** Az orvosi szaklapok feltűnést keltő közleményeket hoznak az epilepsiának egy új és biztos gyógyító módszeréről. E cikkek szerzője és az új gyógymód megalapítója dr. Szabó B. Sándor specialista orvos Budapesten, V. Alkotmány-u. 5., — kétséggel nyújt fölvilágosítást mindazon ily bajban szenvedőknek, kik egészségük teljes helyreállítását az ő új és bevált módszere segítségével elérni óhajtják.

— **Gyermeknaptár.** Az Országos Állatvédő Egyesület kiadásában (IX., Ernő-utca 11—13.) megjelent az 1905/6. évi gyermeknaptár, melynek minden eladott példánya után az Eötvös Alap 2 fillért kap a magyar tanítóság özvegyeinek és árváinak segélyezésére. A gyermeknaptárba elbeszéléseket és verseket írtak többek között Bársony István, Király Gizi, B. Büttner Lina, K. Nagy Sándor, Monostori Károly, Fülei Sz. Lajos és Ferke Ágost. Ára 10 fillér. A könyvecske tartalma valóban a legalkalmasabb arra, hogy a gyermekek szívébe szánalmat és könyörületet oltunk. Melegen ajánljuk olvasóink szíves figyelmébe. Kapható az Országos Állatvédő Egyesületnél.

— **Hogyan gazdagodhatunk meg?** Amerikai miliomások emlékiratában gyakran olvassuk annak leírását, hogy minek köszönhetik vagyonukat. Egyik eszimatizáló volt, a másik lapelárusító, a harmadik szobalegény és mind — amint ők mondják, — kizárólag szorgalmával szerezte millióit. Ámde mindnyájan nagyon sok szorgalmas embert ismerünk, aki még sem milliómos, de csak nem is gazdag ember. Mert a vagyonszerzéshez nem elég a szorgalom, ahhoz szerencse is kell. Ezért felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy szerencsájukat Trócsányi B. könyvkereskedésében Sárospatak kapható osztálysorsjegyekkel megkíséreljék. Bővebbet a hirdető rovatban.

Szerkesztői üzenetek.

Többeknek. Tisztelettel értesítjük lapunk azon t. olvasóit, akik a megszűnt „Sp. L.”-ra egész évre előfizettek, hogy a második félévre szóló előfizetési díjaiknak a mi lapunk pénztárába leendő átadása ügyében az Irod. Kőr. pénztári hivatala a névsort ami lapunk pénztárnokának már átadta.

D. B. Mint a levélben írtuk, jövő számunkban fogjuk folytatni.

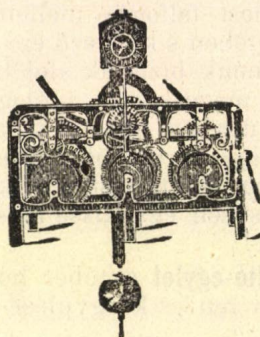
B. Gy. A próbaénekeskönyvről írt becses közleményét köszönettel vettük. Sort kerítünk rá.

Sz. K. R. L. A tudósítás sok mindenféle aktuális dolog miatt a jövő számra maradt.

TARTAMOM. Révész Kálmán: Az egyházalkotmányi törvényjavaslat (IV.) — **Radócsi György:** Az ev. ref. konventről. — Isten-tiszteleti rendtartása magyarországi ref. ker. egyházban. (Javaslat). — **Buza János:** Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904—1905. évi érte-sítőiből. (Folytatás). — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Dunky Fivérek cs. és kir. udvari fényképészek Sárospatakon, Kossuth-utca 70. sz. Bakó-féle házban levő műtermőkben nov. 19-én levételeket fognak eszközölni.

„**ANTIDOL**” a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint be-lélegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásaért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcsé ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközöli

MAYER KÁROLY

utóda

Müller János

első magy. órágyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja”

című világra szóló munkára, mi-
iránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklél, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv bolti ára
leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.**
A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forint-
tot. — Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII., Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

SÁRKÁNY S. bankháza BUDAPEST

VI., Ó-utca 6. — A magyar kir. szab. Osztálysorsjáték főárusítója. Sürgőncím: — Sárkányék Budapest.

Telefon 80—89. Folyó számla: Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál és a magy. kir. postatakarékpénztárnál. Telefon 80—89

Legmagasabb pénzkölcsönt nyújtok sorsjegyekre és értékpapírokra, bárhol elzálogosított sorsjegyeket saját pénzzel kiváltok és ezekre nagyobb kölcsönt adok; letétjegy, zálogjegy beküldendő. Kedvező feltételek mellett a kölcsön részletekben is visszafizethető. Budapesti és vidéki kereskedőknek, iparosoknak váltóit leszámítolom és könnyen törleszthető váltó és személyhitelt nyújtok.

Tisztviselők és katonatisztek amortizációs kölcsönt kaphatnak. Háztulajdonosok és földbirto-
kosoknak II-ik és III-ik helyre való betáblázásra azonnal folyó-
síthatok. — Semmiféle előleges jutalékot nem kérek, úgyszintén minden levelet, válaszbélyeg nélkül is, rögtön elintézek.

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA Budapest, VI., Ó-utca 6. 25 év óta törvényszékieleg bejegyzett cég.

Megjegyzés: A XVII-ik sorsjáték I-ső osztályú sorsjegyei már megjelentek és kérem egyúttal b. megrendeléseit, a legjobb és legpontosabb kiszolgálásról előre biztosítom, minden nyereményt azonnal kifizetek. — A következő szerencse számokat ajánlom, mert ezek nagy nyereménnyel még nem lettek kisorsolva:

2979	12128	12953	16065	35733	44596
51325	58762	80847	99191	101580	105655

Kivágandó!

MEGRENDELO-LAP.

Kivágandó!

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA BUDAPEST, VI. KER., Ó-ÚTCA 6.

Megrendelem önöknél a számú egész, fél, negyed, nyolcad sorsjegyet és ennek árát postautalvánnyal küldöm.
..... kérem utánvenni.

A nem kívántat tessék áthúzni.

Név:

Lakhely, u. p.:

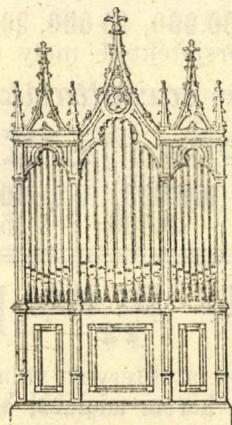
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.

**Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre**

szállít

HEGEDÜS és SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizományosa könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN
Kossuth utca 11.

Óriási szerencséje van annak, aki **60,000** koronát tud nyerni. Miután pedig ily szerencsés számú **Osztálysorsjegyek**

itt helyben Trócsányi Bélánál is kaphatók, ajánlatos, ha nála egy sorsjegyet vásárol és azzal

kipróbálja szerencsáját!

Sorsjegyek árai. míg a készlet tart, a következő: Egész 6 frt. fél 3 frt. negyed 1 frt 50 kr és nyolcad 75 kr.

Kifizetésre kerül pedig 55,000 nyeremény. Minden második sorsjegy nyer. Húzás november 23—24-én.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuak

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadozoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerház

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógyszertárában.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyított!

Óriási szerencse Gaedickénél!

Utólérhetetlen
ezen város, hol Gaedicke

gyűjtődém szerencséje. Hiszen Magyarországon úgyszólván nincsen egy vagy több nyereményt ne fizetett volna. Rövid időn belül a következő nyereményeket fizettem ki szerencsés vevőimnek:

A nagy jutalmat 602.000 koronát a 62.551 számra

háromszor a nagy főnyereményt 400.000 koronát a 11119 számra,
400.000 " " 28916 "
400.000 " " 33464 "

háromszor a 100.000 koronát, továbbá a 70.000, négyszer 60.000 és igen sok 30.000, 25.000, 20.000, 15.000 és 10.000 koronás nyereményeket. A legközelebbi XVII-ik sorsjátéknál, mely újból 55.000 nyer. és 110.000 sorsjegyből áll, 14.000.000 kor. sorsoltatik ki.

Főnyeremény esetleg 1 millió korona.

Továbbá 1 nagy jutalom à 600.000, 1 nyeremény à 400.000, 1 à 200.000, 2 à 100.000, 1 à 90.000, 2 à 80.000, 1 à 70.000, 2 à 60.000, 50.000, 40.000, 5 à 30.000, 25.000, 8 20.000, 8 à 15.000, 36 à 10.000, 67 à 5000 stb., stb

Az eredeti sorsjegyek árai: Egynyolcad Egy negyed Egy fél Egy egész kor.
1.50 3.— 6.— 12.—

melyek az összeg előzetes beküldése, avagy utánvétellel küldetnek szét. Hivatalos játéktérvek, valamint postai befizetési lapok ingyen és bérmentve. — A november hó 23-iki húzáshoz kérem mielőbbi becses rendelését hozzám juttatni.

GAEDICKE A. bankház Budapest, Kossuth Lajos-utca 11-ik szám.
Sorsjegyek kaphatók Spitz Antalnál Sárospatakon.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak:		Negyed "	6 "
		DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN		Nyolcad "	3 "

BERNÁTH ELEMÉR.

Egy áldásos és hasznos munkásságban eltöltött szép élet után ott alussza már örök síri álmait a magyar-jesztrebi családi sírbolt csendes falai között.

Még alig száradt fel a könny szemünkben, még alig kezdett enyhülni fájdalmunk, melyet a magyar református egyház nem rég elköltözött nagynevű püspökének elhunytá felett éreztünk, az isteni gondviselés újra nagy és súlyos esapást mért anyaszentegyházunkra, protestáns egyháztársadalmi életünkre. Elvesztettük Bernáth Elemért, a kiváló jellemű, nemeslelkű férfiút, az igaz embert, hazai bírói karunk kimagasló alakját, egyházi életünk oszlopos tagját, vezető férfiát, tiszánineni ev. ref. egyházkerületünk egyik büszkeségét.

Fájdalommal és sajnálattal láttuk egy idő óta távolmaradását köztanácskozásainktól, hova pedig mindig elhozta őt nemcsak a kötelességteljesítés jól-eső tudata, de a közügyek iránti őszinte érdeklődése, anyaszentegyházunk iránti forró szeretete és igaz ragaszkodása. Megrendült egészségi állapotáról már régóta aggasztó híreket kellett hallanunk, de felgyógyulásába vetett reménységünkben nem hittünk, — nem akartunk csalódní. A sors másként határozott, elragadta őt idő előtt, midőn még annyit tehetett volna s oly sokan élvezhették volna szeretetének és munkásságának áldásait.

Elhunytá a legnagyobb fájdalom és gyász érzését fakasztja minden igaz protestáns ember szívében s kétszeresen fáj e nagy veszteség nekünk: annak az egyházkerületnek, melyhez élete több mint felének munkássága fűződik, melynek családja és hivatala után legtöbb jutott szívének melegéből, hol egyik egyházmegyénknek immár 31 éven át buzgó hivatalnoká, utóbb évtizedeken át gondnoka volt, melyhez utolsó lehelleltéig annyi hálával és annyi szeretettel ragaszkodott.

Az ő neve össze van forrva ref. anyaszentegyházunk legutóbbi negyedszázados történetével; ott találjuk őt ez idő alatt mindenütt, hol annak érdekében tenni, alkotni, nemes eszméket, nagy célokat munkálni lehetett.

Azok közé az alakok közé tartozott, akik valódi életelemüknek tekintik a munkát, akik a kötelességek hű teljesítését tartják az élet legfőbb feladatának, akik minden polcon, hova őket az igazi érdek iránti elismerés s a közbizalom helyezte, a legbensőbb odaadással, a legnagyobb hűséggel felelnek meg a reájuk váró feladatoknak. Azok közé, akiknek lelkében a hazafiság, az erős vallásos érzés, az egyháziasság, az igazságszeretet szen! tüze ég s akiknek megadatva a mód, hogy másokat boldogíthassanak, teszik ezt szívök szerint, igazi lelki élvezettel, azt tartva az írás szavaival: „*az én igám gyönyörűsége és az én terhem könnyű*“.

Mint egy nagynevű család tagjának, melynek kebeléből annyi kiváló férfiú szolgált a hazát s védelmezte a protestáns egyház szent érdekét, lelke előtt ott lebegett a nagy elődök nagy példája s szép tehetségével, határtalan szorgalmával és munkaszeretetével fokról-fokra, lépésről-lépésre emelkedik úgy az egyházi, mint a világi társadalom lépcsőin, megnyerve a legbecsesebb ajándékokat: a szívek szeretetét, a jók háláját, az igazak elismerését.

Mint előkelő tényezője annak a testületnek, melynek tagjait „az igazság élő forrásainak“ szokták tekinteni, hivatali pályája terén szerzett nagy életismeretét, gazdag tapasztalatait magával hozta egyházi életünk tanácskozó testületébe; alapos tudásával, ügyszeretetével kiérdemli egyházi köreink, egyházkerületünk nem egyszer kifejezett osztatlan bizalmát és igaz tiszteletét. Szívéből, lelkéből protestáns s mint egyházának hű fia, kész ezért meghozni

minden áldozatot; ismeri annak szervezetét, a protestantizmus történeti tradícióit, szabadelvű szellemi irányát, a szabadságot és haladást tekintő egyházi életünk előhaladása legfőbb biztosítékainak.

Ragaszkodik történeti alapon kifejlődött jogállásunkhoz, intézményeinkhez, de ahol a parancsoló szükség megköveteli, nagy barátja a fejlesztésnek, a fokozatos javításnak; szeretettel gondolja egyházi és iskolai életünk minden tényezőjét, iskoláink, tanári karunk iránti jóindulatát lépten-nyomon kimutatja. Érti és tudja, hogy a paritás elvére fektetett protestáns egyházszervezetben — különösen a mostani nehéz időkben — minő fontos és nagy szerep vár a világi elem tagjaira, hogy ennek ápoló, gondozó és védelmező tevékenységére soha nem volt nagyobb szükség, mint ma s e fontos szerep betöltése valódi élethivatása. Legnagyobb odaadással, legnagyobb rajongással csüng egyházi és iskolai ügyeinken, egyházkerületi gyűléseinken, hol az utóbbi időben mint hivatalra legidősebb egyházmegyei gondnok nem egyszer mint helyettes főgondnok működött, alapos tájékozottságával, mindenre kiterjedő figyelmével, jóságos, szeretetreméltó és előkelő modorával minden szívet sikerült megnyernie, mindenkit lebilincselnie.

Aki így élt, akinek Istentől adott szép tehetségét és munkaerejét, az ég eme legbecesebb ajándékát így sikerült embertársai részére hasznosítani és gyümölcsözővé tenni, akinek „önzetlen áldozat volt tiszta élete”: annak nevét örökre tisztelettel, igaz kegyelettel fogja emlegetni a hálás utókor. Élete példaként fog előttünk állani a nemes erények ápolásában, a nagy célok szolgálatában, az emberi hivatás lelkiismeretes és hű betöltésében.

Legyen áldott a kiváló férfiú emlékezete!

Zsindely István.

Knox János.

(Folytatás.)

Azokról az előzményekről szólván, a melyek a reformáció útját egyengették Skóciában, bizonyára nem hagyható említés nélkül az a fontos körülmény, hogy a Wyckliffe tanai nemcsak korán eljutottak a skótok közé, hanem lelkes apostolok buzgósága következtében meglehetősen gyökeret is vertek ott. Azalatt az idő alatt, míg Wyckliffe az oxfordi egyetemen tanított, volt olyan esztendő is, amikor 85-re emelkedett a skót hallgatók száma.¹ Hogy a skótok ily nagy számmal látogatták ebben az időben az oxfordi egyetemet: ebből a tényből bátran következtethetjük azt, hogy a skótok nagyon lelkesedtek a Wyckliffe tanaiért.

Wyckliffet — mint tudjuk — a reformáció legkiválóbb előfutójává — mély tudományosságán kívül — korát meghaladó fölvilágosultsága és sza-

badelvű nyilatkozatai tették. Szerinte a hit dolgában legfőbb szabályozó elv a szentírás; ezért a szentírást közkinccsé kell tenni, ez pedig csak úgy lehetséges, ha minden keresztyén saját anyanyelvén olvashatja azt. A pápai hatalmat s a katolikus egyház hierarchiai szervezetét a szentírással ellenkezőnek állítja; a pápát Antikrisztusnak nevezi. Erősen kikel a kath. egyház által hirdetett *átlényegülési* tan ellen s a legmélyebb erkölcsi felháborodással kel ki a kath. papság fényűzése és elaljasodása ellen.

Wyckliffe követői között volt egy Lollard nevű egyén is, aki a Wyckliffe tanainak terjesztése céljából egy vallásos társulatot szervezett, melynek tagjait *bibliás emberek*-nek is nevezték. Ennek a társulatnak a tagjai az istenitiszteletnek nemzeti nyelven való tartását, valamint a pápai hatalomnak s a hierarchiai szervezetnek eltörlését sürgették. Felemelték szavukat a búcsújáratok ellen s a képeknek a templomokból való eltávolítását kívánták. A katolikus papság fényűzésével és kapzsiságával szemben rámutattak Krisztusnak és az apostoloknak egyszerűségére s követelték, hogy a papok külső életükben is utánozzák az apostolokat.

A Lollard által szervezett társulat tagjai, az úgynevezett lollardok, igen nagy számmal működtek Skóciában s hogy mily nagy tevékenységet fejtettek ki ott a Wyckliffe tanainak hirdetése körül, lehet következtetni abból a tényből, hogy a *saint-andrewsi* egyetem előjárósága már 1416-ban szükségesnek látja azt, hogy esküt vegyen minden ott végzett leendő tanítótól a lollardok által hirdetett tanok elnyomására s az eretnekek üldözésére és kiszolgáltatására. Néhány évvel később pedig a skót parlament hoz törvényt, melynek értelmében a püspökök felhatalmaztattak az eretnekek kinyomozására.¹

De eltekintve a nép fölvilágosultságától s a reformeszmék bajnokainak és apostolainak következményeiben rendkívül fontos munkásságától: mindenesetre a katolikus papságnak mérhetetlen kapzsisága, erkölcstelen élete, tudatlansága és zsarnoki kegyetlenségei eredményezték azt első sorban, hogy midőn a XVI. században a reformáció megindult, Skócia teljesen érett volt a hitújításra s nem volt hatalom, mely a skót nemzetet az igazi keresztyénség visszaállításának munkájától visszatarthatta volna. A katolikus egyház seholsem volt gazdagabb a reformációt megelőzőleg, mint Skóciában. Az országnak majdnem a fele egyházi vagyon volt; a főpapok a legnagyobb jövedelmeket élvezték akkor, midőn a nemesség és a nép alig tudott élni. Azonban a nagy jövedelmek is elégteleneknek bizonyultak a pazarló

¹ Dr. Cowan: J. Knox. 16. l.

¹ Dr. Cowan: J. Knox. 17—18. l.

és fényűző főpapok kezei között s számos esetben megtörtént, hogy ha valamelyik püspök keveselte a jövedelmét, még egy-két apátságnak a jövedelmét is magához ragadta. Ezenkívül óriási visszaélések történtek a bűnbocsánatok osztogatása körül s a búcsújáró-helyek szentjeivel is. Mint *Froude* mondja: „Nem ért semmit üres kézzel menni valamelyik szenthez. Az egyház ezt az elvet vallotta: semmiért semmit.”¹

Demeter Bertalan.

(Folyt. köv.)

Az ev. ref. konventről.

(Vége.)

A második napi ülést is a liturgiai bizottság tervezetének tárgyalása foglalta le sok érdekes felszólalással, nem egy ponton élénk s tanulságos mérkőzés mellett.

A konfirmációnál (15. §) *Lénárd József* a 14 évesek konfirmáltatása mellett hordott elő jelentős érveket. Ismerős valamennyi, de nem elég erős arra, hogy a megszokott nyomokból az anyaszentegyházat kizökkenthetné. *Dégenfeld gr.* védelmezte a tervezet álláspontját és a fennálló szokást. *Radácsi György* a konfirmáció fogalmi meghatározása ellen szolt, miután a tervezetben ilyesmi másutt nem fordul elő s így nem is illik be a keretbe. Feleslegesnek vélte — a fogalmi meghatározás fentartása esetén — az *öntudatos* jelzőt az *önálló* egyháztagság mellett. *Molnár Béla* egészen ellenkezőleg, az *önálló* jelzőt sokalja s elégnek tart csak annyit a §-ból, hogy a konfirmáció az úrvacsorával való élésre feljogosító szertartás. A vita szavazattal dönt el, a § megmaradt, de az *öntudatos* szó nélkül.

A 16. §-t *Bartók György* pótolgatni kéri olyan módon, hogy lehető legyen a konfirmáltaknak a vizsgával egyidejű úrvacsoráztatása. Erdélyben ez így szokás és csak így látszik ünnepélyesnek. *Dégenfeld gróf* szerint ezt a lehetőséget a szöveg nem zárja ki, amit *Széll Kálmán* is bizonyít s a § megmarad.

A 17. §-nál *Lénárd* szintén az erdélyi szokás törvényesítését sürgeti, t. i. a konfirmáltak úrvacsorában részesítését; *Dégenfeld gróf*, *Molnár Béla*, *Széll Kálmán* és *Bartók György* felszólalása után a § csak lényegtelen módosítást szenvedett.

A 18. § (az áttérők konfirmálása) semmi vitát sem okozott.

A 19. § a házasságok helye és ideje felől rendelkezik. Ez utóbbit *Dégenfeld gróf* feleslegesnek tartja s így határozott a konvent is.

A 20. § — az esketés rendje — apróbb módosításokkal (könyörgés helyett *imádság*, *áldás* helyett megáldás) fogadtatott el, a 21. § pedig (egyházkezelés) *Bartók György*, *Dégenfeld gróf*, *Fejes István* és *Hegedüs Sándor* felszólalása nyomán kihagyatott. Voltak, akik magát a szó jelentését sem ismerték s mikor megismerték, sokallották azt, hogy egyetlen egyháztag kedvéért egész pótistentiszteletet tartson a lelkész s illetőleg a gyülekezet. *Fejes István* magyarázta az egyházkezelésben rejlő gondolat szépségét, a szokás vallásos tartalmát stb., de a § nem volt megtartható. Ezentúl is fenmaradhat, ahol fenmaradása kívánatos, csak ne akarjuk egyetemessé tenni.

A temetésről rendelkező 22—24. §-ok szintén élénk vitát okoztak. A tervezet külön szol prédikáció, gyászbeszédes vagy oráció és könyörgéses temetésről. Az elsőnek helyéül a templomot, az utóbbiakéül a halottas házat nevezi meg. *Eröss Lajos* kívánta, hogy mindenféle temetés történhessék mindenütt s a szöveg ez elvhez képest átalakítandó. *Bartók György* helyeselte az *Eröss* véleményét, valamint *Fejes István* is. *Molnár Béla* közegészségügyi szempontból helyteleníti a templomban való temetést s állami intézkedésre hivatkozva, kéri annak elhagyását. *Szilády Áron* óhajtja a temető megnevezését is a temetés helyéül, *Baksa Lajos* töröltetni kéri a búcsúztatást, *Radácsi György* a sírbatételkor szeretné bensőségebbé tenni a temetést egy rövid imádsággal. Mindezek a felvetődött gondolatok — a *Molnár Bélán* kívül — helyeseltetvén, a 22—24. §-ok új szövegezés végett a liturgiai bizottsághoz utasítottak. A kiválóbb egyházi és iskolai vezérek felett tartandó *emlékbeszéd*ekre vonatkozó utolsó pont, mint nem liturgiába illő, kihagyatott. *Fejes István*, *Bartók György*, *Dégenfeld gróf*, *Hegedüs Sándor* és *Szilády Áron* bírálhatták ezt a pontot s féltek némelyek annak requiemszerűségétől, ami azonban inkább indokolt volna a temetés utáni gyászistentiszteletekkel szemben, amik pedig fentartatnak.

A liturgiális vita a különböző szentelési cselekményekkel kapcsolatban emelkedett a legmagasabb színvonalig. A papistáskodástól való irtózás itt mutatkozott legfelső fok. *Eröss Lajos* kezdte. Átgondolt nagy beszédben fejtegette a kerítéseink körül ólálkodó kísérteteket, amelyek készek betolakodni a mi puritán istenitiszteleinkbe s megvesztegetik népünk gondolkodását stb. stb. A szentelés is papistáskodás s hamis fogalmakat ébreszthet a kálvinista lelkipásztorkodás felől; a biblia sem igazolja, a történeti fejlődésünk sem követeli. . . . Adjuk vissza azért az V—VIII. részeket a bizottságnak újabb szövegezés végett, a szentelésnek minden fokon való kizárására utasítván azt.

Nagy Károly előadó méltó válaszban igazította helyre az *Eröss* Lajos tévedéseit. A bizottság álláspontján szó sem lehet papistas szentelésről. Nem a lelkész teszi a szertartás szentté, hanem csak szent hivatására figyelmezteti, az odafelvalók keresésére jegyzi el és kötelezi le. Ha a keresztyének általában is *szentek*, annál inkább az — bibliai értelemben — a gyülekezet angyala, a lelkipásztor stb.

Sass Béla mint ószöv. exegeta szintén súlyos bizonyítékokkal védi a szöveget s habár a papistaszkodásnak ő is ellene van s az ellen való óvakodást szükségesnek ismeri; de az ellen tiltakozik, hogy valaki az ószövetséget az újjal szembe állítván, egyiknek állításait a másiknak tekintélye ellen használja fel. Az ószövetség is követeli a papi tisztaságot, a feddhetetlenséget, a szentséget s ha ezt teszi az ev. ref. egyház is a lelkész-szentelés által, akkor egészen jó és szükséges dolgot végez. Meg kell tölteni a papisták által is használt kifejezést bibliai és kálvinista tartalommal stb. *Bartók György* nemes hévvel szónokolt a kálvinista szentelés mellett s tetszés között támogatta a *Nagy Károly* és *Sass Béla* felfogását. *György Endre* pedig az *Eröss* aggodalmában osztozkodott s minden szentelési törekvést helytelenített. *Dégenfeld gróf* az összes idevonatkozó §-ok kihagyását kérte, mint feleslegeseket s szintén *Eröss Lajos*hoz csatlakozott. *Fejes István* találó magyarázatát adta a lelkészi hivatal megkülönböz-

¹ J. A. Froude. Short studies on great subjects. I. k. 65. l.

tetett voltának s a kálvinista természetű ordinationak s egészen helyénvalónak tartja. hogy a lelkész bizonyos fokig az egyházközsége felett legyen s hogy ez a szentelésben kifejezést nyerjen, de tiltakozik a kétszeri szentelés ellen s így helyteleníti a püspökszentelést. A szentelési szakaszok újra szövegezését látja szükségesnek. Az indítványozók és az előadó a zárszó jogát is meghasználták, *Bartók György* a szentelés helyének megnevezését s idejének meghatározását is kívánta s a tartalmas nagy vitának az lett a vége, hogy a lelkész-szentelés megtartásával, de a püspökszentelés elejtésével a 30–32. §-okat a bizottság újra szövegezi.

A 33. §-nál a *Bartók György* felszólalására meghatározta a konvent, hogy a templomszentelést püspök, esperes és közönséges lelkész egyformán végezheti. — „Az egyéb felszentelési cselekmények” című VIII. rész a *Bartók György, Nagy Károly* és *Fejes István* vitája nyomán egészben véve töröltettek. „Templom-alak, kő letétel, harangok, iskolák, az emberbaráti intézetek, temetők felszentelése” nem tiltott cselekmények ugyan, de legalább is nem egyenlő rangú cselekmények a lelkész és templomszenteléssel. — A lelkész sorsa azonban ezzel a törléssel egyáltalán nem válik könnyebbé a fel-felmerülhető kívánságokkal szemben, mert nincsen támasztéka a törvényben vagy szabályzatban sem jobbra, sem balra. A mindenféle társulati zászló, ház- és pince-szentelések ellen, ugyan hová meneküljön? — A saját józan eszéhez.

A *lelkészbeiktatás* (34–38. §§.) sem volt szabályozható vita nélkül. Egyesek hosszadalmasnak találták a 13 pontból álló beiktatási istenítisztelettel s kívánták mint p. o. *Mády Lajos* a meghívott lelkész imádságát (3. p.) és az utána következő éneket is mellőzni. *Meczner Béla* a 4. pont megtartása mellett érvel, de a többség a kihagyásra szavaz. *Radácsi György* ellene szól a biblia, klenodiumok és templomkules átadásának, ennek a saját szerű szertartáskodásnak a beiktatásnál s megelégszik a maga részéről a hivatalát elfoglalni akaró lelkész bemutatásával az egyházmegye képviselője által bensőséges alkalmi beszéd kíséretében. — Bibliája a beiktatandónak már van, a klenodiumok átadása néhol sok időbe kerülne s nem is templomi cselekménynek való s a templomkules átadása csekély jelentőségű stb. *Bartók György* csak a kules átadását kívánta volna elhagyni, a többi jelentős symbolumnak tartja. Voltak mások is, maga az elnök is, akik a jelvényes dolgok iránt való előszeretettel valami meghatározó ünnepélyességet, valami jegyváltás vagy eljegyzésszerű kíváncsiságot láttak ama 3 tárgy átadásában, de a többség nem tartott velők.

„Az egyházi előjárók, tisztviselők felesketése, beiktatása” című függelék kegyelmes szívekre talált. Csak *Fejes István* tartotta fenn magának a jogot arra, hogy később, másutt a főgondnokok, esperesek, egyházmegyei gondnokok beiktatására nézve indítványt tessen s *Bartók György* kívánta, hogy a 41. § után a 34. §-ból a lényeg beszövegeztessék, hogy ilyen módon a lelkész az egyéb felszentelési cselekményekre nézve valami tájékoztatást nyerjen. Ezt a konvent is így látta jónak. Elfogadta végül a konvent a *záráshatározatokat* (a rendtartás részletes kidolgozásával a konvent bizatott meg) s a *Baksa Lajos* indítványát is, t. i., hogy ez a tervezet a zsinatnak bejelentessék.

A III. ülés már a délelőttöt és délutánt egy-

formán igénybe vette. Délelőtt meghallgatta a konvent a liturgiai bizottság felterjesztését a hozzá utalt §§-okra nézve s vita nélkül elfogadta. A püspökszentelés helyett a *püspökbeiktatás* jutott a tervezetbe és pedig püspöki segédlet nélkül. Mindenik egyházközség végzi a maga választott fejének beiktatását önmaga a helyettes püspökevel és espereseivel. Ha megtudja választani maga, emelje fel a paizsra is a maga erejével. Püspöki kar nálunk nincsen, püspöki kiváltságosságok se legyenek. Az volt a szép, hogy ebben a konvent nem vitázott. Mindenki érezte, hogy itt sarkalatos alkotmányi jog forog szóban.

Tetszett a konventnek a *központi hely* kérdésében *Dégenfeld gr.* által felolvasott bizottsági jelentés is. A budapesti egyházzal a tervezett Kalvineum 1909-re, a *Kalvin* születése évfordulójára készen lehet. Benne lesz a theol. akadémia, internátus, lelkészi lak. tanácstermek, gyűléstermek, az egyházközség, a konvent s a zsinat számára stb. és mindezt legfőlebb 10,000 koronát fizetne a közegháza kerületekkel együtt évenként. Amint *Hegedűs S.* magyarázta a tervet, úgy még kíváncsiabb volt az s *Fejes I.* és *Bánffy Dezső* elnök hozzászólása után öröm fogta el azok szívét, akik éveken át zúgtak már a mi szétszórtságunk miatt. A templom jobb oldalán levő épületeket fogja az egyház megvásárolni és egy négy útcára néző hatalmas épületesort fog képezni az ú. n. Kalvineum, amelyben a konvent levéltára is alkalmas és könnyen hozzáférhető helyet talál Úgy legyen!

Nem kisebb kérdés volt a debreceni bölcsészeti fakultás s illetőleg prot. egyetem miből s miként való kiépítése. Az iskolaügyi bizottság teljes elismeréssel tette magáévá a *Dóczi Imre* munkáját, aki nagy utánjárással, mindenre kiterjedő figyelemmel s a konvent júniusi ülésének célzata szerint készített egy kimerítő tervezetet és költségvetést, amiért az iskolaügyi bizottság is készséggel vállalta a felelősséget. 19 rendes, 5 rendkívüli tanár, 3 nyelvmester (angol, francia, német) és magántanárok kellének a debreceni fakultásra, hogy a külföldi 2-od és 3-adrendű fakultásokkal versenyre kelhessen s hogy a kolozsvári egyetem fakultásától se maradjon messzire. Személyi kiadása lenne 251,310 korona, dologi kiadása 64,122 kor., összesen 315,432 korona, építésekre nem is számítva. — Miután pedig egy ilyen fakultás mellett elengedhetetlenné válik a jogi és theol. akadémiák megfelelő kiépítése s azok költségeinek felemelése, a debreceni prot. egyetem évi kiadása 514,556 koronára rúgna, amelyből fedezetlen — ismét épületekre való tekintet nélkül — 363,648 korona. — A tervezet végén ott volt az iskolaügyi bizottság javaslata, amely szerint ez a zsinathoz terjesztendő fel *megfontolás végett*.

Dégenfeld gr. szólt a munkálathoz először, mint főképen érdekelt s azzal kezdte, hogy szebben alig lehetne a debreceni egyetemet agyonütni, mint a munkálattal tette. Helytelenítette a bizottságnak az egyetemmel való foglalkozását, mert csak a bölcsészeti fakultás tervezésére volt meghatalmazva s ezt is tervezhette volna szerényebb keretek között és méretek szerint stb. Kívánja, hogy adassék vissza a tervezet a bizottságnak az utasítás szerinti átdolgozás végett. — Az előadó teljes készülségével védte a tervezetet s nyomtatványokkal igazolta, hogy a fakultással a szerény keretek között maradnia nem lehetett és hogy a prot. egyetemmel — a zsinat célzatai szerint is — foglalkozni kell és a tanárkép-

zésre berendezett fakultás az egyetemtől elválaszt-hatatlan. — *Hegedüs S.* szerint a prot. egyetem az ág. evangélikusokkal együtt volna megalkotandó, annak tervezése tehát közös munka és feladat, itt tehát külön nem lehet azzal foglalkozni sem. A tervezetet délibábosnak keresztelte el. — *Sass Béla* az első budapesti zsinat határozatával s a mostani zsinatra már beterjesztett nyomtatott munkálattal igazolta, hogy az egyetemmel való foglalkozás szükséges, sőt elengedhetetlen s a bizottság jó dolgot művelt, hogy a fakultással kapcsolatban arra is kiterjeszkedett s ilyen módon egy új bizottság kiküldését feleslegessé tette s a zsinatot teljes mértékben tájékoztatni kívánja. — *Váró Ferenc* lehetetlenségnek tartja, hogy az állam az 1883. XXX. t. c. alapján tanárképzést engedhessen egyetem nélkül s ezért helyesli az egyetem kérdésével való foglalkozást és a bizottsági tervezetet. — *Fejes I.* szerint az egyetemet Debrecenben ültették agyon, ha agyon van ültve, azáltal, hogy helytelenül számítottak. Világos az, hogy ott is mindenki egyetemre gondol és nem csupán fakultásra s bizonyítja ezt kézenfogható bizonyítékokkal. Az előadó számítását helyeseknek tartja s kívánja, hogy a debreceni főiskola fejlődjék hivatása szerint, emelkedjék ki a többiek felett bölcséleti fakultása által is s amennyiben pedig hibák mutatkoznak az eddigi tervezetben, javítsa ki ezeket a hibákat maga a debreceni főiskola, illetőleg a tiszáninneni egyházkerület s ez utasítasság újabb tervezetkészítésre és ne az iskolaügyi bizottság, amely jól végezte megbízatását. — *Nagy Dezső* — a magasabb színvonalú fakultás júniusi indítványozója — üdvözölte a munkálattal, mint amely az ő célzatainak megfelel s nem tartja azt túlságoskodónak; kívánja, hogyha egyszer nagyot tervezünk, az legyen valóban nagy, ami miatt ne kelljen majd szegyenkeznünk. — *Antal G.* püspök, *Radácsi Gy.* s az indítványozó és előadó felszólalásai s illetőleg zárszavai után szavazásra került a kérdés s a bizottsági munkát a zsinathoz terjesztetik fel — megfontolás végett. Erköletesi lehetetlenség — mondta az előadó — hogy a bizottság, amely egy magas színvonalú intézet tervezésére volt kiküldve, most egy leszállított színvonalú intézetet tervezzen, sőt a konventre nézve is erköletesi lehetetlenség, hogy ilyesmit kívánhasson. A konvent azzal jutalmazta meg Dóczit, hogy igazat adott neki.

A lelkeszi nyugdíjintézeti bizottság munkáját — bármilyen nagyfontosságú különben — már megcsappant érdeklődés mellett olvasta *Kenessey Béla*, az előadó. A munkát különben az egyházkerületek kívánságainak figyelembe vételével készült s minden megszívlelendő követelést megszívlelt. 40 év után a nyugdíj teljes, a 65 évesek nem tartoznak belépni; beléphetnek belé a vallástanítók is. A befizetés 33%, mint az állami enemű intézeteknél. Az özvegy-árva gyámintézettel való kapcsolat is keresztül van vize a munkálattal s nem igen kell hozzá most már egyéb, mint 400,000 korona évi segély. Szerzett jogokat a munkát nem érint. Dégenfeld gróf, *Hegedüs Sándor*, *Baksa Lajos* felszólalása után a tervezet egészben és részleteiben elfogadtatott s az előadó utasítást nyert, hogy az egyesek által fizetendő összegek *évjáradékszerű* levonása szempontjából (amit Tiszántúl kívánt) készíttessen új szakérősi számítást s azt terjessze majd a zsinat ideje alatt tartandó bizottsági ülés elé. Az előadót a konvent szíves éljenekkel üdvözölte.

Délutánra maradtak a közjogi, közigazgatási bizottságok s a püspökök és főgondnokok bizottságának jelentései. Apróbb dolgok többnyire, amelyek közül a *próba-énekeskönyv* ügye emelkedik ki, mint főként közérdekű. A bizottság ajánlólag kívánta a tiszáninneni egyházkerület kérelmét felterjesztetni a próba-énekeskönyv további javítása, átalakítása és befejezése felől; a konvent maradt az egyszerű felterjesztés mellett. Az énekügyi bizottság elnökének beszámoló felterjesztését, mint külön nyomtatványt, a zsinati tagok meg fogják kapni a tárgyalás előtt. A Gusztáv Adolf-egylettel való érüklözés szerveül a konvent egyházi elnöke jéltetett meg. A presbyteri szövetséggel való viszonyunk okozott némi vitát az egész délutánon. A már megtörtént szövetkezés évi díja 500 korona (tagsági díj). *Bartók György* és többen óhajtották, hogy ez egyszersmindenkor adomány legyen, de *György Endre*, *Sass Béla*, *Fejes István*, *Szilassy A.* felszólalására maradt — egy időre — évi díjnak. A remélhető erköletesi nyereség ennél többre becsülhető, úgy mondják s vajha úgy is lenne!

A világi elnök szíves köszönete s az egyházi elnök buzgó hálaimája zárta be a konventnek ezt a rendkívüli ülését, amely semmiesetre sem tartozik az eredménytelen gyűlésezések közé. Elevenebb volt, mint sok más, vitázóbb volt, mint néha s ha ebből a zsinatra lehet következtetnünk, úgy készen kell lennünk egy hosszadalmas záró ülésszakra és sok bajvívásra az anyaszentegyház jövődjéért. Vajha csak azért!

Radácsi György.

Uj orgonák az ev. ref. egyházakban.

A kálvinista buzgóság és áldozatkészség kiapadhatatlan. Évről-évre szaporodnak az új orgonák ev. ref. egyházainkban, mely örvendetes ténynek művelődési és egyházi szempontból egyaránt való nagy jelentőségét, azt hiszem, senki sem tagadja.

A hívek megáhitják az orgonát. Azt hiszik, hogy ha a hangszerek királynéjának felséges hangja belevegyül az emberi hang még felségesebb harmoniájába: a buzgóság szárnyain magasabbra, még tisztább egekbe szállhat a lélek.

Úgy is van. Az orgona hangja mellett, zsoltárokat énekelve, felejtí a gyarló ember földi gondját: meghiggadt, megerősödött lélekkel tovább bírja, aztán kevesebb panasszal bírja ismét az életküzdelmek keresztjét.

Óh, hiszen felejtíni tud a szegény ember (bocsánat, hogy ide tévedt gondolatom) pálinka és cigánymuzsika mellett is, de nem nyer szíve enyhületet; hiányzik lelkéből az a nyugalom, az az egyensúly, mely csak az igazán boldog ember sajátja; azé a boldog emberé, ki az Istent szíve szerint féli,

„Ő utaiban járván,
Ösvényét kedveli.“

Ahol tehát a tanító arravaló; ahol a lelkesz híveivel együtt érez, akár kísérője, akár irányítója érzelmeiknek: ott csakhamar megindul az adakozás s rövid idő alatt szép összeg gyűlik az orgonára.

Eleddig rendben is van minden; de most következnek azután azok a hibák, melyektől szeretném megóvni egyházainkat.

Az első hibát rendszerint magok az egyházak követik el; amint összegyűlik egy ezer forint, türelmet-

lenkednek, azonnal hallani szeretvén orgonájukat. Pedig egy, az igényeket teljesen kielégítő orgonára legalább háromezer forint kell. Meg kellene tehát várni, míg az orgonára szükséges pénz összegyűlt. Az orgona mindenkori drága volt, az anyagok árának, a munkabérnek emelkedésével hovatovább drágább lesz. Míg a zongora, utóbbi időben, úgy látszik, elérte tökéletességének tetőpontját; míg a hegedűkészítők nemcsak utolérni, de még utánozni is alig képesek a régi mesterhegedűket: addig az orgonaépítésben folytonos az előhaladás, tökéletesedés. Az orgona ma már a régi világban nem is sejtett csodás hatások kifejezésére képes. Különösen pedig az utolsó 10—15 év alatt bámulatos sokat tökéletesedett. Nemcsak a pneumatika feltalálása, a crescendo-decrescendo alkalmazása, a registrálás egyszerűsítése által nyert értékben az orgona, hanem különösen az ujabban elért meglepő hangszínezetek által is. Ma már az orgona az összes zenszerek hangjait és a különféle emberi hangokat mind magában egyesíti; a vonós és fúvós hangszerek hangjainak s a nagy zenekarok minden effectusát magában bírja.

A másik hiba, hogy rendszerint csak akkor hívnak szakértőt, mikor az orgona már készen van. Sőt az orgonatervet is (gyakran hibás kikötésekkel élve) csak magával az orgonaépítővel készítetik, ezáltal nyílik aztán kapu azokra a hibákra, melyeket a tervezésben maguk az orgonaépítők szoktak elkövetni. Ezek, természetesen, első sorban is a saját hasznukat tekintik s csak másod-sorban az egyházét.

Az orgonaépítők által elkövetett hibák rendszerint a következők:

Szeretik a kombinált változatokat, melyek segítségével olcsóbb árért több változatot nyújtanak. Ámde az egyház nyeresége csupán csak látszólagos.

Kis orgonán, a pedálba, 25—27 billentyűre olykor csak 8—15 sípot terveznek, a többi sípot a manuálból függesztik vagy a pedálváltozatot ismétlőnek alkalmazzák. Az is megeshet, hogy a pedálnak billentyűzetét is csak egy, avagy másfél oktávra tervezik. Mindezekkel nyíltan nem csálnak ugyan, hiszen a dispositióba s szerződésbe világosan kitételezik; mégis károsodik az egyház, mert az így készült orgonának művészi értéke jóformán semmi.

Kevés pénzzel, hibás tervezéssel épített orgona (helyesebben: duda) csak ideig-óráig való. Itt is bizonyosodik a régi közmondás: a fősvény kétszer költ, a lusta kétannyit dolgozik.

Ha már a jóakat, a fölbuzdulás megvan, épen az egyház érdekében kell azt felhasználni. Rosszul épített orgona is csakúgy évekre szól, mint a jó; csak hogy a rossz helyébe már nehéz jó új orgonát építtetni, mert ok nélkül nem adakoznak a hivek.

Boldogult Ivánka Sámuel óhajtott, hogy ev. ref. egyházkerületünkben az énekfelügyelői állás szerveztessék, kinek az is egyik feladata lett volna, hogy orgonákat tervezzen s az orgonavizsgálatokat megejtse. Nem vitatom, van-e erre az állásra szükség, de az bizonyos, hogy ma, midőn egyházaink egymásután állítatják az orgonákat, már ha más nem, maga az anyagi érdek is eléggé fontos és érdemes az egyházmegyék és a kerület figyelmére; mindenesetre hivatalosan is tudomást kellene szerezni arról, hogy az orgonára gyűjtött és elköltött vagyon megfelelő értéket nyer-e, avagy csak kidobott pénz.

Meghajlok a kálvinista buzgóság és áldozatkészség előtt, de ezzel, habár csak a tapasztalatlanság révén is, visszaélni nem tartanám helyénvalónak.

Gondolkodjanak rajta azok, akiket illet.

* * *

Mindezeket pedig akkor láttam jónak elmondani, mikor egy tervezetében és kivitelében is kiválóan sikerült orgona átvételének voltam részese. Legközelebb ugyanis a beregszászi tekintélyes ev. ref. egyház építtetett régi orgonája helyett új orgonát.

Az orgona 22 fő és 20 mellékváltozattal bír; légnyomatú, csőrendszerű. Ára 11000 korona. Készítője Angster József és fia pécsi hírneves cég.

A beregszászi ev. ref. templom új orgonájának fő változatai a következők:

I. Manuál: 1. Principál 8', 2. Bourdon 16', 3. Fugára 8', 4. Salicionál 8', 5. Flütharmonika 8', 6. Bourdon 8', 7. Kettős fuvola 4', 8. Principál oktáv 4', 9. Cornett 3—4 soros 4', 10. Mixtura 4 soros $2\frac{2}{3}$ '.

II. Manuál: 11. Hegedű principál 8', 12. Gamba 8', 13. Aeoline 8', 14. Vox celestis 8', 15. Flauta tibia 8', 16. Flauta traverso 4', 17. Fugára 4'.

Pedál 27 billentyű: 18. Contrabassus 16', 19. Violon 16', 20. Subbassus 16', 21. Apertabassus 8', 22. Cello 8'.

A 20 mellékváltozatban a különböző dinamikai változatok, copulák, crescendó, decrescendó művek a legsikerültebben vannak alkalmazva.

Az orgona átvételéről szóló nyilatkozat a következő:

„Alulírottak, a beregszászi ev. ref. egyháztanács által a beregszászi ev. ref. templom számára Angster József és fia, pécsi orgonaépítő cég által készített új orgonának felülvizsgálatára felkérve, az orgonavizsgálatot 1905. évi november 9-én, a helyszínén, a beregszászi ev. ref. egyház tanácsának az orgonaépítővel kötött szerződése alapján teljesítettük és pedig:

1. Mindenekelőtt örömmel constatáltuk, hogy az orgona a dispositionnak s a szerződés föltételeinek mindenben teljesen megfelel.

2. Az orgona külsőleg, izléses stílusú szekrényével, nemes idomú homlokzatával a templomnak ékessége.

3. A szélművek, nevezetesen a fúvó, a szelládák s az egész csőrendszer anyag és kiállítás tekintetében mintaszerűek.

4. Az I. és II. Manuál kitűnően dolgozott billentyűzetének mozgása finoman könnyed, minden zajnélküli. Hasonló áll a pedál billentyűzetéről is.

5. A fő- és mellékváltozatoknak a játszóasztalon való feltüntetése világos, áttekinthető és kezelése egyszerű és könnyű.

6. A változatokat és sípokat billentyűről-billentyűre, hangról-hangra, egyenkint s együttes hatásukra, majd az orgona testében is szigorúan átvizsgáltuk. A sípok zengése a változatok hangszínjellegének és sajátosságának mindenben megfelelő. A főváltozatok egyenkint és egymással kapcsolatban, valamint teljes orgonával való használatban egyaránt a legszebb hatásban érvényesülnek, hangjuk valóban művészi szép. Ezeknél fogva az orgonát, mely a templomi hangulat, az istentisztelet emelkedettségének fokozására kiválóan alkalmas, átvételre jó lelkiismerettel a legmelegebben ajánljuk.

Beke Antal,

hajduböszörményi ev. ref.
orgonista.

Hodossy Béla,

sárospataki áll. tan.-kép. igazgató,
okleveles zenetanár.

mint a beregszászi ev. ref. egyház által felkért szakértők.

* * *

Az Angster-cég jó hírnevét ismét öregbítette. A beregszászi tekintélyes ev. ref. egyház és érdemekben gazdag lelkipásztora pedig ismét példát nyújtottak arra, miként kell az Urnak igazán szolgálni.

Hodossy Béla.

Két ref. nőegylet életéből.

I. A Miskolci Ev. Ref. Női Filler-Egylet közgyűlése.

Miskolc város legáldásosabb tevékenységű társadalmi szerveinek egyike, az Ev. Ref. Női Filler-Egylet folyó hó 5-én, d. u. 3 órakor tartotta 1902. óta első közgyűlését a ref. felsőbb leányiskola nagytermében, özv. Kun Kálmán városi elnöknek böles és figyelmes, mindenre kiterjeszkedő elnökle mellett. A közgyűlésen Miskolc és környéke női társadalmának előkelősége nagy számban vett részt. Az elnökő tartalmas megnyitója után Kovács Lajos dr. titkár olvasta fel titkári jelentését, mely tiszta képet ad az egyesület tevékenységéről. Az 1901 óta lefolyt négy év alatt az egyesület az elemi oktatást két irányban szolgálta: 1. egy teljesen ingyenes ref. elemi népiskola fenntartásával, 2. azáltal, hogy gondoskodott a ref. elemi iskolákban a leányövendékeknek női kézimunkára való tanításáról és pedig ingyenesen s a továbbiakban célja e gondoskodását a községi iskolákra is kiterjeszteni. Ez idő alatt elemi iskolájában ingyenes oktatást nyert 248 gyermek s a ref. elemi iskolákban alkalmazott 3 kézimunka-tanítónő évenként átlag 110—115 övendéket tanít kézimunkára. Fájó érzéssel emlékezik meg az egyesületnek hosszú éveken át volt főjegyzője, b. e. Tóth Pál és b. e. Kun Kálmán pénztárnok elhalálzásáról. „Lelkes szavakkal hirdette elhunyt főjegyzőnk — úgy mond a jelentés, az egyesület célját, buzgón közremunkált az eredmény kivívásában, önzetlenül, hiúságtól menten szolgálta az ügyet, amelynek lélekből volt apostola, míg társa buzgó és hű volt a rábizottak megőrzésében, gyarapításában, körültekintő, gondos a szükségek meglatásában.“ Erdemeiket a közgyűlés jegyzőkönyvbe iktatva örökítette meg. Beszámol a jelentés az 1901. évi közgyűlés rendelkezéséhez képest, a választmánynak a tisztikart kiegészítő gondoskodásáról, melyszerint főjegyzővé Mitrovics Gyula dr. igazgatót, pénztárnokká karánsebesi Rácz Jenő gyógyszerészt választotta meg, mely intézkedéseit a választmánynak a közgyűlés jóváhagyólag tudomásul vette s megerősítette. A múlt közgyűlés azon rendelkezését, mely szerint az egyesületi iskola kiépíttessék, a választmány nem hajtotta végre több okból. Résztint, mert az iskola a tanítás céljainak jelen állapotában megfelel, résztint mert az elemi iskolák soron levő államosításával az elemi iskolának fenntartása az egyesület célját, feladatát nem elégítheti ki többé, hanem annak idején az egyesület a nőképzés más terén kívánja tevékenységét érvényesíteni. A titkári jelentést a közgyűlés köszönetének kifejezésével, minden részében tudomásul vette. Ezután K. Rácz Jenő olvasta fel gondddal szerkesztett pénztári jelentését, mely szerint az egyesület vagyona: 1. az elemi iskola telke és épülete ingóságaival együtt: 40687.47 korona értékben; 2. 38 darab betétkönyvön 66464.88 korona pénzkészlet, összesen 107152.35 kor. Adományokból befolyt (1902—1905.) 2440.96 korona, tagsági díjakból 1877.40 korona. A közgyűlés a pénztárnoknak páratlan ügybuzgóságának hálás elismerésével, a felmentvényt örömmel megadta.

Ezután özv. Szűcs Sámuelné a kézimunka tanítása feletti felügyelettel megbízott elnökő pár bevezetőszava után özv. Miskolczy Pálné olvasott jelentést a kézimunka tanításáról. Örömmel győződött meg a közgyűlés arról, hogy jelen iskolai évtől kezdődőleg már nemcsak a ref., hanem a községi iskolákban is gondoskodott a Filler-Egylet a kézimunka tanításáról

és hogy ezirányban tevékenységét még szélesebb körben is kívánja kiterjeszteni. Ugyancsak örömmel és egyúttal meghatottan látta és köszönte meg az agg örnőnek, Szűcs Sámuelnének lelkes buzgalmát, melylyel a Filler-Egylet ez irányú tevékenységét vezeti, ellenőrzi és más teendőiben is gyámolítja. Az ülés az elnökő lelkes éltetésével, 5 óra felé véget ért. A következő közgyűlés 1906. ik év szeptemberében lesz.

A gyűlés folyamán érkezett öz. báji Patay Gyuláné elnökő üdvözlője, ki elháríthatatlan akadályok miatt a közgyűlésen nem jelenhetett meg. A közgyűlés a maga részéről is táviratilag üdvözölte távolmaradt elnökőjét, kifejezve iránta háláját és ragaszkodását.

Sz. K.

II. A Sárospataki Református Nőegylet.

A Sárospataki Református Nőegylet folyó hó 5-ikén, vagyis azon a vasárnapon tartotta meg tizenegyedik rendes közgyűlését, amelyen a sárospataki ev. ref. egyház a reformáció emlékűnnepélyét. A közgyűlést dr. Rácz Lajosné elnök szép beszéddel nyitotta meg, lelkesítvén az egylet tagjait, hogy evang. ref. egyházunknak mindvégig buzgó és hithű leányai maradjanak. Az elnöki megnyitó után Buza János titkár emlékezett meg a keresztyén egyháznak arról a siralmas állapotáról, amelybe a nép vakhitével és mélységes tudatlanságával visszaélt papság juttatta s amelynek megszüntetése végett Luther megkezdte reformatori munkáját. Az egylet tagjait egyházunk igaz szeretetére buzditván, előadta, hogy a Nőegylet a legközelebb eltelt fél év alatt a nyomorban levő, vagy aggkoruk miatt munkaképtelen, részvétre érdemes protestáns vallású egyének közt 146 korona készpénzt, 720 adag ételt osztott ki s a szegényebb sorsú szülék népiskolába járó gyermei részére 22 kor. 58 fillér árú tankönyvet és írószereket vásárolt. Megemlékezett arról a szép erkölcsi és anyagi sikerrel végződött felolvasó-űnnepélyről, melyet az egylet szeptember 26-án, az egyházkerületi közgyűlés alkalmával rendezett, amely mintegy 350 koronával növelte az egylet vagyonát. Örömmel említette fel azt is, hogy a felolvasó-űnnepélyen szerepelt női énekkar, mint „Nőegyleti énekkar“ tovább folytatja működését. A jelentésből feljegyezzük még, hogy az egyletnek jelenleg 128 tagja van s vagyona 2139 korona és 17 fillér.

B. J.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Bernáth Elemér temetése.

Egyházunk büszkesége, Bernáth Elemér felső-zempléni egyházmegyei gondnok, f. hó 11-én elhunyt Debrecenben. Régóta betegeskedett már; pár év óta nem láttuk magas, daliás alakját az egyházkerületi gyűlésen, ahol az utóbbi időkben br. Vay Béla kerületi főgondnok helyettesítésével — általános elismerést keltett elnöki működésével azok előtt is, akik őt csak távolról ismerték, akik talán nem tudták róla, hogy 31 év óta áll már egyházmegyének, a felső-zempléninek az élén, előbb hat évig mint tanácsbíró, azután 25 évig mint gondnok és mindenkor a hithűségnek, a törvénytudásnak, a lángoló lelkesedésnek és szeretetnek, az éleselméjű, a meleg szívű, a tenni mindig kész, sőt az egyházért egész életét is feláldozni hajlandó prot. embernek példajaként, s hogy évtizedeken át képviseli már a kerületet, a konventen

és az országos zsinaton, — nagy tudással, forró szeretettel, eszményekért harcolva. Halálával kerületünk a felső-zepléni egyházmegye, egyetemes egyházunk egy kiváló embert veszített, nem is szólva arról, hogy mi a vesztesége a családnak, a társadalomnak, az igazságszolgáltatásnak, a hazának. A 60 évet élt férfiú életének tüzetes méltatása felső-zepléni egyházmegyénknek lesz a feladata és az iránta az emlékezte iránti mély hódolatból ilyképen is lefogja róni halálját nagynevű gondnoka iránt. E sorok csupán temetésének leírására szánvák. Bernáth Elemér hosszú, kínos szenvedés után f. hó 11-én este 10 órakor hűnyt el Debrecenben. Holttestét f. hó 12-én ravatalozták fel a debreceni kir. tábla palotájában, ahol egymást érték a résztvevőket kifejező küldöttségek s a magánosok százai. Koszorúkat tettek a ravatalra: „Felejtethetlen elnökének — a debreceni kir. tábla tagjai; „kiváló elnökének“ — a debreceni kir. főügyész tagjai; „Az igazság bajnokának, — a debreceni kir. törvényszék, kir. ügyészség és járásbíróság“ „Zilahi kir. törvényszék és kerületében lévő járásbíróságok — szeretett elnökének.“ „Kegyelete jeléül — a máramaroszigeti kir. törvényszék s a hozzá tartozó járásbíróságok.“ „Felejtethetlen gondnokának — a felső-zepléni ev. ref. egyházmegye.“ „Szeretve tisztelt gondnokának — a magyarsági ev. ref. egyház.“ „Elemérnek — Győző (Bernáth)“ „Szeretett jó Atyáknak — Aladár és Sarolta (Bernáth)“ „Szeretett jó Atyámnak — Béla“ (Bernáth) „Nagyapának — Gyula és Borbála“ (Bernáth) „Margit és László“ — (Bernáth) „Az igaz barátoknak és szeretett rokonoknak — Bernáth Géza.“ Isten veled — Ilona. Ernő“ (Dókus), Szmrecsányi László és Szmrecsányi Elek, Ida — özv. Kállay Aurélné. „Isten veled — Bakó József és neje“ „Isten veled — Lestyán Adorján és neje.“ „A legjobb barátoknak, — Szalay József és neje.“ „Igaz tisztelettel és szeretettel — Gayzágó Béla és családja.“ „Tiszteletünk jeléül — Szűcs Miklós“ „Kedves rokonomnak — Bay Ferencné,“ „Elemérnek — Bernáth István, Jusztna és gyermekeik.“ „Régi barátság jeléül — Kazinczy Gábor“ „Tiszteletünk és szeretetünk jeléül — Bernáth Kálmán és Anna.“ „Szeretett nászunknak — Meczner Béla és neje.“ „Tiszteletünk jeléül — Tóth Aurél.“ „Szeretett barátunknak — Szunyogh Sándor és családja.“ „Legmélyebb részvétünk jeléül — Vinnay Géza és neje.“ „Tiszteletünk jeléül — Kolmenhaier Kálmán és neje.“ „Kegyelete jeléül — Paksy József és neje.“ Udránszky József és Anna“ stb. A temetési szertartás 13-án d. u. 1/2 3 órakor folyt le a kir. tábla parkozott udvarán, mely az óriási résztvevő közönséget alig volt képes befogadni. Ott volt a debreceni kir. tábla s a területén lévő bíróság tagjai teljes számmal, élükön Bernáth Géza államtitkár és Széll Farkas táblai helyettes elnökkel; a vármegye Domahidy Elemér főispán vezetése alatt; a tiszántúli egyházkerület, Debrecen város, a debreceni főiskola, a debreceni egyház tagjai stb. A főiskolai és egyházi énekkar tagjai szebbnél-szebb gyászdalokat énekeltek. Szele György debreceni lelkész imát mondott, Gayzágó Béla kir. táblai tanácselnök megragadó beszédben méltatta az elhunyt működését az igazságszolgáltatás terén s rajzolta azon veszteséget, mely azt halálával érte. Két koszorúkosci alig volt képes befogadni a szebbnél-szebb koszorúk sokaságát, míg a táblai bírák által vitt koporsót a város díszes halottas koporsójára emelték, az egész intelligens gyászoló közönség gyalog kísérte a megboldogultat a vasuti állomásra, hol az énekkarok gyászdalai között vasútra tettek és omló könyvek között indították útnak Sátoraljaúj hely, illetőleg utolsó nyugvóhelye, Magyarság felé. Ezen útra a nagyszámú családtagokon kívül elkísérték, Gayzágó Béla kir. táblai tanácselnök vezetése

alatt Megyeri Géza kuriai bíró, Kazinczy Gábor, Rottler Béla, Szalay József, Olchváry Zoltán, Kolbenheier Kálmán kir. táblai bírák, a kikhez csatlakozott a kassai kir. ítélőtábla küldöttsége Hedry Lőrinc kir. táblabíró vezetése alatt A temetést megelőzőleg az özvegy előtt megjelent a felső-zepléni egyházmegye küldöttsége Tudja Mihály és Dókus Ernő tanácsbírák vezetése alatt. kifejezést adva az egyházmegye nagy fájdalmának és pótolhatlan veszteségének s a ravatalra tették az egyházmegye koszorúját. A holttest M.-Sasra szállított. Az itteni temetésen megjelentek a rokonokon, a Szmrecsányi, a Dókus, a Bernáth-család tagjain kívül, Zemplén vármegye ur. közönségének jókora része, egyházmegyéje lelkészi és tanítói kara, a gondnokok számosan és a köznép a közeli falvakból.

Elkísérte utolsó útjára a debreceni ítélőtábla bírói karának egy küldöttsége. A ravatal az ev. ref. templomban állították fel, borítva a koszorúk sokaságával. 14-én d. u. 3 órakor vette kezdetét a temetés. A lelkészekből és tanítókból alakított énekkar rázendítte a Te benned bízunk kezdetű éneket, melynek első versszaka elhangozván, Hutka József esperes lépett a szószékre és mondott imát, e sorok írója pedig halotti beszédet tartott. A temetőn a családi sírbolt előtt Kozma Antal helybeli lelkész imádkozott, Fejes István s.-a.-ujhelyi lelkész búcsúztatót tartott, Megyeri Géza pedig bírótársai nevében ecsetelte az elválás fájdalmas érzéseit. Az őszi hideg esőcseppek összevegyültek a szemekből hullott könnyekkel, mert Bernáth Elemért csak könnyzárpor közt lehetett eltemetni.

Péter Mihály.

— **Lelkészválasztás.** Radácsi István tiszánánai ev. ref. s.-lelkészt a nagy-toronyai (felső-zepléni egyházm.) gyülekezet lelkészül választotta. Isten áldása kísérje az ifjú lelkésznek a toronyai egyházban kifejtendő építő munkásságát!

— **Templomszentelés.** Az ózdi ev. ref. missió-egyház új templomának fölavatása, egyházi ünnepély keretében folyó évi november hó 19-én, vasárnap délelőtt 10 órakor fog megtartatni. Az ünnepély sorrendje a következő: üdvözlő karének, előadja az olvasó-egyleti dalárda. A templom kulcsainak átadása, harangok megszólaltatása s bevonulás a templomba. Kezde-ének. Közének. Gyülekezeti nagyének. Felavató ima. Végzi Kun Bertalan ev. ref. püspök úr, vagy akadályoztatás esetén Vadász Pál egyházmegyei esperes. Karének, előadja az olvasó-egyleti dalárda. Alkalmi egyházi beszéd. Tartja Szuhay Benedek egyházmegyei főjegyző. Gyülekezeti ének. 130. dicséret, 5-ik vers. Uri szent vacsora-osztás. Végzik Bodnár István és Rozgonyi László lelkészek. Keresztelés és esketés. Végzik Szentmártony Dániel és Tóth János lelkészek. A templomépítés története. Felolvassa Osváth Zoltán helybeli lelkész. Zárának. 233. dicséret, 8-ik vers. Hymnus. Éneklő a dalárda és a gyülekezet. Az ünnepély napján este nyolc órakor hangverseny tartatik.

— **A gömöri e.-megyében** üresedésben levő gondnoki hivatalra beadott szavazatok nov. 15-én bontattak fel, — 46 szavazatból 33 szavazattal Bornemissza László (alispán) választatott meg. A papi aljegyzőségre új szavazás lesz: Réz László és Réthy Andor között.

— **Örömnép Radnóton.** A radnóti erős, buzgó gyülekezet október 22-én felemelő hatású örömnépet ült. Ekkor szenteltetett fel az Angster József pécsi műorgonakészítő kezéből kikerült 12 fő- és nyolc

mellékváltozatú orgonája. A felszentelő-imát Czinke István rimaszombati lelkész, a predikációt Varga Antal bátkai lelkész tartotta, az úrvacsorai agendázást Molnár József naprágyi lelkész végezte. Mind a három lelkész nagy elhivatottságra valló szereplése áhítatra gerjesztő, meggyőző és bensőséges volt. A gyülekező és fennálló-éneket még a régi rendszer szerint, diktálás után énekelte el a gyülekezet, de már a nagy éneket (37. dics. 1. 2. verse) az új orgona kísérete mellett. Gáspár János rimaszécsi jeles orgonista játszott rajta nemes izléssel és biztos tudással. Angster orgonája valóban királyi hangszer. Érces, ragyogó hangja nagyon alkalmas az erőteljes kálvinista gyülekezet buzgó éneklésének a kíséréséhez. Erre az orgonaszentelő alkalomra a tíz évvel ezelőtt felszentelt új templom újból kitisztított, illetve Tóth Béla rimaszombati építésmérnök tervezete szerint átfestett, nemes egyszerűséggel, de oly meglepő szépséggel, hogy minden belépőre a „fenséges” hatását gyakorolja. Ez a radnóti templom úgy, ahogyan áll, remek számba megy s megközelíti, vagy talán felül is múlja nemes szépségben a spataki reformátusok gyönyörű templomát is. A gyülekezet, amely hosszú éveken át roppant sokat áldozott templomára, most már maga is befejezettnek tekinti a munkáját és boldognak érzi magát. A templom összes költsége felülmúlja a 65000 koronát, melyből az új orgonára körülbelül 4000 korona esik. Az egyház pár évvel ezelőtt épített paróchiát is, mintegy 10 ezer korona költséggel. Iskoláját, amely különben a 80-as évek elején renovált, most akarja korszerűen újból átalakítani. Ezek a nagy áldozatok és sok fáradságot igénylő építkezések fényes bizonyosságai a radnóti gyülekezet, lelkész és előjáróság buzgalmanak. E község vármegyénkben már régen kiérdemelte lelkes, hazafias és mindenkor független irányú, egységes magatartásáért az „erős” Radnót nevezetét. Most már az egyházi téren is buzgalommal és áldozatkészséggel az erős Radnót vezet. Vezet azzal is, hogy nemcsak a hazának ad Pósa Lajosokat, hanem egyházunknak is nevel időről-időre szép számban erős hitű és jellemű lelképászorokat. E kis gyülekezetből ez idő szerint négy fiatal pap működik egyházkerületünk területén. (Pósa Lajos radnóti, Varga Antal bátkai, Pál Ferenc hubói és Pósa Péter kiskövesdi lelkészek.) A helybeli lelkész „Örömnapok” cím alatt egy 36 oldalra terjedő füzetcskét adott ki, amelyben lelkes örömmel és gyülekezete felvirágoztatásáért élő, őszinte, igaz szeretettel számol be egyházának örömnapjairól, a templom s toronyépítés történetéről, a toronygombtétel, a templomszentelés az orgonakészítés és szentelés örömnapjairól és a kegyes-adományokról. (Ára 60 fillér) A derék kis mű Pósa Lajosnak van ajánlva, ezekkel a szavakkal: „Nagyságos Pósa Lajos úrnak, a Nemes Pósa Familia nagynevű tagjának, szülőfalum örök büszkeségének, a magyar nemzet édes szavú, lánglelkű, dalnokának „Pósa bácsi”-nak, rokoni szeretettel: Pósa Lajos.” Legyen a radnóti gyülekezet erős vára időtlen időig a magyar kálvinistaságnak! Legyen papja áldott, előjárói igazak, népe boldog! ó.

— **Adomány.** Gulyás Benő mezőcsáti ref. lelkész a Mitrovics-alapra nov. 7-én 6 koronát küldött.

— **A budapesti ev. ref. vallástanító lelkészek** kérvényt intéztek a zsinathoz s tekintettel a vallásoktatás fontosságára és a vallástanítók egyházjogi helyzetének bizonytalanságára, kívánják: 1. hogy ne vallástanítóknak, hanem — lelkészi jellegük kiemelésé és lelkészi jogaik szembetűnővé tétele végett — „val-

lástanító lelkészek”-nek neveztessenek. 2. A presbyteriumban helyök legyen legalább információ szempontjából — mindnyájuknak. 3. Az egyházmegyei gyűléseken szavazati joguk legyen az egyházközségi rendes lelkészi állások számához képest. 4. Az egyházkerületen a kebelbeli vallástanító-lelkészek szavazatával három évre választva 2—2 képviselő vehessen részt közülök, mint rendes tag. 5. A törvénytervezet 134. §-ába a különféle lelkészek sorába szintén felvételesenek s tanácsbírákká, esperesekké stb. választhatók legyenek s végül a törvénytervezet 246. §-a a vallástanító-lelkészek alkalmazását illetőleg, módosítandó. A nyomtatásban szétküldözött kérvény minden pontjában komoly és a legteljesebb figyelemre méltó s hisszük, hogy a zsinaton méltó visszhangra talál.

— **Az a.-borsodi ev. ref. tanító-egylet** gyűléséről szóló tudósítás téves állításaira szolgáljanak rövid válaszul a következők. Az őszi egyházkerületi közgyűlés. jegyzőkönyve 31-ik c) pontja szerint, ekként határozott: „tekintve, hogy újabb tankönyv előállítása akár pályázathirdetés, akár megbízás útján legalább is egy évet igényel: a Csontos-féle történelmet még egy évig használatban hagyja s a tanítókat annak tanítására kötelezi.”

— Egészen világos tehát, hogy még nem véletlen ki a népiskolai használat alól s aki nem tanítja, az egyházkerület régi határozata értelmében várhatja megérdemelt büntetését. Hiba tehát a tanító-egyletnek tudva vagy nem tudva olyan téves állítást terjesztetni, melynek káros hatása a tankönyv-megrendelésben már eddig is érezhető. A második téves állítás, hogy t. i. „az ismétlődő iskolások olvasókönyve a Sárospataki Irodalmi Kör főbizománysánál nem tartatik kellő számban raktáron, minek következtében többek többszöri megkeresésre sem tudták azt beszerezni” a tényállással, a valósággal homlokegyenest ellenkezik. A valóság ez: kinyomatott e könyv 1903. végén, 5250 példányban. Átvette a raktár e példányokat 1904. júliusban. Egyházkerületünk a kinyomatást jelentésem alapján tudomásul vette, kötelező használatát elrendelte. (Lásd szépsi őszi gyűlés 1904. szept. 25—27. 20-dik h) pontját.) Bevezettem az iskolalátogatók statisztikai táblázatába s ilyen módon arról egyházkerületünk minden tanítójának, ha másképpen nem, az 1904-dik évi látogatások alkalmával értesülnie kellett. Trócsányi főbizománys kivett 1904. szept. 19-én 250 példányt, melyből nála még ma is raktáron van 80 db. Lővi. miskolci albizománysnál is a hozzá küldött 50 darabból, bizonyosan szerezhető. Ime nem az a baj tehát, hogy nincs raktáron, hanem az, hogy nincsenek megrendelők. A tanügyi bizottság jelentése szerint ismétlődő iskolába járt az 1903—4. isk. évben 7984 gyermek, az 1904—5. isk. évben 8590. A raktáron heverő 500 példánynak tehát e két év alatt már legalább is fele részben el kellett volna fogynia. Ugy áll azonban, fájdalom, hogy némelyik egyházmegyéből még egyetlen egy példánykát sem rendeltek meg. Megrendelés nélkül ingyen, nem lehet küldeni; hogy pedig a főbizománys megrendelésre ne küldené, hihetetlen, képtelenség. Nagyon üdvös és szükséges volna tehát, ha a tudósító ebből az állításából: „többek többszöri megrendelésre” csak legalább egyet is igazolna, a cél érdekében s a tanítóegylet reputációja szempontjából.

M. P. M.

— **Az Országos Középiskolai Tanáregyesület miskolci köre** f. hó 11-én d. u. 3 órakor a ref. felsőbb leányiskola nagytermében ülést tartott. A kör miskolci tagjain kívül megjelentek még Gálffy Ignác áll. felső keresk. isk. igazgató, Putnoki István ref. elemi isk. igazgató-tanító, Nagy Bertalan és Péter József tanítók és az ev. ref. felsőbb leányiskola tanítónői. Pores

János elnök meleg szavakkal üdvözölte a kört első felolvasó-ülése alkalmából, céljául tűzve ki a központi egyesület céljainak szűkebb körben való szolgálatát. Az alakuló ülés jegyzőkönyvének felolvasása után *Mitrovics Gyula dr.* felsőbb leányisk. igazgató tartott felolvasást a következő címmel: „*A magyar irodalomtörténet tanítása a felsőbb leányiskolákban.*” A felolvasó a tantervből indul ki, amely szerint az irodalomtörténet csak a VI. (utolsó) osztálynak az anyaga. Mivel irodalmunk történeti áttekintése 1 év alatt szinte lehetetlen, a növendékek munkájának megkönnyítése és alaposabbá tétele céljából helyesebbnek tartaná, ha az írásművek elméletével kapcsolatban az irodalomtörténet tanítása már a IV. osztályban megkezdődne és folytatódna az V-ben. Így a VI. osztály számára az anyag egészen megbíráhatóvá válnék, mert ekkorra már igazán csak az áttekintés, összefoglalás és kiegészítés maradna. De másrészt azért még ekkor is elég dolgot adna. Felolvasó eme gondolatának, melyet különben előtte más vonatkozásokban már mások is megpendítettek, — amint maga is hangsúlyozta — egy kis lélektani alapvetést is ad. Felolvasása végén erősen hangsúlyozta, hogy az irodalomtörténet tanításának mindenütt, de különösen a leányoknál inductív rendszeren kell alapulnia. Előadását azzal végzi, hogy nevelésünk történelmi irányzatára nagy gondot kell fordítanunk s nőink irodalmi műveltségének is erős történeti háttérrel kell adnunk, hogy az idegen kulturális és irodalmi áramlatok, továbbá magasabb társadalmi helyzetű nőink műveltségének németes, franciás és angolos iránya s végül a faji beolváztás ellentétes hatása mellett is műveltségünk nemzeti jellegét és faji sajátosságait a történeti kapcsolatokkal ezen a ponton is erősítsük. A fejtegetések élénk visszhangot keltettek. Hozzászólottak *Kovács Gábor dr.* ref. főgimn. igazgató és *Csallóközi Jenő* kir. kath. gimn. tanár. akik nagyjából megerősítették a felolvasó fejtegetéseit. Azután az ügyrendet állapították meg, amely szerint minden második hó első szombatján felolvasó-ülést tartanak. Este a Polgár egyesületben barátságos vacsorára gyűltek össze a kör tagjai. A kör a tisztikart még a múlt isk. év végén megalakította: elnökökké *Póros János* ev. ref. ny. főgimn. tanárt, alelnökké *Bajay Amand* királyi kath. gimn. tanárt, s minorita-rendházi főnököt, s *Bodor István* rimaszombati egyesült prot. főgimn. tanárt, titkárrá *Mitrovics Gyula dr.* ref. felsőbb leányisk. igazgatót, pénztárnokká *Csorba György* ev. ref. főgimn. tanárt, a központi (budapesti) választmány tagjává ugyancsak *Mitrovics Gyula* igazgatót választották meg.

— **Szemere László**, jogakadémiánk I. éves hallgatója a Budapesti Egyetemi Atlétikai Klub által a Szemere Miklós püsztaszentlőrinci lövőtelepén f. hó 12-én rendezett országos céllövő-versenyen — 24 versenyző s 10 nyertes között — a *harmadik díjat* (1. Manlicher-féle céllövő-puska, a Szemere-család ezüst címerével s a címer alsó részén e felirással: „Caput gloriæ virtus.” 2. bronz-érem) nyerte el.

A Sárospataki Kalendárium t. megrendelőit az Irodalmi Kör értesíti, hogy a naptárak szétküldése már folyamatban van.

Circus. Gazdag L. jó hírnevű műlovardája jól szervezett társulatával városunkba érkezett s előadásait megkezdette.

Egy millió korona. Mennyi egy millió korona? Óriási összeg, melynek évi 4%-os kamata gondatlan úri életet biztosít boldog birtokosának. Egy millió egy

koronás 80 nagy zsákot töltene meg, minek elszállításához 5 szekér szükséges. Ugyanezen összeg egymás mellé helyezve 25 kilométer hosszúságú vonalat foglalna be; oly távolság ez, melyet gőzvasút körülbelül egy óra, a katona pedig 6 óra alatt tesz meg. Ha egy millió koronát egymás fölé raknánk, úgy egy oszlopot nyernénk, amely Magyarország legmagasabb hegyénél, a Lomnici-csúcsnál magasabb lenne. Ily nagy összeget, egy millió koronát szerezhet bárki, ha Trócsányi B. könyvkereskedésében Sárospatak szerencse osztálysorsjegyet vásárol. $\frac{1}{8}$ -ad ára 1.50 korona. Bővebbet a hirdetési rovat nyújt.

— **Újítás az ékszerek vásárlása körül.** Számos panaszból tudjuk, hogy a vidéki közönség mindig megkárosult, valahányszor ékszer és óraszükségletét külföldi cégek árjegyzékei alapján próbálta fedezni. Dacára ennek, rengeteg annak az összegnek a száma, amit hangesztos hirdetések által félrevezetett közönségünk évenként az ellenséges érzelmű Ausztriába órákért és ékszerekért küld és kapja érte az ipartemékek salakját, oly árút, melyet az illetők saját hazájukban képtelenek eladni és ha azokat a magyar közönség előre látná, szintén nem venné meg.

Ezen visszaélésen segitendő, *Polgár Kálmán* műórás és ékszerész (üzlete Budapesten, Erzsébet-körút 29.) olyképp remél segíteni, hogy ezután vidéki komoly vevőinek terjedelmes választékot küld óra és ékszerárúkból. Annak a komoly vidéki vevőnek, aki ezután ékszerféléit óhajt vásárolni, nem kell többé, mint a közmondás is mondja, „zsákba macskát” venni, hanem felkeresheti bizalommal a nevezett céget és kap bő választékot. Ez a berendezés szoliditása önmagát dicséri és általa a nevezett műórás érdemeit szerez arra, hogy a hazafias magyar közönség pártfogásában részesítse.

Szerkesztői üzenetek.

Dr. K. L. A felvetett kérdésben egyházunk álláspontja világos és határozott. A nők vagy világiak által — habár szükség esetében — végzett keresztelest, ellentétben a kath. egyház felfogásával, nem ismeri el, érvényesnek nem tekinti; helytelenítvén ama nézetet, hogy a keresztség nélkül elhalt kisdédek elkárhoznak. A hely. conf. szerint a keresztség az anyae gyházi szolgálathoz tartozik; hazai zsinataink több rendbeli határozatai e tekintetben egyöntetűleg intézkednek. Már az a 1562. debreceni hitvallás kimondja, hogy a „szentlélekkel együtt megtöltjük az ígé és sákramentumok, keresztség és urvacsora kiszolgálását az asszonyoknak és törvényesen nem választott nem hívott és fel nem avatott személyeknek.” Hasonló intézkedés van a nőkre a hercegszöllősi cikke 37 szakaszában. De leghatározottabban szól a szatmárnémeti kánonok 58 cikke, mely előrebocsátván, hogy a keresztség feladását azokra bízta Krisztus, akikre az evangelium hirdetését t. i. az apostolokra azok igazi utódaira, mint *szabályszerűleg hívott és ordinált pásztorokra*, megtiltja a nők és világiak által végzendő keresztséget s a következő sanctiót állapítja meg: *Quæunque ergo et quicunque temere in fictio illo necessitatis casu, quem falsa de absoluta baptismi necessitate opinio peperit citra vocationem baptisandi jûs et facultatem sibi vindicaverint, solennitèr excommunicentur et ab iis baptisati pronon baptisatis habiti, a ministro ecclesiae legitime baptiscentur.* Nyilvánvaló eszerint, hogy a nők vagy világiak által — habár szükség esetén — megkeresztelt gyermek a ref. egyház kötelekébe felvettnek nem tekintetik s az egyetemes papság elve a keresztelestnél épen nem érvényesülhet; azt ide magyarázni nem lehet.

P. M. G.-s. Köszönet a szíves tudósításért; amit még lehet, a jövő számban közlünk. — **P. M. E.-y.** Már elébb kaptunk ugyane tárgyban tudósítást s nyomdába is adtuk. Külön levélben mondjuk el a többi mondani valót. — **R. L.** Továbbra is kerjük lelkes jóindulatát. A sok alkalmi dolog nagyon igénybe veszi lapuukat; mindent nem közölhetünk. — **V. L.** Az illetőnek a gyűjtfővet elküldjük. A jelzett tudósítás már itt van.

TARTALOM. *dr. Zsindely István:* Bernáth Elemér. — *Demeter Bertalan:* Knox János (Folytatás). — *Radócsi György:* Az ev. ref. konventről. — *Hodossy Béla:* Új orgonák az ev. ref. egyházakban. — *Sz. K. és B. J.:* Két ref. nőegylet életéből. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Óriási szerencse Gaedickénél!

Utólérhetetlen gyűjtődém szerencséje. Hiszen Magyarországon úgyszólván nincsen város, hol **Gaedicke** egy vagy több nyereményt ne fizetett volna. Rövid időn belül a következő nyereményeket fizettem ki szerencsés vevőimnek:

A nagy jutalmat **602.000** koronát a 62.551 számra

háromszor a nagy főnyereményt **400.000** koronát a 11119 számra,
400.000 " " 28916 "
400.000 " " 33464 "

háromszor a **100.000** koronát, továbbá a **70.000**, négyszer **60.000** és igen sok **30.000**, **25.000**, **20.000**, **15.000** és **10.000** koronás nyereményeket. A legközelebbi XVII-ik sorsjátéknál mely újból **55.000 nyer. és 110.000 sorsjegyből áll, 14.000.000 kor. sorsoltatik ki.**

Főnyeremény esetleg 1 millió korona.

Továbbá 1 nagy jutalom à **600.000**, 1 nyeremény à **400.000**, 1 à **200.000**, 2 à **100.000**, 1 à **90.000**, 2 à **80.000**, 1 à **70.000**, 2 à **60.000**, **50.000**, **40.000**, 5 à **30.000**, **25.000**, 8 **20.000**, 8 à **15.000**, 36 à **10.000**, 67 à **5000** stb., stb

Az eredeti sorsjegyek árai:

Egy nyolcad	Egy negyed	Egy fél	Egy egész	kor.
1.50	3.—	6.—	12.—	

melyek az összeg előzetes beküldése, avagy utánvétellel küldetnek szét. Hivatalos játéktérvek, valamint postai befizetési lapok ingyen és bérmentve. — A november hó 23-iki húzáshoz kérem mielőbbi becses rendelését hozzám juttatni.

GAEDICKE A. bankház Budapest, Kossuth Lajos-utca 11-ik szám.
 Sorsjegyek kaphatók Spitz Antalnál Sárospatakon.

Óriási szerencséje van annak, aki 60,000 koronát tud nyerni. Mintán pedig ily szerencsés számú **Osztálysorsjegyek**

itt helyben Trócsányi B.-nél is kaphatók, ajánlatos, ha nála egy sorsjegyet vásárol és azzal **kipróbálja szerencsáját!**

Sorsjegyek árai, míg a készlet tart, a következő: Egész 6 frt, fél 3 frt, negyed 1 frt 50 kr. és nyolcad 75 kr.

Kifizetésre kerül pedig 55,000 nyeremény. Minden második sorsjegy nyer. Húzás november 23—24-én.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
 köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuak

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. — Próbadoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszertár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógyszertárainban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
 csakhamar meggyógyított!

Előfizetési felhívás.**„A vallások reformja“**

című világra szóló munkára, mi-
iránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklődik, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv boltiára
leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.**

A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forin-
tot. — Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII, Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1890. évi kiállítá-
son „Nagy díszoklevél“
és „Ferencz József lovag-
renddel“, az 1904-ik évi
veszprémi kiállításon az
arany éremmel kitün-
tetve. Készít kellemes és
tömör hangú, legjobb és
legújabb rendszerű or-
gonákat. Elvállal javítá-
sokat és átalakításokat.
Kisebb orgonák kész-
letben vannak. — Szolid
munka és jutányos árak.

Az orgonák jóságát mi
sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár ala-
pítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve
és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

SÁRKÁNY S. bankháza BUDAPEST

VI., Ó-utca 6. — A magyar kir. szab. Osztálysorsjáték főárusítója. Sürgőnycím: — Sárkányék Budapest.

Telefon 80—89. Folyó számla: Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál és a magy. kir. postatakarékpénztárnál. Telefon 80—89

Legmagasabb pénzkölesönt nyujtok sorsjegyekre és értékpapírokra, bárhol elzalogosított sorsjegyeket saját pénzzel kiváltak és ezekre nagyobb köl-
csönt adok; letétjegy, zálogjegy beküldendő. Kedvező feltételek mellett a kölcsön részletekben is visszafizethető. Budapesti és vidéki kereskedőknek, iparosoknak váltóit leszámítolom és könnyen törleszthető váltó és személyhitelt nyujtok.

Tisztvielők és katonatisztek amortizációs kölcsönt kaphatnak. Háztulajdonosok és földbirto-
kosoknak II-ik és III-ik helyre való betáblázásra azonnal folyó-
síthatok. — Semmiféle előleges jutalékot nem kérek, úgyszintén minden levelet, válaszbélyeg nélkül is, rögtön elintézek.

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA Budapest, VI., Ó-utca 6. 25 év óta törvényszékieleg bejegyzett cég.

Megjegyzés: A XVII-ik sorsjáték I-ső osztályú sorsjegyei már megjelentek és kérem egyúttal b. megrendeléseit, a legjobb és
legpontosabb kiszolgálásról előre biztosítom, minden nyereményt azonnal kifizetek. — A következő szerencse szá-
mokat ajánlom, mert ezek nagy nyereménnyel még nem lettek kisorsolva:

2979	12128	12953	16065	35733	44596
51325	58762	80847	99191	101580	105655

Kivágandó!

MEGRENDELO-LAP.

Kivágandó!

SÁRKÁNY S. BANKHÁZA BUDAPEST, VI. KER., Ó-ÚTCA 6.

Megrendelem önöknél a számú egész, fél, negyed, nyolcad sorsjegyet és ennek árát
postautalvánnyal küldöm.
kérem utánvenni.

A nem kívántat tessék áthúzni.

Név:

Lakhely, u. p.:

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak:		Negyed "	6 "
		DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN		Nyolcad "	3 "

Liturgiánk hamupipőkéje.

Az Isten szentelje meg ezt a mi konventünket, — minden tisztelettel legyen mondva, — hogy nem kell neki sem az énekügy reformja, sem a liturgia reformja — és mégis rajtunk csördül a csapó, vidéki minorum gentiumon, hogy nem tudunk modern tartalmat önteni a vallás keretébe!

Hogy nem ért még meg kellőleg, hogy várunk kell vele, hogy népünk vallásos konservativismusa nem bírja még meg az újítást . . . és a többi!!

A másik oldala a dolognak, untig hangoztatva: hogy penészes maradiságban élünk, istenitiszteletünknek nincs semmi vonzóereje, a felemelő és megszentelő szépnek semmi nyoma nálunk s mindezeknek tetejébe a kellő tudástól is kikopunk lassacskán, hogy az értelemre hassunk legalább egyházi beszédünkben! . . .

Megint, — minden tisztelettel legyen mondva, — sohasem láttam és tapasztaltam sehol azt a vallásos konservativismust, mely útját állaná az okos javításnak. Mikor a mi hatósági gyűléseinken is szóba hozta egyik-másik lelkész társ ezt a *mumust*, egyetlen konkrét esetet sem tudott felhozni senki, csak a saját véleményét hangsúlyozta, minden megbízás nélkül. De arra igenis volt példa elég, hogy a nép az új énekest nagyon megszerette és szívesen elállott a Zebaóth Isten mellől a kegyelmes mennyei Atyához! Még azt is megtették itt-ott, hogy leirkálták az új énekeket s már nem is akarnak a régihez visszatérni.

Elettani képtelenség, hogy a vallásos szív és lélek ne törekedjék a *hathatósabb* után. A megszokotthoz ragaszkodni csak azért, mert megszokott, nem fekszik emberi természetünkben. Sőt épen az ellenkezője munkál minden előhaladásra. Aztán ha a harangozó és a hozzá hasonló állapítják meg a vallásos igazságot és annak formáit, akkor inkább őket kell a zöld-asztalhoz és a katedrába bocsátani, hadd beszéljenek ők. Teljes meggyőződéssel hiszem és vallom, hogy ha a népre bíztuk volna e kérdés eldöntését, — persze, nem a képviselő- és egyéb választások módjában, — egy hatalmas kalvinista plebiscitum már megteremtette volna az új énekest és új liturgiát is. Hiszen, hogy egy-két anyámasszony elszunyókál szívesen a megszokott egyhangú csapáson s nem szívesen térne új ösvényre, ebből még nem következik, hogy ma is paticsból emeljük a templom falát! Meg aztán elvégre is egy nagy íróval szólva: „ami jó, az hatékony s termékenyítő; tért, táplálékot s barátokat szerez magának. Az egészséges, ép gyümölcs magot terem, a kores nem. A folyó maga készíti partjait s

minden jogosult eszme készíti csatornáit stb.“ Mikor mi is orgonát emlegettünk, némely öreg asszonyok előre szörnyűködtek még a gondolata ellen is; mikor komolyan tervbe vettük, azzal fenyegetőztek, hogy sose jönnék templomba, mikor készen volt és megszólalt, az ő megfogytakozott ábrázatjukon folydogált legbővebben az öröm és hálaadás könyűje s hozták özvegyi filléreiket örömmel és kész szívvel.

Ilyen az a sokat emlegetett vallásos konzervativizmus, *magyarán* így is fordíthatnánk: *lelki szegénység*. Az evangéliumokból nem ezt tanuljuk. Azt tanuljuk, hogy az élet fejlődés. „Legyetek tökéletesek!“ A mennyei Atya minden elgondolható és elképzelhető jónak és szépnek alakja és tartalma. *Felé* közelíteni azt teszi, hogy folyvást jobbat, szebbet létesíteni alakban és tartalomban, szellemben és erkölcsben; összes érzéseink által felfogható és tiszta gyönyörködtető hatásokban. Az igazán vallásos lélek és szív az egyházi cselekvényekben egy Jákób-lajtorját kíván, melyen Isten angyalai hozzá leszálljanak s őt magukkal vigyék abba a szent ihlet-szülte fényes ködbe, melyben Krisztus Urunk a nagy prófétákkal társalkodott s ábrázatán a földiesség pora helyett égi fény ragyogott. Igaz valójában úgy kellene lenni, hogy midőn elhagyjuk Istennek házát, úgy hagyjuk el, mint a mennyország kapuját, égi derű a szívben, mennyei erő a lélekben s hegyeket mozgató hit minden idegszállunkban.

Maradjunk most — csak az éneklésnél.

Ez a *Hamupipőke* mióta várja már a szabadítókirályfit, hogy megérdemelt aranykoronáját fejére téve, oda emelje, ahova való: az Úr trónja elé . . .

„Az igaz ember énekel és vígad.“

Szívesen elfogadom, hogy ref. istentiszteletünk közponja az igehirdetés, Krisztus Urunk szerint *magvetés*; de ennek a magnak alkalmas melegágyat énekléssel készítünk, porhanyó barázdát énekléssel szántogatunk. Ime Krisztus Urunk, a legegyszerűbb természeti példával áll elibünk, hogy ha a testi kenyérmagnál elhagytuk az ős bárkából kikerült ekeszerszámot s ma már villamos motor húzza a mélyen járó acélekéket, hát a lélek szellemerkölcsi magvetésénél még most is a kétágú tuskóból faragott ekénél tartunk! . . . Én, is átolvasgattam azokat az ismertetéseket, bírálatokat, melyeket részint egyesek, részint testületek nyilvánítottak az időnként megjelent énekfüzetek felett; főként legutóbb az úgynevezett *próba-énekes* értékelésénél. Magam is résztvettem ilyen testületi, bírálatos megállapodásoknál s újra és újra minden tisztelettel legyen mondva, az ilyen testületi bírálatok kilenc-tizedrészben inkább hangulat szüleményei.

Lapunk jelen számához 1/2 ív melléklet van csatolva.

Megbízunk szokás szerint egy arravalónak gondolt társunkat, aki megcsinálja a maga dolgát s előadja a maga tudása, hangulata és érdeke szerint. A hallgatóság sokkal lojálisabb legtöbb esetben, semhogy ellenzéket alkotna s így jön létre a testületi bírálat és megállapodás. Így megy ez mindenütt, ha őszinték akarunk lenni. *Mert ha nem így menne, hogyan állhatna elő az a sok ellenkezés, ellenmondás, kicsinyes szörszálhasogatás, nevetségesen üres semmitmondás*, melyekre joggal mutatott az énekügyi-bizottság elnöke. Magunk választottuk ki a legarravalóbb embereinket, akik tudással, ihletökkel, készségökkel mindent megtettek, amit a többiek együttvéve nem tehettek meg s minő cinizmus kell ahhoz, egész egyházegyetemünket mélyen megalázó cinizmus, hogy magunk alatt levágjuk a fát. Nemcsak a szövegre, a dallamra nézve is, egyházegyetemünk legképzettebb énekesei elismerő megnyugvással állottak meg az új élet küszöbén s szent Dávid hárfája mintegy újra hűrozva várta a modern idők karmesterének kezdő jeladását, midőn hogy történt, mint történt, senki sem tudná *komolyan* megmondani, mintha a kórus alól, egy bűvös hatalom kirántotta volna a pódiumot s csak a kénkö-szag maradt vissza a várakozók tüdőjére.

Mindenesetre igen nagy nyavalyánk a pártikularis érdekek túlságos dédelgetése, a személyi hiúságok legyezgetése. Egységes, egyetemes közérdekben a helyzet magaslatára nem tudunk emelkedni. Ez is a ker. jellem hiányára mutat. Az a férfias lélekerő, mely saját kicsinyes érdekeit föltétlenül félredobja a közös útjából — ez a nagy célok kivételének első lépése.

Énekügyünknel is szembeszökően láthatjuk e gyengeségünket. Még ma is vitatkoznak azon némely kerületeink, hogy a régi idők *gonosz szelleme* melyiknek biztosította az énekeskönyv kiadási jogát, illetve *a jog után csepegő haszongarasokat*. Hiába, e haszongarasok mintegy fundamentum-kövek egy tanári katedrához! . . . Ezért aztán némely új ének lehet nagyon rossz és általában az új énekes nem használható.

Aztán az *erdélyi specialitások* . . .

Erről érdemes bővebben megemlékezni. A *próba-énekessel* legrészletesebben foglalkozott Seprődy János kolozsvári énektanár a Prot. Szemle 1904. évi 3. dik számában. Végeredményében végighempergette a sárgaföld iszapos pocsolyájában s úgy találta föl a vallásos éneklő szív asztalára. Igazán sajnálnivaló, hogy e különben alapos, komoly gondolkodású ifjú énektanár annyira indulatba jött a patriotizmus túltengése miatt. Bírálatos ismertetésében annyi elfogultság, kicsinyes szörszálhasogatás, egymásnak ellenmondó tárgyaltalan szóbeszéd, hangulatos üres frázis és néha botrányos gyerekeskedés található, hogy nem annyira komoly, tárgyilagos bírálatnak, mint tendenciózus okvetlenkedésnek lehet nevezni. Tessék csak tisztalátású szemmel és vallásos érzésű szívvel átolvasni ezt a részletes Seprődy-féle bírálatos ismertetést és lehetetlen, hogy jóakarátú komoly dolognak tartsuk. Boszankodik afelett, hogy az erdélyi énekes nem lett szerinte kellő figyelemben tartva s mert az erdélyi kántorok, akik „igazán hihetetlen, de végtelenül jellemző a helyzetre (ezek Seprődy szavai), hogy nem is olyan öreg kántorok, még ma is a Botos-féle *ló-kótából* kózzák magokat s közönségöket“ — nem tudnának az új egységes énekhez alkalmazkodni, *tehát . . . rossz az új énekes!*

Hogy minő tiszta ker. szemüvegen át ítélte el Seprődy János az új énekest, pár jellemző példát felmutatok — a magam igazolása végett is.

Alaphangulátára egészen jellemző a 117. énekről szóló következő bírálat:

„117. különösen kezdődik: Vedd el jutalmadat, Krisztus, ki magadat *megüresítéd* vala. Itt a szokatlan ige-időn kívül, hogy a „megüresítéd“ alatt mit kell érteni, csak a legtudósabb dogmatikusok tudják eldönteni. Ez azonban ránk, avatatlanokra egyáltalában nem tartozik. Mi értelmét nem látjuk s gondolom, ez az irányadó szempont, amiből nézni kell az énekeskönyvet.“

„*Mi értelmét nem látjuk s gondolom, ez az irányadó szempont, amiből nézni kell az énekeskönyvet.*“ Újra leírtam e *hangulatos* kiinduló pontot a bírálatos ismertetéshez. *Szinte kétkedem benne, hogy átgondolta Seprődy János, amit leírt. És ha átgondolta és átértette, ennél sértőbb cinizmussal nem lehetne illetni az énekügyi-bizottságot, de sőt édes mindnyájunkat sem! . . .*

Hogy az énekeskönyv *irányadó szempontja* az értelem hiánya legyen . . . ez mégis több a soknál!

Egyébiránt a „*megüresítéd*“ kifejezés a Krisztusra vonatkozólag oly közönséges dogmatikai jellemzés, amelynek értelmét egy megkonfirmált ref. gyermeknek is tudni kell s bizony sajnálatos, ha egy ref. kollégiumi vallástanár nem tudja, vagy csak gúnyolódni kész felette!

Ehez kvadrál a 38. énekre írt jellemzéséből ím ez: „Nem tartom okvetlenül szükségesnek ezt az elkoptatott papos kifejezést: *megelégtettünk*“

„*Elkoptatott papos kifejezés*“ . . . Mi akar ez lenni, ha nem üres okvetetlenkedés? . . .

Mint igen sok más csipkedése is, amely szerint itt az a baj, hogy keveset változtattak a régin, másutt meg sokat változtattak; — itt nagyon is avúlt, — ott nagyon is új; — itt rövid, ott hosszú és a többi, szörszálhasogatások. Általában igen szívesen időznék én Seprődy Jánossal *ő érdekében* az új próba-ének bírálatánál, midőn is *mélyebbre vetve a hálót*, a vallásos érzésnek elég gyöngyeit halásznánk ki együtt. Ő azonban csak *átgázolt* e szent dolgokon, — amint maga mondja:

„*Most, hogy átgázoltam a részleteken, azt hiszem, jögom van az egészről néhány tanúságot kihozni.*“

Persze, hogy joga van *átgázolni* s aztán tanúskodni így:

„*Az új énekeskönyv elterjesztésének és megkedvelésének csupán egy lehetséges módja van, ha az új minél kevésbé különbözik a régítől.*“

És mégis: *az egész énekeskönyvben legjobban sikerültek az új énekek.*“

De legyen elég. A vége csakugyan az: *delen-dam esse!*

Igazán sajnálni lehet, hogy ez az egyetlen részletesebb ismertetés is annyira egyéni, hangulatos, tendenciózus, hogy komolyan alig vehető. Átolvasgattam aztán a lelkészi értekezleteken felolvasott s legtöbb esetben elfogadott véleményeket, amelyek az e.-megyékre felterjesztve, mint hatósági vélemények lettek aztán elfogadva. Itt is az egyének hangulata dominál egyes kifejezéseken, szavakon, képeken, dogmatikai értelmezéseken lovagolnak leginkább s végeredményében, a pro és contra ítéleteket latbavetve, oly szélsőségeken csapong a vágy és képzelet s a tiszta ítélet elemei oly kavargásban vannak, akár csak a világ teremtetésekor, — hogy elég nagyot mondjak! De mégis, miként az ős özönből kivált a jegecedési központ, úgy nyugodt szemlélet útján bizony kivehető az énekügyi ellentétes szertelenségekből azon általános vélemény, hogy határozottan jobb a réginél

s használatba vehető, — a folyam majd aztán maga készíti ágát s partjait. Még Seprődi János is kíválaszt a 336. énekből 41 kiválót, 16 ban csak egyes szavakat kifogásol, maradhatósna jelez 27-et, megjegyzése nincs 145-re s így a használhatók száma szerinte is elég tisztességes: 229.

Es mégis . . . csak maradjunk a réginel!

Liturgiánk Hamupipőkéje várja tovább a szabadtó királyfit a varázslat hatalma alól.

Vallásos lelkünk égbe emelő szárnya: énekünk csüggedten, erőtlénül verdesi a földet, ha a tiszta magasba emelkedni próbál. Nincs az az erős vallásos ihlet, amelyet füstölgővé ne erőtlénítene gyülekezeti éneklésünk. Iskoláinkban legtöbb helyen futásra kész tet látogatások alkalmával a gyermekek ordítóása, minden érzelem és szív nélkül való hangzavara.

Es mégis . . . csak maradjunk a réginel!

Szemünkre hányják napról-napra, hogy a szekták a mi híveinkből alakúlnak, mert vallásos érzések meletet, melengetőt nem talál nálunk. A *Protestáns* is feljajdul legközelebbi számában a baptisták törvényesítése alkalmából, akik terjeszkednek, hatnak; micsoda világkongresszust tartottak az idén is Londonban, micsoda éneklést a föld legszebb gyülestermében, bizonyítva a lélek erejét, mely nálok él és munkál minden ócsárlás dacára is!

Es mi mégis . . . csak maradjunk a réginel!

Se liturgia, se ének! Legyen úgy, mint régen volt!

Konventünk bölcsesége ezt ítéli jónak anyaszentegyházunk előmenetelére.

Hogy is mondja a kis gyermekvers . . .

*„Azt gondolod, nyertél vele?
Nyertél bizony — visszafele!”*

Bárcsak a zsinati atyák szívébe egy kis fény és melegség áramlana, onnan felül!

Hogy ne volna rejtve soká, gonosz varázslat vesszeje alatt ez az ártatlan Hamupipőke!

Andrássy Kálmán.

Istentiszteleti rendtartás

a magyarországi református keresztyén egyházban.

Javaslat. — Készítette az egyházkerületek bekért véleményeinek tekintetbe vételével az egyet. konventnek, a liturgia egységesítésére kiküldött bizottsága 1905. november hó 5-én tartott ülésében.

(Folytatás.)

MÁSODIK FEJEZET.

A rendkívüli istentiszteleti cselekmények vagy szertartások.

ELSŐ SZAKASZ.

A sákramentumok kiszolgáltatása.

I. A keresztele.

6. §. A keresztele rendes helye, a templom; ideje: rendszerint — az úrvacsora alkalmát kivéve, — a templomi istentisztelet végén, az utolsó éneklés előtt.

Keresztelni rendkívülileg a templomon kívül is és bármikor lehet.

7. §. A templomban való keresztele rendje ez:

1. Fohász. 2. Szertartási beszéd. 3. Szülék vagy

keresztyszülék fogadástétele. 4. Könyörgés. 5. Keresztele. 6. Megáldás. 7. Ének.

8. §. A templomon kívüli keresztele rendje ugyanez, csak az éneklés marad el.

9. §. A nem keresztyén vallásból hozzánk áttérő felnőttek megkeresztelése rendszerint a templomban, a gyülekezet jelenlétében megy végbe; rendkívülileg azonban ez is végrehajtható a templomon kívül is.

Rendje a következő:

1. Fohász. 2. Szertartási beszéd. 3. Kérdések feltevéle. 4. Vallástétel. 5. Megkeresztelés. 6. Az egyházba való felvétel és felhatalmazás az úrvacsorával való élésre. 7. Könyörgés. 8. Miatyánk. 9. Megáldás. 10. Ének. (A templomon kívüli szertartásnál elmarad.)

II. Úrvacsoraosztás.

10. §. Az úrvacsorát rendszerint a templomban, a gyülekezet jelenlétében és részvételével kell kiosztani évenként hatszor, u. m.: böjt másod vasárnap, husvét, pünköst, új-kenyér, új-bor és karácsony alkalmával.

Az úrvacsoraosztást mindig bűnbánati hét előzi meg.

Rendkívülileg a templomon kívül is kiszolgáltatható a betegeknek, foglyoknak és halálraítélteknek.

11. §. Az úrvacsora kiszolgáltatásának rendje ez:

A rendes vasárnapi istentisztelet 1—10. pontig.

1. Fohász. 2. Szertartási beszéd a szerezteségi igék előrebocsátásával. 3. Bűnbánó imádság. 4. Nyilvános vallástétel. 5. Bűnbocsánathirdetés és meghívás az úrasztalához. 6. Ének. 7. A jegyek megáldása. 8. A szentjegyek kiosztása a gyülekezet alkalmi éneke alatt. 9. Bezáró rövid beszéd. 10. Hálaadó imádság. 11. Megáldás. 12. Gyülekezeti ének.

12. §. Az úrvacsoraosztási szertartásnak minde-
nestől az úrasztalánál kell lefolynia.

13. §. A betegek és halálrakészülők úrvacsorázásának rendje a következő:

1. Fohász. 2. Szertartási beszéd a szerezteségi igék alapján, azok elmondásával. 3. Könyörgés bűnbocsánatért, jegyek megáldásáért. 4. Bűnbocsánat hirdetése. 5. A szentjegyek kiosztása. 6. Hálaadás. 7. Áldás.

14. §. Foglyoknak az úrvacsorája lehetőleg teljes szertartással osztandó ki.

MÁSODIK SZAKASZ.

Megáldási és felszentelési szertartások.

I. A konfirmáció.

15. A konfirmáció az öntudatos, önálló egyháztagságra s különösen az úrvacsorával való élésre feljogosító szertartás.

Konfirmálni csak a 12. életévüket betöltött egyéneket szabad.

16. §. A konfirmáció helye rendszerint a templom. A szertartás mindig a gyülekezet jelenlétében, rendes istentisztelet végeztével s mindig oly időpontban hajtandó végre, hogy a konfirmáltak egy hónapon belül vehessenek részt a gyülekezeti úrvacsorában.

17. §. A szertartás rendje ez:

1. A gyülekezet alkalmi éneke. 2. Fohász. 3. Szertartási beszéd. 4. A növendékek kikérdezése, ha az már külön vizsgán meg nem történt. 5. Hitvallomás és fogadástétel. 6. A felvétel kijelentése és felhatalmazás az úrvacsorában való részvételre. 7. A

konfirmáltak éneke. 8. Könyörgés a konfirmáltakért. 9. A konfirmáltak és a gyülekezet megáldása. 10. Eneklés.

18. §. Az áttérők rendszerint épen így konfirmálandók a 7. pont elhagyásával; rendkívülig két tanú jelenlétében is konfirmálhatók.

II. A házasságok esketése.

19. §. Helye rendszerint a templom; ideje lehetőleg az istentisztelet vége.

Rendkívülig azonban nemcsak a templomban, hanem magánházaknál is lehet esketni.

20. §. Az esketés rendje ez:

1. Fohász. 2. Szertartási beszéd. 3. Esketés rövid intelem kíséretében. 4. Könyörgés. 5. Miatyánk. 6. Áldás.

III. Az egyházkezelés (ahol szokásban van).

21. §. Helye: rendszerint a templom; ideje: a köznapi istentisztelet vége. Rendje:

1. Előfohász. 2. Beszéd. 3. Hálaadó ima. 4. Miatyánk. 5. Megáldás.

IV. A temetés.

22. §. A szertartás rendje az eddigi gyakorlat alapján háromféle lehet:

a) Predikációs,

melynek színhelye a templom, lefolyása a következő:

1. Fennálló ének. 2. Főének. 3. Imádság. 4. Isten igéjének hirdetése. 5. Miatyánk. 6. Vigasz és áldás. 7. Ének.

b) Gyászbeszédes vagy orációs

a halottas háznál következőképen:

1. Gyülekezeti ének vagy karének. 2. Fohász. 3. Gyászbeszéd rövid búcsúztatóval. 4. Könyörgés. 5. Miatyánk. 6. Gyülekezeti ének.

c) Könyörgéses

ugyancsak a halottas háznál, eképen:

1. Gyülekezeti vagy karének. 2. Fohász. 3. Könyörgés. 4. Miatyánk. 5. Gyülekezeti ének.

23. §. Az úton való éneklés elmaradhat, ha az egyházközségi közgyűlés úgy határoz.

24. §. Temetés utáni gyászistentiszteletek csak rendkívüli esetekben tarthatók. Rendjük ugyanaz, ami a predikációs temetéseké.

A kiválóbb egyházi és iskolai vezérek érdemeit emlékbeszéd tartásával is lehet méltatni. Ez azonban sohasem istentisztelet.

(Vége köv.)

Jegyzetek az ev. ref. középiskolák 1904/5. évi értesítőiből.

(Vége.)

Érettségi vizsgát tett intézeteinkben 659 ifjú. Ezek közül *jóles* érett volt 88 (13,2%), *jól* érett 135 (20,4%) egyszerűen érett 338 (51,4%), javító vizsgára utasított 84 (12,7%), ismétlésre utasított 14 (2,1%). Legszébb eredménnyel vizsgáztak a nagy-enyediék, mert 28 növendék közül 9 volt jeles osztályzatú. Legsilányabb volt az eredmény Máramaroszigeten és Marosvásárhelyen, ahol 22 ifjú közül egy jeles sem akadt, továbbá Miskolcon, ahol 32 ifjú közül 11 nem találtatott érettnak s Budapesten, ahol a bukottak száma a vizsgát tetteknek majdnem egyharmadát teszi.

Hogy az 1567 egy és két elégtelent kapott tanuló közül hány bocsáttatott javító vizsgára, azt az értesítőkből nem lehet megállapítani; de azt mindenki gondolhatja, hogy szeptember elején sok bajt okoztak a vizsgáló tanároknak, már csak azért is, mert ezek közt ugyancsak bőven akadnak olyan növendékek, akik az egész szünidőt szórakozásra használják s a vizsgára teljesen készületlenül állanak elő. Ez indíthatta a dunamelléki egyházkerületet annak a határozatnak a meghozatalára, hogy minden javító vizsgát tevő tanuló 4 korona díjat köteles fizetni, amelyből aztán a tanárok és tanulók részére *tanulmányúti* alapot létesítenek.

Ev. ref. gimnáziumainban a *testi nevelésre* általában véve kellő gond volt fordítva. A rendes tornagyakorlatok mellett egy pár helyen, mint p. o. Zilahon, Miskolcon a *céllövésben* is gyakorolták magukat a tanulók. Erre a célra fegyvert és töltenyt a honvédelmi miniszter küldött az intézeteknek. A *játékdélutánokról* is megemlékezik egy néhány értesítő, de úgy látszik, hogy ezért az új eszméért nem igen lelkesednek a tanárkarok. A budapesti igazgató nem tartja hasznosnak, mert kevés a felügyelet alatti játszásra kiszabott idő; a szatmári igazgató panaszkodik amiatt, hogy a játszótérre nagy porban kell kivonulni a tanuló ifjúságnak; a pápai pedig határozottan helytelennek tartja, mert a játékdélután miatt az I–IV. osztálybeli tanulóknak 8 órától 12-ig kell a tanteremben ülni s mintegy aggódni látszik afelett, hogyha játéktér lesz, akkor a nagyobbaknak is 4 órát kell egyfolytában a tanterem falai között tölteni azért, hogy egy pár délután vezényszóra játszhassanak tanári felügyelet alatt. Hogy ifjaink elég éptestűek és a tornaszatban jártasak: bizonyítja az, hogy a Budapesten tartott országos verseny alkalmával részt vett 15 gimnázium (ennyiről szólnak az értesítők) tanulói 68 oklevelet és 422 érmet érdemeltek ki és a legnagyobb kitüntetést az u. n. *vándorzászlót* is ev. ref. gimnázium tanulói: a szépsiszentgyörgyi székely fiúk nyerték el. Legtöbb érmet kaptak a hódmezővásárhelyiek 44-et, ezután a kolozsváriak 43-at a rimaszombatiak 41-et, a székelyudvarhelyiek 34-et, a szépsiszentgyörgyiek 33-at, az enyediék 26-ot. Végig tekintve a kitüntetett intézetek névsorán, sajnálkozva látjuk, hogy a versenyben részt vett összes ev. ref. gimnáziumok között egyedül a sárospatakinak a növendékei maradtak érem nélkül, de ezek is hoztak 4 oklevelet. A tornaszatról levén szó, nem hagyhatom felemlítés nélkül, hogy több intézetünkben az év végén tartott tornaversenyek alkalmával nem pénz jutalmat osztanak ki a nyertesek között, hanem okleveleket s ezüst és bronzérmeket. Az én véleményem szerint ezt az eljárást kellene életbeléptetni mindenik intézetünkben, mert a maradandó emlékekkel mindenesetre inkább buzdítanók ifjainkat, mint azzal a pár koronával, amely a legtöbb esetben a koresmáros zsebébe kerül már a verseny napján.

A *tanulók önképzésére* is kellő gond van fordítva majdnem mindenik intézetünkben. Az önképző-körökről, olvasókörökről, ifjúsági könyvtárakról, ének- és zeneegyletekről, gyorsírási tanfolyamokról az értesítők elég részletesen számolnak be; sőt egyik-másik a beszámolásnál a kicsiségekre is kiterjed, mint p. o. a miskolci, amely még azt is érdekesnek és felemlítésre méltónak találja, hogy a sakk és olvasókör a *dákóragasztáshoz szükséges vízmelegítéshez vett egy edényt, egy spirítus gyorsfőzőt, meg egy dákóreszelőt*. Hát bizony az ilyen fajta nevezetes dolgokat az igazgató urak

minden nagyobb kár nélkül kihúzhatják a titkári jelentésekből, mert ezekre kár a nyomdafestéket pazarolni! A *hazafias és vallásos nevelésre* is nagy gondot fordítottak iskoláink tanárai. Budapesten, Nagykőrösön és Pápán megalakították a tanulók közt a *Konfirmált Ifjak Egyesületét*. Az értesítő szerint Budapesten minden gyűlésen a tanárelnök tartott bibliamagyarázatot, a tanulók pedig énekeltek, imádkoztak, szavaltak s felolvastak, de Kőrösön már célul tűzték ki az *imák és prédikációk írását* is (!), azonban arról, hogy ez mennyire sikerült a gimnáziumi gyermekeknek, az értesítő nem emlékezik meg. Rimaszombatban van „Bethlen Gábor-Kör” gyülekezeti mintára berendezve: pappal, kántorral, gondnokkal és presbytterekkel Kísérleteknek ezek mindenesetre érdekesek és ha a kívánt eredménnyel járnak a többi intézetünkben is megpróbálhatják ilyen egyesületek alakítását az arra hivatott vallástanárok. A *rendkívüli tantárgyakat* minden növendék ingyen tanulhatja Nagyenyeden, vagy igen mérsékelt díj fizetése mellett, mint p. o. Sárospatakon, sőt erre még kötelezik is a tanulókat egy pár helyen. Pápán, aki jótéteményt élvez, *köteles* valamely rendkívüli tantárgyat tanulni s ezek közé a rendkívüli tantárgyak közé van sorozva a *német társalgás* is.

A 27 intézet közül 17-ben van úgynevezett *Ifjúsági Segítő-Egylet*, amelyeknek legnagyobb része a szegényebb sorsú tanulókat ingyen tankönyvvvel látja el. Az értesítők erre vonatkozó adatait vizsgálva, úgy látszik, hogy e tekintetben legelől járt Pápa, mert itt 198 tanulóknak adtak tankönyveket, azután Csurgó, ahol 190 tanuló 4133 darab tankönyvet 2093 kor. 95 fillér értékben kapott használatra. Debrecen 143, Budapest 108 növendéket részesített ilyen jótéteményben. Én az ilyen segítő egyesületeket, amelyek a jótékony-ság gyakorlására szoktatják gimnáziumi növendékeinket, nevelési szempontból csak helyeselni tudom, különösen ha megtartják a bibliának azt a utasítását, hogy ne tudja a te balkezed, mit csinált a te jobb kezed s nem úgy járnak el, mint a szatmárnémeti, amely az értesítőben is közhírré teszi, hogy kiknek adott tankönyveket ingyen használatra! de közegészségi szempontból nem tartom célszerűnek, hogy ugyanaz a tankönyv 4—5 éven át keringjen a tanuló ifjúság körében, különösen ma, midőn a tuberkulózis terjedésének megakadályozására az iskolában is szükségesnek látjuk az orvosilag ajánlott óvó intézkedéseket megtenni.

Intézeteink régi hagyományaikhoz híven — a múlt évben is lehetőleg igyekeztek a szegényebb sorsú tanítatók szülőknek gyermekeik neveltetését megkönnyíteni, a tandíjak elengedésével, szorgalmi díjak osztásával s a tápintézetekben ingyen, vagy jutányos áron étkezéssel sőt több helyen internátus fenntartásával is. A jótétemények osztogatásában legelől jár Nagyenyed, amely csak tandíjban mintegy 10,000 koronát engedett el a tanuló ifjúságnak, a tápintézet-étkező növendékeknek pedig 13359 kor. 58 fillér kedvezményt nyújtott s össze számítva az itt élvezett jótéteményeket, azoknak összege meghaladja a 40000 koronát. Nagymennyiségű tandíjat engedtek el Debrecenben (6520 kor.) és Pápán is (6600 kor.). Felemlítésre méltó, hogy Pápán a *tanárok s az egyházkerület kebelében működő papok és tanítók gyermekei, ha maguk viselete legalább szabályszerű és elégtelen tanjegyük nincs, tandíjmentességet élveznek*. Ezt a nagy jótékony-ságot a lelkészekkel és tanítókkal az intézet az előjáróságnak egy igazán ügyesnek s bölcsnek mondható intézkedése folytán teheti meg. Az államkormányval

kötött szerződés értelmében a tanulók 20 %-ja tandíjmentességet élvez s ebben az előjáróság első sorban a lelkészek és tanítók gyermekeit részesíti. Ilyen forma intézkedést iialánk Marosvásárhelyen is, ahol a tanárok, lelkészek és tanítók fiai, ha jelesek: tandíjmentesek; ha jók és elégségesek akkor kedvezményben részesülnek. Szatmárnémetiben ha valamelyik szülőknek 3 vagy több gyermeke jár az intézetben: egy tandíjmentességet élvez. Tápintézeti jótétemény címen Enyed után Sárospatak részesítette legnagyobb összeggel a gimnáziumi tanulókat. Patakon 419 tápintézeti tag közül 317 gimnáziumi ifjú volt s ezek 13080 korona jótéteményt kaptak.

Az évenként fizetendő *tandíj* és *tápintézeti* díj intézeteinkben igen különböző. A legtöbb helyen különböző tandíjat fizetnek a protestáns és nem protestáns vallásúak s több intézetben ezek közt is különbséget tesznek a helybeliek és a vidékiek között. *Budapesten* az egyházi adófizetők gyermekei 60 koronát, az izraeliták 72 K., a többi növendékek pedig 100 korona tandíjat fizetnek. *Debrecenben* a protestánsok 40, a nem protestánsok 84 korona tandíjra vannak kötelezve. Ezenkívül minden tanuló fizet 3 koronát. Ez a felügyeleti díj a tiszántúli egyházkerület minden iskolájában kötelező, mivel ez a kerület középiskolai felügyelői állást szervezett. *Sárospatakon* a protestáns vallásúak az I—II. osztályban fizetnek 50 koronát, a III—VIII. oszt. 48, a nem protestánsok 66, illetőleg 64 koronát. *Nagykőrösön* a helybeli ev. ref. vallásúak az I—V. osztályban 12 kor., az V—VIII. 16 kor. A helybeli más vallásúak 24, a vidéki reformátusok 30, a más vallásúak 44 koronát. *Nagyenyeden* a bent lakók s nagy ágyban hálók 84 koronát, a kis ágyban hálók 64 koronát, a kint lakók pedig 56 korona tandíjat fizetnek. *Szepestszentgyörgyön* szintén különböző tandíjat fizetnek a bent és kint lakó növendékek, mégpedig mintegy 17 osztályba sorozva. Azt hiszem, hogy ez az egynehány példátul felhozott intézet eléggé igazolja, hogy a tandíj fizetés rendszere ev. ref. gimnáziumainkban igen különböző s épen azért csak azt említem még fel, hogy Rimaszombatban a 48 korona tandíjon felül az *izraeliták „iskolai alap”* címen még 2—2 koronát fizetnek évenként.

A *tápintézeti díjak* 120—240 korona között ingadoznak. Legkevesebb díjat fizetnek a rimaszombati gimnáziumban (120) s legtöbbet a kolozsvári és a máramarosziigetiben (240 kor.), de itt a növendékek lakást is kapnak s kellő felügyelet alatt állanak. A tápintézeti díj 200 korona Szászvároson; 192 Enyedén; 180 Debrecenben, Pápán, Szepestszentgyörgyön és Székelyudvarhelyen; 160 Hódmezővásárhelyen és Kőrösön; 140 Halason és Sárospatakon; 130 Csurgón. Miskolcon tápintézet nincs; de a tanárikar 320 koronáért a városon jó családoknál helyezi el a jelentkező növendékeket.

Mielőtt bezárnám talán hosszúra is nyúlt ismeretésemet, lehetőleg meg nem emlékeznem *Gondol Gáborról*, a pápai iskola egykori tanáráról, aki 150,000 korona értékű vagyonát a dunántúli egyházkerület főiskolájára hagyományozta, valamint *Deák József* nagykőrösi volt tanárról, aki 1880-ban 7000 koronát hagyott a gimnáziumnak s ez az összeg ma már 44000 koronára szaporodott. Ezt azért tartom különösen felemlítésre méltónak, mert a felszaporodott tőkéből 40,000 koronának a kamatját a végrendelkező akarata szerint a kőrösi *nős professorok* közt kell évenként egyenlően szétosztani!

Buza János.

Az ev. ref. zsinat harmadik ülésszaka.

A konvent legközelebbi ülésén felmerült a zsinat elnapolásának gondolata. Félhivatalosan az elnökséget is megkérdezték, hogy nem látná-e célszerűnek, ha ebben a forrongó s meglepetésekkel tarkított világban az ev. ref. egyház várakozó állásba helyezkednék s nyugodtabb viszonyok közt próbálná befejezni törvénykönyvének átalakítását. Az elnökség a második ülésszak jknyvére hivatkozott, amely határozottan így szól (523. pont) a „harmadik ülésszak a f. év utolsó negyedében az elnökség által meghatározandó időre hívandó össze.”

Tehát a folyó év utolsó negyede . . . Se háború, sem döghalál nem dúl. — szerencsénkre, — szép hazánkban, — az ev. ref. zsinati atyák nyugodtan felvonulhatnak azért Budapestre törvényt csinálni. A honatyák most egész idejüket az anyaszentegyháznak szentelhetik, ha — hogy zsinati atyák is egyszersmind. A földmunkán, a szüreten is átestünk Isten segédelmével; — a legkedvezőbb idő tehát épen ez a mostani. Amit a kormány, a megyék s az utca népe csinálnak. — mit tartozik az miránk, ev. ref. zsinati tagokra? Az egyház hajójában ott aluszik a Krisztus; ha vihar támadna, felköltjük majd és leszen termékenyítő nagy csendesség.

És a zsinati tagok megkapják a meghívást folyó év 22-re, a vasúti jegyeket pedig nov 18—dec. 20-ig terjedő időszakra, amiből sejthető, hogy legfőlebb mennyi időt szánt az elnökség a zsinat 3 ik ülésszakára.

Folyó hó 22-én délelőtt 10 óra tájon sűrű őszi esőben, gyalogosan és zárt kocsikban egész fekete-sereg vonult a Szemere-utcai ügyvédi kamara épülete felé. Egymásnak csupa ismerősei, csak itt-ott egy-két új alak. A helyiség s annak berendezése is ugyanaz, kiki rátalál a helyére s egyszerre otthon érzi magát, csak a tisztáninneniek fészkelődnek nyughatatlanul, csak őket nyugtalanítja valami költözködési vágy — melegebb tájékok felé. — Hadd próbálna már más is a szeleket s az ajtók és ablakok légjáratos szomszédságát! . .

A zsinati tagok legnagyobb része egybegyülekezett már s várta az ülésszak megnyitását. Az igazoló-bizottságnak azonban több dolga akadt, mint különben s a megnyitás kissé késett. El kellett döntenie — egyebek közt azt is, hogy fegyelmi vizsgálat alatt álló tag behívható-e, vagy résztvehet-e az üléseken? A határozat az lett, hogy a fennálló törvények szerint a fegyelmi vizsgálat csak a lelkerszé választhatóságra nézve törvényes akadály.

Végre megjelent a gyűléshelyiségben az igazoló-bizottság is és kezdődött az ülés — a szokott módon — segélykérő imádsággal. A 90-ik évébe hajló Kun Bertalan imádkozott. Már előbb üdvözölték sokan, mint üdülő beteget és örvendeztek megjelenésének; most pedig, amint hangja megcsendült, mint a megzenésített áhítat, imádságos hangulat fogta el a zsinatot és mély-séges megilletődéssel csüggött kiki a szentelt aggastyán ajkain és kívánt napokat napjaihoz és éveket éveikhez, hogy láthassa és hallgassa még és teljék meg a szíve imádságos érzelemmel a Kun Bertalan lelkével való érintkezéstől. — Milyen kár lett volna, ha el nem jön, — mondták némelyek; milyen szerencse, hogy hallhattuk őt. — mondogattak sokan.

És a világi elnök felé fordult a figyelem, aki — maga is meghatottan — meleg szavakban üdvözölte a zsinat megjelent tagjait s a 3-ik ülésszakot megnyitott-nak jelentette ki.

Majd az igazoló-bizottság előterjesztéseit olvasta fel Radácsi György igazoló-bizottsági jegyző. Nincs Kiss Áron püspök; nincs Br. Vay Béla főgondnok; nincs

Bernáth Elemér, Ritoók Zsigmond, Lengyel Imre; itt vannak a helyetteseik: Dávidházy János esperes, Meczner Béla egyházmegyei gondnok, Miklós Ödön, Dókus Gyula, Bary József, Rázsó Gyula stb., stb. — A zsinaton valami méla borongás volt észlelhető a jegyzőkönyvi adatok hallatára; de a jóreménység csillaga is besugárzott a novemberi homályosságban azok iránt, akik kidőlt jelesek nyomába állottak — a közbizodalom akaratából.

Sass Béla jegyző olvasta aztán a neveket és igazolódott, hogy a zsinat határozatképes, amit az elnökség hivatalosan is kijelentett s kérte egyúttal, hogy az elhunytak érdemeit igtassa a zsinat jegyzőkönyvbe, ami határozattá lett.

Az elmaradtak helyett behívandók megjelölése után sorba szedte az elnökség, hogy miféle kérvények s felterjesztések érkeztek a zsinat 3-dik ülésszakára (Dunamelléki vallástanárok kérvénye, amiről a Sp. Ref. Lapok már megemlékezék, az erdélyi egyházkerület a kántorképesítő-vizsgálat tárgyában; a liturgiai bizottság munkálata a konventtől és a lelkeszi nyugdíjintézeti javaslat és a debreceni bölcséleti fakultás s illetőleg egyetem tervezete) s ezek bejelentése után felhívta a különböző bizottságokat a hozzájuk utalt ügyek tárgyalására s a legközelebb tárgyalandó alkotmányi rész előadójaúl Baksa Lajos drt megnevezvén s a következő napi ülés teendőjét megállapítván, az ülést 11 óra után bezárta.

Hiába akartak egyesek azonnal tárgyalásba bocsátkozni s az idővel gazdálkodni, az elnökség szigorúan tartotta magát a napirendhez s a munkaszomjas zsinati atyák kénytelenek voltak szétoszlan — a borús, csepe-gős őszi időben.

Az alkotmányi bizottság előadójának s a lelkeszi nyugdíjintézeti bizottságnak nyomtatásban szétosztott munkálatait vihették magokkal — szerencsére; amik eléggé fontos anyagát képezik a komoly foglalkozásnak s így szórakozást is nyújtanak a főváros sokféle szórakoztató helyein és alkalmain felül.

(Folyt. köv.)

Az ózdi ref. templomszentelés.

Egy örtonnyal tehát ismét gazdagabb a Kalvinista Sion. Egy menedékvárral tehát ismét megsaporodott a ref. templomok száma tisztáninneni egyházkerületünkben és pedig azon a vidéken, hol ma már „elnémult harangok” tesznek tanúbizonyságot arról, hogy évszázadokkal ezelőtt itt is volt református egyház; de az egri püspökség türelmetlensége azokat mind megsemmisítette.

Az ózdi missiói egyház, mely közel 1000 lelket számlál a nagy területen tagjai között: november hó 19-én adta át a közhasználatnak egészen új templomát, tornyát, harangjait és orgonáját, megfelelő ünnepség keretében.

A fél 10 órakor érkező vonattal szíves fogadtatás után a fellobogózott városba megérkezvén: 10 órakor vonultunk fel a ref. templom elé, mely egy sugárút végén festői szép képet nyújt. Több mint 2000 ember várakozott már reánk. Megfelelő ének után Zsóry György egyházi főgondnok mélyen átértzett s hitbuzgóságtól lángoló beszéd kíséretében adta át a templom kulcsait Vadász Pál felső-borsodi esperesnek, aki a tőle megszobott ékesszólással válaszolt s a templomot az „Atyának, Fiúnak és a Szent Lélek Istennek nevébe” felnyitotta.

Itt kellő alkalmi éneklés után, ahol a buzgóság ég felé ragadta a lelkeket, az esperes mondott gyönyörű

felszentelő és megáldó imádságot. A zsúfolásig megtöltött templom hívei láttuk a meghatottságot, szemeiben láttuk az örömnök könyzeit; vagyis éreztük az Isten jelenlétét s így az imádság kellő célját biztosan elérte. Utánna a gyári énekhar szerepelt szakértelemmel, bensőséggel és óriási hatással. Majd Szuhay Benedek egyházmegyei főjegyző lépett a szószékre s alkalmi egyházi beszédet tartott Mózes könyvének emez ismeretes szövege felett: „Olld le a te saruidat lábaidról, mert szent az a föld, melyen állasz!” Helyi vonatkozásokban gazdag és megfelelő exordiuma után azt igyekezett bizonyítani, hogy nekünk azért szent ez a kedves hajlék, mert ez I: *Istennek háza*, II: a *mennyei országnak kapuja*. Ezután alkalmi gyülekezeti ének ringatta el a lelkeket s úrvacsorázás következett.

Az úrasztala felett Bodnár István vezledi lelkész és tanácsbíró agendázott mély bensőséggel alkalmi vonatkozásokkal. Beszéde a Krisztus szenvedéseinek s a mi bűnös voltunk érzetének ritka szép megnyilatkozása volt. Ő a kenyeret, Rozgonyi László nekézsenyi lelkész pedig a bort osztotta az éhező és szomjúhozó híveknek. Utolsónak a lekipásztörök vettek úrvacsorát és pedig: *Vadászy, Szuhay Benedek, Csizmadia Jenő, Tóth János, Szentmártoni Dániel, Bodolay Miklós, Némecdy József, Tomory Endre, Kiss Ferenc, Osváth Zoltán*. — A befejező beszédet Rozgonyi László tartotta. Érces hangjával, beszédének mélységével és gazdagságával az egész gyülekezet szívét meghatotta — lévén ő legelső missionáriusa is 20 évvel ezelőtt ennek a már erős, de még akkor igen gyenge egyháznak. *Szentmártoni Dániel* martonyi lelkész pedig egy csecsemőt keresztelt. Beszédjének úgy szépsége, mint az előadásnak nemessége megragadta a még mindig éber figyelmű gyülekezetet. Háaspár nem létében végül *Osváth Zoltán* helybeli lelkész olvasta fel szívhez szóló, megindító hangon a templomépítés tömör vonásokban megírt történetét, amelyből megtudtuk, hogy az építkezés közel 20000 korona készpénzbe került. De a vasgár össze és tető-horgonylemez adományai, amiknek értéke az ingyen adományozott templomhellyel meghaladják az 5000 koronát — ebbe nincsenek beszámítva. Ebből megtudtuk, hogy az adakozások összegének oroszánrészét a minden szépért s kulturális célokért kölcsönösen lelkesedő Rimamurány-salgótarjáni Vasmű-Részvénytársaság műszaki vezérigazgatósága hordta össze úgy a társulat adományaival, mint az egyesek filléreivel. Majdnem hihetetlen dolog, de úgy van, hogy úgy a tisztviselők, mint a munkások felekezeti különbség nélkül mindnyájan szerepelnek az adakozók névsorában. E történet megérdemelné, hogy lapunk hasábjain is helyet foglaljon! Gyülekezeti éneklés után a Hymnus felséges dallama következett, amit a még mindig zsúfolásig megtöltött templomban levők állva énekeltek el. Úrvacsorát vettek 4–500-an, Ragályi Béla egyházmegyei gondnok és Zsóry György főgondnokkal az élén. Az új orgonát felváltva, *Füvenyessy Bertalan* s. velezdi és *Nagy Jenő* s. szentpéteri tanítók vezették, kiknek segédkeztek az éneklésben: *Göcz Ferenc, Gál György, Osváth Bertalan, Varga Kálmán* tanítók. A templomba be nem fért sokaságnak *Bodolay Miklós* visnyói lelkész prédikált tüzzel, lelkesedéssel.

Egy órákor volt vége az istenitiszteletnek és mindnyájan azon fölemelő érzés hatása alatt voltunk, hogy ez a nap bizonyára örökre felejthetetlen lesz az ózdi egyház történetében s mindazok szívében, kik jelen lehettek e méltóságosan lefolyt templomi ünnepélyen.

Félkettőkor a tisztikaszinó összes termeiben 197 terítékű nagy közebed volt, amely — tekintve a 3 korona csekély árat — meglepett mindnyájunkat jóságával, gazdagságával. Itt az első pohárköszöntőt Zsóry György főszolgabíró és az egyház főgondnoka mondta nemes hévvel, nagy lelkesedéssel főt. Kun Bertalan püspök urra. illetve nt. Vadászi Pál esperes urra, akinek közreműködését ünnepélyes szavakban köszönte meg. Utána Osváth Zoltán helybeli lelkész éltette az áldozatkészségben felülmulhatatlan Rimamurány salgótarjáni Vasmű-részvénytársaság vezérigazgatóságát, élén Borbély, illetve Zaskóczy jelenlevő igazgatókkal. Az őszinte, szívből fakadt köszöntőbeszéd viharos lelkesedésre ragadta a roppant számú asztaltársaságot. Harmadik helyen beszélt *Zsarnay Mihály* vasgyári tiszt és presbiteri jegyző, aki hálaadó örömeztetének adva kifejezést, megköszönte az egyházmegye atyáskodó szeretetét, élteti a szereplőket, *Szuhayt, Bodnárt, Rozgonyit, Szentmártonit, Tóth Jánost*, akik feledhetetlenekké tették közreműködésükkel e napot. Erre *Vadászy* mélyen járó beszéddel élteti az egyház vezetőit, különösen Zsóry Györgyöt, kinek oroszánrészre van a templomépítésben. Erre a vezérigazgató emelkedett szólásra s örömeinek ad kifejezést, hogy a társulat képviselőiben itt lehet. Örömnapp ez nekik is, mert ez a mai beteges társadalom futva fut a földi dolgok után és szolgálja sokszor az erkölcstelenséget. És ha ez a társulat a templomok számát szaporíthatja, ahol az istenfélelem s tiszta erkölcsiség tanítatik, akkor felséges hivatását betölti s csak kötelességét teljesítette. Esményi célt szolgáló beszédjével viharos lelkesedést keltett. *Csizmadia Jenő* élteti a társulatot, melynek pártfogásával 20 év óta 3 templom emelkedett. Házigazdához, örömapához hasonlítja, akinek 3 lánya van. Először férjhez adta a katolikust, azután az ág. evangelikust, most a legkisebbet, a „Hamupipőké”, a reformátust. Nemes hévvel előadott beszédje megtalálta az utat a szívekhez. Rozgonyi László történeti visszaemlékezésekkel fűszerezett remek beszéddel élteti a különböző felekezeteket, azoknak képviselőit, nt. *Turóczy Pál* főesperest. *Turóczy* a munka nemesítő voltáról beszélve, mélyen járó, élvezettel hallgatott pohárköszöntőt tartott s éltette a dalegyletet. *Szuhay* élteti a Hamupipőke lakodalmára közlőrl és távolról összesereglett illusztris vendégeket, különösen gróf *Serényi Béla* országgyűlési képviselőt volt államtitkárt, mert hogy ilyen sokan eljöttek a lakodalmi ünnepélyre, ez annak a jele, hogy az a lenézett leányzó, az a ref. egyház mégis megérdemli a kitüntetést s bizonyára voltak, vannak és lesznek érdemei a magyarság fejlesztése, sőt felvirágoztatása érdekében. Utána azonnal gróf *Serényi Béla* állott fel s éltette azt az egyházat, amely a a hazafiság szent zászlóját mindig az elsők között lobogtatta s élteti a ref. papságot. *Büdi Károly*, legöregebb presbyter élteti Zsóry Györgyöt, *Csizmadia* a volt ózdi missziói lelkészeket, *Tomory Endrét* Rozgonyit s különösen Osváth Zoltánt, akik részükét mindnyájan bőven kivették az építkezés küzdelmeiből. Végül *Tomory Endre* köszönte meg a figyelmet. Az ebéd egész tartama alatt a gyári zenekar szebbnél-szebb darabokkal s jó magyar dalokkal gyönyörködtetett bennünket.

De az ünnepélynek még ezzel nem volt vége. Este 8 órákor az olvasó-egyleti nagy teremben, minél én még nagyobb nem láttam, — rendkívül fényes és nagyszámú közönség jelenlétében 3 óráig

tartó élvezetes hangversenyt rendezett az egyház a vendégek tiszteletére és a ref. templom javára. Az ének- és zenekar szereplése elragadta lelkünket. S majdnem hihetetlen volt előttünk, hogy azok a szereplők többnyire gyári munkások, akik ha a munkában kifáradnak, lelkesedéssel tanulják a műdarabokat, fújják a klarinétot s verik a cimbalmót. *Szuhay* Benedek egy pár költeményt olvasott fel, *Bodolay* Miklós, híres kómikus szavaló pedig kacagtató darabokat adott elő. *Joób* Sándor úr dalolt finom érzéssel s szíveket olvasztó hangjával. Felesleges mondanom is, hogy mindeniket meg kellett ismételni s a külső elismerés soha nem élvezett bőséggel kijutott. Hogy az egyház vezetősége két ref. papot is szerepeltetett egy ily exponált helyen, bizonyára az lebegett szemei előtt, hogy ez által társadalmi úton is helyet követelve, meghódítja a szíveket a kalvinizmus és a világosság diadalának. — A hangversenyen több mint 5—600 vendég jelent meg s a bevétel 979 koronára rugott, — amely hathatósan bizonyítja azt, hogy Ózdon él még az eszmények iránti tisztelet, él a szép érzés, az irodalomnak szeretete ebben a hétköznapi reális világban is!

Az egyház előjárói, lelkésze, főgondnoka és presbyteriuma pedig fogadják köszönetünket, hogy nekünk ilyen kedves napot szereztek. — Most már felszentelt templomjuk hirdesse a nagy Isten dicséretét, a nép hitbuzgóságát századokról-századokra! S valakik közlőrl és távolról ennek falai közé sereglenek imádkozni, találjanak enyhületet és vigasztalást e fölszentelt helyen!

Szuhay Benedek.

Templomszentelés Bejében.

A sokféle kritikában részesülő prot., közelebből református papok nagy buzgalommal teljesítik hivatás-szerű kötelességeiket: csaknem ember feletti erővel, szakadatlanul munkálják híveik vallásos, kulturális és közgazdasági érdekeit. És e munkálkodásaik közben nem közönséges harcot kell vívniok. Mert egyfelől a valóban létező anyagi szegénység és az önkéntes áldozatkészség hiánya, másfelől az egyházi intézmények iránt való közönyösség rendkívüli akadályokat állítanak a papok törekvései elé. És ezek a — legtöbbször egyedül álló — férfiak csodálatos eredményeket érnek el. Nemcsak azt érik el, hogy egyházközségeik szellemi életét irányítják szép eredménynyel, hanem munkálják — uti figura docet — híveik anyagi érdekeit is és építenek — nagyon sokszor híveik szempontjából valósággal a semmiből — a vallás és kultúra szolgálatára csarnokokat is. Mert ám azt el kell ösmernie mindenkinek, hogy a *Bejében* valóban azokon az *egy-egy embereken*, azokon a sokszor lekicsinyelni szokott papokon, fordul meg a fejlődés. Ezért méltók, hogy a nagyobb közönség tisztelettel vegyen tudomást egy-egy alkotó férfiú működéséről.

Ezek közé a papok közé tartozik *Sághi Sándor* bejei lelkész is, aki előbb egyházának iskoláját, tanítói és papi lakását, most pedig templomát emelte ki romjaiból s épített új, díszes templomot, melyet f. hó 12-én szenteltek fel nagy ünnepélyességgel és örvendezések között Isten tiszteletére.

Hogy a régi templom mikor épült, arról biztos adatokat nem tudott kapni a lelkész. Semmi feljegyzés nincs róla az egyház írásai között. A templom

mennyezetének egyik darab deszkáján találtak csupán egy évszám-feljegyzést 1422-ből, mely a templom-építés évszámát jelezte. Azonban ez a feljegyzés sem volt *eredeli*, mert a templom újításkor (a XVIII. században) ezt az évszámot is újra festették, amint a vizsgálat kiderítette. Ezért nem lehet ezt az egyetlen írásos bizonyítékot sem *teljes hitelűnek* elismerni. Egyet azonban kétségen kívül meg lehet állapítani: azt t. i., hogy a templom nagyon régi, több száz éves volt. Erre lehet következtetni építési modorából is, mely azt a kort viselte még magán, mikor az Isten házáat egyszersmind ellenségtől való védelmi helyül is építették.

Meg is avult már e templom annyira, hogy elodázhatatlan volt egy újnak építése. Evék óta töprengett, tervezett a buzgó lelkipásztor, hogy mily módon és eszközökkel építsen új házat Isten tiszteletére.

A konventi tőkesegély s az a körülmény, hogy a községbe letelepedett vallásos érzésű új földbirtokos: Szentiványi Józsefet, sikerült a maga nemes céljainak megnyerni: nagy mértékben juttatta közelebb már a mult év folyamán célja megvalósíthatásához. A többi már könnyebben ment. A jóakaratot a nép s a nagyközönség is megérti; s ha annak megvalósítása megindul, az apró segítségnek könnyebben jönnek.

Es a f. év. tavaszán már abba a helyzetbe jutott a bejei egyház, hogy megkezdhetette az építést is. Folyt a munka — bár akadályokkal. Nehéz volna — különösen egy tudósítás szűk keretében — leírni, hogy egy év. ref. templom építése mennyi nagy és apró akadályokkal van összekötve s mennyi nehéz perccel kell átszenvednie különösen a papnak, míg átadhatják azt a közhasználatnak. — A nehézségekkel küzdeni kellett a bejeieknek is. De küzdelmüknek vége az a szép és lélekemelő templomszentelési ünnepély lett, melyet f. hó 12-én ünnepeltünk. Az időjárás ugyan nagyon alkalmatlan volt, esett a sűrű őszi eső egész nap: de azért nagy sokaság gyűlt össze a közeli és távolabbi vidékről, hogy együtt örvendjenek az örvendező bejeiekkel.

Az ünnepély d. e. 10 órakor kezdődött. Harangzúgás hirdette, hogy kezdődik az ünnepély. A lelkész lakáson összegyülekezett papság és gyülekezet innen indult el, a 75-ik dicséretet énekelve, az új templomhoz, hol a gyülekezet újonnan választott főgondnoka: *Szentiványi József* (ág. h. ev.) felkérte a gömöri egyházmegye esperesét, hogy nyissa meg ez újonnan épült templomot. Átvevén az ősz esperes, *Nagy Pál*, a templom kulcsát, rövid, de szívhez szóló beszéd és áldáskívánat kíséretében az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében megnyitja a templomot s szép renddel elhelyezkedett ezután — a 74. dics. 1—3. verseinek éneklése közben — a nagyszámú gyülekezet az új templomban.

Az u. n. fenálló ének (1. dics. 7. verse) és a 234. dics. 1—2. verseinek eléneklése után *Csabay Pál* egyházmegyei tanácsbíró lépett a szószékre s ihletsugallta imában kérte Isten áldását az új templomra és a gyülekezetre. Méltóságteljes imádkozása hatott: sok száz lelket emelt magával — mintegy szárnyakon — a gondviselő jó Istenhez. — Majd az uri ima és áldás után a 74. dics. 6-ik versét énekelte el a gyülekezet, melynek utolsó sora alatt *Czinke István* jelent meg a szószéken, hogy hirdesse Isten ígét a gyülekezetben. Csel., VII., 48. alapján tartott egyházi beszédet. Ami jóvá, széppé, tanulságossá tesz egy egyházi beszédet, az mind benne találtatott a *Czinke*

István prédikálásában. Beszédjének a bevezetése és 2-ik része volt különösen kiemelkedő; amaz frappáns, emez megragadó s megindító. Egy időben a templomból kiszorult gyülekezetnek Réthi Andor hirdette tüzelt és szent lelkesedéssel az Igét. — Majd a XXIII. zsoltárt énekelte a gyülekezet, mintegy előkészítőjéül az Urvacsorájához való járulásnak. Vattay László hívogatta a gyülekezetet a szent vendégséghez — valóságos lelkének meleg érzésével áthatott szép beszédben. Az u. n. első asztalt papok állták körül Nagy Pál esperessel élükön. Majd a több számra menő gyülekezetnek osztotta ki Vattay László, Simon Mihály segédkezésével a szent jegyeket s ez utóbbi rekesztette be is az uri szent vacsora kiszolgáltatásának szertartását megnyerő s rokonszenves szolgálattételével. — A 110. dics. 3-ik versét énekelte ezután a gyülekezet, mely után Molnár József egy újszülött kisdedit keresztelt meg szép s bölcs tanításokat tartalmazó beszéd kíséretében.

A CV. zsolt. egy versének elénekklése után az egyház buzgó lelkésze felolvasta a templomépítés tömör, de világos és vonzó történetét. Itt említem meg, a felolvasottak alapján, hogy az új templom új, a réginél sokkal alkalmasabb telken épült, melyet Szentiványi József ajándékozott az egyháznak. A templom építési értéke 16143 kor. Ebből kegyes adományok összege: 6575 kor., közmunka értéke pedig 1430 korona. A Szentiványi-család nagy jóttevőnek bizonyult a bejei egyháza nézve. E család kegyes adománya jóval felülhaladja a 2000 koronát. — Az új templom alaprajza téglányalak, úgy hogy a téglány déli vége háromszögbe törik meg; itt az északi végén levő bejáratnál szemben, van elhelyezve a szószék, előtte tágasabb téren az úrasztala, a szószékkel szemben két sorban az ülőhelyek, ugyancsak a szószékkel szemben van a karzat is; északi végén, középen, emelkedik a csinos, karsú torony is, melyben toronyóra is dícséri a Szentiványi-család áldozatkésztségét. — A templom tervét ifj. Tornallyai Zoltán mérnök készítette.

A történet felolvasása és a 105. dics. 3-ik versének elénekklése után Sági Sándor, az egyház lelkésze feleskette Szentiványi József új főgondnokot. Berekesztő énekül a CXXII. zsolt. 3-ik versét és a Hymnust énekelte el a gyülekezet.

A lélekemelő templomi ünnepély után a nagy gyülekezet szétszórt. Egy része (75 személy) visszatért a parochiára, honnan az iskola termében megterített fehér asztalhoz telepedett át s magyaros lakomával fejezte be a nap örömeit. — Természetes, hogy itt, a fehér asztalnál is megnyilatkozott a szívek érzelme s elismerésben, tiszteletben részesítették: az egyház érdemes lelkésze, főgondnoka, előjárói, a tervező mérnök stb. s akit legelsőnek kellett volna említenem: a lelkész neje, aki többek között ez örömdetes nap sok-sok fáradaimaiból is kivette a maga oroszlan-részét, hogy az örvendő sereg, a lelkészi család vendégei jól érezték magukat.

Isten áldja a bejei gyülekezetet, annak papját s előjáróit, hogy többről-többre jussanak! r. l.

Orgonaszentelés Edelényben.

Szép örömnöpe volt f. hó 12-én az edelényi ev. ref. egyházközségnek. E napon teljesedett az ottani buzgó híveknek ama régi vágya, boldog reménysége, hogy orgona kíséretében zenghessék hálaadó énekeiket az Úr előtt.

Kedvezőtlen ködös, esős idő dacára, — hogy megkondultak a harangok. — aki csak, tehette részeseülni kívánt a közös örömben.

Az 500 éves, gótikus nagy templom zsúfolásig megtelt az örvendőzökkal. Ott láttuk egyházmegyénk szeretett gondnokát, Ragályi Bélát kedves családjával. Ott láttuk a város intelligens társadalmát és pedig, — jól esik megemlítenem — felekezeti különbség nélkül. A szolgabíró, járásbíró, adóhivatal, takarékpénztár, városi jegyzőség derék tisztviselői, továbbá az orvosok, ügyédek, állomási hivatalnokok stb. csaknem kivétel nélkül jelen voltak. A közeli falvakból is sok népet oda vonzott a szokatlan ünnepség híre s akinek csak szeme volt a látásra, gyönyörködve szemlélhette, hogy „a nagy sokaságnak szívök, lelkök egy vala!”

A szokásos gyülekezeti éneklés s a helybeli egyházi énekkar meglepő szereplése után mint esperesi megbízott, Dávid József hangácsi lelkész, egyh. m. tanácsbíró ment fel a szószékre s remek alkalmi imájával megáldotta, Istennek szentelte az új-orgonát. Aztán megzendült a legelső erőteljes akkord s mint valami zúgó szélnek zendülése ragadta magával a gyülekezet lelkét.

Papp Mihály helybeli énekező ügyes játéka mellett élvezettel hallgattuk az új orgonának most dörögdelmesen, majd lágyan előmlő kellemes öszhangjait s csakhamar meggyőződünk arról, hogy a remek hangszer a hozzá fűzött varakozásoknak teljesen megfelelt.

Most orgona kíséretében ismét gyülekezeti közének (37-ik dics. 1 v.) következett, ennek végeztével Szentmártoni Dániel martonyi lelkész predikált, arról elmélkedve, hogy minő szerepe, hivatása van az orgonának istentiszteletünkben?

Majd Dakó Lajos borsodi lelkész agendázott meghatóan s Almásy Bertalan segédlelkész közreműködésével kiosztotta az úrvacsoráját. Sokan járultak a kegyelem asztalához s mindvégig komoly méltósággal s a legnagyobb rendben folyt le a megható szertartás.

Sajnos, hogy épen azt, akinek a legtöbb oka lett volna az öröme s aki legjobban szíven viseli az edelényi ref. egyház előmenetelét, boldogulását: e gyülekezet érdemes lelkipásztorát, Balog Istvánt nem láthattuk körünkben. A több mint egy év óta tartó betegeskedés parancsolt most is a mi szeretett tisztársunkkal s nem engedte, hogy megjelenjen az ő örvendő híveinek gyülekezetében. De azért láthatólag megnyugtatta, megvigasztalta az a tudat, hogy a cél el van érve s a gondjaira bizott egyház templomának új ékessége, egy szép ünnepély keretében immár Istennek szenteltetett!

Közel 2500 koronába került az edelényi hittestvérek díszes orgonája. Ez összeg nagyobb részét több éven át az egyházi lelkes énekkar rakosgatta össze, a hiányzó összeg pedig az egyház híveinek s a város derék társadalmának önkéntes adománya. Amaz orgona tehát tisztán a vallásos felbuzdulás és lelkes áldozatkésztség eredménye. Szép dolog ez s méltán megérdemli, hogy e helyen is megörökíttessék.

A pompás hangszer Angster J. pécsi hírneves orgona gyáros műve s úgy izléses külső kiállításánál, mint kellemes, szép hangjánál fogva dícséretére válik mesterének. Maga Lányi Erő, az országos hírvéze művész is ilyen értelemben nyilatkozott róla az előbb megejtett bírálaton.

Az ünnepség végeztével a derék lelkész-család adott öröm lakomát. Szentmártoni Dániel.

KÖNYVISMERTETÉS.

Apologetika.

Irta: Eröss Lajos.

előbb a kémeri, földesi s püspökladányi református egyház lelképásztora, majd theol. akad. tanár Debrecenben. — Ára kötve 8 korona. Debrecen. Kiadja Hegedűs és Sándor, előbb László A. és társa könyvkiadóhivatala. 8 rét, 356 lap.

Magyar református szerzőtől csaknem félszázaddal ezelőtt, 1858-ban jelent meg az első rendszeres Apologetika, a nagyemlékű Zsarnay Lajos s.-pataki tanár, később püspök, derék munkája. Azóta óriási méterekben haladt a tudomány s természetesen a theologia minden szaka is. Az Apologetikának is egészen más a köre és feladata, mások a nézpontjai és segédeszközei, mint 50 esztendővel ezelőtt. Ha kora tudományos színvonalán állott egykor Zsarnay munkája, — aminthogy ott is állott, — épen úgy a mai kor színvonalán áll az Eröss Lajos hatalmas munkája, mely egy régóta élénken érzett nagy szükségletet van hivatva pótolni s bizonyára nemcsak évenként, de talán egy pár évtizeden át ki fog elégíteni minden ide vonatkozó jogos igényt.

Eröss Apologetikája első sorban a theológusok számára tankönyvnek készült ugyan, de a lelkészek s egyházunk művelt világi tagjai is a legnagyobb sikerrel használhatják, mert szerző megértette az idők jeleit s azt nyújtja munkájában, ami ma a legszükségesebb. A régibb apologeták sok olyan dolgot tárgyaltak, ami inkább a dogmatikába való, p. o. a bűn, a morálistatistika, a bibliai kánon eredetisége, épsége s több más ily kérdések, ezeket Eröss mind elhagyta, hogy annál bővebben és behatóbban foglalkozzék a modern természettudományok ellenvetéseivel, mert hiszen ez oldalról éri ma a keresztyén hitet a legtöbb támadás.

Az Előszót követi a Bevezetés, mely az Apologeta, Apologia és Apologetika meghatározása után nemcsak az Apologetika irodalomtörténetét adja, de szemelvényeket is közöl a három első század apologetáinak műveiből. Az irodalomtörténeti részben a számbavehető munkák, illetőleg írók mind felsorolva; a mi magyar Apologetika-irodalmunk azonban oly szegény, hogy itt meg kell emlékezni még a jelentéktelenebb művekről is. Megemlítiük azért a teljesség okáért, hogy *Grotiusnak* a keresztyén vallás igazságairól írott könyveit lefordította s Marburgban 1732. kiadta „egy bújdosó magyar.“ *Haller Albertnek* apologetikus leveleit pedig *Szilágyi Márton és Öri Fülep Gábor* pataki professzorok fordították le, amaz az első, ez a második kötetet. (I. Pozsony és Kassa, 1785. — II. Kassa, 1798.) Majd meghatározza szerző az Apologetika helyét a theol. tudományok körében, megvonja a határmegyét a Dogmatika és Apologetika között, végre előterjeszti e tudomány felosztását, mely is négy fő részre történik a következőképen:

- I. Az Isten. (Theologia.)
- II. A világ. (Kozmologia.)
- III. Az ember. (Anthropologia.)
- IV. A vallás. (Evangéliologia.)

Vége a Függelék a keresztyén vallás viszonyát tárgyalja más nevezetesebb vallásokhoz. Mindenik fő rész végén „Irodalom és forrásművek“ cím alatt lekiösmertes pontossággal felsorolja szerző az általa használt és bővebb tanulmányozásra szolgáló irodalmi termékeket, természetesen egészen a legújabb időkig.

Csak azt kell sajnálnunk, hogy a IV-ik rész mellől, bizonyára valami nyomdai tévedésből, elmaradt a vonatkozó irodalom felsorolása.

Szerző nem üres tüntetésből sorolja fel a forrásműveket, de könyvének minden lapjáról látszik, hogy mély és erős alapozás után fogott az építéshez. Alapossága mellett azonban eredeti is, nemcsak a specialis magyar példák alkalmazásánál, de a legtöbb helyen a felfogás, érvelés és bizonyítás során is. A tárgyalt kérdéseknek egészében és részeiben teljesen ura; egyforma otthonossággal jár a szentírás és a természet-tudományok óriás mezőin; mélységes hitével, erős meggyőződésével, tiszta magyar észjárásával, világos, meggyőző előadásával megnyeri, meggyőzi és foglyul viszi az elmét és szívet egyaránt. Azt talán felesleges is mondanom, hogy szerző hittani álláspontja tiszta, pozitív, vagy ha úgy tetszik: orthodox; ami azonban nem azt teszi, hogy az ellenkező álláspont hívei is lelki haszon nélkül forgatnák e könyv lapjait.

Ennyi sok, de mondhatom, teljesen megérdemelt előismerő szó után nem hallgathatók el egy dolgot, mely, mint szépséghiba, e derék munkában méltán kifogás alá esik. Értem a külföldi (nem magyar) írók, tudósok neveinek valami csodálatos rendszertelenséggel vagy következtelenséggel való felsorolását. Így például csak a 12. és 13. lapon egymást követi *Hugó Grotius*, *Ludwig Vives*, *Huetius Daniel*, *Herman Samuel Reimarus*, *Schumann János Dániel* és így tovább. Az idegen nevek felsorolásánál következetesen kell eljárni, vagy magyarosan, (a keresztnévet hátul), vagy eredeti módon. (a nem magyarosított keresztnéveket elől) írván le azokat. Reméljük, hogy a derék munka nem is sok idő múlva második kiadást fog érni, melyben már nem fordul elő a most kifogásolt dolog.

De mi még mást is remélünk és várunk Eröss Lajostól; az Apologetika után Dogmatikát! Szathmári, Somosy, Szereraley, Kiss János munkái felett már eljárt az idő, nagy szükségünk van egy igazi magyar elme által kidolgozott s a tudomány mai színvonalán álló Keresztyén Hittanra. Eröss Apologetikája egyenesen feljogosít bennünket arra, hogy a Dogmatikát is tőle várjuk. Adja Isten, hogy meg is nyerjük!

Révész Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy akik negyedévre fizettek elő, szíveskedjenek előfizetésüket megújítani. Azon t. olvasóinkat pedig, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, tisztelettel kérjük az előfizetési díj szíves beküldésére.

— **Lévay József** a jeles költő, akadémiai tag s egyházkerületünk tanácsbírói karának disze, nov. 18-án töltötte be 80-ik életévét. A szíves jókívánságokhoz, amelyekkel őt e napon tisztelők, barátai az egész országból elhalmozták, tiszta szívből csatoljuk a magunkét is. A kegyelem istene, aki oly gazdagon megáldotta őt fényes szellemi és erkölcsi javakkal, terjessze ki reá még hosszú időn át áldását!

— **Főiskolánk szüretje** — a kedvezőtlen, esős idő által több ízben meg-megakasztva, — nov. 17-én ért véget. Az eredmény a következő: Poklos-szőlő-

hegy: 247, Király-szőlőhegy: 109, Aranyos-szőlőhegy: 13, összesen 369 gönci hordó; a minőség, úgy látszik, a tavalyinál valamivel gyöngébb. Miután az okt. 19-re kitűzött árverés a túlságosan alacsony árkinálat miatt nem sikerült, a főiskolának házilag kellett a szüretet megejtenie.

— **Írásbeli tételek az 1906-ban tartandó lelkész-képesítő vizsgálatokra:** I. Az első lelkész-képesítő vizsgálatra: 1. Egyházi beszéd irandó a Máté VI. 19–21. alapján. NB. A beszédet meg kell tanulni s a vizsgálaton előadni. 2. Új-szövetségi írásmagyarázatból: Fordítandó és magyarázandó az „Apostolok cselekedetei” c. újszövetségi írat IX-ik fejezeté. 3. A ker. erkölcsstanból: Zwingli valláserkölesi felfogása „De vera et falsa religione” c. műve alapján. — *Jegyzet:* Az egyházi beszédet minden vizsgázónak ki kell dolgozni és meg kell tanulni. Az exegetikai és erkölcs-tani tételek közül az egyik szabad választás szerint kidolgozandó. — II. A 2-ik lelkész-képesítő vizsgálatra: 1. Egyházjogtanból: A lelkési hivatal eredete, jog- és hatásköre r. kath. és reform. felfogás szerint. 2. A magyar protestantizmus történetéből: A budai zsinat története, előzményeinek és fejleményeinek az ismeretével. — *Jegyzet.* Az egyházjogtani és egyház-történeti tételek közül az egyik szabad választás szerint kidolgozandó. A gyakorlati írásmagyarázatokat minden vizsgázónak ki kell dolgozni és megtanulni. — 3. Gyakorlati írásmagyarázatok készítenők a következő szövegek alapján: I. Mózes III. 9–19.; Zsolt. XXIII.; Példab. XXX. 21–23. Ezékiel XXXVII. 1–10.; Máté V. 21–24.; VIII. 5–10.; XI. 21–24.; XVIII. 23–35.; XIX. 16–22.; XXV. 1–13.; Róm. III. 9–20.; XIII. 1–8. — NB. Az írásmagyarázatokat jól meg kell tanulni, mert élőszóval kell előadni. — A dolgozatokat úgy az első, mint a második vizsgásoknak 1906. május 1. d. e. 12 óráig kell beadni a sárospataki főiskola theol. dékáni hivatalába — *A püspöki hivatal.*

— **Az erdélyi ref. énekeskönyv** revideált alakban való kiadását határozta el az erdélyi igazgató tanács. Kimondotta ugyanis, hogy az énekeskönyv megújítására, rövidítésére s részben kiegészítésére tanulmányozás céljából hozzáfog az adatgyűjtéshez s felhívta a gyülekezetek előjáróságait óhajtaik bejelentésére. Különösen figyelmükbe ajánlja a próba-énekeskönyv új darabjait. — Köztudomású, hogy a tiszáninneri kerület f. é. őszi közgyűlése egyhangúlag elhatározta, hogy az új énekeskönyv ügyében felír a zsinathoz s kéri azt az új énekeskönyv ügyének befejezésére, mert a próbaénekeskönyv határozottan felülmúlja mostani énekeskönyvünket s mert nehány új éneke valódi gyöngye mai vallásos költészetünknek.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolájában** a hidegebb idők beálltával megkezdődtek a vasárnapi házi istenitiszteletek. Ez istenitiszteleteket Tóth Kálmán intézeti vallástanár végzi, még pedig úgy, hogy az eddig szokásban volt éneklésen és imádkozáson kívül a növendékek korához, szellemi fejlettségéhez mért s hivatásukat érintő, könnyed modorban írt egyházi beszédek és írásmagyarázatokat is tart a növendékek előtt. — F. hó 12-én a Zsidókhöz írott levél XI. r. 1. v. alapján a hitről, annak tárgyáról, hatásáról szóló beszédben azt fejtegette a hallgatók előtt, hogy milyen nagy szüksége van az embernek a hitre és hogy az élő, igaz hit mint kíséri, erősíti az embert földi élete rögs útján — a reménylett dolog megvalósításával

s mint vezeti el őt ama boldogabb hazába, amely után már itt e földön epedve vágyunk, ahol mindazt a tökéletes boldogságot, melyet itten csak homályon át láthatunk, színről-színre meglátjuk s feltaláljuk. Nov. 19-én pedig a Máté ev. XI. r. 29. v. alapján a szelidségről és alázatosságról, mint — különösen a ker. nőket ékesítő — erényekről beszélt. A bibliából és az életből vett példákkal bizonyítgatta, hogy milyen hatalmas fegyverek ezek, főként a nőknél, a gonosznak meggyőzésére, mert a szelidség és alázatosság lelkével a roszból is jót hozhatnak ki, a félreértéseket, viszálykodásokat elsimíthatják s általok vezéreltetve, elnyerheti az ember a Krisztus érdemért, óhajtott célját: az idvességet. A beszédek a növendékek látható érdeklődéssel hallgatják. *P. P.*

— **Országos lelkési gyámintézet.** Petri Elek lelkész úr lemondása folytán a folyó évi júniusi konvent engem választott a végrehajtó bizottság előadójává. Az ügyvitelt át is vettem, de azért még sok egyházmegyéből a lemondott előadóhoz küldik a gyámintézeti megkereséseket. Tisztelettel kérem a nt. esperes és gyámintézeti pénzkezelő urakat, szíveskedjenek a gyámintézeti ügyekben minden megkereséssel hozzám fordulni. Budapest (Kálvintér 7.), 1905. november 20. — *Szöts Farkas*, gyámintézeti előadó.

— **Konventi jegyzőkönyv.** A Budapesten, f. évi november hó 7–10. napjain tartott ev. ref. egyetemes konvent jegyzőkönyve Sass Béla debreceni ref. theologiai akadémiai tanár és konventi jegyző szerkesztésében, 5 és fél íven, 89 lapon, háromezer példányban, Debrecen szab. kir. városa könyvnyomdávalatánál megjelent s azoknak az egyházi hatóságoknak, amelyeknek sürgős szükségök van reá, addig is rendelkezésükre áll, míg az illetékes püspöki hivatalok útján megkaphatnák. Az ide vonatkozó megkeresések Dávidházy Kálmán könyvkötőhöz intézendők Debrecenbe (Fűvészkert u. 9. szám).

— **Egyházkerületünk miskolci felső leányiskoláját** egy vörheny-eset föllépése miatt, — hogy a baj továbbterjedését meggátolja s a szülők aggodalmainak is elejét vegye, — az intézet előjárósága nov. 20-án 6 hétre bezáratta s a növendékeket hazabocsátotta.

— **Szavazás zsinati rendes képviselőre.** Nehai Bernáth Elemér halálával egy zsinati rendes tagsági hely megüresedvén, a zsinati elnökség felhívására egyházkerületünk elnöksége a hely betöltése végett f. hó 24-én elrendelte a szavazást. A szavazatok az 1904. évi tavaszi egyházker. gyűlés által választott bizottsághoz, illetőleg annak elnökéhez, Radácsi Györgyhoz küldendő Sárospatakra f. é. december 20-ig.

Szerkesztői üzenetek.

Sz B Köszönjük szíves tudósításodat. Az ózdi templom történetét nagyon szeretnénk megismerni. A szép költeményt lapunk zártakor kaptuk; a jövő számra maradt.

D. B Jövő számunkban folytatni fogjuk; a kéziratot megkaptuk.

TARTALOM: *Andrássy Kálmán:* Liturgiánk hamupipőkéje. Istentiszteleti rendtartás a magyar ref. ker. egyházban. Javaslat (II.) — *Buza János:* Jegyzetek az ev. ref. középiskoláink 1904/5. évi értesítőiből. (Vége). — Az ev. ref. zsinat harmadik ülészaka. — *Szuhay Benedek:* Az ózdi ref. templomszentelés. — *r. l:* Templomszentelés Bejében. — *Szentmártoni Dániel:* Orgonaszentelés Edelényben. — *Révész Kálmán:* Könyvismertetés. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hírdetések.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható:

Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Dunky Fivérek cs. és kir. udvari fényképészek Sárospatakon, Kossuth-utca 70. sz. Bakó-féle házban levő műtermőkben dec. 3-án ez évben az utolsó levételeket fogják eszközölni. A műterem a téli időszakon át márciusig zárva lesz.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyított!

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja“

című világra szóló munkára, mi-
iránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklődik, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv boltiára
leszen 1 ft. **Előfizetési ára 60 kr.**

A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forin-
tot. — Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII, Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

A Debreceni Lelkészi Tárt

(Ev. ref. Papi Lexikont)

valamint egyéb

Református theologiai műveket.

Havi, negyed vagy félévi
részletfizetésre

szállít

HEGEDÜS és SÁNDOR

előbb **LÁSZLÓ ALBERT és TÁRSA**

tiszántúli ev. ref. egyházkerület fő-
bizománya könyvkiadóhivatalában

DEBRECENBEN
Kossuth utca 11.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Knox János.

(Folytatás.)

El lehet képzelni, mily indolensek és tudatlanok lehettek a papok Skóciában a reformáció előtti időkben, midőn még akkor is, mikor a *Hamilton* érsek katechismusa kiadatott 1552-ben, szükségesnek látszott utasítani a plébánosokat és segédlelkészeket, hogy a katechismusnak azt a részét, melyet a legközelebbi alkalommal felolvasni akarnak, szorgalmasan, naponként olvassassák, nehogy botlásaik és akadozásaik által nevetségessé tegyék magukat hallgatóik előtt.¹ Ilyen körülmények között nem csoda, ha „a hívek, midőn misére mentek, úgy beszéltek arról, mintha komédiába mentek volna.” Hogy az elvilágiasodott és hivatásáról megfélemedezett papság és szerzetesek között a hét halálos bűn, melyről Luther emlékezik római útjával kapcsolatban, itt is el volt terjedve, ezt számtalan adat bizonyítja.

A katolikus egyház azonban talán semmivel sem szívtotta fel annyira maga ellen a népgyűlöletének lángját, mint zsarnokságával és kegyetlenkedéseivel. *Gladstone* mondja, hogy a katolikus egyház ott, ahol gyöngye, förtélyos; ahol pedig erős, zsarnok. A tétel utolsó felének igazságát semmi sem bizonyítja nyilvánvalóbban, mint Skócia története a reformáció küszöbén.

Az egyház itt gazdag és hatalmas volt s a világi javak és a hatalom birtokának érzetében elbizakodott és zsarnok. Hatalmát a legkíméletlenebbül éreztette azokkal szemben, kik vallási kérdésekben az egyházzal ellentétes álláspontra helyezkedtek. A kegyetlenségéről híres *saintandrewsi* érsek, *Beaton Jakab* valóságos írtóhadjáratot indított azok ellen, akik a reformáció híveinek bizonyultak. Legelőbb a nemesi származású *Hamilton Patrick* égettetett meg — mint Knox mondja — azért, mert tiltakozott a búcsújáratok, a purgatorium, szentekhez és halottakért való imádkozás és más ilyen

haszontalanságok ellen. Mikor a máglyát meggyújtották alatta, a Jézus Krisztusnak ez az ártatlan szolgálja ezekkel a szavakkal fobázkodott fel: „Vedd magadhoz az én lelkemet, óh Jézus Krisztus! Meddig fogja még sötétség borítani ezt az országot? Meddig fogod még eltűnni az embereknek ezt a zsarnokságát?”¹

Nem sokkal a *Hamilton* kivégeztetése után egy *Forrest* nevű barát égettetett meg, ugyancsak a *Beaton* kezdeményezésére, csupán azért, mert egy angol nyelvű új-testamentumot találtak nála.²

Hosszú volna elsorolni mindazokat, akik mint a reformeszmék apostolai, áldozatául estek a katolikus főpapok által életbeléptetett inquisitionnak; éppen ezért csupán egy *Wishart György* nevű egyénről emlékezünk még meg, akinél Knox előtt nem volt buzgóbb terjesztője Skóciában a reformáció tanainak s aki szintén vértanúhalált szenvedett 1546-ban. Ez a *Wishart* egy rendkívül alapos készületségű, kiváló lelki tulajdonokkal ékeskedő férfiú volt, akihez hasonlót — *Knox* szerint — sem Skóciában, sem másutt nem lehetett volna találni.

Knox maga is sok időt töltött a *Wishart* társaságában, úgy látszik, hogy a *Wishart* társasága volt a legelhatározóbb befolyással a *Knox* jövőjére.

Már a *Hamilton* vértanúhalála is a legnagyobb felháborodást idézte elő az országban s igen sokan kezdték fürkészni, — mint *Knox* is mondja, — hogy vajjon azok a dolgok, amelyekért *Hamilton* halállal lakolt, csakugyan olyan fontosak-e az üdvösségre? A szelídlelkű, ember-szerető s minden tekintetben kiváló *Wishartnak* a megégettetése pedig oly óriási visszatetszést szült, hogy nem sokkal a *Wishart* vértanúhalála után a vérszomjas *Beaton* érseket is meggyilkolták a *saintandrewsi* várkastélyban. Szomorú idők voltak ezek Skócia történetében s cseppet sem lehet csodálni, ha az emberek végre elvesztvén türel-

¹ John Knox: History of the reformation within the realm of Scotland. 6. l.

² U. a. 8. l.

¹ Dr. Cowan: Knox. 12. l.

möket, ily kegyetlen módon torolták meg a főpapok zsarnokságát. „Mert — mint Spinoza mondja — az emberek úgy vannak alkotva, hogy semmit sem viselnek el nehezebben, mintha véleményükért, melyet igaznak tartanak, úgy bannak velők, mintha gonosztevők volnának s bűnül tudják be nekik azt, ami az Isten- és emberszeretetre indítja őket.”¹

Knox János, kinek alakja a reformáció tanainak vallói és hirdetői ellen folytatott üldözéseknek eme vígasztalan időszakában tűnik föl először, *Haddington*-nak egyik külvárosában született, Giffordgateben. A hagyomány az 1505-dik évet tartja Knox születési évének; dr. Hay *Fleming* szerint azonban inkább valószínű, hogy Knox nem 1505-ben, hanem 1513-ban született. *Fleming* a maga föltevését arra alapítja, hogy Peter *Joung*, VI. *Jakab* király könyvtárnoka, ki Knoxot jól ismerte, azt írta egy alkalommal *Bézá*-nak, hogy Knox 59-ik évében halt meg. Knox tudvalevőleg 1572-ben fejezte be földi pályáját és így, ha hitelt érdemlőnek tekinthető a *Joung* állítása, (Knoxnak több kitűnő életírója annak tekinti azt) csakugyan az 1513-ik évet kell Knox születési évének tartanunk. Édes atyját *Knox Vilmos*-nak hívták; édes anyja egy *Sinclair* nevű nő volt, kinek keresztnévét még a hagyomány sem említi. Knoxnak csupán egy Vilmos nevű testvére volt, ki kereskedővé lett s úgy látszik, meglehetősen jólmódra tett szert, mert már 1552-ben egy kereskedelmi hajónak volt a tulajdonosa.

A reformátor szülei egyszerű földművelő emberek voltak, a *Bothwell* grófi család hűbéresei. Az egyszerű, becsületes szülők lelkében csupán egyetlen vágy élt, — hogy a gyermekek külön nevelésben részesüljenek, mint aminő az övék volt. Jánost tudományos pályára szánták s fiukban nem is csalatkoztak. A komoly gondolkodású, tanúlniszerető gyermek elsajátította mindazt, amit az akkori időben az alsóbb és felsőbb iskola nyújthatott egy tudományszomjas ifjúnak. Tanulói pályáját a haddingtoni iskolában kezdette meg; arra nézve, hogy a *glasgowi* vagy a *st.-andrewsi* egyetemen végezte-e be, igen eltérők a vélemények.

De ha nem is állapítható meg föltétlen bizonyossággal az, hogy melyik egyetemen végzett: igen valószínűnek látszik, hogy tanítványa volt a nagyhírű John *Major*-nak, ki tanított úgy a *glasgowi*, mint a *st.-andrewsi* egyetemen s aki Skóciába való visszatérése előtt a párisi egyetem tanára volt s ott a *tanárok fejedelmének* nevezetett. Úgy látszik, hogy a dialektikai ügyességet, melynek Knox sokszor oly fényes tanújelét adta, *Major*-tól tanulta.

Hogy Knox mily kitűnően végezte tanulói

pályáját, lehet következtetni abból is, hogy még arra is érdemesnek tartották, hogy korábban szentelheték föl papnak, mint azt a törvény megengedte.

Demeter Bertalan.

(Folyt. köv.)

Istentiszteleti rendtartás

a magyarországi református keresztyén egyházban.

Javaslat. — Készítette az egyházkerületek bekért véleményeinek tekintetbe vételével az egyet. konventnek, a liturgia egységesítésére kiküldött bizottsága 1905. november hó 5-én tartott ülésében.

(Vége.)

V. A lelkészszentelés.

25. § Felszentelésben csak a külső elhivatást nyert, hivataluk elfoglalására már egyházhatóságilag felhatalmazott rendes lelkészek és lelkészminőségű tanárok (E. T. §§.) részesítendők.

26. §. A felszentelés egyszersmindenkorra szóló s ugyanazon személlyel többé nem ismételtető.

27. §. A lelkészszentelésre a püspökök vagy hivatali helyetteseik az illetékesek.

28. §. A református lelkészszé lett más vallású lelkész felszentelendő

29. §. A lelkészszentelés rendje ez:

Rendes vasárnapi istentisztelet 1—10. pontig.

Azután:

1. A püspök szertartási beszéde. 2. A felszentelendő bemutatása és felesketése. 3. Felszentelés kézrátétellel és könyörgéssel. 4. A felszenteltnek éneke. 5. A püspök könyörgése az anyaszentegyházért. 6. Áldás. 7. Gyülekezeti ének.

VI. A püspökszentelés.

30. §. A püspököt valamelyik testvér-egyházkerület püspöke az egyházkerület esperese segítségével szenteli fel, a kerületi közgyűlés által megállapított helyen és időben.

31. §. A felszentelési szertartást vezető és végző püspököt szintén a kerületi közgyűlés kéri fel.

32. §. A szertartás ünnepi istentisztelettel összekötve megy végbe az 1—10. pontig.

Ezután a püspök a kerületi főjegyző kíséretében az úrasztal körül ülő esperesek körébe lép, akik felállanak és ott:

1. A felszentelő püspök Fohászt mond. 2. Gyülekezeti ének. 3. A felszentelő püspök elmondja a szertartási beszédet. 4. A felszentelendő püspök feleskuszik, az eskümintát a főjegyző olvasván. 5. Felszentelés kézrátétellel és könyörgéssel, melyet a felszentelő püspök mond. Ezalatt az új püspök térdel; az esperesek pedig ezután áldó szavak kíséretében jobb kezüket egymásután a püspök fejére vetik. 6. Gyülekezeti ének. 7. A püspök beszéde és könyörgése. 8. A püspök megáldja a gyülekezetet. 9. Gyülekezeti ének.

VII. Templomszentelés.

33. §. A felszentelési istentisztelet és szertartások rendje ez:

Rendes istentisztelet, mint vasárnap 1—5. pontig. Azután:

1. A gyülekezet éneke. 2. A felszentelő a szószékről felszentelő imádságot, Miatyánkot és áldást

¹ Spinoza. Tractatus theologico-politicus. XX. c.

mond s a templom számára való adakozásra felhív. 3. Gyülekezeti ének. 4. Keresztelés, házasságok eskütése, úrvacsoraosztás a már előadott rend szerlnt. Az egyes szertartásokat más meg más lelkész végzi. 5. Hálaadó imádság 6. Gyülekezeti ének.

VIII. Egyéb felszentelési cselekmények.

34. §. Ide számítandók: a templom alapkővének letétele, harangok, iskolák, emberbaráti intézetek, temetők felszentelése.

35. §. E szentelési cselekmények rendje a következő:

1. Gyülekezeti ének. 2. Fohász. 3. Alk. beszéd. 4. Felszentelő könyörgés. 5. Miatyánk. Áldás. 6. Gyülekezeti ének.

36. §. Az orgonaszentelés rendje a vasárnapi istentisztelet keretében, az imádságok és egyházi beszéd alkalmazottsága formájában történik.

IX. Lelkészbeiktatás.

37. §. Helye: a gyülekezet temploma Ideje: vasárnap délelőtti istentisztelet.

38. §. Sorrendje a következő:

1. Invocatio. 2. Gyülekezeti alkalmi ének. 3. Imádság valamelyik meghívott lelkész által. 4. Ének. 5. Az esperes vagy ennek helyettese és az új lelkész az úrasztalához mennek s a beiktató rövid beszéd kíséretében átadja az új lelkésznek a bibliát, a klenodiumokat és templom kulcsát, utalva azok jelentőségére; ennek végén 6. rövid fohászban kéri Isten segédelmét és áldását az új lelkész működésére. 7. Ének. 8. Az új lelkész imája. 9. Az új lelkész prédikációja. 10. Az új lelkész záró imája. 11. Miatyánk. Áldás. 12. Adakozásra Felhívás, hirdetés. 13. Gyülekezeti ének.

FÜGGELÉK.

Az egyházi előjárók, tisztviselők felesketése és beiktatása.

39. §. Az egyházközségi előjárók, ú. m. a fő- és algonokok, presbyterek felesketésének a templomban a vasárnap délelőtti istentisztelet alkalmával kell végbemennie, ekképen:

A felesketendők kiállanak az úrasztalhoz, hol a lelkész az illető hivatalra tartozó rövid biblikus beszéd után őket a megállapított eskümintá szerint felesketi, rövid könyörgéssel megáldja és kézfogással elbocsátja.

A presbyterium által alkalmazott hivatalnokok, szolgák felesketése a presbyterium előtt megy végbe, rövid intelem és áldáskívánás kíséretében.

40. §. Tanítók, énekvezérek az egyházmegyei közgyűlés előtt esketendők föl.

41. Magasabb fokú egyházi előjárók, ú. m. az egyházmegyei és egyházkerületi tisztviselők felesketése az imádsággal megnyitott közgyűlés elején, a megállapított esküszöveg elmondásával megy végbe a szokásos üdvözlő és programbeszédekkel együtt.

ZÁRÓHATÁROZAT.

42. §. Az itt lényeges vonásokban megállapított istentiszteleti rendtartás részletes kidolgozásával, megfelelő liturgiás-könyv szerkesztésével és közreboctásával az Egyetemes Konvent bizatik meg.

Ezekután van szerencsénk a következő határozati javaslatot benyújtani, kérve annak elfogadását:

Határozati javaslat.

Mondja ki az egyetemes konvent, hogy:

1. miután a liturgia egységesítésének — még inkább bármily fokú reformjának kérdése a beérkezett véleményekből ítélve, nem látszik annyira megérettnek, hogy különösen gyülekezeteinknek e téren ismert konzervativizmusa mellett egységesen kötelező szabályrendelettel minden rázkódtatás nélkül egyszerre rendezhető volna; s miután e téren a külső kényszer s az azzal járó ellenőrzés lehetőleg kerülendő: a kívánatos egységrejutásnak azon bár hosszabb, de eredményeiben értékesebb útját tartja követendőnek, mely a gyakorlati útmutatásban és a szellemi irányításban áll.

2. Ehez képest, elfogadva a konventi liturgiai bizottság most beterjesztett munkáját az istentiszteleti rendtartásra nézve, azt az országos zsinatnak bemutatja s felhatalmazást kér arra, hogy a liturgiai bizottság útján szakférfiak közreműködésével a rendtartásnak megfelelő liturgiás-könyvet (Agenda) készítsen és adjon, vagy adasson ki, amely az egységes liturgia gyakorlati előkészítésének eszköze legyen, fenntartván természetesen, hogy irodalmi és egyháztársadalmi úton az ügy tovább fejlesztesék.

3. E jelen munkálat előállításával és kinyomtatásával (300 példányban, részben a zsinati tagok számára) felmerült költségek kiutalványozására — a Közalapból előlegezve, — az elnökséget felhatalmazza.

Kelt Budapesten, az Egyetemes Konvent liturgiai bizottságának 1905. november hó 5-ikén tartott üléséből.

Baksay Sándor,
püspök, biz. elnök.

Nagy Károly,
a lit. biz. előadója.

Az ev. ref. zsinatról.

(Folytatás.)

A zsinat 2-ik ülése a szokásos bevezetés után (megnyitás, jkv. hitelesítés) jegyzőválasztással kezdődött. A 2-ik ülészak alatt szemeinek gyöngesége miatt leköszönt Kálmán Gyula dunamelléki esperes helyét kellett betölteni — természetesen dunamelléki férfiúval. Mády Lajos, újpesti pap és esperes volt az egyházkerület ajánlottja s a zsinat öt választotta meg 84 szavazattal 9 ellenében.

Es kezdődött a sok vizsályt látott alkotmány-rész tárgyalása, vagyis egyelőre csak tárgyalásra ki tűzése. Már a 2-ik ülészak végén indítványozta Pokoli József, hogy a tervezetnek ezt az alapvető részét adjó ki a zsinat az alkotmányügyi bizottságnak, hogy aa az egész dolgot dolgozza át, simítsa meg, rendszerezze stb. Akkor ez az indítvány nem volt elfogadható mert hát mit kezdjen majd a zsinat 3-ik ülészaka tárgyalni, hiszen az átdolgozott résznek megint meg kellene járnia az alkotmányos fórumokat, de legalább a konventet, amelynek feladata a törvénytervezet előkészítése . . .

Előre vetette tehát az árnyékát a törvénytervezet iránt ápt ellenszenv, ami többé-kevésbé ott lap pangott a zsinati atyák nagyobb részében s csak érvényesülésre várt.

Dr. Baksay Lajos, előadó azzal kívánt a fenyegető bajon segíteni, hogy a saját módosítványait,

amelyek közt igen lényegbevágók is vannak, előre kinyomatta és a zsinat elé terjesztette. De ezeket a módosításokat az alkotmányi bizottság se látta, a konvent se. S most együtt volnának tárgyalandók magával a minden alkotmányos fórumon megfordult törvénytervezettel!

Kellemetlenül voltak hangolódva némelyek, a legtapasztaltabbak leginkább, amikor az előadó a tervezetet bemutató és jellemző beszédét megkezdte s a törvénytervezettel együtt a saját előadói javaslatait is elfogadásra ajánlotta. A jól átgondolt, szépen megfogalmazott, egész mostani törvényhozásunk irányát s az alkotmányi tervezetben található újításokat érdemileg méltató s felekezetközi állapotainkat is érintő, sőt tanulságokra is hivatkozó magvas beszéd sem volt eléggé hatásos arra, hogy a zsinat többségét kedvezően hangolja az előadói módosítások iránt.

Az általános tárgyalás kezdetén *Nagy Károly* fejezte ki először, hogy miután a beterjesztett módosítások csak egy ember munkái, itt pedig csak bizottsági véleményről és módosításról lehet komolyan szó — a módosítások stb. utasíttassanak az egyházalkotmányi bizottsághoz.

Dégenfeld gr., aki az alkotmányi bizottságnak is elnöke, az ellenkező nézetet képviselte s lehetségesnek tartotta a konventi tervezet és előadói módosítások együttes tárgyalását.

Fejes István szívesen elismerte, hogy az előadói módosításokban sok figyelemre méltó részlet van, de éppen azért, mert sarkalatos elveket is érintenek a módosítások és pedig mindjárt az egyház fogalmi meghatározásánál, amikor nem az egyházközségeket, hanem a hívek összességét vallja az előadó a református egyház egyetemének; továbbá amikor a bécsi és linzi békekötésekre hivatkozik, amik az első zsinat alkalmával sem voltak már felvehetők az alkotmányos úton létrejött hazai országos törvények mellett az egyház és iskola benső összetartozandóságának történeti biztosítékai gyanánt: — ezek miatt, meg hogy az állam hatalmának igénybevételénél azt magánjogi viszonyokra is kiterjeszteni akarja s más alapokra kívánja a zsinat-presbiteri rendszert fektetni, mint eddig nyugodott: — az előadói javaslatot nem fogadta el tárgyalási alapul. Nem volt az sem az egyházkerület, sem az egyházmegye, sem a konvent, még csak az alkotmányügyi bizottság színe előtt sem s így itt sincs annak helye a konvent munkálata mellett. Elfogadta a Nagy K. halasztási indítványát.

A kemény érvek súlya alatt báró *Bánffy*, a világi elnök, azt jegyezte meg, hogy ha az előadói módosításokat a bizottsághoz utasítjuk, úgy egy ideig nem tárgyalhatunk. *Domahidy Elemér* egy ügyes közvetítő módot ajánlott, t. i. hogy csak a fontosabb természetű szakaszok és módosítások utasíttassanak a szakbizottsághoz, amennyiben t. i. a tárgyalás folyamán odautasítandóknak fognak bizonyulni úgy, amint ez más részletek tárgyalásánál is történt s így a zsinat munkálkodásában fennakadás nem állana elő.

Hegedűs Sándor a Nagy K. és Fejes I. álláspontjára helyezkedett s erősen rosszalta, hogy az alkotmányügyi részletnek nincs védelmezője s maga az előadó ellentétbe helyezkedik a reá bízott tervezet elvi alapjaival, holott az ellenkező volna hivatása: kívánja a zsinati munkálkodás megszakításának elhárítása végett, hogy vonja vissza a zsinat elő-

terjesztését, a zsinat pedig fogadja el alapul — ami egyedül lehetséges — a konventi tervezetet.

Igy is történt s ilyen módon a törvénytervezet alkotmányügyi része a részletes tárgyalásra került.

De még ekkor se csillapultak le a kedélyek a formahiba miatt. Mikor az 1. §-nál az előadó az egyház fogalmi meghatározását a tervezettől eltérőleg ajánlotta, *Hegedűs S., Antal Gábor, Fejes István* egymásután tiltakoztak az előadó eljárása ellen s utóbbi még a módosításokat sem igen kívánta részére megengedni, mert a feladata a törvénytervezet védelmezése. Ha gondolta, hogy nem védelmezheti, nem kellett az előadói tisztelet elfogadnia. Az előadóval szemben, aki az 1. §-t így szövegezte: *A magyar korona országában lakó ev. ref. keresztyén hívek összessége alkotja a magyar református egyházat*, — pártját fogja az eredeti szövegnek, főként szokás szempontjából, meg azért is, mert a körülöttünk állóknak s az államnak is különös lesz ismét új névhez alkalmazkodniok.

Dégenfeld gr. védte az előadót s annak módosítási jogát, amit a korábbi előadók (*Nagy Dezső, Radácsi Gy., Sass Béla*) is gyakoroltak — s a hangulat csendesedni kezdett.

Révész Kálmán — tekintettel a tiszáninneri egyházkerület kívánságára s a sajtóban felmerült nézetekre, — az előadóval szemben pedig a félreértések kikerülése végett a következő szöveget ajánlja 1 §. gyanánt: *A magyarországi református egyház, mely országos törvényeinkben helv. hitv. evangélikusnak, majd evangélikus reformátusnak nevezetetik, magában foglalja a magyar koronához tartozó országok és tartományok területén lévő összes református egyházközségeket és az ezek által alkotott felsőbb egyházi testületeket.*

Dr. Bartók György püspök a lehető legrövidebb név mellett emelt szót. Még a „magyar egyház” nevet is elégnék tartaná, mert a nép így ismeri egyházunkat, a „keresztyén” szó a névben felesleges, az sem szükség, hogy eddig hogyan neveztek, vagy most miként neveznek bennünket. Ajánlja ezt a szöveget: *A magyar korona országában élő ev. ref. ker. hívek és itt lévő egyházközségek alkotják a magyar református egyházat.*

Hegedűs S. elfogadta a Révész szövegét s Dégenfeldnek felelve, újra tiltakozott az ellen, hogy az előadó mindjárt a vita elején kardinalis módosításokat indítványozzon. Szerinte az előadó a maga nevében nem beszélhet, ő a törvényjavaslatot képviseli és annak minden elvi jelentőségű kérdésében a törvényjavaslat álláspontját kell elfogadnia.

Nagy K. próbálta megmenteni az ev. ref. jelzöt, de *Antal, Gábor, Domby Lajos, Garzó Gyula* erőteljesen követelték a népies nevünk visszaállítását; *Szabó Kálmán* a dr. Bartók-féle indítványt pártolta, de a hívek kihagyásával; utóbb Révész K. a maga szövegéből az utolsó pontot kihagyatni kérte („és az ezek által alkotott felsőbb egyházi testületeket”), végül pedig az előadó védelmezte előadói jogait és a maga módosítványát különösen a Révész szövegével szemben kifogásolva, abban legfőképpen a „tartományok” szót, mint aminek a valóságban semmi sem felel meg. Fentartandónak véleményezte a hívek összessége kifejezést is, mert vannak olyan híveink is, akik nem tartoznak egyházközségekhez stb. Indítványát különben a Bartók-félében benne találván, a magáét visszavonta.

A zsinat a Révész-féle szöveget tette törvénné. Az azonban bizonyos, hogy a *tartományok* szó a fennálló törvénykönyvünkben feleslegesen maradt benn a §-ban s 3-ik felolvasáskor valamiképpen kiküszöbölendő volna!! — A rövidített nevünknek lehet több előnye;

egyebek közt az, hogy ezt *talán* nem fogják a jegyzők, bírák stb., stb. rövidített formájában olvasni s nem maradunk „ev. ref. egyház,” hanem leszünk *református egyház*. Hogy ellenségeink gúnyolódni fognak ezen az újabb névcsere, — az az ő dolguk.

A 2-ik § vita nélkül elfogadtatott, csak az ev. ref. jelző rövidül meg bennne. Ez a § a zsinat-presbiteri igazgatásról szól.

A 3-ik szakaszba *Garzó Gy.* felvétetni kéri az alsó-, közép- és felső iskolákhoz a felebaráti intézeteket is, mint amelyek szintén az egyház testéhez tartoznak. *Váró Ferenc* ezt nem tartja szükségesnek, mert erről abban a törvénycikkben, amelyre ez a § hivatkozik, (t. i. az 1790/91 XXVI. t.) nincs szó. *Baksa Lajos*, az előadó a 3. § helyett új szöveget ajánl a bécsi és linzi békekötések bevonásával, mint amelyekben rejlik a mi önkormányzati és igazgatási jogunknak gyökere. *Fejes I.* mint az általános vitánál, most is ellenzi a pótlékot s a debreceni zsinatra való visszamemlékezések között a *Váró* nézetét pártolja. *Padrah S.* arra az esetre, ha a *Baksa* indítványa győzne, beszúrtni kívánja a szövegbe a „mindenestől fogva” szót, hogy valamikor valamely ellenséges magyarázattal azt ne gondolja és hirdesse valaki, hogy csak az iskolák tartoznak az egyház testéhez, de a vagyónuk nem.

Molnár B. a 3. §-t úgy fogadja el, amint van, a bécsi és linzi békekötések bevétele azért sem kívánja, mert ezek országos törvények által lettek elfogadva, az országos törvényekre való hivatkozás pedig benne van a szövegben. *Bartók Gy.* emléket kíván állítani a bécsi és linzi békekötésnek a felvétel által; az nem érv, hogy ezelőtt 20 évvel nem voltak ezek a §-ba bevehetők, hát ha most bevehetőkké válnak?...

Novák Lajos a 2. és 3. § megcserélését kívánja a sorrendben, mert így kívánja a logika is.

Kolozsváry S. szerint a bécsi és linzi békekötésekre való hivatkozással gyöngíteni álláspontunkat, mert sok más törvényünkre is lehetne és kellene hivatkoznunk, így p. o. az Approbatákra. Compilátákra, a Leopold-féle hitlevélre, az 1791-diki törvényekre stb.

A 3. § végre is maradt, amint volt és ott, ahol volt, pedig valósággal a 2-ik hely illeti meg.

A 4-ik szakasz elébe az előadó beigtatni kívánta az egyházi kerületek neveit, de *Fejes István* és *Kérészy Barna* ellenérvelésére ez elmaradt. Az előadó azért szerette volna a beigtatást, mert később p. o. a konventi és zsinati tagok számbeli meghatározásánál a kerületekről csakugyan szó lesz; az ellenzők pedig részben gátat láttak a meghatározásban a kerületek esetleges feloszthatására nézve, részben pedig az egyházmegyéek felsorolásától akarták a törvénykönyvet megmenteni. — A zsinat az előadót leszavazta.

A 4. § első pontja helyett *Radácsi György* egy könnyebben érthető s kevesebb szóval járó szöveget ajánlott s a 2-ik pontjában egy szóigazítást; az előadónak is volt egy külön szövege. — *Mezey Albert* kezdte sokalni a sok kifogást és kárhoztatólag szólt a törvénykönyvnek folytonos javítása, toldása ellen a takarékoskodást ajánlott, mert sok nagy dologra nem telik a pénzünk. Marad a szöveg mellett. *Fejes István* szintén s kifogásolta főképp az előadói módosítványt — *Ragályi Béla* figyelmeztette az zsinatot, hogy ha az előadó véleményét fogadná el, akkor kimaradna a király legfőbb felügyeleti jogának felemlítése. *Pokoli József*

magyarázta a jus ad vocatiót, aminek két oldala van s a tervezet csak az egyiket érinti. Viszaadandó a szöveg az alkotmányi bizottságnak kiegészítés végett. *Radácsi György* zárszót kérve, indokolta módosítványát és minden tisztelettel *Mezey* takarékoskodása és elvei iránt. tiltakozott az ellen, hogy valaki a szólásszabadságot korlátozza, mert mindenkit őszinte jó szándék vezet felszólalásaiban. Hivatkozott arra, hogy az előkészítő bizottságban is, a konventen is próbálta a nézetét érvényesíteni s joga van ahhoz, hogy a zsinaton is megpróbálja. A zsinat a *Radácsi György* módosítványát egyhangúlag elfogadta. *Pokoli József* megkísérelte a maga kétségtelenül tudós nézetét utóbb is érvényesíteni, de nem sikerült.

Az 5. § nál, amely az államhatalom segédkezésének igénybevételét szabályozza, a zsinat megfeneklett. *Dányi Gábor*, dr. *Sébes Dénes*, dr. *Baksa Lajos*, *Pokoli József*, *Czinke István*, *Konecz Imre*, *Tisza István* gr., *Antal Gábor*, *Dégenfeld gr.* egymásután keltek fel érdekesnél-érdekesebb módosításokkal, aggodalmakkal, ellen vagy pártoló nézetekkel; maga az előadó bővebb szövegben javasolta az állam segédkezésének biztosítását és kiterjesztését, ...ami arra bírta *Radácsi Györgyöt*, hogy az összes indítványokat, előadó módosítását stb. az alkotmányügyi bizottsághoz kérte utasíttatni, ami a *Fejes István*, *Lenárt József* felszólalása és a világi elnök nyilatkozatai után csakugyan úgy is történt s ezzel a zsinat 2. ülése véget ért.

A 3-dik ülés a 6. § módosításával kezdődött. Ez úgy, amint a tervezetben van, nincs helyén s illetőleg ismétlése és pótlása az 1. §-nak. Úgy, amint az előadó szövegezte, beleillik az egészbe és helyén is megáll. „A magyarországi ref. egyháznak önkormányzati joggal bíró testületei, az egyházközségek, egyházmegyéek és egyházkerületek. Ezeknek megfelelő fokozatokban a gyűlések és a hatóságok egyházközségek, egyházmegyeiek és egyházkerületek. A konvent az öt egyházkerület képviselőiből alkotott testület és a törvény által kijelölt jog, és hatáskörben jár el.” *Konecz Imre* és *Kálmán Gy.* felszólalása mellett ez a szöveg elfogadtatott.

A 7. § az egyházi fokozatos hatóságok szabályrendeletalkotási jogáról szól. Itt feltékenységet árult el *Dányi Gábor* s az alsóbb hatóságok jogkörét szerette volna biztosítani a felsőbbekkel szemben, főként az egyházkerületét a konventtel szemben, úgy, hogy az egyházkerület rendszabályai vagy — amint kiigazította a zsinat — *szabályrendeletei* ne is kerüljenek a konvent megerősítése alá, hogy a konvent egyházi főtanácsossá ne váljék. Maga a világi elnök figyelmeztette a szót, hogy aggodalma teljesen felesleges, mert a törvénytervezet szelleme egészen más irányú s majd az előadó, még inkább *Antal Gábor* felszólalása teljesen eloszlatott minden feltékenységet s a zsinat az előadó szövegét fogadta el. Így a felsőbb hatóságok mindig tudni fognak az alsóbbak szabályrendeletéről, anélkül, hogy azok törvényes önkormányzati jogát sértenék. *Antal G.* szerint szükség van bizonyos egyöntetűségre, ami a lelkészek költözését is megkönnyítse s épenséggel helytelen az, ha egy egyházkerületben valamennyi egyházmegyének külön szabályrendelete és külön gyakorlata áll fenn s illetőleg fejlődik ki.

Es jött a 8. § az erdélyi különlegesség fentartásával. Már az előző zsinatok is vitáztak e felett s még a kétségtelenül jelentékeny közeledés után is maradt e pontnál vitatni való. *Berey József* kifogá-

solta, hogy az erdélyi egyházkerület, noha erre a törvény maga utasította, a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejlesztett alkotmányáról, az ezen ejtett módosításokról nem tett jelentést a zsinatnak s indítványozta, hogy a most készülő törvénykönyvünkbe tétessék közzé függelék gyanánt az erdélyi egyházkerületnek a közös egyházi törvényektől eltérő joga és alkotmányos szervezete. *Garzó Gy.* elismeréssel szolt az erdélyi sajátos fejleményű egyházalkotmányról s ő azt nem is kívánja bolygatni, de helyteleníti azt a specialitást (ami visszafelé való haladást mutat), hogy még az államsegélyes gimnáziumok tanárait is felvette az illető egyházközségekben a presbiterek közé. Hogy ilyen különlegesség jövőre ne ismétlődjék, határozottan meg kell követelni, hogy alkotmányát (t. i. az erdélyi egyházker.) a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan fejlessze és a módosításokat a zsinatnak bejelentse.

Bánffy br. a világi elnök fogta pártját a kerületnek, állítván, hogy a kerület megtette a jelentését a konventnek s ha az a 10 évre szóló összefoglaló jelentésbe nem került belé, az az összeállító hibája, vagy talán a konventé, de nem a kárhoztatott egyházkerületé.

Domby L. a Berey indítványát pártolta, *Kolozsváry Sándor* köztetszéssel fogadott visszaemlékezések között (ő már a debreceni zsinaton is jelen volt) védte az erdélyi különállást s helytelennek vallotta a törvény folytonos változtatását. *Kiss Albert* egyetértett *Kolozsváryval*, mindamellett volt a szövegre nézve módosítani valója, vagyis annak a mostani törvénykönyvünkben foglalt szövegét kérte fenntartani. *Baky István* a Berey indítványát helyeselte s különösnek tartja, hogy Erdély olyan kérdésekben is szavaz s illetőleg olyan törvénytörvénypontok megszavazásában is részt vesz, amely őt nem kötelezi. *Pokoli József* készen nyilatkozott többek nevében is elállani az olyan törvénytörvénypontok megszavazásától, amelyek az erdélyi egyházkerületre nem tartoznak, ami *gr. Tisza Istvánt* bírta felszólalásra, aki helytelenítette azt, hogy a zsinat — esetleg — egy szűkebbkörű és egy teljes zsinatra szakadjon; ez az uniónak esnék kárára.

Az indítványok az előadó és az elnök újabb felszólalása után szavazatra kerültek s a szöveg megmaradt a *Kiss Albert* javításával. Erdély külön alkotmányos szervezete nem érintetlenül marad, hanem *hagyatik* stb. De a Berey indítványát is elfogadta a zsinat s jövőre az erdélyi specialitások függelékét képezik majd egyházi törvénykönyvünknek és ez bölcsen lesz így!

(Folyt. köv.)

Magány.

Felolvastatott az ózdi ref. templomszentelés alkalmával az esti hangversenyen.

Nem vagy magányba még, ha senki nincs veled,
Kérdő szavadra, ha nem jönne felelet.
Ha zajtalan órák csendje borúl reád,
De el nem űzheted emlékeid raját.
Ha gondok táborá kicsiny szobádba lép
S mécsed munkára hív: nem vagy magányba még!

Nem vagy magányba még, ha védő sátorúl
Örökzöld fák alatt a lomb reád borúl.
Ha szállni látod a pillangók táborát,
Ha kérdező szódra a hegy visszhangot ad.
Zengő madársereg, ha mondja énekét
S te hallgatod e dalt: nem vagy magányba még!

Nem vagy magányba még, ha rád csillag ragyog,
Bár úttan utakat kell átbolyonganod.
Csörgő patak zaját, ha hallod messziről,
Szelid pásztortüzet, ha látsz lobogni föl,
Érted imádkozó család közé ha mégy. —
Tengernyi bár az út: nem vagy magányba még!

Nem vagy magányba még, ha tomboló vihar
Magános hegytelőn vakít villámival.
Ha csattanás után a büszke tölgy ledül,
S te fönt imádkozol, — remegve, egyedül.
Ha megmutatja szép szívérványát az ég, —
Te bízol és remélsz: nem vagy magányba még!

De hogyha hű szíved visszhangra nem talál,
Ha kedved elröpült, mint a dalos madár.
Ha küzdelmid között nincs egy igaz barát,
Ha a vigasztalás újabb kint hozna rád,
Ha összetört hited, reményed roncsa vagy — —
Boldogtalan lélek: akkor magányba vagy!

Szuhay Benedek.

Jogi szemle.

I. A budapesti börtönügyi kongresszus eredményei.

A f. é. szeptember 3—9. napjain megtartott nemzetközi börtönügyi kongresszus a magyar jogászvilág nagy érdeklődése mellett folyt le. A kongresszus jelentőségét mutatja s annak külső fényét mindenestre emelte, hogy az ünnepélyes megnyitást szept. 3-án a Tudományos Akadémia nagy termében a király képviseletében az ifjú József főherceg teljesítette s ugyanő az nap este a budai várpalotában fogadta a kongresszus tagjait. A kongresszus nem volt túl népes. Külföldiek és hazaiak összesen 335-en jelentkeztek, (köztük 181 volt külföldi,) de legfeljebb 250—300-an voltak tényleg jelen, idegenek sokkal többen, mint magyarok. A világ minden részéből (28 állam volt képviselve,) összegyűlt társaság természetesen nagyon érdekes képet mutatott. A francia nyelv volt a kapocs, mely a kongresszus különböző nemzetiségű tagjait összekötötte.

A kongresszus eredménye úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból kétségtelenül jelentékeny. Tudományos eredménye, hogy a kitűzött 16 kérdés felett a beérkezett nagyszámú véleményes javaslatok alapján felette érdekes és értékes tudományos viták folytak le, melyekben a legjelesebb elméleti büntető jogászok mellett az egyes államok legkiválóbb gyakorlati börtönügyi férfiai, (sok nagy állam börtönügyi főfelügyelői,) vettek részt s így a hozott határozatok, illetőleg a kongresszus által kifejezett óhajtasok bizonyára nagy jelentőségűek. Gyakorlati eredménye pedig a kongresszusnak, hogy a 28 különböző államból összesereglett szakemberek 8—10 napi együttlétük alatt bőségesen kicserélhették egymás közt a börtönügy terén tett legújabb tapasztalataikat, megismertették egymással e téren tett legújabb intézkedéseit.

ket, reformjaikat s így egymástól bizonyára sokat tanultak, amiket otthon saját államaikban igyekezni fognak saját hasznukra fordítani.

Reánk magyarokra az is egy további nagy eredmény, hogy ily sok kiváló ember ismerte meg közvetlenül hazánkat s a felőlünk elterjedt sok balvéleménynek bizonyára oszlatgatói lesznek odahaza. Fővárosunkról, közintézetekről valódi elragadtatással nyilatkoztak valamennyien. A bemutatott börtönügyi intézményeink is, kivált a kőbányai gyűjtőfogház, a rákospalotai leány- és a kassai fiú javító-intézet lepte meg méltán (ezek a legújabb és legmodernebb intézetek,) a külföldieket.

A hozott határozatok közül, mint általánosabb érdekeket, a következőket emelhetem ki:

Az *esküdtszék reformja* felett, — ami egyik legérdekesebb kérdésnek ígérkezett, — a kongresszus nem érezte magát hivatottnak a határozathozatalra, ezért csak azt az óhajt fejezte ki, hogy a különböző országok törvényhozásai a legszélesebb mértékben adjanak helyet a polgárok közvetlen részvételének a büntető igazságszolgáltatásban. Ez az óhaj azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy a kongresszus tagjainak nagy többsége nem kívánja az esküdtszék eltörlését, sőt annak hatáskörét kiterjesztendőnek véli a kisebb cselekményekre is. (Más alkalommal bővebben megbeszéljük ezt a kérdést.)

Az elítélteknek a börtönökben való *erkölcsi osztályozására* nézve kíváncsiak tartja a kongresszus, hogy az erkölcsileg legromlottabbak és a serdületlen ifjak a többi elítéltektől teljesen különíttessenek el. Az elítéltek többi részére pedig három osztály állítassék: a példás, a jó és a kétes magaviseletűek részére. Egymáskérdésnézve kimondta a kongresszus, hogy külön letartóztatási intézeteket kell felállítani a) a *korlátozott beszámíthatóságú* egyénekre és b) a *megrögzött alkoholisták* részére. Részletes javaslatokat tett a kongresszus a börtönre ítéltnek a *szabad levegőn* (mezőgazdasági munkákkal) való *foglalkoztatására* nézve.

A *vizsgálati foglyokra* nézve kimondta a kongresszus, hogy azok munkára nem kényszeríthetők.

Czél szerű, gyakorlatias javaslatokat állapítottak meg az *alkoholizmusnak* a bűn elkövetésre való káros behatása ellensúlyozására. Így például kívánják, hogy szombatn este, vasárnap és hétfőn reggel korlátoztassék a szesz italok kímérése, miután a bűnesetek 50%-a az alkoholizmus hatása alatt követtetik el s ezek legnagyobb része szombat estétől hétfőn reggelig történik.

Egy külön szakosztálya foglalkozott a kongresszusnak a *fiatalkorú büntetettek* kérdéseivel, (különösen ebben az osztályban szerepeltek nagyobb számban hölgyek is, kivált olasz, angol, német és orosz hölgyek.) Míg egyfelől kimondta a kongresszus, hogy a fiatalkorú (21 évesnél fiatalabbak) elítéltek, ha börtönre ítéltettek is, a büntetés velük szemben úgy hajtható végre, mint a mai u. n. javító intézetekben, másfelől részletes javaslatokat adott az u. n. *gyermekvédelem*, t. i. az elhagyatott, támasz nélküli gyermekeknek a bűn útjától való megmentése kérdésében. Így kimondta, hogy az anyagilag s erkölcsileg gondozatlan gyermekeket, (ideértve az elítélt szülők elhanyagolt gyermekeit is,) kiknek nincs családjuk, vagy akiknek szülői a szülei hatalomtól megfosztottak, az állam tartozik védeni és megóvni, a helyi hatóságok, magánosok és egyesületek közreműködésével. Az ily gyermekek részére specialis intézetek (gyarmatok, javító iskolák, óvó intézetek) állítandók

fel. Figyelmükbe ajánlja e részben a kongresszus az összes államoknak az észak-amerikai egyesült államokban, Angliában, Franciaországban és Hollandiában e téren tett legújabb reformokat (a fiatalkorú vádtottak próbára bocsátása, fiatalok külön törvényszéke, u. n. childrens court)

II. A budapesti Ügyvédi Kör gyermekvédelmi bizottsága.

A budapesti Ügyvédi Kör nemrégiben egy nemes és magasztos eszmét keltett életre hazánkban is, amely eszme egy pár évtized óta a nyugati művelt államok társadalmi életét teljesen átjárta. Megalakította ugyanis a Kör kebelében a „gyermekvédelmi bizottság”-ot, melynek feladata lesz minden rendelkezésre álló úton és módon megmenteni az elzúllásnak induló gyermekeket a bűn útjára tévedéstől; azoknak pedig, akik mégis oda tévedtek, érdekeit képviselni, vagyis jogvédelemben részesíteni őket a hatóságok előtt s a megfelelő elbánást eszközölni ki részükre. Az Ügyvédi Kör e szép lépéssel nemcsak a humanizmus követelményeinek tesz eleget, de az állam biztonságát s a társadalom javát munkálja, mert lehetővé teszi, hogy az állam, az önkormányzati hatóságok és a társadalom együttes munkája folytán a különben legnagyobb valószínűséggel elzúlló gyermekek egész seregéből tisztességes munkás emberek kerüljenek ki, akik önerejükkel meg fogják keresni kenyerüket s így hasznos tagjai lehetnek a hazának.

A gyermekvédelmi bizottság felállításához bizonyára a szeptemberi börtönügyi kongresszus adta meg a döntő lökést. A kezdeményezés dicsősége dr. Szilágyi Artúr Károly fővárosi ügyvédet illeti, ki a gyermekvédelem kérdéseivel irodalmilag is foglalkozik s aki a kongresszuson is több felszólalásával, mint e téren egyik legalaposabb és leglelkesebb szakemberünk, mutatta be magát. A bizottság mindenekelőtt részletes munkaprogrammot állapít meg. E végbői előadóknak osztja ki a gyermekvédelem részletkérdéseit (eddigelé 50 ügyvéd vállalt kérdéseket,) s a javaslatokat előbb az előadók külön értekezlete vitatja meg s úgy viszi a teljes ülés elé. Az előadók havonta, a teljes ülés minden két hónapban fog összeülni.

Szívből óhajtjuk, hogy a nemes célú egyesület mielőbb gyakorlatilag is megkezdje működését.

III. A *magánjogi* (polgári) *törvénykönyv* előkészítése lassan-lassan csak halad előre. 1900-ban adta ki az igazságügyminiszterium a nagyjelentőségű törvényre vonatkozólag az első tervezetet. Azóta ennek a tervezetnek a bírálata foglalkoztatta a hazai s részben a külföldi magánjogi irodalmat. A minisztérium most a Tervezetről megjelent bírálatokat állíttatja össze. A napokban jelent meg a további tárgyalást előkészítő főelőadmánynak és a Tervezetre vonatkozó bírálati anyagnak az ötödik és hatodik kötete. Még két ilyen kötet lesz kidolgozandó s akkor a Tervezet törvényjavaslat alakjába lesz öltöztethető.

IV. A Büntető Törvénykönyv 25 éves jubileuma.

A Magyar Jogász-egylet a f. évi rendes közgyűlésén (október 28.) a büntető törvénykönyv 25 éves életbenlétének emlékét szép ünnepéssel örököltette meg. Baumgarten Izidor koronaügyési helyettes, egyik legjelesebb dogmatikus büntetőjogászunk tartott ez alkalommal egy tartalmas beszédet, melyben

az 1880. szept. 1-je óta életben levő BTK. érdemeit méltatva, szépen mutatott rá, hogy a BTK. a maga idejében a legjelesebb törvény volt, mintegy bezárja az individualistikus jellegű európai BTK-ek sorát, azonban az azóta eltelt negyedszázad óta uralkodóvá lett új eszmékkel, a „szocialis állam” törekvéseivel, kívánalmaival ma már nem tud lépést tartani s így a codex átdolgozása feltétlenül szükséges. ff.

A protestáns egyház Spanyolországban.

(Vége.)

Néhány nappal ezután az *El Heraldó* című madridi lap a következőket írja:

„Villanueva úr, a jogtudományi Akadémiában tartott ékesszóló előadásában, mint egész beszédjének lényegét, azt mondotta, hogy romlásunk és hanyatlásunk nem faji hibának, hanem annak a *vallási türelmetlenségnek* tulajdonítható, amelyben szenvedünk.

„A vallásos türelem nélkülözhetetlen feltétele a modern életnek; az volt a múltban is, s az lesz a jövőben is a nemzetek jólétének alapja. Európa és Amerika egyetlen civilizált népénél se lehet elképzelni, hogy az a tényekkel igazolt tiltakozás létrejölessen, amelyet az evangy. társaság a miniszterelnök kezeihez juttatott. Már az magában, hogy ok vagy ürügy volt ilyesféle felszólalásokra, gyalázat, merénylet az emberi jogok ellen. Még Törökországban se találni hasonló türelmetlenségre, mint amilyen Spanyolországban még ma is uralkodik. De minek beszélünk más országokról? Elég annyit mondani, hogy Kegyetlen Péter alatt élhettek a zsidók Spanyolországban, ellenben a XX. századi Spanyolországban nem akarják megtérni a protestánsokat, akik hozzá még keresztyének is. Lehet-e ennél élesebb ellentétet és szigorúbb elítélést gondolni?”

Az evangy. egyház feliratának első gyakorlati következménye a madridi Bienfaisance-utcai templom főajtójának megnyitása lőn (május 28 án). Ennek a főajtónak egész története van. Mikor 1893-ban a templom az evangy. istenítisztelet számára megnyitott, az akkori liberális igazságügyminiszter különös kegyképen arra kérte az egyház előljáróságát, engedné meg, hogy a főajtó zárva maradjon, s a hívek a szomszédos ház udvarán át járjanak be mindaddig, míg a reactionáriusok izgatottsága lecsillapul. Az egyház beleegyezett. Eltelt néhány hónap, a dolgok a rendes kerékvágásba látszottak visszahozni s az egyház megnyitotta a főajtót, s azt csaknem egy évig háborítatlanul használta. De ekkor, hárbar semmi zavargás nem fordult elő, arra kérték, hogy zárják be ismét a templom főajtóját, s az egyház ezt minden ellenkezés vagy tiltakozás nélkül megtette. Két évvel ezelőtt egy napon, reggeli 6 órakor, mikor alig jár egy-két ember a Bienfaisance-utcán, kinyitották a főajtót, hogy kitisztogassák a templomot. Tíz perc se telt el, s már ott volt 2 rendőr azzal a parancsolattal, hogy a templomot be kell zárni. Hasztalan fejtette ki a templom felügyelője előttük az okot, amely őt a templom kinyitására indította, hasztalan mondotta el nekik, hogy a templom ajtaja csak azért áll bezárva, mert az egyház abba beleegyezett, nem pedig kényszerűségből, azok csak azt felelték, hogyha az egyház azonnal jószántából be nem zárja, ők karhatalommal fogják azt bezárni. Minthogy az egyház kerüli az összeütközést s nem akarja azt a szemrehányást magára vonni,

hogy zavart csinál, engedelmeskedett a határozott parancsnak s azóta mindig zárva állt a főajtó, minden törvény ellenére; a fővárosban nem tűrték meg a főajtó kinyitását, holott az ország más helyein a templomajtókat szabadon nyílhattak meg.

Nem régiben a spanyol klérus egy feliratot intézett a királyhoz, amelyben az igazságszolgáltatás tervbevetett reformja alkalmából több módosítást ajánlott a király figyelmébe, egyebek közt a szomorú emlékü *hitnyomozó-törvényszék* visszaállítását is. „Mint-hogy a valóságban, írja a *Le Luz* c. újság, a hitnyomozó-törvényszék régóta megszűnt, különös, hogy a főpapoknak most jut eszükbe egy oly dolgot visszakívanni, amely már rég a történelmé s amely ellentétben áll a modern szokásokkal és törvényhozással, ha csak alkalmasnak nem tartják a mostani időköt, eféle kívánalmakra s mindenféle engedményekre.”

Kevés hely van Spanyolországban, amely annyira át volna hatva az ultramontanizmustól, mint Montserrat környéke. A vidék fölött kimagasló hegyen emelkedik az a kápolna, amely azt a híres Feketeszüzet magában foglalja, amely előtt Loyola Ignác a jezsuita-rend alapítására vezető fogadalmat tette; ez a kápolna minden éven ezer meg ezer zarándokot vonz oltára elé. A bibliaárusokat, akik először hozták a szentírást ebbe a városba, bántalmazta a lakosság, de egy könyörületes ember, aki babonáságból Rómától elszakadva élt, befogadta őket házába. Amint aztán az igazsággal megismerkedett, megnyitotta szívét a Megváltó előtt s központja lett egy bibliaolvasó-csoportnak.

Salamanca olyan, mint egy kis Róma; csaknem minden utcában találni zárdákat és kolostorokat s az egyházi rendek tagjainak száma nagyobb arányú, mint a világ bármely más városában, — s mégis ez a város lett Porteros Zakariás, a fáradhatatlan bibliaárus főhadiszállása, akinek sikerült több mint 20 bibliaolvasó-csoportot képezni azokban a helyiségekben, amelyeket látogat.

Sabadellben nem régiben avattak fel egy prot. kápolnát s Estruch Antal lelkész az ünnepségről szóló beszámolójában élénk képet fest arról a benyomásról, amelyet ez a szertartás sokakra, akik nem tartoztak az új egyház körébe, gyakorolt. „Egy kápolna szentek nélkül, amely szobrok helyett szent igéket foglal magában, amelyek békét hirdetnek mindenki számára; oltár helyett úrvacsoraasztal; istenítisztelet oly nyelven, amelyet mindenki megért s amelyben résztvesznek a hívek; a gyónók távolléte, de a keresztyének általános gyónása, akik fenhagon vallják be, hogy nem tették azt, amit tenniük kellett volna s azt tették, amit nem lett volna szabad tenniük, — mindez erősen meglepte a jelenlevőket s kiválóan fölkellette érdeklődésüket. Volt alkalmam azóta beszélgetni a polgármesterrel s első helyettesével, aki intelligens ember. Ez nem tudta, hogy létezik ref. egyház Spanyolországban, szervezett egyház, amely teljes tisztaságában tartja fenn az evangy. hitet s félreveti azokat a dogmákat, amelyekben sokan nem hisznek s amelyek fölgerjesztették lelkiismeretüket Róma ellen.”

Verges község lakosai, akik közt két kolportírosztogatta a bibliát és a vallásos iratokat, kifejezték a vágyukat a prot. tanok megismerése iránt s az összejövétel alkalmával kiosztott szent könyvek kézről-kézre jártak, mert mindenki vágyott azokat olvasni.

Lassankint, úgy látszik, mégis mozog a föld t

IRODALOM.

* **Zwingli Ulrik:** *Commentarius*, vagyis az igaz és a hamis vallás magyarázata. Fordították dr. Tüdös István és dr. Pruzsinszky Pál. Bpest. 1905. 308. 1. Ára 4 kor. A Magyar Prot. Irod. Társaság kiadványa. — A legszabadelvűbb reformátornak e szerfelett értékes munkája tömören, meggyőzően fejtegeti az istenről, az emberről, a vallásról, az evangéliomról, a bűnbánatról, a törvényről, a bűnről, a kulcsokról, az egyházzal, a szentségekről, a házasságról, a keresztségről, az úrvacsoráról, a gyónásról, a többi szentségekről, a házasságról, a fogadalmakról, a szentek segítségül hívásáról, az érdemről, az imádságról, a purgatóriumról, a hatóságról, a botránnyról, a szobrokról és képekről szóló kérdéseket. Elismerés illeti az Irod. Társaságot, hogy e hatalmas reformátori iratot lefordíttatta. A fordítás magyaros, világos. Luther „Alapvető iratai”-val és Kálvin „Keresztyén vallás”-ával együtt melegen ajánljuk a lelkészek, lelkészjelöltek, tanítók és világi férfiak figyelmébe.

* **Protestáns Szemle.** Szerkeszti Szóts Farkas bpesti theol. tanár. XVII. évf. 8-ik füzet. Vándorgyűlési emlékkönyv és társulati évkönyv. A 9-ik vándorgyűlésről szóló emlékkönyv a következő becses tartalommal jelent meg. 1. Kenessey Bélának A keresztyén szabadságról a vallásos estén mondott beszéde. 2. Sántha Károlynak „Az igaz Istentisztelet”, „Kereszt alatt” c. vallásos és „Rákóczi” c. hazafias költeményei. 3. Antal Gábornak az istentiszteleten mondott imádsága. 4. Zábrák Dénes egyházi beszéde, melyet az istentiszteleten tartott. 5. Hegedűs Sándor elnöki megnyitó beszéde, melyben igazi protestáns állásponton hangsúlyozza, hogy „mi nem a fanatizmus által vezetünk, de az értelem és szív felvilágosításával és ebben a tudomány mindig segítségünkre volt, azzal soha összeütközésben nem álltunk. A szabad kutatást ép úgy követeltük a vallás, mint a tudomány terén és ennek eredményétől sohasem féltettük a hitet, mert a legújabb kutatások és tudományos eredmények minden téren, az evangéliumot meg nem ingatták, át nem lyukasztották; ellenkezőleg a legfinomabb és legmagasabb erkölcsi és társadalmi tanok, átszűrve alakjukban az evangéliumban felfedezhetők”. 5. Zsilinszky Mihály „Egyházi kérdések” c. felolvasása, amelyben mint a modern prot. theologiai felfogás híve nyíltan, őszintén kimondja, hogy az az állítás, mely szerint „a dogmák nem tűnének változást, a protestánsokat nem érinti; mert a történelem tanúbizonysága szerint a protestantizmus a lelkiismeretbeli szabadság és a szabad kutatás álláspontján áll tehát a dogmákat nem tartja változhatatlannak. Az sem természetes, sem helyes nem volna, ha mi, mint Krisztus tanának őszinte, igaz követői, a reformátorok felfogását és dogmarendszerét örök érvényűnek és változhatatlannak tekintenők. Ami felfogásunk szerint minden dogma emberi mű és mint ilyen, az egyéni ész bírálatának és megvitatásának, fejlődésnek van alávetve. Semmi sem ellenkeznék tehát inkább a reformatio igaz szellemének és a protestantizmus lényegével, mint az, ha a keresztyénség tanát, a prot. egyház hitéletét és a meggyőződés szabadságát bármely újabb dogmatikai rendszer békóiba akarnók szorítani. Nem volnánk méltó fiak, ha ellenkezésbe kerülnénk a haladás és szabad fejlődés nagy eszméivel, ha nem tartanánk lépést a kor tudományos és irodalmi fejlődésével”. 7. A M. Pr. I. Társaság működéséről. Szóts Farkas tit-

kártól. 8. Haladó protestantizmus. Felolvasás Bernát Istvántól. 9. Muzsaji Wittnyédy István. Felolvasás Payr Sándortól. 10. A csepregi hitvita. Thury Etelétől. 11. A soproni vándorgyűlés krónikája. A füzet második fele a társaság évkönyvét foglalja magában. A 9-ik füzet tartalma: A budapesti theol. akadémia félszázados multjáról Szóts Farkastól. Muzsaji Wittnyédy István. Payr Sándortól. Az austriai protestantizmus története, Lie. Lencz Gézától. Bíró Márton naplója. Thury Etelétől. Monnica, költemény, Hegedűs Istvántól. Külföldi egyházi szemle. Irodalmi szemle.

* **Keresztény Magvető.** Unitárius tudományos folyóirat. Szerkeszti és kiadja Péterfi Dénes. XL. évf. 5-ik füzet. Kolozsvár, 1905. Tartalma: 1. A feltámadás. Bölöny Vilmostól. 2. Megnyitó beszéd dr. Martineau születésének 100 ik évfordulója alkalmából. Ferencz Józseftől. 3. Dr. Martineau Jakab emlékezete Dr. Boros Györgytől. 4. Jubileumi ima. Kiss Sándortól. 5. Miket illet egy pap ünneplése. (Egyh. beszéd) Bölöny Vilmostól. 6. Irodalmi értesítő. Különfélék. Aranykönyv.

* **Bibliai képek.** Rövid s népszerű bibliamagyarázatok, temetési s egyéb szertartási beszédek. Irta: Sz. Kiss Károly. V-ik kötet. Bpest. 1905. Kókai kiadása. Ára 5 korona. E valóban népszerű modorban írt s eléggé változatos tartalmú kötetet, amelyben 24 bibliamagyarázat, 19 temetési, 2 kereszteleési, 2 esketési és 2 alkalmi beszéd van, ajánljuk a gyakorló lelkészek figyelmébe.

* **Magyar Remekírók.** A Franklin-Társulat remekíró-gyűjteményéből, mely a Magyar Remekírók címmel ötvenöt kötetben a magyar irodalom összes nagy íróinak minden számottevő munkáját tartalmazza, most jelent meg a nyolcadik ötkötetes sorozat. Immár egész tekintélyes könyvtár az eddig megjelent negyven kötet, amely igazi dísz minden művelt magyar család könyvszekrényének. Az új sorozat egyik kötete (40. kötet) befejező kötete Tompa munkáinak, amelyeknek négy teljes kötet jutott a gyűjteményben. A most megjelent utolsó kötet Tompa költeszetének talán legértékesebb termékeit, a népregéket és a virágregéket foglalja magában. Ezt a kötetet Lévy József rendezte sajtó alá. A gyűjtemény most megjelent 11 kötete Kisfaludy Sándor munkáinak második befejező része s irodalmunk e nagy alakjának csaknem összes regéit tartalmazza, Heinrich Gusztáv bevezető tanulmányával. Értékes kötete az új sorozatnak a gyűjtemény első kötete, amely Balassa Bálint válogatott költeményeit és Zrínyi Miklós Szigeti Veszedelemét foglalja egybe Széchy Károly két tartalmas tanulmányával. A gyűjtemény 32. kötete Kemény Zsigmond tanulmányait illeszti be irodalmunk remekei közé s méltán, mert e kevésbé ismert munkái a nagy regényírónak, essay-irodalmunknak igazi gyöngyszemei. A kötet tartalma a következő: A két Wesselényi Miklós. Eszmék a regény és dráma körül. Arany Toldija. Erdély közléte 1791—1848. Vörösmarty Mihály. A nagyértékű kötetet Gyulai Pál rendezte sajtó alá s ő írt a kötet elé gyönyörű bevezető tanulmányt is. Az új sorozat ötödik kötete (30 kötet) báró Eötvös József munkáinak első kötete. A nagy író apróbb szépirodalmi munkáinak válogatott gyűjteménye. Vigjátéka (Eljen az egyenlőség), költeményei, két elbeszélés és Gondolatainak egy sora: ez a tartalma a vaskos kötetnek, amelyet Voinovich Géza rendezett sajtó alá és látott el bevezető tanulmány-nyal. A kötetek élén az írók arcképe van R. Hirsch

Nelli művészi rajzójából. A díszes kiállítású teljes gyűjtemény (55. kötet) ára 220 korona. Megrendelhető havi részletfizetésre minden hazai könyvkereskedés útján. A még hátralévő tizenöt kötet félévenként ötkötetes sorozatokban jelenik meg.

— **Régi Okiratok és Levelek Tára.** Havi folyóirat az irodalom és történelem köréből. Alapította és Debrecen szab. kir. város tanácsának támogatásával kiadja dr. *Kardos Samu* fel szerkesztő; főmunkatársak: *Ujhelyi Géza* (Budapest) és *Zoltai Lajos* (Debrecen). Előfizetési ára: egy évre 12 kor. 92 lap. Tartalma: *Kardos Samu*: Beköszöntő; *Zoltai Lajos*: A sz. kir. városi rangra emelt Debrecen első esztendeiből; *Oláh Gábor*: Kossuth Lajos hadi tudósításai; *Ujhelyi Géza*: Kossuth Lajos értekezése az „éhségmentő” intézetekről; dr. *Kardos Samu*: Bethlen Gábor kardja és Kossuth kormányzati esküje; dr. *Kardos Samu*: Ujfalvy Sándor emlékiratai 1854–55-ből; *Szinyei Gerzson*: A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531–1661-ig; Adattár (kiadatlan levelek, naplójegyzetek Kossuthtól, b. Wesselényitől stb.) Vegyesek; mellékletek: Hunyadi János. Teleki Mihály és Jósika Miklós arcképe. Kossuth L. kéziratának hasonmása. — A derék folyóiratot, amelynek küszöbön álló megjelenéséről egyszer már megemlékeztünk s amely az irodalom és történelem annyi nagybecsű kincsét van hivatva napvilágra hozni: szívesen ajánljuk olvasóink pártoló figyelmébe.

* **A mi osztályrészünk.** A nagybányai ág. h. evang. egyház története. Irta: *Révész János* ág. h. ev. lelkész. Nagybánya 1905. 145 l. Ára 2 korona. E monographia, amelynek fő szakaszai: I. Alakulás. II. Küzdelem. III. Megújulás. — a nagybányai ev. egyházra vonatkozó levéltári és könyvtári adatok szorgalmas felkutatása és ügyes feldolgozása alapján készült. Hú képet nyújt ez a gyülekezet szenvedésekkel teljes életéről, megalakulásától (1547. Kopácsi J.) 1905-ig. Igen derék dolog lenne, ha már minden prot. gyülekezet története ilyen részletesen meglenne írva. A magyar protestantizmus történetének megírásához az ilyen munkák becses forrásokul szolgálhatnak. E tanulságos művet, amely Prónay Dezső bárónak van ajánlva s amelyhez az előszót Zsilinszky Mihály írta, szívesen ajánljuk az érdeklődők figyelmébe!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy akik negyedévre fizettek elő, szíveskedjenek előfizetésüket megújítani. Azon t. olvasóinkat pedig, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, tisztelettel kérjük az előfizetési díj szíves beküldésére.

— **Ferencz József**, az unitáriusok közszeretnek, közbecsülésnek örvendő püspöke, a napokban ünnepelte papságának 50-ik, püspökségének 25-ik évfordulóját. E nevezetes alkalomból testületek és egyesek, tisztelői és barátai számos jó kívánsággal keresték fel az ünnepeltet.

— **Tanári székfoglalók.** A debreceni kollegiumban nov. 16-án 3 új tanár tartotta meg székfoglaló előadását. Dr. *Kun Béla* jogtanár Kálvin egyházalkotmányi rendszeréről, dr. *Kovács Gábor* jogtanár

a demografiai mozgalmakról, *Nagy Vilmos* tanítóképezdei tanár pedig a vulkánosságról értekezett.

— **Ragályi-Balassa Ferenc báró** főiskolánk nagy könyvtárának egy láda könyvet (341 drb) adományozott. Az értékes küldeményből azok a művek, amelyek nem voltak meg könyvtárunkban, besoroztattak, a többiek pedig, csereügylet, vagy eladás útján való értékesítés céljából a kettős és többszörös példányok közé helyeztettek. A becses ajándékért a köziskolai szék egyik legutóbbi ülésén jegyzőkönyvileg fejezte ki hálás köszönetét a nemes gondolkozású báró előtt.

— **A sárospataki állami tanítóképezde** önképző-körének ifjúsága nov. hó 26-án délután 3 órakor, a tavári kar, az érdeklődő közönség s a főiskolai ifjúság egy részének jelenlétében diszgyűlést tartott a következő műsorral: 1. Ifjúsági zenekar. 2. Jókai Mór irodalmi munkásságának méltatása. Felolvasta Goldberger Lipót IV. éves növendék. 3. Ifj. énekkar. 4. Utca szegletén ül a csonka hős c. költemény. Jókai Móról; szavalta: Nyitrai Károly IV. éves növ. 5. Ifj. énekkar. 6. Jókai Mór: „Plevnai hősök” c. költeménye, szavalta: Füst M. László III. éves növ. 7. Ifj. zenekar. A sikerült diszgyűlés a jóra törekvésnek, a haladásnak, a pezsgő ifjúsági életnek szép bizonyítéka volt. — Ugy értesülünk, hogy hasonló diszgyűlés a tanév minden hónapjára (van tervezve, amelyre a nagyközönség érdeklődését is felhívjuk).

— **Dr. Antal Géza Amerikában.** Dr. Antal Géza, a pápai theol. akadémia kitűnő tanára, a dunamelléki ev. ref. egyházkerület megbízásából, az amerikai magyar ref. egyházak meglátogatása végett nov. hó 3-án, pénteken délelőtt New Yorkba érkezett. — Dr. Antal Géza okt. 16-án indult el Pápáról s az állomásra kikísérte az egész theol. ifjúság, amely rajongó szeretettel csüng a tudós tanáron. Bécsben való rövid megállapodás után Rotterdamba, onnan Londonba ment, Liverpoolba hajóra szállt s Amerikába a White Star Line „Cedric” nevű gyorshajójával érkezett. Kúthy Zoltán, az amerikai magyar ref. egyházmegye esperese, kivél dr. Antal Géza a Cedricen való érkezését kábelsürgönnyel tudatta, az amerikai kormány hajóján, a revenue cutter service el Coney Islandig eléje ment dr. Antal Gézának és itt az amerikai kormányhivatalnokokkal együtt felszállt a Cedricre és az egyházkerület illutris kiküldöttjét a hajó fedélzetén szívesen üdvözölte. Amikor a hatalmas hajótest horgonyt vetett a new-yorki kikötőben, a 48-ik piernél és dr. Antal Géza Kúthy Zoltán esperessel kilépett a szárazföldre, hatalmas éljénzés fogadta. Bereczky László phonenixvillei, Kozma József pert-amboyi, Tegze László delray-i, Komjáthy Ernő bridgeporti, Vajó Sándor woodbridgei lelkészek, Cseh Károly new-yorki tanító, Pozsgay Károly esperesi irnok és ezek élén Kúthy Zoltán esperes fogadták s az esperes az egyházmegye lelkészei és hívei nevében örömmel és szeretettel üdvözölte a kedves vendéget és teljes sikert kívánt amerikai működésére. Az üdvözlő szavakra dr. Antal Géza lelkes szavakkal válaszolt. Őszintén reméljük, hogy dr. Antal Géza éles judiciuma, bölcsesége állandó és igaz békét fog létesíteni az amerikai magyar ref. egyházak és lelkészek között. Dr. Antal Géza szívesen fogadta Komjáthy Ernő lelkész meghívását a bridgeporti templomszentelésre és azon a felavató egyházi beszéd megtartására.

— **Johanna pápasága.** Dr. Cabanès *Indiscrétion de l'histoire* (2-e série) c. művében minden oldalról vizsgálat alá veszi a Johanna pápaságának kérdését s

arra az eredményre jut, hogy az egész nem egyéb mesénél, dacára a reánk maradt, Johannát ábrázoló s művében is lenyomatott nagyszámú areképeknek, amelyek csak szerzőik élénk képzelőtehetségéről tanúskodnak. A legenda eredete minden valószínűség szerint arra az eseményre vihető vissza, hogy XXII. János pápa ágyasa gyermekágyban halt meg. A pápa annyi mindenféle adománnyal elhalmozta őt, hogy nagy hatalma miatt gúnyból csak *Johanna pápának* hívták. Egyes komoly történetírók ezt a rosszízű tréfát komolyan vették s lassankint a legenda mind több-több, a dolog hitelességét bizonyítani hivatott részletet öltött magára. — ám a dr. Cabanès-tól idézett írók világosan mutatják, hogy egy fiatal idegen nőnek pápává való választása lehetetlen volt.

— **Anglia.** Londonban a múlt hóban avatták fel a *Kensit-kollégiumot* („Kensit Memorial College for the Wickliffe Preachers”), amely míg egyfelől megtiszteli a Kensit János emlékét, másfelől az ő művét van hivatva folytatni, midőn új hirdetőket bocsát ki az evangéliom számára, akik folytassák a XIV. században Wickliffe által megkezdett hadjáratot. Kensit egyik legbuzgóbb előharcosa volt annak az irányzatnak, amely szembeszállt az anglikán egyház romanizáló törekvéseivel. Egy alkalommal a Queen's Hallban, a „Protestant Alliance” nagygyűlésén, amelyen arról tanácskoztak, hogy micsoda eszközökkel kellene a kormány figyelmét felhívni azon veszélyre, amelyeket a ritualista párt működése hárit a protest. hitre, Kensit a következő javaslatot tette: „Én is leszek bátor egy eszközt javasolni. Értesültem, hogy némelyik anglikán templomban a hívek körmenetben vonulnak el ez oltár előtt s megcsókolják a feszületet, amelyet a lelkész eléjük tart; én majd szintén csatlakozom a körmenethez s az oltár elé érkezve, megfogom a feszületet s felmutatom azt a híveknek e szavakkal: *Az Isten nevében én bevádolom ezt a bálványimádást!* Másnap hírül fogjátok venni, hogy Kensit Jánost a bíróság elé állították!” Amit ígért, meg is tette. A romanizmus ellen folytatott küzdelme csakhamar fölemésztette életerejét; s fia, aki fogságban ült, mivel vonakodott abbahagyni a megkezdett művet, midőn a fogházor kíséretében haldokló atyja ágyához ment, e Wickliffe 1381-iki nyilatkozatára emlékeztető szavakat kapta tőle végrendeletül: „Semmi kompromisszum! Megvagyok győződve, hogy az igazság végre is diadalmaskodni fog!” Fia folytatta atyja művét; jelentése szerint a Wickliffe-papok (Wickliffe Preachers) a múlt évben több mint 500 községet látogattak meg, 3108 gyűlést tartottak, több mint egy millió hallgatóval. Webster lelkész, aki Kensit sírjánál e szavakat mondá: „Kensit János teste nemsokára a földben fog pihenni, de bátor lelke, ez az igazi prot. lélek, örökre fog élni!” — nagy reményeket fűz a „Wickliffe Preachers” munkálkodásához. E küzdelemre Angliában nagy szükség van, mert az anglikán egyház szertartásai nagyon közel állanak a pápista szertartásokhoz; így például az anglikán mise csak annyiban különbözik a pápista misétől, hogy az utóbbit latin nyelven tartják. Vigyázzunk, hogy a magyar ref. egyház is bele ne essék e romanizáló törekvésekbe! nekünk legalább úgy tetszik, hogy a papi egyenruha követelése, annak minden részletében való tüzetes megszabása, már ilyen irányú hajlandóságot árul el!

— **Schveichan** a senátus elé terjesztettek egy törvényjavaslatot, amely az egyháznak és az államnak különválásáról szól.

— **Értesítés.** Szíves tudomásukra hozom azoknak az igen tisztelt lelkésztársaimnak, kik „*Vigasztalás a koporsók mellett*” cím alatt kiadni tervezett, (*temetési beszédek és imádságok*) legújabb munkámra előfizetőkül jelentkeztek, hogy a kis kötet december hó első napjaira készül el s akkor fogom szétküldeni azoknak, kik az 1 kor. 50 fillér árt már hozzám elküldötték. Tisztelettel, Kőrmend (Vas), 1905. nov. 29. Fülöp József ev. ref. lelkész.

— **Ezernyolcszáznegyvennyolc.** Ez a felséges év annyi történelmi kutatásnak, legendának, regényírók képzeletének, költők lobogásának a tárgya, tárgya a *Nagy Képes Világtörténelem* legutóbb megjelent füzetének is. Adatokban oly dús, felfogásban annyira határozott és világos a nagy munkának ez a része is, hogy akár egész külön munkának, külön e korra irányult kutatások eredményének is megállhatna. A nagy vállalatnak, mely Nagy Képes Világtörténet címen 12 kötetre megy, most a 233–234. füzete jelent meg, mely már az utolsó, a XII. kötet anyagának egy részét hozza. Egy kötet ára diszkötésben 16 kor., egy igen vaskos és a szövegképek mellett számos műmelléklettel is díszített füzetnek az ára 60 fillér. Kapható és megrendelhető minden könyvkereskedésben.

— **Mai számunkhoz csatolt** Hegedűs és Sándorcég mellékletét ajánljuk a nagytiszteletű lelkész urak figyelmébe

— **Elhalasztott sorsolás.** A rákosszentmihályi ev. ref. templom-alap javára rendezett tárgysorsjáték húzása a pénzügyminiszter 80081/1905. sz. a. engedélyével 1906. okt. 25-re halasztatott.

A fogyasztó közönség egyetlen alkalommal, sines annyira az eladó lelkiismeretességének kiszolgáltatva, mint amidőn *órát* vagy *ékszer* vásárol. Ezen cikknél a legkevésbébben tudják azt megállapítani, vajon elsőrendű, tartós óraszerkezetet, avagy hibátlan kövi ékszer kaptak-e? És ezért teljes mértékben méltányolható a vevőközönség tévovázása, amidőn ünnepi ajándéknak avagy egyéb alkalomra *órát* vagy *ékszerfélé*t akar vásárolni. Sajnos, hogy sok reklámmal dolgozó némely esetben nem is szakember kezében levő üzlet nem azt nézi, hogy vevőjét lelkiismeretesen kiszolgálja, hanem, hogy kétes értékű holmiján minél nagyobb haszonnal adjon túl. — Ily körülmények között öszinte örömünkre szolgál, ha ezuttal egy általánosan előismert *szolid órára* terelhetjük t. olvasóink figyelmét. — **Polgár Kálmán budapesti óraművész értjük**, (üzlete: VII., Erzsébet-körút 29. szám) kinek egy évtized óta fennálló üzlete országos jó hírre tett szert, mert ő az egyedüli órák, aki zsebóráit *minden helyzetben*, sőt a finomabbakat még *hideg és melegben is kiregulálja*, ami által még a hőmérséklet változásai sincsenek befolyással óráira. A vidéki közönség kényelmére Polgár Kálmán „A Műtővös” cím alatt egy képes albumot állított össze, a mi gondos fénykép után készült metszetekben mutatja be az immár nagy *népszerűségnek* örvendő és *megbízhatónak* előismert Polgárfele órák és ékszerek ezer számára menő fényképeit. Ezen „Műtővös” című színes album egyébként meg azért is méltó az említésre, mert a társadalom előkelőségeit képező egyénektől számtalan *előismerő és hálaanyaglatokat tartalmaz*, amelyek egyöntetűleg előismerik, hogy az az *öt évi jótállás*, amit Polgár Kálmán óráiért vállal, nem üres frázis, hanem *reális alapon nyugvó tény*, amiért a cég tényleg meg is felel. Birjuk Polgár Kálmánnak abbéli ígéretét, hogy a kiadásában megjelenő „*Műtővös*” olvasóinknak közvetlenül ő hozzá címzendő fel-
szállítására: *ingyen és bérmentre megküldi*.

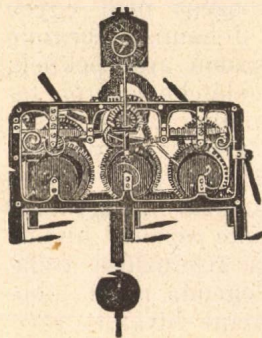
TARTALOM. Demeter Bertalan: Knox János. (Folytatás.). — Istentiszteleti rendtartás. Javaslát. (Vége.) — Az ev. ref. zsinatról. (Folytatás.). — Szuhay Benedek: Magány. — ff.: Jogi szemle. I–IV. — A protestáns egyház Spanyolországban. (Vége.) — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Szerkesztői üzenetek.

B A Saujhely. Az 1-ső szám teljesen elfogyott. Így tehát azzal — nagy sajnálatunkra — nem szolgálhatunk. A 2-ik számot postára tettük.

G. Gy. Jó helyre jött. Kívánsága szerint járunk el.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegese ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Toronyórak

palota, városházi, gyári laktanya-órak berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY

utóda

Müller János

első magy. órágyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadohoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: NÁDOR gyógyszerház

Budapest VI., Vaci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla csakhamar meggyógyított!

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja“

című világra szóló munkára, mi-
íránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklél, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv boltiára
leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.**
A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forin-
tot. — Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII., Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

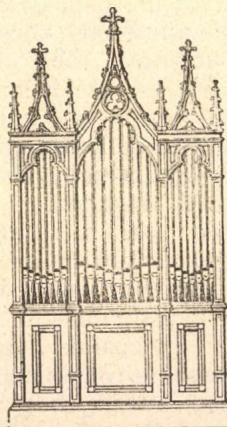
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállítá-
son „Nagy díszoklevél“
és „Ferencz József lovag-
renddel“, az 1904-ik évi
veszprémi kiállításon az
arany éremmel kitün-
tetve. Készít kellemes és
tömör hangú, legjobb és
legújabb rendszerű or-
gonákat. Elvállal javítá-
sokat és átalakításokat.
Kisebb orgonák kész-
letben vannak. — Szolid
munka és jutányos árak.

Az orgonák jóságát mi
sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár ala-
pítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve
és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

Az egyházjog feladata és protestáns szempontból való jelentősége.

Az egyházjog történelmi és tételes jellegénél, magasabb valláserköletes irányánál és vonatkozásánál fogva nem csupán a közép és újkor századaiban képezte a tanulmányozás kedvenc tárgyát, hanem nagy jelentőségét megtartotta ma is. Igaz, hogy a legutóbbi időben a jogtudományok terén a pozitív irány van előtérbe helyezve, s úgy a speculatív, mint a történeti alapvető studiumok háttérbe szoríttatnak, de ez irány erősödése annak helyességét épen nem bizonyítja. A tételes jogok megismerése egymagában épen nem adhatja meg a jogtudományi egyetemesebb tudást és szélesebb körű jogi műveltséget; az ily egyoldalúság, mely a jogot a mesterség szerepére akarja kárhoztatni, — minden tekintetben káros hatású; a múlt idők tapasztalata bizonyítja, hogy a jogtudomány úttörői és vezérei mindenkor a történelmi és bölcsészeti képzettség által lehettek képesek nagy sikerek és eredmények elérésére. Mióta a róm. kath. egyház a hierarchialis szervezet alapjait lerakta s az „ubi unitas, ibi perfectio” elvére helyezkedve egy egységes, mindenüvé kiterjeszkedő, mindent átfogó egyházi organisatiót létesített, mely az egész középkor jogi, politikai és társadalmi fejlődésének központjává szolgált, jogrendszerét is egységes alapon építette fel s a tudományos képzés szempontjából a legnagyobb jelentőségre emelte. És sajátos véletlen, hogy a római jognak középkori újjászületése, felélesztése a kánonjog tudományos rendszerbe foglalásával egy időben és egy helyen veszi kezdetét. A XII. században a bolognai egyetemen, a középkor ezen legfőbb szellemi műhelyében, midőn Irneriussal megindul a glossatorok nagyszabású, tudományos korszakot alkotó munkássága, midőn a római jog classicus kincseire, a Justinian-féle törvényhozás eredményeire ismét reá tereltek a tudományos nyugoti világ figyelme, hogy az életben való alkalmazása, befogadása részére a talaj előkészíttessék, ugyanakkor a bolognai kamalduli szerzetes megteszi az első nagyszabású kísérletet a kánonjog rendszerbe-

foglalására. Magister Gratianus munkája alapja lett az egész középkori kánonjogtudománynak, a scholasticus módszer, melyet alkalmazott, s melyben e tudományban csak egyetlen előzője volt, mondhatjuk, hogy a kánonjog terén vele s általa veszi kezdetét. De a főcél a szétszórt joganyag egybegyűjtése, az ellentétek kiegyenlítése által az egységes jog megvalósítása. A római jog és kánonjog kölcsönhatását és kapcsolatát könnyű megmagyarázni. A kath. egyháznak Rómával való összeköttetésére nemcsak a régi tradíciók, Péter és Pál apostolok működésének, mártírságának emlékei hatottak, de magának a régi Rómának egységes, centralizált szervezete, összefüggő egységes jogélete. Az universalismusra törekvő, már akkor a pápai hatalomkör koncentrációját megvalósító egyháznak amint hitéletében, nyelvében úgy jogában is egységesnek kellett lennie. Egy egyháznak, mely azt tartotta; „Una vero est fidelium universalis ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur” (cap. 1. X. de summa trinitate l. 1.) egy oly egyháznak, mely ellentétben a későbbi protestantizmus elveivel, a külső, látható, egyedül idévezítő és éghajlat, faji nemzeti különbségektől független egyházzervezetben látta egyedül az emberi boldogság legfőbb tényezőjét, csakis egységes jogéletre támaszkodva lehetett fejlődnie. Ezért van, hogy már a középkor kezdő századaiban, a törzsi szakadozottság és a barbár jogélet idején, addig is, míg saját jogszervezetét megvalósította, készséggel vallotta magának azt a jogot, mely azelőtt az egész nyugoti világ egyedüli nagyszabású joga volt, melyet nem egy szűk terület, de egy egész világbirodalom jogának, minden haladás alapjának, minden célszerűség mértékének tekintettek, melynek feltétlen örök érvényét hirdették. Ez egységes jogrendszer megalkotása az egyház részéről a középkori viszonyok között egyenesen a társadalmi szükség követelménye volt.

A meginduló hűbéri dissolutio folyamatát csak ezzel lehetett a teljes széteséstől visszatartani s azon kornak durva, az erőre és hatalomra támaszkodó társadalmába az erkölcsi érzületet, a magasabb eszméket, a keresztyénység magasztos erőit, a huma-

nizmust belecsepegtetni. De a barbár társadalom széthúzó törekvése éppoly véglet, mint más oldalról az egyháznak túlságba vitt exclusiv s szorosan összpontosító iránya, mert ez viszont az egyéni erőket absorbeálta s azok kifejlődésének útjában állott. Azért mondható, hogy e kor sem az igazi egységet, sem az igazi szabadságot, a két véglet benső harmóniáját nem ismerte, azt legfeljebb a jövő számára előkészíteni volt hivatása.

Az egyházjog élete a XII. századtól már gyors lépésekben halad előre. A XIII. században, midőn az első hivatalos törvénykönyv a IX. Gergely decretalesei kiadatnak, midőn a középkori u. n. classicus kánonjog megalakul, az egységes jogélet már biztosítva van. A IX. Gergely-féle új rendszer, az ismert ötös felosztás már általában alkalmazva van és sokkal elterjedtebb és általánosabb, mint a római jognak többek által a kánonjogra is átvett hármas felosztása; e rendszer szerint exegetikai alapon a kánonjog már a középkori egyetemeken a jogi tanulmány központjává, a jogi képzésnek a római joggal együtt alapjává lett. A XIV. és XV. században már a figyelem, a tanulmányozás annyira a kánonjog felé fordul, hogy már nem kell a pápának a világi törvények tanulmányozására korlátozó intézkedéseket tenniök, mint IV. Ince pápa idején, aki a XIII. században még amiatt emel panaszt, hogy „tota clericorum multitudo ad audiendas saeculares leges concurrat”. Számtalan adattal lehetne bizonyítani, minő súlyt fektetett a kath. egyház arra, hogy a hierarchia tagjai alapos kánonjogi készültséget szerezzenek; ismerjük az egyház szövevényes életének, működésének minden szálát, szervezetének minden részét, igazgatásának minden ágát; s ezekre annyival inkább feltétlen szükség volt, mert az egyház bírói hatalmat gyakorolt, egyházi vonatkozású kérdésekben a világiak ügyeiben ítelt, a házasság szabályozása s a házassági iurisdictio pedig egészen kezébe volt letéve s a kath. egyház azt a nagyfotosságú rendelkezését, melyet a tridenti zsinat a nagyobb javadalmuk kánonjogi készültségére előírt, változatlanul fentartja ma is.

Zsindely István.

(Vége köv.)

Az ev. ref. zsinatról.

(Folytatás.)

A törvénytervezet 9. §-ához az előadó az egyházi törvények érvényességét az egyházkerületi kihirdetéstől kívánta függővé tenni, amit *Révész K.* helytelenített, mert így esetleg az egyházkerületek tetszése vagy nem tetszése lehetne a döntő. A zsinat *Révésznek* adott igazat.

A 10. szakasz előtt álló szám- és címjelzések közül *Radácsi Gy.* törölni kérte „Az egyházközség, mint hatóság” kifejezést, ami az 1903-dik évi szövegezésből maradt meg, de az egyházmegyénél s kerületnél nincs keresztül vive. *Tisza István gr.* helyeselte

a kihagyást, de valami pótléket kívánt helyette, amit azonban a zsinat nem fogadott el. A törlést elfogadta.

A 10. §-nál, amely az egyházközségek fajaft sorolja fel, az előadónak volt indítványa. Sokallta egy lelkész gondja alá az 5000 lelket és 3–4000 lélek után külön egyházközségeket kívánna szerveztetni a nagy egyházközségekben, ahol — szerinte — sok baj mutatkozik. A törvénytervezet *parochialis köröket* kíván csak az ilyen helyeken, de fentartja az egységes egyházkormányzást. Az egész §-t a bizottsághoz kérte utasíttatni. A debreceni és hódmezővásárhelyi egyházközségek életéből vett példákkal erősítette elméletét. Vele szemben *Hegedűs S.* a budapesti állapotokból indulva ki, rendkívüli nehézségekbe ütköznek állította a külön egyházközségekké szervezkedést, a város feldarabolását. Az előadó célzatát nemeseznek, egyházépítőnek ismerte el, de kivihtetlennék igazolta s kívánta a szöveg fentartását.

Erdekes példákra hivatkozva, ugyanerre a végkövetkeztetésre jutott *Domby Lajos* is, aki lehetetlennek tartja az egyforma rendszer szerint való eljárást a különböző gyülekezetek körében.

Baky István az eredeti szöveg mellett emelt szót, keserűn kifakadva, hogy annak nincs védelmezője; állítja, hogy anyagilag lehetetlen minden 3000 lélek után egyházközséget alkotni, lelkészi stb. hivatalokkal.

Gr. Tisza István szintén a szöveget védelmezte, de egyúttal érdekes leckét adott azoknak, akik nincsenek tisztában a mai kor vészes irányzataival s azt hiszik, hogy 8–10,000 lelket is képes egy lelképásztor gondozni és sikerrel legeltetni. A parochialis körök megvalósíthatók s legalább elérhető ezekkel az, hogy 40–50,000 lelket számláló egyházközségek nem maradnak egyetlen gondozók nélkül. Valaki igazán pásztora lesz bizonyos híveknek s ezek igazán nyájaiává lesznek bizonyos pásztornak.

Kiss Albert Debrecen oltalmára kelt, ahol a r. kath. egyházhívek szaporodása nem a lelki gondozás hiányának következménye, hanem a változott viszonyoké, a temérdek bevándorlott, a sok új hivatalnok változtatta meg ott a lelkek számárányát. Debrecen már régebben akarta a parochialis köröket, de nem voltak felállíthatók. A külön egyházközségekbe szervezkedést rendkívüli sok baj forrásának, sőt lehetetlenségnek tartja, p. o. egy Debrecenre nézve stb. Ott óriási erő van az egységben, főként kifelő, amit gyöngíteni nem szabad. Erdekes összehasonlításokat tett Budapest és Debrecen között és maradt ő is a szöveg mellett.

Gr. Dégenfeld József helyreigazításképen említi fel, hogy Debrecenben a parochialis körök szervezése azon múlt el, hogy voltaképen Debrecen külön egyházmegye kívánt lenni, ami nem volt megengedhető.

Marjai Péter — aki országgyűlési képviselő is — a lelképásztori gondviselésről szólt érdekesen, mint nehéz, de szép feladatról s az itt-ott mutakkozó bajokat nem holmi modern cura pastoralis hiányának gondolja, hanem a változott életviszonyoknak, nézeteknek stb. s annak, hogy kiváló ifjak nem igen mennek a theologiai pályára. Az eredeti szöveget fogadja el ő is. Közbul oda-oda szoltak némelyek egymásnak, hogy az országgyűlési képviselőség sem igen válik ám a lelkigondozás javára.

Buza János az eredeti szöveg lényegének fentartásával világosabb és mégis tömörebb szöveget ajánlott a beterjesztett helyett és sok pártoló és

ellenző nyilatkozat után szavazásra kerülven a sor, a szöveg e pontja változatlanul megmaradt.

A *társegyházak* meghatározása ellen nem támadt ellenvélemény. A missiói egyházközségek fogalmát *Czinke István* a több községgel kívánta egybekötni, vagyis *egy egyházközséget* nem tart missiói egyházközségnek. Az legyen anyaegyházközséggé — kongrua-ségilylyel.

Bartók Gy. az erdélyi példákra hivatkozva, az ellenkezőt vitatta, mert nálok roppant messzeségre esnek egymástól az egyházközségek s kéri az eredeti szöveg meghagyását. Az előadó felszólalására így is történt.

A § e) pontjánál, a *fiók-egyházközségeknél* úgy kívánta módosítani a szöveget *Kérészy Barna*, hogy azok az egyházközséggel együtt alkossanak egy presbyteriumot, de a zsinat ismét a *Bartók Gy.* által felemlített erdélyi esetekre való tekintettel ezt mellőzte.

A *társ- vagy leány-egyházközségekről* *Buza J.* az eredeti szövegtől eltérőleg kimondani kérte, hogy azok, „ha a lélekszám vagy más egyházi fontos érdek kívánatossá teszi, anyaegyházközségekké szervezhetnek.” A zsinat ezt sem fogadta el, hanem maradt a szöveg mellett.

A 11. és 12. §-okat vita nélkül, a 13. §-t vita mellett fogadta el a zsinat. Az előadóval szemben *Révész K.* és *Bartók Gy.* védelmezték a törvénytervezetet. Az egyházközségek beosztásáról s egymáshoz való jogviszonyáról szólnak e §-ok s *Révész K.* állította, hogy az ág. ev. testvéreinkkel kötött *nagygeresdi egység* rövid életre számíthat, amely nyilatkozat sok hívőre talált.

„Az egyházközség hatásköre” című részletnél (14. §), amely 10 alpontot ölel magába, Nagy Dezső, *Bartók Gy.*, *Buza J.*, *Berey József*, *György Endre*, *Dáni Gábor*, *Mészáros Illés*, s *Baksa Lajos* előadó, *Révész Kálmán*, *Fekete Márton* s *Koncz Imre* mérték össze fegyvereiket s *Buza Jánosnak* a c) ponthoz adott módosítványa, (amely szerint a gyermekek neveltetése nem az egyházközség hatáskörébe tartozik, hanem a szülőkébe s az iskola felállítása az egyházközség stb. feladata) s *Révész K.-nak* az i) ponthoz adott indítványa (a temetők használata feletti rendelkezés törlése) elfogadtatott. A k) pontról, amely a szavazati jogról rendelkezik s a nagyobb egyházközségek több szavazatát állapítja meg, *Koncz Imre* a nagyobb egyházközségek több joga ellen emelt szót, aminek azonban már csak a következő napon támadhatott visszhangja, mert az ülés d. u. 2 órakor bezáródott.

A november 25-iki ülésen *gr. Degenfeld József* vette először pártfogásába a nagyobb egyházközségek több szavazatát. Ez az első budapesti zsinat alkotása és bevált. Az egyházkerületeken, sőt a konventen is nagyobb számmal vannak a nagyobb egyházmegyék és kerületek képviselve; tisztán a lelkészek száma döntő nem lehet a szavazatok számára nézve. A nagyobb egyházközségek nagyobb közterhet is viselnek, különösen tanítézetek fentartása által, amelyekre nézve nem áll az, mintha azokat az állam tartaná fenn, tehát azt illetné az utánok eső szavazati jog is. — Kívánja a szöveg fentartását.

Kiss József az érvényben lévő egyházi törvénykönyvünkől a *feltétlenül* szót kívánja ide visszavenni, hogy minden egyházközségnek annyi szavazata legyen, ahány lelkészi állást tart fenn; tehát

ha 10-et, — legyen 10 szavazata; az egyházközség helyett az *anya- és társ-egyházközség* szavakat kéri felvételni.

Domby Lajos a *Degenfeld gr.* értelmében a nagy egyházközségek nagyobb jogát vitatta. *Dáni Gábor* a *Koncz* álláspontját támogatja s különösen azért szól a kis egyházközségek mellett, mert azok többnyire megtartották felekezeti népiskolájukat, míg a nagyobbak szabadulni igyekeznek attól, annak terhei miatt.

Buza János kívánja, hogy az olyan egyházközségeknek is szaporíttassék a szavazatuk, amelyek felsőbb leányiskolát, jogakadémiát vagy reáliskolát tartanak fenn. Ezekről az intézetekről a § nem szól.

Antal Gábor a szöveg fentartását javalta, miután Dunántúl az ott levő egy pár nagyobb egyházközség szavazata semmi nyughatatlanságot sem okozott. A „*feltétlenül*” szót másként értelmezi, mint *Kiss József*.

Bartók György szintén nem barátja annak, hogy tíz szavazatért egész törvénykönyvünket felforgassuk s intézményeinket csereberéljük. Erdélyben a nagyobb egyházközségek több szavazata egészen természetesen tűnt fel kezdettől fogva s ott az egyházi élet tevékenységében is nagyobb rész jut a nagy egyházközségeknek, mint a kicsinyeknek. Elismeri, hogy sok kis egyházközség buzgóbb, áldozatkészebb a nagyoknál és aránylag jóval nagyobb terhet hordoz; de ha már az adókimutatás alapjául a lélekszámot fogadjuk el, akkor a jogokat is méltányos erre alapítani. Eszményileg minden egyházközség egyenlő, de a valóságban nem, mert akkor terhet is egyenlőt kellene viselnie közalapról és egyebütt; de ez meg keresztényellenes, ha presbyteri jellegű is. Amint fejlődik az egyházközség a lélekszámban, úgy szaporodjanak annak lelkészei is és a jogai is; ahány lelkésze van, annyi egyházközség minden egyházközség s legyen a szavazata is ugyanannyi. A szöveget a *Kiss József* magyarázatával fogadja el.

Meczner Béla már 14 évvel ezelőtt is hozzászólt ehhez a kérdéshez a zsinaton. Ő képviselte akkor a *Koncz-féle* nézetet. De ma nem szőtt volna e tárgyhöz, ha azt nem látná, hogy egyházunkat teljesen a lélekszám alapján akarják tovább fejleszteni; így p. o. az előadó is, aki a zsinati képviselők számát is a kerületek lélekszámára akarja alapítani. Helyreigazítja *Antal Gábort*, aki bizonyos compromissumról is szőtt az első pesti zsinatról való visszaemlékezésében. Ez a compromissum azok közt támadt, akik megskalták az 1891-iki törvénytervezetnek azt a pontját, amely 12 szavazatot kívánt a nagy egyházközségeknek biztosítani. Menjünk vissza — a jelek láttára — a régi alaphoz és érvényesítsük azt, ami 1891 előtt jó volt. — Hivatkozik arra, hogy 14 évvel azelőtt is sokkal megterheltebbeknek vallotta a kis egyházközségeket, mint a nagyokat s azok a kicsinyek ma is csak úgy vannak és nem érdemlik meg ez elnyomatást. Aggodalma van az irányzattal szemben, ami a kis egyházközségekre nézve mutatkozik s fél, hogy a tisztántúli kerület rövid időn annyi szavazatot fog követelni, mint Dunáninnen, Dunántúl és Tiszáninnen együttesen. *Koncz* indítványát pártolta.

Czinke István tisztázatni kívánt egy öt közelről érdeklő kérdést. A §-ban minden teljes főgimnázium után 2 szavazat illeti meg a fentartó egyházközséget. A rimaszombati főgimnázium egyesült prot. iskola félig a kálvinistáké, félig a lutheránu-

soké. Illet-e a rimaszombati ref. egyházközséget a főgimnázium után 2 szavazat?

Tisza István gr. pártfogolta a §-t és kívánta eloszlatni a Meczner Béla aggodalmait. Zsinatpresbyteri alkotmányunk természetéből foly az, hogy sem kizárólag az egyházak számát, sem kizárólag a képviseleti rendszer kívánalmát, vagyis az egyházak népességét nem vesszük tekintetbe, hanem a kettőt méltányosan egyeztetjük. A félelemre nincs ok, mert ime a konvent a törvénytervezetben nem akar több jogot biztosítani a nagyobb egyházközségeknek, mint eddig biztosított. Kerüljük hát — a nehéz időkben — a meghasonlást okozható kérdések feszegetését s ne vizsgáljuk azt, hogy ki emel több vagy kevesebb terhet, mert az ő adóügyi tanulmányai arra a meggyőződésre vezették őt, hogy némely nagy egyházközség is óriási terheket utal. Egy kis egyházmegye a maga öt-hatezer lakosával utóljára sem majorizálhatja a 30–40 ezer emberből állót. A §-t. mint amiben a legtisztességesebb méltányosság rejlik, elfogadják.

Meczner Béla viszonzválasza után *Soltész János* az ő esperessége alatt levő kis egyházközségekre hivatkozva, kijelenti, hogy az elfolyt 12 év alatt azokon semmi nagy sérelem nem esett s ez az elnyomatás, amelytől korábban ő is félt, nem következett be s azért ő is a szövegre szavaz.

Tüdös István, mint a tiszáninneri ref. egyházkerület legnagyobb egyházközségének, t. i. a miskolcainak egyik lelkésze kívánta szavazatát indokolni. „Bár egyházzamnak 8 szavazata volt az érvényben levő törvény szerint — mondja ő — s ennyi lenne, ha a mostani javaslat törvényre emelkednék, mégis azt az elvét vallja, hogy a *Koncz Imre* indítványa felel meg a zsinatpresbyteri elvnek. És mert a tiszáninneri egyházkerület is így vélekedik, a *Koncz Imre* javaslatára adja szavazatát.”

Az indítványnak s az előadó felszólalása után szavazattal dönt a törvénytervezet egyik legkényesebb pontjának sorsa. Győzött a szövegvédelmezők serege. Reménylenünk lehet, hogy egy újabb 12 év sem fogja az egyház sorsa felett őrködők gondolkozását annyira megváltoztatni, hogy félni kelljen a további fejleményektől. *Czinke* nem kapott feleletet, tehát ő áll a 2 szavazat jogán.

A § 1) pontjának a tervezet szervessége szempontjából voltak bizonyos pótlásai, vagyis a fennálló törvénykönyvből. ennek 17. §-ából kívánta a 2. és 3. pontokat felvételni, amelyek a templomok használatát felett való őrködéssel stb. és a vasárnap és ünnepnapok megtartásáról rendelkeznek. *Nagy Dezső dr.*, *Bartók Gy.*, *Tisza István gr.* vitatták az előadó javaslatát. *Nagy Dezső* feleslegesnek, a többiek az előzmények, a tervezet meghatározott rendszere miatt nélkülözhetetlennek ismerték el s ez utóbbiaké lett a többség.

A 15. szakasz szintén hosszú, de tartalmas vitát keltett. Az egyházközség hatásköréről szól ez is és pedig nagy kérdésekre nézve, mint p. o. parochialis körök szervezése, ingatlan eladása, vásárlása, kölesönfelvétel stb. — Különösen a kölesönfelvétel okozott erősebb összetűzést (d. pont). *Nagy Dezső*, *Bartók György*, *Baksa Lajos*, *Segesdy Ferenc*, *Molnár Béla*, *Domahidy Elemér*, *Tisza István gr.*, *Padrah ándor*, *Fejes István* vettek részt a vitában, amelynek az lett a *Tisza gr.* által javasolt vége, hogy a felmerült indítványokkal együtt az alkotmányi bizottsághoz tételük azzal az utasítással, hogy a halaszt-

hatatlan kölesönök felvételére nézve a presbyterium joga az egyházmegye elnökségének jóváhagyása által korlátozotassék.

A g) pontnál *Fejes István* kívánta, hogy az emlékszerű egyházi tárgyak elidegenítése, templomok stb. lerontása ne a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak jelentessék be a dolog megtörténte előtt, hanem önmagunknak. *Domby Lajos*, *Bartók György* hozzászólása után a zsinat így határozott.

A 16. § elébe *Berey József* egy külön pont beillesztését javasolta, amely a kisajátításoknál a halasztást nem tűrő esetekben a püspöki engedélyt is elegendőnek tartja. — *H. Kiss Kálmán* felelősséget sürget arra az esetre, ha a presbyterium által megállapított költségvetés fedezetére szükséges összeget a közgyűlés megtagadná s ebből az egyházközségnek kára volna, amint már történtek is effélék N.-Kőrösön. *Domby Lajos*, *Ádám András* (ez a H. Kiss K. nézetét pártolta) s az előadó szoltak az indítványokhoz, amelyeket a zsinat mellőzött.

A 16. § nál *Czike Lajos* kezdett szólni. Itt van először szó az egyházközségi választó és az egyházközségi közgyűlésről. Itt kellett döntenie már afelett, legyen-e mindkettő s miként, vagy csak maradjon egy? — Indítványozta — megfelelő indokolással, hogy a 16–48. §§-okkal utasítsa a zsinat az egyházalkotmányi bizottsághoz. A megkezdődött vita nem volt befejezhető s a folytatása a következő ülésre maradt.

A hétfői (nov. 27.) ülésen *Czike Lajos* azon indítványa felett indult meg a vita, hogy a Törvényjavaslat 16–48. §-ai, melyek az egyházközségi választó gyűlésről, közgyűlésről és a presbyteriumról szólnak, tétessenek vissza az alkotmányügyi bizottsághoz megfelelő átdolgozás végett. A vitát *Kérészy Barna* nyitotta meg, aki tartalmas felszólalásával új irányba is terelte azt. Mig ugyanis a *Czike* indítványa főleg az ellen irányult, hogy a javaslatban levő választói névjegyzékek évenkénti elkészítése, mint szerinte felesleges teher, hagyassék ki, *Kérészy* a választói névjegyzék kérdését csekélyebb jelentőségűnek látja, ellenben sikra szállt a javaslat ama gondolata ellen, hogy külön választó gyűlés és külön közgyűlés szerveztessék az egyházközségekben s még inkább az ellen, hogy egyházközségi közgyűlés csak ott szerveztessék, ahol azt az egyházkerület megengedi. Ezt az utóbbit *Kérészy* jogfosztásnak tekinti az egyháztagokkal szemben. Epügy nem tartja szerencsésnek a népesebb egyházakban képviseleti alapon szervezendő közgyűlés gondolatát sem, mert a célt, amit ezzel a tisztántúliak elérni gondolnak, t. i. az oda nem illő (zavargó) elemeknek kiszorítását a közgyűlésből, ezáltal aligha lehet biztosítani. A képviseleti szervezésnél könnyen lehet, hogy éppen a békés, egyházas elemek nem jutnak be a közgyűlésbe s így éppen csakugyan az egyháziatlan (lármásabb) elem kerekedik felül *Kérészy* azért annak a kimondását kéri, hogy külön választó gyűlés és közgyűlés ne szerveztessék, csak közgyűlés, ennek azonban minden egyháztag tagja lehessen. E végből a javaslat 16–28. §§-ait kérte a bizottsághoz visszautasítani.

A *Czike*, illetőleg most már a *Kérészy* indítványa felett élénk és tartalmas vita indult meg. Legelsőbbben *gr. Dégenfeld József* szolt a javaslat eredeti szövege mellett. A választói névjegyzéknek évenkénti előre elkészítését ő üdvös újításnak veszi, a képviseleti alapon szervezendő közgyűlést pedig nem tartja új gondolatnak, miután Tiszántúl

már az eddigi törvényünk alapján is így alakították a népesebb egyházak közgyűléseit. *Dányi Gábor* (dunántúli), *Bartalus István* és *Molnár Béla* szólaltak fel aztán a Czike javaslata mellett, *Baksa Lajos* előadó. *Dombi Lajos*, *Mezei Albert*, *Fekete Márton* pedig a bizottsághoz utasítás ellen s kívánták a felvetett kérdések azonnal leendő eldöntését és a részletes tárgyalást. Azonban *Hegedűs Sándor* felszólalásával a vita a Kérészy Barna javaslata értelmében dőlt el. Hegedűs ugyanis szintén elítélve a külön „választó közgyűlés” (mint fogalmi képtelenség) gondolatát, egyenesen azt indítványozta, hogy a 16. § a) pontja (a választó közgyűlés) hagyassék ki s a választói jog és eljárás szabályozása és az egyházközségi közgyűlés szabatos szövegezése végett a javaslat d) és e) pontjai (16—27. §§) a bizottsághoz utasíttassanak.

A következő szónokok: *Bartók György*, *Miklós Ödön*, *Fejes István* és *Pokoly József* mind a Hegedűs javaslatát pártolták s miután Czike is a magáét visszavonta s ehhez csatlakozott, a zsinat többsége el is fogadta azt (t. i. a Hegedűsét) s így a javaslat 16—27. §-ai a bizottsághoz visszaadattak. A határozat hordereje abban áll, hogy a „választó közgyűlés,” melyet Hegedűs és Bartók György méltán ítéltek el, már most eltöröltetett, amennyiben a Kérészy Barna indítványának első gondolata már megvalósult. Miképen lesz azonban szervezve az „egyházközségi közgyűlés,” kötelező lesz-e az mindenütt, lehet-e azt képviseleti alapon szervezni, ezek a kérdések még függőben maradtak s majd az alkotmányügyi bizottság új szövege alapján fognak ismét előkerülni s előreláthatólag még heves harc lesz felette a zsinaton. A tiszántúliak semmiképen sem akarják kötelezővé tenni a közgyűlés alakítását, a többi kerületek ellenben, úgy látszik, az elvi alapot épen ebben látják. (Különben azóta az alkotmányügyi bizottság megtartotta ülését s úgy kívánja kielégíteni az ellentétes felfogásokat, hogy elvileg kimondandónak véli, hogy egyházközségi közgyűlés mindenütt szerveztessék, azonban az egyházkerület *kivételesen* megengedhesse, hogy egyes községek attól eltekinthessenek, illetőleg képviseleti alapon szervezhessék azt. Azt hisszük, ez a közvetítő javaslat ki is békíthet mindnyájunkat.)

Az elvi vita illetén elintézése után a zsinat áttért a presbyterium-ról szóló szakaszok tárgyalására. A 28—30. §-okat azonban, melyek a presbyterium jogköréről és tagjairól szólnak, kénytelen volt függőben hagyni, mert ezek szövegezése összefügg az egyházközségi közgyűlés miként szervezésével. *Bartók György* erdélyi püspök pedig annak adott kifejezést, hogy a presbyteriumnak elvileg csak választott tagokból kellene állania, hivatalból oda senkit se lehetne küldeni. Ez a kérdés később, a tanítók és tanárok képviseltetésének jogcímére nézve, konkrét alakban is felvetetett s az alkotmányügyi bizottság elé utasított. A hétfői napon így csak a 31—35. §§-okkal végzett a zsinat. A 32. § szövegére az a módosítás történt, hogy a presbyterségből kizáró okok részletes felsorolása helyett ez tétetett: „presbyterségre választható, aki választó s aki tisztességes és egyházas életet él.” A 35. §-ban pedig az a lényegesebb változtatás tétetett, hogy a presbyter-választás idejét és helyét csak új egyházközség alakulásakor tűzi ki az esperes, különben pedig a presbyterium. Ezzel a mi egyházkerületünk egyik kívánsága teljesült.

A keddi (nov. 28.) ülés első fele a presbyterek választásáról s a presbyteri gyűlésről szóló szakaszok

módosításával telt el. Csendesen, nagyobb viták nélkül haladtunk át a 36—48 §-okon, simogatva, szabatosítva a hibás kifejezéseket, toldogatva a hiányokat. Így a 39. §-ba beszúratott, hogy a presbyter-választás ellen beadott panasz felett az egyházmegyei közigazgatási bíróság dönt (Fejes István módosítványa) s a beadott panaszok csak *birtokon kívül* bírnak joghatállyal (Baksa Lajos javaslata). Csupán a 48. § felett, mely a presbyterium esetleges feloszlataáról szól, fejlett ki behatóbb eszmecsere. *Szegedy Ferenc* ugyanis a törvényellenesen működő presbyteriumnak kötelező feloszlását s az új választást megtagadó egyházközségnek gondnokság alá helyezését javasolta. Többek hozzászólása után azonban a szakasz, amely tényleg teljesen szabatos és kielégítő, eredeti szövegében fogadtatott el.

Az egyházmegyéről szóló fejezet első három szakasza is simán letárgyaltatott. Annál nagyobb hullámokat vert fel azonban az egyházmegyei közgyűlés tagjait megállapító 52. §. E szakasszal kapcsolatosan merült fel ugyanis a tanítók képviseltetésének kérdése, melyre nézve a *Református Tanítók Országos Egyesülete* memorandummal fordult a zsinathoz. Kérve a tanítók képviseltetésének, illetőleg a fokozatos egyházi hatóságokban (presbyterium, egyház-megye, egyházkerület, zsinat és a bíróságok) való részvételének megállapítását, valamint a *vallástanító-lelkészek* kérvénye, akik pedig rendes lelkészek gyanánt (a parochialis jogoktól eltekintve) való elismertetésüket kérték. *Nagy Károly*, a kérvényi bizottság előadója ismertette a két kérvényt s a kérvényi bizottságnak ezekre vonatkozó véleményét. A bizottság a tanítók képviseltetését a kerületig teljesíthetőnek tartja, de már a zsinaton, valamint az egyházi bíróságokban való külön képviselüket nem helyeselheti, mert ez az osztályérdekek eszméjéből fakad. A vallástanító-lelkészek kérelmét ellenben teljesíthetőnek véli a bizottság.

A kérdés elvi alapját először *gr. Dégenfeld József* pendítette meg, aki a tanítóknak egyházmegyei képviseltetése ellen sem tett kifogást, habár „egy harmadik elemet” nagyobb mértékben behozni, szerinte, az egyházmegyére sem kívánatos s rámutatott arra, hogy a törvényjavaslat a tanítók kérelmét még nagyobb mértékben teljesíti mint ők kívánják, mert a tervezet 2—6 tanító-képviselőt állapít meg, míg a tanítók maguk csak 2—4 képviselőt kérnek.

Megindult ezzel a vita a „harmadik elem”, illetőleg Bartók György kifejezése szerint a „harmadik rend” felett. *Bartók György* érdekes történeti fejtegetésekkel igyekezett kimutatni, hogy a „harmadik rend” (tanítók és tanárok) megalkotása ellenkezik a protestantizmus lényegével, mely ha *papi* és *világi* elemet ismer is, de a világiakat is papoknak tekint. Az iskola csak segítőtársa az egyházközségnek s így a tanítói kar nem képez külön rendet. Nem akarja ő kizárni a tanítókat és tanárokat az egyházi életből, de feltétlenül szükségesnek tartja, hogy a tanítói és tanári képviselők is a presbyteriumok választása útján jussanak az egyházmegyébe vagy egyházkerületbe. *Sulyok István*, *Dányi Gábor*, *Bartalus István*, *Antal Gábor* mind hasonló értelemben szólaltak fel, legerélyesebben azonban *Kiss Ferenc* fejezte ki e felfogást, elismerve, hogy a tanári és tanítói elem részvétele az egyházi közéletben feltétlenül kívánatos s szerinte nem is azon fordul meg a kérdés, hogy a tanár vagy tanító résztvehet-e az egyházmegyén vagy a zsinaton is, hanem azon, hogy „minő úton

és minő alapon“ juthat ide be. A zsinatpresbyteri rendszerrel az osztályképviselet nem fér össze s már az 1881-iki zsinat rést ütött ezen az elven, mikor megengedte, hogy a tanárok és tanítók maguk válasszák képviselőiket. Indítványozza azért, hogy az 52. § a beadott indítványokkal együtt (tanítóképezdek, a vallástanító lelkészek képviseltetése) adassék ki az alkotmányügyi bizottságnak, hogy a presbyterium összeállításáról szóló 29. §-nak és a *presbyteri elvnek* megfelelően újra szövegeztessék.

Az általános, élénk helyeslésből, mely a Kiss Ferenc felszólalását követte s annak egyhangú elfogadásából a tanítói és tanári kar meggyőződhetik, hogy a zsinat szinte jóindulattal van a tanítói és tanári kar iránt s a tanítói működés jelentőségét és értékét a legkétségesebben ismeri el, azonban fél attól, hogy a tanítói kar az önálló képviselet (önmaguk által választás) által az osztályérdeket felébe helyezi az egyház érdekének. Ez az aggodalom, ha elfogulatlanul vizsgáljuk a kérdést, mindenesetre tiszteletreméltó, mert a papot és tanítót, illetőleg tanárt nem szabad ellenfeleknek, külön „elemnek“ vagy „rendnek“ tekinteni, hanem az egyház építésére hivatott, de saját feladatkörrel bíró testvéreknek. Az országos tanítói egyesület kérelme pedig, mely azt kívánja, hogy: „*az egyházbíróságokban, tanítók fegyelmi ügyeiben ítélkezés esetén, a tanítók is képviselve legyenek*“, bizony erősen az osztályérdek ápolását célozza. Ez magyarázza meg másfelől azt az idegenkedést, melyben — ne szépítsük a dolgot — a lelkészek, sőt gyakran a világiak is részesítik a tanárokat és tanítókat, amit sajnos, néha a zsinaton is mi tanárok érezhattunk. Tartsuk tiszteletben a hatásköröket, becsüljük meg egymás munkakörét kölcsönösen! Ha az igazi testvériség eszméje jobban áthatna mindnyájunkat, akkor a tanító és tanár nem vádolhatná a lelkészeket papuralmi törekvéssel, a lelkész a tanítót és tanárt nem tekintené ellenségnek.

Maga a kérdés különben végleges döntés alá majd az alkotmányügyi bizottság javaslatának beterjesztése után kerül.

A szerdai ülésen (nov. 29.) előbb az egyházmegyeről még hátralevő szakaszok tárgyalattak (53—58. §). Némli vita kerekedett ismét a gimnáziumok és az egyházmegye viszonyai felett. A tervezet szerint ugyanis „*az egyházmegye által, vagy az egyházmegye területén egyes egyházközségek által fentartott középiskolák feletti felügyelet*“ is az egyházmegye hatáskörébe volt utalandó. Ezzel szemben Dóczi Imre kérte, hogy az egyházmegye felügyelete alá csak „*az egyházmegye által fentartott*“ középiskolák helyeztessenek, miután ez felel meg az oktatásiügyi részben már megállapított szövegnek. A kérdéshez hozzászóltak Antal Gábor, gr. Dégenfeld József, Buza János és Fejes István s végre is a Dóczi Imre módosítása elfogadtatott.

Következett az egyházkerületekről szóló fejezet. A tanítók és tanárok képviseletére vonatkozó pontok függőben hagyása, illetőleg az alkotmányügyi bizottsághoz utasítása után az 59—66. §§-ok gyorsan le tárgyaltattak. Jött azonban a 67. §, mely az egyházkerületi közgyűlés hatáskörét szabja meg, ez a szakasz 9 pontjával előre vetette a hosszabb vitakozás árnyát. Az *f)* pontig csak könnyebben ment a dolog. Az „*evangéliumi tan*“, majd „*a lelkészek felszentelése*“ kifejezések felett érdekes és tanulságos vita volt ugyan s kivált a „*felszentelés*“ szó beigta-

tása a javaslatban foglalt „*felavatás*“ szó helyett nehezen is sikerült (Garzó Gyula, Sass Béla, György Endre, Bartók György, Nagy Károly erősködésére sikerült a felszentelésnek többséget szerezni), ez azonban csak bevezetés volt a nagyarányú és izgalmas vitához, mely a *konventi tagok választása felett* keletkezett.

A konventi tagokat, tudvalevőleg, a mai egyházi törvényünk szerint a megállapított számarányban, az egyházkerületi közgyűlések választják. Ezt a szabályt a törvényjavaslat is fenn kívánta tartani. Ugy tudom azonban, már az 1891-iki első budapesti zsinaton is nagy harc volt e kérdés felett; igen sokan, köztük a mi egyházkerületünk képviselői is, a konventi tagok választását a presbyteriumokra óhajtották ruházni. Ugyanebben az értelemben szállt sikra ezúttal Kiss Albert, tiszántúli zsinati képviselő, aki ügyes beszédben fejtekte ki, hogyha az oly sokszor hangoztatott presbyteri elvet törvényhozásunkban keresztül akarjuk vinni, a konventi tagok választását a presbyteriumok jogköréből nem szabad kivonni, annál kevésbé, mert a konvent ma már nem véleményező testület többé, hanem mindinkább kiterjeszti jogait. Indítványozza azért, hogy az *f)* pont ily értelemben módosíttassék.

Az indítvány ellen rögtön felemelkedett gr. Dégenfeld József, a tiszántúli főgondnok, aki a javaslat szövegét s ezzel a mai jogállapotot változatlanul kívánja fenntartani. S gr. Dégenfeld oly fontos érvet tudott felhozni a konventi tagoknak az egyházkerületi közgyűlés által leendő választása mellett, ami sokak véleményét megváltoztatta és a javaslat elfogadását biztosította. Dégenfeld ugyanis azt fejezte ki, hogy ő épen azért nem kívánja a konventi tagok választását a presbyteriumokra bízni, mert (az ő ellene sokszor hangoztatott centralizálási törekvés vádjára) nem akar centralizálni s nem akarja a konvent fontosságát ezáltal is emelni. Ha a konventi tagokat a presbyteriumok választanák, ez esetben a konvent tényleg egy kis állandó törvényhozó testületté nőné ki magát, mert tagjai a zsinati tagokhoz hasonlóan lévén választva, természetesen többre éreznék magokat jogosítva, mintha tudják, hogy ők csak a kerületi közgyűlés delegáltjai, akik az öt egyházkerületet közösen érdeklő bizonyos, szorosan meghatározott ügyeket intézhetnek el. Ő tehát egyenesen veszedelmesnek tartaná a presbyteriumok általi választást s egyházi közérdekből óhajlja a mai törvényt fenntartását.

Az így ellentétbe állított két felfogás mellett és ellen aztán széles mederben megindult a vita, mely átment a csütörtöki (nov. 30.) ülésbe is s annak jórésztét is lefoglalta.

A Kiss Albert indítványa mellett szóltak: Szabó Kálmán, Dányi Gábor és Domby Lajos, a Dégenfeld mellett Bartók György, Nagy Károly, Mezei Albert, Domahidy Elemér, dr. Nagy Dezső és Baksa Lajos előadó. A felszólalók többsége is tehát Dégenfeld mellé állott, de nem a számbeli többség, hanem az érvek nyomossága és alapossága volt a főtényező, hogy a zsinat tagjainak nagy többsége az utóbbi véleményt tette magáévá. A presbyteriumi választás hívei alig tudtak másra hivatkozni, minthogy az felelne meg a presbyteri elvnek, míg a kerületi közgyűlési választás hívei közül Bartók György gazdag egyháztörténelmi, Nagy Károly egyházjogi, Mezei Albert s különösen Nagy Dezső, egy valóban nagy-szabású beszédben, jogi és politikai érvekkel mutat-

ták ki, hogy a presbyteri rendszernek nem folyománya, hogy a konventi tagokat is a legalsó forum, a presbyteriumok válasszák, mert a konvent nem önálló imperiummal bíró hatóság, hanem egyszerűen delegációja az öt egyházkerületi közgyűlésnek. Ha a presbyteri rendszer pusztán az összes egyházi hatóságoknak a presbyteriumok által való választásában áll, akkor — mint Mezey Albert találóan mutatott rá — a kerületi közgyűlésre küldött képviselőket is logikusan a presbyteriumoknak kellene választaniok. Jogosan apostrofálta tehát Mezey Albert Domby Lajost, miért nem támogatta az ő (Mezey) ily értelmű indítványát? Teljesen helyesen fejtette ki Nagy Dezső, hogy a konvent közigazgatási ügyekben egyáltalán nem felelősségi forum, fegyelmi ügyekben is csak rendkívüli esetekben ítél, továbbá nincs rendes elnöksége sem (a hivatalkorra legidősebb püspök és főgondnok az elnökei). Végül ügyesen használta ki Nagy Dezső a mai politikai helyzetet is az ő álláspontjuk javára. A mi erőnk a decentralisatiónban, az egyházkerületek autonómiájában van s válságos időkben miként a politikai szabadságot a megyék autonómiája védi meg és tartja fenn, úgy az egyházkerületek autonómiája is, ki tudja, nem lesz-e valamikor ismét a vallásszabadság védvára.

A Dégenfeld, illetőleg a kerületi közgyűlés általi választás híveinek ily hatalmasan kifejtett álláspontját Kiss Albert ugyan megpróbálta zárszavában lerontani, illetőleg megcáfolni, de a többség már előrelátható volt s a névszerinti szavazás (amit Kiss Alberték kértek) eredménye az lett, hogy a 98 szavazó közül (16-an voltak távol) 65-en szavaztak a kerületi közgyűlés s csak 33-an a presbyteriumok általi választás mellett. A szavazatok egyházkerületenként felette szétágaztak, így a mi kerületünkben is 9-en szavaztak a kerület mellett: Révész, Czinke, Vadászy, Novák, Ragályi B., Dókus Ernő, Miklós Ödön, Finkey F., Bodor I., a presbyterium mellett: Radácsi, Kérészy B., Szabó E., báró Vay Elemér, Meczner Béla és Meczner József, ami azt mutatja, hogy ki-ki követte igazi meggyőződését s nem pressio vagy befolyásolás hatása alatt, hanem az elhangzott érvek komoly és alapos megfontolása után adta le mindenki a szavazatát. (A mi kerületi közgyűlésünknek a zsinathoz intézett felterjesztése ezúttal nem is kívánta a konventi tagoknak a presbyteriumok általi választását. Ezt szükségesnek tartottuk kifejezni, nehogy valaki emiatt a kerületi közgyűlés mellett szavazó képviselőinket megvádolja).

A nagy elvi vita elintézése után, hogy az ülés mennyiségre is mutathasson fel valami eredményt a §-ok tárgyalásában, gyors tempóban haladtunk át a 67. §. hátralevő g—u) pontjain, valamint a 68. s a conventről szóló 69—75. §§-okon. Csupán a convent hatásköréről szóló 75 § egyik pontja felett volt hosszabb és érdekesebb szóváltás. Barthalus István (dunántúli képviselő) kívánta ugyanis beiktatni a konvent hatáskörébe, hogy „az állami adományok helyes arányba való felosztása felett is intézkedik.” Barthalus ezzel azt a szerinte helytelen mai gyakorlatot kívánta megváltoztatni, hogy az államsegélyt maga a kormány osztja fel az öt egyházkerület közt a lélekszám arányában. A javaslatot azonban csak Antal Gábor pártolta, ellenben gr. Degenfeld József, György Endre és Balthazár Dezső (a tiszántúli kerület megkisebbitésétől tartva) ellenezvén, a többség a módosítást nem fogadta el.

A pénteki (dec. 1.) ülésen a conventről még

hátralevő szakaszok (76—80. §§) elfogadása után áttért a zsinat a „zsinat”ról szóló ötödik fejezet (81—103. §§) tárgyalására.

A 82. és 83. §§-oknál, melyek a zsinat tagjait állapítják meg, ismét megújult a tanítók képviseltetése feletti előcsatározás. Meczner Béla emelt szót ugyanis, s kifejezve abbéli véleményét hogy a tanítóknak a zsinaton leendő képviseltetését teljesen jogosnak és méltányosnak tartja, kérte a 82. és 83. §§ összefoglalását és ily értelemben leendő kibővítését. Miklós Ödön pártolta a Meczner indítványát, azonban oly feltétellel, hogy a tanítók, valamint a tanárok képviselőit is a presbyteriumok válasszák. A kérdés azonban ezúttal sem lett eldöntve, mert Balthazár Dezső felszólalására a zsinat a két § tárgyalását is függőben hagyta, hogy majd a 29., 52. és 62. §§-okkal (a tanítók és tanárok képviseltetése a különböző egyházi hatóságokban) együttesen és egységesen legyenek szövegezhetők.

A fejezet méregfoga így egyelőre bennhagyatván, a fejezet többi szakaszai nagyobb nehézségek nélkül elfogadtattak. A 84. §-al kapcsolatban ugyan Czinke István megpróbált érvényt szerezni egyházkerületünk ama felterjesztésének, hogy a zsinati képviselők az egyházkerületekben a *lajstromos szavazás* útján választassanak, az eszme mellett azonban, amely pedig úgy elméletileg, mint gyakorlatilag kétségtelenül tökéletesebb az egyházmegyénkinti választásnál, egyedül Finkey Ferenc emelt még szót, ellenben gr. Degenfeld Lajos, Révész Kálmán és Domby Lajos a javaslat szövege mellett szólaltak fel s a zsinat többsége az ő álláspontjukat helyeselte, így a választás módozatainak megállapítása jövőre is a kerületek belkörü joga marad. A zsinat megalakulásáról és tanácskozásairól szóló §-okhoz két rövid, de gyakorlatias módosítást javasolt Sass Béla. Az egyikben azt kívánta, hogy a zsinat minden ülésszakának megkezdéséhez a zsinati képviselők $\frac{2}{3}$ -ának megjelenése állíttassék feltételül, a másikkal kimondatni kérte, hogy határozathozatalra a zsinat ülésein legalább 50 tag jelenléte legyen szükséges. (Ez eddig hiányzott a törvényben s a javaslat is megfeledezett róla). Mindkét módosítás elfogadtatott.

Nagyobb jelentőségű volt az a módosítás, melyet gr. Degenfeld Lajos a 91. §-hoz a zsinattartás idejére nyújtott be. Degenfeld ugyanis a zsinat *tíz évenkénti* összehívását nem tartja szükségesnek s azért azt javasolta, hogy zsinat akkor hívassék egybe, *mikor azt a konvent szükségesnek tartja*, vagy legalább *három egyházkerület kéri*. Az indítvány mindenesetre figyelemre méltó volt, mert a nagy költség, melybe egy zsinat tartása kerül, sokakban felkelti a kérdést, arányban áll-e e nagy kiadás egy egy zsinat által elérhető erkölcsi eredményekkel.

Az indítvány azért eleinte tetszetősnek látszott s azt hittük el is fogadtatik, azonban a felszólalók: Padrah Sándor, Miklós Ödön, Hegedüs Sándor, Kiss Albert és dr. Nagy Dezső, érdekes egyértelműséggel ellene nyilatkoztak a Degenfeld javaslatának, mert valamennyien egy alkotmánybiztosítékot láttak egyházunk autonómiájára abban, ha a király által szentesítve lesz, mint eddig is volt, hogy minden 10 éven össze kell ülnie a zsinatnak, kijavítani a javítandókat, törvénybe iktatni a szükséges újításokat. Másfelől az összes felszólalók kifejezték, hogy így a konventre oly hatalmat ruháznánk, mely által az tényleg törvényhozó testté tolhatná fel magát. Helyesen emelte ki Padrah Sándor azt is, hogy az erkölcsi ered-

ményeket pénzben értékelni nem lehet s az sem szükséges hogy minden zsinaton végigtárgyalják az egész egyházi törvényt. (Bizony most sem volt szükség ily általános revízióra!) A Dégenfeld indítványa így, mely mellett csak az előadó. Baksa Lajos emelt szót, nem nyert többséget s a 10 évenkénti zsinattartás a törvényben maradt.

A zsinatról szóló szakaszok elfogadása után áttértünk a javaslat második részére, mely az *egyháztagok, az egyházközségi, egyházmegyei és kerületi tisztviselők* jogviszonyait szabályozza

Az egyháztagokra vonatkozó §-ok körében általános helyesléssel találkozott s el is fogadtatott *Czinke István* ama módosítása, hogy az egyháztagok köteleiségei közé (108. §.) iktattassék: „a vasárnapok és ünnepek megtartása.”

Nagy vitát keltett a 113. §-nál a *lelkészek fizetési minimumának megállapítása*. A javaslat erre nézve azt tartalmazta, hogy a lelkészek fizetése addig, míg az 1848. XX. t. c. alapján 2400 korona alapfizetésről és hat évből 200 koronás korpótlékról lehetne gondoskodni, a stólán és lakáson kívül 1600 koronában állapíttassék meg. *Kiss Albert* a javaslat ezen szövegével szemben azt indítványozta, hogy a legkisebb lelkészi javadalom — stólán és lakáson kívül — már most 2400 koronába és 6 ízben 2 koronás korpótlékban állapíttassék meg, az 1600 korona alapfizetés csak addig az ideig mondassék ki kisegítőleg, míg az 1848. XX. t. c. alapján a megállapított 2400 korona alapfizetés nem folyósítható. Gyakorlatilag egyre megy a két javaslat, de elvileg nagy a különbség köztük, érthető tehát, hogy kivált a zsinat lelkész-tagjai élénken kívánták a *Kiss Albert* módosításának elfogadását, ami a szombati ülésen — miután a kérdéshez sokan hozzászóltak (*Antal Gábor, Meczner Béla, Radácsi György, Padrah Sándor, Máty Lajos, Kiss Ferenc* stb.) meg is történt. A *Kiss Albert* javaslatához, illetőleg a 113. § szövegéhez egy szövegmódosítás adatott be, melyekkel csak nehezen lehetett végezni, de végre is a világi elnök nagy parlamenti ügyessége és szigorú (néha egész túlságba menő) formalismusa révén, sikerült a szakaszt közmegnyugvásra átszövegezni.

Kár hogy a zsinat, amely lelkesen szállt sikra a lelkészi fizetési minimum magasabb megállapítása mellett, mindjárt meglohadt a *vallástanító-lelkészek* fizetésének szabályozásánál. Erre nézve ugyanis *Nagy Károly*, kolozsvári theol. tanár, ki elismerésre méltó buzgalommal és szívóssággal védi lépten-nyomon a vallástanító-lelkészek érdekeit, azt indítványozta, hogy a vallástanító-lelkészek fizetési minimuma a rendes lelkészekével egyenlőnek mondassék ki. A többség e helyes és logikus javaslatot már nem fogadta el s így a vallástanító-lelkészek fizetése az illető egyházközségek belkörü intézkedésére bízott.

Ezután az egyes egyházközségi tisztviselőkről külön-külön szóló szakaszok tárgyalására tért át a zsinat. *Dr. Finkey Ferenc* itt a javaslat sorrendjének megváltoztatását kérte. A javaslat ugyanis legelsőnek az egyházfit, aztán a presbytereket, gondnokot, énekevezért s legvégül a lelkészt sorozza, dr. *Finkey* ellenben megfordítva, előre a lelkészt és gondnokot kívánta tenni. miután a zsinatpresbyteri rendszer lényege nem abban áll, hogy az egyházzfival kezdjük az egyházi tisztviselők felsorolását. A zsinat azonban, Dégenfeld és Bánffy világi elnök tiltakozása folytán, akik a presbyteri rendszer lényegével ellenkezőnek

véltek e módosítást, mellőzte a dr. *Finkey* indítványát.

A 116—124. §-ok gyorsan letárgyaltattak, sok apró módosítással. Legkényesebb módosítás lett volna itt a *Radácsi György*, aki azt kívánta, hogy az egyházközségi főgondnok a lelkésszel együtt képviselője legyen az egyházmegyén egyházközségének. A sokat emlegetett paritás és világi elem megbecsülése azonban úgy látszik csak a felsőbb fokozatokon tetszik a lelkészi karnak, mert a teljesen jogosult és protestáns ízü indítványt nagy többséggel mellőzte a zsinat.

A szegények és árvák gondozásáról szóló alcímnél nagy érdekű eszmét vetett fel *Garzó Gyula*. A diakónia ügyének megszívlelését s e végből a 125—127. §§ átdolgozását kérte.

A zsinat, érezve a kérdés nagyfontosságát, delátva azt is, hogy a plénumban ily átdolgozás lehetetlenség, a tárgyalás gyorsítása érdekében, *Czinke István* javaslatára, áttette az említett szakaszokat az alkotmányügyi bizottsághoz. Ezzel végződött a szombati ülés.

A szombati ülésen különben még a napirend előtt is egy fontos kérdésben döntött a zsinat. Ugyanis a törvénykönyv könnyebb kezelése végett kimondta, hogy az elkészülendő törvénykönyvet a főtárgyak szerint, hat törvényekre fogja osztani s az egyes cikkeket külön-külön §-számozással látja el.

(Folyt. köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar és Német Kézi Szótár.

Tekintettel a két nyelv szólásaira. Szerkesztette Kelemen Béla, áll. főreálisk. tanár. I. Német-magyar rész. II. Magyar-német rész. Budapest, az Athenaeum irod. és nyomdai részv. társ. kiadása. 1901.; 1904. — VIII+512 lap; 528 lap, n. 8 r. Ára egyenkint 750 kor.

Nincs szótár a magyar irodalomban, amely eddigelé akkora sikert tudott volna felmutatni, mint Kelemen Béla székesfehérvári tanár német-magyar és magyar-német zsebszótára, amely 10 év alatt 6 kiadást ért s ez idő szerint hazánkban a legjobb és legelterjedtebb iskolai szótárnak tekinthető. Kelemen szótára jelentékeny haladást tüntet fel Ballagi Mór német-magyar szótáraiival szemben, amelyek csaknem egy félszázadon át szinte korlátlanul uralkodtak Magyarországon. Kelemen nagy súlyt helyez a szólásmódokra, közhasználatú kifejezésekre; minden szónál idézi annak használatosabb összetételeit, felöleli a modern élet meghonosult kifejezéseit, s ezenkívül minden igénél megjelöli mindazon fontosabb változásokat, amelyeket az a ragozás folyamán szenved (törés vagy hangzólágyulás a jelenidő egyes számában, hangzováltás, múltidőbeli segédige, az igekötő elválaszthatósága), feltünteti a főneveknél az egyes genitívust s a többes nominatívust, a mellékneveknél a fokozást, épúgy az igéknél és mellékneveknél a vonzatot, egyszóval a nyelvet mint élő szervezetet. Functiójában, szereplésében, a szók életét összes fontosabb alaki és értelmi változásai kíséretében, a mondat tükrében törekszik bemutatni.

Mindeme jó tulajdonságok együtt találhatók

Kézi Szótárban is, amely igazi szükségletnek felel meg, miután Ballagi nagy szótára már meglehetősen elavult, amennyiben utolsó kiadása 1882-ben, illetőleg 1890-ben jelent meg. Ámde a magyar-nyelv azóta hatalmas fejlődésen ment át, számos új kifejezés támadt, illetőleg jött át hozzánk más nyelvekből, amelyek mind figyelembevételt követeltek. Kelemen *Kézi Szótára* mindezen követelményeket kielégíti; tekintetbe veszi a technikai, katonai, orvosi, kereskedelmi, jogi, vasúti, ipari és tözsdei műszokat és kifejezéseket is, úgyhogy ő joggal nevezheti művét a magyar nyelv ez idő szerint legteljesebb szótárának. A főszemügyet ennél a *Kézi Szótárnál* is egyfelől a nyelvtani nehézségekre, másfelől a két nyelv közkeletű szókincsére és szólásaira irányítja; az előbbieken útmutató akar lenni (a magyar főnevek és igék fontosabb változásait is felmutatja), az utóbbiakat a legnagyobb teljességben akarja az olvasó szeméi elé tárni. A magyar nyelvészet egyik pártjához se tartozik, se az orthologusok se a neologusok közé, hanem tárgyilagosan jár el s mindent felöl, ami bármelyik táborban életképesnek bizonyult s ami nem veszélyezteti a nyelv épségét és eredetiségét. A szólásmódok átültetésében finom nyelvérzékét tanúsít, egyaránt tekintettel van mindkét nyelv sajátosságaira s egyikén se tesz erőszakot a másik kedvéért. Joggal mellőz számos oly elavult szót és kifejezést, amelyeket szótáraink nagy része eddig fölösleges teherként huroolt magával; gondosan kerül minden oly kifejezést, amely az erkölcsi vagy illem-érzékét sért-hetné.

Fontosabb, elsietészsülte tévedések vagy sajtóhibák nem igen tűntek fel nekem a műben. Egy néhány kisebbet azonban ide jegyzek. Az I. kötet 1. lapján ez áll: *Augsburgischer Confession*, a II. kötet 1. lapján: *Augsburger Konfession* (a helyesírásbeli különbség onnan van, hogy az I. kötet még az osztrák, a II. ellenben már az egységes német helyesírást követi); a II. kötet 206. lapján *hangzó* jelentéseül *Selbstlauter* áll *Selbstlaut* helyett (a 312, 315. lapon helyesen van); a *Tragpfeiler* szó (I. k. 407. l.) *gyám-pillérrel* van visszaadva, ám ez utóbbi szó hiányzik a II. kötetben s *gyámoszloppal* van helyettesítve (194 l.), jóllehet *pillér* (Pfeiler) és *oszlop* (Säule) különböző dolgokat jelentenek, mint azt a szerző is tudja, miután Pfeiler-t (I. k. 321 l.) csak *pillérrel*, Säule-t (I. k. 357 l.) csak *oszloppal* fordítja és viszont (II. k. 387 l.). *Bibliotheks-Wesen- és Wissenschaft, Flüchtigkeiten, Reifezeugnis, schloh-weiss, nudeln, pudeln, unflügge* a német, *tekintetes úr* a magyar részben nem található; *Sektion, Sekretion, Sektor, Sekuritát* mellett *Säkularisation* is fölvehető lett volna; *heilen* ige (I. k. 205 l.) csak átható jelentéssel szerepel, holott úgy a zsebszótárban, mint a II. kötetben (196 l.) benmaradólággal is használtatik; *a weitschichtig és überschlagen* szók sovány és egyoldalú jelentéssel szerepelnek. Ha olyan városok, mint Brassó (Kronstadt), Kolozsvár (Klausen-

burg), amelyeknek mind magyar, mind német nevök használatos, előfordulnak a szótárban, helyes, de *Szege-din-t* és *Debrezin-t* német nevek gyanánt szerepeltetni, midőn ezek nem egyebek, mint a magyar név kissé elferdített alakjai, talán fölösleges. Az I. kötetben Kelemen a *coniunctivust kötőmódnak*, a II-ikban *feltételes módnak* nevezi, — miért e különféleség?

Kelemen szótára első sorban magyarok és a magyar nyelvet többé-kevésbbé ismerő németek számára van ugyan szerkesztve, — ezt mutatják a mindkét részben csak magyarul nyújtott magyarázatok, — de miután e magyarázó kifejezések jelentése a rövidítések jegyzékében könnyen feltalálható, a magyarul tanulni kezdő németek is sikerrel használhatják e művet, annyival inkább, mivel az a legjobb források alapján, a magyar népies nyelv gondos figyelembevételével, nagy szakértelemmel, jó módszerrel s kiváló szorgalommal kidolgozott munka, amely minden tekintetben a modern szótáriródalom színvonalán áll.

Az eltérések, amelyek helyesírás tekintetében a két kötet közt fenállanak, csak ideiglenesek, s az I. kötetnek előreláthatólag nem sokára szükségessé váló II. kiadásánál az egységes német helyesírás javára elfognak enyészni. A mű nyomtatása és kiállítása egyaránt dicséretreméltó; ára mérsékelt.

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Tisztelettel kérjük lapunk t. olvasóit, hogy akik negyedévre fizettek elő, szíveskedjenek előfizetésüket megújítani. Azon t. olvasóinkat pedig, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, tisztelettel kérjük az előfizetési díj szíves beküldésére.

— A zsinat harmadik ülősszaka pár nap alatt véget ér. A törvénytervezetet már 6-án egészen letárgyalták. 7-én az eskümintákat és a liturgia kérdését, 8—9-én a lelkeszi nyugdíjintézetéről szóló törvényjavaslatot is elintézték, így már csak egyes függőben maradt szakaszok és a harmadik olvasás van hátra. A múlt heti tárgyalások sorából, melyekről jövő számunk hoz részletes tudósítást, megemlíthetjük, hogy az egyházkerületi jegyzőkre és tanácsbírákra a zsinat elfogadta a facultativ tisztújítás elvét, de a püspökökre és főgondnokokra nem. A liturgia kérdésében a convent határozati javaslata nagy többséggel elfogadtatott, vagyis a convent megbízott, hogy a liturgia előkészítése végett agendáskönyvet készíttessen és adjon ki. A lelkeszi nyugdíjintézet felállítása is kimondatott.

— Hírek a főiskolából. Főiskolánkban a karácsonyi szünidő december hó 20-ikán (szerdán) reggel kezdődik és tart 1906. január hó 2-ikáig (kedden estig) bezárólag. A tanítások és előadások 3-ikán reggel kezdődnek. — A köziskolai szék, miután a

ft. egyh. kerület megengedte (1904. májusi közgy. 31. p.), hogy a főiskola nagykönyvtárával beléphessen a Muzeumok és Könyvtárak országos szövetségébe, kérvényt intézett a Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez, melyben a főiskolai nagykönyvtár számára rendkívüli és rendes évi segélyt kér.

— **Templomszentelés.** Örökké emlékezetes örömnappja volt folyó év október 29-én a zsípi ev. ref. egyháznak, mert ekkor lett kálvinista szellemben felavatva a Tóth Béla rimaszombati építész-mérnök kitűnő tervezete alapján ez idő szerint megújított, szakértők által 700 évesnek mondott, gót stílusban épült ősi templom.

Az istenitiszteleten *Csabay Pál* balogi lelkész emelte az egybesereglettek lelkét az egek Úrához a legmagasabb szárnyalású buzgó imádkozás ihletett szárnyain; majd *Jósvai Dénes* szűtori lelkész tartott krisztusi szellemtől teljesen áthatott magvas egyházi beszédet. Az úrvacsorai szertartást *Simon István* harmaci lelkész végezte igazi vallásos melegséggel *Czinyéri Barnabás* sajókeszi-i lelkész segédkezése mellett.

Végül: Komjáthi István helybeli lelkész mondott el egyet-mást e régi egyház múltjából, meg az új ruhába öltöztetett ősi templom építésének mozgalmából.

Epen reformáció vasárnapja lévén, az alkalomhoz képest helybeli lelkész felidézte az egykor vértanúságot szenvedett zsípi papnak, *Szentkirályi Andrásnak* dicső emlékezetét is, ki több gömőri pap-társaival (Tököli István dobócai és Szendrei György balogi lelkészekkel) együtt 50 aranyon eladatván, gályarabságra hurcoltatott s rendíthetetlen hithűséggel megacélozott nemes lelkét Buccariban lehelte ki 1675. júl. 1-ső napján. E szerény megemlékezésnek az lett a jóleső kedves eredménye, hogy az óriási embertömeg a vértanúk iránt érzett hála kifejezéséül ülőhelyéből mint egy ember kelt fel, s a szószekekben levő helybeli lelkész által elkezdett reformáció ünnepére alkalmazott éneket olyan hamisítatlan kálvinista buzgósággal énekelte el, hogy a szent sereg óriási táborában a meghatottság mindennél drágább könynyűi is rezgedeztek.

A templom újítása került 6000 (hatezer) koronába. Adakozásokból begyűlt a bái jövedelemmel együtt 970 kor. és 60 fillér.

Erdekes, hogy ez a 4—500 lélekből álló maroknyi gyülekezet két évtized leforgása alatt az ingyen teljesített gyalog és szekeres munkán kívül 20.000 (húszezer) koronánál többet fordított egyházi építkezésekre.

K. I.

— **Hangverseny.** Az erdőbényei ev. ref. egyház, iskolája szemléltető eszközeinek beszerzése végett, a sárospataki főiskolai énekkar 20 tagja közreműködésével, nov. 26-án szépen sikerült hangversenyt rendezett. A nyolc pontból álló program legértékesebb része kétségtől *Rohoska József* theol. tanár felolvasása volt. A hazafias érzéssel telített s szépen előadott beszéd a helyes nemzeti önértetnek volt világos és szabatos körülírása. — Fejtegetései nyomán meggyőzte hallgatóságát arról, hogy a hazaszeretetnek egyik legszebb módja a hazáért való önzetlen, komoly munkásság. A hangverseny többi számai díszes keretét képezték a felolvasásnak. Az énekkar kuruc nótái H. Bathó János énektanár lelkes dirigálása mellett, a vonós-négyes, a komoly és víg szavaltatok, szép bizonyosságát nyújtották annak a

köztudomású ténynek, hogy Sárospatakon az ifjúság-lelkének művészi kiképezésére nagy gond fordítottak. Az énekkar kuruc nótái annyi érzéssel, a szabadság utáni vágy oly epedő édesbús fájdalommal áradtak szét, hogy szinte lehetetlen volt egy-egy sóhajtást, egy-egy könnyecseppet visszatartani. De hogy e könnyecsek felszáradjanak s a nevetés szinte elemetáris erővel törjön elő, arról ifj. Novák Lajos akadémiai hallgató gondoskodott, aki víg monológjaival igen szép jelét adta finom, megfigyelő, intelligens művészi tehetségének. Horkay Lajos „Cinka Panná”-ja szintén szép előadói tehetség és szép tanulmány eredménye volt. A quartett tagjai pedig az „Ocskay brigadéros” szerenádját játszották el igen előkelő finomsággal. A hangverseny nyújtotta élvezethez, ha hozzávesszük még a lelkészlakon mulató ifjúság aranyos jókedvét s vidám nótázását, mely a reggeli órákig példás finomságban tartott ki, igazán elmondhatjuk, hogy e nap emléke felejthetetlenül vésődött be mindnyájunk szívébe. A szép műélvezetért s szeretetünknek a pataki főiskola iránt való istápolásáért fogadják pataki vendégeink leghálásabb köszönetünket. *Danyi József*, ref. lelkész.

— **A Helvetica Confessio** a karcagi „Magyar Evangéliomi Egyesület” kiadásában karácsonyra meg fog jelenni. Nem új fordítás lesz ez, hanem csak új kiadása az 1791-diki debreceninek. Az egyesület azonban gondoskodni fog egy teljesen új fordításról is. E nemes vállalkozásért örömmel üdvözljük a karcagi vallásos irányú egyesületet!

— **Epen most jelent meg** Édes Vince: „Koporsófeletti imák rövid siri szókkal” című műve özv. Édes Vincéné tulajdonában. A mű 170 oldalra terjed s tartalmaz 96 különféle alkalomra írt imát. Ára 2 korona. Megrendelhető sajtó alá rendező: Okos Gyula ref. theologusnál Sárospatakon. A mű árából befolyt összes jövedelem a tiszatartjani egyháznak adatik.

— **Protestáns Könyvek** karácsonyi és újévi ajándékul. A közeledő ünnepek alkalmából felhívjuk olvasóink figyelmét *Vadaj József* evangéliumi szellemű könyveire, a „Protestáns Jellem” és „Protestáns Lelkület” című kötetekre, melyek hithűséget, hazafias jellemet és igazi protestáns gondolkozást csepegtetnek az ifjúság lelkébe. Ugy olcsóságuk, mint beltartalmuknál fogva megérdemlik a pártolást. Megrendelhetők a szerzőnél Nagyváradon a *Prot. Lelkület* 80 fill., 1 kor. és 1 kor. 30 fill., a *Prot. Jellem* 1 kor., 1 kor. 30 fill. és 1 kor. 80 fill., továbbá 2 koronás díszkötésben.

— **A francia separatio.** A separatoról szóló törvényjavaslat sorsa Franciaországban dec. 6-án dőlt el. A senatus e napon szavazta meg 179 szavazattal 103 ellen a javaslatot. Ezzel a concordatum végleges felmondása bekövetkezett s most már az egyházi associációk megalakulása a közel jövő kérdése.

— **Dánia.** A dánországi ref. egyház tulajdonképpen menekült francia és német reformátusokból áll s csak Dánia fővárosában, Kopenhágában van erősebben képviselve. A kopenhágai német ref. egyház legközelebb az úrvacsora-osztásnál egy érdekes újítást hozott be, t. i. a külön úrvacsorai kelyhet. Tudjuk, hogy a közös úrvacsorai kehely ellen újabban egészségi szempontból mily aggodalmak merülnek fel. Ezek eloszlatására az egyház vezetői a következő eljárásban állapodtak meg: minden hívő, midőn az úrasztalához járul, magával hozza a saját kelyhét. Ez alakjára nézve hasonlít a rendes kehelyhez s terje-

delme körülbelül akkora, mint egy tojásos-csésze-é. A nagy kehely, amelyet a lelkész megáld, egy kis csővel van ellátva, amelyen át a bor könnyen átönthető a hívek kelyhébe. Ily módon az egység eszméje is megőriztetik s másfelől a higiénia legszigorúbb követelményeinek is elég tétetik. Ez az eljárási mód teljesen bevált és kedvező hatással volt az úrvacsora-osztás látogatottságára nézve.

— **A sárospataki állami tanítóképezdei** ifjúsági önképzőkör december 17-én d. u. 4 órakor díszgyűlést tart, amelyen a műsor pontjai *Tompa Mihály* emlékeztetének lesznek szentelve. — Az önképzőkör e díszgyűlésére felhívjuk az érdeklődő közönség becses figyelmét.

— **Az Uj-Vay-Mocsáry alapra** debrecen szab. kir. város törvényhatósága 500 koronát szavazott meg.

— **Csehország.** Egy benedekrendi szerzetes, Schachleiter Alban, akit a végből küldöttek ki Csehországba, hogy ott a Rómától való elszakadási mozgalom (Los von Rom) ellen harcoljon, a prágai Mária-kongregáció gyűlésén a mozgalomról következőleg nyilatkozott: „Az elszakadási mozgalom, amely kezdetben politikai volt, időközben legnagyobb részben vallásos mozgalommá lett. Hatását tévedés volna kicsinyelni, mert csupán Csehországban 40 evangélikus templom és imaház felállítására vezetett. Hat-nyolc év alatt 18000 ember hagyta el a kath. egyházat s állandóan fenyeget az a veszedelem, hogy egy politikai fordulat egész tömegeket fog a mozgalom felé terelni.”

— **Bibliai tárgyú színdarabok.** Londonban nemrégén nagy sikert aratott egy bibliai tárgyú színdarab, melynek címe: „*József és testvérei.*” A darab 3 részből áll. Az I-ső a pusztában történik, hol Józsefet eladják testvérei egy kereskedőnek; a II-ik Potifár házában; a III-ik a fáraó gyönyörű palotájában játszódik, hol József megfejt a király álmát, trónra emelik, ahol testvéreit is fogadja s megismerteti magát testvéreivel s atyját is magához öleli. — Legszébb jelenetnek tartják e vallásos tárgyú darabban a fáraó álmát, melynek zenéje nagyon beillik a történet keretébe. — Németországban is vannak ilyenfajta, bibliai tárgyú színdarabok. Ilyen a „*Pál*” című és az 5 felvonásból álló „*Szeregiás*” című drámai költemény J. Arthurtól.

— **Franciaországban** a ref. egyháznak 105 egyházmegyéje, 553 anya és 700 leányegyháza, 640 lelkésze s 920 temploma van; a lutheránusoknak pedig 6 egyházmegyéjük, 49 gyülekezetük, 62 lelkészük, 89 templomuk van. A reformátusoknak és lutheránusoknak közös szemináriumuk van Párisban és Montaubanban.

— **A lourdesi barlang ellen.** Párisból írják: Radikális körökben ismét nagyon élénken követelik a lourdesi bazilika és barlang bezárását, mert sohasem is volt állami engedélye. Ezen a tényen már nem változtat az sem, hogy maga a tarbesi püspök végzi ott az istenitiszteletet. A Lanterne egyenesen Jean Dupuy köztársasági szenátort vádolja azzal, hogy üzleti érdekből megakadályozni igyekszik a barlang bezárását.

— **Az egyház vendégfogadójának** szokták nevezni Bréma városát, mert az üldözések idején Francia- és Angolországból, továbbá Hollandiából sok református menekültnek adott oltalmat falai között. Bréma reformátusai ma is kimutatják hithűségüket, mert éven-

ként 7000 márkát adományoznak a pogányok térítésére

— **Kálvin élete.** *Doumergue* montaubani theol. tanár monumentális Kálvin-életrajzából most jelent meg a *harmadik* kötet, amelynek címe: *La Genève Calviniste* (600 lap 4 r., 250 képpel, Lausanne; ára 25 franc); ez a kötet önálló egészret képez, amely a Kálvin korabeli Genfét, annak életét mutatja be minden oldalról. A nagy munka eddig megjelent kötetei a következők: I. kötet: Kálvin ifjúsága (*La jeunesse de Calvin*); II. kötet: Az első kísérletek (*Les premiers essais*); IV. kötet: A program (Le programm); V. kötet: A küzdelem (*La lutte*). A két első kötetet a francia Akadémia koszorújával tüntette ki.

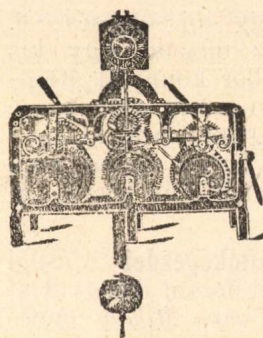
— **Köszönetnyilvánítás.** Az izsnyétei (Bereg m.) tűzvész által templomát, tornyát, iskoláját, harangjait, orgonáját veszített ev. ref. egyház felsegélésére a Tiszáninnen ev. ref. egyházkerület egyházaiból következő kegyes adományok érkeztek:

Szölőssy Gyula Cseppely 10 kor. Veres Mária Vajdácska 10 kor. Gönci ref. egyh. 2 kor. Nyíri-i egyh. hívei adománya 6 kor. Vitéz János senyei nyug. lelkész 2 kor. Szalai egyh. hívei 2 kor. 82 fill. Mezőcsáthi ref. egyh. 10 kor. Garbócbogdányi hívek adom. 7 kor. 62 fill. Edelényi ref. egyh. hívei adom. 11 kor. Kádár János legényei lelkész 5 kor. Korláthelmeci ref. hívektől 25 kor. 50 fill. Sályi egyh. adom. 4 kor. Kisdobronyi egyh. 4 kor. Petőszinyei ref. egyh. híveitől 3 kor. 50 fill. Kovácsvágási ref. hívektől 7 kor. Ároktői egyh. adom. 10 kor. Lasztóci ref. hívek adom. 10 kor. Martonfalvai egyh. adománya 10 kor. Göncruszkai egyh. adom. 80 fill. Tisza-Oszlári egyh. 5 kor. Ondi ref. egyh. és lelkésze s tanítója 3 kor. összesen 149 kor. 24 fill. (Az egész országból érkezett adományok együttesen a Debreceni Prot. Lapban vannak nyugtázva.) Isten áldását kérve a kegyes adakozókra vagyok Izsnyétén. 1905. nov. hó 29. Mély tisztelettel *Szentimrey József* ref. lelkész.

TARTALOM. *Zsindely István*: Az egyházjog feladata és protestáns szempontból való jelentősége. (I.) — Az ev. ref. zsinatról. (Folytatás). — *R. L.*: Könyvismertetés. — Vegyes közlemények — Pályázat. — Hirdetések.

PÁLYÁZAT. Az alsó-borsodi egyházmegyébe kebeleztetett *noszvaji* egyház lelkészi állására pályázat hirdettetik. — A java-dalom hivatalos felvétel szerint 2918 korona. Így az egyház első osztályú. Pályázók kérvényeiket 1906. január 5-ig Nagy Ignác espereshez Miskolcra küldjék be. Miskolc, 1905. dec. 5. *Kun Bertalan*, ev. ref. püspök.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegecske ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Toronyórák

palota, városi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY

utóda

Müller János

első magy. órágyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja“

című világra szóló munkára, mi-
íránt mindenki vallás különbség
nélkül akár theológus vagy sem
érdeklődik, megjelenik kará-
csonyra, ha az előfizetések ideje-
korán beérkeznek. A könyv boltiára
leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.**
A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forint-
tot. — Az előfizetett összeg
hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII., Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállítá-
son „Nagy díszoklevél“
és „Ferencz József lovag-
renddel“, az 1904-ik évi
veszprémi kiállításon az
arany éremmel kitün-
tetve. Készít kellemes és
tömör hangú, legjobb és
legújabb rendszerű or-
gonákat. Elvállal javítá-
sokat és átalakításokat.
Kisebb orgonák kész-
letben vannak. — Szolid
munka és jutányos árak.

Az orgonák jóságát mi
sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár ala-
pítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve
és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuk

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadohoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: **NÁDOR** gyógyszerértár

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraitban.

Éljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyított!

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 „	DR. ZSINDELY ISTVÁN	DR. RÁCZ LAJOS	Fél „	10 „
		Főmunkatársak:		Negyed „	6 „
		DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN		Nyolcad „	3 „

Az egyházjog feladata és protestáns szempontból való jelentősége.

(Vége.)

Midőn a protestáns egyház megalakult, alapelvevé tette az egyetemes papság eszméjét, midőn elvetette a külön papi rendet, a clericusok és laikusok közti különbséget, melyet a kath. tanok szerint az „ecclesiae auctoritas et honor per ordinis concessum” alkot, par excellence tanító egyházzá lett s midőn hirdette a bibliában lefektetett elvek megőrzését, a véleményszabadságot tette legfőbb alapelvevé, nem a külön papi rend, hanem egyedül a vocatióban, a szabályszerű elhívásban látta a különbséget az egyház tagjai között.

Már ez alapelveinél fogva is a világi elemnek helyet biztosított az egyház szervezetében, de másrészt a folytonos üldöztetések miatt a világi hatalom védő karjaira szorúlva, annak az egyházra való befolyását elismerte.

Míg a kath. egyház a világi elem befolyását csak bizonyos intézményeknél s bizonyos pontig ismerte el, a kegyuraságnál törte át szigorú, a világiakat teljesen kirekesztő alapelvét, majd a kath. autonomiánál biztosított befolyást a vagyoni igazgatásra: a protestáns egyház kezdettől fogva oda törekedett, hogy a világi elemet az egyház szervezetébe és igazgatásába célszerűen belevonja. E körülmény általában az egyházjognak, de első sorban saját egyháza jogának megismerését különösen szükségessé tette s csakis ily ismeretek birtokában védelmezheték az egyházat a szenvedések viharai idején azok a kiváló férfiak, akik lelkükben a papi elemmel az egyház érdekeinek megóvásában s fejlesztésében összeforva, az egyház fenmaradását lehetővé tették. Csak egy pillantást kell vetnünk hazánkban akár a protestantismus legrégibb idejére, akár III. Károly, Mária Terézia, II. József idejére, az egyház ezen korszakbeli szomorú és elnyomott állapotára s ott találjuk a protestáns egyházi élet terén, mint a jogok oltalmozóját a legkitünőbb, nagy egyházjogi és történelmi műveltséggel rendelkező, a társadalom legmagasabb

polcán levő világiakat egyházi és iskolai autonomiánk szolgálatában. A paritas elvénél fogva a világi elemnek egyházkormányzatunkban való szerepe egyenesen megköveteli, hogy a világi pályára lépő ifjúság már az iskola falai között ismerje meg a protestáns egyház alkotmányának, szervezetének kérdéseit, hogy kilépve az életbe, az itt elsajátítottakat gyakorlatilag is tudja hasznosítani, de nagy szüksége van az összes egyházak és főképp a róm. kath. egyház szövevényes szerkezetének megismerésére, szükségessé teszi ezt nemcsak az általános műveltség szempontja, de közelebbről az is, hogy a kath. egyházjog elsajátítása nélkül nem ismerheti meg közjogunk, politikai szervezetünk egyes részleteit sem, melyek épen a magyar államnak a kath. egyházzal való összeköttetésénél fogva nemzeti jogunkra is eminens jelentőségűek. A legfőbb királyi kegyúri jog, az állam és egyházak közötti viszony ismeretére éppoly mértékben van szükség, mint a magán kegyuraság, egyházi javadalmak, egyházi vagyoni viszonyokéra; mert kilépve az ifjú az életbe, mint bíró hányszor juthat oly helyzetbe, hol ilyen kérdésekben kell ítélkeznie, vagy mint ügyvédnek ezekben kell jogi szakvéleménnyel előállania.

Nem volt-e igaza Lakitsnak, midőn azt mondta, hogy akik az ifjúságot az egyházjog tanulásáról lebeszélük, nemcsak az egyháznak, de az államnak is ártanak? Egyfelől tehát a kath. egyház egységes jogrendszere, másfelől a protestantismusból folyó általános elvek, de főképpen az egyes országokban fennálló particularis jogok, s ugyanazon országban a történelmi fejlődés eredményeképpen előállott szervezeti különbségek a vizsgálatnak már magukban is főtárgyát képezhetik. De felmerül a kérdés épen az egyházjog körénél, hogy megállapodjék-e a tudomány csupán a ker. egyházak jogrendszerének ismereténél, vagy ezeken kívül felölelje-e más egyházak szervezetét is. Friedberg a mai egyházjogi irodalom legkimagaslóbb alakja az előbbi álláspontra helyezkedik; szerinte, más mint keresztyén, így pl. izraelita egyházjogról nem lehet szólni. Nálunk azonban bár a régi művek szerint ez állás-

pontra helyezkedtek; már van arra példa, hogy egyes írók — mint Kosutány — az izraelita egyház szervezetét is felölelik vizsgálódásaik körébe. A magyar állam keresztyén jellegénél fogva régen ez irányról egyáltalában nem lehetett szó. Az izraeliták szervezeti szabályai nemcsak nem vétettek föl az egyház-jog körébe, de a kánonjogi szigorlatra az izraeliták sokáig nem is bocsátattak.

Mindez megváltozott ugyan, de a túlnyomó többség Friedberg álláspontjának ad igazat. A másik kérdés a tudomány körénél a házasságjog előadása körül forog. Ismeretes, hogy a legtöbb államban a házasságjogot a polgári házasság behozatala óta állami törvények szabályozzák; s így a felekezeti házasságjogok — melyeknek rendszere az egyházjognak legnehezebb és legszövevényesebb részét képezte — jelentőségüket csaknem elvesztették. A felekezeti házasságjogoknak ma már nincs polgári kötelező erejük, kérdés tehát, felveendő-e az egyházjog anyagába a házasságjog ismertetése is; mely tulajdonképpen a magánjog köréhez tartozik. Friedberg itt azon álláspontra helyezkedik, hogy miután a házasságjog történeti alapja az egyházban fekszik, azt sem kell figyelmen kívül hagyni.

Kétségtelen, hogy az újabb házassági törvények megérthetése nem történhetik amaz előzmények nélkül, melyek megelőzőleg a házassági viszonyokra vonatkoztak; nem maradna-e csonka az egyházjog köre, ha teljesen mellőznénk éppen a házasságra vonatkozó kérdések előadását?

Az egyházjog feladatait a régiek a kánoni törvénytárban foglalt tételek exegetálásában, a kánonjog anyaga feletti értekezésben s a kánonjogi meghatározásban keresték (de iure canonico tractare et tractata canonice definire). A mai egyházjog, mely forrásaiban messze felette áll a régi kánonjognak, a keresztyén egyházak körében fennálló jogszabályok előadásában, az egyházak alkotmányára, igazgatására, működésük rendjére, belső ügy, mint külviszonyaikra vonatkozó jogszabályok fejtegetésében tűzi ki a tudomány feladatát. E feladatok megoldása szükségessé teszi első sorban az egyes egyházak dogmatikai tanainak ismeretét; mint azt Richter is kifejezi „ki kell mutatni, hogy fejlődött az egyházjog egyrészt a dogmákra, másrészt a nemzeti viszonyokra való tekintettel,“ de szükségessé teszi különösen az egyházak történelmi fejlődésének tanulmányozását.

Egyházjog és egyháztörténelem tehát oly szoros kapcsolatban vannak, hogy egyik a másik nélkül nem is érthető meg. De szoros az összeköttetés az egyházjog és jogtörténelem között is, mert főképp a kath. egyház jogrendszere a középkoron át a jogfejlődésnek a római joggal együtt — mint láttuk — középpontját képezte, a két tudománynak forrásai is sokban egyeznek, innen van, hogy a két tudomány sikeres művelése is legegyszerűbben csak együttesen történhetik.

A különböző egyházak alapelveinek, szervezétének, alkotmányának úgy mint kormányzatának összehasonlító tárgyalása, a különböző forrásokban jelentkező joganyagnak előadása s a történelmi fejlődésre tekintettel való bemutatása tagadhatatlanul oly nagy mezőt képeznek, hogy főképp a jogakadémiákon fennálló tanulmányi rendszer mellett a sokoldalú feladatoknak alig lehet megfelelni. De ebből éppen nem az következik, amire már a régóta vajdó jogi törvényjavaslat törekszik, hogy az egyházjog leszoríttassék, hanem ellenkezőleg, amint Richter szépen mondja, minél több helyes érzékű, tiszta szemű s a tárgy iránt felmelegedni tudó szívű egyént nyerjünk meg a tudomány számára. Nekünk protestánsoknak érdekünk ez annyival inkább, mert a mi egyházszervezetünk és egyházjogunk a mai tanulmányi rend szerint — sajnos — többnyire háttérbe van szorítva, már pedig az egyenlőség és viszonyosság követelményeit a tudományban sem szabad szem elől téveszteni.*

Zsindely István.

Az ev. ref. zsinatról.

(Folytatás.)

A december 4-iki, hétfői ülésen az egyházközségi tisztségviselőkről szóló szakaszok tárgyalását folytatta a zsinat.

Az *énekvezérekről* szóló 128—132. §§ oly módosítással fogadtattak el, hogy az énekvezérek is tartoznak az istenítiszteleteken és a temetéseken „az alkalom komolyságához illő öltözetben megjelenni,“ továbbá reájuk is kiterjesztetett az a tanítókra már megállapított rendelkezés, mely szerint politikai tüntetésektől óvakodni kötelesek s feleségül csak protestáns nőt vehetnek s gyermekeiket a református vallásban kell nevelniük. Végül a *Révész Kálmán* indítványára kimondatott, hogy: „az énekvezérek szükség esetén kötelesek az egyházi éneket a presbyterium által megállapított heti órákban tanítani és gyakorolni.“

Most következett a fejezet legfontosabb része: a *lelkészekről* rendelkező cím (133—141. §§). Már a lelkészi minősítést általánosságban megállapító 133. §-nál vita felett ki, hogy a lelkészszé választgatás korminimuma a *nagykorú* vagy a *teljes korú* szavakkal jelöltessék-e meg. *Sass Béla* indítványozta a javaslatba foglalt „nagykorú“ szó helyett a „teljes korút,“ a zsinat azonban többek hozzászólása után a „nagykorú“ szót tartotta meg. Azt hisszük, helyesen, sőt még helyesebb lett volna egyenesen a 24 évet említeni meg korminimumnak, mert az alkotandó új magánjogi törvénykönyv valószínűleg lejjebb szállítja (21 évre) a magánjogi nagykorúság időhatárát.

* A tiszántúli ev. ref. egyházkerület azon egyházjog-jogtörténeti tanszékre, melyet a máramaros-szigeti ref. jogakadémián ez év folyamán alapított, az alapító-levélben előírta, hogy: „az egyházjog keretében a magyar protestáns egyházjog tanítására különös súly fektetendő.“

(1905. május 24—26. közgyűlésének 129. jkvi pontja.) A nagy jelentőségű határozatot már e szempontból is örömmel üdvözljük.

Sokkal nagyobb s elvi jelentőségű vitát idézett elő *Nagy Károly* azon indítványa, hogy a 134. §-ba, mely a lelkészek különböző kategóriáit sorolja fel (rendes, missiói, katonai, fegyházi, helyettes, segéd-lelkészek), illesztessenek be az állandó *vallástanító-lelkészek* is, miután ezek is, habár elsősorban vallástanítással foglalkoznak, de lelkészi jellegű egyének s tulajdonképpen a lelkész megillető egyik teendőt (a vallástanítást az elemi iskolákban) teljesítik.

Hegedüs Sándor és *Mezey Albert* ellenezték az indítványt, abból indulva ki, hogy a vallástanító-lelkészek lényegileg, funkciójukat tekintve, nem lelkészek, hanem tanítók, ellenben *Fejes István*, *Bartók György*, *H. Kiss Kálmán*, *Baksa Lajos* és *Sass Béla* érdemlegesen helyeselték a beigtatást s maga a világi elnök, br. *Bánffy Dezső* is beleszólt az érdekes vitába, s kívánta a vallástanító lelkészek jogi helyzetének tisztázását, miután maga a zsinat már a 246. § megalkotásakor ide utalta e kérdést. Így a zsinat többsége el is fogadta az indítványt, de nem a *Nagy Károly*, hanem a *Baksa Lajos* előadó által indítványozott szöveggel, mely szerint: „*állandó vallástanító-lelkészek*, akik valamely egyházközség által, esetleg az egyházkerület vagy az egyházmegye támogatása mellett az egyházközség területén levő tanintézetek református vallású növendékeinek vallásoktatása, esetleg még a lelkési teendőknel segédkezés céljából is alkalmaztatnak.” Így az állandó vallástanító-lelkészek kívánsága teljesült s a zsinat őket is a lelkészek közé sorozta. A mai állapottal szemben ez újítás, de azt hisszük, üdvös és szabadelvű újítás, mert a vallástanítás ügyét — ami sok nagy egyházban, sőt a népiskolák államosítása folytán a kisebbekben is, meglehetősen mostohán kezeltetik — kétségtelenül előre fogja vinni. Ma még csak itt-ott (leginkább Budapesten) vannak ily *állandó* vallástanító-lelkészek, de a zsinat ez új hivatal (hiszen annak mondhatjuk) szervezésével rámutat a fejlődés irányára s remélhető — mint *Fejes István* és *Nagy Károly* helyesen fejezték ki, — hogy jövőre, kívált ha a lelkési pályára ismét tömegesebben fog lépni az ifjúság, egész serege a hivatott lelképásztornak fogja hivatásául választani a vallástanítást.

A lelkészek kategóriái közt, ugyancsak *Nagy Károly* indítványára, szabatosabban szövegeztetett a *katonai lelkészek* (a „tábori” jelző már a mult ülészakon töröltetett) meghatározása, illetőleg világosan kimondatott: „*A katonai lelkészek*, akik a 245. § értelmében neveztetnek ki, a 139. §-ban felsorolt ténykedésükkel azon egyházmegye és egyházkerület hatósága alatt állanak, amelyhez az a polgári község tartozik, ahol állomásoznak.” A világi elnök, *Bánffy br.* ugyan kifejezte aggodalmát, hogy ez a módosítás esetleg az egyházi törvények királyi szentesítésénél nehézségeket fog előidézni.

Végül a „fegyházi” lelkészek kifejezés helyett *Baksa Lajos* előadó javaslatára a zsinat a következő bővebb és szabatosabb terminológiát fogadta el: „*fegyházi és fogházi s általában az állami alapítványi és törvényhatósági közintézeteknél működő lelkészek.*”

A *segédlelkészekre* nézve *Radácsi György* módosítványa elfogadtatott, mely szerint csak „*az egyházközség lelkésze mellé*” bocsáttatnak ki.

A 138. §-hoz (a nyugalmazott és a hivataluktól elmozdított lelkészek) két betoldás tétellett. Az egyik (*Révész Kálmán* indítványára): „Azok a lelkészek, akik más életpályára lépnek, azonban lelkészi jellegüket megtartani kívánják, evégből saját egyház-

megyájuk közgyűléséhez folyamodnak, mely ez ügyben hozott határozatát hivatalból felterjeszti az egyházkerületi közgyűléshez. Az egyházkerületi közgyűlés ez ügyben végleg határoz.” A másik (*Nagy Károly* javaslata): „A lelkési oklevelek érvénytelenítésére vonatkozó határozataikat az illetékes hatóságok az egyetemes konvent útján a kerületekkel, illetőleg az egyházmegyékkel tudomásulvétel és nyilvántartás végett közlik.”

Hosszabb vitára nyújtott kilátást a 140. §, mely a lelkészek teendőit, illetőleg kötelességeit állapítja meg. Több felszólalás, indítvány történt is, azonban *Nagy Károly* javaslatára, aki a konvent egy legújabb határozatára hivatkozva, kimutatta, hogy a tervezet 140. §-át újabban maga a konvent újra szövegezte, (mert a tervezet készítésekor azt vélték, hogy a liturgia egységesítése is már e zsinaton megtörténhetik, azért a 140. §-ban a lelkészek teendőit csak vázlatosan szövegezték), a szakasz újraszövegezés végett az alkotmányügyi bizottsághoz tétellett vissza.

A lelkészekről szóló szakaszok közül így még csak a 141. tárgyalatott, (a lelkészek öltözetéről) s ebben *Révész Kálmán* javaslatára az a szabatosítás történt, hogy a fekete öltöny, palást és a fekete bársony süveg (a „főveg” töröltetett) ily sorrendben említettik a szövegben.

Következett a harmadik fejezet: *az egyházmegyei tisztviselőkről.*

Mindjárt a fejezet címe után felszólalt *Radácsi György*, s indítványt nyújtott be az iránt, hogy az összes egyházmegyei tisztviselők a *tisztújítás* elve alapján *tíz évi időtartamra választassanak*. Ismeretes, hogy egyházkerületünk, miként már 1891-ben, úgy ezúttal is (1903-iki tavaszi gyűlés) kifejezte, hogy demokratikus és önkormányzati egyházalkotmányunkkal csak a tisztújítás elvét tartja összeegyeztethetőnek; kívánta azért, hogy a zsinat az összes egyházmegyei és egyházkerületi tisztviselőkre mondja ki a 10 évenkénti tisztújítást. Sajnos, a helyes és egészséges javaslatnak, amint a hangulatból előre látható volt — nem lett többsége. *Gr. Degenfeld József* ellene szólt s kérte a mai gyakorlat, illetőleg a tervezet eredeti szövegének fenntartását, mely az egyházmegyeik autonómiájának hagyja fenn a választás kérdését. A többség *Degenfeld* pártjára állt s így *Radácsi*, illetőleg egyházkerületünk radikálisnak vélt indítványa nagy többséggel elvettetett. Érthető az, mikor a zsinat nagy része az egyházmegyék által választott képviselők közül, vagyis túlnyomólag az esperesekből és egyházmegyei gondnokokból áll.

Az *egyházmegyei jegyzőkről* szóló 142—145. §§-ok jelentéktelen módosításokkal elfogadtattak. Ugyancsak az egyházmegyei *ügyészekről* szóló két első § (146—147.), ellenben a 148. § helyett, mely az egyházmegyei ügyészek hatáskörét állapítja meg, maga az előadó egészen új szöveget ajánlott, mely öt pontba sorolta fel az egyházmegyei ügyész teendőit és jogait. Az előadó új szövegének az utolsó pontja azonban élénk vitát keltett, mert az előadó itt az ügyészt „*a törvények és az egyházi közérdek őrének*” kívánta megtenni s e célból „*fegyelmi panasztételre*” jogosította volna fel. Ez eszme ellen, mely az ügyészeket valóságos üldöző hatósággá emelte volna, *Kiss Albert*, *Dombi Lajos* és *Révész Kálmán* erőlesen tiltakoztak s az ő ostromuk eredménye lett, hogy az említett kitételek az előadó szövegéből — mely egészben véve elfogadtatott — kihagyattak. A szakasz ezenkívül *Nagy Dezső* indítványára kiegészít-

tetett azzal, hogy általában mindazon teendők az ügyész hatáskörébe tartoznak, melyeket jelen törvény ide utal.

A keddi ülésen (dec. 5.) folytatólag tárgyalattak az egyházmegyei tisztviselőkre vonatkozó szakaszok.

Az egyházm. tanácsbírákról rendelkező 149—153. §§-okban mindössze az a változtatás történt, hogy *Czinke István* indítványára a tanácsbírákra is kimondatott, hogy „kötelesek a vallásos buzgóságban és egyháziasságban jó példával előljárni” — Ugyanez a helyes betoldás elfogadtatott az *egyházmegyei gondnokra* (154. §) is. Az egyházmegyei gondnokokról szóló szakaszokban (154—158. §) különben több más helyes módosítás is tétetett. Így *Meczner Béla* javaslatára kimondatott, hogy az egyházmegyei gondnok „az egyházmegyei közgyűlés összehívása iránt elnöktársával együtt intézkedik, a tanácskozásokat elnöktársával együtt vezeti.” A tervezet szövege ugyanis úgy itt, mint az egyházkerületi főgondnoknál a világi elnököt csak a tanácskozás vezetésében való részvételre jogosította fel, *Meczner* indítványa pedig a kettős elnökség eszméjét szabatosabban fejezi ki, azért ez a módosítás az egyházkerületi főgondnokra nézve is elfogadtatott. Az egyházmegyei gondnokra nézve jelentékenyebb újítás még, hogy *Baksa Lajos*, illetőleg az alkotmányügyi bizottság javaslatára a gondnok (épügy mint az esperes, valamint a püspök és egyházkerületi főgondnok) az egyházmegye hatósága alatt álló egyénekkel szemben „kisebb fokú rendetlenség vagy hanyagság esetére” az *intésnek*, mint *rendbüntetésnek* a jogával ruháztatott fel. Ez a szelíd rendbüntetés eddigi törvényünk szerint nem illette meg az egyházmegyei és kerületi elnököket, de azt hisszük, helyes volt ennek a beigtatása (kisebbség csakugyan az esperesre, püspökre és főgondnokra nézve is elfogadtatott), mert ezzel sok apró ügyet maguk az elnökök elintézhettek, ahelyett, hogy azzal az egyházi bíróságokat kellene terhelni. A rendbüntetés ellen ugyan a jogorvoslat ki lett zárva, de viszont biztosítékul az esetleges önkénykedés ellen kimondatott, hogy az intés, mint rendbüntetés, min dig az illetőnek meghallgatása után és az elnöktársal egyetértőleg alkalmazandó.

Ugyancsak helyes újítás, illetőleg betoldás az, amit szintén *Baksa Lajos* előadó javaslatára fogadtatott el a zsinat, hogy „az egyházmegyei gondnok akadályoztatása vagy halála esetén teendőit a hivatalára nézve legidősebb egyházmegyei világi tanácsbíró végzi.”

Az esperesről szóló szakaszok (158—164. §§) közül mindjárt az elsőnél érdekes vitát indított meg *Czinke István*, midőn a régebbi (1881. előtti) gyakorlatra hivatkozva, mely szerint gyakran theologiai tanárok is választattak esperessé, indítványozta, hogy az esperesek ne csak az egyházmegye rendes lelkészei, de „az egyházmegye területén lakó lelkészjellegű tanárok közül” is legyenek választhatók. Az indítványt *Nagy Károly* megtoldotta azzal, hogy az állandó vallástanító-lelkészek közül is lehessen esperest választani. Az érdekes és helyes indítványt azonban *Domby Lajos*, *Czike Lajos*, *Miklós Ödön*, *Berey József* és *Fejes István* nem tartották elfogadhatónak. Miután szerintük a lelkészjellegű tanárok nincsenek oly szerves összefüggésben az egyházmegyével, illetőleg nem bírnak oly gyakorlattal a közigazgatásban, hogy egy egyházmegye kormányzata reájuk lenne ruházható. Ez érvekkel szemben *dr. Finkey Ferenc* kélt a

tanárok, illetőleg az indítvány védelmére, hivatkozva arra, hogy theologiai tanárokká, vagy vallástanárokká gyakorló lelkészek is választhatók s épen rendszerint a legkiválóbb gyakorló lelkészek közül szemeltetnek ki s így a kellő gyakorlatuk a tanároknak igen is meglehet, épügy a vallástanító-lelkészeket is méltánytalanság (hogy ne mondjuk szűkkeblűség) kizárni az esperessé választatásból. Sajnos, a többség nem volt hajlandó megszívlelni az argumentumokat s megadva a tanároknak a kellő tiszteletet (a papíron), az indítványt elvetette.

Az esperesről szóló említett szakaszokon igen csekély módosítások tétettek. Az esperes helyettesítésére nézve törvénybe iktatott, hogy az esperes akadályoztatása, vagy az esperesi hivatal megüresedése esetén teendőit a hivatalára nézve legidősebb egyházmegyei lelkész tanácsbíró végzi (*Soltész János* a közigazgatási ügyekben való helyettesítéssel, a kerület analogiájára az e. m. főjegyzőt szerette volna megbízni, de javaslata mellőztetett.) A segédlelkészek tekintetében *Révész Kálmán* indítványára kimondatott, hogy azoknak csupán *elhelyezése* (és nem *kibocsátása*, mint a tervezet tartalmazta) illeti az esperest. Kimondatott, hogy az esperes határozatait és intézkedéseit ellen 15 nap alatt az esperesnél adható be felebbezés az egyházmegyei közgyűléshez. Az ily felebbezésnek azonban halasztó hatálya nincs. Az egyházlátogatásra nézve kimondatott, hogy az esperes az egyházlátogatást egy lelkésszel és *lehetőleg* az egyházmegyei gondnokkal vagy egy világi tanácsbíróval együtt végezze. Azonban ezzel egyházlátogató-küldöttségeket is bízhatson meg.

Következett az egyházkerületi tisztviselőkről szóló negyedik fejezet.

A 165. §-nál az egyházkerületi jegyzők választásának szabályozásánál (a tervezet a mai törvénynek megfelelően itt csak *életössziglanra* választást ismert) *Radácsi György* rövid beszédben ajánlta, hogy bár a tegnapi ülés a tíz évenkénti kötelező tisztújítás elvét elvetette, mondja ki legalább a zsinat azt, ami az egyházmegyei tisztviselőkre az eddigi törvény szerint is fenállott s az új törvénybe is bejött, hogy a *kerületi jegyzők és tanácsbírák* „életössziglan, vagy tisztújítás alapján tíz évre” választatnak, vagyis fogadják el a facultatív tisztújítás elvét. (A püspökökre és főgondnokokra *Radácsi* „ezuttal” nem kívánt indítványt tenni, miután úgy hallotta, hogy ennek közjogi akadályai is lennének.) *Gr. Dégenfeld József* rögtön felemelkedett s ezt az indítványt is, mely „az eddigi gyakorlatot felforgatná”, elfogadhatatlannak tartotta. *Meczner Béla*, majd *dr. Finkey Ferenc* pártolták a *Radácsi* indítványát, utóbbi kiemelve, hogy annak elfogadása egyáltalán nem jelentene „felforgatást”, csak a másutt elfogadott elv következetes továbbvitelét. Dacára, hogy *Baksa Lajos* előadó is ellenezte a *Radácsi* indítványát, a zsinat többsége — amit magunk sem vártunk — elfogadta azt s így jövőre a kerületek határozatától függ, hogy jegyzőket és tanácsbírákat életössziglanra, avagy tíz évre kívánják-e választani.

A 166—170. §-ok (kerületi jegyzők, ügyészek, tanácsbírák) vita nélkül elfogadtattak. A 171. §-nál azonban két fontos indítvány is tétetett. *Nagy Károly* kifogásolta a javaslat azon kitételét, hogy a megválasztott egyházkerületi főgondnokot az egyházkerületi közgyűlés erősíti meg, miután a választás, ha valaki többséget nyert, többé nem képezheti felülbírálat, megerősítés tárgyát. A másikat *dr. Finkey*

Ferenc terjesztette elő, aki hivatkozva a kerületi jegyzők és tanácsbírák választására nézve elfogadott facultatív tisztújítás elvére, úgy a következetesség, mint a célszerűség szempontjából kívánta, hogy a püspökök és főgondnokok is élethossziglan vagy tisztújítás útján tíz évre választassanak. A Radácsi által felhozott közjogi nehézség a kérdésben szerinte nem létezik, mert püspökeink és főgondnokaink csak hivataluknál fogva, vagyis csupán hivataloskodásuk tartama alatt tagjai a főrendiháznak, ha pl. lemondanak, akkor is megszűnik főrendiházi tagságuk. Sajnos, a zsinat mindkét indítványt elvetette. A Nagy Károlyt ugyan Bartók György helyeselte, de a Finkeyt ő is ellenezte, azt tartva, hogy így nem kapunk főgondnokokat. (Vagyis Bartók Gy., mint a zsinat többsége is, nem vette figyelembe, hogy a Finkey indítványa is csak a facultatív s nem a kötelező tisztújítást tartalmazta).

A főgondnokokról szóló szakaszok így jelentékenyebb módosítások nélkül elfogadtattak. Új szakasz gyanánt igttatott be Baksa előadó indítványára, hogy a főgondnok betegsége, huzamosabb távolléte vagy a főgondnoki hivatal megüresedése esetén teendőt a hivatalára legidősebb egyházmegyei gondnok végzi.

A püspökről szóló szakaszok következtek ezután.

A 174. §-nál Nagy Károly indítványozta, hogy a vallásitanító-lelkészek is bevételssenek azok közé, akik közül a püspök választható (a tervezet szerint: a kerületben működő lelkészek és lelkész jellegű tanárok közül lehet püspököt választani). Az indítvány elvettetett.

A 175—177. §-ok vita nélkül egyhangúlag elfogadtattak. Több érdekes eszmecsere fejlett ki azonban a püspök hatáskörét 9. pontban (a—h) megállapító 178. §-sal kapcsolatban. A szakasz első bekezdésénél, a kormányrendeletek végrehajtására vonatkozó teendőknél, Baksa indítványára betéttetett, hogy a püspök csak a törvényes rendeleteket köteles végrehajtani; Miklós Ödön javaslatára a „felsőbb” rendeletek helyett kormányrendeletek igttatott be. A pont vége pedig Radácsi szabatosabb szövege szerint úgy módosított, hogy a püspök minden tisztviselőt jelentéstételre hívhat fel.

A b) pontnál, mely szerint a püspök „tagja a konventnek és a zsinatnak” Sass Béla a „konvent” elé beigtatni kérte az egyetemes jelzőt. S érdekes dolog történt. Hiába hivatkozott Radácsi és Domahidy Elemér, hogy a konvent hivatalos elnevezését a zsinat már megállapította. (Első Rész, IV. fejezet) s ott az egyetemes jelzőt mellőzte, az elnökség, mely máskor erélyesen hangoztatta, hogy már elfogadott szokásokat, kitételeket módosítani nem lehet, a Sass Béla indítványát szavazásra kitűzte s a többség azt elfogadván, kimondatott, hogy a konvent ezután „egyetemes konvent” lesz, vagyis az egész törvényben az egyetemes jelző mindenüvé beszúrandó. Legalább is következtetlenség, hogy így incidentaliter újból döntött a zsinat egy már megállapított kifejezés felett s a formákhoz annyira ragaszkodó világi elnök itt megadta azt, amit máskor leintett. Maga Sass Béla is elismerte, hogy az „egyetemes” jelző csak „becsúszott” egy §-ba s a „becsúzás” most törvényes jogot nyert.

Leghosszabb vita fejlődött ki a püspöknek az iskolákra való felügyeletét tárgyzó g) pontnál. A tervezet szerint a püspök kötelessége a kerület összes iskoláira felvigyázni, azok vizsgáin lehetőleg résztvenni stb.

Kérészy Barna e szöveggel szemben a püspök közvetlen felügyeleti jogát csak a közép és felső iskolákra kívánta szorítani, Domahidy Elemér a mai törvénynek megfelelően csak a főiskolákra. Sinka Sándor, Nagy Károly, Radácsi György, Antal Gábor, Fejes István, Bartók György, Kiss Albert és Váró Ferenc felszólalásai alapján aztán kiderült, hogy a tervezet szövege tényleg hibás, mert a püspöknek joga és kötelessége ugyan a kerületében levő összes iskolákra felvigyázni, de a közvetlenül személyes felügyeletet csak a főiskolákra nézve végezheti. A zsinat a beadott sok módosítás közül a Fejes István közvetítő és helyes indítványát fogadta el, mely szerint a püspök kötelessége: „az egyházkerület összes iskoláira felvigyázni, az egyházkerület főiskoláira pedig közvetlenül felügyelni, azok vizsgálatain pedig résztvenni stb.

Az alkotmány-részből így már csak egyetlen szakasz, a „felelősség” elvét megállapító 179. § volt hátra. Az idő azonban előre járva, az elnökség siettetette a tárgyalást s hogy úgy a Baksa Lajos indítványa, aki a felelősség következményének, a kár viselésének kérdését kívánta szabatosabban szövegezni, mint a dr. Finkey Ferenc javaslata, ki a mi kerületünk kívánságának eleget teendő, kérte a felelősség elvének a konvent tagjaira leendő világos megállapítását, a sietség miatt nem részesültek figyelemben és rövidesen mellőztettek.

December 6-án az immár 44 ik ülésen először is jelentette az elnökség, hogy az iskolaügyi bizottság, valamint az adóügyi s a lelkészválasztási bizottságok a hozzájuk utalt törvényeket a harmadik felolvasásra előkészítették s hogy az alkotmányügyi bizottság is letárgyalta a hozzáutasított törvényrészleteket, amely jelentés az ülészak végének közeledését is jelentette, s így öröndetes tudomásul szolgált.

Napirend során Radácsi Gy. mint előadó a konvent által elfogadott esküminták keletkezését ismertette, t. i. hogy azok az 1903-iki törvénytervezetbeli eskümintáknak a különböző egyházkerületekből bekért esküminták felhasználásával készített javított kiadásai stb. Baksa Lajos dr. — mielőtt az esküminták felolvasattak volna, egy rövid, tömör eskümintát ajánlott a világi törvénykezés körében alkalmazott forma szerint. Kérészy Barna ugyancsak ilyen tömör eskümintát kívánt, hivatkozva arra, hogy a kötelességek felsorolása a törvénykönyvben megvan, ami az esketés alkalmával fel is olvasandó. Említette az általa gyakorolt eljárást a tisztviselők stb. esketésénél, ami köztetszéssel találkozott. Molnár Béla, aki a konventen is egy egységes esküforma mellett nyilatkozott, szintén az előbbieket nézetének védelmére kelt; de mind Baksa, mind Kérészy és Molnár kivételt kívántak tenni az esperesek, egyházmegyei gondnokok, püspökök, főgondnokok és felszentelendő lelkészek eskümintájára nézve, amelyek szerintök is lehetnek részletezők. — Radácsi Gy. felújítja a konventen elhangzott nézeteket s hogy épen a nyilvánosság szempontjából s a gyülekezetre való tekintetből tartotta helyénvalónak a konvent többsége a részletező eskümintákat s a felszentelendő lelkészekre nézve pedig követelték egyesek, hogy az hitvallásszerű legyen.

A zsinat többsége a Baksa indítványát fogadta el s ennek értelmében az alantasabb tisztviselőkre egy rövid, az esperesekre, egyházmegyei gondnokokra, püspökökre, főgondnokokra és felszentelendő lelkészekre pedig részletező eskümintát fogadott el, utóbbiakra úgy, amint azt a konvent javasolta.

Czínke I.-nak azt az indítványát, hogy az eskü-

mintákból az „*En N. N.*“ kezdőszöveglet hagyassék el, a zsinat *dr. Bartók Gy.* felszólalására, mellőzte.

Az esküminták letárgyalása után *Fejes I.* figyelmeztette a zsinatot, hogy a kétféle esküminták elfogadásával az esperesek és egyházmegyei gondnokok, a kik bírák is, kétféle esküt fognak letenni, javasolta volna az egységesítést, de *Dégenfeld gr.* elnök, miután a vita már be volt zárva, az indítványt nem fogadhatta el.

A zsinat kezdett gyorsan haladni. Neki fogott a *liturgiai bizottság* felterjesztésének, illetőleg a konventi felterjesztésnek, miután a konvent a liturgiai bizottság tervezetén több módosítást ejtett, amint azt a „*Sp. Ref. Lapok*“ olvasóközönsége jól tudja. — Hogy mi vezette a bizottságot és a konventet a Novák-féle javaslat mellőzésekor s hogy *Fejes István* indítványára már a júniusi konvent kimondta, hogy a liturgiai javaslatot nem kívánja általánosan kötelező törvénnyé tenni, hanem csak irányadónak és pedig egy liturgiai könyvben (*Agenda*), amelyet szakírók készítenének... Mindezeket szépen felsorolta *Nagy Károly* előadó és figyelemre érdemesen fejtegette a magyar református liturgia fejlődését, az egyes agenda-írók érdemeit, de akiknek munkálkodása nem bírt egységet teremteni, legfőlegb egyes egyházkerületekben vált irányítóvá. Kérte egyúttal a zsinatot, hogy miután egységesítésről most sem lehet szó, a zsinat fogadja el a benyújtott tervezetet egészben és részleteiben és bizza meg a konventet a további teendőik végzésével.

Garzó Gyula a konvent álláspontját fogadta el, miután az csak az irodalmi úton való előkészítést célozza az egységnek és nem a kötelező egységesítésre törekszik. *Garzó* elismeréssel szólt a *Novák-féle* munkálatról, de egyszersmind úgyis, mintha azt a konvent is tárgyalta volna, holott az csak a liturgiai bizottság előtt fordult meg. Ezt *Dégenfeld gr.* mint elnök adta tudtára a felszólalónak, aki a konventi munkálattal részletes tárgyalás nélkül kívánta elfogadni.

Dombay Lajos bizonyos eltérő szokásokat sorolt fel, amelyek kívánatosak teszik a javítást, az egységesítést, de erre a mai idő nem alkalmas. Ő is a konvent s illetőleg az előadó nézetéhez csatlakozott.

Kiss Bertalan hosszabb beszédben fejtette ki a liturgiánk körében mutatkozó ellentéteket s követelte, hogy törvényileg szabályoztassék a liturgia nagy kérdése, ami szerinte nem okozna nagy forrongásokat. Ha szükséges az egyház egyetemének külső egyesítése, még szükségesebb a lelki élet egységének, az egy érzésnek fentartása. Ha a szükségessé vált reformok háta megett ott áll a törvény, a gyülekezet meghódol neki.

Dr. Bartók György ellensége minden kényszernek. Itt szerinte még csak szabályrendeletéről sincs szó, csak elvi irányításról, amit jól teljesíthet egy *ágendás könyv*, mert az előtt a lelkészek egymásután meghódolnak és csendesen elkészül az egység. Főképen csak az úrvacsorai istentisztelettel foglalkozik s hibáztatja azt, hogy a tervezetben ilyen alkalommal két istentiszteletről van szó; pedig az úrvacsorázás napján tartandó istentiszteletnek egészben véve egy célt kell szolgálnia. A kathedrában és az úrasztalánál a lelkész egyformán az úrvacsorával köteles foglalkozni. Másként is van ez néhol, de hibásan van így s elfogadja a tervezetet — némi módosítással, de nem mint törvényt s még csak nem

is mint szabályrendeletet. E téren a gyökeres reformoknak nem barátja; egyebütt mindenütt az.

Sulyok István helyteleníti a tervezetben a reformáció emlékére szentelt vasárnap megemlézését, mert ilyen módon ünneppé tesszük a reformáció évfordulójához legközelebb eső vasárnapot, holott a mi ünnepeink az üdvörtörténettel állanak szoros kapcsolatban. Helyteleníti a temetés utáni gyászistenitiszteleket, amik félreértésekre adhatnak okot s ellenkeznek a tiszta kálvinista felfogással. Kifogásolja a 26. §-t, amely szerint a felszentelés egyszersmindenkorra szóló és ugyanazon személylyel többé nem ismételtető. Szerinte sohasem próbáltuk meg azt, hogy egy embert kétszer is felszenteljünk. (A tiszán-inneni egyházkerületben szokásban volt az esperesek külön felszentelése is! Szerk.) Az egyéb tárgyak felszentelését is kifogásolja s érdekes példákkal igazolja, mennyire szereti népünk a katolikus ízű szertartásokat. Ezek figyelembe vételével tartja ő lehetőnek egy iránymutató agenda készítését.

H. Kiss Kálmán is lát bizonyos katolikus-törekvéseket s ezért sürgeti az agendás könyv megkészítését. Már a debreceni zsinat megbízta a konventet az egységes liturgia előkészítésével s máig sincs komoly eredmény. Most, mikor a szektákat is kezdik elismerni; szükség, hogy mindenki tisztában legyen a kálvinista liturgiával. Hadd jöjjön hát az az agendás könyv mielőbb!

Cike Lajos szerint a kötelező liturgia nem hozható be, nem is szükséges, nem is tanácsos. A Novák-féle javaslatban több van, mint kellene, s néhol ez a több megbotrátkozást keltene. Tud egyházközségeket, ahol már próbát tettek a Novák-féle liturgiával, de a gyülekezet tiltakozott ellene; másutt szívesen fogadták. A konventi tervezetet a minimumnak tekinti. Lehet, hogy 10 év múlva a dolog megéri a liturgiás könyv mellett, ha az jó és hódító lesz s lehet, hogy akkor már törvénnyé is lehet tenni azt, ami ma még nem annak való.

Sütő Kálmán csak mint nem kötelező munkálattal fogadja el a tervezetet s a *Sulyok I.* által neheztelt részleteket ő is helyteleníti.

Miklós Ödön az elvi jelentőségű dolgok fejtegetését engedné meg a tárgyalás során, a részletekkel most nem foglalkoznék. Positív határozatot kíván, t. i. hogy a tervezetben foglalt pontozatok kötelező erejűek legyenek. Nem tartja lehetőnek egyházunk belső életének felforgatását, de a szabadságot korlátoztatni szeretné különösen az új felekezetek körpördése miatt. A kodifikált törvények előtt rendszerint meg szoktunk hajolni, a nép is meghajlik. Csupán egy irodalmi mű kinyomatásával, ami csak tanácsadás lesz, egyházi beléletünk egységét nem fogjuk elérni, pedig erre törekszünk.

Kiss József a Novák-féle javaslatot dicsérettel emeli ki, de úgy haladtak az előkészületek, hogy az most már meg nem valósítható.

Novák Lajos — közfigyelem mellett — fejtette ki a lapunk olvasói előtt ismeretes álláspontját s vitatta, hogy a magyarországi ref. egyháznak nem is volt, nincs is liturgiája, t. i. olyan, mely az istentisztelet állandó formáit szigorúan megszabná. Miután a nagy kérdés nincs kellően előkészítve, indítványozza, hogy a zsinat az egységes liturgia létrehozása végett megindult mozgalmat vegye helyesléssel tudomásul, de ne fogadja el a végleges rendezésre elegendőnek, hanem hívja fel a konventet, hogy tartsa az ügyet továbbra is napirenden és érlelje azt,

hogy az egységes liturgia a reformáció negyedszázados évfordulójára, 1917-re véglegesen megalkotható legyen.

Győry Lajos, Kiss Bertalan és az előadó szólaltak még fel e tárgyban. Az első a textus utáni ének ellen, amit azonban már a konvent kihagyott; a második a Novák javaslata mellett, az előadó pedig hosszabb, érdekes beszédben leginkább Miklós Ödön, Kiss Bertalan és Novák Lajos ellen, akinek munkálatáról különben szintén teljes elismeréssel nyilatkozott, de nem ért vele egyet abban, mintha nekünk nem lett volna és nincs is liturgiánk, hiszen minden vasárnap minden kálvinista templomban bizonyos rend szerint végzik az istenítiszteletet és ha ezek eltérnek is valamiben egymástól, de — emellett is — olyan jellegzetes tulajdonságaik vannak, hogy az istenítisztelet határozottan kálvinista. Középpontja az igehirdetés és a sakramentumok kiszolgálata; van bevezető része az ének és ima szárnyain és szerencsés befejezése az úri-imában. Olyan egységes liturgia, amelyben minden szó meg volna állapítva, sehol sincs. Nem is liturgiát kell csinálnunk, hanem a liturgia egységesítésére kell törekednünk s e tekintetben a konventi munkát jó előkészítő lehet.

A zsinat a konvent mellé állott és a Novák-féle javaslat mellőzésével annak tervezetét fogadta el.

Es jött egy nem kevésbé fontos kérdés, a *lelkészi nyugdíjintézet* kérdése. Kenessey mint előadó ismertette a kérdés történetét s a törvényjavaslat fontosabb részleteit s az egyházkerületeknek e kérdésben elfoglalt álláspontját, amelyek feltűnően eltérők, sőt ellentétesek. Rámutatott néhány németországi tartományi egyházi nyugdíjintézetre — megnyugtató kedvéért, amelyekkel szemben a tervezetbeli nyugdíjintézet kiállja a versenyt, sőt azoknál jóval kedvezőbb a tagokra nézve. — Mindenki érezte, hogy itt minden lépés súlyos felelősséggel jár, maga az előadó elsősorban s azért fektette bevezető beszédét szokatlanul széles alapokra, hogy igazán tájékoztató, felvilágosító legyen.

A vita a nagy kérdésben megkezdhető sem volt s a 45-ik ülésre maradt, azaz december 7-re.

Az előadó beszédét egész terjedelmében ide igtatjuk, hogy olvasóközönségünk tájékozódása ebben a nagy zseb-kérdésben a lehető legteljesebb legyen:

Főtiszteletű és Méltóságos Zsinat! Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egy olyan törvényjavaslatot terjeszthetek a főtiszteletű zsinat elé a lelkészi nyugdíj felállítására tárgyában, amelyet az egyetemes konvent egyhangúlag fogadott el és amelyet a zsinat adóügyi bizottsága is igen csekély módosításokkal magáévá tett. Méltóztatnak tudni, hogy a lelkészi nyugdíjintézet kérdésével már a debreceni zsinat is foglalkozott, illetőleg utasítást adott volt a konventnek, hogy ezzel a kérdéssel behatóan foglalkozzék és készítse azt elő. Azonban az előkészítő munkálatok, amelyek annak idején az egyházmegyékhöz és egyházkerületekhez kibocsáttattak, zátonyra jutottak ép magának a lelkészi karnak ellenzése folytán.

Hogy mik voltak azok az akkori argumentumok, azokkal most nem foglalkozom, de mindenesetre rá kell mutatnom arra, hogy ime, húsz esztendő alatt mégis a közvéleményben kialakult egy egységes meggyőződés, úgy hogy amikor az 1900. évi egyetemes konvent az özvegy és gyámintézet végrehajtó-bizottságának javaslatára fölvetette a lelkészi nyugdíjintézet felállításának kérdését, akkor már maga a lelkészi

kar is, illetőleg annak a konventen jelenlévő tagjai készséggel járultak hozzá ahhoz, hogy az előmunkálatok megtéssenek. És tényleg ezek az előmunkálatok megindítottak. Egy javaslat küldetett le az e-megyékhöz és az egyházkerületekhez. Az 1901-diki, majd az 1902-iki egyetemes konventi gyűlésekben már beterjesztettek az egyházkerületeknek idevonatkozó véleményes jelentései.

Altalános alapelvek megállapításáról volt csak tulajdonképpen akkor szó és a források megjelöléséről, amelyekből a nyugdíjintézet meríthet. A dunamelléki egyházkerület egyenesen egy rokkantsági nyugdíjintézet felállítása mellett nyilatkozott. Ugyanígy rokkantsági nyugdíjintézet felállítása mellett szólott a tiszántúli egyházkerület véleménye: 40 évi szolgálat után rokkantság esetére 10 évi szolgálat lett volna az az időpont, amidőn a nyugdíjjogosultság az illetőkre nézve megnyílt volna. A dunántúli egyházkerület teljes részletes számítások alapján terjesztette fel a maga javaslatát ebben a kérdésben és pedig abból az alapgonddal kiindulva a maga első javaslatában, hogy minden lelkésznek egyformán 1600 korona adassék nyugdíjúl negyven évi szolgálat után saját kérelmére, munkaképtelensége esetére; de hivatalból történő nyugdíjazás az egész vonalon legyen teljesen kizárva. Idevonatkozólag szakértői számítások alapján egy bizonyos mérleget is terjesztett be a konvent elé.

A tiszáninneni egyházkerület abban a véleményben volt, hogy a nyugdíjintézet kérdésével mindaddig nem kíván foglalkozni egyáltalában, amíg a konvent által kiadott javaslatra vonatkozólag beszerzendő adatok alapján biztos kiindulási pontot nem talál. Végül az erdélyi egyházkerület szintén a rokkantsági nyugdíjintézet felállítását kérte; 10 évi szolgálatnál fizetés 40%-a, amely azután folytonosan emelkedik 2—2%-kal, mígnem 40 évi szolgálat után eléri a teljes fizetés-maximumát.

Ezek történtek az 1902. konventen. Az 1902-iki konvent, miután az egyházkerületek véleményei beérkeztek, a gyámintézet végrehajtó-bizottságától átvéve az ügyet és a rá vonatkozó iratokat, egy külön bizottságot, az u. n. adóügyi-bizottságot bízta meg ennek az egész kérdésnek előkészítésével. És így az alapelvek megállapíttatván, hogy t. i. a felállítandó lelkészi nyugdíjintézet össze fog olvasztatni, szerves összeköttetésbe hozatik a már működésben lévő gyámintézettel, megtörténtek a szakértői számítások, amelyeket egyfelől dr. Veress Vilmos kolozsvári kereskedelmi akadémiai tanár végzett, másfelől pedig a csakis valószínűséggel bíró számítások felülvizsgálatával a konvent által megbízott Murai Árhúr takarékpénztári tisztviselő.

Már most itt van előttünk mind a két szakértői számítás, amely azonban abból indult ki, hogy 40 évi szolgálat után rokkantság esetére 2036 tagot vett fel. Számításba vétetett egyszersmind az egyetemes özvegy- és árva-gyámintézet is a maga státusával, t. i. az 1903. év végén volt státussal, mert akkor készültek el a szakértői számítások. És e mérlegbe felvétellett az özvegyi segélyeknek szükséglete, az árvák ellátására évenként folyósítandó összeg, t. i. ami 1903. december 31-én volt a státus, a jelenlegi özvegyek nyugdíja örökjáradékban, hogy annak a jelenlegi értéke mennyi, a jelenlegi árvák ellátása örökjáradékban mint font perdu. Ezeket az adatokat mind csak azért említem fel, hogy feltűntessem a főtiszteletű zsinat előtt, hogy tényleg reális alapokon történtek itt mind a számítások. Közben azonban, amidőn ezek

a szakértői számítások azon jelentés alakjában, amelyet mint az adóügyi-bizottság előadója a konvent rendeletéből közrebocsátottam s amelyet minden lelkész hivatalhoz megküldöttem megismerés végett, a kerületeknek erre a jelentésre adott véleménye közben felmerült az a gondolat, amely úgy a dunántúli, mint a tiszántúli kerület részéről hangsúlyoztatott különösebben, hogy ne 40 évi szolgálat utáni rokkantsági nyugdíjintézetéről legyen szó, tehát ne azon az alapon, amelyen az eddigi számítások nyugosznak, ne az u. n. aktivitási évjáradékok alapján történjék, hanem legyen 40 évi szolgálat és 70 évi életkor betöltése után teljes nyugdíj, az özvegy- és árva-gyámintézetbe való beolvastása a nyugdíjintézetnek azonban maradjon fenn.

Ez némileg módosítja a dolgot. (*Úgy van!*) Mert az eredeti számításokban, amikor a 65 éven felül lévő lelkészek is felvétetnek a maguk aktivitási évjáradékaikkal, akkor feltételeztetett az, hogy 70–80, esetleg 90 esztendő, mert hisz statisztikai adataink azt mutatják, hogy 90 esztendő lelképásztoraink is vannak, szóval tehát mind odáig történik az aktivitási járulékok fizetése. Mihelyt azonban az mondatik ki, hogy 70 éves életkor és 40 évi szolgálat után feltétlenül nyugdíjjogosulttá teszi az illető lelkészt, illetőleg az intézet kötelezett és jogosult tagjait, akkor abban a pillanatban a temporare befizetések, évi járadékok lépnek életbe. Ezekre vonatkozólag azonban a teljesen részletes egyénenkénti számítás mind ez ideig természetesen az idő rövidségem miatt nem készíthetett el. De előttem van Murai Artur szakértőnek hozzávetőleges számítása, amely az előző aktivitási évjáradékok alapján történt számítással szemben körülbelül 50–70 000 koronával, hogy minden lehető esélyt megelőzzünk, mondjuk kerek számban 100 000 koronával fogja emelni azt a szükségletet, amelylyel azután tökéletes fedezetet nyer egy ilyen felállítandó lelkészi özvegy- és árva nyugdíjintézet.

Ezek azon alapelvek, amelyekkel a főtiszteletű zsinati tagjai előtt fekvő törvényjavaslat készült, teljes beolvasztásával az özvegy- és árva-gyámintézetnek.

Talán méltóztatnak megengedni azt, hogy ezt a törvényjavaslatot magát teljesen ismertnek és a t. zsinati képviselő urak által elolvasottnak tekinthessem. Méltóztatassanak tehát megengedni, hogy rámutathassak törvényjavaslatunkkal szemben néhány adatra, amelylyel mintegy megvilágosítsam azt, hogy ítéletet alkothassanak afelől, vajjon mennyiben kedvezőbb ez, vagy kedvezőtlenebb részint a hazai protestáns egyházaknál alkalmazásban levő nyugdíjtörvényeknél, részint pedig egynehány külföldi dologra is hivatkozhasam, hogy ezzel is megtörténhessék az összehasonlítás.

Az ágostai hitvallású evangélikus egyházban munkaképtelenség esetére 1897 január 1-től működőleg léptetett életbe egy nyugdíjintézet, amely 10 tagsági év betöltésétől feltételezetten az összes lelkészekre nézve, tekintet nélkül azok javadalmára, 400 forintot, 800 koronát állapított meg nyugdíjképen. A nyugdíjazás csak az illető tagnak önkéntes elhatározására és saját kérelmére történik. Hivatalból való nyugdíjazásnak semmi helye nincs. Az özvegy 200 forintot, 400 koronát kap a férj elhalálása után, a félárva 40 forintot, az egész árva 80 forintot. A teljes árva részére a maximum 160 forint, illetőleg 320 korona.

Ennek forrásai: az egyházi közalap adott egyzsersmindenkorra 25 000 forintot, évenként 2400 forintot; a fenntartó testületek 12–12 forintot, tehát

24–24 koronát fizettek; belépési járulék 60 forint, amely öt év alatt volt befizethető; évi járulék évenként 28 forint, mint aktivitási járulék. Azután a negyedévi időközi lelkészi javadalom, tehát az interkaláre ehhez az alaphoz jövedelemül csatoltatott. Ennek abban az időben szakértői számítás szerint 45.907 forint 96 krajcár volt a szükséglete.

Az unitárius atyafiak „benső-emberi nyugdíjintézet” cím alatt 1903-ban léptettek életbe egy nyugdíjintézetet, melynek kötelezett tagja minden lelkész, jogosított pedig minden énekvezér. Negyvenéves életkoron túl lévő ember az intézetnek nem lehet tagja. A szolgálati évek 24 betöltött élettől számíttatnak. A nyugdíjazást a tagok saját kérelmére, munkaképtelenség, betöltött 70 év, ha nem is volna negyven évi szolgálata és negyven évi szolgálat esetén történik. Kényszernyugdíjazás az egyházi főtanács határozata folytán valósulhat. Tehát kényszernyugdíjazásról is gondoskodtak.

A nyugdíj maximuma lelkésznél 600 korona, énekvezérnél 300 korona. Tíz évi szolgálat után a nyugdíj maximuma 40 százalék, míg negyven évi szolgálat után a maximális nyugdíj válik esedékessé. Tehát negyven évi szolgálat után is csak 600 korona a nyugdíj maximuma. Tíz beszámítható szolgálati éven alul végkielégítés van, ötön alul a nyugdíj maximuma egy évi, öt éven felül a nyugdíjmaximum két évi összege adatik végkielégítésül. Az özvegy nyugdíja a mindenkori nyugdíjösszegnek 50 százaléka, félárva az anya nyugdíjának egy hatodát kapják fejenként, de az özvegyi díjat meg nem haladhatja ez az összeg. Egész árva az apátlan árva nevelési járulékaiknak $1\frac{1}{2}\%$ -os összegét kapják.

Már most ezzel szemben a jövedelem, illetőleg a teher, amelyet a kötelezett és jogosult tagoknak viselniök kell, beíratási díj címén 5 korona, lelkészi állomás változtatása esetén 5 korona, énekvezérnél 2 korona. A lelkészek alapítói díj címén 400 koronát fizetnek, az énekvezérek 200-at, ezenkívül az évi tagdíj a lelkész 40 évi 1200 korona fizetéséig 60 koronát, azonfelül 1600 korona fizetésig a fizetés emelkedésének 5 százalékát teszi ki, tehát egy jelentékeny hozzájárulás van, amíg a nyugdíj náluk csak 600 korona maximális nyugdíjigényt biztosít. Az egyházközségek évi 10 koronát fizetnek a nyugdíjalapra, a nyugdíjra jogosult állomás után. Az államségélyből 1200 korona évenkénti járulékot szavazott meg az egyházi főtanács ennek az intézetnek. De ott van azután, hogy ha az alaptőke jövedelme és azután a befizetések, általában a tagsági díjak nem fedeznék a felmerülő szükségletet, a hiányt a főtanács kirózza esetről-esetre és pedig egynegyedrészen a köteles és jogosított tagokra, egynegyedrészen az egyházközségekre, kétnegyedrészen pedig az egyházkerületi közpénztárakra.

Már most ebből méltóztatnak látni, hogy a mi nyugdíjtörvényjavaslatunk sokkal nagyobb kedvezményeket nyújt és ezekkel szemben azok a kívánalmak is, amelyek megint a befizetéseket illetik, tényleg jelentékenyen kedvezőbbek, mint bármelyik intézetnél, amelyet ismertetni alkalmam volt.

Ha pedig összehasonlítás kedvéért rámutatok néhány nagyobb németországi tartományegyházi nyugdíjintézetre, akkor a következőket látjuk:

Badenban a nyugdíj tíz szolgálati év után a fizetés 40 százaléka; ez minden szolgálati évben egy százalékkal emelkedik, 75 százalékgig a 45 évi szolgálat után, tehát a 100 százalékot akkor sem és so-

hasem kapja meg. Az özvegy részére a férj fizetésének 25 százaléka és minden gyermek után 160 márka állapított meg.

A bajor Pfalzban 15 szolgálati évig 1400, 15-től 20-ig 1600 márka, szóval: öt évenkénti ciklusokra van megállapítva, úgy, hogy 35 évi szolgálat után már 2400 márka a maximális nyugdíjösszeg, amelyet az illető megkap. Ez tehát meglehetősen kedvező, mert 35 évi szolgálat után már 2400 márka nyugdíja van. Az özvegy ellátási díja 800 márka, a félárvaké egyenként 120 márka, a teljes árvák 800 márkában kapják a neveltetési járulékot, akár egy, akár 10 gyermek van.

Braunschweigban 40 évi szolgálat után a lelkész fizetésének csak 80 százalékat kapja, az özvegy pedig a férj fizetésének 24 százalékat.

Elsass Lotharingiában tíz szolgálati év után a fizetés $\frac{15}{60}$ -ad része a nyugdíj; ez emelkedik évenként $\frac{1}{60}$ -ad részzel, egészen $\frac{54}{60}$ -ad részig; itt tehát 54 szolgálati év képesít csak és akkor is csak a fizetés 60 százalékanak megfelelő nyugdíjra.

Hamburgban tíz évi szolgálat után 40 százalékos a nyugdíj; évenként emelkedik másfél százalékkal. 1200 márka jár az özvegynek és 800–1000 márka lakáskárpótlás. Ez tehát egészen városi viszonyokhoz van szabva.

Hessenben 50 évi szolgálat után adatik csak teljes fizetés. Az özvegynek 900 márka jár, a félárvaknak 1500 márka, de több 900 márkánál az árvák ellátása nem lehet.

Poroszországban tíz szolgálati év után 1000 márka a nyugdíj. A maximum 5000 márka. Az özvegy öt szolgálati év után kap 600 márkát, 5–10 évig 650, 10–15 évig 700 márkát stb.; ha a férj 40 évig szolgált, kap 1200 márka özvegyi ellátási díjat. A félárva 200 márkát, teljes árva 300 márkát kap.

Szászországban sajátágosan van beosztva a dolog. 10–15 szolgálati év után a nyugdíj a fizetésnek 36 százaléka, 17 szolgálati év után emelkedik 1 százalékkal, 25 után kettővel, 32 után hárommal, 35 év után ismét kettővel, 40 év után eggyel, egész 80 százalékgig, 80 százaléknál azonban több nyugdíjat a lelkész sohasem kaphat.

Württembergben — hogy mint utolsót ezt említsem például — tíz szolgálati év után 40 százaléka a nyugdíj, amely emelkedik 40 szolgálati évig. 2400 márka fizetésnél évenként $1\frac{3}{4}$ százalékkal emelkedik a nyugdíjigény, 2400 márka fizetésen felül $1\frac{1}{2}$ százalékkal. Az özvegy a különböző fizetési osztályoknak megfelelően a férjnek 2500 márka fizetése után kap 500 márkát, 2500-tól 3000-ig kap 600 márkát, 3000-tól 4000-ig 700-at, 4000-en felül 800-at. Az árvák járuléka az özvegyi járuléknak $\frac{1}{5}$ -ét teszi ki.

Már most ezekben ismertette részint a hazai, részint pedig a rendelkezésemre állott külföldi anyagból a lelkészi nyugdíjintézeteknek és özvegy-, árva-gyámintézeteknek a dotációit és kedvezményeit, ezekhez hasonlítva, tényleg az a törvényjavaslat, amelyet az adóügyi bizottság a maga tervezetében előterjesztett, oly kielégítő eredményt mutat és oly kedvező momentumokat állapít meg, amelyek csak arra indíthatnak, hogy tisztelettel arra kérem a főtiszteltetű zsinatot, hogy általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául ezt a javaslatot elfogadni méltóztassék. (Helyeslés.)

Néhány megjegyzést vagyok bátor jelezni azért, hogy a részletes vita alkalmával már mintegy tájékozva legyen a főtiszteltetű zsinat e kérdések felől.

A törvényjavaslat 5. szakaszában azt mondja, hogy a jelen egyházi törvények szentesítése és kihirdetése után azonnal szerveztetik ez a nyugdíj-, özvegy és árva-gyámintézet; mivel azonban előbb rámutattam arra, hogy körülbelül még 100.000 koronával növekedhetik az a hiány, amely a szükségletet teljesen fedezné, szükséges lesz, hogy ennek az ötödik szakasznak a kapesán, illetőleg a törvényjavaslat letárgyalása után egy zsinati határozatot kérjen a bizottság arra vonatkozólag, hogy ez az 5. szakasz csak akkor fog életbeléptettni, illetőleg a konvent által végrehajthatni, ha az adózási reform kérdése keresztülmehetett, az egyházközségek adóterheinek a könnyítése, mert hiszen itt az egyházközségekre újabb két százalékos adó kivétele kontempláltatik, mint minden lelkészi állomást fenntartó egyházközség köteles hozzájárulása, ezt az újabb terhet pedig egyházközségeink csak akkor bírhatják meg, ha előbb meg lesz kezdetű az egyetemes egyházi adóalap működése.

Másfelől pedig maguk azok a források is, amelyek a nyugdíjintézetnek alapjául kijelöltettek, ezek a források is, amint a mérlegből méltóztatnak látni, 300, illetőleg 400.000 korona szükségletet kívánnak még, hogy a fedezet meg lehessen. Idevonatkozólag tehát majd egy határozati javaslatot leszek bátor a bizottság nevében előterjeszteni. Csak azért jegyeztem ezt meg előre, hogy a részletes tárgyalásnál ez az intézkedés már ne képezze megütközés követ.

Azután némi javaslataim lesznek a bizottság részéről a 9., majd a 13. szakaszhoz és végül a jelzett határozati javaslat.

Ezeknek a jelzésével tisztelettel kérem a főtiszteltetű zsinatot, méltóztassék a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadni.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar fajpolitika.

Irta: Réz Mihály.

A 77 lapra terjedő, csinos kiállítású füzetke feladata — mint szerző az előszóban mondja — „magyar fajpolitika helyes eszközeinek keresése”. E célból szerző Széchenyi politikai tanait és hagyományait követi (az ő műveiből veszi jeligéjét is), melyek szerint az ország közgazdasági és nemzetiségi szempontból való megerősödésében, a nemzeti kultúra megteremtésében, a közjogi küzdelmek abban hagyásában, szóval nem agresszív, de productív irányban való munkásságban kell kitűzni és megvalósítani a magyar államélet feladatait. E tanok, míg egyrészt sokkal régiebbek és ismertebbek, semhogy szerző e téren valami új dolgokat mondhatott volna, másrészt az ellentét Széchenyi és Kossuth politikai felfogása s tanainak követői között ismertebb és ma is sokkal aktuálisabb, semhogy itt e kérdésekkel — mint különben is nem politikai lap — foglalkozhatnánk.

Mi szerző művének általános irányát nem tarthatjuk helyesnek, de anélkül, hogy az ismeretes ellenérveket felhozni szándékoznánk, egyszerűen annak konstatálására szorítkozunk, hogy a mostani kormányunk programja is Széchenyi hagyományaira hivatkozik. A művecske tehát s annak különösen a reformpártalakulás szükségességéről szóló XII. fejezete

azt a benyomást teszi reánk, mintha szerző a most megjelent kormányprogramnak óhajtott volna a közvélemény előtt útját egyengetni. Ha a műfőirányában nem érthetünk is egyet szerzővel, készséggel elismerjük, hogy vannak fejtegetéseinek oly részei, hol szerző gondolatait szívesen tesszük magunkévá. Ezek művének azon fejezetei, melyekben szerző a kulturális kérdéseket tárgyalja, ahol tehát bármely politikai iskola követője szívesen elfogadja a szerző által felallított elveket s az azokból levont következtetéseket.

Készséggel elfogadjuk s aláírjuk mindazt, amit szerző a kultúra általános jelentőségéről, a magyar faj szempontjából való fontosságáról s különösen a kultúra decentralisációjáról ír.

A vidéki művelődési központok megteremtése tényleg oly nagyszabású feladat, hogy a magyar kultúra előrevitele más alapon, egészséges irányban nem is gondolható. Egy idegen pl., aki megfordul Szegeden, e szépen fejlődő, igazán magyar nagy városunkban, csodálkozással fogja látni, hogy e városnak nemcsak hogy egyeteme, de még csak jogakadémiája sincs. Különösen helyesek szerzőnek a felső oktatás s főképp a jogi oktatás decentralisációjára vonatkozó észrevételei. A jogi oktatás decentralisáló iránya immár 15 év óta van állandóan napirenden; javaslat javaslatot, kormány kormányt ért, anélkül, hogy a várva-várt megoldás mai napig is bekövetkezett volna. Pedig igaza van szerzőnek, hogy „az egyetemen az előadások egyszerű meghallgatásának passzív szerepe a komoly munkára vágyókat ki nem elégítheti s a szórakozás ezerféle kísértéseivel szemben az ingadozóknak nem nyújt semmi támaszt.” (24. l.) Szerző a *felelés és önképzés* rendszerét óhajtja behozni; mi földolgnak első sorban az *ellenőrzést* tartjuk. S bár azt nem lehet elfogadnunk s azt bizonyára egyetlen jogász sem fogja aláírni, hogy a dogmatikus jogi tárgyak előadása felesleges, azt már helyesen mondja, hogy kötelezni kell az ifjúságot a szemináriumi rendszer segélyével, a tudományágak önálló művelésére.

De ennek első feltétele az előadások látogatása, a tanári munkaerő szaporítása volna, mert a mai rendszernek nemcsak a passivitás a baja, hanem a túlszűfoltyságból származó az a visszás állapot, hogy a hallgatók legnagyobb része épen csak be van iratkozva s vagy irodákban dolgozik Pesten s a vidéken, vagy egyáltalában otthon a szülei háznál tartózkodik s a tanárját nem is ismeri. Erős kézzel kell már valahára belenyúlni ezeknek a kóros és tarthatatlan állapotoknak megrendszabályozásába; eltörölni már valahára a kötelező doctoratust s egyéb módon keresni orvoslást. Így az is helyes, amit a szerző mond, hogy meg kell állapítani a maximális létszámot, melyen túl az egyetemek beiratkozást el nem fogadhatnak. Szerző ezt úgy kontemplálja, (40. lap), hogy „egy tanárra száz hallgatónál több semmiesetre se juthasson” (ma 7—800 hallgatója is van némelyik tanárnak, persze csak papirosan) s az ezeken túleső számot a jogakadémiákra kell terelni. Így — mint szerző mondja — „az egyetemek elesnének a tandíjak nagy részétől, de ez az összeg volna épen az, amivel az állam a jogakadémiák felvirágoztatásához járúlna, de ez az összeg nagyon bőven kámatozna azon impulsus által, mely a felekezetek bőkezűségének ama biztos tudat folytán adatnék, hogy az áldozatok árán fentartott jogakadémiáknak jövőre biztosan nagyszámú hallgatósága lesz.” (41. l.)

Gratulálunk szerzőnek, hogy felismerte a felekezeti jogakadémiák nagy jelentőségét, a magyar kultúra szempontjából való missióját s erősen hangoztatja a *felekezeti jogakadémiák állami támogatásának szükségességét*. Ezt hangoztattuk mindig, ezt írta feladatául a Wlassics-féle első javaslat is. Az államnak nem szabad közönyösen nézni a felekezeti jogakadémiák nagy munkáját, nem szabad a centralisáló irány híveitől a jogakadémiák ellen felhozott vádak elfogadni (persze a centralisáló irány hívei a magok nagy bajait nem akarják belátni s arról nem beszélnek) hanem igenis a nemzeti kultúra érdekében kell támogatnia a felekezeti jogi intézetek érdekeit. Arra ma még gondolnism lehet, hogy egy harmadik egyetem szerveztessék, mert először a jelenlegi egyetemek fogyatékosságait és bajait kell orvosolni (sem a budapesti, sem a kolozsvári egyetem nincs kellő tanárral ellátva a tanulók számához képest, sőt a kolozsvárinál csak egykét tanerővel van több, mint egy vidéki jogakadémiánál s több studium van egy tanár kezében, ezért van aztán, hogy sok vizsgára jelentkezőt vissza kellett utasítani) azért is a *kipróbált régi vidéki intézetek megerősítése a közoktatás elsőrangú feladata*. Igen jól mondja szerző (40—41. l.), hogy a „jogakadémiák állami támogatása megnövelné a vidék kulturális elemeit. Számosabb hallgatójú jogakadémia kiválóbb tudósok ambícióját is kielégíti s a tanítás eszközeivel is jobban felszerelhető. Az anyagilag jól situált tanári kar biztosítja a vidéken is a kulturelemek társadalmi tekintélyét.” Persze ehhez az szükséges, hogy a felekezetek tanárainak fizetése az államiakéval egyenlő legyen, amit Tisza István gróf miniszterelnöksége idején a főrendiházban megtartott programbeszédében megígért, ami azonban, fájdalom, meg nem valósult. Mert ha a kvalifikáció egyforma, micsoda képtelenség az, hogy az állami tanárok fizetése kétakkora legyen s e mellett egyéb kedvezményekkel is elláttassanak, amiket az állam ridegen megtagad a felekezeti iskolák tanáraitól. Hát ezek nem végzik ugyanazt a feladatot, ugyanazzal a kitartással, ugyanazzal a szorgalommal és lelkesedéssel? Nem érdemlik-e hát meg, hogy az állam — mint szerző is mondja — támogassa őket s a jogi reform egészséges rendezése által útját állja az egyetemeken való túlszűfoltyságnak? Hisz az egész összeg, melylyel a felekezeti jogakadémiák állami segítése valóra válhatnék, oly csekély (120—150000 korona évenként), hogy a milliárdos állami budgetben csak nem okozhat komoly aggodalmat?

Helyeseljük szerzőnek az egyházi kérdésekben tett észrevételeit, valamint a sajtóról, a pénzintézetekről elmondott terveit és nézeteit; de azt már nem fogadjuk el, hogy az erős középosztály megteremtése végett az elsőszülött kedvezményes örökösödését kell behozni. Ez ellentétben áll a magyar jogtörténelem fejlődésével, pedig szerző maga mondja egy helyen (3. l.), hogy „nem szabad mellőznünk a történelmileg kifejlődött érzelmeket.”

A művecske utolsó része (XII. és XIII.) a reformpártalakulás szükségességét s programját foglalja magában, melyben kétségtelenül van sok megszívlelni való. Általában az egész mű gyakorlott íróra vall. Következtetései logikusok, iránya világos és élvezetes, mindenképpen megérdemli, hogy figyelmesen átolvassuk s az abban foglaltak felett gondolkozzunk.

—n.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS. A félév végén tisztelettel kérjük azon t. olvasóinkat, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, hogy e félévre és esetleg az 1906-ik évre szóló előfizetési díjaikat a lapunk mai számához mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. Azon t. olvasóinkat pedig, akik egy negyedévre fizettek elő, arra kérjük, hogy előfizetésüket megújítani szíveskedjenek.

— **Filó Lajos.** Hazai református egyházunkat, közelebből a dunamelléki e.-kerületet ismét súlyos csapás érte. A nagykőrösi ref. egyház országos hírvélelkipásztora: Filó Lajos élete 77-ik évében elhunyt. Azok közé a kiváló férfiak közé tartozott, akik hosszú időn keresztül nagy munkaszeretettel, önzetlenül szolgálták a ref. egyháznak érdekeit; Filó Lajos, mint nagyműveltségű, széles látókörű egyházi író, mint kiváló theológus, az egyházi és iskolai ügyek alapos ismerője, hosszú időn át kifejtett sokoldalú munkásságával halhatatlanná tette nevét egyházunk történetében. A bölcséleti és jogi szakot a losonci lyceumban, a theológiát a kecskeméti kollegiumban végezte. Gyöngyösön és Kecskeméten eleinte gimnáziumi, 1855-ben utóbbi helyen theol. tanárrá választott. 1858-ban a pesti theologiai akadémia tanárául hivatott meg s két évi itt működése idejére esik nagy tevékenysége a prot., patens elleni alkotmányos és vallási küzdelemben. Ő szerkesztette a dunamelléki ref. egyházkerület gyűlése által 1859-ben elfogadott 6 Felségéhez intézendő feliratot s emiatt a gyűlésen részt vett többi kiváló egyházi férfakkal együtt perbe fogatott. 1860. és 61-ben külföldi tanulmányútát tett s különösen Genfben töltött több időt, itt felolvasásokat tartott a lelkipásztori testület előtt, ismertette a patens kiadását s az ellene folyt nagy védekezést és küzdelmet, melynek minden mozzanatát ismerte, miután a központi bizottság jegyzői tisztét is viselte. Ő írta a Révész Tájékoztatásával egyidejűleg megjelent „Irányadó” c. röpiratot. 1861-ben külföldi útja alatt hívta meg őt a nagykőrösi egyház lelkipásztorául s ez időtől kezdve állandóan itt működött, környezve híveinek szeretetétől s igaz tiszteletétől. A dunamelléki e.-kerületnek tanácsbírája, konventi tagja és 1882—1884-ig főjegyzője volt. Önálló művein kívül számos egyházi és iskolai értekezése, tanulmánya jelent meg a különböző egyházi lapokban és folyóiratokban. Nagy szeretettel csüngött egyházán, melyhez életének és hasznos munkásságának legnagyobb része fűződik; e szeretetének bizonyossága, hogy egyházának 60.000 koronát adott hagyományképen. A dunamelléki egyházkerület s a budapesti theologiai akadémia küldöttség által képviseltették magukat az elhunyt nagyérdemű férfiú temetésén; mi is őszinte részvétünkkel osztozunk az egyházkerületet s a kőrösi egyházat ért nagy veszteségben. — Aldott legyen emlékezete!

— **A zsinat** harmadik ülésszaka f. hó 13-án zárattott be. Az utolsó napok tárgyalásairól jövő számunkban adunk részletes tudósítást. Ezuttal csak jelezzük, hogy a zsinat az összes kérdéseket, melyek programjából lettek kitzúve, elvégezte, azonban az egyházalkotmányi rész harmadik olvasása, valamint az új énekeskönyv megkésztésének részletei felől leendő

határozat végett március második felében még egy utolsó egy pár napra terjedő) negyedik ülésszakra fog összejönni. — Az utolsó napok határozataiból nagyjelentőségű hogy *apróbaénekeskönyvenézve*, a konvent javaslatával szemben, mely a napirendről levételét javasolta, a zsinat nagy lelkesedéssel magáévá tette a mi kerületünk álláspontját s az új énekeskönyv mielőbbi elkészítésének módozatai iránt javaslatlételre egy tíz tagú bizottságot küldött ki. A presbitérium, egyházmegye, egyházkerület és a zsinat tagjainak összeállításánál és ezek választásánál a *presbitéri elvet* gyökeresen és következetesen keresztül vitte. Mindezekről a jövő számban.

— **Az Új Vay—Mocsáry-alapítvány** állandó bizottsága tisztelettel kéri mindazokat az egyházi és világi férfiakat, akik a nevezett alapítvány részére kibocsátott gyűjtőleveket még nem küldték vissza, hogy azokat a főiskolai közigazgatói hivatal címére 1906. január 20-ig visszaküldeni szíveskedjenek. Egyidejűleg tisztelettel kéri a bizottság azokat is, akik az Új Vay—Mocsáry-alapítványra több évre szóló kegyes ajánlatot tettek, hogy ajánlatuknak az 1905-ik évre *első részletét* a főiskolai pénztár címére megküldeni szíveskedjenek.

— **Konventi ülés.** Kun Bertalan és báró Bánffy Dezső, mint az ev. ref. egyetemes konvent elnökei az egyetemes konvent 1906. évi rendes gyűlésének idejét már megállapították s a konventet Budapesten, a Lónyay-utcai ref. főgimnázium dísztermében 1906. évi ápril. hó 24. (huszonnegyedikén, kedden) délelőtti 10 órakor fogják megnyitni. A konvent tárgyalásaira váró ügyiratok Kun Bertalanhoz, a tiszáninneri e.-kerület püspökéhez, mint az egyetemes konvent egyházi elnökéhez, Miskolcra küldendők.

— **A II. javító és pótló érettségi vizsgálat** f. hó 9-én délelőtt tartattott meg intézetünkben *Bálint Dezső* igazgató-tanácsos elnöklete alatt, dr. Csánki Dezső orsz. levéltárnok, mint kormány képviselő, jelenlétében. A vizsgálat eredménye a következő: jelentkezett a vizsgálatra 1 teljes vizsgázó (1 tantárgyból javító vizsgálatra útasított). 8 javító és pedig Sárospatakról 2 (sikerrel vizsgázott), Miskolcra 2 (sik. vizsg.), Rimaszombatból 4 (2 sikerrel vizsgázott, 2 éretts. vizsgálatra többé nem bocsátható), — és 4 pótló vizsgázó a latinból, reáliskolai éretts. bizonyítvány alapján (3 sikerrel vizsgázott, 1 jav. vizsg. útasított).

— **Adomány.** Néhai özvegy *Kenéz Miklósné* konviktusi alapítvány címen 10000 koronát hagyományozott a debreceni kollégiumnak.

— **A főgimnáziumi gyorsírókör** november 28-diki lejárattal pályázatot tűzött ki népszerű gyorsírással irandó művekre. A jutalmakat, szerény anyagi helyzetéhez képest, következőleg állapította meg: I. díj 5 kor., II. díj 3 kor., III. díj 2 kor. Beadatott 10 pályamunka, amelyek közül egyet nem lehetett figyelembe venni. Az első díjat Bors Kálmán VI. a másodikat Borbély Sándor VII. s a harmadikat Komár János IV. o. tanuló nyerte. Igen kitűnt még Sallay István VII. és Csillik Bertalan VI. o. tanulók írása, úgy szépség, mint szabatosság tekintetében s pénzbeli jutalomban csak a kezdet nehézségeivel küzdő körünk szegénysége miatt nem részesültek. A többi pályamunka is mind ügyességről tanuskodott s a bíráló-bizottság egyértelmű javaslata alapján buzdításul megdicsérte őket a kör. Szerzőik Deme László VII., Szilva Ferenc VI., Szántó Ferenc IV. és Bálint Zoltán IV.

oszt. tanulók. A kör tagjai a legnagyobb kedvvel buzgólkodnak a gyorsírásban való gyakorlat megszerzésében s ügyességek legközelebb a budapesti „Magyar Gyorsírók Egyesületének” pályázatán is befogják mutatni, amelyen a kör tagjai szép számmal vesznek részt.

— **Protestáns vallásos irányú ifjúsági lap** kiadására kérte az Orsz. Ref. Tanáregyesület központi igazgatósága a Magyar Prot. Irodalmi Társaságot. Az életrevaló eszmét a tanáregyesület budapesti gyűlésén a vallástanárok értekezlete ajánlotta az egyesület figyelmébe. Szeretjük hinni, hogy az Irodalmi Társaság a legszívesebben készséggel fog e szép jövőjű lap kiadására vállalkozni. Szívből óhajtjuk, hogy az ifjúság vallásos érzésének fejlesztésére, nevelésére és ápolására irányuló emez ifjúsági lapot mielőbb ott lássuk tanítványaink kezei között!

— **Bocskay-ünnep.** A két protestáns egyház közös bizottsága a Budapesten nov. hó 6-án tartott ülésében abban állapodott meg, hogy a Bocskay által vezetett nemzeti szabadságharcot bezáró bécsi béke háromszázados évfordulóját 1906. évi május hó 20-án fogják egyházaink és iskoláink megünnepelni.

Kötelező megjelentést szerez előfizetőinek *Magyar Hirlap*. Minden újonnan belépő előfizető ugyanis január 1-ig ingyen kapja a lapot és karácsonyra egy kiválóan ízléses és díszes kiállítású alkalmi naptárt, ha az előfizetését karácsony előtt beküldi. A Magyar Hirlap este jelenik meg Budapesten és kora reggel odaér minden városba. A Magyar Hirlap tizenöt éves múltjának minden egyes napja amellett bizonyít, hogy a nemzeti irányúnak, a szabadelvű haladásnak, az emberi jogok kiterjesztésének, a gazdasági fejlődés előkészítésének tántoríthatatlan bajnoka. Naponként arra törekszik és e törekvését meg is valósítja, hogy nap után páratlan érdekességű újságot nyújtson olvasóinak. Országsszerte nagy feltűnést és érdeklődést keltett azon újítása, hogy az eseményeket fényképfelvételekben és rajzokban mutatja be. Levelezői vannak a világ

összes nevezetesebb városaiban és egész Magyarországon. A M. Hirlap szépirodalmi közleményei elsőrangúak. Eredeti tárcái a legjelesebb magyar írók tollából valók. Fordított tárcáiban a világirodalom kitünőségeit mutatja be. Regényei magas színvonalúak és érdekfeszítők. Minden előfizető hónapoként egy-egy rendkívüli érdekes, magas színvonalú szépirodalmi kötetet kap teljesen díjtalanul. Az egész esztendő folyamán tehát tizenkét gyönyörű ingyen könyvhöz jutnak az állandó előfizetők. A Magyar Hirlap előfizetési árai: egy hónapra 2 kor. 40 fillér. Negyedévre 7 kor. Felévre 14 kor. Egyes szám ára 8 fillér. vidéken 10 fillér. Mutatványszámot kívánatra bárkinek küldünk. Magyar Hirlap V., Honvéd-útca 10. szám.

Mint minden évben, úgy az idén is nagyértékű karácsonyi ajándékkal fogja meglepni előfizetőit a Pesti Napló. Ez a kitűnően szerkesztett, élénk és tartalmas lap minden egyes alkalommal bámulatos és elragadtatást keltett ajándék-albumaival előfizetői körében s ezek évről-évre sok ezer új előfizetőt hódítottak e lapnak, mert azok valóban úgy a tartalom bősége, mint a kiállítás pompájára nézve felülmúlnak minden várakozást. Az idén a Pesti Napló „Modern Magyar Festőművészek” című albumot fog küldeni előfizetőinek, melynek előkészítő munkálatai már serényen folynak. Ez az album fényben és tartalomra nézve még az eddigieket is felül fogja múlni és ingyen fogja megkapni a Pesti Napló minden előfizetője, aki eddig legalább 1/2 évet befizetett és egy további fél évi előfizetésre magát kötelezte. A Pesti Napló előfizetési ára egész évre 28 kor. — 1/2 évre 14 kor. — 1/4 évre 7 kor. — Mutatványszámot szívesen küld a kiadóhivatal, Budapest, VI., Andrássy-út 7.

TARTALOM. Dr. Zsindely István: Az egyházjog feladata és protestáns szempontból való jelentősége. (Vége.) — Az ev. ref. zsinatról. (Folytatás.) — **n:** Könyvismeret. — Vegyes közlemények. — Szerkesztői üzenetek. — Hirdetések.

Szerkesztői üzenetek.

D. B. A zsinatról szóló aktualis dolgok miatt a folytatás későbbre maradt.

Sz. B. A kért dologra biztosan számítnak.

N. P. Köszönettel megkaptuk s a 4 koronát rendeltetési helyére juttattuk.

==== Három szenzációs theologiai újdonság. =====

I. Apologetika. Irta **Erőss Lajos** debreceni ev. ref. theologiai tanár. I. rész Az Istenről. II. rész A világról. III. rész az emberről. IV. rész a vallásról. Hasonló nagyszabású munka a magyar theologiai irodalomban még nem jelent meg. Ára a 356 oldalra terjedő nagy 8-adrét alakú kötetnek csinos vászonkötésben 8 korona. **==== Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is. =====**

II. Egyházi beszédek. IV. kötet. Irta **Lévay Lajos** sárkeresztúri ev. ref. lelkész. — A népszerű szerző műveinek ez már IV. kötete, melyet bővebben ismertetni feleslegesnek tartjuk. Szerző munkái közkézen forognak és bátran állíthatjuk, hogy a gyakorlati szükségletnek megfelelőbb mű még nem jelent meg a könyvpiacra. A kötet tartalmaz 17 egyházi beszédet, függelékül szertartási beszédeket és imákat, még pedig 1 keresztelési, 1 egyházkerületi, 1 konfirmációról, 2 esketési és egy attérőhöz intézett beszédet, részben megfelelő imádságokkal együtt; négy halotti beszédet és végül egy emlékbeszédet Szász Károly püspök felett. Ára a 232 oldalra terjedő nagy 8-adrét alakú kötetnek csinos és erős vászonkötésben 6 kor. **==== Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is. =====**

III. Debreceni Lelkészi Tár (Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon) III. kötete. — Szerkeszti **S. Szabó József**, felszentelt lelkész, debreceni kollégiumi tanár. Ezen nagyszabású műnek immár III. kötete jelent meg. A szerkesztő a legnevesebb írói gárdának tagjaival állította össze, figyelembe véve az I. és II. kötetre beérkezett észrevételeket úgy, hogy ezen kötet valóságos kincseshányája az egyházi beszédek gyűjteményének és hisszük, hogy ennek kiadásával szolgálatot tettünk a nagytiszteletű lelkészi karnak. Ára az 592 oldalra terjedő nagy 8-adrét kötetnek csinos és erős vászonkötésben **10 korona.** Az egész **12 kötetre** terjedő mű ára 120 korona.

==== Megrendelhető havi 2 koronás részletfizetésre is. =====

Az itt felsorolt 3 munka együtt egyszerre megrendelve megszerezhető két koronás kedvezményes havi részletfizetésre is.

Megrendelések küldendő

HEGEDÚS ÉS SÁNDOR Debrecen.

Előbb László Albert és Társa protestáns irodalmi könyvkiadóhivatalában, Kössuth-utca 11-ik szám alatt.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY	HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó: DR. ZSINDELY ISTVÁN	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "	Társszerkesztő: DR. RÁCZ LAJOS	Fél "	10 "
		Főmunkatársak: DR. FINKEY FERENC, HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
			Nyolcad "	3 "

KARÁCSONY ÜNNEPÉN.

— 1905. —

Amennyi szív van e bűnös világon
S imádni szokta édes Istenét, —
Tudván, hogy itt a várva-várt karácsony:
Százszorosan dobogja nagy nevét.
A szív virágiból oltárt emel, —
Örülve-sírva buzgón ünnepel!

Örvendve látom én is napkeletnek
Fényes karácsonyéji csillagát,
Amely után hű pásztorok sietnek,
Hallgatva égi angyalok karát.
S velök megállok a bölcső felett,
Mely egy világnak idvessége lett!

Látom amint honának szép határin
A béke zászlaja kezébe' leng,
Hit és alázat ül nemes vonásin
Szeretetért, bocsánatért eseng.
Látom jutalmául a golgotát, —
Hogy adja nekünk atyja szép honát.

Velünk tehát az Isten egyszülöttje,
A bűnt, halált legyőző Messiás.
Hulljon szemünkből az örömnél könyje,
Hogy ő az ur mirajtunk: senki más.
És hogy legyen magasztos ünnepünk:
Törjön fel égre hálaénekünk!

De sírva látom, hogy ma is a bűnnek
Véres oltárt emel sok balga szív.
A szenvedő rabok börtönben ülnek,
Mentőt az éhező hiába hív.
És mindenütt, hol ur a szolgaság:
Szívekbe mártja gyilkoló vasát.

És sírva látom, hogy a nép jó része
Arany borju körül táncol ma is.
Mi ő neki a Krisztus születése?
Isten gyanánt a — pénz a védpaizs.
Megostromolja földért az eget —
Igy ül magasztos hálaünnepet!

Ugyan mikor jön el az a nagy ünnep,
Az az epedve várt örök tavasz,
Midőn uralma megtörik a bűnnek,
S örökre megszűnik köny és panasz?!
— Ily várva-várt Kárácsonyt adj nekünk,
Gondviselő atyánk és Istenünk!

SZUHAY BENEDEK.

Jézusról.

Nem a hit Krisztusáról, hanem a történelem Jézusáról akarok beszélni — az ő születésének áldott emlék-ünnepén. Nem születésének, gyermek, ifjú és férfikorának történetét fogom tárgyalni, hanem az ő fenségesen egyszerű vallaserkölcsei életelveit, amelyeket nehéz ugyan a gyarló embernek teljesíteni s az élet minden pillanatában azok szerint élni, de nem lehetetlen, mert azok az életelvek az emberi társadalom fejlődésének, rendjének nem hogy útját nem állják, hanem ellenkezőleg fejlesztik, tökéletesítik azt s arra vannak hivatva, hogy a társadalom Isten országává legyen, amelyben egyedül az Isten akarata, az Isten törvényei uralkodjanak.

Azért óhajtok én most beszélni a Názáreti Jézus vallaserkölcsei életelveiről, mert még a XX-század társadalmában is sokan vannak, egyházi és világi egyének egyaránt, akik Jézus vallásának s magának a keresztyénségnek lényegét ma is félreértik, félreismerik. Sokan vannak ugyanis olyanok, akik azt hiszik, hogy a keresztyénség lényege nem a Jézus által hirdetett s utólréhetetlen tökéletességgel gyakorlatilag is megvalósított vallaserkölcsei életelveknek kész szívvel való elfogadásában és a társadalmi életben való határozott érvényesítésében, megvalósításában, hanem a hit Krisztusáról az ő interpretátorai által alkotott dogmatikai tételeknek minden lelki aggodalom nélkül való, odaadó hűségében áll. Pedig ha valaki az elfogultság szemüvege nélkül olvassa a Jézus beszédeit, lehetetlen, hogy meg ne győződjék arról, miszerint Ő az Istenországába való bejutás lehetőségét nem bizonyos hittani tételek hűségétől, vagy nemhűségétől, hanem a mennyei atya akaratának *cselekvésétől* tette függővé (Máté VII. 21.)!

Fenségesen egyszerű vallaserkölcsei életelveit a következőkép foglalom össze.

Az Isten *lélek* és aki őt imádja, szükség, hogy lélekben és igazságban imádja. Más szavakkal: A Lélek-Istennel csak a lélek nyelvén lehet beszélni. Csak ezen a nyelven érti meg s fogadja el a hozzá szálló ir.át. Nem áldozatokkal, nem testsanyargatással, nem búcsújárással, nem füstöléssel, gyertyák lobogásával, ide-oda hajlongással s több efféle babonás szertartással, hanem lélekben, a bizalomnak, az alázatosságnak, az odaadó szeretetnek a szív mélyéből fakadó legnemesebb érzelmeivel kell ezt a Lélek-Istent imádni. Aki bálványt, vagy másfajta istent imád, az imádkozhat úgy, ahogy éppen akarja, áldozatok füstjével, csillogó szertartásokkal, de a Lélek-Istenhez csak lélekben szabad közelíteni! És igazságban! Mert a lelket és az igazságot nem lehet egymástól elválasztani. Legyen a lélek imája egyszerű, őszinte, bizodalommal teljes s az Isten akaratán való feltétlen megnyugvást az élet minden pillanatában kifejező. Az tükröződjék vissza az arcon mindig, amit a lélek érez! Százszor többet ér ez, mint a szemképrázató ceremónia s az érzékeket szédítő kegyes hazudozás. Egyszóval: az Istent, aki lélek, — csak lélekben és igazságban lehet méltóképen imádni.

Es ezt a Lélek-Istent, a mi Urunkat, szeretni kell teljes szívünkkel, teljes lelkünkkel és teljes elménkkel. Azaz ne legyen a mi belső világunknak boldogító gondolata, gyönyörűségesebb foglalkozása, mint az Ő akaratának, törvényének a lehető legteljesebb mértékig való betöltése. Ő a mi szerető, gondviselő édesatyánk, akinek mi, emberek, mindnyájan, kivétel nélkül gyermekei vagyunk s mint ilyeneknek, mindennapi főkötelességünk Őt mindenekfelett szeretni, tisztelni és imádni. Ő meghallgat minket kérés nélkül is, mert tudja, hogy miben szenvedünk hiányt. Minden gyer-

meke kedves neki s mindenik lelke végtelen értékű. A legnyomorultabbé épűgy, mint a legtökéletesebbé. Ő nem személyválogató. Esőt ad az igaznak és hamisnak földére. Gondviseléséből nem marad ki sem a kicsiny veréb, sem a mezők lilioma. Minden teremtményének sorsa fölött őrködik. Irgalma határtalan, de azért mindig igaz irgalmában s mindig irgalmas igazságában. Megbocsát a legnagyobb bűnösnek is, ha az bűnein töredelmes lélekkel bánkodik s szíve szerint megjobbúl. Ennek a Lélek-Istennek lélekben és igazságban való imádása, akaratának kész szívvel való teljesítése könnyű teher és gyönyörűsége iga! Ezért a gondviselő, szerető édes atyáért kész legyen az ember meg is halni!

De szeretni kell felebarátainkat is, mint magunkat! Szeretni azzal a szeretettel, mely nem uralkodásban, hanem az alázatteljes szolgálalában keresi dicsőségét és nagyságát s kész embertársáért életét is feláldozni. Ennek az önfeláldozó szeretetnek nyilvánulásai az alázatossággal fokozódó szerénység, a vidámszívű könyörűletesség, a mindig kész megbocsátás, az egyetértésre, a békességre való törekvés, az abszolút önzetlenség, az önmegtagadás. Ezeken kívül megkívánja Jézus, hogy a belső tisztaságra fordítsunk nagy gondot, s ne a külső mosakodásra; mert a tisztátalan szívű hiába mosakodik; hogy éhezünk és szomjúhozzuk, vagyis keressük szent lelkesedéssel az igazságot, miközben a zaklattatásoktól, gáncsolódásoktól és üldöztetésektől se riadjunk vissza; törekedjünk naponként, óránként, sőt szünet nélkül tökéletességre; mindig drágább, becsesebb legyen előttünk a földi kincs, mint a lelki kincs; mondjunk az élet minden viszonyai között igazat, hogy esküvésre egyáltalán ne legyen szükség; először magunkat jobbjítsuk meg, s csak azután igyekezzünk másokat is szívben, lélekben megjobbjítani. A rossz, az átkozó, haragvó, gyűlöletes érzelmeket ne viszonzozzuk soha hasonlóval, hanem ellenkezőleg a gonoszt mindig jóval győzzük meg, s így sarkaljuk a megtérésre; szeressünk minden embert, mert mindenki felebarátunk; szeressük még ellenségeinket is!

Ime, ezek azok az egyszerű vallaserkölcsei életelvek.

Mint látszik, a Názáreti Jézus fenségesen egyszerű vallásában nincsenek dogmatikai formulák. (Teljesen hiányzik abból a bűnbécsés átkáról, az eredendő bűnről, a Krisztus áldozati haláláról, a váltságdíjról, a helyettesítő elégtételről, a szószzerű ihletésről, a szeplőtelen fogantatásról, a testi mennybemenetelről stb. szóló dogma.) Ez alapon tehát a Názáreti Jézus vallásának igaz követése, vagyis az igaz keresztyénség nem ezeknek, vagy azoknak a dogmatikai tételeknek minden vizsgálódás nélkül való elhívésétől függ, hanem igenis attól, hogy igaz lélekkel valljuk-e s tényleg megvalósítjuk-e a gyakorlati, egyháztársadalmi életben azokat a fenséges vallaserkölcsei életelveket, melyeket a Jézus hirdetett, és a rövid földi pályán utólréhetetlen tökéletességgel megvalóított? Aki azokat a diadalomra hivatott fenséges elveket szívének, lelkének egész hevélvel nemcsak vallja, hanem úgy a maga körében barátaival között, a családban, mint az egyháztársadalmi és polgári életben azok szerint él, tehát azokat, a Jézus példája nyomán, gyakorlatilag is megvalósítja; az igaz követője a Názáreti Jézusnak, fia az Istennek s polgára az ő országának, vagyis annak az eszményi, annak a tökéletes társadalomnak, amelyben egyedül az Isten törvénye, az Isten akarata uralkodik. A protestantizmus csak feladatához híven jár el, mikor a keresztyénség dogmatikai oldalával szemben a Názáreti Jézus újjászülő vallaserkölcsei elveinek a *gyakorlatban* való tökéletes megvalósítására törekszik. Az igazi protestantizmusnak az a nézete, hogy az embereket ne dogmatikai felfogásuk, hanem erkölcsi értékük szerint kell

megítélni. És ez nagyon helyes nézet, mert a Jézusnak evangéliomában kifejezett szellemével homlokegyenest ellenkezőleg járnánk el, ha az ő követőiből alakult társaságban a polgárjogot más feltételekhez kötnénk, mint maga Jézus kötötte. (Teljesíteni az Isten akaratát!).

Mint láttuk, abba az evangéliomba, amelyet Jézus hirdetett, egyedül *csak az Atya, az Isten tartozik bele* s ő maga, vagyis *az ő személye már nem*, mert ő csak az Istenről, az emberiség gondviselő édes atyjáról, az ő jóságáról, irgalmáról, kegyelméről, bűnbocsátó szeretetéről s az Isten gyermekeinek: az embereknek szeretetéről tanított.

Jézus az ő evangéliomában a maga személyének nem tulajdonított semmiféle szerepet. Nem arra nézve sem, hogy a bűnein töredelmes szívvvel bánkódó s bűnbocsátat után szomjazó ember lelke és a bűnbocsátó Isten közé ékelje magát. Ő nemhogy eltiltotta volna az Istennel való egyenes, közvetlen érintkezést, hanem *ezt* hangsúlyozta, *ezt* követelte. Az ő Istennel való közössége, benső élete és példája a leghatározottabban tiltakozik az ellen, hogy az ő Isten után sóvárgó lelke és az ő mennyei Atyja, Istene közé, valamelyes szerep okáért bárki is odaferkőzzék! Ezen felfogásának ad kifejezést remek példázataiban is. Így pl. a tékozló fiúról, a farizeusról és vámszedőről szóló remek példázatok mit sem tudnak a „Krisztusról szóló tanról”. Nem tud erről a szegény özvegy asszony sem, akinek a templom perselyébe vetett két fillére több volt Isten előtt, mint a gazdagok nagy adományai. Ezek a példázatok alakjában közölt s Jézus felfogását hiven visszatükrözőtető történetek azt bizonyítják, hogy egyáltalán nincs szükség arra, hogy az alázatos emberszív és a bűnbocsátó Isten közé egy harmadik személy ékelje be magát. Jézus tiszta evangélioma szerint az Isten megbocsát minden igaz bűnbánónak, minden újjászületés, megtérés után óhajtozónak. Megbocsát azonnal, minden késedelem, minden legkisebb feltétel nélkül. Neki, mielőtt irgalmasságot gyakorolna, nincs szüksége engesztelő áldozatra, mert az ő törvénye: szeretet, irgalom; s ítélete, minden váltságdíj nélkül is — föltétlenül bűnök bocsánata!

Jézustól távol állott annak a gondolatnak még az árnyéka is, hogy azt kívánja hallgatóitól, tanítványaitól, barátaitól, hogy úgy tekintsék őt, mint istent s imádás tárgyává téve, úgy higgyenek benne, mint a mennyei Atyában, — mert hiszen ez egyenes megtagadása lett volna az ő evangélioma tiszta monotheismusának; vagy pedig azt követelje tőlük, hogy az ő személyéről keletkező metafizikai tanok majd lényeges részét képezék tanításaiknak.

Ilyenekről ő nem tanított. Vallásának lényege: a keresztyénség lényege.

Aki mást tanít, mint ő tanított, az neki nem igazi tanítványa. Az nem értette meg őt. Csak az érti meg őt igazán, csak az az ő hű tanítványa, aki megmarad az ő *beszédében* s nem az ő *róla* alkotott beszédekben keresi a vallásnak a lényegét.

Legyünk mi a Názáreti Jézus tiszta tudományának hű követői s tegyünk élő hittet vallomást ő róla az ő születésének áldott emlékünnepe, mert mi úgy tekintjük és úgy tiszteljük őt, mint e földön élt összes próféták között a legnagyobbat; mint a legmagasabb szellemi szintájon álló vallásos geniet, akinél tisztábban és igazabban tisztelni Istent ember még nem tanított e földön; aki teljességgel tisztasága és szentsége; erkölcsi tökéletességének abszolút foka s a megváltó szeretet fenséges elveinek útólérhetetlen eredményű prédikálása által messze túlszárnyalta az összes vallásalapítókat és vallás-

reformátorokat; úgy tekintjük és úgy tiszteljük, mint aki az általa hirdetett evangéliomnak élő illusztrációja, élő, személyes megtestesülése volt s mint ilyen az emberiség erkölcsi életének legtökéletesebb eszmény és példányképévé, vezető fáklyájává, legnagyobb jótevőjévé: *megváltójává* lett!...

Harsányi István.

A főiskolai nyomdáról.

— 100 éves fennállásának alkalmából. —

A főiskolai jelenlegi nyomda ez év folytán töltötte be fennállásának 100 ik esztendejét. A nyomda sokkal jelentékenyebb tényező főiskolánk életében, mintsemhogy ezt az évfordulati évet a róla való megemlékezés nélkül engedhetnők elmúlni. A nyomda a főiskolai tanári kar írói munkásságára támaszkodva, eleitől fogva nagy szellemi erő és hatalom forrása volt a főiskolára nézve. Történetéből kimutatható, hogy főiskolánk szellemi színvonala, jó híre s neve abban a mértékben is emelkedett, amint a tanári kar a keze ügyében levő nyomdát felhasználni és értékesíteni tudta.

Legelőször I. Rákóczy György gondolt egy nyomda felállítására Sárospatakon. Nyilvánvaló ez Tolnai P. István sárospataki lelkész és iskolai gondnoknak 1635. márc. 2-án kelt, I. Rákóczy Györgyhez intézett leveléből, mely így szól: „*A Typographiának elkészítésére, tudom, Nagyságodnak szorgalmas gondja vagyon, mindazonáltal mégis alázatosan könyörögnék Nagyságodnak, mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy legyen oly reá való vigyázása Nagyságodnak, hogy rövid idő alatt elkésszüljön. Soha meg nem mondhatjuk, minémű nagy szükségünk vagyon reá.*” Tolnai sürgetését megértjük, ha elgondoljuk, hogy az ellenreformáció is éppen abban az időben fejtett ki legnagyobb tevékenységet a Pázmány Péter vezetése alatt.

I. Rákóczy György azonban még nem állított nyomdát Sárospatakon. Kitűnik ez Medgyesi Pálnak. a fejedelmi ház udvari papjának, 1649. okt. 22-én III. Rákóczy Zsigmondhoz írott leveléből, melyben a többek közt ezt írja: *Efelől is akarván Nagyságotok alázatosan megtalálnom, igen jó volna, ha Nagyságotok typographiának erectioja felől is gondoskodnék Patakon. Az idvezült úrnak (t. i. Rákóczy Gy.) sok szép typusi csak rozsdában állnak. Hiszem, hogy egy ház nem sokat tenne Nagyságotoknak és egy kis faműszerbeli segítettetés. Találkoznék, aki conventio nélkül felvállalná a hivatalt.* A tüzes presbyteriánust és a termékeny egyházi író bántotta az, hogy műveit messzefekvő városok nyomdáiban kellett közrebocsátani. Amit I. Rákóczy György a háborúk zajában el nem végezhetett, megtette azt fia III. Rákóczy Zsigmond édes anyjával, Loránffy Zsuzsánnával együtt. Ők állították fel a legelső nyomdát Sárospatakon, 1650-ben, a Comenius sürgetésére is, aki ezt tanügyi sikerei egyik főfeltételéül tekintette. Első nyomdászunk Renius György éppen a Comenius „Primitice laborum scholasticorum” című művével kezdte meg működését. Őt követte, 1657-ben történt halála után Rozsnay János, ki a sárospataki főiskolának 1671. okt. 22. történt elüzetéséig itt nyomdászokodott. Ekkor ő is a tanárokkal, Pósházy Jánossal, Buzinkay Mihálylyal és a nagyobb tanulókkal együtt, kik a könyvtárnak néhány könyvével a nyomda betűit is magukkal vitték, Debrecenbe vonult. Innen ő nem Gyulafehérvárra ment a tanárokkal és a tanulókkal, hanem Kolozsvárra sietett.

Itt végezte be 1675-ben Czeglédi István „Sionvár” cz. művét, melyet Sárospatakon még 1671-ben elkezdettnyomni. Ez a sárospataki első nyomda utolsó terméke. Rozsnyai Kolozsvárról 1677-ben Debrecenbe költözött, hol 1682-ben történt haláláig vezette a városi nyomdát. Ennek az első nyomdának a betűi, melyeknek leltárát 1666-ról és 1684-ről levéltárunk őrzi, az üldözések után nem kerültek többé vissza, mert azok Debrecenben 1706. okt. 21-én a német hadak vandalizmusának estek áldozatul. Méltó volna e nyomda termékeit e helyütt mind elsorolni, de azzal e lapok olvasóinak a türelmét nem akarom fárasztani. Elég legyen annyit megemlíteni, hogy még mai is 35 latin és 59 magyar nyelvű munkát ismerünk, melyek e nyomda sajtóján láttak napvilágot. E művek a Comenius, Pósa-házy és Buzinkay tankönyvein kívül jobbra a hitvitázó, hitvallási és az egyházi beszédirodalom körébe esnek.

Első nyomdánk elpusztulása után, az egész XVIII. századon át, nem volt nyomdája Sárospataknak. Az akkori tanárok: Szilágyi Márton, Szentgyörgyi István, Ori Filep Gábor, Szombathy János, Kövy Sándor, Tóthpápay Mihály Bécsben, Nagykárolyban, legtöbbször Kassán és Pozsonyban nyomatták műveiket. 1797-ben felmerült ugyan az egyházkerületi gyűlésen egy nyomda felállításának az eszméje, de az csak óhajítás tárgya maradt egész 1805-ig. Ekkor is nem a főiskola, hanem egy magánember, Szentes József kapitány, Szentes János tanár fia, állított fel nyomdát. Legelső terméke ennek, melyet Széll Farkas kir. táblai tanácselnök ajándékozott iskolánknak, egy 16 sornyi nyomtatvány, melyet ritkaságánál és különösségénél fogva ide ígátok: *„Az ember fogantatott és tápláltatott egy asszonytól csudálatosan. Megérkezett, hall, lát és mégsem veszi észre s csalárdságot. Kíván, kér, hullatja könyeit. Megütállatik, tiszteltetik, szerencsében és veszedelemben jár. Hisz, kételkedik, gyanakodik. Tanít, semmítse, mindent igaznak hisz. Évít, ront, szüntelen fárasztja, emésztli magát. Alszik, vigyáz, hízik, apad s hord fejen fekete és ősz haját. Mindezek tartanak, ha sokáig tart, 80 esztendeig, akkor lefekszik az ő atyái közé és nem jó többé vissza. Irta, nyomtatta Sárospatakon 1805-ban Szentes kapitány.”*

Szentesnek egy pár évig nem volt szabadalma, de 1807. júl. 3-án azt is megnyerte, mely Zemplén-megye közgyűlésén 1808. júl. 9-én hirdettetett ki. Szentes maga nem lévén tanult nyomdász, Bécsből hozatott két betűszedő legényt, Schubert L. Jánost és Fleischer Ágoston Frigyeszt. Ezek az ő tiszteletére 1807. júl. 31-én, német üdvözlő verset nyomattak, mely a szabadalommal bíró nyomda legelső terméke, ily címen: *Seiner Hochwohlgeboren dem Herrn Obristwachmeister Joseph v. Sendesch. überseicht dessen in Patak errichteten Officin. Den 31. Jul 1807. Patakin der priwiligirten Sendeschen Buchdruckerei.*

Szentes József 1809-ben a nemesi felkelőkkel eltávozván Sárospatakról, nyomdáját 2434 frt összegben használat végett, majd 1810-ben márc. 7-én zálogba adta át az iskolának azzal a város északi végén levő rozzant épülettel együtt, melyben a nyomda volt. Ezen a helyen jelenleg Both József háza van, mely belsőség az 1833-ik telekösszeírásban „régi typographia” néven van említve. Sokáig folyt közte és az iskola közt az alkudozás, mert Szentes nehezen vált meg nyomdájától, melynek jövedelméből, a főiskolára számítva zilált anyagi ügyeit remélte rendbe hozni s azért a szabadalmat is magánál tartotta. Végre is 1817. júl. 18-án meg-

történt az örökbevallás, amikor a szabadalomlevelet is átadta az iskolának. Az iskola magarávette azt a 11892 forint és 13 1/2 krajcárnyi összeget, mellyel Szentes Filep Czövek Gergelynek volt adósa. Ebből 3612 frt azonnal kifizetvén az iskola, a 8280 frt 13 1/2 krajcárt elengedte a nemes keblű hitelező az iskolának, azon feltétel alatt, hogy annak 3% kamatjából jó igyekezetű szegény tanulók ingyen tankönyvekkel láttassanak el.

A Szentestől megvett nyomdának Nádaskay András volt a vezetője. Az ő nevével az 1811-iki nyomtatványokon találkozunk először. Ő volt az iskola nyomdája 1852-ig. Utána következtek: Zsiday József 1852 áprilistól 18. 3. júl. 24-ig; Jäger Károly 1853—1861 jún. 30-ig; Forster Rezső 1861 július 1-től 1867 jún. 31-ig; Steinfeld Béla 1867 júl. 1-től 1893 szept. 30-ig; Steinfeld Jenő (az előbbi fia) 1893 okt. 1-től 1904 jún. 30-ig. A jelenlegi nyomdász, Radil Károly, 1904 július 1-én vette át az üzlet vezetését. A főiskola eleinte többnyire házilag kezelte a nyomdát, mely szerint ívenként fizette a nyomda vezetőt s a szedőket, néha a jövedelem 2/3-át, vagy a tiszta jövedelem 40%-át adta oda a vállalkozónak. A nyomda ellenőrzői felügyeletével kezdettől fogva egy-egy tanár volt megbízva. Első felügyelő volt Rozgonyi József 1811—1823-ig. Utána 1878-ig a főkönyvtárnokok: Somosy János 1824—1854-ig, Soltész Ferenc 1855—1862-ig, Erdélyi János 1863—68-ig, Szinyei Gerzson 1868 szept. 1878 dec. 31-ig. Ebben az évben a főkönyvtárnoki hivataltól elválasztották a nyomdai felügyeletet és 1879 jan. 1-től Kérészy István bízott meg azzal, ki után 1888 január 1-től Maklár Pap Miklós viszi a terhes hivatalt nagy buzgósággal és szakértelemmel. A nyomdai termékek elárúsítása végett egy helybeli könyvkereskedővel mint főbizományossal áll viszonyban az iskola 1865 óta. Azelőtt házilag történt az elárúsítás az alkönyvtárnokok útján. A főbizományosnak a nyomdafelügyelő adja át a könyveket a forgalmi szükséglet szerint, abból a készletből, melyet ő a nyomdástól vesz át és tart raktáron.

A nyomda életében az 1850-ik évvel újabb korszak kezdődik. Ebben az évben, márc. 17-én alkotta meg a tanári kar a jelenleg is fennálló gazdasági választmányt, mely abban a szomorú korszakban, midőn a gondnoki hivatal szünetelt s az előjáróság összejöveteleket nem tarthatott, az anyagi tönkreteljesítés veszélyétől mentette meg az iskolát. Első tagjaiul Zsarnay Lajos, Majoros András, Csoma Mihály és Bakó Dániel tanárokat nevezte ki a tanári kar. Ez az új testület, mely fizetés nélkül, saját felelősségére működött és az előjáróság megkérdése nélkül alakult meg, néhány év alatt annyira rendbe hozta az iskola zavart pénzügyi viszonyait, hogy az „Organisations-Entwurf” kívánalmái szerint gimnasiummunkát, több tanárral, újra szervezhették. Mindenek felett első helyen a nyomdára fordította figyelmét: melynek felügyeletével és jobb karba állításával 1852. jan. 26-án egy, Somosy János elnöklése alatt működő Zsarnay Lajos, Soltész János, Soltész Ferenc és Erdélyi János tanárokból álló nyomdaválasztmányt bízott meg, mely 1854. okt. 4-én működését megszüntette és teendőit ismét a gazdasági választmány vette át. A gazdasági választmány úgy tekintvén a nyomdát, mint a főiskola szellemi életével kapcsolatos igen fontos gazdasági ágat, hogy annak termelését fokozza és azt jövedelmezőbbé tegye: 1852-ben a régi fasajtók mellé vassajtót,

majd 1856-ban gyorssajtót hozatott, melyet 1882-ben egy másik gyorssajtó váltott fel, ehhez ismét 1894-ben egy amerikai gyorssajtó járult. Legközelebb 1904-ben a gazdasági választmány ismét egy nagy gyorssajtót szerzett be benzin-motorral, mely jelenleg három sajtót tart működésben.

Az így felszerelt nyomda élénk és messze kiható munkásságra ösztönözte a tanári kart. Méltó elismerés illeti meg azt a kis írói kört, mely mindjárt 1852-ben Erdélyi János és Hegedűs László vezetése alatt alakult meg, melynek első tagjai dr. Soltész János, Soltész Ferenc, Somosy István, Pálkövi Antal és Árvai József voltak. Első sorban az eddig elhanyagolt népiskolai oktatásügyet karolták fel. Így indult meg 1853-ban a „Népiskolai könyvtár” c. vállalat, melynek kötetei nemsokára az egész országban közkedveltségre jutottak és a ref. népiskolai oktatást magas színvonalra emelték. Ez irodalmi vállalat sikerei támasztották fel a képezde eszméjét, mely 1857. nov. 17-én megnyitott. Ettől kapta ösztönét az egyet. tanügyi bizottság is, melynek első gyűlését 1858. máj. 27-én tartotta meg Pesten a négy egyházkerület, célul tűzvé az általános a ref. tanügynek, különösen a népiskolai oktatásügynek egységes vezetését, rendezését, evégből tantervek, kézi könyvek készítését. Így jutott a ref. egyháznak az a dicsőség, hogy megelőzve az országos intézkedéseket, bizonyos tekintetben irányt adott ama korszakalkotó reformoknak, melyek az 1868-iki népiskolai törvényben lerakvák.

A „Népiskolai könyvtárral” egyidejűleg a gymn. tankönyvirodalom is lelkes művelőkre talált. Tanáraink a 20-as, 30-as és 40-es évek példái okúlva, minden irányban tért foglaltak. Ebből az időből való, hogy egyebeket ne említsek, a „Görög szótár” (1857), melynek betűit magok a derék szerkesztők és munkatársak hozatták és az iskolának ajándékozták. Ekkor indult meg a „Sárospataki füzetek” c. folyóirat is (1857.), mely közszükséget pótolva, irányával, szellemével eszméltető, mivelő hatással volt a prot. közönségre. Az 1862-iki gymn. tanterv még nagyobb mozgalmat idézett elő a gymn. tankönyvírás terén. Nehány év alatt egész hosszú sorozatát tudjuk felmutatni azon gymn. tankönyveknek, melyek nemcsak a tiszáninnen, hanem más egyházkerületek gimnáziumiban is tanítottak. Nem folytatom ezúttal tovább, hogy mi történt az iskolán belül és kívül az „Irodalmi kör” keletkezéséig (1873.) és azután mai napig. Azt az el nem tagadható ténytet meg kell mégis említenem, hogy a 60-as, 70-es és 80-as években még alig volt iskolánkban egy pár gymn. tankönyv, ami nem sárospataki kiadású lett volna; ma pedig már több mint $\frac{2}{3}$ részben idegen szerzők műveit tanítják a sárospataki gimnáziumban. Ezt azonban csak átmeneti állapotnak tekintem. Én hiszek és jól esik hinned a tanári kar jó szellemében, mely szeret táplálkozni a múlt idők emlékeiből.

Szinyei Gerzson.

Az ev. ref. zsinatról.

(Folytatás.)

A lelkészi nyugdíjintézet törvénytervezet felett dec. 7-én indult meg az általános vita. — Az előadó tájékoztató beszéde után azt hitték sokan, hogy — miután a tervezet az egyházkerületek kívánságainak meghallgatásával s szakértői számítások alapján készült, — a zsinat nagy készséggel fog meghódolni

a tervezet szellemének és betűinek is s mind az általános, mind a részleges vita hamar lezajlik. — Ellenkezőleg ütött ki; nagyarányúvá, váratlanul súlyossá és huzamossá lett, — a kérdés érdeme szerint.

Kálmán Gyula kezdte az általános vitát. A lelkészi nyugdíjintézetet az elaggott lelkészek és a sok helyen zűllésnek indult egyházak érdekében, mint sokan mások, ő is szükségesnek tartja; de az ő lelke előtt nem ilyen nyugdíjintézet képe lebegett, hanem olyan, amely — habár szerényebb osztalék mellett — sem a lelkészeket, sem az egyházközsegeket nem terhelné meg elbírhatatlan teherrel, épen most, amikor a gyülekezetek az adóterhük csökkenését várják a zsinattól.

A 33% hozzájárulás mellett egy kongruás lelkészre 528 korona fizetni való esik, amely ha öt évre oszlik is meg, elviselhetetlen, mert az ifjú lelkész talán már is meg van terhelve; berendezkedési költségre is szüksége van, a nőülése is pénzzel jár stb. s így megeshetik, hogy lelkészi pályája kezdetén soha nem tisztázható pénzzavarba bonyolódik. Mit csináljon aztán az ilyenekkel az esperes, akinek még az évi 56 korona járulékot is követelnie kell, az egyházközsegen pedig a lelkészi fizetés utáni 2% fizetnivalót? Legalább 50%-a jut a lelkészeknek végrehajtás alá — mondja elbúsult lélekkel a szónok. Ha nem képes a zsinat nagyobb mérvű külső segély eszközölésével a gyülekezeteket a nyugdíjintézeti teher alól teljesen felmenteni s a lelkészek terheit tetemesen leszállítani, akkor jobb ha marad a régi rend, t. i. hogy a káplán legyen a pap nyugdíja. — Még általánosságban sem fogadja el a tervezetet.

Ez váratlan volt, annyival inkább, mert helyeslés is kísérte innen-onan.

Domby Lajos, a békésbányai esperes is hasonló húrokat pengetett, mert hiányzik a buzgóság, az áldozatkészség és az ennek alapját képező anyagi erő. — A törvénytervezet törvényté válása rázkodtatást szűlné az egyházakban, mert nem vállalná a többség az új terhet. A domesztika életbeléptetése is nehézségekkel járt, annál inkább a nyugdíjintézet. Minket sem nyugdíjaz senki — így zúg a nép — hát mi miért nyugdíjazzunk mást, még ha a lelkészünk is az? A 15 krajcáros tanítói nyugdíj adót is keserves volt behajtani. Aztán miért kell a lelkésznek 40 évig szolgálni a teljes nyugdíjért, ha a tanár már 30 évi szolgálattal is eljuthat arra? Hibáztatja a 40 éves szolgálat és a 70 éves életkor együttes kikötését. A fő pedig az, hogy a békésbányai egyház-megyében már van lelkészi nyugdíjintézet több idő óta; ezek a már egyszer megterhelt lelkészek ugyanazon a címen újabban nem terhelhetők meg; ha megterhelhetnének, összeroskadnának a teher alatt. Szintén nem fogadja el a javaslatot; de ha a többség elfogadná: kívánja, hogy a békésbányaiak a kötelezettség alól oldassanak fel.

Zaj, nyughatatlanság követte ezt a különös kívánságot. A szegényeknek sem kell, a gazdagoknak sem; kiknek kell hát?

Dányi Gábornak sem kell, mert előnyeinek arányban hátrányaival. Kifogásolta főként a 7. §-t amely szerint a 65 éves lelkész is köteles a nyugdíjintézetbe a belépési járulékot befizetni és pedig összes szolgálati évei után, tehát 28—30 éves koruktól fogva 30—35 vagy több esztendőre kellene fizetniök 4%-ot a belépési díj után. Ez egy 30 évig hivataloskodott lelkészre nézve, akinek 1000 frt évi

jövedelme van, körülbelül 6—700 frt, ami 5 esztendőre szétosztva is rettenetes teher annak, akinek vidékről kell gyermekeit taníttatni stb. Kifogásokat emel a tervezet több pontja ellen is (10. § b), 17. §, 18. §), s attól tart, hogy ez az újabb teher némely gyülekezeteket szét fog robbantani. Csendes szörnyűködés kísérte a szomorú jóslatot, aminek kevés hívője akadt.

Baksay Sándor püspök felé fordult a figyelem. Már a konventről tudták róla többen, hogy ő sem tud megbarátkozni a nyugdíjintézet eszméjével, az eszme megtestesülésének némely formáival. Ő sem fogadja el a javaslatot úgy, amint van. Nem barátja semmi olyan intézetnek, amely bizonyos törvényes kötelezettségen alapúl. Az egyházi intézményeink magából az egyházból nőttek ki szülemelés útján s a lélek gyümölcsei és nem a testéi. Legkevésbé barátja a nyugdíjintézetnek, de alig meri elmondani, hogy miért. Ha nem rideg számokon, de valóban szereteten alapúlna, akkor talán nagyobb melegséggel gondolna rá. A filantropiáról, amely egészen más, mint a szeretet, hallani sem akar, a mi intézkedéseink körében. Az aritmetikát is, bármilyen biztos legyen, nem tekinti olyan biztos alapnak, hogy arra a mi egyházunkban valamit építeni merészelve. Inkább szeretné azt, ha társadalmi úton állíthatnók fel intézményeinket. A tervezet szerkezete ellen neki nincs semmi különösebb kifogása, de mert ezen változtatni most már alig lehet s akár a befizetések, akár a nyugdíjazási összegek mérséklése, módosítása rövid idő alatt meg nem történhetik; — tehát nem fogadja el az egész tervezetet s javasolja a következőket: „Az országos lelkészi nyugdíjavaslat kiadatik a konventnek újraalkotás végett, a következő utasítások figyelembe tartásával:

1. A belépési, úgyszintén az évenkénti járulékok a hivatali jövedelmek mennyiségére való tekintet nélkül, egyenlők és pedig hogy a kisebb jövedelmek meg ne terheltessenek, mérsékelt összegben állapítandók meg s chez képest a nyugdíjösszegek is egyenlők.

2. Az intézetnek kötelezett tagja minden 1900 évi január 1-ső napjától fogva hivatalba lépett lelkész, aki köteleztetik ezen naptól számítandó szolgálati idejére évi járadékait utólagosan két év alatt kifizetni. A többieknek a belépés ugyanazon feltétel alatt tetszésükre hagyatik.

3. A lelkészi állásukat fentartó egyházak két alapon járúlnak az intézet fentartásához: a) az általuk fentartott állások után egyenként és évenként 5 koronával és b) népességük arányában meghatározandó összeggel. Mennyi legyen ezen összeg egy lélek után számítva: egy fillér-e, két fillér-e, ennek megállapítása a minden egyházkerület két-két legnépesebb egyháztanácsának bekérendő nyilatkozata alapján történik.

4. A nyugdíjazások egyelőre osztalék-rendszer alapján történnek.

Nem fix-összegek biztosíttatnak, hanem amennyi évenként p. o. az évi jövedelemből jut... s ez intézkedés által megközelítjük azt, ami egyházunk törvénye, t. i. a nyugdíjintézetnek társadalmi úton való előállítását.

Egészen illett ez az aritmetica-ellenes elmélet a költő püspökhöz, valamint az a felfogás is, hogy mi egyháztársadalmi úton is képesek lehetnénk egy lelkészi nyugdíjintézetet létesíteni... De a többség nem röpült vele a szilárd talaj nélküli tájak felé.

Hegedüs Sándor állott fel az eszményi irányzat méltatására és a tervezet védelmére. A leghívatottabb, aki leginkább megfáradt az előadóval együtt a lelkészi nyugdíjintézet előkészítése végett. Csodálkozott, hogy amit annyi év óta sürgetnek sokan, azt most itt, a valósulás küszöbén, csupa ellenszenv fogadja. És hozzáfogott az ellenvélemények csoportosításához és ostromlásához. Nem szavakra és aggodalmakra, de számításokra és tanulmányokra fekteti állításait és bizonyításait. Felállítja a fő tételt, hogy a lelkészi nyugdíjintézetre szükség van s a nyugdíj kérdése megoldandó *lelkészeinknek anyagi helyzete, egyházunknak szilárdsága és a lelkészi kar színvonalának emelése végett*. Senki sem tagadhatja, hogy az anyagi helyzet lényeges befolyással van az egyén ruganyosságára, fejlődésére, szellemi és lelki erejére, szorgalmára; mert ha elsüllyed az anyagi bajokban, akkor az evangéliom szerinti lelkesedése — ha meg nem szűnik is, — legalább nem fejtheti ki azt a buzgóságot, amelyet kifejthet, ha gondtalanul vagy kevesebb gonddal működik. Például hozza fel a kongrua előtti és kongrua alatti helyzetét az egyes theologiai akadémiáknak a növendékek létszámára nézve s arra a következtetésre jut, hogy mai napon a világ az életpályákat már anyagilag is mérlegeli s a saját miniszteri életéből szedett esetekkel igazolja, hogy a csekélyebb szolgálat is jobb a szülőnek a fia számára, ha nyugdíjjal is össze van kötve, mint a nagyobb, tetszősebb állás nyugdíjra való kilátás nélkül. Ez az élet s ezzel számolni kell.

Ha már kívánatos, sőt szükséges a lelkészi nyugdíjintézet, annak lehetőleg tökéletesnek s biztos matematikai alapon nyugvónak kell lennie. Arithmetika nélkül ma már tartósabb életre hivatott intézmények nem gondolhatók. A lánchidat soha sem építették volna meg arithmetica nélkül. Humanizmussal, társadalmi jótékonyssággal meg lehet élni bizonyos ideig s még bizonyos intézmények is fenntarthatók, de biztos alap csak aritmeticával és mathematicával teremthető.

Túlzottaknak tartja a felvetődött aggodalmakat. Tudja, hogy sem lelkészeink, sem egyházközségeink nincsenek fényes helyzetben, de ha meggondoljuk, hogy az itt mutatkozó teher együtt van a gyámintézeti teherrel, akkor nem szabad a teherrel visszariadnunk. A gyámintézetre nézve áll az $\frac{1}{3}$ befizetés: az évi tagsági díj $2\frac{1}{2}\%$. Ezentúl lesz $3\frac{1}{2}\%$. Az egyházakra 2% -kal nő az állandó megterhelhetetés, ami összesen a 2000 és néhány egyházközségnél 78,000 koronára rúg. Az első befizetést, a 33% -ot terhesnek ismeri el ő is, de itt is be kell számítani a gyámintézet tagjaira nézve 10% -ot és így csak 23% új teherrel van szó. Ha a lelkészek ezt az összeget 5 évre felosztva sem képesek megbírni, akkor a nyomor már meg van, azt nem a nyugdíjintézet fogja okozni.

Megnyugtatólag szól a 10 éven belől történhető szerencsétlenségek elhárítása felől is. 10 éven belől (amíg valaki a nyugdíjképességet eléri) netaláni szerencsétlenség esetén káplán alkalmazásával lehet a bajon enyhíteni, amikor is a befizetés épolyan rendszeren foly tovább, minttha az illető lelkésznek semmi baja sem volna. De segít a bajon az is, hogy az asszony, mihelyt a férje szerencsétlensége bekövetkezik, özvegygé válik és mint ilyen, a gyámintézet javadalmát azonnal élvezi.

Domby Lajosnak azt felelte, hogy a békés bánátiak kibocsátása lehetetlen, mert a mérleget fel-

forгатná ez az engedély s a nyugdíjintézet megszűnnék országos lenni, ha bizonyos részek ebből kivonhatók volnának. Azoknak, akik a 40 és 70 év miatt aggodalmaskodtak, azzal válaszolt, hogy a nyugdíjazás elébb is lehetséges, de orvosi vizsgálat mellett. Csak a 70 éves nem esik orvosi vizsgálat alá. Baksay idealismusa mellett az intézet nem állítható fel, biztos alapokon semmi esetre sem s ezt számadatokkal is igazolta.

Végül a zsinat lelkére kötötte az állammal való viszonyunk mérlegelését. Ez a viszony egészen kedvező a lelkészi nyugdíjintézet megalakulására, mert már van miniszterelnöki leirat, amelyben ez az ügy ki van emelve, mint állami támogatásra méltó. Ha mi bebizonyítjuk, hogy mi saját erőnk megfeszítésével igyekszünk azt az intézményt létesíteni, akkor a kormány nem húzódhatik vissza — az előzmények után — a mi megfelelő segélyeztetésünktől; ez pedig 400.000 koronát jelent. Ha csak valami bizonytalan alapú „nyug-ellátás”-félét tervezünk, ezt az összeget az államtól meg nem kaphatjuk. Az állam sokat ad a matematikára.

Hogy csak 10 év múlva élvezhető az intézet jótéteménye: ez méltán lehet egyesekre nézve lehangoló. De az ilyeneknek jusson eszökbe, hogy milyen öröm és megelégedés lett volna rájuk nézve az, ha elődeik másként gondolkoztak volna; ha igyekeztek volna az utánok következők existenciáját áldozatokkal is biztosítani!... Cselekedjünk is az evangéliom szerint és ne csak hirdessük az evangéliomot.

A minden kényes pontra kiterjeszkedő nagy beszéd eldöntötte a nyugdíjintézet sorsát. Lehetett még a részletek ellen kifogást emelni, de az egész ellen támadni — a győzelem reménységével — már nem.

Szegedy Kálmán dr. kísérletet tett a hangulat megváltoztatására, de hiába. Óhajta a legteljesebb szívvel egy lelkészi nyugdíjintézet létesítését, de más alapokon. *Átmeneti intézkedések* hiányában a tervezetet nem fogadhatja el. Ha a lelkészek tetszésére volna bízva, hogy belépjenek, vagy ne lépjenek be, akkor megszavazná a tervezetet, de így, amikor azok, akik előbb áldoztak a jövőért és sokkal elébb jártak az eszme megvalósításában (békésbánatiak), kétszeres teherrel sújtatnak; így nem fogadhatja el.

Kiss Albert komoly, nagy s részletes tanulmányra valló beszédben fejtette ki nézeteit. Az őt jellemző nyugodtsággal, higgadsággal tárgyalta az egész nagy kérdést s a felmerült aggodalmakat. Ez utóbbiakat sietett eloszlatni. A békésbánatiaknak rámutatott a 27. §-ra, amely szerint a nyugdíjintézeti törvény a tagoknak az egyházmegyei nyugdíj és gyámintézeteknél szerzett jogait nem érinti s így a békésbánati egyházmegye ezt a kérdést megoldhatja anélkül, hogy saját lelkészeit a legkisebb mértékben is tovább terhelje. Hivatkozott, mint példára, a debreceni egyházmegyre, amely a tagoknak az özvegy-árva gyámintézethez való viszonyát igen szépen rendezte.

Komolyabb aggodalomnak tekinti a tervezet túlzó realitását, vagyis hogy igen erősen érzeni rajta a financialis szempontok érvényesülését. A jelen által feltétlenül biztosítani akarja a jövőt s emiatt főként az idősebb lelkészekkel szemben túlságosan rigorozus, mert nemcsak 40 évi szolgálatot, hanem még 70 éves kort is kiköt a nyugdíjképessegre nézve. Számadatokkal igazolja a szakértői számítások közt lévő különbséget s ezekkel is bizonyítja, hogy az idősebb lelkészekben való könnyítés nem emésztene meg valami

nagy összeget. A tanítói nyugdíjintézet felállításánál is sok keserűség támadt az idősebbekkel szemben elkövetett rideg igazságosság miatt.

Azt szintén megnyugvással vette tudomásul, hogy — mint az előadó mondta — az egyházra nézve akkor válik kötelezővé a nyugdíjtörvény, ha elébb az adózási törvény megvalósul. Ha a tanító után fizethet az egyházközség 24 koronát, ott is, ahol csak 30—40 tanuló van: mennyivel inkább fizethet a lelkészeért, aki az egész nyájnak pásztora. Ezt az áldozatot nemcsak a lelkész, hanem az egyház érdekében is meg kell hozni zugolódás nélkül.

Sérelmesnek tartja az 5. § t, amelyben szintén a finanszírozás érvényesül, amely szerint a nyugdíjazás csak a megalapítás után számított hat év leteltével kezdődik meg. Ezen valamiképen segíteni kell. Abban a reményben, hogy a részletes tárgyalás folyamán az orvoslásra váró bajok mind orvosolhatók, a tervezet részletes tárgyalásába szívesen belemegy, különben a 3-ik felolvasásnál kénytelen volna ellene szavazni.

Antal Gábor sajnálkozással kezdte. Bántotta az a ridegség, amellyel a tervezet tárgyalása megindult, amikor a felszólalók csak a terhek nagyságát mérlegelték. Nyugdíjintézet minden rendezett társadalomban van, de sehol sincs teherviselés nélkül. — Megnyugtatta a kongruás lelkészeket, akik felettebb kedvező helyzetben vannak, mert az 1898 : XIV. t.-c. azt rendeli, hogy az összes nyug- és gyámintézeti járulékokat megtéríti az állam. 2000 egyház közül 1400 kongruás egyházunk van; nem könnyebb-e hát a helyzetünk, mint bármely más társadalmi osztálynak? A legkönnyebb helyzetben van pedig a békésbánati egyházmegye lelkészi kara, mert az egyházmegyei nyugdíjintézet (amelybe fizetésük 50%-át befizették) könnyen kifizetheti helyettük az egyetemes nyugdíjintézetnek a 33%-nyi belépési díjat. — Tagadja azt, hogy a nyugdíjintézet forrongásokat idézhetne elő s hivatkozik a saját esetére, amely szerint mint ácsi lelkész, figyelmeztette a presbitériumot arra a visszásságra, hogy a tanító után fizet az egyházközség nyugdíj címén 24 koronát, a lelkész után pedig semmit: — egyszerre elhatározták, hogy a lelkész után is fizetni fognak. Eleintén talán nehezen megy az ilyen új teher elvállalása, de később beletörődik a nép s maga is helyeselni fogja a nyugdíjintézet felállítását, ami az egyes egyházközségekre is áldássá válhatik. Ha azt akarjuk, hogy egyházi életünk előre menjen, akkor — a lelkészi képzés emelése mellett — igen-igen kívánnunk kell a nyugdíjintézet felállítását. Ahol a teher nem hárítható az államra, ott sem fizet egyetlen lelkész sem akkora összeget a nyugdíjintézetbe, amennyit kapni fog az intézetből, ha csak egy évig húzza is a nyugdíjat.

György Endre teljes elismeréssel szölt a tervezetről s azt egészben is, részleteiben is kész elfogadni. Üdvözlí az előadónak azt a határozati javaslatát, amely szerint az 5. § csak akkor léptetessék életbe, ha az adózási törvényjavaslat sorsa véglegesen eldől. — Két ok indítja a felszólalásra; 1. hogy figyelmeztesse a zsinatot arra, hogy minél hamarabb foglalja a zsinat határozott állást a törvényjavaslat mellett, annál hamarabb eljön az az idő, amelyben az 1848 : XX. t.-c. végrehajtása iránt formulázott, határozott alakba öntött, kézzelfogható és szabatos követelésekkel állhatunk az állam s illetőleg a törvényhozás elé. 2-ik oka pedig az, hogy a lelkész lehetőleg mentessék fel az anyagi gondoktól és tel-

jes erejéből szentelhesse magát magasztos hivatásának. Amaz a külső, ez a benső indok. Volt egy kérdése is, érdekes és fontos. Ha t. i. az egyházközségek járuléka 2% lesz, vajjon ez a 2% — a kongruás egyházakban — az állam által kiegészített összeg után is számíttatik-e, vagy csak az egyházközség által fizetett összeg után?

A magvas, szép, sok irányban megnyugtató általános vita végre beveződött volna, ha az indítványozók a zárszó jogát ki nem használják; de kihasználták. És ez az utócsatározás sem szűkölködött tanulságok nélkül. Érdekes volt különösen a *Baksa Sándor* záróbeszéde. Nyíltabban felsorolta aggodalmait, mint előbb. Első kifogása, hogy itt a nyugdíjazandó lelkészek közt nagy korlát állítatik fel. Fizetésük arányában fizetnek és így kapják a nyugdíjat is. — (4000 koronáig — mondja *Hegedűs S.*) — A nyugdíjban a rómaiaknál s másutt csak a katonák, csak a legmagasabb érdekeknek szolgáló olyan emberek részesültek, akik egész életüket anélkül töltötték bizonyos szolgálatban, hogy vagyont szerezhettek volna. Másik kifogása, hogy fokozatos nyugdíjnak csak ott van helye, ahol az emberek érdemük szerint jutalmaztatnak és szolgálatuk szerint. Azt ő érti, hogy más nyugdíja van az ezredesnek, mint a századosnak, a kúriai bírónak, mint a járásbíróknak; de azt nem érti, hogy miért kellene más nyugdíj a debreceni papnak, mint az értearsainak?! Nálunk érdemről szó nem lehet. Hogy többet fizet a debreceni pap?! . . . Ennek az az orvoslata, hogy ne fizessen többet. De ha többet fizet is, abból nem következik az, hogy 4000 koronáig terjedő nyugdíjhoz legyen joga, mert nem csupán az ő befizetéséből kapja ő ezt a nyugdíjat, hanem részben az államtól, részben az egyháztól s még az értearsai egyháztól is kapja! Nincsenek olyan érdemeink, amelyekért külön nyugdíjazást követelhetnénk a kisebbek felett és kötelezettségünk sinces arra, hogy többet fizessünk, mint a kisebbek. Bár több tekintetben nyert már a felszólalások útján megnyugtatót, ahhoz erősen ragaszkodik, hogy a lelkészeknek különböző fokozatú nyugdíj ne adassék és ők különböző fokozatú fizetéssel ne terheltessenek.

Erre aztán *Hegedűs* adta meg az érdemleges választ, t. i. hogy akkor ám legyen egyenlő papi fizetés. Ha akármiféle erkölcsi vagy anyagi érdek szól az egyenlő nyugdíj mellett, legalább is százszoros érdek szól az egyenlő papi fizetés mellett! De ha különböző papi fizetések révén egyesek bizonyos társadalmi helyzetet vívtak ki magoknak, helyénvaló, hogy azt nyugdíjaztatás után is megtartsák, ami csak a részükre önmaguk által biztosított nagyobb nyugdíjösszeg mellett lehetséges. Az egyenlő fizetési járulék még számítás alapját sem képezheti, mert azután számítunk, ami után fizetünk, vagyis a teljes papi fizetés után. Ilyen hozzájárulással nem lehetne a nyugdíjintézetet megalkotni — Sok elmésséggel és meggyőző erővel felelt a többi felszólalóknak is s a 40 és 70 év kombinációját is derekasan védelmezte a realitás szempontjából. Ha minden 70 éves teljes nyugdíjra számíthatna, akkor azok, akik 35–40 éves korukban lettek lelkészekké, előnybe juthatnának s kárára lennének az intézetnek. Különben is némely aggastyán pap a maga lelki erejével még 70 éves korában is nagy áldás lehet a gyülekezetre. A 4000 korona nyugdíjat valamiképen meg kell fizetni s ez a megfizetés a 40 éves szolgálat. Ezen innen teljes nyugdíj nincsen, csak „pro rata temporis“

nyugdíj adható. A „*carentia*“ kérdését is tisztázta. Ez egy biztosítási, technikai dolog, amely ellen nem szabad véteni. A gyámintézetnél vétettek ez ellen a *Szász Domokos és Társai* sürgetésére s meg is lett a következménye — a folytonos vergődés. Olyan nyugdíjintézetet nem ismer, amely a befizetés után egyszerre megnyitná a boltot és azonnal penzionálna. Először forgótőkét kell teremteni, hogy legyen miből fizetni Erre való a *carentia* és ahol ez ellen vétenek, ott a küszöbön a veszedelem. A tervezett 10 évet 6 évre szállította le a konvent, ennél kevesebbre nem is gondolhatunk. Még a *carentia* szigorú megtartása mellett is csak akkor nyitható meg a nyugdíjintézet, ha megvan az adóügyi reform és biztosítva van az állami hozzájárulás. Csak így kezdhetünk nyugodtan a nagy munka véghezviteléhez.

Csak az előadó szólt még. Elkeseredetten a sok ellenző nyilatkozat miatt, dorgáló szavak túltáltak ajkaira s kivált *Dányi Gábort* és a tiszáninneri egyházkerületet érintette súlyosabban. Amazt, mert ott volt az előkészítő bizottságban és ott nem nyilatkozott a tervezet ellen; emezt, mert a felterjesztésében szeretetlenséggel, szívtelenséggel vádolja a tervezet készítőit *Dányi Gábor* a leckéztető hangot nem fogadta el; a tiszáninneri egyh. kerületről pedig a jegyzőkönyvi határozat felolvasásával bizonyította be *Radácsi György*, hogy az előadó tévedésbe esett. Hogy miként fog némely egyházmegye jegyzőjének a tolla az az ő dolga, de hogy miként fog az egyházkerület jegyzője, azt igazolja maga a betű. Egyébként a zsinat a sok munkával elő s a közegyház nagy érdekeit lelkesen szolgáló előadót szíves éljenekkel jutalmazta az általános tárgyalás befejezésekor.

Szavazással döntött a zsinat az indítványok felett. Elvetette azokat, s a részletes tárgyalást legott megkezdte.

Ez már könnyebben haladt. A nevekre nézve *Baksa Lajos*, *Radácsi György* és *Gr. Degenfeld J.* felszólalása után, hamar megállapodott a zsinat. Kap egy megfelelő római számot (VII.) s ez alá kerül a törvénynek szóval való megnevezése s következnek a §-ok egymásután.

A 3. §-t *Baksa Lajos* helyesbítette, bevévén abba — a korábbi megállapodások értelmében — az állandó vallástanító lelkészeket stb. *Kiss Bertalan* s *Kenessey Béla* szóltak e §-nál s a zsinat a *Baksa Lajos* szövegét fogadta el, mint a tervezetbeli §-nál kimerítőbbet és világosabbat.

A 4. §-nál nem volt vita.

Az 5. §-nál *Kiss Albert* fejtette ki már az általános tárgyalásnál is érintett aggodalmait. Ha a szöveg maradna, amint van, akkor zavar tamadhatna a fizetés kezdetére — az intézet megnyitására nézve. esetleg több ideig kellene fizetni 6 évnél. Módosítást ajánlott a félreértés ellen. — *Kiss Bertalan* a szegény lelkészekre való tekintettel az életbeléptetés kitolását javasolta, hogy több évre szóljon a járulék befizetése — *Hegedűs Sándor* ezt ellenezte, mert ez az idősebb lelkészek nagy kárával járhat s a zsinat a *Kiss Albert* módosítását tette magáévá, egyébként maradt a szöveg mellett, a szentesítés szót megerősítésre igazítván. (*Baksa Lajos*).

A 6. §-t a *Baksa Lajos* módosítása szerint szövegezte a zsinat, vagyis jogot adott az államalapítványi és törvényhatósági közintézeteknél működő lelkészeknek és tanítói állásra nem alkalmazott énekezőknek is a belépésre, feltéve, hogy a törvényben a lelkészekre megállapított feltételeket úgy ők,

mint az állásukat fentartó testületek, *esetleg az utóbbiak helyett csak maguk teljesítik.* Az utóbbi mondatszakaszon van itt a súly.

A 7. §-hoz *György Lajos* adott egy alkalmas módosítást; t. i. hogy az *intézet szervezése után alkalmazott tagok hivatalba lépéskor* lesznek az intézet tagjaivá. A § úgy amint volt, csak a jelenről gondoskodott.

A 8. §-nál *Nagy József, Baksa Lajos, György Lajos, Sass Béla* próbálkoztak bizonyos módosításokkal, amelyekre *Hegedűs Sándor* és az előadó feleltek. Tisztázódott itt az a kérdés, hogy a nagyobb javadalomra választott lelkész járuléka miként számíttassék? — A nagyobb javadalom után Ha ő ezután akarja elvenni a nyugdíját, ezért meg kell fizetnie. Ez a mathematicai számítás alapja — mondja *Hegedűs*; ezen nem lehet változtatni. Ha valaki 20 évig volt egy csekély javadalmu egyházközségben s a 21-dikben belép egy nagy javadalmuba, visszafelé is fizetnie kell a nagyobb javadalom után, illetőleg ki kell pótolnia ehez képest a korábbi befizetéseket. E §-nál csak a *Nagy Lajos* módosítása fogadtatott el.

A 9. § tárgyalásánál halasztási indítványt adott be *Nagy Lajos*, az idő 2 óra felé járván, azt a zsinat helyeselte s a következő ülés napirendjének megállapítása után *Dégenfeld J.* alelnök az ülést bezárta.

A lelkései nyugdíjintézet ügye átnyúlt a 3. dík napra is. Ekkor a 9. §-hoz maga az adóügyi bizottság nyújtott be javaslatot. Itt a nyugdíj legmagasabb összege 4000 koronában van meghatározva. Ehez kívánta betoldatni a bizottság a következőket: „aminthogy mind a kötelezett és jogosult tagok, mind az egyházak, illetőleg fentartó testületek részéről való hozzájárulás is csak a legmagasabb díjösszegnek megfelelően rővható ki.” A zsinat ezt magáévá tette, mert megnyugtató.

A 10. §-nál *Kiss Albert* szólt először és nagy vitát támasztott. A tiszántúli egyházkerület számításaira hivatkozva, kimutatja, hogy azok közt és a bizottság számításai között nagy eltérések vannak, ami azt bizonyítja, hogy az emlegetett számításai alapot nem lehet khinai választófalnak tekinteni, hogy még olyan módosítást se eszközölhessünk, amely a számításai alapot sem veszélyeztetni. Ilyennek tartja ő a következő módosítást: Ha 40 évig szolgáltak, *vagy* ha 70-ik életévüket betöltötték. Tehát *vagy*, nem pedig *és*. Tehát akár egyik, akár másik esetben teljes nyugdíj jár az illetőnek.

Tetszett ez a módosítás általában; de az előadó, majd *Dégenfeld gr.* és *Hegedűs S.* próbálták a módosítás nagy következeit érthetővé tenni s figyelmeztették a zsinatot, hogy így nagy baj következhetik az intézetre s annak biztonságára; felszólalt *Antal Gábor* is, részint pártolólá, részint ellenzőleg, de *Kiss Albert* a zárszóban annyí ügyességgel tudta magát az ellenvetések ellenében védelmezni, hogy a zsinat végre is neki adott igazat s nem riadt vissza némi zavarral való szembenézéstől sem. mert hitte, hogy a zavar nem is fog bekövetkezni. Különbséget fog okozni a *vagy* szöcska, de a 70-ik év előtt alig lehet néhány nyugdíjazandóra számítani, tehát az intézet alapjának megingásától nem félhetünk.

A 11. §-nál *Mészáros Illyés* új szöveget ajánlott, amely határozottabban rendelkezik a nyugdíjazás kérelmezése s e kérelem elintézésé felől. De beleonta az ajánlott konventi bizottságba a konvent elnökségét is s az intézkedő bizottságokat 6 évre kívánta megválasztani. *György L.* a 6 helyett 5-öt javasolt.

Kenessey, mint előadó pártolta a *Mészáros* szövegét, de a *konventi elnökségre* való hivatkozás kihagyásával s a 6 év helyett 5-nek beigtatásával.

Ez ellen a zárszóbeli utólagos módosítás ellen az elnökség tiltakozott, mint ügyrend-ellenes ellen. Később azonban a dolog lényegére való tekintettel a *Mészáros I.* kérelmére az ő szövegéből a helytelenített szavakat a zsinat kihagyta s a szöveget e kihagyással s a 6 évnek 5-re változtatásával fogadta el.

A 11. § 2-ik kikezdésében helytelenítette *Berey József*, hogy a testi fogyatkozásban szenvedők orvosi megvizsgálásánál két bizottsági tagnak is jelen kell lenni: ez annak feltevése, hogy az illető esetleg tettető. Pénzügyintézetnél sincs ilyen szigorúság, tehát itt is mellőzendő. *Hegedűs S.* és *Kenessey B.* ellenkezőleg vélekedtek s a zsinat — sok gyanúval lévén némely bizonyítványok iránt — a §-t eredeti szövegében hagyta jóvá

A 12. §-ban a *Padrah S.* figyelmeztetése folytán a *Kiss Albert* módosítása értelmében az *és* szó *vagy*-ra igazítottatott.

A 13. § hoz az adóügyi bizottságnak volt egy szívesen fogadott pótlása az illetékes bíróságok részletes felsorolására nézve (egyházmegyei, egyházkerületi). Volt egy szintén találó módosítása *Baksa L.*-nak is, tekintettel a törvénykezési rész 342 §-nak d) pontjára nézve, amelyben a viselt hivatalból, azon helyről való elmozdítás és pedig vagy egyharmad, vagy fél nyugdíjjal, avagy minden javadalom nélkül állapíttatik meg fegyelmi bírósági ítélettel. A zsinat a módosítványokat beigtatta.

A 14. §-ban az előadó indítványára „a havonként előre” szavak helyett *negyedévenként utólag* szavak tétettek be s a § megpótoltatott így: „Az időközben történt elhalálozás esetében a nyugdíj az elhalálozás napjáig folyósíttatik.”

A 15. §-nál a hivatalból elmozdított s később elhalt lelkész özvegye és árvái érdekében emelte fel a kérő szavát *Nagy Lajos*. De a zsinat hideg maradt. A lelkészt tartsa vissza a rossztól az a tudat is, hogy özvegye és árvái is szenvednének miatta. *Váró F.* is így vélekedett. *Radácsi Gy.* az egyházi szó elől törölni kívánta az *egyetemes* jelzöt, mert csak a konventünk egyetemes, az egyházunk pedig csak református. Így történt.

A 17. §-nál *Sass Béla, Dr. Baksa Lajos* és *Fejes István* szólaltak fel, utóbbi a *Baksa* indítványa ellen, aki az időleges munkaképtelenség esetére a vallás-tanító lelkészekre és az énekvezérekre is kiterjeszténé a helyettesítés jogát, amit a zsinat nem engedett meg. A *Sass Béla* szöveg-módosítását helyeselte.

A 18. §-nál figyelmeztette az előadó a zsinatot, hogy innen kezdve a tervezet a 10 évre érvényes özvegy-árva gyámintézet alapszabályaiból van átvéve, tehát a §-ok alig változtathatók. — Mindamellet is a 22. §-on a *K. Nagy Sándor, Sass Béla* és *Kálmán Gyula* felszólalására bizonyos irálymódosítások történtek; a 26. § 2-ik és 3-ik pontjai felett *György Lajos, Nagy Lajos, Antal Gábor, Nagy Kálmán* és *Kenessey Béla, Hegedűs Sándor, György Endre* között élénk vita folyt s a 3-ik pontra nézve elfogadta a zsinat a *György Endre* szövegét, amely a kötelezett és facultativ tagok fizetési kötelezettségét szabatosan határozza meg; a § 5. pontja elé beigtatta *Meczner Béla* javaslatára „Az 1848: XX. t. c. alapján” szavakat s ezzel az állam iránt táplált igényeink forrását félreérthetetlenül megnevezte. A 27. §-ba az

egyházmegyei szó mellé — az előadó kérte felvétetni „és egyházkerületi” szavakat. *Baksa Lajos* a § helyett új szöveget ajánlott, amellyel biztosítani akarta az egyházközségeket, hogy t. i. azok többféle nyugdíjintézet javára megterhelhetők ne legyenek. *Hegedűs Sándor*, *Szegedy K.*, részben pártoló, részben ellenző felszólalására a *Baksa* szövege győzött, úgy azonban, hogy annak az egyházmegyei, kerületi nyugdíj és özvegy-árva gyámintézetek szabályaira vonatkozó részlete kihagyatott. — Ugyancsak *Baksa Lajos* kívánságára külön §-ban megállapította a zsinat az itt felmerülhető vitás esetekben illetékes fórumokat, a 28. §-t pedig *György Endre*, *Hegedűs Sándor*, *Dr. Szegedy K.*, *Dr. Nagy Dezső* és *Váró Ferenc* felszólalására — újabb szövegezés végett az adóügyi bizottsághoz utasította s végül az előadó javaslatára határozatilag mondta ki a zsinat, hogy a nyugdíjintézet szervezetét és keresztülvitelét csak akkor kezdheti meg a konvent, amikor az egyházközségek adóterhének csökkentésére szánt egyetemes egyházi adóalap is megkezdheti a maga működését és ha az államsegély megnyerése által a nyugdíjintézet fentartására szükséges évi járulékok az intézet évi szükségletét teljesen biztosítják.

Igy szakadt vége a nyugdíjintézeti hosszú tárgyalásnak, amelyre azonban — apró keserőségei mellett is — jól esik visszatekintnünk, mert több ponton felüljárt az átlagos színvonalon.

Következett a *kegyeleti időről szóló*, általánosságban már a 2. ik ülészen két tárgyalást 260–268. §§-ok részletes megvitatása. Sass Béla mutatta be ezt a törvényrészletet, amely újabb törvénykönyvünk VI. feje fogja képezni.

A címet és a 260. §-t a zsinat észrevétel nélkül elfogadta. A 261. §-nál *György Lajos* vitát kezdett a kegyeleti év jövedelme miatt, amely a tervezet szerint csak az özvegyé és a kiskorúaké. Melegen szólt a nagykorúakért, akik esetleg a család anyagi zavarát vannak hivatva rendezni s indítványozta, hogy a kegyeleti év jövedelme a *lelkész hátramaradt családját* illesse. *Dányi Gábor* a félévi kegyeleti időt tartotta kevésnek s ezzel a családot nagymértékben megrövidítettnek rajzolta s ajánlja a *félév* helyett az *egy év* felvételét. *Nagy Károly* hosszabb beszédben érvel a stólának az özvegy részére való fentartása ellen. A stóla csak azé lehet, aki a palástot viseli s árendába nem adható. *Révész K.* a félévi kegyeleti idő mellett szól, mint ami a legtöbb esetben előnyösebb az özvegyre uézve, mint a h.-lelkésszel az egész esztendő. A stólát az özvegynek kívánja fentartani, mert ez a papi fizetés integráns része s így csak az özvegyé lehet. *Kiss József* a *Dányi* indítványát támogatja a kegyeleti időre nézve *Révész*-szel szemben, de elfogadja a *Révész* nézetét a stólára nézve. *Bartók Gy.* az erdélyi sajátos viszonyok ismertetése mellett, a szöveget pártolja; azonban a stólára nézve a Nagy K. véleményét tartja helyesnek. *Kiss B.* az özvegyek jogát védi a stólára nézve s ugyancsak *Soltész János* is, aki különösen a *Bartók* érveire való tekintettel azt a pótlast ajánlja, hogy: fennhagyatik az özvegynek az a joga, hogy a kegyeleti év jótéteményéről lemondjon.

A záróbeszédeket is meghallgatta a zsinat (*Dányi G.*, *Nagy K.*) s az előadónak az egész vitára kiható bírálatát is s az eredmény az lett, hogy törvénytervezet szövege megmaradt s a december 8-adi ülést véget ért.

KÖNYVISMERTETÉS.

Kezdetben.

Egy könyv a könyvek könyvéből. Gyakorlati biblia-magyarázatok. Irta dr. Kecskeméthy István, kolozsvári theologiai tanár. Ára 4 korona. Kolozsvár. Kiadja Gombos Ferenc könyvnyomdája. 1905. 80 1—156 lap.

Hazai protestáns egyházi beszéd-irodalmunknak újabb művelési ága: a gyakorlati bibliamagyarázat-írás, még mindig igen gyéren művelt mező, dacára annak, hogy a vasárnap délutáni templomi órákon, — a különben is idejét múlta káté-magyarázás és az u. n. könnyebb lélekzetű délutáni prédikációk helyét, Egyházi Törvényeink kötelező rendelkezése folytán, — ma már a legtöbb helyen a biblia-magyarázat foglalta el és fogja elfoglalni mindenütt, az egységes liturgiai tervezet életbelépte után, református istenitiszteleti rendtartásunkban; amikor tehát bővebb termelést is szívesen látnának s használnának fel lelkészeink. És méltán különös jelenségnek tűnhetik fel, hogy míg a szorosabb értelemben vett predikáció-írás terén, hol immár meglehetősen gazdag gyűjteménye áll rendelkezésünkre az értékes és kevésbé értékes műveknek, írónk közül régiek és újak, évről-évre nagyobb számmal lépnek sorompóba: addig a biblia-magyarázat terén, a nyilván érezhető szükséglet mellett is, immár egy negyedszázad óta újjainkon is megszámlálhatjuk a munkásokat. Önálló művekkel e téren idáig — tudtommal, — csak Garzó, Barakonyi, Gödöllei, Fülöp és Sz. Kiss Károly szerepelnek; folyóiratokban, füzetes vállalatokban még egynehányan. E rövid névsorból is látható, hogy mily nagy terület áll még kiaknázatlanul az Élet tudományának roppant mezején és hogy a nagy aratáshoz mennyi arató kellene még! ? Epenazért örömmel jegyezzük fel minden újonnan érkező munkás nevét; örömmel üdvözljük dr. Kecskeméthy Istvánt is, kitől, mint a kolozsvári theol. fakultás tudós professorától, ki már hivatásánál fogva is sok másoknál közelebb áll a tudományok titkainak szentek-szentjéhez; az előnyösen ismert, kiforrt tehetségű, lelkes írótól már a priori is okunk és jogunk van valami jobbat, valami nagyobbbat remélni. És e reménységünkben, munkája elolvasása után, nem is csalatkozunk meg.

Kecskeméthy könyvének címe: „*Kezdetben*.” Így magában gondolva szokatlan; de a tartalom szerint nagyon helyes és találó cím, mert magyarázatai csakugyan a világ teremtésének és a kezdődő emberiségnek a történetével foglalkoznak a biblia előadása nyomán; és amennyiben a Mózes I. könyvének mind az I. fejezetét felöleli e mű: méltán írhatta fel szerző arra folytatólágosan: „Egy könyv a könyvek könyvéből.” Tartalmaz 48 biblia-magyarázatot a következő címek alatt: 1. A teremtés. 2. A paradicsom. 3. Az elveszett paradicsom. 4. Kain és Ábel. 5. Az emberek fiai és az Isten fiai. 6. Az Isten bánata. 7. Az özönvíz. 8. A kegyelem munkája. 9. A nemzetek családfája. 10. Nyelvek és vallások. 11. Ábrám hivatása. 12. Ábrám osztályrésze. 13. Melkhisédek. 14. A hívők ósátyja. 15. Hágár. 16. Az ó-szövetség. 17. Igazak sátorai Gonoszok háza. 18. Abimélek. 19. Izsák és Izráel. 20. A nagy áldozat. 21. Sára halála. 22. Izsák házassága. 23. Ábrahám halála és nemzetsége. 24. Izsák. 25. Izsák megáldja fiait. 26. A földről az égig. 27. Jákób házassága. 28. Jákób meggazdagszik. 29. Jákób menekül Háránból. 30. A nagy harc. 31. Jákób Ézsauval szemben. 32. Dina. 33. Hazafelé. 34. Izsák halála

és nemzetsége. 35. József álmái. 36. Juda és Támár. 37. Férfi-jellem. 38. Részvételjes szív. 39. A Faraó álmái. 40. József bátyjai Egyiptomban. 41. Benjámin Egyiptomban. 42. Az utolsó próba. 43. A kibékülés. 44. Izráel Egyiptomba megy. 45. Izráel Egyiptomban. 46. Jákób készül a halálra. 47. Jákób áldása és halála. 48. Jákób temetése. József halála. És végül Függelék: Jákób áldása szószerinti fordításban. Szóval a Mózes I. könyve egészen.

Bátran állíthatjuk, hogy a Bibliának egy könyvét sem ismeri annyira közönségünk, mint a Mózes I. könyvét, mert hiszen már gyermekkorában ebből merítette első vallási ismereteit. És épen ezen a körülményen fordul meg a Kecskeméthy könyvének sorsa, mert ismerős történeteket kell tudnia tárgyalni érdekesen, figyelmet keltően, igazságokat keresnie és leszűrnie százszor meg százszor hallott dolgokból, melyekre nézve csaknem mindenik hallgatónak meg van már a maga olyan-amilyen ítélete. Nos hát, Kecskeméthy tud szépen, okosan, érdekesen beszélni régi dolgokról, kézenfekvő igazságokat feltárni új alakban. Időznem lehetne erre akármelyik darabját könyvének, mert mindenik osztozik egymás jótulajdonában. Tehát „ex uno omnes.“ Ott van pl. a 3. számú magyarázat. A bűnesetet tárgyalja ez, mely tudvalevőleg egyike a legismertebb bibliai történeteknek. Ő ebben sikerült inventioval „Az elveszett Paradicsom“-ot állítja elénk, melynél fogva az ember az isteni élet emelkedett, tiszta légköréből, az Istennel való boldog élet közösségéből, a bűnnek alacsony, szennyes életvilágába süllyedt le. S teszi ezt annyi lélektani igazsággal, a kigyó alakjában megszemélyesített bűn hazug, de következetes csábításainak; a bűn útjára tévedt ember fokozatos süllyedésének oly élénk leírásával; Isten atyai gondoskodásának az elesett ember iránt, még ebben a szánandó állapotában is felismerhető jeleivel, miszerint lehetetlen az olvasó vagy hallgató lelkében csak egy pillanatra is megcsappanni a figyelemnek s fel nem támadni a vágyak arranézve, hogy az elveszett paradicsom helyén a Jézus Krisztus által felállított Istenországába kíváncsozzék.

Tárgyalása szigorúan szövegszerű, logikusan tervelt és analitikusan haladó. A jó biblia-magyarázat legfőbb kellékei ezek: hogy a szónok egyfelől ne kalandozzék idegen téren azért, hogy legyen mit beszélnie az ott látottakról; másfelől, hogy a szövegből, mikor magyaráz, mindig valami erkölcsi igazság jöjjön ki végcél gyanánt. Az erkölcsi igazságot már rendszerint a tárgyalás menetén levonja dr. Kecskeméthy, azonkívül mint tanúságot, *resumé* gyanánt, buzdításul foglalja össze beszéde végén. Ezek a berekesztések aztán mint klasszikus tömörséggel szerkesztett felhívások, könnyen megőrizhetők és keresetlen egyszerűségükkel, de egyszersmind az igazság parancsoló erejével bizonyára reá is nyomakodnak a lelkekre. Megérdemlik ezek, hogy egy párt idézzünk közülök, már csak azért is hogy e könyv erőteljes, magyaros nyelvezete, emelkedett gondolatmenete és szép stylusa szemlélhető legyen.

Az első magyarázatot (A teremtés) így végzi: „Ime a hatalmas kezdet, ime a felséges vég! Ha arra visszatekintünk, össze kell roskadnunk a Teremtő hatalmának súlya alatt; ha erre előrenézünk: össze kell roskadnunk gyarlóságunk súlya alatt. De ha arra függesztjük szemeinket, aki a kezdet és vég, akkor lehetetlen nem ujjongni örömünkben, mert látjuk, hogy az a hatalmas kéz, mely e roppant világokat teremtetten, ma is folyton ott működik a nagy mindenségben, itt munkálkodik ebben a mi kicsiny, töredékesen

szívünkben, és aki feltétlenül reá bízta magát, azt ellenállhatatlan erővel viszi a cél felé.

Fügesszétek reá szemeiteket! Emeljétek hozzá szíveteket! Az övéi vagytok a teremtés jogán: adjátok át neki magatokat! Amen.“

Vagy egy másik: „A paradicsom már eltűnt a földről, de a családi élet még megmaradt belőle; vajjon paradicsom-e az ma? Több szétdúlt házasság talán még sohasem volt, mint napjainkban, sem több családtalan ember. Sokan félnek a családalapítástól. Pedig, ha a paradicsomban is csak ez tette teljessé a boldogságot; hát még ma, a kínos küzdelmek és hiú fáradság világában? Kedves, tiszta kis hajlékban, istenfélő férj és feleség hívó gondjai által körülvett gyermekereg eleven zajában, ott, ott még ma is az elveszett paradicsom boldogságának édes visszhangja cseng. Oh áldj meg Uram minden családot ilyen boldogsággal! Amen.“

És még egyet. „A régiek a Noé bárkájával szerették az anyaszentegyházat példázni. Amint az özönvíz mindenkit megölt, csak azokat nem, akik Noéval benne voltak a bárkában; úgy a bűn is mindenkit elkárhoztat, csak azokat nem, akik Krisztussal benne vannak az anyaszentegyházban. Te benne vagy-e? Az anyakönyvbe tudom, hogy be vagy írva; de az életnek könyvébe? A Krisztus karjai kívánnak tárva, siessünk hozzá, ő biztos oltalom!“

Előnyére írom a dr. Kecskeméthy könyvének azt is, hogy magyarázatait nem epizódszerű jelenségekre alapítja, hanem egész fejezetet vesz fel magyarázatul, minél fogva a bibliaolvasást nagymértékben elősegíti.

Mindezeket összevéve, a dr. Kecskeméthy könyvét nagy nyereségnek tartom egyházi irodalmunkra és kész szívvel jegyeztem fel a nálam levő példányra a hirhedt dicső mondatot: „*Magna voluptate perlegi!*“ nemcsak, hanem hallgatóimnál is ugyanezt a gyönyörűséget észleltem, — mert én már használom e könyvet. Lelkészársaimnak is a leghathatósabban ajánlom.

Szalóczy Pál.

Mondd meg, mekkora a szereteted és megmondom majd, mennyire élsz Istennel, mennyire látod az Istent. Mondd meg, mekkora a szereteted és megmondom, mennyire jutottál be a mennyek országába.

R. W. Frine.

Durvaságot szelidséggel, gonosztságot jósággal fogadjunk. Szelidséggel felelj ellenségednek. A békének ellenszegülni vétek!

Persa bölcs.

Ha valaki durván megbánt bennünket, zúgolódás nélkül fogadjuk szeretetünk védelmébe, minél több gonoszság ered tőle, annál több szeretetben részesítsük.

Buddhista bölcs.

A rosszat jóval viszonzozd; gyűlölet soha sem szüntet meg gyűlöletet, hanem csak szeretet!

Hindu bölcs.

Példával és ne szabályokkal, életünkkel és ne tanokkal, cselekedetünkkel és ne okoskodással igyekezzünk másokat meggyőzni. Eljűk az igaz életet, ahelyett, hogy tantételekkel bizonyítsuk, hogy kell élni!

R. W. Frine.

A bölcs jótéteménnyel bosszúlja meg a sértést.

Khínai bölcs.

IRODALOM.

* **A nőkérdés egyháztársadalmi szempontból.** Irta és a Sárospataki Ref. Nőegylet szept. 26-iki. 5-ik nyilvános ünnepélyén felolvasta *Harsányi István* főgimn. vallástanár. A Sárospataki Ref. Nőegylet kiadványainak V-ik füzeté. Sárospatak 1905. Ára 20 fillér. — E füzet tartalmáról lapunk 14-ik számában a nőegylet ünnepélyéről szóló tudósításunkban már megemlékeztünk. Kapható Buza János nőegyleti titkárnál. Ára portóval együtt 23 fillér.

* **Jézus példázatai.** Irta *Raffay Sándor* pozsonyi theol. tanár. A Magy. Prot. Irod. Társaság kiadványa. A Házi Kincstár VI-ik kötete. Bpest. 1905. Ára 2 kor. Szerző Jézus példázatait 3 csoportba osztva tárgyalja. I. Az Isten országának alapvetéséről szóló példázatok közé sorozza a magvetésről, a konkolyról, a vetés felnövéseéről, a mustármagról, a kovásról, a rejtett kincséről, a drága gyöngyről s a hálóról szóló példázatok. II. Az Isten országának szelleméről szóló példázatok között tárgyalja az elveszett juhról, az elveszett drahmáról, a megtérő bűnös fogadásáról, az adósról, a könyörülő samaritánusról, a kérő barátáról, az apáról és fiuról, az özvegyről és a bíróról, a farizeusról és a vámszedőről, az oktan gazdagról, a sáfárról, a gazdagról és a Lázárról s a meddő fügefáról szóló példázatok. III. Az Isten országának teljességéről szólnak a napszámosok, a két fiu, a vincellérek, a királyi lakoma, a tíz szűz, a talentumok s a minák c. példázatok. Összesen 24 példázat. — Raffay könyve könnyen érthető, népszerű modorban van írva. A példázatok helyes exegetikai érzékkel s a gyakorlati életre való alkalmazással magyarázza. Igen értékes olvasmány a bibliás emberek számára is. Egyes példázatoknak a közhasználatban ismert címét azonban helyesebb lett volna meghagyni. E becses művet szívesen ajánljuk olvasóink és az ifjúsági könyvtárak figyelmébe.

* **Dr. Luther Márton művei.** II. kötet. Pozsony 1905. Sajtó alá rendezte *dr. Masznyik Endre*. — Kiadja a Luther-Társaság. A kötet tartalma: 1. A német nemzet keresztyén nemességéhez. 2. Az egyház babyloni fogságáról. 3. Az új Eck-féle bullákról és hazugságokról. 4. Az Antikrisztus bullája ellen. 5. Levél X. Leo pápához. 6. A keresztyén ember szabadságáról. 7. Megújított és megismételt felebbezés a pápától a zsinathoz. 8. A pápa és hívei könyveinek elégetéséről. 9. A lipcei baknak. A lipcei bak feleletére. 10. A gyónók kioktatása. 11. A wormsi tárgyalások. 12. Jegyzetek. A mű ára füzve 6 korona; díszes kötetben 8 korona 50 fillér. E kötet második gyümölcstermése azon nagyszabású vállalatnak, amelyet a reformáció közlő négy százados fordulójának örömmünnepe és emlékeztetére a Luther-Társaság indított meg. Az első kötetben úgy áll előttünk Luther, mint a harcossal, aki egymásután szedegeti össze fegyverzetét, készülve a döntő viadalra; de azért még alkudozik, még egyezségekre hajlandó, ha azt becsülettel s a keresztyén ügy javára kötheti meg. — E második kötetben már ott áll a haremezőn s elszántan vívja hősi küzdelmét a sötétségnek hatalmasaival szemben. Ele-tének ez az időszaka, amely a lipcei vitatkozástól a wormsi birodalmi gyűlésig megvívott küzdelmeket öleli fel, a legemelőbb, legméltóságosabb, fordulataiban legizgatóbb, igazságában legragyogóbb. Luther soha sem volt igazságának fenséges tudatában és erejében oly fenséges nagy — mint ez időszakban.

Amit Wormsba utaztában mondott, hogy elmegy oda és ha annyi ördög várná ott, mint a zsindey a háztetőkon: csak reflexakkordja annak, amit eddig megselekedett. Szembeszállt a pokol összes felelmetes hatalmasaival — egymaga. Lesújtotta a szörnyű Góliátot az Ige parittyakövével, hogy ez rengve-robogva omlott össze a csapásra, amely őt homlokán találta. Az egyes iratokat, melyek a küzdelem élén-ken emelkedő fázisait jelentik, *dr. Masznyik Endre* fordította le az első kötetnél is tanúsított erővel és elevevességgel. Az ez iratok létrejöttét és sorsát megvilágító leveleket e kötetben *Márton Jenő* pozsonyi ev. lyceumi tanár ültette át magyar nyelvünkre, hasonló sikerrel. A mű nyomása és kiállítása teljesen azonos az első kötetével s minthogy e kötet terjedelmesebb mint az első, határozottan olesónak mondható. Megrendelhető *Kovács Sándor* theol. akad. tanárnál Pozsonyban, esetleg könyvárús útján. Az első kötet is ugyanez áron még mindig kapható.

* **Lic. Dr. Gottwald Karo:** *Johan Salomo Semler in seiner Bedeutung für die Theologie, mit besonderer Berücksichtigung seines Streites mit G. E. Lessing.* Berlin, C. A. Schwetschke, 1905. — 116 lap. Ára 3 marka. — Semler (1725—1791.) hallei theol. tanár jelentékeny alakja a XVIII. századi prot. theologianak; ő indította meg annak azt a fejlődési időszakát, amelyben az a szószoros értelmében tudományra emelkedett. Minthogy működése, jelentősége eddig nem talált a német prot. theologiai irodalomban kellő méltatásra, a *Schwarz Károly-alapítvány* kezelő bizottsága pályázatot hirdetett erre a feladatra s a beérkezett jeles munkák közül többet díjazott. Karo fontcímzett műve szintén ezek közé tartozik. Hősenek pályafutását — életviszonyait, irodalmi működését — teljesen mellőzve, egyenesen áttér Semler theol. felfogásának ismertetésére, amint az fontosabb theol. műveiből kitér, mindenütt nagy figyelmet fordítva a korviszonyokra, az uralkodó theologiai és philosophiai gondolkodás feltüntetésére. Előbb általánosságban jellemzi Semlert s a pietismushoz és a felvilágosodáshoz való viszonyát, a vallás és az egyház, az iskola és a kutatási szabadság kérdésében elfoglalt álláspontját, — azután sorra veszi főbb tételait, amelyeket a bibliai kritika, hermeneutika és exegesis, egyháztörténet, dogmatörténet és dogmatika sarkalatos kérdéseiben vallott, végül ismerteti Lessing-hez való viszonyát, akit merész kritikai felfogásáért s főként a „Wolfenbütteli Töredék” közrebocsátásáért 1779-ben „Beantwortung der Frangmente eines Ungenannten” című művében, persze elégtelen fegyverekkel, erősen megtámadott. Lessing válaszolni akart e támadásra s e válasz, egyes fenmaradt töredékekből ítélve, éppoly lesújtó lett volna Semlerre, mint a Göze lelkész ellen intézett műve volt, de közbejött betegeskedése, majd halála megakadályozta annak részletes kidolgozásában. A mű utolsó része nagyon érdekes párhuzam Lessing és Semler közt. Míg Lessing kora gondolkodásának élén áll, Semler inkább csak öntudatlan eszköze volt azon ösztönöknek, amelyek korát mozgatták; Lessing merész lendülettel új eszméket dobált a világba, Semler csak a fáradsággal dolgozó gyűjtő, aki végnélküli ással, kapálással hordta össze az anyagot, amelyből utána a theologusok új épületet emeltek. De ez nem kisebbíti érdemeit. A mi utána a tudományos theologia terén történt, az nem egyéb, mint folytatása annak a műnek, amelyhez Semler tette le a szilárd alapot és hordta össze az építési anyagot. Működésének vezető elve

az igazságszeretet. Főérdeme a szentírásról és az inspirációról közkeletű képzetek kritikája, a biblia és az Isten ígéje közt tett megkülönböztetése, ami által a szentírásról eddig uralkodott *dogmatikai felfogás* helyébe annak *történeti felfogását* tette s ezzel kapcsolatban írásmagyarázata, amely kiváló súlyt fektet a szent iratok *történeti* értelmezésére. A francia szabadgondolkodók nihilistikus kritikájával szemben Semler a bibliai kritikát komoly, tudományos irányba terelte, amely a szabadságra való törekvése mellett az alaphoz való hűséget is megőrizte. Így lett ő az újabb prot. theologia megalapítóinak egyike; az ő „magánvallása“, a vallás és theologia közt tett megkülönböztetése tette lehetővé Schleiermachert, az ő kritikai előmunkája Baurt. Mint ily alapvető, méltán megérdemli tiszteletünket. Az alapos, világos nyelven írt fejtegetést a bibliai tudományok minden barátja haszonnal forgathatja.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS. A félév végén tisztelettel kérjük azon t. olvasóinkat, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, hogy e félévre és esetleg az 1906-ik évre szóló előfizetési díjaikat a lapunk múlt számához mellékelve postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. Azon t. olvasóinkat pedig, akik egy negyedévre fizettek elő, arra kérjük, hogy előfizetésüket megújítani szíveskedjenek.

Mélyen tisztelt olvasóinknak és munkatársainknak szívből kívánunk boldog karácsonyi ünnepeket!

— **Hol és mikor ünnepelték az első karácsonyi ünnepet?** Jézus születésének emlékünnepéül az első karácsony ünnepet *Rómában ünnepelték 354. december 25-én.* A keresztyének eleinte gondolni sem akartak arra, hogy a Jézus születésnapját megünnepeljék, mert a születésnap megünnepelése pogány szokás volt. Pogány szokást pedig az egyházban nem akartak meghonosítani. A pogányok ugyanis az istenek születésnapját mindig nagy fénnel ünnepelték meg. A római püspök 353. január 6 án még az epiphániát és a születési ünnepet együtt ünnepelte. Csak a következő évben kezdődött a karácsony megünnepelése. Először nyugaton, majd keleten terjedt el a Jézus születésnapjának megünnepelése. Konstantinápolyban 379-től, Antióchiában 388-tól. Egyiptomban 400 körül kezdték megünnepelni a karácsonyt. Az V-ik század kezdetén már a legtöbb egyházban divatban volt; az V-ik század közepén már Jeruzsálemben is ünnepelték. — Az adventet előkészületül a karácsonyra, már 500. körül megünnepelték 4, 5, 6 vasárnapon. A középkor kezdetén aztán 4 vasárnapban állapodtak meg.

— **A főiskolai ifjúsági zeneegylet** dec. 16-iki úgy erkölcsileg, mint anyagilag szépen sikerült hangversenyét a főiskolai ifjúsági zenekar nyitotta meg egy „Nyitány“ pompásan sikerült előadásával, amely után *Novák Sándor* főgimn. tanár olvasta fel „A csók“ c. szellemesen megírt poetikus munkáját. Az élénk tet-

szést keltő felolvasást a reform. nőegyleti vegyeskar szereplése követte. Egy népdalegyveleget adott elő, amelynek szövegét *Veress Ferenc* tanítóképezdei, zenéjét pedig *H. Bathó János* főiskolai ének- és zenetanár írta. A precíz, összevágó előadás nagy sikert aratott. A nőegyleti vegyeskar, amely fennállása óta szerepléseivel sikert sikerre halmoz, babért babér után arat, méltán megérdemelte, hogy újra hallani óhajtotta a közönség. A tapsvihár után a „Hunnia-keringőt“ játszotta az ifjúsági zenekar nagy gyakorlottságra valló ügyességgel. Ezt követte *Horkay Lajos* theologiai ifjú vígírányú szavalata. A „Keresem a mamát“ c. monológot adta elő szép szavalásbeli tehetségről tanuskodó rutinnal, úgy, hogy a közönségnek engedve, még egy monológot is (A krakéler) kellett elszavalnia. Erre a főiskolai énekkar egy „Kuruc egyveleget“ adott elő nagy hatást aratva. Nagyon tetszett újszerű voltánál és kedves tartalmánál fogva a „Háztűznéző“ c. tréfás páros jelenet is, amelyet *Hideghkővy Erzsike* és ifjú *Novák Lajos* theol. ifjú adtak elő meglepő ügyességgel, szépen csengő dalokban, élénk figyelem és általános tetszés között. A szerfelett kedves előadást *Hideghkővy Margitka* művészi zongorajátéka kísérte. A fényesen sikerült hangversenyt, amelyet az ifjúsági zenekar szereplése zárt be, előadván egy indulót szabatosan, temperamentumosan, — reggelig tartó tánc követte.

— **Előadás és díszgyűlés.** Az áll. tanítóképezdében f. hó 17-én délután érdekes előadást tartott Wentzel József, az ungvári siketnéma-intézet igazgatója, a siketnémák oktatásának fontosságáról s ez oktatás kiváló eredményeiről, melynek folytán a siketnéma gyermekek — akik ily oktatás nélkül rettenetesen korlátolt szellemi állapotban maradnak s csak nyügei a társadalomnak — a 8 évi tanfolyamon teljesen megtanulnak beszélni, elvégzik az elemi iskola 6 osztályát s leányok, fiúk egyaránt ipari kiképzésben is részesülnek. Hazánkban mintegy 20000 siketnéma van s ennek alig 10–15%-ja részesül oktatásban; Zemplén-megyében 100-nál több siketnéma közül 4 részesül oktatásban. Utána Orbók Adolf tanár 2 intézeti kis-leánynyal azonnal gyakorlatilag is bemutatta az oktatás módszerét s a szép közönség nem győzött eléggé gyönyörködni az elért kiváló eredményben, melynek kivívásában a szakképzettség mellett a szeretet és a türelem a főtenyező. — Az előadás után vette kezdetét az ifj. önképzőkör nyilvános díszgyűlése, amely ezúttal a magyar irodalom halhatatlan alakjai közül a *Tompa Mihály* szelleme előtt mutatta be hódolatát s kizárólag reávonatkozó pontokból volt összeállítva. A zene- és énekkar Tompa-dalokat adott elő (Hodossy Béla int. igazgató s Kovács Dezső int. tanár átiratában), a szavalók Tompa-költeményeket szavaltak (Új Simeon, Az özvegy és fiai), a felolvasás (Nyitray Károly IV. éves növendéktől) Tompa Mihály életével és költészetével foglalkozott, melegen, gondos forrástanulmány alapján. Az ily előadások, amellelt, hogy az ifjúság nemes ízléséről és szellemi fogékonyságáról tesznek jóleső bizonyosságot, a hallgatóságra sem tévesztik el fölemelő hatásukat. A vezetőket és előadókat a közönség méltó elismerésben részesítette.

— **Mit mond X. Pius pápa a protestantizmusról?** A pápa egy katekismusban, amelyet maga adott ki, a protestantizmust „nagy eretnokségnek“ nevezi, amelyet Luther és Kálvin idéztek elő és terjesztettek el. Szerinte a protestantizmus, vagyis a reformált vallás, amint azt alapítói nevezik, a *summája az összes eretnokségeknek, amelyek előtte voltak, utána keletkeztek és a*

jövőben keletkezni fognak, hogy a lelkeket meggyilkolják. „Abban a harcban, amely fegyverszünet nélkül XX. század óta tart, nem szűnt meg a katolikus egyház, az igazságnak szent javát, amelyet Isten reábizott, védelmezni és a hívőket az eretnek tanok ezen mérge ellen megoltalmazni. A protestantizmus minden eretnekséget magába vesz és a lázadás minden formájában fellép a szent katolikus egyház ellen. A protestáns szellem, vagyis a határtalan szabadság szelleme és tiltakozás minden tekintély ellen, nem szűnik meg terjeszkedni és sokan vannak, akik a hiú és a kevély tudománytól felfuvalkodva, vagy becsvágy és önzés által vezettetve, nem szégyeltek olyan theóriákat felállítani és terjeszteni, amelyek a hitet, az erkölcsöt és minden isteni és emberi tekintélyt lerombolnak!”

Egységes középiskola. A vallás- és közoktatásügyi minisztériumban elkészült az egységes jogositású középiskola tanterve s ennek megvitatására a miniszter közelebb egy szaktanácskozmányt szándékozik összehívni, amelyre a meghívókat már szétküldötte. A tervezet szerint (hogy lesz-e belőle valamikor törvény, annak a jó Isten a megmondhatója!) ezentúl nem lenne gimnázium és reáliskola, hanem helyükbe az egységes középiskola lépne — *középiskola* elnevezéssel, — amelynek érettségi bizonyítványa általában minden főiskolára jogositana. A 4. alsó osztály minden középiskolánál teljesen egyforma berendezésű lenne, a bifurkáció az V-ik osztállyal kezdődne. Minden tanulóra nézve kötelező tantárgyak a középiskolában: a hit- és erkölcstan, magyar nyelv és irodalom, latin nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom. Magyarország történelme, világtörténelem, földrajz, természetrajz, mennyiségtan, természettan, szabadkézirajz, bölcsészeti előtan, torna. E rendes tárgyakon kívül az ország minden középiskolája a felső 4 osztályban a vagylagosan kötelező rendes tárgyak közül legalább *kettőt* tartozik tanítani. Ezek: görög nyelv és irodalom, francia nyelv és irodalom, angol nyelv és irodalom, olasz nyelv és irodalom, ábrázoló geometria, kémia. Minden tanuló a saját középiskolájában tanított, vagylagosan kötelező rendes tantárgyak közül *egy*et választ; ez utóbbi nem tárgya az éretts. vizsgálatnak. A heti óraszám a 4. alsó osztályban legfeljebb 26. a 4. felső osztályban 28. lehet; a rendkívüli tárgyak heti órászáma egy-egy osztályban 4-nél több nem lehet. E tervezet, mint látszik, a *latin nyelv* tanítását minden középiskolára kiterjeszti. Ellenben a francia nyelv tanítását ezentúl fakultatívvá teszi. A tervezet bő anyagot nyújt a minden oldalú megvitatásra.

— **A separatiós törvény** következtében az állam és egyház hivatalos összeköttetése Franciaországban megszakadt. Ez abban is nyilvánul, hogy új év első napján az egyház nem fogja magát Loubet elnöknel képviseltetni. Egyébiránt Loubet elnököt, mint egy kath. labban olvassuk, — a saint-giovanni káptalan megfosztotta a káptalan bazilikánál viselt tiszteletbeli kanonoki méltóságától és címétől, mert a separatiós törvényt aláírta. Loubet elnököt erről jegyzékben értesítették, aki bizonyára csendes megnyugvással fogadja az egyház haragjának ezen első megnyilatkozását.

— **Előfizetési felhívás.** A közelmúltban az a hír szárnyalt a világsajtón át, hogy egy ausztráliai angol keresztyén püspök a Szentírásból és az északokból gyűjtött érvek alapján azt hirdeti és bizonyítja, miszerint *Jézus Krisztus a mai korban vissza fog térni.* Jóllehet, az angolok részéről megszoktuk a rajongás-szülte képzeteket: mindazáltal a Krisztus visszajövetele,

melyre a keresztyén világ csaknem 2000 év óta vár, vagy legalább várnia kellene, oly nagyfontosságú kérdés, hogy érdemes vele minden — hívő vagy hitetlen — keresztyénnek foglalkozni. Azért időszerűnek látom a Jézus isteni voltával s az ember jövő életével szorosban egybefüggő, de a modern kor által az érzékiség hullámaiba temetett kérdést — fölszínre hozni s bele-gvarló tehetségemhez mérten, új életet önteni. E célból „Krisztus visszajövetele” címen egy munkát szándékozom kiadni, mely ugyancsak bibliai és lélektani bizonyítékok felhasználásával azt igyekszik kimutatni, hogy a hit és józan okosság szerint várható-e és milyen alakban a Krisztus visszatérése. A mű kiváltképpen a Krisztus istenségében kételkedők s a tudás fényétől elvakult hitetlenek meggyőzésére szolgál segédeszközzül. Három főrészben tíz fejezetre oszlik s 12—14 nyomtatott ívre terjed. Tartalma a következő: Bevezetés. I. Rész. Jóslatok az Újtestamentumban a Krisztus visszajövetele felől. 1. Fejezet. Jóslatok a Kr. visszajöveteléről. 2. Fejezet. Jóslatok a Szentlélek megtestesüléséről. 3. Fejezet. Krisztus visszajövetele vagy a Szentlélek megtestesülése. II. Rész. -testamentomi jóslatok a Messiás felől. 4. Fejezet. Történelmi könyvek jósatai. 5. Fejezet. Költői könyvek jósatai. 6. Fejezet. Próféta könyvek jósatai. III. Rész. A megtestesülés. 7. Fejezet. A világosság ébredése. 8. Fejezet. A világosság támadása a sötétség ellen. 9. Fejezet. A sötétség támadása a világosság ellen. 10. Fejezet. A világosság győzelme. Befejezés. A munka előfizetési ára fűzve 3 kor., csinos kötésben 3'80 korona. (Bolti ára 4. illetve 4'80 korona leendő.) Az előfizetőknek 1906. január hó végén — az előfizetési díj beküldése esetén bérmentve, anélkül utóvéttel — küldetik szét. Ez alkalommal megrendelhető ugyancsak kedvezményesen „János evangéliomának magyarázata” c. angolból átdolgozott munkám mindkét kötete 3—3 koronáért. (Bolti ára 4—4 korona.) E könyv alkalmas bevezetés a kiadandó műhöz. Az érdeklődők szíveskedjenek a megrendelést alulírt szerzőnél január hó végéig eszközölni Diósvizsló (postahely) Baranya m. 1905. dec. hó. *Lukácsy Imre* ref. lelkész.

— **Gyászhir.** Lapunk zártakor értesülünk, hogy *Mikuleczky István*, a miskolci ref. egyháznak sok éven át volt lelkes főgondnoka és az alsóborsodi egyházmegye tanácsbírája f. hó 19-én hosszas betegség után, 62 éves korában elhunyt s 21-én közrészvét mellett eltemettetett. Áldott legyen a kiváló, hű munkás egyháztag emlékezete!

— **Az unitáriusok budapesti Dávid Ferenc Egyletének** nov. 26-iki, dec. 3-iki és 10-iki felolvasó-ünnepélyén *dr. Boros György* theol. tanár tartott előadásokat a bibliáról. Az első előadás tárgya volt: A magyar biblia a XVI—XIX. századokban; a második: Az újtestamentom; a harmadik pedig: A három első evangéliom tanítása Jézusról. Az ünnepélyeken voltak szavatelok és szerepelt a papnövendékek énekkara. — Nov. 18-án az egylet Dávid Ferenc emlékének szentelte felolvasó ülését, amelyen *Csifó Salamon* lelkész és tanár méltatta a szabadelvű reformátor működését.

— **Amerika** két protestáns egyházának legfőbb testületei által kiküldött képviselői gyűlést tartottak nemrégben New-Yorkban. A gyűlés célja az volt, hogy egységet teremtsen a különböző prot. felekezetek között. Az egyesülés — mint az „Amerikai Magyar Reformátusok Lapja” írja, — létre is jött. Az egyes felekezetek képviselői minden 4-ik évben fognak gyűlést

tartani. Minden felekezet jogosítva lesz 4 képviselőt küldeni s ezenkívül minden 5000 egyháztag után küldhet 1—1 képviselőt. Ez a nagy bizottság azonban csak tanácsadói joggal bír s nem szólhat bele egyik felekezet önkormányzati jogaiba sem. A cél együttes működés a társadalmi és erkölcsi kérdésekben; tanácsadás a lelki élet terén s a testvéri szeretet ápolása. Az egyesületnek van egy végrehajtó-bizottsága, amely gyűléstől-gyűlésig vezeti az ügyeket. Eddigél 30 felekezet vesz részt az egyesületben, de valószínű, hogy a többiek is belépnek. Az egyesület neve: „Az Amerikában levő krisztusi egyházak nagy szövetsége.” A szövetség működése elé méltán tekinthet az egész keresztény világ a legnagyobb érdeklődéssel.

Igazi független újság, mint a közelmúlt napok eseményei is igazolták, a *Pesti Hírlap*. A szocialisták terrorizmusa, a sajtószabadság ellen intézett támadása sem félemlítette meg, amint nem ijedt meg soha semmi hatalomtól, hanem hirdette és hirdeti a meggyőződése szerint való igazságot, küzdött és küzd folyton a szabad véleménynyilvánításért. Liberális és demokratikus elveket vallott immár 27 éven át, liberális és demokratikus irányban fog haladni ezentúl is, az elvek diadaláig. És ebben bizonyára támogatja a nagy magyar olvasóközönség, melynek így a szíve szerint tud beszélni. Magyarország legkedveltebb s legelterjedtebb lapja azzal hálálja meg a nagy pártolást, hogy ugyanazon árért sokkal nagyobb lapot ad, több olvasni valót nyújt mint más újságok s minden előfizető díjtalanul kap — karácsonyi ajándékul — egy diszes kiállítású nagy képes naptárt. Ez a naptár az 1906. évre már megjelent s minden újonnan belépő előfizető is megkapja, ha negyedévre egyszerre küldi be a 7 korona előfizetést. A *Pesti Hírlap* naptárában ugyanazon jeles írók írtak, akik a lap kedvelt munkatársai. Van a *Pesti Hírlapnak* divatlap-melléklete is, melyet féláron rendelhetnek meg a lap előfizetői. Ez a *Divat-Salon*. A *Pesti Hírlap* a kiadóhivatalnál (Budapest, Váci-körút 78.) megrendelhető, egy óra 2 kor. 40 fill. és negyedévre 7 korona előfizetési áron, mely legcélszerűbben postautalványon küldhető. A *Pesti Hírlap* és *Divat-Salon* együtt (*Pesti Hírlap nagy képes naptárával*) negyedévre 9 korona. Jó lélekkel ajánlhatjuk t. olvasóközönségünk figyelmébe. *Kiváló tisztelettel a „Pesti Hírlap” kiadóhivatala.*

A politikai helyzet szenzációs hírei mellett nem kisebb szenzációt kelt az a díszmű, mely most jelent meg a könyvpiacra és ami még csodálatosabb, ezt a díszművet ingyen szerezheti meg magának akármely. Az „Ország-Világ”, hazánknak ez a legszebb, legértelmesebb képes hetilapja, már évek óta minden év karácsonyán egy-egy gyönyörű „Almanach”-al ajándékozza meg előfizetőit és az elmúlt év leggyönyörűbb irodalmi terméke volt az az Almanach, amelyet az „Ország-Világ” 25 éves fennállásának jubileuma alkalmából juttatott ingyen ajándékul előfizetőinek. Az „Ország-Világ” most is méltó maradt önmagához. Az az Almanach, melyet most karácsonykor ad minden előfizetőjének, annak is, aki most fizet elő nyolc koronával félévre az „Ország-Világ”-ra, — a legszebb, a leggyönyörűbb ami valaha a könyvpiacra megjelent. Ennek az ajándékkönyvnek fényes, pazar kiállításával semmiféle hazavagy külföldi mű nem vetekedhetik. De a tartalma is olyan, — a magyar íróvilág minden jelese, Mikszáth Kálmánnal és Herczeg Ferencel az élén van együtt a műben, — hogy az csak a két szerkesztőnek, dr. Várady Antalnak és dr. Falk Zsigmondnak válik dicsőségére. Nem ajánlhatunk tehát jobbat és hasznosabbat lapunk olvasóinak, minthogy fizessenek elő az „Ország-Világ”-ra, hazánk e legrégibb, legelterjedtebb, legszebb és legértelmesebb hetilapjára, mely ajándékul többet ad, mint amennyi a lapnak egész évi előfizetési ára. Az „Ország-Világ” előfizetési ára negyedévre 4 korona, félévre 8 korona, egész évre 16 korona s az előfizetési pénzek az „Ország-Világ” kiadóhivatala címére: Budapest, V., Hold-utca 7. szám alá küldendők.

TARTALOM: Szuhay Benedek: Karácsony ünnepén. — Harasányi István: Jézusról. — Szinyei Gerzson: A főiskolai nyomdáról. — Az ev. ref. zsinatról. — Szalóczy Pál: Könyvismertetés. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázatok. — Hirdetések.

Pályázat.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebelezett *damaki* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi javadalma az 583 korona 92 fillérnyi kongruával együtt 1600 korona s így negyedik osztályú.

A lelkészi állás 1907. tavaszán foglalható el; esetleg előbb is, ha a megválasztott lelkész az özvegygel a fizetésre nézve kiegyezik.

Pályázati kérvények 1906. jan. hó 24-ig ntiszt. Vadász Pál felsőborsodi esperes úrhoz (S.-Szentpéter) küldendők.

Miskolc, 1905. dec. 19.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Pályázat.

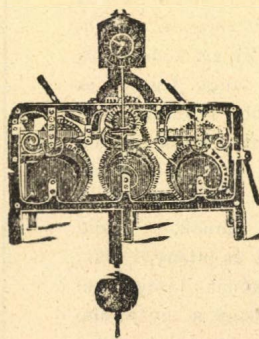
A felsőzempléni egyházmegyébe kebelezett *kis-és nagybári-i* ev. reform. egyház lelkészi állomására, melynek évi javadalma a 896 kor. 62 fillérnyi kongruával együtt 1600 korona s így negyedik osztályú.

Pályázati kérvények 1906. jan. hó 24-ig ntiszt. Hutka József esperes úrhoz (Bánóc) küldendők.

Miskolc, 1905. dec. 19.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

„ANTIDOL” a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvegcse ára 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: *Goldblatt Ferenc* gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Toronyórák

palota, városházi, gyári laktanya-órák berendezését legelőnyösebben eszközli

MAYER KÁROLY
utóda
Müller János

első magy. óragyár gőzberendezéssel.

BUDAPEST, Csömöri-út 50.

Képes árjegyzékek, költségjegyzékek ingyen.

==== Nárom szenzációs theologiai újdonság. =====

I. Apologetika. Irta **Erőss Lajos** debreceni ev. ref. theologiai tanár. I. rész Az Istenről. II. rész A világról. III. rész az emberről. IV. rész a vallásról. Hasonló nagyszabású munka a magyar theologiai irodalomban még nem jelent meg. Ára a 356 oldalra terjedő nagy 8-adrét alakú kötetnek csinos vászonkötésben 8 korona. **Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is.**

II. Egyházi beszédek. IV. kötet. Irta **Lévay Lajos** sárkeresztúri ev. ref. lelkész. — A népszerű szerző műveinek ez már IV. kötete, melyet bővebben ismertetni feleslegesnek tartjuk. Szerző munkái közkézen forognak és bátran állíthatjuk, hogy a gyakorlati szükségletnek megfelelőbb mű még nem jelent meg a könyvpiacra. A kötet tartalmaz 17 egyházi beszédet, függetlenül szertartási beszédeket és imákat, még pedig 1 keresztelelési, 1 egyházkelelési, 1 konfirmációt, 2 esketési és egy attérőhöz intézett beszédet, részben megfelelő imádságokkal együtt; négy halotti beszédet és végül egy emlékbeszédet Szász Károly püspök felett. Ára a 232 oldalra terjedő nagy 8-adrét alakú kötetnek csinos és erős vászonkötésben 6 kor. **Megszerezhető 1 koronás havi részletfizetésre is.**

III. Debreceni Lelkészi Tár (Gyakorlati ev. ref. Papi Lexikon) III. kötete. — Szerkesztő **S. Szabó József**, felszentelt lelkész, debreceni kollégiumi tanár. Ezen nagyszabású műnek immár III. kötete jelent meg. A szerkesztő a legnevesebb írói gárdának tagjaival állította össze, figyelembe véve az I. és II. kötetbe beérkezett észrevételeket úgy, hogy ezen kötet valóságos kincsesházja az egyházi beszédek gyűjteményének és hisszük, hogy ennek kiadásával szolgálatot tettünk a nagytiszteletű lelkészi karnak. Ára az 592 oldalra terjedő nagy 8-adrét kötetnek csinos és erős vászonkötésben **10 korona.** Az egész **12 kötetre** terjedő mű ára 120 korona.

Megrendelhető havi 2 koronás részletfizetésre is.
Az itt felsorolt 3 munka együtt egyszerre megrendelve megszerezhető két koronás kedvezményes havi részletfizetésre is.

Megrendelések küldendő

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR Debrecen.

Előbb László Albert és Társa protestáns irodalmi könyvkiadóhivatalában, Kössuth-utca 11-ik szám alatt.

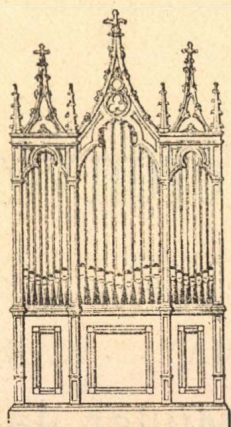
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél” és „Ferencz József lovagrenddel”, az 1904-ik évi veszprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jóságát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldetik.

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja”

című világra szóló munkára, miránt mindenki vallás különbség nélkül akár theológus vagy sem érdeklődik, megjelenik karácsonyra, ha az előfizetések idejekorán beérkeznek. A könyv boltiára leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.** A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forintot. — Az előfizetett összeg hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII, Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS LAPOK

A TISZÁNINNENI EV. REF. EGYHÁZKERÜLET ÉS A SÁROSPATAKI FŐISKOLA KÖZLÖNYE.

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

ELŐFIZETÉSI DIJ:		Főszerkesztő:	RADÁCSI GYÖRGY		HIRDETÉSEK DIJA:	
Egész évre	10 Kor.	Felelős szerkesztő és kiadó:	DR. ZSINDELY ISTVÁN	Társszerkesztő:	Egész oldal	16 Kor.
Félévre	5 "		DR. RÁCZ LAJOS		Fél "	10 "
		Főmunkatársak:	DR. FINKEY FERENC,	HARSÁNYI ISTVÁN	Negyed "	6 "
					Nyolcad "	3 "

Kun Bertalan püspök zsinatbezáró imája.

Áldásoknak Atyja, szent Isten, ki előtt kedves minden áldozat, mely szívből jő s kedves különösen az, melynek jó illatú füstje a közmunkásság s ennek terén híven végzett kötelesség oltáráról emelkedik hozzád. Örvend lelkünk benned, megtartó Atyánkban, Istenünkben, ki velünk együtt munkálkodván, megsegítettél arra kegyelmesen, hogy mi is ily oltárról emelhetjük hozzád szívünk háláját. Vedd kedvesen ezt hálás gyermekeidtől; hiszen Te voltál, ki világosságot gyújtottál elménkben, hogy lássuk azon ösvényeket, melyeken haladva biztosan célhoz juthatunk, válasszuk meg eszélyesen azon eszközöket, melyek erőnket növelik a munkában. Te gyújtottál buzgóságot, lelkesedést szívünkben, melyek által akaratumkat elhatároztad arra, hogy ne pihenjünk addig, míg munkánk sikerét nem látjuk és Téged ezért nem dicsőíthetünk. Vajha ezen buzgó igyekezetünkkel kiérdemelhetnénk volna atyai jóváhagyásodat, hogy nyugodt öntudattal térhetnénk vissza azokhoz, kiknek megbízottjai vagyunk. De bízunk atyai szeretettedben, mivel tudjuk, hogy Te előtted már magában is kedves a jóakarát és igyekezet és ami hiány, fogyatkozás van ezekben, Te azokat atyai szeretettel fedezed s jövőre utat mutatsz arra, hogy miként kelljen sikeresen építeni a Te szent országodat.

Légy azért jövőre is hű öre s gondviselője evangéliumi anyaszentegyházadnak; tartsd oltalmad alatt ennek intézményeit, egyes egyházait, gyülekezeteit, tanintézeteket, hogy legyenek ezek a jó erkölcsöknek, az elmét világosító, a szívet nemesítő tudományoknak plántaiskolái, az életbölcséségeknek, igaz hazaszeretnek terjesztői; állíts ezekben időről-időre bölcs és szorgalmas tanítókat, vezérférfiakat, lelkes pártfogókat, kik, mint a világosság fiai, szolgálják a közügyet szakértelemmel, buzgósággal, szeretettel.

Áldd meg édes magyar hazánkat is mindazon szükséges áldásaiddal, melyek ezt nagygyá, boldoggá és virágzóvá tehetik. Jelöld meg a

módokat, eszközöket, amelyek ennek szirtek és kétes habok közé sodort hajóját a nemzet és fejedelem közötti egyetértés által az alkotmányos életnek csendes, békés kikötőjébe vezetik.

Most pedig, midőn atyai jószágodat meghalálózó érzések között távoznak a közmunkásság s törvényhozásunk oltárától: biztass meg az iránt, hogy segedelmeddel ezután is velünk maradsz, kimeríthetetlen atyai kegyelmedet nem vonod meg benned bízó gyermekeidtől; biztass meg jó Atyánk azzal is, hogy azon törvények iránt, melyeket anyaszentegyházunk építésére tőlünk kitelhető gonddal, figyelemmel megalkottunk, kellő tiszteletet, engedelmességet plántálsz hit-sorsosaink szívébe; irányozni fogod érzelmeiket, mint vizek folyását, hogy azok szabályozó erejétől áthatva ismerjék fel a törvényekben a Te szent akarodat s azoktól sem élet, sem halál, sem magasság, sem mélység, sem a földi örömek, sem a szenvedések el ne tántorítsák.

Ezen szívből fakadt kérelmeink teljesítésének édes reményével zárjuk be esdő és hálaadó imánkat, jó Atyánk, Istenünk: hallgasd meg ezt kegyelmesen, szent Fiad, a Jézus Krisztus nevében kérünk. Ámen.

Meczner Béla zsinati képviselő beszéde

— a ref. tanítók zsinati tagsága kérdésében. —

Főtiszteletű és méltóságos zsinat!

Néhány nappal ezelőtt a törvényjavaslat V-ik fejezeténél javaslatot terjesztettem elő, azzal a céllal, hogy a magyarországi református tanítók a zsinat tagjai közé mint képviselők felvétessenek. Akkor még indítványom úgy volt szögezve, hogy az illető tanítókat egyházmegyénként a tanítói kar válassza meg; azonban úgy az egyházközségekre, mint az egyházmegyékre és egyházkerületekre nézve a presbiteri rendszert méltóztattak megállapítani, hogy t. i. az illető tisztviselőket a presbiteriumok válasszák meg és így természetes, hogy ilyen értelemben módosítom javaslatomat. Hiszen én is ezen elv képviselője vagyok és csak azért terjesztettem be javaslatomat más szövegezésben, mert az eredeti törvényjavaslatban a

tanárookra nézve az ezen alapon való választás mondatván ki, nem akartam másféle alapot felállítani. De amikor Miklós Ödön zsinati tagtársam erre vonatkozólag megjegyzést tett, kijelentettem, hogy a legnagyobb örömmel és készséggel fogom fogadni, sőt én magam is, ha eredetileg tudtam volna, hogy ez fog keresztül menni, ilyen értelemben tettem volna meg indítványomat.

Bátor leszek most már javaslatomra vonatkozó módosításomat megtenni és egyúttal ugyancsak a 82. §-ra nézve, amely a zsinati képviselők számáról szól, szintén bátor leszek egy indítványt benyújtani.

Főtiszteletű zsinat! Talán senki akkora érdeklődéssel és — méltóztasanak e kifejezést megengedni — senki akkora hálával nincs a tanítók irányában, talán itt köztünk sem, mint én. Egyházi pályámat a tanítók között kezdtem meg mint iskolalátogató. Néhány esztendő múlva az egyházmegyei tanítókör elnökévé választott meg, később egyházkerületem bizalmából a tiszáninneri egyházkerület tanügyi bizottságának világi elnöke lettem és ezt a hivatalmat viselem már tizenhét esztendő óta. (*Éljenzés.*) A magyarországi református tanítói egyesület továbbá még abban a tisztességben is részesített engem, hogy beválasztott, mint világi embert, az országos tanító egyesület tagjai sorába.

Nem azért teszem meg indítványomat, mintha vizontszolgálatot akarnék teljesíteni a tanítói karral szemben; de megteszem, mert kötelessége minden magyar református férfiúnak a tanítók érdekét igazán szívén viselni. Különösen azért hoztam fel ezeket, hogy bebizonyítsam, hogy talán nem mondok nagyot, ha azt állítom, hogy nincs senki a zsinat tagjai között világi ember, aki annyit élt volna a tanítók között, mint én és egyike vagyok azoknak, akik leginkább ismerik a tanítók helyzetét és különösen itt, az egyházi törvény szerkesztése alkalmával a múltban velük szemben elkövetett sérelmeket.

Az 1881—1882-iki, az 1891—1893-iki zsinatok a tanítókat a magyar református egyház legfőbb törvényhozótestületében való képviselőitől teljesen távol tartották, mondhatni, kirekesztették. Zsinatunk egyik kötelességének és hivatásának gondolom ma, hogy a tanítókkal szemben elkövetett sérelmeket a mai napon mintegy orvosolja, kireparálja. Multkor is említettem már, hogy a tanítók a régi törvények alapján a zsinatból teljesen ki voltak zárva. Hiába említette egyik vagy másik zsinati tagtársam úgy beszéd közben, sőt itt a zsinaton is, hogy nincsenek teljesen kizárva, mert választás útján mint világi elem bejöhetnek. Baksa Lajos előadó úr. az előbb, amidőn az egyházkerületekről volt szó, szintén említette ezt. Hát igaz, hogy három cikluson keresztül egyszer megtörtént, hogy világi póttagnak egy tanítót megválasztottak; de t. barátom azon megjegyzésével szemben, hogy ez közmegegyezésre történt, én, mint más egyházkerületből való ember, hallottam, hogy nem olyan könnyen ment a dolog, sőt arról is volt szó, hogy a tiszántúli egyházkerület ezt esetleg nem fogja megerősíteni. Azért, ha azt mondja a t. előadó barátom, hogy ők tehát itt ezután képviselve lesznek, bocsánatot kérek, én ezt csaknem teljesen kizártnak tartom. Méltóztassanak csak arra gondolni, hogy az egyházmegyékben, ahol ott van az egyházmegyei gondnok, a hat tanácsbíró, a három világi jegyző, az ügyész, hogyan kerülne ott sor arra a szegény tanítóra? Ezt, azt hiszem, senki sem tudja elhinni. Ha megtörtént egyszer ez az eset, nagyon örülök rajta, üdvözlöm azt

az egyházmegyét, ahol ez történt, de sajnos, attól tartok, hogy ez talán sohasem fog megismétlődni.

Nekem a legfőbb vágyam, legnagyobb célom az, hogy a tanítói kar bejusson a zsinatra, hogy a tanítói kar régi sérelmei orvosoltassanak.

Szerettem volna a tanítók működéséről, érdekeiről hosszabban is beszélni, de úgy jártam vele, mint az az aratóleány, aki elmegy a mezőre és azt látja, hogy már letarolták az egész mezőt. Baltázár t. tagtársam oly szépen beszélt a tanítókról, annyira méltatta működésüket, hogy ezt folytatva én csak ismétlésekbe bocsátkoznám, amit pedig nem óhajtok.

Méltóztassanak tehát megengedni, hogy röviden csak két szempontot említsek meg, amelyek alapján kérem javaslatom elfogadását. Az egyik szempont arra, hogy a tanítók résztvehessenek a zsinaton, a méltányosság szempontja, a másik pedig nemcsak a célszerűségi, de inkább a praktikus szempont. A méltányossági szempontból véve a dolgot, jól tudjuk, hogy intelligens ember számára, akinek kvalifikációja van, talán nincs nehezebb pálya, mint a tanítói pálya: én legalább nem ismerek nehezebbet; az a munka, az a fáradság és szorgalom, amelyet a tanítónak ki kell fejtenie, méltóztassanak elhinni, egyetlen egy más állással sem hasonlítható össze. De minő nagy felelősség is vár a tanítókra! Hiszen a gyermekek nevelése kezdettől fogva az ő kezükbe van letéve, ők vannak hivatva arra, hogy a vallásnak, az istenbe vetett hitnek és bizalomnak első csöppjeit és a mi valamennyiünk előtt a legfőbb, a hazafias érzést, a haza iránti szeretetet mintegy beékeljék, becsepegtessék a gyermekek szívébe. Amikor ilyen nagy szolgálatokat várunk tőlük, akkor ezek a szempontok megérdemlik, hogy a tanítók ne küszöböltessenek ki egyházunknak legfőbb törvényhozó testületéből. Különben is kérem, ne méltóztassanak úgy elbírálni a tanítókat, mint nézhettük talán a régi időkben. Ma vannak tanítóink, akik a tudományosság oly magas színvonalára emelkedtek, hogy azok a magyar református egyháznak ma méltó büszkeségei.

Szükséges a tanítók képviselete praktikus szempontból is. A tiszáninneri egyházkerületben a tanügyi bizottság elnöke voltam és mint ilyen a bizottság határozatából kértem az egyházkerületet, hogy az eddigi rendszer megváltoztatásával tanítók is részt vegyenek az egyházkerület tanügyi bizottságában. Az egyházkerület elfogadta indítványunkat, a tanítók bejöttek a bizottságba és méltóztassanak elhinni, igen szép eredményt idéztek elő; felpozsdukt a tanügyi bizottság, munkakedve felfrissítette annak a működését. Most, mikor a köznevelés és közoktatásügyi törvény egyik legfontosabb része egyházi törvényünknek, nem praktikus dolog-e, hogy éppen azon férfiakat, kiknek szakmájába vág a dolog, őket beválasztva, véleményüket meghallgassuk.

Visszavonom régi módosításomat és kettős módosítványt terjesztek elő. Kijelentem, hogy mostani módosítványomat előterjesztve, remélem, hogy így talán egyhangúlag meggyerjesztül. Megbeszéljük többen és annak értelmében változtattam eredeti indítványomat. A másik változtatás, amelyet javaslok, az, hogy ne a tanítói kar, hanem a presbiterium által választassanak az illető képviselőket. Javaslatom a következő: A 83. § harmadik bekezdése gyanánt illesztessék be: „továbbá egyházkerületenként a tanítók kebeléből és az anya-, társ- és missziói egyházközségek presbiteriuma által választandó egy-egy zsinati képviselő”.

Ugyancsak ezzel kapcsolatban a 82. § első sorában 116 helyett kérem felvenni 121.

Röviden azzal fejezem be beszédemet, hogy jutalmazzuk a munkásnak a fáradságát, jutalmazzuk nemcsak azzal, hogy anyagiak terén igyekszünk helyzetén javítani, hanem azáltal is, hogy emeljük önérzetét és méltányoljuk munkásságát. Hozzuk be a tanítókat a legfőbb törvényhozó testületbe.

Az ev. ref. zsinatról.

(Folytatás.)

A december 9-iki ülésen az adóügyi bizottsághoz utalt 28. § javított szövege került először tárgyalás alá s az, miután a félreérthetőségétől megszabadították, egyhangúlag elfogadtatott s így hangzik: „Minden 10-dik évben matematikai mérleg készíthető, amelynek eredményéhez képest a jelen törvényen szükséges változtatások az egyházi törvényhozás útján eszközölendők.” Nem az egész nyugdíjintézeti törvényt vétetik tehát okvetetlenül revisio alá 10 évenként, hanem csak a matematikai mérleg és csak az esetben a törvény, ha a mérleg úgy követeli.

A *kegyeleti időre* fordult aztán vissza a zsinat s a 262, 263, 264. §-okat vita nélkül elfogadta. A 265. §-ban hibát talált *Győry Lajos* abban, hogy az időközben szolgálatot teljesítő segédlelkész készpénzfizetését az *egyházmegyei* pénztárnak kellene fedezni s javasolta és példákkal is igazolta, hogy a készpénzfizető pénztár csak az *egyházközségi* lehet. Nagy igazságtalanság esnék a kisebb egyházközségeken a nagyobbak javára; de az egyházmegyei pénztár nincs is berendezve ilyen teher viselésére s nem is terhelhető ilyen kiadással.

Ifj. Péter Károly a felmerülhető jogtalanságok kikerülése végett a § helyett ezt a szöveget ajánlotta: „A kegyeleti idő alatt a lelkészi teendők ellátásáról és a helyettesítő lelkészek díjazásáról az egyházkerületek szabályrendelettel intézkednek.” Ez feleslegessé tette volna a 267. §-t. *Koncz Imre*, *Morvay Ferenc*, *Meczner Béla*, *Révész Kálmán*, *Fejes István*, *dr. Bartók Gy.*, *Domby Lajos* és az előadó vitáztak a csekélynek tetsző kérdés felett s az indítványozók zárszóval is próbáltak diadalt szerezni nézetöknek, úgy hogy ez a vita is az érdekesebbek közé emelkedett, különösen az erdélyi sajátos viszonyoknak mind világosabbá válása miatt. *Ifj. Péter Károly* indítványa és az eredeti szöveg egyenlő számú pártfogóra talált (40—40) s az elnökség szavazata döntött az utóbbi javára, úgy azonban, hogy a *Győry L.* módosítványa a szövegbe bevétezt.

A 268. §-nál próbált még *Győry L.* bizonyos szövegmodosítást, amit azonban a zsinat nem fogadott el s a *kegyeleti évről* szóló törvényrészletet kitzíthette az elnökség a 3-dik felolvasásra való előkészítésre.

Következett a *misszió-ügyről* készült jelentés tárgyalása. Szerencsétlen ez a misszió-ügy annyiban legalább, hogy az utóbbi 10 év alatt 3-szor kellett előadót cserélnie, maga *Sass Béla*, a mostani előadó csak szükségben kisegítő. Nem is fűzött a jelentéshez egyebet, mint egy határozati javaslatot, amellyel a kinyomatott és már az első ülészak alatt szétosztott jelentést tudomásulvételre ajánlván, e felől a konventet értesíttetni kérte.

Egészen váratlanul e tárgynál is vita támadt. *Nagy K.* kezdte, aki azt vette zokon, hogy a *jelentés nem tájékoztatja a zsinatot arról, hogy a konvent micsoda elvi szempontok szerint kezeli és vezeti a misszió-ügyet*, hanem csak az alakított misszió-köröket és a rájuk fordított pénzt sorolja fel, tehát a misszió-ügynek csak külső kereteire terjeszkedik ki. Ő programszerű működést kívánna a misszió-ügyi bizottságtól s illetőleg a konventtől, vagyis határozott elvek szerinti irányítását a misszió-ügynek s ilyen értelemben ad be határozati javaslatot. — *György Endre* fogta fel a keztyűt és figyelmeztette N. K.-t, hogy nem jó politika volna nekünk a missziói működésünk irányelveit kihirdetnünk, itt csak a csendes, zajtalan építés vezethet célhoz. Pénzünk is kevés van a nagy misszió-ügyi politikához, az államtól pedig megint külön ilyen címen nem kérhetünk, mert feltékenységet is ébreszthetnénk fel némely missziói vidékeken. Magát a misszió-ügyi bizottságot valami külön hatalmassággá tenni nem ajánlja: a misszió-ügyért csak maradjanak továbbra is felelősek az egyházmegyéék és egyházkerületek. *Dr. Bartók Gy.* ismét egy csokor erdélyi specialitást mutatott fel a zsinat előtt s bizony voltak azok között elszomorítók is. Az egyház nem tehet eleget a magyarság megmentéseért; az iskolák nagyobb részét már át is adta az államnak, ennek kötelessége tehát a missziót, főként az iskolák révén elősegíteni. Benlakással összekötött népiskolákról is szólt, hogy minden tanköteles oktatásban részesüljön és példára is hivatkozott (Pata), hogy mit tehet e tekintetben a buzgóság. A patai lelkész összegyűjtötte a szórványbeli gyermekeket és elhelyezte őket közönséges embereknel olcsó ellátásra és tanítja őket lelkesen. Ezek magyarok maradnak majd minden kísértés ellenében. Erdély nehéz helyzetére kívánta felhívni a figyelmet, hogy ha majd kopogtatnak, meghallgatást találjanak. — *Szabó Kálmán* a *Bartók* nézetéhez állott, t. i. hogy az állam köteles itt minden segítséget megadni; de a konvent megköteles irányítani, ellenőrködni. Hát ki tegye ezt, ha nem a konvent? — *Padrah Sándor György Endrével* vitázik. Ha nincs is nagy módunk, de azt megtehetjük, hogy többet fordítsunk a közalapból erre a célra a jövedelem 25%-ánál, mert a 295. § b) pontja külön feladatként írja elő az iskolák építésének és fenntartásának segélynyújtás által való előmozdítását. Ő is, mint *Bartók*, az iskolák által szeretné a jövőt biztosítani. *Hegedűs S.* érzi, hogy a felszólalókat nemes célatok lelkesítik, de ő is kéri e téren az önmérséklést s a misszióügyi program részleteinek elhallgatását s az 1848:XX. tc. alapján felsorolt szükségünk mellett való megállapodást. Új szükségleteket ne támasszunk az állammal szemben, ne különösen olyanokat, amelyekkel más felekezetek feltékenységét felébreszthetnők. A propaganda terére való lépéstől óvakodjunk, mert lángot gerjesztünk s kétélű fegyverrel harcolunk. *György Endréhez* csatlakozott. *Dégenfeld J. gr.* *Padrah S.*-nak felelt, számadatokkal mutatva ki, hogy a közalap pénztára jobban meg van terhelve, mint *Padrah* hiszi. Az indítványozók és az előadó nyilatkozatai után az előadó határozati javaslata nyert többséget, de *Nagy K.* azzal is igen meg volt elégedve, hogy a misszióügyet zsinati vitatárggyá tehetette; mert magából ebből is származhatik jó.

Új tárgy, új előadó. Kezdtünk haladni gyorsított menetben. *Kenessey B.* az özvegy-árva gyámintézet 1896—1903-dik évi működését mutatta be a konvent 1904. június 6-diki jegyzőkönyve alapján. Felsorolta

azokat az elvi jelentőségű konventi határozatokat, amelyek az özvegy árva gyámintézet megalakítása óta jöttek létre, mint szükségszerű követelmények s ismertette a gyámintézet pénzügyi oldalát. Előirányoztatott 1896-tól 1903. végéig belépési járulékképen 423108 korona 40 fillér, két és fél %-os tagdíj fejében 676725 kor. 55 fillér, összesen 1.099.833 kor. 95 fillér; ezzel szemben befolyt 1.040.084 kor. 91 fillér; különbözet 42876 kor. 64 fillér. Tényleges vagyona az intézetnek 1903. dec. 31-én 1.717.736 kor. 94 fillér. A közalap adott a nevezett évek alatt 759973 kor. 90 fillért. Segélyezésekre, özvegyek, árvák évvjáródikára fordítottatott 460833 kor. 83 fillér. Ajánlotta a jelentés tudomásul vételét s jóváhagyását. A zsinat — mintha kifáradt volna — a jelentést egyértelemmel tudomásul vette.

Csak tovább, tovább! A kirakatokban ott díszlenek már a karácsonyi ajándékok; a zsinat képe kezd nagyon változóvá lenni s néha mintha ritkulnának a sorok is! — Hát csak tovább és tovább!

Jön az énekeskönyv ügye. Az előadója Radácsi György volt Elmondta röviden, hogy mint fejlődött az énekeskönyv sorsa a „Gyűjtemény” kiadásáig, majd a Próbá Énekeskönyvig, a konvent elodázó határozatáig s hogy miként fogta a tiszáninneri egyházkerület pártját az innenonnan lebecsmérelt énekeskönyvnek és hogy miként utasította a kerület határozatát a konvent a zsinathoz. Végül a következő határozati javaslatot olvasta fel: „Mondja ki a zsinat, hogy tekintettel az énekeskönyv átalakításának közegházi fontosságára; tekintettel a Próbá Énekeskönyvnek általában elismert értékes részleteire és tekintettel arra, hogy az énekügyi bizottság hosszú időn át teljesített buzgó munkálkodása közegházunk méltánylására is érdemes s tekintettel a tiszáninneri egyházkerület javaslatára is, amelyet a konvent korábbi megállapodásához képest bírálat tárgyává nem tehetett, az öt egyházkerület tagjai közül bizottságot küld ki, amely mérlegelvén a tiszáninneri egyházkerület felterjesztését: erre és egyszersmind a Próbá Énekeskönyv további sorsára nézve is véleményt terjeszt a zsinat elé, még a jelen ülésszak alatt.”

Mint mindig, most is gr. Dégenfeld József állott fel az énekeskönyv sorsának megakasztására és szokott indokolással. — de elismeréssel az énekügyi bizottság és főként annak elnöke iránt — az ügyet a napirendről levétetni kérte, mert nincs kellően előkészítve és nem is sürgős. A fel-felhangzó ellenmondásokból reményleni lehetett, hogy a többség más vélekedésben van. A Dégenfeld gr. szavait Czínke István szép, lelkes, az énekeskönyv szerelmétől s a reform szükségességétől áthatott beszéde szerencsésen ellensúlyozta. Két indok ellen küzdött: az egyik, hogy az énekeskönyv nem tökéletes, a másik, hogy népünk nincsen erre a reformra mérve. Tetszetősen bizonyította az ellenkezőt s a mostani énekeskönyv némely túlélt kifejezésére s az erdélyiekkel való unióra is hivatkozva, Radácsi Gy. határozati javaslatát fogadta el s ajánlotta elfogadásra. — Jött utána Hegedüs Sándor s noha laikusnak vallotta magát úgy beszélt az énekeskönyv reformálása mellett, mint a legihletettebb lelkipásztor s szomorúnak bélyegezte, sőt erkölcsi szégyennek vallotta az énekeskönyv reformálásával való netaláni meghátrálásunkat s szinte Radácsi Gy. javaslatához csatlakozott.

A világi elnök figyelmeztetésére, hogy t. i. a mostani ülésszak alatt a bizottság nem tehetne az énekeskönyv ügyében érdemleges javaslatot, Radácsi

Gy. a határozati javaslatának utolsó szavait visszavonta s Barthalus Istvánnak, Nagy Lajosnak Morvay Ferencnek részben már a reform részleteire is kiterjeszkedő felszólalásai s Radácsi Gy. és gr. Dégenfeld zárszavainak elhangzása után a zsinat szavazattal döntött, nagy, lelkes hangulatban fogadva el a Radácsi Gy. javaslatát.

Gr. Dégenfeld jövedőlni merte, hogy a reformból semmi sem lesz. Mindamellett a javasolt bizottságnak a következő ülésen leendő megválasztását a zsinat elhatározta. Ezzel egy ülés ismét szerencsés véget ért. A megállapított napirend már csupa biztatás volt a hazavágyódókra nézve.

December 11-én az első tárgy a theol. tanári nyugdíjintézetéről szóló jelentés volt. Sass Béla ismertette ennek lassú, akadozó alakulását az 1891-iki elutasító miniszteri választól kezdve a legközelebbi konventi felterjesztésig, amely szerint fedezetlen szükség 35607 korona 40 fillér volna. Ennyit kért a konvent a kormánytól pótszegélyül, hogy a nyugdíjintézete megalkothassa. E kérelemre még nem érkezett felelet. Ezt bevérandónak indítványozta az előadó s a zsinat így határozott, de felkéri a konventet a nagyfontosságú ügy további gondozására s az eszmének az 1848: XX. t. c. alapján nyerhető segéllyel való megtestesítésére.

Az elnökség ezután az ülést az énekügyi bizottság tagjainak megválasztása végett 10 percre felfüggesztette. A Gr. Dégenfeld szavazó lapjai már készen voltak s ő és elvtársai siettek azt szétosztani. Mire némelyek ébredezni kezdtek s részben más nevekől összeállítandó szavazó lap után áhitoztak, a 10 perc eltelt s a Gr. Dégenfeld listája többségben került az elnökség kezébe. Hetvenhárman szavaztak s a szavazatokat Máty Lajos jegyző elnöklete alatt Szikszay Zoltán és Morvay Ferenc bontották fel. Az ülés végén hirdette ki az elnök az eredményt, amely szerint legtöbb szavazatot kapott a következő 10 férfit: Baksay Sándor, Antal Gábor, Bartók György, Fejes István, Sass Béla, Meczner Béla, Szilassy Aladár, Ifj. Péter Károly, Baltazar Dezső és Dávidházy János. Ezek másnapra kérték fel, hogy megválasztott elnöküket jelentsék be, aki — közörmre — Baksay Sándor lett.

A theologiai tanárok nyugdíjintézete kérdésének rövides elintézése s az új énekügyi bizottság tagjaira elrendelt szavazás megejtése után végre átvethetett a zsinat az alkotmányügyi bizottság jelentésének. Illetőleg az alkotmányügyi törvénytervezet függőben hagyott s részben a bizottsághoz áttett szakaszainak tárgyalására. E szakaszok közül főleg a presbiterium, az egyházmegyei és kerületi közgyűlés és a zsinat tagjainak megállapítására vonatkozó 29, 52, 62, 82 és 83 §§ ok iránt volt általános, sőt újságrói nagyítás nélkül mondhatjuk, lázas érdeklődés. mert e szakaszokkal függött össze a tanítók és a tanárok képviselője, illetőleg részvetele az egyházkormányzati hatóságokban és az egyházi törvényhozó testületben, amely kérdésekben — mint előző tudósításainkban említettük — már nevezetes felszólalások történtek s a presbiteri elvnek épen a tanári és tanítói képviselők választására vonatkozólag következetes keresztúlviele már a 37-ik ülésen közóhaj gyanánt fejeződött ki a Kiss Ferenc ily irányú indítványának elfogadásával.

Baksa Lajos, mint az alkotmányügyi bizottság előadója bemutatta a bizottságnak jelentését, illetve a hozzá utasított törvényszakaszokra nézve javaslatba hozott új szövegét, megemlítve, hogy a 29. § ugyan

(a presbiterium tagjai) nem volt a bizottsághoz utasítva új szövegezés végett, azonban a bizottság ezt a függőben maradt §-t is szükségesnek látta újraszövegezni, miután az 52. § (egyházmegyei közgyűlés tagjai) egyenesen oly utasítással tétetett a bizottsághoz, hogy ezt a §-t „a 29. § megállapodásainak megfelelően” szövegezze.

A bizottsági jelentéshez, általánosságban senki sem szólván, a bizottság által beterjesztett és az egyszerűen függőben hagyott szakaszok sorrendben vétettek tárgyalás alá. A lelkeket azonban teljesen a „presbiteri elv” keresztúlvitelének fentemlített kérdése foglalta le s így a 29-ik §-t megelőző szakaszok (5, 15, 16–28. §§) vita nélkül nagy gyorsasággal elfogadtattak a bizottság által javasolt új szövegben, igen csekély módosítással.

Igy az 5. §-nál, mely az állam segédkezését és eljárását állapítja meg, a bizottság által ajánlott új szövegben, mely lényegileg a mai törvénnyel egyezik, Baksa előadó indítványára mindössze annyi módosítás történt, hogy az a) pontban nagyobb világosság kedvéért, „az országos közalapi adók” is megemlítettek azon adók közt, melyeknek biztosítása és behajtása céljából az állam segédkezése igénybe vehető.

Vita nélkül elfogadtatott a 15. § d) pontjára a bizottság által ajánlott új szöveg, mely szerint az egyházközségeknek kölcsön felvételére vonatkozó határozatai csak egyházmegyei és kerületi jóváhagyás után válnak jogerősekké. „Kivételnek azonban az olyan kölcsönök, melyek a költségvetés kiadási tételeinek pénztári készlet hiányában ideiglenes fedezésére vagy elemi csapások esetén szükségessé vált halaszthatlan kiadások teljesítésére szolgálnak. Ily kölcsönt a presbiterium az egyházmegyei elnökség jóváhagyása alapján is felvehet, de a felvétel további intézkedés végett az egyházmegyei közgyűlésnek bejelentendő.”

Ugyancsak hozzászólás és vita nélkül elfogadtattak a 16. és 17. §§-ok és az első Rész d) pontjának új címe is. Ezek szerint a tervezet által javasolt „egyházközségi választógyűlés” töröltetett s az egyházközség jogait gyakorolják az új 16. § szerint; a) az egyházközségnek választásra jogosult tagjai; b) az egyházközségi közgyűlés, c) a presbiterium, d) az egyházközségi fegyelmi bíróság, e) a választott tisztviselők. A D) pont (17–23. §§) új címe lett: „Az egyházközség választó tagjai.” A 18. és 19. §§-ok, mint feleslegesek, kihagyattak.

A választói jogosultságról s a választói névjegyzékekről szóló 20–23. §§-ok sem tudtak érdeklődést keltetni, pedig a nov. 27-iki ülés hangulatából ítélve, a választói névjegyzék évenkénti készítése ellen erős támadást lehetett várni. A 29. § feletti nagy vita reményében gyorsan siklott át a zsinat a 20–28. §-okon is. A 20. §-ba a választói joggal felruházott nők közé a Baksa Lajos indítványára felvételre a „törvényesen elvált nő” is. (Érdemesnek tartjuk megemlíteni, hogy a bizottság s annak javaslatára a zsinat is e § új szövegével törvénybe iktatta egyházkerületünk ama felterjesztett kívánságát, hogy az oly nő is, kinek férje egy év óta külföldön tartózkodik, de egyházi adót fizet, választói joggal birjon. Ez a felső-borsodi egyházmegye indítványa volt, az alkotmányi bizottságban dr. Finkey Ferenc hozta javaslatba.) A 23. §-ba Mezey Albert felszólalására beszúrattott, hogy szavazati joga mindig csak annak van, aki a választói névjegyzékbe fel van véve, „amennyiben időközben a 20. § c) pontjának rendelkezése alá nem esett,” vagyis ha

csak időközben fegyelmi úton szavazati jogától meg nem fosztattott.

A 21. és 22. §§-ok által megállapított választói névjegyzék évenkénti előkészítése, illetőleg kiigazítása a lelkészeknek és az espereseknek ugyan látszólag új munkát, új terhet jelent, alaposabban meggondolva azonban, ez csak az eddig esetenként s rendszertelenül teljesített munkának rendszeresebb s alaposabb elvégzése lesz, s így teherszaporításnak nem nevezhető. Voltaképen csak az első évben lesz új névjegyzék készítendő, a későbbi években mindig csak az előző évi jegyzék kiigazításáról lesz szó, ami sehol sem fog nagy munkával járni. Az előny pedig, ami az előre s rendszeresen előkészítendő választói névjegyzékből az egyházra hármolni fog, kézzelfogható. Az elsietés, a pártoskodás vagy ezzel való vádaskodás ezáltal ki lesz zárva.

A 24–27. §-ok (az egyházközségi közgyűlés hatásköréről és tagjairól) változatlanul a bizottság szövegében fogadtattak el. Leglényegesebb e szakaszok közül a 24-ik, amely kimondja, hogy: „mindazon egyházközségekben, melyeknek erre nézve az egyházmegyei közgyűlés javaslata alapján az egyházkerületi közgyűlés felmentést nem ad, egyházközségi közgyűlés szervezendő.”

A függőben maradt 28. § (a presbiterium jogköréről) az előadó stilaris módosításával fogadtatott el. Dr. Finkey Ferenc javasolta ugyan e szakasznál, hogy vételessék be, miszerint ott, ahol egyházközségi közgyűlés nem szerveztetett, ennek jogait és kötelességeit is a presbiterium gyakorolja, azonban a zsinat többsége feleslegesnek ítélte a betoldást.

Igy jutottunk el az első nagy ütköző ponthoz, a 29. §-hoz, mely a presbiterium tagjait állapítja meg.

A szakasz tárgyalása előtt Váró Ferenc azzal a napirend-indítvánnyal állt elő, hogy a 29, 52, 62. és 82. §§-ok felett, amely szakaszokra nézve a tanárok és tanítóknak a presbiteriumban, az egyházmegyén, az egyházkerületen és a zsinaton leendő képviseltetése tárgyában bizonyára elvi viták fognak felmerülni, az elvi álláspont tisztázása s ezzel a tárgyalás egyszerűsítése végett előbb általános vita indíttassék meg. Kiss Ferenc és Baltház Dezső pártolták az indítványt, azonban gr. Dégenfeld József, dr. Finkey Ferenc és Sass Béla felszólalásai után, kik az indítványt elleneztek, a zsinat mellőzte azt, miután részletes tárgyalás során általános vitának többé nincs helye s az alkotmányügyi bizottság jelentése általánosságban el is fogadtatott s már az ülés elején kimondatott, hogy az elmaradt §-ok sorrendben fognak tárgyalatni.

A napirendi indítvány pártolóinak a maguk szempontjából annyiban igazuk volt, hogy az alkotmányügyi bizottság a presbiteri elvet, illetőleg a tanárok és tanítók képviseltetésének módját nem egységesen, nem egyformán szabályozta, hanem míg a presbiteriumnál a tanárok és tanítók képviselőinek választását a gyülekezetekre ruházta, addig az egyházmegyén és kerületen e jogot magoknak az illető tanári testületeknek és tanítóknak a kezébe adta, illetőleg az egyházkerületen a tanító-képviselők kihagyását javasolta. Ezt az „összevisszaságot” akarták lehetetlenné tenni Váróék egy általános határozattal, aminek azonban a tárgyalási rend szerint csakugyan nem volt helye.

Megindult tehát a harc először a 29. § felett, amely teljesen le is foglalta a hétfői ülést.

A bizottság javaslata a 29. §-ra nézve így szólt:

„A presbiterium tagjai:

a) Hivatalból: a rendes és helyettes lelkészek, a főgondnok és gondnokok, valamint az egyházközség által választott állandó vallástanító-lelkész, tanító és énekvezér.

Ahol több, az egyházközség által választott állandó vallástanító-lelkész van, ott ezek közül, továbbá az egyházközség által fentartott főiskola, középiskola, tanítóképző, tanítónőképző, kisdédóvképző intézetek és felsőbb leányiskola tanárai közül egy-egy presbitert az egyházközség választásra jogosult tagjai választanak.

Ahol több, az egyházközség által választott tanító és énekvezér van, ezek közül az egyházközség választásra jogosult tagjai választanak annyi presbitert, ahány rendes lelkésze van az egyházközségnek.

b) Választás útján: az egyházközség választásra jogosult tagjai által választott presbiteriek.

A bizottsági szöveg lényegileg a presbiteri elv harcossainak az álláspontját juttatta kifejezésre, mert a mai törvénnyel szemben, mely a tanári és tanítói presbiteriek választását magukra a tanári karokra és tanítókarok ruházza, az ily presbiteriek választását is a gyülekezet jogkörébe helyezi át. E javaslattal szemben, (érdekes curiosum!) maga a bizottság elnöke, gr. Dégenfeld József vette fel a keztyűt s hivatkozva arra, hogy a presbiteri elv keresztülvitele, illetőleg a tanári és tanítói képviselők választásának teljesen azonos, egységes szabályozása lehetetlenség, mint ezt a bizottság munkája is igazolja, mely az egyházmegyékre és kerületekre nézve más választási módot javasol, mint a presbiteriumokra, hivatkozva arra, hogy a tanári és tanítói presbiteriek választását nem is ajánlatos a választó közönségre bízni, mert az egyháztagok nem is ismerik a tanárokat, hivatkozva végül arra, hogy „szerzett jogokat“ érinteni nem kíván, már pedig szerzett joguk a középiskolai tanároknak, hogy eddig maguk képviseltették magukat a presbiteriumban: határozati javaslatot nyújtott be, mely szerint a presbiterium összeállítása a mai egyházi törvények megfelelő §-a szerint eszközöltesék.

Katona Mihály (nagykőrösi gimn. igazgató) szintén kifogásolja a szakaszt, mert ellenmondásnak és a jogegyenlőség sérelmének tekinti, hogy még a vallástanító-lelkész és az énekvezér, ahol csak egy-egy van, mindenesetre tagja a presbiteriumnak, míg az egyházközség által fentartott gimnázium 10–12 tagja, akik közt lelkészi jellegű egyének is lehetnek, csak egy tag által lenne képviselve. Ez egyenlőtlenség áthidalására azt indítványozza, hogy a presbiterium tagja legyen hivatalból az egyházközség által fentartott fő- és középiskolák, tanítóképző-intézetek igazgatója, mint aki az illető intézet ügyeit legalaposabban ismeri s azt leghivatottabb képviselni, azonkívül az illető tanári testület által választassék még egy tanárképviseelő. A tanító-presbiteriek választását, úgy mint Degenfeld, ő is magukra a tanítókra bízna.

Váró Ferenc hosszabb, tartalmas beszédben kél a bizottság által javasolt újítás védelmére. Helyesen fejt ki, hogy a közjogok terén „szerzett jogok“ról beszélni nem lehet, amint a világi törvényhozás megszüntette a született főrendi tagságot, vagy az erdélyi egyházkerület házassági törvénykezését, épúgy a zsinat is, ha szükségesnek látja, módosíthatja a tanári és tanítói presbiteriek választásának módját. A kollegiális választás egyoldalúbb, mint a gyülekezet általi választás s az előbbi rendszerint bizonyos különállóságot fejez ki s mögötte esetleg az egyház testéről való „lehámlási törekvés“ lappang. Váró

azonban épen hogy a tanintézeteket szorosabban az egyházhoz fűzze, azt javasolja, hogy ne csak „az egyházközség által fentartott“ tanintézetek, hanem általában „az egyházközségben fennálló“ tanintézetek tanárai közül is válasszon egy-egy presbitert a gyülekezet.

Sass Béla hosszabb beszédben a Dégenfeld álláspontját helyesli. Kissé élesen kezdte beszédét, „fogalomzavarnak“ nevezve a presbiteri elv melletti nagy felbuzdulást. Szerinte az elvek soha nem érvényesülnek egyoldalul, hanem a különböző elvek korlátozzák, mérséklik egymást. A magyar református egyház történelmét nem lehet egyedül a zsinat presbiteri elvre visszavezetni, egy másik, szintén történelmileg kifejlett elv, a lelkészi és világi elem paritása mindjárt mérsékli azt. A bizottsági szöveg a) pontja helyett azért új szöveget ajánl. Az első bekezdésben csupán szabatosabban fejezné ki, hogy az egyházközség „állandó vallástanító-lelkésze, tanítója és énekvezére“ tagja a presbiteriumnak, a második és harmadik bekezdésben, úgy mint Dégenfeld a tanárookra és tanítókra bízna a presbiteriumi képviselők választását, ő azonban a főiskolákat, tanítóképző és kisdédóvképző intézeteket kihagyná a képviselendő intézetek sorából, miután ily intézeteket tudomása szerint egyházközségek nem tartanak fenn.

Nagy Károly, a kérvényi bizottság nevében indítványozza, hogy a vallástanító-lelkészek, ha többen vannak is egy egyházközségben, valamenyen, teljes számban tagjai legyenek a presbiteriumnak, miután ők voltaképpen a lelkészi functio egy specialis részét végzik. A tanári és tanítói presbiteriek nézve Nagy Károly erősen száll síkra Sass Béla „megalkuvási theóriájával“ szemben a presbiteri elv mellett, sőt nem habozik kijelenteni, hogy az igazi presbiteri elvnek csak az felelne meg, ha tanári és tanítói presbitereket a zsinat teljesen törölné, mert a presbiteriumnak a hivatalból illetékes tagokon kívül csak a gyülekezet által választott tagjai lehetnek, s a gyülekezet bizonyára mindig megfogja választani presbiterékké azokat a tanárokat, akik „az egyházi érdekeket odaadással szolgálják.“

Kiss Ferenc örömmel üdvözlí a Nagy Károly által felvetett eszmét, szerinte is az áll legközelebb a presbiteri elvhez, vagyis ahoz, hogy „minden jog forrása a gyülekezet,“ ha tanárok és tanítók, mint ilyenek nem lennének tagjai semmiféle egyházi hatóságnak, de a szerzett jogokra való tekintettel annyira radicalis ő sem akar lenni. Szerzett jog alatt azonban ő nem azt érti, hogy a tanárok és tanítók maguk válasszák képviselőiket, hanem csak azt, hogy a tanárok és tanítók egyáltalán képviselést nyerjenek a presbiteriumban. A presbiteriumnak szerinte senki más nem lehet tagja, csak a gyülekezet választotta, ezért elfogadja a bizottság által javasolt szöveget, indítványozza azonban, hogy az a) pontból a „hivatalból“ szó is töröltesék, mert szerinte a presbiteriumnak „hivatalos“ tagja senki sem lehet, a lelkész és gondnok nem hivataluknál fogva, hanem azért tagjai a presbiteriumnak, mert őket a gyülekezet választotta. Elfogadja a Váró javaslatát is, sőt megtoldja azzal, hogy az egyházközségben fenálló főiskola „minden szakából“ választassék egy-egy presbiter.

Mezey Albert és H. Kiss Kálmán a Dégenfeld, Domby Lajos a Váró indítványa mellett emeltek röviden szót.

Nagy Dezső tiltakozik a Dégenfeld javaslata

ellen, mely az elavult s mindenütt kiküszöbölt „érdekvépviselet” fentartása lenne. Egyházalkotmányunk tisztasága s az egyházegyetem érdeke szempontjából kívánja a presbiteri rendszer tökéletes keresztül vitelét.

Bartholos István főleg a Váró indítványa ellen szólal fel. Oly tanintézetnek, melyet nem az egyház-község tart fenn, nincs jogcíme ahoz, hogy a helyi presbiteriumban képviseltesse magát, különösen a mai viszonyok közt, mikor a gimnáziumokba sok helyt az állam nevez ki tanárokat. Az „odaváló” tanárokat a közönség úgyis bevélasztja a presbiteriumba. A pápai presbiteriumnak is szabad választás folytán négy tanártagja van.

Bartók György, erdélyi püspök, a presbiteri elv legalaposabb és legbuzgóbb harcosa, szintén a bizottság álláspontja mellett tör lándzsát. Szerzett jogokat az élet közjogi viszonyaiban ő sem ismer. Szerinte a presbiteri rendszer a lelkészi és világi elem megkülönböztetését is kizárja. A Kálvin presbiteri rendszere ellen vitatkozni meddő dolog, kárbavesztett fáradság. Az összes alkotmányos államok a Kálvin demokratikus rendszerén épültek fel, a mi feladatunk is csak az lehet, hogy ezt az alapot megtartva, mindent, ami ezzel a presbiteri rendszerrel ellenkezik, mint fattyúhajtást, lemetszünk. A presbiterium *állandó* tagja a pap, a többieket mindig szabadon kell választani. Csak „a jó békesség kedvéért” nyugszik bele, hogy a tanárok és tanítók közül külön válasszon presbitert a gyülekezet. Ez már megkövetése a szabad választásnak. A Váró módosítását elfogadja, mert kívánja, hogy az iskolák „erős szálakkal legyenek odakötve a gyülekezeti élethez.” A presbiteri rendszer követelményének tekinti azt is, hogy a zsinatra is a tanárok csak mint a presbiteriumok választottjai jöhessenek be. Epen az a fogalomzavar, hogy a tanárok maguk küldjenek képviselőket. „Kép-telem fogalom, a presbiteri rendszerrel összeegyeztethetetlen, hogy a zsinaton hat tanár küld maga közül egyet.” „Nem azt mondom, hogy zárjuk ki őket: jöjjenek be; de ha mi a nagy ajtón jöttünk be, ők is a nagy ajtón jöjjenek be és ne a mellékajtón lopják be magukat.” Az erdélyi kerület hat tanárt küldött a zsinatra s ők bizonyára „nem szégyellik, hogy a presbiteriumok választották őket és nem tanártársaik küldötték ide.”

Antal Gábor szintén pártolja a bizottsági javaslatot, de ellenzi a Váró módosítását, amely a tanárookra kedvezőtlenebb helyzetet teremtené, mert kizárná azt, hogy a hivatalos vagy a presbiterium által választott tanárokon kívül más tanárok is megválasztassanak.

Baltház Dezső mondott még pár szót a szerzett jogok theoriája ellen s az elnök a hosszú és valóban gazdag tartalmú vitát bezárta. Az indítványozók közül a zárszó jogával éltek gr. Dégenfeld József, Váró Ferenc, Sass Béla, Kiss Ferenc, akik Váró kivételével mind újból hosszasan bizonyították a saját álláspontjuk helyességét (Sass Béla és gr. Dégenfeld József személyes kérdés címén még harmadszor is szót emelve), míg végre a hosszú vita csakugyan befejeződött s már csak az előadónak, *Baksa Lajosnak* volt joga a szólásra, aki nem akarván nyújtani a vitát, a főkérdésben, elég politikusan, nem is nyilatkozott, hanem „a szavazásra és döntésre érettnék” jelentette ki a kérdést. Elfogadta azonban a Kiss Ferenc indítványából a „hivatalból” szó törlését, Sass Bélából a stiláris módosítást, a többi részlet-javaslatokat, köztük a Váróét is azonban mellőzni kérte.

A döntés a szakasz feletti pontok, illetőleg bekezdések szerint történt. Az a) pont első bekezdésében a „hivatalból” szó törlésére nézve a *Kiss Ferenc* indítványa nagy többséggel elfogadtatott. Ugyancsak elfogadtatott a *Sass Béla* stiláris módosítása e bekezdés végső szavaira vonatkozólag. *Katona Mihálynak* idevonatkozó indítványa azonban (az igazgatók presbitersége) egyértelemmel elvetetett. A második és harmadik bekezdésre nézve a Dégenfeld javaslata tétetett szembe a bizottsági szöveggel (Sass Béla a maga javaslatát ide vonatkozólag visszavonta) s az eredmény az lett, hogy a bizottság szövege jelentékeny többséggel elfogadtatott. Ezután tétetett fel a Váró indítványa, amely vereséggel végződött, vagyis e részben is a bizottság szövege (az egyházközség által *fentartott* főiskolák stb.) jött a törvénybe. Mellőztetett végül *Kiss Ferenc* amaz indítványa is, hogy a főiskolák „minden szakából” választassék egy presbiter, ugyancsak mellőztetett *Kiss Ferencnek* az a helyes indítványa, hogy a § b) pontja így kezdődjék: „12 évre választott” tagok stb., amit szükséges lett volna kitenni avégből, hogy a lelkészt, gondnokot, tanítót mint *állandó* (élet-hossziganra választott) presbitereket helyesen megkülönböztethessük a 12 évre választottaktól.

Az első ütközet tehát a presbiteri elv diadalával végződött. A 29. § a bizottság szövegében teljesen elfogadtatott, csak a „hivatalból” szó maradt ki belőle.

A keddi (dec. 12.) ülésen legelsőben a 30. § vétetett tárgyalás alá, mely a *presbiterium tagjainak számát* határozza meg. A 12 évre választott presbiterek száma 4-nél kevesebb, a 3000 lelket számláló egyházban 40-nél, a legnagyobb egyházban 100-nál több nem lehet. A presbiterek számának meghatározása (az említett minimum és maximum határai közt az egyházközségek joga lett. A szakaszhoz csupán *Czinke István* adott be módosítást, mely általános helyesléssel találkozván, el is fogadtatott. A javaslat ama szavai helyett ugyanis, hogy „minden egyházközségben a presbiterek megállapított számán felül a legtöbb szavazatot nyert egyének a szükséghez képest póttagokul alkalmazandók,” *Czinke* a következő szöveget javasolta: „Népesebb egyházközségekben a presbiterek megállapított számán felül a szükséghez képest *póttagok is választandók.*” E módosítással, mely törvénybe iktattatott, meg lesz akadályozva, hogy valaki egy-két szavazattal presbiterre lehessen, valamint a nagyobb községek előre gondoskodhatnak póttagok választásáról. *Dégenfeld József* gr. ugyan figyelmeztette még a zsinatot, hogy a § szövegében a „hivatalból illetékes tagok” kifejezés a tegnapi határozat folytán, mely a „hivatalos” presbitereket eltörölte, módosítandó lenne, de miután írásbeli indítványt nem adott be, az elnök e helyes figyelmeztetést nem létezőnek vette. Quod non est in actis, non est in mundo. A formalismus világában csak az írás beszél.

Jött azonban az *egyházmegyei közgyűlés tagjairól* szóló 52. §, amelynél a presbiteri elv harcosai a második ütközetre készültek.

Az a) pont (esperes és gondnok) vita nélkül elfogadtatott. A b) pontnál (tanácsbírák) *Nagy Lajos* (dunántúli képviselő) javasolta, hogy e pont második bekezdése, mely kimondja, hogy egyházmegyei tanácsbírák választásánál „az anya-, társ- és fiókegyházközségek presbiteriumai együttesen, a társ-egyházközségek presbiteriumai szintén együttesen választanak,” tétessék általános szabálylyá, mert ez a

rendelkezés egy általános vitás kérdést szabályoz, mely más választásoknál is irányadó lehetne. A gondolatot úgy *Baksa Lajos* előadó, mint *Mezey Albert* és *Nagy Dezső* helyeselték s a kérdés úgy lett megoldva, hogy az idézett szövegbe beleszúrártak Baksa indítványára még a következő szavak: „úgy ez alkalommal, mint minden választásnál.” Ez a rendelkezés ugyan nem itt volt helyén, hanem az egyházközségek különböző kategóriáinak megállapításánál s részünkről nem is láttunk volna lehetetlenséget abban, ha az ily később felmerült helyes eszme a megfelelő helyre illesztetett volna be de így is jobb, mintha formai okból egyáltalán kimaradt volna.

A c) pont (a lelkészek) is vita nélkül elfogadtott. Azonban a pont második bekezdése, mely a vallásitanító, katonai, fogházi stb. lelkészeket tanácskozási joggal ruházza fel, *Szegedy Kálmán* indítványára mint önálló bekezdés a szakasz végére illesztetik. Változatlanul fogadtatott el a d) pont (világi képviselők). *Mezey Albert* ugyan javasolta, hogy a világi képviselők (egyházmegyei gyűlésekre) 3 évi időtartamra választassanak, de a zsinat e részben sem akarta a presbiteriumok autonómiáját korlátozni s a módosítást nem fogadta el.

Mindenki érdeklődéssel várta az e) pontot, mely a tanári és tanítói képviselőkről szól. A bizottsági szöveg az egyházmegye hatósága alatt levő középiskolák tanárainak 1—1, a tanítóknak 2—4 képviselő választását („maguk közül”) biztosította. A szöveg ellen, vagyis a tanárok és tanítók kollegiális képviselésének mellőzése iránt *Váro Ferenc* szólalt fél először s indítványozta, hogy: „Az egyházmegyében levő fő és középiskolák, tanító és tanítónőképző intézetek és felsőbb leányiskolák tanárai közül intézetenként legalább egy-egy és az egyházmegyei összes népiskolák tanítói közül 2—6 férfiképviselő, akiket az egyházmegye anyja, a társ- és missziói egyházközségeinek presbiteriumai együttesen általános többséggel választanak. A tanár- és tanítóképviselők számát az egyházmegyei közgyűlés állapítja meg.”

Váro rövid indoklása után *Dégenfeld József* gróf állott fel s kélt ezúttal a bizottsági szöveg védelmére, miután itt az felelt meg az ő álláspontjának. *Szikszay Zoltán* is elfogadta a bizottsági szöveget, de a „főiskolák” tanárai részére is kérte a képviseltetés jogát. *Sass Béla* ezúttal is *Dégenfeld* mellé állott s az eredeti szöveg fentartását kérte. A szöveg védőivel szemben *Kiss Ferenc* szállt sikra most a Váro indítványának s a presbiteri elv következetes keresztültvitelének érdekében s kimutatva, hogy éppen a kérdés elvi oldala már két ízben is el lett döntve (37 és 48. ülés), kérte a Váro indítványának elfogadását, azzal a toldással, hogy a tanári és tanítói képviselők a gyakori szavazások elkerülése végett, 3 évről 3 évre választassanak. *Kiss Ferenc* tényleg a közhangulatot fejezte ki, s ez magyarázza meg, hogy a tegnapi szónokok nem is tartották szükségesnek újból felszólalni a presbiteri elv és rendszer fejtegetésére, az eszme úgy áthatotta már a többséget, hogy az eredmény előre látható volt. *Antal Gábor* szólalt még fel, hogy a Váro indítványának bevezető szavai ellenkeznek a tegnap a presbiterium összeállításánál elfogadott határozattal s kérte, hogy „az egyházmegyében fenálló” szavak helyett „az egyházmegye hatósága alá tartozó” (intézetek) szavak tétessenek. *Mezey Albert* próbálta még övni a zsinatot, hogy ne ragadtassuk el magunkat a presbiteri rendszertől s ne terjesszük ki a presbiteriumok által való választást

a megyére is, de maga is beismerte, hogy a további vitatkozás csak idővesztegetés.

Az eredmény az lett, hogy a Váro indítványa nagy többséggel győzött, így a bizottsági szöveg helyett az jön a törvénybe. Elfogadtatott azonban az *Antal Gábor* és *Kiss Ferenc* indítványa is s így csak az egyházmegye hatósága alatt álló tanintézetek tanárai közül választandók képviselők s a választás 3 évre fog szólni.

A 52. § f) pontja (a jegyzők), valamint az 57. § függőben maradt o) pontja vita nélkül elfogadtattak.

(Vége köv.)

KÖNYVISMERTETÉS.

A keresztyénség lényege.

Írta: *Harnack Adolf*.

E műről a *Protestáns Szemle* 1901. évi 1. füzetében (73—76. l.) a következőket írtam:

„*Harnack Adolf*, a berlini egyetem nagyhírű theol. tanára s korunknak körülbelül legelső német theologusa, kinek háromkötetes nagy dogmatörténete a szak legkiválóbb alkotása, aki a múlt év tavaszán a berlini Tudományos Akadémia 200 éves jubileuma alkalmával az ünnepi beszédet tartotta s ez alkalomra az Akadémia történetét három vaskos kötetben megírta, — a múlt 1899—1900 iskolai év első felében a berlini egyetemen egy nyilvános előadást hirdetett heti egy órában a keresztyénség lényegéről. Előadását mintegy 600 hallgató látogatta s egyik hallgatója gyorsírási följegyzést készített azokról s ezek alapján *Harnack* minden lényegesebb változtatás nélkül közrebocsátotta előadásait. Szerinte azt a merész vállalkozást, hogy ő az evangéliumot s annak történeti fejlődését heti egy órában kollégiumban tárgyalta, csak az igazolhatja, ha a mű megőrzi előadásszerű jellegét. Műve nagy sikert aratott; hét hónap alatt harmadik kiadás vált belőle szükségessé; az egyházi és kritikai lapok mint nevezetes irodalmi jelenséget üdvözölték és bővebben méltatták. A *Der Protestant* szerint „H. műve a legjobbak közé tartozik, amit a ker. apologia felmutathat; ez époly szigorú tudományosságról, mint igazi vallásosságról és az ev. egyház iránti szeretetről tanúskodó művet, melyet maga a kiváló egyháztörténetíró vallásos, theologiai és történeti ismeretei végeredményének nevezett. Minden művelt embernek, mint alapos vezetőt korunk véleményeinek tömkelegében, a legmelegebben ajánlhatjuk.” A *Kirchenblatt für die ref. Schweiz* szerint *Harnack* „e művével korábbi barátainak új okot adott a csodálásra és hálára, mert ebben újra feltaláljuk a ragyogó történeti előadás mesterét, alapnézeteiben alig változva, legfőleg itt-ott még élesebbé és világosabbá válva.” A *Literarisches Centralblatt* szerint „e művet az is érdekel és haszonnal fogja olvasni és pedig nem egyszer, aki előtt a szerző alapnézetei nem újak; a könyv a legteljesebb mértékben megérdemli a figyelmet s remélhetőleg hozzá fog járulni, hogy a keresztyénség lényegéről való mai felfogásunk ismeretét a legszélesebb körökben elterjessze.” A *Deutsche Literaturzeitung*-ban *Holtzmann* strassburgi tanár azt írja, hogy „ez előadások följegyzése és kiadása kétségkívül jelentékeny szolgálatokat tett a theológiának; az elfogulatlan vizsgálat és a legilletékesebb tudás magas-

latán álló, tárgya iránt melegen lelkesülő, ragyogó előadású mű áll benne előttünk, melyhez nyugodtan utasíthatjuk a felvilágosítást kereső közönséget."

"A művön meleg érzés, evangéliumi szellem vonúl keresztül; a szerzőnek nemcsak esze, hanem szíve és hite is ott volt és érvényesült ezeken az előadásokon. A tudomány feltárt eredményeit az ellenfelekkel való polemia nélkül, higgadtan, építő modorban adja elő s ahol ellenkező nézetet fejt is ki, ezt is tárgyas, szelid alakban teszi. Nem felejtí a jelenkorra, annak hiányaira, feladataira való utalást se; alaphangja mindenütt ez: *az evangélium nem tan, hanem Istenben való élet!* Reám nézve fölemelő, üdítő hatást gyakorolt s szeretném, ha mentől többen élvezhetnék e hatást és melegen óhajtanám, ha a mű magyarul is megjelenhetne — s nem annyira a lelkészek, mint a világi férfiak s a világi tudomány szempontjából! Ma, mikor annyi mindenféle ellenséges áramlat tör a vallás és a keresztyénség ellen, mikor Häckel a „Welt-räthsel"-ben a legádázabb harcot vívja vallásunk és mindaz ellen, ami előttünk szent, mikor egész philosophiai iskolák (positivismus) nem akarnak tudni a vallásról, mikor a szocialisták a vallásban csak a hatalmi elnyomás egyik eszközét látják: hasznos és szükséges felmutatni egy ilyen műben a tudomány hiteles adatai alapján, hogy mi a vallás s mi a keresztyénség lényege, szelleme!"

Aminék öt év előtt ebben az ismertetésemben kifejezést adtam, az az óhajításom, — sajnos — nem valósult meg, senki nem vállalkozott a mű lefordítására.

Az elmúlt nyáron újból elővettem és olvasgattam a munkát s olvasgatás közben a mű mélyenjáró tartalmának, szép, világos előadásának hatása alatt elhatároztam, hogy nekiállok a munkának s lefordítom azt magyarra.

Mikor már megkezdtem a fordítást, annak kiadására is gondolnom kellett. Önkéntelenül a M. Prot. Irodalmi Társaságra esett tekintetem; egy ily nagybecsű, amellet általánosabb jellegű, a legszélesebb köröket is érdeklő tudományos theol. munka, gondolám magamban, csak az Irod. Társaság kiadásában jelenhet meg; mi lenne annak kereteihez, feladataihoz inkább hozzáillő, mint *A keresztyénség lényege?* A gondolatot tett követte; fölkerítem az Irod. Társaságot a mű kiadására vagy legalább a kiadás támogatására. A válasz lesújtó volt: „Ami inkább irenikus és apologetikus szellemű társulatunk nem arra van hivatva, hogy a hitet ostromló munkákat propagáljon."

Ekkor szerkesztő-társaim egyhangúlag felajánlották, hogy a fordítás itt a mi lapunkban jelenjen meg. Jól tudtuk ugyan, hogy ezzel hosszú időre leköjtük lapunkat s emiatt esetleg több jóra való dolgozatot majd mellőznünk kell. de mindnyájan éreztük, hogy Harnaekot az Irod. Társaság megbélyegző ítéletével szemben meg kell védelmeznünk s a legékebb védelem az lesz, ha művét olvasó-közönségünk elé terjesztjük, az ítéletet ahoz felebbezzük.

S most lássuk a mű Előszavát!

Előszó az első kiadáshoz.

A következő előadásokat az elmúlt téli félévben mintegy 600 főnyi, az egyetem minden fakultásáról összesereglett hallgatóság előtt tartottam. A szabad előadásokat Becker Valter theol. hallgató úr gyorsírással leírta s engem meglepett annak folyóírású kéziratával, amiért e helyütt is köszönetet mondok neki. Az ő szorgalma lehetővé tette nekem, hogy az

előadásokat eredeti alakjukban közzétehessem. Egy-néhány kivételt leszámítva, csak ott tettem igazításokat a szövegen, ahol azt a nyomtatott beszéd stílusa megkívánta. Hogy az előszóbeli előadás némi szükségletnek felelt meg, azt a hallgatóim szívesek voltak előttem kifejezni; így remélhetem, hogy az írott előadás is megfogja a maga útját találni. Azt a merész vállalkozást pedig, hogy néhány óra alatt óhajtottam az evangéliumot s annak haladását a történelem folyamán megismertetni, valamint magam előtt, úgy az olvasók előtt is csak akként igazolhattam, ha a mű megőrzi akadémiai előadási jellegét.

A kérdést úgy tekintettem és tárgyaltam, mint tisztán történeti problémát. Ez azzal a kötelezettséggel járt, hogy a lényeges és maradandó vonásokat a jelenségeknél az eltérőbb formák közt is felismerjem, kiemeljem és érthetővé tegyem. A tévedés persze ily esetekben kikerülhetetlen; de mint „archeologia" minden történet néma.

Az evangéliumi keresztyénség az egyházi közösségek és irányzatok gazdag sorozatából áll. De mihelyt ezek komolyan kezdenek gondolkodni afölött, hogy mi az ő közös alapjok és éltető elemök, éreznük kell, hogy alapjában egyek. Vajha oly szerencsés lehetne e mű, hogy ennek az egységnek tudatát erősítsen a lelkekben! Mert a megismerésnek és a békének akar szolgálni, nem pedig a háborúnak.

1900 május hó.

Harnaek Adolf.

Előszó a tizedik kiadáshoz.

Munkámat ezúttal is változatlanul bocsátom a nyilvánosság elé, hadd maradjon, ami eredetileg volt, — hű visszaadása előadásaimnak, amint azokat valósággal tartottam. A félreértések, amelyeknek minden előszóbeli előadás ki van téve, mint a bírálatokból látom, nem olyanok, hogy azok engem a szöveg módosítására indíthatnának. A rosszakaratú és irányzatot írásmagyarázattal szemben pedig minden javítás hiábavaló.

A könyv ellen való harc az utóbbi évben még fokozódott. Ele főképen azokban az ellenvetésekben nyilvánult, hogy a keresztyénségnek, mint a bűntől való megváltás vallásának lényegét nem juttattam teljes kifejezésre, hogy a Jézus személyének jelentőségét kevésre becsültem s hogy a keresztyénségből valami törvényvallás-félét csináltam. Ezekkel szemben előadásomat újból átvizsgáltam, nem egyoldalúan a Pál apostol, szent Ágoston vagy Luther tantételei, hanem a Jézus Krisztus nyilatkozatai s a belőle kiáradt összes hatások alapján.

Nem tehetek másként, meg kell előadásomnál maradnom, mert történeti ismereteimet kellene összetörnöm, ha változtatnék rajta. Azt a különös vonást pedig, amit a valláson, úgy, amint az reánk átszállott, érzek, *lényegének* előadásába nem volt szabad beleszőnöm. Igazat adhatunk Pálnak, Augustinusnak, Luthernek, s mégis óvakodnunk fog kelleni, hogy keresztyénségüket úgy ismertessük, mint a keresztyénséget általában; mert ezzel megszűkítjük a vallásnak azt a fundamentumát, amelyet maga Jézus Krisztus vetett. Ha nem csalódom, a két hitvallású katolikus keresztyének, amennyiben keresztyénségük még valóban élő, fogékonyabbak ennek fölismerése iránt, mint a protestánsok. Ők, mihelyt az egyházzal szemben belső szabadságra tettek szert, minden partikuláris vonást levetkőznek. Ellenben a protestáns hívőnek, akinek sokkal könnyebben esik arra a szabadságra szert

tennie, azután még kemény iskolában kell megtanulnia, hogy a saját keresztyénységét egy nagyobb rajzolatba beillessze s részletjelenségeket ne tekintsen az egész gyanánt. Aki az „egészet“ és a „lényegét“ igyekszik előadni, persze mindig ki lesz téve annak a szemrehányásnak, hogy a dolgot ellaposítja, mivel hiányzanak azok a különös elemek és tapasztalatok, amelyek közt a vallás egyesek vagy egész csoportok előtt meghitté és értékesé válik. De ha nem tanuljuk meg. — s kétszeresen most, mikor a föld lett színhelylé, — hogy vallásunk lényegét és magvát kifejtsük s konfessionális vagy személyes sajátosságunkat kizárólag úgy méltassuk, mint csupán egy nagy fa *egyik* ágát: hogyan juthassunk egységre a vallásban, amely pedig kell, hogy minden munkánk végcélja legyen! Mi nem fogunk megszűnni hirdetni, hogy a bűn az emberek pusztulása és hogy Jézus azért jött, hogy az embereket üdvösségre vezérelje; de a Pál-féle vétek- és kegyelemtan. vagy valamely egészen modern tan az egyetlen eszköz-e, hogy ezt a hirdetést erőre emelje? A kcr. vallás prédikálása a Jézus Krisztusról szóló prédikálás marad; de mi szükségünk van ehhez a zsinatok háromságtanára s szilárd szervezettű christológiára? Az az örvendetes üzenet, hogy Jézus a törvény vége, fel fog harsogni; de vajjon ez a mondás: „Ha szerettek engemet, megtartjátok parancsolatomat.“ igaztalanná válik-e azért?

Más oldalról azzal a szemrehányással illeték ezeket az előadásokat, hogy azok, miközben a keresztyénység lényegét óhajtják meghatározni, annak egyes őseredeti vonásait elfojtják vagy háttérbe szorítják. Ámde ezek éppenséggel nem tűzték magok elé azt a feladatot, hogy Jézus tanítását történeti alakjában, avagy az őskeresztyéniséget rajzolják le, hanem egyenesen csak a jelenség lényegét igyekeztek megragadni. Hogy ez történetellenes vagy meg nem engedhető feladat volna, egy gondolkozó történetíró előtt sem fogjuk nyilvánvalóvá tenni. Hiszen a történeti megértés csak akkor kezdődik, ha valamely nagy jelenségnek lényeges és különös alkatrészeit a kortörténeti lepleltől megszabadítani törekszünk. Hogy eközben sok őseredeti vonásnak kell áldozatul esnie, — olyanoknak is, amelyek a magok korában lényegeseeknek tűntek fel s azok is voltak, — s hogy az egész vállalkozás könnyen hajótörést szenvedhet, ki ne volna e felől tisztában? De a kísérletet meg kell csinálni; mert itt se az antiquáriusé, se a philosophusé, se a rajongóé nem lehet az utolsó szó, hanem a történetíróé, mivel az tisztán történeti feladat, hogy valamely történeti jelenség jellemző vonásait megállapítsuk. A bölcselő mögött különben, aki itt követelésekkel lép fel, rendszerint csak a dogmatikus lappang, aki kéz alatt valami előre megállapított véleményt akar becsempészni, az antiquárius mögött pedig, ha nem valami titkos romantikus, az indifferens ember.

De abba hagyom, mert nem szabad ezt az Előszót értekezéssé dagadni engednem. De nem tehetem le tollamat a nélkül, hogy mindazoknak a közelben s távolban köszönetet ne mondjak, a kik előttem 3 év óta a könyv fölött érzett örömüknek s velem való érzelmi közösségüknek kifejezést adtak. Az előadások már angol, francia, olasz, japán, holland, norvég-dán, svéd s ha jól sejtem. orosz nyelven is megjelentek, s számos újság és folyóirat ismertette őket ez országokban. Mindezekből az országokból, a legkülönbözőbb hitvallású s a legkülönbözőbb műveltségi fokú keresztyénektől számos meleghangú levelet és üdvözlöt kaptam. Lehetetlen volt vala-

mennyire válaszolnom, különben egész időmet erre a levelezésre kellett volna szentelnem. Fogadják itt valamennyien szíves üdvözlöttemet, a nők és férfiak, a lelkészek és plébánosok, az államférfiak, tudósok és kereskedők, mindenekelőtt pedig az összes fakultások tanuló ifjúsága, a melynek ezt a könyvet eredetileg szántam s a melynek nyújtom azt ma is.

1903 április hó.

Harnack Adolf.

A mű fordításának közlését lapunk jövő évi 1. számában kezdjük meg. A fordítás természetesen a szerző engedélyével jelen meg.

Rácz Lajos.

IRODALOM.

* **A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye 1905. szeptemberi gyűlésének jegyzőkönyve.** A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye 1905. szeptember hó 6. és 7-ik napjain Kisvárdán tartotta köz- és bírósági ülését Görömbei Péter esperes és Gencsy Albert gondnok elnöklete alatt. A gondosan szerkesztett csinos kiállítású jegyzőkönyv hű képét adja a felsőszabolcsi egyházmegye állapotának és fejlődésének. Mindjárt elől az esperes időszaki jelentésében a személyi változások és anyagi ügyekről, adományokról, az egyházak híveinek áldozatáról van szó; a jelentés után fontosabb, a közegyházat általában érintő határozatok következnek. Az egységes liturgia ügyében készített konventi javaslatot az egyházmegye elfogadta, csak a részletezésben kíván némi módosításokat; az énekeskönyv ügyében, igen helyesen, feltétlenül kívánatosnak és szükségesnek tartja, hogy a próbaénekeskönyv — habár némi módosításokkal — mielőbb általános használatba vétetnék. Az 1904. évről szóló alapos és kimerítő esperesi jelentésben, mely az 1903. évet az egyházi élet terén a hanyatlás évének mondja, részletesen vannak feltüntetve az egyházak egyházainak életében végbe ment események, melyek között bizony akadnak itt ott elszomorítóak is. Így az egyházi lapok statisztikájánál a jelentés felemlíti, hogy van egyház, ahova semmiféle egyleti lap nem jár, ami felett az egyházmegye nem is mulasztja el sajnálatát kifejezni, másutt az egyházi jegyzőkönyveket nem vezetik elég potosan; néhol az egyház tanítóit utasítatnak több szorgalomra és nagyobb buzgóságra. Nagyobb számmal vannak azonban az örvendetes fejlődést, a hívek áldozatkészségét, a tanügy haladását, a nyíregyházai ref. leány-internatusban a növendékek szaporodását feltüntető jelentések. A jegyzőkönyvet négy közigazgatási és egy fegyelmi ügyben tartott eljárás fejezi be. Mellékletképen van csatolva az 1904. évi zárszámadás és mérleg, az 1906. évi költségelőirányzat: és a tanítóit özvegy- árvagyámátár 1904. számadása és mérlege, és 1906. évi költségelőirányzata.

* **Az egy gyermekrendszer átka.** A barsi ev. ref. egyházmegye lelkészi értekezletének népies kiadványa. Léva 1905. Szerk.: *Birtha József* lévai ref. lelkész. E füzet tartalma: Csak egy legyen. Vers Tóth Istvántól. Nyílt levél Birtha Józsefhez: Csekey Vilmostól. Köszönet Csekey V.-nak Birtha Józseftől. Az egy gyermekrendszer: Modra Imrétől. Egy nagy bűn: Pólya Lajostól. Vallomások: Birtha Józseftől. Emberírtás: Porzsolt Kálmántól. Ajánljuk e füzetet terjesztés

céljából különösen azon vidékek lelkészeinek és tanítóinak figyelmébe, amely vidékeken ez az emberítő bűnös rendszer divatozik.

* **Az Országos Református Tanáregyesület Évkönyve** az 1905—1906-ik tanévre. Szerkesztette S. Szabó József egyesületi főjegyző. IV-ik évf. Debrecen 1905. Tartalma a következő: Az egyesületi tagok névsora. A közgyűlés krónikája és jegyzőkönyve. Hamar István imádsága. Dóczy Imre megnyitó beszéde. S. Szabó József jelentése az egyesület működéséről. Dr. Nagy Zsigmondnak „A felekezeti tanügy és az állam” c. felolvasása. Seprődi János felolvasása a középiskolai énektanításról és a konventi tantervről. Jakobinyi Péternek „A klasszikus nyelvek tanításának egy elterjedt s egy elhanyagolt segédeszköze” c. felolvasása. Vita a zsinat némely határozatai felett. A magyarországi oknyomozó története c. pályamű bírálat. Függelék.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS. A félév végén tisztelettel kérjük azon t. olvasóinkat, akik lapunkat már több mint egy negyedév óta elfogadták, hogy e félévre és az 1906-ik évre szóló előfizetési díjaikat a lapunkhoz mellékelt postautalvány felhasználásával beküldeni szíveskedjenek. Azon t. olvasóinkat pedig, akik egy negyedévre fizettek elő, arra kérjük, hogy előfizetésüket megújítani szíveskedjenek.

Lapunk tisztelt olvasóinak és munkatársainak szívből kívánunk boldog új esztendőt!

— **Főiskolánk** theol. és jogakadémiáján a colloquiumok határideje: 1906. január hó 3—23 ig; a második félévi beiratkozások ideje január 23 tól február 1-ig.

— **Statisztika a jezsuitákról.** A jezsuita társaságnak — mint egy katolikus napilapban olvassuk, — az egész világon 15514 tagja van. Ezek között 7183 áldozópap, a skolasztikusok száma 4406. Az ausztriai és magyar provinciában Forstner Antal provincialis alatt 360 áldozópap van, 25 rendházban. E 25 rendházból Magyarországon van székhelye hatnak, (Budapest, Kalocsa, Pozsony, Nagyszombat, Szathmár, Kárpornak). Horvátországon egynek (Zágráb) Boszniában kettőnek (Szerajevo, Travnik.) Bár a szerzetesrendek befogadásához a törvényhozás beleegyezése szükséges, ennek ellenére is, — mint látjuk, — a jezsuiták elég nagy számban boldogítják az országot. Az ausztriai és magyar szerzetesbeli provinciának a 70-es években még csak 135 rendtagja volt, ma számuk csaknem 3-szor akkora. Nem volna-e már ideje, hogy az országgyűlés állást foglaljon e kérdésben s a törvények uralmának érvényt szerezzen?

Tanáregyesületi közgyűlés. A sárospataki főiskola tanári kara, az eljárósággal egyetértve, meghívta az orsz. ref. tanáregyesületet, hogy f. évi közgyűlését főiskolánk kebelében tartsa meg. A közgyűlés idejét a f. hó 29-én Debrecenben tartandó választmányi gyűlés fogja megállapítani.

— **Hírek az amerikai magyar református egyházakból.** Az egyesült államokbeli reform. egyház által segélyezett magyar ref. egyházak képviselői december 12-én gyűlést tartottak Pittsburgban s a segélyező egyház belleegyezésével és jóváhagyásával egyhangúlag megalakították az amerikai magyar református egyházmegyét. Az újonnan alakult e.-megye címe: „Az egyesült államokbeli ref. egyház magyar egyházmegyéje.” Az egyházmegye hivatalos nyelve magyar s a pittsburgi egyházkerülethez tartozik. Az egyházmegyét mindazon jogok megilletik, amelyeket az angol és német egyházmegyék élveznek. Az egyházmegye istentiszteleti rendtartásban, hitelveiben azonos a magyarországi ref. egyházzal, habár szervezetileg az egyesült államokbeli ref. egyházhoz tartozik is. Az egyházmegye hivatalos lapjául az „*Amerikai Magyar Reformátusok Lapját*” választotta, amelyet *Kalassay Sándor* pittsburgi lelkész szerkeszt. A legújabb magyar református templomot dec. 17-én avatták fel Dillon-valeban, Ohioállamban. Legyen az új templom egy újabb védbástya s erős vára az evangéliomi szabadságnak és a magyarságnak!

— **Kálvin-Szövetség.** A magyarországi reformátusok szociális feladatainak és teendőinek körvonalozása és bizonyos egyöntetű eljárás megállapítása céljából a zsinati képviselők a zsinati ülések alatt többször tanácskoztak egy „Kálvin-Szövetség” megalakításán, amely mintegy központját képezné a reformátusok között kifejtendő szociális munkásságnak. A nagyfontosságú ügy előkészítésére egy bizottságot küldött ki.

— **Kalvineum.** A református zsinat felhatalmazta az egyetemes konventet, hogy az egyetemes egyház költségén Budapesten, a Kalvin-téren építendő Kalvineum ügyében az egyházkerületekkel egyetértőleg tegye meg a szükséges lépéseket arra nézve, hogy a Kalvineum, amely hivatva lesz a magyar kálvinizmust méltóképen képviselni az ország fővárosában, a nagy reformátor születésének ötszázadik évfordulójára, 1909. évre elkészülhessen.

— **A francia protestantizmus,** a december 6-iki szenatusi végzés folytán most már ott áll a nagy feladat előtt, hogy az államtól függetlenül rendezkedjék be. A lutheránusok száma a legutóbbi statisztikai adatok szerint 80000; a reformátusoké 70000. Egy 6 év előtti statisztika szerint a reformátusoknak 101 konsistoriumuk, 553 anyagyülekezetük volt 700 filiával; 638, az államtól fizetett lelkésszel. Az évi állami segélyezés 1549600 frank volt. A két theol. fakultás (Paris és Montauban) részére fizetett az állam 85800 frankot. A lelkészeknek átlag évi 1800 frank volt, de korpótlék és nyugdíj nélkül. Mindezen összegeket most a gyülekezeteknek kell előteremteniök. Ez az új korszak nehéz próbára teszi a francia protestantizmust. A katolikusok száma 36 millió. Ez idő szerint még nem tudják, mit tegyenek. A pápa, — hírszerint, — egyelőre még nem óhajt az új viszonyokra nézve hivatalosan nyilatkozni.

TARTALOM. *Kun Bertalan* püspök zsinatbezáró imája. — *Meczner Béla* zsinati képviselő beszéde a ref. tanítók zsinati tagsága kérdésében. — Az ev. ref. zsinatról. (Folytatás.) Könyvismertetés. — Irodalom. — Vegyes közlemények. — Pályázat. — Hirdetések.

Lapunk jelen számához az 1905. évi tartalomjegyzék van csatolva.

„ANTIDOL“ a legjobb gyógyszer: fejfájás ideges fejfájás és nátha ellen. A szert nem kell bevenni, néhány csepp a tenyéren eldörzsölve s használati utasítás szerint belegezve, azonnal megszünteti a bajt. Sok ezer ember használja s mindenki csak jót mond róla. Kérdezze ismerőseit, hogy használta-e már az Antidol-t, amely nagyszerű hatásáért arany éremmel lett kitüntetve. Egy üvege árá 1 kor. 20 fill. és 35-ször mulaszthatja el vele fejfájását. Kapható: Goldblatt Ferenc gyógyszerész úrnál Sárospatakon.

Pályázat.

A felsőzempléni egyházmegyébe kebelezett kis- és nagybári-i ev. reform. egyház lelkészi állomására melynek évi javadalma a 896 kor. 62 fillérnyi kongruával együtt 1600 korona s így negyedik osztályú.

Pályázati kérvények 1906. jan. hó 24-ig nagytiszt. Hutka József esperes úrhoz (Bánóc) küldendők.

Miskolc, 1905. dec. 19.

Kun Bertalan,
ev. ref. püspök.

Óh jaj!

Megfojt ez az átkozott
köhögés!

Köhögés, rekedtség, elnyálkásodás ellen gyors és biztos hatásuak

Egger mellpasztillái

az étvágyat nem rontják és kitűnő ízűek.

Doboza 1 kor. és 2 kor. ♦♦ Próbadoz 60 fillér.

Fő és szétküldési raktár: NÁDOR gyógyszerész

Budapest VI., Váci-körút 17.

Kapható Sárospatakon: Goldblatt F. és Horváth M. gyógytáraiban.

Eljen!

EGGER mellpasztilla
csakhamar meggyógyított!

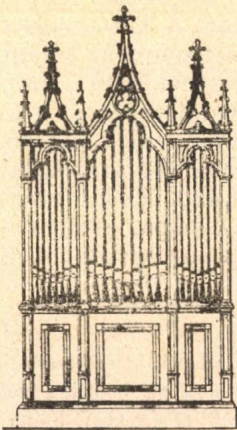
ORSZÁGH SÁNDOR

orgona és harmóniumgyáros.

cs. és kir. udvari szállító

Rákospalota (Budapest mellett)

Alapított 1861-ben.

Az 1895. évi kiállításon „Nagy díszoklevél“ és „Ferencz József lovagerenddel“, az 1904-ik évi vészprémi kiállításon az arany éremmel kitüntetve. Készít kellemes és tömör hangú, legjobb és legújabb rendszerű orgonákat. Elvállal javításokat és átalakításokat. Kisebb orgonák készletben vannak. — Szolid munka és jutányos árak. Az orgonák jószágát mi sem bizonyítja inkább, mint az, hogy a gyár alapítása óta 400-nál több új orgona lett megrendelve és készítve.

Árjegyzék és részletes tervezet díjmentesen küldeték.

Előfizetési felhívás.

„A vallások reformja“

című világra szóló munkára, miránt mindenki vallás különbség nélkül akár teológus vagy sem érdeklél, megjelenik karácsonyra, ha az előfizetések idejekorán beérkeznek. A könyv boltiára leszen 1 frt. **Előfizetési ára 60 kr.**

A gyűjtő fizet 6 munkáért 3 forintot. — Az előfizetett összeg hozzám utalványon beküldendő.

FELEKI GÁBOR,

Budapest, VII, Vörösmarty-utca 2. ajtó 14.

